

ته فسیری قورئانی به رزو به پیز

به رگی بیست و پینجه م
سووره ته کانی
(فصلت) و (الشوری) و (الزخرف)

عهلی بابیر

تہ فیسری سوورہ تہ کانی

فَصِيلَتِ الشَّيْخِ وَالْزُجْرَةِ

ته فیسیری سووږه ته کانی

فَصِيلَت وِ الشُّوْرِي وِ الزُّخْرَفِ

نووسینی : عهلی بایپر

دیزاینی ناوه وه : زهرده شت کاوانی

چاپی په کهم ۱۴۴۳ک - ۲۰۲۱ز

۹۰۲ لاپه

۲۴ سم

بابهت : ئایینی

له بهرئوه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان - ههریمی کوردستان

ژماره سپاردنی (۷) ی سالی ۲۰۱۲ پئدراوه

ته فیسیری سوورہ ته کانی

فَصِيلَت و الشُّوْرَى

الزُّخْرَفِ

نووسینی: علی بایر

پێشهکی ئەم تەفسیرە بەگشتیی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۰۲) آل عمران.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (۱) النساء.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ (۷۰) **يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ** وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿۷۱﴾ الأحزاب .

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصَدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ^(۱).

خوێنەرە بەڕیزو خوێشەویستەکان!

هیچ گومانی تێدانییە - بۆ مرووفی برپادار - کە ئەو تەمەنەیی لە خزمەت دوایی کتییی خوا (قورئان) دا بەسەر دەبری، جا بە هەر شیوەیەک لە شیوەکانی لە خزمەتدابووندا بێ؛ خوێندنەوه، تێفکرین و رامان، فێرکردن، کارپێکردن ... هتد، بە باشتترین جێگرتن جیگا دەگرێ و، خواوەنەکەیی لە دنیاو دواڕۆژدا لێی بەهرەمەندە.

(۱) ئەوه پێی دەگوترێ: (خطبة الحاجة) کە پێغەمبەر ﷺ هاوێلانی بەڕیزی فێردەکرد، پێش هەر قسەیهکی گرت، بیلێن، وەک وتاری جومعه و داخواییکردن (خطبة) و... هتد، ئەم وتارە، هەراکام لە: الترمذی: (۱۱۰۵)، النسائی: (۱۱۰۴)، ابن ماجه: (۱۸۹۲) أحمد: (۳۷۲۰)، الطبرانی: (۲۴۱۴) هیئاویانەو (مسلم) یش بەشیکی هیئاوه.

منیش - که وهك باسکردنی چاکه‌ی خوا (التحدّث بنعمة الله) ده‌یخه‌مه‌پروو- له‌وه‌تی فامم کردۆته‌وه، خوای به‌به‌زه‌یی و به‌خشر چاکه‌ی له‌گه‌ڵ کردووم و، به‌فه‌رمایشتی به‌رزو بئ وینه‌ی خۆیه‌وه سه‌رگه‌رمی کردوومو، به‌ر له‌ته‌مه‌نی بیست سالی یه‌وه هیدایه‌تی داوم، که قورئانی به‌پرزو پیز له‌به‌ر بکه‌م و، سه‌رقالی خویندنه‌وه‌ی ته‌فسیره‌کانی قورئان و تیوه‌پامانی ئایه‌ته‌پر به‌ره‌که‌ته‌کانی و، لیۆردبوونه‌وه‌یان بم.

هه‌ر بۆیه‌ش تیکرای کتیب و نامیلکه‌و وتارو ده‌رسه‌کانم، که‌م و زۆر له‌به‌ر رۆشنایی قورئان دابوون، که دیاره‌هه‌ر ئه‌مه‌ش شتیکی سروشتیه؛ ئاخ‌ر ئایا ئیسلام بێجگه‌ له‌ قورئان پاشان سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که ئه‌ویش هه‌ر روونکردنه‌وه‌ی قورئان و چۆنیه‌تی جیبه‌جێکردن و کارپێکردنیه‌تی، شتیکی دیکه‌یه؟! بێگومان نه‌خێر.

ئنجا له‌میژ سالی‌ش بوو، که براو خوشکانێکی دلسۆزی نزیك و ئاشنام، داوایان لێده‌کردم که ده‌ست بکه‌م به‌ دانانی ته‌فسیرو لێکدانه‌وه‌یه‌کی قورئان، هه‌تا له‌ په‌مه‌زانی سالی (١٤٢٨) دا هاته‌ دلمه‌وه، که ناوی خوای لێبه‌ینم و ده‌ست به‌و کاره‌ گه‌وره‌و گرنگه‌ بکه‌م، به‌لکو ورده‌ ورده‌ به‌پیی بوارو ده‌رفه‌ت، هه‌رساله‌ هه‌ندیکی لئ ئه‌نجام بده‌م، له‌گه‌ڵ سه‌رقالی زۆرو جو‌راو جو‌ریشدا، هه‌تا ده‌رفه‌تیکی وام بۆ ده‌په‌خسێ که بتوانم خیرایی تیدا بکه‌م و خۆمی بۆ یه‌کلایی (متفرغ) بکه‌مه‌وه‌و، خوا پشتیوان بئ ته‌واوی بکه‌م، ئه‌گه‌ر ته‌مه‌ن به‌به‌ریه‌وه‌ مابێ.

سه‌رچاوه‌ی دانانی ئه‌م ته‌فسیرو لێکدانه‌وه‌یه‌شم، وێرای سه‌رنجدانی زۆربه‌ی ئه‌و ته‌فسیرانه‌ی که باون و، ده‌ستم پێیان گه‌یشته‌وه، بریتیه‌ له‌ وردبوونه‌وه‌و تیوه‌پامانی خۆم له‌ خودی قورئان، چونکه‌ بێگومان قورئان: هه‌ندیکی هه‌ندیکی روون ده‌کاته‌وه: (القرآنُ يُفَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا)، پاشان سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خواش روونکه‌ره‌وه (مُبَيِّن)ی قورئانه، وه‌ك خوا ﷻ فه‌رمووێه‌تی:

﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَنْفَكِرُونَ﴾ ﴿٤٤﴾ النحل.

واتە: ھەر ھوھە زیکرمان بۆ لای توۆ ناردۆتە خواری، تا کو ئهوهی بۆ خه لکی
نیرواوه ته خواری، بۆیان پروون بکه یهوه، وه به لکو خوشیان بیر بکه نهوه.

ئومیدیشم وایه - به یارمه تی خوای به خشهر ﷺ - شایسته یی ئه وه م ھه بی
ته فسیرو لیکدانه وه یه کی وا بۆ قورئان پێشکەش به مسوڵمانانی کوردستان بکه م،
که له قورئان بوه شایسته وه، مایه ی به ھه ره سوودی خوێنه ران بی، به تایبه تیش
که زیاتر له سی (۳۰) سآله له گه ل قورئانی به رزو مه زن و ته فسیره کانی و کتیبه کانی
سونه تدا خه ریکم و، ده یان کتیب و به ره ه می جوړاوجوړم له زۆربه ی بواره کانی
زانسته کانی شه ریه تدا پێشکەش کردوون.

شایانی باسیشه که ئه و بیست و دوو مانگ زیندانی کرانه م له لایه ن ئه مریکاوه
- له (۲۰۰۳/۷/۱۰ تا کو: ۲۰۰۵/۴/۲۸) - ده رفه تیکی گه وه ره گرنگ بوو، بۆ زیاتر
پیدا قوولبوونه وه ی کتیبی خوا (تبارک و تعالی) و، بۆ په یدا بوونی تیگه یشتنی
تایبه ت له باره ی زۆرێک له ئایه ته کانی یه وه، ئه م راستیه ش له مه وسووعه ی:
(الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى) دا زۆر چاک دره وشاوه ته وه^(۱)، به لآم
هه لبه ته نآلیم و هه چکه سیش بو ی نیه بلآ: که ئه م ته فسیره ی من تیروته واوه،
چونکه وێرای سنوورداربوونی توانا و پرستم، له به رانه ر کتیبی له هه موو
پروویکه وه په ها (مطلق) و بیسنوور (لا محدود) ی خوا دا، نه شمویستوه که زۆر
به ملاولادا بچم و بچمه نێو هه ندیک ورده کارییه وه، که یان من تیبدا پسپۆرو

(۱) ئه و مه وسووعه یه که ئیستا چاپ کراوه، که وتۆته به رده ستی خوێنه ران و، سه رجه م
هه شت به رگ و ده وری سێ هه زار و پینج سه د (۳۵۰۰) لاپه ره یه و، هه ولماوه به گشتی
تیبدا باسی سه رجه م لایه نه کانی ئیسلام بکه م و، تا که سه رچاوه شم قورئان بووه، وێرای
ده قه کانی سوننه ت، که له هۆش (ذاکرة) دا بووون.

شایانی باسه ئه و مه وسووعه یه له چاپی دووه می دا، کراوه به دوازه ده (۱۲) کتیبی سه ره یه خو،
به مه به ستی ئاسانه تر سوود لی بینرانی .

شارەزا نیم، یان خوینەر پێویستی پێی نیە، لە کاتێکدا دەیهوێ لە قورئان تیبگات و، بزانی خوا (تبارک وتعالی) راستەوخۆ چی پێ فەرموووە؟!

ئنجاهەر لێرەشەو بە پێویستی دەزانم پێ بە دڵ سوپاسی ئەو برا گەنجە ڕووح سووک و گورج و گوڵ و دڵسۆزە بکەم (حەزی نەکرد ناوی بهێنم)، کە هەلسا بە نووسینەو هەینانە سەر کاغەزو، پاشان تاپیکردن و دوایی پێداچوونەو هەلەگیریی، سەرچەم ئەم زنجیرە دەرسە، کە لە ئەسڵدا لە شیوەی وتار (محاضرة) دا پێشکەش کراون، هەروەها هەلسا بە (تخریج) ی سەرچەم دەقەکانی سوننەت، لە سەرچاوە متمانە پیکراوە کانهو، زەحمەت و ماندوو بوونیکی زۆری بە سەرچەم بەرگەکانی ئەم تەفسیرەو کێشاو، خوا بە باشتەری شێوە پاداشتی بداتەو، هەر صالِح و ساغ و سەلامەت و سەربەرزب^(۱)، لە خوا ی بەرزو بێهاوتاش داواکارم ئەو جوۆرە گەنج و لاوانە لە کورپان و کچان، لە نێو گەلە کەماندا، زۆر بکات .

شایانی باسیشە کە ئێمە لەم تەفسیرەماندا، باسی بەش (جزء)ەکانی قورئان و دابەشکردنەکانی دیکە ی وەک: - (حزب) - ناکەین، چونکە هەر سووپەر تیک بوخووی شتیکی سەربەخوێو، سەرچەم ئایەتەکانی وەک ئالقەکانی زنجیریک پیکەو پەییوەستن و، ئاشکراشە کە دابەشکردنی سەرچەم قورئان بو سی (۳۰) بەش (جزء) و شەست (۶۰) (حزب)، شتیکی لەلایەن زانایانەو کراو، بو ئاسانکاریی خویندنی قورئان، دیارە ئێمە لە دابەشکردنی بەرگەکانی ئەم تەفسیرەشدا، دیسان حیساب بو بەشەکان (أجزاء) ی ناکەین و، بە گوێرە ی سووپەر تەکان، بەرگەکانی دیاریی دەکەین.

(۱) ئەو برا دڵسۆزە ئیستاش پاش تەواوکردنی زۆربە ی قورئان، لێپراوانە بەردەوامە و عەزمیشی جەزم کردو، کە ئەگەر تەمەن بەردەوام بێ، هەتا کۆتایی ئەم تەفسیرە سەرگەرمی کارەکی بێ .

دوا قسه شم ئه وهیه که:

ئهم ته فیسیره - وهك پیشتر گوتمان - له ئه سَلْدا به شیوهی دهرس و وتار
پیشکش کراوه، به لام دواتر خۆم دووچار به وردی پێدا چوومه وه، به پێی
پێویست دهستکارییم کردوه، دیاره هه موو دهرسیکیش به ناوی خواو ستایشی
خوا وَعَلَّاهُ دهستی پیکردوه، به لام ئیمه له سهرهتای دهرسه کانه وه، ئه وانه مان
لابردوه، بۆ زۆر دووباره نه بوونه وه، ئهو (خطبة الحاجة) یه ی له سهرهتای ئهم
پیشه که یه وه هاتوه، له جیاتی سهرهتای سهرجهم دهرسه کانه.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ،

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

دووشه ممه ۲۵ رجب ۱۴۳۲

۲۰۱۱/۶/۲۷

ههولیر

به‌رچاو روونییه‌کی گرنگ

له‌باره‌ی ئەم تەفسیره‌وه

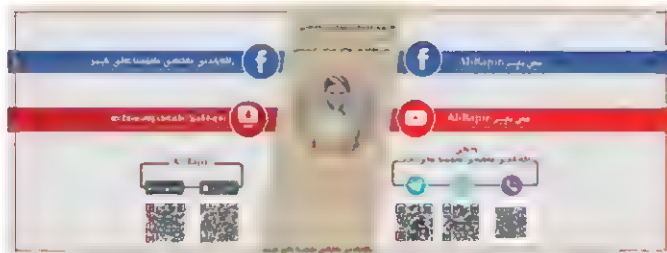
خوێنه‌ری به‌رێز !

هه‌رچه‌نده‌ له‌ (پیشه‌کی گشتی) ئەم تەفسیره‌دا باس‌مان کردوه‌ که‌ بۆ نووسینی ئەم تەفسیره‌، له‌ هه‌موو ئەو تەفسیره‌ باوانه‌ی ده‌ستم پێیان که‌یشتوه‌، به‌هره‌مه‌ندبووم، هه‌روه‌ها له‌ کۆتایی هه‌ر به‌رگیکێ ئەم تەفسیره‌دا، سه‌رجه‌م ئەو تەفسیرانه‌ی که‌م و زۆر لێیان سوودمه‌ند بووم، ناوه‌کانیا‌مان به‌ ریز نووسیون، به‌لام لێره‌ش وه‌ك جه‌خت‌کردنه‌وه‌ی زیاترو به‌رچاو‌روونی باشت‌ر بۆ ئێوه‌ی به‌رێز ده‌لێم :

مادام ناوی تەفسیره‌کا‌مان نووسیوه‌، نه‌ پێویست ده‌کات و نه‌ ده‌ش‌گونجی، بۆ هه‌ر تیگه‌یشته‌ و بیروۆکه‌یه‌ك، که‌ زۆربه‌ی تەفسیره‌کان له‌باره‌ی ئایه‌تیکه‌وه‌، یان رسته‌و پرگه‌یه‌کی ئایه‌تیکه‌وه‌، ده‌یه‌ینین، ئێمه‌ هه‌موو جارێ ناوی ئەو تەفسیرانه‌ بێنین، به‌لام بێگومان هه‌ر کات بیروۆکه‌و تیگه‌یشته‌نێکی تایه‌تی یه‌کێك له‌ تەفسیره‌کان هه‌بێ و بکه‌وێته‌ به‌رچاوم، ئنجا چ په‌سندی بکه‌م، چ په‌فزی بکه‌م، هه‌ر کات به‌ پێویستی بزانی، به‌ تایه‌ت ئاماژه‌ی پێده‌که‌م، ئه‌گه‌رنا به‌ ئاماژه‌ی گشتی و به‌ نووسینی ناوی تەفسیره‌کان له‌ کۆتایی هه‌ر به‌رگیک دا، ئیکتیفا ده‌که‌م و، زۆریش له‌ ئەمانه‌تی زانستی (الأمانة العلمیة) ده‌خه‌فتیم و مه‌به‌ستمه‌ ره‌چاوی بکه‌م، چونکه‌ ئەمینیی و ئەمانه‌ت پارێزی، ره‌وشتێکی گه‌وره‌و به‌رزی مسوولمانه‌تییه‌ .

شایانی باسیشه‌ جاری وا هه‌یه‌ بیروۆکه‌و تیگه‌یشته‌نێکی تایه‌تی خۆم، ده‌باره‌ی کۆمه‌له‌ ئایه‌تیک یان ئایه‌تیک یان رسته‌و پرگه‌یه‌کی ئایه‌تیک، بۆ دروست ده‌بێ، وه‌ك تیگه‌یشته‌ن و بۆچوونی خۆم ده‌ینوو‌سم، که‌چی ره‌نگه‌ له‌ تەفسیره‌کانی

دیکەش - یەکیکیان یان زیاتر - دا ھەبێ، ئەویش بەھۆی ئەووەیە کە من ئەو تەفسیرەم نەکەوتۆتە بەر دیدە، یان دیتووومەو لەیادم نەماوە.

پێشهکی ئەم بەرگە

الحمد لله وحده والصلاة والسلام والبركات على من النبي بعده، محمد وآله
الملتزمين بهديه: صحباً وأزواجاً وقرابة وذرية والتابعين بإحسان.

خوێنەرە بەرپۆز و خوێشەویستەکانم !

سوپاس و ستایشی شایسته بۆ خوای کاربەجێی میهرەبان، ئەمە بەرگی بیست و
پێنجەمە لە تەفسیری قورئانی بەرز و بەپێزو، لەم بەرگەدا سێ سۆرەت لە حەوت
سۆرەتە حامیمەکان تەفسیرکراون:

۱- فصلت

۲- الشوری

۳- الزخرف

شیاوی گوتنیشە کە ئەم بەرگەش لەهەر هەمان میتۆدی بەرگەکانی پێشوویەتی
و، بە حەوت قۆناغ هەولمانداوە تیشکیک بخەینە سەر چەمک و واتای ئایەتەکانی
هەرکام لەو سێ سۆرەتە موبارەکە قورئانی مەزن، ئنجا وێرای تەفسیرکردنی
سەرچەم ئایەتەکانی ئەو سێ سۆرەتە لەهەر کایکیشیاندا چەند کورتە باسیکمان
کردوون، بەم شیوەیە خوارەو:

یەكەم : فصلت

- ۱- پێناسەی قورئان بە نۆ سیفەتی سەرەکی.
- ۲- کورتەباسیک لەبارەی درووست بوونی گەردوونەو.
- ۳- کورتەباسیک لەبارەی شایەدیی لەسەردانی مرقۆفەو لە قیامت دا.
- ۴- کورتەباسیک لەبارەی هاوێڵتی فریشتان بۆ پرواداران و، شەیتانەکان بۆ بێپروایانەو.
- ۵- کورتەباسیک لەبارەی خەسلەتە بنەرەتیەکانی بانگەوازکارانەو.

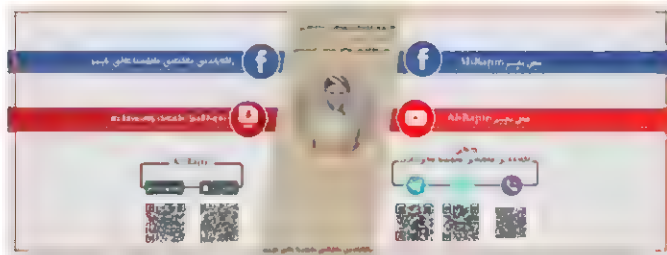
۶- کورتەباسیڤک لەبارەى دەركەوتنى بەردەوامى نیشانەکانى خواوە لە ئاسۆیەکان و لە خودى مرۆفانیشتا.

دووهم: الشورى

- ۱- کورتەباسیڤک: چوار سەرنج لەبارەى خوا و پەيوەندیى لەگەل دروستکراوەکانى دا.
- ۲- کورتەباسیڤک لەبارەى بەپاکگرتنى خواوە، لە ویکچوونى بەدروستکراوەکان.
- ۳- کورتەباسیڤک لەبارەى بژيودانى خواو زۆر و کەمکردنیەو.
- ۴- کورتەباسیڤک لەبارەى مانای (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) وه.
- ۵- پوونکردنەوێهێک لەسەر: هەبوونی پێرۆ (دابة) لە ئاسمان دا.
- ۶- کورتەباسیڤک لەبارەى راویژەو.
- ۷- کورتەباسیڤک لەبارەى فەرمايشتکردنى خواوە.
- ۸- کورتەباسیڤک لەبارەى فەرمايشتى خوا: (مَا كُنْتُ تَذَرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ).

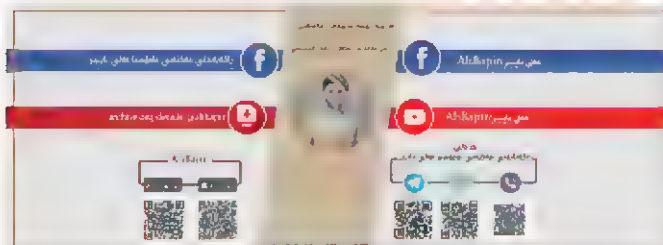
سێهەم: الزخرف

- ۱- کورتەباسیڤک لەبارەى عەرەبیى بوونی قورئانەو.
  - ۲- کورتەباسیڤک لەبارەى ناپەوايى شوینکەوتنى کوێرانەى پیشینانەو.
  - ۳- شەش کورتە سەرنج لەبارەى دنیاو دواپۆژەو.
  - ۴- هەندیک وردەکاریى مانای (وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا..).
  - ۵- نازو نیعمەتەکانى بەهەشت و سەرنجیک لەسەر قسەیهکی پازي.
- هیواداریشم ئەم بەرگەش کاتى پێویستى لەگەل بەسەربری لەلایەن خوێنەرانی شەیدا و عەوددالى قوول و راست و دروست تێگەشتنى قورئانى بەرز و بەپێزەو.

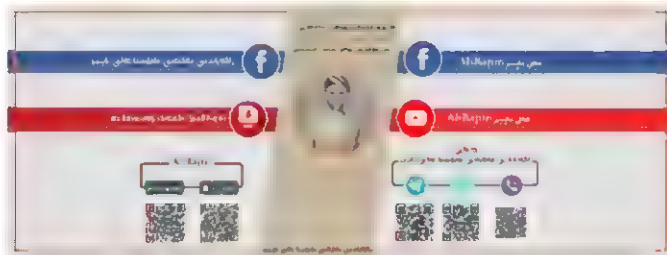

تەفسیری سوورەتی

فَصْلٌ

ده ستنیک

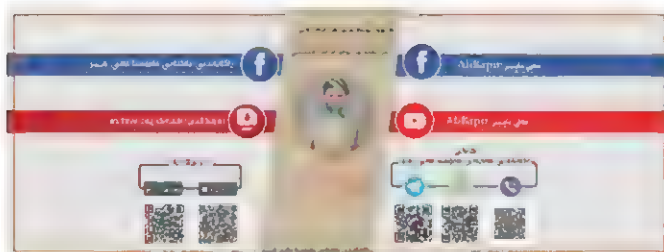
به ریژان!

خوا ښه پشټیوان بی ته مړو که (۱۸/ ربيع الثاني/ سالی ۱۴۴۱) کوچییه، به رانېهر
(۲۰۱۹/ ۱۲/ ۱۵) ی زایینی، ده ست ده که ین به ته فسیری سووړه تی (فصلت)، ین
سووړه تی (حم) ی (فصلت).

پیناسه ی سووړه تی (فصلت) و باب ته کانی

یه که م: ناوی:

ته م سووړه ته چنه ند ناویکی بو به کارهاتوون:

۱- حم السجدة

۲- سورة السجدة

۳- سورة فصلت

۴- سورة المصابيح

۵- سورة الأقوات

۶- سجدة المؤمن.

هه موو ته و ناوانه ی بو به کارهاتوون، به لام ته و ناوه ی زیاتر پتی ناسراوه،
بریتیه له: (سورة فصلت)، له بهر ته وه ی ته م وشه یه یه که م وشه یه له
سووړه ته که دا.

دووهم: شوینی دابه‌زینی:

ئەم سوورەتە بە یەكده‌نگی هەموو زانایان سوورەتییکی مەككەییەو، هیچ زانایەك، هیچ ئایەتییکی لای هەڵنەواردو، بۆ: ئەو ئایەتە، یان ئەو چەند ئایەتە مەدینەیین.

سییەم: ریزبەندیی لە موصحف و دابه‌زیندا:

لە ریزبەندیی سوورەتەکانی موصحفدا، ئەم سوورەتە ژمارە (٤١)ه، واتە: لە پێش ئەم سوورەتەدا کە لە سوورەتی فاتیحەو پێ دادی، چل سوورەتی دیکە هەن و، ئەمەیان (٤١)هەمین سوورەتەو، لە ریزبەندیی دابه‌زیندا ئەم سوورەتە ژمارە (٦١)ه، لە دوای سوورەتی (غافر) و ، پێش سوورەتی (الزخرف) هاتۆتە خوار.

چوارەم: ژمارە ئایەتەکانی:

زانایان لەو بابەتەدا یەكده‌نگ نین، هەندێکیان ژمارە ئایەتەکانی سوورەتی (فصلت)یان بە (٥٢) ئایەتە داناوو، هەندێکیان بە (٥٣) ئایەت، هەندێکی دیکەیشیان گوتوویانە: (٥٤) ئایەتە، زانایانی مەككەو مەدینە بە (٥٢)یان داناو، زانایانی شام و بەصرە بە (٥٣)یان داناو، بەلام زانایانی کووفە بە (٥٤) ئایەتیان داناوو، زۆربە ئێو موصحفانە ی کە لەبەر دەستی ئێمەدا هەن، ژمارە (٥٤)یان تەبەننی کردو. پێشتریش گوتوویمانە: جیاوازیی لە ژمارە ئایەتەکانی سوورەتیکدا دەگەرێتەو بۆ درێژی و کورتیی پرستەکان، هەندێک لە زانایان پرستەیه‌کیان کردۆتە دوو ئایەت، بەلام هەندێکی دیکەیان هەمان پرستەیان کردۆتە یەك ئایەت.

پېنجەم: نېۋەرۋكى:

ئەم سوۋرەتە ھەمان نېۋەرۋكى سوۋرەتە مەككەيەكانى ھەيە، بەلام پانتايەكى زۆرى ئەم سوۋرەتە بۇ باسى قورئان تەرخانكراۋە، لە پېنج شوئاندا باسى قورئان كراۋە، بە ھەر سىك ناۋى (كتاب) و (قرآن) و (ذكر) ھاتو، سى جار ناۋى (قرآن) ھاتو، دوو جار ناۋى (كتاب) ھاتو، جارېكىش ناۋى (ذكر) ھاتو.

لە دواى باسى قورئان، پانتايەكى زۆرى ئەم سوۋرەتە، بۇ باسى پۆژى دواى تەرخانكراۋە، سزاي خوا لە پۆژى دواى دا و، پاداشتى خوا لە پۆژى دواى دا، سزاي خوا بۇ تاوانباران و لادەران، پاداشتى خوا بۇ پرواداران و چاكەكاران.

دواى ئەۋەش پانتايەكى باش بۇ خستە پرووى نیشانەكانى خوا (آيات الله) تەرخانكراۋە، ئاماژەيەكىش بە بەسەرھاتى ھەردوو گەلى عاد و سەموود كراۋە، ھەلبەتە ھەر بە كورتىيى ئاماژەيان پېكراۋە، لە سياقى باسكردنى ملھورپى و عىنادى كافرەكانى سەردەمى پېغەمبەردا ﷺ، باسى عىنادى و ملھورپى بېرپروايانى گەلى عاد و سەموودىش كراۋە، كە سەرەنجام چىيان لېھاتو؟ كەواتە: ئىۋەش پەند ۋەربگرن، با بە مەرەدى ئەوان نەچن!

شەشەم: تايەتمەندىيەكانى:

ئەم سوۋرەتە موبارەكە كۆمەلېك تايەتمەندىيە ھەن، ئىمە لېرەدا ھەوت تايەتمەندىيە دەخەينەرۋو:

۱- لەم سوۋرەتەدا لە ئايەتەكانى: (۹ - ۱۲)دا، باسى درېژەى دروستكرانى ئاسمان و زەوى كراۋە، لېرەدا چوار ئايەت بۇ ئەو باسە تەرخانكراۋن، لە ھېچ شوئىكى دىكەى قورئاندا ئاۋا باس نەكراۋە، كە خوا ﷻ چۆن زەوى بە دوو قۇناغ ھىناۋەتە دى، دوايش

به دوو قوْناغ پيْکها ته کانی زهوی و، ههم چیا به کانی تیدا داکوتاون و، ههم بژیوه کانی تیدا داناون، دواتریش به دوو قوْناغ خوا بَیْیَوه، ئاسمان (واته: گهر دوون) ی دروست کردوه، پيش ئه وهی به شیوهی جهوت ئاسمانان بیانیهیته دی و، ئاسمانی نیزیک ئیمه به چرایان پرازیتهوه (که مه به ست پی ئه ستیره کان و که هکه شانه کانن)، پيش ئه وه ئاسمان له شیوهی دوو که لیکندا بووه، یان له شیوهی گازیکدا بووه.

ئه و ورده کارییه به و شیوازه له قورئاندا، ته نها له م چوار ئایه ته ی سوورپه تی (فصلت) دا به م شیوازه خراوه ته روو.

۲- له م سوورپه ته دا ئه و بیروایانه ی دوو چاری دۆزه خ ده بن، داوا له خوا بَیْیَوه ده که ن: ئه و دووانه ی له جندو مروْڤ که گومرایان کردوون، پيشانیان بدات، تا کو بیانخه نه ژیر پیا ن! ئه م ته عبیره ته نها لی ره دا له ئایه تی (۲۹) دا هاتوه.

۳- باسی دابه زینی فریشتان بۆ سه ر برواداران ی راوه ستاوو دامه زراوو ئیله ام بۆ کردنیان، ئه ویش ته نیا له م سوورپه ته دا به و شیوه یه هاتوه، له ئایه ته کانی: (۳۰ - ۳۲) دا، ئه م راستیه خراوه ته روو، مه به ستمان به م شیوه یه، ئه گه رنا له زۆر شوینی قورئاندا باسی هاوده می و هاو پازیی فریشته کان بۆ برواداران کراوه.

۴- باسی ئه وه که بانگه وازکار بۆ لای خوا بَیْیَوه، قسه که ی باشرین قسه یه، ئه ویش ته نیا له م سوورپه ته، له ئایه تی ژماره (۳۳) دا، ئه و ته عبیره هاتوه.

۵- باسی ئه وه که قورئان له هیچ لایه که وه هه له و نا هه قیی تیدانیه، نارپکی و لاچوون و لادان رووی تیناکات، ئه وه ش له ئایه ته کانی: (۴۱ - ۴۲) دا هاتوه.

۶- باسی ئه وه که ئه گه ر قورئان به عه جه می بووایه، واته: به غه یری زمانی عه ره بی بووایه، بیروایه کانی سه رده می پیغه مبه ر بَیْیَوه ره خنه یان لی ده گرت، که چۆن پیغه مبه ر بَیْیَوه عه ره به و، قورئان غه یری زمانی عه ره به (ئه عجه مییه)؟ ئه وه ش له ئایه تی ژماره (۴۴) دا ئاماژه ی پیکراوه، که له هه موو قورئاندا ته نیا لی ره دا باس کراوه.

۷- باسی ئەووە که خوا ﷺ بەردەوام نیشانەکانی راستییەتی قورئان، یان نیشانەکانی راستییەتی خوا ﷺ، یان نیشانەکانی راستییەتی پیغەمبەر ﷺ، یان ھەرسێکیان بەیەکەووە، لە ئاسۆیەکان و لە خودی خۆشیاندا پێشانی مەزھەکان دەدات، واتە: بەردەوام ئەو بەلگەو نیشانانە دەردەکەون که زیاتر راستییی قورئان نیشان دەدەن، یاخود ھەقانییەتی پەرورەدگارێتی خوا ﷺ، یاخود ھەقانییەتی پیغەمبەر ﷺ، که قورئانی وەك بەرنامەو پەیام لە خواوە بۆ بەندەکانی خوا ﷺ ھێناوە.

ھەوتەم: دابەشکردنی ئایەتەکان بۆ چەند دەرسیک:

ئیمە ئەو (۵۴) ئایەتە ی ئەم سوورەتە، بۆ شەش دەرسان دابەش دەکەین، بەمجۆری خوازەو:

دەرسی یەكەم: ئایەتەکانی: (۱ - ۱۲)، واتە: دوازدە (۱۲) ئایەتی سەرەتای سوورەتە که دەگریتە خوێ، خوا ﷺ باسی قورئان دەکات، پاشان باسی پیغەمبەر ﷺ دەکات، پاشان باسی یەکتایی خوا ﷺ، دواتریش باسی چۆنیەتی دروستکردنی خوا بۆ گەردوون، پێش باسی زەوویی و پێکھاتەکانی زەوی، دواتریش باسی پێکھاتەکانی ئاسمان، دەکات.

دەرسی دووهم: ئایەتەکانی: (۱۳ - ۱۸)، واتە: شەش (۶) ئایەت دەگریتە خوێ، باسی ھەردوو گەلی عادو سەموود دەکات، ھەروەھا چۆنیەتی فەوتێنراوان دەخاتە ڕوو، که گەلی عاد پیغەمبەرەکیان ھود ﷺ بوو و، گەلی سەموود پیغەمبەرەکیان صالح ﷺ بوو.

دەرسی سێھەم: ئایەتەکانی: (۱۹ - ۲۹)، واتە: یازدە (۱۱) ئایەت دەگریتە خوێ، باسی سەرەنجامی شوومی بێپروایان لە ڕۆژی دوایی دا، که چۆن پێست و ئەندامەکانیان شاھەدیان لەسەر دەدەن و، فریشتەکان سەرزەنشت و سەر کۆنەیان دەکەن، ھەروەھا باسی چەند ھەلوێستێکی بێپروایان لە دژایەتی قورئان و دژایەتی پیغەمبەردا ﷺ، دواتریش چۆنیەتی پەشیمان بوونەویان لە

دۆزەخ دا، که داوا له خوا ﷺ دەکەن ئەوەی بۆتە ھۆی گومراکردنیان له مرۆف و له جند، پێشانیان بدەن تاکو بیانخەنە ژێر پێیان.

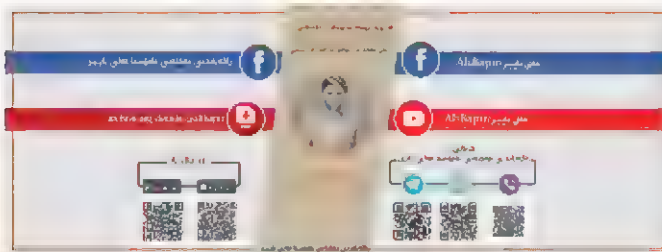
دەرسی چوارەم: ئایەتەکانی: (۳۰ - ۳۹)، واتە: دە (۱۰) ئایەت دەگرێتە خۆی، باسی بەندە چاک و دامەزراوەکانی خوا، که فریشتەکان دادەبەزنە سەریان و، باسی بانگەوازکردن بۆ لای خوا ﷺ که چ پلەو پایەیه کی گەنگی ھەیه، ھەروەھا رەوشتەکانی بانگەوازکاران، دواتر باسی ھەندیک له نیشانەکانی خوا ﷺ، وەك: شەو، پۆژ، مانگ، خۆر، زەوی کاتیک که باران دادەبارێتە سەری، چۆن زیندوو دەبێتەووە بەرز دەبێتەووە، پر دەبێت له ژیان و جموجۆل.

دەرسی پێنجەم: ئایەتەکانی: (۴۰ - ۴۵)، واتە: شەش (۶) ئایەت دەگرێتە خۆی، خوا جارێکی دیکە باسی قورئان دەکات، ھەروەھا باسی ئەو خێرو بەرەکەتە ی له قورئاندا ھەیه، ھەروەھا ئەو بەدبەختییە ی بێروایەکان که چۆن له بەرانبەر قورئاندا کوێرو کەرن! له جیات ی ئەو ی پیشوازیی لهو نوور و بەرەکەتە ی خوا ﷺ بکەن، پشتی تێدەکەن!.

دەرسی شەشەم و کۆتایی: ئایەتەکانی: (۴۶ - ۵۴)، واتە: نو (۹) ئایەت دەگرێتە خۆی، باسی سەرەنجامی بێروایان، که چۆن له پۆژی دوایی دا تووشی پەشیمانیی دەبن و تووشی بەدبەختی دین، ھاوکات له گەل ئەو شەدا چەند باس و بابەتێکی دیکە تێکەل ی ئەو کراون.

کۆتا باس: جارێکی دیکە باسی قورئانە، که خوا ﷺ جارێکی دیکە رایدەگەینێ له مەودوا، واتە: تاكو ژيانى دنیا بەردەوام بێ، بەردەوام ئیمە نیشانەکانی خۆمان له ئاسۆیەکان و، له خوشیاندا پێشان دەدەین، تاكو زیاتر بۆیان دەرکەوێ که قورئان ھەقە، یاخود خوا ﷺ ھەقە، ئەو شەستێکی چاوەروانکراوە، چونکە قورئان فەرماشتی دابەزینراوی زاتیکە، که ئاگاداری ھەموو شتیکەو دەوری ھەموو شتێکی داو.

دەرسی یەكەم ❖

پێناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە دوازدە (۱۲) ئایەتى سەرەتای ئەم سوورەتە پێکدێ، واتە: ئایەتەکانی: (۱ - ۱۲)، لەو ئایەتانەدا باسی دوو بابەتی گەرم کراوە:

یەكەم: باسی قورئان و، سەرەنجامی خراپی بێپروایان بە قورئان، ھەروەھا سەرەنجامی باشی پرواداران بە قورئان.

دووھەم: باسی یەكتایی خوا ﷻ، چۆنیەتی دروستکردنی گەردوون لە لایەن خواوە، كە سەرەتا باسی زەوی دەكات، لەبەر گەرمی بە نەسبەت ئێمەو، دواتر باسی دروستکردنی ئاسمان و گەردوون بە گشتیی دەكات، كە لە راستیدا زەوی ئێمە بەشیكى بچووکی گەردوونە، بەلام لەبەر گەرمی زەوی بۆ ئێمە، خوا ﷻ سەرەتا باسی قووناغەکانی دروستکردنی زەوی دەكات بە چوار قووناغ، دوو قووناغ بۆ دروستکردنی زەوی و، دوو قووناغیش بۆ تێیدا داكووانی چیاھەكان و، تێدا ئەندازەگیری كردنی بژیوھەكان، ھەروەھا خوا ﷻ بە دوو قووناغ باسی دروستکردنی ئاسمان دەكات، كە سەرەنجام ھەمووی بە یەكەو دەبنە شەش قووناغ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿حَمْدٌ ۝۱ تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝۲ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝۳ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝۴ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مَّا نَدْعُونَ إِلَيْهِ وَفِيْ أَذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنَكَ حِجَابٌ فَاَعْمَلْ إِنَّا نَحْمِلُونَ ۝۵ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَاحِدٌ فَاَسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ ۚ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ۝۶ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ

بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ
مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ قُلْ أَبِئِنَّكُمْ لتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا
ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي
أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا
طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ
سَّمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

(به ناوی خوای به بهزهیی بهخشنده، حامیم ﴿١﴾) (دابه زاندنی قورئان)
دابه زاندنه له (خوای) به بهزهیی بهخشنده وه ﴿٢﴾ کتییکه نایه تەکانی
پروونکراونه وه، قورئانیکه به (زمانی) عه رهیی، بۆ کۆمه لیک که بزائن ﴿٣﴾
موژده دهرو ترسینه ره (بۆ خه لکی) که چی زۆربه یان پشتیان هه لکرد، بۆیه نایستن
﴿٤﴾ گوتیشیان: له به رانه ره ئه وه دا که ئیمه ی بۆ بانگ ده که ی، دل (و عه قل)
ه کاهان له کیفان دان (په رده پۆش کراون) و، قورسای له گوئییه کاهماده وه، له نێوان
ئیمه و تۆدا (هه ره له ئیمه وه تا کو ده گاته تۆ) په رده و نێوان هه یه، ده جا تۆ
کاری خۆت بکهو، ئیمه ش ئه نجامده ره (ی کاری خۆمان) یین ﴿٥﴾ (ئه ی موحه ممه ده!)
بلی: من ته نیا مروڤیکی وه ک ئیوه م، سروشم بۆ لا ده کری که په رستراوتان یه ک
په رستراوه، ده جا به ریک و راستی به ره و لای بچن و، داوای لیپوردنی لی بکه ن
و، سزای سه خت بۆ هاوبه ش دانه ران ﴿٦﴾ ئه وانه ی زه کاتی ناده ن و، ئه وانه ی
به مه نزلگای کۆتاییش بیپروان ﴿٧﴾ بیگومان ئه وانه ی پروایان هیناوه و کرده وه
باشه کان ده که ن، پاداشتی نه پراوه یان هه یه (له پۆژی دوایی دا) ﴿٨﴾ بلی: نایا

ئىۋە بەھو كەسە بېپروان كە زەھى لە ماوھى دوو رۆژاندا (بە دوو قۇناغان) دروستكردوھو ھاوتايانى بۆ دادەنن؟ ئا ئەوھ (خوای) پەرورەدگارى جىھانپانە (چىا) ﴿٩﴾ چەسپاوھ كانىشى لەسەر داناون و پىت و پىزى تىخستوھو، بژىوھ كانى تىدا ئەندازەگىرى كىردوون، لە ماوھى چوار رۆژاندا (بە چوار قۇناغ) يەكسان (پەر بە پىست لەگەل داخوازى) داواكاراندا ﴿١٠﴾ دوایى وىستى ئاسمان دروست بكات، كە لەو كاتەدا دووگەل بوو (خو) بە وى (بە ئاسمان) و بە زەھى فەرموو: چارو ناچار وەرن (پەيدابن)، گوتيان: فەرمانبەرانە ھاىن (پەيدا بووین) ﴿١١﴾ ئنجا (خو) لە شىۋەى ھەوت ئاسماندا لە ماوھى دوو رۆژ (قۇناغ) ان دا پەيداي كىردن (پىكىخستن) سروسشى كىرد بە ئەنجامدانى كاروبارى ھەر ئاسمانىك و، ئاسمانى نىزىكتىش (لە ئىۋە) مان بە چرايان (ئەستىرەكان) رازاندەوھو، بۆ پاراستنىش (لە گوئى گرتنى شەيتانەكان، پرىشك و بلىسەكانىان بە كاردىنن) ئەوھ ئەندازەگىرى (خوای) زالى زانايە ﴿١٢﴾.

شىكردنەوھى ھەندى لە وشەكان

(فُصِّلَتْ): (الفصل: إِبَانَةُ أَحَدِ الشَّيْئَيْنِ مِنَ الْآخِرِ حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُمَا فُرْجَةٌ)، (فُصِّلَتْ أَيْ: بَيَّنَّتْ وَوَضَّحَتْ)، (فَصْل): برىتە لەوھ كە دوو شت لە يەك جىابكرىنەوھ تا كەلنىكىان دەكەوئى.

كەواتە: لىرە كە دەفەرموى: ﴿فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾، واتە: ئايەتەكانى قورئان، روونكراونەوھو رۆشكراونەوھ، كە مەبەست ئەوھى ئايەتەكان لە خودى خوئاندا، مانا رۆشنن.

(أَكِنَّةٌ): (الْكِنُ: مَا يُحْفَظُ فِيهِ الشَّيْءُ، كُنْتُ الشَّيْءَ كَنًّا، وَالْجَمْعُ: أَكْنَانٌ، وَالْكِنَانُ: الْغَطَاءُ وَالْجَمْعُ: أَكْنَّةٌ)، (كِنُ): ھەر شوئىك كە شتىكى تىدا پەنھان

دەکرى، دەگوترى: (كُنْتُ الشَّيْءَ كُنَّا) واتە: ئەو شتەم پەنھانکرد، كۆى (كِنَ) يش (أَكْنَان)ە، وەك دەفەرەمۆى: ﴿مِّنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا﴾ ۸۱ النحل، واتە: لە چیاکاندا کون و پەناگەمان پەخساندوون، بەلام (أَكْنَة) كۆى (كِنَان)ە، (كِنَان) بە مانای (غَطَاء) واتە: پەردە، یان کیف، یان ھەر شتێك، شتێكى تێبکرى، دى.

(وَقُرْ): (الْوَقْرُ: الثَّقْلُ فِي الْأُذُنِ)، قورساییهك كە لە گویدا بى، ديارە گووى ئەگەر شتێكى قورسى تێبکرى، نابىستى، بەلام (الْوَقْرُ: الْحِمْلُ)، (وَقْر): بە مانای بار دى، بارىك كە ھەلدەگىرى، بەلام (وَقْر) بە مانای قورسایى دى.

(حَجَابٌ): (الْحَجَبُ وَالْحِجَابُ: الْمَنْعُ مِنَ الْوُضُولِ)، وشەى (حَجَب، حِجَاب): بریتىە لە پێگرتن لە گەشتنى شتێك، واتە: پەردەو نىوان و سىوان.

(غَيْرَ مَمْنُونٍ): (مَنَّ) بە مانای (قَطَعَ) دى و بە مانای قورساییش دى، ﴿غَيْرَ مَمْنُونٍ﴾ يانى: (غَيْرُ مَعْدُودٍ) واتە: نەژمپەراو، یان (غَيْرُ مَقْطُوعٍ) نەپراو، یان (غَيْرُ مَنْقُوصٍ) واتە: ھىچ كەم و كورپى تێدانى.

(أَنْدَادًا): (أَنْدَادُ جَمْعُ نَدٍّ، نَدُّ الشَّيْءِ: مُشَارِكُهُ فِي جَوْهَرِهِ، وَذَلِكَ ضَرْبٌ مِنَ الْمُمَاثَلَةِ)، (نَدٍّ) بە (أَنْدَاد) كۆدەكریتەو، بریتىە لە ھاوبەشى شتێك لە جەوھەر و چىيەتیدا، دەگوترى: (هَذَا نَدُّ هَذَا) واتە: رێك وەك ئەو لە جەوھەر و چىيەتیدا، كە ديارە بە شداری شتێك لە جەوھەرەكەیدا، جوړىكە لە وێكچوون و وەك يەك بوون.

(رَوَاسِيْ): (رَسَا الشَّيْءُ يَرْسُو رَسًا: أَيِ ثَبَتَ، وَأَرْسَاهُ غَيْرُهُ: ثَبَّتَهُ، وَالرَّوَاسِي: أَيِ الْجِبَالِ الثَّابِتَاتِ)، (رَسَا الشَّيْءُ يَرْسُو رَسًا) واتە: ئەو شتە چەسپا، دەچەسپى، چەسپان، بەلام (أَرْسَاهُ)، يانى: چەسپاندى (ثَبَّتَهُ)، (رَوَاسِي) واتە: چەسپاوەكان، كە بێگومان ئەو سىفەتى وەسفكراو (موصوف) يكى قرتىناو، يانى: (الْجِبَالِ الرَّوَاسِي) واتە: چىايە چەسپاوەكان.

(وَبَرَكٌ فِيهَا): پیت و پیزی تیخست، (الْبَرَكَةُ: ثُبُوتُ الْخَيْرِ، وَالْمُبَارَكُ مَا فِيهِ ذَلِكَ الْخَيْرُ)، (بَرَكَةٌ): بریتیه له چه سپانی خێرو چاکه له شتیکدا، (مُبَارَكٌ): ئەوەیە که ئەو خێرو چاکهیهی تێدابێ، واتە: به‌رهه‌مدار، به‌پێز.

(أَقْوَاتُهَا): (الْقُوْتُ: مَا يُسِيكُ الرَّمَقَ، قَاتَهُ يَقُوْتُهُ قُوْتاً أَيْ: أَطْعَمَهُ قُوْتَهُ، وَأَقَاتَهُ يُقِيْتُهُ: جَعَلَ لَهُ مَا يَقُوْتُهُ)، (أَقْوَاتُ) کۆی (قُوْتُ) ه، (قُوْتُ): هەر شتیکه که مرووف پێی بژی و پشتی رابگری، ده‌گوتری: (قَاتَهُ يَقُوْتُهُ قُوْتاً أَيْ: أَطْعَمَهُ قُوْتَهُ) واتە: بژیوه‌که‌ی پێدا، به‌لام (أَقَاتَهُ يُقِيْتُهُ) واتە: بژیوه‌که‌ی بو‌ دانا، شتیک که پێی ده‌ژی بو‌ی ته‌رخانکرد.

(أَسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ): رووی کرده ئاسمان، ویستی ئاسمان بینیته دی، (إِسْتَوَى إِذَا عُدِّيَ بِـ «إِلَى» افْتَضَى مَعْنَى الْإِنْتِهَاءِ إِلَيْهِ) وشه‌ی (إِسْتَوَى) ئەگەر به‌رکار به‌ هو‌ی (إِلَى) وه‌ بخوازی، ئەوه مانای پێگه‌یشتن ده‌گه‌یه‌نی، به‌لام ئەگەر به‌ (عَلَى) به‌رکار بخوازی (أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ) ئەوه مانای به‌رزبوونه‌وه، یاخود چوونه‌ سه‌ر، نیشته‌جێ بوون له‌ سه‌ری ده‌گه‌یه‌نی.

(دُخَانٌ): (الدُّخَانُ: الْعُثَانُ الْمُسْتَضَعِبُ لِلْهَيْبِ)، (دُخَانٌ): ئەو دووکه‌ له‌یه که له‌ گه‌ل گرو بلیسه‌دایه، به‌ کوردیی هەر ده‌لیین: دووکه‌ل.

(طَوَعًا): (الطَّوْعُ: الْإِنْقِيَادُ وَيُضَادُّهُ: الْكَرْهُ)، (طَوَع) واتە: ملکه‌چی، ملکه‌چییه‌کی خو‌شحاله‌، پێچه‌وانه‌که‌ی بریتیه له‌ (كَرْهُ) ناخو‌شحالی، پێناخو‌ش بوون.

(كَرْهًا): (قِيلَ: الْكَرْهُ وَالْكَرْهُ وَاحِدٌ، نَحْوُ الضَّعْفِ وَالضُّعْفِ، وَقِيلَ: الْكَرْهُ: الْمَشَقَّةُ الْخَارِجِيَّةُ، وَالْكَرْهُ: الْمَشَقَّةُ الدَّاخِلِيَّةُ)، هه‌ندیک گوتووایه‌: (كَرْهُ، كَرْهُ) واته‌که‌یان هەر یه‌که وه‌ك (ضَعْفٌ، ضَعْفٌ) هه‌ردووکی به‌ مانای بیهێزین، (كَرْهُ، وَكَرْهُ) یش یانی: ناخو‌شی و پێناخو‌ش بوون، هه‌ندیکیش گوتووایه‌: (كَرْهُ): بریتیه له‌و نا‌هه‌تییه‌ی تووشی مرووف دی، به‌ هو‌ی هو‌کاریکی ده‌ره‌کییه‌وه، به‌لام (كَرْهُ): بریتیه له‌و پێناخو‌ش بوونه‌ی به‌ هو‌ی هو‌کاریکی نیوخو‌یییه‌وه تووشی مرووف دی.

(فَقَضَّهِنَّ): تیکپەراندن، دروستیکردن (الْقَضَاءُ: فَضْلُ الْأَمْرِ قَوْلًا ذَلِكَ كَانَ أَوْ فِعْلًا)، (قَضَاءُ): بریتیه له تیکپەراندنی کاریک، ئنجا به قسه بی (قسه که بکری)، یاخود کاریک بی ئەنجام بدری.

(الدُّنْيَا): (الْأَقْرَبُ، مُؤَنَّثُ الْأَذْنَى مِثْلُ: الْأَقْصَى وَالْقُصْوَى)، (دُنْيَا) یانی: (أَقْرَبُ) نیزیکت، که مبینە میانهی مه جازیی (أَذْنَى) یه، (الأذنی) یانی: نیزیکت، ئنجا ئەگەر حالەتی مبینە لی بگری دەلیی: (الدُّنْيَا)، (الْحَيَاةُ الدُّنْيَا) یانی: ژیاانی نیزیکت له ئیمه، (الْآخِرَةُ) ش بویه وای پی دەگوتری، له بهر ئهوهی له دوایی دیت، وهك (أَقْصَى) واته: دووتر، (قُصْوَى) هه ر به مانای دووتر، به لام (أَقْصَى) بو حالەتی نۆینهی مه جازیه، (قُصْوَى) بو حالەتی مبینە میانهی مه جازیه.

(بِمَصْبِيحٍ): (مَصَابِيحُ جَمْعُ مَصْبَاحٍ، وَهُوَ السَّرَاجُ، وَالْمَقْصُودُ بِالْمَصَابِيحِ: الْكَوَاكِبُ وَالنُّجُومُ)، (مَصْبَاحٍ) به (مَصَابِيحٍ) کۆده کریته وه واته: چرا، که خوا ده فرموی: ﴿وَزَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ﴾، واته: ئاسمانی نیزیکت له ئیوه مان به چرایان رازاندۆته وه، مه به ست پی ئه ستیره کانن که تیشک ده ده ن.

مانای گشتیی ئایه ته کان

خوا ﷻ له م سووره ته دا ههروهك له پیناسه کهیدا باسمان کرد، زۆر باسی قورئان ده کات، ههروه ها هه لوپستی بیروایه کان له به رانبه ر قورئانداو، چهند راستیه کی دیکه شی تیدا خراونه پروو:

خوا ﷻ ده فرموی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، به ناوی خوای به به زهیی به خشنده، یانی: ده ستپیکردنم به ناوی خوای به به زهیی به خشنده، یاخود ده ستپیده کهم به ناوی خوای به به زهیی به خشنده، زۆر جار ئەمه مان گوتوه، به لام لیره ش دووباره ی ده کهینه وه:

مادام خوا ﷺ سەدو چوارده (۱۱۴) جاران لە قورئاندا فەرموویەتی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، ئەو دەهێنی کە ماناکەشی دووبارە بکێتەو، کاتێک کە مەرۆف دەلی: بە ناوی خوا بە بەزەیی بەخشنده، دەبی بەلایەنی کەمەو چوار واتایان لە عەقل و دلی خۆیدا ئاماده بکات:

۱- بە ناوی خوا دەستپێدەکەم، ئەک بە ناوی خۆم، یان هەر کەس و هەر شتێکی دیکە.

۲- ئەو کارە بو رازیکردنی خوا ئەنجام دەدەم.

۳- ئەو کارە بە پێی بەرنامەیی خوا ئەنجام دەدەم.

۴- ئەو کارە بە یارمەتی و هاوکاریی خوا ئەنجام دەدەم، ئەک بە شان و شەوکهتی خۆم.

ئنج دەفەرموی: ﴿حَمْدٌ﴾، ئەمانە دوو پیت، (حا) و (میم) پیشتریش باسمان کردو: هەوت سوورەت لە قورئاندا کە پێیان دەگوتری: (هەوا میم) یان خاوەن حامیمەکان (ذوات حم)، هەموویان بە (حم) دەست پێ دەکەن، ئەمەش دووهمین سوورەتەو، یەکەم سوورەتیان (غافر) بوو.

ئیمە لە سەرەتای سوورەتی (البقرة)دا، باسمان کرد، بەلام بە درێژتر لە سەرەتای سوورەتی (یونس)دا، باسی ئەو (۲۹) سوورەتەمان کردو، کە بەو پیتە پچر پچرانە دەستپێدەکەن، کە تەنیا دووانیان مەدینەیین و ئەوانی دیکە مەککەیین، ئنجا هەیانە بە پیتێک دەست پێ دەکات، وەک (ص، ق، ن)، هەشیانە بە دوو پیتان دەست پێ دەکات، وەک (حم)، (طه)، (یس)، (طس)، هەشیانە بە سێ پیتان وەک (أل)، (الر)، (طسم)، هەشیانە بە چوار پیتان وەک (المز)، (المص)، هەشیانە بە پینج پیتان وەک (کهيعص)، لەویدا بە درێژی باسمان کردو، لێرەدا باسی ناکەینەو.

ئەوێندە هەیه خوا ﷺ ئەو سوورەتانە بەو پیتانە دەستپێکردوون، کە هەموو جوړە پیتەکانیان تێدان، زیاتر مەبەست پێی ئەوێه: ئەو مەرۆفەکان!

ئەي جند! ئەو قورئانەي لەبەر دەستی ئیوهدا هەیه، هەر لەو پیت و دەنگانە پیکهاتو، کە ئیو قسەیان پێدەکەن و، پێیان دەنووسن و، بەکاریان دێنن، واتە: کەرەستە کە لەبەر دەستی ئیوهدا هەیه، ئنجا ئەگەر نەتانتوانی قورئانیکی وا بێنن، یاخود دە (۱۰) سوورەت، یان تەنھا سوورەتیک بێنن، کەواتە: دَلَّيَابُن: خوا ﷺ ئەو قورئانەي هەر لەو کەرەستەيە هیئاو تە دی، کە لەبەر دەستی ئیوهدا هەیهو، بزانی کە بیژەری ئەو فەرمايشتە (قورئان) تەنھا خوا ﷺ خۆیەتی، نە موحمەد ﷺ خواوەنیەتی و، نە هیچ کەسێک فێری کردو، بەلکو بیژەری ئەو فەرمايشتە بێ وینەیه، تەنیا خوايە ﷺ.

هەر وەك چۆن خوا ﷺ لە ماددەي بێ ژیان، ئەو هەموو جوړە زیندەوەر و ژياندارانە دروست دەکات، ئەو هەموو دروستکراوانەي ژيانان هەیه، بەلام ئیو تەنھا دەتوانن لەو ماددەيە کەل و پەلی بێ ژیان دروست بکەن، بە هەمان شیوەش خوا لەو پیت و دەنگانە، ئەو فەرمايشتەي هیئاو تە دی، کە ئیو ناتوانن نەك وینەي وەك قورئان، بەلکو هی دە (۱۰) سوورەتی، یاخود هی سوورەتێکی سی ئایەتیش بێنن، کەواتە: بزانی ئەو فەرمايشتی خوايە.

﴿تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، دابەزێراو لەلایەن (خوای) بە بەزەیی بەخشندهو، لێرەدا (تَنْزِيل)، دەبێتە گوزارە (خبر) بۆ (الرَّحْمَنِ الرَّحِيم)، واتە: دەبێتە: (هَذَا تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)، یان هەمووی بەیەکەو دەبێتە نیهاد (مبتداً) بۆ دواي خوێ.

﴿كُنْتُ فَصَّلْتُ آيَاتُهُ﴾، کتیبیکە ئایەتەکانی رۆشن کراونەو، واتە: کە دابەزێراو ئایەتەکانی بە رۆشنی دابەزیون، نەك پێشی ئایەتەکانی نارۆشن بووبن و، دواي خوا ﷺ روونی کردبەو، یانی: خوا ئایەتەکانی بە رۆشنی دابەزاندوون، ﴿قُرْءَانًا عَرَبِيًّا﴾، قورئانیکی بە زمانی عەرەبیی، ئنجا زمانی عەرەبیی ناوونیشانیکی بۆ زمانی گەلی عەرەب کە قسەي پێدەکەن، بەلام وێرای

ئەو ەش وشەى ەپرەبىى بە مانای رۆشنیش دى، دەگوترى: (أَعْرَبَ عَنْ رَأْيِهِ) واتە: رایەكەى خوۆ دەرخست.

وہك له فەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ ھاتوہ: {وَالْتَيْبُ تُعْرِبُ عَنْ نَفْسِهَا} (۱)، واتە: ئافرەتى بىوہژن خوۆ قسەى خوۆ دەكات، لەبەر ئەوہى تاراددەىەك شەرمى شكاوہ، خوۆ دەتوانى بلى رازىيە، ياخود رازىى نيە، بەو پياوہ، (تُعْرِبُ) واتە: رای خوۆ بە پروونى پادەگەينى.

{لَقَوْمٍ يَعْلَمُونَ}، ئەم قورئانە بو کۆمەليک ھاتوہ، كە بزائن، وہك پيشينان دەليين: (قەدرى زيپر لە لاى زيپرنگەرە)، كەواتە: كى لەم قورئانە بەھرەمەند دەبى؟ كەسك كە زانا بى و زانستى لەلا بى، لە راستييدا مرووف بە ئەندازەى ئەوہى زانيارىى لەلايە، لە قورئان تى دەگات، ئەو ھەموو نھييانەى لە قورئاندا ھەن، ئەو ھەموو ھىكمەت و سوودانەى لە قورئاندا ھەن، ئەو ھەموو نوور و پىت و بەرەكەتەى لە قورئاندا ھەيە، بو كەسك زياتر زانراو دەبى، زانيارىى زياترى لەلا بى.

{بَشِيرًا وَنَذِيرًا}، موژدەدەرەو ترسيئەرە، ياخود دلخۆشكەر و رىياكەرەوہيە، بو كى؟ بو خەلك ھاتوہ كە موژدەيان پييدات، ئەگەر شوينى بكەون و برۆاى پى بينن، موژدەى خيّر و خۆشى دنياو سەرفرازى دواپوژيان پيدەدات، بە پيچەوانەشەوہ: ئەوانەى پشتى تيدەكەن، دەيانترسيئى و ورييان دەكاتەوہ، كە ھەم لە دنياىدا تووشى ناپرەھەتى و پەشيمانى دىن، ھەم لە رۆژى دوايشدا تووشى سزاو ئازارى خوا ﷻ دىن، {فَاعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ}، زۆربەيان پشتيان ھەلكرد، بۆيە ناييستن، بە زۆرى وايە كە مرووف پشتى لە شتيك كرد، ناييستي، مەبەست ليەرەدا بيروايەكانى رۆژگارى پىغەمبەرە ﷺ.

(۱) {عَنْ عَبْدِ بْنِ عَمِيرَةَ الْكِنْدِيِّ}، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْتَيْبُ تُعْرِبُ عَنْ نَفْسِهَا، وَالْبَكْرُ رَضَاهَا الصَّمْتُ} أخرجه ابن ماجه: ۱۸۷۲، وأحمد: ۱۷۷۵۸، والطبراني: ۲۶۴.

ده شگونجی مه به ست پیی بهس نه وان نه بی، به لکو کووی مرو فایه تی بی، که له راستیدا مرو فایه تی زور بهی پشتی لی هه لده کات و نابستی.

﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ اَسْكَنَةٍ﴾، کافره کانی رۆژگاری پیغه مبه ر ګوتیان: دله کانی تیمه له کیفاندان، پیشریش باسمان کرد، (اَکِنَّة) کووی (کنان) ه، واته: (غطاء)، په رده، یانی: په رده پۆش کراون و له کیف و تووره کان دان، ﴿مِمَّا نَدْعُوْنَ اِلَيْهِ﴾، له به رانبر نه وه دا که تیمه ی بۆ بانگ ده که ی، دلّمان له کیفدایه، عه قلّمان داخراوه و، په رده پۆش کراوه، ﴿وَفِيْ اٰذَانِنَا وَقْرٌ﴾، گوئییه کانیشمان قورسایي تیدایه، ﴿وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ﴾، له نیوان تیمه و تودا، په رده و نیوان هه یه، دیوار هه یه، ئنجا وه ک زانایانی رهوانیژیی ده لّین، لی ره دا که ده فهرمووی: ﴿وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ﴾، ئەم (من) بریتیه له (من) ی ده ستی کردن (ابتدائیة)، یانی: ههر له لای تیمه وه تا کو ده گاته تو، هه مووی په رده و نیوانه، واته: په رده و نیوانیکی زور نه ستور هه یه، ﴿فَاعْمَلْ اِنَّا عَمِلُوْنَ﴾، تو کاری خو ت بکه، تیمه ش نه جامده ری نه وه یین که به باشی ده زانین، واته: گویت بۆ ناگرین و، په یامه که ت لی وه رناگرین.

خوا ﴿﴾ به پیغه مبه ر ده فهرمووی: ﴿قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، تو بلّی: من ته نیا مرو فیکم وه ک تیوه، واته: له و رووه وه ی که مرو قم، منیش وه ک تیوه م، ﴿يُوحِیْ اِلَیَّ﴾، سروشم بۆ لا ده کری و، په یامم بۆ لا ده نیردری، ﴿اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ﴾، که په رستراوی تیوه یه ک په رستراوه، واته: جیاوازییه که م له گه ل تیوه ههر نه وه یه، که من وه حییم بۆ دی و، خوا ی په روه ردگار به شیوه ی په نامه کیی ده مدوینی و سروشم بۆ ده کات، نه گه رنا من لافی هیچ تیمتیا زیک به سه ر تیوه دا لیناده م، بلّیم من فریشته م، یان من له تیوه چاکترم یان ... هتد، به لام من ره وانه کراوی خوا م، خوا ﴿﴾ سروشم بۆ ده کات، نیوه رۆکی نه و سروش و په یامه ش نه وه یه که په رستراوی تیوه یه ک په رستراوه، ﴿فَاَسْتَقِیْمُوْا اِلَيْهِ﴾، ئنجا به ره و لای وی خو تان راست بکه ن، ﴿وَأَسْتَغْفِرُوْهُ﴾، هه روه ها

داوای لیبوردنی لیبکەن، ﴿وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ﴾، هاواریش، یاخود سزای سەختیش
بۆ هاوبەشدانەران.

﴿الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾، ئەوانەى زەكات نادەن، واتە: لە مالى خويان
نابەخشن بە هەزارو نەداران، ئەو وە واتایەكى، واتایەكى دیکەى، واتە: خويان پاك
و چاك ناكەن، خويان تەزكیە ناكەن، ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفِرُونَ﴾، ئەوانیش
بەرانبەر بە پۆزى دواى بپروان.

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، بە دنیایى ئەوانەى پروایان هیناوه، بە هەموو
ئەو شتانەى پێویستە پروایان پى بهینى، ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، کردەوه
چاکەکانیشیان ئەنجام داو، چ پەيوەندیان بە دڵ و دەروونیانەوه هەبى
و، چ پەيوەندیان بە دەرو زمانیانەوه هەبى، چ پەيوەندیان بە کردەوهى
ئەندامەکانیانەوه هەبى، کردەوه باشەکانیان ئەنجام داو بە دڵ و زمان و
لاشەیان، ﴿لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾، ئەوانە پاداشتیکی نەپراوێان بۆ هەیه،
یاخود پاداشتیکی بى کۆتایى، یاخود پاداشتیکی بى کەم و کورپى.

ئەجا خوا ﷻ لە دواى بابەتى یەكەم، كە پەيوەندیى بە قورئانەوه هەبوو،
دیتە سەر بابەتى دووهم كە دروستکردنى گەردوونە، دەفەرموى:

﴿قُلْ أَيْنَكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ﴾، (ئەى موحەممەد ﷺ!)
بلى: ئایا ئیوه بپروا دەبن بەوهى كە زهوى لە ماوهى دوو رۆژاندا هیناوهتە دى؟!
واتە: بە دوو قوئاغ زهوى دروستکردوه، ﴿وَيَجْعَلُونَ لَهُٗٓ أَنْدَادًا﴾، ئایا هاوتایانى
بۆ دادەنن؟! ﴿ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾، ئا ئەوه پەرورەدگارى جیهانیانە، واتە: ئەو
شایستەى ئەوه نیه كەسى دیکە، وەك وى تەماشایەكەن و، بیکەن بە هاوتای،
خوا زهوى بە دوو قوئاغان هیناوهتە دى.

ئەجا باسى پێكهاوەکانى زهوى دەكات، باسى گەرنگترین پێكهاوەکانى دەكات كە
چایەكان و، پیت و پیز تیدا دانران و، بژیو تیدا دانراوەتى: ﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ

﴿مِنْ فَوْقَهَا﴾، ھەرۈھە چیاھە چەسپاۋەکانی لە سەرۋوی داناون، ﴿وَبَرَكَ فِيهَا﴾، پیت و پیزی خستۆتە ئێو زەوی، ﴿وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا﴾، ھەرۈھە بژیۋەکانی تیدا ئەندازەگیری کردوون، ھەموو ئەمانە لە ماوێ چەند پۆژدا؟ ﴿فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ﴾، لە ماوێ چوار پۆژاندا، واتە: بە چوار قۆناغ، ﴿سَوَاءً لِلْسَّائِلِينَ﴾، ئەو پیت و پیزی تیدا دایناو، ئەو بژیۋە تیدا ھیناویەتە دی، رێک پر بە پێستە لەگەڵ داوای داواکاراندا، واتە: پێویستیەکانی ھەموو ئەو خەڵکە کە بە زمانی حال داوا لە خوا دەکەن، ھەموو ئەو پێویستییانە تیدا داناون.

لێرەدا مەبەست لەو نێە کە خوا ﷻ بە دوو پۆژان زەوی دروست کردبێ و، ھەرۈھە بە چوار پۆژانیش پیکھاتەکانی، بە لکو مەبەست پێی ئەو نێە کە خوا ﷻ بە دوو قۆناغ زەوی ھیناویەتە دی، دواتر بە دوو قۆناغ پیکھاتەکانی دروستکردوون، کەواتە: ھەمووی بە یەكەو دەکاتە چوار قۆناغ، دوو کۆ دوو دەکاتە چوار (۲+۲) ۴)، واتە: زەوی پیکھاتەکانی لە ماوێ چوار پۆژاندا ھاتوونە دی.

زانایان لەو دەدا گوتووین: وەك تۆ بڵێی: بە دوو سەعاتان لە ھەولێرەو ھەولێرەو چوومە سلیمانی، داوی بە چوار سەعاتان چوومە کەلار، واتە: لەگەڵ ئەو دوو سەعاتەش کە لە ھەولێرەو پێی چووی بۆ سلیمانی، نەك بە چوار سەعاتان لە سلیمانیو چووبی بۆ کەلار، یانی: کۆی گشتی دەکات چوار سەعات، لە ھەولێرەو بۆ سلیمانی دوو سەعات، لە سلیمانیو بۆ کەلار دوو سەعات.

کەواتە: لێرەدا خوا ﷻ کە دەفەرموی: چیاھە کاهمان تیدا دانان و، پیت و پیزمان تێخست و، بژیۋە کاهمان تیدا دانان، لە ماوێ چوار پۆژاندا، واتە: بەو دوو قۆناغەش کە زەوی تیدا ھیناویەتە دی، بە ھەمووینەو چوار قۆناغ، بۆیەش لێرەدا ئەوە باس دەکەین، چونکە دواتر خوا ﷻ باسی دروستبوونی ئاسمانیش دەکات بە دوو پۆژان، کەواتە: ئەگەر لێرەدا ئاوا لیکبدرێتەو: دروستکردنی زەوی بە دوو پۆژ، دواتر دروستکردنی پیکھاتەکانی بە چوار پۆژ، دروستکردنی ئاسمانیش

به دوو رۆژ، که واته: به پێی ئەو لیکدانه وه بێ هه مووی ده کاته هه شت رۆژ، که ئەمه ش لیکدانه وه یه کی هه له یه، چونکه ئەگەر دیقه ت بده ی ن خوا ﷻ له هه موو قورئاندا له باسی دروستکردنی زهوی و ئاسمانه کاندا، باسی شه ش رۆژ ده کات، نه ک هه شت رۆژ!

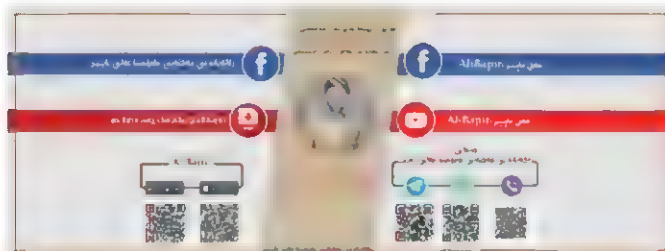
﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾، دوایی خوا ﷻ رۆوی کرده ئاسمان له کاتی کدا که دوو که ل بوو، واته: له شیوه ی دوو که ل و گاز ی کدا بوو، رۆوی تیکرد تا کو دروستی بکات، ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا﴾، خوا به وانی فهرموو: (واته: به ئاسمان و به زهوی): وهرن به پێخۆش بوون و پێناخۆش بوون، ﴿قَالَتَا أَئِنَّا لَطَائِعِينَ﴾، گوئیان: ئێمه به پێخۆش بوون و به ملکه چیه وه هاتین، واته: دروست بووین.

﴿فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، ئنجا خوا ﷻ ههوت ئاسمانی هێتانه دی، ﴿فِي يَوْمَيْنِ﴾، له دوو رۆژاندا، واته: به دوو قۆناغ، که واته: هه موو زهوی به چوار قۆناغ و، ئاسمانیش به دوو قۆناغ هاتوونه دی، ﴿وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾، ههروه ها له هه ر ئاسمان ی کدا فهرمانه که ی تیدا دانا، واته: سروش ی کرد له هه ر ئاسمان ی کدا کاری ئەو ئاسمانه چیه، ﴿وَزَيْنًا لِّلنَّاسِ بِمَصَابِيحٍ﴾، ئاسمانی نیزی که له ئیوه شمان به چرایان رازانده وه، واته: به ئەستیره کان، ﴿وَحِفْظًا﴾، ههروه ها بو پاراستنی ئاسمانه کان، له وه ی که شه یتانه کان گو ی بگرن، بو قسه ی فریشه ته کان، پریشک و بلیسه ی ئەستیره کان بو ئەوه ش به کاردی، ههروه ک له شوینه کانی دیکه به رۆویی باسکراوه، ﴿ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾، ئەوه ش ئەندازه گیری خوی بالاده ستی زانایه.

هه لبه ته لی ره دا خوا ﷻ ده فهرمو ی: دوایی ویستی ئاسمان دروست بکات که دوو که ل بوو، دوایی به ئاسمان و زهوی فهرموو: وهرن به پێخۆش بوون و پێناخۆش بوونه وه، واته: خوا ویستی بیان هێن یته دی و، ویستی خوی ئاراسته کردن، ئەوانیش

گوتیان: ئەو هاتین به ملکه چیی و پێخۆشبوونهوه، واته: دروستبووین، لێره دا ئەمه وێناکردنه بهوهی که خوا کاتیك ویستی گهردوون بخولقینئ، به ئاساترین شیوه که ئیمه له میشکماندا تێیدهگهین، هاتۆته دی.

لێره دا پێشتر باسی دروستبوونی زهوی دهکات، دواتر باسی دروست بوونی ئاسمان دهکات، به دنیایی زهوی ئیمه شتیکی بچووکه له ئیو گهردوون دا، زهوی یهکیکه له نو خړۆکه کهی کۆمه لهی خۆر، خۆر ملیۆنیک و سیسه دهزار (۱,۳۰۰,۰۰۰) جار هیندهی زهوییه، ههروهها هه ندیک له خړۆکه کانی کۆمه لهی خۆر، زۆر له زهوی گهره ترن، خۆریش خۆی یهکیکه لهو یهک تریلیۆن (واته: یهک ههزار ملیار) ته ستیره یه که له که هکه شانی کاکیشاندا هه ن، زانیان ده لێن: یهک تریلیۆن که هکه شان مه زنده کراوه له هه موو گهردوون دا، ئەوهش هه مووی له سنووری ئاسمانی یه که مه! که واته: زهوی ئیمه زۆر بچووکه، به لام له بهر ئەوهی به نسبت ئیمه وه، زهوی زۆر گرنگه، خوا ﷻ دروستکردنی زهوی پێشخستوه، دوا یی باسی دروستکردنی گهردوونی کردوه، ئەگه رنا پێشی گهردوون به دوو قۆناغ دروستکراوه، دوا یی زهوی به دوو قۆناغ دروستکراوه، به دوو قۆناغی دیکه وای لێکراوه، که به که لکی ژیا نی مرو ف بیت له سه ری.

هوئی هاتنه خواره وهی ئایه ته کان

له باره ی هوکاری هاتنه خواره ی ئەم چەند ئایه ته ی سه ره تای ئەم سوو ره ته وه، (القرطبي) له (الجامع لأحكام القرآن) دا^(۱)، دوو به سه ره هات باس ده کات، به لام نه ک به و واتایه ی ئایه ته کان به و بۆنه یه هاتنه خوار، به لکو پیغه مبه ر ﷺ له رووداو ی کدا ئەم چەند ئایه ته ده خوینیته وه، به سه ر نوینه ری قو ره یشییه کاند: عوتبه ی کو ری ره بیعه، هه ر بویه ش ئیمه کاتی خو ی له هو ی هاتنه خواره وه که یدا نه مان هیئان، به لام ئیستا به ر له وه ی بچینه سه ر مه سه له گرنه کان، بو تیشك خسته سه ر نیوه روکی ئەو دوا زده ئایه ته مو باره که، باسیان ده که ین:

(۱) - (القرطبي) ده لی: (وَرَوَى أَنَّ الرَّيَّانَ بْنَ حَرْمَلَةَ قَالَ: قَالَ الْمَلَأُ مِنْ فُرَيْشٍ وَأَبُو جَهْلٍ: قَدْ تَبَسَّ عَلَيْنَا أَمْرُ مُحَمَّدٍ، فَلَوْ التَّمَسْتُمْ رَجُلًا عَالِمًا بِالشَّعْرِ وَالْكِهَانَةِ وَالسَّحْرِ فَكَلَّمَهُ ثُمَّ آتَانَا بَيِّنَاتٍ مِنْ أَمْرِهِ، فَقَالَ عَتَبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ الْكِهَانَةَ وَالشَّعَرَ وَالسَّحَرَ، وَعَلِمْتُ مِنْ ذَلِكَ عِلْمًا لَا يَخْفَى عَلَيَّ إِنْ كَانَ كَذَلِكَ. فَقَالُوا: إِنِّيهِ فَحَدِّثْهُ. فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ لَهُ: يَا مُحَمَّدُ! أَنْتَ خَيْرٌ أَمْ فَصِي بْنُ كِلَابٍ؟ أَنْتَ خَيْرٌ أَمْ هَاشِمٌ؟ أَنْتَ خَيْرٌ أَمْ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ؟ أَنْتَ خَيْرٌ أَمْ عَبْدُ اللَّهِ؟ فِيمَ تَشْتُمُ إِلَهَتَنَا، وَتُضِلُّ آبَاءَنَا، وَتُسَفِّهُ أَحْلَامَنَا، وَتَذُمُّ دِينَنَا؟ فَإِنْ كُنْتَ إِمَّا تُرِيدُ الرِّيَاسَةَ، عَقْدُنَا إِلَيْكَ أَلَوِيَّتَنَا فَكُنْتَ رَئِيسَنَا مَا بَقِيتَ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْبَاءَةَ، زَوَّجْنَاكَ عَشْرَ نِسَاءٍ مِنْ أَيِّ بَنَاتِ فُرَيْشٍ شِئْتَ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ، جَمَعْنَا لَكَ مَا تَسْتَغْنِي بِهِ أَنْتَ وَعَقِبُكَ مِنْ بَعْدِكَ، وَإِنْ كَانَ هَذَا الَّذِي يَأْتِيكَ رِئَاءً مِنَ الْجِنِّ، قَدْ غَلَبَ عَلَيْكَ، بَدَّلْنَا لَكَ أَمْوَالَنَا فِي طَلَبِ مَا تَتَدَاوَى بِهِ أَوْ نَغْلِبُ فِيكَ. وَالنَّبِيُّ ﷺ سَاكِتٌ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: «قَدْ فَرَعْتَ يَا أَبَا الْوَلِيدِ» قَالَ: نَعَمْ. (قَالَ: فَاسْمَعْ مِنِّي)، قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي أَسْمَعْ. قَالَ: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. حم. تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ» إِلَى قَوْلٍ: «إِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ

أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُودٌ^(۱)، فَوَقَّبَ غُتْبَهُ وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى فَمِ النَّبِيِّ ﷺ، وَنَاشَدَهُ اللَّهُ وَالرَّحِمَ لَيْسَ كُنْتُ، وَرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَلَمْ يَخْرُجْ إِلَى قُرَيْشٍ فَجَاءَهُ أَبُو جَهْلٍ، فَقَالَ: صَبَوْتُ إِلَى مُحَمَّدٍ؟ أَمْ أَعْجَبَكَ طَعَامُهُ؟ فَغَضِبَ غُتْبَهُ وَأَقْسَمَ أَلَّا يَكَلِّمَ مُحَمَّدًا أَبَدًا، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي مِنْ أَكْثَرِ قُرَيْشٍ مَالًا، وَلَكِنِّي لَمَّا قَصَصْتُ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ أَجَابَنِي بِشَيْءٍ وَاللَّهِ مَا هُوَ بِشَعْرٍ، وَلَا كِهَانَةٍ، وَلَا سِحْرِ، ثُمَّ تَلَا عَلَيْهِمْ مَا سَمِعَ مِنْهُ إِلَى قَوْلِهِ: (مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُودٌ)^(۲)، وَأَمْسَكْتُ بِهِ فِيهِ وَنَاشَدْتُهُ بِالرَّحِمِ أَنْ يَكْفُفَ، وَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّ مُحَمَّدًا، إِذَا قَالَ شَيْئًا لَمْ يَكْذِبْ، فَوَاللَّهِ لَقَدْ خِفْتُ أَنْ يَنْزِلَ بِكُمْ الْعَذَابُ، يَعْنِي: الصَّاعِقَةَ (أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ: ۳۰۰۲، مَوْصُولًا، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ فِي الْمَجْمَعِ الزَّوَائِدَ: ج ۶، ص ۲۰، رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى).

واته: رهيانی کوری چه پم له ده لی: گه وره گه وره کانی قوره یش، له نیواندا نه بوو جه هل، رۆژیک کۆبوونه وهو، گوتیان: کاری موحه ممه د ﷺ له ئیمه تیکه ل بووه، نه گهر پیاویکی شاره زا به شیعو که هانه و جادوو بدوژنه وه، قسه ی له گه ل بکاو، دوا ی بیته وه بو لمان و کاره که ی بو ئیمه روون بکاته وه، عوتبه ی کوری په بیعه گوتی: من گویم له قسه ی که هانه و کاهینان بووه، ههروه ها شیعریشم زور بیستوهو، جادووشم زور بیستوه (واته: لیان ده زانم)، لهو باره وه شتیک ده زانم که هیچ شتیک که هانه و جادوو و شیعر، له من شیردراوه نیه، نه گهر نه وه ی موحه ممه د یه کیك لهو سیانه بی، (واته: کاهین بی، یان شاعیر بی، یان جادوو گهر بی).

گوتیان: بچو بو لای بیدوینه، ئه ویش هات بو لای پیغه مبه ر ﷺ و گوتی: نه ی موحه ممه د! ئایا تو باشتری، یان قوصه ی کوری کیلاب؟ (باپیره گه وره ی قوره یش)، ئایا تو گه وره تری یا خود هاشیم؟ (باپیره گه وره ی به نی هاشیم)، ئایا تو گه وره تری یان عه بدو لموته لیب؟ (باپیری پیغه مبه ر ﷺ)، ئایا تو گه وره تری یان عه بدو لآ؟ (بابی پیغه مبه ر ﷺ، مه به ستی نه وه بووه نه وانه له سه ر نه و ئایینه

(۱) فصلت: ۱۳.

(۲) فصلت: ۱۳.

بوون که ئیمه له سه‌ری ده‌رۆین، که بریتیه له بته‌رستی!، که واته: بۆچی قسه به په‌رستراوه‌کاڤمان ده‌لێی؟ باب و باپیراڤمان به گومرا ده‌زانی؟ عه‌قله‌کانی ئیمه به سووک ده‌زانی؟ هه‌روه‌ها ئایین و به‌رنامه‌که‌مان به سووک ده‌زانی و په‌خنه‌ی لێ ده‌گری؟ ئه‌گه‌ر تۆ سه‌روکا‌یه‌تییت ده‌وی، ئیمه ئالا‌کامانت بۆ ده‌به‌ستین، تا‌کو یمینی سه‌روکمان به، ئه‌گه‌ر ئاره‌زووی جینسییت هه‌یه، ده‌ژنانت بۆ دینین، له‌ کچانی قوره‌یش، هه‌ر که‌سیک تۆ بته‌وی، ئه‌گه‌ر مāl و سامانت ده‌وی، هه‌نده‌ت مāl و سامان بۆ کۆ ده‌که‌ینه‌وه، که خۆت و وه‌چه‌که‌شت پێی ده‌وله‌مه‌ندو بێ نیاز بن، ئه‌گه‌ر ته‌وانه‌شت نیه، به‌لکو شه‌یتانیک له‌ جندان دی بۆ لات و، به‌سه‌رتدا زāl بووه، ئیمه مāl و سامانی خۆمانت بۆ سه‌رف ده‌که‌ین، تا‌کو چاکت ده‌که‌ینه‌وه، یاخود ئیعلانی ده‌که‌ین که بۆمان چاک نابیه‌وه، له‌ چاک‌کردنه‌وی تۆدا تیک ده‌شکین!

پێغه‌مبه‌ریش ﷺ بێ ده‌نگ بوو، تا‌کو ئه‌و قسه‌کانی ده‌کردن، که له‌ قسه‌کانی بۆوه، فه‌رمووی: ئه‌بوو وه‌لید ته‌واو بووی؟ گوتی: به‌لێ، فه‌رمووی: گوی بگه‌ر! گوتی: ئه‌ی برا‌زام گوی ده‌گرم، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ ئه‌و دوا‌زده ئایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی (فصلت)ی هه‌موو به‌سه‌ردا خویندنه‌وه، هه‌تا گه‌یشه‌ ئه‌و ئایه‌ته: ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ﴾ (۱۳)، واته: ئه‌گه‌ر هه‌ر پش‌تیان هه‌ل‌کرد، ب‌لێ: ده‌تانه‌ترسی‌نم له‌ هه‌رژن و چریکه‌یه‌ک که ئا‌گری له‌گه‌لدابی، وه‌ک ئه‌وه‌ی گه‌لی عا‌دو سه‌موودی پێ فه‌وتان.

که گه‌یشه ئه‌وی، عوتبه‌یه‌که‌سه‌ر هه‌لبه‌زیه‌وه‌و ده‌ستی له‌سه‌ر زاری پێغه‌مبه‌ر ﷺ داناو، خوا و خزمایه‌تی به‌ گژدا کردن، که بێده‌نگ بێ، (گوتی: له‌به‌ر خاتری خواو له‌به‌ر خاتری خزمایه‌تی بێ ده‌نگبه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ ئه‌وه‌ی دیکه‌ی نه‌خویندو داوایه‌که‌ی گرته‌وه)، عوتبه‌ی کو‌ری په‌بیعه‌ش گه‌رایه‌وه بۆ مāl خۆی و، نه‌چۆوه بۆ لای سه‌رانی قوره‌یش، ئه‌بوو جه‌هل هات بۆ لای و، گوتی: ئایا هه‌ل‌گه‌راویه‌وه بۆ لای موحه‌ممه‌د؟ یاخود به‌ خوارده‌نه‌که‌ی سه‌رسام بووی؟ عوتبه‌

(٢) - وَقَدْ رَوَى هَذَا الْخَبَرُ أَبُو بَكْرٍ الْأَنْبَارِيُّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ لَهُ عَنْ مُحَمَّدٍ بْنِ كَعْبٍ الْقُرْطُبِيِّ، وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ: «حَم. فَصَلَّتْ» حَتَّى انْتَهَى إِلَى السَّجْدَةِ فَسَجَدَ وَعُتْبَةُ مُصْغٍ يَسْتَمِعُ، قَدْ اعْتَمَدَ عَلَى يَدَيْهِ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ. فَلَمَّا قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْقِرَاءَةَ قَالَ لَهُ: «يَا أَبَا الْوَلِيدِ قَدْ سَمِعْتَ الَّذِي قَرَأْتَ عَلَيْكَ فَأَنْتَ وَذَلِكَ»، فَأَنْصَرَفَ عُتْبَةُ إِلَى قُرَيْشٍ فِي نَادِيهَا فَقَالُوا: وَاللَّهِ لَقَدْ جَاءَكُمْ أَبُو الْوَلِيدِ بِغَيْرِ الْوَجْهِ الَّذِي مَضَى بِهِ مِنْ عِنْدِكُمْ. ثُمَّ قَالُوا: مَا وَرَاءَكَ يَا الْوَلِيدُ؟ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ كَلَامًا مِنْ مُحَمَّدٍ، مَا سَمِعْتُ مِثْلَهُ قَطُّ، وَاللَّهِ مَا هُوَ بِالشَّعْرِ، وَلَا بِالْكِهَانَةِ، فَأَطِيعُونِي فِي هَذِهِ وَأَنْزِلُوهَا بِي، خَلُّوا مُحَمَّدًا وَسَانَّهُ وَاعْتَزِلُوهُ، فَوَاللَّهِ لَيَكُونَنَّ لِمَا سَمِعْتُ مِنْ كَلَامِهِ نَبَأٌ، فَإِنْ أَصَابَتْهُ الْعَرَبُ كُفَيْتُمُوهُ بِأَيْدِي غَيْرِكُمْ، وَإِنْ كَانَ مَلِكًا أَوْ نَبِيًّا كُنْتُمْ أَسْعَدَ النَّاسِ بِهِ، لِأَنَّ مُلْكَهُ مُلْكُكُمْ وَشَرَفُهُ شَرَفُكُمْ. فَقَالُوا: هِيَاهُ سَحَرَكَ مُحَمَّدٌ يَا أَبَا الْوَلِيدِ! وَقَالَ: هَذَا رَأْيِي لَكُمْ فَاصْنَعُوا مَا شِئْتُمْ. (الجامع لأحكام القرآن: ج ١٥، ص ٢٧١ و ٢٧٢).

واته: ئەم ھەوالە ئەبوو بە کری ئەنباریی لە کتییی: (الرَّدُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرْطُبِيِّ) دا بەم شیوہیە ھیناویە تی، کہ پیغەمبەر ﷺ حامیمی (فصلت) ی بە سەردا

خویندۆتەو، تاكو گەشتۆتە شوینی سەجدە، ئیدی پیغەمبەر ﷺ سەجدە ی بردو، عوتبەش ھەر گوئی گرتو (گوئی ھەلخستو) و دەستەکانی لە پشتیەو داداون، کاتیك پیغەمبەر ﷺ خویندەو ھەو تەواو کردو، فەرموو یەتی: ئە ی ئەبوو وەلید! ئەو ی بۆم خویندیەو بیست؟ ئیدی خۆت سەرپشك بە (ئەو وەلامە کە یەتی)، عوتبەش دەچیتەو بۆ لای قورەیش، کە لە کۆرۆ مەجلیسی خۆیاندا دانیشتون، قورەیشییەکان دەلین: بە خوا ئەبوو وەلید (واتە: عوتبە ی کۆری رەبیعە) بە روویکەو ھاتۆتەو بۆ لاتان، جگە لەو رووی کە پیی چوو بوو لای موحمەد ﷺ (واتە: رووی و دەم و چاوی گۆراو)، دوا یی گوئیان: ئەبوو وەلید چیت پیی؟ (چ ھەوالیکت پیی؟) ئەویش گوئی: بە خوا قسە یەکم لە موحمەد بیست، کە ھەرگیز شتی وام نەبیستو! بە خوا ئەو نەشیعرو، نە کە ھانە یە، جا بە قسە ی من بکەن و، ئەو بەخەنە سەر ئەستۆی من، لە موحمەدو لە کارە کە ی بگەرین و، لئی کە نار بگرن، بە خوا ئەو قسە یە ی من لیم بیست، ھەوالیکی مەزنی دەبی، ئنجا ئەگەر عەرەبەکان زەبریان لیداو لە نیویان برد، ئەو ئیو بە دەستی غیری خۆتان ئەو کابرایەتان لە کۆل بۆتەو، بەلام ئەگەر بوو بە حوکمران، یان پیغەمبەر بی، ئەو ئیو بەختەو ەرتیرین کەس دەبن بە موحمەد، چونکە حوکمرانییە کە ی حوکمرانیی ئیو دەبی و، بەرزییە کە ی بەرز ی ئیو دەبی، ئەوانیش گوئیان: ئەو زۆر دوورە! ئە ی ئەبوو وەلید! موحمەد جادووی لیکردووی، ئەویش گوئی: ئەو بۆچوونی منە، خۆتان چیتان پی چاکە ئەو بکەن.

دەلیم: بە تەئکید ئەگەر بە قسە یان کردبایە، زۆر قازانجیان دەکرد، بەلام ئەو زەلزلانە ی قورەیش تەماع و بەرژەو ەندیی ناشەرعی، کە بەسەر یە کەو ەیان نابوو، پیی لیگرتن لەو ی بە قسە ی عوتبە ی کۆری رەبیعە بکەن، کە لە ھەمووشیان زاناتر و عاقلتر و شارەزاتر بوو.

ئەم دوو گیردراو یە تیشکی زیاترمان بۆ دەخەنە سەر واتای ئەم ئایەتانە، ھەر بۆیە لیرەدا ھینامانن.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له ی یه که م:

پیناسه ی قورئان به وه که له لایه ن خوای به به زه یی به خشنده وه ده به زیوه وه،
 ئایه ته کانی پروونن و خوینراوه یه کی به زمانی عه پهبیه، بو که سانیك که زانان
 و، موژده ده رو ترسینه ره، پاشان خسته نه پرووی هه لویستی نه رینیانه ی بیروایان
 له به رانه ریدا، که نه دلییان تیی ده گات، نه گوئیان ده ییستی، نه چاوشیان
 ده ییینی:

خو ده فه رموی: ﴿حَمَّ ۝۱ تَزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝۲ كَتَبُ فُصِّلَتْ
 آيَاتُهُ، قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝۳ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا
 يَسْمَعُونَ ۝۴ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا نَدْعُونَآ إِلَيْهِ وَفِيْٓ ءَاذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا
 وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْ إِنَّا عَمِلُونَ ۝۵﴾

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له سیژده برگه دا:

(۱)- ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به ناوی خوای به به زه یی به خشنده.

(۲)- ﴿حَمَّ﴾ ئه وه دوو پیته (ح، م)، پیشتر قسه مان له باره وه کردوون، که ئه و جوړه
 پیتانه به پیته پچرپچره کان (الحروف المقطعة) ناسراون و له پیش (۲۹) سووره ته وه
 هاتوون.

(۳)- ﴿تَزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ دابه زیتره وه له لایه ن خوای به به زه یی به خشنده وه،
 وشه ی: (تَزِيلٌ)، واته: (مُتَزَّلٌ) دابه زیتره وه، وشه ی: (تَزِيلٌ)، چاوگه، به لام به مانای ناوی
 به رکار (إسم مفعول) ه، یانی: (مُتَزَّلٌ) واته: دابه زیتره وه.

ئنجبا به پئی ریزمانی عه پهبیی: (تَنْزِيلٌ)، ده بئی به نیهاد (مبتداً) و، ﴿مَنْ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، له شوینی (رفع) دایه و، ده بئی به گوزاره (خبر).

ده شگونجن بگوتری: (تَنْزِيلٌ)، گوزاره یه و نیهاده که ی قرتیزاوه، که بریتیه له
(هَذَا)، بهم شیوه یه: (هَذَا تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ).

ئنجبا خوا ﴿يَا﴾ که به قوربان ده فهرموئ: (تَنْزِيلٌ)، واته: له سه ریوه له لایه ن
خواوه، که خوا ﴿يَا﴾ له سه رووی دروستکراوه کانی خو یه تی، به و شیوه یه که
بو خوا شایسته یه، له ویوه نه و قوربان نه دابه زی تراوه، که واته: بزنان سه رچاوه که ی
سه ریوه و، له لایه ن خوا ی خواوه ن به زه یی و به خشنده وه یه.

۴- ﴿كُنْتُ فَصَّلْتُ آيَاتِهِ﴾، کتبی که ئایه ته کانی پروونکراونه وه، (الكتاب: اِسْمٌ
لِمَجْمُوعِ حُرُوفٍ دَالَةٍ عَلَى الْفَاطِ مُفِيدَةٍ)، (کُتِبَ) واته: (جَمَعَ)، ههروه (قَرَأَ) ش به مانای
(جَمَعَ) یه، ئنجبا (کتاب) یانی: نه و پیتانه ی نووسراون و، کوکراونه وه و ده لاله ت ده که ن
له سه ر هه ندیک بیژه ی سوودبه خش، ماناگه یه ن، قوربانیش دیسان بریتیه له و پیت و
ده نگانه ی کوکراونه ته وه، به لام بیژراون و مانایه ک به ده سته وه ده ده ن.

(فُصِّلَتْ)، یانی: (أَيُّ بَيِّنَتْ وَ وُضِّحَتْ)، پروونکراونه وه، پیشتیش له لیكدانه وه ی
وشه کاندبا باسمان کرد، که: (فُصِّلَ) واته: لیك جیا کردنه وه ی دوو شتان، به شیوه یه ک
که لینیان بکه ویتن، دوو شت نه گهر پیکه وه ئاویتنه بن، بو ت لیك ناکرینه وه، به لام
که لیك جیا کردنه وه و که لینیان که ویتن، ده لئی: نه مه نه ویانه و، نه وه ش نه ویانه،
بو یه قسه ش نه گهر بگوتری: قسه یه کی پروونه، جیا یه له وه ی که سیک قسه کانی
تیکه ل پیکه ل بکات و، کو تایی رسته و سه ره تایی رسته دیار نه بی، ئنجبا ئایا رسته ی
پرسیار کردنه؟ یان رسته ی هه والدانه؟ نه گهر به پئی نه غمه و ئاوازه که ی دیار نه بی،
زور جیا یه له وه ی که به پروونی قسه بکری، یا خود کتبی که به پروونی سه ره تاو
کو تایی رسته کانی و، شیوه ی دارشتنی برکه کانی پروون بی.

٥- ﴿قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾، ئەو دابه‌زێنراوه، وێرای ئەوهی کتییە و نووسراوه‌ته‌وه، خوێنراوه‌یه‌کی عەرەبێشە، (قرآن) واتە: خوێنراوه، چاوه‌گوێ ده‌شگونجی ناو بی، واتە: خوێنراوه‌یه‌که به‌ زمانی عەرەبی.

(قُرْآنًا) که مه‌نصوب کراوه لێره‌دا:

أ- یان ئەوه‌تا حاله، ئەو خوێنراوه‌یه‌که کتییەکه ئایه‌ته‌کانی دابه‌زێنراون و پوونکراونه‌وه، له‌ حالێکدا که ده‌شخوێنرێته‌وه به‌ زمانی عەرەبی.

ب- یاخود: ﴿قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ له‌سه‌ر حاله‌تی مه‌دح (منصوب)ه، له‌ زمانی عەرەبییدا شتێک که مه‌دح و ستایش بکری، حاله‌تی (نصب) وه‌رده‌گری.

وشه‌ی: (عَرَبِيًّا) یش وێرای ئەوهی زمانیکی گه‌لیکی دیارییکراو ده‌گریته‌وه، که گه‌لی عەرەبه، به‌لام له‌ زمانی عەرەبییدا و له‌ به‌رکاره‌ینانی قورئان و سوننه‌تیش دا، به‌ واتای قسه‌ی پۆشنیش دی، ده‌گوتری: (أَعْرَبَ عَنْ رَأْيِهِ)، واته: رای خۆی ده‌رخست، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فەرموویه‌تی: {وَالَّذِي يُتَعَرَّبُ عَنْ نَفْسِهَا} (١)، واته: ئافره‌تی بێوه‌ژن خۆی قسه‌ی خۆی به‌ پوونی ده‌کات، له‌به‌ر ئەوهی هه‌ندی‌ک شه‌رمی شکاوه، خۆی ده‌توانی ب‌ل‌ی رازییه، یاخود رازی نیه، به‌و پیاوه، (تُعَرَّب) واته: رای خۆی به‌ پوونی راده‌گه‌یه‌نی.

٦- ﴿لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾، ئەم دابه‌زێنراوه که له‌لایه‌ن خوای خاوه‌ن به‌زه‌یی به‌خشنده‌وه هاته‌وه، کتییەکه ئایه‌ته‌کانی پوون کراونه‌وه، هه‌روه‌ها قورئانیکی پۆشنه به‌ زمانی عەرەبییه، بۆ کۆمه‌لیک بزنان.

لێره‌دا بۆ (يَعْلَمُونَ) ده‌زانن، توێژه‌ره‌وان دوو واتایان داناون:

أ- زمانی عەرەبی بزنان.

(١) {عَنْ عَبْدِ بْنِ عَمِيرَةَ الْكَنْدِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الَّذِي يُتَعَرَّبُ عَنْ نَفْسِهَا، وَالْبُكَرُ رِضَاهَا صَمْتُهَا} أخرجه ابن ماجه: ١٨٧٢، وأحمد: ١٧٧٥٨، والطبراني: ٢٦٤.

ب- یاخود کتیبە ئاسمانییەکان بزانی، ئەو کاتە دەزانی کە ئەمەش کتیبییکی ئاسمانییە، کە دەفەرموی: (يَعْلَمُونَ) بەرکاری (يَعْلَمُونَ)، قرتینراوە، چونکە زانراوە: (يَعْلَمُونَ اللِّسَانَ الْعَرَبِيَّ)، یان: (يَعْلَمُونَ الْكُتُبَ السَّمَاوِيَّةَ).

بەلام من پیم وایە ئەگەر بگوتری: (يَعْلَمُونَ)، واتە: زانیارییان هەیە، یانی: لێرەدا ﴿يَعْلَمُونَ﴾، وەك تێپەرکار (مُتَعَدِّي) مامەڵە ی لەگەڵ نەكراوە تاكو بەرکار بخوازی، بەلكو وەك كرداری لازیم بەكارهاتووە وەك (هُوَ يَعْلَمُ) ئەو دەزانی، لێرەش (لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) واتە: كەسانێك كە خاوەن زانیاریی بن دەزانی.

وەك پیشینان گوتووین: «قەدری زێر لە لای زێرنگەرە»، كەسێك زانا نەبی، قەدری قورئان نازانی، بەلكو كەسێك تاكو پتر زانا بی و، توانای دەرککردن و تێگەشتنی شتی هەبی و، قوول و ورد بی، زیاتر لە قورئان بەهەرمەند دەبی و دەزانی كە قورئان چییە؟ بەلام بابای نەزان و نەشارەزای كەوودەن، بە دنیایی قەدری قورئان نازانی و، لێی تیناگات، بۆیە دەلی: هیچ نیە! هەر وەك چۆن كەسێك كوێر بی، خۆر بە ئیوەراستی ئاسمانەووە نابینی! مەگەر هەست بە گەرمییەكە ی بكات، ئەگەرنا، نابینی، بە هەمان شیوەش كەسێك نەزان بی، قەدری قورئان نازانی، بە هۆی نەزانییەكە یووە.

(ۛ) ﴿بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾، قورئان هەم موژدەدەرەو، هەم ترسینەر و وریا كەرەووەیە.

﴿بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾، یان أ- حاڵی دوووەمە بو: (كِتَاب)، واتە: ئەو كتیبە نایەتەكانی روون كراووەو، لە حاڵێكدا كە خوێنراوەیەکی عەرەبییە، لە هەمان كاتیشدا، موژدەدەر و ترسینەریشە.

ب- دەشگونجی: ﴿بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾، سیفەت بی بو: ﴿قُرْءَانًا عَرَبِيًّا﴾، واتە: قورئانیکی عەرەبییە، كە موژدەدەر و ترسینەرە.

كە دەفەرموی: ﴿بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾، لێرەدا بە پیتی (و) گێردراوەتەو، بو ناگادارکردنەووەی ئەووە كە موژدەدەرە بو كۆمەلێك و ترسینەریشە بو كۆمەلێکی

دیکە، واتە: ئەوانەى کە لێى بەهەرەمەند دەبن، موژدەیان پى دەدات بە سەربریزی و سەرفرازی دنیاو دواوژ، ئەوانەش کە پشتی تێدەکەن، دەیانترسینى و وریایان دەکاتەو، بە مەینەتیی و سزاو پەشیمانیی لە دنیاو دواوژدا.

۸- ﴿فَاعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ﴾ زۆربەیان پشتیان هەڵکرد، (عَرْض) بە مانای لامل دى، (أَعْرَضَ) واتە: لاملی تیکرد، کەسێک بیهوێ گۆی لە شتێک نەگرێ، لاملی تێدەکات، یاخود کە بیهوێ پشتی تییکات، پێشی لاملی تێدەکات، دواى وەرەدەسوورێ.

لێرەدا: ﴿فَاعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ﴾ واتە: زۆربەیان پشتیان هەڵکرد لە زانیاریەکانی قورئان، لە موژدە و ترساندەکانی قورئان.

۹- ﴿فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾ بۆیە نابیستن! بە تەئکید کەسێک پشت لە شتێک بکات و، لاملی تییکات و لێى دوور بکەوێتەو، دەنگەکەى نابیستى، ئەوانەش لە ئەنجامی پشتەڵکردنیان لە قورئان، دەنگ و سەداى زوڵالی قورئان نەبیستن، بۆیە لێى تیناگەن.

زۆر کەسى مولحیدو بى دین هەیه، دەلێ: کوا قورئان چى تێدايه؟! کاتى خۆى لە سەرەتای کارو بانگەوازی ئیسلامییەدا، لە زۆر کۆر و مەجلیسدا هی وا هەبوو، گوتووێتە: کوا فلان سوورەتە، چ سووودیکی هەیه؟! کە ئیستا کەمتر وایە، خەلک بەو شیوە ئاشکرایە، ئەو جوړە پەخنانە لە کۆر و مەجلیسان دا بگرێ^(۱)، هەرچەندە پێم خۆشە خەلک چى لە دلێدايه، بە روونی و بە ئاشکرایى بیلێ، نەك روو دەرپایسى و رووپامایى بکات، دواتر لە پاشملە شتى دیکە بلێ؟! بێگومانیش هەر سوورەتێک و هەر کۆمەلە ئایەتێک دەگونجێ دەیان حیکمەت و پەندى لێوەر بگرێ، بەلام وەك گوتراوه: {بابای نەخۆش ئاوى شیرینی بەزار تالە}، بابای نەخۆش کە میزاجى تیکچوو بێ، ئاوى سازگاریش بخواتەو بەزارى تالە، بەلکو ئەگەر شتى شیرینیش بخوات هەر بەزارى تالە، مرووف کە میزاجى رووح و عەقلى تیکچوو، شتەکان وەك خۆى نابینى!

(۱) ناسلیم ئیستاش ئەو نیه، بەلام پەنگە هەل و مەرج و واقعی کۆمەلایەتیی و سیاسیی بەندە بە جوړیک بێ، ئەو قسانە نەبیستم

ئنجاً خوا ﷺ ھەلوئستی بیروایە کاغان بو بەرجەستە دەکات، کە لە ھەلامدا چیان گوتوھ:

(۱۰) ﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ﴾، گوتیان: دلمان لە کیفاندایە، بەرانبەر ئەوێ تۆ ئیمەى بو بانگ دەکەى، وشەى: (أَكِنَّةٌ) کۆى (کِنَانٌ) ھ، (الکِنَانُ: مِثْلُ الْغِطَاءِ وَزَنْأً وَمَعْنَى)، (کنان) یانى: (غِطَاءٌ) واتە: پۆشەر، یانى: دلەکانى ئیمە پەردەپۆش کراون و لە نێو کیف و توورەکان دان.

کە دەفەرموێ: ﴿مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ﴾، واتە: (عَمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ)، لە بەرانبەر ئەویدا کە تۆ ئیمەى بو بانگ دەکەى، ئیمە دلمان لە کیف و توورەکەداىە، واتە: ئەو شتەى تۆ ئیمەى بو بانگ دەکەى، ناچیتە نێو دلمانەو، چونکە دلمان پەردەپۆش کراو.

(۱۱) ﴿وَفِيْءَاذَانِنَا وَقْرٌ﴾، {جگە لەوێ عەقڵ و دلمان داپۆشراو، لەوێ ئیمەى بو بانگ دەکەى}، ھەروەھا لە گوێیەکانیشماندا قورسایى ھەیە.

وشەى (وَقْرٌ)، بە مانای (صَمَم) دى، واتە: کەری، ھەروەھا بە مانای (ثَقْل) یش دى، واتە: قورسایى، ئنجاً بیگومان کە سێک قورسایى لە گوێى کرابى، گوئیستی ئەو قسانە نابى کە بوێ دەکرین.

(۱۲) ﴿وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ﴾، لە نێوان ئیمە و تۆدا پەردەو نێوان ھەیە، دەلى: (الحِجَابُ: السَّاتِرُ لِلْمَرْئِيْ مِنْ حَائِطٍ أَوْ ثَوْبٍ)، (حِجَاب): بریتى لە پەردەو نێوانىک ڕى بگرى لەوێ تۆ ئەو شتە بێراو بێنى، ئنجاً پەردەىەك بى، دیوارىک بى، ھەر شتىک بى.

لێرەدا جیى سەرنجە کە دەلى: ﴿وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ﴾، بە ھوێ ئەو (مِنْ) ھو ماناکە بەم شیوہیە لى دى، دەلى: (الحِجَابُ ابْتَدَأَ مِنَّا وَابْتَدَأَ مِنْكَ، فَالْمَسَافَةُ الْمُتَوَسُّطَةُ بَيْنَ جِهَتِنَا وَجِهَتِكَ، مُسْتَوْعَبَةٌ بِالْحِجَابِ لَا فَرَاغَ فِيْهَا)، کە دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ﴾، واتە: لە لای ئیمەو دەست پێدەکات،

تاكو لاي تۆ، ھەمووی پەردەو ئىوانە، واتە: ئەو پەردەو ئىوانە لە تۆۋە دەست پىدەكات، ھەروەھا لە ئىمەشەو دەست پىدەكات، ئەو ھى ئىۋەراستىشمان ھەمووی پەردەو ئىوانەو، ھىچ بۆشايى تىدانىە، بۆ وئە: تۆ كەسىك لە بەرانبەرتە، لە لاي تۆۋە دىۋارىك دەست پىيكات، تا دەگاتە لاي ۋى، ماناي ۋايە ئەو دىۋارە زۆر ئەستورە، ئەۋانىش دەلېن: پەردەو ئىۋانىكى زۆر ئەستورمان لە بەندايە، بۆيە ھىچ نابىستىن.

ئەمە (الشوكاني) لە (فتح القدیر) دا^(۱) ھىناۋىەتى، ئەۋىش لە (الزمخشرى) ۋەرى گرتۈە، كە لە (كشاف) دا ھىناۋىەتى، زەمەخشەرى زۆرجار لە تەفسىرەكەيدا ئەو نوكتە رەۋانىيىانە دىنى، بە ھەمان شىۋە (البىضاۋى وفخرالدين الرازى) ش، بەلام زۆرىك لە شىكەرەۋانى قورئان، لە (الكشاف) ۋە زياتر ئەو سەرنجە رەۋانىيىانە دىنن.

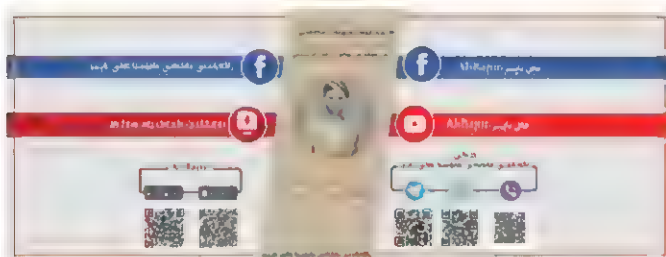
(۱۳) - ﴿فَاعْمَلْ إِنَّا عَمِلُونَا﴾، دەجا تۆ كار بكە، ئىمەش كارى خۇمان دەكەين، واتە: تۆ لەسەر كارى خۇت بەردەوام بە، ئىمە گویت پى نادەين، ئىمەش لەسەر كارى خۇمان بەردەوام دەبين.

دىارە بەركارى (فَاعْمَلْ)، ھەروەھا: (عَامِلُونَ)، ھەردوۋىكىان قرتىنراون، بۆچى؟ بۆ ئەۋەى زەين بە لاي ھەموو شتىكدا بچى، واتە: تۆ كار بكەو، ھەرچى پىت چاكە، ئەنجامى بدە، ئىمەش ئەنجامدەرى ھەركارىك دەبين كە پىمان چاكە.

لېرەدا جىاۋازى ھەيە لە وشەى كىردەۋى پىغەمبەر ﷺ ۋە ھى خۇيان، ھى پىغەمبەريان ﷺ بە كىردار كارھىناۋە (فَاعْمَلْ)، واتە: كار بكە، بەلام ھى خۇيان بە ناۋى بكەر (إِسْم فاعل) ھىناۋە (عَامِلُونَ)، ئەمەش يانى: ھەر بەردەوام دەبين لەسەر كىردەۋى رابردوۋمان.

شايدانى باسە: كە خوا ﷺ دىفەرەمۇي: ﴿لَقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾، ۋەك پىشتەر ئامازەمان پىدا:

- ۱- ھەندىك گوتوويانە، ۋاتە: شارەزايى بە زمانى عەرەبيان ھەبى.
- ۲- ھەندىكى دىكە گوتوويانە: ئاگايان لە كىتپە ئاسمانىيە كانى دىكە ھەبى، چونكە ئەۋەي شارەزاي كىتپە ئاسمانىيە كان بى، كاتىك سەيرى قورئان دەكات، دەزانى ئەۋىش ۋەك ئەۋانە، كىتپىكى ئاسمانىيە، قسەي بەشەر نىە.
- ۳- منىش وام لىكدايەۋە كە مەبەستى پى ئەۋەيە، ھەر كەسىك زانيارى ھەبى بە پەھايى، ۋاتە: زانابى و شارەزايى، ئىجا ئەۋەي گىنگە ئامازەي پى بىكەين لىرەدا ئەۋەيە: ئەۋ سى ۋاتايە تىك ناگىرىن، ۋاتە: كەسىك شارەزاي زمانى عەرەبىي بى و، كەسىك ئاگاي لە كىتپە ئاسمانىيە كان بى و، كەسىك زانيارى ھەبى بە گىشتىي و، ئامادەيىشى ھەبى زانيارى ۋەرگىرى، كەۋاتە: قورئان بۇ ئەۋ جۆرە كەسانە بە سوۋدە.

پێناسەى قورئان بە نۆ سیفەتى سەرەکیی

لێره دا خوا ﷻ لەم چەند ئایەتەدا، پێناسەى قورئانى بە نۆ (۹) سیفەتى سەرەکیی کردووە، کە ئەم سیفەتانەن:

۱- ﴿تَزِيلٌ﴾، کەواتە: ئەم قورئانە دابەزێنراوە، نە هەلبەستراوە و نە گوتراوە و نە نووسراوە و نە فێرکراوە، بە لێکو لەسەرێوە، لە لایەن خوايەك کە لەسەر ووی دروستکراوە کانیەتى، بەو شیوەیە کە بۆ خوا شایستەى، لەوێوە دابەزێنراوە.

۲- ﴿مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، دابەزێنراوە لە لایەن خوايەکی ئهوپەری بە بەزەیی و بەخشندهو میهره بانەوه، یاخود بە بەزەییە بە گشتیی بۆ مروق و، جندو، فریشتەو هەموو دروستکراوەکان، بەخشنده شه بە تایبەت بۆ پرواداران لە پۆژی دواى دا، یاخود واتە: خوا ﷻ خاوەنى سیفەتى بەخشنده یی و بەزەییە، بە بەردەوامی بەزەیی بە کاردینى، بەزەییە کەى تازه دەبێتەوه، هەروەها خاوەنى بەزەیی شه، واتە: بەزەییە کەى چەسپاوه، چونکە صیغەى (فَعْلَان) و (فَعِيل)، (الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بەو دوو مانایە دین.

۳- ﴿كُنُتْ﴾، قورئان نووسراوە، لە شوێنێکی دیکە باسما کردووە، حیکمەتى خواى پەرورەدگار وایخواستووە، ئەم قورئانە بە دوو شیوە بگات بە ئیمە: هەم بە شیوەى نووسراو، هەم بە شیوەى گوتراو، ئیمە بە تەواتور قورئانمان پێگەیشتووە، هەزاران کەس قورئانیان لەبەر کردووە، دواتر بە هەزارانى دیکەیان گوتووە، ئەوانیش بە هەزارانى دیکەو ... هتد، کە ئیستا ملیۆنان کەس هەموو قورئانیان لەبەرە، وێرای گوتران و لەبەر کران لە عەقڵ و سینەکان دا، کاتى خۆى لە سەر دەمی پێغەمبەرىش دا ﷺ نووسراوەتەوه لە لایەن چەند نووسەرێکەوه، لەسەر چەرم و پەرپۆ بەردو ئەو شتانەى لەسەریان نووسیون، چەند نووسەرێک هەبوون، ئیشیان ئەوه بووه کە قورئان بنووسنەوه، کاتیک سوورەتیک، یان چەند ئایەتیک دابەزیووە سەر پێغەمبەر، ئەوان راستەوخۆ نووسیویانەتەوه^(۱).

(۱) نووسەرەوانی وهجی دەوری (۴۳) کەس بوون و (۲۸) یان هەمیشەیی و پسیۆر بوون، پروانە:

بۆیە قورئان پیتی دەگوتری: ﴿**كُنْتُ**﴾، چونكە نووسراوه، پیشی دهگوتری: ﴿**قَرَأْنَا**﴾، چونكە گوتراو و ییژراوه.

۴- ﴿**فَصَّلَاتٍ عَيْنُهُ**﴾، ئایهتهکانی پروونکرانهوه، واته: پروون، نهك پیشی پروون نهبووبن، دواتر پروونکرانهوه، واته: ئایهتهکانی که دابهزیتراون، پروون، بهلام خوا ﴿**عَيْنُهُ**﴾ لیره دا ئهم تهعبیره ی به کردار (فعل) هیناوه، ئهگه رنا له شوینی دیکه دا دهفهرموئ: ﴿**عَيْنٍ مَّفْصَلَةٍ**﴾ (۱۳۳) الاعراف، بهلام بۆ موعجیزه کان، واته: ئایه ته پۆشنه کان، بهلام لیره دا دهفهرموئ: ﴿**فَصَّلَاتٍ عَيْنُهُ**﴾ و له شوینی دیکه دا دهفهرموئ: ﴿**كُنْتُ أَحْكَمَ عَيْنُهُ**﴾ (۱) هود، واته: دهیخاته حاله تی کرده ییه وه به شیوه ی کرده یی هیناویه تی، ئایه تهکانی پۆشن کراونه وه، ئایه تهکانی مه حکمه و قایم و توندو تۆل کراون.

۵- ﴿**قَرَأْنَا**﴾، خوینراوه یه، له شوینی دیکه دا خوا ﴿**عَيْنُهُ**﴾ دهفهرموئ: ﴿**فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَانْفَعِ قَرَأْنَهُ**﴾ (۱۸) القيامة، قورئان لهویدا دهگونجی چاوگ بی، واته: (قِرَاءَة) خویندنه وه، دهشگونجی ناو بی، واته: خوینراوه، قورئان ههم خویندنه وه یه، ههم خویندراوه یه.

۶- ﴿**عَرَبِيًّا**﴾، قورئانیکی عه ره بییه، واته: به زمانی عه ره بییه، وشه ی عه ره بیی وپرای زمانی عه ره بیی به واتای پۆشنیش دی، بۆیه ش نه ته وه ی عه ره ب زمانی خو یان ناوناوه عه ره بیی، له بهر ئه وه ی زمانی خو یان پی پۆشن بووه، باش له یهك تیگه یشتوون، بهلام زمانی گهلانی دیکه یان پی ناپۆشن بووه، بۆیه ناویان لی ناوه: عه جه می یان ئه عجه می، عه جه می ش زمانی خو یان پی پۆشنه، زمانی عه ره بییان پی ناپۆشنه، که واته: ئهمه شتیکی پێژهی و گویره ییه، بۆ وینه: بابایه کی کورد زمانی خو ی پی پۆشنه، بهلام زمانی به رانه به ری خو ی پی ناپۆشنه، ههروه ها به رانه به ره که شی به هه مان شیوه.

۷- ﴿**لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ**﴾، بۆ کۆمه لێك که بزائن:

أ- زمانی عه ره بیی بزائن.

ب- شاره زای کتیه ئاسمانیه کان بن.

ج- ئاماده بن بزنان و قیر بن.

د- یاخود (يَعْلَمُونَ)، ته گهر کرداریکی لازیم بی، وهك: (عَلِمَ، يَعْلَمُ) واته: زانی، ده زانی، نهك ته نهها فلان شته ده زانی، به لکو ئهوانه ی زانیاریان ههیه به په هایی.

۸- ﴿بَشِيرًا﴾، قورئان دلخوشکهر و موژده دهره، بو که سانیک که شوینی ده کهون، شوین پهروه دگار ده کهون، شوین پیغه مبه ره که ی ﴿بَشِيرًا﴾ ده کهون، قورئان هه م له دنیا دا دلخوشیان ده کات، له سه ر ئاستی تاک، ئاسووده یی و سه ره رزی و ئارامی و بهر چا ورونیان ده بی، له سه ر ئاستی کومه لگاش توندو توئی و، ته بایی و، دادگه ریان ده بی، بو روژی دوايش موژده یان پیده دات، که خوا ﴿بَشِيرًا﴾ لیان رازی ده بی و ده یان خاته به هه شته کانیه وه.

۹- ﴿وَنَذِيرًا﴾، ترسینه رو وریا که ره وه، ئه مه ش سیفه تی نویم و کو تاییه، که لی ره دا قورئانیان پی وه سفکراوه، (الْإِنذَارُ: إِعْلَامٌ مَعَ تَخْوِيفٍ)، (إِنذَارُ): بریتی له ئاگادار کردنه وه له گه ل ترساندن دا، واته: هو شداری پی دان و وریا کردنه وه و ترساندن، به دلنایی قورئان ترسینه رو وریا که ره وه و هو شداری دهره بو که سانیک که پشتی تیده کهن، ده یان ترسینی که ئیه له دنیا شدا تووشی باجدان ده بن، له بهر ئه وه ی پشتتان له قورئان کردوه، له روژی دوايشدا تووشی جه زره به و سزای خوا ﴿بَشِيرًا﴾ دین.

لی ره دا جیی خو یه تی باسی ئه وه ش بکه ین، دوا ی ئه وه ی خوا ﴿بَشِيرًا﴾ لی ره دا باسی ئه و نو سیفه ته ی قورئان ده کات، ئنجا دیته سه ر باسی هه لو یستی نه رینیانه ی بیرویان، واته: قورئانیك که خاوه نی ئه و نو سیفه تانه یه، ده بوو زور پیشوازی لی بکری و شوکرانه ی له سه ر بکری، ده بوو باوه شی گهرمی بو بکری ته وه، هه لبه ته خاوه نی عه قل و ویژدانه کان به و شیوه یه ن، ئهوانه ی خوا ﴿بَشِيرًا﴾ چاکه ی بو یان بو ی، شایسته ی چاکه و خیر و به ره که تی قورئان بن.

لېرەدا خوا ﷺ دېتە سەر باسى ھەلۋىستى نەرىنىيەنەى بېروايان لە شەش ھەلۋىستاندا:

۱- ﴿فَاعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ﴾، زۆربەيان پشتيان ھەلکرد، لە قورئاندا بە زۆرى: (أَكْثَرُهُمْ)، يان: (كثير)، بەکار دەھێنرێ، بۆچی؟ چونکە ھەموويان پشتيان تێنەکردو، ئەوانەى پىڭەمبەر ﷺ پەيامى ئىسلام و قورئانى بە گوێ دا داون، ھەندىکيان شوئى پىڭەمبەر ﷺ کەوتوون، بۆيە لە قورئاندا زۆر بە دەگمەن شىوہى رەھاييت بەرچاو دەکەوێ، خوا ﷺ باسى ھەر قەومىک بکات، دەفەرموێ: زۆرىنەيان، نەك ھەموويان، ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنِ أَيْدِنَا لَغَفُلُونَ﴾ ۱۲، زۆرىک لە خەلکى لە ئايەتەکانمان لە بىئاگايان، خوا ﷺ دەفەرموێ: زۆرىک، نافەرموێ: ھەموو، چونکە بىگومان خەلکانىک ھەن، کە بىئاگايان لە ئايەتەکانى خوا، لېرەشدا ھەموويان پشتيان تى نەکردو، لاملان لە قورئان نەکردو، بۆيە خوا ﷺ دەفەرموێ: ﴿فَاعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ﴾.

۲- ﴿فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾، ئەوانە نابيستن، نابيستن بە واتاي ئەوہيە کە وەریناگرن و قبوولێ ناکەن، بەلام لېرەدا حالەتى ئەوانى چواندو، بە حالەتى کەسێک کە بانگى بکەى و نەبيستى.

۳- ﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكْثَرَةٍ مِّمَّا نَدْعُونَ إِلَيْهِ﴾، گوتيان دلمان لە نيو بەرگ و پۆشەرو کيفاندايە، بەرانبەر بەوہى تۆ تيمەى بۆ بانگ دەکەى، بۆيە ئەو قسەيەى تۆ دەيکەى ناچيئە نيو عەقل و دلمانەوہ.

۴- ﴿وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ﴾، گوئيەکانيشمان قورسايان تىدايە، ئنجا گوئيەك قورسايى تىدابى، بىگومان نابيستى.

۵- ﴿وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ﴾، لە نيوان تيمەو تۆدا، پەردەو نيوان ھەيە، واتە: لە تيمەوہ تاكو دەگاتە تۆ، پەردەو نيوان ھەيە، بۆيە نابيين.

۶- ﴿فَاعْمَلْ إِنَّا عَمِلُون﴾، تۆ (ئەى موھەممەد ﷺ) کارى خۆت بکەو، تيمەش ئەنجامدەرى کارى خۆمانين، واتە: تيمە چۆمان کردو، ھەروا دەکەين، تۆش لەسەر کارى خۆت بەردەوام بەو، تيمەش گويت پىنادەين! ئەوہش ئەوپەرى ملھورى و ياخي بوونى ئەوان دەردەخات.

مهسه لهی دووهم:

فرمانکردنی خوا ﷺ به پیغمه مبه ره که ی موحه ممه د ﷺ که رایگه یه نی،
 نه ویش ته نیا مروفتیکی وهك خویانه، به لام سروشی بو کراوه، که ته نیا یهك
 په رستراوی هه قیان هه یه، ئنجا با به راستیی پرووی تیبکه ن و، داوا ی لیبور دنی
 لیبکه ن، هه روه ها ئاماژه یه کیش به خه سلته به بنه رته یه کانی هه ریهك له
 هاوبه ش بو خوا دانهران و، برواداران:

خوا ده فهرموئ: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ ۖ
 فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ ۗ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ
 بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ
 مَمْنُونٍ ﴿٨﴾﴾

شیگردنه وهی ئەم ئایه تانه، له ده برگه دا:

(۱)- ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، بلی: من ته نیا مروفتیکم وهك ئیوه، ئەم رسته یه و
 دوو رسته ی دواتری ئەم ئایه ته، له ئایه تی (۱۱۰) ی سوورته تی (الکھف) یشدا هاتوه، به
 هه مان شیوه: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ ...﴾.

لیره دا که ده فهرموئ: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، وشه ی (إِنَّمَا): ئامپازی
 کورته هه لهنان و چه سپاندنه، واته: (إِنَّمَا: أَنَا مَقْصُورٌ فِي الْبَشَرِيَّةِ دُونَ التَّصَرُّفِ فِي
 قُلُوبِ النَّاسِ)، واته: من کورته هه لهنانم له مروفت بووندا، نهك بتوانم ده ستکاری
 دلی خه لك بکه م، دلی ئیوه وه ربگێرم بو ئیمان، من مروفتیکم وهك ئیوه، له و
 رووه وه که بتوانم ئیوه بینمه سه ر ریگای هیدایهت، ناتوانم!.

ده توانم رینماییتان بکه م، ده توانم هیدایهتتان بدهم به واتای رینمایی و واتا
 گشتیه که ی هیدایهت، به لام ناتوانم هیدایهتتان بدهم به واتا تایه تیه که ی

(۲) - ﴿يُوحَىٰ إِلَى﴾ سروشم بو لا ده کړې، واته: قسه ی په نهانم بولا ده نیږدې، نه وه ی پېښی بهر په رچدانه وه ی نه وه بوو، نه وان به پیڅه مبهریان ده گوت، تو مروځیکي وه ک ټیمه ی، خوا ﷺ به پیڅه مبهری ﷺ ده فهرمو ی: بل ی: به ل ی منیش مروځیکي وه ک ټیوهم، نه وه راسته، من له و قسه یه دا پشتگیر بیتان ده که م و بهر په رچتان ناده مه وه، به لام ټه مه به و واتایه نا، که من له هه موو شتیکدا مروځیکي وه ک ټیوهم، من له مروځ بووندا وه ک ټیوهم، له و شتانه دا که به مروځ ناکړ ی و، ته نها به خوا ﷺ ده کړ ی، له و شته دا راسته وه ک ټیوهم.

بەلام جیاوازییەکم هەیه لەگەڵ ئێوە، ئەویش ئەوەیە: ﴿يُوحَىٰ إِلَىٰ﴾، سروشم بۆ لا دەکری، ئەمەش بەرپەرچدانەوهی ئەوەیە کە دەیانگوت: تۆ مروۆفکی وەك ئیمە، واتە: مروۆف شایستە ئێوە نیە، خوا ﷻ وەحیی بۆ بنیری، ئەخیر! پیغمبەر ﷺ دەفەرموی: من مروۆفکی وەك ئێوەم لە مروۆفایەتیدا، بەلام لە هەمان کاتدا مروۆفیکم شایستەم سروشم بۆ بکری، لە نێو مروۆفەکاندا کەسانیک هەبوون شایستە ئێوە بوون خوا بەشیوەی تایبەت و پەنھان فەرمایشیان بۆ بنیری و، بیاندوین، کە پێی دەگوتری: وەحیی.

شایانی باسە: ئیمە لە (الكتاب السادس) لە مەسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا، لە ژێر ناوونیشان: (بَحْثٌ حَوْلَ الْوَحْيِ)، باسیکی تیرو تەسەلمان لە بارە وەحییەوه کردو، لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەتدا، هەروەها لە سوورەتی (یونس) یشدا ئەو باسەمان بە تیرو تەسەلی دووبارە خستۆتەوه بەرباس و پوختەکەیمان بە کوردیی هێناوه.

وەحیی لە بنچینەدا بە مانای قسە پەنھان و، ئیلهام و خورپە دی و، بە مانای غەریزەو ئاماژە دی و، بە مانای فەرمانکردنی خوا دی، هەروەها بە مانای ئەو وەحییە زانراوەش دی، کە خوا ﷻ بە هۆی فریشتەکانەوه پەيامی تایبەت بۆ پیغمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) دەنیری.

(۳) - ﴿أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ﴾، کە پەرستراوی ئێوە تەنیا یەك پەرستراوه، لێرەدا خوای پەرورەدگار جەوهەر و کاکلی ئەو سروشە بۆ لای موحمەدی ﷺ کردو، لەویدا دەخاتەرۆو، کە بریتیە لە خوا بە یەکگرتن و، تەنیا خواپەرستن، ئەگەرنا ئەوەی خوا بۆ پیغمبەری خاتەمی سروشکردو، جگە لە خوا بە یەکگرتن و تەنیا خواپەرستن، زۆر شتی دیکەشی تێدا، بەلام ئەو جەوهەر و کاکلەکیەتی و، ئەو هەناوو هەوینەیه کە شتەکانی دیکە هەموویان لەخزمەت ئەو کاکل و جەوهەرەدان.

ئنجاهەرۆك چۆن وشە: (إِنَّمَا) ئامراز کورت هەلھێنان و چەسپاندن، بە هەمان شیوەش وشە (أَمَّا) ش هەمان مانا دەگەین، وشە (أَمَّا) ش

هەر دەسته خوشکی (إِئْمَا)یه، به‌لام (إِئْمَا) له سهره‌تای رسته‌دا دی و (أَمَّا) له نیوه‌راستی رسته‌دا دی، (أَمَّا) و (إِئْمَا) ش هه‌ردووکیان پیکهاتوون له: (إِنْ) که بۆ ته‌ئکید کردنه‌وه‌و جه‌ختکردنه‌وه‌یه، له‌گه‌ل (ما) که (ما الکافّة)ی پی ده‌لێن، ئه‌ویش زیاد کراوه، ئه‌مه‌ش بۆچی؟ بۆ ئه‌وه‌ی مانای (ما) و (إِلَّا) بگه‌یه‌نی، واته: (مَا هُنَاكَ إِلَهٌ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ)، واته: وشه‌ی (أَمَّا) هه‌م مانای (ما) بۆ لابردن (نفي) و، هه‌م مانای (إِلَّا) بۆ هه‌لاواردن (إِستثناء) ده‌گریته‌وه، واته: هیچ په‌رستراویک نیه جگه له یه‌ك په‌رستراوی تاك.

(۴)- ﴿فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ﴾، ئنجا ئیوه خۆتان به‌ره‌و ئه‌و په‌یام و وه‌حیه‌ راست بکه‌ن، لی‌ره‌دا ده‌گونجی مه‌به‌ست له: ﴿فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ﴾، بریتی بێ له (فَاسْتَقِيمُوا لَهُ)، خۆتان بۆ راست بکه‌ن، چونکه ده‌گوتری: (ذَهَبْتُ إِلَيْهِ وَذَهَبْتُ لَهُ)، واته: له زمانی عه‌ره‌بییدا جاری وا هه‌یه (ل) له شوینی (إِلَى) دا داده‌نیشی و، جاری واش هه‌یه (إِلَى) له شوینی (ل) دا داده‌نیشی.

یاخود ﴿فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ﴾، وشه‌ی (إِستقیموا) بۆیه به (إِلَى) به‌رکاری خواستوه، چونکه مانای (تَوَجَّهُوا) یان (أَنِبُوا)ی خراوه‌ته‌نیو، واته: پووێ تییکه‌ن، یاخود بۆ لای بگه‌رینه‌وه، که‌واته: (إِستقیموا)، هه‌م مانای خۆی ده‌گه‌یه‌نی، که بریتیه له رێك وه‌ستان، له هه‌مان کاتیشدا به‌ مانای به‌ رێکی پووێ تییکه‌ن، یان به‌ رێکی بۆ لای بگه‌رینه‌وه، دی.

(۵)- ﴿وَأَسْتَغْفِرُوهُ﴾، داوای لی‌بوردنیشی لی‌بکه‌ن.

(۶)- ﴿وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ﴾، سزای سه‌ختیش بۆ هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ران.

که‌واته: مانایه‌که‌ی به‌م شیوه‌یه‌ی لێ دێته‌وه: ئیوه به‌ندایه‌تی خۆتان بۆ لای خوا ساغ بکه‌نه‌وه‌و، هاوبه‌شی بۆ دامه‌نێن، واته: جگه له‌وی مه‌که‌نه‌ هاوبه‌شی و، له‌وه‌ش که پابردوه‌و هاوبه‌شتان بۆ داناوه، داوای لی‌بوردن و چاوپۆشی لێ بکه‌ن.

(۷) - ﴿الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾، لیرەدا خوا ﷺ وەسفیکی دیکەى ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان دەکات: ئەوانەى کە زەکات نادەن، لیرەدا زەکات بە دڵنیاى مەبەستى پێ صەدەقەو مال بەخشینە، بە بەلگەى ئەوەى کە (يُؤْتُونَ) لەگەڵ ھاتو، (يُؤْتُونَ أَي: يَدْفَعُونَ أَوْ يُعْطُونَ)، دەیدەن یان دەبەخشن، کەواتە: ﴿الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ﴾، واتە: (لا يَدْفَعُونَ الزَّكَاةَ، أَوْ لَا يُعْطُونَ الزَّكَاةَ)، واتە: زەکات نادەن، یان نایبەخشن.

وەک گوتمان بەھۆى ھەبوونی کردارى (يُؤْتُونَ)، لیرەدا (الزَّكَاةَ) بە مانای مال بەخشین دى، ئەگەرنا دەشگونجا (الزَّكَاةَ) بە مانای خو پاککردنەوێش ھاتبایە.

لیرەدا پرساریک دیتە ئاراو:

ئەم سوورەتە مەككەییە، لە مەككەش زەکات فەرز نەکراو و لەسەر مسوڵمانان، ئەدى چۆن لیرەدا خوا ﷺ باسى زەکات دەکات و، سەرزەنشتى کافران دەکات لەسەر ئەوەى زەکات نادەن؟!

وەلامەكەى ئەوەیە:

چ نوێژو، چ زەکات و، چ پۆژوو، ... ھتد، ئەمانە لە قوناغى مەككەشدا ھەبوون، بەلام وەك ئەسلەكەیان ھەبوون، نەوێك دوا قوناغیان، بۆ وینە: نوێژ ھەر بوو، بەلام دواى پینج نوێژەكان فەرز کراون، ھەر وەھا نوێژى ھەینیى و جەژنەكان و نوێژەكانى دیکە، ھەر وەھا پۆژووگرتن ھەر بوو، بەلام دواى لە سالى دووھمى كۆچیدا گرتنى پۆژوو پەمەزان فەرز کرا، ھەر وەھا زەكاتیش ھەر بوو، بەلام دواى لە سالى ھەشت یان نۆى كۆچى لە سوورەتى (التوبة) دا فەرز کراو، دیاریکراو بە كى و چۆن بى و، چۆن نەبى؟ بەلام لە مەككە ئەصلی ئەو کارانە ھەر بوو، مال بەخشین ھەر بوو، مسوڵمانانى بۆ ھاندراون، کەسێکیش مالى خوێ نەبەخشییى، بە کەسانى ئاتاج و نەدار، سەر زەنشتکراو، ھەر وەك سەرزەنشتى کەسانى کیش کراو کە نوێژ ناكەن، بۆ وینە: لە سوورەتى (القيامة) دا، خوا ﷻ دەفرموى: ﴿فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى﴾ (۳۱) وَلَكِنْ كَذَبَ وَتَوَلَّى (۳۲) ۞

سەرزه‌نشتیان دەکات لەبەر ئەوەی نوێژیان نه‌کردوه، هه‌روه‌ها له‌ سوورەتی (الم‌دثر) دا ده‌فه‌رموی: ﴿قَالُوا لَرَّكَ مِنَ الْمُصَلِّينَ ٤٣ وَلَمْ نَكُ نَطْعُمُ الْمَسْكِينِ ٤٤﴾ سوورەتی (الم‌دثر) یش له‌و سوورەتانه‌یه‌ که هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای قو‌ناغی مه‌که‌دا هاتوونه‌ خوار، مانای وایه‌ له‌ قو‌ناغی مه‌که‌شدا نوێژ کردن هه‌ر بووه، به‌لام نه‌ک ئەو پینج نوێژه کاته‌کانیان به‌و شیوازه‌ دیاریکرا‌یی، که دواتر دیاریکراون.

٨- ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفِرُونَ﴾ هه‌روه‌ها ئەوان به‌ مه‌نزلگای کۆتایی ب‌ی‌پروان، ل‌یره‌دا ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ﴾ (ال‌آخِرَة) سیفه‌تی وه‌سف‌کراویکی قرت‌یراو (م‌ح‌ذوف)ه، واته‌: ﴿وَهُمْ بِالْحَيَاةِ الْآخِرَةِ، أَوْ بِالذَّارِ الْآخِرَةِ﴾، ئەوان به‌ ژیا‌نی دواتر، یان به‌ مه‌نزلگای دواتر. ﴿هُم كَفِرُونَ﴾، ل‌یره‌دا: (هُم)، پ‌ناوی ل‌یک جیا کردنه‌وه (صَمِيرُ الْفَصْل)ه، بۆ جه‌خت‌کردنه‌وه‌و تۆخ‌کردنه‌وه‌ی مانایه‌که‌یه‌تی.

دواتر خوا ﷻ د‌یته‌ سه‌ر با‌سی پرواداران:

٩- ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ به‌ د‌نیایی ئەوانه‌ی پروایان ه‌یناوه‌و، کرده‌وه‌ باشه‌کانیان ئەنجامداون، وه‌ک زۆر جاری د‌یکه‌ گوتوو‌مانه‌: (آمَنُوا)، هه‌میشه‌ به‌رکاره‌که‌ی قرت‌یزاوه، واته‌: (آمَنُوا بِاللَّهِ وَمَلِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ)، واته‌: پروایان ه‌یناوه‌ به‌ هه‌موو ئەو شتانه‌ی که پ‌یویسته‌ پروایان پ‌ی به‌یتر‌ی.

(عَمِلُوا)، یانی: ئەنجامیان داوه، (الصَّالِحَات) د‌يسان سیفه‌تی وه‌سف‌کراویکی قرت‌یزاوه، یانی: (عَمِلُوا الْخِصَالَ الصَّالِحَات، أَوْ عَمِلُوا الْأَعْمَالَ الصَّالِحَات)، خه‌سه‌له‌ته‌ باشه‌کان، یان کرده‌وه‌ باشه‌کانیان ئەنجام داون، ئەوانه‌ی وان:

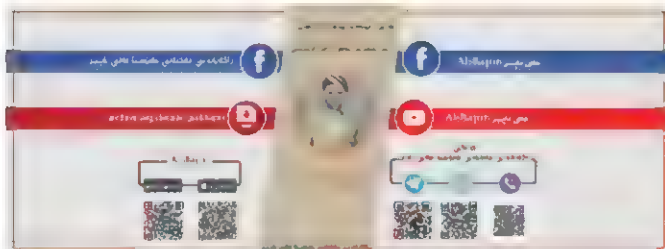
١٠- ﴿لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾ پ‌اداشتیکی نه‌پ‌راوه‌یان هه‌یه، له‌ حاله‌قی ئاسایی دا ده‌بوایه‌ فه‌رمووبای: (أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ لَهُمْ)، به‌لام بۆیه‌ (الجار والم‌ج‌رور) پ‌یشخراوه، له‌بەر گرنگ‌یی پ‌یدان، وه‌ک (إِيَّاكَ نَعْبُد).

وشہی (أَجْرٍ) یش: بریتیه له قہرہ بوویہ کی به کہ لک، پاداشتیکہ خواہ نہ کہی
لیی به ہرہمہ ند بی.

وشہی (مَمْنُونٍ): زانایان به دوو واتایان لیکیان داوہ تہوہ:

۱- ہہ ند لیکیان گو تو ویانہ: (مَمْنُونٍ مَفْعُولٌ مِنَ الْمَنْ، وَهُوَ ذِكْرُ النِّعْمَةِ لِلْمُنْعَمِ عَلَيْهِ بِهَا
أَي: غَيْرِ مَمْنُونٍ بِهِ عَلَيْهِ)، واتہ: (مَمْنُونٍ) بہرکارہ له (مَنْ)، تہویش بریتیه له باسکردنی
چاکہ بو کہ سیک کہ چاکہ کہی له گہ لدا کراوہ، واتہ: منہ تیان له سہر ناکری، تہم واتایہ
(محمد الطاهر بن عاشور) ہیناویہ تی، بہ لام پیم بہ ہیژ نیہ، بہ لکو تہو واتایہی زورینہی
تویژہ روانم پی بہ ہیژ ترہ کہ له خالی دووہم دا دہ یھینین.

ب- ﴿لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾، آی غَیر مَقْطُوع، چونکہ (مَنْهُ أَيْ قَطْعُهُ)، یاخود
(غَيْرُ مَقْطُوع) پاداشتیکہ نہ ہراوہ یان ہہیہ، یاخود پاداشتیکیان ہہیہ کہ ناتہ واویہی
تیدانیہ، بہ لکو تیرو تہ واوہو، بہرہ وامہو نہ ہراوہیہ.

مەسەلەى سىيەم:

فەرمانکردنى خوا ﷻ بە نكوولییکردنى پیغەمبەر ﷺ له بیروایان، که به رانبەر به و زاته بیروابن، که زه مین و پیکهاته کانی له ماوهی چوار پوژاندا (واته: به چوار قوناغ) و، ئاسمانیشی به دوو قوناغ دروست کردوه و که رهسته کهیشی دوو کهل بووه، پاشان ئاسمانی نیزیکتر له ئیمه ی خه لکی سهر زهوی، به ئه ستیران رازاندوتهوه، ههم بۆ جوانیی، ههم بۆ پاراستنی له شه ی تانه کان، به هوی تیر بارانکرانیان به پریشک و بلیسه کانیان، تا کو گوئ له قسه ی فریشته کان نه گرن:

خوا ده فهرموئ: ﴿قُلْ أَيْنَكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝۹ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلنَّاسِ لِيَوْمَ ۝۱۰ ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ۝۱۱ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝۱۲﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه تانه، له بیست برگه دا:

۱- ﴿قُلْ أَيْنَكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ﴾، (ئه ی موحه ممه د ﷻ!) بلی: ئایا ئیوه بیروان به و که سه ی زهوی دروست کردوه، ههمزه (أ) ی ﴿أَيْنَكُمْ﴾، بۆ پرسیار کردنی سه رزه نشتکردنه (الِإِسْتِفْهَامِ التَّوْبِيخِي).

پسپوران گوتوو یانه: (وَفِي الْإِفْتِحَاحِ بِالِإِسْتِفْهَامِ وَحَرْفِي التَّأَكِيدِ، دِلَالَةً عَلَى أَنَّ أَمْرًا مُهِمًّا سَيُلْقَى إِلَيْهِمْ)، که ده فهرموئ: ﴿قُلْ أَيْنَكُمْ لَتَكْفُرُونَ﴾، لی ره دا له سه ره تا دا که ههم به پرسیارکی سه رزه نشتکه رانهو، به (إِنْ) و به (لَ) جه ختی لی کراوه تهوه، نه وه ده گه یه نی که قسه و باسیکی گرنگیان پی راده گه یه نی.

(۲) - ﴿فِي يَوْمَيْنِ﴾، لە دوو پۆژان دا، واتە: لە دوو قۇناغاندا، دواتر باسى دەكەين، وشەى (يۈم) بە ماناى ماوہىەك لە كات دى، بۆيە: تەعبىرى (يۈمَيْنِ) يانى: {لە ماوہى دوو ئەندازە لە كات دا}، واتە: بە دوو قۇناغ، زەوى ھىتراوہ تە دى.

كە دەفەر موى: ﴿فِي يَوْمَيْنِ﴾:

۱- ھەندىك لە زانايان گوتوويانە، واتە: دوو پۆژى وەك پۆژى خۇمان، ئنجا ھەندىكيان پۆژەكانىشيان ديارىيكردون، بۆ ويئە: پۆژى شەممەو يەك شەممە، ياخود پۆژى دووشەممەو سى شەممە! كە بە راستىي ئەوہ زۆر سەركىل و سادە تىگەيشتنە لە قورئان!.

۲- ھەندىكيشيان گوتوويانە: مەرج نيە پۆژانى وەك: دووشەممەو سى شەممە بن، چونكە تاكو زەوى نەبووبى و، زەوى بە دەورى خۇيداو لە بەرانبەر خۇردا نەخولابىتەوہ، پۆژو ھەفتەو مانگ و سالى دروست نەبوون، بەلام ئەو دوو ماوہىە لە كات، بە قەدەر دوو پۆژى ئىستاي ئىمە بوون، كە برىتيە لە چل و ھەشت (۴۸) سەعات.

ماناى دووہميان تۆزىك عەقل دەيگرى، بەلام لە راستىيدا ئەويش ھەم لەگەل واقىعى دروست بوونى گەردوون و، ھەم لەگەل چەمك و واتاي ئايەتەكاندا ناگونجى، وەك دوايى لە كورتە باسىكدا دەيخەينە روو، كەواتە: ﴿فِي يَوْمَيْنِ﴾، واتە: لە دوو قۇناغ و ماوہى كاتىيدا، بەلام ئايا ئەو دوو قۇناغە چەند بوون؟ نازانين.

(۳) - ﴿وَجَعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا﴾، ئايا ھاوتايانى بۆ دادەنن؟! (أَنْدَاد) كۆى (نَد)، (وَهُوَ الْمِثْلُ وَالْكَفْءُ)، واتە: ويئەو ھاوتا.

(۴) - ﴿ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾، ئا ئەوہ {ئەو زاتەى زەوى بە دوو قۇناغان دروستكردوہ}، پەرۋەردگارى جىھانىيانە، بۆيە بە ناوى ئاماژەى دوور ھىناويەتى، چونكە ئاماژەيە بەوہى مەقامى ئەو زاتە زۆر بەرزە، ياخود لەبەر ئەوہى لە عەقلى ئەوانوہ زۆر دوورە، كە تەنيا ئەو بپەرستى و ھاوبەشى بۆ دادەنەنن.

۵- ﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا﴾ له سەرروویەوێش چەسپاوەکانی داناون، واتە: چیا چەسپاوەکانی تێدا داناون، چونکە: ﴿رَوَاسِيَ﴾: (صَفَةُ مَوْصُوفٍ مَحْذُوفٍ)، واتە: ﴿وَجَعَلَ فِيهَا الْجِبَالَ الرَّوَاسِيَ﴾، چیا چەسپاوەکانی تێدا داناون، (الرَّوَاسِيَ صَفَةُ الْجِبَالِ مِثْلُ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ﴾، (أَي: السُّفُنُ الْجَوَارِي)، وشەى ﴿رَوَاسِيَ﴾ سێفەتى چیاپەکانە، بەلام چونکە دەزانرێ مەبەست لە چەسپاوەکان شاخەکانە، بۆیە خوا ﷻ بە پێویستی نەزانێوە، وشەى (جبال) بهیئێ، هەرودەك لە سوورەتی (الشوری) دا خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ ۳۲، واتە: لە نیشانەکانى خوا رۆشتوووەکانن بە دەریادا، وەك چیاى بەرز، رۆشتوووەکان، واتە: (السُّفُنُ الْجَوَارِي)، کەشتییە رۆشتوووەکان.

بۆچی لێردا خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا﴾، چیاپە چەسپاوەکانی لە سەرروویەوێ داناون؟ لە حَالِيكَ دا کە چیاپەکان هەر لەسەر رووی زەوین؟ لێردا خوا ﷻ ئاماژە بە زەوی دەکات، بۆ ئامادەکردنى وێنەو دیمەنى سەرنجراکێشى چیاپەکان لەبەرچاومان.

هەلبەتە ئێمە لە شوێنى دیکەدا باسی چیاپەکاڤمان کردووە، وەك سوورەتى (الرعد) و شوێنى دیکەش^(۱)، کە چیاپەکان وەك پەیکەرى ئیسک وان بۆ زەوی و توێکلی زەویان زۆر مەحکەم کردووە، هەرودەها لە شوێنى دیکەدا باسی سوودەکانی چیاپەکاڤمان کردووە، کە هەم سەرچاوەی کۆکردنەوهی ئاوان، هەم سەرچاوەی کۆکردنەوهی کانێی و پروبارو جوگاو جوڤارەکانن، هەرودەها سەرچاوەی داھاتی گەلێک لە میووە دارو درەختن، هەرودەها زۆرجار تەوژمى بایەکان دەگیرنەووە، کاریگەریی زۆریان هەیە بۆ پاراستنى زەوی کە لە کاتى ئاگر پڕژێنەکان و بوومەلەرزەکاندا، لێک هەلنەوێشێ و، وەك چۆن پەیکەرى ئیسکی جەستەى مرۆڤ دەگرێ، چیاپەکانیش ئاوا هەموویان بە یەكەوێ ئالقه بەندن، بە یەكەوێ توێکلی زەویان مەحکەم کردووە.

(۱) بۆ وێنە: تەفسیری سوورەتی (النبا)، ئایەتی: (والجبال أو تاداً).

بەرزترین لووتکەى چیا لەسەر ڕووى زەوى، لووتکەى (ئېفرىست - Everest) ه، لە زنجىره چىاى هيمالاىه، که (۸۸۴۹) مەتر بەرزە لە ئاستى ڕووى دەرياوە، واتە: نىزىکەى نۆ کىلۆمەتر لە ئاستى ڕووى دەرياوە بەرزە، زانايانى جیۆلۆجى دەلێن: ھەر چىايەك چەندەى بە دەرەوہىە، دە (۱۰) تاكو پازدە (۱۵) ھىندەى بە ناخى زەويدا چۆتە خوارى، بەو پىشەش بى، چىاى هيمالاىه که لووتکە بەرزەکەى دەورى (۹) کىلۆمەترە، نۆ جارانى دە بکە (۹ x ۱۰ - ۹۰)، بەلای کەمەوہ (۱۰۰) کىلۆمەتر لەو چىايە لە ناخى زەويدايە، ھەر بۆيەش خوا ﷻ ناوى لە چىايەکان ناوہ (اوتاد)، کە کوى (وَتَد) ه، واتە: گۆلمىخ و سىنگ، ئەو گۆلمىخ و سىنگەى چادرو تاولى پى پادەگىرى، ياخود ولاخىكى پى دەبەستريتهوہ، کە عادەت وایە بەشى زۆرى دادەکوترى لە زەويداو، بەشىكى کەمى بە دەرەوہ دەمىنيتەوہ، خواى بەرزىش چىايەکانى بە گۆلمىخ وەسف کردوون، وەك چۆن گۆلمىخ کەنارى چادرو رەشمالى پى پادەگىرى، بە ھەمان شىوہ ئەو چىايانەش زەوييان پى راگىر کراوہ، دواى ئەوہى زانستى زەويناسى (جیۆلۆجيا) بەرەو پىشچوو، ئنجا زانبيان کە ھەر چىايەك چەندەى بە دەرەوہىە، دە تاكو پازدە ھىندەى بە ناخى زەويدا چۆتە خوارى، ئەوہش خوى ئىعجازىكى عىلمىيە.

٦- ﴿وَبَرَكَ فِيهَا﴾ ھەرەوہا خوا ﷻ پىزى تىخست، پىزى خستە زەوى، يانى: (جَعَلَ فِيهَا الْبَرَكَةَ)، وشەى (بَرَكَة): برىتيە لە خىرىكى بەردەوام و چەسپاو، ھەرەوہا (بَرَكَة) واتە: گۆماو، بۆيە پى دەگوترى: (بَرَكَة)، چونکە ئاوہکەى تىدا داوہستاوہ و ماوہتەوہ، کەواتە: (بَرَكَة)، واتە: خىرىكى بەردەوام.

﴿وَبَرَكَ فِيهَا﴾ خوا ﷻ پىت و پىزى تىخستوہ لە زەوى، ئەو ھەموو نەوتەى خستۆتە نىو زەوى، ئەو ھەموو خەلووزى بەردەى خستۆتە نىوى، ئەو ھەموو غازەى تىخستۆتە، ھەر خوا خوى دەزانى چى دىکەشى تىدايەو، ئىستا مروفايەتى پەى پىنەبردوہ، دواتر بە بەرەو پىش چوونى زانست، دەزانين خوا ﷻ چى دىکەى لە ناخى زەويدا بۆ ھەلگرتووين؟!

﴿وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا﴾ (آي: تَقْدِيرُ كُلِّ نَوْعٍ مِنَ الْقُوتِ مِمَّا يَصْلُحُ لَهُ مِنَ الْأَوْقَاتِ)، واته: نه‌ندازه‌گیری کردنی هر کام له بژیوه‌کان، به‌پیی‌نه‌وه‌ی بۆی ده‌گونجی له‌گه‌ڵ کاته‌که‌دا، زۆر له‌ دانه‌وێڵه‌کان له‌ که‌شی پایزو زستاندا ده‌چیتزین، به‌لام دواتر له‌ که‌شی به‌هارو هاویندا هه‌ڵده‌گیرنه‌وه، هه‌روه‌ها هه‌ندی‌ک له‌ میوه‌کان له‌ که‌شی هاویندا پێده‌گه‌ن، هه‌ندی‌کیان له‌ که‌شی پایزو زستاندا پێده‌گه‌ن، هه‌ندی‌کی دیکه‌یان له‌ به‌هاردا پێده‌گه‌ن، ئنجا ئه‌گه‌ر هه‌رچی میوه‌به‌ له‌ به‌ک که‌شدا پێ گه‌شتابه، به‌ که‌ل‌ک نه‌ده‌هات.

ديسان له ږووی پيښه ښتياڼه وه جياوازي هيه: دانه وټله يه کجار بهر ده کي دهرده کات و، يه کجار ددوور ټټه وه، وهک نيسک و گهنم و جوو نوک و ههرزن و ماش و برنج، بهلام ته پر کارو ميوه و سهوزه کان، چين چين بهرهم دهرده کهن، جاريک ده چنري، دواي ماوه يهک ديسان هه بهرهم دهرده کات و ده چنري ته وه، هه يانه ههوت جارو بگره زياتر يش بهر دهرده کات، بو ته وه ي هه موو پيکه وه نه بي و خه سار بي (سبحان الله) له کاري خوا!

پسپوران گوتوو یانه: (جَمْعُ الْأَقْوَاتِ مُضَافاً إِلَى ضَمِيرِ الْأَرْضِ، يُفِيدُ الْعُمُومَ)، یانی: وشه ی (أَقْوَات) که کو ی (قوت) هو پالدر اوته لای راناوی زهوی، (أَقْوَاتَهَا) ئەمه مانای گشتاندن ده گه یه نئ، واته: تیکرای بژیوه کانی زهوی تیدا دانان، بو تیکرای ئەوانه ی پیو یستییان به بژیو هیه، واته: نه ک ته نها مروڤ، به لکو درنده و بالنده و ئازهل و خشوکه کان و زینده و هره کان به تیکرای، ههروه ها له نیویشیاندا مروڤ و جند، چونکه ئەوانیش هه ر به وه ده ژبن که له سه ر زهوی ههیه.

(۸) - ﴿فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ﴾، له چوار پوژاندا، واته: به چوار قوناغ، که دهفه رموی: ﴿فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ﴾، ﴿فَذَلِكَ لِمَجْمُوعِ مَدَّةِ خَلْقِ الْأَرْضِ: جُرْمُهَا وَمَا عَلَيْهَا مِنْ رَوَاسِي، وَمَا فِيهَا

مِنْ الْبَرَكَاتِ وَالْأَقْوَاتِ) که دهنه رموی: له ماوهی چوار پۆژاندا، واته: به چوار قۆناغ، ئەمه کۆکه رهوهی کۆی دروستبوونی زهوییه، خودی زهوی و پیکهاتهکانی زهوی، که تیدا چه سپێرانی چیا به کان و، پیت و پیز تیتختنی و، تیدا دانانی بژیوه کانه، ههر کامپکیان له کاتی خۆیداو به ئەندازهی خۆی.

کهواته: خودی زهوی به دوو قۆناغ دروستبووهو، پیکهاتهکانیشی به دوو قۆناغی دیکه تیدا هێرانوه دی، یانی: کۆی دروستبوونی و زهوی و پیکهاتهکانی، له چوار قۆناغاندا بووه، ئنجا بۆ ئەوهی لیمان تیکنه چۆ: دواتر خوا روو دهکاته ئاسمان که دوو کەل بوو و ئەویشی له دوو پۆژاندا دروستکرد، کهواته: چوار پۆژه کهی دروستبوونی زهویی و پیکهاتهکانی له گەل دوو پۆژه کهی دروستبوونی ئاسماندا که خایاندوو یانه، هه مووی دهکاته شەش پۆژ (شەش قۆناغ)، که خوا ﷻ له چەندان شوینی قورئاندا باسی شەش قۆناغ دهکات بۆ دروستبوونی زهوی و ئاسمان، به لām که سیك ورد نه بێتهوه و نه زانی، وای دادهنێ که زهوی به دوو پۆژان دروست بووهو، دوایی پیکهاتهکانی به چوار پۆژان و، ئاسمانیش به دوو پۆژان، کهواته: دهکاته ههشت پۆژ! به لām وه ک گوتم: له ئەنجامی هه له حساب کردنه کهدا ئەو که سه به هه لهدا چوو، ئەگه رنا ئایه ته که وا نافه رموی.

٩- ﴿سَوَاءٌ لِّلسَّائِلِينَ﴾، وشە: (سَوَاءٌ)، خوێنراویشه تهوه: (سَوَاءٌ)، واته: به چوار قۆناغی یه کسان، ئەو قۆناغانه، وهك يهك بوون، ههروهها خوێنراویشه تهوه: (سَوَاءٌ) به ههر سێ جۆره خوێندنه وه که هاتوه.

که دهنه رموی: ﴿سَوَاءٌ لِّلسَّائِلِينَ﴾، لێره دا: (لِّلسَّائِلِينَ)، ده گونجی به واتای پرسیار که ران بێ، واته: ئەو چوار قۆناغه به ئەندازهی یهك بوون، بۆیه خوا ﷻ ئەوهی روونکردۆتهوه، بۆ که سانیک که بپرسن: ئایا ئەندازه که یان چەند بووه؟ ئەندازهی ئەو چوار قۆناغە زهوی و پیکهاتهکانی پێ دروستکران، به قهدهر یهك بوون و یه کسان بوون، ده شگونجی: (لِّلسَّائِلِينَ)، به مانای داوا که ران بێ،

واته: ﴿وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ﴾، بژیوهکانی تیدا ئەندازهگیری کردن له چوار قوناغاندا، ﴿سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ﴾، پڕ به پیستی داواکاران، رێک و تهواو له گه‌ل ئەوهی که داواکاران به زمانی حال داویان کردوه، هه‌رچی ئەوان پیوستیان پیووه، به ته‌واویی خوا سبحانه له‌سه‌ر زه‌وی دا دایناوه‌و، بژیوهکانی تیدا ئەندازهگیری کردوون.

١٠- ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ﴾، دوایی خوا پرووی کرده ئاسمان، وشه‌ی: (أَسْتَوَىٰ)، ئەگه‌ر به (عَلَى) به‌رکار بخوازی، واته: چووه سه‌ری و نیشته‌جی بوو و به‌رز بووه، به‌لام ئەگه‌ر: (أَسْتَوَىٰ)، به (إِلَى) به‌رکار بخوازی، (يَعْنِي: قَصَدَ نَحْوَهَا قَصْدًا سَوِيًّا)، به رێکی پرووی تیکردو ویستی، که‌واته: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ﴾، (أَيَّ عَمَدَ إِلَى السَّمَاءِ، وَقَصَدَ السَّمَاءَ قَصْدًا سَوِيًّا)، رێک پرووی له ئاسمان کردو ویستی به‌هینینه‌ی دی.

که ده‌فه‌رموی: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ﴾، له‌وباره‌وه هه‌ندی‌ک له زانایان ده‌لێن: (إِسْتَوَىٰ إِلَى مَكَانٍ كَذَا، أَيْ تَوَجَّهَ إِلَيْهِ تَوَجُّهًا لَا يَلْتَفِتُ إِلَى سِوَاهُ)، واته: پرووی کرده فلان شوین، به شیوه‌یه‌ک که ئاو‌ری له هه‌یج شوینی دیکه نه‌دایه‌وه.

لێره‌دا وشه‌ی: (ثُمَّ)، بو‌رێزه‌ندی کاتی نیه، به‌لکو بو‌رێزه‌ندی باسکردن و پله‌و پایه‌و پێگه‌یه، واته: دوای ئەوه‌ی باسی دروستکرانی زه‌وی کرا، ئنجا... چونکه زه‌وی شتیکی بچووکه‌و، به‌شیکه له ئاسمان و هه‌موو گه‌ردوون، که‌واته: لێره‌دا مه‌به‌ست پێ‌رێزه‌ندی دروستکردن نیه، چونکه وه‌ک دوایی باسی ده‌که‌ین، زه‌وی به‌شیک بچووکی گه‌ردوونه.

١١- ﴿وَهِيَ دُخَانٌ﴾، له‌و کاته‌دا ئاسمان دوو که‌ل بوو، (دُخَان): ئەوه‌یه که له بلیسه‌ی تاگر به‌رز ده‌بێته‌وه، واته: مادده‌ی ئاسمان (گه‌ردوون) شیوه‌ی گازێک بوو که خواي بالاده‌ست دووکه‌لی بو‌به‌کاره‌یناوه.

١٢- ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اأْتِيَا﴾، خوا سبحانه به ئاسمان و به زه‌ویشی گوت: بێن، وه‌رن، (أَيَّ: تَكُونَا، اسْتَجِيبَا لِلْخَلْقِ)، دروست بێن، وه‌لامبه‌ده‌وه بو‌دروستکران.

وشەى: ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا﴾ ئىبنو عەبباس (خو لە خوێ و بابى رازى بى) خویندوو یەتەو: (آتیا)، یانی: بدەن.

(۱۳)- ﴿طَوَّعًا أَوْ كَرْهًا﴾ چار و ناچار، بە پێخۆش بوون و پى ناخۆش بوونەو، (طَوَّعًا وَكَرْهًا: مَصْدَرَانِ فِي مَوْضِعِ الْحَالِ، أَيِ طَائِعَتَيْنِ أَوْ مُكْرَهَتَيْنِ)، (طَوَّعًا) و (كَرْهًا) چاوگن و لە شوینی حالدا دانىشتوون، واتە: ملکە چانە و پێخۆشحالە، یاخود پێناخۆشحالانە، یاخود چارو ناچار.

هەلبەتە لێردا کە دەفەر موو: ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوَّعًا أَوْ كَرْهًا﴾ بە ویش و بە زەویشی فەر موو: وەرن، دروست بن چارو ناچار، بە پێخۆش بوون و پێناخۆش بوونەو، ئەمە بە لگە یە لەسەر ئەو کە زەویش هەر لە ئیو ئاسماندا دروست بوو، کەواتە: ئەو کە پێشی خوا ﷻ باسی دروستبوونی زەوی دەکات بە دوو قۆناغ و، دوایی دروستبوونی پێکەتەکانی بە دوو قۆناغ و کۆی زەوی و پێکەتەکانی بە چوار قۆناغ، لەبەر ئەوە یە کە زەوی بە نەسبەت ئیمە ی مەو قەو، گرنگی و بایەخی زیاترە، نشینگە ی ئیمە یەو، هەموو ژیا نمان لەسەر یەتی، بۆ یە پێشی باسی دروستکردنی زەوی کردو، ئەگەر نا لە راستییدا دروستبوونی زەویش هەر لە ئیو دروستبوونی ئاسماندا یەو، ئەو دوو قۆناغە ی ئاسمانیان پى دروست بوو، هاو کات زەویشیان پى دروست بوو، کەواتە: زەوی و ئاسمانەکان لە یە ک کاتداو، بە یە کەو دروست بوون، چونکە دوایی کە دەفەر موو: ﴿فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، خوا تێکی پە راندن لە شیو ی حەوت ئاسماناندا، لێردا بۆ یە باسی زەوی نە کردۆتەو، چونکە زەویش هەر لە ئیو ئاسمانەکاندا یە، بۆ یە کە حەوت ئاسمانەکان دروست بوون بە دوو قۆناغ، مانای وایە هاو کات لە گە ل ئەواندا، زەویش دروست بوو.

بە لām وە ک دوایی باسی دە کە ین، زەوی سەر بە خو دروست نە بوو، بە لکو بە شێ ک بوو لە خو ر، دوایی لە خو ر جیا بو تەو، کە بە مە زەندە ی زانایانی

فیزیای ئیستا، خۆر ئەستێرە یەكە لە ئیوان یەك تریلیۆن (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ئەستێرە دا، كە وەك خۆرن، یاخود گەورە ترن، یاخود بچووكترن، ئنجا خۆری ئیمە یەك كە لەو ئەستێرانە، زەوی ئیمەش لە خۆر جیا بۆتە وەو خۆر یەك كە لە یەك تریلیۆن ئەستێرە دیكە ی ناو یەك كە هەكە شان، كە بە مەزەندە ی زانیان دەلین: دوو سەد ملیار كە هەكە شان دۆزاونە وە لە گەردووندا، هەندیکیش دەلین: یەك تریلیۆن! هەلبەتە هەموو ئەوانەش مەزەندەو نیزیک خستە وەن، نەك بە پێکی و كت و مت و وردی بێ، گرنگ ئەوە یە ژمارە ی كە هەكە شانە كان لە گەردووندا زۆر زۆرە، هەر كام لەم كە هەكە شانەش وەك ئەو كە هەكە شانە ی ئیمە كە متریان زیاتر ئەستێرە ی تیدان.

(۱۴) - ﴿قَالَتَا أَئِنَّا لَطَائِعِينَ﴾، گوتیان: ملکه چیمان بە خشی، یاخود ئەوە ی پیمان گوتراوە جێبە جێی بکەین، ئەوە جێبە جێمان کرد، ئەوە فەرمانبەریمان بە خشی.

کەواتە: (أَتَيْنَا)، ئەمە لە (مُؤَاتَا) ه، واتە: بە گوێ کردن و بە قسە کردن، ئەوانیش گوتووین: (أَتَيْنَا)، هاتین، یان: بە خشیمان و دامان.

(۱۵) - ﴿فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، ئنجا خوا تێکی پەراندن لە شیوە ی حەوت ئاسماناندا، (أَي: خَلَقَهُنَّ، أَوْ أَحْكَمَهُنَّ، أَوْ فَرَّغَ مِنْهُنَّ)، واتە: هینانیە دی، یاخود قایم و توندو تۆلی کردن، یاخود لێیان بۆوە.

کە دە فەرموێ: (فَقَضَّاهُنَّ)، راناوە کە ی دە چێتە وە سەر ئاسمان، کە ئاسمان مێ (مُؤَنَّث) ه و یە کە، بە لām بۆیە بە کو (جمع) هاتو، لە سەر مانای ئەوە کە دوایی دە بێ بە حەوت ئاسمان، یاخود لەو ڕووەوە کە: ﴿السَّمَاءِ﴾، ناپروون (مبهم) ه، بە لām دوایی بە: ﴿سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، ڕوون دە کرێتە وە.

ئنجا ﴿سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، (منصوب) ه، چونکە تەفسیرە بۆ: (فَقَضَّاهُنَّ)، یاخود جێگرە وە (بَدَل) یە بۆ راناوی (هُنَّ)، یاخود بەرکاری دوو هەمە بۆ: (فَقَضَّاهُنَّ)، کە (هُنَّ) دە بێتە بەرکاری یە کە م و، ﴿سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، دە بێتە بەرکاری دوو هەم،

لەبەر ئەوەی (قَصَا)، مانای (صَيَّرَ)ی خراوەتە ئێو، (أَي صَيَّرَهُنَّ)، وایلیکردن، یاخود: ﴿سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، دەبیته حَال، واتە: دروستی کردن و تیکپه‌پاندن، لە حالیکدا که حەوت ئاسمان بوون، یاخود: ﴿سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، تەمیزە، ھەموو ئەو حالەتەش لە پرووی پرژمانی عەرەبییەو دروستن.

(۱۶)- ﴿فِي يَوْمَيْنِ﴾، لە دوو قووناغدا، حەوت ئاسمانەکە ی هینانی دی، واتە: لە دوو ماوەی کاتییدا.

(۱۷)- ﴿وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾، لە ھەر ئاسمانیکیشدا فەرمانەکە ی پێسپارد، سروش و پەيامەکە ی تێدادانا، (أَي: أَمَرَ فِي كُلِّ سَمَاءٍ بِتَرْتِيبٍ أَمْرَهَا وَشُؤْنَهَا)، واتە: فەرمانی کرد لە ھەر ئاسمانیکدا که کاروبارەکانی پێک بخەین.

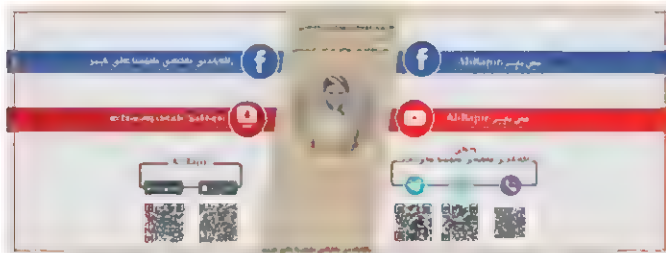
ھەندیکیشیان گوتووینانە: (الْوَحْيُ فِي السَّمَاءِ: تَقْدِيرُ نَظْمِهَا وَتَقْدِيرُ جَاذِبَتِهَا وَسِرُّ نُجُومِهَا وَكَوَاكِبِهَا، وَخَلْقُ الْمَلَائِكَةِ فِيهَا، وَمَا يَقُومُونَ بِهِ مِنْ أُمُورٍ، أَمْرَهَا: شَأْنُهَا وَهُوَ يَصْدُقُ بِكُلِّ مَا هُوَ مِنْ مَلَابَسَاتِهَا وَأَحْوَالِهَا، وَانْتَصَبَ (أَمْرَهَا) عَلَى نَزْعِ الْخَافِضِ أَيْ بِأَمْرِهَا، أَوْ عَلَى تَضْمِينِ أَوْحَى مَعْنَى قَدَّرَ وَأَوْدَعَ).

کە دەفەرموی: ﴿وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾، دەلی: مەبەست لە وەحیی لە ھەر ئاسمانیکدا، ئەندازەگیری کردن و پێککردنی سیستمەکە یەتی و، ئەندازەگیری کردنی ھیزی پاکیشانیەتی و، پێکخستنی جوولە ی ئەستێرە و خرۆکەکانیەتی، ھەروەھا ئەو فریشتانە ی تێیدا دانراون لە ھەر ئاسمانیک داو، ئەو کاروبارانە ی پێیان ھەلدەستن، ھەروەھا کە دەفەرموی: (أَمْرَهَا)، واتە: کاروبارەکە ی، ئەویش ھەموو ئەو شتانە دەگریتەو، کە پەيوەندیان بەو ئاسمانەو، کە ئاماژەمان بە ھەندیکیان دا، ھەروەھا: (أَمْرَهَا)، مەنصوبەو حالەتی نەصبی وەرگرتو، لەبەر ئەوەی (وَأَوْحَى)، مانای (قَدَّرَ) یاخود (أَوْدَعَ)ی خراوەتە ئێو، یانی: تێیدا ئەندازەگیری کرد، یاخود کاروباری ھەر ئاسمانیکی خستە ئێو ئەو ئاسمانەو پێکخست.

(۱۸)- ﴿وَزَيْنًا لِّلْأَنبِيَاءِ بِمَصْنُوعٍ﴾، ئاسمانی نیزیکتريشمان به چرایان جوانکردوه،
پازاندوتهوه.

(۱۹)- ﴿وَحِفْظًا﴾، ههروهه ها بۆ پاراستنیش، یانی: پاراستنی ئاسمانهکان له گوئی
تیداگرتنی شه یانهکان، به پارچه و پریشکی ئه ستیره و خپۆکهکان.

(۲۰)- ﴿ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾، ئه وهش ئه ندازه گیریی کردنی (خوای) زالی زانایه،
یانی: دروستکرانی جهوت ئاسمانهکان و زهوی و ینکها تهکانی و پازاندنه وهی ئاسمان و
پاراستنی به هوئی ئه ستیرانه وه، تیکرای به نه خشه و به نامه و ئه ندازه گیریی خوای بالآ
دهستی زانایه.

کورتە باسیک لە بارەی دروستبوونی گەردوونەوه

ئەو چوار ئایەتە ی لە دەرسی پیشوودا قسەمان لە بارەوه کردن، که ده‌فەرموو: ﴿قُلْ أَيْنَكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝١ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلْسَّائِلِينَ ۝١٠ ثُمَّ أَسْوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ۝١١ فَفَضَّلْنَهَا سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝١٢﴾، ئەم چوار ئایەتە موبارە که که پیشتر شیما کردنه‌وه، قسە لە بارەی دروستبوونی زهویی و ئاسمانه‌وه ده‌که‌ن، بۆیه به باشم زانی که کورتە باسیک لە بارەی دروستبوونی گەردوونەوه بکه‌ین.

گەردوون (الکون) یان بوونە‌وه‌ر، مەبه‌ستمان پێی هه‌موو ئەو شتانه‌یه که خوا دروستی کردوون، که تا‌کو راده‌یه‌ک بۆ ئیمه زانراون، که زاراوی (ئاسمان و زهوی)، یان (ئاسمانه‌کان و زهوی)، یان (حه‌وت ئاسمانه‌کان و زهوی)، به‌کارده‌یه‌تری بۆ ته‌عبیرکردن له‌ کو‌ی دروستکراوه‌کانی خوا ﷻ جگه‌ له‌ عه‌رش و دره‌ختی کو‌تایی (سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى) و، هه‌ر دروستکراویکی دیکه‌ی خوا ﷻ که له‌ سنووری بوونە‌وه‌ردا نیه‌و، له‌ ده‌ره‌وه‌ی چوارچێوه‌ی بوونە‌وه‌ره‌.

ئەو کورتە باسه‌ش له‌ نو‌ برگه‌دا شی ده‌که‌ینه‌وه‌:

١- ته‌عبیری ئاسمانه‌کان و زهوی: (السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضُ)، یاخود ئاسمان و زهوی: (السَّمَاءِ وَالْأَرْضُ)، یان حه‌وت ئاسمانه‌کان و زهوی: (وَالسَّمَاوَاتِ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ)، ئەم ته‌عبیره‌ مەبه‌ست پێی گەردوونە به‌ سه‌رو خواریه‌وه‌.

ئىنجا لەو چوار ئايەتەى سوورەتى (فُصِّلَتْ) دا، خوا ﷻ سەرەتا باسى چۆنەتەى دروستکردنى زەوى دەكات، ھەم وەك پەيدا بوونى زەوى، ھەم وەك پىنكەتەکانى زەوى و چىايەکان و، ئەو پىت و پىزەى خوا خستووێتە نىو زەوى و، ئەو بژىوانەى لە زەویدا دایناون، دواىى خوا ﷻ باسى دروستکردنى ئاسمان دەكات، كە دەفەرموئ: پىش ئەوەى خوا لە شىوہى ئاسمان، يان ھەوت ئاسماناندا بىھىننیتە دى، دوو كەل بوو، بەلام بۆ زەوى خوا ﷻ باسى ماددەكەى ناكات كە لە چىى بوو، بەس بۆ ئاسمان باس دەكات كە دەفەرموئ: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَىٰ السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا﴾، واتە: دواىى (خوا ﷻ) بەرەو ئاسمان چوو (ويستى دروستى بكات)، كە لە شىوہى دوو كەل دا بوو، {واتە: (گاز) بوو}، بە ویش و زەویشى گوت وەرن پەيدا بىن، چارو ناچار، بە پىخۆشبوون و پىناخۆش بوونەو، ﴿قَالَتَا أَئِنَّمَا طَائِعِينَ﴾، ھەردووکیان (ئاسمان و زەوى)، گوتیان: ملکہ چانە دروستبووین، ياخود: ھاتین بە پىى فەرمانى تۆ.

جىى سەرنج ئەوہیە كە خوا ﷻ راناوى كۆى نىرینەى بۆ ئاسمان و زەوى بەكارھىناو، ﴿قَالَتَا أَئِنَّمَا طَائِعِينَ﴾، واتە: ئىمە ملکہ چانە ھاتین، وەك خاوەن ئىرادەو شعور و عەقلىك قسە دەكەن، بۆيەش خوا ﷻ ئەو راناوہى بۆ بەكارھىناون، چونكە مامەلەيان لەگەل فەرمانى خوادا، مامەلەيەك بوو وەك ھى خاوەن عەقل و شعورىك بوو كە فەرمانبەر و ملکہ چە بۆ خوا، دواىى خوا ﷻ دەفەرموئ: ﴿فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ﴾، واتە: خوا ﷻ تىكپەرانەن، ھىنانیە دى ھەوت ئاسمان، واتە: ئەو دوو كەلەى كە كەرەسەى خاوى لى دروستكرانى ئاسمان بوو، خوا لە شىوہى ھەوت ئاسماناندا، ھىنايە دى، ﴿فِي يَوْمَيْنِ﴾، واتە: لە دوو رۆژاندا، يانى: بە دوو قوناغ، دواىى دەفەرموئ: ﴿وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾، واتە: لە ھەر ئاسمانىكدا فەرمانەكەى دانا، سروشى خوئ لەویدا دانا، واتە: ئەوہى كە دەبى لە ھەر ئاسمانىكدا ئەنجام بدرى، خوا ﷻ لەوئى دانا، يانى: ئەو سىستم (نظام) ەى پىى بەرپۆەدەچى، ﴿وَزَيْنَا السَّمَاءَ

اللّٰهُنَّا بَمَصْبِيحٍ ﴿۱﴾ واتە: ئاسمانى نىزىكىشمان، {واتە: نىزىك له ئىوه مان ئهى خه لكى زهوى!} به چرايان پازاندهوه، ئهم تهعبيره وهك جارى دىكهش باسمان كردوه، ئهوه دهگهيه نى كه ههرچى تهستيرهيهو، ههرچى كههكهشانهو، ههرچى كه له كههكهشانه، ههمووى دهكهوئته سنوورى ئاسمانى يه كه مهوه، چونكه خوا دهفه رموى: ئاسمانى نىزىكت له ئىوه مان، پازاندهوه، چونكه وشهى (دُنْيا) (مُؤنث) ي (أَدْنى) يه، واتە: نىزىكت، (دُنْيا) ش ههر واتە: نىزىكت، به لام به بارى مئينه دا.

كه واتە: ههرچى خرۆكهو تهستيرهو كههكهشانه كه وهك چرايان ده بىرنىن، ههموويان له سنوورى ئاسمانى يه كه مەدان، چونكه خوا دهفه رموى: ئاسمانى نىزىكت مان، واتە: نىزىكت له زهوىمان به چرايان پازاندهوه، ماناى وايه له سهرووى ئهوه كههكهشان و، تهستيرانهوه كه له سنوورى ئاسمانى يه كه مەدان، ئهويش ههر خوا ده زاننى سنوره كهى له كوئى كۆتايى دى! له سهرووى ئهوهوه شهش ئاسمانى دىكه ههن، ئنجا له سهرووى ئهويشهوه عه رش ههيهو، (سِدْرَة الْمُتَهْتى) ههيه، وهك خوا ﷻ له سووره تى (النَّجْم) دا باسى كردوه.

ليره دا خوا ﷻ كه پيشتر باسى زهوى دهكات، له بهر ئهوهيه كه زهوى به نسبت ئيمهوه، زياتر جى بابه خ و گرنگيهو نشينگهى ئيمهيه، ئهگه رنا له راستيدا زهوى ههر دهكهوئتهوه نىو ئاسمان، واتە: نىو گهردوون، به لكو شتىكى زۆر بچوو كه له نىو گهردووندا، به به لگهى ئهوهش كه خوا ﷻ دوايى له دروست كردنى ئاسماندا، دهفه رموى: ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اُنْتِىَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا﴾، واتە: به ئاسمان و به زهوىشى فهرموو، چارو ناچار وهرن، پهيدا بن، كه واتە: زهوى ههر له نىو ئاسماندا دروست بووه، به لام نهك به شىوهى زهوى، به لكو وهك بىردۆزه فیزیایى و گهردوونیه کانی ئیستا ده لىن: زهوى ئيمه پارچهيهك بووه له خۆر جيا بوتهوه، ههروهها ههشت خرۆكه كهى دىكهش و به ههموويان كۆمه لهى خۆر پىكدىنن، چونكه ههموويان له خۆر جيا بوونهوه، كه واتە: زهوىش ههر له نىو ئاسمانه كاندا بووه، به لام دوايى جيا بوتهوه، ئنجا جيا بوونهوهى زهوى له

(۱) لایه‌ره: ۷۱۳ - ۷۴۱، چایی یه‌که‌م / ۲۰۱۹ ز.

مەزن)، (الْإِنْفِجَارُ الْعَظِيمُ) ناسراوه، که به پپی ئەو بیردۆزیه دەلی: سیزده ملیارو هەوتسەد ملیۆن (۱۳,۷۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سأل، یاخود هەشتسەد ملیۆن سأل، هەندیکیش دەلین: پازده ملیار سأل لەمەوبەر ئەم گەردوونە بوونی نەبووه، واتە: ئەم ئاسمان و زەوییه که ئیمە دەبینین بوونی نەبووه، لە ئەنجامی تەقینەوهی تەنکی زۆر بچووک، که پپی دەگوتری: تَاكَ (مُفْرَدَةً)، ئنجا هەندیکیان هیلکهی گەردوون (بَيَّضَةُ الْكُونِ)، هەندیکیان تووی گەردوون (بَذْرَةُ الْكُونِ)، بە ئینگلیزی (singularity - سینگولاریتی) پی دەلین، لە ئەنجامی تەقینەوهی ئەو (singularity) یەدا، واتە: ئەو تاکە گەردوونییهدا، ئەم گەردوونە ئیستا دەبینین بەسەر و خواریهوه، بە ئاسمانەکان و زەوییهوه هاتۆتە دی.

ئنجا (singularity) یش لە پرووی قەبارەو گەرمیی و کاتەوه، دەبی بە پپی نەگۆری بلانک (ثَابِتٌ بِلَانِك) تەماشای بکری، که نەگۆری بلانک دەلی: لەوه بچووکتر، لەوه گەرمتر، لەوه خیراتر لە پرووی کاتەوه نیه:

۱- (singularity) بە پپی پپوهری (کالڤن) دە توان سی و دوو پلهی (کالڤن) گەرم بووه، واتە ژمارە دە، سی و دوو سفری بۆ دابەزی، ئەوەندە پلهی (کالڤن) گەرم بووه (۱۰^{۴۳}).

۲- لە پرووی کاتەوه، دە توان چل و سئ سالیی چرکهیهکی پپچووه، واتە ژمارە دە چل و سئ سفری هەبی (۱۰^{۴۳})، ئنجا یەك بەشی ئەو ژمارەیه ئەو کاتە بووه که (singularity) تیدا تەقیووتەوه، واتە: چرکهیهك دابەش بکە بۆ ژمارەیهك که ژمارە دە چل و سئ سفری هەبی، یەك بەشی ئەوه، ئەو کاتە بووه که پپی چووه بۆ تەقینەوهی ئەو تاکە گەردوونییه.

۳- لە پرووی قەبارەوه، هیندە بچووک بووه، دە توان سی و پینج سالیی مەتریك بووه، واتە: ژمارە دە سی و پینج سفری هەبی (۱۰^{۴۰})، یەك لەسەر ئەو ژمارەیه ئەوه قەبارە ی ئەو تاکە گەردوونییه بووه، واتە: ئەوپەری گەرم و، ئەوپەری بچووک، لە کاتیکی ئەوپەری کەمدا، که ئەسلەن هیچ کامیان مروڤ ناتوانی بە خەیاڵی خوشیااندا بهین.

۴- ئایا ئەمە چی دەگەیهنی؟

ئەمەش ئەو دەگەننەن كە گەردوون لە نەبوونەو هاتو، چونكە لە راستیدا ئەو ئەندازەيە لە رووی كاتەو پێی چوو، یەكجار یەكجار كەمو، قەبارەكە یەكجار یەكجار بچووكە، زۆر زۆر لە ئەلیكترونیك بچووكترە، كە ئەلیكترون هێندە گچكەيە: ئەگەر گەردیلەيەك هێندە قەبارە ی زەوی گەورە بكری، ئەو كاتە ئەلیكترونەكە بە ئەندازە ی تۆپكی پێ دیارە، بەلام ئەو (sin-gularity) یە لە ئەلیكترونیك زۆر بچووكترە.

لە رووی گەرمیشەو لەو گەرمتر، لە خەیاڵدا جێی نابێتەو، بۆیە ئەگەر بگوتری: ئەم گەردوونە لە نەبوونەو هاتو، شتێکی زۆر زانستیە، چونكە ئەو قەبارە بچووكە، بەو هەموو گەرمییە، لەو هەموو كاتە چركراوەیەدا، لە راستیدا تەعبیریکی دیکەيە لە نەبوون (عدم).

۵- قورئان چۆن باسی دروستبوونی گەردوون دەكات؟

ئەو بیردۆزە تازەيە كە باسمان كرد، لەگەڵ ئاماژەكانی قورئاندا زۆر تێكەدەكاتەو، هەلبەتە ئیمە هەرگیز قورئان لەگەڵ هیچ بیردۆزەيەكدا بەراورد ناكەین، چونكە ئەوێ خوا دەیفەرموی، راستی پەهایە، بۆیە هەمیشە بنچینە لە لای ئیمە فەرمایشتی خویە، بەلام ئەگەر زانستیش بگاتە دەرکردنی حەقیقەتێك كە ئەو حەقیقەتە قورئان ئاماژە ی پێكردبێ، دەگونجی ئەو ئایەتە مەبەست پێی ئەو حەقیقەتەيە بێ، كە زانست ئیستا بۆی كەشف بوو:

لە سوورەتی (الأنبياء) دا، خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَنَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۳۰)، واتە: ئایا ئەوانە ی بیپروان نازانن كە ئاسمانەكان و زەوی پێكەو چەسپاو بوون، ئنجا لەیەكمان جیاكردنەو؟ ﴿كَانَتَا رَتْقًا﴾ (أی: مُلتصقتين)، وەك لە سوورەتی (الأنبياء) دا، بە درێژیی باسمان كردو، واتە: پێكەو جۆشدارو (لكاو) بوون، ﴿فَفَنَقْنَاهُمَا﴾، واتە: لێكمان جیاكردنەو.

وشەى (فَتَّقْ)، واتە: لێك جیا بوونەوهى دوو شتان كە لێك نەپچرێن، زەویش لەگەڵ ئاسمان لێك دانەبەراون، چونكە زەوى بە دەورى خۆردا دەخولیتەوهو، كاتى خۆى ھەر لە خۆر جیا بۆتەوه و، لەگەڵ ھەشت خڕۆكەكەى دیکەدا بە ھەموویان كۆمەلەى خۆر پێكدێنن، خۆریش بە دەورى دالى پراوەستاودا دەخولیتەوه، ئەویش ھەر ئەستێرەى كە لە يەك تریلیۆن ئەستێرەى نیو كەھكەشانی كاكیشان، كەھكەشانی كاكیشانیش دیسان لەگەڵ كەھكەشانەكانى دیکە پێكەوێت، كەواتە: زەوى كە لە ئاسمان جیا بۆتەوه لێى دانەبەراوهو، لێى دوور نەكەوتۆتەوه، ﴿فَفَتَّقْنَاهُمَا﴾ واتە: لێكمان جیا كردنەوه بى ئەوهى لێك بپچرێن و لێك دا بپرێن، ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ ٣٠، ھەموو زیندەوەرێكىشمان لە ئاو دروست كردو، ﴿أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ ٣٠، واتە: ئایا بپروا ناھێنن؟! واتە: ئایا بپروا ناھێنن بە خۆى بەرز كە لە يەك ئایەتدا ئاماژە دەكات بە سەرەتای دروستبوونی گەردوون و ژيان، كە زانست ھەرچەندە لێى بكۆلێتەوهو بپروات، ھەر دەگات بەوهى خوا فەرموویەتى؟! بۆیە زانایانى ئىسلام گوتوویانە: كۆتایى زانست سەرەتای وەھییە، وەھى چى فەرموو بى، زانست دواى ئەوهى لێى دەكۆلێتەوهو دەپروا دەپشكنى، دێتەوه سەر ئەوهى وەھى فەرموویەتى، ئەگەر راستى زانستى بى، ئەمما بێردۆزەى خەیاڵووى وەك بێردۆزەى (داروین)، یان ھەر بێردۆزەى كە ئەگەر لەگەڵ راستییەكانى وەھىیدا نەگونجا، ئەو بێردۆزەى نەبۆتە حەقیقەتێكى زانستى و ھەر خەیاڵێكەو كەسێك كەردوویەتى.

لە سوورەتى (فُصِّلَتْ) دا، كە دەفەرموى: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾، واتە: دواى خوا ﷻ وىستى ئاسمان دروست بكات، لەو كاتەدا دووكەڵ بوو، ئەمە لەگەڵ ئەوهى كە زانستى تازەو بێردۆزەى (بیگ بانگ - Big Bang) دەلێ، كە ھەر لە زیمنى بێردۆزەى (بیگ بانگ) دا زانایان دەلێن: دواى تەقینەوهى (singularity) جوړیك لە ماددە دروست بوو كە لە شێوێكى دووكەڵدا بوو، بەردەوام

هەر لێککشاوو، وەك دوایی باسی دەکەین، دوای ملیۆنان ساڵ، ئنجا کەهەكەشان و ئەستێرەکان دروست بوون، یانی: دوای ئەوەی ئەندازەیەك سارد بوۆتەو، ئنجا رێگە دراوێ کە گەردیلەکان دروست بن و، ئەلیکترۆن و نیۆترۆن و پرۆتۆنەکان گەردیلە پێک بێنن، دوایی ئەوانیش کەهەكەشەکان پێکبێنن، لە ئێوە کەهەكەشەکاندا ئەستێرەکان و خڕۆکەکان دروست ببن، ئنجا زانایانیش هەر زاراوەی دووکه‌لیان بەکارهێناو، یاخود پێی دەلێن: شۆربای گەردوونی (الحساء الكوني)، ماددەیەکی شل بوو، ماددەیەکی شیکراو (مُخْلَجَل) بوو، کە پیشتر یەكجار چڕ بوو، ئەمەش زۆر بە زەحمەت لە عەقڵ و خەیاڵدا جێی دەبێتەو، ئەم گەردوونە فراوانە بەو هەموو تریلیۆنان ئەستێرەو خڕۆکەو، بەو هەموو ملیاران کەهەكەشەکانەو، هەمووی لە تاکیکی گەردوونی کە زۆر زۆر زۆر لەوێ بچووکتەر کە بەچاو بینری، پەیدا بوون، لە راستیدا ئەو لە خەیاڵەو نزیکتەر تاكو لە عەقڵ، بەلام ئەگەر زانست شتیکی وای سەلماند، دیارە لە هەقی ئاو پادەووستی!

ئنجا کە خوا دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾، کەواتە: ئەو گەردوونە ی ئێمە بەر لەوێ بە شێوەی حەوت ئاسمانەکان دروست بێ، لە شێوەی گازیکی پڕژو بڵاودا بوو، وەك دووکه‌ل.

لە سوورەتی (الأنبياء) لە ئایەتی (۱۰۴) دا لەوێشدا ئاماژەیەك هەیە، خوا دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ، وَعَدًّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾ (۱۰۴)، واتە: ئەو پڕۆژەی کە ئاسمان وەك پێچرانەوێ تۆمار دەپێچینەو، ﴿السِّجِلِّ﴾، ئەو فایلەیه کە خەلك شتی لەسەر دەنووسن، بەو شێوەیه دەپێچینەو، وەك چۆن یەكەمجار دروستمان کردو، بەو شێوەیه دەیگێڕینەو.

کەواتە: گەردوون، بەر لەوێ ئاوا بڵاوبێتەو، پێچراو بوو، ئەمەش دیسان ئاماژەیە بۆ ئەو کە لە تەنکی بچووکه‌و هاتو، هەمووی لەویدا جێی

کراوہ تہوہ، بہ لَام دواپی خواپی کار بہ جی بِلَاوی کردو تہوہ، ئنجا دہ فہ رموی تیمہ
 تہو پوژہ کہ پوژپی دواپیہ، ئاسمان واتہ: گہردوون دہ پیچینہ وہو، دہ یخہ ینہ وہ
 نیو یہ ک، وہ ک چون تو ماری کی نووسین دہ خری تہ نیو یہ ک، پی شی بِلَاو کراوہ تہوہ،
 دواپی دہ پیچری تہوہ، دواپی دہ فہ رموی: ﴿کَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ﴾، واتہ: وہ ک
 چون یہ کہ مجار دروستمان کردوہ، ئاوا دہ یگی پری نہ وہ بو حالہ تی سہرہ تا، ﴿وَعَدًا
 عَلَيْنَا﴾، واتہ: تہوہش بہ لَی تیکہ تیمہ داومانہ، ﴿إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾، واتہ: بہ
 دل نیایی تیمہ تہ نجامدہ ری تہو ین.

ہہروہ ہا لہ سوورہ تی (ہود) لہ ئایہ تی حہو تہم دا خواپی بالادہ ست
 ئاماژہ یہ ک دہ کات کہ تہم گہردوونہ کہرہ ستہ کہی ماددہ یہ کی وہ ک یہ ک بووہ،
 دہ فہ رموی: ﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾، واتہ: بارہ گای خوا، عہرشی
 خوا لہ سہر ئاو بوو، ئاو کہ پہ مزہ کیمیاییہ کہی (H₂O) یہ، واتہ: گہردیلہ یہ کی
 ہایدرو جین لہ گہ ل دوو گہردیلہ ی ٹوکس جیندا یہ ک دہ گرن، مۆلکۆلِیک، (گہردیک)
 ی ئاو پی کدین، زانایان دہ لَین: ئیستاش لہ گہ ل دابی (۷۵٪) ی ماددہ ی گہردوون،
 ہایدرو جینہ و، (۲۵٪) ی شی ہیلیؤم و توخمہ کانی دیکہ یہ، کہ واتہ: دہ گونجی تہمہ
 ئاماژہ بی بہوہ کہ خوا بہرلہ وہی تہم گہردوونہ بخولقی تی، تہو ماددہ ییہ
 کہ مۆلکی خوا، حوکمرانی خواپی پیک دہ ہینا، کہ تہ عییری لی دہ کات بہ ئاو،
 خولقاندوویہ تی، لہ بہر تہوہی کہ زور بہی ماددہ ی گہردوون ئیستاش لہ گہ ل دابی
 گازی ہایدرو جین پی کی دینی! لہ سوورہ تی (النازعات) لہ ئایہ تہ کانی: (۲۷ - ۳۳)
 دا، خوا ﴿لَا اِلهَ اِلاَّ هُوَ﴾ ئاوا باسی گہردوون بہ سہرو خوار یہ وہ، واتہ: بہ ئاسمان و زہویہ وہ
 دہ کات، دہ فہ رموی: ﴿ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَاءُ﴾، ئایا دروست کرانی تیوہ بہ زہ حمہ ترہ،
 یا خود ہی ئاسمان، واتہ: گہردوون؟! ﴿بَنَاهَا﴾ (۲۷)، خوا ئاسمانی بینا کردوہ
 (دروست کردوہ)، ﴿رَفَعَ سَمَكَهَا﴾، واتہ: بہرزیہ کہی زور بہرز کردوہ، (سَمَكُ) واتہ:
 تہستووریہ کہی، ﴿فَسَوَّيْنَاهَا﴾ (۲۸)، ریکیخست، ﴿وَاغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحَاهَا﴾،
 شہوہ کہی زور تاریک کردو، پروناکیہ کہ شی دہرہینا، ﴿وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾

﴿۳۰﴾ زەویشی دواى ئەووە پان پاخت، واتە: دواى ئەووەى خواى بەرز ئاسمانى بەرز کردەووە، دروستیکردو، پیکییخست و، تاریکییەکەى تیدا زۆر تاریک و خەست کردو، پووناکییەکەى لى دەرھینا، ئنجا دواى ئەووە زەویشی پان پاخت، ﴿أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَهَا﴾ ﴿۳۱﴾ ئاووەکەیشی لى دەرھینا (لە زەوی) و، لە وەرگاگانیشی لى دەرھینان، ﴿وَالْجِبَالَ أَرْسَهَا﴾ ﴿۳۲﴾ چیاپەکانیشی تیدا چەسپاندن، ﴿مَنْعًا لَّكُمْ وَلِأَنعَمَ لَكُمْ﴾ ﴿۳۳﴾ هەم بۆ رابواردن و گوزەرانى خۆتان و، بۆ ئازەلەکانیشتان، کەواتە: ئەم ئایەتە زۆر بە روونی دەق لەسەر ئەووە دەکات کە زەوی لە دواى ئاسمان دروست بووە، ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحْنًا﴾ ﴿۳۰﴾ واتە: لە دواى ئەووە خوا زەوی پان پاخت، دواى زیاتر تیشک دەخەینە سەر ئەو بابەتە.

(۶) - بە ماوەى چەند گەردوون دروست بووە؟

گەردوونناسانى هاوچەرخی دەلێن: گەردوون بە چەند قۆناغێک دروست بووە، کە من لە مەوسووعەى (ئیمان و ئیلحاد)^(۱)، بە وەرگرتن لە زانایانى فیزیکان بە تاییەتى (زَعْلُول النِّجَار)، کە باسى گەردوون دەکات، قسەکانى ئەوم کورت کردوونەووە، کە ئەم گەردوونە بە چەند قۆناغێک دروست بووە، ئەویش دواى هەزار تریلیۆن (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) چرکە، کە دەکاتە سى و دوو ملیۆن سأل، کەهەکەشەکان دروست بوون، واتە: لە دواى تەقینەووەى (Singularity)، سى و دوو ملیۆن سالى پێچوووە کە دەکاتە هەزار تریلیۆن چرکە، ئنجا گونجاووە کە کەهەکەشەکان دروست بین.

هەلبەتە لە سەرچاوەى ناوبراودا ئەو بە زیاتری هیان، بەلام من کردوومن بە هەشت قۆناغ و لەویدا خستوومنه روو.

خواى بەرزیش لە قورئاندا دەفەرموێ: بە شەش قۆناغ دروست بوون، واتە: کۆى دروستکراوەکانى گەردوون، خوا سُبْحَانَكَ لە سوورەتى (السَّجْدَة) ئایەتى چوار

(۴) دا، دەفەر مۆی: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، واتە: خوا ئەو کەسە یە کە ئاسمانەکان و زەوی، ئەوێ دەکەوێتە نیوانیانەو بە شەش ڕۆژان، واتە: بە شەش قۇناغان دروستکردوون، دوایی خوا چوووە سەر عەریش، ئنجا لە حەوت شوینی قورئاندا، ئەو راستییە دووبارە بۆتەووە کە خوا ئاسمانەکان و زەوی، واتە: گەردوونی بە شەش قۇناغ دروستکردوون.

لە سوورەتی (فُصِّلَتْ) دا، ئەو شەش قۇناغە بەو شیوەیە دانراون:

قۇناغی یەكەم و دووهم: ئاسمان، واتە: گەردوون ھەمووی، لە نیویشیدا زەوی بە دوو قۇناغ دروست بوو، کە دەگونجی ئەمە ئاماژە بۆ بە قۇناغی (رَتَقُوا، وَفَتَقُوا)، واتە: پێکەووە لکاوایی و لێک جیاپوونەو، زەویش ھەر لە نیو گەردووندا بوو، یانی: ماددەکە ی لە نیو گەردووندا بوو، ئەمە قۇناغی یەكەم و دووهمە کە خوای پەروەردگاریش دەفەر مۆی: ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ﴾ ۱۱ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ﴾، یانی: حەوت ئاسمانەکان، واتە: گەردوون بە دوو قۇناغ دروست بوون، لە نیویشیاندا زەوی، کە زەوی بۆ خوێ پارچە یەك بوو لە خۆر، خۆریش یەكێک لە ئەستێرەکانی کە ھەکەشانی کاکیشانەو، کە ھەکەشانی کاکیشانیش ھەر بەشێک بوو لە گەردوون، دوایی زەوی بە چوار قۇناغ دروست بوو، واتە: زەوی خوێ بە دوو قۇناغ دروست بوو، پاشان بە دوو قۇناغیش پێکھاتەکانی دروست بوون، قۇناغی یەكەم و دووهمی دروستکرانی زەوی و، جیاپوونەو ی لە خۆر، واتە: قۇناغی پەیدا بوون (مَرَحَلَةُ الْإِجَاد)، ئەویش دیسان ھەر حالەتی (رَتَقُوا، وَفَتَقُوا) بوو، پێشی لە نیو خۆردا بوو، دوایی جیاپووتەو.

قۇناغی سێیەم و چوارەمی دروستبوونی زەویش بریتیە لە دروستکرانی پێکھاتەکانی زەوی، یانی: (مَرَحَلَةُ الْإِعْدَاد)، قۇناغی ئامادەکردن.

کهواته: دوو قۇناغ بۆ دروستکرانی ئاسمان، واته: گەردوون و، دوو قۇناغ بۆ دروستکرانی زەوی و، دوو قۇناغ بۆ دروستکرانی پیکهاتهکانی زەوی، هەمووی دەکاته شەش قۇناغ، (۲ + ۲ + ۲ = ۶).

ئىنجا ئەو شەش پۆژەى که خوا له چەند شوپینک له قورئاندا باسی کردوون، بىگومان مەبەست پىيان ئەو شەش قۇناغەيه، چونکه مەبەست له (يَوْمَيْن) و، (أَرْبَعَةَ أَيَّام) و، (سِتَّةَ أَيَّام)، بىگومان چەند ماوهيهكى کاتيين، نهك شهو و پۆژى ئاسايى (۲۴) سەعاتى، بۆچى؟ له بهر سى به لگه:

یه که م: ئەو جوړه پۆژه که پۆژى (۲۴) سەعاتییه، دواى پەیدابوو، دواى ئەوهى که زەوى پەیدابوو، به دەورى خویدا خولاههوه له بهرانبه خوردا، ئىنجا شهو و پۆژ پەیدابوون، هەر (۲۴) سەعات جارێک زەوى خولێک به دەورى خویدا دهخوا، له بهرانبه خوردا، ئەو دیوهى دهکهوێته لای خۆر دهیته پۆژو، دیوهکهى دیکهش که پشتى له خۆره دهیته شهو، کهواته: ههتا زەوى دروست نهبووه، شهو پۆژ هەر نهبوون، شهو پۆژى (۲۴) سەعاتى هەر بوونيان نهبووه.

دووهم: خوا وشەى (يَوْم) پۆژى، به مانای جوړاو جوړى به کارهیناوه له قورئاندا، بۆ وینه:

(أ) - له سوورەتى (المعارج) دا، خوا فەرموویهتى: ﴿تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾، واته: فریشتهکان و رووح، (واته: جبریل) بۆ لای وی (خوا) بهرز دهنهوه له پۆژیکدا، (واته: له ماوهیهکدا) که ئەندازهکەى پەنجا ههزار ساله، کهواته: خوا ﷻ پۆژ (يَوْم) ی به کارهیناوه به ماوهیهکی پەنجا ههزار سالیی.

(ب) - له سوورەتى (الحج) دا دهفرموئى: ﴿وَلَيْتَ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾، واته: پۆژێک له لای پهروهردگارت به ئەندازهى ههزار ساله، که ئێوه دهیژمیرن، واته: پۆژى ههزار سالییش ههیه.

(ج) - له سوورپه تی (آلِ عِمْرَان) دا، خوا دهفه رموی: ﴿وَتِلْكَ الْآيَاتُ نُذَوُّ لَهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾، واته: ئەو پۆژانه له نێو خەڵکدا دەستاو دەستیان پێ دەکەین، واته: پۆژانی سەرکەوتن و بردنەوهو، پۆژانی تیکشکان و دۆران، که به تەئکید نه سەرکەوتنه که، نه دۆرانه که، مه رج نیه له یه ک پۆژی دیارییکراودا بێ، لهوانه یه چهند مانگیکی پێ چووین، تا کو لایه ک لایه کی تیکشکاندوه، یان دهوڵه تیک به سهر دهوڵه تیکدا زāl بووه.

(د) - له سوورپه تی (إِبْرَاهِيم) دا خوا دهفه رموی: ﴿وَذَكِّرْهُمْ بِأَيْمَنِ اللَّهِ﴾، واته: پۆژه کانی خویان بیربێنه وه، واته: ئەو کاتانه ی که خوا چاکه ی تیدا له گه ل مروّقه کاندای کردوون، یاخود سه ری خستوون، یاخود ده ربازی کردوون، یان نیعمه تی پێداون.

(هـ) - له سوورپه تی (غافر) دا دهفه رموی: ﴿إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ﴾، واته: من مه ترسییم لێتان هه یه، وه ک پۆژی حیزبه کان، پۆژی ئەو کۆمه لانه ی که خوا فه وتاندنی.

(و) - له سوورپه تی (الفرقان) دا دهفه رموی: ﴿وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا﴾، واته: ئەو پۆژه، (واته: پۆژی دوا یی) له سه ر کافره کان زۆر قورس و زه حمه ته.

سَبَّيْه: له زمانی عه ره بیدا وشه ی (يَوْم) به مانای ماوه یه ک له کات (مَدَّة زَمَانِيَّة) دی، ئەوه فه ره نه نگه کانی زمان: (يَوْم)، واته: ماوه یه ک له کات، به لām مانا عورفی باوه که ی بۆ ئیمه، واته: پۆژیکی (۲۴) سه عاتی، جاری واش هه یه (يَوْم) مه به ست پێی (نهار)، واته: ئەو کاته که پۆژ به ده ره وه یه، (لَیْل) یش له به رانه ر (نهار) دا داده نین، جاری واش هه یه (يَوْم) به کۆی (لَیْل) و (نهار) ده گو ترێ، واته: (۲۴) سه عات، واته: دیسان له زاراوه ی ئیمه دا جاری وایه پۆژ بۆ (۱۲) سه عاته که به کار دی، ئەو کاته ی که خۆر به ده ره وه یه و دنیا روونا که، جاری واش هه یه به مانای (۲۴) سه عاته که، واته: کۆی شه وو پۆژ به کار دی، له زمانی عه ره بیدا (يَوْم) واته: ماوه یه ک له کات، چ کورت بێ چ درێژ.

(۷) - پاش و پیش پیکرانی باسی دروستکرانی ئاسمان و زه وی، به پێی سیاق و مه قامه: هه ندیک له زانایان ئەوه یان لێ بۆته ئیشکال و، هه ندیک له ئەوانه ی له پشت په رده ی

رەشەوہ تەماشای قورئان دەکەن و، بە بیری کورتی خۆیان تەماشای قورئان دەکەن، ئەوہیان کردوہ بە جوړیک لە رەخنە گرتن لە قورئان، کە لە شوئینیک خوا دەفەرموئ: زەوی پێش ئاسمان دروست بوو، لە شوئینیک دەفەرموئ: ئاسمان پێش زەوی، بەلام بێگومان بە پێی سیاق و مەقام ئەو پاش و پێشە کراو، بۆ وێنە: لە سوورەتی (فُصِّلَتْ) دا، کە دەفەرموئ:

﴿قُلْ أَيْنَكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (۱) **﴿وَجَعَلَ فِيهَا رَوْسًا مِنْ فَوْفِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَوْثَرًا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلْسَّائِلِينَ﴾** (۱۰) **﴿وَهُكَاءٌ يَشْتَرِشُ غُوتَمَانِ، ئەمە مەبەست پێی کۆی دروستبوونی زەوی و، ئامادەکرانی زەوی، کە دەفەرموئ: ﴿فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ﴾، ئەو چوار رۆژە تەنیا بۆ دروستکرانی چیاەکان و پیت و پیژ تێخستنی زەوی و، ئەندازەگیرکردنی بژیوہەکان نە تێیدا، بە لکو یانی: هەم دروستکرانی زەوی، هەم ئامادەکرانی بە چوار قوئاغ بوو.**

وہک یەکیەک دەلێ: لە هەولێرەوہ بە دوو سەعات چوومە سلیمانی، دوایی بە چوار سەعات چوومە کەلار، مانای وانێە لە سلیمانییەوہ بە چوار سەعاتان چووہ بۆ کەلار، یانی: بە کۆی چوار سەعاتان لە هەولێرەوہ چووہ بۆ کەلار، لە هەولێرەوہ بە دوو سەعات بۆ سلیمانی و، لەوێشەوہ بە چوار سەعات بۆ کەلار، هەمووی دەکاتە چوار.

دوایی دەفەرموئ: **﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾**، دوایی ڕوویکردە ئاسمان کە لەو حالەدا دووکەل بوو، هەموو زانیان لەسەر ئەوہ یەکدەنگن دەلێن: لێرەدا (ثُمَّ: لِلتَّوْبِ الرُّبِّي)، (ثُمَّ) بۆ ریزبەندیی پلە پلەییە، (لِأَنَّ خَلْقَ السَّمَاءِ أَعْظَمُ وَأَهْمُ مِنْ خَلْقِ الْأَرْضِ)، لەبەر ئەوہی دروستکردنی ئاسمان گەورەترەو گرتەرە لە دروستکردنی زەوی و، زەوی بۆ خۆی بەشیکی بچووکیە لە تێو ئاسماندا.

لە سوورەتی (البقرة) شدا دەفەرموئ: **﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾** (۱۹)

دیسان خوا سەرەتا باسی دروستکردنی زهوی دەکات، لەبەر ئەوەی بە نسبەت
 ئێمەوێ گەرنگەر، دواوی گە دەفەرموو: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ﴾، دیسان
 وەك ئایەتەکی سوورەتی (فُصِّلَتْ)، (ثُمَّ) بۆ ریزبەندی پلەو پایە، نەك بۆ
 ریزبەندی کاتی، بەلام لە سوورەتی (النَّازِعَات) دا زۆر بە ڕوونی دیارە کە
 دروستکردنی زهوی دواوی دروستکردنی ئاسمانە، دەفەرموو: ﴿أَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ
 بَنَاهَا﴾ (٢٧) ﴿رَفَعَ سَمَكَهَا فَسَوَّيَهَا﴾ (٢٨) ﴿وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا﴾ (٢٩) ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ
 دَحَاهَا﴾ (٣٠)، ئەمە زۆر ڕوونە، ﴿بَعْدَ ذَلِكَ﴾، ئەمە دەقە لەو بابەتەدا، هیچ
 ئەگەرێك هەلناگرێ، جگە لە ریزبەندی کاتی، جیاواز لە وشە (ثُمَّ)، کە
 جاری وایە بۆ ریزبەندی کاتی، جاری وایە بۆ ریزبەندی پلە پلەییە، بەلام:
 ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾ (٣٠)، دواوی ئەوەش زهوی پان ڕاخست، دروستکردنی
 زهوی بەتەئکید لە دواوی ئاسمانەوێ بوو، ئەم ئایەتە لەو بارەوێ دەقە و هیچ
 ئەگەری دیکە هەلناگرێ.

(٨)- هەرچی زانست دەیلێ لە بارە گەردوونەو، هەمووی هەر ئەگەرە چونکە خوا
 ﷻ فەرموویەتی: ﴿مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ
 مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَصَدًا﴾ (٥١)، واتە: من ئامادەم نەکردوون لە کاتی دروستکردنی
 ئاسمانەکان و زهویدا، هەروەها دروستکردنی خۆشیاندا، یاخود ئاگادارم نەکردوون
 و نەمکردوونە شاید، کەواتە: هەرچی دەگوترێ لەو بارەوێ، هەمووی بێردۆزەو،
 بۆچوونە، دەگونجی بپیکی و، دەشگونجی نەپیکی، بەلام ڕاستیی ڕەهاو تیرو تەواو،
 تەنیا ئەوەیە کە خوا ﷻ دەیفەرموو.

(٩)- ئەو دەقەنە سوننەت کە لەو بارەوێ هاتوون، هەموویان لە ئیسپرائیلیاتەوێ هاتوون،
 کە من وەك بەرچاو ڕوونی خوێنەرانی بەرێز، ئاماژەیەك بە هەندیکیان دەکەم، یەکیك
 لەوانە ئەوەیە:

(١) أخرجه مسلم في صحيحه (٤٤٢٧)، بهذا اللفظ: **إِعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ**، قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِي، فَقَالَ: «خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ، وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ، وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ، وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ، وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِي آخِرِ الْخُلُقِ، وَفِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ فِيمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ»؛ وقد ضعفه البخاري وابن المديني بأنه من كلام كعب الأحبار حدث به **أَبَا هُرَيْرَةَ ؓ** وإنما اشتبه على بعض الرواة سنده، فظنه مرفوعاً.

یان ھەلبەستراون، یان سەنەدەکیان زۆر بێھێزەو ھی پشت پێ بەسترا نین، ئەو ھە ڕۆژەکانی ھەفتە دیاری کران، ھە گواھ: ھە ڕۆژی شەممەدا خوا فلان شتی دروستکردو، گلی دروستکردو ھە ھە ڕۆژی یەك شەممەدا، بالئەدی دروستکردو، ھە ڕۆژی سی شەممەدا دارو درەختی دروستکردو....ھتد.

ب- ھە (الطبري) بە ژمارە: (۲۰۴۲۹) دەقیکی ھە بارەو ھینا، ھە ڕۆژەکانی ھەفتە دیاریکردوون بۆ دروستکردنی شتەکان، پێشەوا حاکیمیش بە صەحیحی داناو^(۱)، بەلام ھە راستیدا ئەو بە ھەلبەستراو یان بە بێھێز دانراو.

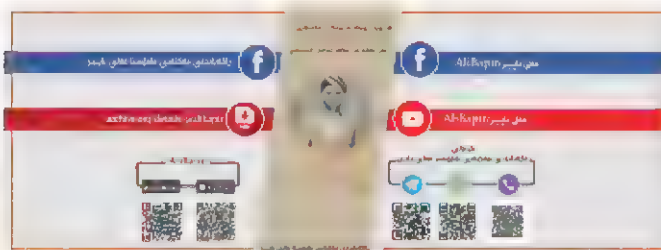
ج- ھەروەھا ئەم دەقەش: {إِنَّ اللَّهَ فَرَعَ مِنْ خَلْقِهِ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ} (أَخْرَجَهُ أَبُو الشَّيْخِ فِي الْعِظْمَةِ، بَرَقْم: ۸۹۵)، واتە: خوا ھە دروستکردنی دروستکراوەکانی بۆو ھە ھە ڕۆژان دا، ھە ئەمەش جێی پشت پێ بەستن ھە.

بەلام ھە ھەروەدە راست (صحیح) دا ھاتو ھە خوا ئادەمی ﷺ ھە ڕۆژی جومعەدا خولقاندو، ئەمە ھە صەحیحی بوخاری و موسلیما ھاتو، خوا ﷺ کاتیک ئادەمی خولقاندو، ھە زەوی ھەبوو، ھە ڕۆژەکانی ھەفتە ھەبوون و ئەو یان ھەچ ئیشکالیکی تێدان ھە.

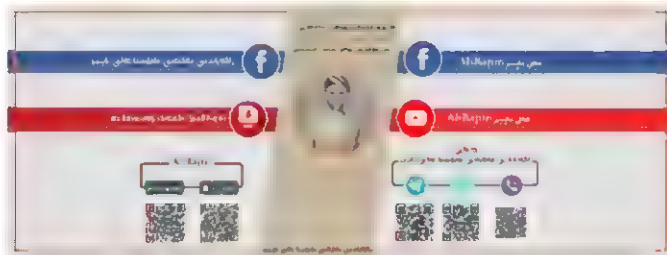
بەلام ئەوانی دیکە ھە ھەروەدە، پشتیان پێ نابەستری، ھە ھەروە ھە ھەروە زانستی ھەردوو ناسیشو ھە بە کەلک نایەن و، ھە ھەروە ھەروە پێغەمبەری خوا ھە گەل ھەقل و زانست و واقع دا تیک ناگیر.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی دووهم ❖ ❖

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسە لە شەش (٦) ئایەت پێک هاتووە، ئایەتەکانی: (١٢ - ١٨)، لەو شەش ئایەتەدا، خوای بەرزى مەزن ئاماژەىەکی کورت بە بەسەرھاتی ھەردوو گەلى عاد، کە پێغەمبەرە کەیان ھوود عليه السلام بوو، گەلى ئەموود، کە پێغەمبەرە کەیان صالح عليه السلام بوو دەکات، بە بۆنەى پشتگوێ خستى و، پشت ھەڵکردن و یاخى بوونى بپروایانى پۆزگارى پێغەمبەرى خواوە عليه السلام خوا عليه السلام باسى ئەو دوو گەلە سەرکەش و یاخى، ئەو سەرەنجامە شووم و دژوارەیان دەکات، کە بەسەریان ھاتو، واتە: ئەگەر ئەوانیش لەسەر ئەو ھالەیان بەردەوام بن، سزایەکی لەو شیوەیە کە ئەو دوو گەلە سەرکەش و یاخى پێى فەوتیان، چاوەڕێیانە، کە بریتى بوو لە (صاعقە)، واتە: دەنگ و ھارژنیکی گەرەو و بێرەزا، کە ئاگر و بلیسەى لى پەیدابى و، بپتە ھۆى وێرانکردن و خاپوورکردن.

﴿ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ ۚ إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ۚ ۝١٤ قَالُوا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّْا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ۚ ۝١٥ فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۚ ۝١٦ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۚ ۝١٧ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَنْقُونَ ۚ ۝١٨ ﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{ئەو موخەممەد!} ئەگەر خەلکە کەت پشتیان هەلکرد لە برواهێنان، پێیان بۆ: دەتانتەرسێنم و ھۆشدارییان پێ دەدەم لە ھارژنیکی بۆسە ئاگردار، وەك ھارژنی پێ فەوتێترانی ھەردوو گەلی عادو ئەموود ﴿۱۳﴾ کاتیکی پێغەمبەرەکان لە پێش دەستیانەو، لە دوایانەو ھاتنە لایان، {ھەموو شیوازیکیان لە گەڵ بەکارھێنان و، زۆر سوور بوون لەسەر پێی راستگرتیان و، پێیان ڕاگەیانندن کە جگە لە خوا مەپەرست، ئەوانیش گوتیان: ئەگەر پەروەردگارمان ویستبای پێغەمبەرمان بۆ بنێرێ، فریشتەکان دادەبەزاندن، بۆیە ئێمە بەوێ پێی ڕەوانکراون، بێرواین، (پێمان وانیە خوا ئێوەی ناردبێ) ﴿۱۴﴾ ئنجا گەلی عاد بە ناھەق لە زەویدا خۆیان بە زلگرت و گوتیان: کێ لە ئێمە ھێزی توندترە؟! ئایا نەیان دیوو (بە چاوی عەقل و دڵ) کە ئەو خواپەری دروستی کردوون، ھێزی لەوان توندترە! وێرێ ئێوە نکوولیییشان لە نیشانەکاھمان دەکرد ﴿۱۵﴾ ئنجا ئێمەش بایەکی ساردو بەھێزمان لە پۆژانیکی نەگبەت و بێ خێدا ناردە سەریان، تاکو ئازاری زەبوونیان لە ژێرانی دنیادا پێ بچێژین و، ئازاری ژێرانی کووتایش زەبوونکەرتیشەو، ئەوان یاری دەش نادری، دەربازیش ناکرین ﴿۱۶﴾ بەلام گەلی ئەموود پێنماییمان کرد، کەچی کویریان بەسەر پێنماییدا ھەلبژارد، بۆیە سەرەنجام بە ھۆی ئەووە کە دەیانکرد، ھارژنی ئازاری پێسوایی گرتی ﴿۱۷﴾ ئەوانەش کە برویان ھێنابوو و پارێزیان دەکرد، قوتارمان کرد ﴿۱۸﴾.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(**أَعْرَضُوا**): (أَعْرَضَ: أَي أَظْهَرَ عُرْضَهُ: أَي نَاحِيَّتَهُ، أَعْرَضَ عَنِّي: وَلَّى مُبْدِئاً عُرْضَهُ)، پشتیان هه‌لکرد، لاملیان تیکرد، چونکه (أَعْرَضَ) واته: لاملی یاخود لاتە‌نیشتی ده‌رخست، (أَعْرَضَ عَنِّي) پشتی تیکردم و لاتە‌نیشتی خو‌ی کرده من، ئینسان ئە‌گەر ڕووبه‌رووی که‌سیک بـ، کاتی‌ک ده‌یه‌و‌ی پشتی تیبکات، پێشـی وه‌رده‌سوور‌ی و لاتە‌نیشتی ده‌یکه‌و‌یتـی، دوایی پشتی تیده‌کات.

(**صَاعِقَةٌ**): (الصَّاعِقَةُ وَالصَّاعِقَةُ يَتَقَارَبَانِ وَهُمَا: الْهَدَّةُ الْكَبِيرَةُ، وَالصَّاعِقَةُ: الصَّوْتُ الشَّدِيدُ فِي الْجَوِّ، ثُمَّ يَكُونُ مِنْهَا نَارٌ فَقَطْ، أَوْ عَذَابٌ أَوْ مَوْتُ)، (صَاعِقَةٌ) له‌گه‌ل (صَاعِقَةٌ): واتایان لیک نیزیکه که بریتیه له: ده‌نگیکی گه‌وره، به کور‌دی ده‌لێن: هار‌ژن، چریکه، هار‌ه، (صَاعِقَةٌ): ده‌نگیکی به‌هێزه له ئاسمان دـی، دوایی یان ئاگری له‌گه‌ل‌دایه به ته‌نـی، یاخود ئازاریش، یاخود مرد‌نیشی پێوه‌یه.

ده‌لێم: هه‌بوونی ئاگرو ئازارو مردن شو‌ینه‌واره‌کانی ئە‌و هار‌ژنه‌ن که (صَاعِقَةٌ)یه.

(**صَرَصَرًا**): (رِيحًا صَرَصَرًا: أَي شَدِيدَةً) واته: بایه‌کی به‌هێز، (صَرَصَرًا): به مانای بایه‌کی زۆر ساردو، زۆر توندو به‌هێز.

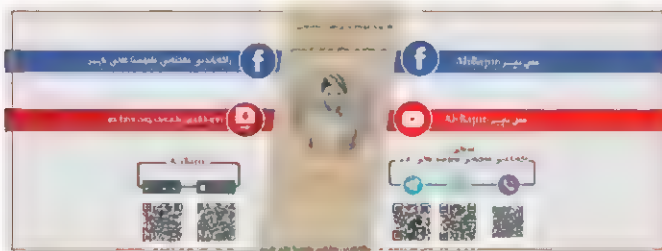
(**نَحْسَاتٍ**): (نَحْسَاتٍ: كَوَى (نَحْس)ه، که به (نَحْسَاتٍ)یش خو‌ینراوه‌ته‌وه، (نَحْسَاتٍ: أَي مَشْؤَمَاتٍ) واته: ڕۆژانیکی بێخیر، هه‌لبه‌ته ڕۆژه‌کان هه‌ر وه‌ک خو‌یانن، به‌لام کرد‌ه‌وه‌ی مرو‌قه‌کانه که کاته‌کانی خێردار ده‌کات، یاخود بێخیر ده‌کات، بۆ گه‌لی عاد ئە‌و ڕۆژانه‌ی که تیدا فه‌وتینراون، ڕۆژانیکی نه‌گه‌ت و بێخیر بوون، به‌نسبه‌ت ئە‌وانه‌وه.

(**الْحَزَى**): (حَزِي الرَّجُلُ: لِحَقِّهِ انْكِسَارٌ)، ده‌گوتری: (حَزِي الرَّجُلُ) واته: به‌خودا شکایه‌وه، یان شه‌رم گرتی، شه‌رمه‌زار بوو.

(فَأَسْتَحَبُّوا): هه لیا بئزارد، (تَعْدِيَّتُهُ بِ«عَلَى» يُفِيدُ الْإِثَارَةَ، وَحَقِيقَةُ الْإِسْتِحْبَابِ تَحَرِّيُ الْإِنْسَانَ فِي الشَّيْءِ أَنْ يُحِبَّهُ)، وشه ی (اسْتَحَبُّوا): که به (عَلَى) به رکاری خواستوه، مانای هه لیا بئزاردن ده گه یه نی، وشه ی (اسْتَحَبُّوا): له ئەصلاً بریتیه له وهی مرووف له شتیک بخهفتی خوشیبوی، (اسْتَحَبُّوا) به (س و ت) مانایه که ی به هیز کراوه، ئەگه رنا یانی: (أَحَبُّوا)، ئنجا که به (عَلَى) به رکاری خواستوه: ﴿فَأَسْتَحَبُّوا أَلْعَمَى عَلَى الْأَعْمَى﴾ کویریان به سهر پینماییدا هه لیا بئزارد، ئەمه مانای هه لیا بئزاردن ده گه یه نی.

(أَلْعَمَى): (إِفْتِقَادُ الْبَصَرِ وَالْبَصِيرَةِ) (عَمَى): بریتیه نه بوونی چاو و نه بوونی عهقل و دل.

(أَلْهُونَ): (الْهَوَانُ: التَّذَلُّلُ فِي نَفْسِهِ، لِمَا لَا يُلْحِقُ بِهِ غَضَاةٌ، فَيَمْدَحُ، أَوْ مِنْ جِهَةِ مُتَسَلِّطٍ مُسْتَخِفٍّ بِهِ، فَيَذَمُّ)، (هَوَانُ): ئەگه ر مرووف له خودی خویدا خو ی به که م بگری، خو ی نه ر و نیان بی، ئەوه به نوقسانیی بو ی له قه له م نادر ی، بو یه له سه ری ستایش ده کری، ده گوتر ی: فلانکه س پیاویکی هی دی و مهنده، به لام ئەگه ر به هو ی که سی که وه بی که به سه ریدا زال بووه و به که می ته ماشا ده کات، له و حاله ته دا ئەو نه رمیی و زه بوونییه به نوقسانیی له قه له م ده در ی و، له سه ری زه م ده کری.

مانای گشتیی ئایەتەکان

سەرەتا پێویستە ئەو بەلێن: کە لەم شەش (٦) ئایەتەدا، خوا ﷻ ئاماژەیەکی دەکات بە ھەر کام لە گەلی عادو گەلی ئەموود، ئێمەش لە سوورەتی (ھود) دا بەسەرھاتی ھوود ﷺ و گەلەکە (عاد) مان بە درێژی باسکردووە، لە سوورەتی (الحجر) یش دا، بەسەرھاتی صالح ﷺ و گەلەکە ئەموودمان بە درێژی باسکردووە، بۆیە لێرەدا ھەر بە خێرای بەسەر تەفسیرکردنی ئایەتەکاندا دەڕۆین، ئەوەندە پێویست بێ بۆ ڕوونکردنەوەی چەمکی ئایەتەکان، ھەلۆستە دەکەین، ئەگەرنا بەسەرھاتی ئەو دوو پێغەمبەرە پایە بەرزە ھوودو صالح و، گەلە یاخی و سەرکەشەکانیان: گەلی عادو گەلی ئەموود، لەو دوو شوێنە کە ئاماژەم پێدان بە درێژی خستوماننە ڕوو.

لێرەدا خوا ﷻ ھەر بە بۆنەی سەرکەشی و یاخی بوون و لە خوا عاسی بوونی کافرانی ڕۆژگاری پێغەمبەرەو، ڕوو لە پێغەمبەری خاتم ﷺ دەکات و دەفەرموێ: ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا﴾، ئنجا ئەگەر ھەر پشتیان ھەڵکرد، واتە: بەردەوام بوون لەسەر پشتەڵکردن و بە دەنگەو نەھاتن، ﴿فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾، پێیان بڵێ: دەتانتەرسێنم و ھۆشداربیتان پێ دەدەم لە (صَاعِقَة) یەکی وێنە (صَاعِقَة) ی گەلی عادو ئەموود، واتە: ئەو (صَاعِقَة) یەکی کە گەلی عادو ئەموودی پێ فەوتیان، وەک پێشتریش گوتمان (صَاعِقَة) زیاتر بە ھارژنیک، دەنگیکی گەورە دەگوترێ، کە جاری وایە ئاگرێکی بە بلیسە لەگەڵدا، وەک لە سوورەتی (الرعد) دا خوا دەفەرموێ: ﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ﴾، واتە: خوا (صَاعِقَة) ەکان دەنێرێ، ھەر کەسیکی بیهوێ، ئەو (صَاعِقَة) ەنە لێ دەدەن، کە مەبەست پێی ڕووسکە، ئەو ڕووسکە لە ئەنجامی ساردو گەرمیی نێوان ھەورو زەوی پەیدا دەبێ، (صَاعِقَة) لە ئەسڵدا

ئەوھىيە، بەلام دوایی خوازراوھتەوھ بۆ ھەر رۈوداویك، يان ھەر ئازاریكى زۆر توندو سامناك، كە بېتتە ھۆی پى فەوتیتىرانى كەسىك، يان كۆمەلىك، بۆيەش ئەوھ دەلىین: چونكە گەلى ئەموود دیارە بە (صَاعِقَة) فەوتاون، واتە: بە ھارژىتىكى گەورە كە بلىسەى ئاگر بووھو، بۆتە ھۆی زەوى لەرزە لە ژىریاندا، بەلام گەلى عاد بە بايەكى بەھیزو ساردو توند فەوتیتاون، بەلام (صَاعِقَة) ۋەك دوایی لە مەسەلە گرنگەكاندا زیاتر باسى دەكەين، وىپرای ئەوھى كە بە بلىسەى ئاگر دەگوترى، بە ھەمان شىۋە بە ھەر سزايەكى دىكەى، يان ھەر ئازاریكى دىكەى كە كەسىك، يان كۆمەلىكى پى فەوتیتىن، بەوھش دەگوترى.

﴿إِذْ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾، كاتىك كە پىغەمبەران ھاتن بۆ لايان لە پىش دەستیانەوھو لە دوایانەوھ، واتە پىغەمبەرائىك (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لەپىش واندە ھاتبوون، ئەو پىغەمبەرانەى بۆ باب و باپىرانىان ھاتوون و، ئەو پىغەمبەرانەشى كە لەدوایانەوھ ھاتن، واتە لە رۆژگارى خۆياندا، ئەوھ واتايەكى، ياخود مەبەست ئەوھىيە كە پىغەمبەرانىان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لە ھەموو لايانرا بۆيان دەھاتن تاكو قەناعەتيان پى بىنن، ﴿مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾، يانى: ھەموو شىۋازىكيان لەگەل بەكاردەھىيان، ۋەك چۆن كەسىك كە قسە لەگەل كەسىكدەكەت، بۆ ئەوھى ئىقناعى بكات، جارىك لەولارا قسەى لەگەل دەكەت و، جارىك لەلايەكى دىكەوھو، جارىك لە پىشەوھ بۆ ئەوھى ئىقناعى بكات، لىرەدا مەبەست ئەوھىيە كە ھەموو شىۋازىكيان لەگەل ئەو گەلانەياندا بەكارھىيان، كە ئىقناعيان بكەن و بىانھىينە سەر پى راست، ﴿أَلَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾، پىيان دەگوتن: كە جگە لە خوا مەپەرستى.

ئەو دوو گەلە، واتە: گەلى عادو گەلى ئەموود، ۋەلامى پىغەمبەرەكانىان ھوودو صالح (عليه السلام) يان دايەوھ: ﴿قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَكًا﴾، گوتيان: ئەگەر پەرورەدگارمان ويستباى فرىشتەى دادەبەزاندن، يانى چى؟ يانى: ئەگەر پەرورەدگارمان ويستباى پىغەمبەرمان بۆ لا بىئىرى، فرىشتەى دادەبەزاندن،

مادام فریشتەى دانەبەزاندوون، کەواتە: ئیوھ پیغەمبەر نین، ﴿فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾ واتە: بۆیە ئیمە ئەوھى ئیوھ پیتی رەوانکراون، پیتی بیپرواین، مەبەستیان ئەوھ نەبووھ کە بلین: ئیوھ پیغەمبەر ن و ئیمەش پرواتان پیتی ناکەین، بەلکو مەبەستیان ئەوھ بووھ بلین: ئەوھ کە ئیوھ لافى ئەوھ لى دەدەن، پیتی رەوان کراون، ئیمە پیتی بیپرواین و، پیمان وانیه ئیوھ خوا ناردەبنی، ئەگەر خوا ویستبای پیغەمبەر بنیری، فریشتەى دەناردن.

دواى ئەوھى خوا ﷻ لەم دوو ئایەتە موبارەكەدا، بە کورتى باسى ھەردووکیانى کرد، ئنجا دیتە سەر باسى یەك یەکیان، پیشى باسى گەلى عاد دەکات، لە پرووی میژووی و کاتیشەوھ، گەلى عاد لە پیش گەلى ئەموودەوھ بووھو، لەو شوینەى کە ئاماژەمان پێدا لە سوورەتى ھوددا، ئیمە بە دریزی باسى گەلى عادو ھەلکەوتە جوگرافیەکیان و، ئەو کاتە کە تیدا ژیاون و، تاییەتەندیەکانیان و، شوینەوارەکانیان و، ئەو سزایەى کە پیتی فەوتیزاون، ئەوانەمان بە دریزی باس کردوون، دەفەرموی: ﴿فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، ئنجا ھەرچی گەلى عاد بوو لە زەویدا، واتە: لەسەر زەمینى خۆیاندا، (الأرض) (أل)کەى بۆ ناساندنە، بەلام بۆ (عەھد)ە، واتە: لەسەر زەمینەکەى خۆیاندا خۆیان بەزگرت، ﴿بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، بە ناھەق، ئنجا خۆبەزگرتن ھەر بە ناھەقەو خۆبەزگرتنى ھەق نیە، بەلام ئەمە بۆ زیاتر قیزەون دەرخستنى خۆبەزگرییەکیانە، ئەگەرنا ھەر کەسیك خۆى بەزبگری بە ھەر ھۆیەکەوھ بى، خۆبەزگرییەکەى ھەر بە ناھەقە، ئەگەر بەھۆى زانیارییەوھ لە خۆى بایى بى، یان بەھۆى دەسەلات و سامانەوھ، یان بەھۆى قەرەبالغی دەوریەوھ، یان بە ھەر ھۆیەکەوھ، مروڤ لە خۆى بایى بى و، لە کەولى خۆى دەرېچى، ھەر خراپە، بەلام ئەوھى تیرە بۆ زیاتر ناشیرین دەرخستنى خۆ بەزگرییەکیانە.

﴿وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً﴾، گەلى عاد گوتیان: کى لە ئیمە ھیزی زیاترەو توندترە؟! ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾، ئایا نەیانبینیوھ

ئەو خواپەى ھېناونىيە دى، لەوان ھېزى زياترەو توندترە؟! يانى: بەلای كەمەوہ
ئەو خواپەى كە ئەوانى دروستكردوہ، لەوان بەھېزترە، كەواتە: نەدەبوو ئاوا لە
كەولى خۆيان دەرېچن و، بلىن: كى لە ئىمە بەھېزترە؟

ھەلبەتە لە كتيبە ميژووييەكاندا باس دەكرى، كە گەلى عاد لە پرووى كەلەش
و جەستەوہ زۆر زل بوون، دەلىن: لە پرووى عەقلىشەوہ زۆر ھوشيار بوون و، لە
پرووى ئاوەدانىيەوہ شوپنەوارەكانيان ديارن، بۆيە زۆر بە خۆيان نازىوہو، ئەو
ئىمكانىيەت و توانايەى خوا پى داون، لە جياتى ئەوہى بەكارى بىنن بۆ چاكەو،
بە چاكەى خواى بزائن و بۆ خىر بە كارى بىنن، پى لە خۆبايى بوون و،
بۆ خراپەش بەكارىان ھېناوہ، وەك لەو شوپنەوہدا كە خواى پەرورەدگار باسى
گەلى عاد دەكات، باسى دەكات كە پىگرييان كردوہو، خراپەكارىيان كردوہو،
ستەميان كردوہ لە خەلكى دىكە، ﴿وَكَاُنْوَ بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ﴾ ھەرورەھا بە
ئايەتەكانى ئىمەش بىپروا بوون و نكووليان لە ئايەتەكانى ئىمە دەكرد، (آيات)
يش دەگونجى مەبەست پىيان فەرمايشتى خوا بى، كە لە دوو تووى ئەو
رستانەدا، كە لە پەيام و كتيبەكانىدا دايەزانووون و، بەرجەستە بووہ، دەشگونجى
(آيات) مەبەست پى ھەموو ئەو شتانەبن، كە دەبى خوايان پى بناسرى، واتە:
دياردەو دىمەنەكانى دەوروبەر و گەردوون، ياخود (آيات) مەبەست پى ئەو
موعجىزانەن كە پىغەمبەرەن (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ھېناويانن، كە پىغەمبەرەن
ھەر خودى خۆيان موعجىزە بوون، بۆيەش وا دەلىم، چونكە ئەگەر خواى بەرز
بۆ گەلى ئەموود باسى ئەو حوشتەر (ناقة) ناوازيە دەكات، كە لە بەردىك يان
لە چيايەك ھاتۆتەدەر، بەلام بۆ گەلى ھوود، كە عادن، باسى مەعجىزەيەكى
ديارىيەكرائەكەت، كە ھوود ﷺ بۆى بردبن و پيشانىدانن، بەلام پىغەمبەرەن
ھەر بۆ خۆيان موعجىزە بوون، بەپى فەرمايشتەكەى پىغەمبەريش ﷺ كە
زۆر جار ھېناومانەو لە صەحىحى بوخارىي و موسلىم دا، ھاتوہ، ھىچ پىغەمبەريك
نەبووہ، بەلگەيەكى واى پى نەبى كە خەلك لەسەرى ئىمانى پى بىنن و،

قہناعہ تیان بی کہ راست دہکات و، پیغہمبہری خواہیہ، ئنجا بہ پیی ٹہوہ ہہم
 ہوودیش، ہہم ہہموو پیغہمبہرانیش بہ لگہو موعجیزہیہ کیان بووہ، با خواہ
 موٹہعالیش لہ قورٹاندا باسی نہ کردبی، ہہرچہندہ پیغہمبہران بو خوشیان ہہر
 موعجیزہ بوون، ہہر کہ سئی تیان پامابایہ، دہیزانی ٹہوانہ کہ سانیکی راستگؤن،
 چونکہ پیغہمبہران پیش پیغہمبہرایہ تییش خواہنی پاکترین مہعدہن و چاکترین
 عہقل و، رہوشت بہر زترین کہس بوون و، ہیچ لہ کہو پہلہیہ کیان بہ سہرہوہ
 نہ بووہو، خہ لک ہہرگیز درؤو پہیمان شکینیی لی نہ بیستوون و، شتی نارپکی
 لی نہ بینوون، لہ بہر ٹہوہ ہہر کہ گوتووایانہ: ئیمہ نوینہری خواہن، دہبووایہ
 پرواو متمانہیان پی بکہن، بہ لام ویپای ٹہوہ، ہیچ پیغہمبہریکیش نہ بووہ
 موعجیزہیہ کی پی نہ بی، کہ خہ لک کہ قہناعہ تیان پیی بی، ٹہوہ پیغہمبہری
 خواہیہ، ٹہگہر لہ ہہقی بگہرین.

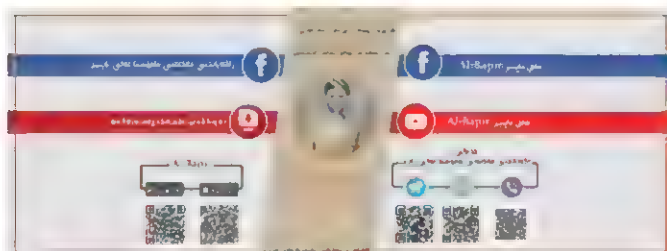
﴿يَحْجُذُونَ﴾ واتہ: نکوولییان لہ نیشانہکانی ئیمہ دہکرد، نکوولییکردن
 ٹہوہیہ ئینسان شتیک بزانی ہہقہو دانی پیدانہہینی.

ئنجا خوا ﴿يَحْجُذُونَ﴾ باسی چوئنیہ تی سزادانی گہلی عاد دہکات، دہفہرموی:
 ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ﴾، بایہ کی بہ ہیزی زور ساردمان
 لہ رؤژانیکی بی خیردا ناردہ سہریان، کہ لہ فہرمایشتی پیغہمبہردا ﴿يَحْجُذُونَ﴾
 ہاتوہ، ٹہو بایہی گہلی عاد پی فہوتینراوہ، پیی گوتراوہ: (دہبوور)، واتہ:
 ٹہو بایہی لہ پشتی کہعبہوہ دی، عہرہب بہ پیی شوینہکانی خویان ناویان
 لہ شتہکان ناوہ، کہ لہ پشتی کہعبہوہ بی، مانای وایہ لہ رؤژئاواوہ ہاتوہ،
 ہہروہا (صَرْصَر) بہ مانای توندو بہ ہیزیش دی، ﴿فِي أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ﴾، واتہ:
 لہ رؤژانیکی نہ گہتدا، (نَحْسَات) کوئی (نَحْس) ہ، ہہروہا خوینراویشہ تہوہ: (فی
 أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ)، ٹہویش کوئی (نَحْس) ہ، ئنجا (نَحْس) یان (نَحْس) بہ (نَحْسَات) یان
 بہ (نَحْسَات) کؤدہ کریٹہوہ واتہ: رؤژانیکی نہ گہت و بی خیرو پر شہنامہت،
 ہہلبہتہ رؤژ لہ زاتی خویدا ہہر رؤژہ، بہ لام بو ٹہوان رؤژانیکی بی خیرو

نجا دیتہ سہر باسی گہ لی ٹہموود، دہفہرموی: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ﴾، بہ لَام گہ لی
 ٹہموود، ﴿فَهَدَيْنَهُمْ﴾، پینمایمان کردن، لیرہدا: ﴿هَدَيْنَاهُمْ﴾، واتہ: ری پاستمان
 پیشان دان، ٹہ گہرنا ﴿هَدَيْنَاهُمْ﴾ بہ مانای (خستماننہ سہر ری) نیہ، گہر خوا
 خستبانہ سہر ری گای راست، مانای وایہ تووشی سزا نہ دہبوون، بہ لَام واتہ: ری مان
 پیشاندان، چونکہ وشہی (ہدی) لہ قورٹاندا جاری وایہ بہ مانای ری پیشاندان
 و پینمای کردنہو، جاری وایہ بہ مانای خستنہ سہر ری راستہ، زورجاریش
 ٹہوہمان گوتوہ کہ ہہندیٰ لہ پروونکہرہوانی قورٹان، زورجار ٹہوانہی وتاران
 دہدن و باسی ٹیسلام دہکن، لہ ٹہنجامی ٹہوہدا کہ نازانن ٹہو وشہیہ لہ
 سیاقیکدا واتایہ کی ہہیہو، لہ سیاقیکی دیکہدا، واتایہ کی دیکہی ہہیہ، تووشی
 تیگہ یشتنی ہہ لہ دہبن لہ ہہندیٰ لہ ٹایہ تہکانی قورٹان، خوا دہفہرموی: گہ لی
 ٹہموودیشمان پینمای کرد بوون، ری پاستمان پیشاندابوون، ﴿فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ
 عَلَى الْهُدَىٰ﴾، بہ لَام کویریان بہ سہر پینماییدا ہہ لبارڈ، کویریان خوشت و یست
 لہ پینمای، ﴿فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ﴾، لہ ٹہنجامدا ہارژنی نازاریکی
 ریسواکہرو شہرمہزارکہر گرتنی، (صاعقہ) پینشت باسمان کرد، واتہ: ہارژنیٰ و

دەنگیکی گەورە، کە بلیسە ئاگری لە گەڵدا بێ، خوا ﷻ لەو شوێناوەدا کە باسی فەوتانی گەلی ئەموود دەکات، کە پێغەمبەرە کەیان (صَالِح) بوو، وشە (صَاعِقَة) یان بۆ بەکار دێنێ، جاری واش هەیه وشە (وَلَزَلَة) یان بۆ بەکار دێنێ، جاری واش هەیه وشە چریکە و هارژن (صَيْحَة) یان بۆ بەکار دێنێ، کە وەك لە کاتی تووژێنەوهی بەسەر هاتی گەلی ئەموودا گووتومانە: ئەوانە هەموویان هەریەکە بە ئیعتیارێک تەعبیر لەو سزایە دەکەن کە ئەو گەلە ی بێ فەوتێنراو، ئتجا تەعبیریکیان باسی دەنگە کە دەکات و، تەعبیریکیان باسی بلیسە کە دەکات و، تەعبیریکیان باسی شوێنەواری ئەو سزایە دەکات، کە بۆتە هۆی زەمین لەرزە، یاخود ئاگر پڕژین و ... هتد، بەلام بۆچی خوا بەو جوۆرە سزای دان؟ ﴿يَمَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ بەهۆی ئەووە کە وەدەستیان دەهێناو دەیانکرد.

﴿وَنَجِّنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾ ئەوانەش کە پروایان هێناوو و پارێزیان دەکرد، دەربازمان کردن، ئەوانە ی پروایان هێناوو و پارێزیان کردو، ئەوانە بوون کە لە گەڵ صَالِح ﷺ بوون، کە هەمیشە پێغەمبەرەن لە کاتی سزادرانی گەل و کۆمەلگایەکانیان دا، دوورکەوتوونەوه، چونکە خوا فەرمانی پێکردوون خۆتان و ئەوانە ی پروایان پێتان هێناو، دووربکەونەوه، ئەوانیش پڕۆشتوون و شارە کەو شوێنە کەیان بە جێ هێشتو، دواي ئەوان خوا سزای ناردو بۆ ئەو گەلە ملهپورو یاخییه، کە دیارە ئەوان متمانهیان نەبوو بەووەی ئەو پێغەمبەرە راست دەکات، ئەگەر نا ئەوانیش شارە کەیان بە جێ دەهێشت بۆ ئەووەی بەسەریاندا کاول نەبێ.

مەسەلە گرنگەکان

مەسەلە یەكەم:

فەرمانکردنی خوا ﷻ بە پیغەمبەرەكە ی موحمەد ﷺ، كە لە كاتی ڕوو وەرگیران و پشت تێکردنی خەلكەكە ی دا لە پەيامی خوا، بە (صاعقة) یەكی وەك هی گەلی عاد و ٲەموود، كە ئەو دوو گەلە سەر كەشە ی ٲی فەوتینراون، بیانترسینی، كە پیغەمبەرائیان، واتە: ھوود و صالح ﷺ بە ھەموو شیوەیەك ھەوڵیان لە گەڵیاندا، كە تەنیا خواپەرستن، بەلام بێڕوا بوون ٲییان، بە بیانووی ئەوێ كە ئەگەر خوا ویستبای پیغەمبەران بنیڕی، فریشتە ی دادەبەزاندن:

خوا دەفەرموێ: ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ ۚ إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ۝﴾ (۱۴)

شیکردنەوی ئەم دوو ئایەتە، لە ھەوت ٲرگەدا:

(۱)- ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا﴾، واتە: ئنجا ئەگەر خەلكەكە ت، كۆمەلگایەكە ت (ئە ی موحمەد ﷺ)، ٲشتیان ھەلكرد، لاملیان تێكردی، (أَي: اسْتَمَرُّوا فِي إِعْرَاضِهِمْ)، واتە: بەردەوام بوون لەسەر ٲشت تێكردن و وەلام نەدانەوہت، ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا﴾، {(إِنْ: فِي الْأَصْلِ يَقَعُ فِي الْمَوْقِعِ الَّذِي لَاجَرُمُ فِيهِ بِحُصُولِ الشَّرْطِ)}، واتە: لە ئەصلاً (إِنْ) بەكاردا ھەتێری بۆ ئەو شوێنە ی كە دنیایی تێدانیە، مەرجهكە ٲیتە دی، واتە: عەقڵ و مەنتیق وا دەخوازێ كە ئەوان ٲشت ھەلنەكەن، یاخود لەسەر ٲشتەلكردن و ٲشتتێكردنیان بەردەوام نەبن، بەلام ئەگەر لەسەر ٲشتتێكردنیان بەردەوام بوون.

(۲) - ﴿فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً﴾، پیاپان بلی: ئیوهم ترساندو هوشارییم پیدان له (صاعقة) دهیهك.

(۳) - ﴿مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾، وهك (صاعقة)هی گهلی عادو گهلی ثمود، ﴿أَنْذَرْتُكُمْ﴾، (الإنذار: التخويف، وَهُوَ هُنَا تَخْوِيفٌ بِتَوَقُّعِ عِقَابٍ، مِثْلِ عِقَابِ الَّذِينَ شَابَهُوهُمْ فِي الْإِعْرَاضِ، لِأَنَّ قُرَيْشًا لَمْ تُصِبْهُمْ صَاعِقَةٌ مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ)، (إنذار): بریتییه له ئاگادارکردنهوه له گهڵ ترساندندا، بهلام لیره دا مه بهست پپی ترساندنه بهوهی ئه گهری ئه وه ههیه، خوا سزایان بو بنیری، وهك سزای ئهوانه ی وهك ئهوانیان کردوه، چونکه کافرهکانی قورهیش (صاعقة)ی وهك هی عادو ئه موودیان تووش نه بوو، كهواته: مه بهست ئه وهیه ئه گهری ههیه ئیوهم سزا بدرین، وهك سزای ئهوان، نهك ریک كت و مت ئه و (صَاعِقَةً)یهی ئهوانی پ فهوتاون، ئه و جوړه (صَاعِقَةً)یهش بو ئیوهم ب.

(الصَّاعِقَةُ: نَارٌ تَخْرُجُ مَعَ الْبَرْقِ تَحْرِقُ مَا تُصِيبُهُ)، (صَاعِقَةُ): بلیسه ئاگریکه له ههوره تریشقه دهردهچی، ههرجی لی بدات، دهیسووتینی، وهك له سوورهتی (الرعد)دا دهفه رموی: ﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمَحَالِ﴾ (۱۳)، واته: خوا صاعیقه کان ده نیری، (برووسکه کان ده نیری) ههر کهسیکی بیهوی لی دهدهن...

(الصَّاعِقَةُ: الْحَادِثَةُ الْمُبِيرَةُ السَّرِيعَةُ الْإِهْلَاكِ)، (صاعقة) رووداویکه به خیرایی ئه و کهسه یان ئه و کوومه لیه دهفهوتینی که لی ده دات، ئه و مانایهشی ههیه.

(۴) - ﴿إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾، کاتیک پیغه مبه ره کانیان له پیش دهستیانهوه و، له دوايانهوه بویان هاتن، لیره دا خوا دهفه رموی: ﴿إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ﴾، واته: کاتیک پیغه مبه ره کانیان بویان هاتن، له حالیکدا گهلی عاد بهس هوودیان بو چوووه، گهلی ئه موودیش، بهس صالیحیان بو چوووه دوو پیغه مبه ره بوون؟! لیره دا (جَمَعَ الرُّسُلُ هُنَا مِنْ بَابِ إِطْلَاقِ صِغَةِ الْجَمْعِ عَلَى الْإِثْنَيْنِ، مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ (التحریم)، واته: لیره دا (رُسُل) که کوکراوه ته وه ئه مه له سه ر

شیوازی به کارهینانی کو یہ بُو دووان، وهك له سوورہ تی (التَّحْرِیم) دا خوا ۱۰۶ به دووان له هاوسه رانی پیغهمبر ۱۰۶، خوا لیان پازی بی، ده فہرموی: ﴿إِنْ نُّوْبًا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾، ﴿إِنْ نُّوْبًا﴾، پیشی به (مُنْتَى) ده یهینتی، ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾، به دنیایی دلہ کانتان لایانداه، به کو ده یهینتی.

کواته: بُو یه خوا ۱۰۶ به کو (جمع) هیناویہ تی، چونکہ جاری وایه (دوو) رانوی کو ی بُو به کاردی و، وهك کو مامہ لہ ی له گہ لدا ده کری.

که ده فہرموی: ﴿مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾، پیغهمبرانیان له پیش ده ستیانہ وه، له دویانہ وه بُو یان هاتن، ئەمہ دوو واتیان هہ لده گری:

یہ کہم: ئەمہ خستنه پروی سوور بوونی پیغهمبر ی هہر کام لهو دوو گہ لہ یه، له سہر ئە وه که هیدایه تی خوا وه ربگرن، واته: هہ موو شیوازیکیان له گہ لدا به کارهینان، وهك که سیك به که سیکی دیکه ده لئ: له هہ موو لایانہ وه بُو ی چووم، یان هہ موو که لئیم لیگرتن، یانی: هہ موو شیوازیکم له گہ لدا به کارهینا.

دووه م: یا خود مہ به ست پیی ئە وه یه: پیغهمبرانیك که بُو باب و باپیرانیان هاتوون، له پیش ده ستیانہ وه هاتوون و، پیغهمبرانیکیش که له دوی وان هاتوون، له پشتیانہ وه هاتوون.

واته: ئە وه پیغهمبرانہ ی که بُو باب و باپیرانیان هاتوون، خوا ی زاناو شاره زا ده فہرموی: ﴿مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ﴾، له پیشیانہ وه، ئە وه پیغهمبرانہ ی که بُو خُو یان هاتوون، ده فہرموی: ﴿وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾، له دویانہ وه.

هہ لہ به ته ئە وه پیغهمبرانہ ش که له رۆژگاری باب و باپیرانیاندا بُو یان هاتوون، به سہر هات و باس و خوا سی ئە وانیشیان هہر زانیوه و بیستوه، کواته: وهك بُو وانیش چووبن وایه.

لیرده دا پرسیاریک ده کری:

وه لآمه كهى نه وه يه: كه وهك له ماناى (صَاعِقَة) شدا باسمان كرد، (صَاعِقَة) ههم به هارژن و بَلَيَسَهى ئاگر كه له ئاسمانه و دى، ده گوترى، ههم به ئازارىكى فهوتينه رى خىراش ده گوترى، واته: ئازارىك كه به خىراىى خه لَكِيك بفهوتينى، وشهى (صَاعِقَة) به ههردوو كيان ده گوترى، ئنجا ئايا ئه و پيغه مبه رانه كه چوونه لاي گه له كانبان، چييان پيگوتن؟.

(۵) ﴿أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ﴾، که جگه له خوا نه‌په‌رستن، وشه‌ی: (أَلَا)، (تَفْسِيرٌ لِّجَمَلِهِ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ)، (أَلَا): (أَنْ لَا) یه، یانی: پیڅه‌مبه‌ره‌کان که چوون بۆ لایان، بۆ ټه‌وه چوون که پییان رابگه‌یه‌نن، جگه له خوا نه‌په‌رستن و، به‌ندایه‌تیی بۆ جگه له خوا نه‌په‌رستن، به‌مانای فراوانی به‌ندایه‌تیی، نه‌ک ته‌نیا له پرووی ټه‌نجامدانی دروشمه‌کانه‌وه، به‌لکو له پرووی وه‌رگرتنی به‌رنامه‌کانیشه‌وه، یانی: له هه‌ردوو بواری سه‌ره‌کیی: پیڅکه‌ش کردنی دروشمه‌کان و، وه‌رگرتنی به‌رنامه‌کان، (تَقْدِيمُ الشَّعَائِرِ) و (أَخْذُ الشَّرَائِعِ) دا، ته‌نیا به‌ندایه‌تیی بۆ خوا بکه‌ن، چونکه ټه‌و که‌سه به‌راستی به‌نده‌ی خوایه، که له ژيانی تاکیی و، پرووحيی و، مه‌عنه‌ویی خویدا، ته‌نیا دروشمه‌کان پیڅکه‌شی خوا ده‌کات، پارانه‌وه‌و، ټه‌وپه‌ری لی ترسان و، ټه‌وپه‌ری خوښوستان و، ټه‌وپه‌ری پشت پی به‌ستن و، ټه‌وپه‌ری مل بۆ که‌چ کردن و، ړکووع و سه‌جده‌و، قوربانیی بۆ سه‌ربرین و، هاوار ټیبه‌ستن و هتدی ته‌نیا بۆ خوایه، به‌لام هاو کات له‌گه‌ل ټه‌وه‌ش دا، به‌رنامه‌کانی ړیک‌خستنی ژيانی تاکیی و، خیزانیی و، کوومه‌لایه‌تیی و، سیاسیی ته‌نیا له خوا وه‌رده‌گری، له راستیدا به‌هه‌ردوکیان ټه‌وجار مروؤف ده‌گاته ټه‌وه‌ی به‌ندایه‌تیه‌کی راست و ساغ و گشتگیرو راسته‌قینه‌ی بۆ خوا بکات، به‌لام که‌سیک که دروشمه‌کانی خوا په‌رستی ته‌نیا بۆ خوا ټه‌نجام ده‌دات، به‌لام له بواری هه‌لال و هه‌رام و، چاکه‌و خراپه‌و، راست و چه‌وت و، ژيانی سیاسی و کوومه‌لایه‌تیی و ټابووری دا، لا به‌لای شه‌ریعه‌تدا ناکاته‌وه، ټه‌وه له حه‌قیقه‌تدا به‌للی خوای په‌رستوه، به‌لام به‌شټه‌یه‌کی زۆر جوژنئی و بچووک خوای په‌رستوه‌و، ټه‌گه‌ر له شته‌کانی دیکه‌دا

نەگەریتەوہ بۆ شەریعەتی خوا ﷻ، پێی وابێ ئەو بەرنامانەی دیکە لە جێی خۆیان و، راست و بەجێن، ئەوہ ھاوبەشی بۆ خوا داناوو، لە پانتاییەکی کەمی ژيانیدا بەندایەتی بۆ خوا کردو، لە پانتاییە گەورە کەدا بەندە ی خوا نەبوو، بە لکو کۆیلە ی ئەم و ئەو بوو، وەك خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾، واتە: ئایا ھاوبە شائیکیان هەن، شتێکیان بۆ داناون لە ئایین، کە خوا مۆلەتی لەسەر نیە، واتە: کە سێک شتێک بۆ خەلک دابنێ لە بەرنامە ی ژیان، کە مۆلەتی خۆی لەسەر نەبێ، مانای وایە خۆی کردو بە ھاوبەشی خوا.

(۶) - ﴿قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَكًا﴾، هەردوو گە لەکان (بە پێخەمبەرەکانی خۆیان گوتیان: ئەگەر پەروەردگارمان ویستبای فریشتە ی دادەبەزاندن، واتە: ئەگەر پەروەردگارمان ویستبای پێخەمبەرمان بۆلا بنێرێ، فریشتە ی دادەبەزاندن و دەیناردن، وەك پێخەمبەر، کە واتە: کە فریشتە مان بۆ دانەبەزێناون، ئیوە کە دەلێن پێخەمبەری، راست ناکەن.

بۆیە سەرەنجامە کە ی دەلێن:

(۷) - ﴿فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾، بۆیە ئێمە بەوہ ی ئیوە ی پێ رەوانکراون، بێ پرواین، واتە: بێنا لەسەر ئەوہ کە ئیوە پێخەمبەری خوا نین، چونکە فریشتە نین، کە واتە: ئێمە بێ پرواین بە خۆتان و بە پەيامە کەتان، بەو پەيامە ی کە ئیوە لاف لێدەدەن لە لایەن خواوە هێناوتانە، بەلام راست ناکەن، ئەگەر خوا ویستبای فریشتە ی دەکردە نوێنەر و رەوانە کراوی خۆی و، پەيامی پێدا دەنارد، کە ئیوەش فریشتە نین و مروڤن، کە واتە: راست ناکەن، حاشا بۆ پێخەمبەران، کە بێگومان پێخەمبەران ی خوا هەرگیز لەگەڵ دروستکراوە کاندای خیلاف و درۆیان نەبوو، ئنجا چۆن بە ناوی خۆی بەرزی بێ ھاوتاوە، شتی ناپراستیان گوتو؟.

مه سه له ی دووهم:

باسی گهلی عاد که پیغه مبه ره که یان هوود بوو، به ناهه ق خویان به زلگرتبوو له زه ویداو، به هیزو توانای خویانه وه ده نازی و، نکووییان له نیشانه کانی خوا ده کرد، سه ره نجام خوا بایه کی زور ساردو به هیزی له پوژانیکی نه گهت و بی خیردا ناردده سهریان و، له بهینی بردن و، سزای ریسواکه رتری دواپوژیش سه رباره چاوه پنیانه:

خوا ده فهرموو: ﴿فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ لِّنَذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْرَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾﴾

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایهته، له یازده برگه دا:

١- ﴿فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، ئنجا هه رچی گهلی عاد بوو له زه ویدا به ناهه ق خویان به زلگرت، وشه ی (فَأَمَّا) (ف) که بو به دوا داها تن (تَعْقِيب) ه، یان بو پروونکردنه وه (تَفْصِيل) ه، یان بو لق لیکردنه وه (تَفْرِيع) ه، به لām (أَمَّا: حَرْفُ شَرْطٍ وَتَفْصِيلٍ)، پیتی که هه م مه نای مه رج ده گه یه نن، هه م مانای پروونکردنه وه ده گه یه نن، که پیشی خوا ﷻ فهرموو: ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ ﴿١٣﴾﴾، ئنجا دوا ی نه وهی به کورتییی باسی (عادو ثمود) ی کرد، ئنجا دیته سه ر درێژه ی به سه ره هاته که یان، هه لبه ته درێژه له قه ده ر ئیره، نه گه رنا لی ره ش هه ر کورته، ﴿فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، به لām گهلی عاد نه وهی پئی لیگرتن به دوا ی رینمای خوا بکه ون، خو به زلگرییان بوو، به ناهه ق، خو به زلگرییه که شیان، له به رانه ر په یامی خواو، پیغه مبه ری خوا (هود) دا بوو، ﴿الْأَرْضِ﴾، که (أل) ی ناساندنی له سه ره، واته: سه ر زه مینیک که دیاره و زانراوه، ناساندنه که بو (عَهْد) ه، واته: سه ر زه مینه که ی

خۆیان که ئەوان تێیدا بالا دەست و ھۆکمران بوون، ئنجا ھەموو خۆ بە زلگرتنیک ھەر بە ناھەقە، بە لām لێردا ئەو قەیدە خراوەتە سەر: ﴿بَغَيْرِ الْحَقِّ﴾، بۆچی؟ (زِیَادَةُ تَشْنِيعٍ لِّاسْتِغْبَارِهِمْ، إِذْ لَا مُبَرَّرَ لِّلْكَبْرِ أَبَدًا)، ئەمە بۆ زیاتر ناقوللاو دزیو خستنه بەرچاوی خۆ بە زلگرتنەکیانە، ئەگەرنا هیچ کاتیک خۆ بە زلگرتن پاساوی نیو ھەمیشە ھەر خراپەو، خۆ بە زلگرتن ھەردەم سیفەتیک خراپە، بە پێچەوانە ی خۆ بە کەمگرتن (تواضع) ھوہ کہ سیفەتیک جوان و باشە، ھەمیشە خۆ بە زلگری و، لە کەولێ خۆ دەرچوون و، بوغرا بوون، بە ھۆی ھەر شتیکەوہ بێ، بە ھۆی مāl و سامانەوہ بێ، یان بە ھۆی دەسەلاتەوہ بێ، یان بە ھۆی زانیاریەوہ بێ، یان بە ھۆی زیدە عەقڵ و ھۆشەوہ بێ، یان بە ھۆی جەستە ی بە ھێزەوہ بێ، یان بە ھۆی قەلەبālغی خزمان و شوینکەوتوووانەوہ بێ، بە ھۆی ھەر شتیکەوہ بێ، خۆ بە زلگری ھەر خراپە، بە لām لێرە بۆ زیاتر ناشیرین پێشاندانی خۆ بە زلگریەکیانە، ئەم قەیدی ﴿بَغَيْرِ الْحَقِّ﴾، (بە ناھەق) ی خراوەتە سەری.

ئنجا ئەمە باسی چۆنیەتی خۆ بە زلگری و بوغراییەکیانە:

(۲) - ﴿وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مَنَاقُوهَ﴾، گوتیان: کێ لە ئیمە ھیزی توندترە؟ لە کتیبە میژوووییەکاندا، دەلێ: گەلی عاد زۆر بە کەلەش و زل بوون، بۆیە بە ھیزی جەستە ی خۆیانەوہ نازیوہ، ھەروەھا گوتراوہ: لە ڕووی عەقڵ و تیگەیشتنیشەوہ زۆر بە ھیز بوون، ﴿قُوَّةَ﴾، لە: ﴿مَنْ أَشَدُّ مَنَاقُوهَ﴾، (القُوَّةُ: حَالُهُ فِي الْجِسْمِ يَتَأْتِي بِهَا أَنْ يَعْمَلَ الْأَعْمَالَ الشَّاقَّةَ، وَتُطْلَقُ عَلَى لَازِمِ ذَلِكَ مِنَ الْقُدْرَةِ وَوَسَائِلِ الْأَعْمَالِ) (قُوَّة): حالەتیکە بۆ جەستە کہ بە ھۆیەوہ دەتوانی کارە قورسەکان بکات، بە لām وێرای ھیزی جەستە، بە کاریش دەھیزی بۆ شتیک کہ بۆ ھیزی جەستە پێویستە، وەک ئامرازەکان و، ئەو شتانە ی کہ مرووف بە کاریان دینی، ئیستاش شتیک باوہ دەگوتری: ھیزی سیاسی و، ھیزی عەسکەری و، ھیزی ئابووری و، ھیزی ئەمنی و، موخابەرایی.

خوای بەرزو بالادەست لە وەلامی ئەو قسەیاندا دەفەرموێ:

(۳) - ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةَ﴾، ئایا نەیانبینوو کہ ئەو خوا یە دروستیکردوون لەوان ھیزی توندترە؟! واتە: بە چاوی عەقڵ و دڵ نەیان دیوہ،

چونکه لیره دا بینین مەبەست پێ زانینه، (الرُّؤْيَةُ عِلْمِيَّةٌ)، يانی: (أَلَمْ يَعْلَمُوا)، ئایا نه یانده زانی و ده رکیان پێ نه ده کرد، ئەو خواهی دروستی کردوون، ئەو له ئەوان به هیزتره؟ (أَيُّ هُوَ أَوْسَعُ قُدْرَةً مِنْ قُدْرَتِهِمْ فَأُطْلَقَ الْقُوَّةُ عَلَى قُدْرَةِ اللَّهِ تَعَالَى مَعْنَى كَمَالِ الْقُدْرَةِ) لیره دا خوا ﷻ وشە (قُوَّة) ی به کارهێناوه بۆ توانای خوێ، (قُوَّة) یانی: هیز، (قُدْرَةُ) یانی: توانا، وشە (قُوَّة) که خوا له حیاتی توانا به کارهێناوه، که توانایی یه کیکه له سیفه ته کانی خوا، ئەمە بۆ ئەوهیه که بزانی، توانای خوا ﷻ هەرچی هیزی له میشکدا وینا ده کری، لێ وه دی دی.

وهك گوتمان: له باره ی هیزو توانای جهسته ی گه لی عاده وه، كتیبه میژوو ییبه كان شتیان زۆر باس كردوهو، شوینه واره كانیشیان دیارن، وهك خوا ﷻ له تەفسیری سوورەتی (الشُّعْرَاء) دا پێشتر باسمان كردوه، به لām بالیره ش هه روا به خیرایی سه رنجیكى ئایه ته كان بدهینه وه: گه لی عاد زۆر به هیز بوون، به به لگه ی ئەوه که هوود علیّه پێیان ده فهرموێ: ﴿أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلَدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا عَمْرَأَهُ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾﴾، واته: ئایا له هه ر به رزاییه ك كۆشكێك وهك نیشانه دروست ده كهن به گالته جار (واته: بێ ئەوه ی پێویستتان پێی هه بێ)، هه روه ها مه صنه عان^(۱) دروست ده كهن، بۆ ئەوه ی مێینه وه، (واته: ناوو ناوبانگتان مێنیته وه) و، ئەگه ر په لاماری خه لكتاندا زۆر به تیکشکینه رانه په لاماریان ده دن، پارێز له خوا بکه ن و فەرمانبه ریی من بکه ن، پارێزیش له و که سه بکه ن که هاوکاری ئیوه ی کردوه به وه که ده زانن، هاوکاری کردوون

(۱) (مَصَانِع) کۆی (مَصْنَع) ه، یان به بینا ده گوتری، یاخود به عه ماری ئاو ده گوتری، (مَصْنَع) یانی: کارگه، له زمانی عه ربه بیدا به هه ر پرۆژه یه ك ده گوتری، په یوه ندیی به ئاو وه هه بێ، یان په یوه ندیی به تیدا نیشته جی بوونه وه هه بێ، یان په یوه ندیی به هه ر به رژه وه ندیه کی دیکه وه هه بێ.

بە ئازەل و، بە کوپان و، بە باغ و باغات و کانیی و سەرچاوان، بێگومان من مەترسیی ئازاری پوژیکێ مەزنم لێتان هەیە.

کە ئیمە کاتی خوێ ئه‌و ئایەتانه‌مان بە درێژیی تەفسیر کردوون له تەفسیری سوورەتی (الشُّعْرَاء) دا، هه‌روه‌ها وه‌ك پێشتریش گوتمان، له تەفسیری سوورەتی (هود) یشدا، بە درێژیی باسی هود عَلَيْهِ السَّلَام و گەلەكەى (عاد) مان کردوه، به‌لام ئه‌وه كە گەلى عاد له‌ پرووی چه‌سته‌وه به‌هێز بوون و، خاوه‌ن هێزیکى چه‌سته‌ی یاسادار بوون، ئه‌مه ئه‌وه ناگه‌یه‌نێ كە هه‌رچى له‌ باره‌يانه‌وه بگوترێ هه‌ر راسته‌.

بۆیه ئه‌وه‌ی كە (الْقُرْطُبِي) له ئێبنو عه‌باسه‌وه هیناویه‌تى خوا له‌ خوێ و بابی رازی بێ، ده‌لێ: (أَطْوَلُهُمْ مِثْلَ ذِرَاعٍ، وَأَقْصَرُهُمْ سِتُّونَ ذِرَاعًا)، ئه‌وه‌ی له هه‌مووانیان كە له‌گه‌تر بوو، سه‌د باسك بوو، ئه‌وه‌شيان كە له هه‌مووان كورتر بوو، شه‌ست باسك بوو، واته‌: بالایان، به‌ دڵنایى ئه‌وه زێده‌رۆیه‌كى زۆره‌، چونكه ئه‌گه‌ر وابوویه، ده‌بوو له‌ په‌كه‌ره ئیسكانه‌كانیان شتى وا به‌جێمايه كە ده‌لاله‌ت له‌سه‌ر ئه‌وه بكات، هه‌رچه‌نده له هه‌ندێك سەرچاوان دا باس ده‌كری، كە گوايه كەله‌شى هه‌ندێ كەسیان دۆزیوه‌ته‌وه، هه‌ر كەله‌سه‌ره‌كه‌ی له‌ سێ چوار نه‌فه‌ران گه‌وره‌تره‌، به‌لام ئه‌وه پێویستى به‌ به‌لگه‌یه‌كى زانستى و، به‌لگه‌یه‌كى میژوووى دڵنیاكه‌ر ده‌كات، پشتراستى بكاته‌وه و بیه‌ملینێ.

به‌لام گرنگ ئه‌وه‌یه كە گەلى عاد له‌ پرووی چه‌سته‌یه‌وه به‌هێز بوون و، شوێنه‌واره‌كانیشیان نیشانه‌ی ئه‌وه‌ن، به‌لام نه‌ك به‌و شیوه‌یه‌ش له هه‌موو سنوورێك بچێته‌ ده‌ری و له‌گه‌ل به‌شه‌ردا نه‌گونجێ.

٤- ﴿وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَحْحَدُونَ﴾، ئه‌وان نكوولیان له نیشانه‌كانی ئیمه ده‌کرد، پێشتریش گوتوویمان: (الْجُحُودُ: انْكَارُ مَا هُوَ مَعْلُومٌ)، (جُحُودٌ): بریتیه له نكوولیکردن له شتێك كە زانراوه، واته‌: مروؤف شتێك به‌عه‌قل و دڵ به‌ راستی ده‌زانێ، به‌لام به‌ زمان

دانی پێدانانەیت و نکوولیی لێ دەکات، بە بەلگە ی ئەو ئایەتە ی سوورەتی (النمل) که خوا دەفەرموێ: ﴿وَحَمِّدُوا بِهَا وَاسْتَيْقِنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلُمًا وَعُلُوًّا﴾، واتە: نکوولییان کرد لەو نیشانانە ی (که مووسا علیهِ السلام) هینابوونی، لە دلشیاندا لێیان دلنیا بوون، بەلام بەهۆی خو بەزلگری و ستمەووە نکوولییان لێ کردن و، واتە: دانیان پێدا نەهێنان.

۵- ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِم رِيحًا صَرْصَرًا﴾، ئیمەش لە سزای ئەووەدا بایەکی زۆر ساردی زۆر بەهێزمان ناردە سەریان، لە بارە ی (صَرْصَر) هە زانایان زۆر قسەیان کردووە، بەلام پەنگە راسترینیان ئەووە بێ که دەلی: (الصَّرَصَرُ: الرِّيحُ الشَّدِيدَةُ الْهَبُوبِ شَدِيدَةُ الْبَرْدِ، مِنَ الصَّرَّةِ أَوْ الصَّرَّةِ أَوْ الصَّرِيرِ، وَتَضْعِيفُ عَيْنِهَا لِلْمُبَالَغَةِ مِثْلُ كَتَبَ لِمُبَالَغَةِ كَبَّ)، واتە: (صَرْصَر) بایەکی زۆر توند هەلکردووی زۆر سارد، که لە (صَرَّة) هەو هاتووە، (وہك خوا ﷻ) لە بارە ی خیزانی ئیبراھیمەوہ ﷺ دەفەرموێ: ﴿فَأَقْبَلَتْ أَمْرَاتُهُ فِي صَرْقٍ﴾، (أَي: فِي صِيْحَةٍ) کەواتە: (صَرَّة)، یانی: دەنگی بەرز، هاوار کردن، یاخود لە (صَرَّة) ئەو پریسکە یە شتی تی دەکری و دوا ی توند دەپیچری، (أَو الصَّرِيرِ)، دەنگی دەرگا، جیڕە ی دەرگا (صَرْصَر) لە یەکیک لەوانەوہ هاتووە، ئنجا کە (عَيْنُ الْفِعْلِ) کە ی دووبارە بوئەوہ (صَرْصَر)، ئەمە بو زیدە پۆییە، وەك (كَبَّكَ) بو زیدە پۆییە لە (كَبَّ)، (كَبَّ)، واتە: لە پەورو کەوت، وەك لە سوورەتی (الشُّعْرَاء) دا دەفەرموێ: ﴿فَكُنْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْعَاوُنُ﴾ ۶، واتە: خو یان و بێمرادەکان لە پەوروو کەوتنە ئیو ئاگری دۆزەخەوہ.

۶- ﴿فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ﴾، لە پۆژانیکی نەگبەدا، (نَحْسَات) خوینراویشەتەوہ: (نَحْسَات)، کە (نَحْسَات) کو ی (نَحْس) ه، (نَحْسَات) یش کو ی (نَحْس) ه، دەگوتری: (نَحْس إِذَا أَصَابَهُ النَّحْسُ)، هەر کات نەگبەتی و بێ خیری تووشی کەسیک بوو، دەگوتری: (نَحْس)، (نَحْسَات) یش، واتە: بێ خیر و بێ پێزو نەگبەت.

ئایا بوچی خوا ئەو بایە ی بو ناردن بەو شیوہ یە؟

۷- ﴿لِنَذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخَرْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، تاکو ئازاری ریسواکەریان لە ژیا نی دنیا دا پێ بجێژین، (ل) ی ﴿لِنَذِيقَهُمْ﴾، (لَمْ التَّعْلِيلِ) ه، لامی هوکار دۆزییە، واتە: بۆیە واما نکر د تاکو سزای ریسواکەریان پێ بجێژین، لە ژیا نی دنیا دا.

لیره دا سزایه که شوبه یتر او به خوار دنی که وه که بو تهو که سه ئاماده کراوه، که ده فهرموئ: ﴿لَنَذِقَنَّهُمْ﴾، ئەمه جوړیکه له توانج و گالته پیکردن، ئەگەر نا سزا ناچیز ئی وهك خواردن، به لām وهك چوڼ خوار دنیك بو كه سیك ساز ده كړی و، لئی تام ده كات و لئی ده چیژئ، ئەو سزایه ش ئاوا بو تهوان ئاماده کراوه.

(۸)- ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْرَىٰ وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ﴾، به دلنایی سزاو ئازاری ژیاڼی کوټایی، یاخود مه نزلگای کوټایی، ریسواکه رتریشه و یارمه تییش نادریڼ. ﴿الْآخِرَةِ﴾ وهك زور جار گوتوو مانه: (صِفَةُ لِمَوْصُوفٍ مَحْذُوفٍ)، واته: ئاوه لئاوی وه سفر کراویکی قرنی تر او وهك: ﴿وَلَعَذَابُ الْحَيَاةِ الْآخِرَةِ﴾، واته: سزای ژیاڼی دواړوژ، یاخود: ﴿وَلَعَذَابُ الدَّارِ الْآخِرَةِ﴾، واته: سزاو ئازاری مه نزلگای کوټایی، که دوايي دی، (أَخْرَى) ریسواکه رتره، ﴿وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ﴾، ئەوان یارمه تییش نادریڼ و سهریش ناخړین و، هیچ که سیکیش نیه ده ربازیان بکات.

ئەمەش بو خو پاراستنه له وه که بیسه ران وا نه زانن: پشك و بهشی ئەوانه له سزادان، ته نیا سزای فهوتان دیان بووه، به بایه کی به هیزو سارد، بویه هه والی ئەوه که سزاو ئازاری پوژی دوايي سه ختریشه، یان زیاتر مایه ی ریسواکردن و شه رمه زار کردنیان، ئەوهشی بادراوه ته وه سهری.

وشه ی: (أَخْرَى)، (إِسْمٌ تَفْضِيلٍ عَلَى غَيْرِ قِيَاسٍ) ئەصلی خو ی (أَشَدُّ إِحْزَاءً)، واته: زیاتر مایه ی سه رشو پریه، به لām لیره دا به بی قیاس وهك حاله تیکی هه لاواردن هاتوه، وشه ی: (أَخْرَى)، له (خَزِي) هوه کراوه، به ناوی هه لبراردن (إِسْمٌ تَفْضِيلٍ).

له فهرمایشتی پیغه مبه ردا ﷺ هاتوه، فهرموویه تی: {نُصِرْتُ بِالْصَّبَا، وَأُهْلِكْتُ عَادًا بِالدَّبُورِ} (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۲۰۱۳، وَابْنُ خَرَّازٍ: ۹۸۸، وَمُسْلِمٌ: ۹۰۰)، واته: من به بای سه با سه رخاوم و، گه لی عادی ش به بای ده بوور فهوتی تراون.

(الدَّبُورُ: الرِّيحُ الَّتِي مِنْ جِهَةِ دُبُرِ الْكَعْبَةِ، أَي: غَرْبِ الشَّمْسِ)، واته: ئەو بایه که له لای پشتی که عبه وه هه لده کات، واته: له پوژئاواوه، به نسبته خه لکیك که له دهووری که عبه ن، ئەو بایه ی له پوژئاواوه هه لده کات، پیی ده گوتری ده بوور،

ئىنجا گەلى عاد بەو بايە فەوتىنراون، پىچەوانەكەى ئەو بايەش لە پۆژەھلاتەو دەى، پىى دەگوتىرى: صەبا، پىغەمبەر ﷺ دەفەرموى: من بەو سەرخراوم، واتە: ئەو بايە ھۆكارىك بوو كە پىغەمبەر ﷺ لە جەنگەكاندا سەربكەوى، كە دەفەرموى: ﴿عَذَابَ الْخَزْيِ﴾، ئەمە پالدرانى وەسفكراو بۆ لای ئاوەلناو، چونكە دوايى دەفەرموى: ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَى﴾، سزاو ئازارى مەنزلگای كۆتايى، ياخود ژيانى كۆتايى، زياتر مايەى رىسوابوون و شەرمەزاربوونيانە.

زانايان زۆر قسەيان كردو ھەبارەو كە خوا دەفەرموى: ﴿فِي أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ﴾، لە پۆژانتيكى نەگبەت دا، كە خواى پەرورەدگار لە سوورەتى (الْحَاقَّةِ) دا دەفەرموى: ﴿وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۖ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعِجَازٌ مُخْلِ خَاوِيَةٍ ۖ﴾ واتە: ھەرچى گەلى عاد بوو فەوتىنراون بە بايەكى زۆر توندى زۆر ساردى لە سنوور دەرچوو، خوا ئەو بايەى بەسەردا دەستەمۆ كردن، (واتە: واىكرد، وەك سەربازىكى خواى پەرورەدگار تىيان بەر بى)، ھەوت شەوو ھەشت پۆژان بەردەوام بوو بىپرانەو، دوايى خەلكەكەت لەویدا دەبينى كەوتبوون، وەك بنكە دار خورماى كەوتوو، وەك چۆن دارخورما كە قەدەكەى دەشكى و بنكەكەى دەمىتتەو، ئەوانىش بەو شىوەيان لىھاتبوو.

ئىنجا زانايان لەو بارەو زۆر قسەيان كردو، كە ئايا پۆژەكان نەگبەت بوون؟ چونكە ﴿أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ﴾، يانى: (مُشْتَمَلَات)، پۆژانتيكى بى خىرو نەگبەت، ئايا بەختەوھەريى، كە ئەو يە ئىنسان شتەكەى باش بۆ بى، يان نەگبەتى كە ئەو يە ئىنسان شتەكەى باش بۆ نەيەت، ئايا پەيوەندىيان بە پۆژگارەو ھەيە؟ ئايا كاتىك ھەيە بى خىربى بۆ مرووف و، كاتىكىش كە خىردارى بۆى؟

دەلىين: نەخىر، كاتەكان ھەموويان بۆ مرووفەكان وەك يەكن، بەلام بەھوى كردەوھى خۆيانەوھەيە، كە ئەو كاتە بۆ يەككىيان بەرەكەتدار دەبى و، بۆ

یەکیکیان بئ خێرو نه گهت ده بئ، ئیستا هەر گهلی عاد، ئەو حەوت شەو و هەشت پۆژە ی خوا ﷻ له سوورەتی (الْحَاقَّة) دا دەفەر موی: بەردەوام ئەو بایه له دژیان هەڵیکرد، ئەو حەوت شەو هەشت پۆژە، بۆ ئەوان زۆر بئ خێرو نه گهت بوون، له بهر کردەوهو هەلۆیستەکه ی خۆیان، به لām هەر ئەو حەوت شەو هەشت پۆژە، بۆ هوود ﷻ، ئەوانه ی برۆیان له گەڵ هێتابوو، زۆر خێردار بوون، چونکه لهو خەلکه خراپه پرزگاریان بووهو، خوا سهلامهتی کردوون و پارێزراو بوون، ههروهها بۆ خەلکی دیکه هەر ئەو حەوت شەو هەشت پۆژە ی، لهو کاته دا گهلی عاد ی پئ فەوتاو، له بهر سه رکه شی ی و یاخی بوونیان، بۆ شوینەکانی دیکه ی دنیا که خەلکه که هەلۆیستی خراپ نه بووبئ، پۆژان و شەوانی خێردار بوون.

کهواته: ئەوه مروؤف و کردەوه که یه تی که کاریگه ریی ده بئ له سه ر ته مه نه که ی و، کاتهکانی که به سه ریدا ده پۆن، ئەگه رنا کاتهکان وهک تووره که یهک وان، چییان تی بکه ی بهو شیوه یه ن، هەر ئەو پۆژان و شەوان و ئەو سالانه ی که بۆ وینە ئەبوو حامیدی غه زالییان تیدا ژیاوه، ئەو په نجاو پینج ساله، خەلکی دیکه شیان تیدا ژیاوه، که مولحید بووه، یان خراپه کار بووه، یان بئ دین بووه، یان ریگر بووه، ئەبوو حامیدی غه زالیش لهو سالانه دا ژیاوه، که خه ریکی تاعهت و چاکه بووه، دوا یی شوینەواری باشی له دوا ی خو ی به جیهیشتوه، ئەویش و پێشه وایان و زانایانی دیکه ش په زاو په حمه تی خوا له هه موویان بئ.

کهواته: له راستیدا ئەوه مروؤف خو یه تی و، کردەوه که یه تی واده کات که ته مه نه که ی و، شەو و پۆژهکانی و، هه فتهو سالهکانی، به ره که تدار بن، یاخود بئ به ره کهت و بئ خێرو نه گهت بن.

مەسەلە ی سێهەم:

ئنجای خوا ﷻ باسی گەلی ئەموود دەکات کە چیان کردو، چۆن فەوتاندنی، کە کویریان بەسەر ڕێنمایی دا هەڵبژاردووە، سەرەنجام هارژنی ئازاری زەبوونکەر گرتوونی و، خوا ی میهرەبان برۆادارانی پارێزکاری دەرباز کردوون:

خو دەفەرموی: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْتَهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَٰعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَنْقُونَ ﴿١٨﴾﴾

شیکردنەوهی ئەم دوو ئایەتە، لە پێنج برگەدا:

(١)- ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْتَهُمْ﴾ بەلام هەرچی گەلی ئەموود بوو، ئێمە ڕێنماییان کردن، (أَمَّا: حَرْفُ شَرْطٍ وَ تَفْصِيلٍ)، (أَمَّا) پیتیکی هەم مانای مەرج دەگەینێ، هەم مانای ڕوونکردنەوه دەگەینێ، (هَدَيْتَهُمْ أَي: أَرَيْنَاهُمُ الطَّرِيقَ)، واتە: ڕێمان پێشانمان، (هَدَيْتَهُمْ هِدَايَةً دِلَالَةً وَإِشَادَةً)، واتە: هیدایەتەماندان بە هیدایەتی ڕێ پێشانمان و ڕێنمایی کردن، وەك خوا ﷻ لە سوورەتی (الزمر) دا دەفەرموی: ﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّضِلٍّ﴾ واتە: هەر کەسێک خوا ڕێنمایی بکات و بیخاتە سەر راستە ڕێ، هیچ گومراکەرێکی نابێ، ﴿وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ (٢٣) واتە: کەسێکیش کە خوا گومرای بکات، هیچ ڕێنماییکارێکی نابێ، کەواتە: لێردا ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْتَهُمْ﴾ واتە: بەلام ئەموود ڕێمان پێشانمان، بەو واتایە ڕێنماییان کردن و گومان ئەوه ڕێی راستە.

(٢)- ﴿فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾ بەلام ئەوان کویریان بەسەر ڕێنماییدا هەڵبژارد، وشە: ﴿الْعَمَى﴾ خوازاوێ ئەوه بو گومرای، واتە: گومرایان بەسەر ڕێنماییدا هەڵبژارد، وشە: (وَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى مَعْنَاهَا: أَحَبُّوا، وَضَمَّنَ اسْتَحَبُّوا مَعْنَى: فَضَّلُوا، وَهِيَ لِهُذَا التَّضْمِينِ اقْتِرَانُهُ بِالسَّيْنِ وَالتَّاءِ لِلْمُبَالَغَةِ لِأَنَّ الْمُبَالَغَةَ فِي الْمَحَبَّةِ تَسْتَلْزِمُ التَّفْصِيلَ عَلَى بَقِيَّةِ الْمَحْبُوبَاتِ، فَلِذَلِكَ عُدِّي اسْتَحَبُّوا بِحَرْفِ عَلَى، أَي رَجَّحُوا بِاخْتِيَارِهِمُ الضَّلَالَةَ عَلَى الْهِدَايَةِ) وشە (اسْتَحَبُّوا) واتە:

خۆشیانویست، بە لām لێره دا (إِسْتَحْبُوا) مانای هەلبژاردنی خراوه ته نێو، به وه ش ڕی خۆشکراوه
 بۆ ئەو خستنه نێوه که (أَحْبُوا): (سین) و (تاء) ی بۆ زیادکراون، کراوه به (إِسْتَحْبُوا)، ئەویش
 بۆ زێده پڕۆییکردن له زۆر خۆشویستن دا، چونکه زێده پڕۆییکردن خوازیاری هەلبژاردنی ئەو
 شتهیه که زیاترت خۆشدهوی به سهر خۆشویستراوه کانی دیکه دا، ههر بۆیه به پیتی (عَلَى)
 بهرکاری خواستوه، کهواته: (إِسْتَحْبُوا)، یانی: (آئروا)، یان (اِخْتَارُوا)، واته: هەلبژارد، پێیان
 چاکتر بوو، چی؟ کویری به سهر ڕێنماید.

وهك جاری دیکه ش باسمانکردوه، نابێ لیمان تیکبچی که وشه ی (هُدًى) له
 قورئاندا جاری وایه به مانا گشتیه که ی به کارده هینری، که به مانای ڕێنمایی
 و ڕی پێشاندانه، جاری وایه به مانا تایبه تیه که ی که بریتیه له خستنه سهر
 راسته ڕی، یان راسته ڕیکردن، من ئەو تهعبیره به کاردینم (راسته ڕیکردن)، بۆ
 ڕوونکردنه وه ده لێن: که سیك له تۆ ده پرسێ: ئەری فلان شاره یان فلان دێیه
 له کوێه؟ یان فلان گهره که له کوێه؟ تۆ دوو حالت له پێشن:

یه که میان: به شیوه یه کی گشتی ده لێی: ده چی بۆ فلان شوین، دوا یی ده چی
 بۆ فلان شوین، دوا یی ئاوا ده ڕوی و، ئاوا ده ڕوی و ده چی بۆ جیی مه به ست،
 ئەوه پیتی ده گوتری: ڕێنمایی، ئەوه هیدایه ته به مانا گشتیه که ی، واته: ڕێنمایی
 کردن و ڕیپێشاندان.

دووه میان: که مانای هیدایه تی تایبه ته، ئەوه یه دهستی بگری و له گه ل خۆتی
 به ی بۆ ئەو شوینه ی که مه به ستیه تی، ئەوه (راسته ڕیکردن)، یان (خستنه سهر
 راسته ڕی) ی پێ ده لێن.

خواش ﷺ هه م پێغه مبه رانی ناردوون و، هه م کتێبه کانی دابه زاندوون بۆ
 ڕێنمایی خه لک، کهواته: پێغه مبه ران ڕێنماییکار بوون، کتێبه کانی خوا ڕی پێشاندەر
 بوون، به لām ئەو هیدایه ته ی مڕۆف راسته ڕی بکات، ئەوه ته نیا به ده ست خوا ی
 کار به جیه، بۆیه خوا ده فهرمو ی: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي

مَنْ يَشَاءُ، واتە: تۆ ھەر کەسێکت خوۆش بوۆ ناتوانی راستە پێی بکە، بەلام خوا ھەر کەسێکی بوۆ راستە پێی دەکات، پێغەمبەر ﷺ پێنمایی دەکات، بەلام خوا راستە پێی دەکات.

خوا ﷻ لە سوورەتی (محمد) دا وشە ی ھیدایەتی بە ھەردوو واتایەکی بەکارھێناوە، کە دەفەرموۆ: **﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا زَادَهُمْ هُدًى وَءَانَّهُمْ وَقَوْهُمْ﴾** (۱۷) واتە: ئەوانە ی پێنمایی خویان وەرگرتووە، خوا ھیدایەتیان بوۆ زیاد دەکات، واتە: زیاتر پێیان دەچەسپێت و، راستە پێیان دەکات، پێش خوی پەروردار پێنمایی خۆی ناردووە، دەبێ پێنمایی خوا وەرگیری، ئنجا خوا ﷻ لە بەرانبەر ئەووەدا کە ھیدایەتە کەیت وەرگرتووە قبوولکردووە، راستە پێت دەکات، بەلام لێرەدا گەلی ئەموود پێنماییەکی خویان ھەر وەرئەگرتووە قبوولیان نەکردووە، بەلکو کوێریان بەسەر پێنماییەدا ھەلژاردووە، بۆیە شایستە ی سزاداران بوون، وەك چۆن کەسێک پێنمایی خوا وەرگیری، شایستە ی ئەو یە ھیدایەتی تایبەتی بەدری، لەبەر ئەو ی ھیدایەتی گشتی خوی وەرگرتووە، خوا ھیدایەتی تایبەتی شایستی پێ دەدات، بە ھەمان شێوەش کەسێک ھیدایەت و پێنمایی گشتی خوا پەت بکاتووە، شایستە ی ئەو دەبێ خوا سزای بدات.

(۳) - **﴿فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ﴾**، سەرەنجام (صَاعِقَةُ) ی ئازاریکی پێسواکەر گرتی، (صَاعِقَةُ) پێشتریش گوتمان: ئاگریکەو بلیسە یە کە، ئەصلە مانایەکی ئەو یە کە لە جەودا دی، خوا ﷻ لە سوورەتی (الرعد) ئایەتی ژمارە (۱۳) دا دەفەرموۆ: **﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ﴾**، واتە: خوا برووسکەکان دەنێری، ئنجا ھەر کەسێک بیهوۆ، لێیان دەدا بەو برووسکە یە، بەلام دوای وشە ی (صَاعِقَةُ) خوازراوەتەووە بوۆ ھارژنیکی گەورە، چریکەو دەنگیکی بپەرزا، ھەروەھا بەکاریش ھێناوە بوۆ سزاو ئازاریک کت و پر بێ و، بە خێرای ئەو کەسە، یان ئەو کۆمەلە، کە تووشیان دەبێ لە بەینیان بەری.

(الهُونُ: الهَوَانُ وَهُوَ الدُّلُّ)، (هون) زه بوونی و ملکه چیه، ئنجا ملکه چیی ته گهر مروڤ له زاتی خویدا ملکه چ و نه رم و نیان بی، ئه وه له سه ری سو پاس و ستایش ده کری، به لام ته گهر به هو ی هیژیکی ده ره کییه وه بی، به بی ویستی خو ی، له و حال ته دا شتیکی خراپه و سه رزه نشتکراوه.

خوا بۆی روونی ده کاته وه ده فه رموی:

(۴) ﴿يَمَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ {بۆیه (صَاعِقَةُ) ی سزاو ئازاری ریسواکه ر گرتی}، به هو ی ئه وه وه که ده یانکرد.

(۵) ﴿وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَنْقُونَ﴾، ئه وانه ی بروایان هیئابوو، پاریزیشیان ده کرد، ئه وانه مان ده رباز کرد، ﴿ءَامَنُوا﴾ ی به کرداری رابردوو هیئابوو، چونکه ئیمان که پیشی هیئابوو، به لام (تَقْوَى) ی به کرداری رانه بردوو (فعل المضارع) هیئابوو.

﴿وَكَانُوا يَنْقُونَ﴾، چونکه ته قوا به رده وام له ئیمان وه په یدا ده بی و، له هه موو حال ته کانی مروڤدا پاریزکاری (تَقْوَى) تازه ده بیته وه و دیته وه پیش، ئینسان له هه موو هه نگاو یکیدا پتویستی به پاریزکاری هیه، دوا ی ئه وه ی که ئیمانی هیئابوو، ئیمان چه سپاوه، هه لبه ته ئیمانیش که م و زیاد ده کات به لام ئیمان که هیئابوو له رابردوودا، به لام ئیستاو، بۆ له مه وودا، ته قوا تازه ده بیته وه.

که ده فه رموی: ﴿فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ﴾، (العَذَابُ: الَّذِي هُوَ سَبَبُ الْهَوَانِ، إِضَافَةُ الصِّفَةِ لِلْمَوْصُوفِ)، واته: ئه و ئازاره ی که هو کاری ریسواپیه.

ئهمه پالدانی سیفه ته بۆ لای وه سفکراو، ئه وه ی پیشی پالدانی وه سفکراو بوو بۆ لای ئاوه لئاو، به لام ئه وه یان پالدانی ئاوه لئاو بۆ لای وه سفکراو، واته: حال ته ی ئاسایی خو یه تی.

هه ندیک له ته فسیره هاوچه رخه کان وشه ی: (صَاعِقَةُ) هیان ئاوا پیناسه کردوه: (الصَّاعِقَةُ: الصَّيْحَةُ الَّتِي تَنْشَأُ فِي كَهْرَبَائِيَّةِ السَّحَابِ الْحَامِلِ لِلْمَاءِ، فَتَقْدِحُ مِنْهَا نَارٌ تُهْلِكُ

ما تُصِيبُهُ، واتە: ئەو دەنگ و ھارژنەھە لە ھەوریکی بارگای، کارەبادار پەیدادەبێ
کە ئاوی ھەلگرتو، ئاگریکی لێ دادەگیرسێ ھەرچی تووشی بێ دەیفەوتینێ.

ھەورە کە بارگە ی ساردی ھەبەو زەویش بارگە کە ی گەرە، لە ئەنجامی ئەو ھەدا
بۆسە یەکی لێ پەیدادەبێ، کە پێی دەگوترێ: برووسکە (برق)، دەنگە کەشی
پێی دەگوترێ: ھەورە تریشکە (رعد).

لێرەدا لە کوژتایی باسی گەلی عادو ئەمووددا - کە پێشتر گوتمان لە سوورەتی
(ھود)دا بە درێژیی باسی بەسەرھاتی گەلی عادمان کردو، لە سوورەتی
(الحجر)یشدا، بە درێژیی باسی بەسەرھاتی گەلی ئەموودمان کردو - ئەم سێ
سەرئەنجام دەخەینە روو:

۱- خوا ﷻ سەرھەتا باسی گەلی عادو ئەموودو، خالی ھاوبەشیانی کردو، کە دەفەرموێ:
﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ﴾، باسی خالی ھاوبەشیان
دەکات، ھەروەھا باسی سزای ھاوبەشیشیان دەکات، کە ھەردووکیان سزایەکانی ناو
ناون: (صَاعِقَةٌ)، ئنجا بە نسبەت گەلی ئەموودو، دیارە (صَاعِقَةٌ) بوو، بەلام بە نسبەت
گەلی عادو بەیەک توندو بەھیزو زۆر سارد بوو، بەلام خالی ھاوبەشیان ئەو ھەبە کە
سزایەکی کتوپرو زۆر بەھیزو فەوتینەر بوو.

۲- دوایی خوا ﷻ باسی تاییبەتەندی ھەر کامێکیانی کردو:

أ- بە نسبەت گەلی عادو دەفەرموێ: ﴿فَأَسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾، بە
ناھەق لە زەویدا خۆیان بە زلگرت، ھەروەھا گوتووینە: ﴿مَنْ أَشَدُّ مَنَاوَةً﴾، کێ لە ئێمە
بەھیزتر، ھەروەھا سیفەتێکی دیکەیان: ﴿وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ﴾، واتە: نکوولیان
لە ئایەتەکانی ئێمە دەکرد، ئەم سێ سیفەتە ی خۆی مۆتەعال لێی گیراوەو لە گەلی عاد.

بە نسبەت سزایە کەشیانەو خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا
فِي أَيَّامٍ مَّحْسُوتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ

لَا يُنْصَرُونَ ﴿۱﴾ بایەکی زۆر بە ھیزی زۆر ساردمان لە پوژانیکی نەگبەتدا ناردە سەریان، تاکو سزای پيسواکەریان لە ژيانی دنیا پێ بچێژین و، سزای پوژی دوایش پيسواکەرتريشهو، کەشیش نابێ پشتيوانيان بکات و، سەريش ناخړین.

ب- بە نەبەت گەلی ئەموودەوێش، خوا ﷻ ئەوێ باسکردووە: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ﴾ رێنماییمان کردن، بەلام ئەوان چیان کرد؟ ﴿فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾ کۆیرییان بەسەر رێنماییدا ھەڵبژارد، بۆ سزایەکەشیان: ﴿فَأَخَذْنَاهُمْ صَاعِقَةً أَلْعَابَ الْأُنَاسِ﴾ (صَاعِقَة) یەك و، بلیسە یەك، ھارژنیکی ئازاری پيسواکەر گرتی، بە ھوێ ئەوێ دەیانکرد.

۳- ئەوێ کە لە بەسەرھاتی عاددا باسکراو، لە ھێ ئەموودا دووبارە نەکراو ئەوێ، ئەوێ کە لە ھێ ئەموودا باسکراو، لە ھێ عاددا باس نەکراو، بۆ وێنە:

أ- لە ھێ گەلی عاددا: ﴿أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ﴾ پوژانیکی نەگبەت و بێ خێر، ئنجا وەك چۆن ئەو پوژانە کە گەلی عاديان تیدا فەوتاو، نەگبەت و بێ خێر بوون بۆ ئەوان، ئەو پوژانە کە گەلی ئەموودیشیان تیدا فەوتاو، ھەر وابوون، بەلام چونکە لە ھێ گەلی عاددا باسی کردووە، بە پێیست نەزانراو لە ھێ گەلی ئەموودا باس بکری، لەبەر ئەوێش کە گەلی عاد دیارە ھەوت شەو و ھەشت پوژ بایە کە لێ داو، بەلام ھێ گەلی ئەموود بلیسە یەك بوو، ھارژنیکی گەورە بوو، ھێندە پێ نەچوو فەوتاون.

ب- ھەر وەھا بە نەبەت گەلی عادووە خوا دەفەرموێ: ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ﴾ ئازاری مەزلگای کۆتایی پيسواکەرتريشه، بەلام بۆ گەلی ئەموود ئەوێ بەکارنەھێناو، چونکە کە لەوێ بەکارھاتو، ھێ گەلی ئەموودیش ھەر وابوو، وەك چۆن لە دنیادا خوا سزای داو، لە دواپوژیشدا سزایان دەدا.

ج- ھەر وەھا بۆ گەلی عاد فەرموویەتی: ﴿وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ﴾ ئەوان سەرنەخړین، پشتيوانیی ناکړین، بۆ گەلی ئەموودیش بەھەمان شێو، بەلام کە لەوێ باسی کردو، لەوێ دووبارە نەکردۆتەو، واتە: بە نەبەت گەلی عادووە خوا پەروەردگار سێ شتی

باسکردوون، که دواپی بۆ گەلی ئەموود دووبارە ی نەکردوونەوه، بۆ گەلی ئەموودیش به هەمان شیوه:

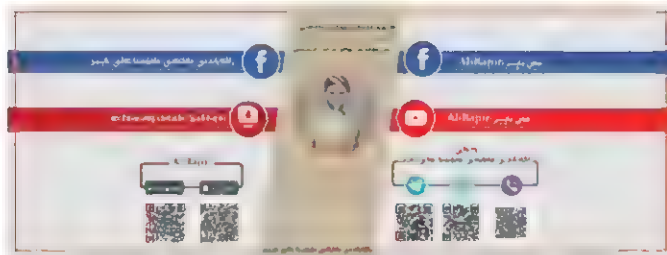
أ- ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَهُمْ﴾ به لām ئەموود پێمان پێشاندان، وهك چۆن خوا پێی پێشانی گەلی ئەموود داوه، پێی پێشانی گەلی عادیش داوه، به لām که لهوێ باسی کردوه، لهوێ به پێویست نەزانراوه، باس بکری.

ب- بۆ گەلی ئەموود دەفەر موی: ﴿فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾، کویریان به سەر پێنمایدان هەلبژارد، که لێره دا ئەوهی بۆ گەلی ئەموود باسکردوه، بۆ گەلی عاد به پێویست نەزانراوه، باس بکری.

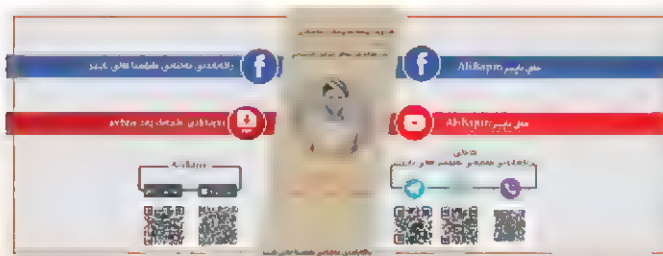
ج- بۆ گەلی ئەموود دەفەر موی: ﴿بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾، به هۆی ئەوهوه که وه دەرستیان دەریناو دەرینکرد، دیاره بۆ گەلی عادیش به هەمان شیوه، به لām که بۆ گەلی ئەموود باسی کردوه، بۆ گەلی عاد باسی نەکردوه.

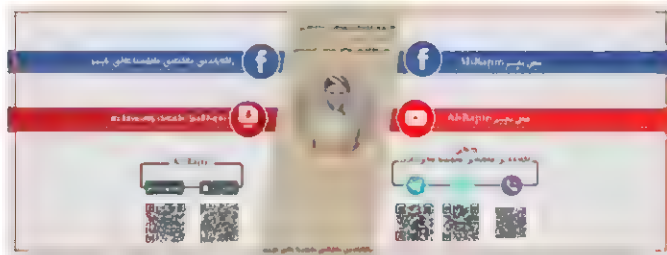
کهواته: سێ شت بۆ گەلی عاد باسکراون، سێ شتیش بۆ گەلی ئەموود، که له راستیدا هەردوو گەلهکه، لهو شەش خالەدا هاوبهشن، خوا ﷻ بۆ هەر کامیکیان سێ شتی باسکردوون، که بۆ ئەوهی دیکه سێ شتی دیکه ی جیاوازی باسکردوون، تاكو بزانی، که سەرجهم هەردوو گەلهکه لهو شەش خالەدا هاوبهش بوون.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى سۆيەم ❖

پېناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە (۱۱) يازدە ئايەت پيک دى، ئايەتەکانى: (۱۹ - ۲۹)، كە باسى سەرەنجامى شووم و بەدى بېيروايانى کردو لە پۆژى دوايدا، كە بيستى و ديتى و پيستان لەسەريان دەبنە شايدە، پاشان باسى چەند حالەت و هەلوستىكى بېيروايان کراوە هەك:

۱- گومانيان بەرانبەر بە خوا، كە زۆريک لە کردەووەکانيان نازانى.

۲- پى نەدرانيان كە بە هۆى داواى لېبورىن کردنەو، گلەيى خوا لەسەر خويان لابەرن.

۳- بۆ پەخسىترانى چەند هاوەلپىكى خراپ، كە کردەووە خراپەکانيان بۆ دەپازيننەو، ئنجا هاوەلى خراپى جند بن، ياخود مرووف بن.

۴- بە يەكدى گوتنيان كە قسەى پووچ و غەلبەغەلب بکەن لە دژى قورئان، بۆ ئەووى بەسەريدا زالبن.

۵- سزاي بېيروايان ئاگرى دۆزەخەو، لەويىدا ريسواو شەرمەزار دەکري.

۶- لە دۆزەخدا بېيروايەکان داوا لە خوا دەکەن، ئەو دووانەى لە جندو مرووف، گومپايان کردوون، پيشانيان بدات تاكو بيانخەنە ژير پيشان و، لە خوارەو بن.

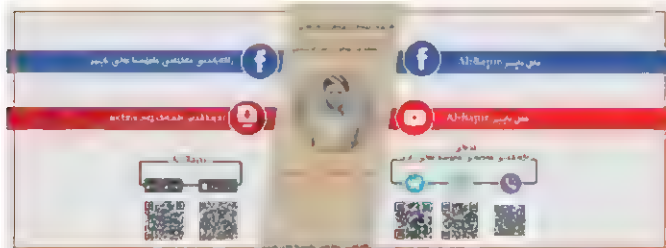
﴿وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لِمَ لُجِلُّودُهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا

کُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصِيرُوا فَاَلْتَارُ مَثْوًى لَّهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتَبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنَذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ بِجَعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

مانای دهقاو دهقی ثابتهکان

{ههروهها (تهی موحه ممهه) لهو پوژدهش بیانترسینه که دوژمنانی خوا به رهو لای ناگر {ی دوزهخ} کو ده کرینه وهو ره پیچهک دهدرین، هی پیشیان پاده گیر، تاکو هی دویان پیان دهگات ﴿٢٩﴾ ههتا کاتیک هاتنه لای دوزهخ، بیستیان و، چاوهکانیان و، پیستهکانیان، شایه دیان لهسهریان دا له باره ی تهوه وه که دهیانکرد ﴿٣٠﴾ تهوانیش به پیستهکانیان گوت: بوچی شایه دییتان لهسهرداین؟ گوتیان: تهو خوییه هیتانینیه گو، که هه موو شتیک دینیتیه گو، (وه قسه دینی)، ههر تهویش یه که مجار دروستی کردوون و، ته نیا بو لای ویش ده گیردینه وه ﴿٣١﴾ کاتی خویشی له ژیانی دنیا، تیوه بویه خوئانتان هه شار نه ده دا، (خوئان نه ده شارده وه) که بیستتان و، چاوه کانتان و، پیسته کانتان، شایه دییتان لهسه

بدەن، بەلکو پیتان وابوو: خوا زۆریك له وهی دهیکەن نایزانی ﴿۴۲﴾ ئنجا ئەو
گومانهشتان که به پهروهردگارتانتان برد، فهوتاندنی، (سهری به فهتارەت دان
و)، له زیانباران بوون ﴿۴۳﴾ ئنجا له پۆژی دوایدا ئەگەر خۆیان پابگرن، (یان
خۆیان پانهگرن)، له نێو ئاگریدا (پهکسانه)، شوینی حهوانهوهیان هەر ئاگره،
ئەگەر داواش بکەن گلهیی له سەر خۆیان لابهرن، له گلهیی له سەر لایراوان
نابن، (بویان نادری پۆزش بهیننهوه، گلهیی خوا له سەر خۆیان لابهرن) ﴿۴۴﴾
ههروهها هاونشینانیکی خراپمان بۆ پهخساندوون، ههرچی له پیشیانوهیه (له
کاروباری خراپی دنیا) و، ههرچی له دوايانهوهیه (له پشت گوێخستنی پۆژی
دوایی)، بۆیان پازاندنهوه، فهرمایشت و بریاری خویان له سەر چهسپا، (که
دهبی سزا بدرین)، له نێو کۆمهڵاتییدا له جندو مرووف، که زیانبارن ﴿۴۵﴾
ئەوانهش که بێپروان گوێیان: گوێ بۆ ئەم قورئانه مهگرن و، غهلبهغەلب و
قسە پووچی له کاتی خوێنانی دا تیدا بکەن، بەلکو به سهریدا زالبن ﴿۴۶﴾
به دلناییی ئەوانه ی بێپروان، ئازاریکی توندیان پێ دهچێژین و، مسوگەر سزای
خراپترین کردهوهیان دهدهینهوه که دهیانکرد ﴿۴۷﴾ ئەوه سزای دوژمنانی خواجه،
ئاگری دۆزهخه، که لهویدا مهزڵگای هه میشه بیان ههیه، به هۆی ئەوهوه
که نکوولییان له نیشانه کامان دهکرد ﴿۴۸﴾ ههروهها ئەوانه ی بێپروان گوێیان:
پهروهردگارمان! ئەو دووانه مان پیشان بده له جندو مرووف که گومریان کردین،
دهیانخهینه ژێر پیمانهوه، تاكو له هه ره زمان بن ﴿۴۹﴾.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(يُوزَعُونَ): (وَزَعْتُهُ عَنْ كَذَا، أَي: كَفَفْتُهُ، يُوزَعُونَ، أَي: يُحْبَسُ أَوْلَهُمْ عَلَى آخِرِهِمْ، أَوْزَعْنِي: أَلْهِمْنِي)، ده‌گوتری: (وَزَعْتُهُ عَنْ كَذَا) واته: نه‌مه‌یشت، ریم لیگرت، گێرامه‌وه، (يُوزَعُونَ) هی پێشیان راده‌گیری، تا‌کو هی دوایان پیده‌گات، هه‌موویان خپ ده‌کرینه‌وه سه‌ر یه‌ك، وشه‌ی (أَوْزَعْنِي) له‌ قورئاندا به‌کارهاتوه: ﴿رَبِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ﴾ (۱۵) الْأَحْقَافِ، (أَي: أَلْهِمْنِي) واته: مه‌هیله‌ سوپاسگوزاری بو‌تۆ نه‌که‌م.

(أَرَدَاكُمْ): (أَي: أَهْلَكَكُمْ) فه‌وتاندنی، (الرَّدَى: الْهَلَاكُ، وَالتَّرْدَى: التَّعَرُّضُ لِلْهَلَاكِ، أَرَدَاكُمْ: أَهْلَكَكُمْ)، (رَدَى) به‌ مانای فه‌وتانه، (تَرْدَى) بریتیه له‌وه‌ی ئینسان خو‌ی بخاته‌ حاله‌تی فه‌وتانه‌وه، که‌واته: (أَرَدَاكُمْ) واته: فه‌وتاندنی.

(وَإِنْ يَسْتَغْتَبُوا): ته‌گه‌ر داوا بکه‌ن گله‌یی له‌سه‌ر خو‌یان لابه‌رن، (الْعَتَبُ: كُلُّ مَكَانٍ نَابٍ بِنَازِلِهِ، وَمِنْهُ عَتَبَةُ الدَّارِ، وَالْعَتَبُ وَالْمَعْتَبَةُ: غِلْظَةٌ يَجِدُهَا الْإِنْسَانُ فِي نَفْسِهِ، وَالْإِسْتِعْتَابُ أَنْ يُطْلَبَ مِنَ الْإِنْسَانِ أَنْ يَذْكُرَ عَتَبَةَ لِيَعْتَبَ)، (عَتَبَ): هه‌ر شو‌ینیکه‌ که‌ زه‌ق بئ بو‌ که‌سیک که‌ لئی داده‌نیشئ، له‌ بنیدا به‌رز بئ، (عَتَبَةُ الْبَابِ) واته: شیاپانه‌ی ده‌رگا، چوارچێوه‌ی ده‌رگا، (الْعَتَبُ وَالْمَعْتَبَةُ) زه‌رییه‌که‌ مرو‌ف له‌ نه‌فسی خو‌یدا هه‌ستی پیده‌گات، گله‌یی، (إِسْتِعْتَابُ) یش نه‌وه‌یه که‌ داوا له‌ مرو‌ف بکری گله‌یه‌که‌ی خو‌ی باس بکات، تا‌کو گله‌یه‌که‌ی نه‌میئ، که‌واته: (إِنْ يَسْتَغْتَبُوا)، (إِنْ يَسْأَلُوا الْعُتْبَى، وَالْعُتْبَى مَصْدَرُ الْإِعْتَابِ، وَهِيَ رُجُوعُ الْمَعْتُوبِ عَلَيْهِ إِلَى مَا يُرْضِي الْعَاتِبَ) ته‌گه‌ر داوا‌ی (عُتْبَى) بکه‌ن، (عُتْبَى) ش ناوی چاوگه‌ بو‌ (إِعْتَابَ)، (إِعْتَابُ) یش: بریتیه له‌وه‌ی بابای لۆمه‌کراو، بگه‌رپه‌ته‌وه بو‌ حاله‌تیک که‌ بابای لۆمه‌که‌ر رازی بئ لئی، واته: گله‌یی گله‌یه‌که‌ر له‌سه‌ر خو‌ی نه‌هیلئ.

(فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ): واتە: (إِنَّ اللَّهَ لَا يُعْتَبُهُمْ، أَي: لَا يَقْبَلُ مِنْهُمْ الْإِعْتِدَارَ وَرَفَعَ الْعِتَابَ عَلَيْهِمْ)، خوا پۆزش هێنانەوه یان لێ قبوول ناکات، یانی: گلهیی و لۆمه‌ی خۆییان لەسەر لانا‌بات، لەوی بۆاریان پێ نادات، گلهیی خوا لەسەر خۆیان لابەرن.

(وَقَيْضَنَا): (هَيْئَتُنَا، أَتَخَنَّا لِيَسْتَوِيَّ عَلَيْهِ اسْتِيلَاءُ الْقَيْضِ عَلَى الْبَيْضِ، وَهُوَ الْقَشْرُ الْأَعْلَى)، (قَيْضَنَا) بە مانای ئامادەمان کرد (أَعَدَدْنَا) واتە: پێمان پێدا که بەسەریدا زāl بێ، وهك چۆن (قَيْض) بەسەر (بَيْض) دا زāl دەبێ، (قَيْض) یش: بریتیه لهو توێکله‌ی له سه‌ره‌وه‌ی هێلکه‌یه، توێکله‌که زه‌ردینه‌و سپینه‌که‌ی هێلکه‌که‌ی گرتۆته‌ تێو خۆی.

(قِرْنَاءَ): (جَمْعُ قَرِينٍ، الْقَرِينُ هُوَ الصَّاحِبُ الْمُلَازِمُ)، (قِرْنَاءَ) کۆی (قرین)ه، هاوه‌لیک که په‌یوه‌ست بێ به‌ مروّقه‌وه‌و، هه‌میشه‌ له‌گه‌ڵی بێ، بۆیه‌ به‌ کوریدی به‌ (هاونشین) که‌سه‌یک که‌ هه‌میشه‌ له‌گه‌ڵ که‌سه‌یکه‌، له‌گه‌ڵی داده‌نیشی و پێکه‌وه‌ن، مانامان کردوه.

(وَالْعَوَافِيهِ): واتە: (لَعُو)ی تێدا بکه‌ن، (اللَّعُو: مِنَ الْكَلَامِ مَا لَا يُعْتَدُّ بِهِ، وَهُوَ الَّذِي يُورَدُ لَا عَنْ رَوِيَّةٍ وَفِكْرٍ، فَيَجْرِي مَجْرَى اللَّغَا، وَهُوَ صَوْتُ الْعَصَافِيرِ)، (لَعُو): له‌ قسه‌، ئه‌وه‌یه‌ که‌ بایه‌خی پێ نه‌دری، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ که‌سه‌یک قسه‌یه‌ك بکات له‌ پرووی بیر لێکردنه‌وه‌و تێوه‌پامانه‌وه‌ نه‌بێ، بۆیه‌ حوکمی (لَعَا)ی ده‌بێ، (لَعَا) ش: بریتیه‌ له‌ ده‌نگی پاساری، ده‌نگی چۆله‌کان که‌ بۆ ئێمه‌ سوودیکی نیه‌و، تێناگه‌ین، به‌لام بێگومان ته‌یرو توال که‌ ده‌جریوینن و ده‌چریکینن، که‌و که‌ ده‌قاسپینن، کۆتر که‌ ده‌گمینن، قاز که‌ ده‌قیرینن، مریشک که‌ ده‌کورکینن، که‌له‌باب که‌ ده‌قووqینن، عه‌له‌شیش که‌ ده‌عووعینن، ئه‌وانه‌ هه‌موویان بۆ خۆیان لێک تێده‌گه‌ن و بۆ ئه‌وان قسه‌یه‌کی به‌ که‌لکه‌، به‌لام بۆ ئێمه‌و مانان که‌ لێیان تێناگه‌ین، پووچ و بێ سووده‌.

ئىنجا بېرپروايەكان گوتوويانە: كە قورئان دەخوئندرى، ئىيە قسەى پووچى تىدا بىكەن، گالە گال و قسەى پووچ بىكەن، بۆ ئەوۋى ئەو ئايەتەى دەخوئىرىن، نەگەنە گوئى بىسەران و، لىيان تىنەگەن.

(الْأَسْفَلَيْنِ): (السُّفْلُ ضِدُّ الْعُلُوِّ، وَالسُّفْلُ فَهُوَ سَافِلٌ، وَالْأَسْفَلُ ضِدُّ أَعْلَى)، (سُفْلُ): پىچەوانەى (عُلُو)، (سُفْلُ) خوارى، (عُلُو) سەرى، (سُفْلُ فَهُوَ سَافِلٌ) واتە: چوۋە ژىرەوۋە ئەو لە ژىرەوۋەى، (وَالْأَسْفَلُ ضِدُّ أَعْلَى)، (أَسْفَلُ) واتە: زۆر لە خوارى، (أَعْلَى) واتە: زۆر لە سەرى، (هَذَا أَسْفَلٌ مِنْ هَذَا، وَهَذَا أَعْلَى مِنْ هَذَا) ئەمە لە خوار ئەمەىەو، ئەمە لە سەرووى ئەمەىە، ئەوانە پىچەوانەى يەكدىن.

مانای گشتیى ئايەتەكان

دواى ئەوۋى خواى كاربەجى لە شەش ئايەتى پىشودا، سەرنجى خەلكى راكىشا بۆ بەسەرھاتى ھەر كام لە گەلى عادو گەلى ئەموودو، ئەو سەرەنجامە شوومەى كە لەگەلیدا دەستەو يەخە بوون، بەھۆى ملھوپريان و، بەھۆى رەفزکردنيانەوۋە بۆ ھىدايەتى خوا، ئىنجا خوا ﷻ دەگوازىتەوۋە بۆ باسى رۆژى دواى، چەند دىمەنىك لە رۆژى دواى دەخاتە بەرچاۋ، تاكو بزەنن كە رۆژى دوايش چاۋەپريانە، وپراى ئەو سزا دىيائە، كەواتە: ئەگەر سزايەكى دىيائى ۋەك ھى گەلى عادو ئەموودىشان بەملدا نەھات، با بزەنن ئەوۋى رۆژى دواى ھەر مسۆگەرەو، بە ملياندا دى.

خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾، ئەو رۆژە كە دوژمنانى خوا بەرەو ئاگر كۆ دەكرىنەوۋە، ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾، واتە: دەگىردىنەوۋە ناھىلرى لىك بترازىن، ھى پىشيان رادەگىرى، تاكو ھى دوايان پى دەگات، ياخود: ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾، يانى: (يُسَاقُونَ)، لىدەخوپرىن و پالپىوۋە

دەنرین، رەپپچەك دەدرین، وەك چۆن كەسێك كۆمەلە ئازەلیك دەبات بۆ سەر ئاو، یان بۆ نیو ئاغەل، دەنگیان دەداو، رەپپچەکیان دەداو، هەڵیاندهپپچێ، ئەوانیش بەو شیوەیه، ﴿حَقَّ إِذَا مَا جَاءُوهَا﴾، هەتا کاتێك كە هاتنه لای، ئەو راناو (ها) بۆ ئاگر دەچیتەوه، كە پپشی هاتوه، واتە: تاكو کاتێك كە گەشتنه لای ئاگری دۆزەخ، ﴿شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، بیستیان و، چاوەکانیان و، پپستهکانیان شایەدییان لەسەردان بەوهی دەیانکرد، واتە: لەسەریان بوونه شایەد، شایەدی کردەوه خراپەکانیان.

﴿وَقَالُوا لَجُلُودُهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا﴾، بە پپستهکانی خۆیان گوت: بۆچی شایەدییمان لەسەر دەدەن، ئەوان هەم بیستیان و، هەم بینیان، واتە: گوێ و چاوەکانیشان شایەتیان لەسەر داو، بەلام لێرەدا تەنیا رووی رەخنە دەکەنە پپستهکانیان، كە بۆچی شایەدییمان لەسەر دەدەن؟ باسی گوێ و چاوەکانیان نەکراوه، لەبەر ئەوهی پپستهکانیان لەبەرەو روویانەو دەبینن، واتە: پپستی ئەندامەکان، بەلام نە گوێیان دەبینن، نە چاویان لەبەر چاویانە تاكو بینن، كە دەلێن: بۆچی شایەدییمان لەسەر دەدەن؟ ﴿قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، گوێیان: ئەو خوايه هێنانیه گۆ، كە هەموو شتیکی هێناو ته گۆ، ئەو خوايه تێمە وەقسە هێناو، كە هەموو شتیکی وەقسە هێناو، واتە: هەر شتێك بیهوێ، خوا ﷻ وای لێدەكات بدوێ و قسە بکات، ﴿وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾، هەر ئەویش یەكەمجار دروستی کردن، ﴿وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾، هەر بۆ لای ویش دەگیردێنەوه.

ئنجا ئەمە ی دی، دەگونجێ هەر قسەو وەلامی پپست و، چاوو، گوێیەکانیان بێ، دەشگونجێ ئەمە فەرمايشتی خوای مۆتەعال بێ، نێواخنی کردو له گەل وەلامی ئەو ئەندامانە ی جەستە ی مروّفدا، دەفەرموێ: ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْشِدُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ﴾، ئیوه کاتی خوێ خۆتان پەنهان نە دەکرد، لە ترسی ئەوهی بیستتان و، چاوەکانتان و، پپستهکانتان شایەدییتان

لهسەر بدهن، واته: خوڤه نهانکردنتان له ترسی شایه دی لهسهردرانتان نه بوو، ﴿وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾، به لام پیتان وابوو خوا زوړیک له وهی دهیکه، نایزانئ، واته: نه گهر شتیکتان به په نهانی دهکرد، له بهر شایه دی لهسهردانی بیست و، چاوو، پیستتان نه بوو، به لکو پیتان وابوو نه گهر شتیك به په نهانی بکه، خوا زوړیک له کرده وه کانتان نازانئ، یانی: نهو کرده وانه ی به په نهانی دهیانکه، که واته: خوڤه نهانکردنه که تان لهسهر نهو بناغیه بوو، پیتان وابوو نه گهر خو تان په نهان بکه، خوا کرده وه په نهانه کانتان په ی پینبات و نازانئ، یان نه گهر به چه قسه بکه، قسه که تان نایستی.

﴿وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ﴾، ئا نهو گومانه شان که به په روه ردگارتان برد، ﴿أَرَدْنَكُمْ﴾، ئیه وه فهوتاند، ﴿فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، سه ره نجام له زیانباران بوون، واته: نهو گومانه تان که پیتان وابوو، خوا زوړیک له کرده وه کانتان نازانئ و، پیتان وابوو خوا لی تان ناپرسی ته وه، سزاو پاداشتان ناداته وه، نهو بوو وایلی کردن بفهوتین و، ری له بهردهم خو تاندا تهخت و ناچووخ بینن، که بیپروابن و، هاوبه ش بو خوا دانه ربن و، تاوانباربن و، خراپه کاربن، چونکه پیتان وابوو خوا زوړیک له کرده وه کانتان ناینی و، پیشتان وابوو، روژیک نایه ته پیش خوا سزاتان بدات لهسهر خراپه کانتان.

﴿فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ﴾، ئنجا نه گهر خو یان رابگرن، نهو ئاگر جیگای هه وانه وه یانه، واته: ئاگری دوزه خ، لیره ده فره موئ: نه گهر خو یانی تیدا رابگرن، باسی به رانه به که ی نه کرده، به لام واته: نه گهر خو یان رابگرن، یان خو یان رانه گرن، سه ره نجام هر جیگایان ئاگره، چونکه له قورئاندا زورجاران خوا زوړیک له دوو شان یه کیکیان باس ده کات و، نهو دی که باس ناکات، له بهر نهو وهی نهو دوو شته پیکه وهن و پیکه وه په یوه ست، زانایان زورجاران وینه بهو ده دینه وه که خوا زوړیک له سوو ره تی (النحل) دا ده فره موئ: ﴿سَرِيلَ تَقِيكُمْ الْحَرَّ وَسَرِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ﴾، واته: پو شاکیک دروست ده که ن که له گهرما ده تانپاریزی،

ساردی باس نه کردوه، یانی: (تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَالْبَرَدَ)، واته: له گهرماو، له سه رماش ده تانپاریزی، ههروهه: ﴿تَقِيكُمْ بِأَسْكُمْ﴾، له کاتی جهنگ ده تانپاریزی، کهواته: له کاتیک دا جهنگیش نه بی، ئەو پۆشاکه خۆتانی پی داده پۆشن.

ئنجا ده فهرموو: ﴿وَإِنْ يَسْتَعْجِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ﴾، ئەگەر داوا بکهن، گلهیی له سه ر خۆیان لابه رن، گلهیی له سه ر لابر او نابن، ئەو گلهیی له سه ر خۆ لابر دنه ش، به وه که داوای لیبوردن له خوا بکهن و، پۆزش بهیینه وه، به لام وه لامی ئەو داوایه یان نادریته وه، بۆیه گلهییان له سه ر لاناچی، ئەو گلهیی و، ره خنه یه ی خوا لیانی هه یه، هه ر ده مینی، بۆچی؟ چونکه رۆژی دوایی شوینی سزاو پاداشته، شوینی داوای لیبوردن کردن و، قهره بوو کردنه وه، چاککردنه وه ی خراپه کان نیه، خوینراویشه ته وه: ﴿وَإِنْ يُسْتَعْجِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ﴾، ئەگەر داوایان لی بکری، گلهیی له سه ر خۆ لابه رن، گلهیی له سه ر خۆ لابه ر نابن، (مُعْتَبٍ)، واته: که سیك که گلهیی له سه ر خۆی لاده بات.

﴿وَقِضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا﴾، هاوونشینانی که مان بو ره خساندن، بو ئاماده کردن، (قُرْآنًا) کوو (قرین) ه، (قَرین) به هاو ه ل و هاو ده م و هاوونشینیک ده گوتری، که هه میشه له گه ل مروف دابی، بۆیه زور له زانایان (قُرْآنًا) یان به هاو ه لانی جندو شه ی تان لی کداو ته وه، هه رچه نده ده شگونجی هاو ه لانی مروف بن، هاو ه لی خراپ، به لام وه ک دوایی له مه سه له گرنه گه کاند زیا تر تیشکی ده خه ینه سه ر، له چه ند شوینیکی دیکه ی قورئاندا، خوا ﷺ باسی (قَرین) ی کردوه، باسی شه ی تانه کانی کردوه که ده بنه هاو ده م و هاو رازی بیبروایه کان، بو وینه:

أ- له سووره تی (الأعراف) دا ده فهرموو: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، واته: ئیمه شه ی تانه کا ه مان کردوه به دوست و نیزیکی ئەوانه ی بر او نا هیئن.

ب- هه روه ها له سووره تی (الأنعام) دا ده فهرموو: ﴿شَیْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾، واته: شه ی تانه کانی مروف و جند هه ندیکان

قسہی رازاوهو فریودەر بو یه کدی ده نیرن، که مه به ست پیی خوتخوته کردنی شهیتانه جنده کانه بو مروقه کان.

ج- ههروهها له سووره تی (الأنعام) دا ده فهرمو: ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَدِّلُوَكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ (۱۳۱) واته: شهیتانه کان خوتخوته ده کهن بو دوسته کانیان (له کافره کان) تا کو شه ره قسه تان له گه لدا بکه ن و، ته گهر به قسه یان بکه ن، ئیوه ش ده بن به هاوبه ش بو خوادانه ر، واته: ته گهر له بواری حه لال و حه رامدا به قسه یان بکه ن، له بازنه ی ئیمان ده رده چن.

﴿وَقِضْنَا لَهُمْ قُرْنَآءَ﴾ چهند هاووشینی کمان بو ناماده کردن، ﴿فَرِیَنُوا﴾ هه رچی له پیش ده ستیانه وهیه و، هه رچی له دوایانه وهیه بویان رازاندنه وه، واته: هه رچی گوناوه تاوان بوو له هه ر چوار ده وریان بویان رازاندنه وه، ئه وه واتیه کی، یاخود گوناوه تاوانیک که له دنیا دا ده یکه ن، بویان رازاندنه وه، ﴿وَمَا خَلَفَهُمْ﴾ ههروهها هی رۆزی دوایشیان بو رازاندنه وه، به و واتیه که گو تیان: نه سزا ههیه و نه پاداشت ههیه و، نه لیبرسینه وه، نه هیچ ههیه، ئه ویشیان بو رازاندنه وه فریویان دان، ﴿وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ فه رمایشیان له سه ر چه سپا، فه رمایش واته: بریاری خوا که ده بی سزا بدرین، له سه ر ئه و کوفر و خراپه و تاوانه یان، ئه و فه رمایشته ی خویان له سه ر چه سپا، ﴿فَیْ أَمَرَ قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ﴾ له نیو کومه لانی کدا که تیه ریوون، له پیش واندا له جندو له مروقه، ﴿إِنَّهُمْ کَانُوا خَسِرِیْنَ﴾ به دلنایی ئه وان زیانبار بوون، لیره دا تویره ره وانی قورئان ده لین: (خاسر) بو بازرگانی که که سه وداو مامه له یه ک ده کات، دوایی له سه وداو مامه له کهیدا زهره ر ده کات، نه ک هه ر قازانجی نایه ته ده ست، ده ستمایه که شی له ده ست ده دات، واته: حالیان چوینراوه به حالی بازرگانی که وه، که نه ک هه ر قازانجی نه کردوه، به لکو ده ستمایه و سه رمایه که شی فه وتاوه.

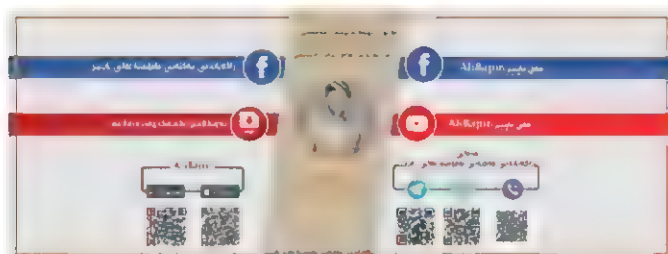
تَنجَا خَوَ ۞ دَیْتِه سَهَر بَاسِی هَه لَوِیْسَتِکِی دِیکه یان و دَه فِه رَمَوِی: ﴿وَقَالَ
 الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، ئه وانِه ی بیپروان گوتیان، به کِیان گوت؟ دِیاره له بهینی خَوِیاندا
 گوتیان، یاخود ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، مه به ست پِیی سَه رانِیانه، سَه ران و حوکمپران و
 دَه سترِویشتووه کان، به دَه ست و پِیوه نَدو شوینکِه و ته هَه لَخَه لَه تاوه کانِیان گوت:
 ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ﴾، گوئِ بَوِ ئَه م قورئانه مه گرن، ﴿وَالْغَوَا فِيهِ﴾، له غووی
 تیدا بکهن، قسه ی پووچی تیدا بکهن، ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾، به لکو به سهریدا زالبَن،
 ئه وانِه ی که فِه رمانِیان کرد بئِ به جگه له خَوِیان، که گوئِ مه گرن بَوِ قورئان و،
 قسه ی پووچی تیدا بکهن! دَه بئِ که سَانِیک بووبن ئَه مَر و نه هییان به دَه ست بوو
 بئِ، که واته: ئَه مه قسه ی به رپر سه کان و دَه سترِویشتووه کانه، که به شوینکِه و توو
 و به دَه ست و پِیوه نَدو، خه لکه هَه لَخَه لَه تاوه که ی خَوِیانِیان گوتوه، وشه ی (لَعُو)
 پِیشتریش باسَمان کرد، یانی: قسه ی پووچ، قسه یه ک که سوودی نه بئِ، واته:
 قسه ی پووچ بکهن له کاتیکدا که قورئان دَه خویَنرِی، بَوِ ئَه وه ی له ئَه نجامی
 گوئِ بیست بوونی بیسه راندا بَوِ قسه پووچه کان، ئاگایان له گوئِ لیگرتنی قورئان
 نه مِیَنئِ، یاخود غه لَبه غه لَب و دَه نگه دَه نگ بکهن، بَوِ ئَه وه ی ئَه و دَه نگه دَه نگ
 و غه لَبه غه لَبه، بیته په رده یه ک له نِیوان قورئان و بیستنی ئَه و که سانه دا، که
 له و کُور و مه جلیسه دا گوئِ دَه گرن، ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾، به لکو زَال بِن، ئه گهر
 وابکهن به سهر قورئاندا زَال دَه بن، واته: نه یِلَن قورئان بگاته گوئِ خه لک،
 ئَه مه چه کی به هیزی ناحه زانی پِیغه مبه ران و په یامه کانی خَوِی موته عال بووه،
 به درِیژایی مِیژوو تا کو ئِیستاو، له مه و دواش هه روا دَه بئِ، به هیژترین چه کیان
 ئَه وه بووه که نه هیِلَن ئَه و دَه نگه زو لاله، ئَه و بانگه هه قه بگاته گوئِ خه لک،
 زانیویانه ئه گهر بگاته گوئِ خه لک، خه لک هَوِشیار دَه بیته وه، چونکه زگماکی
 ساغی مروّقه کان و عه قلی سه لیمیان ئاشنایه له گه ل په یامی خَوِی، به رنامه ی
 خَوِادا ۞ که به پِیغه مبه راندا ناردوو یه تی، چونکه ئَه و په یام و به رنامه نه ی خَوِا،
 وه لَمگوئِ هه موو داخوازییه په واو خوارِسکه کانی زگماک و سروشتیانن.

ئىنجا لى بەرانبەر ئەو دەدا، خوا دەفەر موۆ: ﴿فَلَنَذِقَنَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا﴾، بە دلىيى و زۆر بە جەختکردنەو دەو: ئەوانەى بىپروا بوون، سزايەكى توندىيان پى دەچىژىن، واتە: وەك چوون خوراكيك ئامادە دەكرى و، دەر خواردى كەسيك دەدرى، ئىمەش ئاوا ئەو سزايەيان پى دەچىژىن، ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَشْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، بە دلىيى سزايان دەدەين، بە پى خراپترىنى ئەو دەيانكرد، واتە: سزاي خراپترىن كردهوەكانيان دەدەينەو، ئىنجا (أَشْوَأَ)، لىرەدا هەرچەندە ناوى هەلبژاردن (إِسْمٌ تَفْضِيلٌ) ه، بەلام مەبەست پى هەلبژاردن نىه، بەسەر كردهوەكانى دىكەيان دا كە هەندە خراپ نىن، چونكە خوا بەپى هەموو كردهوە خراپەكانيان، سزاي خراپەكاران دەدات، بەلام يانى: سزاي خراپترىن كردهوەيان دەدەين، ئەو كردهوانەيان كە هەرە خراپن، كەواتە: (أَشْوَأَ) بەرانبەر يىكى نىه، خراپتر لەچى؟ يانى: هەموو كردهوەكانيان خراپترن.

﴿ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ﴾، ئا ئەو سزاي دوژمنانى خوايە ئاگرە، ئاگرى دۆزەخە، ﴿لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ﴾، لە نىو ئەو ئاگرەدا مەزلگاي هەمىشەيان هەيە، واتە: شوينىكيان هەيە كە هەمىشە تىيدا دەمىنەو، ﴿جَزَاءُ مَا كَانُوا يَأْتِينَنَا بِمُحَدُونَ﴾، ئەو دەسزاي ئەو هەيە بە نىشانەكانى ئىمە بىپروا بوون، نكووليان لىيان دەكرد.

هەلبەتە لىرەدا (آيات) وەك زۆر جار گوتوو مانە: دەگونجى مەبەست پى رستەكانى قورئان بى، دەشگونجى مەبەست پى موعجىزەكانى پىغەمبەرەران بى، دەشگونجى مەبەست پى دياردەو دىمەنەكانى گەردوون بى، واتە: نىعمەتەكانى خواى پەرورەدگار، كە ئەوانە نكوولى بكن لەو دە نىعمەتەنە خوا پرەخساندوونى و، نكوولى بكن لە موعجىزەكانى پىغەمبەرەران، ياخود لەو رستانەى فەرمايشتى خوا، هەمووى دەگرىتەو، بەلام زياتر واپىدەچى (آيات) مەبەست پى رستەكانى فەرمايشتى خواى بەرزى بى وىنە بى.

له كۆتایی دا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، هه‌روه‌ها ئه‌وانه‌ی
 بێ‌پروا بوون گوتیان: ﴿رَبَّنَا ارِنَا الَّذِينَ أَضَلْنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ﴾، {له‌ دۆزه‌خدا
 وایانگوتوه‌}، په‌روه‌ردگارمان! ئه‌و دووانه‌مان پێشانده‌ که گومپریان کردین له
 جندو مروّف، ئه‌و دووانه‌، مه‌به‌ست دوو که‌سی دیاریکراو نیه‌، یانی: ئه‌و دوو
 کۆمه‌له‌ له‌ شه‌یتانه‌کانی جندو، له‌ شه‌یتانه‌کانی مروّف، که‌ گومپریان کردین،
 پێشاهمان بده‌، ﴿جَعَلَهُمَا نَحْتًا أَقْدَامًا﴾، ده‌یانخه‌ینه‌ ژێر پێیه‌کانی خۆمانه‌وه‌،
 ﴿لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ﴾، تاكو ئه‌وانه‌ له‌ خوارێ بن، ئه‌مه‌ش ئه‌وپه‌ری ڕق
 هه‌لسانی ئه‌و شوێنکه‌وتوو هه‌لخه‌له‌تاوانه‌ ده‌گه‌یه‌نئ، به‌رابه‌ر به‌ سه‌رکرده‌و،
 ده‌ست‌پوێشتوو‌ه‌کان له‌ کوفرو شیرکدا، که‌ هه‌لیانخه‌له‌تاندوون، ده‌لێن: پێشاهمان
 بده‌، تاكو بیانخه‌ینه‌ ژێر پێمان، با لانی که‌م تۆزیک داخی دلی خۆمانیان پئ
 برێژین!

مەسەلە گرنگەکان

مەسەلە یەكەم:

باسی کۆکردنەوێ و پەنچە کدانى بېروایانى دوژمنانى خوا بەرەو ئاگر دۆزەخ و، شایەدیی لەسەردانى بیستن و چا و پیستیان و، پەخنە گرتنیان لیان لەو بارەوێ، وەلامدانەوێان کە خوا هێناوێه گۆ، سەرزەنشت کرانیان لەسەر ئەو، کە پێیان وابوو: خوا زۆریک لەوێ دەیکەن، نایزانى، کە هەر ئەو گومانەش بوو بە هۆی فەوتانیان و، لە قیامەتیشدا جیگایان ئاگرەو، بواری گلهیى خوا لەسەر خو لابرەنیشیان نیه:

خوا دەفەر موی: ﴿وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءَهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لِمَ جُلُودُهُمْ لِمَ شَهِدَتْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾﴾

شیکردنەوێ ئەم ئایەتانە لە نۆژدە بڕگەدا:

١- ﴿وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ﴾، ئەو پۆژە کە دوژمنانى خوا بەرەو ئاگر کۆدەکرێنەوێ، وشەى (حَشَر) واتە: کۆکردنەوێ و خپرکردنەوێ سەریەك، خوێنراویشەتەوێ: (وَيَوْمَ نَحْشُرُ)، ئنجا ئەگەر (نَحْشُرُ) بخوێنرێتەوێ، دەبێ بگوترێ: (أَعْدَاءُ اللَّهِ)، ئەو پۆژە کە

دوژمنانی خوا کۆ دەکەینەو، ئایا (أَعْدَاءُ اللَّهِ) دوژمنانی خوا کین؟ بە تەئکید ئەوانەن کە پیڤمبەرانی خویان بە درۆ داناو، پەيامی خویان پەتکردۆتەو، سەرپیچییان لە خوا ﷺ کردو، توێژەرەوان گوتووینە: مەبەست پیی بیروایانی پۆژگاری پیڤمبەرە ﷺ بە لکو هەندیکیان گوتووینە: مەبەست بیروایە قورەیشییەکانە، (محمد الطاهر بن عاشور) رای وایە.

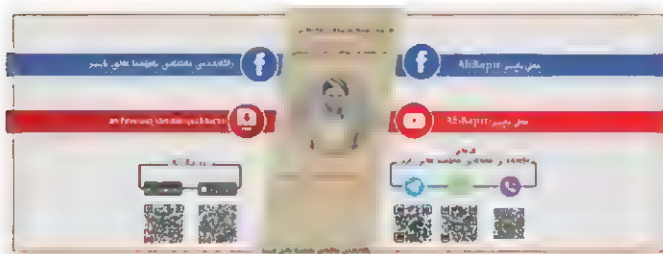
بەلام من پیموایە: هەموو ئەوانە دوژمنانی خوان، چ لە پۆژگاری پیڤمبەردا ﷺ، چ پیش ئەو، چ دواي ئەو، چ لە هۆزی قورەیش و، چ لە هۆزەکانی دیکەو، نەتەوکانی دیکە، هەموویان دەگریتەو، هیچ پاساوێک نیە تاییبەتی بکەین بە بیروایانی هۆزی قورەیشەو، هەرچەندە (محمد الطاهر بن عاشور) لەو بارەو هەندیک پاساوی هێناونەو، بەلام پیم وایە ئیقناعەر نین، بۆ ئەو کە چەمک و واتای (أَعْدَاءُ اللَّهِ) لەم سیاقەدا کە تێیدا هاتو، تاییبەت بکەین بە کۆمەلێکی دیاریکراو، کۆمەلگا، کاتیکی دیاریکراو.

۲- ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾، ئنجا ئەوان دەووستێرن، یانی: (يُكْفُونَ)، واتە: هی پیشیان رادەگیرێ، تاكو هی دواي پێیان دەگاتەو، (يُخْبَسُ أَوْلَاهُمْ عَلَى آخِرِهِم)، واتە: هی پیشیان رادەگیرێ، تاكو ئەوانە دواي پێیان دەگەنەو، بۆ ئەو هی هەموویان پێکەو پڕۆن، یاخود: (يُوزَعُونَ)، بە مانای (يُدْفَعُونَ) دی، پالپۆهەنرێن و رەپێچەك دەدرێن، یاخود (يوزعون)، یانی: (يُسَاقُونَ)، لێ دەخوردێن.

۳- ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا﴾، هەتا کاتیك کە گەیشتنە لای وی، راناو کە (ها) بۆ ناگر دەچیتەو، ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا﴾، یانی: (جَاءُوا نَارَ جَهَنَّمَ)، (حَتَّى) لە زمانی عەرەبییدا، دەلێ: (لِإِنْهَاءِ الْغَايَةِ)، واتە: بۆ گەیشتنە بە کۆتایی مەبەستێک، (إِذَا: ظَرْفٌ لِّمُسْتَقْبَلٍ، مُتَّصِمٌ مَّعْنَى الشَّرْطِ)، (إِذَا): بۆ داهاوو، بەلام لێرەدا مانای مەرجیشی خراوەتە نێو، (مَا)ش زیاد کراو بۆ خەتکردنەو.

(إِذَا) کە دەفەرموێ: ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا﴾، کە وەك گۆتم مانای مەرجی خراوەتە نێو، وەلامەکە قرتێزراو، بۆ سامناک پێشاندان، واتە: کاتیك کە دەگەنە لای ئەو ناگرە ئەو دەبینن، یان ئەو پوودەدا، کە هەر خوا دەزانێ چۆنە؟!

۴- ﴿شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ کاتیک که دهگه نه لای، شایه دییان له سهه دههات، بیستیان و چاوه کانیان و پیسته کانیان، له سهه ئه وهی دهیان کرد، ئه گهر وه لای (إِذَا) قرتتیاوبی بۆ زه به لاج و سامناک پێشاندان، ئه م پرسته یه: ﴿شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ...﴾، ده پیته پرسته یه کی ده ست پیکردن، ده شگونجی ئه مه وه لای (إِذَا) بی، وه لای مه رجه که بی، واته: کاتیک که دهگه نه لای، بیستیان و، چاوه کانیان و، پیسته کانیان، له سهریان ده بنه به لگه و شایه، شایه دییان له سهه دههه، هی چی؟ ﴿بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، به وهی کردوویانه، یانی: ﴿بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، به وهی که دهیان کرد، وشه ی (عَمَل) له به کاره یانی قورئاندا، هه ر جوړه چالاکیه که ده گرتته وه که مرووف پی هه لده ستی، چ په یوه ندیی به عه قلییه وه هه بی، واته: بیرو خولیایه کانی، چ په یوه ندیی به دل و دهروونییه وه هه بی، واته: هه ست و نه سهه کانی، چ په یوه ندیی به زمانیه وه هه بی، واته: ده برپین و وشه و پرسته کانی، چ په یوه ندیی به ئه ندامه کانی دیکه یه وه هه بی، واته: ئه و کارو چالاکیانه ی ده یانکات، که واته: (عَمَل) له قورئاندا، چوار جوړه واتای هه ن، یا خود چوار جوړه چالاکی ده گرتته وه:

۱- بیرو خولیایه کانی عه قلی.

۲- هه ست و نه سهه کانی دل.

۳- ده برپینه کانی زمان.

۴- کرده وهی ئه ندامه کان.

۵- ﴿وَقَالُوا لَجُلُودُهُمْ لَمْ شَهِدْهُمْ عَلَيْنَا﴾ به پیسته کانی خویانیان گوت، بۆچی شایه دییان له سهه رداین؟! لیته ده جی پر سیه که ئه وان هه م بیستیان، هه م بینیان، هه م پیستیان شایه دییان له سهه رداون، به لام لیته ته نیا گله یی له پیسته کانیان ده که ن؟ ئه مه دوو وه لای هه ن:

په که م: له بهر ئه وهی پیست گشتگیره و، هه ستی بیستن و دیتن و، هه موو هه سهه کانی دیکه ش ده گرتته ئیو خو ی.

دووهم: لەبەر ئەوەی ئەوان لەو کاتەدا تەنیا پێستیان دەبینن، تاكو پرووی تێ بکەن و گلهیی لێ بکەن، ئەگەرنا چاوو گوێیان نابینن، مروّف نه چاوی دەبینی و، نه گوێشی دەبینی^(۱)، بەلکو به چاو دەبینی و، به گوێ دەبیستی، بەلام له پێش چاوی نین تاكو قسهیان له گەڵ بکات و بیانوێنی!

ئەوان که بهو شیوهیه پەخنه دهگرن و ده‌لێن: بۆچی شایه‌دییمان له‌سه‌ر ده‌ده‌ن، ئەه‌ی پێسته‌کان؟.

(۶) - ﴿قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، گوتیان: ئەو خوايه ئیمه‌ی هینایه قسه، که هه‌موو شتێک دینیتته قسه، واته: ئەگەر بیه‌وی هه‌ر شتێک قسه بکات، ده‌یه‌ییتته گو که قسه بکات.

(۷) - ﴿وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾، هه‌ر ئەویش یه‌که‌مجار دروستی کردوون.

(۸) - ﴿وَالِيهِ تُرْجَعُونَ﴾، هه‌ر بۆ لای ویش ده‌گیردرێنه‌وه.

ئایا ئەو قسه‌کردن و دواندنه‌ی پێست و گوێ و چاو، له‌ پۆژی دوایدا چۆنه‌؟

هه‌ندیک له‌ توێژه‌ره‌وان و یستوو یانه‌ بیه‌قلێنن و، به‌ شیوه‌یه‌کی لێ بکەن بچیتته‌ عه‌قلی که‌سانیکه‌وه که‌ نکوولیی ده‌کەن، یاخود پێیان زه‌حمه‌ته‌ ده‌ست و چاو گوێ قسه بکەن!، به‌لام له‌ راستییدا ئەوه قسه‌یه‌کی بێ پاساوه، چونکه ئەو هینانه‌ گوێه، له‌ یاسا دره‌کانی خوايه که له‌ پۆژی دوایدا زۆر یاسادری دیکه‌و، زۆر شتی دیکه که بۆ ئیستامان زانراوین و، به‌ پێودانگی ئیمه شتی ناباون و نه‌زانراون، له‌وی پهبدا ده‌بن. وه‌ک له‌ سووره‌تی (الطَّارِق) دا خوا ﷻ ده‌فه‌رموی: ﴿يَوْمَ تَبْلُ السَّرائِرُ ۝۱﴾، واته: ئەو پۆژه که نه‌یینه‌کان ئاشکرا ده‌بن، هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (الزُّمَر) دا ده‌فه‌رموی: ﴿وَبَدَأَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ۝۴۷﴾، واته: له‌لایه‌ن خواوه شتێکیان بۆ ده‌رکه‌وت که هیسایان بۆ نه‌کرد بوو و، گومانیان بۆی نه‌ده‌چوو.

لێره‌دا که پێسته‌کان ئاوا وه‌لام ده‌ده‌نه‌وه، ئه‌وه پۆزش هێنانه‌وه‌یه، له‌لایه‌ن پێست و چاو و گوێ و ئەندامه‌کانه‌وه، که ئه‌و هێنانه‌ گوێه، به‌ ویستی خۆیان نه‌بووه‌و، به‌بێ ویستی خۆیان و به‌ ناچاریی هێنراونه‌ قسه‌و، خوا ﷻ ئه‌و حاڵه‌ته‌ی به‌سه‌ردا هێناون.

که ده‌فه‌رموی: ﴿وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾، خوا یه‌که‌مجار ئیوه‌ی هێنایه‌ دی و، هه‌ر بۆ لای ئه‌ویش ده‌گێردرێنه‌وه، ئه‌مه‌ ده‌گونجی ته‌واوکه‌ری قسه‌ی ئەندامه‌کان بێ، واته‌: پێست و چاو و گوێ، ده‌شگونجی رسته‌یه‌ك بێ خوای موته‌عال نیاخنی ئه‌و قسانه‌ی ئه‌وانی کردبێ، نه‌ك له‌ رۆژی دوایدا ئه‌و قسانه‌ هه‌موویان بکه‌ن.

۹- ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ﴾، ئیوه‌ش خۆتان په‌نه‌ان نه‌ده‌کرد له‌ ترسی ئه‌وه‌ی بیستنتان و چاوه‌کانتان و پێسته‌کانتان شایه‌دییتان له‌سه‌ر بده‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خۆتان نه‌ده‌شارده‌وه‌ که ئەندامه‌کانتان شایه‌دییتان له‌سه‌ر بده‌ن، ئه‌مه‌ش هه‌ر قسه‌ی خوایه‌و نیاخن کراوه، یاخود: ئه‌وه هه‌ر قسه‌ی پێست و چاو و گوێه‌کانه، (أَي: مَا كُنْتُمْ تُخْفُونَ أَعْمَالَكُمْ أَنْ تَشْهَدَ بِهَا عَلَيْكُمْ جَوَارِحُكُمْ، بَلْ كُنْتُمْ تَجْهَرُونَ وَتَفْخَرُونَ بِهَا) واته‌: ئیوه له‌ دنیا‌دا خۆتان په‌نه‌ان نه‌ده‌کرد، له‌ ترسی ئه‌وه‌ی بیستن و چاوه‌کان و پێسته‌کانتان شایه‌دییتان له‌سه‌ر بده‌ن، (واته‌: کرده‌وه‌کانتان له‌ دنیا‌دا نه‌ده‌شاردنه‌وه)، به‌لکو شانازییتان پێوه‌ ده‌کردن و، کرده‌وه‌کانتان به‌ ئاشکرا ئه‌نجام ده‌دان.

۱۰- ﴿وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾، به‌لام گومانتان وابوو که خوا زۆریك له‌وه‌ی ده‌یکه‌ن، نایزانێ، (وَلَكِنْ اسْتَتَارَكُمْ كَأَنَّ مِنْ أَجْلِ اعْتِقَادِكُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ الْأَعْمَالَ الْمَخْفِيَّةَ) واته‌: که خۆتان په‌نه‌ان ده‌کرد، (له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نه‌بوو که مه‌ترسیی ئه‌وه‌تان بێ، چاو و گوێ و پێستتان له‌سه‌رتان بینه‌ شایه‌د)، به‌لکو له‌به‌ر ئه‌وه‌ بوو پێتان وابوو: خوا کرده‌وه‌ په‌نه‌انه‌کان نازانێ.

(١١) - ﴿وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ كُمْ﴾، ئا ئەو گومانەشتان بوو، كه گومانتان به پەرورەردگارتان برد، فەوتاندنی.

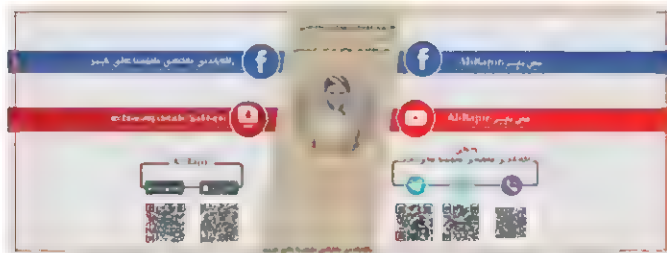
﴿أَرَدْتُمْ كُمْ﴾، یانی: (أَهْلَكْتُكُمْ)، ئەو گومانە خراپەتان بوو بەرانبەر بە پەرورەردگار، كه فەوتاندنی، چونكه (رَدِّي أَي: هَلَكَ، مِثْلُ رَضِيَ، وَالْإِرْدَاءُ الْإِهْلَاكُ)، (رَدِّي)، واتە: (هَلَكَ)، فەوتە، وهك (رَضِيَ) واتە: رازیبوو، (الْإِرْدَاءُ: الْإِهْلَاكُ)، (إِرْدَاء) فەوتاندن، ئا ئەو گومانەتان بوو كه فەوتاندنی.

(١٢) - ﴿فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، ئیستا لە زیانباران بوون، واتە: وهك بازەرگانیکتان لێ بەسەرھات، كه دەستخەرۆ و زیانبار دەبن، نهك هەر قازانج ناکات، بەلكو دەستمایەكەشی دەفەوتی.

(١٣) - ﴿فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ﴾، ئنجا ئەگەر خۆراپەگرن لە ئاگرەدا، شوینیان هەر ئاگرە، واتە: ئەگەر خۆراپەگرن، یان خۆراپەگرن، تازە شوینیان هەر ئاگرە، (أَي: حَاصِلُ أَمْرِهِمْ أَنَّهُمْ قَدْ رُجِّ بِهَمْ فِي النَّارِ، فَإِنْ صَبَرُوا وَاسْتَسَلَمُوا، فَهَمْ بِأَقْوَى فِي النَّارِ، وَإِنْ اعْتَذَرُوا لَمْ يَنْفَعَهُمُ الْعُذْرُ، وَلَمْ يُقْبَلْ مِنْهُمْ تَنْصَلُ)، واتە: سەرەنجامی کارەکیان ئەووەیە كه ئیستا خراونە نێو ئاگرەو، ئنجا ئەگەر خۆراپەگرن و ملەكەچ بن، ئەووە هەر لە نێو ئاگرەدا دەمیئنەو، ئەگەر پۆزشیش بهیئنەو، خو دزینەو، یان لێ وەرناگیری.

(١٤) - ﴿وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَصِينَ﴾، ئەگەر داوا بکەن گلەیی لەسەر خوشیان لایەرن، (واتە: پۆزش بهیئنەو، داوا لێبوردن بکەن)، وەلامی ئەووەیان نادریتەو، لە گلەیی لەسەر لایراوان نابن، شایانی باسە: لێرەدا شایەتییدانی چاو و گوێ و پیستەکان و، ئەندامەکانی دیکەش لەسەر مەروڤە بیروا و تاوانبارەکان لە دۆزەخدا، ئەو شایە دیدانە بۆ حوکمدان نیە، بەلكو بۆ سەرزنەشت و سەرکۆنەکردنە، ئەگەرنا پێشتر حوکم و بریاریان بەسەردا دراو، چوونەتە نێو ئاگری دۆزەخ، واتە: لە نێو ئاگری دۆزەخدا و پێشتر بریار دراو، بەلام ئەو ئەندامەیان كه شایەدییان لەسەر دەدەن، رەنگە لە نێو دۆزەخدا خۆیان بە مەغدوور بزانن، یان پرتەو بۆلە بکەن، كه چۆن وا

برپاریان لەسەر درا، خواش ﷻ بۆ بێ دەنگ کردنیان، ئەندامەکانیان دینیتە گۆ، ئاكو بواری پرتەو بۆلەیان نەمینی، چونکە وەك گوتراوه: (الْعَرِيقُ يَتَشَبَّهُ بِكُلِّ حَشِيشٍ)، واتە: بابای خنكاو دەست بۆ چلە پووشیش درێژ دەكات، ئەوانیش لە ویدا بەتەئکید دەكهونه درۆو دەلهسهو پاساو هینانهوه، بەلام خوا ﷻ دواي ئەوهی ئەندامەکانی خۆیانیان لەسەر دەكاتە شایەد، دەرفەتی ئەو قسەیان نامینی، وەك دوايی لە فەرمايشتیکی پیغەمبەردا ﷺ دەیهینین.

کورتە باسیک لە بارەی

شایەدیی لەسەر درانی مروڤهوه لە قیامت دا

لە پۆژی دوایی دا ئەوانە ی شایەتیی دەدەن لەسەر مروڤ، ئەگەر تەماشای قورئان بکەین، بەلای کەمەوه هەوت جوړه شایەد هەن، شایەدیی دەدەن لەسەر مروڤ، کە ئەو کردەوه خراپانە ی ئەنجامداون:

یە کەم: خوای بەرز ی مەزن:

وهك له سوورەتی (یونس) لە ئایەتی (۶۱) دا، خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (۶۱) واتە: تۆ لە هیچ حالیکدا نابی و، هیچ کات هیچ قورئانیک ناخوینی و، هیچ کردەوه یە ک ناکە ی، مەگەر ئیمە بەسەرتانەوه چاودیرین، کاتیک دەچنە ئیو ئەو کارەوهو، لە پەرورەدگارت پەنھان نیە، بە ئەندازە ی گرانایی گەردیک نە لە ئاسمان و، نە لە زەویدا، نە لەوه گچکەترو، نە لەوه گەورەتریش، هەمووی سەرژمێرکراوه لە کتیبیکی پروندا، (کە مەبەست پیتی زانیاریی پەهاو بۆ سنووری خوا یە).

کەواتە: یە کەم لە شایەدەکان خوا یە، خوا ﷻ لە زۆر شوێناندا دەفەرموی: ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾ واتە: خواش بەسە شایەد بێت.

دووهم: پیغەمبەر ان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام):

وهك له سوورەتی (النساء) لە ئایەتی (۴۱) دا، خوا دەفەرموی: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ (۴۱) یۆمید یۆد

الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرُّسُولَ لَوْ تَسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾
 واتە: چۆن دەبێ کاتێک کە بۆ هەر کۆمەڵیک شایەدێک دینین و، تۆشمان وەك
 شایەد هێنا بەسەر ئەمانەوه، (واتە: بەسەر کافرهکانی ئۆممەتی خۆتەوه)! لەو
 رۆژەدا ئەوانە ی پێپروان، خۆزگە دەخوازن کە لەگەڵ زەوی تەخت بن و، یەكسان
 بن، (واتە: زیندوو نەبنەوه)، هیچ قسەیه کیش لە خۆی پەرورەدگار پەنھان
 ناکەن.

هەر وەها لە سوورەتی (النحل) یشدا، خوا ﷻ دیسان باسی شایەدیدانی
 پیغەمبەران بە گشتیی و، پیغەمبەری خاتەم لەسەر ئۆممەتە کە ی بەتایبەت دەکات
 و دەفەرموی: ﴿وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
 شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
 وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ﴾ ﴿٨٩﴾ واتە: ئەو رۆژە کە لە هەر کۆمەڵیک شایەتێک دینین،
 بەسەریانەوه لە خۆیان و، تۆشمان هێنا بە شایەت لەسەر ئەوانە، (ئەو پێپروایانە ی
 ئۆممەتی خۆت، چ لە رۆژگاری خۆیداو، چ لە رۆژگاری دوا ی خۆی دا)، کتیبیشمان
 دابەزاندۆتە سەر تۆ، ڕوونکەرەوه ی هەر شتێکە (کە پێویست بکات، وەحیی خوا
 ڕوونی بکاتەوه)، ڕێنمایی و بەزەیی و موزدەیه بۆ مسوڵمانان.

سێیه: زمان و، دەست و، پێ و، چاوو، گوێ:

بە نسبەت دەست و پێ و، زمانیان، لە سوورەتی (النور) دا، خوا دەفەرموی:
 ﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿٢٤﴾ واتە: ئەو
 رۆژە کە زمانەکانیان و، دەستەکانیان و، پێهەکانیان، دەبنە شایەد بەسەریانەوه،
 بەوه ی کە کردوویانە.

بە نسبەت بیست و، دیت و، پێستەکانیشیانەوه، خوا لە سوورەتی (فُصِّلَتْ)
 دا دەفەرموی: ﴿شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿٢٠﴾
 واتە: بیستیان و چاوهکانیان و پێستەکانیان شایەدییان لەسەردان بەوه ی دەیانکرد.

واتە: ھېچ رۇژىك بەسەر رۆلەي ئادەم دا نايەت، مەگەر بانگى دەكات، ئەي رۆلەي ئادەم! مەن دروستكراۋىكى تازەم، ئەۋەي تۆ ئىستا دەيكەي، بەيانى

دەمە شایەد بەسەرتهو، ئنجا کردەوێ باشم تیدا بکە، تاكو به یانی شایەدی چاکت بۆ بدەم، چونکە من کە بپۆم تازە جاریکی دیکە هەرگیز نامبینەو، هەرۆهە شەوگاریش بە هەمان شیۆ (هەر شەوێک کە دێ، بانگی مرووف دەکات، هەلبەتە مەبەست پێی زمانی حالە).

کەواتە: ئەمە شەش جوۆرە شایەد، بەلام ئیمە گوتمان: حەوت، کە دەگونجی پیست بە جیا بێ، ئەندامەکان وەک دەست و پێ و زمان و چاو و گوێ بە جیا بن، ئەو کاتە دەبن بە حەوت جوۆرە شایەد.

پرسیاریک دەکری: بۆچی لێرەدا خوا ﷻ ئەو ئەندامانەی تایبەت کردوون، بە شایەدیدانەو، بە تایبەت لێرە لە سوورەتی (فُصِّلَتْ) دا، واتە: بیست و چاوەکان و پیستەکان؟ وەلامەکە ی ئەوێه:

یە کەم: ئەوانە ئەو بیستەیان بە کارنەهێناو بۆ گوێ بیست بوونی فەرمایشی خوا ﷻ.

دووهم: لەبەر ئەوێ نیشانەکانی خویان بە چاوەکان نەبینیون.

سییه م: بە پیست و ئەندامەکانیشیان پابەند نەبوون بە شەریعەتی خوی پەرورەدگارەو.

چوارەم: بە زمانیشیان هەقیان نەگوتو.

پینجەم: بە دەستەکانیشیان ئەو کردەوانەیان ئەنجام نەداون، کە جیگای پەزنامەندیی خوان.

شەشەم: بە پێهەکانیشیان بۆ ئەو کارو چالاکیانە نەجوولاون کە مایە پەزنامەندیی خوی پەرورەدگارن.

لە بارە ی ئەوێه کە دەفەرموی: ﴿وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (۲۳)، ئەو ئەو گومانەتان بوو کە بەرانبەر بە پەرورەدگارتان هەتانبوو و، سەرەنجام ئەو گومانەتان فەوتاندنی و، لە زیانباران بوون.

پيڤه مبهەر ﷺ له باره‌ی گومانی چاڤ به خوا بردنه‌وه فه‌رموویه‌تی: **إِلَّا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ، فَإِنْ قَوْمًا أَسَاءُوا الظَّنَّ بِرَبِّهِمْ فَأَهْلَكَهُمْ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: ﴿وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَصْبِحُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾** (۲۳) (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۲۸۷۷، وَالتَّيَالِسِيُّ: ۱۷۷۹، وَأَبُو دَاوُدَ: ۳۱۱۳، وَابْنُ مَاجَهَ: ۴۱۶۷، ابْنُ حَبَانَ: ۶۳۶، ۶۳۷)، واته: با هیچ کام له ئیوه نه‌مری، مه‌گەر له حالیک دا که گومانی چاڤ به خوا ده‌بات، چونکه کۆمه‌لیک گومان خراپیان به خوا بردو ئه‌ویش فه‌وتاندنی، خوا‌ی به‌رز فه‌رموویه‌تی: **﴿وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَصْبِحُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾** (۲۳).

ئهو ڕسته‌یه‌ی ده‌فه‌رموی: **﴿وَإِنْ يَسْتَعْجِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْجَبِينَ﴾** (۲۴):

زانایان زۆر قسه‌یان له‌سه‌ر کردوه، چونکه ئهم جوړه ده‌رپرینه ده‌ربرینیکی توژی ده‌گمهنه، هه‌رچه‌نده‌ چهند جاریک له‌ قورئاندا هاتوه، له‌ ته‌فسیری سووڤه‌تی (النَّحْلُ) یشدا قسه‌مان له‌باره‌وه کردوه، هه‌روه‌ها له‌ ته‌فسیری سووڤه‌تی (لُقْمَانَ) یشدا هه‌ر قسه‌مان له‌باره‌وه کردوه، **﴿وَإِنْ يَسْتَعْجِبُوا﴾** (إِنْ يَسْأَلُوا الْعُتْبَى وَهِيَ رُجُوعُ الْمُعْتُوبِ عَلَيْهِ إِلَى مَا يُرْضِي الْعَاتِبَ لَمْ يُعْطُوا حَقَّ رَفْعِ عِتَابٍ عَلَيْهِمْ وَاعْتِذَارٍ)، واته: ئه‌گەر داوا‌ی (عُتْبَى) بکه‌ن، که بریتی‌ه له‌ گه‌رانه‌وه‌ی بابای سه‌رزه‌نشتکراو بۆ حاله‌تیک که بابای سه‌رزه‌نشتکه‌ر لێ‌ی رازی‌ی، داواکارییه‌که‌یان جیه‌جی ناکری و، مافی لابردنی لۆمه‌ له‌سه‌ر خۆیان‌یان پێ نادری و، مافی پۆزش هینانه‌وه‌و پاساو هینانه‌وه‌یان پێ نادری.

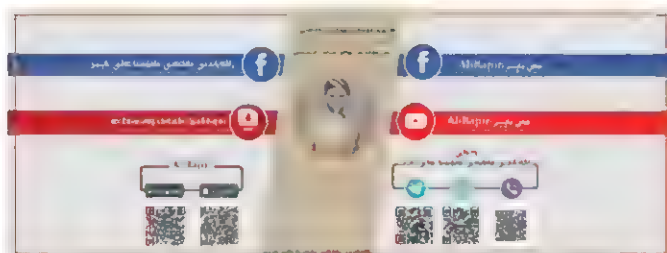
﴿وَإِنْ يَسْتَعْجِبُوا﴾، خۆی‌راویشه‌ته‌وه: (وَإِنْ يُسْتَعْجَبُوا)، ئه‌گەر داوا‌یان لێ‌ بکری گله‌یی له‌سه‌ر خۆیان لابه‌رن، هه‌روه‌ها **﴿فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْجَبِينَ﴾** (۲۴)، له‌وانه‌ نین که گله‌ییان له‌سه‌ر لابی‌ی، خۆی‌راویشه‌ته‌وه: (فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْجَبِينَ)، له‌و که‌سانه‌ نابن که گله‌یی له‌سه‌ر خۆیان لابه‌رن، هه‌سه‌نی به‌صرایی و، ئه‌بو عوبه‌یدو، ئه‌بولعاليه، وایان خۆی‌ندۆته‌وه، (أَي: إِنْ أَقَالَهُمُ اللَّهُ وَرَدَّهُمْ إِلَى الدُّنْيَا لَمْ

يَعْمَلُوا بِطَاعَتِهِ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۲۸) واتە: ئەگەر خوا ﷻ داواكەشیان بگريتهوهو، بیانگريتهوهو بۆ ژيانى دنيا، لهویش دیسان فەرمانبەریی خوا ناکەن و، گلهیی خوا لەسەر خویان لانا بەن، وهك خواى بهرز فەرموویەتی: ئەگەر بشگيرپرينهوه جارێكى دیکه دهگهپرينهوه سەر ئهوهی لێی قەدەغە کراون و ئەوان درۆزن.

لهو بارهوه ئهو فەرموودهیهی پیغه مبهەر ﷺ دینین، که چۆن ئەندامهکان شایه دیی لهسەر مروّف ددهن، که دهفهرمووی: {عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَحِكَ، فَقَالَ: «هَلْ تَذَرُونَ مِمَّ أَصْحَكُ؟» قَالَ قُلْنَا: أَلَلَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّهُ، يَقُولُ: يَا رَبِّ أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ قَالَ: يَقُولُ: بَلَى، قَالَ: فَيَقُولُ: فَإِنِّي لَا أُجِيزُ عَلَى نَفْسِي إِلَّا شَاهِدًا مِنِّي، قَالَ: فَيَقُولُ: كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ شَهِيدًا، وَبِالْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهُودًا، قَالَ: فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ، فَيَقَالُ لِأَرْكَانِهِ: انْطِقِي، قَالَ: فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ، قَالَ: ثُمَّ يَخْلَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ، قَالَ فَيَقُولُ: بُعْدًا لَكُنَّ وَسُحْقًا، فَعَنْكُنَّ كُنْتُ أَنَا ضِلٌّ} (أخرجه مسلم: ۲۹۶۹).

واتە: ئەنەسى كورى مالیک ﷺ، دەلی: ئیمە لە خزمەت پیغه مبهەری خوا ﷻ بووین، پیکه نیی، (زەر دده خەنەیه کی هاتی)، دوا یی فەرمووی: دەزانن به چی پیدە کەنم؟ گوتمان: خواو پیغه مبهەرە کە ی زانا ترن، فەرمووی: بهو پیدە کەنم که بهنده پەرورەدگاری دەدوین (لە پۆژی دوا ییدا)، دەلی: ئە ی پەرورەدگارم! ئەدی تۆ منت پەنا نەدا لە ستم، که ستمم لێ نە کە ی، فەرمووی: خواش دەفهرمووی: با، فەرمووی: ئەویش دەلی: من پێگا نادەم هیچ کەس بەسەر مەو بە لگە بی مەگەر لە خۆم، فەرمووی: خواش دەفهرمووی: باشە، ئەمپۆ هەر خۆت بەسەر خۆتەو شایه دبهو، فریشتە به پیزه تو مار کەرەکان با بەسەر تەو شایه تبن، ئنجا مۆری بەسەر دل وەدە نری، (واتە: زاری قەپات دەبی و، قسە ی بۆ ناکری و)، فەرمان دە کری بە ئەندامه کانی قسە بکەن، دینه گوو، شایه دیی کردەو ه کانی لهسەر ددهن، دوا ی ئهوهی ئەندامه کان شایه دییه کە یان تەواو دە کەن، ئنجا

دووباره جاریکی دیکه بواری دهدری به زمانی قسه بکات، ئنجا ئه ویش پروو دهکاته ئه ندامه کانی و، دهلی: دووری بو ئیوهو، سزا بو ئیوه، من بهرگرییم له ئیوه دهکرد، ئه وانیش وهك له ئایه ته که دا هاتوه دهلین: **﴿أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾**، ئه و خواجه ئیمه ی هیناوه ته گو، که هه موو شتیك ئه گهر بیهوی ده یهینتیه گو.

مه سه له ی دووهم:

سازکرانی هاونشینانی خراپ بو بیروایان، که کوفرو خراپه و تاوانیان بو
پرازینه وهو، سه ره نجام بریاری دادگه رانه ی خویان له سه ر بچه سپی، له میانی
کومه لانیکی رابردوو له جندو مروقی زیانباردا، به وهی که ده چنه نیو ناگری
دۆزه خه وه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَقِضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا فَرِيتًا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ
وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا
خَسِرِينَ﴾ (۲۵)

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته، له پینچ برگه دا:

(۱)- ﴿وَقِضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا﴾، چهند هاونشینیکمان بۆیان ئاماده کردن، (قِضْنَا آي: هَيْئَتًا لِهَؤُلَاءِ الْكُفَّارِ)، بو ئەو بیروایانه ئاماده مان کرد، چی بو ئاماده کردن؟ ﴿قُرْآنًا﴾، کۆی (قَرِین) ه، (قَرِین) بریتیه له (الصَّاحِبِ الْمُلَازِمِ) هاوه لیکه له مروقی جیانا بیته وهو هه میشه له گه لیدایه، به کوردیی: هاونشین، ئنجا ئایا ئەو هاونشین و هاوده م و هاوه لانه چین؟ زۆربه ی توێژه ره وان گووتوویانه: شه ی تانه کان، (الْقُرْآنُ: شَیَاطِینُ یُلَازِمُونَهُمْ)، شه ی تانه هاونشینه کان که هه میشه له گه لیاندان.

(الطبری) لهو باره وه له ته فسیره که ی خویدا، ده لی: (وَبَعَثْنَا لَهُمْ نُظَرَاءَ مِنَ الشَّيَاطِينِ، فَجَعَلْنَاهُمْ لَهُمْ قُرْآنًا قُرْآنُهُمْ بِهِمْ، يُزَيِّنُونَ لَهُمْ قَبَاحَ أَعْمَالِهِمْ) (۱)، واته: ناردمانه سه ریان چهند هاوتاو هاوشیویه ک له شه ی تانه کان و، ئەوانمان کرده هاونشینان، له گه لیاندا جووتمان کردن که هه میشه پیکه وه بن، کرده وه خراپه کانیان بو ده پرازینه وه.

ههروه‌ها له شوینی دیکه‌دا خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿شَيْطَانِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ﴾، واته: شه‌یتانه‌کانی مروؤف و جند.

(۲) ﴿فَرِيقُوْا لَهُمْ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾، ئه‌وه‌ی له پێش ده‌ستیانه‌وه‌یه‌و، ئه‌وه‌ی له دوایانه‌وه‌یه‌و بۆیان پازاندنه‌وه، ئه‌وه‌ی له پێش ده‌ستیانه‌وه‌یه‌و، ئه‌وه‌ی له دوایانه‌وه‌یه‌و، زانایان زۆر قسه‌یان له باره‌وه‌ کردوون، به‌لام دوو واتا زیاتر به‌ دڵه‌وه‌ ده‌سه‌ستین:

یه که م: ﴿مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ واته: هه چچی گوناھو تاوانه، له پیشتیان و له دوايان، یان له ده و روبه ریان، بۆیان ده رازیننه وه، به لام بۆیه ئەو دوو لایه ی باسکردوون، چونکه راست و چهپ و، سهرو خواریش ده گرنه نیو خویان، که من ئەو واتایه م زیاتر به دلّه، واته: هه چچی گوناخ و تاوانه، بکه و پته لای پیشتیان یان لای دوايان بۆیان ده رازیننه وه.

دووه: ﴿مَا يَتَّيِدِيهِمْ﴾، واته: له کاروباری دنیا (مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا)، ﴿وَمَا خَلَفَهُمْ﴾، واته: له کاروباری پوڅی دوايي (مِنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ)، کاروباری دنیایان بو جوان ده کهن و، بویان ده پازینه وه: چوڼ پیتان خوښه وا بکهن، نه لیپرسینه وه ههیه، نه سزاو پاداښت ههیه، نه حه لال و حه رام، هیچ واتایه کیان ههیه، چوڼ چیژ وهرده گرن و، چوڼ له پرووی دنیاسه وه قازانچ ده کهن و، به هره ی ماددیی وهرده گرن، وایکهن.

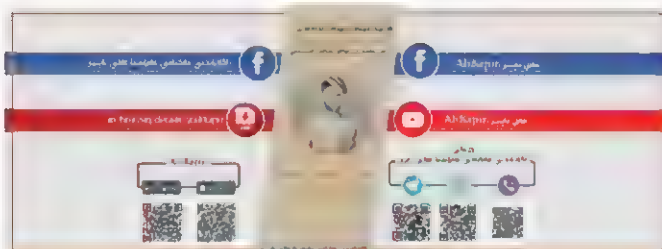
به نسبت پشتيانوهش، واته: به نسبت ټو کاتهوهش که دی، که پژی
دواییه، ټویشیان وا ټو ده رازیننهوه که نه زیندووکرانهوه هه یه، نه سزاو

پاداشت ههیه، ئهویشیان ئاوا بۆ دهرازینهوه، که ترسی پۆژی دوايان نهبی، که له پشتیاندهوهیه.

۳- ﴿وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ فهرمایشیان لهسه هاته دی، واته: بریاری خوا ﴿وَاللَّيْلِ﴾ لهسهریان چهسپا، که خوا فهرموویهتی: به پیتی سیستم (نظام) ێک که دایناوه، ههر کهسێک ئاوا بکات و ئاوا بژی، سهرهنجامی بهو شیویه دهبی، ئهو بریارهیان لهسهر چهسپا.

۴- ﴿فَإِذَا أَمَرَ قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ﴾ له نیو کۆمه لانیکیدا که تیهپریون له پیش واند، له جند و له مروفی، واته: ههر خویان نین و ئهوانیش چوونه نیو ئهو کۆمه ل و تاقمه بیروایانهوه له جندو مروفی، که له پیش واند تیهپریون و بریاری سزادرانیان بهسهردا چهسپوه.

۵- ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ﴾ به دنیایی ئهوان زیانبار بوون، (الطبري) لهو بارهوه دهلی: (إِنَّ تِلْكَ الْأُمَمَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمْ عَذَابُنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، كَانُوا مَغْبُوتِينَ بِبَيْعِهِمْ رِضَا اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ بِسَخَطِهِ وَعَذَابِهِ)، واته: ئهو کۆمه لانه که ئازارو سزادانی ئیمهیان لهسهر چهسپوه، له جند و له مروفی، زیانبار بوون، بهوه که پهزامه ندیی خواو، بهزهیی خویان فروشت و له بهرانبهردا تووچهیی و سزای پهروهردگاریان وهگریت.

مەسەلەى سىيەم:

بىپروايان وەك نەخشەو پىلاننىكى گلاو، گوتيان: گوئى بۆ قورئان مەگرن، واتە: بىپروايانى قسە پۇشتوو، بە شوئىكەوتووەكانى خۇيانيان گوت: گوئى بۆ قورئان مەگرن و، قسەى پووچ و غەلبە غەلب لە كاتى خوئىرانى قورئان دا بکەن، بەلکو بەسەرىدا زالبن، خواش هەپەشەى سزاو ئازارىكى سەختى لىكردوون، وەك تۆلەيەك لە دوژمنانى نكوولىيکەر لە خواو نىشانەكانى:

خوادەفەرموئى: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَبُونَ﴾ (۲۶) فَلَنَذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۷﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ هُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَمْحَدُونَ ﴿۲۸﴾

شىكردنەوہى ئەم ئايەتانە، لە نۆ بىرگەدا:

(۱)- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئەوانەى بىپروابوون، گوتيان: ئەوانەى بىپروابوون بە دلئايى مەبەست پى سەرکردەكان و حوكمران و قسە پۇشتووەكانە، چونكە ئەوان تواناي فەرمان پىكردن و، پى لىگرتنيان هەبوو، ئەوان بە خەلكە پەش و پرووت و هەلخەلەتاو و گوئى لە مستەكانى خۇيانيان گوتو: وابكەن و، وامەكەن.

ئاي چييان گوت؟

(۲)- ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَبُونَ﴾ گوئى بۆ ئەم قورئانە مەگرن و، قسەى پووچى تىدا بکەن، بەلکو بەسەرىدا زالبن، كەواتە: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئەو لە تەفسىرەكاندا نەمبىنيو، بەلام بە تەئكىد بە سىاق و سەلىقە ديارە، كە مەبەست پى كافرانى ئاسايى نىە كە لە نىو خۇياندا، وايان گوتى، بەلکو كافرە دەست پۇشتوو و، قسە پۇشتووەكان و، حوكمران و بالادەستەكان بە شوئىكەوتووەكانى خۇيانيان گوت: گوئى بۆ ئەم قورئانە مەگرن، زانيويانە كە ئەگەر گوئى بۆ بگرن و گوئى بۆ

هه لېڅه ن، پي کارتيکراو دېن، ﴿وَالْغَوَا فِيهِ﴾، قسه ي پووچي تيډا بکه ن، ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ۶۶، به لکو به سهريدا زالېن، ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ﴾، که: ﴿تَسْمَعُوا﴾، به رکاري خواستوه به هو ي لامه وه، دېنا دهيتواني به فرمو ي: ﴿لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ﴾، گو ي بو ثم قورثانه مه گرن، به لام که ده فرمو ي: ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ﴾، (عډي «لَا تَسْمَعُوا» ب «ل»، لَتَضْمِينِهِ مَعْنَى الْإِطْمِئْنَانِ وَالرُّكُونِ)، بويه: ﴿تَسْمَعُوا﴾، به (ل) به رکاري خواستوه، تاکو ماناي مه يل به لادا کردن و پي ثارام بوون، بخريته نيو وشه ي: ﴿لَا تَسْمَعُوا﴾، ياني: ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ، وَلَا تَطْمَئِنُّوا إِلَيْهِ، وَلَا تَرْكَنُوا إِلَيْهِ﴾، گو ي بو ثم قورثانه مه گرن و پي مه سره ون و به لايدا مه چن، ﴿وَالْغَوَا فِيهِ﴾، قسه ي پووچي تيډا بکه ن.

هه لېڅه ته که گوتوو يانه: ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ﴾، ثمه له سهر زمان ي مسولمانان گوتوو يانه، ته گهرنا ته وان پرويان به وه نه بووه ته وه ناو ي قورثانه و، خوا داييه زانده و، واته: ته وه ي مسولمانان پي ده لين قورثان و، پيان وايه له لايه ن خوا وه به سهر پيڅه مېره که ي (موحه ممه د) دا خو ي تراوه ته وه، گو ي بو ته وه مه گرن، وشه ي (لغو)، وه ک پيشتر باسما نکرده و، (الْقَوْلُ الَّذِي لَا فَاَيْدَةَ مِنْهُ)، ته وه قسه ي ه ي که سوودي نه ب ي، وه ک گوتمان له (لغا) وه هاتوه، که ده نگی پاساري و جريوه جريو ي چوله که و بالنده يه و بو ئيمه ب ي سووده، چونکه تي ناگه ين، به لام به ته ئکيد بو خويان سوود به خشه و، لي حالي دېن، بولبوليک که ده جريو يني، يان که ويک که ده قاسپيني، يان کو تريک که ده گميني، هه روه ها مريشک که کورکه کورک ده کات و، که له باب که ده قووقيني و، بالنده کاني ديکه، ته وه دهنگ و سه دايه ي خويان بو خويان سوود به خشه.

ننجا که گوتوو يانه: ﴿وَالْغَوَا فِيهِ﴾، ثمه دو و اتايان ده گه يه ني:

يه که م: قسه ي ه ي تيډا بکه ن سوودي نه ب ي، واته: قسه ي پووچ و گالته و جه فه نگ بکه ن و، دهنگ به رز بکه نه وه له کاتيکدا قورثان ده خو ي تريته وه.

دووهم: دەنگە دەنگ و غەلبەغەلبىك بکەن، کە دەنگى قورئان خوینە کە داپۆشیت، ئنجا ئەگەر پىغەمبەرە ﷺ، یان یەكك له هاوہلانہ، یانى: دەنگ ھەلئىن و، غەلبە غەلبىك بکەن، کە دەنگى پىغەمبەر ﷺ، یان دەنگى ئەو کەسەى کە قورئان دەخوینى، داپۆشى و، دەنگە کە ون بى.

﴿لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (ۛۛ) بەلکو زالبن، یانى: (لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ مُحَمَّدًا)، یان (لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ الْقُرْآنَ)، بەلکو بەسەر موحمەددا، یان بەسەر قورئاندا زالبن، بەوہ کە ھەر کەس بىھوئ گوييستی قورئان بى، نەتوانى گوييستی بى، ئنجا کە ئیوہ پئتان لىگرت گوييستی قورئان بى، مانای وایە بەسەرىدا زالبوون، چونکە خەلک ھەتا قورئان نەبىستی، پى کارتيکراو نابى.

ئنجا ئەمە وەنەبى ھەر ئەو کاتە وابووبى، ئىستاش ھەروایەو دوژمنان و ناحەزانى ئىسلام، ھۆکاریك کە زۆر پشتى پى دەبەستن و، بە کارتيکەر و کاریگەرى دادەئىن بۆ دژایەتیی ئىسلام و مسولمانان، ئەوہیە کە شتى پووچ بلآو دەکەنەوہ، ئەو ھەموو کەنالانەى بە پارەى نەوت و غازى دزراوى خەلک و، بە پارەى بودجەى دزراو و بەتالانبراوى ئەم مىللەتەو، بە سەرۆت و سامانى بە ھەرامىی لەسەر یەك کەلەکە کراوى ئەم خەلکە ھەزارو پەش و پروتە کار دەکەن، ئەو کەنالانە چىيان لەسەر بلآو دەکریتەوہ؟! بە دلئىایى ھەمووى لە چوارچىوہى ئەوہدايە کە خوا دەفەرموى: (لَعُو)، قسەى پووچ، نەك ھەر ئەوہ، بەلکو قسەى ھەرامىشەو لە (لَعُو)ش بەولاوہترە، چونکە (لَعُو) ئەوہیە کە سوودى نەبى، بەلام زۆرىك لەو قسەو چالاکیى و شتانەى کە لەو کەنالانەدا بلآو دەکرینەوہ، نەك ھەر سوودى نیە، بەلکو زۆرىش زىانى ھەيە، بە تايبەت بۆ چىنى گەنج و تازە پىگەيشتوو، کە سەرگەرميان دەکەن بە قسەو شتى پووچەوہ، بەلکو سەرگەرميان دەکەن بەوہوہ کە وا ھەست بکەن یەك تۆپەل غەریزەن: تەنیا غەریزەى جىنسىين، تەنیا غەریزەى خواردنەوہو خواردن و، سەرگەرميان دەکەن بەوہوہ کە بەرگ و پۆشاکيان چۆن بى؟ خواردنيان چۆن

بئ؟ چۆن ئارەزوووەکانی خۆیان تێر بکەن، لە ھەر ڕێھەکەوێ بەیان ھەلکەوێ، بەبئ ئەوێ گۆی بدەنە ھەڵال و ھەرام؟ ئەوێش کاتی خۆی پیلان و نەخشەیی بێروایان بوو لە دژی قورئان، ئیستاش بە ھەمان شیوە ھەموو ئەو ھەولانە دەچنە ئەو چوارچێوەیەو، کە خەلک بەشتی پووچ و بئ ئامانج و بئ سوود سەرگەرم بکری، بۆ ئەوێ نەپەرژێتە سەر ئەوێ ھوکی چ ھوکمرانیکی، ئەو دنیاوە چیی لئ دئ و، کئ ھوکی دەکات و، خێرو بیری ئەو وڵاتە بۆ کوئ دەبردئ و، ئەو خەلکە رووی پئ لە چئ کراو؟ ھەمیشە ئەگەر خەلک بە ناھەق و بەتالەو سەرقالکرا، ناپەرژێتە سەر ھەق.

۳- ﴿ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا ﴾، بە دنیایی ئیمە ئەوانەیی بێروان ئازاریکی سەخت و توندیان پئ دەچێژن، کە دەفەرموئ: ﴿ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾، ئەمە: (إِظْهَارٌ فِي مَقَامِ الْإِضْمَارِ)، دەیتوانی بفەرموئ: (فَلَنُذِيقَنَّهُمْ)، چونکە پێشتر باسیکردووە کە دەفەرموئ: ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ (۳۶)، بەلام بۆیە دەفەرموئ: ﴿ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾، ئەمە دەرخستەو ئاشکراکردنە لە شوێنی پەنھانکردن، بۆ ئەوێ بزانی کە بێروایەکیانە، ئەو شیوە ڕەفتاریان لئ دەپشکوێنێتەو، بێروایەکیانە وایان لێدەکات شایستەیی سزای سەختی خۆیان، پێشتریش گوتوویمان: وشە (ذوق) بە مانای چێشتنی خواردن دئ، واتە: ئێسان لە خواردن بچێژئ، بەلام لێردا ئەمە خواراوەتەو بۆ سزا، یانی: ئەو سزاو ئازارە کە خوا بۆ کافرانی ئامادە کردووە، وەك چێشت و خواردنێک بۆی ئامادە کردوون و، کە بە تۆبزی پێیان بخوات و، پێیان لەو ئازارە بچێژێنئ.

۴- ﴿ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَشْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾، بە دنیایی بەپێی خراپترینی ئەوێ دەیانکرد، سزایان دەدەین.

(ل)ی (لَنَجْزِيَنَّهُمْ) زەمینە خۆشکەرە بۆ سوێند (مُهِدَّةٌ لِّلْقَسَمِ)، یاخود (ل)ی سوێندە، یانی: سوێند بە خوا، (ن)ەکەش بۆ جەختکردنەو، واتە: سوێند بە

خوای زۆر بە جهختکردنەوهوه، (أَسْوَأَ) منصوب عَلَى نَزْعِ الْخَافِضِ أَي: عَلَى أَسْوَأِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ، (أَسْوَأَ) مەنصوبە بە دارپینی ژێردارکەر، یانی: سزایان دەدەین لەسەر خراپترین کردەوهیان کە دەیانکرد، (وَأَسْوَأُ: اسْمٌ تَفْضِيلٍ مَسْلُوبٍ الْمُفَاضَلَةِ، وَإِنَّمَا أُريدَ بِهِ السَّيِّئُ، فَصِيغَ بِصِيغَةِ التَّفْضِيلِ لِلْمُبَالَغَةِ فِي السُّوِّ)، کە دەفەرموێ: ﴿أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ مەبەست ئەوه نیه، کە تەنیا بە خراپترینی کردەوه کهیان سزا دەدرێن، بەلام بە کردەوه خراپه کانیان کە خراپترین نین، سزا نادرین، ﴿أَسْوَأُ﴾ لێره دا ناوی هەڵبژاردنە، بەلام مەبەست پێی هەڵبژاردن و بەراورد پێکردن نیه، لەگەڵ بەرانبەرێکدا، بەلکو مەبەست پێی کردەوهی خراپه، بەلام بۆیه بە شیوهی (اسم التفضیل) هاتوه، تاکو زیده پڕۆیی بکری له خراپیی کردەوه کهیاندا.

لە راستیدا هەر کردەوهیهکی خراپ له بەرانبەر خوای مۆتهعالد، بە خراپترین له قەلەم دەدری، ئەگەر تەنیا خراپیش بێ، هەر خراپترینە.

(۵)- ﴿ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ﴾، تا ئەوه سزای دوژمنانی خوایه کە ناگره.

(۶)- ﴿لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ﴾، لهویدا بۆیان ههیه مه نزلگای تێدایمانهوه، واته: (لَهُمْ فِيهَا مَنْزِلُ الْبَقَاءِ الْأَبَدِيِّ)، مه نزلگای مانهوهی هه مېشهیی بۆ ئەوان لهویدا ههیه.

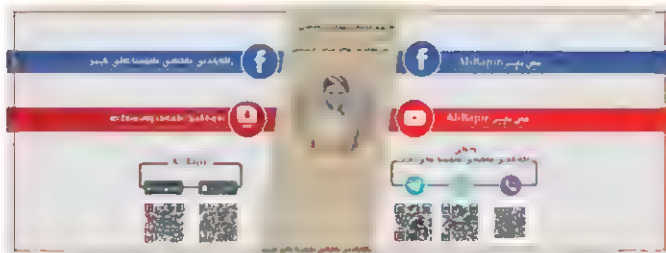
(۷)- ﴿جَزَاءُ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ﴾، سزای ئەوه کە نکوولییان له ئایه تەکانی تێمه ده کرد، کهواته: ئەی بێپروایانه! تێستا وەرن بپروا بە راستییتی قورئان بێنن و، لێی وردبەنەوهو، نکوولیی لێ مەکەن، ئەگەرنا دواپی ئەوه سزاتانە.

ئەمەش ئەوه ده گەیه نێ کە ئەو بێپروایانه زانیویانه قورئان هه قه، بەلام دانیان پێدانه هێناوه، چونکه: ﴿يَجْحَدُونَ﴾، واته: نکوولیی ده کەن، نکوولییکردن ئەوهیه مرووف به عقل و دل بزانی ئەو شته راسته، بەلام به زمان دانی پێدانه هێنێ، وهك خوای به رزی مه زن له سوورپه تی (النمل) دا له باره ی گه لی فیرعه ونه وه، که مووسا عليه السلام نیشانه کانی خوای پهروه ر دگاریان بۆ دیتی، ده فەرموێ: ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ

ءَاٰتِنَا مُبَصَّرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۳﴾ وَحَمَدُوا بِهَا وَاَسْتَيْقَنَتْهَا اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴﴾ واتە: كاتىك كە نىشانەكانى ئىمەيان زۆر پۇشن بوون، (يان زۆر پى بىنەر بوون، ھۆكارى ئەو ەبوون مەروڧ پىيان بىنى)، بۇ ھاتن گوتيان: ئەو ە جادوويكى ئاشكراو پوونەو، نكوولپيان لىكردن، لە دەروونى خۇشياندا لپيان دلىابوون راست، بەلام بە زمان نكوولپيان لى كردن، بە ھۆى ستم و خۇ سەپاندەو، تاكو ستمكاريى و خۇسەپاندنيان بۇ بەردەوام بى، نەچوونە ژىربارى ئەو موعجىزانەو ە كە مووسا ﷺ ھىنابوونى و، دانيان پىدا نەھىنان، چونكە ئەگەر دانيان بە راستى نىشانەكانىدا ھىناپايە، دەبووايە ئەگەر شوين پەيامەكەشى كەوتبان، ئنجا ئەگەر شوين پەيامەكەى كەوتبان، فیرەھون و دارو دەستەكەى ئەو بەزم و بازارەى ھەيانبوو، لپيان تىكدەچوو، بۇيە ھەر لە سەرەتاو نكوولپيان لە نىشانەكانى مووسا ﷺ كرد، ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ﴾ ﴿۱۴﴾ سەرنج بدە! سەرەنجامى تىكدەران چۆن بوو؟! ئنجا ئىستاش ھەروايەو، ئىستاش كەسانىكى زۆر لە ھوكمپانە خۇ سەپىنەكان، چ لە حىزبە سىكوولارىستەكان، چ لە پڙىمە سىكوولارىستەكان، چ لە پڙىمە مىراتىى و بنەمالەيەكان، چ لە پڙىمە خۇسەپىنەكان بەھۆى كودەتاي سەربازىى و، ھىزى سەربازىى و، ھىزى موخابەراتىى، چ بە ھۆى پەيوەندىيە سياسىيە خۇ بەدەستەو دەركانيان، لەگەل زلھىزانى پۇژھەلات و پۇژئاوادا، ئەوانە نكوولپى دەكەن لە راستى ئىسلام، ئەگەرنا دەزانن راستە، بۇچى نكوولپى دەكەن؟ چونكە ئەگەر بىنە ژىربارى ئىسلام و پەيامى خواو، پەيامى خوا پىش ھەموو شتىك پىيان دەلى: ھەمووتان بران، دەبى پىكەو ە تەبابن، ھەروەھا پىيان دەلى: ئەو خىرو بىرەى لەم ولاتەدايە، ھى ھەمووتانە، ھى مالىك و دوو مالان و چەند مالىك نيە، ھى ەشیرەتتىك و حىزىپك نيە، ھى چەند كەسىك نيە، ھى ھەمووتانە، دەبى تپىدا بەشداربن، نابى ھىچ كەس قۇرخكاريى بكات لە نىعمەتەكانى خوادا.

هەروەها دینی خوا پێیان لێ دەگرێ لە تەزویر و فرت و فیل، لە خۆسە پاندن،
لە زەبرو زەنگ، لە چاو سوور کردنەوێ ناهەق لە خەڵک، ئنجا ئاینێک پێی
ئەوانەیان لێ بگرێ، هەر لە سەرەتاوە نکوویی لێ دەکەن و، ناچنە ژێرباری.

مەسەلە ی چوارەم و کۆتایی:

داواکردنی بێپروایان لە خوا ی پەرەردگار کە ئەو دووانە ی لە مەرۆف و جند گومپریان کردوون، پێشانیان بدات، تاکو بیانخەنە ژێر پێیان و، بکەونە ژێری ژێرەو:

خو دەفه رموی: ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴾ (۱۹)

شیکردنەوێ ئەم ئایەتە، لە چوار بڕگەدا:

(۱)- ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾، ئەوانە ی بێپروان، گوتیان، ئەمە لێرەدا: بە حوکمران و شوینکەوتوووە، بە سەرکردهو بنکردهو، ئەوانە ی شت بە دەست بوون و، ئەوانە ی شوینکەوتوو و لاساییکەرەو بوون، هەموویان دەگریتەو.

(۲)- { رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا }، پەرەردگارمان! ئەو دووانە ی گومپریان کردین، پێشمان بدە، توێژەرەوانی قورئان زۆربەیان بۆ وینە: (الطبري) و زۆری دیکەش گوتووایان: ئەو دووانە (ئیبلیس) و (قابیل)ن، ئیبلیس لەبەر ئەوێ یە کەم کەس بوو سەرپێچی کرد لە ئاسمان، قابیلیش یە کەم کەس بوو لەسەر زەوی سەرپێچی لە فەرمانی خوا کردو، بڕایە کە ی خۆی کە هابیلە کوشتی، ئەو دووانە مان پێشان بدە کە پێی کوفرو تاوان و خراپەیان بۆ خەلک شکاندو، پەنگی سەرپێچیکردن لە فەرمانی خویان پشت.

بەلام من پێم وایە: ﴿ الَّذِينَ أَضَلَّانَا ﴾، ئەو دووانە ی گومپریان کردین، واتە: ئەو دوو جوړە ی گومپریان کردین لە جندو مەرۆف، ئەک دوو کەس، کە ئیبلیس و قابیل بن، بەلکو هەموو ئەوانە ی کە لەو دوو جوړە دروستکراو، چ جند، چ مەرۆف، ئەوانە مان پێشانبدە، چونکە بە تەئکید هەلخەلەتێراوو شوینکەوتووکان زۆر زیاترن لە گومپراکەرەکان، یانی: جاری وا هەیه کە سێک ئۆممەتێک گومرا

دهكات، كه سيك و دارو دهسته كه ی كه كه مينه يه كن، خه لكیكي زور گومرا ده كه ن، كه واته: گومرا كراوه كان زور زیاترن له گومرا كه ره كان، نه گهر جندن، نه گهر مروفن، كه واته: چونكه گومرا كراوه كان زور به ن، به ئاسانی لهوی به روه ستیان دین و^(۱)، ده لین: پیشامان بده تاكو بیانخه يه ژیر پیمانه وه، ههر كومه له یه كه له گومرا كراوه كان، نه وانه ی گومرایان كردوون له جندو مروف، بو نه وه ی لهوی داخی دلی خویانیان پی بریزن.

به لگه شم لهو باره وه كه نهو دووانه دوو كه سی دیاریكراو نین، به لكو دوو جوړه دروستكراون، نه وه یه كه خوا له سووره تی (الْأَنْعَام) دا، ده فه رموی: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾ واته: هه روا به شیویه بو ههر پیغه مبه ریك دوژمنیكمان ره خساندوه، له شه ی تانه كانی مروف و جند، هه روه ها له سووره تی (الناس) یشدا خوا ده فه رموی: ﴿الَّذِي يُوسِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝۵ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ واته: نهو كه سه ی كه خوتخوته و دنه دانی خراب ده خاته سینه ی خه لكه وه، له جندو له مروف.

(۳)- ﴿نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا﴾، تاكو بیانخه يه ژیر پییه كاښانه وه.

(۴)- ﴿لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ﴾، تاكو نهو دوو جوړه خه لك هه لڅه له تینه رو گومرا كه ره له ژیره وه بن، واته: له ژیر ټیمه وه بن و، بیانخه يه ژیر پیمان.

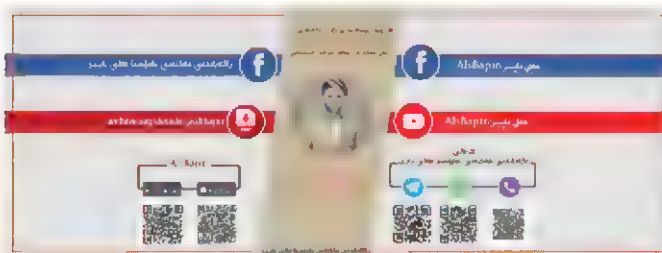
نهو گومرا كراوانه كه ده زانن نهو گومرا كه رانه، تووشی چ پوژيكي رهش و پر مهینه تی و چ به د به ختییه کیان كردوون، هیچیان به ده ست نامینی نه وه نه بی كه بلین: خویه! پیشامان بده، بزاین کی و کی بوون؟ یان له کوین؟ تاكو بیانخه يه ژیر پی، به لام پیموانیه نهو داوايه شیان وه ربگیری، چونكه كاره كانی

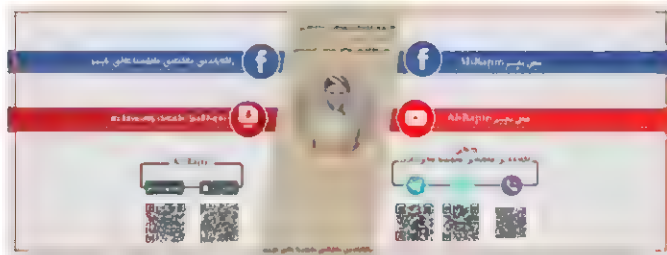
خوایند سبحانه بۆ سزادانی کافرانیڭ هیچی فەوزاۋ پاشاگەردانیی نیه، بەلکو هەر کەسە بۆ خووی سزای پر بە پێستی خووی دەدری، ئەو نیه کە لەویدا بێتە گێژاۋ، پاشاگەردانیی، بەلام گەرنگ ئەوەیە ئەوان ئەو داوایە دەکەن و، ئەو قسەیه دەکەن، بۆ دەرخیستی توورەیی و، بێزاریی و، زۆر پەستی خوای لەوان، کە ئەگەر بە خستنه ژیر پێش بێ، با تۆزی تۆلەیان لێ بکەنەو، داخی دلی خوایانیان پێ برێژن.

ئەمەش بۆ ئەو خوایند سبحانه دەیخاتە روو، کە ئەی ئەو خەلکە ی هەلدەخەلەتین و شوین ئەو سەمکارانە دەکەون! رۆژیك دێ داوا لە خوا دەکەن ئەو سەرکردانەتان پێشانتان بدات، بیانخەنە ژیر پێ، کەواتە: حەیفەو عەیبە ئیستا ئیو مەکەنە ژیر پێیان، کاتیک دێ هیندەتان رق لێیان هەلدەستی، تووشی وەزعیکتان دەکەن، کە ئاوات بخوازن ئەوانە بخەنە ژیر پێی خۆتان، ئنجا ئیستا ئیو مەکەنە ژیر پێی ئەوان، تاکو ئەو رۆژەش ئەو خۆزگیە نەخوازن!.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسي چوارهم

پېناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە دە (۱۰) ئايەت پېك دى، ئايەتەكانى: (۳۰ - ۳۹)، لەم ئايەتانهدا:

يەكەم: باسى بەندە بېوادارو پراوەستاو و دامەزراوەكانى خوا كراوە، كە فریشتەكان لە دنیاو، لە دواړوژدا دادەبەزە سەریان و، موژدەیان پى دەدەن، ترس و خەم و پەژارەیان لە دڵدا دەپەویننەوه.

دووهم: هەر لەم دە (۱۰) ئايەتەدا، باسى بانگەوازكارانى پى خواو، خەسلەتە بنەپەتییەكانیان كراوە.

سییه م: ژمارەیهك لە نیشانەكانى خوا، دیاردەو دیمەنە سەرنچراکیش و دڵ بزوینەكانى دەورووبەرو گەردوون، خراونەپروو، وەك بەلگە لەسەر پەروەردگاریتی و تەنیا پەروەردگاریتی خوا، كە بریتین لە: شەوگاری، پوژگارو، خۆرو، مانگ و، دابەزینی ئاو بو سەر زەوى و، زیندووبوونەوهى زەوى و، پازاندنەوهى زەوى بە گول و گولزارو، پووهك و دارو درەخت و، هەموو ئەو شتانەى كە لەسەرى دەپوین.

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿٣١﴾ نَزَّلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا

يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّمَا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً إِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

مانای دهقاو دهقی نایه ته کان

{بیگومان نهوانه ی گوتیان: پهروه ردگارمان خواجه، ئنجا راوه ستاوو دامه زراو بوون (له سهر راسته شه قامی خوا)، فریشته کان داده به زنه سهریان (خورپه یان بو ده کهن)، که مه ترسن و خه مبار مه بن و، موژده تان لی بی بهو به هه شته ی که پیشتر گفتان پی ده درا ﴿٣٥﴾ ئیمه دؤست و پشتیوانتاین له ژیانی دنیاو، له ژیانی کو تاییداو، له ویدا بو تان هه یه هه رچی دهروونتان بیخوازی و، هه رچی داوای بکه ن ﴿٣٦﴾ ئه وه بژیویکی میواندارییه له لایه ن خوا ی لیبوره ی میهره بانه وه (ئاماده کراوه) ﴿٣٧﴾ نایا قسه ی کی باشته له هی که سیک که خه لک بو لای خوا بانگ ده کات و، کرده وه ی چاک ده کات و، ده لی: من له مسولمانانم؟ ﴿٣٨﴾ چاکه و خراپه ش یه کسان نین، (له شیوازی بانگه وازدا)، به خه سلته و شیوازی باشته خراپه ی به رانبه ره که ت به رپه رچ بده وه، له نه نجامی نه وه دا ئه وه که سه ی له نیوان توو ویدا دوژمنایه تی هه یه، وه ک دؤستیکی نیزیکی و دلسوزی لی دی ﴿٣٩﴾ ئه وه خه سلته ش ته نیا به که سانیک ده دری که

خۆیان راده گرن و، ته نیا به که سانیک ده درێ که خاوهن به شیکی مه زنن، (له پرواو خواپه رستی و په وشتی بهرز) ۛۛۛ ههر کاتیکیش له شه یانه وه دنده دان و خوتخوته یه کت پێ گه یشت، په نا به خوا بگره، به دنیایی ئه و بیسه ری زانایه ۛۛۛ له نیشانه کانیشی (به لگه و نیشانه کانی پهروه ردگارێتی و ته نیا په رستراوێتی خوا)، شه وگارو پۆژگارو، خۆرو مانگن، ئنجا ئه گهر به راستی خوا ده په رستن، کپنووش بۆ خۆرو بۆ مانگیش مه بهن و، کپنووش ته نیا بۆ ئه و خوایه بهرن که ئه وانی دروستکردوون ۛۛۛ ئنجا ئه گهر خۆیانیان به زلگرت، بێگومان ئه وانه ی له لای پهروه ردگارتن (له فریشته کان)، به شه وو پۆژ پاکیی بۆ ده رده بپن، ئه وان ماندوو و شه که تیش نابن ۛۛۛ ههروه ها له نیشانه کانی وی، ئه وه یه که زه وی به ملکه چیی و په ژمورده و وشک ده بین، به لام ههر کات ئاومان دابه زانده سه ری، جووله جوولی کردو زیادی کردو هه لوسا، به دنیایی ئه و که سه ی ژياندوو یه ته وه، ژینره وه ی مردووانه، بێگومان ئه و له سه ر هه موو شتیک توانایه ۛۛۛ.

شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان

(أَسْتَقِمُوا): ریک وه ستان، (إِسْتِقَامَةُ الْإِنْسَانِ: لُزُومُهُ الْمُنْهَجَ الْمُسْتَقِيمَ، الْإِقَامَةُ فِي الْمَكَانِ: الثَّبَاتُ وَالرُّسُوخُ)، ئیستیقامه تی مروف: بریتیه له وه ی رپی راست بگری، (إِقَامَةُ) له شوینیک، بریتیه له وه ی له و شوینه دا بێنیته وه و چه سپاو بی، که واته (إِسْتَقَامُوا) واته: له سه ر ئه و رپییه ی خوا ﷻ راوه ستاو بوون، له سه ر ئه و رپییه راسته ی خوا چه سپاو بوون.

(نَزَّلَا): (النُّزْلُ: مَا يُعَدُّ لِلنَّازِلِ مِنَ الرِّادِ)، (نَزْلُ): ئه وه یه بۆ بابای دابه زیو، میوانیک که له لای خانه خوێ داده به زی و دی بۆ لای، ئاماده ده کری له خواردن و خۆراک.

(حَمِيمٌ): (الْحَمِيمُ: الْقَرِيبُ الْمُشْفِقُ، فَكَأَنَّهُ يَحْتَدُّ حِمَايَةً لِدَوِيهِ، وَقِيلَ: الْحَامَةُ وَالْعَامَةُ)، (حَمِيمٌ): نِزِيكِيكى بە پەرۆش، یاخود خزمیكى بە پەرۆش، وهك ئەو خزمە، ئەو نِزیکە گەرم بێ و تووڕە بێ، وهك پاراستنێك بۆ نِزیکەكانی، بۆ خزمەكانی، چونكه (حَمِيمٌ) بە مانای ئاوی كولاوو داغیش دى، یانی: ئەو مەرووفە ئەگەر زۆر دڵسۆزو بە پەرۆش بێ بۆ كەسێك، گەرم دەبێ وهك پارێزگاریی لێکردنى لەو كەسەى بە نِزیک و بە دۆست و بە خۆشەویستی خۆى دەزانى، بۆیه لە زمانى عەرەبیدا گوتراوه: (الْحَامَةُ وَالْعَامَةُ) واتە: كەسانى تايهت بە مەرووف و، كەسانى گشتی، (حَامَةٌ) ئەوانەن كە لەسەر مەرووف هەڵدەدەنى و، تووڕە دەبن و گەرم دادین، (عامّة) ش یانی: خەلك بە گشتی.

(وَمَا يُلْقَاهَا): نایدیترى و پێى نا بەخشرى (وَمَا يُؤْتَاهَا، وَمَا يُعْطَاهَا)، دەگوترى: (لَقَيْنَهُ بِكَذَا أَيْ اسْتَقْبَلْتُهُ بِهِ) واتە: پێشوازییم كرد لەو كەسە بەو شتە، واتە: ئەو شتەم پێدا، (وَمَا يُلْقَاهَا) یانی: (وَمَا يُعْطَاهَا) پێى نادری و پێى نابەخشرى ئەو سیفەتە.

(إِلَّا دُوْرَ حَظٍّ عَظِيمٍ): مەگەر كەسێك كە خاوەن پشك و بەشیكى مەزن بێ (الْحَظُّ: النَّصِيبُ الْمَقْدَرُ، حَظِظْتُ وَحَظِظْتُ فَأَنَا مَحْظُوظٌ)، (حَظٌّ): بریتیه لە بەشیكى دیاریكراو، دەگوترى: (حَظِظْتُ) واتە: ئەو شتەم پێ برا، (حَظِظْتُ) ئەو شتە بە من درا، (فَأَنَا مَحْظُوظٌ) من خاوەن پشك و بەشم.

(يَنْزَعُكَ): (النَّزْعُ: دُخُولٌ فِي أَمْرٍ لِإِفْسَادِهِ)، (نَزَعٌ): بریتیه لە چوونه نیو كاریك بۆ تێكدانى، ئەگەر بە دنەدان و، خوتخوتە دان و، هاندان بەرهو خراپە لێكبدیترتەوه.

(سَعْمُونَ): ماندوو نابن، (السَّامَةُ: الْمَلَالَةُ مِمَّا يَكْثُرُ بُئُهُ)، (سَامَةٌ): بریتیه لە ماندوو بوون لە شتێك كە زۆر دەمێنێتەوه، واتە: فریشتەكان ماندوو و بیتاقەت و بێزار نابن، بە هۆى ئەوهوه كە هەمیشە سەرگەرمى بە پاكرتن و ستایشکردنى خوای بەرزى مەزنن.

(خَشِيعَةً): زەوی دەبینی بە (خَاشِع)ی، (الْخُشُوعُ: الضَّرَاعَةُ) پارانەووە کپووزانەووە، (الْأَرْضُ الْخَاشِعَةُ) زەویەکی بێ پرووەک، زەویەکی پرووتەن، لەبەر ئەوەی ئینسان کە هیچی نەبێ دەلایتەووە دەکپووزیتەووە، زەویش کە هیچی لەسەر نەبێ وەك بلیی حالەتی کپووزانەووە پارانەووە لالانەووەی هەیه، کە خوا ئاوێک دابەزینیتە سەری تاکو دووبارە کشتوکال و پرووەکی لەسەر سەوز بێ.

(أَهْرََّتْ): (الْهَرُّ: التَّحْرِيكُ الشَّدِيدُ، هَزَزْتُ الرَّمَحَ فَاهْتَزَّ)، (هَزَّ): بریتیه له جوولاندنیکی بەهیز، دەگوترێ: (هَزَزْتُ الرَّمَحَ فَاهْتَزَّ) پمەکم راوه‌شاند ئەویش راوه‌شا.

(وَرَبَّتْ): زیادی کرد، (رَبَّى: أَيْ زَادَ وَعَلَى)، زەوی کە ئاو دادەبەزیتە سەری، چ باران، چ بەفرو تەرزه، ئەو ئاو تیکەل بەو زەویە دەبێ، بێگومان قەبارە ی زەوی هەڵدەستێ و هەڵدەئاوسێ، مەبەست پێی ئەو حالەتیه.

مانای گشتیی ئایەتەکان

لەم دە (۱۰) ئایەتەدا، وەك لە پێناسەكەیدا گوتمان: خوا ﷻ سێ بابەتی سەرەکیی باس دەکات:

۱- باسی ئەوانە ی لەسەر راستە شەقامی خوا بەردەوامن، کە فریشتەکان دەبنە هاو دەم و هاو پارێزان، بە پێچەوانە ی ئەوانەووە کە بێ پروا و خراپە کار بوون و، خوا شەیتانەکانیان دەکاتە هاو نشین و هاو پارێز، شەیتانی جند و مرووف، بەلام ئەوان فریشتەکان دەبنە هاو دەم و هاو پارێز و هاو نشینان.

۲- باسی بانگەوازه کە دەبێ بە چ شیوەیهك بانگەواز بکری و، خەسلەتە بنه‌رته‌کانی بانگەوازاکاری پێی خوا کامانەن؟

۳- باسی هه‌ندی له نیشانه‌کانی خوایه، که هاوکات نیعمه‌ت و چاکه‌ی خوان به‌سه‌ر مروّقه‌وه‌و، نیشانه‌ی ته‌نیا به‌دییه‌ن‌رایه‌تی و، په‌روه‌ردگارێتی و، په‌رستراوێتی خوا‌ی به‌رزو مه‌زنیشن.

خوا ﷻ ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا﴾، به‌دنیایی ئەوانه‌ی گوتیان: په‌روه‌ردگارمان خوایه‌و، دوایش راوه‌ستاو و دامه‌زراو بوون، نه‌له‌خشاو بوون له‌سه‌ر ئەو راسته‌شه‌قامه، که به‌وشه‌ی: ﴿رَبُّنَا اللَّهُ﴾، ته‌عبیریان لیکرد، چونکه: ﴿رَبُّنَا اللَّهُ﴾، په‌روه‌ردگارمان خوایه، ئەوه‌بو‌خو‌ی رێبازو به‌رنامه‌یه‌که‌له‌ژيانداو، بووناسییه‌که، که تو‌خو‌ت به‌په‌روه‌رده‌کراوو، به‌خیو‌کراوو، دروستکراوی خوایه‌که‌ده‌زانی که‌خواه‌نی هه‌موو شتی‌که، ﴿ثُمَّ اسْتَقَمُوا﴾، دوایی راوه‌ستاو دامه‌زراویش بوون له‌سه‌ر ئەوه، ﴿تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ﴾، فریشته‌کان داده‌به‌زنه‌سه‌ریان، چیان پی‌ده‌لین؟ ﴿أَلَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾ (پێیان ده‌لین): مه‌ترسین بو‌داهاتوو، په‌ژاره‌داریش مه‌بن بو‌را‌بردوو، یاخود با‌ترس و خه‌م و په‌ژاره‌تان له‌دلدا نه‌بی، ﴿وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾، دلخۆشین و موژده‌شتان لی‌بی به‌و به‌هه‌شته‌ی پێشتر به‌لێنتان پێده‌درا، واته: له‌دنیا‌دا به‌لێنتان پێده‌درا، یان پێشتر به‌لێنتان پێدراوه.

﴿نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾، ئیمه‌دۆست و پشتیوانی ئیوه‌ین له‌ژیانی دنیا‌داو، له‌ژیانی کو‌تاییشدا، ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا شِئْتُمْ أَنْفُسُكُمْ﴾، بو‌ئیه‌له‌و به‌هه‌شته‌دا هه‌یه، هه‌ر شتی‌که‌نه‌فستان ئاره‌زووی بکات و بیخو‌ازی، هه‌رچی دل‌تان ئاره‌زووی بکات هه‌یه، ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ﴾، هه‌ر شتی‌که‌ش که‌داوا بکه‌ن، له‌ویدا بو‌تان هه‌یه، ﴿تُزَلَّامِنَ غَفُورٍ رَحِيمٍ﴾، ئەوه‌نازو نیعمه‌تی‌که‌ئاماده‌کراوه‌له‌لایه‌ن خوا‌ی لی‌بوره‌ی به‌به‌زییه‌وه، وه‌که‌چو‌ن که‌سی‌که، خانه‌خو‌یه‌که، میوانی‌کی زۆر عه‌زیزو خۆشه‌ویست ده‌عه‌وت ده‌کات، چی له‌توانایدا هه‌یه‌له‌پیداو‌یستی و خو‌اردنی جو‌راو جو‌ر،

بوی ساز دهکات، ټه و نازو نيعمه تېش که له و بهه شته دا هه يه، ميوانداري
کردنی خواي ليپورده ي به به زه يه بوی ټوه.

ټنجا دټه سهر بابته تي دووهم، خوا ﷺ ده فېرموي: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ
دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾، قسه ي کي چاکتره له ه ي که سيک که خه لک
بوی لای خوا بانگ دهکات و، کرده و ه ي باشيش دهکات، واته: قسه کاني موري
کرده و ه يان پيوه يه، قسه ي هه وايي نين، قسه بکات و کاري پينه کات، ﴿وَقَالَ
إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾، ده شلي: من له مسولمانانم، له بهر ټه و ه ي خه لک بوی لای
خوا بانگ دهکات و، کرده و ه ي باش دهکات، بوغړا نابي و له خو بایي نابي و،
له که ولي خو ي ده رنچي، که خو ي له مسولمانان جيا بکاته و ه، به لکو ده لي:
من له مسولمانانم و، من له ملکه چانم بوی خوا، ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا
السَّيِّئَةُ﴾، به دنيایي چاکه کردن و خراپه کردنيش يه کسان نين، واته: به کاره ټناني
شيوازي چاک، له گه ل شيوازي خراپدا، يه کسان نين، به لکو دوو شوينه واري
زور پيچه وانه ي يه کديان هه يه، بويه: ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾، تو به کام
خه سلته تي چاکتره، قسه و ره فتاري خراپي به رانبه ره که ت پاليپوه بني، له سوورته تي
(المؤمنون) دا ده فېرموي: ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ﴾، واته: خراپه به کام
خه سلته و سيفه تي چاکتره، پاليپوه بني، به لام ليړه ده فېرموي: خراپه يه که
له به رانبه رتدا ده گوتری و ده کري، تو به کام ره وشت و کام خه سلته به رزتر و
چاکتره، به و ه ټه و خراپه يه پاليپوه بني و، واکه کاريگه ري نه مي ني، ﴿فَإِذَا أُلْذِي
بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ﴾، که تو واکرد، ټنجا ده بيني ټه و ه ي له نيوان توو ټه و دا
دوژمنايه تي و نا کوکي و ناته بايي هه يه، ﴿كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾، وه ک دوستيکي
زور به په رو ش و نيزيک و دلگه رمي لي دي بوی خو ت.

﴿وَمَا يُقْنَهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا﴾، به لام ټه و سيفه تېش که به چاکه، يان
به چاکتر خراپه پاليپوه بني، نادري، مه گهر به که سانيک که خوړاگرن، ﴿وَمَا
يُقْنَهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾، هه روه ها نادري مه گهر به خاوه ن پشک و

به شیکی مه زن، واته: خاوه ن پشک و به شیکی مه زن له ئیمان و خواپه رستییداو، له چاکه کاری و ته قواو خو پاک و چاک کردن دا، ده بی ئه وانته هه بی، ئنجا ئه و ره وشت و خه سلته به رزه له تودا په یداده بی، که تو له به رانه ر خراپه دا چاکه بکه ی، یان چاکتر بکه ی.

ئنجا له بهر ئه وه ی حاله تی بانگه وازو وتووێژ له گه ل خه لک و، دیا لۆگ و مشتومپر کردن، ئه گه ری ئه وه ی هه یه به رانه ره که ت هه لپچ، یان تو هه لپچی و، قسه یه کی توند بکری، بۆیه ده فهرمو ی: ﴿وَمَا يَزْعَمُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾، ئه گه ر له شه یتانه وه دنه دا ئیک، خوتخوته یه ک به تو گه یشته، په نا به خوا بگه ر، ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾، به دلنیایی هه ر ئه و بیسه ری زانیه، قسه کان هه موویان ده بیستی و، زاناشه به نیو دل و ده روونیشتان.

ئنجا دیته سه ر بابته تی سییه م، ئه م بابته تانه ش هه موویان وه ک ئالقه کانی زنجیریک تیکه ه لکیشن، چونکه: ئه وانه ده لێن: په روهردگارمان خواپه و راوه ستاو ده بن، که سیك خوا به په روهردگارو خاوه نی خو ی بزانی، بانگه واز ده کات بو لای و، ریبازی وی، ئایینی خوا ی په روهردگاره، هه روها به شیوازیکیش ئه و بانگه وازه ده کات که شایسته ی به رزی ئه و ریبازه بی، ئنجا یه کیک له شیوازه کانی بانگه واز ئه وه یه، که مروف نیشانه و نیعمه ته کانی خوا بخاته به رچاوی خه لک، وه ک من کاتی خو ی له شیعریک دا گو توومه:

سروشت ئاوینه ی ته جه ل لای خواپه ... باش سه رنجی بده بزانه چی تیاپه

له پێی کره وه کردگار ده ناسری ... سه روشت کریکه کردگاری خواپه

یانی: ئیمه له پێی دروستکراوه کانی خاواوه، ده توانین زیاتر خوا بکړ بناسین، بۆیه ده فهرمو ی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾، له نیشانه کانی په روهردگاریتی خوا، شه وگارو پوژگارو خوړو مانگن، که خوړ له پوژگادا دیاره و، مانگیش له شه وگادا، ﴿لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ﴾،

کرنووش مەبەن نە بو خۆرو، نە بو مانگیش، ﴿وَأَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ﴾ کرنووش بو ئەو خوايه بېەن، کە ئەوانەى هیناوەتە دى، ﴿إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ ئەگەر ئیو بەراستى خوا دەپەرستن، ﴿فَإِنْ أَسْتَكْبَرُوا﴾ ئنجا ئەگەر خویان بەزلگرت، لەو کە کرنووش بو خوا بەرن، ﴿فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ئەوانەى لەلای پەرورەدگارتن، کە مەبەست پى فریشتە زۆر لە خوا نىزیکەکانە، چى دەکەن؟ ﴿يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْمُونَ﴾ بە شەوو پۆژ پاکى بو خوا دەرەبەن و، ماندووش نابن، بى تاقەت و وەرەزىش نابن.

هەلبەتە لە کۆتایى ئەم ئایەتەدا سەجدەى قورئان خویندن هەیه، ئیمەش لە کاتى قورئان خویندنە کەدا سەجدە کەمان برد^(۱)، وەك عادەتى خۆمان لە سەر جەم شوینەکانى دیکەى سەجدەى قورئان خویندن بردن دا.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً﴾ هەر وەها لە نیشانەکانى خوا، نیشانەکانى تەنیا بە دیهینەرایەتیی و، تەنیا پەرورەدگاریتیی و، تەنیا خواوەنداریتیی و، پاشان تەنیا پەرستراویتیی خوا، ئەو یە کە: ﴿أَنْكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً﴾ تۆ زەوى دەبینى ملکەچ و زەبوون، ﴿فَإِذَا أُنْزِلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءُ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ ئنجا کاتیک ئاومان دابەزاندە سەرى، جوولاًو زیادى کردو هەلاوسا، واتە: شیناوردی لى دەروى، جوړەکانى پروەکی لى دەروین، لە دارو درەخت، لە میوه جات، لە تەرەکار، لە سەوزە، لە دانەویڵە، لە گژوگیا، پىشى ئەو زەویە ملکەچەو، زەبوونە، وەك چۆن کە سیک هیچی نیە دەکرووزیتەو، دەلالیتەو شتیکی پى بدرى، ئەو زەویە قاقرو دیمەکارو بى پروەکەش، هیچ سەوزایى لە سەر نیەو، هیچ ژيانى لە سەر نیە، بەلام کاتیک ئاومان دابەزاندە سەرى، لە شیوەى باران و بەفرو تەر زەدا، ﴿أَهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ جوولاًو، زیادى کردو، هەلاوسا، ﴿إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتِ﴾ بە دنیایى ئەو کەسەى زیندووی کردۆتەو، ژینەرەو

(۱) مەبەستە کاتى گوتنەوێ دەرسە کە یە.

مردووانه، خوا ئەو زەوییە مردوو زیندوو دەکاتەوێ سالاڤه، له کاتی خۆشیدا
مردووانیش زیندوو دەکاتەوێ و، ژێینه رهوهی مردووانه، ﴿إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ﴾ به دنیایی ئەو له سەر هه موو شتێک به توانایه.

واته: ئەو خه لکینه! له پێی نیشانه کانی خواوه، خوا ی پهره دگارتان بناسن
و، له پێی پێغه مبه ره که یه وه ﷺ گوێ بۆ فه رمایشته که ی بگرن و، پابه ندبن به
به رنامه که یه وه، چونکه کاتی که دێ، دوا ی ئەوه ی ده مرن، وه ک چون خوا ﷻ
سالاڤه زه وی زیندوو ده کاتەوێ، به هۆی دابه زاندنی ئاوه وه، کاتی که دێ که
ئێوه ش زیندوو ده کرێنه وه وه، کۆده کرێنه وه وه، لێتان ده پرسێته وه وه، پرو به پرووی
سزاو پاداشتی خوا ده بنه وه.

که واته: خه لکینه! کارێک بکه ن، خۆتان بۆ ئەو پۆژه ئاماده بکه ن، کارێک
بکه ن وه لأمی هه موو پرسیا ره کان ئاماده بکه ن، که خوا فه رمووی: چون ژیا ن؟
بڵێن ئاوا ژیا ن، که خوا فه رمووی: کێتان له هه موو که س زیاتر خۆشویست
و، کێتان له هه موو که س له لا به رزتره مه زتره گه وره تر بوو، بۆ کێ زیاتر له
هه موو که س ملکه چتر بوون، پشتتان به کێ ده به ست، پرو ی نیازو مه به ستان
له کێ ده کرد، به ندایه تیتان بۆ کێ ده کرد؟ بڵێن ئەو خوا ی پهره ردگار! بۆ تۆ
و، شوێن پێغه مبه ری تۆ که وتین.

خوا ﷻ له وه که سانه مان بگێرێ به لوتف و که ره می خۆی، که خوا له دڵ
و ده روو نیا ندا له هه موو که س به رزتره، شیرینتره، به پێزتره، گه وره تر بێ و، به
شوێن پێی پێغه مبه ره که یدا و، به گوێگرتن له ئایه ته کانی، کار ده که ن له سەر
پۆژ به پۆژ زیاتر کاملتر کردن و، قولکردنه وه ی ئیمانیان، تا کو ئەو ئیمانه ببێته
داینه مۆیه ک و، جوولێنه رو بزوێنه ریکیان که له ژیا نی دنیا یاندا، راسته شه قامی
خوا بگرن و لێی لانه ده ن، تا کو هه م له دنیا دا سه ره به رزو سه رفراز بن، هه م له
دوا پۆژیشدا پرو سووری به ر ده رگای خوا بن.

مهسه له گرنگهکان

مهسه له یه کهم:

دابه زینی فریشته کانی خوا وَعَلَّاه بۆ سه ر بر واداران ی پاره ستاوو نه له خشاوو، ئیلهام بۆ کردنیان، که ترسیان له سه ر نیه و، با خه م و په ژاره یان نه بێ و، به به هه شت و پاداشتی خوا دلخۆش بن، ئه وانیش (واته: فریشته کان) له ژیا نی دنیا و دوا پوژدا دۆست و پشتیوانیان و، ئه و به هه شته ی گفیشیان پیدراوه، هه رچی ئاره زووی بکه ن و، بیخوازن تیدایه، وه ک که ل و په ل و پیداو یستی ئاماده کرا و بۆ میوان، ئه ویش له لایه ن خوا ی لیورده ی میهره بانه وه:

خوا ده فه رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿٣١﴾ تَزُولُ مِنْ غُفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾﴾

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له نو بر گه دا:

- (١)- ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ﴾، به دنیای ئه وانه ی گوتیان: پهروهردگارمان خوايه.
- (٢)- ﴿ثُمَّ اسْتَقَمُوا﴾، دوا ی پاره ستاو بوون و، دامه زرا و بوون، واته: دامه زرا و پاره ستاو بوون له سه ر نیوه پوکی ئه وه ی گوتیان، ئه وه که گوتیان: پهروهردگارمان خوايه، وشه ی (رَبِّ) له زمان ی عه په بییدا به مانای پهروهردگارو، خاوه ن و، مشوورخوړو په رسترا و دی، واته: په رسترا و، مشوورخوړو، خاوه ن و، ژیننه رو مرینه ری ئیمه، خوايه، پاره ستاو ییش له سه ر نیوه پوکی ئه وه، واته: له خوډا به رجه سته کردنی ئه و راستییانه،

که ئەو مەرووفانە جگە لە خوا، کەسی دیکە بە خاوەن و، پەرورەدگارو، مشوورخوړو، گەرورەو سەرورەری خوێان ئازان، وشە (ئُمّ) ش لێرەدا بۆ ریزبەندی پلەییە، ﴿ثُمَّ اسْتَقَمُوا﴾ واتە: ئەو وشەییە دەلێن، بەلام گەورەتر لەوەش ئەوەیە کە ڕاوەستاوو، دامەزراون لەسەر نێوەڕۆکی ئەو قسەیی کردیان، نەک تەنیا لەسەر گوتنەکە، چونکە ئەگەر هەزار جار بگوتری: (رَبِّيَ اللَّهُ)، یان (رَبُّنَا اللَّهُ)، بەلام لە ژیاڵی کردەیییدا ئەو بەرجەستە نەکری، هیچ سوودێک بە خاوەنەکە ناگەیەنێ و، خوا پەرورەدگاریش هیچ نرخ و بەهایەکی بۆ دانانی.

پێناسە یەکی (إِسْتِقَامَة):

(إِسْتِقَامَة) یانی چی؟!

۱- یەکیەک لە زانیان ئاوا پێناسە دەکات دەلی: (الإِسْتِقَامَة: هِيَ الثَّبَاتُ عَلَى شَرَايِطِ الْإِيمَانِ بِجُمْلَتِهَا، مِنْ غَيْرِ إِخْلَالٍ بِشَيْءٍ مِنْ أَقْسَامِهَا)، (إِسْتِقَامَة): بریتیە لە چەسپاوی لەسەر مەرجهکانی ئیمان بە تیکرایی و، بێ ئەوەی هیچ کام لە بەشەکانی بپەرێنێن، واتە: بە کۆی هەل و مەرجهکانی ئیمانەو پابەندی بکری، ئەو پێی دەگوتری: (إِسْتِقَامَة).

هەلبەتە وشە (إِسْتِقَام) لە کرداری (قَام) هەو هاتو، بەلام (سین) و، (تاء) ی بۆ زیاد کراوە، (قَام) واتە: ڕاوەستا، (إِسْتِقَام) واتە: باش ڕاوەستا، چونکە بنچینەییەک هەیە لە زمانی عەرەبییدا دەلی: (زِيَادَةُ الْمَبْنَى، تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى)، وشەیک کە پێتەکانی زیاترین، مانایەکەشی بەهێزترە، (قَام) واتە: هەلسا، (إِسْتِقَام) باش ڕاوەستاو هەلسا، ئنجا ئەو ڕاوەستان و هەلسانە، مەبەست پێی ڕاوەستانی ماددی و بەرھەست نیە، بەلکو مەبەست پێی ڕاوەستاوی و نەلەخساویە لەسەر راستە شەقامەکە خوا.

۲- هەندێکی دیکە لە زاناو شارەزایان لە پێناسە (إِسْتِقَامَة) دا گوتووین: (الإِسْتِقَامَة: الْإِقْرَارُ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَالْقِيَامُ بِوُظَائِفِ الْعِبَادَةِ)، واتە: ئیستیقامەت: دانپێداھێنانە بە پەرورەدگاریتی خاودا، هەلسانە بە ئەنجامدانی ئەركەکانی بەندایەتی بۆ خوا.

۳- هەندیکى دیکە (إِسْتِقَامَةً) یان ئاوا لیکداووتەو: (الْعِلْمُ: الیقینی برُبُوبِیَّةِ الله، وَالْعَمَلُ مُقْتَضَى ذَلِكَ الْعِلْمِ)، (إِسْتِقَامَةً): بریتیه له زانیاری جیی دَنیایی هەبوون بە پەرورەدگارِیتیی خواو، کارکردنیش بە پیتی داخوازی ئەو زانیارییه.

شایانی گوتنیشە: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾، بە دَنیایی ئەوانەى گوتیان: پەرورەدگارمان خوايه، دوایش پراوەستاو دامەزراو بوون، ئەمە هەمووی دەبێتە نیهاد (مُبْتَدَأ) و، گوزارە (خَبَر) کەى دوایی دى، کە دەفەرموى: ﴿تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَكُ﴾، فریشتەکان دادەبەزەنە سەریان.

ئىستاش با سەرنجی چەند قسەیه‌کى عاریفیکى گەورەى پسپۆر له بواری خوڤاك و چاککردن (تزکیة النفس) دا بەدەین:

(إِبْنِ عَجِيْبَةٍ)، خاوەنى: (الْبَحْرُ الْمَدِيدُ فِي تَفْسِيرِ كِتَابِ اللَّهِ الْمَجِيدِ)^(۱)، چەند قسەیه‌کى جوان دینى، له بارەى چەمک و واتای (إِسْتِقَامَةً) هەو:

یه‌که‌م: (إِسْتِقَامُوا عَلَى دَوَامِ الشُّهُودِ وَانْفِرَادِ الْقَلْبِ بِالْمَعْبُودِ)، واتە: بەردەوام بوون و، پراوەستاو بوون لەسەر بەردەوام بینینی خوا بە دَل و، دَل یەکلایبوونەووە بۆ پەرستراو، کە ئەو دَلە تەنیا خوڤشەووستیی و سام و هەیبەت و تەسلیم بوونی خواى پەرورەدگاری تێدابى.

دووهم: (إِسْتِقَامُوا عَلَى تَصْفِيَةِ الْعَقْدِ، ثُمَّ فِي تَوْفِيَةِ الْعَهْدِ، ثُمَّ فِي دَوَامِ الْقَصْدِ، ثُمَّ فِي دَوَامِ الْوَجْدِ)، واتە: پراوەستاو بوون لەسەر ئەوێ ئەو گریبەستەى لەگەڵ خوادا کردوویانە سافی بکەنەووە، خلتەى پێوە نەهێلن، دوایی ئەو پەیمانەى لەگەڵ خوادا بەستوویانە، پەیمانە‌کە بە تەواوی جیبە‌جی بکەن، دوایی ئەو نیازو مەبەستە کە لە دلیاندا هەیه (کە بریتیه له خوا پى مەبەست بوون)، لەسەر ئەو نیازو مەبەستە سارد نەبنەووە، بەردەوامین، دوایش بەردەوام ئەم حالەتى دَل کوڵین و، گەرم و گۆریه‌یان بۆ خواى پەرورەدگار بەردەوام بى.

سَيِّئِهِم: (اِسْتَقَامُوا بِاَقْوَالِهِمْ، ثُمَّ بِاَعْمَالِهِمْ، ثُمَّ بِصَفَاءِ اَحْوَالِهِمْ فِي وَفْتِهِمْ وَفِي مَالِهِمْ)، واته: پراوه ستاو بوون به قسه کانیان، دوايي به کرده ووه کانیان، دوايي به بی خلتی و سافی حاله کانیان، هم له کاتی تیستیان داو، هم له ناینده شیاندا.

چواره م: (دَامُوا عَلَى طَاعَتِهِ، وَاسْتَقَامُوا فِي مَعْرِفَتِهِ، وَهَامُوا فِي مَحَبَّتِهِ، وَقَامُوا بِشَرَائِطِ خِدْمَتِهِ)، واته: بهرده وام بوون له سهر فه رمانه رییکردنی و، پراوه ستاو بوون له ناسینی داو، له خوشویستیدا سه راسیمه بوون، (واته: ناگیان له ده ورو به ریان نه ماوه) و به مهرجه کانی خرمه تکردنی و، جیبه جیکردنی فه رمانه کانی هه لساون.

(۳) - ﴿تَتَزَلُّ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ﴾ {به دلنایی نه وانه ی گوتیان: پهروه ردگارمان خوايه و، دوايش پراوه ستاو و، دامه زراو بوون له سهر نه ووه}، فریشته کان داده به زنه سه ریان.

(۴) - ﴿أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾، که مه ترسن و خه مبارو په ژاره دار مه بن.

نه مه (مَقُولٌ قَوْلٍ مَّحْذُوفٍ)، گوتراوی قسه یه کی قرتیزاوه، یانی: (قَائِلِينَ لَهُمْ)، پیان ده لئین: ﴿أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾، مه ترسین و، خه مبارو په ژاره داریش مه بن، واته: بو داهاتوو مه ترسین و، بو پاردووش په ژاره دار مه بن.

(۵) - ﴿وَابْشُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾، دلخوشیش بن، موژده تان لی بی به و به هه شته ی موژده تان پیده درا، که پیشتر له کتیبی خوا دا خویندوو تانه ته ووه و، گوئیستی بوون، موژده تان لی بی نه و به هه شته شتان مسوگه ره.

زانایان باسی نه ویه یان کرده که ئایا نه و دابه زینی فریشتان بو سهر بروداران، چ وه ختیکه؟ هه ندیکیان گوتوو یانه: له کاتی گیانه لاو گیان کیشران و مردن دایه، ههروه ها کاتی جهسته ده خریته نیو گوړو، له کاتی زیندوو کرانه ووه دایه، واته: لهو سی حاله ته دایه.

هه ندیکیش گوتوو یانه: مه به ست نه ووه نیه: له کاتی مردن و، له کاتی خرانه نیو گوړو، له کاتی زیندوو کرانه ووه دا، به لکو فریشته کان له گه ل بروداران دان

(٦) ﴿ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾، تيمه دوست و پشتیوانی تیرهین له ژبانی دنیاو، له داروژیشدا، واته: خوی پورهردگار فریشته کان تهو مه خلوقه پاک و بیگهردو چاکانهی تهرخانکردوون، که سهروبهری کاروباری مروقه کان بکهن، ههر کهسه به پیی خوئی، چونکه کافره کانیش ههر فریشته کان گیانیان ده کیشن و، ههر تهوانیش له قوناغی بهرزه خدا سزایان ده دهن، ههروه که چون فریشته کان گیانی پرواداران ده کیشن و، له قوناغی بهرزه خدا نازو نیعمه تیان بو دینه پیش و، قسهی خوشیان له گهل ده کهن، هی بئروایانیش ههر وایه، به لام به پیچه وانهی حالی پروادارانه وه.

کهواته: فریشته‌کان له‌گه‌ڵ برپاداران دان، وه‌ك دۆست و پشتیوان و نزیك و مشوورخۆر، له دنیاو، له دواپۆژدا، ئنجا مانای وایه: کاتی مردنیش ده‌گرێته‌وه‌و، کاتی گیان کێشان و، کاتی خرا نه‌ نیو گوێریش ده‌گرێته‌وه‌و، کاتی زیندووکرانه‌وه‌ش ده‌گرێته‌وه‌، به‌لام جگه‌ له‌و کاتانه‌ش هه‌ر ده‌گرێته‌وه‌.

که ده‌لین: ﴿أَلَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾، (خَوْف) ناوا پیناسه کراوه: (الْخَوْف: غَمٌّ فِي النَّفْسِ يَنْشَأُ عَنْ ظَنِّ حُصُولِ مَكْرُوهِ شَدِيدٍ)، ترس (خوف) بریتیه له گریه‌ک که له دلدا په‌یدا ده‌بی، به‌هو‌ی گومان بردن به په‌یدا بوونی خراپه‌یه‌ک له داهاتوودا.

(حُزْن) یش ئاوا پیناسه کراوه: (الحُزْنُ: غَمٌّ فِي النَّفْسِ يَنْشَأُ عَنْ وُقُوعِ مَكْرُوهٍ، بِقَوَاتٍ نَفْعٍ، أَوْ حُصُولِ ضَرٍّ)، په ژاره (حُزْن): بریتیه له گری و نارده حه تییه كه له دلدا په یداده بئ، به هوئی چاوه پړكردنی هاتنه دی شتیکی خراپ، كه سوو دیکت له ده ست بچئ، باخود زیان ټكت به سهر بئ.

کهواته: فریشته‌کان که دهنه هاورازو هاونشینی پرواداران، ترس و دل‌ه‌راوکیان به نسبت داهاتووه‌وه له دل و ده‌روون ده‌ردین و، خه‌م و په‌ژاره‌و

مهراقیشان به نسبت رابردوووه له دَلْ دهرداوین، سهره نجام دَلْ و دهروونیان پاک ده که نهوه له ترس و له رزو دله راوکه، به نسبت داهاتوووه، له غه م و په ژارهش به نسبت رابردوووه.

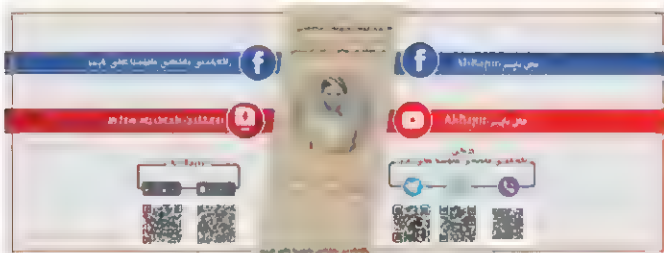
دوایی دهفه رموی: ﴿نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ ئیمه دۆست و پشتیوانی ئیوهین له ژیا نی دنیاو، له دواړو ژیبیدا، واته: له ههردوو مه نزلگا کاند ئیمه مشوور خورتانین، کاروباره کانتان بهر یوه ده بهین.

(۷) ﴿وَأَبَشِّرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُ أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ﴾ موژده شان لی بئ بهو بهه شته ی به لیتان پیده درا، بۆ ئیوه لهو بهه شته دا ههیه، هه ر شتیک نه فستان ئاره زووی بکات، هه ر شتیک دلتان بۆی بچئ و، دهروونتان بیخوازی، ههروهه ها هه ر شتیکش داوای بکه ن.

﴿تَدْعُونَ﴾ (إِفْتَعَالَ مِنَ الدُّعَاءِ)، (إِدْعَاءَ) له سه ر وه زنی (إِفْتَعَالَ) ه، له (دُعَاءَ) وه هاتوه، (دُعَاءَ) یانی: (طلب) داواکردن، (إِدْعَاءَ) که حاله تی (إِفْتَعَالَ) ه که یه تی، واته: زۆر داواکردن، یانی: هه ر شتیک ئیوه به ئاواتی ده خوازن بۆتان دیته دی، که واته: فریشته کان موژده یان پیده ده ن که بۆ ئیوه لهو بهه شته دا ههیه، هه ر شتیک ههسته وه ره کانتان له زه ته تی لی بکه ن، چاو له زه ته له بینینی بکات و، گوئی له زه ته له بیستنی دهنگی خو ش بکات، ههروهه ها ههسته کانی دیکه، ههستی تامکردن (ذوق) و، بۆنکردن (شم) و، دهست لیدان (لمس)، و پرای ئه وهش بۆ ئیوه ههیه، هه ر شتیک که به دلتاندا بی و، به ئاواتی بخوازن، یانی: هه ر چئ که له دلتاندا دی و ده چئ، با له بهر چاویشتان نه بی، به لام هه ر به دلتان دابی، له ویدا خوای پهروه ردگار بۆتان فه راهه م دینئ و، دهسته بهری ده کات.

(۸) ﴿نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ﴾ ئا ئه و نازو نیعمه ته هه مووی میواندارییه، له لایه ن خوای لیورده ی به به زه ییه وه، چونکه وشه ی (نُزُل) ده لی: (وَالنُّزْلُ: مَا يُهَيَّأُ لِلضَّيْفِ مِنْ

الْقِرَى، وَهُوَ مُسْتَقًى مِنَ النَّزُولِ؛ لِأَنَّهُ كَرَامَةُ النَّزِيلِ، وَهُوَ هُنَا مُسْتَعَارٌ لِمَا يُعْطَوْنَهُ مِنَ الرِّغَائِبِ
 سَوَاءً كَانَتْ رِزْقًا أَمْ غَيْرَهُ، وَاتَّه: (نُزُل) ئەوێهیه كه بۆ میوان ئاماده دهكړی و، خزمهتی
 میوانی پێ دهكړی، ئەم وشهیه له (نُزول)، داتاشراوه واتته: دابهزین، چونكه ئەوێهیه بۆ
 میوان ئاماده دهكړی، تاكو خزمهتی میوانهكه ی پێ بكړی، ږیژ لیگرتنه بۆ بابای دابهزیو،
 واتته: عادهت وابوو ئەو كه سه ی میوان بووه سواری و لاخیک بووه، دواپی دابهزیو
 له لای خانه خوێیه كه، بۆیه پێیان گوتوه: (نُزیل) دابهزیو، به میوانیان گوتوه: (نُزیل) و،
 بهوێهیه كه بۆشی ئاماده كراوه، پێیان گوتوه: (نُزُل)، لیره دا (نُزُل) واتته: ئەو خواردنه ی بۆ
 میوان ئاماده دهكړی، خوازراوه تهووه بۆ ههر شتیک كه پێیان بدری به بههه شتییه كان،
 لهوێهیه ئارهزووی دهكهن، ئنجا له خواردن و خۆراك بێ، یان بهرگ و پۆشاك بێ، یاخود
 ئامرازی سواری بې، یاخود هه موو ئەو شتانه ی مروڤ له زه تیان لی دهكات و، پێی
 خوښن، واتته: مهرچ نیه، ته نیا مه بهست پێی خواردن و خواردنهووه بې.

کورته باسیک له باره‌ی

هاوه‌لێتی فریشتان بۆ برواداران و، شه‌یتانه‌کان بۆ بی‌پروایان

له سوورەتی (الأعراف) یشداو، رەنگه له شوێنی دیکه‌شدا که‌م و زۆر، باسی ئەو بابەته‌مان کردوه، که فریشته‌کان هاو‌ده‌م و هاو‌پازو هاو‌نشین و، دۆست و نیزیکی برواداران و، شه‌یتانه‌کانیش هاو‌ده‌م و هاو‌پازو هاو‌نشین و، دۆست و نیزیکی بی‌پروایه‌کانن، ئەم کورته باسه‌ش له چوار برگه‌دا، ده‌خه‌ینه‌ روو:

۱- هەر دروستکراویک له شی‌وه‌ی خۆی و، به‌ گۆڕه‌ی سرووشتی خۆی،
دروستکراوانی دیکه، بۆ لای خۆی په‌لکێش ده‌کات و، به‌ لاشیاندا
په‌لکێش ده‌کری:

بۆ نموونه: گۆل بۆل‌بۆل په‌لکێش ده‌کات، بۆل‌بۆل به‌ لای گۆلدا په‌لکێش ده‌کری، هه‌میشه بۆل‌بۆل و گۆل پیکه‌وه باس ده‌کری، بۆل‌بۆل که‌ ب‌ئنده‌یه‌کی نه‌رم و ناسکه، زۆر ده‌نگ‌خۆشه، مه‌گه‌ر چۆن ده‌نا بۆل‌بۆل بۆ سه‌ر گۆله‌وه نه‌بی نانیشتی، ئنجا له‌سه‌ر ئەو گۆله ئاوازی خۆش ده‌خوێنی و، ده‌چریکیانی و، ده‌جریوێنی، شاعیریکی فارس ده‌لی:

بُلْبُلُ أَزْفِیضِ کُلِّ أَمْوَخْتِ سَخْنٍ وَرُنَّه نَبُودَ
إِنْ هَمَّ قَوْلٌ وَغَزَلٌ تَعْبِیْه دَرِ مَنقَاشِ

ده‌لی: بۆل‌بۆل له‌ خۆش‌ویستنی گۆله‌وه فی‌ری قسه‌کردن بوو، ئەگه‌رنا ئەو هه‌موو شی‌عه‌رو سرووده له‌ ده‌ندووکی ویدا شی‌ردراوه نه‌بوون، به‌لام خۆشه‌ویستی گۆل و جوانیی گۆل بۆل‌بۆلی هێنایه‌ گۆ، که هه‌میشه ده‌جریوێنی و ده‌چریکیانی و، به‌ ئاوازی خۆش ده‌خوێنی!

ههروهها ههنگ و شيلهی گولان، ههنگ که مهخلووئیکی چاکهو، سرووشتهکهی پاکه، دهگهری له کوئ شيلهی چروئ گولیک ههبی، دهیمزئ و، دوایی ههنگوینی لی دروست دهکات، واته: ئه و دووانهش پیکهوه سرووشتیان لیک نیزیکه، بهلام به پچهوانهوه: میشه رهشه بهسه رشتی پیسهوه نهبی نانیشی، ئه و میشه رهشهی که مروئ بزارو چارز دهکات، هه ر دهفری و دیتهوه، که ههندیك دهلین: (سُمِّيَ الذَّبَابُ ذُبَابًا لِأَنَّهُ كَلَّمَا ذُبَّ آبَ)، میش بویه پی گوتراوه: (ذَّبَاب) به عههیی، چونکه ههتا دهدهکری هه ر دیتهوه، (ذُبَّ) یانی: (طَرِدَ)، دهکررا، (آبَ) یانی: (رَجَعَ)، گهرايهوه، میش ئهگه ر له نیو گول و گولزاریك بهرهلهادی بکهی، بهسه ر هیچ گولیکهوه نانیشیت، دهگهری له کوئ خالیکی پیسی رهش ههیه، به ئهویوه دهنیشی، سرووشتهکهی وایه، ئه ویش له قهدهر سرووشتی خوئ شت په لکیش دهکات و، به لای شتهوه په لکیش دهبی.

ههروهها قالونچه و ریخ، یان شیاکه، قالونچه رهشه، ریخ و شیاکه دهکاته گلؤل، دهیکاته توپ و، وهپیش خوئ دهه، به تایبهتی ئهوانه ی له لادی بوون ئه و دیمه نه زور شتیکی بهرچاوه، ئه وه به نسبت ژياندارانه وه.

ههروهها بو بی ژيانانیش، موگناتیس مادده ی ئاسن په لکیش دهکات و، به لای مادده ی ئاسندا په لکیش دهبی، بهلام موگناتیس نه فافون، نه مس، نه زیرو، زیو، نه تهخته، ئهوانه به لای خویدا راناکیشی و، به لاشیاندا کیش ناکری.

له و باره وه په ندیش زورن، بو وینه:

په ندیکی عه رهیی ههیه، دهلی: (الطُّيُورُ عَلَى أَشْكَالِهَا تَقَعُ)، واته: بالنده کان له گه ل شیوه ی خوئاندا دهگونجین و، له گه ل شیوه ی خوئاندا دهبن، کوتر له گه ل کوتر، که و له گه ل که و، هه رگیز نه بیزاره کوتر له گه ل که و، یان مراوی له گه ل سیسارک، یان بولبول له گه ل له قلهق، نه خیر، به لکو بولبول له گه ل بولبول و، له قلهق له گه ل له قلهق و، که و له گه ل که و، کوتر له گه ل کوتر.

پەندىكى دىكەى عەرەبىي ھەيە، دەلى: (لا تَسْأَلُ عَنِ الْمَرْءِ وَاسْأَلْ عَنْ قَرِينَةٍ، فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمَقَارِنِ يَفْتَدِي)، واتە: لە مەروڤ مەپرسە كىيە، لە ھاوھلەكانى بېرسە؟ چونكە ھەر كەسە چاۋ لە ھاوھلى خۆى دەكات، ياخود ھەر كەسە ھاوھلى لە قەدەر خۆى دەدۆزىتەوھ.

ھەرۈھە پەندى كوردىشمان لەو بارەوھ ھەن، بۆ وىنە:

۱- دەلىن: (دیزە خلۆربوۋ دەرخۆنەى دىتەوھ)، دەرخۆنە شتىك بووھ لەسەر دیزەيان داناوھ، سەرى دیزەكەيان پى گرتوھ.

۲- دەلىن: (كورتە كەژى لىك دەھەژى).

۳- دەلىن: (تەبرى گول عاشقى دارى ژەقنەمووتە).

كەواتە: ئەوھ شتىكى سەلمىنراوھ كە دروستكراوھكان، ھەر كامىكيان دەگەرپ بۆ ھاوشىوھى خۆى، وەك گوتراوھ: (يُحْشَرُ الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ مَنْ يُخَالِلُ)، واتە: مەروڤ لەسەر رىيازى دۆست و خۆشەويستەكەى خۆى كۆدەكرىتەوھو، بەرپى دەكرى {بەرەو بەھەشت، يان بەرەو دۆزەخ}، ئنجا يەكلىك لە ئىوھ با جوان سەرنج بدات، لەگەل كىدا دۆستايەتتى دەگرى و، كىي خۆشەووى و، بەرەو كى پەلكىش دەبى، ھەر كەسە لەگەل دۆست و رەفىق و نىزىكەكانى خۆيدا كۆ دەكرىتەوھ، تۆ كەسىكت خۆشبووى و سەرسام بى بە رىبازەكەى و، بە شىوازەكەى و، بەوھى لەسەرى دەپراو، ئەو شىوھ ژيانەى پىي دەژىي، تۆش لەگەل ئەودا دەبى، ئنجا ئەگەر چاك بى، يان خراپ.

۲- بڕوادارانێ پارێزکار له گه‌ل فریشتاندا نزیك و هاو‌نشینن:

ئهم راستییە له زۆر جێی قورئاندا خوای کارزان و میهره‌بان خستووێته‌ پ‌روو، که ئینسانی ب‌ڕوادار، هه‌تا ئیمان‌که‌ی باشت‌ری و، هه‌تا زیات‌ر ئه‌هلی ئیمان و پارێز بێ، له‌ گه‌ل فریشته‌ پاک و چاکه‌کانی خوای په‌روه‌ردگارا نزیکه‌تره‌و، فریشته‌کان زیات‌ر لێی نزیك ده‌بن و، زیات‌ر ده‌توانن به‌هره‌ی پێی بگه‌یه‌نن، چونکه‌ مرو‌ف هیچ به‌هره‌یه‌ك به‌ فریشته‌کان ناگه‌یه‌نێ، به‌لكو مرو‌ف به‌هره‌ وه‌رده‌گرێ له فریشتان، ئنجا به‌ ئه‌ندازه‌ی ئیمان و ته‌قوای، مرو‌ف به‌هره‌ له فریشته‌کان وه‌رده‌گرێ، له‌و باره‌وه‌ش به‌لگه‌ زۆرن، بۆ نموونه‌:

۱- له سوورەتی (فُصِّلَتْ) دا خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموێ: ﴿إِنَّ الدِّينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نَزَّلْنَا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾﴾، واته‌: به‌ دنیایی ئه‌وانه‌ی گوتیان: په‌روه‌ردگارمان خواجه^(۱) و، دواییش راوه‌ستاوو، نه‌له‌خشاو بوون، ئه‌وانه‌ فریشته‌کان داده‌به‌زنه‌ سه‌ریان، پێیان ده‌لێن: ﴿أَلَّا تَخَافُوا﴾، پێشی ترس و دله‌راوکه‌ی داها‌توویان له‌ د‌ل‌دا لاده‌بن، ﴿وَلَا تَحْزَنُوا﴾، ئنجا د‌ل‌یان مشت و مال ده‌که‌ن و، پاکی ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ غه‌م و په‌ژاره‌ی را‌بردوو، دواییش هه‌ر به‌وه‌نده‌ لێیان ناگه‌رێن، ﴿وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾﴾، د‌ل‌خو‌شیشیان ده‌که‌ن به‌و به‌هه‌شته‌ی که‌ پێشتر به‌لێیان پێدراوه‌، دواییش بۆیان ته‌ئکید ده‌که‌نه‌وه‌، ﴿نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾، تێمه‌ دۆست و نزیك و پشتیوانتانین له‌ ژیا‌نی دنیاو، له‌ دوا‌روژیشدا.

(۱) ئه‌وه‌ی گوتووایانه‌ ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ له‌ د‌ل‌یاندا هه‌بووه‌، ئه‌گه‌رنا گوتنی به‌ زمان هیچ نیه‌، به‌لام دوا‌ی ئه‌وه‌ی له‌ د‌ل‌دا چه‌سپاوه‌، ئنجا به‌ زمانیان گوتراوه‌، ئه‌گه‌رنا گوتراویك له‌ د‌ل‌دا چه‌سپاوه‌ نه‌بێ، خاوه‌نه‌که‌ی لێی به‌هره‌مه‌ند ناییت.

بۆیە ئەوانەى وایان لێکداوێتەوێه که تەنیا لە کاتى سەرەمەگدا فریشتەکان دادەبەزێنە سەر برۆاداران و، لە کاتى خزانە ئێو گۆڕو، لە کاتى زیندووکرانەوێه، لە پاستیدا چەمک و واتای ئایەتەکیان زۆر بەرتهسک کردۆتەوێه، بەبێ بەلگە، چونکە خواى پەرورەدگار لەسەر زارى فریشتەکان دەفەرموێ: ﴿نَحْنُ أَوْلَاؤُكُمْ﴾ ئێمە دۆست و پشتیوانى ئێوین، لە کوێ؟ ﴿فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ کەواتە: فریشتەکان هەر لە سەرەتای ژيانى دنیاوێه تاكو کۆتایى دۆست و پشتیوانمان، ﴿وَفِي الْآخِرَةِ﴾ لە مەنزلگای کۆتاییشد، لەوێش فریشتەکان هەر لەگەڵ برۆاداراندا، مشووریان لێ دەخوون و، سەرپەرشتیان دەکەن، لە دنیادا سینهیان گوشاد دەکەن و، دلیان خووش دەکەن و، شتى چاکیان فێر دەکەن و، لە خراپە دەیانگێرنەوێه، خراپەیان لەلا قیزهون دەکەن و، چاکەیان لەلا شیرین دەکەن و، تاعەتیان بۆ ئاسان دەکەن و، لە بەرانبەر دوژمندا دلیان بەهێز دەکەن، وەك دواىى باسى دەکەین.

۲- بەلگەیهکی دیکە لەو بارهوه که برۆادارانى پارێزکار لەگەڵ فریشتاندا نیزیك و هاوئشین، ئەو ئایەتە موبارەکیه که خوا لە سوورەتى (الْأَنْفَال)دا، خوا دەفەرموێ: ﴿إِذْ يُوحَىٰ رَبُّكَ إِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنۡی مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِیۡنَ ءٰمَنُوۡۤا سَآلَتۡیۡ فِی قُلُوۡبِ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡۤا الرُّعۡبَ فَاُضۡرِبُوۡا فَوْقَ الْاَعۡنَاقِ وَاُضۡرِبُوۡا مِنْهُمۡ کُلَّ بَنَیۡۤٔ ۙ ذٰلِکَ بِاَنَّهُمۡ شَاقُوۡۤا اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ وَمَنۡ یُّشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ فَکَانَ اللّٰهُ شَدِیۡدَ الْعِقَابِ﴾ واته: یاد بکەوێه کاتیک پەرورەدگار ت سەروشی دەکرد بۆ فریشتەکان، (واته: بە شیوێه پەنامەکیی و پەنھان پێی دەفەرموون و، پێی رادەگەیاندن)، که من لەگەڵتانم، ﴿فَثَبَّتُوا الَّذِیۡنَ ءٰمَنُوۡۤا﴾ ئێوێش، ئەوانەى برۆادارن بیانچەسپێن، دلیان بچەسپێن و، پێیان بچەسپێن و، ورەیان بەرز بکەنەوێه، ﴿سَآلَتۡیۡ فِی قُلُوۡبِ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡۤا الرُّعۡبَ﴾ بە دلتیایى من ترس و بیم دەخەمە دلی ئەوانەى بێپروان، ئەوێش هەر لە پێی فریشتەکانەوێه خوا ترس دەخاتە دلی بێپروایان و، دامەزراویى و نەلەخشاویش دەخاتە دلی برۆادارانەوێه.

۳- بەلگەیه کی دیکه لهو بارهوه، ئهوهیه که خوا له سوورتی (غافر) دا، دهفهرموی: ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝۷﴾، واته: ئهوانه ی که عه‌پش هه‌لده‌گرن و، ئهوانه‌ش که به ده‌وری عه‌پشه‌وه‌ن، به ستایش‌کردنه‌وه په‌روه‌ردگاریان به پاک ده‌گرن و، پروای پێ دێن و، داوای لی‌یوردن ده‌که‌ن بۆ ئه‌وانه‌ی پروایان هێناوه، ده‌لێن: په‌روه‌ردگارمان! زیانیاری و به‌زه‌یی تۆ هه‌موو شتیکی گرتۆته‌وه، له‌وانه ببووره که به‌ره‌و لای تۆ گه‌راونه‌وه‌و، شوین رێبازه‌که‌ت که‌وتوون، له‌ سزای کلپه‌ی دۆزه‌خ چه‌پاله‌یان بده‌و بیانپاریزه.

که‌واته: به‌رده‌وام هه‌لگرانی عه‌پشی خوا، ده‌وره‌ده‌رانی عه‌پشی خوا، که‌ فریشته‌کان، وێ‌پ‌رای به‌ پاک‌گرتن و ستایش‌کردنیان بۆ خوا، پروا هێنانیان به‌ خوا، داوای لی‌یوردنیش بۆ پرواداران ده‌که‌ن.

۴- هه‌روه‌ها له‌ سوورته‌ی (الشوری) دا خوا ده‌فهرموی: ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۝۴﴾ تَکَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِنْ أَلَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝۵﴾، واته: هوکمرانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی ه‌ی خوایه‌و، ئه‌و به‌رزی مه‌زنه، ئاسمانه‌کان نیزیکه له‌ لای سه‌ر‌یانه‌وه شه‌ق ببن و، فریشته‌کان به‌ ستایش‌کردنه‌وه په‌روه‌ردگاریان به پاک ده‌گرن و، داوای لی‌یوردنیش بۆ ئه‌وانه ده‌که‌ن که له‌سه‌ر زه‌ویین، (ئه‌وانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وین مرو‌فن و، جندن، به‌ تاییه‌ت ئه‌وانه‌ی ئه‌ه‌لی ئی‌مانن)، ئاگادارب‌ن! هه‌ر خوا زۆر لی‌یورده‌ی به‌ به‌زه‌یه.

هه‌لبه‌ته ده‌گونجی ئایه‌تی دیکه‌ش له‌و باره‌وه بێ‌نین، هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ به‌لام ئه‌وه‌نده به‌سن، بۆ ئیسپاتی ئه‌وه‌ی که فریشته‌کان له‌گه‌ڵ پرواداراندا هاوده‌م و هاو‌پازو هاو‌نشین.

۳- بیپروایان لە گەڵ شەیتانەکاندا نیزیك و گونجاوان:

شەیتانەکان واتە: ئەو جندە شەیتانانە ی که خراپە کار و بیپروان، لە گەڵ مروّفە بیپروایەکاندا ئەوانیش هاوڕاز و هاوئشینن:

۱- وهك له سوورەتی (فُصِّلَتْ) دا هاتو، که پیشتر باسمان کرد له ئایەتی ژمارە (۲۵) دا خوا دەفەرموی: ﴿وَقَضَّيْنَا لَهُمْ قُرْآنًا فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ واتە: چەند هاوڕاز و هاوئشینیکمان بو ئامادەکردن که گوناھو تاوانەکانیان، هی پیش دەستیان و هی دوایان، (یاخود هەموو جوړە گوناھو تاوانەکانیان، یان ئەوانە ی که پەيوەندیان بە دنیاو هەیه، یان پەيوەندیان بە پوژی دواپەيوە هەیه)، بو جوانکردن.

۲- هەروەها له سوورەتی (الزخرف) دا، خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿وَمَنْ يَعْمَسْ عَنِ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفِضَ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ (۳۶) ﴿وَأَنَّهُمْ لَيَصْدُونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ﴾ (۳۷) واتە: هەر کەسێک لە بەرانبەر یادی خوا ی خاوەن بەزەبیدا، (یان لە بەرانبەر قورئان و کتییی خوا ی خاوەن بەزەبیدا)، کوێر و نابینا بێ، شەیتانیکی بو ئامادە دەکەین دەبێتە هاوڕاز و هاوئشین و نیزیکی و، دەبێتە جووتی و، لە گەڵی دەبێ، بە دلناییی ئەوان، [شەیتانە بیپروایەکان] مروّفەکان لە رێی لادەدەن، کەچی مروّفە بیپروایەکان وادەزانن رێی راستیان گرتو!

ئاوا شەیتانەکان کلاویان لەسەر دەنن و هەلیان دەخەلەتینن.

۳- هەروەها له سوورەتی (الأعراف) له ئایەتی ژمارە (۲۷) دا، خوا دەفەرموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۲۷) واتە: ئێمە شەیتانەکانمان کردوون بە دوست و نیزیکی ئەوانە ی برۆا ناهینن، ئەمە زۆر پوونە کە هەر کەسێک بیپروای شەیتان لێی نیزیکە، شەیتانەکان دەورو خولیان دەدەن و، لێیان نیزیکن و، زیانیان پێ دەگەینن.

۴- هەروەها له سوورەتی (الأنعام) له ئایەتی ژمارە (۱۲۱) دا، خوا دەفەرموی: ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَدِّدُوا لَهُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ (۱۲۱)

واتە: بە دُنْیایی شەیتانەکان سروش دەکەن بۆ دۆستەکانی خۆیان، (پەيامی پەنامەکیان بۆ دەنیرن، واتە: بۆ مَرُوقَە کافرەکان، ئەو مسوڵمانینە! تاکو ئەو کافرە بێپروایانە)، شەپەرە قسە لەگەڵ ئێوەدا بکەن، ئەگەر ئێوەش فەرمانبەرێیان بۆ بکەن، ئێوەش دەبن بە هاوبەش بۆ خوا دانەر.

تێمە لە تەفسیری سوورەتی (الْأَنْعَام)دا، واتە: لە بەرگی پێنجەمی ئەم تەفسیرە کوردییەمان دا، بە درێژیی لەو بارەووە قسەمان کردووە، کە کافرەکان لەگەڵ برواداران دا موناقلەشیان دەکردو، هۆی هاتنە خوارەووە کەشمان باسکردووە، کە کافرەکان شەپەرە قسەیان دەکرد لەگەڵ برواداراندا، دەیانگوت ئێوە ئەو ئازەلە بۆ خۆتان دەیکوژن و سەری دەبڕن، گوشتەکەی دەخۆن، بەلام ئەوەی خوا دەیکوژێ و مردارە، گوشتەکەی ناخۆن، ئنجا خوا ﷻ ئەم شەپەرە قسەیه پال دەداتە لای شەیتانەکان، کە ئەوان فێریان کردوون، بە خوتخوتەو دندانی شەیتانەکان فێری ئەو قسەیه بوو بوون، کە قسەیهکی بێ جێشە، چونکە لە راستیدا ئەو ئازەلە مَرُوقَیش سەری دەبڕێ، هەر بە مۆلەتی خوا ژيانی تیدا نامێنێ و، ئەوەش کە مردار دەبێتەو، هەر بە مۆلەتی خوا ژيانی تیدا نامێنێ، بەلام ئەوەی سەر دەبڕدرێ، بە شێکی زۆری خۆینەکەی کە لە جەستە ی جیا دەبێتەو، هەرچی شتی زیانبەخشە لە جەستەیدا، وەك کۆلستەرۆل لەگەڵ خۆینەکەی دەچێتەدەر، بەلام ئەوەی کە مردار دەبێتەو، هەر لەئێو جەستەیدا دەمێنێتەو، کەواتە: لە پرووی پزیشکییەو، لە پرووی تەندروستیەو خوای پەرورەدگار بە خراپی زانیو، بۆیە قەدەغە ی کردو، بە تەئکید خوا هیچ شتیکی قەدەغە نەکردو، مەگەر زیانی بۆ مَرُوقَەکان هەیه، هەر وەك هیچ شتیکی بۆ حەلّال نەکردوون، مەگەر پاک و چاکە، وەك خوا ﷻ لە سوورەتی (الْأَعْرَاف)دا، دەفەرموێ: ﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبِيثَاتِ﴾ خوا شتە پاک و چاکەکانیان بۆ حەلّال دەکات و، شتە پیس و زیانبەخشەکانیان لێ قەدەغە دەکات.

۵- وینەى فریشتەو، شەیتانان وەك وینەى شەپۆلە دەنگیى و رەنگییه‌كان:

فریشتەكان كە دروستكراوى پاك و چاك بێگەردو فەرمانبەریى خوان و، شەیتانەكان كە دروستكراوه خراپ و زیانبەخشەكان، ئەوانە وەك شەپۆلە دەنگیى و رەنگییه‌كان وان، ئیستا ئەو شوینەى ئیمە تێداين، پەرە لە شەپۆلى دەنگیى و رەنگیى، رادیویەك لە شوینێك دابنێ بەپێى ئەوەى تۆ دەیسوو پێنێ، سەرجهەم ئەو شەپۆلە دەنگییانەى لەو شوینەدا هەن، ئیمە دەتوانین كە گۆیستیان بین، هەر وەها چەند تەلەفزیۆن لە ژوورێك دا دابنێ، بێخەیه سەر چەند شەپۆلى دەنگیى و رەنگیى، ئەو شەپۆلە دەنگیى و رەنگییانە دێن.

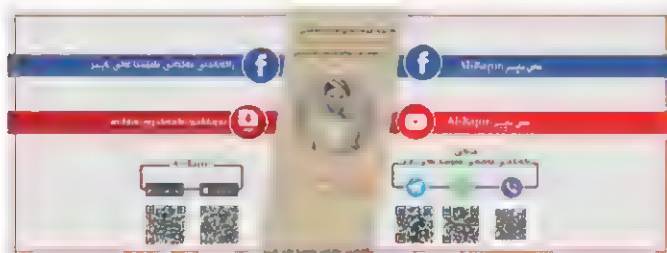
كەواتە: کاریگەریى فریشتەو شەیتانەكانیش هەر وەك ئەو شەپۆلانە وان، ئنجا وەك چۆن ئەو ئامێرە كە دادەنرێ، بەپێى سرووشتی ئەو ئامێرە، ئەو شەپۆلە دەنگیى و رەنگییانە دەتوانن بێن، مەزۆقەكانیش بەپێى سرووشتی خۆیان، دەتوانن لە فریشتەكان بەهەرمەندبن، یاخود لە شەیتانەكان زەرەرمەند بن، فەرمايشتیكى پێخەمبەرىش ﷺ ئەو راستییەمان زۆر جوان بو بەرجەسته دەكات، كە دەفەرموى: {إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلِكِ لَمَّةً، فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ، فَإِعَادٌ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبٌ بِالْحَقِّ، وَأَمَّا لَمَّةُ الْمَلِكِ، فَإِعَادٌ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقٌ بِالْحَقِّ، فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ، أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، وَمَنْ وَجَدَ الْآخَرَ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ} (أخرجه الترمذي: ۲۹۸۸، وقال: حسن غريب، والنسائي في الكبرى: ۱۱۰۵۱، والبيهقي في شعب الإيمان: ۴۵۰۶، وابن حبان: ۹۹۷).

وشەى: (لَمَّة: هَمَّةٌ وَخَطَرَةٌ فِي الْقَلْبِ)^(۱)، واتە: (لَمَّة) بریتیە لە دنەدان و هاندان لە دل دا.

(۱) المعجم الوسيط، ج ۲، ص ۸۴۰.

یئغه مبه ر ﷺ ده فهرموئ: به دنیایی شه یتان هاندان و دنده دانی هه یه له دلی مروؤف دا، فریشتهش هاندان و دنده دانی هه یه له دلی مروؤفدا، ئنجا خوتخوته و دنده دانی شه یتان، بریتیه له وه که مروؤف بترسیئن له خراپه و، وای لیبکات بپروا به هه ق نه کات و، به درۆی دابنئ و، هاندانی فریشتهش ئه وه یه به لئینی چاک به مروؤف بدات و، دلی خووش بکات به چاکه، هانیشی بدات بو به راست دانانی هه ق، ئنجا هه ر که سیڤ هه ستی کرد له دلی خویدا به کاریگه ریی فریشته، که هانی ده دات بو چاکه و، بپروا هیئان به هه ق، با بزانی ئه وه له خوا وه یه و، ستایشی خوای له سه ر بکات و، هه ر که سیڤ ئه وی دیکه شی بینی و هه ستی کرد که به ره و شه ر ده چی و، به ره و خراپه و گونا هه و تاوان په لکیش ده کری، با په نا به خوا بگری، چونکه ئه وه له شه یتانه وه یه.

که واته: ئه و دل و ده روونه ی مروؤف شوینی زۆرانگریتی فریشته و شه یتانه، شه یتان ده یه وی مروؤف به ره و خراپه پلکیش بکات و، فریشتهش ده یه وی مروؤف به ره و چاکه ی په لکیش بکات، به لام به ده ست مروؤفه که ئایا به لای فریشته که دا ده چی، یان به لای شه یتانه که دا ده چی، ئه گه ر به لای فریشته که دا ده چی، هه میشه بیر له شتی چاک ده کاته وه و، به ره و چاکه هه نگاو ده نی، ئه گه ر له شه یتانه که ش نیزیڤ بئ، هه میشه بیر له شتی خراپ ده کاته وه و، به ره و خراپه هه نگاو ده نی، خوا په نامان بدات.

مەسەلەى دووهم:

بانگەوازکارانى پىي خوا خاوهنى باشتىن قسەن، بەلام دەبى کردارى باشيان هەبى و، خويان لە ريزى مسولماناندا بژمىرن، پيوستيشە بە شيوازي هەرە چاک، قسە و پەفتارى بەرانبەرەکانيان بەرپەرچ بەدەنەو، لە کاتى دنەدران لەلایەن شەيتانىشەو، پەنا بەرنە بەر خواى بيسەرى زانا:

خوا دەفەرموى: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۝۳۳ وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ۝۳۴ وَمَا يُلْقِهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِهَا إِلَّا ذُو حِظٍّ عَظِيمٍ ۝۳۵ وَإِنَّمَا يَزْعُمَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝۳۶﴾

شىكردەوێ ئەم ئايەتانە، لە يازدە برگەدا:

(۱)- ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ﴾، قسەى كى چاكترە لە هەى كەسێك بەرەو لای خوا بانگ دەكات؟! واتە: خەلك بەرەو لای خوا بانگ دەكات، (الدُّعَاءُ إِلَى شَيْءٍ: أَمْرٌ غَيْرُكَ بِالْإِقْبَالِ عَلَى شَيْءٍ) (دعاء) ئەوێهە تۆ فەرمان بە غەيرى خۆت بكەى روو بكاتە ئەو شتە.

كە دەفەرموى: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا﴾، يان: (قَوْلٌ مَنْ أَحْسَنُ مِنْ قَوْلٍ مَنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ)، واتە: قسەى كى چاكترە لە قسەى كەسێك كە خەلك بۆ لای خوا بانگ دەكات، بانگەواز بۆ لای خوا دەكات.

(۲)- ﴿وَعَمِلَ صَالِحًا﴾، كردهوێ باشيش بكات، تەنيا ئەوێدە نيه قسەى هەبى، وەستای قسان و كۆلەواری دەستان بى، بەلكو: ﴿وَعَمِلَ صَالِحًا﴾، كردهوێ باشيش ئەنجام دەدات، واتە: پابەندە بەوێ دەيلى، ئەوێهە بە خەلكى دەيلى، پيشى بۆ خوى دەيكات.

۳- ﴿وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾، دەشڵی، بە دڵنیایی من لە مسوڵمانانم، واتە: خۆی جیا ناکاتەووە لە مسوڵمانان، لەبەر ئەوەی بانگەواز بۆ لای خوا دەکات، خۆی پێی لە خەڵک زیاد نیهو، هیچ لافێک بەسەر خەڵکدا لێ نادات و، دەڵێی من یەکیکم لە مسوڵمانان، بەلام خەڵک بۆ لای راستە شەقامی خواو، بۆ لای خواو، بۆ لای بەندایەتی کردن بۆ خوا بانگ دەکات.

دوایی خوا ﷻ باسی شیوازی بانگەوازان بۆ دەکات، دەفەرموێ:

۴- ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ﴾، بە دڵنیایی چاکەو خراپە یەکسان نین، کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ﴾، وشە: (حَسَنَةً)، (تَعْمُ جَمِيعَ أَفْرَادٍ جِنْسِهَا، وَالْمَقْصُودُ حَسَنَةُ الدَّعْوَةِ إِلَى اللَّهِ)، وشە: (الْحَسَنَةُ): کە (أَل) ی ناساندنی لەسەرە، بۆ (جِنْس) ه، واتە: تیکرا (جِنْس) ی چاکە بە گشتیی لەگەڵ تیکرا (جِنْس) ی خراپەدا، یەکسان نین و پێکەووە ناچنە تەرازوو یەکەووە، بەلام بەپێی سیاق دەزانین لێرەدا مەبەست لە چاکە، چاکە ی خەڵک بانگکردنە بۆ لای خوا، واتە: شیوازی چاک ی خەڵک بۆ لای خوا بانگکردن، وەك شیوازی خراپ نیه.

۵- ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾، بەوێ باشتەر پالپۆهبنی، چی پالپۆهبنی؟ واتە: خەسڵەت و حالەت و، کردەووەو هەلۆیستی خراپی بەرانبەرەکەت، بە کام شیوازەو، کام حالەتەو، کام خەسڵەتە باشتەر، پالپۆهبنی و، بەرپەرچ بدەو، چونکە (الَّتِي: صِفَةُ مَوْصُوفٍ مَحْذُوفٍ)، (الَّتِي) سیفەتی وەسفکراویکی قرتیندراو، یانی: (ادْفَعْ سَيِّئَةَ غَيْرِكَ، بِالْخَصْلَةِ الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ، أَوْ بِالطَّرِيقَةِ الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ)، یانی: خراپە ی ئەوی دیکە بە باشتەرین خەسڵەت، یان باشتەرین رێباز لابەرەو پالپۆهبنی، وەك خوا ی پەرودەگار لە سوورەتی (المؤمنون) دا، دەفەرموێ: ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ﴾ ۱۶، واتە: بە کام سیفەت و، کام خەسڵەتە باشتەر، خراپە پالپۆهبنی و، بەرپەرچ بدەو، ئێمە زاناترین بەوێ ئەوان وەسفی دەکەن و دەیلێن، یان خوا ی پەرودەگاری پێ وەسف دەکەن بە ناھەق.

(۶) ﴿فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَانَهُ وَلِيًّا حَمِيمٌ﴾، ئەگەر تۆ واتکرد، دەبینی ئەو کەسە لە نێوان تۆو ئەودا دژایەتی و ناکۆکی هەیه، وەك دۆستێکی دڵسۆزو بە پەرۆشە، (إِذَا: لِلْمُفَاجَأَةِ، وَهِيَ كِنَايَةٌ عَنْ سُرْعَةِ ظُهُورِ أَثَرِ الدَّفْعِ بِأَلْتِي هِيَ أَحْسَنُ)، (إِذَا: لێرەدا بۆ پەیدا بوونی شتێک بە کت و پڕی و، بە خێرای، کە لێرەدا کینایەیه لە خێرای پەیدا بوونی شوێنەواری پالپۆهەنانی خراپە بە چاکە، زۆر بە خێرای لە نێوان تۆو ئەو کەسەدا کە تۆ بە چاکە خۆت خراپە ئەو پالپۆهەنن، بە شیوازی چاک خۆت لەگەڵ شیوازی خراپ ئەودا مامەلە دەکەو، لە نێوان تۆو ئەودا دژایەتی هەیه، وەك دۆست و نیزیکی خزمی لێ دێ، یاخود زۆر دڵگەرمی لێ دێ، چونکە ﴿وَلِيًّا﴾، بە مانای دۆست و نیزیکی دێ، (الْوَلِيُّ: اسْمٌ مُشْتَقٌّ مِنَ الْوَلَايَةِ بِفَتْحِ الْوَاوِ، وَالْوَلَاءُ، وَهُوَ: الْحَلِيفُ وَالنَّاصِرُ، وَهُوَ ضِدُّ الْعَدُوِّ، وَالْحَمِيمُ: الْقَرِيبُ وَالصَّدِيقُ. وَهُمَا خَصَلَتَا الْوَلَايَةِ وَالْقَرَابَةِ)، واتە: (وَلِيًّا) ناویکە داتاشارو لە (وَلَايَةِ)، بە سەر (فَتْحَةِ) ی (و)ەکە، {نەك (وَلَايَةِ)، (وَلَايَةِ) واتە: سەرپەرشتییکردن، بەلام (وَلَايَةِ)، واتە: دۆستایەتی و، سەرخستن و، نیزیکی و، خوشووستن و، نیزیکی، ئنجا (وَلِيًّا) بە مانای هاوپەیمان و، پشتیوان دێ، هەروەها بە مانای کەسیک دێ کە تۆی خوشبوێ، (وَلِيًّا) دژی (عَدُوًّا)، (عَدُوًّا) واتە: دژمن و ناحەز، بەلام (وَلِيًّا) واتە: دۆست و نیزیکی، (الْحَمِيمُ: الْقَرِيبُ وَالصَّدِيقُ)، واتە: (حَمِيم) بە مانای دۆست و نیزیکی، یان خزم و نیزیکی، یان بە مانای برادەرێک دڵسۆزو گیانی بە گیانی دێ.

(۷) ﴿وَمَا يُقْلِقْهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا﴾، ئەم سیفەتە بەرزە نادری، مەگەر بەوانە ی خۆرا بگرن و خۆیان راگرتن، (أَي: الْمُعَامَلَةُ وَالْمُدَافَعَةُ بِأَلْتِي هِيَ أَحْسَنُ)، ﴿وَمَا يُقْلِقْهَا﴾، ئەم راناوی (ها) دەچێتەو بەو خەسلەت، یان ئەو موعامەلەیه، چونکە چاکە ی رەها (مُطْلَقَ الْحَسَنَةِ)، بە گشتی دەدری بە زۆر کەس، بەلام مامەلەکردن بە شیوەی بەرپەرچدانەوێ خراپە بە چاکە، لە بەرانەری خراپەدا چاکە کردن، نادری بە هیچ کەس جگە لەوانە ی خۆرا بگرن، واتە: خۆیان کۆنترۆڵ بکەن.

(۸) ﴿وَمَا يُقْلِقْهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾، هەروەها ئەو نادری و نابەخشی مەگەر بە کەسیک کە خاوەن پشک و بەشیکی زۆر بێ، واتە: خاوەن پشک و بەشیکی مەزن

بى له چاكەداو، له ئيماندا، له تەقوادا، له تەزكەي نەفسدا، (يُلْقَاهَا)، يانى چى؟ (يُلْقَاهَا يُجَعْلُ لَاقِيًا لَهَا، وَهُوَ مُسْتَعَارٌ لِلْسَّعْيِ لِتَحْصِيلِهَا، لِأَنَّ التَّحْصِيلَ عَلَى الشَّيْءِ بَعْدَ الْمُعَالَجَةِ وَالتَّخْلُقِ، يُشَبِّهُ السَّعْيَ لِمُلَاقَاةِ أَحَدٍ فَيُلْقَاهَا)، (يُلْقَاهَا)، واتە: وا دەكرى كه بىگاتى، (يُجَعْلُ لَاقِيًا لَهَا)، وا دەكات كه پى بگات، خوازراو تەو به بو هەولدان بو پەيداكردى، چونكه پەيداكردى شتىك له دوای چاره سەرو خو ماندووكردنه، ئەو شىوێ هەولدانە بو گەيشتن بو دیدارى كه سىك، وشەى: ﴿حَظٌّ﴾، كه دەفەرموى: ﴿وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾ (٣٥)، (الْحَظُّ: النَّصِيبُ مِنَ الشَّيْءِ مُطْلَقًا، أَوْ مِنَ الْخَيْرِ فَقَطً)، (حَظٌّ): بریتیه له پشك و بەش له هەر شتىك به گشتى، ياخود به تايبه تى له خىرو چاكەدا.

٩- ﴿وَأَمَّا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ﴾، له حالێكدا كه له شەیتانەو دانه دانێك، خوتخوتەیهك به تو دەگات.

١٠- ﴿فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾، پەنا به خوا بگره.

١١- ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (٣٦)، به دنیایى خوا زۆر بیسهرى زانایه.

وشەى (نَزْعُ): (النَزْعُ النَّخْسُ، وَحَقِيقَتُهُ مَسُّ شَدِيدٍ لِلْجِلْدِ بِطَرَفِ عُوْدٍ، أَوْ إصْبَعٍ، فَهُوَ مُضَرٌّ، وَهُوَ هُنَا مُسْتَعَارٌ لِاتِّصَالِ الْقُوَّةِ الشَّيْطَانِيَّةِ بِخَوَاطِرِ الْإِنْسَانِ)، (نَزْعُ): بریتیه له (نَخْسُ)، به عەرەبى (نَخْسُ) و، (نَزْعُ) واتە: تێوژەنین، یان نقورچکەدان، كه چیه تى (نَزْعُ) یش بریتیه لهوێ به شتىك به توندى پىستى ئینسان به سەرى دارێك، ياخود به نینۆكێك بگەزرى، یان نقورچکەى لى بدرى، كه لێره دا خوازراو تەو به بو پەيوەست بوونى شەیتان به مێشك و هووشى مروڤهوه، كه شتىكى خراپ بخاته نێو مێشك و دلى، كه دەفەرموى: ﴿وَأَمَّا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ﴾، (إِمَّا) ئەصلى خوێ (إِنْ مَا) یه، به لام (إِنْ) و (مَا) تیکدا دەغم کراون، (إِنْ) (شَرْطِيَّة) لێره دا بۆیه هینراوه، چونكه له ئەصلاً (إِنْ) کاتیک دەهینى كه مەرج نیه ئەو شتە پرووبدات و مەرجەكه بێتە دى: {ئەگەر هات و له شەیتانەو دانه دانێك گەيشته تو}، ئەمە بو بەرزکردنەوێ پلەو پایەى

پېغەمبەر ﷺ، لەووە کە شەیتان بتوانی هانی بدات و، خوتخوتەیه کی خراپ بخاتە نێو دلی، کە دەفەرموی: (إِمَّا) (ما) یە کەش زیاد کراوە بۆ جەختکردنەووە و بەهێزکردنی پەيوەندی نێوان مەرج (شَرْط) و وەلام (جَوَاب)ە، نەك زیاد کرابی بۆ جەختکردنەووە لەسەر ئەووی وەلامەکی، یاخود مەرجە کە دێتە دی.

کە دەفەرموی: ﴿فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾، پەنا بە خوا بگرە (لە شەیتانی دوور خراوە لە بەزەیی خوا)، ئیمە شەیتان نابینن، بۆیە بەهێزترین چەکی ئیمە لە بەرانبەر شەیتاندا، پەنا بردنە بەر خوایە، بە لەو بارەووە چەند دەقیك بێنین:

۱- خوا ﷻ لە سوورەتی (الأعراف) دا دەفەرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَافٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ﴾ (۳۰۱) وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّوهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ (۳۰۲)، واتە: بە دلتیایی ئەوانە ی پارێزیان کردووە، ئەگەر لە شەیتانەووە هەستیکیان پێگەیشیت، یە کسەر خوایان بیر دێتەووە، بەرچاو روون دەبن و (پە ی بە پیلان و فێلی شەیتان دەبن)، بەلام برایە کانیان شەیتانەکان لە گومرایدا رستیان بۆ درێژ دەکەن و، کەمتەرخەمیش ناکەن.

واتە: بێپروایەکان بە دەست شەیتانەکانەووە وەك توپ و گۆلۆ وان، هەر بەریان دەدەن و درێژیان دەکەنەووە، بەلام ئەهلی تەقوا، بەلی شەیتان دەتوانی دەستیکیان بگەیه نیتی و، دنەیه کیان بدات، دەوروخولیان بدات، بەلام یە کسەر خوایان بیر دێتەووە، ئیمانەکیان بیداریان دەکاتەووە، بەرچاویان روون دەبی و، فێلی شەیتان دەبینن.

۲- پېغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموی: {إِنَّهُ لَيُغَاثُ عَلَى قَلْبِي، وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً}، (أخرجه أحمد: ۱۷۸۸۱، وعبد بن حميد: ۳۶۴، ومسلم: ۲۷۰۲، وأبو داود: ۱۵۱۵، وابن حبان: ۹۳۱) واتە: جاری وایە تەم و مژی بی ناگایی بەسەر دلم دا دی و، پۆژی سەد جار داوای لیبوردن لە خوا دەکەم.

نەك لەووە كە گوناھى كردووە، بەو چەمك و واتایەى ئیمە، بەلكو بەھوۆ
ئەو جار جار خافلانە، كە پێغەمبەر ﷺ بەسەر دڵ و دەروونیدا ھاتووە.

۳- ھەر لەو بارەووە ئەو فەرماشتەش دینین: {عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَشْتَدَّ غَضَبُ أَحَدِهِمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنِّي لأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، فَقَالَ: الرَّجُلُ: أَمَجْنُونٌ تَرَانِي؟ فَتَلَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ﴿وَمَا يَزَعْنَكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (۳۶)﴾ (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۶۱۱۵، وَمُسْلِمٌ: ۲۰۱۵).

واتە: سولەیمانی کۆری سوڤەد ﷺ، دەلی: دوو پیاو لە خزمەت پێغەمبەردا
ﷺ بوو بە دەمەقالییان و، قسەیان بە یەکدی گوت، یەکیکیان زۆر تووڤە بوو،
پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: من وشەیهك دەزانم ئەگەر بلی، توڤەبیەكەى لادەچى،
ئەگەر بلی: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، (واتە: پەنا دەگرم بە شەیتانی
دووڤ خراوە لە بەزەیی خوا)، پیاووەكە گوتى: بە شیتەم تیدەگەى؟! (واتە: من
شیت نەبووم تاكو ئەو وشەیه بلیم)، پێغەمبەریش ﷺ ئەو ئایەتەى خویندەووە
كە دەفەرموی: ﴿وَمَا يَزَعْنَكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ﴾ (۳۶) ﷺ.

ئەو كەسە ھەر ئەووە كە ئامۆزگارییەكەى پێغەمبەرى وەرئەگرتووە، لە راستیدا
جوړیك بوو لە شیتى و عەقل تیکچوون، ئەگەرنا ئەگەر پێغەمبەر ﷺ شتیک
بفەرموی، دەبى یەكسەر لی وەرگیری، بەلام ئەو ھاوڵە لەو کاتەدا ھێندە
تووڤە بوو، وەك گوتراو: تووڤەیی ڤەشەبایەكە چرای عەقل دەكوژیتیتەووە.

كورتە باسیك له باره‌ی

خەسلەتە بنەرەتییه‌کانی بانگەوازکارانەو

ا و ۳) ئیمانی مەحکەم و دامەزراوو، پارێزکاریی شایسته و تەواو:

خوا سبجانە و تەعالی لە سوورپەتی (یونس) لە ئایەتی: (۶۲) و (۶۳) دا بۆمان باسی دۆستەکانی خۆی دەکات، بە تەئکید برا و خوشکانی بەرپێز! کەسیک دۆستی خوا نەبێ، هەول نادات دۆستان بۆ خوا پەیدا بکات و، کەسیک لە خوا نزیک نەبێ، هاندەر و پالنه‌ریکی نابێ، خەڵک لە خوا نزیک بختەو، وشە (أولياء) یش، کۆی (ولیی) ه، وشە (ولیی) بە شەددە لە ئەسڵدا لە (ولیی) هوه هاتو، یانی: (قُرب) نیزیکی، خوا ئاوا پێناسە دۆستەکانی خۆی دەکات، دەفەرموێ:

﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۚ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾ (۶۳) یونس.

واتە: ئاگاداربێ! (خوا هۆشداریییمان پێدەدات) دۆستانی خوا نە ترسیان لەسەرە، نە پەژارەش دادەگرن.

(یانێ: نە ترسیان لەسەرە بۆ داهاوو، نە خەم و پەژارەش دادەگرن بۆ رابردوو) ئەوانە ییمانیاڵ هیناو (بە هەموو ئەو شتانە ییوستە ئیمانیاڵ پێ بهێنێ، هەروەها ئەوێش سیفەتێکی ریشەداریاڵ بوو کە) هەمیشە پارێزیاڵ دەکرد.

خوشك و برا به ریزه گانم!

یہ کہ مین سیفہ تی ئینسانی بانگہ وازکار بو لای خوا، ئه وه یه که (ئیمانیکی مه حکهم و دامه زراو) ی هه بی، ئیمان به خوا ی بهرزو مهزن، به فریشته کانی خوا، به کتیبه کانی خوا، به پیغه مبه رانی خوا، به پوژی دوایی، به نه خشه و ئه ندازه گیری خوا سبحانه وتعالی.

ئیمان بناغەيە بۆ ھەموو شتەکانی دیکە، بۆیە خوا سبحانە وتعالی سێژدە سالی پەبەقی تەرخانکردن لە ژيانی موبارەکی پێغەمبەر ﷺ - کە ھەموو ژيانەکە - ژيانی پێغەمبەرایەتی - بیست و سێ سال بوو -، سێژدە (۱۳) سالی پەبەقی تەرخانکردن بۆ داکوتان و سەقامگیر کردنی ئیمان و عەقیدە، لە دلی ھاوہەڵاندن خوا لییان پازی بێ، ئنجا دوایی دە (۱۰) سالەکە دیکە، دوای ئەوہی ئیمانیان پەیدا بوو، ئنجا ئە حکامیان بۆ ھاتنە خوار، بۆ یەك جاریش خوا سبحانە وتعالی لە قورئانی مەککەیییدا نەیفەرموو: (یا أيہا الذین آمنوا)، بە لکو یان فەرموویەتی: (یا أيہا الإنسان) یان (یا بني آدم) یان (یا أيہا الناس)، بە لām لە قورئانی مەدینەیییدا، خوا سبحانە وتعالی، دەستی کرد بە دواندنی ئەو کۆمەلەی ئیمانیان لە دلدادامە زراوہو، ئیسلامیان فیڕکراوہو، شایستەیی ئەوہیان پەیدا کردوہو، شەریعەتی خوا پیادە بکەن، لە ژيانی تاکیی و، خێزانیی و، کۆمەلەبەتیی و، سەناسیی خۆباندان.

ئىنجا دوايى (پارېژكارىي شايستە و تەواو)، ديارە ئيمان و تەقوا لە قورئاندا، زۆر جار پېكەو هاتوون، ليرەدا خواي تاك و پاك پېناسەي دۆستان (أولياء)ى خوۆ كردو، هەلبەتە دوايى بە سيفەتي ديكەش وەسفان دەكات، بەلام ئەم

دوو سيفهته، دوو سيفهتى بىچىنەيىن، بۆ پىناسەى دۆستانى خوا، بۆيە زانايان گوتوويانە: (مَنْ كَانَ مُؤْمِنًا تَقِيًّا، كَانَ لِلَّهِ وَلِيًّا) واتە: ھەر كەسك بىرۋادار و پارىزكار بوو، دۆستى خوايە، بەداخەو ھە ئىو كوردەوارىي خۆماندا، زۆرجار دۆستانى خوا (أولياء الله) بە شىۋەيەك ويناكاراۋن و تەسەووۋركاراۋن، پىچەوانەى ئەو ھە كە قورپان و سوننەت باسيان دەكات، لەوانە: جارى وا ھەبوو، كەسك كە پەنگە شىت بووبى، يان عەقلى تەواو نەبى، يان گىل بووبى، گوتوويانە: پەنگە ئەو ھە دۆستى خوا بى! نا، دۆستەكانى خوا، ھەموويان لە لووتكەى عەقلىدان، ھەلبەتە ھەموو بەندەكان، بەندەى خوان، بەلام دۆستەكانى خوا، عاقلن، زۆرىش عاقلن، ھەروەھا ئەھلى عىلمن و، خاۋەن بەسىرەتن و، بلىمەتن، بۆيە ناگونجى ئىنسانى شىت، يان كەسك پاك و خاۋىنىي بۆ نەكرى، ناگونجى دۆستى خوا بى، ئەمە ھەك راستكردنەۋەى چەمكىكى باۋى ئىو خەلك، بەلى دۆستەكانى خوا عاقلن و لە عەقلى ھە پىچراۋن و، لە ھەموو شىتكدا تىر و تەواۋن.

۳ و ۴) - خواپەرستىيەكى گشتكىر و بەتام، يادى خوا كىرەنىكى لە

ناخەو ھەم بەردەوام:

بىگومان كەسك بىھوئى بانگەوازاكار بى و، خەلك بۆ لاي خوا بانگ بكات، دەبى خۆى خواپەرستىيەكى ھەبى، كە تامى لىكات چىژى لى ۋەرىگى، باتەماشاي ئەو فەرمايشتەى پىغەمبەر ﷺ بىكەين، كە دەفەرموئى: {ذَاقْ طَعْمَ الْإِيمَانِ: مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَرَسُولًا} ۱.

واتە: تامى ئىمانى چىژتو ھەر كەسك پازى بووبى خوا پەۋەردگارى بى و، ئىسلام بەرنامەى ژيانى بى و، موخەممەدىش ھەك پىغەمبەر ۋە ھەوانەكراۋى خوا قىۋول بكات.

(۱) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: ۱۷۷۸، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: ۳۴، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: ۲۶۲۳، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ.

کەواتە: ئیمانیش تام و چێژی ھەیە، ئنجا کە سێک دەتوانی بانگەوازکار بێ
بۆ لای خوا، کە چێژ لە ئیمانە کە ی خۆی وەرگری، تام لە خواپەرستی بکات،
ھەلبەتە ھەرکە سێکیش تام لە خواپەرستی بکات، ھەمیشە خۆی لە یاد دەبێ،
بۆیە دوایی گوتووومە: (یادی خوا کردنیکى لە ناخەووە بەردەوام).

یادی خوا کردنیش، دیسان دەبێ چەمکە کە ی پوون بکەینەو، زۆر کەس
وا دەزانێ یادی خوا کردن، ئەو ھەیە: کە ھەمیشە دەبێ ئینسان ئەو وشانە ی
زیکریان پێ دەگوترێ: (سُبْحَانَ اللَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَسْتَغْفِرُ
اللَّهِ) بە زاری گو (تلفظ) بکات، بەلام مەرج نیە، یادی خوا ھەر بەو شیوہ یە
بێ، ئەصلى یاد (ذکر)، پێچەوانە ی لە بیرچوون (نسیان)ە. یادی خوا کردن واتە:
خوا، لە یاد بوون ئەصلە کە ی ئەو ھەیە، ئنجا جاری وا ھەیە: وێرای ئەو ھە ی کە
لە دڵ و زەینیدا ھەیە، بە زمانیش ئەو وشانە دەلێ، بەلام ئەصلى یادی خوا،
ئەو ھە یە کە لە عەقل و دڵ و ھۆشدا بێ، ئەگەر ئەو ھە یە نە ییت، جوولە ی زمان،
ھیچ سوودێک بە مەرؤف ناگە یە نێ، خۆ ی پەرورە دگار لەو بارەو ھە دەفەر موی:

﴿ اُنْذِرْ مَا أَوْحَى إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ
الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴾ العنكبوت.

واتە: ئەو ھە ی لە کتیی پەرورە دگارت بۆت سروش کراو، بێخوینە و، نوێژ بەرپا
بکە، نوێژ قەدەغە (ی خواو ھە کە ی) دەکات لە ھەرچی کردار و قسە و پەفتاری
دزیو و نا قوڵا و خراپ ھە یەو، یادی خواش گەورە ترە، (واتە: یادی خوا گەورە ترە
لە نوێژی ش و لە قورئان خویندنیش) و، خوا دەزانێ چی دەکەن!

ئنجا لە راستیدا خۆ ی میھرە بان کتیب و فەرما یشتە کە ی خۆیشی بۆیە
ناردو ھە، کە ئیمە خوامان لە بیر بێ، ھەر و ھە نوێژی ش بۆیە فەرز کراو، خوامان
لە بیر بێ، وەك فەر مویە تی:

﴿...وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (۱۴) طه.

واته: نوپژ بهرپا بکه، بۆ یادکردنی من، قورئانیش بۆیه ناوی لینراوه (زیکر)، چونکه خوات بیرده خاته وه.

به لئی سیفه تی سییه م و چواره می بانگه وازکاران ئه وه یه: که هه رکامیان خواپه رستیه کی گشتگیر و به تام و چیژی هه بی و، یادی خوا کردنیکی له ناخه وه، له دله وه و، بهرده وامی هه بی.

0 و ۶)- زانیاریی قوول و فراوان به دین و، بهرچاو پروونی و شاره زایی ده رباری ژین:

پیشتریش باسما کردوون، به بۆنه ی دیکه وه و، هه ر ئه م ئایه ته موباره که شما به به لگه ی هه ردووکیان هینایه وه:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (۱۰۸) یوسف.

به لئی به بی زانیاری و بهرچاو پروونی و شاره زایی، ئینسان بۆ خوشی نازانی به ریگادا بروات، چ جای پیش خه لکی بکه وئ، ههروه ها به بی شاره زابوونی وه زع و باردوخ و پوژگار، ئینسان، دۆست و دوژمنی لی تیکه ل ده بن و، چاک و خراپی لی تیکه ل ده بن و، فیلی لی ده کری و، هه لده خه له تیتری، که واته: که سانی وا ناتوانن خه لک له خوا نزیك بخه نه وه و، خه لک وا لیکن و، وا داربکه ن، که پابه ند بی به په یام و بهرنامه ی خوی پهروه ردگاره وه.

۷ و ۸)- دلسۆزیی و به تەنگەووبوون بۆ ھەمووان و، ھیمنیی و ئارامیی و نەلەخشان:

بەلێ کەسێک دەتوانی خەلک لە خوا نزیک بخاتەو، بۆ لای خویان بانگ بکات، کە لە ناخەو بۆ ھەموو لایەک دلسۆزو، بە تەنگەو بێ، بێ جیاوازی، ئەمەش زۆرجار جێی تێدا بەھەلە داچوونە، کەسانیک وا دەزانن دەبێ بەس بۆ مسوڵمانان، دلسۆز بێن! بەلام ئیمە پیغەمبەرەن دەبینین (عليهم الصّلاة والسلام) بە خەلکە کافرە کە ی خۆیانان گوتو:

﴿...وَأَنَّا لَكُمْ نَاصِعٌ آمِينَ﴾ (الأعراف: ۶۸)

واتە: من بۆ ئێو بە تەنگەو، دلسۆزم، دل سووتاوم، بۆیە دەبێ ئەو چەمکەش راست بکریتەو، ئنجا لە راستییدا ئەگەر خەلک نەزانن بۆی دلسۆزی: نە متمنەت پێدەکات، نە گویت بۆ دەگری و، نە قەشت لێوەر دەگری، ئایا ئیمە ناتوانین دلسۆزین بۆ نامسوڵمانان؟ نەک ھەر دەبێ بتوانین، بەلکو ئەو ئەرکیکەو فەرزە، پیغەمبەرەن (عليهم الصّلاة والسلام) وابوون، پیغەمبەری خۆمان (محمد) ﷺ، سەرورەری ھەموو پیغەمبەرەن، چەند بە شەفەقەت و بەرپەحم بوو؟ با تەماشای بکەین: لەوبارەو، دلسۆزیی خۆی چۆن وینا دەکات لەگەڵ کەسانیکدا کە دزایەتییشان کردو: {كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَذْمَوْهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ} (۱).

واتە: پیغەمبەر (محمد) ﷺ باسی پیغەمبەریکی کرد بۆ ھاوەلانی، کە قەومە کە ی بەردبارانیان دەکرد خۆنیان لێھێنا، (سەریان شکاندو بە دەنیان بە خۆندا ھێنا)، ئەویش خۆنە کە ی دەسری و دەیفەرموو: خوايە! لە گەلە کەم خۆشبە، چونکە نازانن، لێیان بیوورە!

(۱) أَخْرَجَهُ البخاري برقم: ۳۲۹۰. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ.

مەبەستم ئەو ھەيەتە جارى وا كەسێك ملى حەدىسێك دەگرێ، پەنگە لە سیاڤىكى دىكەدا ھاتبى و ھالەتێكى تايەت بى، كە دروست نىە ئىنسان ھىچ شەفەقەت و پەحم و بە تەنگەو ھەوون و بەزەيى ھەبى بەرانبەر بە غەيرى مەسولمان! بەلام ئەو بەرەھايى وانى، ئەو ھەتتا ئەو پىڤەمبەرە (عليهم الصلوة والسلام)، كە خوا ھەم لە (نوح) ھەو دەيگىرێتەو: ﴿وَأَنصَحْ لَكُمْ﴾ (٦٢) الأعراف، ھەم لە (ھود) ھەو دەيگىرێتەو: ﴿وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾ (٦٨) الأعراف، ھەروەھا لە صالھەو دەيگىرێتەو: ﴿وَنَصَحْتُ لَكُمْ﴾ (٧٩) الأعراف، ھەروەھا لە شوەبەو دەيگىرێتەو: ﴿وَنَصَحْتُ لَكُمْ﴾ (١٣) الأعراف، ھەموويان باسى خۆيان بە (ناصح) ى گەلەكەيان ناساندو، (ناصح) يانى چى؟ (النصح: إرادة الخير للمنصوح)^(١)، (نصح) يان (نصيحة) برىتە لەو ھەو ئەو كەسە كە نەصيحەتەكەى ئاراستە دەكرى، چى بۆ چاكە ئەو ھەت بوى بوى.

جارى دىكەش باسمان كردو، زۆركەس وا دەزانى نەصيحەت يانى: ئامۆژگارى، چونكە زۆرجار لە كوردیدا نەصيحەت لە جياتى ئامۆژگارى (موعظة) بە كاردێنن، بەلام لە زمانى عەرەبیدا جياھە و، ئەگەر بلىين: (نصيحة) يانى: ئامۆژگارى، مەفھوومى زۆر ئايەت و حەدىسمان لى تىكدەچن، بۆ وینە:

پىڤەمبەر ﷺ دەفەرموى: {«الَّذِينَ النَّصِيحَةُ»، قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ»} (٣).

واتە: نەصيحەت ئاراستەى پىنج لايەنان دەكرى: بۆ خوا، بۆ كىتى خوا، بۆ پىڤەمبەرى خوا، بۆ پىشەوايانى مەسولمان و بەرپرسانيان و، بۆ خەلكەكە بە گشتى.

(١) مفردات ألفاظ القرآن: ص ٥١٤، المطبعة العصرية، ٢٠١٢ م، {النصح: تحري فعل أو قول فيه صلاح صاحبه}.

(٢) أخرجه أحمد برقم: ١٦٩٨٢، ومسلم برقم: ٥٥، وأبو داود برقم: ٤٩٤٤، عَنْ تَيْمِ الدَّارِي.

لهو سى حاله تانه دا ده بى خۇپاگر بين، بىگومان باباى خه لك بانگكه ر بو لاي خوا، نه گه ر بۇيان دلسوز نه بى و، به ته نغيانه وه نه بى، كاره كه ي پيت و پىزى نابى و به ره مدار نابى، جارى وايه كه سيك وهك وه زيفه، يان وهك نه ركيكى دنيايى كاره كه ي ده كات، هه نديك كه س هه ن، كه له وه زاره تى نه وقافه وه پاده سپىررپن و، ئيشيكيان پى ده سپىررپى، وهك پيشه يهك، نه نجامى ده ده ن، به لام نه گه ر له دلوه وه بو خه لكه كه دلسوز نه بىت، كاريگه رى نابى، هه لبه ته كه بۇشيان دلسوز بوو، خۇپاگريش ده بى، ئهو سيفه تانه، هه موويان پيكه وه په يوه ستن، ئينسان نه گه ر بو خه لكه كه دلسوز بىت، ته حه ممولىشيان ده كات، نه زانبى و نه فاميشيان لى ته حه ممول ده كات، له به ر رازى كردنى خوا.

۹ و ۱۰)- کراوهیی و مامەلەیی بەرپز و سەنگین، رووگەشیی و قسە و گفت و لفتی شیرین:

خوای پەرەردگار لە سوورەتی (الفرقان) دا دەفەرموی: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾.

واتە: بەندەکانی (خوای) بەبەزەیی، بە هێمنیی و ئارامیی ڕێگادا دەڕۆن، بە سەنگینی و ویقارەووە و، کاتی کە نەفامانیش دەیانداوێنن، قسە و سەلامەت دەکەن، یاخود دەڵێن: سەلامتان لێین.

چونکە هەر کەس چی پێی، لەو دەبەخشێ، دەڵێن: جارێک پێغەمبەر عیسا (علیه السلام) بە شوێنێکدا دەڕوات لە گەڵ حەوارییەکانی خوا لێیان رازی بێ، خەڵکیکی نەفام، جێتووی پێدەڵێن، یان قسە و ناشایست، ئەویش دەست بەرز دەکاتەووە، دوایان بۆ دەکات، حەوارییەکانی پێی دەڵێن: ئەو پێغەمبەری خوا! ئەوانە قسە و، جێتووی پێدەڵێن! دەڵێ: دەزانم، بەلام هەر کەس چی پێ بێ، لەو دەبەخشێ، ئەوان جێتوویان پێی، منیش دوای خێر و قسە و خێرم پێی.

بەلێ (کراوهیی و مامەلەیی بەرپز و سەنگین)، خەسلەتێکی گەرم و بنەپەتی بانگەوازکارانە، چونکە: بە گرژی و داخراویی، ئێنسان ناتوانن کارلێک لە گەڵ دەورووبەری خۆیدا بکات، دەبێ کراوە بێ، بەلام کرانەووە بەبێ توانەووە، کرانەووە، واتە: تۆ داخراو نەبی، بە جۆرێک بوار نەدەوی لە گەڵ هیچ کەسدا کارلێک بکە، لە بەرانبەریش دا: هێندە کراوە و بلاو نەبی، هیچت پێو بەند نەبی و هیچت پێو نەمێنێ، چونکە هەندێک کەس بە بیانووی کرانەووە، دەتوێنەووە لە کۆمەڵگادا و دەبنە بەشێک لە واقعیکی خراپ!

ئەجا (پرووگەشی و قسە و گفت و لفتی شیرین)یش خەسلەتێکی دیکە ی خەڵک بانگەکرانە بۆ لای خوا عز وجل.

برا و خوشکه خوشه ویسته کانم!

دلسۆزانه ئامۆزگار ییتان ده کهم، هه میسه تا کو بۆتان ده کرئ: با له گه ل خه لک دا، قسه و گفت و لفتان شیرین بئ، پروتان خوش و گهش بئ، پرواتان بئ، زۆر کهس که ته ماشای ئیمه و مانان ده کات، ئیمه چون بینئ، دینه که شمان وا ده بینئ، بۆیه خوا سبحانه و تعالی که پیغه مبه رانی (عليهم الصّلاة والسلام) ناردوون، له هه موو پروو یکه وه، له خه لکی پۆزگاری خۆیان ته واوتر بوون، له پرووی جه سته یی و پروو حی و عه قلی و ده روونی و ئاکاری و له هه موو پروو یکه وه، بۆ ته وه ی هه ر که سیك ئه وانی بینئ، دیمه نیانی بینئ، هه ل سوکه و تیانی بینئ، ئه خلاقانی بینئ، سیفه ته به رزه کانیانی بینئ: تیر و ته واوی پیام و دینه که یان، له تیر و ته واوی ئه واندا بینئ، ئیمه ده بئ وریا بین! ئه م دینه ئه گه ر به پروو خوشی خه لکی بۆ بانگ نه کرئ، به گرژی و مۆن و مرچی خه لکی بۆ بانگ ناکرئ، ئه گه ر به قسه ی خوش و گفت و لفتی شیرین، خه لکی بۆ پانه کیشرئ، به ته نکید به توانج و پلار و قسه ی زبر و ناخوش، خه لکی بۆ بانگ ناکرئ، خوی تاك و پاک به پیغه مبه ری خاته م ﷺ ده فه رموی: ﴿فَمَا رَحِمَ مِنْ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ (۱۵۹).

واته: تۆ به هو ی به زه یی خوا وه، بۆیان نه رم بووی، ئه گه ر قسه ره ق و دل ره ق بووی، له ده ورت ده پرژان... کئ له ده وری کئ ده پرژا؟ ئه و ها وه له به پرژانه، که با شترین مرو فئ له دوی پیغه مبه ران، له ده وری پیغه مبه ر (محمد) ﷺ که (رحمة للعالمین) ه، ده پرژان، ئه گه ر قسه ره ق و دل ره ق بووایه.

ئنجا له سوورەتی (الأعراف) له ئایه تی (۱۹۹) دا خوا ده فه رموی: ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ (۱۹۹).

ئىمام جەغفەرى صادىق رەحمەتى خۋاى لىيى، گوتوويەتى: ئەم ئايەتە رېشە و بنكى ھەموو رەۋشە بەرزەكانى لە خۆيدا كۆكردوونەو:

(۱)- (حُذِ الْعَفْوَ) ئەوھى ئاسانە و ئاسان بە دەستەوھ دى، لە خەلك وھرى بگرە، واتە: چاۋەرۋانىي زۆرت لە خەلكى نەبى، بە زۆرىي ئەوانەى ھەمىشە پرتە و بۆلەيانە و گلەيى لە خەلك دەكەن، لەبەر ئەوھىيە، چاۋەرۋانىي زۆريان لىيان ھەيە، كەواتە: چاۋەرۋانىي زۆرت لە خەلكى نەبى و، ئەوھى بە سىنايى بەدەستەوھ دى، تەنيا ئەوھيان لى چاۋەرۋان بکە.

(۲)- (وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ) واتە: بۆ خۆت چاكە بکە و، فەرمانىشى پىيكە، ھەرچى پەسند و چاكە بىكە پىشەى خۆت و، فەرمايشتى پى بکە.

(۳)- (وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) كەسكىش كە نەفام بوو، پرووى لى ۋەرگىرە و پىشتى تىيكە و ۋازى لى بىنە.

ئىمام شافىعى خۋاى لىي پازى بى، چەند جوان دەلن، لە شىعەركىدا:

{لَوْ كُلَّ كَلْبٍ عَوَى الْقَمْتُهُ حَجْرًا ... لِأَصْبَحَ الصَّخْرَ مَثْقَالًا بَدِينًا}

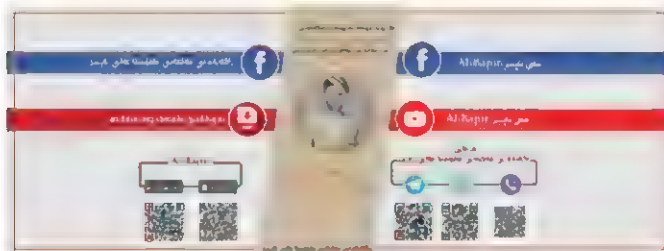
واتە: ئەگەر ھەر سەگىك ۋەرى، من بەردىكى پىدادەم

دەبى مسقالى بەرد بە دىنارىك پەيداكەم.

جارى ۋايە كەسانىك قسەى ناخۆشمان پى دەلن، ھەندىك برا و خوشكمان زۆر سەغلەت دەبن و دەلن: ماموستا! فلان شتيان نووسيو، لە فلان بلاوكرادەدا، يان لە فلان كەنال ۋاگوتراۋە! منىش زۆرجار گوتوومە: ديارە كەسانىك وامان دەبينن و وامان تەسەۋۋر دەكەن! دەلن: ئاخىر چۆن ۋەلاميان نەدەينەو؟! بەلام ئايا ۋەختمان ھەيە ۋەلامى ئەو شتانە بدەينەو؟! نا، لە جياتى ۋەلامدانەو، دوعايەكى خىريان بۆ بکە و بلى: خوايە! ھىدايەتيان بدە و، بۆ خۆشت خەرىكى كارى خۆتبە.

(ئەبراھام لەنكۆلن)^(۱) قسەيەكى جوانى ھەيە دەلى: كاتى خۆى ئەوانەى
پەخنەيان لىدەگرتەم، يان قسەيان پىدەگوتەم، تەمەنەكەم چەندە، چوار ھىندەى
دىكەشم خستبايە سەر، بەشى ئەوۋى نەدەكرد وەلاميان بەدەمەو، بەلام ھەلسام
كارى خۆم كرد و، سەرکەوتنەكەم، بوو بە وەلامى ھەموو ئەو قسانە كە لە دژم
دەكران!

ئىمەش دەبى ئاوا بکەين و دینەكەشمان ھەر وای لىدەوۋەشیتەو، جارى وا
بوو ەبراىەك ھاتو ەبۆ لام، قسەيەكى پىگوتراو، لەلاى بۆتە كىۋىك گوتوۋىەتى:
ھەيام چوو، ئاوايان پىگوتووم! منىش زەردەخەنەيەكم بۆ كردو، گوتوومە:
نەخىر، تۆ لە مابەينى خۆت و خوادا چۆن بى، ھەر وای، قسەى خەلكى نە
بەرزت دەكاتەو ە نە نزمەت دەكات، ھەر خۆتى كە بە چاكە خۆت بەرز
دەكەى، يان بە خراپە خۆت نزم دەكەى، بە خوا خەلك ھەموۋى مەدحت
بكات، بەرز نابىەو، ئەگەر خوا بەرزت نەكاتەو ە، خەلك ھەموۋى زەمت
بكات، ئەگەر خوا نەتشكىنى، ناشكىنى، ھەرۋەھا خەلك ھەموۋى لىت پازى بى،
ئاتوانن بىبەنە بەھەشتى و، ھەموۋىشان لىت تووپە بن، ئاتوانن بىبەنە دۆزەخ،
زالكەر و زەبوونكەر (مُعِزٌّ وَ مُذِلٌّ) ھەر خوايە، بىگومان ئەوۋەش ھەموۋى ھەر
بەرھەمى ئيمان و تەوحىدە، ئىنسان ئەگەر بەراستىي خواى ناسى و ئيمانى لە
دلىدا چەسپى، ئەو كاتە ئەو شتانە زۆر كارى تىناكەن و شلوۋى ناكەن.

(۱) ئەبراھام لەنكۆلن: ۱۸۰۹ - ۱۸۶۵ ز بەككە لە سەرۆك كۆمارەكانى وىلايەتە يەكگرتوۋەكانى ئەمريكا.

II و II) - راستیی و، دَل و زمان و کردهوه یه کببون و، دادگهریی و
ئینصاف له گهل دۆست و دۆژمن:

به پڕزان!

ئینسان ده بێ راست (صادق) بێ و، دَلی و زمانی و کردهوه یه ک بن و، چیت
له دلدایه، با ههر ئه وهت به زماندا بێ و، چی به زمانیش داها، هه ولبد
پراکتیزه ی بکه ی و به کردهوه جیه جیی بکه ی، چونکه خاوه خواسته پیچه وانه ی
ئه وه: نیفاقه، ئیزدیواجیه ته و، خوای دادگهریش به گه وره ترین گوناھی داناوه:

﴿كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ (۲)

ئینسان ده بێ زۆر له خۆی وریا بێ، ئه گهر: دَل و زمانان و کردهوه مان
هه موویان پیکه وه جووت نه بن، زۆر خه ته ره، هه ندی که س قورئان ده خوینی
و، قورئان له عه ته تی لیده کات، کوا قورئان له عه ته له کئ ده کات؟! با، بۆ وینه:
که سیك قورئان ده خوینی و زالمیشه، له عه ته که ی بۆ دی:

﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (۱۸) هود.

هه روه ها (فسق، کفر، نیفاق)، قورئان هه موویانی زهم کردوون، هی واش هه یه
قورئان ده خوینیته وه و ئه و سیفه ته خراپانه شی تیدان و، زهم و نه فرین و هه ره شه که ی
به ره ده که ون.

ئجنا خوا ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (۱۱۹) التوبة.

واته: ئه ی بروادارینه! پارێز له خوا بکه ن و له گهل راستان دا بن.

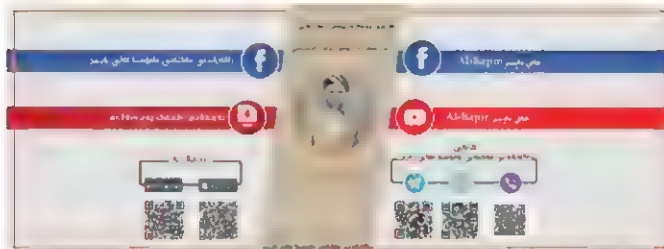
هه روه ها ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ﴾ (۱۲۵) النساء.

واته: نهی پروادارینه! زۆر دادگهریی به پۆوه بهرن و شایه دیی بۆ خوا (به ههق و راستیی) بدهن..

ئنجای: (دادگهریی و ئینصاف له گهڵ دۆست و دۆژمن) یشدا، زۆر گرنگه، که نه وهش شتیکی دیکهیه، ده بێ راست بکریته وه؛ هه ندیک کهس وا ده زانی ئیمه ده بێ ته نیا له ئیو بازنه ی ئیسلامدا دادگهر و به ئینصاف بین و، ته نیا بۆ نه وان به په رۆش و دلسۆز بین! به لام نه خیر ئینسان ده بێ بۆ هه موو مروقه کان دلسۆز بێ و، له گهڵ هه مووانیشدا دادگهر و به ئینصاف بێ، چونکه دادگهریی و ئینصاف دوو خه سه له تی په سندن به په های، نه ک به شیوه یه کی کاتی و پزیه یی (موقت و نسبی) ههر بۆیه ش خوا به ده قی ئایهت فه رمانی پیکردووین که له گهڵ دۆژمنانیش دا دادگهر بین.

وهك خوا سبحانه وتعالى دهفرموی: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَا تَعْدِلُوْا اَعْدِلُوْا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى﴾ (المائدة).

واته: با رق هه لسانتان له که سانیك واتان ئینه کات که نادادگه رب، دادگه رب! نه وه له پارێزکارییه وه نزیکته.

ۛۛ و ۛۛ)۔ خەلك بانگکردن تەنیا بۆ لای خوا و، بە شانازییەو
خۆ ئەژمارکردن لە ریزی مسوڵماناندا:

ئەم دوو هەش هەردووکیان لەم ئایەتە موبارەكە وەر دەگیرین: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا
مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ ۛۛ فصلت.

واتە: قسە ی کێ لە هێ كەسێك باشترە كە بۆ لای خوا بانگەواز دەكات و،
گر دەوه ی باش دەكات و، دەلێ: من لە مسوڵمانانم!

خوشك و برایانی بەرپر! زۆر جار ئینسان ئەگەر لە خۆی وریا نەبێ، شەیتان
فێلی لێدەكات، بۆ وێنە: بە حیساب تۆ خەلك بۆ لای خوا بانگ دەكە ی: كەچی
تەماشای دەكە ی خۆت و خوات لێ تێكەل بوون، دین و دنیا ت لێ تێكەل
بوون، كە ئەوهش نیشانی هەن، ئینسان دەبێ ئەو شتانه یان پێ لە یەك جیا
بكاتەوه، بۆ نموونە: ئەگەر كەسێك رقی لە تۆ بوو، یان قسە یەك ی بە تۆ گوت،
بەلام تۆ دەتزان ی: ئەو كەسە بۆ خوا سولحاوه، یان ئیسلامی خوش دەو ی، ئەگەر
تۆ بە راستی خواناس بی، دەبێ خوشت بو ی و، بلێ ی: هەر چەندە تۆ رقت لە
منه و، قسە شم پێ دەلێ ی، بەلام مادام دلسۆزی بۆ ئیسلام، هەر خوشم دەو ی ی،
ئای ئەوه راستە، بەلام ئەگەر خۆت لە گەل خوا لێ تێكەل بووب ی و، شەیتان فێلی
لێكردب ی، ئەوه لە جیات ی خوا میحوە رب ی، دەبیە خود میحوەر، یانی: لە جیات ی
تەماشای بكە ی: داخۆ ئەو كەسە بەینی لە گەل خوا دا چۆنە!، تەماشای دەكە ی:
داخۆ بەینی لە گەل خۆت دا چۆنە!؟

قوله نه زيله يهك:

جاریك لە مزگەوتێك نوێژمان دەكرد، گویم لە مامۆستایەكە بوو، باسی
كەسێكی دەكرد، دەزمان ی باسی كەسێكە، بە شیۆه یەك لە شیۆه كان ناسیاو و
نیزیکیه تی، ده یگوت: ئەو مونا فیه دێتە مزگەوتیش، بەلام مامۆستای مزگەوت

ئەزىيەت دەدات و... ھتە، وتارەكەى ھەمووى لەگەل كەسێك بوو، منیش ھەر لە حوجرەكەدا نوێژم دەکرد، ھات بۆ حوجرەكە و گوتم: مامۆستا! ھەستم كرد، كەسێك تووڤەى كردووى؟ گوتى: ئەرئى وەللا دراوسێيەكى مونافىقم ھەيە، دوایى سەرى ھەلینا، گوتى: ئەھا ئەو ھەتا!

گوتم: ھاتو ھە بۆ جومعەش؟

گوتى: بەلێ.

گوتم: ئنجا مونافىقىي وى لە چى دايە؟ گوتى: ڤادیۆ بە دەنگى بەرز پێدەكات و، مندالەكانى لەگەل مندالەكانم ناكۆكن! گوتم: مامۆستا! ئنجا مادام ھاتو ھە بۆ مالى خوا و، تۆش بە ئىمام بزانى، چۆن ئەو وشە و تەعبىرە قورسانەت پى گوتن؟ پاشان بە لەبارىي بچۆ ئامۆژگارىي بكە، نەك لەسەر مینبەر و، كات و سەر و دلێ ئەو ھەموو خەلكەى پى بگرى!

بەلێ بەپراستى دەبى وریا بین و، خەلك بۆ لای خوا بانگ بكەین، نەك بۆ لای خۆمان، پاشان: (بە شانازییەو ھە خو ئەژماركردن لەپىزى مسوڵماناندا) بىگومان بەپىزان! شانازییە ئىنسان مسوڵمان بى، شانازییە ئىنسان بەندەى خوا بى و بانگەوازكارى پى خوا بى: ﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا﴾ (۱۹) الجن.

واتە: ھەروەھا كاتێك بەندەى خوا (محمد) ھەلسا لى پاریەو، نزیك بوو جندەكان لەسەرى كەلەكە بىن (ھێندە قەلەبالغیان لە دەورە كرد).

با پىمان وا نەبى شتىكى دىكە لەسەرووى مسوڵمانەتیەو ھەيە، خواى پەروەردگار بە پىغەمبەرى خاتەم (محمد) ﷺ دەفەرموى: ﴿قُلْ إِن صَلَائِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (۱۱۲) لَا شَرِيكَ لَّهِ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۱۳﴾ الأنعام.

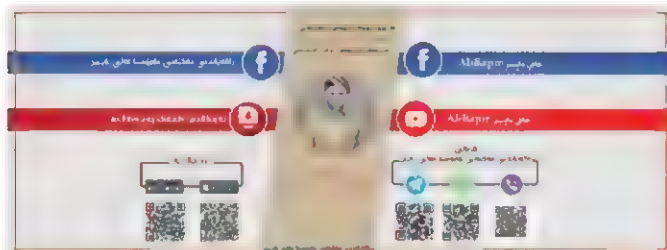
واته: بَلَى: به دَلِیایی نوژم و پهرستشه کان (ی حه ج و عومره) م و ژیان و مردنم بۆ خوای پهرودردگاری جیهانییانه، هیچ هاوبه شیکی نیه و، ههر به وهش فه رمانم پیکراوه و، من یه که می مسولمانانم. (یه که م که س که بۆ خوا ملکه چم له پرووی کاتییه وه: له سهر ئاستی ئۆمه ته تی ئیسلام و، له پرووی پله وه: له سهر ئاستی مروفا یه تی).

هه روه ها خوای زانا و توانا له باره ی ئیبراهیم (علیه السلام) وه، ده فه رموی:

﴿وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾ (۱۳۰) إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۳۱﴾ البقرة.

واته: مه گهر که سیک خۆی نه فام بکات، نه گهر نا کۆ به رانبهر به پێازی ئیبراهیم نانه زوومه ند ده بی! که به دَلِیایی له دنیا دا هه لمانبژارد و له دوا پوژیش دا له به نده زۆر په سنده کانه. یاد بکه وه! کاتیک پهرودردگاری پێی فه رموو: ملکه چ به! گو تی: بۆ پهرودردگاری جیهانیان ملکه چم.

مه به ستم نه وه یه مسولمانه تی شانازییه و، پێگه و پله یه کی زۆر به رزه، ئنجا که سیک له نێو مسولمانان دا هه ولبدات: خزمه تیان پیکات و کاری خیر بکات، نه وه شانازییه کی گه وره تره، به لام به مه رجیک خۆی پێ له وان زیاد نه بی، له به رنه وه ی عیلمی زیاتره، یان له به ر نه وه ی به رپرسیاریه تییه کی هه یه، یان... یان... هتد، مروفی مسولمان ده بی خۆی پێ له که س زیاد نه بی، له مسولمانان.

۱۵ و ۱۶- حیکمەت و دانایی لە قسە و ڕەفتاردا و، کارلێکی ئەزینی
لەگەڵ تێکرای توێژەکانی خەڵکدا:

پیشتریش باسی حیکمەتم کردووە، کە ڕێبازی گشتی بانگەوازکردنە بۆ لای
خوا، خواى کاربەجى دەفەرئى: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ﴾ (النحل: ۱۲۵)

واتە: بە حیکمەت بەرەو ڕێبازی پەرورەدگارت بانگەواز بکە.

لێرەدا، دەمەوێ تۆزێک چەمکی حیکمەت پوون بکەمەو:

پوونکردنەوێ چەمکی حیکمەت لە حەوت کورتە خاڵ دا^(۱):

بەڕێزان!

خەڵک بانگکردن بۆ لای خوا، بە حیکمەت، زۆر شت دەگرێتەو، کە ڕەنگە
ئەم حەوتە گرنگترینیان بن:

(۱)- پێویستە ڕەچاوی پلە پلەیی (تدریج) بکری، لەگەڵ بانگراوان (مدعوین)دا.

(۲)- دەبێ ڕەچاوی لە پیشترەکان (أولویات) بکری، چ شتی لە پیش چ شتیکیەو، بەپێی
پێوەر و تەرازووی شەریعت.

پیشتر بە وردیی قسەمان لە بارەى ئەو دوو خاڵەو کرد.

(۳)- حالیکردن و تێگەیاندنی خەڵک کە بانگەوازکار (داعی) دڵسۆزێانە و بۆیان بە
پەرۆشە و، هیچ ئامانجێکی دیکەى نیە واتە: هیچ ئیشی خۆی بەوان نیە، بەڵکو ئیشی
خۆیانی پێیانە، خواى بەخشنە ئاوا باسی پیغمبەرى خاتەم (محمد) ﷺ دەکات:

(۱) ئەم باسەمان لە کتیی یازدەمی مەوسووعەى: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) بە
ناوونیشانی: (تطبيق المجتمع للشریعة) وەرگرتووە. پروانە: [الطبعة الثانية / ۲۰۲۰م].

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱۲۸) ﴿التوبة﴾

واتە: پیغمبەریکتان لە خۆتان بۆتان هاتووە، هەرشتیک ئێوە ناپەحەت بکات، زۆر لەسەر دڵی قورسە و، لەسەر هیدایەتی ئێوە زۆر سوورە و، بەرانبەر بە برواداران زۆر میهرەبان و بەبەزەییە.

ئیمەش دەبێ هەولبەدەین پشک و بەشمان هەبێ لە سیفەتەکانی پیغمبەردا ﴿چونکہ خوا دەفەرموی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾﴾ (۲۱) ﴿الأحزاب﴾.

واتە: لە پیغمبەری خوادا باشترین سەر مەشق (پیشڕەو و چاوساغ) هەیە. یانی: دەبێ ئێوەش وەک وی بکەن، بۆیە من دەلێم: هەرکەسیک بە پێی پیغمبەردا ﴿بچێ، دەبێ هەولبەدا وەک وی بچێ، ئەگەر کەم و زۆر وەک پیغمبەر ﴿نەچی، مانای وایە بەرپێ ویدا نەچووی!﴾

۴)- جەختکردنەووە لەسەر ئەو راستییە کە ئەو بانگەوازکارە، لافی ئەووە لێنادات هەرچی هەقە لە لای ئەووە، بۆ زانیاریتان! هەموو مرووفەکان پقیان لە کەسیکە خۆی لەسەرەووی وان دابنێ و، بلێ: هەرچی هەقە لە لای منە، کە راستیش نیە، بە خوا، هەرچی هەقە بەس لە لای خواوە: ﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ﴾ (۲۹) ﴿الکھف﴾.

واتە: بفەرموو: هەق تەنیا لە پەروەردگارتانەوویە. بەلام ئەووی دیکە پڕژەییە من هەندیکم لە لایە، ئەو هەندیککی لە لایە، ئەووی دیکە هەندیککی لە لایە.

ئنجما مەرجیش نیە کەسیک کە نامسوڵمان بوو، هیچ هەقی لەلا نەبێ، خوای کاربەجێ دەفەرموی: ﴿يَا هَٰلَكَ الْكَتَبِ لِمَ تَلْسُوتُ الْحَقَّ يَا لِبَطْلٍ﴾ (۷۱) ﴿آل عمران﴾.

واتە: ئەوی خاوەن کتیبەکان! بۆچی هەق و باطیل تیکەل دەکەن؟! ئەمە مانای وایە: ئەندازەیەک هەقیان لە لایە، بەلام گرفت ئەوویە، هەقیکی کەمیان لە لایە و لەگەڵ بەتالیککی زۆرا تیکەلی دەکەن. ئەم خالەشم لە و ئایەتە

موبارەكەى سوورەتى (سبأ)، وەرگرتوۋە كە خوا دەفەر موۋى: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾﴾

واتە: بلى كى پوزىتان دەدات لە ئاسمانەكان و زەوىيەو؟ بلى: خوا، ئنجا من يان ئىو لەسەر پىنماين، ياخود لە گومرايە كى ئاشكرا داين.

تەماشە بكەن: خوا ئاوا پىغەمبەر (محمد) ﷺ فەر دەكات كە يەكسەر بە كافەرەكان نەلى: ئىو لە گومرايى دان و، من لەسەر هيدايتەم، يىگومان پىغەمبەر ﷺ دەزانى كە لەسەر هيدايتە، بەلام تۆ بتهوى ئەو خەلكە بانگ بكەى، بۆ لای پەيامى خوا، دەبى بەرانبەرەكەت ئەگەرىكى بۆ بهيلىو كە ئەويش حەقيكى لە لايە، بۆ ئەو هى گويت بۆ بگرى، چونكە كە تۆ گووت: تۆ لە گومرايى دا نغرو بووى و، هەقىش هەمووى لە لای منە! ماناى وايە: تۆ پردهكانت هەموو پچراندوون، نا، تۆش وەك پىغەمبەرەكەت ﷺ، بلى: يان من، يان ئىو، يەكيكىمان لەسەر هيدايتە تىن و يەكيشمان لە گومرايى داين.

٥- ﴿خُذْ زَاكَاةَ رَأْسِ الْكَافِرِينَ﴾ واتە: بىر كەس لە كەفەرەكانى كەسەكە، ئەمەش هەر لە سوورەتى (سبأ) وەرگرتوۋە: ﴿قُلْ لَا تَسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نَسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾﴾

واتە: بلى: ئىو پرسىارتان لى ناكرى دەر بارەى تاوانىك كە ئىمە كردوو مانە و، ئىمەش دەر بارەى كردەو كەنى ئىو پرسىارمان لى ناكرى، يانى: ئىو لە بارەى تاوانەكانى ئىمەو، بەر پرسىارين و، ئىمەش لە بارەى كردەو كەنى ئىو، بەر پرسىار نىن، هى وان بە كردەو ناو دەبات و، هى خو بە تاوان (جرىمە) !!

نەك بلى: تۆ لە گوناح و تاواندا غەرق بووى و، منىش لە كردەو هى چاكدا گەشتوومە لووتكە، چونكە ئەويش دەلى: تۆ هيندە بلند و من هيندە نزم، هەر ناتگەمى! كە بە دلىايى ئەو پاستيش نى، چونكە هەر چۆن بى بەشەرەكان هەلەكارن و، كەم و كورپيان هەر هەيە.

(۶) - خۆ دوورگرتن لە ھەر جوړە خۆ بەسەردا ھەلکێشان و خۆ پێباشبوونیک، تەماشاکەن ھەر لە سوورپەتی (سبأ) دا خوا فەرموویەتی: ﴿قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ﴾ (۶۸)

واتە: بۆی: پەرورەدگارمان کۆماندەکاتەو و، دوایی ئەو بە ھەق دادوھەرییمان لە بەین دەکات و، خوا باشترین گری کەرەوویە و زۆریش زانیە.

سەرنج بدەن! سەرەنجامەکی لێرە دەرئەخستو، بۆی: من لە بەھەشتیم و ئێوەش لە جەھەندەم، ئنجا وەرن با پێکەو دیاوگ بەکەین، دەفەرموئ: پەرورەدگارمان کۆماندەکاتەو و، دوایی ئەو بە شێوەیەکی ھەق دادوھەرییمان لە بەیندا دەکات و، خوای زانا و شارەزاش باشترین دادوھەرە لە قیامەتی.

ھەرورەھا خوا دەفەرموئ: ﴿إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ﴾ (۵۵) ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ﴾ (۵۶) الغاشية
واتە: مسۆگەر گەرپانەوھیان تەنیا بۆ لای ئێمە و، لێرسینەوھشیان تەنیا لەسەر ئێمە.

(۷) - خستە پرووی ئایین و بەرنامە ی خوا، وەك حالەتە سروشتی و ئاسانەکی خۆی، کە ھیچ سەغڵەتکردنێکی تێدانە، وەك خوای کارزان فەرموویەتی:

أ- ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ (البقرة، ۱۸۵)

واتە: خوا ئاسانی بۆتان دەوئ و، زەحمەت و قورسی بۆتان ناوئ.

ب- ﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج، ۷۸)

واتە: خوا لە ئایین دا ھیچ سەغڵەتیەکی نەخستۆتە سەرتان.

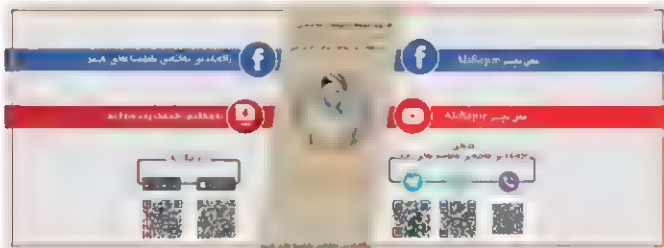
پەنگە یەکیك بۆی: ئەدی بۆچی ئینسان کە بەپۆژوو دەبی تینوو دەبی؟
یان لە جەنگ و جیھادا بریندار دەبی، دەکوژئ، مأل سەرف دەکات، کوچ دەکات و.... ھتد؟!

ده لئين: راسته، به لام هيچي وا نيه كه مروف بوي نه كړي، له هر شويينيك هر ټركيكت بوي جني به جني نه كړل خوا له سهرت لاده بات: له سه فهدا^(۱) نويزه كان كورت دهنه وه، له سه فهدا ريډا پوژووي په مه زان لاده چي، له كاتي نه خو شيډا شيوه نويز كړدن ده گوړي، زورنك له حوكمه كان له كاتي ناا سايدا ده گوړين، چونكه خوي ميهره بان ده زاني تو سه غله ت ده بي، بو ت ناسان ده كات.

هه روه ها [كارليكي ټه ريڼي (التفاعل الإيجابي) له گهل تويزه كاني خه لكدا] خه سله تيكي ديكه ي گه وره و گرنكي بانگه وازكارانه بوي لاي خوا، باباي بانگه وازكار (داعي) ده بي وهك پيشينان گوتوويانه: ناردى گهنم بي، هه موو جوړه نا تيكي لن دروست بكري، نجا وهك پيشترش گومان: بانگه وازكار هه مان ټه ركي پيغه مبه ري خوا صلي الله عليه وسلم (محمد) نه نجام ددهات و، نه ويش بوي تيكراي خه لك به هه موو تويزو پيكه اته كانيانه وه تير راوه، وهك خوا عزوجل پي فهد مووه: ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّي رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ ﴿١٥٨﴾ الاعراف.

واته: بلن: ټه ي خه لكينه! من ره وانه كراوي خوام بوي لاي تيكراتان.

ناشكراشه قسه كړدن بوي تيكراي خه لك و، كار له سهر كړدنيان بوي نيزي كخسته نه وه يان له خوا و په يام و بهر نامه كه ي، كارني گه وره و گرنگه و خو نامه ده كړدن و ساغي و پاكيس و دلسوزي و كارامه يي و ليزانييه كي زور ده وي.

(۱) مهبه ست سي نويزه چوار پركا تيه كانن: نيوه پو و ټيواره (عصر) و خه وتنان.

۱۷ و ۱۸) - بە دلی پر بەزەیی و خوشەوئستی ئاموژگاریی کردن
و، لە کاتی ناچاریدا: بەو پەری شیوازی بەرز و پەسند شەرە قسە
(جدال) کردن:

براو خوشکە خوشەوئستە کانم!

لە کاتیکدا دەمانەوئ خەلک بانگ بکەین بۆ لای خوا و، خەلک لە ئایینی
خوا نزیك بخەینەو، دەبێ دلی خۆمان پر بکەین لە بەزەیی و پەرۆش و
خوشەوئستی، ئیستا دەروونناسەکان و کۆمەڵناسەکان و، ئەوانە لە گەشە
بەشەری (التنمية البشرية) دەکۆڵنەو، دەلێن: ئەو حالەتە دەروونیەتی تو لە
خۆتدا دەبێتە دێ، یە کسەر کاریگەریی هەیه لەسەر بەرانبەرە کانت، ئەگەر
دلی خۆت پر بکە لە خوشەوئستی و پێز و بەزەیی و پەرۆش، ئەو حالەتە
دەروونیە کاریان تێدەکات و موعەکیس دەبێتەو لەسەریان و، بە پێچەوانەش
ئەگەر دلت پر بێ لە کینە و بوغز و غەرەز و خۆ پێ زۆربوون، ئەوێش هەر
رەنگ دەداتەو و موعەکیس دەبێ لەسەریان.

جار جار هەندیک وردە بیرەویری خۆم باس دەکەم، وەك دەرس لێوەرگرتن:

لێرەش دەلێم: مەگەر چۆن دەنا لەگەڵ هیچ کەسێکدا، قسە و وتووێژ یان
مشت و مرم نەکردو، مەگەر دوام بۆ کردو، و، لە خوا پاراومەو: دلی
نەرم بکات و، هیدایەتی بدات، هەر وەها خوا پەڕیژی لەوێ شەیتان زەفەرم
پێبەرئ: قسەیه کی ناریک بکەم، کە شایستە ئیسلام نەبێ، چونکە کیشە
هەر ئەوێ نیه بە هۆی شیوازی ناریکی توو، ئەو کەسە دلی دەرەنج و
لە ئیسلام دوور دەکەوێتەو، بەلکو کیشە گەرە ئەوێ، بە هۆی توو
ئسلام لەبەر چاوی دەبێزێ، ئەگەر قسەیه کی ناشیرین بکە و شیوازیکی
ناریک بەکاربێتی.

جاریك له سەر ئهو كه نالانه، دوو كهس قسه يان ده كرد، مشتومریان بوو، به شیوازی ناشایست و نارێك، تهله فۆنم بۆ یه كێکیان کرد، گوتم: كاكه گیان! به خوا دیفاع کردن له دینی خوا و نابێ، ههر لێگه پێی باشته، چونكه به هۆی شیواز و تهعبیری نارێکی تۆوه، دین ناشیرین ده بێ و، بهو جوړه قازانجت سهری مایهت ده خوات!

به لێ به دلی پر به زهیی و خو شه ویستی ئامۆزگاریی خه لك کردن كه: (الموعظة الحسنة) ش ههر ئه وه ده گه یه نێ، ئامۆزگاریی چاكت ده بێ به دلی پر په رو ش و خو شه ویستییه وه بێ.

ئنجا (له کاتی ناچاریدا، به و په پری شیوازی بهرز و په سند شه ره قسه کردن)، ئه وه ش چه مکه که ی له ههوت ورده خالدا پروون ده که مه وه، چون مونا قه شه بکه ین؟ چونکه مه گهر چون، ده نا هه موو کهس تووشی مونا قه شه و شه ره قسه ههر ده بێ، ههر چه نده من ئامۆزگارییتان ده کهم، وهك براهه کی دلسۆزی خۆتان: خۆتان بپاریزن له شه ره قسه و دمبه دمبه، به لام جاری وایه ئینسان که سیکی له پاسترا دی، عیناده و که لله په قه و نه سه ملینه، یا خود ده یه وێ له مه جلیسدا بتشکینێ، یا خود دینه کهت و باخته بهرچاو که له ژیر نیشانه ی پرسیار دایه! ئه وه ده بێ ده مکو تی بکه ی و، له و حال ته دا ناچار ی.

ههوت کورته خال له باره ی شه ره قسه کردنه وه به باشتین شیواز^(۱):

(۱)- که خوا ده فهرموی: ﴿وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (۱۴۵) النحل.

واته: مرو فقی مسولمان ده بێ باشتین وشه و تهعبیر هه ل بژیری، یانی: وشه و تهعبیریك به کار نه هی نێ دلی به رانه بر پرووشینێ، ئه گهر وشه یه کی ناشایست و ناجوړ بێ، په نگه به رانه ره که ی لێی بوه شیته وه، به لام ئه و نابێ له خو ی و له ئایینه که ی بوه شیته وه.

(۱) ئه م با سه شم ههر له سه رچاوه ی پینشو و هه رگرتوه، هه مان کتیب.

(۲) - پېۋىستە باش گوۋى بۇ قسەى بەرانبەرەكەى بگرى و، بە رېز و حورمەتەو و، بە گرنگى پېدانهو، ھەموو مروۋئىك پېى خۇشە رېزى لى بگرى، بەلام كەسەك قسەت بۇ بکات و خۇت بە شتیکەو مەشغوول بکەى، يەكسەر دلى دەشیوی، دوايى ھەقىشت پېى، لیت وەرناگرى، بە زۆرى خەلك خود و بابەت (ذات و موضوع) تیکەل دەكەن! بە زۆرى وایە: مروۋ ئەگەر رېزت لە خوی نەگرت، ھەقەكەشت لیوەرناگرى.

(۳) - قسە پېنەپرین، ئەگەر قسەكەشى بە دل نەبى، لە ھەندىك كاسیت دا، گویم لە وتووړئىكى كاك (ناصرى سوبحانی) بوو، خواپلەى بەرز بکات و لى خۇش بى، ئەدەبىكى زۆر جوانى پېو دەبینم، لەگەل ماموستا (مەلا ئەحمەدى دەگا شىخان) وتووړئىك دەكات، كە ماموستا (مەلا ئەحمەد) قسەكانى بېھیزن و قسەى بېجى دەكات و، بەلگەكانى بېھیزن، بەلام كاك (ناصر) نە قسەى پى دەپرئى، نە تەعبیرىك بەكاردینى دلى پرووشینى، زۆر بە حورمەت و رېزەو قسە دەكات!

(۴) - دەنگ بە سەردا بەرز نەکردنەو، ھەرچەندە ئەویش گالەگال بکات.

(۵) - گالته نەکردن بە قسەكانى، ئەگەر بە جوولەى لیو و بە ناماژەى چاۋیش بى، چونكە جارى وایە كەسەك لیو لە كەسەك ھەلدەقرچینى، يان بروى لى بەرز دەكاتەو.

(۶) - دانپېداھینانى ئەو ھەقەى كە لە لایەتى، جارى وایە بەرانبەرەكەت، نامسولمانە، بەلام ھەقىكى لەلایە، دەبى بلئى: ئەو قسەىەت ھەقە، ئەوہت راستە! كە ھەم پېى دلخۇش دەبى، ھەم ھەقىشە.

(۷) - تیکەل نەکردنى كەسایەتیی بابای مشتومر و موجدەلەكەر، لەگەل بابەتەكەدا، ئەو دیفاع دەكات لە بابەتیکى ناھەق، بەلام تۆ شەخسەكە لەگەل بابەتەكەدا تیکەل مەكە، بلئى: جەنابت زۆر جى رېز و حورمەتى، كە راستیش دەكەى، چونكە: خوا دەفەرموى: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ (۷۰) الإسراء.

واتە: بە دلئایى رېزمان لە وەچەى ئادەم گرتو.

۱۹ و ۲۰)- دووربوون له خو به گهوره زانیی و، خاکی بوون و لښوردهیی و نهرم و نیانیی:

به پِيزان! ئەم دووانەش دوو خەسلەتی گەورە و گرنگی کەسانێکن، کە دەیانەوێت خەڵك بۆ لای خوا و ئاین، بەرنامە کە یانگ بکەن:

له باره ی: (خو به گه وره نه زانی) یه وه: سه رنج بدهن! پیڅه مبهري خاتمه ﷺ،
له دوو شویني قورئاندا: له سوورپه تي (الكهف) دا، ثايه تي (۱۱۰)، له سوورپه تي
(فصلت) دا، ثايه تي (۶)، خوا يه كه ته عبير بو پيڅه مبهري ﷺ ده نيړي كه ييفه رموي:
﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ (۱۱۰) الكهف.

واته: بَلَى: من به س مروّقیکم وهك ئیوه!

ئىستا پەنگە زۆر لەو بەرپرسە دىنييانە، ئامادەنە بن شتىكى وا (بەلام بە دل و بە كردهو) بە خەلكى بلين، زۆر گرنگە مروڤ بە راستى و لە دلەو و بە كردار بە خەلكى بلن: من بەس مروڤيكم وەك ئيو، هيچم لە ئيوە زياد نيه، زۆر گرنگە كە خۆت پى لە خەلك زياد نەبى و، خەلك بزانى كە خۆت پى لەوان زياد نيه، ئنجا با خەلك بە كردهو توى پى لە خوى زياد بى، نەك بە ئيديعا و لاف ليدانى خۆت، كە، بە تەئكىد ئەوەش زياتر زەمينە خۆش دەكات بۆ ئەوەى خەلك قسەت لئوهرىگرئ.

له یاره ی:

(خاکی بوون و لیبوردەیی و نەرم و نیانی) یشەو، ئەم ئایەتە بە پێزە بە
 نمونە دێنینهو، کە پێشتریش هێنامان: ﴿فَمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ إِنَّهُ لَمَّا وَلَوْ كُنْتَ
 فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَتَفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا
 عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ ١٥٩ آل عمران.

واتە: بە هۆی بەزەیی خواوێ بۆیان نەرم و نیان بووی و، ئەگەر قسە زەر و
 دلەرق بووای، لە دەورت دەپێژان. لێیان ببوو و داوای لیبوردنیان (بۆ لە خوا)
 بکە و لە کاروباردا راوێژیان پێکە...

٢١ و ٢٢- ئازایەتیی و فیداکاریی و بوێریی و، بێ تەماعیی و قەناعەت و بەرچاو تێریی:

بەڕێزان!

ئەم خەسلەتەش: (ئازایەتیی و فیداکاریی و بوێریی) سیفەتێکی دیکە ی گەورە
 و گرنگی بابای بانگەوازکارە بۆ لای خوا و، دەبێ ئازا بێ و، بوێر بێ و، لە شوێنی
 خۆیدا قسە ی خۆی بکات، هەروەها دەبێ فیداکاریش بێ بۆ دینی خوا، بە
 خوا بە مەرجی سەلامەتیی، دینداریی و مسوڵمانەتیی ناکرێ، هیچ پێغەمبەرێکم
 (عليهم الصلاة والسلام) نەبینیووە لە دەست و زمانی خەلکی سەلامەت بووبێ،
 کاتی خۆی لەو سالاڵەدا کە ئێمە خەباتی چە کدارییمان دەکرد، ئەگەر کە سێکمان
 لێ بریندار یان شەهید دەبوو، یان تووشی نسکۆ و ناپەهەتییەک، گیرانیەک،
 دەبووین، کە ساتێک تانە یان لێ دەداین، دەیانگوت: بێ حیکمەتن، لێی نازانن!
 بەلام ئەگەر ئێمە لێی نەزانین و لێمان نەزانین، بێگومان پێغەمبەرێکمان (عليهم
 الصلاة والسلام) لە لووتکە ی لێزانیی کارامەیی و شارەزایی و، بلیمەتیییدا بوون،
 کەچی نەشیان توانیووە سەلامەت بن!

برا و خوشکانتیک که له مهیدانی بانگه‌واز کردندان! بئی ته‌ماعیی و قه‌ناعه‌ت هه‌بوون و، به‌رچاو تیری و، چاو له ده‌ستی خه‌لک نه‌بوون، ئینسان زۆر به حورمه‌ت ده‌کات، ئینسان سه‌نگین و، به‌ریز ده‌کات، هه‌روه‌ها عه‌کسه‌که‌شی هه‌ر پاسته: چاو‌ت له ده‌ستی هه‌ر که‌سێ بئی، جوړیک له شه‌رمه‌زارییت به‌رانبه‌ری ده‌بی، به‌لام وه‌ک ییغه‌مه‌ر ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: {مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ أَقْوَى النَّاسِ، فَلْيَتَوَكَّلْ

عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ أَكْرَمَ النَّاسِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ
أَغْنَى النَّاسِ، فَلْيُكْنِ مِمَّا فِي يَدِ اللَّهِ، أَوْثَقَ مِمَّا فِي يَدِهِ^(۱).

واتە: ھەر کەسێک دەیهوێ بەھێزترین کەس بێ، با پشت بە خوا ببەستێ
و، ھەر کەسێک دەیهوێ بەپێزترینی خەڵکی بێ، با پارێز لە خواى زالى پایەدار
بکات و، ھەر کەسێک دەیهوێ دەولەمەندترین کەس بێ، با ئەوێ لە لای خوايە،
متمانەى زیاتر پێ ھەبێ، لەوێ لە دەستی خوێ دایە.

خواى پەرورەدگاریش دەفەرموێ: ﴿يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَا يُعْرَبُ﴾ المائدة.

واتە: لە پێى خوادا تێدەکوژن و، لە لۆمەى لۆمەکاران ناترسێن.

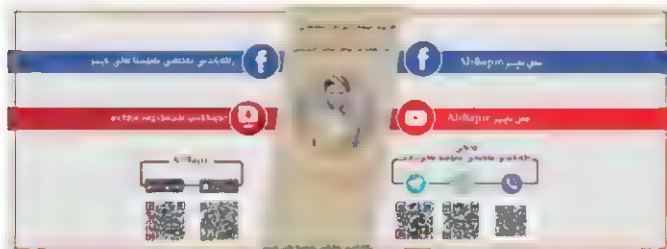
پێشینانی خۆمان ھێندى پەندى غەلەتیان ھەن، وامەزانن پەندى پێشینان
ھەموویان راستن، پەندى دەلى: (لۆمەى عەبدان لە عەزابى قەبر ناخۆشترە!)،
بەلام وانە، بە خوا لۆمەى عەبدان ھەر ھیچ نیە لە چاو عەزابى قەبر،
لە بەرزەخ دا، دواى ئەوێ ئینسان پرووحى لە جەستەى جیادەبێتەو، بۆیەش
وا دەلێم: چونکە خەڵکی ولاتانى پۆژمەلاتى ئاسیا و زۆر لە ولاتانى دیکەش،
جەستەى مردووکان ھەر دەسووتێن و، دەبێتە خۆلەمیش و بلاوى دەکەنەو!
بۆ ئەوێ لیمان تێک نەچى، مەرج نیە خەڵک ھەمووی بچیتە نیو قەبر، بۆیە
دەبێ بلێن: عەزابى دواى مردن و جیابوونەوێ پرووح لە جەستە لە جیھانى
بەرزەخ دا، ئنجا ئا ئەو لەگەڵ لۆمەى عەبدان، لە تەرازووێ ناھاویشترى.

زۆربەى خەڵکی لە ترسى زمانى خەڵک و لەبەر لۆمەى خەڵک، زۆرجار
ناتوانى ھەق بلێ، ناتوانى پابەند بێ بە ھەقەو، بەلام خواى زالى زانا باسى
جیھادکردن لە پێى خوادا و، نەترسان لە لۆمەى خەڵکی، پێکەو ھێناون:
﴿يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَا يُعْرَبُ﴾ خوا ھەکیمە، دەزانى چ

(۱) أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِرَقْم: ۷۷۰۷، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

ده فهرموي، چونكه كاتيک ده تواني جيهاد بکهي و ټيکوشي له پړي خواډا. (که يه کيک له جوړه کاني جيهاد بريته له جهنگ و، جيهاد همووي له جهنگ دا خو لاصه نه بوته وه)، کاتيک ده تواني موحاميد بي له پيناوي خواډا، له لومه ي لومه کاران نه ترسي، ديسان له باره ي قه ناعه ت و بهر چاوتيري و چاو له دهستي خه لک نه بوونه وه، له سوورده تي (ص) دا، خوا ناوا به پيڅه مبه ر ﷺ ده فهرموي: ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ﴾ (۸۶) واته: بلئ: هيچ کريشان لي داوا ناکه م، (هيچ پداستان لي داوا ناکه م) و، من هيچ نه رکنا ناخه مه سهر (يان هيچ لاف لينا ده م).

به لي زور گرنگه ټينسان نه رک نه خاته سهر خه لکي و، چاوي له دهستي خه لکي نه بي و، لټيان بي نياز بي، ههر کات ماموستا و زانا و بانگه وازکار بو لاي خول بي نيازي دهر بيري له وه ي له دهستي خه لکدايه، خه لک زور ناتاجي دهرده بري، بو نه وه ي له لاي ماموستايه، که شاره زاي دين و په يامي خواي په روه ردگار، به لام ته گهر نه و نياز مه ندي دهر بيري بو نه وه ي له دهستي نه واندايه، نه وانيش له وانه يه بي نيازي دهر بيري له بهرانه ر نه وه دا که له دهستي نه و دايه، که نايين و په يامي خواي بهر ز و مه زنه.

۲۳ و ۲۴)- بۆ بیرورای خۆ دەمارگیرنەبوون و، بەردەوام کەم کوریی و گوناھى خۆ دیتن و، بە کۆل لە خوا پارانەو و، لە خوتخوتە و دنەدانى شەیتان پەنا بەخوا گرتن:

بەڕێزان!

تەماشایە بکەن! پیغەمبەریکی پایەبەرزى وهك (يوسف) (عليه السلام) دەفەرموى:

﴿وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّيَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۵۳)

يوسف.

ئایا چ گەنجیك و چ پیاویك هیندەى (يوسف) پاك و چاك بوو، كەچى دەلى: پاكانە بۆ نەفسى خۆم ناكەم، چونكە نەفس زۆر فەرمان دەكات بە خراپە، مەگەر پەروەردگار بەزەيى (بەرانبەر بە مەرۆف) هەبى، بێگومان پەروەردگار لێوردەى مێهرەبانە.

ئىجا ئەگەر (يوسف) پاكانە بۆ نەفسى خۆى نەكات، كىي دىكە بۆى هەيە بلى: من لە سەرۆوى ئارەزووان و گومانان (شەهوات و شەهات) نەم؟! بەلى هەميشە دەبى بابای بانگەوازكار بۆ بیرورای خۆى دەمارگیر نەبى و، كەم و كورپىيەكانى خۆى ببىن، گوناح و ناتەواويەكانى خۆى ببىن و، خۆى پى لە خەلكى چاكتر نەبى.

هەرۆهەلە و لاشەو: هەميشە لە خوا بپارێتەو و، لە ترسى خوتخوتە و دنەدانى شەیتان، پەنا بەخوا بگرى، وهك خوا بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموى:

﴿وَأَمَّا يَزْعُفُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (۲۰۰) الأعراف.

واتە: ئەگەر لە شەیتانەو و دنەدانىكت بۆ هات، هاندانىكت بۆ هات، پەنا بە خوا بگرە، بێگومان خوا بيسەرى زانایە.

شەیتان جاری وایە توانیویەتی زیان بە پیڤەمبەر (محمد)یش (صلی اللہ علیہ وسلم) بگەینێ، بەلام ئەک لەرووی گەیانندی وەحیی و پەيامی خواوە، بەلکو لە پرووی دیکەو، بە بەلگەئێ ئەووە کە خوای زانا و شارەزا لە سوورەتی (الأنعام) دا دەفەرموی: ﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِئَنَّ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ (۶۸) الأنعام.

واتە: ئەگەر ئەوانەت دەبینی کە دەپڕژێنە نیو ئایەتەکانی ئیمەو، (قەسەئێ خراپیان بەرانبەر بە ئایەتەکانی ئیمە دەکرد)، لەگەڵیان دامەنیشە، تاکو باسی بابەتێکی دیکە دەکەن و، هەر کات شەیتان لەبیری بردیەو (خافلای و هەر لەوئێ، لە مەجلیسەکە مایەو)، دوا ئەووی وەبیرت هاتۆتەو، لەگەڵ کۆمەڵی سەمکاران دا دامەنیشە.

کەواتە: دەگونجێ شەیتان شت لە بیری پیڤەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) بەرپێتەو، بەلام جگە لە گەیانندی وەحیی، لەووەدا پیڤەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) خوا پاراستوونی، بەلام لە شتی دیکە، نا، بۆ وێنە: لە صەحیحی (بوخاریی و موسلیم) دا هاتو، کە لوبەیدی کورێ ئەعصەمی یەهوودی جادووی کردو لە پیڤەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) و کاریگەریی خراپیشی لەسەری هەبوو، هەتا خوای میهرەبان (المعوذتین) ی بە (جبریل) دا ناردوونە خوار، سوورەتی (الفلق) و سوورەتی (الناس) ئەو یازدە ئایەتە و، بەسەر پیڤەمبەریدا (صلی اللہ علیہ وسلم) خوێندوون و، جادوووە کە هەلوەشاوەتەو^(۱).

(۱) {عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَحَرًا، حَتَّى كَانَ يَرَى أَنَّهُ يَأْتِي النِّسَاءَ وَلَا يَأْتِيهِنَّ، قَالَ سَفِيَانُ (أَحَدُ رَجَالِ السَّنَدِ) وَهَذَا أَشَدُّ مَا يَكُونُ مِنَ السُّحْرِ إِذَا كَانَ كَذَا، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ! أَعْلَمْتُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَنِّي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي، وَالْآخَرُ عِنْدَ رَجْلِي، فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رَأْسِي لِلْآخَرِ: مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ: مَطْبُوبٌ قَالَ: وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ: لُبَيْدُ ابْنِ أَعْصَمٍ، رَجُلٌ مِنْ زُرَيْقٍ، حَلِيفٌ لِيَهُودَ، كَانَ مُنَافِقًا قَالَ: وَفِيمَ قَالَ: فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ قَالَ: وَأَيْنَ قَالَ: فِي جُفِّ طُلْعَةٍ ذَكَرْتُ تَحْتَ رَعُوفَةٍ، فِي بئرِ ذُرْوَانَ قَالَتْ: فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبئرَ حَتَّى اسْتَخْرَجَهُ فَقَالَ: هَذِهِ الْبئرُ الَّتِي أُرِيَتْهَا وَكَأَنَّ مَاءَهَا

۳۵) بەپالنه‌ری رازیی کردنی خوای په‌روه‌ردگار، خستنه‌رووی ئیسلام به زمانی حال و کردار:

ئه‌وه کۆتا سیفه‌ته و جاری دیکه‌ش قسه‌مان له باره‌وه کردوه و، من پێم وایه: گرنه‌ترین خه‌سه‌له‌ت که ده‌بی له هه‌ر مسوڵمانێکدا هه‌بی، به تایبه‌تی له که‌سیک دا بیه‌وئ: بێته‌ هو‌ی پێنمایی خه‌لک و ده‌ستگرته‌ی خه‌لک به‌ره‌و پاسته‌ شه‌قامی خوا، ئه‌وه‌یه: که به زمانی کردارو زمانی حال، ئیسلامیان له ئاوینه‌ی کردارو په‌فتاره‌کانیدا بو‌ ده‌ربخات.

برایان و خوشکانی به‌پێژ!

ئێمه ته‌گه‌ر هه‌ر قسه‌مان له خه‌لکی زیاد بی، کاریگه‌رییمان له‌سه‌ریان نابێ، چونکه هه‌میشه هه‌ر که‌سه له چ پووێکه‌وه زیاده‌ی له خه‌لکی پێی، ده‌توانی له‌و پوووه‌وه ته‌ئسیریان تێکات، ئه‌وه‌ی عیلم و فیکریی له خه‌لک زیاتر بی، له پوووی عیلمیه‌وه، له پوووی فیکریه‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی پاره و سامانی له خه‌لک زیاتر بی، ده‌توانی به مال و سامان هاوکارییان بکات، هه‌روه‌ها ته‌گه‌ر ته‌قوا و ئیخلاصی له خه‌لک زیاتر بی، له‌و پوووه‌وه، کاریگه‌ریی له‌سه‌ریان ده‌بی، بۆیه ئه‌ساس خۆمانین، که ئه‌مه زۆرجار وه‌ک په‌ندێکم لێکردوه، ده‌لێم: (پاکسازی به پاکان ده‌کری، چاکسازی به چاکان ده‌کری، پاستکردنه‌وه به پاستان ده‌کری) تا‌کو بو‌ خۆمان هه‌ول نه‌ده‌ین پاک و چاک و پاست بین، چون ده‌توانین گۆرانکاریی به‌سه‌ر ده‌وربه‌ری خۆماندا بێنین؟

ئنجا که ده‌لێم: خستنه‌ پوووی ئیسلام به زمانی حال و کردار، ئه‌وه هه‌موو کایه‌کانی ژیان ده‌گرێته‌وه، بو‌ وینه: جاری وایه ئینسان ده‌چی بو‌ لای نه‌خو‌شی‌ک،

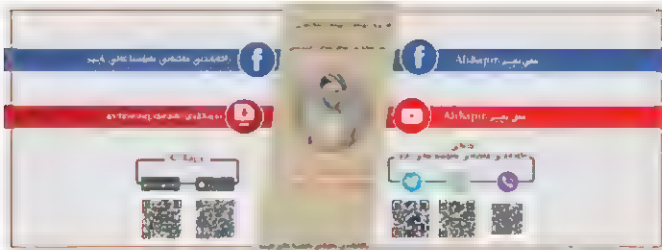

نُقَاعَةُ الْحَيَاءِ، وَكَأَنَّ نَحْلَهَا زُؤُوسَ الشَّيَاطِينِ قَالَ: فَاسْتَخْرِجْ قَالَتْ: فَقُلْتُ أَفَلَا تَنْشُرْتِ؟ فَقَالَ: أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِي، وَأَكْرَهَ أَنْ أَثِيرَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ شَرًّا { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي: ۷۶ كِتَابِ الطَّبِّ: ۴۹ بَابِ هَلْ يَسْتَخْرِجُ السَّحَرَ؟.

بە دڵسۆزی، دوای بۆ دەکات، دەستێکی پێدا دێنێ، کە بێگومان ئەو مەزۆفە زۆر پێی دڵخۆش دەبێ و بە دڵنیایی لە لای خواش پاداشتیکی گەورە دەبێ، هەروەها چوون بۆ تازیە و، بە شدارین کردن لە خۆشی و ناخۆشی خەڵک دا، کەسێک پێویستی پێیە هاوکاری بکات و، کێشە ی هەیه بۆی چارەسەر بکات.

ئەجا ئەم زمانی حال و کردارە، زۆر زمانێکی پەوان (فصیح) و پاراو و گۆیە و، هەموو کەسێک چاک لێی تێدەگات و، بە پراستییش ئەگەر وانەبێن، مانای وایە هەر قسەمان لە خەڵک زیاترە.

خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی یارمەتییمان بدات، کە بە زمانی کردار و حال، پێش زمانی وتار و مەقال، ئایینی خۆی پەروەردگار بخەینە بەر چاوی خەڵک و شیرینی بکەین و، کارێک بکەین کە خەڵک و دەورووبەرمان لە هەر ناستیکدا هەبن، بە هۆی ئێمەوێ شیرینایەتیان بە ئایینی خۆی بە خەشەردا بچن.

مه سه له ی سییه م:

هه ر کام له شه وگاری و پۆژگاری، خۆرو مانگ له نیشانه و به لگه کانی خوی
پهروهردگاری و، که سیك خواناس بی و، بیهوی به راستی خوا به رستی و، ته نیا
به ندایه تی بو ئه و بکات، نابی بیجگه له خوا کپنوش بو هیچی دیکه بیات،
وهك مانگ و خۆرو، نه ستیره و خرۆکه کان، ههروه ها دابه زیندرانی ئاو به سه ر
زه مینی وشك و زه بووندای، پیژیا نه وهشی له نیشانه کانی خوی، و پرای ئه وهش
به لگه ی زیندووکرانه وه ی مردوواییشه له پۆژی دوا ییدا:

خو ده فه رموی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا سَجْدُوا
لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾
فَإِنْ أَسْكَبُوا فَإِلَٰذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٣٨﴾
وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي
أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾﴾

شیکردنهوی ئه م ئایه تانه، له نۆزده برگه دا:

خو جاریکی دیکه دیته وه سه ر باسی خسته پووی نیشانه کانی به دیهینه رایه تی و،
پهروهردگاریتی و، خاوه نداریتی خوی، که ته نیا به دیهینه ربوون و، ته نیا پهروهردگاریبوون
و، ته نیا خاوه نبوونی خو ﷻ بو گهردوون، به لگه ی ته نیا په رستراو بوونیشیه تی، لی ره دا
خو ﷻ چه ند نیشانه یهك، چه ند دیارده یه کی گهردوونی، که به لگه ی ئه وه ن ته نیا
خو هه مه کاره ی گهردوونه و، سه ره نجام ئه و هه مه کاره بوونی خو بو گهردوون،
به لگه ی ته نیا په رستراو بوونیه تی، ده خاته روو، ده فه رموی:

(۱)- ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾، ههروه ها له نیشانه کانی
خو، شه وو پۆژو خۆرو مانگ، پاناوه که بو خوا ده چیته وه، چونکه پیشی باسی خوی

به رزی مه زن کراوه، ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾ له نیشانه کانی وی، ﴿الَّيْلُ وَالنَّهَارُ﴾ شهوگاری پوژگار، ﴿وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾، خوړو مانگ، یانی: (مِنْ دَلَالِ رَبُّوبِيَّتِهِ وَوَحْدَانِيَّتِهِ فِي خَالِقَتِهِ وَرَبُّوبِيَّتِهِ وَمَالِكِيَّتِهِ: اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَتَعَاقُبُهُمَا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ)، واته: له نیشانهو به لگه کانی په روه ردگار یتیی خواو، ته نیایی خوا له په روه ردگار یتیی و، به دیه ینه رایه تی و، خواو نداری یتیدا، بریتین له شهوگاری پوژگارو، به دوايي یه کدا هاتنیان و، جیگور که کردنیان، هه روه ها خوړو مانگ.

تیمه له زور شویندا باسی شهوگاری پوژگارمان کردوه، هه روه ها باسی خوړو مانگمان کردوه، به تایبه ت له تهفسیری سوږه تی (یونس)^(۱) دا به درژی باسی هه ر کام له خوړو مانگ و زهوییمان کردوه، شهوگاری پوژگاریش له نه نجامی خولانه وهی زهوی به دهوری خویدا له به رانه ر خوړدا په دداده بن، له وباروهه باسیکی تیرو ته سه لمان کردوه، بویه لیږه به خیرایی به سه ریدا په ت ده بین.

گرنګ ته وهیه بزانی که خوړ یه کجار زور گه وره تره له مانگ، هه روه ک زور گه وره تریشه له زهوی، زهویش زور گه وره تره له مانگ، خوړ (۱،۳۰۰،۰۰۰) جار هیندی زهوییه، زهویش چهند به رانه ری مانگ گه وره یه، به لام خوا ﷻ هه خوړو هه مانگی وا خولقاندوون، که تیمه له سه ر زهوی ته ماشایان ده کهین، به نه ندازه ی یه کن، وه ک ده لئین: به نه ندازه ی که لله بیژینگیک، یانی: خوا ﷻ له مه سافه یه کی وادا دایناون، که بو تیمه ی خه لکی زهوی به نه ندازه ی یه ک دیاربن، بویه خوا ﷻ له سوږه تی (الرحمن) دا ده فهرموی: ﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾ **مُحَسَّبَانِ** ﷻ، واته: تیمه خوړو مانگمان به حساب و به نه ندازه داناون، نجا هه هم دووریه که یان له زهوییه وه، هه هم ده رکه وتنی قه باره که یان بو چاوی تیمه، هه روه ها هه موو کاروباره کانی دیکه یان، هه مووی نه ندازه گیری کراوه، زانایان ده لئین: ته گهر زهوی دوورتر بووایه له خوړ، یانی: نیوانی زهوی و خوړ له وهی تیتستا دوورتر بووایه، یان نیزیکتر بووایه، ژیان له سه ر زهوی نه ده بوو،

(۱) هه روه ها له تهفسیری سوږه تی (الشمس) یش دا.

ئەگەر دوورتر بووایە سەر زەوی دەبوو بە بەستەلەك و، ئەگەر نزیكتر بووایە سەر زەوی دەسووتاو دەبوو بە خۆلەمیش، ھەروەھا دووری نیوان مانگ و زەوی، ئەگەر مانگ نزیكتر بووایە، ئەو کاتە ھەلکشین و داکشین دەریایەکان زیاتر دەبوو، ئەگەر دوورتریش بووایە ئەو ھەلکشین و داکشینە کەمتر دەبوو، ھەروەھا ئەو سیستم و شیوەیە کە ئیستا ژیان لەسەر زەوی بە خۆیەو ھەرتو، تیک دەچوو، ئنجا زەوی کە لە خولەکیکدا (۳۰) کیلۆمەتر دەبێت لە خولانەو بە دەوری خۆیدا، بەلام لە خولانەو بە دەوری خۆیدا لە چرکەیکدا (۳۰) کیلۆمەتر دەبێت، واتە: سووپانەو بە دەوری خۆیدا، شەست ھیندە خولانەو بە دەوری خۆیدا خێرایە، کە لە ئەنجامی خولانەو بە دەوری خۆیدا شەو پۆژ پەیدادەبن، بەلام لە ئەنجامی خولانەو بە دەوری خۆیدا، چوار کەشەکانی سەل پەیدادەبن، واتە: زستان و ھاوین و بەھار و پایز، کە ھەر چواریان لە بەرانبەر یەکن، ئەو سووپانەوانەش ئەگەر کەمتر بان یان زیاتر بان ھەر بە کەلک نەدەھات، ئەگەر سووپانەو بە دەوری خۆیدا خێراتر بووایە، شەو پۆژ لە جیاتى ئەو بە ھاوکۆیی (معدّل) یەکی بۆ (۱۲) سەعات دابەش بن، ئەو کاتە خێراتر دەبوون، ھەروەھا ئەگەر سووپانەو کە سستتر بووایە، شەو پۆژ درێژتر دەبوون، لەو حالەتەشدا بۆ وێنە: ئەگەر شەو دوو ئەوەندە، یان سێ ئەوەندە ئیستا بووایە، سەر زەوی دەبوو بە بەستەلەك لە شەودا، پۆژیش ئەگەر دوو ئەوەندە، یان سێ ئەوەندە ئیستا بووایە، دنیا ھەمووی دەسووتا، ھەتا شەو دادەھاتەو، بەلام خوا ﷻ بەو شیوەیە دایناون، کە لەگەڵ ژیان و بەرژەو ھەندییەکانی مەزھوودا گونجاو بن.

بۆیە خوا دەفەر مۆی:

(۲) ﴿لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ﴾، کەرنووش نە بۆ خۆر بھن و، نە بۆ مانگیش.

(۳) ﴿وَأَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾، کەرنووش

بۆ ئەو خوايە بەرن کە دروستیی کردوون، ئەگەر بە راستی ئەو دەپەرستن، لێرەدا: ﴿إِنْ

كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿ۛ﴾ له لای مالیک و شافعییی ره حمه تی خویان لی بی، ئیره شوینی کړنووش بردنه، به لام له لای ئه بوو حه نیفه، کو تایی ئایه تی دواتر شوینی کړنووش بردنه، که لای زۆربه ی هه ره زۆری زانایان ئیره یه کیکه له و پازده، یان شازده شوینه ی که فه رزه، هه ندیک له زانایانیش ده لێن: په سنده و سونه ته، کړنووشیان تیدا به ردی، بو که سیک که ئه و ئایه تانه ده خوینی، هه لبه ته له کاتی خویندنی قورئاندا له نوێژداو، جگه له نوێژیشدا.

ۛ- ﴿فَإِنْ أَسْتَكْبَرُوا﴾، ئنجا ئه گهر خویان به زلگرت، ئه مه چوار واتایان هه لده گری، به لام دوو واتایان سه ره کیین:

أ- خویان به زلگرت له دانیه تان به وه دا که شه و گارو رۆژگارو، خۆرو مانگ، به لگهن له سه ر یه کتایی خوا ﷻ، له به دیه ی نه رایه تی و، په روه ردگاریتی و، خاوه نداریتی و، پاشان ته نیا په رستراویتییدا، ئه گهر خویان به زلگرت له دانیه تان به و راستیه دا.

ب- یاخود خویان به زلگرت له وه دا که شوینی تو بکه ون.

ج- یاخود ئه گهر خو به زلگربوون له به رانه بر ئه وه دا که پابه ندی قورئان بن.

د- یاخود ئه گهر خویان به زلگرت له وه دا که کړنووش بو خوا به ن و، سووربوون له سه ر ئه وه ی کړنووش هه ر بو مانگ و خۆرو، بت و سه نه مه کان به ن، ئه و واتایانه هه موویان هه لده گری، به لام دووی یه که میان واته: ئه گهر خو به زلگربوون له دانیه تان به به لگه بوونی شه و گارو رۆژگارو، خۆرو مانگ له سه ر ته نیایی خواو، یه کتایی خوا له به دیه ی نه رایه تی و، په روه ردگاریتی و، خاوه نداریتی و، ته نیا په رستراویتییدا، یاخود خو به زلگربوون له وه دا که شوینی تو بکه ون، که ئه و دووانه شوینکه وتیان بو پیغه مبه ری خاتهم ﷻ و پابه ندیی به قورئانیشیان تیدایه و، خو دوورگرتن له کړنووش بو غه یری خواشیان تیدایه.

ۛ- ﴿فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ﴾، به دلنیایی ئه وانه ی له لای په روه ردگارتن، به شه وو رۆژ به پاکی ده گرن و ئه وان ماندووش نابن.

(نیزیکی) مەبەست پێی نیزیکی مەعنەوییه، یان دەبێ بڵێن: نیزیکی له خوا ﷺ بهو شیوهی بۆ خوا شایستهیه، که به تەئکید مەبەست پێی ئەو فریشتانهن که له فریشتەکانی دیکە بهرزترن، وهك له سوورەتی (النساء) له ئایەتی ژماره: (۱۷۲) دا هاتوه، که خوا ﷺ دهفهرموێ: ﴿الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ﴾ واته: فریشتە زۆر نیزیکخراوهکان، فریشتەکانیش پله پلهن، هه‌یانه زیاتر له خۆی به‌رزی مەزنه‌وه نیزیکه، هه‌شیا‌نه‌ حاله‌تیک‌ی نیزیکی که‌متری هه‌یه، وهك خوا ﷺ له سوورەتی (النساء) دا، ده‌فهرموێ: ﴿لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُوْنَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرْهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا﴾ (۱۷۲) واته: مەسیح خۆی به‌ زل ناگرێ، پێی که‌می نیه، که به‌نده‌ بێ بۆ خوا، هه‌روه‌ها فریشتە زۆر نیزیکخراوه‌کانیش، ئەوانیش خۆیان به‌ زل ناگرن، خۆیان به‌ دوور ناگرن، له‌وه‌دا که پێیان شه‌رم بێ به‌نده‌بن بۆ خوا ﷺ، هه‌ر که‌سیک پێی شه‌رم بێ، یاخود پێی که‌می بێ که به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکات و، خۆی به‌ زل‌بگرێ، خوا هه‌موویان بۆ لای خۆی کو ده‌کاته‌وه.

ئ‌نجا له ئایه‌تی دوا‌ی دا ده‌فهرموێ: ﴿فَاَمَّا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِیْوَفِیْهِمْ اُجُوْرُهُمْ وَيَزِيْدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۚ وَاَمَّا الَّذِيْنَ اَسْتَنْكَفُوْا وَاَسْتَكْبَرُوْا فِیْعَذٰبُهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ وَلَا يَحْذَرُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اَللّٰهِ وَلِیًّا وَلَا نَصِيْرًا﴾ (۱۷۲) واته: ئ‌نجا ئەوانه‌یان که‌ پروایان هه‌ناوه‌و، کرده‌وه‌ باشه‌کانیان کردوون، پاداشتی ته‌واوی کرده‌وه‌کانیان ده‌داته‌وه‌و، له به‌خششی خۆی بۆشیا‌ن زیاد ده‌کات، به‌لام ئەوانه‌یان که پێیان شه‌رم بووه‌و، پێیان که‌می بووه‌ به‌ندایه‌تی بۆ خوا بکه‌ن و، خۆیان به‌زل‌گرتوه‌، ئەوان سزایه‌کی به‌ ئ‌یشیا‌ن ده‌دات و، جگه‌ له‌ خواش هه‌یج سه‌رپه‌رشتیا‌رو یا‌رمه‌تییده‌رو پشتیوانیکیان چ‌نگ نا‌که‌وێ.

که‌واته: ته‌نانه‌ت ئەو فریشتانه‌ش که زۆر له‌ خوا نیزیکن، ئە‌گه‌ر بپروایه‌کان خۆیان به‌زل‌گرت، ئەوانه‌ی له‌ خ‌زمه‌ت په‌روه‌ردگارتن و، زۆر له‌ په‌روه‌ردگارت

که دهفه رموی: ﴿يَسْبَحُونَ لَهُ﴾، له شوینی دیکه ش هاتوه: ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ﴾،
 ههروه ها نه گهر بشفه رموی: (سَبَّحَهُ)، واته: به پاکی گرت، ههر ده بی، به لام
 لیره دا ئەمه مانای وایه: زۆر به شیوهی تایبەت پاکیی بو خوا ده رده برن،
 (التَّسْبِيحُ كُلُّ مَا يَدُلُّ عَلَى تَنْزِيهِ اللَّهِ تَعَالَى عَنْ مَا لَا يَلِيْقُ بِهِ)، واته: (تَسْبِيح)
 بریتیه له ههر جوړه به پاك گرتنیك له به پاكرتنی خوا، له ههر شتیك بو
 خوا شاسته نه بی.

که دهه فرموی: ﴿يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾، بیگومان به نسبت ٲیمه وه شهوگارو پڙگار ده زانین چۆنن، که به نسبت ٲه سٲیره کان و خړۆکه کانی دیکه وه مه رج نیه هه موویان بهو شیوه یه ی زهوی ٲیمه بن، لهوی پهنه گه هه یانبی شه وه که ی ملیوٲیک سال بی و، پڙه که شی ملیوٲیک سال بی، یاخود مه رج نیه، هه موو هه لکه وته که یان وه ک زهوی بی، شه وه که ی بهو شیوه یه تاریک بی و، پڙه که ی بهو شیوه یه پووناک بی، گرنگ ٲه وه یه لیږدها یانی: ٲه وه ی به نسبت ٲیمه وه ٲه وه ی بو ٲیمه شه وو پڙه، واته: به درٲژیایی کات، چونکه گو ی زهوی یان شه وه، یان پڙه، واته: به درٲژیایی کات، ٲه وانه خه ریکی به پاکگرٲنی په روه ردگارن، بی ٲه وه ی بیزار بن، گوٲراوه: (وَالْمُقْصُودُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ اسْتِيعَابُ الزَّمَنِ كُلِّهِ إِذْ لَا زَمَنَ عِنْدَنَا إِلَّا اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ)، واته: مه به سٲ له وه که

ده‌فه‌رموی: به شه‌وو به رۆژ، واته: تیک‌پای کات، چونکه له لای ټیمه کات کورت هه‌لاتوه له شه‌وو رۆژدا.

(۶) ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً﴾ له نیشانه‌کانی وی، (واته: هی خوا)، ئه‌وه‌یه که تۆ زه‌وی به ملکه‌چ و زه‌بوون ده‌بینی، راناوی (أَنَّكَ) بۆ که‌سیکی دیاریی نه‌کراوه، (أَنَّكَ لِعَبْرٍ مُعِينٍ، فَهُوَ صَالِحٌ لِّكُلِّ سَامِعٍ)، ههر بیسه‌ریک، یان ههر که‌سیک که قورئان ده‌خوینیته‌وه، ههر که‌سیک که ده‌گونجی بدوینری: زه‌وی ده‌بینی به گەردنکه‌چی و، زه‌بوونی، که مه‌به‌ست له گەردنکه‌چی و زه‌بوونییه‌که‌ی، واته: وشک و بێ پروه‌که، (الْخُشُوعُ: التَّذَلُّلُ، وَهُوَ مُسْتَعَارٌ لِحَالِ الْأَرْضِ إِذَا كَانَتْ مُقْحِطَةً لَا نَبَاتَ عَلَيْهَا، لِأَنَّ حَالَهَا فِي تِلْكَ الْحَالَةِ كَحَالِ الْمُتَذَلِّلِ السَّائِلِ)، (خُشُوع) یانی: زه‌بوون، یان گەردنکه‌چ، که خوازراوه‌ته‌وه بۆ حالی زه‌وی، که دیمه‌کارو قاقه‌وه، بێ پروه‌که‌وه‌هیچ سه‌ه‌وایی له‌سه‌ر نیه، چونکه له‌و حاله‌ته‌دا که زه‌وی ده‌پرووتیته‌وه‌وه، هیچ پروه‌کی له‌سه‌ر نامینێ، ده‌شوبه‌یته‌ حالی بابایه‌ک که داوای هاوکاریی ده‌کات و، سوالکه‌رو ئاتاج و هه‌ژاره، واته: زه‌ویش له‌و حاله‌ته‌دا به زمانی حال داوا ده‌کات که ئاوی دابه‌زیته‌ سه‌ر، بۆ ئه‌وه‌ی جاریکی دیکه‌ پروه‌ک و شیناوردی له‌سه‌ر بروی.

(۷) ﴿فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ ههر کاتیک ئاومان دابه‌زانده‌ سه‌ری، جوولۆ ناوسا، ئه‌م (إِذَا) یه (إِذَا) ی (فُجَائِيَّة) یه، یانی: کتوپر که ئاوی دابه‌زیه‌ سه‌ر به‌ خیرایی، ده‌جوولۆ و ده‌ئاوسی، (الْإِهْزَازُ: مُطَاوَعَةُ هَزَّةٍ، أَيْ: حَرَكَهٖ بَعْدَ سَكُونِهِ فَتَحَرَّكَ)، واته: (إِهْزَاز) موئاوיעی (هَزَّ) یه، (هَزَّةٌ، يَهْزُهُ، فَاهْتَزَّتْ)، واته: راپه‌وه‌شاندو، راپه‌وه‌شیینی، راپه‌وه‌شیئراو جوولۆ، شتیک که راپه‌وستا بێ و که‌سیک راپه‌وه‌شیینی، پێی ده‌گوتری: (هَزَّةٌ)، حاله‌تی جوولانه‌که‌ی پێی ده‌گوتری: (إِهْزَاز)، (وَرَبَتْ)، (أَيْ: زَادَتْ وَهَمَتْ)، واته: زیادیکردو گه‌شه‌ی کرد، که مه‌به‌ست پێی حاله‌تی هه‌لاوسانی زه‌وییه، کاتیک ئاوی له ئاسمانه‌وه‌ داده‌به‌زیته‌ سه‌ری، به‌ شیوه‌ی باران و به‌فرو ته‌رزه، زه‌وی ده‌ئاوسی، قه‌باره‌که‌ی زیاد ده‌کات و، تۆ و نیوکی ئه‌و شیناوردو، دارو دره‌خت و، دانه‌ویلۆ ... هته‌دی که له‌ ټیویدان، ورده‌ ورده‌ ده‌ست ده‌کات به‌ جوولۆ، چه‌که‌ره‌ ده‌دات و، ههر کامیان له‌ ئاست خۆیه‌وه‌ ئه‌و زه‌وییه‌ به‌رز ده‌کاته‌وه‌ ده‌یدری و، سه‌ری لێ دینیته‌ده‌ر.

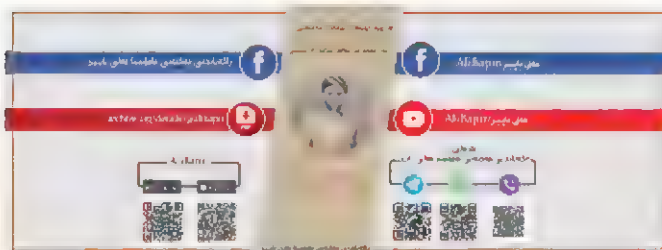
خوایندگان! نهوانه هه موو وهك بهلگه دینیتتهوه، لهسه ر نهوه كه بیگومان ته نیا
خوایندگان! نهوانه دهكات، كهواته: خوایندگان! هه مهكاره ی گهردوونهو، هه مهكاره ی
ئاسمان و زهوییه، شایستهیه ته نیا نهویش به ندایه تی بو بكری و، ته نیا نهویش
به رستری، كه زهقترین و دیارترین شیوه ی په رستن و نیشانه ی په رستن، بریتیه له

کرنووش بردن، کهواته: ئەو کرنووش بردنە، دەبێ تەنیا بۆ خوای بەرزى بێ وینە بێ.

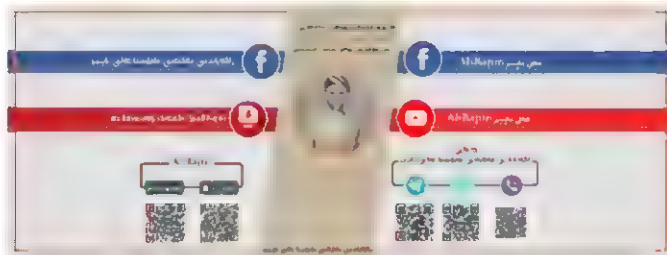
خوا بە لوتف و کەرەمى خوێ یارمەتیی هەموو لایەکمان بدات، که بە مانای فراوان و راستەقینەى پەرستن، تەنیا خوا بپەرستین، لە ژيانى تايبەتیی و تاکیی خۆماندا، لە ژيانى خێزانییمان و، لە ژيانى کۆمەلایەتییمان و، لە ژيانى سیاسیییماندا، هەروەها لە دەروونی خۆماندا تەنیا خوا بە پەرستراو بزاین، هەروەها لە روانەى ژیاماندا، لە هەلسوکه‌وته‌که‌ماندا وا بخویندریتەوه، که خوا لە لای ئێمه لە هەموو کەس بەرزتره‌و مه‌زتره‌و، خوشه‌ويستره‌و، سام لی‌کراوتره‌و، مل بۆ که‌چکراوتره‌و، هەموو ئەو چه‌مکانه‌ ده‌چنه‌وه‌ نیو چه‌مک و واتای پەرستن، دەبێ ئەوپه‌رى خوشويستنت و، به‌گه‌وره‌گرتنت و، به‌به‌رزگرتنت و، ئەوپه‌رى مل بۆ که‌چکردنت و، ئەوپه‌رى سام و هه‌یه‌ت لی‌کردنت و، ئەوپه‌رى پشت پێ به‌ستنت، تەنیا بۆ خوا ﷻ بێ، ئەو کاته مانای وایه‌ تەنیا خوات پەرستوه، خوا له‌و که‌سانه‌مان بگێرێ که به‌ مانای ته‌واوی پەرستن، خوا بپەرستین، که بی‌گومان ئەوه‌ش ده‌سته‌به‌ر نابێ، به‌بێ شوین پێ هه‌لگرتنی پێغه‌مبه‌ر ﷺ و، په‌په‌ویی کردن له‌ دوا کتییى خوا، دوا به‌رنامه‌ی خوا، که به‌ پێغه‌مبه‌رى کۆتایی خوێ موحه‌مه‌ددا ناردووێته‌ی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی پینجەم

پېناسه ی ئەم دەرسه

ئەم دەرسەمان لە شەش (۶) ئایەت پێك دێ، ئایەتەکانی: (۴۰ - ۴۵)، هەر شەشیان لە بارە ی ئایەتەکانی خواوەن، ئەو پستانە ی کە فەرماشتی خوا پێك دێن، هەروەها لە بارە ی پێغەمبەرانی خواوەن، بە تاییەت پێغەمبەری خاتەم و، کتیبە کە ی (قورئان) و، هەلۆیستی نەیارانیان، لە بەرانبەر یان دا، هەروەها ئامازە یە کیش بە مووسا عليه السلام و کتیبە کە ی تەوہرات کراوەو، بەرپەرچدانەوہ ی هەندیک لەو قسانە ی لە بارە ی قورئان و، لە بارە ی موحمەدەوہ ﷺ گوتراون و دەگوترین، باسکراوە:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَن يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَن يَأْتِي
 ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ
 لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ
 مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
 وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ءَأَعْجَمِيٌّ
 وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي ءَاذَانِهِمْ
 وَقُرْءَانٌ هُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَٰئِكَ يُنَادُونَكَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى
 الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ
 لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ ۞

مانای دهقاو دهقی ئایه تەکان

{بە دُنْیایی ئهوانه‌ی لادان له ئایه تەکانماندا ده‌که‌ن (و به‌لاییاندا ده‌به‌ن)، لێمان په‌نه‌ان نین، ئنجا ئایا که‌سیک که‌ فریّ ده‌دریته‌ نیو ئاگری دۆزه‌خه‌وه، حاڵی باشته، یان که‌سیک که‌ له‌ رۆژی قیامه‌تدا به‌بێ ترسی له‌ سزای خوا دی؟ چیتان ده‌وی بیکه‌ن (ئه‌ی بێپرواینه‌!)، بێگومان ئه‌و (خوا) بینه‌ری ئه‌وه‌یه که‌ ده‌یکه‌ن ﴿٤٠﴾ بێگومان ئه‌و که‌سانه‌ی به‌ قورئانی بیرخه‌ره‌وه‌ بێپروابوون کاتیک بۆیان هات، سزای سه‌خت ده‌دری، به‌راستی ئه‌و قورئانه‌ کتییکی زالی بالاده‌سته ﴿٤١﴾ نه‌ له‌ پێش ده‌سته‌یه‌وه، نه‌ له‌ دوایه‌وه‌ ناهه‌قی و ناراستی بۆ نایه‌ت، له‌ لایه‌ن خوای کارزانی ستایشکراوه‌وه‌ دابه‌زێنراوه ﴿٤٢﴾ (ئه‌ی موحه‌ممه‌د!) ته‌نیا ئه‌وه‌ت پێ ده‌گوتری، که‌ له‌ پێش تۆدا به‌ پێغه‌مبه‌ران گوتراوه، بێگومان په‌روه‌ردگارت خاوه‌ن لێوردنیک تابه‌ت و، خاوه‌ن سزایه‌کی به‌ ئیشه ﴿٤٣﴾ ئه‌م قورئانه‌ به‌ زمانی عه‌ره‌بییه‌وه، ئه‌گه‌ر گێڕاباشمان به‌ قورئانیک ئه‌عه‌جه‌می، (به‌ زمانیک جگه‌ له‌ عه‌ره‌بی، بێپروایه‌کان) ده‌یانگوت: ده‌بوایه ئایه‌ته‌کانی پروونکرابانه‌وه، ئایا چۆن قورئانیک ئه‌عه‌جه‌مییه‌وه، پێغه‌مبه‌ریکی عه‌ره‌بی (زمان)؟! بلێ: ئه‌م قورئانه‌ بۆ پرواداران پێنمایی و چاره‌سه‌ره‌وه، ئه‌وانه‌ش که‌ پروانه‌ینن قورسای له‌ گۆیاندايه‌وه، ئه‌و قورئانه‌ هوکاري کوێریه‌ بۆیان له‌ سۆنگه‌ی بێپروابوونیه‌وه، ئه‌وانه‌ وه‌ک که‌سانیک که‌ له‌ شوێنیک دووره‌وه‌ بانگ ده‌کری (که‌ گۆیستی بانگکرانه‌که‌ نابن) ﴿٤٤﴾ به‌ دُنْیایی کتیه‌که‌ (ته‌ورات) یشمان به‌ مووسادا، که‌چی ناکۆکی و، راجیایی تیدا کراو، ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ نه‌بوایه‌ وشه‌یه‌ک (بریاریک) له‌ په‌روه‌ردگارتیه‌وه‌ تپه‌ریوه (که‌ دادوه‌ری له‌ نێواندا کردیان بۆ قیامه‌ت هه‌لبگرێ)، دادوه‌ریان له‌ نێواندا ده‌کراو، بێگومان ئه‌وانیش (بێپروایانی رۆژگاری پێغه‌مبه‌ری کۆتایی) له‌ باره‌ی قورئانه‌وه‌ له‌ دوو دلییه‌کی خه‌ست و خۆلدا ن ﴿٤٥﴾}.

شیکردنهوهی هه‌ندیک له وشه‌کان

(يُلْحِدُونَ): لاده‌دهن یاخود لادان ده‌که‌ن، (الْلَحْدُ: حُفْرَةٌ مَائِلَةٌ عَنِ الْوَسْطِ، لَحَدٌ وَأَلْحَدَ فُلَانٌ: مَالَ عَنِ الْحَقِّ)، (لَحَدَ): چالیکه له نیوه‌پاستی گو‌پدا، به لایه‌کیدا لاده‌دات، به کوردیی پیی ده‌لیین: لاگو‌پ، واته: دوا‌ی ئه‌وه‌ی گو‌پره‌که هه‌لده‌که‌نری، به ته‌نیشتیکیدا گو‌پریچکه‌یه‌ک ده‌د‌دری، بو ئه‌وه‌ی دوا‌یی جه‌نازه‌که بخ‌ریته ئه‌و ته‌نیشته‌وه، دوا‌یی گو‌پره‌که پر ده‌کر‌یته‌وه، جاری واش هه‌یه نیوه‌پاستی گو‌پره‌که گو‌پریچکه‌یه‌کی دیکه‌ی (گو‌پره‌که ده‌بی به گه‌وره‌یی هه‌لکه‌نری) لی‌ده‌دری به زو‌ری وایه، بو ئه‌وه‌ی جه‌نازه‌که بخ‌ریته نیوی، دوا‌یی ئه‌و به‌ردانه‌که پیی راده‌ه‌یل‌درین، ده‌که‌ونه سه‌ر ئه‌ولای گو‌پره‌که تا‌کو به ئاسانی جه‌نازه‌که داپ‌و‌شری، ده‌گو‌تری: (لَحَدَ فُلَانٌ وَأَلْحَدَ) واته: له هه‌ق لایدا، (لَحَدَ يُلْحَدُ، أَلْحَدَ يُلْحِدُ) واته: هه‌م به سیانی (ثلاثی) هاتوه، هه‌م به چواری (رباعی).

(ءَامِنًا): (أَصْلُ الْأَمْنِ: طُمَأْنِينَةُ النَّفْسِ وَزَوَالُ الْخَوْفِ)، (أَمِنَ): له ئه‌صلدا بریتیه له ده‌روون ئارام بوون و نه‌مانی ترس و بیم، که‌واته: (أَمِنَ) واته: بی ترس، دل‌نیا.

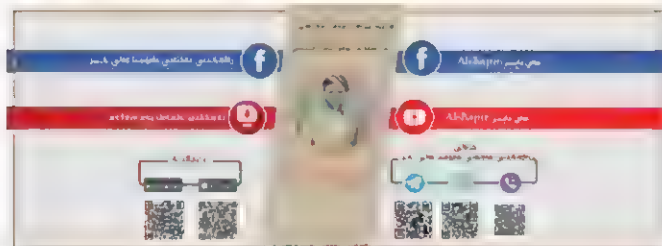
(عَزِيزٌ): (الْعِزَّةُ: حَالَةٌ مَانِعَةٌ لِلْإِنْسَانِ مِنْ أَنْ يُغْلَبَ)، (عِزَّةٌ): بریتیه له حاله‌تیک که ری بگری له‌وه‌ی مرو‌ف تیشکاو بی، ده‌گو‌تری: (أَرْضٌ عَزَازٌ: أَيُّ صُلْبَةٍ) زه‌وییه‌کی سه‌خت، ره‌ق، (والْعَزِيزُ: الَّذِي يَقْهَرُ وَلَا يُقْهَرُ)، (عَزِيزٌ): ئه‌وه‌یه که زال ده‌بی و تیشکاو نابی.

(أَعْجَمِيًّا): (الْعُجْمَةُ: خِلَافُ الْإِبَانَةِ، وَالْإِعْجَامُ: الْإِبْهَامُ، وَالْعَجَمُ: خِلَافُ الْعَرَبِ، وَالْعَجَمِيُّ مَنْسُوبٌ إِلَيْهِ)، (عُجْمَةٌ) پیچه‌وانه‌ی (إِبَانَةٌ) یه، (إِبَانَةٌ) واته: روون‌کردنه‌وه، (عُجْمَةٌ) واته: نامویی و روون نه‌کردنه‌وه‌ی شتیک، (إِعْجَامٌ) یانی: (إِبْهَامٌ) واته:

هَتِيك كه ديار نه بئ، پروون نه بئ، (عَجَم) پيچه وانه ی (عَرَب) ه، مروّقه كان هه موويان دوو به شن: يان عه پهبَن، يان عه جه من، كه واته: (عَجَم) يانی: غه یری عه پهب، (عَجَمِي) ئه و كه سه ی پالده دريته لای (عَجَم) واته: غه یری عه پهب، دياره به نسبت عه پهبانه وه مروّقه كان، خه لكه كه دوو به ش بوون، عه پهب و جگه له عه پهب بوون، هه روهك بۆ كوردیش، يان كوردن يان جگه له كوردن، ئه وه بۆ هه موو نه ته وه كان هه ر وایه، بۆ فارسیش خه لك يان فارسه يان جگه له فارسه، بۆ ئینگلیزیش يان ئینگلیز، يان جگه له ئینگلیزه.

(عَمِي): (الْعَمَى: إِفْتِقَادُ الْبَصَرِ وَالْبَصِيرَةِ)، (عَمَى): بریتیه له نه مانای چاو، یا خود دَل رۆشنیی و عه قَل رۆشنیی، واته: نه دیتنی به ره هه ست كه به چاوه و، نه دیتنی مه عنه ویی كه به عه قَل و دَل، ده گوتری: (عَمِي عَلَيْهِ: إِشْتَبَهَ حَتَّى صَارَ بِالْإِضَافَةِ إِلَيْهِ كَالْعَمَى)، (عَمِي عَلَيْهِ) واته: ئه و شته لای نامۆ بوو هه تا به نسبت ئه و، وهك كویری لیهات كه نه توانی بیینی، ﴿فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ﴾ (۶۶) القصص، واته: له و رۆژهدا هه واله كان له به رانه رياندا كویر بوون، واته: نه یان توانی هه واله كان بزنان، وهك بلیی هه واله كان كویر بن نه گه نه ئه وان.

(مُرِيبٌ): (الرَّيْبُ: الشَّكُّ)، (رَيْبٌ): به مانای دوو دلییه، (الرَّيْبُ: الْمَوْقِعُ فِي الرَّيْبِ)، (مُرِيبٌ) واته: هَتِيك كه مروّف بخاته نۆ دوو دلییه وه.

مانای گشتیی ئایەتەکان

خوایێ هەر لە سیاقی باسی قورئان و پیڤه مبهرایه تی و، لە سیاقی خستنه پرووی ئایەتەکانیدا، که پیشی باسی ئایەتە بێراوه کانی کرد، لە کتیی گهردوون دا، ئنجا باسی ئایەتە خوێراوه کانی دهکات، لە کتیی قورئان دا، یاخود لە کتیه کانی دیکه ی خوای پهروهردگادا، پیشی باسی نیشانه بهرهبهسته کانی کرد، ئنجا باسی نیشانه مهعنهوویه کان دهکات، پیشی باسی نیشانه کانی کرد، که لە رووپه په کانی کتیی گهردووندا دهرده کهون، ئنجا باسی نیشانه کانی خوێ دهکات، که لە رووپه په کانی کتیی فهرمایشیدا دهرده کهون.

خوایێ ده فره موو: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا﴾، به دنیایی ئهوانه ی له ئایەتە کانی ئیمه دا لادان ده کهن، واته: له مامه له له گه ئایەتە کاند لادان ده کهن و، به ملاولادا ده چن و به لاریدا بردن ده کهن، ﴿لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا﴾، لیمان په نهان نابن، بو ئیمه دیارن، هه م لادان و، به لاریدا بردنه که یان، هه م مشتومرو شه په قسه ی بی جی یان، له باره ی ئایەتە کانی ئیمه وه دیارن و، له بهر چاومانن، هیچ شتیکیان له ئیمه په نهان نابن، ئه مه به ته ئکید هه ره شه یه و، دوایش خوایێ هه ره شه که باس ده کات، ئه گه به که سیك بلی: تو له من دیاری، یان لیم په نهان نی، یان ئاگام لی بوو چیت ده کرد، یان ئاگام لییه چی ده که ی! ئه وه هه ره شه یه کی پیچراوه یه.

﴿أَفَنُتْلَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ﴾، به پرسیار لی کردنی نکو و لیلی که رانه ده فره موو: ئایا که سیك که فری ده درێته نیو ئاگره وه حالێ باشتره؟! ﴿أَمْ مِّنْ آيَاتٍ ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾، یاخود که سیك که به بی ترسی له رۆژی هه لسانه وه دا دی؟! که واته: ئهوانه ی لادان ده کهن له ئایەتە کانی خوادا، چاره نووسیان بریتیه له سزا، یان

فریدرانه نێو ناگر، ئنجایا ئەوێ فری دەدرێتە نێو ناگر، حالی باشتەر، یاخود کەسێک کە بەبێ ترس و، بە دڵنیایی دێ لە پوژی هەڵسانەویدا؟! ﴿اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ﴾ هەرچی دەتانهوێ بیکەن، ﴿إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ئەو بینەری ئەوێه کە دەیکەن، تێتانهوێ راماوێ دەزانێ چی دەکەن.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ بە دڵنیایی ئەوانە ییپروابوون بە قورئانی بیرخەرەوێو یادخەرەوێ، یادخەرەوێ بوو ئەو راستییانە کە لە زگمەک و، لە خواپسک و، ناخی مروڤدا هەن، ﴿لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ دواي ئەوێ بویان هات، کەچی پێی ییپروابوون بەو کتیبە بیرخەرەوێه، ﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ﴾ بە دڵنیایی ئەو کتیبیکی زāl و بالā دەستە، لێرەدا وەلامەکە ی دیار نیە، ئەوانە ی ییپروابوون بە (ذِکْر) دواي ئەوێ بویان هات، لە حالیکدا کە کتیبیکی زāl و بالā دەستە، کوا وەلامەکە ی؟ وەلامەکە ی بە سیاق و سەلیقە دەزانێ، واتە: ئەوانە سزایەکی سەخت چاوەڕێیانە.

ئنجایا هەر لەسەر وەسفکردنی قورئان بەردەوام دەبێ، دواي ئەوێ بە کتیبیکی عەزیز، کتیبیک کە بالā دەستەو زālە وەسفی کرد، دەفەرموێ: ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾ ناهەقی رووی تێناکات نە لە پیشەوێ، نە لە دوایەوێ، یاخود لە هیچ لایەکەوێ ناهەقی و، هەلەو پەلە رێی تێ نابات و تێیدا نیە، ﴿تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ دابەزێناوێ لەلایەن خواوەکی کارزانی ستایشکراوێ.

ئنجایا دێتە سەر دلدانەوێ پیڤەمبەری خاتەم ﷺ، دەفەرموێ: ﴿مَا يَقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ﴾ پێت ناگوترێ جگە لەوێ پێشتر بە پیڤەمبەران گوتراوێ، کە پێیان گوتوون: جادووگەرن، شیتێ، بوو خویان ئەو ئیددیعیایە دەکەن بەبێ بەلگە، هەموو ئەو شتانە ی بەوان گوتراون، هەر ئەوێش بە تۆ دەگوترێ، ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ﴾ بێگومان پەرورەدگارت خاوەنی لیبوردنە، لیبوردنێکی

مەزن و تاییەت، بۆ کەسانیک کە شوین پیغەمبەرانی دەکەون و، پەيامەکانی خوا قبوول دەکەن، ﴿وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ﴾، ھەروەھا خاوەنی تۆلەو سزایەکی بەئیشیشە، بۆ کەسانیک کە ناھەقی دەکەن بەرانبەر بە پەيامەکانی خوا، سەم دەکەن لە پیغەمبەرانی خوا، تۆمەتی خراپیان بۆ دەکەن و، درۆ دەلەسەیان بۆ دەکەن.

﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾، یەکیک لەو پەرخانەیی کە کافرەکان لە پیغەمبەریان دەگرت، لە قورئانیان دەگرت، دەیانگوت بۆچی قورئان بە زمانیکی جگە لە عەرەبیی دانەبەزێراوە؟ بە فارسیی بووایە، یان بە پۆمی بووایە، یان بە زمانیکی دیکە بووایە، بە حساب ئەوانیان پێ خواوەن دەوڵەت و شارستانیەتی و پیشکەوتووتر بوو لە خۆیان، گوتیان: بۆ بە زمانی ئەو گەلە پیشکەوتووانە، یان ئەو کۆمەلگا پیشکەوتووانە نەبوو؟

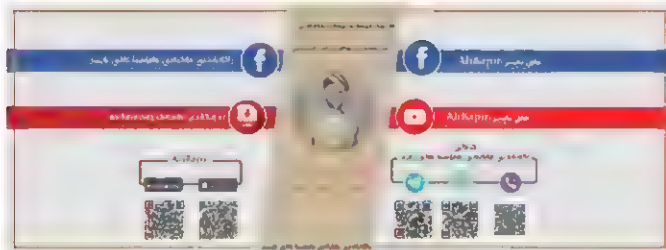
خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَجَمِيًّا﴾، ئەگەر قورئانمان گێرابایە بە قورئانیک بە زمانی ئەعجمیی، جگە لە عەرەبیی، ئەعجمیی یانی: عەجەمیی، ﴿لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾، ئەو کاتەش دەیانگوت: بۆچی ئایەتەکانی پۆشن نەکراونەو؟ واتە: بە زمانی خوومان، ﴿عَجَمِيٍّ وَعَرَبِيٍّ﴾، چۆن دەبێ قورئان ئەعجمیی بێ و، پیغەمبەرە کەش عەرەبیی بێ؟! واتە: چۆن دەبێ قورئانە کە بە زمانیکی جگە لە ھە عەرەب بێ، لە حالیکدا کە پیغەمبەر عەرەبە؟! واتە: ئەو کاتە ئەو پەرخەیان دەگرت و، پەرخەیی ئەو کاتیان بە جێ دەبوو، بەلام پەرخەیی ئیستایان بێ جییە، کە پیغەمبەریک لە ئێو گەلیکی عەرەبیی زماندابی، دەبێ ھەر بە زمانی ئەو گەل و نەتەوویەش ئەو فەرماشت و کەلامەیی بۆی، خوا ﷻ لە سوورەتی (إبراهيم) لە ئایەتی ژمارە: (۴)دا، دەفەرموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ، لِيُبَيِّنَ لَهُمْ﴾، واتە: ھیچ پیغەمبەریکمان نەناردووە مەگەر بە زمانی خەڵکە کە، تاكو بۆیان پروون بکاتەو، ئنجا ئەگەر وەك ئەوان گوتیان، ومانکردبایە، ئەو کاتە بەلگەییەکیان بە دەستەو دەبوو، بەلام ئیستا

هیچ بەلگە یەکیان بە دەستەوہ نیە، جگە لە بیانووگرتن، بۆیە دەفەر موی: ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي ءَامَنُوا هُدًى وَشِفَاءً﴾، بَلَى: ئەو قورئانە بۆ ئەوانە ی پروایان هیناوە، پێنمایەو چارەسەرە، ﴿وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي ءَاذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى﴾، بەلام ئەوانە ی پروانا هینن، قورسای لە گوئیاندایە لە بەرانبەر قورئاندا، ئەو هەقە ی کە لە قورئاندا هە یە نابییست، ﴿عَلَيْهِمْ عَمًى﴾، ئەو قورئانە بۆ ئەوان وەك کوێر بێ وایە، وەك رێیان تێنەبات، کە سێك کوێر بێ، نازانێ بەرەو ئامانج و مەبەستە کە ی پروا، ئەو قورئانە وەك کوێر بێ بۆ ئەوان وایە، یاخود ئەوان لە بەرانبەر قورئاندا کوێرن، ئەم تەعبیرە لە مەسەلە گرنگە کاندایاتر شی دەکەینەوہ.

﴿أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ﴾، ئا ئەوانە لە شوێنێکی دوورەوہ بانگ دەکرین، واتە: حالیان وەك حالی کە سێکە لە شوێنێکی دوورەوہ بانگ بکری و، تەنیا دەنگ ببیستی و، لە دەنگە کە حالی نەبێ، نیوە پوکی ئەو دەنگ و بانگ و قسە کردنە چییە؟!

لە کۆتاییدا خوا ﷻ وەك نموونە یەکی زیندووی بەرجەستە لە میژوودا، ئاماژە دەکات بە مووسا علیہ السلام، بە کتیبە کە ی کە تەو پراتە، دەفەر موی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾، بە دلتیایش کتیبە کە مان بە مووسادا، (أل) ی سەر ﴿الْكِتَابَ﴾ بۆ ناساندنە، بەلام مەبەست پێی (عەھد)ە، واتە: کتیبە کە، کتیبە کە بە مووسا علیہ السلام دراوہو تەو پراتە، ﴿فَاخْتَلَفَ فِيهِ﴾، کە چی راجیایی تیدا کرا، ناکوکیی تیدا کرا، هەندیکیان پروایان پێ هینا، هەندیکیان پروایان پێ نەهینا، بەنوو ئیسرا ئیل پروایان پێ هینا، بەلام قیبتییە کان پروایان پێ نەهینا، یان گەلانی دیکە کە لە گەل بەنوو ئیسرا ئیل دا بوون، پروایان پێ نەهینا، ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ﴾، ئەگەر وشە یەك لە پەروەردگارتەوہ تێنە پەریبایە، واتە: پریاریک لە لایەن پەروەردگارتەوہ پێشتر نەدرا بایە، پریارە کەش ئەو یە کە دادوهریی کردن لە نیوان بەندەکانیدا هەلە گری بۆ پوژی دوا یی، ﴿لَقَضَىٰ

بَيْنَهُمْ، ئەو دادوھەرىيەيان لە ئیواندا دەکرا، حیسا بیان لە دنیا دا لە ئیواندا دەکرا، بەلام خوا پێشتەر بیریاری داوھو بەپیتی سیستمی خوا، دنیا جیجی کردو کۆش و ھەولدا ھەو، پۆژی دوایی شوینی حاصەلات ھەلگرتەوھو خەرمان کۆ کردنەوھو پاداشت و سزایە، ﴿وَالَهُمْ لَیْسَ شَکٌّ مِنْهُ مُرِیْبٌ﴾، بەدنیایی ئەوان، واتە: کافرەکانی پۆژگاری تۆ ئەی موحەممەد! لە بارەى قورئانەوھە لە دوو دلیبەکی خەست و خۆلدا، واتە: بێپروایەکانی پۆژگاری تۆش، وەك چۆن بێپروایەکانی پۆژگاری مووسا لە بارەى کتیبەکەى مووساوە کەوتە پاجیایی و، مشتومپو دووبەرەکیی، بێپرواکانی پۆژگاری تۆش کەوتوونە گومانیکى خەست و خۆل، یانی: ئەو ھەستیکى چاوەپوان کراوھو، یاسای خوا لە گەلە پێشووەکاندا ھەر وابووھو، گەلە پێشووەکان ھەر وابوون لە گەل پێغەمبەرانى خوا، کەواتە: با زۆر لە سەر دلت قورس نەبێ، تەماشایە کە مووساش ﷺ چەند ئازاردراو، تەماشایە کە چ پاجیایی و ئاکۆکیەکیان لە بارەى کتیبەکەى مووساوە، کە تەو پرا تە بەرپا کرد!!

مەسەلە گرنگەکان

مەسەلە یەكەم:

بەلاریدابەرانی ئایەتەکانی خوا، لە خوا پەنھان و شیردراوە نین، بیگومان ئەوانە ی فرێدەدرێنە ئاگرەو، زۆر جیاوازن لەوانە ی لەو پۆژەدا بەهۆی ئیمانەو دُنیاو بێتەسن، بە دُنیاوی بێپروایان بە قورئانی بیرخەرەو، سزabar دەبن، قورئانیش کتییکی بالادەستەو، لە هیچ لایەکەو هەلەو پەلە پرووی تێ ناکات، چونکە دابەزینروی خوی کارزانی ستایشکراو:

خو دەفه رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِيَ آمِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبُطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾﴾

شیکردنەوێ ئەم ئایەتانە، لە یازدە برگەدا:

١- ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا﴾، بە دُنیاوی ئەوانە ی لادان دەکەن لە نیشانەکانی ئیمەدا، لە ئیمە پەنھان نین، بە واتایەکی دیکه: ئەوانە ی ئایەتەکانی ئیمە، نیشانەکانی ئیمە بە لاریدا دەبن، ئەوانە لە ئیمە شیردراوە نین، وشە ی: (يُلْحِدُونَ) لە (إِلْحَاد) هە هاتو، (الْحَد، يُلْحِدُ) (وَالْإِلْحَادُ: الْمَيْلُ عَنِ الْإِسْقَامَةِ)، (إِلْحَاد): بریتیه لە لادان لە راستیی، لە رێی راست، یان لە راست وەستایی، پیشتر باسمان کرد: لە زمانی کوردیدا (لَحْد) یانی: لاگۆر، گۆر که هەلەدەقەرێ بە شیوە ی (لَحْد)، لە تەنیشتی گۆرەکەو لایەکی دەدرێ و، جەنازەکە ی تێ دەهاویشترێ، گۆر بە دوو جۆر هەلەدەقەرێ:

أ- به (لَحْدٌ) و، ب- به (شَقٌّ)، (لَحْدٌ) واتە: لاگۆر، (شَقٌّ) واتە: لە نێوەراستی گۆرەکەدا گۆرپچەیهك دروست دەکری، واتە: گۆرپکی گچکەترو، جەنازهکەى تێدەهاویشترى بۆ ئەوێ بەردەکانی پێراپهیلدرین، کەواتە: (يُلْحَدُونَ)، کە به (يُلْحَدُونَ) هەش دەخوێنرێتەوه، (لَحَدَ، يُلْحَدُ)، (أَلْحَدَ، يُلْحَدُ)، هەردووکیان به مانای: لایدا، لادەدات، (إِلْحَاد) لادان، مەبەست له (آيَاتٌ) کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحَدُونَ فِي آيَاتِنَا﴾ هەرچەندە (آيَاتٌ) کە کۆى (آيَةٌ) ه، به مانای نیشانهکان دى، بەلام وشەى (آيَاتٌ) هەم بەکاردههێنرێ بۆ رستهکانى فەرمايشتى خوا، واتە: ئایەتە خوێنراوەکان (الآيات المقروءة)، هەم بۆ دروستکراوە بیندراوەکانى خوا (آيَاتُ اللَّهِ الْمُرِيَّةُ)، هەروەها بۆ موعجیزەى پیغمبەرانیش بەکارهاتو، بەلکو هەندیکجار بۆ سزادانەکانى خوا بۆ خەلکی یاخى و سەرکەشیش بەکارهاتو، (آيَات) به هەر کام لەو چوار مانایانە بەکار دى، بەلام بەپێى سیاقەکە دەزانین کە مەبەست له (آيَةٌ) یان (آيَاتٌ) لەو سیاقەدا چیه، لێرەدا لەبەر ئەوێ پەوتەکە هەمووی باسی قورئانە، کەواتە: مەبەست له (آيَاتٌ) فەرمايشتى خواى پەرورەدگارو برگەکانى فەرمايشتى خوايه.

خوا دەفەرموێ: ئەوانەى له ئایەتەکانى ئێمەدا لادەدەن، یان له ئایەتەکانى ئێمەدا لادان دەکەن، یاخود به لاریاندا دەبن، ﴿لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا﴾، لیمان پەنهان نین، واتە: ئیلحادو لادانەکیان، یان به لاریدا بردنەکیان له ئێمە پەنهان نیه، ئەمە به دنیایى هەپەشەى له نێوخۆى وەرگرتو، واتە: سزایان دەدەین.

۲- ﴿أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ﴾، ئایا کەسێک کە فری دەدرێتە نێو ئاگرەوه، حالى باشتەر؟! یانی: (أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ فَهُوَ خَيْرٌ أَفْضَلُ حَالاً).

۳- ﴿أَمْ مَنْ يَأْتِي آمَنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾، یان کەسێک کە له پوژی دوایی دا به دنیایی دى؟ (أَمْ مَنْ يَأْتِي آمَنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ)، ئایا ئەو کەسەى فری دەدرێتە نێو ئاگرەوه حالى باشتەر، یاخود ئەو کەسەى کە بهبێ ترسی له پوژی هەلسانەوهدا دى و دەچیتە بههەشتهوه؟ له هەر کام لەو دوو رستهدا، ئەوه باسکراوه، کە لەوێ بهرانبهريدا باس نهکراوه، ﴿أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ﴾، لێرەدا باسی ترس نهکراوه، ئایا ئەوێ فری

دهدریته ئاگرهوه حالی باشتره؟! یان ئەو کەسە ی کە بە بئ ترسی دئی، له رۆژی قیامهتدا، لێره شدا چوونه بهههشت باس نهکراوه، له بهر ئەوهی ئەوپهری کورتیی و پوختیی له فهرمایشتی خوادا ههیه، ﴿أَمَّنْ يَلْقَى فِي النَّارِ خَيْرًا مِّنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ به دنیایی ئەم پرسیار لیکردنه، پرسیار لیکردنی نکوولیی لیکه رانهیه، واته: (مَنْ يَلْقَى فِي النَّارِ لَيْسَ أَفْضَلُ حَالًا مِّنَ الَّذِي يَكُون آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ)، گومانی تیدا نیه ئەو کەسە ی کە فری دهدریته نیو ئاگری دۆزهخهوهو، به ترس و بیمهوه دئی، وهك ئەو کەسه نیه که به دنیایی و به بئ ترسی دئی و، دهخریته نیو بهههشتهوه، بیگومان لێره دا خوا ﷻ له کاتی کدا که باسی لادان له ئایهتهکانیدا دهکات و، دهشفهرمووی: له ئیمه شیردراوه نین، دوا یی باسی فریدرانه نیو ئاگر دهکات، کهواته: ئەوانه ی لادان دهکەن له ئایهتهکانی خواداو، ئایهتهکانی خوا به لاریدا دهبن، ئەو سزایه چاوه پریان، ههروهك ئەوانه ی لادان له ئایهتهکانی خوادا ناکەن و، به پێك و راستیی مەمهله له گهڵ ئایهتهکانی خوادا دهکەن، به ههشت و بئ ترسی و دنیایی چاوه پریان.

(۴) - ﴿اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ﴾ هه رچی دهتانهوی بیکەن، ئەمه بیگومان هه پره شه کردنهو، بئ منه تکردنه، واته: چیتان له دهست دئی، بیکەن.

(۵) - ﴿إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ به دنیایی ئەو بینهری ئەوهیه که دهیکەن، بینهری کردهوه کانتانه، (الطبري) دهلی: (إِنَّ اللَّهَ أَعْلَمُ النَّاسِ بِأَعْمَالِهِمُ الَّتِي تَعْمَلُونَهَا دُوْ خَبْرَةٍ وَعِلْمٍ، لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مِنْهَا، وَلَا مِنْ غَيْرِهَا شَيْءٌ)، واته: ئەو خه لکینه! به دنیایی خوا به کردهوه کانتان که ئەنجامیان دهدهن، ههروهها به جگه لهو کردهوانهش و هه ر شتیکی دیکه خاوهنی شاره زاییهو، خاوهنی زانستهو، هیچ شتیکی لی شیردراوهو په نهان نیه.

ئجنا لێره دا خوا ﷻ پیناسه ی قورئان دهکات به پینج سیفەت، پیشی دهفه رمووی:

(۶) - ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ به دنیایی ئەوانه ی بیروابوون به (ذکر) دوا ی ئەوهی بۆیان هات، یه کێك له ناوهکانی قورئان وهك له کتیی پینجه می

مەوسووعەي: (الإِسْلَامُ كَمَا يَتَجَلَّى فِي كِتَابِ اللَّهِ)، (الإِيمَانُ بِكُتُبِ اللَّهِ) دا باسەم كەردو، كە قورئان چوار ناوی سەرەكیی هەن: (الْكِتَابُ، الْقُرْآنُ، الذِّكْرُ، الْفُرْقَانُ)^(۱)، بەلام كۆمەلێكی زۆر سێفەتی هەن، ئنجا یەكێك لە ناوەكانی قورئان بریتییە لە (ذِكْرٌ)، ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾، ئەوانە ی بێڕوایوون بە (ذِكْر) دواي ئەوەی بۆیان هات.

وشەي (ذِكْر): أ- دەگونجی بە مانای بێرخەرەو، بێ، قورئان بێرخەرەو، راستییەکان، كە خوا لە زگماك و ناخی مروڤدا دایناون.

ب- دەگونجی بە مانای شەرەف و پایە بەرز، بێ، قورئان مایە شەرەف و پایە بەرز.

ج- دەشگونجی بە مانای پەندو ئامۆژگاریی بێ، قورئان پەندو ئامۆژگاریشە، ئەو هەكەمین وەسفی قورئان كە بریتییە لە (ذِكْر) بێرخەرەو، راستییەکان، یاخود شەرەف و ناوبانگ و پایە بەرز.

(۷)- ﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ﴾، بە دنیایی ئەو (ذِكْر) ه، ئەو قورئانە كە بێرخەرەو، شەرەف و ناوبانگ، كتیبيكە، زāl و بالā دەست (عزیز) ه.

ئەمانەش سێفەتی دووهم و سییەمنی: نووسراو، ئەو نە هەر گوتراو یان خوێنراو (مَقْرُوء) بێ، بەلكو نووسراویشە.

هەرەها قورئان (عَزِيز) ه، كتیبيكی زāl، (عَزِيز) بە مانای (غَالِب) دی، واتە: بالā دەست و بە مانای (عَدِيمُ النَّظِيرِ) یش دی، واتە: بێ وێنە، واتە: شتێك كە وێنە نەبێ، دەگمەن بێ، بە دنیایی قورئان بێ وێنە.

سێفەتی چوارەم بریتییە لە:

(۸)- ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَطُلُ﴾، ناهەقیی رووی تی ناكات، ناهەقیی و پووچی و هەلەو پەلە رووی تیناكات.

(۱) هەرەها (كلام الله) شی بۆ بەكارهێنراوە، ئەمیش ناوی پێنجەمە.

(۹) - ﴿مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾. نه له پيش دوو دهسته كانیه وهو، نه له دواشیه وهو، واته: له هیچ لایه که وهو به هیچ جوړیک هه له و کهم و کوړی پړی نه، بیه نیو قورئانه وهو و روو له قورئان ناکات.

سیفه تی پینجه می بریتیه له:

(۱۰) - ﴿تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾. دابه زیئراوه له لایه ن (خوایه کی) کارزان و کاربه جی و ستایشکراوه وه.

ئنجا قورئان مادام له زاتیکی (حکیم) و، (حمید) وهو هاتبی، نهو سیفه تی (حکیم) و، (حمید) یه ی خوی موته عال له قورئاندا بهرجه سته بووه، مروفیش به نه دازه ی نه وه که له گه قورئاندا کار لیک ده کات، سیفه تی حکمه ت په یدا ده کات، هه روه ها سیفه تی (حمید) یش په یدا ده کات و ستایشکراو ده بی.

که ده فهرمو: ﴿لَا يَأْنِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾ (الطبري) له ته فسیره که ی خویدا^(۱) ئاوی پیناسه ده کات: (لَا يَسْتَطِيعُ ذُو بَاطِلٍ بِكَيْدِهِ تَغْيِيرَهُ بِكَيْدِهِ، وَتَبْدِيلَ شَيْءٍ مِنْ مَعَانِيهِ عَمَّا هُوَ بِهِ، وَذَلِكَ هُوَ الْإِتْيَانُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ، وَلَا إلْحَاقَ مَا لَيْسَ مِنْهُ فِيهِ، وَذَلِكَ إِتْيَانُهُ مِنْ خَلْفِهِ)، واته: هیچ خاوه ن ئامانجیکی پووچ، خاوه ن هه قیک به پیلانی خوی ناتوانی هیچ کام له واتاکانی قورئان وه ک خوی هه یه، بیگوړی، که نهو بریتیه له رویشتن به رهو قورئان له پيش دوو دهسته كانیه وه، هه روه ها هیچ خاوه ن فیل و پیلانیکیش ناتوانی شتیکی بخاته نیو که جیابی له قورئان، نهو هه ش ناهه قی رویشتن به رهو قورئان له پشتیه وه، (الطبري) ئاوی پیناسه کردوه و نهو واتیاهش هه لده گری.

به لام نهو مانایه به هیتره که بگوثری: ﴿لَا يَأْنِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾. واته: به هیچ جوړیک و له هیچ لایه که وه ناهه قی و، هه له و په له

روو له قورئان ناکات و، رووی تۆ نه کردوهو، هیچ جوړه هه له و کهم و کوریه کی تیدا نیه، چونکه به زۆری وایه ته گهر شتیک به ره و که سیک یان به ره و شتیک بچی، یان له پيشه وه بو دی، یان له دواوه بو دی، هه لبه ته ده گونجی له لای راست و چه پشیه وه، یان له سهرو خواریشیه وه بو بی، به لام به زۆری له پيشه وه له دواوه یه، بویه ته دوو لایه نه باسکراون، به لام مه به ست پتی ته وه یه که له هیچ لایه که وه ناهه قی روو له قورئان ناکات.

که ده فهرمو: ﴿تَزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ یانی: قورئان دابه زینراوه له لایه ن خوایه کی خاوه ن حیکمه ته وه، که نه خشه و به رنامه بو بهنده کانی داده نی، ته م قورئانه چی به رژه وه ندیی بهنده کانی تیدا هیه، له لایه ن خوی خاوه ن حیکمه ت و کار به جی وه، گرتوو یه ته خوی، هه روه ها خوا که قورئانی دابه زاندوه (حمید) ه، ستایشکراوه له سه ر چاکه کانی، که واته: ته و کار زانی و ستایشکراوییه ی خوی په روه ردگار له کتیبه که شیدا په نگ ده داته وه، بیگومان هه ر بیژه ریک سیفه ته کانی له بیژراوه کهیدا په نگ ده ده نه وه.

(فخرالدین الرازی) له ته فسیره که ی خویدا^(۱) ده لی: (وَعَلَّمَ أَنْ لِّإِي مُسْلِمِ الْأَصْفَهَائِي أَنْ يَحْتَجَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ عَلَى أَنَّهُ لَمْ يَوْجِدِ النَّسْخَ فِيهِ، لِأَنَّ النَّسْخَ إِبْطَالٌ، فَلَوْ دَخَلَ النَّسْخُ فِيهِ لَكَانَ قَدْ آتَاهُ الْبَاطِلُ مِنْ خَلْفِهِ، وَإِنَّهُ عَلَى خِلَافِ هَذِهِ الْآيَةِ).

شایانی باسه: ته بوو موسلیمی ته صفه هانی یه کییک بووه له و زانایانه ی گوتوو یه تی: (نسخ) له قورئاندا نیه، هه لبه ته زانایانی خه واریجیش هه ر وایان گوتوه، زانایانی دیکه ش هه بوون و هی هاوچه رخیش ئیستا زۆر هه ن واده ئین، من بو خو شم هه ر رام وایه که به هیچ جوړیک ته وه که ئایه تیک له قورئاندا هه بی بخوینرته وه، به لام کاری پی نه کری، له قورئاندا شتی وایه، که ئیمه ئیستا له ته فسیر کردنی کو تایی جوژی: (۲۴) ی قورئان داین، تا کو ئیستا

تایه تیگمان نه هاتوته پیش ناچار بین بلّیین: ئەو تایه ته نه سخ کراوه ته وه، واته:
ده خوینزیته وه، به لام کاری پئی ناکرئ! هه لّه ته به واتای راسته قینهی (نسخ)، که
بریتیه له: (إِزَالَةُ حُكْمٍ سَابِقٌ بِحُكْمٍ لِاحِقٍ)، واته: هوکمیکی پیشت به هوکمیکی
دواتر لابجئ، به لام ئەوه که هه ندیک له زانایانی پیشین گو توویانه، وه که لهو
باسه دا که له ته فسیری سووره تی (البقرة) دا، گو تومە^(۱)، که هه ندیک له زانایان
وشه ی (نسخ) یان به کارهی ناوه بو تایه ت کردنی واتایه کی گشتیی (تَخْصِيصٌ عام)،
یا خود به نندار کردنی هوکمیکی ره ها (تَقْيِيدٌ مُطْلَق)، یان روونکردنه وه ی هوکمیک
که به کورتیی باسکراوه (تَبْيِينٌ مُّجْمَلٍ)، یان بو پله پله یی (تَدْرُج)، هه ندیک
له زانایان به لی وشه ی (نسخ) یان بو ئەو حاله تانه به کارهی ناوه، به لام پیناسه ی
زاراوه ی (نسخ) جیا به لهو حاله تانه، که ئەو حاله تانه بیگومان له قورئاندا هه ن،
خوا^{بیرۆ} شتی که له شوینیک به گشتیی ده فه رموئ، دوا یی تایه تی ده کات، یان
فه رما یشتیک له شوینیک به ره های ی ده فه رموئ، دوا یی به نندار (تَقید) ی ده کات،
یان شتی کی له شوینیک به کورتیی (اجمال) فه رموو، دوا یی درێژه (تَفْصیل)
ی ده داتی، ههروه ها هه ندیک له هوکمه کان به پله پله دابه زیون، بو وینه:
قه دهغه کردنی مه ی (خمر) به چوار قوناغدا تیپه ریوه، ههروه ها سوود خوړی به
چه ند قوناغیکدا تیپه ریوه، به لام ئەوانه جیان له نه سخ، ئەگه رنا ئەو حاله تانه
له قورئاندا هه ن.

واته: ئه‌بوو موسلیمی ئه‌صفه‌هانیی بۆی هه‌یه به‌لگه به‌م ئایه‌ته بێنێته‌وه که نه‌سخ (واته: لابرانی حوکمێک) له‌ قورئاندا نیه، چونکه نه‌سخ بریتیه له‌ لابردن و پووچه‌لکردنه‌وه، ئنجا ئه‌گه‌ر نه‌سخ هاتبایه‌ نیو قورئان، مانای وایه پووچه‌لکردنه‌وه له‌ پشته‌وه بۆ قورئان ده‌هات و، ئه‌وه‌ش پێچه‌وانه‌ی ئه‌و ئایه‌ته موباره‌که‌یه.

(۱) ههروهه ها له بابەتی (قورئانی مەزن له نۆزده تهوهردا).

مەسەلەى دووهم:

دلدانه وهى خوا ﷻ بۆ پىڭەمبەر ﷺ، كه هەرچى پىى دەگوترى له لايەن ناحەزانيه وه، به پىڭەمبەرانى پىشتريش گوتراوه، هەروەها بيانوو گرتنيشيان كه بۆچى قورئان به ئەعجەمىي نيه، قسەيه كى بى جىيه، چونكه ناگونجى پىڭەمبەر ﷺ عەرەبىي زمان بى و، قورئانيش عەجەمىي بى:

خوا دەفه رموى: ﴿ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ٤٣ ﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ۖ ءَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۖ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي ءَاذَانِهِمْ وَقُرْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًّ ۖ أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ٤٤ ﴾

شیکردنهوی ئەم دوو ئایەتە لە نۆ برگەدا:

(١)- ﴿ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ﴾، هیچت پى ناگوترى، مەگەر به پىڭەمبەرانى پىش تۆش گوتراوه، وشەى (ما) لێرەدا دوو حالەتى هەن و دەگونجى بۆ دوو واتایان بەکاربێ:

أ- یان بۆ لابردن (نفي)یه، ﴿ مَا يُقَالُ لَكَ ﴾، پىت ناگوترى، ﴿ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ﴾، مەگەر ئەوهى له پىش تۆدا به پىڭەمبەران گوتراوه.

ب- دەشگونجى (ما) لێرەدا (إِسْتِفْهَامِيَّة) بى، بۆ پرسىيار بى، ﴿ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ﴾، یانى: چیت پى دەگوترى، جگە لهوهى كه به پىڭەمبەرانى پىش تۆش گوتراوه؟! هەلبەتە (ما)ى (نافية)و، (ما)ى (إِسْتِفْهَامِيَّة) له ئاوازی دەنگەكەدا فەرقیان پێدەكرى، ئەگەر بگوترى: ﴿ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ﴾، هیچت پىناگوترى، مەگەر ئەوهى به پىڭەمبەرانى پىش تۆ گوتراوه، ئەوه (ما)یه كه بۆ لابردنه، بەلام ئەگەر بگوترى: ﴿ مَا يُقَالُ لَكَ ﴾، چیت پى دەگوترى، ﴿ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ

لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ﴿۱﴾ مەگەر ئەوەی کە بە پیغەمبەرانی پێش تۆ گوتراوە؟ بێگومان لە لایەن بێپروایانە، بێپروایان پیغەمبەرانی پێش موحمەدیشیان تۆمەتبار کردووە بە شیتیی و، بە جادووگەری و، بە کەهانەو، ئەو ناوو ناتۆرانەیان لێ هەلداون.

هەندیکیش وایان لێکداوەتەو: ﴿مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ﴾ پێت ناگوتی، مەگەر ئەوەی بە پیغەمبەرانی پێش تۆ گوتراوە، لەلایەن خواوە، واتە: ئەو پەيامەى بۆ تۆ دەنێردی، هەر هەمان پەيامە کە بۆ پیغەمبەرانی پێش تۆش نێردراوە، ئنجا بەلێ لەرووی پرێمانی عەرەبییەو هەم واتایەش هەڵدەگرێ، بەلام بەپێی سیاق هەر مانای یەكەمیان مەبەستە، ئەگەرنا لە رووی پرێمانی عەرەبییەو ئەو واتایەش هەڵدەگرێ، ئنجا هەندێ لە توێژەرەوانی قورئان، وەك جارى دیکەش باسم کردووە، هەر مانایەك لە رووی پرێمانی عەرەبییەو پێی تیچووبی، هەلساون قورئانیان پێی تەفسیر کردووە، بەلام بێگومان جارى وا هەیە رستەیهك لە رووی پرێمانییەو، واتایەك بەدەستەو دەدات، بەلام ئەگەر تەماشای رەوتی ئایەتەكان بکەى و، تەماشای نێوەرۆك و مەبەستیان بکەى، ئەو واتایە بەدەستییهو دەدات، مەبەست نیه لەویدا، لێرەدا باس باسی قورئانەو، باسی ناوو ناتۆرەیهكە، دوژمنان و ناحەزانی قورئان و ئیسلام لە قورئانیان هەلداوە، یان لە پیغەمبەری خوايان ﷺ هەلداوە.

(۲) - ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ﴾ بە دڵنیایی پەرورەدگاری تۆ خواوەنى لێبوردنە.

(۳) - ﴿وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ﴾ هەرۆهەا خواوەنى سزادانیکی بە ئێشیشە.

خواوەنى لێبوردنە بۆ کەسانیک کە شوینت بکەون و، پەيامی خوا لە تۆ وەربرگرن و، تەبەننیهی بکەن لە ژياناندا، بە پیچەوانەشەو: خواوەنى سزای بە ئێشە بۆ کەسانیک شوین تۆ ناکەون و، پەيامی خوا بەسەر تۆدا رەت دەکەنەو.

شارەزایانی زمانى عەرەبى دەلێن: بۆچی خوا ﷻ لێرەدا دەفەرموێ: ﴿لَذُو مَغْفِرَةٍ﴾ هەرۆهەا دەفەرموێ: ﴿وَذُو عِقَابٍ﴾؟

ئەمە مانایەکی بەھێزترە لەوەی بفرموو: (إِنَّ رَبَّكَ لَغَفُورٌ)، یاخود (يُعَاقِبُهُمْ)، یان (مُعَاقِبٌ)، چونکە دەفرموو: ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرٍ﴾، بە دُنیاوی پەرورەدگاری تۆ خواوەنی لیبوردنە، واتە: هەرچی لیبوردنە لە لای وێ، هەرورەها ﴿وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ﴾، هەرچی سزای بە ئێشە لە لای ئەوە، ئەمە مانایەکی بەھێزترە لەوەی بفرموو: لیبوردەیهو، سزادەرە.

٤- ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾، ئەگەر گێراباشمان بە قورئانیکی ئەعجمیی، دەیانگوت: دەبوایە ئایەتەکانی روژن کرابانەو! (الْأَعْجَمُ: هُوَ الَّذِي لَا يَفْهَمُ فِي كَلَامِهِ، وَالْيَاءُ فِي الْأَعْجَمِيَّ لِلْمَبَالِغَةِ، وَالْعَجَمُ غَيْرُ الْعَرَبِ)، وشە (أَعْجَمَ) هەر کەسێکە قسەکی فام نەکرێ، (یاء) ﴿أَعْجَمِيًّا﴾ ش بۆ زێدەپۆیی کردنە لە واتاکەیدا، (عَجَمَ) یش واتە: جگە لە نەتەوێ عەرەب، عەرەب بە جگە لە خۆیانان گوتو: (عَجَمَ)، چونکە لە زمانەکیان حالی نەبوون، هەلبەتە عەرەبیش وەك گوتم بۆ هەر کام لە نەتەوکانی دیکە، زمانەکیان بە (عَجَمِي) لە قەڵەم دەدرێ، بەو واتایە زمانی ئەوانیش بۆ نەتەوکانی دیکە فامکراو نیە، بەلام لەبەر ئەوەی قورئان بە زمانی عەرەبی هاتو، لێرەدا عەرەب واتە: ئەو نەتەو دیاریکراوەی کە قورئان بە زمانیان هاتو، (عَجَمَ) واتە: هەموو نەتەوکانی دیکە، ئنجا عەرەب زمانی نەتەوکانی دیکەیان ناوناو: (عَجَمِي)، یان (أَعْجَمِي)، لەبەر ئەوەی لیان حالی نەبوون.

خوا دەفرموو: ئەگەر قورئانمان کردبایە بە زمانی جگە لە عەرەبی، واتە: بە زمانی (عَجَمِي)، یان (أَعْجَمِي)، ﴿لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾، ئەو کاتە دەیانگوت: دەبوایە ئایەتەکانی روژن بکێنەو.

٥- ﴿أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ﴾، ئایا دەگونجێ قورئان (أَعْجَمِي) بێت و، پێغەمبەرەکەش عەرەبی بێ؟! ئەمە بە دوو شیوە دەخوێندرێتەو: أ- أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ، ب- أَعْجَمِي، یانی: (أَقْرَأَ أَعْجَمِيٌّ، وَ مُنْزَلٌ عَلَيْهِ عَرَبِيٌّ)، ئایا دەگونجێ قورئان (أَعْجَمِي) بێ و، بۆ سەر دابەزێراوەکەش عەرەب بێ؟! یانی: شتیکی سەیرە، ئنجا ئەو کاتە قسەکیان مەنتیقی

دەبوو و، رەخنەکیان لە جێی خۆیدا دەبوو، بەلام ئیستا کە داوا دەکەن دەبووایە قورئان بە (عَجَمِي) بێ بۆ پیڤەمبەرێکی عەرەبی، ئیستا رەخنەکیان بێ جێ، بەلام ئەگەر گریمان وابووایە کە قورئان بە زمانێکی دیکە جگە لە عەرەبی بۆ پیڤەمبەری خاتەم موحمەد ﷺ هاتبایە، کە بە عەرەبی دەدوێ، ئەو کاتە رەخنەکیان بە جێ دەبوو.

هەلبەتە کە دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَجَمِيًّا﴾ وایدەچی ئەوان رەخنەیان گرتبێ کە بۆچی قورئان بە زمانێکی دیکە جگە لە عەرەبی بۆ پیڤەمبەر نەهاتو؟ یان بۆچی قورئان دانەبەزێراوە تە سەر کەسیکی دیکە جگە لە موحمەد ﷺ؟ خواش ﷻ وەلامی ئەو دەداتووە کە دەبووایە پیڤەمبەری کۆتایی هەر موحمەد ﷺ بێ، وەك خوا ﷻ لە سوورەتی (الأنعام) لە ئایەتی ژمارە (۱۲۴)دا، دەفەرموێ: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ کەواتە: ئەو کەسە شایستە ئەو بوو، خوا ﷻ دوا پەيامی خۆی پێدا بنێرێ، تەنیا موحمەد کۆری عەبدوللای کۆری عەبدولموتەللیب بوو (سەلات و سەلامی خۆی لێ بێ)، دەبووایە قورئان تەنیا بۆ ئەو دابەزیابە، زمانی ئەویش عەرەبی بوو، ئنجا ئایا شتیکی زۆر نالۆژیکی و، پیچەوانە و عەقڵ و حیکمەت نەدەبوو کە بە زمانێکی دیکە قورئانی بۆ بێ و، لە نێو گەلیکیش دا کە عەرەبە، کە ئەگەر خۆی پەرەردگار وەك موعجیزەش شارەزای کردبایە لەو زمانە قورئانی پێ دی، واتە: جگە لە زمانی عەرەبی، ئایا ئەو خەلکە چۆن تێی دەگەشت؟! شتیکی نامەنتیقی دەبوو، ئەو کاتەش رەخنەکیان بە جێ دەبوو، دەیانگوت: بۆچی ئایەتەکانی رۆشن نەکرانەو؟ بۆچی وانین لێیان تێگەین؟ چۆن دەبێ قورئان ئەعجەمی بێت و، قورئان بۆ سەر دابەزێراوە کەش عەرەبی بێ؟!.

(۶) - ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي هَدَىٰ وَشَفَاءٌ﴾، بلی ئەو، (ئەم قورئانە) بۆ کەسانێک کە برۆیان هیناو پێنمای و، چارەسەر، یانی: پێنمایە بۆ پوالتیان و، چارەسەر بۆ پەنهانیان، یاخود هەم پێیان پێشان دەدات و، هەم چارەسەری نەخۆشی

و گرفت و کیشہ کانیاں دہ کات، ہم نہ خوشیہ دہروونیہ کانیاں، ہم گرفت و کیشہ کومہ لایہ تی و، نابوری و، سیاسیہ کانیاں چارہ سہر دہ کات.

(۷) - ﴿وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ﴾، به لَام ئه‌وانه‌ی پروا ناهینن، قورسایى له گوئیاندا هه‌یه، ﴿وَقْرٌ﴾، به مانای (ثقل) دى، واته: قورسیى، هه‌روه‌ها به مانای (صَمَم) یش دى، واته: که‌پى، که‌سیک قورساییه‌ک له گوئی دابى، به دلنیاى هه‌رچه‌نده قسه‌ بۆ بکرى، نایبىستى، ئه‌وانه‌ش وه‌ک که‌سیک وان قورساییه‌ک له گوئیان کرابى.

(۸) ﴿وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى﴾، ٺهوءو (ڦورٿان) یش له سهر ٺهوان کویړه، ﴿عَمًى﴾، خوینراویشته تهوہ: (عم)، هه روه ها خوینراویشته تهوہ: (عمی)، به سی جوړ خوینراوہ تهوہ:

أ- { وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمَى }

ب۔ (وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمٌ)،

ج- (وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمِيٍّ)، به کرداری را بردوو، نُنجا ئه مه چهند واتايه کی هه ن:

أ- به واتای ئەو دەی کە قورئان پێیان تێنابات، (آی: لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ)، وهك چۆن بابایه کی کویر ناتوانی بچي بۆ شوینیک، قورئانیش ناتوانی بچي بۆ لایان.

ب- واتايه کی دیکه ی: ﴿وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى﴾ یان (وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمٌ)، یان (وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى)، یانی: قوربان هوکاری کویری تهوانه، چوڻ؟ یانی: له ته نجامی تهوهدا که پی بیپروا بوون، حاله تی کویریان به سهردا هاتوه، واته: کویری مه عنه وی، بویه لی تیناگه ن، وهك له سووره تی (القصص) دا، خوا ده فهرموئ: ﴿فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ واته: لهو رۆژدها ههوالله کان کویرن، به نسبته تهوانه وه، بویه له یه کدی ناپرسن، واته: ههوالله کان وهك کویرن ناگه نه تهوان و، رییان تی نابهن.

ج۔ مانا یہ کی دیکھ: ﴿وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى﴾، (هُوَ صَمِيرُ الشَّانِ أَي: لَيْسَ فِي أَدَانِهِمْ وَقَرَّ فَحَسْبُ، بَلِ الشَّانُ أَنَّ عَلَيْهِمْ عَمًى كَذَلِكَ)، واتہ: تہ نیا حالیان وانیہ کہ گوئیان قورسای تیدابی، بہ لکو حالیان وایہ کہ کویریشیان لہ سہرہ، نہ ک ہہر توووشی کہری بوون،

بەلکو تووشی کوژییش بوون، بۆیە قورئان نابینن، واتە: لێرەدا (هُوَ) ناگەرێتەوه بۆ قورئان و دەگەرێتەوه بۆ راناوی حَال (شَأْن)، واتە: نەك هەر گوێیان کە پری تێدا یە، بەلکو کوژییشیان لەسەرەو چاویشیان نابینن.

۹- ﴿أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ﴾، ئەوانە لە شوێنێکی دوورەوه بانگ دەکریڤ، واتە: ئەوانە وەك کەسێك وان، لە شوێنێکی دوورەوه بانگ بکری، بێگومان کەسێك لە شوێنێکی دوورەوه بانگ بکری، ئەگەر دەنگیکیش بێست، لێ تێ ناگات، تاكو نیزیك دەکەوێتەوه، ئەوانەش لەبەر ئەوەی ئەو بێرواییە و هەستەوهرەکانی تێك داو، هەستی بێست و، دیت و، فامکردن، وەك کەسێك وان کە لە دوورەوه بانگ بکری.

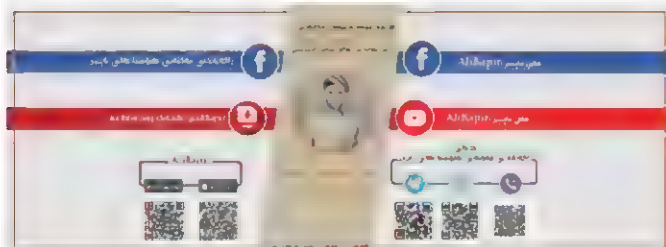
کەواتە: ﴿وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى﴾، سێ واتایان هەڵدەگری:

أ- قورئان بۆ ئەوان وەك کوژیێك وایە کە بەرپێه نازانی و، نابینن، بۆیە ناتوانن بچێتە نێو عەقڵ و دلیان.

ب- قورئان بۆتە ھۆکاری کوژی بوونیان، واتە: ئەوان کە بە قورئان بێروا بوون لە ئەنجامی ئەو بێرواییەدا کوژی بوون، بۆیە قورئان نابینن، وەك لە سوورەتی (التوبة) لە ئایەتی ژمارە (۱۲۵) دەفەرموێ: ﴿فَرَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ﴾، واتە: سوورەتێك کە دادەبەزی ھەر پیسیی زیاد دەکات بۆ گەل پیسییەکی پێشیان، پێشی بێروا بوون، سوورەتێکی دیکەش کە دی، بەویش بێروا دەبن، بێرواییش پیسییە لە دەروون و، عەقڵی مروڤدا، کەواتە: قورئان بەلێ لە ئەسڵدا ھۆی ھیدایەت و پاکییە، بەلام بۆ ئەوان کە کوفریان تێدا زیاد دەکات و، زیاتر پێی کافر دەبن، ھەر پیسییان تێدا زیاد دەکات.

ج- یاخود: ﴿وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى﴾، (هُوَ) ناگەرێتەوه بۆ قورئان، بەلکو ئەو راناوی حَال (ضَمِير الشَّأْن) ی پێ دەلێن، واتە: راناویکە بەکاردی بۆ حالەتەکە، نەك بۆ قورئان، واتە: نەك تەنیا قورسای لە گوێیاندا ھەیه، بەلکو کوژییشیان تووش بوو، سەرەنجام ئەوانە وەك کەسێك وان لە شوێنێکی دوورەوه بانگ بکری.

له باره ي ئه وه وه كه خوا ﷺ فه رمووي: ﴿اَعْجَمِي وَعَرِي﴾، ئه گهر ئيمه قورئانمان كردبايه به (عَجَمِي) ده يانگوت: ئايا چوَن ده بئ قورئان (اَعْجَمِي) بئ، واته: به زما ني جگه له عه ره ببي بئ و، پيغه مبه ره كه ش عه ره ببي بئ؟! هه نديك له زانايان گو توويانه: واته: ئه گهر هاتباو قورئانمان به زما نيكي دي كه ي جگه له عه ره بي ناردبايه، ئه وان ده يانگوت: چوَن ده بئ قورئان به زما نيك بئ كه ئيمه لي ئي ئ ناگه ين، له حا ليكدا پيغه مبه ره كه به زما نيك ده دو ئي ئيمه لي ئي تيده گه ين؟! چونكه (اَعْجَمِي) كه سيكه زما نه كه ي فامكراو نه بئ، به لام عه ره ببي كه سيكه زما نه كه و، ئاخا و ته كه ي فامكراو بئ، ياني: چوَن ده بئ قورئانيك بئ كه فامكراو نيه بو ئيمه، بو سهر كه سيك كه زما نه كه ي فامكراو و زانراوه بو ئيمه؟!.

مەسەلەى سىيەم و كۆتايى:

پاگەيەنرانى ئەو راستىيە كە خوا ﷻ تەوراتىشى بە مووسا ﷺ دابوو، بەلام راجىيى و، ناكۆكى تىدا پەيدابوو، ئنجا ئەگەر لەبەر برىارى پىشتى خوا نەبووايە، دادوهرىي لە نىواندا دەکردن و، بىپروايانىش لە بارەى قورئانەو، دوو دلىيەكى خەستىان هەيە:

خوا دەفەرموى: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾ (٤٥)

شىكردنەووى ئەم ئايەتە، لە چوار برگەدا:

(١) - ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ بە دلىيى كىتىمان بە مووساش دابوو، ﴿الْكِتَابَ﴾ (ال)ى ناساندنى لەسەرەو بۆ (عەھد)ە، واتە: كىتبەكەمان بە مووسا دابوو، كە تەوراتە، واتە: تۆ تەنيا پىغەمبەرىك نى كىتبت پىدرا بى، مووساش ﷺ كە زۆر ناودارەو، بۆ گەلى عەپرەبىش ناودار بوو، هەروەها تەوراتىش كە كىتبەكەيەتى ئەويش زۆر ناودار بوو، ئەو كىتبە ناودارەشمان بە مووسا دابوو، كەواتە: تۆش شىكت پەيدا نەكردو، دانەهیناوە پىشىنەى نەبووبى.

(٢) - ﴿فَاخْتَلَفَ فِيهِ﴾ راجىيى كرا تىيدا، لە كىتبەكەى مووسادا، كەواتە: كە هاوچەرخانى تۆش، يان گەل و كۆمەلگايەكەى تۆش راجىيى و، ناكۆكى دەكەن لە بارەى قورئانەو، هەندىكىان پرواى پى دىنن و، زۆربەيان پرواى پى ناھىنن، ئەووش دىسان پىشىنەى هەيە، كىتبەكەى مووساش هەروا راجىيى تىدا كرابوو، هەندىكىان پروايان پى هینا، زۆربەيان پروايان پى نەهینا.

(٣) - ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾، ئەگەر لەبەر وشەيەك نەبووايە كە لە پەروەردگارتەو تىپەريو، پىشكەوتو، دادوهرىيان لە نىوان دا دەكرا.

واته: پریارێك كه له دوو توێی وشهیهك دا خوا داویهتی، كه بریتیه لهوهی دادوهیری كردن له نیوان بهندهكانیداو، پریار له بارهوه، دانیان كه سزایان بدات، یاخود پاداشتیان بداتهوه، له دنیا دا ئهه پرۆسهیه ئهه نجام نادرێ، بهلكو ههڵیدهگرێ بۆ قیامهت، ئهگهر له بهر ئهوه نهبووایه، ﴿لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾ دادوهیریان له نیواندا دهکرا، یانی: (لَوْلَا قَرَارٌ سَابِقٌ صَدَرَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى لَحَكَمَ بَيْنَ مُصَدِّقٍ مِنْهُمْ وَمُكَذِّبٍ). واته: ئهگهر له بهر ئهوه نهبووایه پریارێك له خوای بهرزوهه تێپهریوه، ئیستا له نیوان بهراست دانهرو، به درۆ دانهرانی قورئاندا، دادوهیری دهکرد.

٤- ﴿وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكِّ مَنَّهُ مُرِيبٍ﴾، به دڵنیایی ئهوان له بارهی قورئانهوه له دوو دلییهکی بیزارکهردان، (وَإِنْ قَوْمُكَ الْكَفَّارَ لَفِي شَكِّ مُرْعٍ، فَلَا تَسْتَظِمَّ هَذَا الْمَوْقِفَ مِنْهُمْ)، واته: خهلكه بپروایه که ی گهله که ی تۆش له دوو دلییهکی بیزارکهرو، جارزکهردان، بۆیه ئهوه ههلوێستهی ئهوانت له سهرد ل قورس نهبی و، پێت شتیکی مهزن نهبی، ئهوه بۆ پیغه مبهرانی پیشووش - له نیواندا مووسا وهك نمونهیهکی دیارو ئاشکراو زهق - ههمان حالهت هاتۆته پیش.

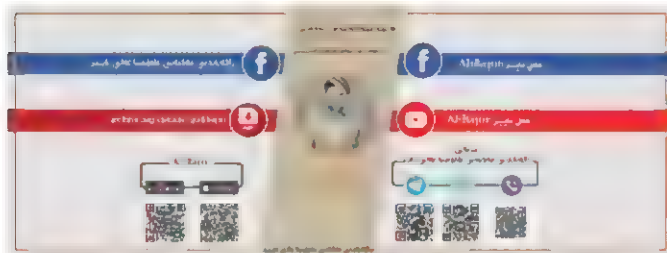
له کو تایێ ئهه ده رسه ماندا جارێکی دیکه سه رنجی ئهوه ئایه ته موباره که ده دهینهوه که ده فهرموێ: قورئان کتیبێکی زالهو، ناههقی پرووی تیناکات، نه له پیش دهسته وهوه، نه له دوايه وهوه، زانیان چوار واتایان بۆ ئهه پرسته یه هیناون: **یه که م:** ئهوه یه که من هه لمبژارد، واته: له ههچ لایه که وه هه له که موکو پری پروو له قورئان ناکات.

دوو هه م: نه له کتیبه پیشووه کاندای شتیک هه یه که هه له یه ک بێنیته سه ر قورئان، نه ههچ کتیبیکیش له دوا ی قورئان دی، که هه له یه ک بێنیته سه رو ره خنه یه ک لێ بگری.

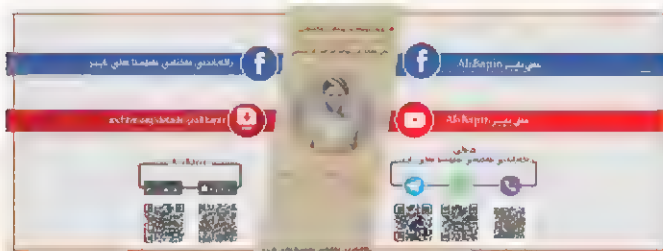
سییه م: ئهوه ی قورئان حوکمی پیکردوه که هه قه، هه رگیز نابیته ناهه ق و، ئهوه ی قورئان پریری داوه که ناهه قه، هه رگیز نابیته هه ق.

چوارەم: قورئان نە لێی کەم دەکری، نە لێی زیاد دەکری، دەگونجی کە سێک بێنی موصحفێک دەستکاریی بکات، بەلام ئەم قورئانە ئەگەر لێی کەم بکری دیارەو، ئەگەر لێشی زیاد بکری هەر دیارەو، وەك کتیبەکانی دیکە نیە.

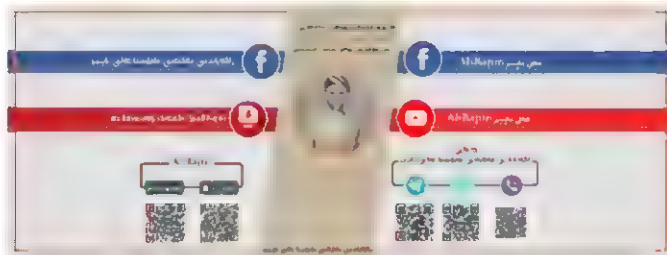
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی شەشەم

پیناسە ی ئەم دەرسە

ئەم دەسەمان نوۆ (۹) ئایەتی کۆتایی سوڤه تی (فصلت) دەگریته خوئی، ئایەتەکانی: (۴۶ - ۵۴)، تەوهری سەرەکی ئەو نوۆ (۹) ئایەتە، باسی پوژی دواپیهو، ئەو مەینەتیانە ی لەو پوژەدا چاوەری مروقی بیرواوا تاوانبار دەکەن.

هەر وهەا باسی بیرو بۆچوونی خەیاڵپلوانە ی بابای بیرواوا، زوو ناویمید بوون و، زوو بوغرابوونی لە دەمی خویشی و نەعمەت دایە.

لە کۆتاییشدا: دوا ی کردنی پرسیاریکی هەناو هەژین لە کافرەکان، خوا ی پەنھانزان پایدەگە یەنی کە بەردەوام نیشانەکانی خوئی لە ئاسوێهەکان و، لە خودی مروقه کانیشدا پێشانی مروقه کان دەدات، تاکو زیاتر دلنابن لە راستیەتی قورئان، هەرچەندە کافرەکان لە دوو دلیدان سەبارەت بە دیداری خوا ی دەورەدەری هەموو شتێک، کە ئەو هەلوێستەیان هەلوێستیکی زۆر نەفامانە یە.

﴿مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ﴾ (۴۶)
 ﴿إِلَيْهِ يُرْدُ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَاءُي قَالُوا ءَاذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ۚ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَّخِصٍ﴾ (۴۷)
 ﴿الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ﴾ (۴۸) وَلَئِنْ أَدْقَنْتَهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا إِلَىٰ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْبَىٰ ۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ (۵۰) وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَسَا بِنِعْمَتِنَا ۚ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو

دُعَاءِ عَرِضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ
أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ
حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَا
إِنَّهُمْ فِي مَرِيعَةٍ مِّنْ لِّقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَّا يَنْتَبَهُوا بِرَبِّهِمْ أَلَّا يَكْفُورُوا ﴿٥٤﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تهکان

{هەر کهس کردهوهی باش بکات سووده که ی بو خویه تی و، هەر که سیش خراپه بکات زیانه که ی له سه ر خویه تی و، پهروه ردگاریشت هەرگیز به رانبهر به بنده کان سته مکار نیه ﴿٤٦﴾ زانیاری کاته که (ی هاتنی ئاخیر زه مان) بهس بو لای وی ده گه پرتیه وه (و ته نیا خو ی ده یزانی) و، هیچ کام له میوه کان له کیفه کانیان نایه نه ده ری و، هیچ مینه یه ک تولدار ناب ی و، داینانی، مه گهر به زانیاری وی، ئه و پوژهش که بانگیان ده کات، (هی هاوبهش دانه ره کان)، کوان هاوبه شه کانم؟ ده لێن: داغان پیداهینا و، ئاگادارمان کردیه وه: هیچ کام له تیمه شایه د نیه تو هاوبهشت هه بن ﴿٤٧﴾ ئه وه ی پیشتیش لێی ده پارانیه وه لێیان ونبو و دلیابوون که هیچ په ناگه یه کیان نیه، (خو ی تیگرن له سزای خوا) ﴿٤٨﴾ مرو ف له پارانیه وه ی باش (داوای چاکه له خوا کردن) بیزار ناب ی و، ئه گهر خراپه و زیانیکیشی تووش بوو، زور ته مابرا و و ب ی هیوایه ﴿٤٩﴾ هەر کاتیش به زه بیه کی خو مانی پ ی بج یژین، دوا ی ناخو شی و زیانی ک که تووشی بووه، به جه ختکردنه وه وه ده ل ی: ئه مه هی منه (شایسته ی خو مه) و، گومان نابم پوژی دوا یی به رپا بی و، ئه گهر گریمان بگه پیمه وه لای پهروه ردگاریشم، (قیامهت هه بی)، به دلیایی پاداشتی هه ره باشم له لای خوا هه یه، بیگومان هه والی ئه وه ی کردوو یانه به بی پروایان ده ده ی و، به دلیایی له ئازاریکی بی ره زاشیان

پئی دە چیژین ﴿۵۰﴾ هەر کاتیش چاکه مان له گه‌ڵ مروّقی بیروادا کرد، پشت هه‌ڵده‌کات و، که له‌که‌ی دوور ده‌گرێ و، که خراپه‌و زیانی‌شی تووشبوو، خاوه‌نی پارانه‌وه‌یه‌کی به‌رین و زۆرو زه‌وه‌نده ﴿۵۱﴾ بـلـی: ئایا ده‌بینن (ده‌زانن)! هه‌والم پئی بده‌ن) ته‌گه‌ر قورئان له‌لایه‌ن خواوه‌ بـی، ئنجا ئیوه‌ش پـیـی بیروابن، ئایا کـی له‌و که‌سه‌ گومراتره‌ که له‌ دووبه‌ره‌کیه‌کی دووردايه‌؟! ﴿۵۲﴾ له‌مه‌ودا نیشانه‌کانی خۆمانیان له‌ ئاسۆیه‌کان و، له‌ خودی خۆشیاندا پێشان ده‌ده‌ین، تا‌کو بۆیان روونیته‌وه‌ که (ئه‌و قورئانه‌) چه‌سپاوو راسته‌ (که‌ خوا دا‌یه‌ زان‌دوه‌)، ئایا به‌س نیه‌ که‌ په‌روه‌ردگارت چاو‌دیرو ئاگاداری هه‌موو شتی‌که‌؟! ﴿۵۳﴾ ئه‌ها! (ئاگاداربـن!) ئه‌وان (بیروایان) له‌ دوو دلییدان له‌ باره‌ی دیداری په‌روه‌ردگاریانه‌وه‌، ئه‌ها! (بزانن) بـیگومان ئه‌و، (خوا) ده‌وره‌ده‌ری هه‌موو شتی‌که‌ ﴿۵۴﴾.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ وشه‌کان

(أَكْمَامًا): (أَكْمَامٌ: جَمْعُ كِمٍّ وَكَمٍّ: مَا يُعْطَى الثَّمَرَةَ)، (أَكْمَامٌ) کۆی (کِمٍّ) و (کَمٍّ) ه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ که‌ میوه‌ داده‌پۆشی واته‌: توێکڵ یان کیف، بۆ وێنه‌: گوێز که‌ به‌ توێکلیکی سه‌وز ده‌وره‌ دراوه‌، هه‌روه‌ها هێشووه‌ خورما که‌ له‌ نێو کیفیکدايه‌، هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی دیکه‌ که‌ له‌ نێو کیف و به‌رگی‌کدان.

(أَذْنَتُكَ): (الإِذْنُ فِي الشَّيْءِ: إِعْلَامٌ بِإِجَازَتِهِ وَالرُّخْصَةِ فِيهِ، أَذْنَتُهُ وَأَذْنَتُهُ: أَعْلَمْتُهُ، (الإِذْنُ فِي الشَّيْءِ) ئاگادار کردنه‌وه‌یه‌ به‌ مۆله‌تدران و، به‌ پێی‌درا‌نی شتی‌ک، ده‌گو‌تری: (أَذْنَتُهُ وَأَذْنَتُهُ) هه‌ردووکیان یانی: ئاگادارم کرده‌وه‌و مۆله‌تمدا.

(مَحِيصٍ): (أَصْلُ الْمَحْصِ: تَخْلِيصُ الشَّيْءِ مِمَّا فِيهِ مِنْ عَيْبٍ كَالْفَحْصِ، حَاصٍ عَنِ الْحَقِّ يَحِيصُ: أَيَّ حَادٍ، وَالْمَحِيصُ: الْمَخْلَصُ) وشه‌ی (مَحِيصٍ) له‌ ئه‌صلدا بریتیه‌ له‌ ده‌ربازکردنی شتی‌ک له‌ که‌م و کو‌رییه‌ک که‌ تیی‌دايه‌، (مَحْصٍ) و (فَحْصٍ) مانایه‌که‌یان

لَيْكِ نِزِيكَ، (فَحَصَهُ) يانى: پشكنى كه چ خه له ل و كه م و كورپيه كى تىدايه لاييه رى، به لام (حَاصَ عَنِ الْحَقِّ يَحِيصُ: أَي حَادَ) واته: له هه ق لايى، لارې بوو، (مَحِيص) وهك چوون به ماناي دهر باز كردن دى، وهك چاوگ به ماناي ناوى شوين (اسم مكان) يش دى، يانى: (المَخْلَص) په ناگه، ئه وه شوينهى مرووف خوى تىبگرى و خوى تىدا په نا بدات.

(لَا يَسْمُ): بىزار نابى، (السَّامَةُ: الْمَلَأَةُ مِمَّا يَكْثُرُ لُبُّهُ) شتىك كه زور مېنىته وه وه مرووف به هويه وه بىزارو وه رهس و جارپس بى.

(فَيُؤَسُّ): (الْيَاسُ: إِنْفَاء الطَّمَعِ) (يَاس) ئه وه يه ئىنسان ئومىدى به شتىك نه مېنى، وهك خوا ده فهرموى: ﴿قَدْ يَسْأَلُونَ الْآخِرَةَ كَمَا يَسْأَلُ الْكَافِرُ مَنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ (۱۳) الممتحنة، واته: ئه وانه له روى دواى نا ئومىد بوون، وهك چوون كافر ه كان له خاوهن گوهره كان نا ئومىد بوون، كه جاريكى ديكه بگه رپنه وه بو زيان.

(قَنُوطٌ): (القَنُوطُ: الْيَاسُ مِنَ الْخَيْرِ)، (يَاس): برىته له وه كه ئىنسان ئومىدى به شتىك نه مېنى، به لام (قَنُوطُ): برىته له نا ئومىد بوون له چاكه، وهك خوا ده فهرموى: ﴿قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ﴾ (۵۶) الحجر، كى له به زه يى په روه ردگارى نا ئومىد ده بى جگه له گومرايان، كه ئه مه قسه ي ئىبراھيمه عليه السلام له وه لامى فرشته كاندا، كه موژده ي كورپكيان پيدا كه ئىسحاقه، ئه وىش گوتى: چوون كورمان ده بى كه حالمان وايه؟ ئه وانىش گوتيان: نا ئومىد مه به، ئه وىش گوتى: ئنجا كى نا ئومىد ده بى له به زه يى خوا، جگه له سه رگه ردان و گومرايان.

(غَلِظَ): بىره زار، زبر، ئه سته م، (الغِلْظَةُ: ضِدُّ الرِّقَّةِ، غِلْظَةٌ وَغُلْظَةٌ، وَأَصْلُهُ أَنْ يُسْتَعْمَلَ فِي الْأَجْسَامِ، وَقَدْ يُسْتَعَارُ لِلْمَعَانِي كَالْكَبِيرِ وَالْكَثِيرِ)، (غِلْظَةٌ) پىچه وانه ي (رِقَّة) يه، (رِقَّة) يانى: نه رمى و ناسكى، به لام (غِلْظَةٌ) يانى: زبرى و نه ستوورى، هه م

(غُلْظَةً) بەکار دەھێنرێ، هەم (غُلْظَةً)، ئەویش لە ئەصلدا بۆ شتە بەرھەستەکان بەکار دەھێندرێ، بۆ شتی ماددی، بەلام جاری واش ھەیە دەخوازێتەووەو بۆ واتاو مەبەستەکان، واتە: گەورە و زۆر.

(وَنَعَا): (نَعَا نَعِيًّا مِثْلَ نَعَا: أَيِ ائْعَرَضَ وَتَبَاعَدَ، نَعَا بِجَانِبِهِ وَنَعَا بِجَانِبِهِ) یانی: تەنیشتی خۆی دوورخستەووە، کەلەکە ی خۆی دوورخستەووە، وەک (نَعَا) واتە: مردنی کەسیکی ڕاگەیاندا، یان بە مانای پشتتێکردن و خۆ لای دوور گرتن دی.

(عَرِيضٍ): (الْعُرْضُ: خِلَافُ الطُّوْلِ، وَأَصْلُهُ فِي الْأَجْسَامِ ثُمَّ اسْتَعْمَلُوهُ فِي غَيْرِهَا) (عُرْض) پێچەوانەی (طوول)ە، (عُرْض) یانی: پانی، بەرینی، (طوول) یانی: درێژی، لە ئەصلدا بۆ شتە بەرجەستەکان و ماددیەکان بەکار دەھێنرێ، بەلام دوایی بۆ شتی مەعنەوییش بەکار دەھێنرێ و دەخوازێتەووە.

(شِقَاقٍ): (الشَّقَاقُ: الْمُخَالَفَةُ، وَكَوْنُكَ فِي شِقِّ غَيْرِ شِقِّ الْآخَرِ)، (شِقَاق) یانی: دوو بەرەکی، ئەووە کە تۆ لە لایەکی بێ و بەرانبەرە کەشت لە لایەکی دیکە بێ، یاخود (الشَّقَاقُ: مِنْ شِقِّ الْعَصَى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ)، (شِقَاق) ئەووە گۆچانیکی لە مابەینی دوو کەساندا ھەبێ و بێشکێن، ھەر یەکی لەتکیکیان بکەوێتە دەست، یان ببقەڵێشن ھەر یەکی لە لایەکیان بکەوێتە دەست.

(الْأَفَاقِ): (جَمْعُ أَفُقٍ وَأُفُقٍ)، (آفاق) کۆیەو تاکەکی بە (أَفُقٍ) بە (سکون) زەنەو بە (أَفُقٍ) بە (ضَمَّة) بۆر دەگوترێ، کۆیەکی (آفاق)ە، (الْأَفَاقُ: النُّوَاحِي) لە لایەکان، ئاسۆیەکان.

(مَرِيَّةٍ): (الْمَرِيَّةُ: التَّرْدُدُ فِي الْأَمْرِ، وَهُوَ أَخْصُ مِنَ الشَّكِّ)، (مَرِيَّة): بریتیە لە دڵ لە دڵ دان لە کاریکدا، دوو دڵ بوون کە تاییبەترە لە (شَكِّ): تاییبەتر بوونە کەشی ئەووە (شَكِّ): ئەووە شتە کە ھەڵبەگری تێیدا دوو دڵ بێ، بەلام (مَرِيَّة): ئەووە لە شتیکدا دوو دڵ بێ، ھەڵبەگری و شایستە نەبێ، (وَالْمُمَارَاةُ: الْمُحَاجَّةُ فِيمَا فِيهِ شَكٌّ)، (مُمَارَاة) واتە: شەرە قسە لە شتیکدا کە دوو دلی تێیدا ھەبێ.

مانای گشتیی ئایەتەکان

لە کۆتایی ئەم سوورەتە موبارەكەدا، خوا ﷻ چەند راستییەکی زۆر گەورەو مەزنی جۆراوجۆر پادەگەینێ، کە هەر پەيوەستن بە نێو پۆکی سوورەتەکەو، بەو ئایەتەکانەو کە رابردن، چونکە وەك هەمیشە گوتوو مانە: ئایەتەکانی قورئان وەك ئالْقەکانی زنجیرێك پیکەو پەيوەستن، بەلام هەندێك جار ئەگەر باش سەرنج نەدرێ، چۆنیەتی پەيوەست بوونی ئایەتەکان بە یەکیدیهو نازانرێ، هەر وەها لە پیکەو پەيوەستکردنی ئایەتەکان و پیکەو پەيوەست بوونیانەو، زۆر نەیتیی بۆ مروّف دەردەکەون.

لێرەدا خوا ﷻ دەفرموێ: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا﴾ هەر کەسێك چاکە بکات سوودەکی بۆ خۆیەتی و، هەر کەسێك خراپە بکات، زیانەکی بۆ سەر خۆیەتی، خۆی لێ زیانبارە، ﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ بە دنیایی پەرورەدگارت ستەمکار نیە بۆ بەندەکان.

ئەمە پەيوەست دەبێتەو بە هەموو ئایەتەکانی رابردوووە کە باسی قورئان و، باسی پیغمبەری خاتەم ﷺ و، باسی چۆنیەتی پیشوازیکردن لە ئایەتەکانی خوا، دەکەن، بە تایبەت ئایەتە خوێنراوەکانی، هەر وەها چۆنیەتی پیشوازیکردن لە چاکەو نێعمەتەکانی خوا، کە لە دەورووبەرو بوونەوێرەو لە ژیاغاندا دیارن، هەر کەسێك چاکە بکات بەو کە بۆ خوا سوپاسگوزار بێ، بەو کە فەرماشتی خوا قەدر بگری و، پیشوازی لێ بکات و، برپای پێ بێت، هەر وەها برپا بە پیغمبەری خاتەم بێت، شوێن پێی هەلبگری و، برپا بە تاین و بەرنامەکە خوا بینێ، هەر وەها سوپاسگوزار بێ بۆ چاکەکانی خوا، هەر کەسێك چاکە بکات، خۆی لێ بەهرەمەندەو، هەر کەسێك خراپە بکات، خۆی لێ زیانبارە،

﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ ۛ ۛرورەدگار یشت سته مکار نیە بو ۛنده کان، وشەى (ظلام) ریزگەى زیدە رۆى (صیغە المبالغە) ى (ظالم)ە، ۛە لام مانای ئەوە نیە کە خوا زۆر سته م لە ۛنده کانى ناکات، چونکە کەمیکش ەەر سته میان لى ناکات، ۛە لکو لە ۛەر ئەو ەى کە سیفە تە کانى خوا ەموویان لەوپە رى دان و، ئەگەر گریمان سته مکردن یە کیک بووایە لە سیفە تە کانى خوا، خوا ەو ە ک چون (علام الغیوب)ە، (ظلام) یش دەبوو، کە واتە: خوا کە زۆر سته م ناکات، مانای وایە کەمیش ەەر سته م ناکات، چونکە سیفە تە کانى خوا ەموویان لە لووتکە دان.

﴿إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ ۛ ۛانیاری کاتە کە (ساعة) - ى ەاتنى ئاخیر زەمان - بو لای وى دەگێردریتەو، (الساعة)، ئەو کاتە یە کە ئەم ژیانە ی تیدا دەپچریتەو، ۛە زۆرى وشەى: (الساعة)، بو کۆتایى ژیانى دنیاىە، واتە: ئاخیر زەمان، ۛە لام جاری واش ەە یە وشەى: (الساعة)، بو قیامە تیش ۛە کاردى و، جاری واش ەە یە: (الساعة)، بو ەە ردوو قوناغە کە ی ئاخیر زەمان و قیامە ت (رۆژى دواى) ۛە کاردى، ئەو ەش ۛە پى سیاق دەزانرى، وشەى: (الساعة) ش، یانى: کاتیکی دیارییکراو: کاتى دیارییکراوى کۆتایى ەاتنى ئەم ژیانە، یاخود کاتى دیارییکراوى زیندوو کرانەو ەى مردووان، یاخود کاتى دیارییکراوى ەم کۆتایى ەاتنى ژیانى دنیاو، ەم دەست پیکردنى ژیانى رۆژى دواى، ۛە ەەر سى واتایە کە ۛە کاردى، ۛە لام ۛە زۆرى بو ئاخیر زەمان ۛە کاردى، (قیامە) ەە لسانەو ەش بو قوناغى زیندوو کرانەو ەو، سزاو پاداشت، ۛە کاردى.

﴿وَمَا تَخْجُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا﴾ ۛ ەەر لەو روو ەو، وە ک چون زانیاری ەاتنى ئاخیر زەمان، یان ەاتنى قیامە ت و رۆژى دواى تە نیا لە لای ئەو، ۛە ەمان شیو ە ەیچ کام لە میو ە کان لە کیفە کانیا نایە نە دەرى، ﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى﴾ ۛ ەرو ەها ەیچ مینە یە ک تۆلدار نابى، کە ئەگەر بو ئازە لان بى، وشەى (ئاس) ۛە کاردى، ەە ل ە تە دە گونجى (ئاس) بو مرو قیش ۛە کاربى، ۛە لام جاری وا ەە یە ەە ندیک وشە ۛە عورف، مانایە کى خراپ ۛە دە ستو ە دە ەن، ۛە لام لە

ئەسلى زاماندا ئەگەر بگوتىرى ئافرىتىك ئاوس بوو، ياخود مانگايەك ئاوس بوو،
يان بزىك، يان مەرىك، يان خوشترىك، يان ماینىك، زۆر ئاسايە، بەلام جارى وایە
لە بەکارهینانى دا بە ھۆى عورفەو، وشەيەك مانايەكى خراپ وەردەگرى، بۆیە
لە کوردەوارىیدا زیاتر دەلین دووگيان، بەلام پیموایە دەگونجى وشەى تۆلدار
بەگشتى بەکارهینىرى، بۆ ھوونە: ئەو ئافرىتە تۆلاو تۆلە، يانى: سكى ھەيەو، دوو
گيانە، يانى: مندالى كۆرپەى لە سكدە ھەيە، كەواتە: تۆلدار بۆ ھەموو مینەکان
بەکاردەھینىرى، بۆیە من ئەو وشەيەم بەکارهیناوە، ھەم بۆ مینەى مرووف كە
ئافرىتە، ھەم بۆ مینەى ئازەلەکان، واتە: مینەى خوشترو، مانگا، بزن و، مەر.

خو دەفرموى: ھىچ مینەيەك تۆلدار نابى، ﴿وَلَا تَضَعُ﴾، ھەروەھا
تۆلەكەشى دانانى، ئەوھى ئىو سكى دانانى، كۆرپەكەى، ياخود بېچووەكەى،
﴿إِلَّا يَعْلَمُهُ﴾، مەگەر بە زانىارىى خوا، خوا لە ھەمووى ئاگادارە، ھەم كاتى
تۆلداربوونى، ھەم كاتى تۆلدانانى، ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ﴾، ئەو
رۆژەش كە بانگيان دەكات، كوان ھاوبەشەكانم؟! واتە: بانگى ھاوبەش بۆ خوا
دانەرەكان دەكات، دەفرموى: كوان ھاوبەشەكانم، ئەوانەى دەتانكردنە ھاوبەشى
من و، وەك من تەماشاتان دەكردن و مامەلەتان لەگەلدا دەكردن؟ ﴿قَالُوا أَأَذْنُكَ
مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ﴾، گوتمان: ئاگادارمان كرددوويەو، پيشتر رامانگەياندو، ھىچ
كامىك لە ئیمە شايدو چاودىرو، بەلگە نيە كە تۆ ھاوبەشت ھەبى.

﴿وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ﴾، ئەوھى پيشتر لى دەپارانەو لىيان
ونبوو، پەنھان بوو، چونكە لە ئەلدا وەك ھاوبەشى خوا نەبوون، بەلكو وەك
دارىك، يان بەردىك، يان پەيكەرىك، يان مروقىك، يان قەبرىك، يان تاغوتىك،
يان رزىمىك يان فيرەونىكى زالم ھەبوون، بەلام نەك وەك ھاوبەشى خوا،
بەلكو وەك دروستكراوىك لە دروستكراوھەكانى خوا، ﴿وَضُنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ نَجِصٍ﴾،
پيشيان وابوو ھىچ پەناگەيەكيان نيە، وشەى (ظن) لە قورئاندا، لە زمانى
ەرەبىيشدا كە خەلك وادەزانى بە زۆرى بە ماناي گومان دى، بەلام وەك چۆن

بە مانای گومان دى، بە مانای زانیاری جیى دلتیاییش دى، ئەویش بەپى سىاق دەزانرى، لەبەر ئەوەى زانیاریش، ئەو زانیاریەى مرۆف وە دەستى دىنى، پلە پلە، لە سەرەتاوە مرۆف جوړىك لە گومانى دەبى، دەبى ئەو شتە وابى، یان وانەبى؟ دوایى وردە وردە گومانەكەى بەهێز دەبى، پىشى هەروا خەتەرەكە بە دلتیدا دى، دەبى وابى؟ دوایى وردە وردە (شَكَّ) پەیدا دەبى، واتە: دوو دَل دەبى، لە نێوەراستى دا دەووستى، لە نێوان بوون و نەبووندا، دوایى دەبیتە (ظَنَ)، كە بریتىە لە گومانىكى زال، واتە: لای بوونى ئەو شتە زال بكەى، یاخود لای نەبوونى زال بكەى، دوایى دەبیتە عیلم، دواتریش دەبیتە یەقین، ئنجا وشەى (ظَنَ) هەم بە سەرەتای زانینی شتەكان دەگوترى و، هەم بە نێوەراستیان و، هەم بە كۆتایىەكەیان، بەلام بەپى سىاق دەزانرى، کامیان مەبەستە.

لێرەدا كە باسى رۆژى قیامەت و، زیندووكرانەووە هەلسانەووە، دەزانین (ظَنَ) بە مانای دلتیایى، چونكە لەوێ كەس گومانى نامىنى، ﴿وَضُنُّوا مَا لَهُمْ مِّنْ حِصٍّ﴾، یانى: دلتیابوون و، زانیان كە پەناگەى كیان نیە، هیچ شوىنى دەر بازبوونیان نیە، لەوێ شوىنى ئەو نیە، كەسێك بلى: دەبى دەر بازبم؟ كافر بووبى لە دنیا، كەچى لە رۆژى هەلسانەووە زیندووكرانەووە گومانى هەبى، نەخیر، بۆیە دەزانین لێرەدا (ظَنَ) بە مانای دلتیایى و، زانیاریەكى چەسپاوە، هەروەها لە سوورەتى (البقرة) شدا كە خۆى كارزان باسى ئەو كۆمەلە كەمە دەكات، كە سەریان دەخات بەسەر كەساتىكى لە خۆیان زیاتردا، كە دەفەر موى: ﴿قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْكُوا اللَّهَ كَم مِّنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةُ كَثِيرَةٍ يَّادُنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾، واتە: ئەوانەى كە دەیانزانى بە دیدارى خوا دەگەن، گوتمان: زۆر جارێك كۆمەلەى كەم بەسەر كۆمەلەى كەم زۆردا زالبوون بە مۆلەتى خوا، خواش لەگەڵ خۆراگراندايە.

لێرەدا دەزانین كە: ﴿يَظُنُّونَ﴾ بە مانای (گومان دەبەن) نیە، چونكە كەسێك كە لەگەڵ دوژمندا رووبەروو بۆتەو، پىوستى بە یەقینىك هەيە كە

دَلَّيَابِي خواسەری دەخات، کهواتە لێردەدا ﴿يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلتَقُوا اللَّهَ﴾ یانی: (یَعْلَمُونَ)، یاخود (یَسْتَقِیْنُونَ).

هەرۆهەها هەر لە سوورەتی (البقرة) دا خۆی بەرزێ مەزن لە سیاقیکی دیکەدا باسی (ظَنّ) دەکات که مەبەست پێی یەقینە، که دەفەرموێ: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾ (۴۵) ﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلتَقُوا رَبَّهُمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ (۴۶) واتە: یارمەتی وەر بگرن لە خۆپاگری و، لە نوێژ، نوێژیش قورسەو گەورەیه، مەگەر لەسەر بۆ خوا ملکه چان، ئەوانە (ظَنّ) یان وایە که بە دیداری پەرۆردگاریان دەگەن، واتە: یەقینیان وایە، (ظَنّ) لێردەدا بە مانای زانیارییهکی جێی دَلَّيَابِيه، که بە دیداری پەرۆردگاریان دەگەن و، بۆ لای وی دەگەرێنەوه، چونکه ئەگەر مەرۆف بەس گومانی هەبێ بچیتەوه خزمەت پەرۆردگاری، مانای وایە جارێ هەر ئیمانی ئەهیناوه، چ جای شایستە ی ئەوهبێ مەدح بکری!.

کهواتە: لێردەدا که دەفەرموێ: ﴿وَضَنُّوا مَا لَهُم مِّنْ حِصٍّ﴾ یانی: یەقینیان هەبوو، دَلَّيَابوون که شوێنی دەر بازبوونیان نیە.

﴿لَا يَسْمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ﴾ مەرۆف لە پارانەوهی بۆ چاکە بێزار نابێ.

لێردەدا مەبەست لە ئینسان، که (آل) ی ناساندنی لەسەرە، بەلام ناساندن (تعریف) هەکه مەبەست پێی جینسی ئینسان نیە، که هەموو مەرۆفەکان و ابن، بەلکو مەبەست پێی مەرۆفانیکی تایبەتەو، ناساندنەکه بۆ (عَهْد)، واتە: ئەو مەرۆفانە ی ناسراون و زانراون که بێپروان، بێزار نابن لە داواکردنی شتی چاکە بۆ خۆیان، ئەو مەرۆفە بێپروایە بێزار نابێ لە داواکردنی چاکە بۆ خۆی، ﴿وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ﴾ ئەگەر خراپە و زیانیکیشی تووشبوو، ﴿فَيَتُوسُّ قَنُوطٌ﴾ هەم تەمابراوه، هەم بێ هیوایه لە خێرو چاکە.

﴿وَلَيْنَ أَدَقَّنَهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسَّتْهُ﴾ ئەگەر لە لایەن خۆمانەوهش بەزەییەکی پێی بچێژین، دوا ی ئەوهی نەخۆشیی و ناخۆشییهکی تووش بووه،

یانی: ھەر کەمێک ناخۆشی تووش ببێ، دواى ئەوەى بەزەییەکی خۆمان پێ چێژتو، ئەو بەزەییەش لە چاکەو نەعمەت و خێرو خۆشییەکاندا بەرجەستە دەبێ، ﴿لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي﴾، زۆر بە جەختکردنەوە دەلێ: ئەمە هی منە، واتە: من شایستەیمی، بۆیە خوا بە منى داو، ﴿وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً﴾، پێشم وانیە قیامەت رابێ، (السَّاعَةُ)، ئەو کاتەى ژیاى دنیاى تیدا کۆتایی دێ، بەلام لێرەدا یانی: قیامەت، رۆژى ھەلسانەو زیندووکرانەو، پێم وانیە قیامەت رابێ، یان رۆژى دواى بێت، لێرەدا (ظَنُّ) بە مانای گومانە، ﴿وَلَكِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي﴾، ئەگەر گریمان بشکێردرێمەو بەو لای پەرورەدگارم، ﴿إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ﴾، بە دلنایى بۆ من لە لای وی پاداشتی ھەرە چاک ھەیە، (الحُسْنَى)، سیفەتی وەسفکراویکی قرتیزاو، یانی: (لِلْخُصْلَةِ الْحُسْنَى)، سیفەتی ھەر باش یاخود (لِلْمُتُوبَةِ الْحُسْنَى)، پاداشتی ھەرە باش، یاخود (لِلْحَالَةِ الْحُسْنَى)، ھالەتی ھەرە باش، بۆ من ھەیە لە لای پەرورەدگارم، واتە: زۆر لە خۆی پادەبینی، بێ ئەوەى بناغەییەکی دانابێ، دیواری خەون و خەیاڵی زۆری ھەلچنیو! بۆیە خوا دەفەرموێ: ﴿فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا﴾، بە دلنایى ھەوآل دەدەین بەوانەى بێپروان بەوەى دەیانکرد، ھەوآلیان پێدەدەین بە کردەوکانیان، ھەوآلیان پێ دەدەین، واتە: دەلێین: فلان شت و، فلان شت کرد، ئنجا ئەو شت سزایەکیەتی، بۆیە دەفەرموێ: ﴿وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾، لە ئازاریکی ئەستوورو زەبەلاح و بێرەزایان پێ دەچێژین.

ئنجا دێتە سەر ھالەتێکی دیکەى مرۆفی بێپروا، مرۆفی دوور لە خوا، دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَنِ﴾، دیسان: ﴿الْإِنْسَنِ﴾، مەبەست پێی مرۆفێکی تاییەتە، کە مرۆفی بێپروا، دوور لە خوا، ھەر کات چاکەمان لەگەڵ مرۆفدا کرد، ﴿أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ﴾، پشت ھەڵدەکات و، تەنیش و کەلەکەى خۆی دوور دەخاتەو، واتە: لە خوا دوور دەکەوێتەو، لە بەندەکانى خواش دوور دەکەوێتەو، بۆ ئەوەى ھاوکارییان نەکات، ﴿وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ﴾، ئەگەر

زیان و خراپە یەکیشی تووشبوو، ﴿فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيْضٍ﴾، خواوەن پارانەو هەیه کی پان و بەرینه، شتێک کە پانایە کە ی زۆر بێ، مانای وایە درێژایە کەشی زۆرە، بۆیە خوا ﷻ جاری واهەیه باسی شتێک دەکات، بەس باسی پانایە کە ی دەکات، بۆ وێنە: لە سوورەتی (آل عمران) لە ئایەتی ژمارە: (۱۳۳) دا، باسی بەهەشت دەکات، دەفەرموێ: ﴿عَرَضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾، پانایە کی ئاسمانەکان و زەویە، ئنجا ئەگەر پانایە کە ی بە قەدەر ئاسمانەکان و زەوی بێ، مانای وایە درێژایە کەشی زۆرە.

لێرەدا: ﴿فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيْضٍ﴾، پارانەو هەیه کی پان و بەرینی هەیه، یانی: زۆر زەووەند.

ئنجا خوا دێتە سەر بابەتێکی دیکە، بەلام هەر لە هەمان سیاقدا دەفەرموێ: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ﴾، پێیان بڵێ: ئایا دەزانن؟ ئایا دەبینن؟ هەوالم پێ بدەن ﴿إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾، ئەگەر لە لایەن خواوە بوو، ئەمە بەپێی رەوت دەزانرێ کە مەبەست پێی قورئانە، هەرچەندە باسی قورئان نەکراوە، بەلام پاناو هەیه کە تێیدا شێردراو هەیه بۆ قورئان دەچێتەو، واتە: (إِنْ كَانَ الْقُرْآنُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ)، ئەگەر ئەو قورئانە لە لایەن خواوە بوو، ئەو کتێبە لە لایەن خواوە بوو، ﴿ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ﴾، دواییش ئێوە پێی بێپروا بوون، ﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾، کێ لەو کەسە گومرا ترە، کە لە دووبەرەکییە کی دووردا یە! لەبەر ئەو هەیه بپروا بە قورئان، بە کتێبی خوا ناهێنن، یانی: ئایا ئەگەر قورئان لە لایەن خواوە بێ و ئێوەش پێی بێپروا بن، کێ لە ئێوە گومرا ترە؟! کە خۆتان دوور دەگرن لە قورئان و، دووبەرەکیی و، بەر بەرە کانیی لەگەڵدا دەکەن و، لە دژایەتی کردنە کە ی دا، زۆر دوورکەوتوونەو.

لە کۆتایی دا خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ﴾، لەمەودوا لە ئاسۆیەکان و، لە خودی خۆشیاندا نیشانەکانی خۆمانیان

دهخهینه بهرچاو، پیشانیان دهدهین، ﴿حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُمُ أَنَّهُ الْحَقُّ﴾، تاكو بویان
 دهركهوی كه ټه وهقه، (آنه) ټه ړانوه بهپی سیاق دهزانری كه بو قورټان
 دهچټهوه، بهلام دهشگونجی بو پیغه مبهری خاته میښ ﴿بجټهوهو دهشگونجی
 بو خوی بهرزی مهزنیښ بجټهوه، بهلام بهپی سیاق له هه موویان نیزیکتر
 ټهوهیه كه بو قورټان بجټهوه، چونكه ټایه تهكان هه موویان باسی قورټانن، هه تا
 ټایه تی پیشتر كه دهفهرموئ: پټیان بلئ: ټایا دهبینن، ټایا دهزانن، یاخود هه والم
 پی بدهن؟ ټه گهر له لایه ن خواوه بی، دوی ټه وهش پی بیپروا بن، واته: قورټان
 له لایه ن خواوه بی، دوی ټه وهش پی بیپروا بن، کټ گومراتره له كه سیك كه له
 دوو بهر هکیه کی دوور دایه؟! ﴿أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾، ټایا
 بهس نیه بو پهروه ردگارت كه چاودیره بهسهر هه موو شټیکهوه؟! پهروه ردگار یك
 چاودیر بی بهسهر هه موو شټیکهوه، كه واته: قورټان ټیکش كه نار دوویه تی هه تا
 ټه و شتانه زیاتر په بیان پی بردری له ټاسویه كان و، له خودی مروقه کانیشدا،
 هه تا زانست زیاتر په رده لهسهر نهینیه کانی دروستکراوه کانی خوا هه لډاته وه،
 ټه و خویه كه بهسهر هه موو شټیکهوه چاودیره، ټه و خویه کټیټیک بنیری هه تا
 ټه و شتانه زیاتر په رده یان لهسهر لابی و، زانست زیاتر پټیان ټاشنا بی، كه واته:
 زیاتر هه قانیه تی کټیټی خوا ده رده كه وی، چونكه بیژهری قورټان خویه څښ، كه
 به دیپنه رو پهروه ردگاری هه موو شته کانه و، دروستکهری هه موو شته کانه، كه واته:
 هه تاكو په رده زیاتر لهسهر دروستکراوه کانی لابی و، هه قانیه تی فهرماشته که ی
 زیاتر ده رده كه وی، كه ټه مه ټی عجازی کی عیلمی زور به هیزی ټی دایه، چونكه
 خوی موته عال به (س) فهرموویه تی، (س) و (سَوَفَ) بو داهاتوون، ټه گهر گوتت:
 (سَأَرَاكَ) واته: له مه وودوا ده بینم، (سَوَفَ أَرَاكَ) واته: دوور تر له مه وودوا ده بینم،
 لیره كه ده فهرموئ: ﴿سَرِيهْمَ﴾، له مه وودوا پیشانیان دهدهین، چیان
 پیشان دهدهین؟ نیشانه کانی خو مان، كه به ته ټکید لیره دا مه بهست له (آیات)
 كه کوی (آیه) ه، ټه و دیارده و دیمه نانه ی ده ورو بهرو بوونه وهرن، چونكه خوا

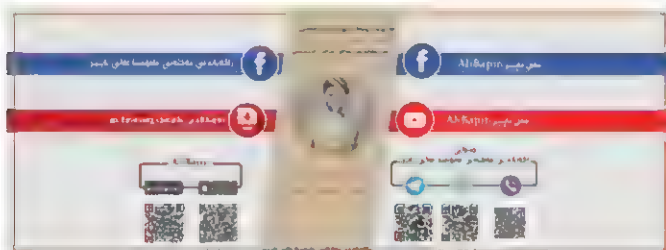

دەفەرموئ: نیشانەکانی خۆمانیان لە ئاسۆیەکانیشدا پێشان دەدەین و، لە خودی خۆشیاندا، واتە: زانیاریی لە مەودوا زیاتر بەرەو پێشەو دەچێ، هەم لە ڕووی پەبیردنی زیاتر بە نەپێیەکانی جەستە ی مرۆڤ و ڕووح و ناخی مرۆڤ، هەم لە ڕووی پەبیردنی زیاتر بە گەردوون و، ئاسمانەکان و زەوی، لە ئەنجامی ئەوەدا زیاتر بۆیان دەردەکەوێ کە قورئان هەقە، چونکە تاكو زانست زیاتر بەرەو پێشەو دەچێ، ئەو ئاماژانە ی لە قورئاندا هەن، زیاتر پەردەیان لەسەر لادەچێ، چونکە خوا ﷻ لە قورئاندا باسی مرۆڤ و، دروستبوونی مرۆڤی کردو، کە (سَلَالَةُ مِنْ طِينٍ) هە، (نُطْقَةَ) یهە، (عَلَقَةَ) یهە، (مُضْغَةَ) یه...هتد، کە لە سەرەتای سوورەتی (المؤمنون) دا باسیکی خەست و خۆلمان لەو بارەو کرد، لە قەدەر قەبارە ی ئەم تەفسیرە، هەروەها لە شەرح و تەفسیرکردنی ئایەتەکانی: (۸ - ۱۲) ی ئەم سوورەتە موبارە کەشدا باسیکمان لە بارە ی دروستبوونی گەردوونەو کرد، کە چۆن ئایەتە موبارە کەکان ئاماژە ی پێ دەکەن، زانایانیش زۆر باسیان کردو لەو کتیبانەدا کە باسی ئیجازی عیلمی دەکەن لە قورئاندا، کە سەرەتای وەحیی کۆتایی زانستەو زانست لە کوێ کۆتایی دی، ئەوێ سەرەتای وەحییە، واتە: داوی ئەوێ زانست لێ دەکۆڵیتەووەو شتەکانی بۆ دەردەکەون، وەك حەقیقەتی زانستی، ئنجا ئەوێ دەستپێکی وەحییە، لە کوێ زانست کۆتایی هات، لەوێو وەحیی دەست پێدەکات.

﴿أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيَةٍ مِّن لِّقَاءِ رَبِّهِمْ﴾، ئاگاداربە! ئەوان لە دوو دڵبەدان لە بارە ی دیداری پەرورەدگاریانەو، ﴿أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ﴾، ئەها! ئاگاداربە! بە دڵبایی ئەو دەورەدەری هەموو شتیکە، ئنجا مادام خوا دەورەدەری هەموو شتیک بێ، کەواتە: کە دەفەرموئ: ئە ی مرۆڤەکان! ئێوەم بۆ تاقیکردنەو هێناو تە دی و لەم سەر زەوییەم داناون و، ئەرکی جێنشینایەتی خۆم پێ سپاردوون و، ئەمانەتی خۆم بە ئێوە سپاردو هەڵبێگرن، کە بە ئاسمانەکان و زەوی و چیاکان هەلنەگیراوە، هەروەها لە باشترین شیوەو پێکھاتندا ئێوەم

خولقاندوهو، پِزَم لَیگرتوون، ههروهها ئاوه دانکردنهوهی سه زهویم پی سپاردوون، که ئەمانه هه موویان چه مک و واتای ئایه ته کانی قورئانن، وهك له جیی دیکه دا به درێژیی باسمان کردوه، که واته: خواو پهروه ردگارێکی ئاوا، که دهووری هه موو شتیکی داوه، هه موو شتیك له ژیر هه یمهنه وه ده سه لاتێ ئه ودایه، دهسته وسان نابێ که دواي ئه وهی ئیوه ده مرن و، ده بنه وه خاك، زیندووتان بکاته وه بۆ ئه وهی لیتان پیچیته وه، پیرسیته وه داخۆ ئه وه ژپانه دنیا ییه تان چۆن گوزهراندو، چۆن مامه له تان کرد له گه ل سپارده ی خوادا، ههروهها چۆن مامه له تان کرد له گه ل نیعمه ته کاندای که خوا بۆی په خساندبوون و، چۆن ئه رکی جینشینایه تی خواتان جیه جی کردو، ئه وه پِزمو حورمه ته ی خوا لیتی نابوون، تا چ پادده یه ك ئه وه پِزمو حورمه ته تان پاراست، به هۆی ئیمان و کرداری چاکه وه، یان تاكو چ پادده یه ك ئه وه حورمه ت و پِزه تان له ده ستدا به هۆی بیپروایی و تاوان و خراپه و لادانه وه؟! ده بی لیتان پیچیته وه، ئنجا خواجه ك دهووری هه موو شتیکی دابی و، چاودیر بی به سه ر هه موو شتیكه وه، هه موو شتیك دروستکراوی خۆی بی، چۆن زیندوو کرانه وه، پاشان سزادان و پاداشت دانه وهی ئیوه ی لی عاسی ده بی.

هه لبه ته ئیمه دوا یی له مه سه له گرنگه کاندای کورته باسیکی تاییه ت ده که یین له باره ی ده رکه وتنی به رده وامی نیشانه کانی خوا ﷻ له ئاسۆیه کان و، له خودی مرو فانی شدا، بۆیه ئیره به و ئاماژه کورته لیتی گه پراین.

مەسەلە گەنگەکان

مەسەلە یەكەم:

هەر كەس چاكە بكات، خۆی لێی بەهرەمەندەو، لە خراپەشی خۆی زیانبارە، خواش ستەم لە بەندەكانی ناكات و، زانیاریی هاتنی پوژی دوايش بەس لە لای خوايه، بە هەموو شتێك زانیەو، تەنانەت هیچ میوهیهك لە بەرگ و كیفهكە ی نایەتە دەری و، هیچ مێینەیهك تۆلدار نابێ و، تۆلەكە ی دانانی، مەگەر خوا دەیزانی، لە پوژی دوايشدا كە بانگی هاوبەشدا نەرهكان دەكات، هاوبەشەكانی لە كۆین كە لەگەڵ خوادا دەیانپەرستق؟ نكووێی لە بوونیان دەكەن و، لێیان بزر دەبن، لە قوتاربوونیش لە سزای خوا نائومێد دەبن:

خوای دەفەرموی: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۝٤٦﴾ إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ قَالُوا ۖ أَدْنَاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ۝٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنَّوْا مَا هُمْ مِنْ مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾

شیکردنەوهی ئەم ئایەتانە، لە نۆ بڕگەدا:

خوای ئەو ك یاسایەك كە لە چەند شوێنیکی قورئاندا دووبارە بۆتەوه، چ بەو تەعبیرە، چ بە تەعبیری دیکە، پایدەگەینێ، دەفەرموی:

١- ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۚ﴾ هەر كەسێك كردهوهی باش ئەنجام بدات، سوودەكە ی بۆ خۆیەتی و، هەر كەسێكیش خراپە بكات، زیانەكە ی لەسەر خۆیەتی، هەر كام لە: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا ۚ﴾ و، ﴿وَمَنْ أَسَاءَ ۚ﴾، مەرجن و،

وہ لَامَہ کہ شیان لہ گەلّ خۆیاندا یە، یانی: (شَرْطَانٍ وَجَوَابُهُمَا)، ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا﴾، (مَنْ: الشَّرْطِيَّة) یە، ھەر کە سێک چاکە بکات، وە لَامَہ کە ی بریت یە لہ: ﴿فَلِنَفْسِهِ﴾، سوودە کە ی بۆ خۆ یە تی، ﴿وَمَنْ أَسَاءَ﴾، ھەر کە سێک خراپە بکات، ﴿فَعَلَيْهَا﴾، زیانە کە ی لہ سەر خۆ یە تی، لێرە دا خوا ﷻ دە یە وۆ بە ھەموو مەرووفەکان رابگە یە نۆ، کە بۆ نیازە لہ چاکە ی چاکە کاران، بۆ یە ھەر کە سێک چاکە بکات پاداشتە کە ی و، بە ھەرە کە ی بۆ خۆ ی دە گە رێتە وە، ھەروەھا خوا ﷻ بۆ باکیشە لہ خراپە ی خراپە کاران، ھەر کە سێک خراپە بکات، زیانە کە ی بۆ خۆ یە تی، کە بریت یە لہ سزای خوا لہ پۆژی دوا ییدا، دەرھاویشتە خراپەکانی لہ ژیا نی دنیا دا، ھەروەھا بە نسبەت چاکە شەوہ: وە ک چۆن پاداشت ی لہ لای خوا ھە یە لہ پۆژی دوا ییدا، دەرھاویشتەو بەرھەمی باشیشی ھە یە لہ ژیا نی دنیا دا، ئنجا کردەوہ ی چاک و، کردەوہ ی خراپ چەمکە کە یان زۆر فراوانە، چ لہ مامە لہ لہ گەلّ خوا دا ﷻ، ئینسان چاکە بکات، کە بریت یە لہ بەندایەتی بۆ خوا، چ لہ مامە لہ لہ گەلّ مەرووفەکان دا، کە بریت یە لہ سوود پێگە یاندنیان و، قسە ی خێر بۆ کردنیان و، دڵسۆزی بۆ نواندنیان، ھەموو ئەوانە چ لہ نێوان مەرووف و خوا دا بکری ن، چ لہ نێوان مەرووف و مەرووفەکان دا، بە لکو چ لہ نێوان مەرووف و شتەکان دا، یانی: ئینسان ئە گەر ئامراز یکی ھەب ی بە کاری بێ نۆ، تاکو لہ گەلّ دا چاکە کار بۆ، ئەو ئامرازە تەمەنی زیاتر دەب ی و، بەر دەوام تر دەب ی و، با شتر سوودی پ ی دە گە یە نۆ، بە لām ئە گەر بە خراپە مامە لہ لہ گەلّ ئەو ئامرازە دا بکات، ئنجا کتیبە کە سە یارە یە، سە عاتە، کۆمپیوتەر،.... ھتد، ئەو شتە تەمەنی کورت دەب ی و، کە م تر سوودی بۆ خاوەنە کە ی دەب ی.

۲- ﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾، پەروەردگارت ستەمکار نیە بۆ بەندەکان، وشە ی (ظَلَام) رێژگە ی زیدە پۆ یی (صِغَةُ الْمُبَالَغَةِ) یە بۆ (ظَالِم)، یانی: ستەمکار، بە لām (ظَلَام) یانی: زۆر ستەمکار، بە لām کە خوا ﷻ دە فەر مۆ ی: پەروەردگارت زۆر ستەمکار نیە بۆ بەندەکان، ئایا مانای وایە کە مێک ستەمیان ل ی دە کات؟

بە دنیایی نە خێر، چونکە خوا ﷻ لہ سوورەتی (یونس) دا دە فەر مۆ ی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ ۴۴، بە دنیایی خوا

ھېچ ئەندازەيەك ستمە لە خەلك ناكات، بەلام خۆيان ستمە لە خۆيان دەكەن، ھەروەھا لە فەرمايشتى پىغەمبەردا ﷺ ھاتو، كە لە صەحىحى موسلىمدايە، خوا لە فەرمايشتىكى قودسىيدا دەفەرموى: {يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا} (أخرجه مسلم: ۲۵۷۷، وابن حبان: ۶۱۹، والحاكم: ۷۶۰۶، وقال: صحيح على شرط الشيخين)، واتە: ئەي بەندەكانم! من ستمەم لە خۆم قەدەغە كردو، لە نىوان تىوەشدا قەدەغەم كردو، ئنجا ستمە لە يەكدى مەكەن.

ئەدى ھىكمەتى بەكارھىنانى ئەو تەعبىرە چىيە: ﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

ھىكمەتەكەي ئەوھىيە كە سىفەتەكانى خوا ھەموويان لە لووتكەدان، ئنجا ئەگەر گرىمان ستمەكردن يەكئىك بووايە لە سىفەتەكانى خوا، ئەو كاتە خوا ھەر (ظالم) نەدەبوو، بەلكو (ظلام) دەبوو، چونكە سىفەتەكانى خوا ھەموويان لە لووتكەدان، بەلام سىفەتەكانى خوا تەنيا سىفەتە باشەكانن، ھەرچى تۇزقائىك بە لای خراپەدايە، بە دلىيائى خواي پەرورەدگار لىي دوورە، ئىمە كە دەلىين: (سُبْحَانَ اللَّهِ) يانى: خوا بە دوور دەگرم، بە پاك دەگرم، لە ھەرچى ھەلەو پەلەو، ناتەواويە، ئەگەر تۇزقائىكىش بى، ھەروەھا كە دەلىين: (الْحَمْدُ لِلَّهِ)، واتە: ستائىش بۆ خوا، ستائىشى خوا دەكەم، واتە: ھەرچى سىفەتى چاكەو، مەدح و سەنايە، ھەمووى ھى خواي پەرورەدگارە.

ئنجا خوا ﷻ دىتە سەر بابەتتىكى دىكە، دەفەرموى:

(۳)- ﴿إِلَيْهِ يُرْدُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾، زانىارىي (السَّاعَةِ) بۆ لای وى دەگەریتەو، يانى: (إِلَيْهِ يُرْجَعُ عِلْمُ السَّاعَةِ)، (السَّاعَةِ): بريتە لە ئەندازەيەك لە كات، كە لە قورئاندا كراو بە (عَلَم) ناويكى ناستنەر بۆ ئاخىر زەمان، ھەندىك جارىش بۆ قىامەت و، ھەندىك جارىش بۆ پۆژى دوايى بە ھەردوو قۇناغى ئاخىر زەمان و، ھەلسانەو، وشەي (السَّاعَةِ)

مانایە کە ی بە پێی سیاقە کان دیاریی دەکری، بە لām وشە ی (السَّاعَة) لە خودی خویدا واتە: ماوە یەك لە کات، چ کەم بێت، چ زۆر بێت، کاتیکی دیارییکراو، کە لە قورئاندا کراوە بە ناوی ناسینەر (عَلَّمَ)، بە زۆریی بۆ ئەو کاتە یە کە ئەم ژيانە ی تیدا کۆتا دی، بە کوردیی دەلێن: ئاخیر زەمان، دەشگوتری: رۆژی پەسلان، یانی: کۆتایی هاتنی ژيانی دنیا، جاری واش هە یە (السَّاعَة) بۆ قیامە تیش بە کار دەهێنری، واتە: هە لسانە وەو، زیندوو کرانە وەو، جاری واش هە یە بۆ هەردووکیان بە کاردی، واتە: بۆ رۆژی دوایی بە هەردوو قوناغی تیکچوونی دنیاو، زیندوو کرانە وە ی مردووان، لە سوورەتی (الزمر) دا کە پێشتر تەفسیرمان کرد، خوا ﷻ باسی هەردووکیان پێکە وە دەکات، دەفەرموی: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصُوعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾ واتە: فوو بە سووردا کرا، هەرچی لە ئاسمانە کان و زەویدا هەبوو مرد، (یان لە هۆش خۆی چوو)، مەگەر ئەو ی خوا بیەوی نەمری، (یان لە هۆش خۆی نەچی)، دوایی فووکی دیکە ی پێداکرا، (واتە: بۆ جاری دووهم)، یە کسەر کتوپر هەموویان هە لسابوون، چاوە رێیان دەکرد، (کە مەبەست پێی قیامە تە).

زانباریی هاتنی (السَّاعَة) چ مەبەست ئاخیر زەمان بی، یان مەبەست پێی قیامەت بی، یان هەردووکیان بی، تەنیا بۆ لای خوا دەگیردرێتە وەو، واتە: کە سی دیکە هیچی لی نازانی، وەك لە فەرمایشته کە ی پێغمە بەردا ﷺ کە بە (حَدِيثُ جَبْرِيل) ناسراوە، کاتیک کە جیبریل لە شیوە ی پیاویکی نەناسراودا پرسیار لە پێغمە بەر ﷺ دەکات، لە بارە ی ئیسلام و، ئیمان و، ئیحسانە وەو، هەروە ها دوایی لە بارە ی (ساعة) وەو پرسیار دەکات: {قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ} (أَخْرَجَهُ مُسْلِم: ۸، وَأَبُو دَاوُد: ۴۶۹۵، وَالنَّسَائِي: ۱۱۷۲۱، وَالتِّرْمِذِي: ۲۶۱۰)، گوئی: هەوالم پێیدە دەربارە ی دنیا تیکچوون، پێغمە بەر ﷺ دەفەرموی: پرسیار لی کراو لە پرسیارکەر پێی زانتر نیە، کە هاوە لان نازانن ئەو کە بوو؟ دوایی پێغمە بەر ﷺ هەواییان پی دەدات، دەفەرموی: {فَإِنَّهُ جَبْرِيلُ أَتَاكُمْ يَعْلَمُكُمْ دِينَكُمْ} واتە: ئەو جیبریل بوو هاتبوو ئاینە کە تانی فیر دەکردن.

۴- ﴿وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا﴾، هیچ کام له میوه کان له کیفه کانی خوځان نایه نه دهر، (اَكْمَام) کوی (کَم)، یان (کُم) ه، (أَي: الْأَوْعِيَّة)، یانی: کیفه کان، کیف و بهرگی میوه کان، که دهفه رموی: ﴿مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا﴾، (مِنْ) ی یه کهم زیاد کراوه بۆ ته ئکید کردن، واته: ههر له سهره تای میوه کانه وه بگره، تا کو تایان که له کیف و بهرگه کانی خوځان دینه دهری، (مِنْ) ی دووهم: ﴿مِنْ أَكْمَامِهَا﴾، (مِنْ) ی دهستی کردن (إِنْتِدَائِيَّة) ه، که سهره تا له کیفه که ی دینه دهری.

۵- ﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ﴾، ههروه ها هیچ مینیه که تولدار نابی، ئاوس نابی و، تۆله که ی دانانی، مه گهر به زانیاری وی.

واته: خوا ئاگی له ههر میوه یه که هیه که له کیفه که ی دینه دهری، ههروه ها ئاگی له ههر مینیه که هیه، چ هی مروقان، ئافره تان، چ هی ئاژه لان، په ره وران، زیده وه ران و، هه موو ئه وانیه ی تولدار ده بن و، دوایی تۆله که یان داده نین، سکه که یان ده دانین، خوای زانا به هه موویان ئاگاداره، وشه ی: ﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى﴾، ئهم (مِنْ) ه ش زیاد کراوه بۆ جه ختکردنه وه، واته: هیچ مینیه که نیه ههر له سهره تاوه بگره تا کو کو تای.

۶- ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ﴾، ئهو رۆژه ش که بانگیان ده کات، کوان هاوبه شه کانم؟ وشه ی (يَوْم) وه که زۆرجار گو تو ومانه په یوه سته به شتیکی قرتینراوه وه، وه که (اذْکُرْ يَوْمَ)، یاد بکه وه ئهو رۆژه که: ﴿يُنَادِيهِمْ﴾، بانگیان ده کات، کی بانگیان ده کات؟ ره وته که باسی خوای به رزی مه زنه، واته: خوا بانگی هاوبه ش بۆ خوادانه ره کان.

۷- ﴿قَالُوا أَأَتَذْكُرُ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ﴾، گو تیان: ئاگادارمان کردوویه وه پیشتر هیچ کام له ئیمه شایه د نیه، یانی: هیچ شایه دی که له نیو ئیمه دا نیه له سهر ئه وه که تۆ هاوبه شت هه بی.

که ده فەرموئ: ﴿أَيْنَ شُرَكَاءِی﴾، کوان هاوبەشەکانم؟ ئەم پرسیارکردنە روونکەرەوێهە بۆ وشە: ﴿يُنَادِيهِمْ﴾، بانگیان دەکات، بۆ چییان بانگ دەکات؟ ئەمە روونی دەکاتەوێه: ﴿أَيْنَ شُرَكَاءِی﴾، بانگیان دەکات دەفەرموئ: هاوبەشەکانم لە کوێن؟ یاخود: ﴿أَيْنَ شُرَكَاءِی﴾، گوتراوی قسەیهکی قرتیزاوه (مقول قول محذوف)، وهك له سوورەتی (القصص) دا هاتوێه، که خوا ﷻ ده فەرموئ: ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَاءِی الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ﴾ (٦٢) واتە: ئەو رۆژە که بانگیان دەکات، ده فەرموئ: کوان ئەو هاوبەشانەم ئێو پێتان وابوو هاوبەشمن؟

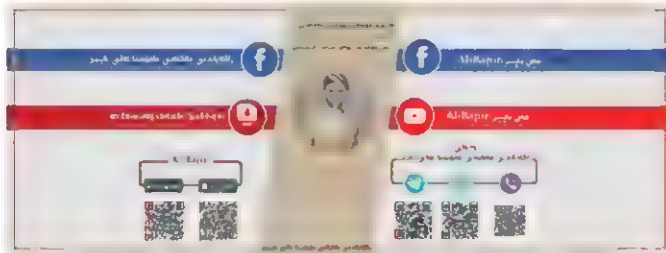
کهواتە: ﴿أَيْنَ شُرَكَاءِی﴾، یان هەر روونکەرەوێهە بۆ: ﴿يُنَادِيهِمْ﴾، یاخود وشە (ده فەرموئ): ﴿يَقُولُ﴾ ی بۆی (تَقْدِير) ده کری که قرتیزاوه، له بهر ئەوێه سیاق ده یگهیه نی، واتە: ئەو رۆژە که بانگیان دەکات، ده فەرموئ: کوان هاوبەشەکانم؟ ﴿قَالُواْ ءَاذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ﴾، ﴿ءَاذَنَّاكَ﴾، یانی: ههواڵمان پێداوی و ئاگادارمان کردوویهوه، ئەمە هی قۆناغیکی دواترە، واتە: پێشتر ئەو پهروهردگارمان! ئاگادارمان کردوویهوه: ﴿مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ﴾، ئێمە هیچ بینەرێکمان له نیودا نیه، یاخود هیچ گهواهیدەرێک و شایه دیکمان له نیودا نیه، شایه دیی بدات تۆ هاوبهشت هه بێ.

٨- ﴿وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُواْ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ﴾، ئەوێه پێشتر بانگیان ده کردو، لێ ده پارانەوه لێیان ونبوو، (صَلَّ أَي: غَابَ، وَضَاعَ)، ونبوو، زایه بوو، لێیان په نهان بوو، چونکه بوونێکی راسته قینهی نه بوو، بوونێکی وه هیمی هه بوو له مێشکی نه وانا.

٩- ﴿وَطَنُّوْاْ مَا لَهُمْ مِّنْ حِجْصٍ﴾، زانیان و، دڵیا بوون که هیچ په ناگهیه کیان نیه، وهك پێشتریش باسمان کرد، (طَنَّ) به پێی ئەو سیاقانهی تێیاندا دی، مانایه که ی دیاریی ده کری، که ئایا مه به ست پێی گومانه، یان دڵیا ییه، له رۆژی دوایدا هاوبهش بۆ خوا دانهرو بپروایه کان دڵیا ده بن و، زانیاری تهواویان ده بێ که تازه گرفتار بوون و شوینی

دەربازبوونيان نيه، كه واته: ليره دا (ظنوا) به ماناي (گومان ده بن) نيه، ياني: دُنيا بوون
كه هيچ په ناگه يه كيان نيه.

(المَحِيصُ: مَصْدَرٌ مِّمِيٍّ، أَوْ اسْمٌ مَّكَانٍ مِنْ: حَاصٍ يَحِيصُ: إِذَا هَرَبَ، أَيُّ مَا لَهِمْ
مَقَرٌّ مِنَ النَّارِ وَمَلْجَأٌ)، وشه ي (مَحِيص): يان چاوگيكي ميمييه، ياخود ناوي
شوينه، ياني: هيچ دەربازبوونيان نيه، ياخود شويني دەربازبوونيان نيه، كه واته:
(مَحِيص): ئەگەر چاوگ بئ، ياني: دەربازبوون و قوتاربوون، به لام ئەگەر ناوي
شوئن بئ، واته: په ناگه، شويني لئ دەربازبوون و، شويني په نا پئ گرتيان نيه،
له و پوژده دُنيا ده بن و به و شيوه يه ده كه ونه گوړي، بئ پشت و په نا.

مەسەلەى دووهم:

مرۆف بو و دەست خستنى چاکە زۆر خوازیارهو، داواکاره له خواو، له کاتى تووش بوونى زیان و ناپهحه تیشدا زۆر بى هیوايهو، له کاتى پى چىژرانى بهزهى خواشدا، پاش خراپه و زیان، خۆهه لکیش و له خورادیتوويه، بویه شایستهى سزایه کى بپرهزایه، که بىگومان لپره دا مه بهست پى مرۆفى بپروایه:

خوا ده فهرموى: ﴿لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ ٤٩﴾ وَلَيْنَ أَدْفَنَهُ رَحْمَةٌ مِّنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ لِيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ٥٠ وَإِذَا أُنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ ٥١ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ٥٢﴾

شیکردنهوئى ئەم ئایه تانه، له یازده برگه دا:

(١)- ﴿لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ﴾ ئینسان له پارانهوئى چاکه بپزار نابى، یانى: (لا یستم الإنسان من دعاء الله بالخیر)، مرۆف له له خوا پارانهوئى بو چاکه بپزار نابى، ماندوو و شهکەت نابى، (السَّامَةُ الْمَلَالَةُ) به کوردی ده بیتهوئى بپزاری و، شهکەت بوون و، وه رهز بوون، وشهئ: (الإنسان)، هه رهچهنده (أل) ناساندنى له سه ره، به لام مه بهست پى جینسى ئینسان نیه، تیکرای مرۆفان، چونکه هه موویان وانین، به لکو مه بهست پى مرۆفى بپروایه، که واته: (أل) که ته گهر بو جینسیش بى، واته: جینسى ئینسانى کافر، یاخود ناساندنه که بو (عهْد)، واته: مرۆقه که، یانى: مرۆفى بپروا.

(٢)- ﴿وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ﴾، ته گهر زیان و خراپه یه کى تووشبوو، زۆر ناویمیدو بى هیوايه، بوچی خوا ﷻ هه ردووکیانى به کارهیتان، هه م: (یئس)، هه م (قنوط) به کارهیتانوه؟ ده لئین: (یأس) بریتیه له وه که ئینسان بى هیوا بى و ته ما

براوبی، بەلام (قُئُوط) ئەوێهه که له خێرو چاکه تهما براو بی، حیکمهتی بهکارهێنانی ئەو دوو وشهیهش ئەوێهه: (الْيَاسُ: فِعْلٌ قَلْبِي وَالْقُئُوطُ اِنْفِعَالٌ بَدْيٍ مِنْ اَثَرِ الْيَاسِ)، (يَاس): بریتیه له کردهوێهه کی دلی، بەلام (قُئُوط) دهکرهوتنی ئەو حالهته دهروونییهه لهسهه دهه و چاو، ئەمه تهعبیرتکی جوانه.

(۳)- ﴿وَلَيْنَ اَذَقْنَهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ﴾، ئەگەر تێمه بهزهیهه کی له خۆمانهوه پێ بچێژین، دواى ئازارو زیان و ئارهههتییهه که تووشیوووه.

(۴)- ﴿لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي﴾، زۆر به دلیاییهوه، دهلی: ئەوه هه منو من شایسته می، ئەو رهحهته و بهزهیه و خێرو خوشیهه که هاتۆته پێم، شایسته می منه.

(۵)- ﴿وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً﴾، پێشم وانیه کاتهکه (السَّاعَةُ)، بێت و، بهریا بێت، (السَّاعَةُ)، واته: ئاخیر زهمان، یان پۆژی دواى، یان قیامهت و ههلسانهوه.

(۶)- ﴿وَلَيْنَ تُجَعْتُ إِلَى رَيْفٍ﴾، ئەگەر بگێردرێمهوه بۆ لای پهروهردگاریشم.

(۷)- ﴿إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى﴾، به دلیایی بۆ من له لای خوا هه ره باشت، ههیه، واته: پاداشتی هه ره باشترو، حالهتی هه ره باشت، چونکه (حُسْنَى: صِفَةُ مَوْصُوفٍ مَحْذُوفٍ)، (حُسْنَى) سیفهتی وه سفکراویکی قرتێراوه، واته: (لِلْخَصْلَةِ الْحُسْنَى)، یان (لِلْحَالَةِ الْحُسْنَى)، یان (لِلْمُتَوَبَةِ الْحُسْنَى)، حالهتی باشت، یان سیفهتی باشت، یاخود پاداشتی هه ره باشت بۆ من ههیه له لای خوا.

(۸)- ﴿فَلْيُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا﴾، به دلیایی و به جهختکردنهوهوه ئەوانه ی بیروان، ههوالیان پێ دهدهین بهوهی کردوویانه.

(۹)- ﴿وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾، له ئازارو سزایه کی ئەستووو زه به لاه و بێره زاشیان پێ دهچێژین، (الْغَلِيظُ: الصَّلْبُ)، وشه ی (غَلِيظٌ) یانی: پتهوو رهق، که دهگونجی بلێین: بێره زه، یان زهر، یان زه به لاه، هه مووی دهگریتهوه.

لێره دا پێویسته چه‌ند سه‌رنجێکی ڕه‌وانبێژی بده‌ین:

أ- که ده‌فه‌رموی: ﴿لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ﴾، ﴿لَا يَسْتَمُ﴾، ئەمه ته‌عبیرکردنه له‌وه که م‌ر‌و‌ف به‌رده‌وام دا‌و‌ای چاکه ده‌کات، ﴿مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ﴾، م‌ر‌و‌فی ب‌پ‌روا چی چاکه زیاتر خوازیاری ئەوه‌یه، به‌لام: ﴿وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ﴾، (م‌س) ئەوه‌یه که شتێک بگاته شتێک به‌ ئاسته‌م، واته: ئەگه‌ر ت‌و‌زێ نا‌ره‌حه‌تی و نا‌زاری تووش ب‌بی، ﴿فَيَعُوسُ قَنُوطٌ﴾، نا‌ئ‌وم‌ید ده‌بی و، نا‌ئ‌وم‌یدییه‌که‌ش له‌سه‌ر ده‌م و چاو و ڕ‌و‌اله‌تی ده‌رده‌که‌وی، ﴿وَلَيْنَ أَذْقَنَهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ﴾، ئەگه‌ر ت‌یمه به‌زه‌ییه‌کی له‌خ‌و‌مانه‌وه پ‌ی ب‌چ‌ێژین، له‌ دا‌و‌ای نا‌زارو زیانی‌ک که تووشی بووه، واته: هه‌ر که به‌ ئاسته‌م نا‌زارو زیانی تووش بوو، دا‌و‌ای ئەوه‌ی به‌زه‌ییمان پ‌ی چ‌ێژت - به‌زه‌یی خواش ﷻ به‌رحه‌سته ده‌ب‌یت‌ه‌وه له‌ نا‌زو ن‌ی‌عه‌مه‌ت و خ‌و‌ش‌یه‌کاندا، له‌و شتانه‌دا که م‌ر‌و‌ف پ‌ی‌خ‌و‌شن - ئەوه له‌و حا‌له‌ته‌دا له‌ ج‌یا‌تی ئەوه‌ی ئەو ن‌ی‌عه‌مه‌ته ب‌گ‌یر‌یت‌ه‌وه ب‌و‌ لای خوا، ده‌لی: ﴿هَذَا لِي﴾، ب‌و‌یه ئەوه‌م ها‌ت‌و‌ته ده‌ست، چون‌که شایسته‌م، ئ‌ن‌جا به‌و ن‌ی‌عه‌مه‌ته‌ی خوا، که خوا پ‌ی‌ی چ‌ێژت‌وه، ه‌ی‌نده له‌ خ‌و‌ی با‌یی ده‌بی، یه‌که‌سه‌ر نک‌و‌ول‌یش ده‌کات له‌ ڕ‌و‌ژی دا‌و‌ایی، که ڕ‌و‌ژی س‌زاو پا‌داشته، ب‌و‌یه ده‌لی: ﴿وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً﴾، پ‌یش‌م وانیه ق‌یا‌مه‌ت‌یش به‌ر‌پ‌ا ب‌بی، که ده‌لی: ﴿وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي﴾، (إِنَّ الشَّرْطِيَّةَ الَّتِي يَغْلِبُ وَقُوعُهَا فِي شَرْطِ الْمَشْكُوكِ وَقُوعُهَا)، واته: (إِنَّ الشَّرْطِيَّةَ)، به‌ ز‌و‌ری ده‌چ‌یت‌ه‌ سه‌ر مه‌رج‌ێک که دوو د‌ل‌یی هه‌بی له‌وه‌دا که په‌یدا‌ده‌بی، یان نا؟ ﴿وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي﴾، ئەگه‌ر گریمان گ‌یر‌د‌رامه‌وه، واته: ز‌و‌ر دوو د‌ل‌یشم له‌وه‌دا که ب‌گ‌یر‌د‌ر‌یمه‌وه ب‌و‌ لای په‌روه‌رد‌گارم، به‌لام ئەگه‌ر گریمان گ‌یر‌د‌رامه‌وه‌ش، ﴿إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى﴾، هه‌م به: (إِنَّ‌ه)، که ب‌و‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌و دا‌کو‌کی‌کردنه، ﴿عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى﴾، دی‌سان (ل)‌یش ب‌و‌ د‌ل‌یا‌کردنه‌وه‌یه، ز‌و‌ر به‌ د‌ل‌یا‌یه‌وه چی چاک‌تره ب‌و‌ من له‌ لای خوا هه‌یه.

ب- که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿فَلَنَتَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا﴾، ئەمه: (إِظْهَارٌ فِي مَقَامِ الْإِضْمَارِ)، ده‌رخ‌سته‌ له‌ شو‌ینی په‌نه‌ان‌کردن، خوا ﷻ ده‌یت‌وانی ب‌فه‌رموی: (فَلَنَتَبَنَّهُمْ)،

بیگومان هه‌والیان پێ ده‌دهین، به‌لام ده‌فه‌رموؤ: ﴿فَلَنْتَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا﴾ هه‌وال ده‌دهینه ئه‌وانه‌ی بی‌پروا بوون به‌وه‌ی کردوو‌یانه، که ده‌فه‌رموؤ: هه‌والیان پێده‌دهین، یانی: ده‌فه‌رموؤ: ئه‌وه کرده‌وه‌کانتان، که‌واته: شایسته‌ی ئه‌و سزایه‌شن، نه‌ک شایسته‌ی ئه‌و پاداشته‌ بن که خه‌یال‌پلوتان پێوه ده‌کرد، ﴿وَلَنَذِقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾، وشه‌ی (غَلِيظٍ): زیاتر بۆ شتی جه‌سته‌یی به‌کارده‌هێترئ، شتی ماددی و به‌ره‌ه‌ست، به‌لام لی‌رده‌دا خوازاوه‌ته‌وه بۆ ئه‌و سزایه‌ی خوا، ده‌شگونجئ سزایه‌که هه‌ر وشه‌ی (غَلِيظٍ)، بۆ مانا روا‌له‌تییه‌که‌ی بۆ به‌کاربه‌هێترئ، واته: سزایه‌کی زه‌به‌لاحی بی‌په‌زا.

ج- که ده‌فه‌رموؤ: ﴿وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ﴾، وشه‌ی (مَسَّ): (أَصَابَهُ إِصَابَةً خَفِيفَةً)، واته: به‌ سووکی تووشی‌بوو، چونکه (مَسَّ) ئه‌وه‌یه به‌ ئاسته‌م ده‌ست بگه‌یه‌یه شتیک، ئه‌گه‌ر به‌ ئاسته‌م ئازاریکی تووشی‌بوو، ئه‌وه هه‌م له‌ پیش‌دا هاتوه‌و، هه‌م له‌ دواییدا هاتوه‌.

دوایی ده‌فه‌رموؤ:

(۱۰)- ﴿وَإِذَا أُنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ﴾، کاتیک ئیمه‌ چاکه‌ له‌ گه‌ل مرو‌فدا بکه‌ین، پشت هه‌ل‌ده‌کات و ته‌نیشتی خو‌ی دوور ده‌گرئ.

مرو‌ف لی‌رده‌دا به‌ گشتی هاتوه‌، به‌لام ئه‌وه‌ی پیشی به‌ دنیایی مه‌به‌ست پێی مرو‌فی بی‌پروا بوو، چونکه نکوولییکردن له‌ روژی قیامه‌ت و، هه‌موو شتیک گێرانه‌وه بۆ خو‌و، نادیده‌گرتنی خوا، ئه‌وه ئینسانی بی‌پروا عاده‌تی وایه، به‌لام ئه‌مه‌یان ده‌گونجئ هه‌ر مه‌به‌ست پێی ئینسانی بی‌پروایی و ده‌شگونجئ مرو‌ف بئ به‌ گشتی، چونکه له‌ گه‌ل مرو‌فاندا به‌ گشتی ده‌گونجئ، ﴿وَإِذَا أُنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ﴾، ئه‌گه‌ر چاکه‌مان له‌ گه‌ل مرو‌فدا کرد، پشت هه‌ل‌ده‌کات و، ته‌نیشتی خو‌ی دوور ده‌گرئ.

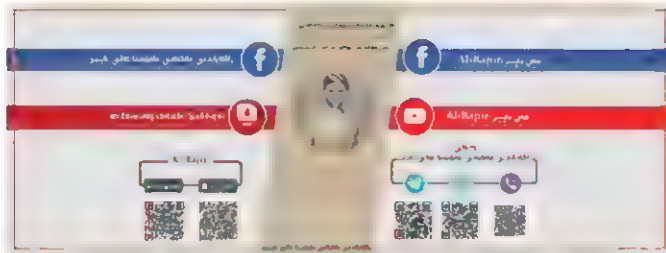
(۱۱)- ﴿وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾، ئەگەر نارهەتییه کیشی تووشبوو، دوایەکی پان و بەرین دەکات، ئەمە لەگەڵ ئینسانی مسوڵمانیشدا دەگونجی، مسوڵمانێک کە ئیمانەکی مەحکەم و دامەزراو نەبێ، کە لە کاتی نازو نێعمەتدا بوغرا دەبێ، لە کاتی نەهات و نارهەتییايشدا زۆر وەهەڵپە دەکەوی، دەست دەکات بە پارانەوهی دوورو درێژ لە خزمەت خوادا، ئەو دەگونجی مەبەست پێی ئینسانی مسوڵمانیش بێ، بەلام بە تەئکید کە خوا ﷻ لێرەدا ئەم حالەتە باس دەکات، حالەتی سەرزنەشتکردنە، واتە: تۆ کە خوا چاکەیهکت لەگەڵدا دەکات، نابێ پێی بوغرابی و، خۆت دوور بگری و، فیزو کەشخە پێو بەکی، چونکە ﴿وَنَآ بَجَانِبِهِ﴾، ڕووی وەرگێراو تەنیشتی خۆی دوورخستەوه، ئەمە مەبەست پێی بوغرابوون و، لە خۆبایی بوون و، فیزو کەشخەو دەمار پێکردنە، بە تاییەتی وشە (الإِعْرَاضُ: الإِنْصِرَافُ عَنْ شَيْءٍ، وَهُوَ مُسْتَعَارٌ هَذَا لِلْغَفْلَةِ عَنْ شُكْرِ الْمُنْعَمِ، أَوْ التَّعَمُّدِ لِتَرْكِ الشُّكْرِ، (إِعْرَاضُ): بە مانای وازھێنانە لە شتێک، بەلام لێرە خوازاو تەو بە بۆ ئاگایی لە سوپاسکردنی خاوەن چاکە، کە خوا، یاخود ھەر بە ئانقەست سوپاسگوزاریی نەکردن، دوايش کە دەفەرموێ: ﴿وَنَآ بَجَانِبِهِ﴾، تەنیشتی خۆی دوورخستەوه، ئەمە تەعبیری کە بۆ فیزو کەشخە نواندن بەسەر مەروڤەکاندا، واتە: تەنیشتی خۆی، کە لەکە خۆی دوورخستەوه، (وَهُوَ كِنَايَةٌ عَنْ إِبْعَادِ نَفْسِهِ)، ئەمە کنارەیه لە خۆ دوور خستەوه.

بەلام بە بۆ چوونی من کنارەیه بۆ فیزو کەشخەو دەمارکردن.

﴿وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾، ئەگەر بە ئاستەم نارهەتییهکی تووش بوو، دوایەکی پان و بەرین دەکات، کە دەفەرموێ: ﴿فَذُوْ دُعَاءٍ﴾، خاوەنی پارانەوهیەکی فراوانە، نەیفەرموو: (يَدْعُ دُعَاءً عَرِيضاً)، پارانەوهیەکی فراوان دەکات، بەلکو دەفەرموێ: ﴿فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾، واتە: زۆر دەپارێتەوهو دوای دوورو درێژ دەکات لە کاتی نارهەتییايشدا، وەك پارانەوهو داوا لە خوا کردن لەو حالەتەدا، ئەو مەروڤە بۆتە خاوەنی، چونکە (ذُو)، یانی: (صَاحِبٌ)، (عَرِيضٌ)یش، یانی: بەرین، کە پێچەوانە ی درێژی، ئنجا شتێک کە پان و بەرین بێ، مانای

وايه پانتاييه كەي زۆرە، پارانه وەيه كە خاوەنەكەي لەسەري بەردەوام بێ و، زۆر داوا بكات، لێرەدا چوینراوه بە شوینێکی پان و بەرین و قەراخەو، ئنجا شتێك ئەگەر پاناییه كەي زۆر بێ، مانای وايه درێژاییه كەشی هەر زۆرە.

مەسەلەى سىيەم و كۆتايى:

فەرمانكردن بە پىغەمبەرى خوا ﷺ كە لىيان بېرسى: ئايا ئەگەر قورئان لەلايەن خواوہ ھاتبى و، ئەوانىش پى بېروابن، چ زىانىكى مەزن دەكەن بەھوى دووبەرەكىى و دوورىيانەوہ لە دژى قورئان، پاشان راگەياندى ئەو راستىيە كە خواى زاناو توانا بەردەوام نىشانەكانى خوى، كە بەلگەى راستىيى قورئانن، پىشانى خەلك دەدات لە گەردوون داو، لە خودى خوشياندا، بېروايانىش لە دیدارى خوادا دوو دىن، ھەرچەندە خوا دەورە دەرى ھەموو شتىكە:

خوا دەفەرموى: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ أَضَلِّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَزِيهَمَ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيقٍ مِّنْ لِّقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَّا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ ﴿٥٤﴾﴾

شىكردنەھى ئەم ئايەتانە، لە ھەشت برگەدا:

(١)- ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ ئايا دەبينن (بە چاوى عەقل و دىل)؟ ئايا دەزانن؟ ئەگەر لەلايەن خواوہ بوو، بىگومان (كان) پاناوہكەى دەچىتەوہ بۆ قورئان، چونكە باس باسى قورئانە، واتە: ھەوالم پى بدن، ياخود ئايا دەزانن؟ ئەگەر قورئان لەلايەن خواوہ بوو.

(٢)- ﴿ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ﴾، ئنجا ئىوہش پى بېروا بوون، (ثم): (لِلتَّارِخِي الرَّئِىي؛ لِأَنَّ الْكُفْرَ بِمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، أخطرُ مِنْ كَوْنِ الْقُرْآنِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ) واتە: (ئَمْ)، لىرەدا بۆ رىزبەندى پلە پلەيەو، بۆ رىزبەندى بە كاوہ خوو بەدوادا ھاتنىشە، چونكە بېروايى بەھوى لەلايەن خواوہيە مەترسىدارترە، ياخود شتىكى گەورەترە لەوہ كە قورئان لەلايەن خواوہ بى، قورئان لەلايەن خواوہ بى، شتىكى گەورەيە، بەلام لەوہ گەورەتر ئەوہيە كە مرووف پى بېروابى، بۆيە بە: (ئَمْ)، ھىناويەتى.

(۳) - ﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾، كى گومپراتره له كه سىك له دووبه ره كىيه كى دووردایه، (شِقَاق) به مانای (خلاف) دى، واته: دووبه ره كى و راجیایی، ههروه ها به مانای سه ریچییش دى، كه ده فهرموى: ﴿بَعِيدٍ﴾، واته: له دووبه ره كى و دژایه تیه كه دا زۆر دووركه و تۆته وه، زۆر رۆشتوه، كه واته: ﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾ (۵۴)، یانی: (مَنْ أَضَلُّ مِنْكُمْ)، كى له ئیوه گومپراتره؟! كه به قورئان بیروایه دواى ئه وهى ده زانن له لایهن خواوهیه، كى له ئیوه گومپراتره؟! كه له حاله تی دووبه ره كى و دژایه تیه كى دووردان له دژى قورئان؟ ﴿مَنْ أَضَلُّ﴾، (مَنْ الْأُولَى لِلِاسْتِفْهَامِ وَهُوَ مُسْتَعْمَلٌ فِي مَعْنَى النَّفْيِ، أَي: لَا أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ)، (مَنْ) یه كه م بو پرسیار كردنه و له مانای (لابردن) دا به كارهیتراره، واته: هیچكه س گومپراتر نیه له وه كه سه ی له دووبه ره كىیه كى دووردایه، به لام (مَنْ) ی دووهم ﴿مِمَّنْ﴾ كه (مَنْ) ی چۆته سه ری، (مَنْ) ی (مَوْصُولَةٌ) یه، یانی: (مَنْ أَضَلُّ مِنَ الَّذِي هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ)، واته: كى گومپراتره له كه سىك كه له دووبه ره كىیه كى دووردایه.

لیره دا خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ده یخاته به رچاویان كه هیچكه س له ئیوه گومپراتر نیه، ئه ی بیروایه كان! دواى ئه وهى به رده وام خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ نیشانه كانى خوى له ئاسۆیه كان و، له خودى مرؤفیشدا پیشان ده دات، له سه ر هه قانیه تی قورئان، ئنجا هیچكه س له ئیوه گومپراتر نیه كه ئیوه به قورئان بیروابن و، تیدا له حاله تی دووبه ره كى و دژایه تیدابن، چونكه ئه وان هه ر به ئه وه نده یان واز نه هیناوه كه پى بیروابن، به لكو دژایه تیشیان كردوه، بۆیه خوا ده فهرموى: ﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾، نه یفه رمووه: (مَنْ أَضَلُّ مِنْكُمْ)، چونكه پىشى فهرموویه تی: پى بیروابوون، خواى قسه له جى ئه م ته عییره ی به كارهیتراره، تاكو بزانی، وىرای پى بیروابوون، دژایه تی و، دووبه ره كییشیان كردوه بو قورئان.

له كۆتاییدا خوا ده فهرموى:

(۴) - ﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ﴾، له مه وودا نیشانه كانى خۆمانیان له ئاسۆیه كان و، له خودى خۆشیاندا پیشان ده ده ی.

۵- ﴿حَتَّى يَبَيِّنَ لَهُمُ أَنَّهُ الْحَقُّ﴾، تاكو ئەو كاتهی بۆیان دەردەكهوێ، كه ئەو هەقهو چهسپاوه، (أَنَّهُ) راناوهكهی بۆ قورئان دەچیتەوه، دەشگونجی بۆ خواى بهرزى مهزن بچیتەوه، واته: كه خوا هەقه، دەشگونجی بۆ پیغه مبهەر ﷺ بچیتەوه، كه پیغه مبهرى خوا هەقهو راسته، رهوانه كراوى خوايه، بهلام له ههموویان ویچوو تر، ئەوهیه كه بۆ قورئان بچیتەوه، چونكه رهوته كه باسی قورئان دهكات.

۶- ﴿أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾، ئایا بهس نیه بۆ پهروهردگارت كه بهسهر ههموو شتيكهوه چاودیره؟! ئەم تهعبیره دهگونجی به چهند شیوهیهك مانا بكری:

أ- (أَوَلَمْ تَكْفِكَ شَهَادَةُ رَبِّكَ)، واته: ئایا بۆ تۆ بهس نیه كه پهروهردگارت شایه د بى لهسهر راستی قورئان؟! راستی قورئان؟!!

ب- (أَوَلَمْ تَحْضِلِ الْكِفَايَةَ بِرَبِّكَ)، واته: ئایا كیفایهت پهیدا نهبووه به پهروهردگارت، به شایه دیى دانى پهروهردگارت؟!!

ج- ئایا بۆ ئەوان بهس نیه بۆ سهلماندنی ئەوه كه قورئان هەقهو، تۆ راستی (ئەى موحه ممه!)، كه پهروهردگارت بهسهر ههموو شتيكهوه چاودیره؟!!

۷- ﴿أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيَّةٍ مِّن لِّقَاءِ رَبِّهِمْ﴾، ئاگادارب، ئەها! ئەوان له دوو دلییدان له دیداری پهروهردگاریان، (الْمَرِيَّةُ: الشُّكُّ الْمُرْجِعُ)، (مَرِيَّةٌ): به مانای دوو دلییهکی بیزاركه ر دى.

۸- ﴿أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ﴾، ئەها، ئاگادارب! ئەو دهورهدهرى ههموو شتيكه، واته: خوا ﷻ به زانیاری و به دهسهلاتی و، به ههموو ئەو واتایانهی بۆ خوا شایسته، دهورهی ههموو شتيکی داوه، بهسهر ههموو شتيكدا بالادهسته، چونكه ههموو شتيك بریتیه له دروستكراوی خوێ.

کورتە باسیک لە بارەى

دەرکەوتنى بەردەوامى نیشانهکانى خوا^ﷻ

لە ئاسۆیه‌کان و لە خودى مروّفانیشتدا:

خو^ﷻ که رایگه‌یاندوه و ده‌فه‌رموئ: ﴿سَرَّيْهِمْ ءَايَتَنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۖ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾

لە راستییدا ئەم ئایەتە موبارە‌که‌ ئی‌عجازی‌کی زانستی زۆر گشتگیری تێدایه‌، واته‌: هه‌ندی‌ك ئایەت هه‌ن، ئی‌عجازی‌کی زانستی به‌شی (جزئی)یان تێدایه‌، دەر‌بارە‌ی سوورانه‌وه‌ی زه‌وی و، دەر‌بارە‌ی خ‌په‌تی زه‌وی و، دەر‌بارە‌ی هاتنی شه‌وو پ‌ژوو پ‌چرانیان به‌ ده‌وری زه‌ویدا، هه‌روه‌ها دەر‌بارە‌ی سه‌ره‌تای دروست بوونی گه‌ردوون و، کو‌تایی گه‌ردوون و، دەر‌بارە‌ی سه‌ره‌تای دروستبوونی ژیان و، زۆر شتی دیکه‌، به‌لام ئەم ئایەتە موبارە‌که‌ ئی‌عجازی‌کی زانستی گشتگیری تێدایه‌، چونکه‌ خو^ﷻ زۆر به‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌وه‌ ده‌فه‌رموئ: بێ‌گومان له‌مه‌ودا نیشانه‌کانی خ‌ۆمانیان پ‌یشان ده‌ده‌ین له‌ ئاسۆیه‌کان (له‌ گه‌ردوون)و، له‌ خودی خ‌ۆشیاندا، تا‌کو بو‌یان دەر‌که‌وئ که قور‌ئان هه‌قه‌، واته‌: ئەو قور‌ئانه‌ که باسی مروّف ده‌کات، واته‌: جه‌سته‌ی مروّف و، پرووحی مروّف، هه‌روه‌ها باسی گه‌ردوون ده‌کات، تا‌کو زانست زیاتر به‌ره‌و پ‌یشه‌وه‌ بچ‌ئ، ئەو ئاما‌زانه‌ی قور‌ئان کردوونی به‌ گه‌ردوون و، به‌ مروّف، زیاتر، راستیان ده‌سه‌لمی‌ترئ، ئەوانه‌ش نیشانه‌ی خو^ﷻ له‌سه‌ر راستی قور‌ئان.

له‌ چوار کورتە ب‌رگه‌دا، ئەم باسه‌ ده‌خه‌ینه‌ پروو:

۱- ئایینی راست و نه گۆڤدرای خوا سُبْحَانَكَ فهرمایشتی خوایهو، ناگونجی له گه‌ل وه‌سفی راست و دروستی دروستکراوه‌کانیدا تیکبگیری:

وه‌حیی خوا نه‌گه‌ر نه‌گۆڤدرایی و، ده‌ستکاری نه‌کراپی، دیاره‌ فهرمایشتی خوایه، فهرمایشتی خواش ناگونجی له‌گه‌ل زانست دا تیکبگیری، زانست بریتیه له چی؟ زانست بریتیه له وه‌سفکردنی دروستکراوه‌کانی خوا، ئنجا فهرمایشتی خوا له‌گه‌ل کرده‌وه‌که‌یدا، له‌گه‌ل دروستکراوه‌که‌یدا چۆن تیکده‌گیری؟! ئاین نه‌گه‌ر نه‌گۆڤدرایی و، ده‌ستکاری نه‌کراپی، وه‌حیی خواو فهرمایشتی خوایه، زانستیش باسی دروستکراوی خوایه، ئایینی خواش به‌نسبه‌ت ئیستای مرو‌فایه‌تییه‌وه‌ ئاینیک لئی دنیای بی هی خوایهو، ده‌ستکاری نه‌کراوه، ته‌نیا ئیسلامه‌ که له‌ قورئاندا به‌رجه‌سته‌یه، قورئانیش فهرمایشتی خوایه، خوا سُبْحَانَكَ له‌ سووره‌تی (التوبه) له‌ ئایه‌تی ژماره (۶) دا ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾، واته: نه‌گه‌ر یه‌کیك له‌ هاوبه‌ش بو‌ خوا دانه‌ران داوای په‌نا پێ‌بردنی لێ‌کردی، په‌نا‌ی بده، بو‌ نه‌وه‌ی گو‌پی له‌ فهرمایشتی خواپی، واته: قورئان فهرمایشتی خوایه، بێ‌ژراوی خوایه.

هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (الأنعام) له‌ ئایه‌تی ژماره (۱۱۵) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدًا﴾، فهرمایشتی په‌روه‌ردگارت ته‌واوی کرده له‌ راستی و دادگه‌رییدا.

به‌نسبه‌ت گه‌ردوونیشه‌وه، که نه‌ویش دروستکراوی خوایهو، به‌دییه‌ژراوی خوایه، ئایه‌ت زۆرن له‌و باره‌وه، بو‌ وینه: خوا سُبْحَانَكَ له‌ سووره‌تی (لقمان) دا ده‌فه‌رموی: ﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَالَّتِي فِي الْأَرْضِ رَوَى أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾ ⑩ هه‌ذا خَلَقَ اللَّهُ فَأَرْوِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ⑪، واته: خوا ئاسمانه‌کانی هێناونه‌ دی، به‌بی کۆله‌کاتیك که

بیانینن، (یاخود به چەند کۆلەکیەك که نه‌بیناون و، نایانینن، که مه‌به‌ستی هی‌زی کیشنده‌یه)، هه‌روه‌ها چیا قورسه‌کانی خستوونه نیو زه‌وی، بۆ ئه‌وه‌ی له ژیرتاندا نه‌جووڵی و، له هه‌موو زینده‌وه‌ریکی تیدا بلاوکردۆته‌وه‌و، له‌سه‌ری‌وه ئاومان دابه‌زاندوه، هه‌ر جوړه‌ رووه‌کیکی به‌ره‌مدارمان پی‌رواندوه، ئه‌وه دروستکراوی خوایه، پیشانم بده‌ن، ئه‌وانی دیکه‌ی جگه‌ له‌و (که ده‌یانپه‌رستن)، چیان دروستکردوه؟! (ده‌نکه‌ ملیک، په‌ره‌ مریشکیک، لقه‌ داریک) ﴿بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾، به‌لکو سته‌مکاران له‌ گومپایه‌کی ناشکرادان.

که‌واته: دوو کتێبه‌که‌ی خوا: کتێبه‌ بیستراوه‌که‌ی که‌ قورئانه‌و، کتێبه‌ بینراوه‌که‌ی که‌ گه‌ردوونه (کِتَابُ اللّهِ الْمَسْمُوعِ، وَ کِتَابُ اللّهِ الْمَنْظُورِ)، ناگونجی پیکه‌وه‌ دژ بوه‌ستن، که‌واته: تاكو زانست به‌ره‌و پیشه‌وه‌ بجی، راستی و هه‌قانیه‌تی ئایین و به‌رنامه‌ی خوا که‌ له‌ قورئاندا به‌رجه‌سته‌یه، زیاتر ده‌رده‌که‌وی، هه‌لبه‌ته‌ ری‌بازی پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ، ئه‌ویش هه‌ر به‌رجه‌سته‌کردنی قورئانه‌ له‌سه‌ر ئه‌رزی واقیع و، چۆنیه‌تی کارپیکردنی قورئانه‌.

۲- ئه‌وانه‌ی تیکده‌گیرن: ئایینی گو‌پدراو، زانیاری ته‌واو، یاخود ئایینی ته‌واوو، به‌ ناو زانیاری به‌ زانیاری دانراون:

تیکگیران و دژیه‌کی (تناقص) کاتیك‌ روو ده‌دات که‌ یان ئایینه‌که‌ گو‌پدراپی، به‌لام زانیاریه‌که‌ ته‌واوبی، یاخود ئایینه‌که‌ ته‌واوبی، به‌لام ئه‌وه‌ی به‌ زانیاری دانراوه‌، زانیاری نه‌بی‌ت و ناته‌واوبی، هه‌ر بۆیه‌ کاتی خو‌ی له‌ سه‌ده‌کانی ئیوه‌پراستدا وه‌ك له‌ مه‌وسوو‌عه‌ی: (دروشه‌وه‌ی ئیمان و پوچه‌لیی ئیلحاد)دا به‌ درژی‌ی سه‌رگوزشته‌ی سه‌ره‌له‌دان‌ی ئیلحاد له‌ ئه‌ورووپا و رۆژئاوامان دا باس کردوه، که‌ چۆن دژایه‌تی و ناکوکی و دووبه‌ره‌کی له‌نیوان په‌وتی زانست و ئایینی کلێسادا، نه‌ك ئایینی مه‌سیح، که‌ له‌ دوا‌ی مه‌سیح ﷺ ده‌ستکاری کرا بوو، گو‌پدرا بوو، ئه‌و دژایه‌تی و ناکوکی و دووبه‌ره‌کیه‌ چۆن په‌یدا‌بوو؟ که‌ ئه‌وه‌ به‌سه‌ره‌تیک‌ی دوورو درێژه‌، چونکه‌ ئایینه‌که‌ گو‌پدرا‌بوو، به‌لام زانیاریه‌که‌ به‌ زۆری ته‌واو بوو، ئه‌ویش نه‌ك هه‌مووی،

بەلام ئایینه که گۆردرابوو و تیکدراوو، ئیستا هەندیک جار هەندیک شت بە ناوی زانیارییهوه دەگوترێ، بۆ وینە: بیردۆزی داریونیزم، یان فرۆیدییزم، یان مارکسیزم، ئەو بیردۆزانە که لەگەڵ قورئاندا تیک دەگیرن، لەبەر ئەوەی ئەوانە بە ناو زانیاری ناتهواون، لەگەڵ ئایینی تیرو تەواودا تیک دەگیرن، ئەگەرنا هیچ راستییەکی زانستی نیه، لەگەڵ وەحیی دەستکاری نەکراو، نەگۆردراودا تیک بگیرێ، یانی: لە ئیستاوه تاكو قیامت دێ، کەسێک لێی بکوڵیتەوه راستییەکی زانستی، کە سەلمێزای ئەوه راستییەکی زانستییه له قوناغی بیردۆزهو تیوری هەڵبەردوه، هەرگیز راستییەکی زانستی نابینی که لەگەڵ ئایەتیکو قورئاندا دژ بوەستێ، یان لەگەڵ دەقیکی سوننەتی پیغەمبەردا ﷺ که به راستی سەنەدەکە راست بێت و پەيوەست بێ بە پیغەمبەرەوه ﷺ چ فرمایشتی بێ، چ کردەوهی بێ، چ دانپیداھێنانی بێ.

۳- به پێی ئایەتی: ﴿سَرِيهَمَ اٰیٰتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ﴾، بەردەوام و بەبێ پسانەوه، زانست هەر بەرهو پیش دەچێ و، هەتا زانیاریش بەرهو پیشتر بچێ، راستی قورئان ئاشکراتر دەبێ:

کەواتە: ئەمەش موژدەیهکی خۆشه بۆ هەموو ئەوانە عەودالی زانست و، شەیدای دەرکەوتنی راستییەکان، شەیدای ئەوەن که له نەینییەکانی خۆیان و دەوروبەریان و، گەردوون زیاتر بەهرەمەندبن، با دڵنیا بن، بەپێی ئەم ئایەتە موبارەکە، بەردەوام نەینییەکانی گەردوون و، نەینییەکانی خودی مرقیش، زیاتر دەرەکەون، که دواجاریش دەبن بە نیشانە راستییەتی قورئان و، نیشانە راستییەتی خوا ﷻ و، راستییەتی پیغەمبەری خاتەم ﷺ.

چونکە وەك پیشتر گوتمان (س) ی سەر: ﴿سَرِيهَمَ﴾، لەمەودوا نیشانەکانیا ئیمان پیشان دەدەین، سەردەمی پیغەمبەر ﷺ گوتووینە: لە مەودوا، چونکە ئایەتەکە دەفەرموێ: لە مەودوا، بۆ ئیستاش که دەخوینینەوه هەر بە مانای لە مەودوا دێ، کەواتە: بەپێی ئەو ئایەتە بەردەوام راستییە زانستییهکان کەشف دەبن و دەرەکەون و، دەبنە بەلگەش لەسەر راستییەتی قورئان.

۴- زانایانی پېشوو ش ئاماژەیان بەو راستییە مەزنە کردوہ:

بۆ وێنە: (فخر الدین الرازی) لە تەفسیرەکی خۆیدا^(۱) لە تەفسیری ئەم رێستە قورئانییەدا کە دەفەرموێ: ﴿سَرِيهَمْ ءَايَتِنَا فِي الْأَفَاقِ﴾، چەند قسەیک دەکات، من پوختە قسەکانی دێنم:

دەلی: دوو قسە هەن لە بارەی تەفسیری ئەو رێستە قورئانییەو:

یەكەم: مەبەست لە نیشانەکانی ئاسۆیەکان بریتین لە نیشانە گەردوونییەکان و، نیشانە ئەستێرەو خڕۆکەکان و، نیشانەکانی شەوگاریو رۆژگاریو، نیشانەکانی ڕووناکی و، تاریکییەکان، ھەروەھا نیشانەکانی جیھانی چوار توخمەکان، (مەبەستیان پێیان: ئاو و گل و ھەواو ئاگر بوو)، ھەروەھا کە دەفەرموێ: ﴿وَفِي أَنْفُسِهِمْ﴾، مەبەست پێی ئەو بەلگانەن کە وەرەگیرێن لە چۆنیەتی دروستبوونی کۆرپەلەکان لە تاریکییەکانی منداڵدانەکاندا، پەیدا بوونی ئەندامەکان و، ئەو پێکھاتە سەرسوڕھێنەرەکانی کە خوا مرۆڤیان لێ دروست دەکات، وەك خوا ﷻ لە سوورەتی (الذاریات)دا، دەفەرموێ: ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾، واتە: لە خودی خوشتاندا نیشانە زۆرن، بۆچی سەرئێش نادەن؟! ئنجا دوایی فەخرەددینی رازی دەلی: (يعني نريهم من هذه الدلائل مرّة بعد أخرى إلى أن تزول الشبهات عن قلوبهم، ويحصل فيها الجزم، والقطع بوجود الإله القادر الحكيم العليم المنزه عن المثل وال ضد)، واتە: خوا مەبەستی ئەو یە بھەرموێ: نیشانەکانی خۆمانیان لە پێی ئەو بەلگانەو پێشان دەدەین، جار لە دوا جار، تاكو گومانەکان لە دڵاندا دەرەونەو، دڵیایی لە دڵاندا پەیدا دەبێ، بە بوونی پەرستراویکی توانای کارزانی زانای پاك، لە وێنەو لە دژ.

دوایی بۆ خۆی پرسیاریک دەکات، دەلی: (فَإِنْ قِيلَ: هَذَا الْوَجْهُ ضَعِيفٌ؛ لِأَنَّ قَوْلَهُ تَعَالَى: ﴿سَرِيهَمْ﴾، يَفْتَضِي أَنَّهُ تَعَالَى مَا أَطْلَعَهُمْ عَلَى تِلْكَ الْآيَاتِ إِلَى الْآنَ، وَسَيُطْلَعُهُمْ عَلَيْهَا بَعْدَ ذَلِكَ، وَالْآيَاتُ الْمَوْجُودَةُ فِي الْعَالَمِ الْأَعْلَى وَالْأَسْفَلِ، قَدْ كَانَتْ

اللَّهُ أَطْلَعَهُمْ عَلَيْهَا قَبْلَ ذَلِكَ، فَتَبَّتْ أَنَّه تَعَدَّرَ حَمْلُ هَذَا اللَّفْظِ عَلَى هَذَا الْوَجْهِ،
واته: ئەگەر بگوتری: ئەمە ئەو دەگەیهنی که خوا جارێ ئەو خەڵکە ی ئاگادار
نەکردۆتەو ئەو نیشانانەو، لە مەودوا ئاگاداریان دەکاتەو، لە حالیکیدا لە
جیهانی سەری و، جیهانی خواریدا، خوا ئەو شتانە ی پێشانی خەڵک هەر داو،
کەواته: ناگونجی ئەو ئایەتە بەو جوړه تەفسیر بکړی!

فەخرەددینی رازی وەلامیکی باش دەداتەو، لە قەدەر خوێ لە سەدە ی
شەشەمی کوچی و سەرەتای سەدە ی حەوتەمدا، دەلی: (قُلْنَا: إِنَّ الْقَوْمَ وَإِنْ كَانُوا
قَدْ رَأَوْا هَذِهِ الْأَشْيَاءَ، إِلَّا أَنَّ الْعَجَائِبَ الَّتِي أَوْدَعَهَا اللَّهُ تَعَالَى فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءَ، مِمَّا لَا
نَهَايَةَ لَهَا، فَهُوَ تَعَالَى يُطْلِعُهُمْ عَلَى تِلْكَ الْعَجَائِبَ زَمَانًا زَمَانًا، وَمِثَالَهُ كُلِّ أَحَدٍ رَأَى
بَعِينَهُ بَنِيَّةَ الْإِنْسَانِ وَشَاهِدَهَا، إِلَّا أَنَّ الْعَجَائِبَ الَّتِي أَوْدَعَهَا اللَّهُ فِي تَرْكِيبِ هَذَا الْبَدَنِ
كَثِيرَةٌ، وَأَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْرِفُونَهَا، وَالَّذِي وَقَفَ عَلَى شَيْءٍ مِنْهَا، فَكَلَّمَا زَادَ وَقُوفًا عَلَى
تِلْكَ الْعَجَائِبِ وَالْغُرَائِبِ، زَادَ مَعْرِفَةً بِهَا، فَصَحَّ بِهَذَا الطَّرِيقِ قَوْلُهُ: ﴿سَرُّهُمْ
ءَايَتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ﴾، واته: بەلێ ئەو شتانە یان بینو، بەلام ئەو
شته سەرسوڕهێنەرانی خوا لەو شتاندە داوان، کووتایان نیه، خۆی بەرز ئەو
شته سەرسوڕهێنەرانی، کات لە دوا کات بو خەڵک دەردەخات، وێنە کەشی ئەو یه
هەموو کەسیک جهسته ی مروۆی بینو، چەند سەرسوڕهێنەر! بەلام ئەو شته
سەرسوڕهێنەرانی لە جهسته ی مروۆدا هەن، زۆر زۆر و، زۆر بەی خەڵکی نایانزان،
(کەواته: بەردەوام دەردەکەون)، کەسیکیش کە شتیکیان لە بارەو دەزانی، هەتا
زیاتریان لە بارەو بزانی، زانیاری لە بارەیانەو پتر دەبی، بەو جوړهش فەرماشتی
خوا: ﴿سَرُّهُمْ ءَايَتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ﴾، راست دێتە دی.

دووهم: (وَالْقَوْلُ الثَّانِي: أَنَّ الْمُرَادَ بِآيَاتِ الْأَفَاقِ: فَتَحُ الْبِلَادِ الْمُحِيطَةِ مَكَّةَ، وَبَايَاتِ أَنْفُسِهِمْ
فَتَحُ مَكَّةَ)، واته: مەبەست لە ئاسۆیه کان بریتیه لە ئازادکردنی ئەو ولاتانە ی کە دەوری
مەککە یانداو (کە ئیسلام ئازادیان دەکات)، مەبەستیش لە: ﴿أَنْفُسِهِمْ﴾، ئازادکرانی
شاری مەککە یه!

بەلام بە دُنْیایی ئەم واتایە دووهم - کە بەداخەو زۆربەى تەفسیرە پیشینەکان ئەمەیان زیاتر هەلبژاردووە - لەگەڵ نیوهرۆکی ئایەتەکاندا ناگونجی، بەلام ئەوێ فەخرەددینی پازى لە قسەى یەكەمى دا دەریخستو، زۆر جوانە، کە لە پوژگاری ئەوان دا وەك ئیستا زانست بەرەو پیشەووە نەچوو، تاكو ئەو هەموو نەینییانە دەرکەون: گەردوون چۆن دروست بوو، سووپانەوێ زەوێ و، خڕپەتیی زەوێ و، بەرگە هەواو، بەرگە ئاوی و، چیاپەکان و.... هتد، دەرئەوێ و، هیچ گومانى تێدانیه کە مەبەستی خۆی بەرزیش هەر ئەوێ، هەلبەتە وێرایی فەخرەددینی پازى^(۱)، زۆربەیان ئەو پاپەشیان هیناوو ئامازەشیان بەوێ کردو کە دەگونجی مەبەست پێی دەرکەوتنى نیشانەکانى خوا بێ لە گەردوون و، لە مروڤدا، لە ئەنجامى بەرەو پێش چوونى زانستدا.

خوا بە لوتف و کەرەمى خۆی لە قورئاندا زیاتر سەر راستمان بکات، و شارەزیمان بکات و دلمان زیاتر پربکات لە ئیمان و هیدایەت، چونکە تاكو لە خوا نزیکتەر بین، بە دُنْیایی بە فەرمايشتەكەشى ئاشناتر دەبین، خوا یارمەتییمان بدات کە هەرچی دەیزانین بيشیتوانین، حالى بوونەكە لە خۆماندا بکەینه حال، چونکە بێگومان ئامانجى زانست بریتیه لە کارپێکردن و خو پێ چاککردن و دەوربەر پێ چاککردن.

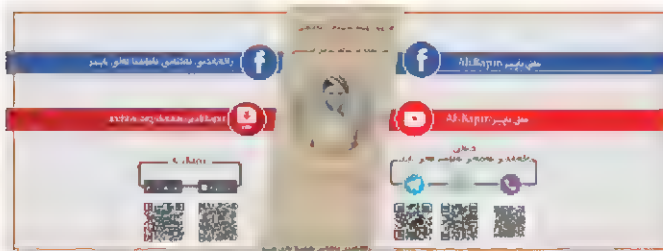
لێرەشدا کۆتایی بە تەفسیرکردنى ئایەتەکانى سوورەتى (فصلت) دینین و دەلێین:

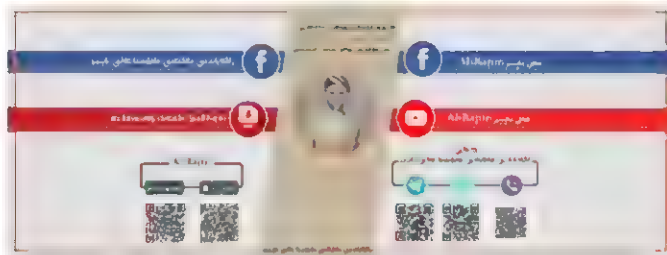
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

(۱) الطبري في (جامع البيان): ج ۲۵، ص ۶، (القرطبي) في (الجامع لأحكام القرآن) ج ۱۵، ص ۲۹۹، (ابن عجيبة) في (البحر المديد في تفسير كتاب المجيد) ج ۲۵، ص ۳۵۵، (الشوكاني) في (فتح القدير) ج: ۲۴۴، ص ۶۲۷.

تہفسیری سوورہتی

الشُّوْرَى

دەستپیک

بەرێـزان!

ئەمڕۆ کە (۲۹/ ربيع الثاني/ سالی ۱۴۴۱) کۆچییه، بەرانبەر (۲۶/۱۲/۲۰۱۹) زاینی، خوا پشتیوان بێت دەستدەکهین بە تەفسیرکردنی سوورەتی (الشوری).

نیوەڕۆکی سوورەتی (الشوری) و بابەتەکانی

یەكەم: ناوی ئەم سوورەتە:

ئەم سوورەتە، بە دوو ناوان ناسراوه:

۱- (حم عسق)، یان (عسق).

۲- (سُورَةُ الشُّورَى)، یان (سُورَةُ شُورَى)، واتە: بە بن (أل)، وهك (البخاري) له (كتاب التفسير) و (الترمذي) له (جامع السنن) دا، هیناویانه، بەلام دیاره ئەوهی زیاتر باوه، بریتیه له (سورة الشورى) یان (سورة شورى).

دووهم: شۆینی دابه‌زینی:

ئەم سوورەتە موبارەکه، لەلای زۆربەى زانایان یه‌کێکه له سوورەتە مه‌ککه‌یه‌کان، هه‌رچه‌نده له قه‌تاده‌و ئینو عه‌بباسی‌شه‌وه هاتوه که چوار ئایه‌ت، ئایه‌ته‌کانی: (۲۳ - ۲۶)، که ئەمه ده‌قه‌که‌یانه: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي

الْقُرْآنِ وَمَنْ يَقْرَفْ حَسَنَةً نَزَدَ لَهُ، فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ أَفَنَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَأِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُخَيِّقُ الْحَقَّ بِكَلِمَتِهِ إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا نَفَعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾

مه دینه بین، به لام وا پیناچی ئەو رایه راست بێ، ده گونجی عه بدوللای کوری عه بباس (خوا لیان رازی بێ)، شتی وای هەر لێ نه گیردرا بیته وه، ههروه ها قه تادهش لێ نه گیردرا بیته وه، ده شگونجی لی شیان گیردرا بیته وه وای تیگه بین، به لام وه ک دوایی له کاتی ته فسیر کردنی ئایه ته کاندای بۆمان ده رده که وێ، ئایه ته کانی ئەم سوورەته موبارە که وه ک ئالقه کانی زنجیر یه کدی په یوه ست ده که ن و، هیچ نیشانه و به لگه یه کیش نیه له سه ر ئەوه ی ئەو چوار ئایه ته یا خود هەر ئایه تیکی دیکه، که هه ندیکیان باسی هه ندی ئایه تی دیکه شیان کردوه، له گه ل که ش و بارودوخی قو ناغی مه که که دا نه گونجی و ناچار بین بلیین: له مه دینه ها توته خوار، ههروه ها هیچ نه قلیک و ریوایه تیکی راست - له پرووی سه نه ده وه - له بهر ده ستدا نیه، ناچارمان بکات بلیین: ئەو ئایه ته له فلان بۆنه داو، له فلان کاته دا له مه دینه ها توته خوار، دوایی خراوه ته نیو پیزی ئەو ئایه تانه ی سوورەتی (الشوری) که له مه که که دا دابه زیوه.

سێیه م: ریزه ندی ی له مو صحف و دابه زینی دا:

له (مصحف) دا ژماره (٤٢) یه، واته: له سوورەتی (الفاتحه) وه که دین ئەم سوورەته موبارە که ژماره که ی (٤٢) یه، به لام له ریزه ندی دابه زیندا، ژماره (٦٩) یه، واش پیده چی له ده وری سالی هه شته می پیغه مبه رایه تی، تا کو سالی نۆیه می شی خایاند بێ، دابه زیی، واته: له گه ل که ش و بارودوخی هه ردوو سالی: ٨ و ٩ دا زیاتر ده گونجی و، ئایه تی: ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ

شُورَى يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رٰزِقُوْهُمْ مِّمَّا رَزَقْتَهُمْ لِيَّنْفِقُوْا ﴿۳۸﴾، لەوبارەو ئەمەزەبە بە ھەلۆیستی ھەردوو ھۆزى ئەوس و خەزەج، كە ھەندىك دەلین: لە سالى نۆیەمداو ھەندىك دەلین: لە سالى دەیەمى پىغەمبەرایەتیدا، بۆ یەكەمجار دیداریان لەگەڵ پىغەمبەرى خاتەمدا ﷺ كەردو، دواتر پەیمانى یەكەم و دووھمى عەقەبەیان لەگەڵ پىغەمبەرى خوادا ﷺ بەستوون، ھەندىكیش دەلین: یەكەم دیدار لە سالى یازدەھەمى پىغەمبەرایەتى دابوو، پەیمانى یەكەم و دووھمیش لە سالى دوازدەو سێزدەدا بوون.

چوارەم: ژمارەى ئایەتەکانى:

ژمارەى ئایەتەکانى سوورەتى (الشورى)، لە لای خەلى مەدینەو مەككەو شام، ھەروەھا بەسەرەش، بە پەنجا (۵۰) دانراو، بەلام لە لای خەلى كووفە بە پەنجاو سى (۵۳) دانراو، زیاترىش ژمارەى (۵۳) زیاتر تەبەنىی كراو، پىشتىش گوتوو مانە: كە جیاوازی لە ژماردى ئایەتەكاندا، دەگەریتەو بۆ كورتى و درێژى رستەكانى قورئان، زانایەك رستەیهكى كەردۆتە دوو كوت، بۆیە بۆتە دوو ئایەت، یەكى دىكە ھەمووى بە سەریەكەو كەردو بە یەك رستە، بۆیە ھەمووى بۆتە یەك ئایەت.

پىنجەم: نۆیەروكى:

ئەم سوورەتە پانتاییەكى زۆرى تیدا تەرخانكراو بۆ باسى وەحیی، شەش جاران وشەى وەحیی بە چەند رێژگەیهك لەم سوورەتە موبارەكەدا دووبارە بۆتەو، لە ئایەتەكانى: (۵۲، ۵۱، ۱۳، ۷، ۳)دا، ھەروەھا لەم سوورەتەدا سى شۆھەزەكانى وەحیی كەردنى خوا، ھاتوون، تەنیا لەم سوورەتەشدا خوا ﷻ ھەرسىك شۆھەزەكانى سەركەردى خۆى بۆ پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، خستوونە روو، بەلام

ویڙای باسی وه حیی که پانتایه کی زوری داگرتوه، چهند بابہ تیکی دیکه ش هاتوون، وهک:

۱- خستنه پرووی ژماره یهک له سیفہت و کرده وه کانی خوا.

۲- باسی پروژی دواپی، به ههردوو قوناغی ناخیر زه مان و قیامت و، باسی بههشت و دوزخ.

۳- باسی پیغهمبه رانی خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) و خاوهنی یهک تاین و بهرنامه بوونیان له هیله گشتیه کاند، که به تاییهت ناوی نووح و ئیبراهیم و مووسا و عیسا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) و، ناوی پیغهمبه ری خوشمان موحه ممد ﷺ به شیوهی دواندن هاتوه.

۴- باسی سیفہته بنه پره تییه کانی کومه لی مسولمان، که دهوری ده (۱۰) سیفہتن.

۵- باسی گه رانه وه بو لای خوا، تهوبه وه رگرتنی خوا له بنده کانی.

۶- باسی خستنه پرووی ژماره یهک له چاکه و نیعمه ته کانی خوا له ژیاپی مروڤدا.

۷- فه رمانکردنی خوا به پیغهمبه ره که ی ﷺ که پینج ئه رکان جیه جی بکات و، پینج راستیانیش رابگه یه نن، له ئایه تی ژماره (۱۰) دا، هاتوه.

شه شه م: تاییه تمه ندیه کانی:

تیمه لهم سووره ته دا (۱۰) تاییه تمه ندیمان دیاری کردوون، که ده گونجی زیاتریشبن، یان ده شگونجی لهم (۱۰) یه، هه ندیکیان بخرنه نیو هه ندیکیان:

۱- یه که مین تاییه تمه ندیی لهم سووره ته، ئه وه یه که ده ستیکی به پینج (۵) پیتی پچر پچره، به لام له (۲) ئایهت دا، (حَمَّ) (۱) عَسَق (۲)، چونکه ده ستیکیکی دیکه ی پینج پیتی هه یه، له سووره تی (مریم) دا، به لام له وی هه ر پینج (۵) پیته کان به سه ر یه که وهن و یهک ئایهتن (کهیص) به لام لی ره دا: (حَمَّ)، (عَسَق).

(۲) - له ئايەتى (۱۱) دا، ئەم تەعبىرە لە ھەموو قورئاندا تەنیا لىرەدا ھاتوۋ: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ (۱۱) الشُّورَى، واتە: ھىچ شىئىك وەك خوا نىھو، خوا وەك ھىچ شىئىك نىھ.

(۳) - باسى ئەو راستىيە كە شەرىعەتى موھەممەد ﷺ ھەمان شەرىعەتى نوح و ئىبراھىم و مووسا و عىسا، ديارە لە ھىللە گشتىيە كانىدا، ئەويش لە ئايەتى (۱۳) دا ھاتوۋ.

(۴) - ھاتنى پىنچ ئەركى گەورەو پىنچ ھەوالى مەزن لە يەك ئايەتدا، يانى: خوا ﷻ پىنچ ئەركى بە پىغەمبەر ﷺ سپاردوون، پىشيفەرموۋە پىنچ راستىيان رابگەيەننى لە يەك تاكە ئايەتدا، ئايەتى ژمارە (۱۵).

(۵) - باسى ئەو كە خوا ﷻ كىتئى بە ھەق دابەزاندوۋە، تەرازووشى دابەزاندوۋە، لە ئايەتى ژمارە (۱۷) دا، كە تەنیا لەم سوورەتەدا بەم شىۋەيە ھاتوۋ.

(۶) - باسى ئەو كە پىغەمبەر ﷺ جگە لە: ﴿الْمُودَّةَ فِي الْقُرْآنِ﴾، ھىچ پاداشتىكى دىكە لە خەلك ناخوازى، كاتىك بانگيان دەكات بۆ لای خوا، لە ئايەتى ژمارە (۲۳) دا، كە دەفەرموى: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْآنِ﴾ (۲۳) الشُّورَى، واتە: بلى: ھىچ پاداشتىكتان لى داوا ناكەم جگە لە ﴿الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْآنِ﴾ كە راستىين و گونجاوترىن ماناى ئەو يە: تەنیا خۆشەويستىيە ھەيە كە ئىۋە زياتر لە خوا نىزىك بىنەو، واتە: تەنیا شىئىك كە لىتتان داوا بكەم لە بەرانبەر گەياندىنى پەيامى خوادا، ئەو يە: ھەز دەكەم زياتر لە خوا نىزىك بن، كە واتە: پاداشتەكەش ھەر بۆ خويان دەگەرپىتەوۋە.

(۷) - باسى ئەو كە كاروبارى مەسولمانان دەبى بەراۋىژ بى، لە ئايەتى ژمارە (۳۸) دا: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ (۳۸) الشُّورَى.

(۸) - باسى ئەو كە خوا، بە ويستى خۆى، كچان و كوران، يان ھەردووكيان بە مەرفەكان دەدات و، ھەندىكيان نەزۇك دەكات و ھىچيان پىنادات، ئەويش لە ئايەتەكانى: (۴۹) و (۵۰) دا ھاتوۋ، لە ھەموو قورئان دا تەنیا لىرەدا ئەو ھاتوۋ.

(۹) - باسی سَی شَیوازەکانی ناردنی وەحیی خوا بۆ پَیغەمبەرەکان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، لە ئایەتی ژمارە (۵۱)دا هاتووە: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ...﴾ .

(۱۰) - باسی ئەووە کە پَیش ناردنی وەحیی، پَیغەمبەری کۆتایی موحەممەد ﷺ نەیزانیوە نەکتیب چییە، نە ئیمان چییە؟ وەك دەفەرموی: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾ (۵۲)، واتە: ڕوو حیکمان لە لایان خۆمانەووە بۆ تۆ ناردووە، کە پَیش ئەو نەتەدەزانی نەکتیب چییە؟ (واتە: بەرنامەی ژیان)، نە ئیمانیش چییە؟.

کە بە داخەووە، زۆرێک لە توێژەرەوان لە تێگەشتنی ئەو ڕستە قورئانییەدا نەیانپیکاووە، لەبەر ئەوەی کارتیکراو بوون بە پێناسەی ئیمان، بەو پێیە لە سەردەمی خۆیاندا باو بوو، کە بریتی بوو لە ناسینی خوا، ئنجا کە خوا دەفەرموی: تۆ پَیش قورئان نەتەدەزانی کتیب چییە و ئیمان چییە؟ گوتوو یانە: چۆن دەبێ پَیغەمبەر ﷺ خۆی نەناسیب؟! کە لە راستیدا پَیغەمبەری خوا (محمد) ﷺ و هەموو پَیغەمبەرەکان خۆیان هەر ناسیو، پَیش هاتنی وەحیی، بەلام ئیمان جیاوە لە خواناسیی، وەك دواوی باسی دەکەین.

هەوتەم: دابەشکردنی ئایەتەکان بۆ چەند دەرسیک:

خوا پشتیوان بێ ئیمە کۆی پەنجاو سَی (۵۳) ئایەتەکە ی ئەم سوورەتە موبارەکە، بۆ (۶) دەرسان دابەش دەکەین:

دەرسی یەكەم: دوازدە ئایەتی سەرەتا دەگرێتە خۆی، ئایەتەکانی: (۱ - ۱۲)، کە نیوەڕۆکەکانی بریتییە لە ناساندنی خوا، بە کۆمەڵێکی زۆر لە سیفەت و کردەووەکانی، دەوری بیست و هەوت (۲۷) و، باسی قورئان و باسی پَیغەمبەرە ﷺ پَیغەمبەری خاتەم و، باسی وەحیی ناردنی خواوە بۆ پَیغەمبەری خاتەم و بۆ پَیغەمبەرانی پَیشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

دەرسى دوۋەم: شەش ئايەت دەگرېتە خۇي، ئايەتەكانى: (۱۲ - ۱۸)، كەتتيان دا باسى ئايىنى خوا بە گشتى كراۋە، باسى ھەر پىنچ پىغەمبەرە مەزنەكان كراۋە: نووح و ئىبراھىم و مووسا و عيسا و موھەممەد (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) و، باسى ئەركى پىغەمبەرى خاتەم ﷺ كراۋە، ھەرۋەھا باسى ئەۋە كە قورئان بە ھەق دابەزىنراۋە، تەرازوۋشى لە گەلدا دابەزىنراۋە.

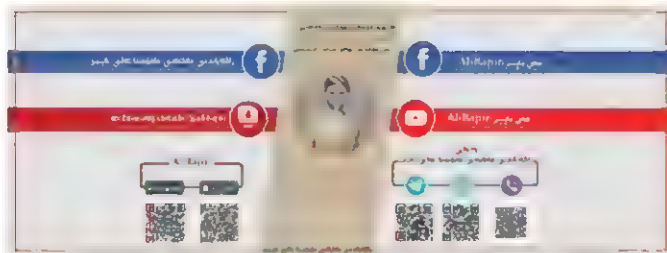
دەرسى سىيەم: شەش ئايەت دەگرېتە خۇي، ئەۋىش ئايەتەكانى: (۱۹ - ۲۴)، باسى لوتفى خوا، باسى ھەۋلەدانى مروۋف چ بو دىئا، چ بو رۇزى دوايى و، سەرەنجامى مروۋفەكان لە قىامەتدا، بە ھەر دوو بارى ئەرىنىي و نەرىنىيدا، كراۋە.

دەرسى چۈرەم: يازدە ئايەت دەگرېتە خۇي، ئايەتەكانى: (۲۵ - ۳۵)، باسى ژمارەيەك لە چاكە و نىعمەتەكانى خوا كراۋە، كە ھاۋكات نىشانەو بەلگەشن لە سەر بەدېھنەرايەتى و، پەرۋەردگاريتى و، خاۋەنداريتى و، تەنبا پەرستراۋيتى خوا.

دەرسى پىنچەم: ئەۋىش يازدە ئايەت دەگرېتە خۇي، ئايەتەكانى: (۳۶ - ۴۶)، باسى سىفەتە بئەرەتتەكانى كۆمەللى پروادار كراۋە، كە دەۋرى دە (۱۰) سىفەتن، ئەم سوۋرەتە يەككە لە شوپنە دەگمەن و كەمەكان، كە خوا ﷻ ژمارەيەكى زۆر لە سىفەتەكانى پروادارانى ۋەك كۆمەل، خستونەپروو، لە نىوياندا ئەۋە كە كاروبارىان بە راۋىژ بەرپۈۋە دەبەن و، ئايەتى ژمارى (۳۸) تاكە شوپنەكە كە ئەۋەى تىدا ھاتبى: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ (۳۸) الشورى، كاروبارىان بە راۋىژە.

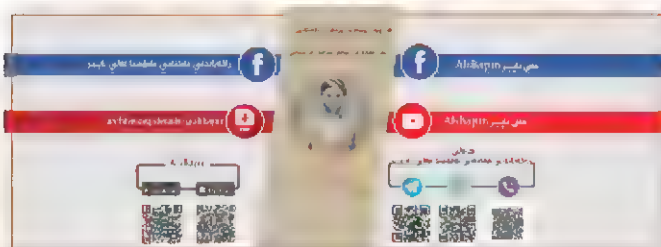
دەرسى شەشەم: كە ھەۋت ئايەتى كۆتايى دەگرېتە خۇي، ئايەتەكانى: (۴۷ - ۵۳) فەرمانكردنى خوا، بە ۋەلامدانەۋەى مروۋقان، كە بە دەم بانگى پەيامى خواۋە بىن و باسى ھەر سى شىۋازەكەى ۋەھىي و، باسى ئەۋە كە خوا ﷻ ۋەك چۆن ۋەھىي بو پىغەمبەرەن ناردۋە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، بەھەمان شىۋەش

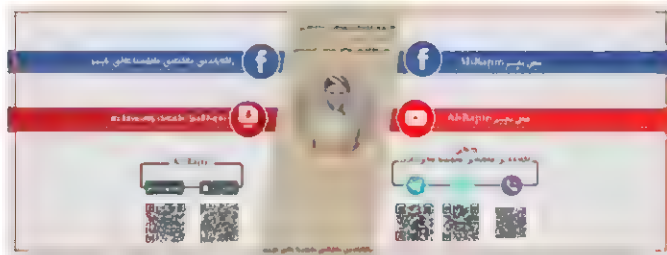
وھىيى بۆ يىغەمبەرى خاتەم ئاردو، كە پرووختىكە لە لايان خۆيەوھو بە ھۆي
ئەو پرووختەوھ ئىچا لىي ئاشكرا بوو، ئىمان چىيەو بەرنامە چىيەو دەيى چى
بكات و چۆن بەندايەتتى بۆ خوا بكات و، چۆن كۆمەلگاو دەوروبەرەكەي خۆي
چاك بكات؟

دەرسی یەكەم

پێناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسە لە دوازدە (۱۲) ئایەتی سەرەتای سوورەتی (الشوری) پێکدێ: (۱ - ۱۲)، کە لەو (۱۲) ئایەتەدا خوا باسی وەحیی ناردنی خۆی بۆ موحمەد ﷺ، ھەروەھا بۆ تێکرای پێغەمبەرانی دیکەش، (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دەکات.

شایانی باسە: لە دوو توێی ئەو دوازدە (۱۲) ئایەتەدا، دەوری بیست و ھەوت (۲۷) لە سیفەت و کردەوێ بۆ وێنەکانی خوا خراونە ڕوو، کە کەم وایە لە پایانتاییەکی ئەوەندەدا، ھێندە لە سیفەت و کردەوێکانی خۆی تاک و بۆ وێنە خرابنە ڕوو لە قورئاندا، ئنجا لەمیانی ئەوەشدا زیاتر لە بیست (۲۰) بابەتی گەورە و گرنگی جوړاو جوړ لە بواری بووناسیی و ئیمان و عەقیدەدا خراونە ڕوو.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

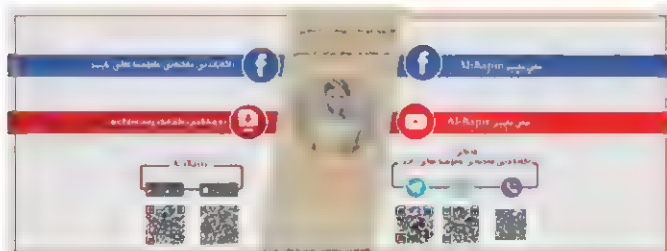
﴿حَمْدٌ ۝۱ عَسَى ۝۲ كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۳ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۝۴ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِنْ اللَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝۵ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ۝۶ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِنُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَنُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ۝۷ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝۸ أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾ فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُوكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تهکان

ا) به ناوی خوای به به زهیی به خشنده، حا میم ﴿١﴾ عهین سین قاف ﴿٢﴾ بهو شیوهیه (که ههر شایستهی خوایه) خوای زالی کارزان، سروش بو لای توو بو لای نهوانهیی پیش تووش (له پیغمبهران) دهکات ﴿٣﴾ ههرچی له ئاسمانهکان و، ههرچی له زهویی دایه، هی ویهو نهو به زری مهزنه ﴿٤﴾ نیزیکه ئاسمانهکان له سه رهوهیان را هه بقلیشین (له سام و ههیهتی خوا) و فریشتهکانیش پهروهردگاریان به پاک دهگرن و، به ستایشکردنیهوهو داوای لیوردن (له خوا) دهکهن بو نهو کهسانهیی له زهویدان، نهها (ئاگاداربنا!) به پاستیی ههر خوا لیوردهی به به زهیهیه ﴿٥﴾ نهوانهش که جگه لهوی دۆست و سه رهپرشتیارانیکیان گرتوون، خوا به سه ریانهوه پاریزهرو (چاودیره) و، تو کار پیسپیراوو (پاریزهر) فی به سه ریانهوه، (که ری لادانیان لیگری) ﴿٦﴾ ههروهها بهو شیوهیهی (که شایستهی تیمیه) قورئانیکی عه رهیی (زمان) مان بو لات سروشکردوه، تاکو (خه لکی) دایکی ئاوه دانییهکان (شاری مهککه) و خه لکی دهو روبه ری پی وریابکهیهوهو بترسینی و، (خه لک) له پوژی کوکردنهوه که دوودلیی تیدانیه، بترسینی، (که لهو پوژهدا) کو مه لیک (که خه لکی برپواداری چاکه کارن) له نیو به هه شتدا دهبن و، کو مه لیک (که خه لکی بی پروای خراپه کارن) له نیو کلپه

(ی دۆزەخ) دا دەبن ﴿۷﴾ ئەگەر خواش ویستبای (زۆریان لئ بکات) دەیکردنە یەك کۆمەل (و لەسەر ئیمان، یان لەسەر کوفر کۆی دەکردنەو) بەلام (ئازادی کردوون و سەرەنجام) هەر کەسیکی بیهوئی (بە هوئی ئیمان هینانیهوه) دەپخاته ئیو بەزەیی خۆیهوه، ستمکارانیش (کە هیدایەت و پەيامی خوا وەرناگرن) هیچ سەرپەرشتیارو پشٹیوانئیکیان نیه ﴿۸﴾ یان ئایا (بیپروایان) جگە لەو (خوا) سەرپەرشتیارانئیکیان گرتوون؟ بەلکو (لە راستیدا) تەنیا خوا سەرپەرشتیارهوه، بەس ئەو مردووان دەژینیتەوهوه، هەر ئهویش لەسەر هەموو شتیک بە توانایه ﴿۹﴾ هەر شتیکیش تیدا کەوتتە پاجیاییهوه، حوکم و بپارەکە ی تەنیا بۆ لای خوایه، (بلی: ئا ئەو خوایەتان پەرودەدگارمه، پشتم تەنیا بەو بەستوهوه، بەس بۆ لای ویش لە ناخهوه دەگەریمهوه ﴿۱۰﴾ داھینەری ئاسمانەکان و زەوییه، لە خۆتان هاوسەرانی بۆ پەخساندوون و، لە ئاژەلانیش جووتە (پرو مئ) یەکانی پەخساندوون کە لەوهدا (لەو جووتیه دا) زۆرتان دەکات (خۆتان و ئاژەلەکانتان، وەچەتان بەردەوام دەبئ) هیچ شتیک وەك وی (خوا) نیهوه، ئەو بیسەری بینەرە ﴿۱۱﴾ کلێلەکانی ئاسمانەکان و زەوی هئ وین، بۆ هەر کەس بیهوئی بژیو زۆرو فراوان دەکات و، کەم و تەنگ دەکات، بە دلناییی ئەو بە هەموو شتیک زانیه ﴿۱۲﴾ .

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(تَفَطَّرَ): واته: هه‌لده‌قلیشین، (الْفَطْرُ: الشَّقُّ طَوْلًا) (فَطَرَ): بریتیه له شتیک که به باری درژیددا بشکێ، به کوردیی هه‌لقلیشانی پێ ده‌لێن، ده‌گوتری: داره‌که‌ قلیشا، دیواره‌که‌ قلیشا، (مِنْ فُطُورٍ أَيْ: اخْتِلَالٍ وَوَهْنٍ) (فُطُورٍ): به مانای نارێکی و بیهیزی دی.

(أُمُّ الْقُرَى): مه‌به‌ست شاری مه‌ککه‌یه، دایکی ئاوه‌دانییه‌کان، هه‌ر وه‌ک به مه‌جه‌رپه‌ گوتراوه: (أُمُّ التُّجُوم) دایکی ئه‌ستیره‌کان (که‌هکه‌شان)، هه‌روه‌ها به (اللُّوْحُ الْمُحْفُوظ) گوتراوه: (أُمُّ الْكِتَاب) دایکی نووسینه‌کان.

(فَاطِرٌ): واته: داهینەر، په‌یداکەر، (فَطَرُ اللَّهِ الْخَلْقُ: هُوَ إِيْجَادُهُ الشَّيْءَ، وَإِبْدَاعُهُ عَلَى هَيْئَةٍ مُّتَرَشِّحَةٍ لِّفِعْلِ مِنَ الْأَفْعَالِ)، خوا دروستکراوه‌کانی (فَطَرَ) کردوون، (فَطَرَ) بریتیه له په‌یداکرنی شتیک و، داهینانی به شیوه‌یه‌ک که لێی بوه‌شیته‌وه کارێک ته‌نجام بدات، که‌واته: (فَاطِرٌ) یانی: (مُبْدِع) داهینەر و په‌یداکەر.

(يَذَرُوكُمْ فِيهِ): واته: له‌ویدا زۆرتان ده‌کات، (الذَّرَةُ: إِظْهَارُ اللَّهِ تَعَالَى مَا أَبْدَاهُ، يُقَالُ: ذَرَأَ اللَّهُ الْخَلْقَ، أَيْ: أَوْجَدَ أَشْخَاصَهُمْ) (ذَرَّةٌ): هه‌م به مانای ده‌رخستن دی، هه‌م به مانای زۆر کردن و بلاو کردنه‌وه‌ش دی.

(مَقَالِيدُ): به مانای (مَفَاتِيح) دی، واته: کلێله‌کان، (مَقَالِيدُ: جَمْعُ إِقْلِيدٍ مَأْخُودٌ مِنْ (كَلَيْدٍ) الْفَارِسِيَّةِ عَلَى غَيْرِ قِيَاسٍ، أَوْ جَمْعُ مَقْلَادٍ، أَيْ: مِفْتَاحٍ)، (مقالید) ئه‌ویش یان کۆی (إِقْلِيد)ه، که له (کَلَيْد) ی، فارسییه‌وه هاتوه، به‌لام به شیوه‌یه‌کی قیاسی وه‌رنه‌گیراوه، یاخود کۆی (مَقْلَاد)ه، ئه‌گه‌ر کۆی (مَقْلَاد) بێ، به شیوه‌یه‌کی قیاسی وه‌رگیراوه، (مِفْتَاح، مَفَاتِيح) (مَقْلَاد، مَقَالِيد) (مِعْرَاج، مَعَارِيج) تا کۆتایی، هه‌ندیکیش (مَقَالِيدُ) یان، به مانای: (خَزَائِن) لێکداوه‌ته‌وه، عه‌مباره‌کان، به‌لام زیاتر وا پێده‌چێ مانای (مَفَاتِيح) بێ، واته: کلێله‌کان.

(يَبْسُطُ الرِّزْقَ): (بَسَطَ الشَّيْءُ: نَشَرُهُ وَتَوَسَّعُهُ) شتیک که (بَسَطَ) بکری، واتە: بڵاوبکریتهوهو فراوان بکری، مەبەست پێی زۆر کردنه.

(يَقْدِرُ): (قَدَرْتُ عَلَيْهِ الشَّيْءَ: ضَيَّقْتُهُ، كَأَنَّمَا جَعَلْتَهُ بِقَدْرٍ، بِخِلَافِ مَا وُصِفَ بِغَيْرِ حِسَابٍ)، (قَدَرَ يَقْدِرُ) بە مانای (ضَيَّقَ يُضَيِّقُ) (قَدَرْتُ عَلَيْهِ الشَّيْءَ) واتە: شتەكەم لێ تەنگ کردەوه، یانی: کردوومه بە ئەندازەیهکی دیاریکراو، پێچەوانەی ئەوه که بەبێ ژماردن پێی بدری.

مانای گشتیی ئایەتەکان

ئەم دوازدە (۱۲) ئایەتە موبارەکە، وەك پێشتریش ئاماژەم پێدا، بیست و حەوت (۲۷) لە سێفەت و کردەوه ناوازه‌کانی خوای پەرورەدگاریان تێدا خراونه‌پروو، که ئێمه له میانی مانای گشتیی ئەو دوازدە (۱۲) ئایەتەدا ئاماژەیان پێدەکەین:

سەرەتا خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿يَسْمِ اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾، واتە: ئەو کارە دەست پێدەکەم بە ناوی خوای بە بەزەیی بەخشنده، زۆر جار گوتوووانه و لێره‌ش دووبارە‌ی دەکەینه‌وه: کاتێک مرووف ئەو رسته موبارە‌کە دەلی، دەبی چوار واتای بنه‌رەتی به عه‌قل و هووشی خویدا به‌یانی:

- ۱- بە ناوی خوا دەست پێدەکەم، نه‌ك به ناوی خووم، یان هەر شتێکی دیکه.
  - ۲- ئەو کارە بوو پزاییکردنی خوا ئەنجام دەدەم.
  - ۳- ئەو کارە به پێی به‌رنامه‌ی خوا ئەنجام دەدەم.
  - ۴- ئەو کارە به یارمه‌تی و هاوکاری خوا ئەنجام دەدەم، نه‌ك به شان و شه‌وکه‌تی خووم.
- سەرەتا دەلیین: ئەم سوورەتە یه‌کیکه له حەوت سوورەتان له قورئاندا، که پێیان ده‌گوتری: (ذوات حم) یان (آل حم) که یه‌که‌میان سوورەتی (غافر) بوو،

دووهمیان (فصلت) بوو، سییه‌میشیان ئەم سوورەتی (الشوری)یە، چوارەمیشیان سوورەتی (الزخرف) ە، پێنجەمیشیان سوورەتی (الدخان) ە، شەشەمیشیان سوورەتی (الجمعة)یە، هەوتەمیشیان سوورەتی (الأحقاف) ە، ئنجا لە نیو هەر حەوت (۷) سوورەتە کەدا، کە بە (حم) دەست پێدەکەن، تەنیا ئەم سوورەتی (الشوری)، وێرای (حم) کە ئەو دوو پیتە لە سەرەتاوە هاتوون، سێ پیتی دیکەش هاتوون: (عسق)، کە دیارە (حم) کراوە بە ئایەتیک و، (عسق)یش کراوە بە ئایەتیک دیکە، لە هەموو قورئانیشدا ئەمە تاکە حالەتیکە کە بەم شێوەیە بێ، کە چەند پیتیک پچر پچر بکری بە دوو ئایەت، لە هەموو قورئان هەمیشە پیتە پچر پچرەکان، هەر بە یەك ئایەت یان بە بەشیک لە ئایەتیک هاتوون، ئەگەر تەنیا یەك پیت بن، وەك: ص و ق و ن، بەلام ئەوانی دیکە: ئەگەر دووان، ئەگەر سیان، ئەگەر چوارن، ئەگەر پێنجن، وەك: سوورەتی (مریم)، کە دەفەرموی: (کهيعص)، کراون بە ئایەتیک^(۱).

کاتی خۆی ئیمە لە سەرەتای تەفسیری سوورەتی (یونس)دا، باسیکی خەست و خۆلمان لە بارەي ئەو پیتە پچر پچرەکانە کردو، هەر وەها لە سەرەتای سوورەتی (الشعراء)یشدا، جاریکی دیکە لەو بارەو قسەمان کردو و هەندیک وردە کاریی دیکەمان باس کردو، بۆیە لێرەدا هەروا بەسەریدا دەروین و ئەوەندە دەلێین: خوا ﷻ لە رێی ئەو پیتە پچر پچرەکانەو، کە لە سەرەتای بیست و نۆ (۲۹) لە سوورەتەکانی قورئاندا هاتوون، دەیهوێ ئەو پەیامە بە مەزھەکان بگەیەنێ: ئەو قورئانە بەو بەزانی فەرماشتی من، کە هەر لەو پیتانە پیک دێ ئیو قسەیان پێدەکەن و پێیان دەنووسن، ئنجا ئەو کەرەستەیی لەبەر دەستی ئیو شدا هەیه، من ئەو قورئانەم لێ پیکهێناو، بەلام ئیو قسە ئاسایی پێدەکەن و، ناتوانن نەك وینەي ئەو قورئانە بینن، بەلکو وینەي سوورەتیکیش بینن، سوورەتیک سێ ئایەتی.

(۱) جگە لە: (طس تلك آيات القرآن و کتاب مبین).

کهواته: بزانی ئەم فەرمايشته ئیوه ناتوانن، وهك بهشیکی کهمی بینن، ئەوه فەرمايشتی خوایه.

خوا دهفهرموئ: حامیم. عهین سین قاف، ﴿كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾، ئاوا بهو شیوهیه - سه‌رسورپهینه‌ره - س‌روش بو لای تو ده‌کات و، بو لای ئەوانه‌ی پ‌یش تو‌ش ده‌کات، خوا‌ی زالی کارزان.

س‌روش‌کردن و په‌یامی په‌نهان ناردنی خوا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ چ بو لای پ‌یغه‌مبه‌ری خاتم ﷺ، چ بو لای پ‌یغه‌مبه‌رانی دیکه، شتیکی یه‌کجار گه‌وره‌و گرنگ و تایبه‌ت و سه‌رسورپهینه‌ره و، خوا به‌ه‌وی ئەوه‌وه ئەو پ‌یغه‌مبه‌رانه‌ی جیا کردوونه‌وه له‌ خه‌لکی دیکه، وه‌ك خوا له‌ سوورپه‌تی (النمل) دا، ده‌فهرموئ: ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ﴾ ٥٩، واته: ب‌ل‌ئ: ستایش بو خواو سه‌لام له‌سه‌ر ئەو به‌ندانه‌ی هه‌لیب‌ژاردوون، هه‌روه‌ها له‌ سوورپه‌تی (الحج) دا، ده‌فهرموئ: ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ ٧٥، واته: خوا له‌ ف‌ریشته‌کانیش نو‌ینه‌ران هه‌ل‌ده‌ب‌ژ‌یر و، له‌ خه‌ل‌ک‌یش په‌وانه‌ ک‌راوانی خ‌وی هه‌ل‌ده‌ب‌ژ‌یر، که پ‌یغه‌مبه‌رانن (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، کهواته: ل‌یره‌دا س‌ئ له‌ سیفه‌ته‌کانی خوا، خ‌راونه‌روو:

یه‌که‌م: په‌یامی په‌نهان ناردنی، س‌روش کردنی (یوحی).

دووهم: بالاده‌ستی خوا (العزیز).

س‌یه‌م: کاربه‌ج‌یی خوا (الحکیم).

﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾، ئەوه‌ش سیفه‌تی چ‌واره‌می خوایه **چ‌واره‌م:** هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و هه‌رچی له‌ زه‌ویدا هه‌یه، هی ویه، خوا خ‌اوه‌ن و ح‌وکم‌رانی په‌هاو ب‌ئ سنوری هه‌ر شتی‌که که له‌ ئاسمانه‌کان و له‌ زه‌وی دا هه‌یه، خوا هه‌م ح‌وکم‌ران و بالاده‌سته، هه‌م خ‌اوه‌ن‌یشه بو هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و له‌ زه‌ویدا هه‌یه.

بَيْنَجِهِمْ وَ شَهْشَهُمْ: ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾، ئەو یەكجار بەرزە، بئى سنوور بەرزەو، یەكجار و بئى سنووریش مەزنە.

حەوتەم: ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾، نیزیكە ئاسمانەكان لە سەریانەووە داقلێشین، واتە: داقلێشان و هەلقلیشانەكە لەسەرەووە دەست پێ بکات، بۆچی؟ لەبەر سام هەببەتی خوا ﷻ چونکە ئەووە هەمووی پەيوەندى بە خواوە هەببە، هەندىك گوتووایانە: بۆیە ئاسمانەكان خەریكە هەلقلیشین و بشکێن، پارچە پارچە بن، لەبەر قورسی فریشتەكان کە لەسەریان، وەك دواى باسى دەکەین، بەلام ئەو مانایەى ئیمە کردمان، بەهێزترە.

هەشتەم: ﴿وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾، ئەو هەش سیفەتێكى دیکەى خوا، فریشتەکانیش بەستایشکردنەووە پەرورەدگارێان بە پاك دەگرن، ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾، داواى لى بوردنیش دەکەن بۆ هەموو ئەوانەى لە زەویدان، فریشتەكان هەموو خەلکەى لە زەویدان، داواى لىبوردنێان بۆ لە خوا دەکەن.

نۆیەم و دەیەم: ﴿أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾، ئەها ئاگاداربە! بە دنیایى خوا زۆر لىبوردەبە، زۆریش بەبەزەبە و مېهرەبانە.

یازدەهەم: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَيْهِمْ﴾، ئەوانەش کە جگە لە خوا دۆستانێك پشتیوانان و سەرپەریشتیارانێك بۆ خۆیان دەگرن، ﴿اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَيْهِمْ﴾، خوا بەسەریانەووە پارێزەرە، خوا پارێزەرێانە، واتە: پارێزەرى کردەووەکانیانە، پارێزەرى قسەکانیانە، پارێزەرى هەلسوکەوتەکانیانە، ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾، تۆش بەسەریانەووە کار پێسپێردراوێ ئەى موحەممەد ﷺ! واتە: تۆ لیت ناپرسیتەووە بۆچی کوفریان کردو، بێپروابوون، بۆچی تاوانیان کردو لادانیان کرد، دواى ئەووەى پەيامی خوايان پێ دەگەبەن، بەرپرسیاریەتیی لە ئەستۆى خۆیان داوە.

دوازدەهەم: ﴿وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا﴾، هەر بەم شیوەیەى سەروشان کردووە بۆ پیغەمبەرانى پێش تۆ، قورئانێکیشمان بە زمانى عەرەبى بۆ تۆ ناردووە، ﴿لِّنُنذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾، تاكو داىكى ئاوەدانىیەكان بترسێنێ (کە مەكکەبە)، واتە:

خەلکی دایکی ئاوەدانییەکان ﴿وَمَنْ حَوَّلَهَا﴾ ھەروەھا ئەو خەلکە ی لە دەوری مەککە یە، کە ھەموو گۆی زەوی دەگریتەو، ئەوانە ی پێ بترسینی، وریایان بکە یەو و ﴿وَنَذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ﴾ ھەروەھا بۆ ئەو ی خەلک ئاگادار بکە یەو و بترسینی لە رۆژی کو کردنەو ﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ کە ھیچ دوو دلی تێدان یە، ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ کە سەرەنجام کو مەلێک لە بە ھەشتدا سەقامگیر دەبن و، کو مەلێکیش لە نیو کلپە ی دۆزەخدان، واتە: وەك سەرەنجامی کو تای ی بەو شیوہ یە ی لێ دی، کە ئەو و رێگر نیە لەو ی، پێش ئەو ی خەلک ھەموو ی لە بە ھەشتدا، یاخود لە دۆزەخدا نیشتە جێ بی، کو مەلێک بسوو تێنرێن لە پرواداران و سزا بدرێن، ھەروەھا کە کو مەلێکیش لە سەر ئەعراف دەبن، وەك لە سوورەتی (الأعراف) دا ھاتو، ئەو و لە گەل ئەو و دا تیکناگیری، چونکە ئێرە باسی دەرەنجامی کو تای ی دەکات.

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ ئەگەر خواش ویستبای ھەموو ی دەگیران بە یەك کو مەل، واتە: ھەموو ی لە سەر ئیمان کو دەرەو، کە خوا حەزی لە ئیمانە، ھەروەھا خوا دەیتوانی ھەموویان لە سەر کو فر کو بکاتەو، ﴿وَلَكِنْ يَدْخُلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ﴾ بە لām ھەر کە سێک بیەو ی دە یخاتە نیو بەزە یی خۆ یەو، واتە: بە لām ئازادی کردو و، ھەر کە سێک کە بیەو ی بە ھو ی وەرگرتنی ھیدایەتی خواو، دە یخاتە نیو بەزە یی خۆ یەو، ﴿وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ ستەمکارانیش ھیچ سەرپەرشتیارو ھاوکارو یارمەتییدەر ئێکیان نیە.

﴿أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ یان ئایا جگە لەو سەرپەرشتیارانیکیان پەیدا کردو و، ﴿فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ﴾ ئەمەش سیفەتی سێزدە یەم: بە دنیایی ھەر خوا سەرپەرشتیاری راستە قینە یە ﴿وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى﴾ ئەمەش سیفەتی چواردە یەم: ھەر ئەو مردوو و دە ژینیتەو و ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ئەمیش سیفەتی یازدە یەم: ئەو لە سەر ھەموو شتێکیش بە توانایە.

﴿وَمَا اخْلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾، سيفه قى شازده يهه: ههر شتيكيش تتيده ده كهونه راجياييه وه، بريارو حوكمه كهى بو لاي خوايه، ﴿ذَلِكَمُ اللَّهُ رَحْمَتِي﴾، سيفه قى حه قده يهه: ﴿تَوَّ بَلَى﴾؛ ئا ئه وه تان پهروه ردگارمه، ئا ئه وه خوايه تان پهروه ردگارى منه، ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾، پشتم ههر بهه ده به ستم و ههر بو لاي ئه ويش ده كه ريمه وه.

﴿فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، سيفه قى هه ژده يهه: داهينه رى ئاسمانه كان و زه وييه ﴿جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾، سيفه قى نوزده يهه: له خوتان هاوسه رانتاني بو هيتاونه دى، جووته كانى بو هيتاونه دى، ئه ي مروقه كان! ﴿وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا﴾، سيفه قى بيستهه: ههروه ها له ئازده لانيش جووتى خولقاندوون، واته: ههم ئيوه ي به جووت (نيرو مئ) و ههم ئازده له كانيشى به جووت، خولقاندوون، ﴿يَذَرُوكُمْ فِيهِ﴾، سيفه قى بيست و يه كهه: له وه جووتيه ده زورتان ده كات، وه چه تان به رده وهام ده كات، ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، سيفه قى بيست و دووهه: هيچ شتيك وهك وي نيه، زه يتتان به لاي ئه وه ده نه چئى، خوا ره گه زى هه بئى، ره گه زو جووتيه تئى و، نيرو مئيه تئى بو ئيوه داناوه، وهك ياسايهك تاكو وه چه تان پئى به رده وهام بئى.

گوتراوه: ﴿كُلُّ مَا جَرَى بِبَالِكَ، فَإِلَيْهِ بَخْلَافٍ ذَلِكَ﴾ واته: ههر چى به زه ينى تو دابئى، خوا جيايه له وه، چونكه ههر چى به زه ينى تو دادئى، ههر وي نه ي دروستكراوه كانه، به لام خوا به ديهينه ره، ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، بيست و سئ و بيست و چوارهه: خوا بيسه رى بينه ره، به لام بيسنه كه ي و ديتنه كه ي، وهك ه ي ئيمه نيه، وهك چوون زاقى خوا له زاقى شته كان جيايه، هه موو سيفه ته كانى و هه موو حاله كانى و هه موو كرده وه كانيشى، جيان له ه ي دروستكراوه كان.

كه واته: چوونه سه ر عه رشى خوا، له سه ره وه ي دروستكراوه كان بوونى خوا، ديتنى خوا، بيستنى خوا، فه رمايشت فه رموونى خوا، ده سته لاقى خوا، به زه يى

خو، هه موو سیفه ته کانی خو، ده بی بلیین: وهك بو خوا شایسته، وان، نهك بهو چه مك و واتایانهی دینه زهینی ئیمهوه، چونكه ئهو چه مك و واتایانهی دینه زهینی ئیمهوه، هه موویاغان له دروستکراوه کانی دارنیون، به لام خوا ﴿لَئِنْ كَمِثْلَهُ شَىْءٌ﴾، ئه مه بناغه و بنچینهی به پاکگرتنی خوايه ﴿لَئِنْ﴾، له وه كه له ههچ ڕوویكه وه وه له ههچ شتیکیدا، وهك دروستکراوه کانی بچی.

له کۆتایی دا ده فه رموی: ﴿لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ سیفه تی بیست و پینجه م: کلله کانی ئاسمانه کان و زهوی هه ر هه ی ئه ون، به ده ست وین، ﴿يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ سیفه تی بیست و شه شه م: بو هه ر كه سیك كه بیهوی بژیو فراوان ده کات و، وه ته نگ دینی، واته: له هه ندی حالدی بوی فراوان ده کات و له هه ندی حالدی بوی وه ته نگ دینی، یاخود: بو هه ر كه سیك بیهوی بژیو فراوان ده کات و، بو هه ر كه سیکی دیکه ش بیهوی، بژیو ته نگ ده کات، كه می ده کاته وه، ﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ سیفه تی بیست و هه وته م: به دلنایی ئه وه به هه موو شتیك زانایه، كه به هه موو شتیك زانایه، واته: زۆر كردن و كه م كردنی بژیویش بو تاك تاکی مروقه کان، له حاله ته جیا جیاکاندا، یاخود زۆر كردنی بژیو بو هه ندیکیان و كه مكرنه وهی بو هه ندیکیان، بیگومان هه مووی له ڕووی زانیاریی بی سنووری خۆیه وهیه تی، له ڕووی حیکمه ت و کارزانیی بی سنووری خۆیه وهیه تی، به پیی ئه وه سیسته ناوازهیهی كه له ژیا نی به شه ردا دایناوه، ئیمه دوایی له مه سه له گرنگه کاندایه ڕاره ی فراوانکردن و ته سکرکردن، یاخود: زۆر كردن و كه مکردنی خوا بو بژیوی مروقه کانه وه، باسیکی تایبه ت ده کهین.

مەسەلە گرنگەکان

مەسەلە یەكەم:

سروشکردنی خوا بۆ پیغەمبەری کۆتایی و سەرچەم پیغەمبەرانى دیکەو،
وہسفرکانی خواى بەرزو مەزن بە یازدە لە سیفەتە بەرزو بى وینەکانى:

خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿حَمْدٌ ۙ (۱) عَسَقٌ ۙ (۲) كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ
اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۙ (۳) لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۙ (۴) تَكَادُ
السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ
لِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۙ (۵) وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ
اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ۙ (۶)﴾

شیکردنەوہی ئەم ئایەتانە، لە سیژدە برگەدا:

(۱) - خوا عزوجل دواى دەست پیکردن بە ناوی خواى بە بەزەیی بەخشندە، دەفەرموى:
﴿حَمْدٌ ۙ (۱) عَسَقٌ ۙ﴾، ئەمانە پینج پیت، دوویان پیکەوہ: حا میم (حم)، سیشیان
پیکەوہ: عەین سین قاف (عسق)، بەلام ھەموویان پچر پچر دەخوێننەوہ، بە عەرەبی
پیان دەگوترى: (الْحُرُوفُ الْمُقَطَّعَةُ) پیتە لیک درابڕێراوہکان، کە ئیمە لە سەرەتای
تەفسیری سوورەتی (یونس)دا، باسیکی وردمان لە بارەى ئەو پیتە پچر پچرەوہ کرد،
کە لە سەرەتای بیست و نۆ (۲۹) لە سوورەتە موبارەکانى قورئاندا ھاتوون، ھەرەوہا
لە سەرەتای سوورەتی (الشعراء)یشدا، جارێکی دیکە ھەندیک شتمان لەو بارەوہ باسکرد،
شایانی باسە: ئەو پیتانە کە لە سەرەتای بیست و نۆ سوورەتەوہ ھاتوون، ئەو پیتە پچر
پچرانە، ھەیانە یەك پیتە، کە لە سەرەتای سى سوورەتەوہ ھاتوون: (ص، ق، ن)، ھەیانە

دوو پىتىز، كە دوو پىتەكان زۆرن وەك: (يس، طه) و ھەموو (حم) ەكان، ھەيانە سى پىتىز، وەك: (الم) ەكان، ئەوانىش زۆرن ھەروھە (الر) ەكان و (طسم) ەكان، ھەيانە چوار پىتىز وەك: (الم، المص) دوو سوورەتەشيان پىنج پىتىين كە سەرەتاي سوورەتى (مریم) ە: (كهيعص) و، سەرەتاي ئەم سوورەتى، (الشورى) يە: (حم، عسق) ئىمە لە شوئىنى ئاماژە پىكرادا باسىكى تىرو تەسەلمان لە بارەو ەكردو، لىرە ھەلىناپرووزىين و بەو ئاماژە كورتە، واز دىين و دەلىين: خواى بەرزى مەزن، لە سەرەتاي بىست و نو لە سوورەتە موبارەكەكانى قورئان، كە دووانيان مەدىنەيىن و ئەوانى دىكە مەككەيىن، ئەم پىتە پچر پچرانە دىنى، گرنگىنى ئەو ئامانجانە دىيانپىكن، ئەو يە، كە ئەم قورئانە بەرزى مەزنە، ھەر لەو پىتانەو لەو دەنگانە پىكھاتو كە مروققەكانى بەكاريان دەھىين، بۆ ئاخوتن و نووسىن، ئىجا كە ناتوانن ئەك وئىنەى قورئان، بەلكو دە (۱۰) سوورەت، بگرە وئىنەى سوورەتەكەش بىين، كەواتە: با دلىابن ئەو زاتەى لەو پىت و دەنگانە، ئەو فەرمایشتە بى وئىنەى پىكھىناو، خواى بەرزى مەزنە، ئەگەرنا مروققەكان كەم و زۆر دەتوانن لاساى يەكدى بکەنەو.

(۲) - ﴿كَذَٰلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾، ھەر بەو شىوہە خواى زالى كارزان سروش بۆ لای تۆ دەكات، (پەيامى پەنھانت بۆ دەنىرى) و بۆ لای ئەوانەى لە پىش تۆش دابوون (لە پىغەمبەران). وەحى لە زمانى ەپرەبىدا (الكلام الخفي) قسەيەكى پەنھان، واتە: وەك ئەو سروشکردن و پەيامى پەنھان ناردنە، كە مەگەر ھەر بە خوى بچوئىرى، ئەگەرنا وئىنەى دىكەى نىە و ھىچ شىكى دىكە نىە، پى بچوئىرى، (كذلك) واتە: وەك ئەو شىوہ سەر سوپھىنەرە لە سروشکردن، كە مەگەر ھەر بە خوى بچوئىرى، سروش بۆ لا دەكات، ھەروھە بۆ لای ئەوانەش كە لە پىش تۆ دابوون، سروشى بۆ كرددوون، پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، كى ئەو سروشەى كرددو؟

﴿اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾، خواى بالادەستى كاربەجى، خوايەك ﷻ كە خاوەنى ئەوپەرى عىززەت و بالادەستىيە، خاوەنى ئەوپەرى زالبوونە، خاوەنى ئەوپەرى كارزانى و كاربەجىشە، وشەى (يُوحِي) بە زۆرى و خويىندوويانەتەو، بەلام

هەندیک لە قورئانخوینەکانیش خویندوو یانە تەو: (كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ) ئەو شیوەیە بۆ لای تۆ سروش دەکری و بۆ لای ئەوانەى پێش تۆش لەلایەن خواى زالى کارزانەو.

کەواتە: ئەوانە سێ لە سیفەتەکانى خوان:

یەكەم: ئەوێهە کە خوا سروش دەکات، بۆ پێغەمبەرەکان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) و پەيامى پەنھانیان بۆ دەنێری.

دووهم: خاوەنى ئەوپەرى عیززەت و بالادەستى بوون.

سێهەم: خاوەنى ئەوپەرى کارزانیى بوون.

(۳) ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ هەرچی لە ئاسمانەکان و هەرچی لە زەویدا هەیە، هى ئەو، زانایان و تەعبیری دەکەن دەلێن: (لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِلْكًا وَمُلْكًا) واتە: چ وەك خاوەنداریتییى، چ وەك حوکمرانیەتییى هەر خوا ﷻ هەمەکارەى ئاسمانەکان و زەوییه، (مِلْك): شتیکیە کە خاوەنیکى هەبى، (مُلْك)یش، بە مانای حوکمرانیی و دەستەلاتداریتییى دى.

کەواتە: ئەم گەردوونە بەسەر و خواریهو، وەك زانایان دەلێن: (عُلُوُّهُ وَسُفْلِيَّهِ) سەر و خوارى، هەمووی هەم خاوەن تێیدا، تەنیا خوایه، هەم حوکمران و بالادەست تێیدا، تەنیا خوایه ﷻ.

ئەمەش سیفەتى چوارەم.

(۴) ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ هەر ئەویش زۆر بەرزە، زۆریش مەزنە، ئەمەش سیفەتەکانى: پێنج و شەش، دیارە بەرزى خوا ﷻ بە پەهایى و، مەزنى خوا بە پەهایى، مەبەست پێیان وەك هەموو سیفەتەکانى دیکەى خوا، دەبى بگوترى: بەرزى و مەزنییهك کە بۆ خوا شایستەن، خوا بەرزە، ئەوپەرى بەرزى هەیهو، ئەوپەرى مەزنى هەیه، بەلام بەرزیهك و مەزنییهك کە بۆ خوا ﷻ شایستەن، نەك مرووف شتیکی بێتە زەینەو، وەك بەرزى

دروستكراوه كان، هه ندىكيان به سهر هه ندىكياندا، يا خود مه زنى دروستكراوه كان، كه به دنيایى مانای هه موو سيفه ته كانی خواو، هه موو كرده وه كانی خواو، هه موو ناوه كانی خوا، حیان له و ماناو مه به ستانه ی كه ئیمه بو دروستكراوه كانی به كاریان دینین، مانایان هه یه، مانای راسته قینه یان هه یه، به لام ئه و ماناو راسته قینه یه بو ئیمه نه زانراوه، هه لبه ته جارى واش هه یه خوا ﷺ وشه یه ك به مانای مه جازیه كه ی به كاردینى، به لام سيفه ته كانی خواو كرده وه كانی خوا، هه موویان مانای راسته قینه یان هه یه، به لام بو ئیمه زانراو نیه.

كه واته: سه رچاوه ی ئه و سروه كه بو لای تو ده كرى و بو پیش تو ش كراوه، خوايه كه ﷺ خاوه نى هه موو ئه و سيفه ته به رزو ناوازانیه.

۵- ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطِرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ نيزيكه ئاسمانه كان له بارى سه رڤانه وه هه لقلیشین، وشه ی (يَنْفَطِرْنَ) خوڤنراویشه ته وه: (يَنْفَطِرْنَ)، (تَكَادُ) ش، خوڤنراوه ته وه: (يَكَادُ)، هه م به (تَكَادُ)، هه م به (يَكَادُ) خوڤنراوه ته وه، ئه گهر (يَكَادُ) بى، ئاسمانه كان، به مانای (سَمَاء) ن، یان له بهر ئه وه ی (السَّمَوَاتُ) (المُؤْنِثُ الْمَجَازِي) ن، (يَنْفَطِرْنَ) ش، له گه ل (يَنْفَطِرْنَ) هه ردووکیان یه ك واتیان هه یه: (أَيُّ: يَتَشَقَّقْنَ) (وَيَتَصَدَّعْنَ) شه ق و په ق ده بن، له ت و په ت ده بن، يا خود هه لده قلیشین، (الْفَطْرُ: هُوَ الشَّقُّ طَوْلًا) شتیک به بارى دريژیدا شه ق بى، هه لقلیشى.

كه ده فه رموى: ﴿مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ ئه م راناوه ده گه رپته وه بو ئاسمانه كان، واته: هه لقلیشانه كه له بارى سه رڤانه وه ده ست پیده كات، ده شگونجى ﴿مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ بگه رپته وه بو زه ویه كان، واته: له سه ره وه ی زه ویه كانه وه، به لام مانای یه كه میان زیاتر پیده چى و، (من) له: ﴿مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ دا زیاد كراوه بو ته كید كرده وه ی له سه ره وه ی هه لقلیشانى ئاسمانه كان، واته: له سه رى سه رپوه و له كوئى سه ره تاي سه رپیه، له وپوه ئه و هه لقلیشانانه خه ريكه ده ست پیده كات. هه لبه ته زانایان له وباره وه: ئایا بوچى خوا ﷺ باسى ئاسمانه كان ده كات، كه له سه رڤانه وه خه ريكه هه لقلیشین، بشکین، پارچه پارچه بن؟ قسه یان كرده و، دواى ئیمه له كورته باسك، له چوار سه رنجدا، له وباره وه قسه ده كه یین.

گرنگ ئەوەیە لێرەدا خوا ﷻ باسی ئەوە دەکات کە نیزیکی ئاسمانەکان لە باری سەرپانەوه بشکێن، هەلقەڵیشێن، پارچە پارچە بن، کە ئەوەش سیفەتێکی دیکە ی حەوتەمی خۆی پەرورەدگارە، چونکە ئەو هەلقەڵیشانەی ئاسمانەکان لە لای سەرپانەوه، بە تەتکید پەيوەندیی بە خۆی پەرورەدگارەوه هەیە، واتە: لە سام هەبەتی خوا، کە ئەوە یەکیکە لە دوو مانایەکانی و، دوایی زیاتر باسی دەکەین، ئنجا ئەو شەق بوون و هەلقەڵیشانی ئاسمان لە سوورەتی (الرحمن) یش دا خوا ئاماژە ی پێداوه: ﴿فَإِذَا أَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ﴾ (٣٧)، واتە: کاتێک ئاسمان شەق بوو، وەک گۆلێکی سووری لێ هات، یاخود سوور بۆوه، وەک چۆن رۆژ داغ دەکری، یاخود وەک مەسی قەلەرەوی لێ هات.

٦- ﴿وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾ فریشتەکانیش بە ستایشکردنەوه پەرورەدگاریان بە پاک دەگرن، واتە: هەم بە پاکی دەگرن و بە دووری دەگرن لە هەلەو پەلەو کەم و کورپی، هەم ستایشی دەکەن بە سیفەتە بەرزو مەزنەکانی.

ئەمەش سیفەتی هەشتەم لەم چەند ئایەتەدا.

٧- ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾ داوای لێبوردنیش دەکەن بۆ هەموو ئەوانە ی کە لە زەویدان، ئنجا ئایا ئەو تەنیا پرۆاداران دەگریتەوه، یاخود هەموو دانیشتوانی زەوی دەگریتەوه، مەرووف و جند بە چاک و خراپیانەوه، بە پرۆادارو بێپرۆایانەوه؟ ئەوەش دیسان دوایی قسە ی زیاتری لەسەر دەکەین.

٨- ﴿أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ ئەمانەش سیفەتی نۆیەم و دەیەم، کە لەم شەش ئایەتەدا باسکراون: ئاگاداربە! هەر خوا ئەوپەری لێبوردەو ئەوپەری میهرەبانە، وشە ی (آلا) واتە: ئاگاداربە، بە کوردیی دەلێین: (ئەها)، (بزانن)، ﴿أَلَا إِنَّ اللَّهَ﴾ بە دنیایی خوا، ئنجا بە (هو) راناوی جیاکردنەوه. {صَمِيرُ الْفَصْلِ (هُوَ)} واتە: بە سێ ئامراز خوا ﷻ زۆر لێبوردەوی و، زۆر بەزەیی نواندن و میهرەبانیی خۆی تەتکید کردۆتەوه: ١- (آلا)، ٢- (إِنَّ)، ٣- (هُوَ).

۹- ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ﴾ ئەوانەش کە جگە لەو،
یان لە جیاتی وی، یان لە خوار ئەوەوە، دوستانێکیان سەرپەرشتیارانیکیان بۆ خۆیان
پەیدا کردوون، خوا پارێزەرە بە سەریانەوە.

ئەوێش سیفەتی یازدە یەمە کە لەم شەش ئایەتەدا باسکراون، واتە: خوا
کردهوهکانیان، هاندەریان بۆ کردەوهکان، پەنھان و ئاشکرایان دەپارێزی، ئاگای
لە ھەمووی ھەیە، ئەمەش ھەر پەشەیی شێراوەیە، واتە: سزایان دەدا لە سەر
ئەوێ جگە لە خویان کردووە بە سەرپەرشتیاری خۆیان.

۱۰- ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾ تۆش بە سەر ئەوانەوە چاودێر نی، یاخود کار
پێشپێردراونی، کە نە ھێڵی لابدەن، نە ھێڵی بەملاولادا بچن، لێرەدا (وکیل) لە سەر کێشی
(فَعِيل) ە، بە لām بە مانای (مَفْعُول) ە، یانی: (وَمَا أَنْتَ مَوْكُولٌ عَلَيْهِمْ) تۆ بە سەر ئەوانەوە
نەکراوی بە کاری پێشپێردراویان کە نە ھێڵی بەملاولادا بچن.

کورته باسیک: چوار سهرنج له باره‌ی

خواو په‌یوه‌ندییه‌وه له‌گه‌ل دروستکراوه‌کانی دا

سهرنجی یه‌که‌م: که ده‌فه‌رموئ: ﴿يَنْفَطَرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾، یان (يَنْفَطَرْنَ) زانایان له‌و باره‌وه زۆر مشت و مریان کردوه، که ئایا ئاسمانه‌کان بۆچی خوا ^{سبحانه} به‌وه وه‌سفیان ده‌کات، که نیزیکه هه‌لقلیشین له‌سهریانه‌وه، نیزیکه له‌ت و په‌ت ببن، له‌ت و په‌ت بوونه‌که‌و، هه‌لقلیشانه‌که‌ش له‌سهره‌وه ده‌ست پیده‌کات؟ به‌لام ته‌وه‌ی زیاتر به‌ دل‌ه‌وه ده‌نووسی، دوو واتان:

یه‌که‌م: (يَنْفَطَرْنَ مِنْ هَيْبَتِهِ وَ خَشْيَتِهِ) له‌به‌ر سام هه‌یه‌ت و، به‌ مه‌زن گرتن و ترسان له‌ خوا ^{سبحانه}، ئاسمانه‌کان خه‌ریکن هه‌لقلیشین، بۆیه‌ش هه‌لقلیشانه‌که له‌ سهره‌وه ده‌ست پیده‌کات، چونکه خوا ^{سبحانه} به‌و شیوه‌یه که بۆ ته‌و شایسته‌یه، له‌ سهره‌وه‌ی دروستکراوه‌کانی خۆیه‌تی، دیاره له‌ سهره‌وه‌ی ئاسمانه‌کانه‌وه عه‌رش هه‌یه، خوای په‌روه‌ردگار له‌سه‌رووی عه‌رشه‌وه‌یه، به‌لام به‌و شیوه‌یه که بۆ خوا شایسته‌یه، نابێ مانای به‌رز بوونه‌وه‌و، له‌سه‌ر بوون، له‌ سهره‌وه‌ بوون، (إِسْتَوَاءَ وَعُلُوٌّ وَارْتِفَاعٌ) به‌و شیوه‌یه بێ که ئیمه بۆ شته‌کان بۆ دروستکراوه‌کان به‌ کاری دینین، نابێ ته‌و چه‌مک و واتایانه بینه زه‌ینمانه‌وه، چونکه خوا: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، هیچ شتی که وه‌ک خوا نیه، وه‌ک دوا‌یی پێی ده‌گه‌ین.

ئنجا ته‌گه‌ر لی‌رده‌دا مه‌به‌ست ته‌وه‌ بێ: له‌به‌ر سام و هه‌یه‌تی خوا خه‌ریکن ئاسمانه‌کان هه‌لقلیشین، له‌ سووره‌تی (مریم) دا، خوا ^{سبحانه} ته‌وه‌ی ڤوون کردۆته‌وه، ده‌فه‌رموئ: ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ۝٨٩ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ ۖ وَتَشَقُّ الْأَرْضُ ۖ وَخَرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۝٩٠ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ۝٩١﴾، پێشی باسی ته‌وه‌ ده‌کات، که ڤۆله پالده‌ده‌نه لای خوا، (به‌شی‌ک له‌ هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان)، خوا ده‌فه‌رموئ: به‌راستی شتیکی زۆر قورس و مه‌زنتان گوت، شتیکی

زۆر بێرەزاتان گوت، (هەڵەیه کی زۆر بێرەزاتان کرد)، ئاسمانەکان خەریکن بە ھۆی ئەو قسەییەو بەقلیشین، زەویش خەریکە لەت بێ، پارچە پارچە بێ، چیاکانیش خەریکن بە کەوتنیک، کە دەنگیک گەورە ییو بێ، بکەون، کەوتنە کە دەنگیک زەبەلاحی لێی، وەك چۆن خانووێک دەرووخی، ﴿أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا﴾، بەھۆی ئەووە کە پۆلەیان پالداپە لای خوا ی خاوەن بەزەیی.

هەلبەتە ئیمە لە تەفسیری سوورەتی (الإسراء) دا، کورتە باسیکمان لەو بارەو کردو، کە ھەرچی دروستکراوی خواپە، بە خوا ئاشنایەو خوا دەناسی، ھەر بۆیە کاتیک ھەندێ لە مەزھەکان پۆلە پالەدەنە لای خواو ھاوبەش بۆ خوا دادەنن، ئاسمانەکان و زەوی و چیاپەکان و تیکرای دروستکراوەکان، زۆر ناپەھەت و قەڵس، خەریکن لە داخان بپچرین، لێکبنەو و بەقلیشین، ئەمە مانای یەکەم، کە ئەم مانایە زیاتر دەچیتە دڵ و عەقلەو، ئەو سێ ئایەتە سوورەتی (مریم) ییش، زیاتر پشتگیری ئەو پایە دەکەن، کە خوا دەفەرموێ: بە ھۆی ئەووە کە ھاوبەش بۆ خاوەنەکان پۆلە دەدەن پال خوا ی خاوەن بەزەیی، ئاسمانەکان خەریکن ھەلبقلیشین، زەوی خەریکە پارچە پارچە بێ، چیاپەکانیش خەریکن بکەون، بە کەوتنیک کە دەنگیک گەورە ییو بێت.

کەواتە: کە دەفەرموێ: ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾، واتە: بە ھۆی شیرک و کوفری مەزھەکانو، گەردوون خەریک بەسەر یەکدا ھەلبقلیشی و تیکبچی، ھێندە ناپەھەتە.

دووھەم: واتای دووھمی کە توێژەرەوانی قورئان باسیان کردو: (مِنْ ثِقَلٍ مَا عَلَيْهِنَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ) بە ھۆی ئەو قورسییەو کە لە سەر ئاسمانەکان، یان لە نیو ئاسمانەکاندا ھەیە لە فریشتەکان، چونکە لە تەفسیری سوورەتی (فاطر) و سوورەتی (الصفات) دا، کورتە باسما کردوون لە بارە ی فریشتەکانو کە چەندە زۆرن!!

لیرهش ئەو فەرماشتە ی پێغەمبەر ﷺ دووبارە دەکەینەووە که پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {أَطَّتِ السَّمَاءُ وَحُقَّ لَهَا أَنْ تَنْطَ، مَا فِيهَا مَوْضِعُ شِبْرٍ، إِلَّا وَفِيهِ مَلَكٌ قَائِمٌ أَوْ رَاكِعٌ أَوْ سَاجِدٌ} (أخرجه الترمذي: ۲۳۱۲، وابن ماجه: ۴۱۰۹، والحاكم: ۸۶۳۳، وَحَسَنُهُ الْأَلْبَانِي)، واتە: ئاسمان جیڕە ی لێهات، نەقە ی لێهات، هەقی خۆشیەتی که جیڕەو نەقە ی لێ بێ، (وەک چۆن باریکی قورس که لە وڵاخیک دەنرێ جیڕە ی لێ دێ، یان وڵاخە که نەقە ی لێ دێ لە بنیدا)، چونکە شوێنی هیچ بستیەک نیە، مەگەر فریشتە یەک تێیدا وەستاو، یاخود ڕکوعی بردو، یاخود ڕکوعی بردو (بۆ خوا ﷻ).

واتە: ئەو ئاسمانە پڕە لە فریشتەکان، وەک چۆن وڵاخیک باریکی قورسی لێ دەنێن، نەقەو جیڕە ی دێ، ئاوا ئاسمانیش نەقەو جیڕە ی دێ.

کەواتە: که دەفەرموێ: ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾، واتە: بە هۆی ئەو بارە قورسەووە ی لەسەر پشتیانە، که بریتین لە فریشتەکان، ئاسمانەکان خەریکن بقلیشین، بەلام مانای یەکەمیان زیاتر بە دلەو دەنووسێ.

سەرنجی دووهم: لەو بارەووە که ئایا خوا ﷻ پەیوەندیی لە گەڵ گەردووندا، لە گەڵ ئاسمانەکان و زەویدا، لە گەڵ دروستکراوەکانیدا، چۆنە؟ دیارە خوا بە دیهینەری هەموو شتیکەو، هەرچی هەیه هەمووی دروستکراوی خوایه، هیچی بوونی نەبووخوا بوونی پێداو، لە ئێو دروستکراوەکاندا ئاسمانەکان و زەوی، لە سەر ووی ئەوانەووە عەرش و کورسی، بەرای هەندیک لە زانا یان که دەلێن: کورسی جیسمیک، دروستکراوی خوایه، بەلام کورسی مشت مری لەسەر، بەلام عەرش ئەو دیارە خوا لە حەوت شوێنان لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾، هەر وەها خوا ﷻ، هەم بۆ حالەتی ئیستا دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ﴾ (۷) غافر، هەر وەها بە نەبەت ڕۆژی دوايشەو دەفەرموێ: ﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَنِيَّةٌ﴾ (۱۷) الحاقة.

کهواته: عەرش دروستکراویکە هەلگیراوه، خوای پەرورەدگاریش لە سەر ووی عەرشەوهیه، بەو شیوەیهی بۆ خوا شایستەیه، چونکە کاتیک نە عەرش هەبووه، نە ئاسمانەکان و هیچ شتیک نەبووه، خوا ئەوکاتە چۆن بووه، ئیستاش هەر وایه.

لەوبارەوهش بە بۆچوونی من هەم کورتەپێنان (تفریط) و، هەم زیاده‌پۆیی (إفراط) هەبووه، لە نێوان دوو کۆمەڵ لە مسوڵماناندا، کە لە مێژوو دابوون و ئیستاش شوێنەواری بیروکەکانیان هەیه، ئەوانیش بریتین لە کەسانیک کە زێدە پۆیان کردوه لە بە پاکگرتنی خوادا، هەڵبەتە خوا هەتا بەپاک بگیری کەمە، بەلام نابێ بە بیانووی بە پاک گرتنی خواوه، سیفەتەکان لە خوا پەك بخریڤ و، سیفەتەکان لە خوا دابرنیڤ و تووشی (تعطیل) ببین، ئەو لایەك، لایەكە ی دیکەش زیاده پۆیان کردوه لە چەسپاندنی سیفەتەکان دا بۆ خوا، بە شیوەیهك کە سەریان بە ویچواندن و جەستاندن (تشبیه و تجسیم) گەیشتوه، ئەوانی دیکەش سەریان بە (تعطیل و تجرید) گەیشتوه، کە سیفەتەکان لە خوا پەك بخەن و لێی دابرن.

بەلام هەق و راستیی لە نێوان ئەو دووانە دایه، لەو بارەوه قسەیهکی (فخر الدین الرازي) دێنین، کە ئەو یه‌کیکە لەوانه‌ی زێدەپۆیی کردوه لە دوورخستنه‌وه‌ی خوا لە ویچوونی دروستکراوه‌کانیدا، کە بە تەئکید خوا دووره‌ له‌وه‌ی بە دروستکراوه‌کانی بچێ، بەلام نابێ بە بیانووی ئەو سیفەتەکان لە خوا دابرنین، (الرازي) لە باره‌ی ئەو ئایه‌ته‌وه: ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا﴾ (۹۳) مریم، واته: هەرچی لە ئاسمانەکان و زه‌ویدا هەیه، هەمووی بەبەندایه‌تی دێت بۆ لای خوای خاوه‌ن بەبەزه‌یی، لە باره‌ی ئەو ئایه‌ته‌وه‌و لە تەفسیری دا نووسیویه‌تی:

(وَكَلِمَةُ «مَنْ» لَا شَكَّ أَنَّهَا وَارِدَةٌ فِي حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى، فَدَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى أَنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَهُوَ عَبْدٌ لِلَّهِ، فَلَوْ كَانَ اللَّهُ مَوْجُودًا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَفِي الْعَرْشِ، لَكَانَ هُوَ مِنْ جُمْلَةِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ، فَوَجَبَ أَنْ يَكُونَ عَبْدَ اللَّهِ، وَلَمَّا ثَبَتَ

بِهَذِهِ الْآيَةِ أَنَّ كُلَّ مَنْ كَانَ مَوْجُودًا فِي السَّمَوَاتِ وَالْعَرْشِ فَهُوَ عَبْدٌ لِلَّهِ، وَجَبَ فِيمَنْ تَقَدَّسَتْ كِبْرِيَاؤُهُ عَنْ تَهْمَةِ الْعُبُودِيَّةِ، أَنْ يَكُونَ مُنْزَعًا عَنِ الْكَوْنِ فِي الْمَكَانِ وَالْجِهَةِ وَالْعَرْشِ وَالْكَرْسِيِّ^(۱).

ليزهدا (فخرالدين الرازي) به لگه هيٺانه وهيه ڪي سهرسورهيٺهر دهڪات! خوا دهفه رموي: {ههر كهس كه له ئاسمانه كان و زهويدا ههيه، هه مووي به بهنده يي دي بؤ لاي خواي خاوهن به زه يي} له ته فسيريده لئ: وشه ي (مَنْ) به دنيايي له باره ي خواي به رزه وه هاتوه، ئهم ئايه تهش به لگه يه له سهر ئه وه كه ههر كه سيك له ئاسمانه كان و زهويدا ههيه، ئه وه بهنده ي خوايه، بؤيه ئه گهر خوا له ئاسمانه كان و زهويدا (ئجاءه وه عه ريشي بؤ زياد دهڪات) و له عه رشدا بووايه، ئه ويش ده چوهه نيو ريزي ئه وانهي له نيو ئاسمانه كان دان، ئه و كاتهش خوا ده بوو به بهنده ي خوا، ئجاءه كه به و ئايه ته چه سپا كه هه كه سيك له ئاسمانه كان و له عه رش دايه، بهنده ي خوايه، كه واته: كه سيك كه گه وره يي ئه و زور پاكه، نابي تومه تي به ندايه تي پال بدرتته لاهو، ده بي به پاك بگيري له وه ي كه له شويٽيك دابي، له لايه ك بي و، له سهر عه رش و له سهر كورسي بيت.

پوخته ي قسه كه ي (فخرالدين الرازي) ئه وه يه كه: ئه وانهي ده لئن: خوا له سهر عه رشه، يان له ئاسمانه {واته: له سهره وه يه} ماناي وايه به پئي ئه و ئايه ته كه خوا دهفه رموي: ههر كه سيك كه له ئاسمانه كان و زهويدا يه، هه مووي بهنده ي خوايه، كه واته: ده بي خواش بهنده ي خوا بي!!

به لام تيمه وه لامي ئه و قسانه، ئاوا ده ده ينه وه:

ئه وانهي ده لئن: خوا له سهر يه، مه به ستان ئه وه نيه له نيو ئاسماندايه و ئاسمان بيتته زه رفيك و خواي تيدابي، به لئ: هه نديك وشكه حه نبه لي و وشكه ظاهيري، ره نكه وا يان ته صه ووړ كردي، به لام ئه و ته صه ووړه هه له يه و، خوا

له ټیو دروستکراوی خویدا نیه، تهوانه ی که ده ټین: خوا له سه رییه، ده ټین: (اَللّٰهُ مُسْتَوٍ عَلٰی عَرْشِهٖ، بَاطِنٌ عَنْ خَلْقِهٖ کَمَا یَلِیْقُ بِهِ) خوا له سهر عه رشی خویه تی و، له دهره وهی دروست کراوه کانی خویه تی، بهو شیوه یه ی بوی شایسته یه.

به ټی به داخه وه کاتی خو ی هه ندیک له هه نبه لییه کان و ظاهر ییه کان پیان و ابووه، وه ک چوون مروؤف له سهر ته ختیک، کورسییه ک داده نیشتی، خواش ئاوا له سهر عه رشی دانیشته، چوار مه شقی، هه روه ها پیان و ابووه خوا له ټیو ئاسمان دایه! یانی: ته گهر (الرازي) به ولادا تیپه پاندوه، به بیانوی به پاکگرتنی خوا، له وه دا که وه ک دروستکراوه کانی بچی، تهوانی دیکه ش به بیانوی ته وه که سیفته کان بو خوا ده چه سپین، زیاده رو ییان کردوه و تیپه پاندوه که سیفته ته کانی خوا یان، وه ک هی دروستکراوه کان ته ماشا کردوون، ته گهر نا چوونه سهر عه رشی خوا، به رزبوونه وهی خوا بو سهر عه رشی، سه قامگیربوونی خوا له سهر عه رشی، ده بی ټلین: وه ک بو خوا شایسته یه، نه ک بهو چه مک و واتایانه ی دینه زهینی ټیمه وه، که هی دروستکراوه کان.

لیره دا چه ند قسه یه ک دینمه وه، له هه ندیک له زانایانه وه، که لهو باره وه، چیان گوتوه؟

(۱) - (القرطبي) ده ټی: زانایان گوتوو یانه: (التَّوْحِيدُ: إِثْبَاتُ ذَاتٍ غَيْرِ مُشَبَّهَةٍ بِالذَّوَاتِ، وَلَا مُعْظَلَةٍ مِنَ الصِّفَاتِ) ^(۱)، واته: خوا به یه کگرتن ته وه یه ټیمه زاتیک به چه سپین که وه ک زاته کانی دیکه ناچی و، سیفته ته کانیشی لی په کخراونین، سیفته ته کانیشی هه ن، وه ک خوا ده فهرمو ی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ^(۱۱) الشوری، هیج شتیک وه ک تهو نیه، ته مه بو به پاکگرتنی خوا، بو چه سپاندنی سیفته ته کانیش: ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، تهو بیسه ری بینه ریشه، واته: سیفته تی بیستن و دیتنی هه ن، به لام به ته نکید سیفته ته کانیشی وه ک زاته که ینی و، وه ک سیفته ته کانی دروستکراوه کان نین.

دوایی (القرطبي) دەلی: (صَدْرُ الْآيَةِ فِيهِ رَدٌّ عَلَى الْمُسَبَّهِ، وَتَمَّتْهَا رَدٌّ عَلَى الْمَعْطَلَةِ)^(۱)، سەرەتای ئایەتە کە: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، بەرپەرچەدەرەوێ وێچوێنەرەکان (و جەستێنەرەکان) هەو، تەواوکارە کەیشی: ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، بەرپەرچەدەرەوێ پە کخەرەکانە، ئەوانە ی خوا لە سیفەتەکانی پە ک دەخەن و دادەپەن.

(۲) - (الحافظ ابن عبد البر)، وهك (جمال الدين القاسمي) له تەفسیرە کە ی خوێ دا^(۲)، لێی وەر دەگری، دەلی: (أَهْلُ السُّنَّةِ مُجْمَعُونَ عَلَى الْإِقْرَارِ بِالصِّفَاتِ الْوَارِدَةِ كُلِّهَا فِي الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ، وَالْإِيمَانِ بِهَا، وَحَمْلِهَا عَلَى الْحَقِيقَةِ لَا عَلَى الْمَجَازِ، إِلَّا أَنَّهُمْ لَمْ يُكَيِّفُوا شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ)، واتە: ئەهلی سوننەت (واتە: ئەوانە ی کە بە دوای رێبازی پێغەمبەر ﷺ کەوتوون) یە کە دەنگن لەسەر ئەو: سیفەتەکان کە لە قورئان و سوننەت دا هاتوون بۆ خوا بچە سپێرێن و، بشکووتری مانای راستەقینەیان هە یە ئە ک مانای مەجازی، بەلام هیچ کام لە سیفەتەکانی خوا، چۆنیەتیە کە یان دیاری نە کردوون و نە یانگوتووە بەو شیوە یەن.

کەواتە: ئەو چەمک و واتایانە ی دێنە میسکی ئیمەو لە کاتیکدا بۆ وێنە: کە وشە ی (وَجْه) بە کاردێنین، یان وشە ی (يَد) بە کاردێنین، یان وشە ی بەرزبوونەو (علو) بە کاردێنین، ئەو چەمک و واتایانە نابێ بۆ خوا ی موتهعال بە کاربێن.

(۳) - (جمال الدين القاسمي) دەلی: کەواتە: ئەو کەسە ی کە دەلی: (أَللهُ لَا فِي زَمَانٍ، وَلَا فِي مَكَانٍ، وَلَا يُرَى وَلَا يَسْمَعُ، وَلَا يُبْصَرُ، وَلَا يَتَكَلَّمُ، وَلَا يَرْضَى، وَلَا يُرِيدُ، وَلَا وَلَا)^(۳)، واتە: خوا لە هیچ شوێنیکدا نە، لە هیچ کاتیک دانیهو، نابیرێ و نابێستێ و نابینێ، قسە ناکات و رازی نابێ و نایەوێ، نا و نا، هەتا هەندیکیان گوتوو یانە: خوا ﷻ نە لە نێو گەردووندا یە، نە لە دەرەوێ گەردوونە!!

(۱) الجامع لأحكام القرآن: ج ۲۵.

(۲) محاسن التأويل: ج ۱۴، ص ۲۹۵.

(۳) محاسن التأويل: ج ۸، ص ۳۵۶.

له راستیدا ئەوه تێپەراندنیکی زۆره له به پاکگرتنی خواداو به بیانووی به پاکگرتنی خواوه، دارینی سیفه ته کانه له خوا.

(۴) - هەر لهو بارهوه له: (محاسن التأویل) هکهی دا^(۱) هیناویهتی له (الذهبي) یهوه: (وَقَالَ الذَّهَبِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: مَقَالَ مُتَأَخَّرِي الْمُتَكَلِّمِينَ، أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيْسَ فِي السَّمَاءِ، وَلَا عَلَى الْعَرْشِ، وَلَا عَلَى السَّمَوَاتِ، وَلَا فِي الْأَرْضِ، وَلَا دَاخِلَ الْعَالَمِ وَلَا خَارِجَ الْعَالَمِ، وَلَا هُوَ بَائِنٌ عَنْ خَلْقِهِ، وَلَا مُتَمَصِّلٌ بِهِمْ. وَقَالُوا: جَمِيعُ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ صِفَاتُ الْأَجْسَامِ، وَاللَّهُ تَعَالَى مُنَزَّهٌ عَنِ الْجِسْمِ، هَذِهِ السُّلُوبُ نَعُوتٌ لِلْمَعْدُومِ، بَلْ هُوَ مَوْجُودٌ مُنَزَّهٌ عَنْ خَلْقِهِ، مَوْصُوفٌ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ، وَهُوَ فَوْقَ الْعَرْشِ بِلَا كَيْفٍ).

زهههیی دهلی: قسهی زانایانی کهلام، هی دواینهکانیان، (واته: ئەوانه‌ی قسهیان له باره‌ی عه‌قیده‌و ته‌وحیده‌وه کردوه)، که گوتوو یانه: خوای به‌رز نه له ئاسمانه‌و نه له سه‌ر عه‌رشه‌و، نه له سه‌ر ئاسمانه‌کانه‌و، نه له نیو زه‌وییه‌و، له نیو گه‌ردوون دایه‌و، نه له ده‌ره‌وه‌ی گه‌ردوونه، هه‌روه‌ها خوا جیا نه له دروستکراوه‌کان و پیشیانه‌وه په‌یوه‌ست نه، گوتوو یانه: چونکه هه‌موو ئەوانه سیفه‌تی جیسم و مادده‌ن، خوای په‌روه‌ردگاریش له جیسم و مادده‌ پاکه، (زهههیی دهلی: ئا‌ئه‌و لایردنی ئە‌و سیفه‌تانه، وه‌سفه‌ بۆ شتیک که نه‌بی، {له نیو دروستکراوه‌کانیدا نه به‌لی به‌دلنیا‌یی، به‌لام بلی: له ده‌وه‌شیاندا نه‌و له سه‌ر عه‌رش نه، ئە‌وه پیچه‌وانه‌ی قورئان و زگماک و عه‌قلیشه‌} دوا‌یی (الذهبي) ده‌لی: قسه‌ی راست نه‌وه‌یه که بگوتری: خوا پاکه له‌وه‌ی وه‌ک دروستکراوه‌کانی بچی، به‌لام وه‌سفکراویشه به‌وه‌ی خۆی پیوه وه‌سفکردوه‌و خوا له سه‌ر عه‌رشه‌و، له سه‌ره‌وه‌یه، به‌لام بی ئە‌وه‌ی تیمه‌ چۆنه‌تییه‌که‌ی بزاین {به‌و چۆنه‌تییه‌ نه، که دروستکراوه‌کان له سه‌ر شتیک ده‌بن، یاخود له سه‌ری ده‌بن، یان له کات و شویندا ده‌بن}.

سەرئنجی سییه م: که خوا دەفه رموی: ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾
 واتە: فریشتەکان داوای لیبوردن دەکەن بۆ ئەوانەی لە زهوی دان، زانیان
 گوتووین: ئەمە سێ واتای هەن: یەكەم: مەبەست پێی برۆادارانیکە که لەسەر
 زهویین، ئەو لە ئایەتی (۷)ی سوورەتی (غافر) دا دەفه رموی: ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ
 ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا
 سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ واتە: فریشتەکان داوای لیبوردن دەکەن بۆ برۆاداران
 (دەئین): پەرورەدگارمان! بەزەیی و زانیاریی تۆ هەموو شتیکی گرتۆتەوه، لەوانە
 ببوورە که گەپانەوه بۆ لای تۆ و شوێن رێبازەکەت کهوتوون و، لە سزای دۆزەخ
 چەپالەیان بدە.

ئنجای ئەگەر مەبەست لە: ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾ برۆاداران بێ،
 ئەو ئایەتی ژمارە (۷)ی، سوورەتی (غافر) پشتراستی دەکاتەوه.

دووهم: دەشگونجی مەبەست پێی مرووف و جند هەموویان بێ، هەموو ئەوانەی لەسەر
 زهویین، بەلام بەو واتایە نا، که فریشتەکان داوای لیبوردن لە خوا بۆ کافران بکەن، بەلکو
 بەواتایەکی دیکە: (أَي: لَا يُعَاجِلُهُم بِالْعِقَابِ) فریشتەکان داوا دەکەن لە پەرورەدگار که پەلە
 نەکات لە سزادانی خەڵکی سەر زهوی، وەك لە سوورەتی (فاطر) دا دەفه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾
 (۴۱) واتە: بە دنیایی خوا ئاسمانەکان زهوی دەگرێ که لابچن و ئەگەر لابچن، جگە لە خوا
 هیچ کەس نایانگرێ، بە دنیایی خوا زۆر هێدی و مەندەو زۆریش لیبوردەیه.

واتە: لیبوردەیه بۆ خەڵکی نێو ئاسمانەکان و زهوی، بەو واتایە که لە هەلەو
 کەم و کورپیەکانیان دەگەرێ، تاكو کاتی خووی دی و یەكسەر سزایان نادات،
 وەك لە کووایی سوورەتی (فاطر) دا دەفه رموی: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا
 كَسَبُوا مَا تَرَكُوا عَلَى ظُهُرِهِمْ دَابِئُهُمْ﴾ (۴۵) واتە: ئەگەر خوا خەڵکی
 گرتبایە بە هۆی ئەووە که دەیانکرد، پێرووی لەسەر پشتی (زهوی) نەدەهێشت.

سَیِّهَم: واتایه کی دیکه ی سَیِّهَمیشی هه یه، که من ئەو واتایه م به دڵه، ئەویش ئەو هیه: فریشته کان داوای لیبوردن بۆ هه مووان له خوا ده کهن، به لام داوای لیبوردن بۆ ئیمانداران ده کهن، که خوا لییان ببووری و، داوای لیبوردنیش بۆ ئەهلی کوفر ده کهن، که خوا هیدایه تیاندای، بیانخاته سهر راسته ری.

سهرنجی چواره م: که ده فهرموئ: ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾ (۶) الشُّوْرَى، تۆ به سهریانه وه وه کیل نی، (التَّوَكُّلُ: أَنْ تَعْتَمِدَ عَلَى غَيْرِكَ، وَتَجْعَلَهُ نَائِبًا عَنْكَ، وَالْوَكِيلُ فَعِيلٌ مَعْنَى الْمَفْعُول. قَالَ تَعَالَى: ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلاً﴾ (۸۱) النساء، أَي: اكْتَفَى بِهِ، أَنْ يَتَوَلَّى أَمْرَكَ، وَيَتَوَكَّلَ لَكَ، ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾، أَي: مُمْكِلٌ عَلَيْهِمْ وَحَافِظٌ لَهُمْ^(۱)، واته: (توکیل): بریتیه له وه که تۆ پشت به جگه له خۆت بهستی و، بیکه ی به نوینه ر و جیگری خۆت، (وکیل) له سهر کیشی (فَعِيلٌ) ه، به لام به مانای (مَفْعُول) ه، که ده فهرموئ: ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلاً﴾ (۸۱) النساء، واته: خوات به سه، کاری تۆی عاید بئ، وه کیلی تۆ بئ، ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾، واته: تۆ نه کراویه وه کیل به سهریانه وه، تۆ پارێزه ریان نیت.

که ئەمه بیگومان دلدانه وه ی پیغه مبه ری خوایه ﷺ، ههروه ها دلدانه وه ی شوینکه وتووای پیغه مبه ری خوایه ﷺ، که ئەگه ر ئەوانه بیپروابوون و پرویان له شیرک و کوفر کرد، خوا سزای ئیوه نادات و لیتان ناپرسیته وه: بۆچی نه تانه یشت؟ چونکه ئیوه وه کیل نین به سهریانه وه، به لام وپرای ئەوه ش، ئاگادار کردنه وه ی بیپروایانیشه که: خۆتان به رپرسیارن له کرده وه و په فتاری خۆتان و هه چکه س له جیاتی ئیوه لیی ناپرسیته وه، خۆتان به رپرسیاری کارو کرده وه کانی خۆتانن.

مه سه له ی دووهم:

خوایێڤ ههك سروشكردن بۆ پێغه مبه رانی پێشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، قورئانیکی به زمانی عه پهبیی بۆ لای تۆش (ئه ی موحه ممه د! ﷺ) سروشكردوه، تاكو خه لكی شاری مه ككه و ده و روبه ری، {تیکرای دنیا} هۆشیار بکه یه وه، له پوژنیک كه دوو دلی هه لئاگرێ و خه لك تیبدا ده بنه دوو كۆمه لی جیاواز له دۆزه خ و، له به هه شتدا، خواش نه یویستوه خه لك ناچار بکات، ئه گه رنا ده یکردنه یه ك كۆمه ل و له سه ر ئیمان كۆی ده كرده وه، جگه له خواش به دۆست و سه ربه رشتیار گرتن شتیکی بێجییه، چونكه به س خوا سه ربه رشتیاره و، مردوو و ده ژینیه وه و له سه ر هه موو شتیکیش توانایه:

خوایێڤ ده فه رموی: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّنُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَنُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ۝۷ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝۸ أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۹﴾

شیکردنه وی ئهم ئایه تانه، له چوارده برگه دا:

(۱)- ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ هه ر به و شیوه {سه رسو په نه ره كه هه ر ده بی به خو ی بچو ئیری، یاخود: به و شیوه یه كه خوا ﷺ سروشیکردوه و په یامی په نهانی ناردوه بۆ پێغه مبه رانی پێشوو} بۆ لای تۆش قورئانیكمان به زمانی عه پهبیی سروشكردوه، لێره دا (أَطْلِقِ الْقُرْآنُ: وَهُوَ مَصْدَرٌ مِثْلُ غُفْرَانَ، أَطْلِقَ عَلَى الْمَقْرُوءِ) واته: خو ئێرا وه یه کی عه ربه بییمان بۆ لای تۆ ناردوه، كه واته: هیه چ جیاوازی نیه له نیوان ئه وه دا كه بۆ لای تۆ سروشكراوه، ئه وه ی بۆ لای پێغه مبه رانی پێش تۆ (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، سروشكراوه، جگه له جیاوازی ئه و زمانه ی كه فه رمایشته كانی خوا یان پێ سروشكراون و، كتیبه كانی

خوایان پى دابەزىتاون، بەس زمانەکان جىابوون، ئەگەرنا نىۋەپۆكىان ھەمان نىۋەپۆك بوو، چۆنىەتتىى سروشكرانه كەش ھەمان چۆنىەتتىى بوو.

ئىنجا ئايا بۆچى خوا ﷻ قورئانى بەزمانى عەرەبىيى بۆ لای موحەممەد ﷺ پىغەمبەرى كۆتايى سروشكرادو؟

(۲) - ﴿لِنُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾، تاكو (خەلكى) دايكى ئاۋەدانىيەكان (مەككە) و ئەو خەلگەى لە دەورىنى وريا بكەيەو، بترسىنى. ﴿أُمَّ الْقُرَىٰ﴾ شۆرەت و كونيەى شارى مەككەيە، بۆيەش بە مەككە گوتراو: ﴿أُمَّ الْقُرَىٰ﴾، چونكە لە ھەموو شارە عەرەبىيەكان دىرېنتر بوو، ئىنجا ئەگەر شارى مەككە وەك چەقېك دابىرى، ماناي وايە ھەموو شارەكانى دىكەى دنيا، دەكەونە دەورى مەككە، بەلكو ھەندىك لە زانايان، زانايانى جوگرافىناسى ھاۋچەرەخ دەلېن: ئەو شوئىنە جوگرافىيەى شارى مەككەى كەوتۆتتى، وەك نىۋەراستى گەياندىنى ھەموو كىشۋەرەكان وايە.

كەواتە: ئامانچ لە سروشكرانى قورئانىكى عەرەبىيى بۆ پىغەمبەرى كۆتايى موحەممەد ﷺ برىتى بوو لە ورياكردەو، ترساندىنى خەلكى شارى مەككە.

﴿وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ ئەو خەلگەش لە دەورى ئەو شارەن، كە ئەمە ئەگەر بازە تەسكەكە رەچاۋ بكرى، كە شارى مەككە لە نىۋە دورگەى عەرەبىيى دايە، ھەموو ئەو شارو ئاۋەدانىيەنى لە نىۋە دورگەى عەرەبىيەكان، لە دەورىنى، بەلام ئەگەر بازە فراوانەكە رەچاۋ بكرى، ھەموو شارەكان و ئاۋەدانىيەكانى دنيا، دەكەونە دەورى مەككە.

خوا ﷻ لە چەندان شوئىن لە قورئانى مەككەيدا رايگەياندو، كە ئەم قورئانەو، پىغەمبەرى خاتم ﷺ كە ئەو قورئانەى بۆ نىردراو، ھەردووكيان بۆ ھەموو مرقايەتتىن، بۆ وئىنە:

۱- له سووره تی (الفرقان) دا خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ (۱) واته: بهرزو به پیزه ئه و كه سه ی كه فوړقانی دابه زاندوه، (لینك جیاكه ره وهی دابه زاندوه) تاكو بو هه موو جیهانیان بیته ترسینه رو وریاكه ره وه.

۲- ههروه ها له سووره تی (سبا) دا، خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ (۲۸) واته: تۆمان نه ناردوه مه گهر بو تیکرای خه لکی موژده ده رو ترسینه ری.

۳- ههروه ها له سووره تی (الانبیاء) دا، خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۱۰۷) واته: تۆمان نه ناردوه مه گهر بهزه یی خوا بی بو هه موو جیهانیان.

كه ده فهرموئ: ﴿لِنُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ﴾ ﴿أُمَّ الْقُرَىٰ﴾ ده بیته بهرکاری یه كه م بو وشه ی (تُنْذِر) به لام له چی بیانترسیئ و بوچی وریایان بكاته وه؟ بهرکاری دووهم (مَفْعُول بِهِ الثانی) قرتینراوه، چونكه سیاقه كه ده لاله تی له سهر ده كات: ﴿لِنُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ عَذَابَ اللَّهِ﴾ تاكو خه لکی شاری ﴿أُمَّ الْقُرَىٰ﴾ بترسیئ و وریابكه یه وه له سزای خوا، ﴿وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ ههروه ها ئه و خه لكه ش كه له ده وری ئه و شارهن، ئه وانه ش بترسیئ له سزای خوا.

۳- ﴿وَنُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ ههروه ها بیانترسیئ له پوژی كو بوونه وه، كه دوو لئی تیدانیه. لیږده دا: ﴿يَوْمَ الْجَمْعِ﴾ ده بیته بهرکاری دووهم، به پیچه وانه ی پرسته ی یه كه مه وه، پرسته ی یه كه م بهرکاری یه كه می باسكراو، بهرکاری دووهمی قرتیندراوه، له بهر ئه وه ی سیاق ده یگه یه نئ، تاكو له پوژی كو بوونه وه بترسیئ، كئ بترسیئ؟ بهرکاری یه كه م قرتینراوه (أَي: تُنْذِرُ أَهْلَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا يَوْمَ الْجَمْعِ) واته: خه لکی ﴿أُمَّ الْقُرَىٰ﴾ و خه لكه كانی ده وروبه ریان بترسیئ و وریابكه یه وه، له پوژی كو بوونه وه.

بیگومان پوژی خربوونه وه، كو بوونه وه پوژی قیامه ته، وشه ی: (الجمع) له (يَوْمَ الْجَمْعِ) دا: (الْجَمْعُ مَصْدَرٌ أَوْ اسْمٌ لِلْمُجْتَمِعِينَ) (الجمع) چاوگه، یاخود ناوه بو ئه وانه ی له ویدا كۆده بنه وه، یانی پوژی كو مه ل، ئه و خه لكه ی كه له ویدا كو مه ل ده بیته وه خرده بیته وه، كو مه ل بووان، كه مه به ست پئی پوژی دوا ییه.

﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾، هیچ دوو دلیلی تیدانییه، که دهفه رموی: ﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ (آی: دَلَالُهُ تَنْفِي الشَّكِّ فِي أَنَّهُ سَيَقَعُ، فَنَزَلَ رَيْبَ الْمُؤْتَابِينَ فِي مَنَزِلَةِ الْعَدَمِ، لِأَنَّ مُوجِبَاتِ الْيَقِينِ بِوُقُوعِهِ بَيِّنَةٌ) واته: به لگه کانی هاتنی پوژی کوبوونه وهی خه لک له پوژی قیامه تدا، لابه ری دوو دلییه، که ئەو پوژە هەر دهقه ومی، بویه دوو دلیی دوو دلان و، گومانداران له باره ی پوژی کوبوونه وهوه، وهک نه بوو ته ماشا کراوه، چونکه ئەو به لگانه دلیایی پیویست ده کهن، که ئەو پوژە ده بی هەر بی.

٤- ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾، کۆمه لیک له بههشتدان و کۆمه لیک له کلپه (ی دۆزهخ) دان. وشه ی (فریق.. و فریق) ههردووکیان گوزاره (خبر) ی نیهاد (مبتدا) یکی قرتیزاون، وهک (هُمْ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ) ئەو خه لکه که کۆده بنه وه، ده بنه کۆمه لیک له بههشتدا، ههروه ها: (وَهُمْ فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ده بنه کۆمه لیکیش له کلپه ی دۆزهخدا، که مه بهست دهره نجامی کۆتاییه، یانی: (الْمُحْصَلَةُ النَّهَائِيَّةُ)، دهره نجامی کۆتایی خه لک دابهش ده بن بۆ ئەم دوو شوینه، بۆ بههشت و بۆ دۆزهخ، به لام ئەمه تیکناگیرئ له گه ل ئەوه دا که چهندان فهرمایشتی پیغه مبه ر ﷺ هه ن و، ئەوه یه کیکه له و شتانه ی که له لای زۆربه ی هه ره زۆری مسولمانان به شیکه له عه قیده یان، که خاوه نی گونا هه گه وره کان، بایی گونا هه گه وره کان یان ته گه ر پاک نه بووبنه وه، به سزای قوناغی به رزه خ، یان نه که وتبه بهر ویستی ره های خوا، یان وه بهر شه فاعه تی پیغه مبه ر ﷺ نه که وتبن، ده بی به قه دهر تاوانه کان یان بسووتی ترین، ئنجا دوا ی ئەوه ی پاک ده کری نه وه، سزا ده دری ن، دینه بههشت، چهندان فهرمایشتی پیغه مبه ر ﷺ له و باره وه هه ن، له کتیبه کانی سونهت دا هاتوون.

ئنجا که دهفه رموی: کۆمه لیک له بههشت دان و، کۆمه لیک له دۆزه خدان، له گه ل ئەوه دا که باسکرا تیکناگیرئ، چونکه لی ره دا باسی دهره نجامی کۆتایی ده کات، بویه ئەوه ی کاتی خو ی مو عته زیله و خه واریج گوتوو یانه^(۱): ئەوه نیه که خه لکیک بچی ته دۆزه خ و، دوا یی بچی ته بههشت دوا ی پاکبوونه وه، شتی وانیه،

(۱) ههروه ها هه ندیک له زانایانی هاوچه رخیش.

له سوورهتی (النساء) دا، باسیکمان لهو بارهوه کردوه که خواخه باسی تهوه ده کات: تهوبه له دوو جوړه که سان وه رناگیری، که ده فهرموئ: ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهْلَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْكُفْرَ ۚ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ١٨﴾ واته: وه رگرتنی تهوبه له سهر خوا ته نها بو که سانیکه به نه زانیی خراپه ده کهن، دواپی به نیزیکیی ده گه پرینه وه، نه وانه خوا گه پرانه ویدان لی وه رده گری و خواش زانی کارزانه، به لام گه پرانه وه (واته: توبه لیوه رگیران) بو که سانیکه نیه که ههر خراپه ده کهن، هه تا کاتیک به کیان مردنی ده گاته سهر، ده لی: ئیستا تهوبه م کرد، (که نه وه مسولمانه وه

لەسەر خراپە بەردەوامە، تاكو مردنی لى وه دەردە كهوى، هەروەها تەوبە بۆ كه سائىكىش نيه كه كاتىك دەمرن بە كافىرە تى دەمرن، ئەوانە ئازارىكى بە ئىشمان بۆ داناون.

كهواتە: ئەوانەى پىشى بە كافىرە تى نامرن، بەلام بە گوناھبارى دەمرن، بەلام خوا تەوبە شیان لى وەرناگرى، چونكه كاتىك دەگەرپنەو و تەوبە دەكەن، كه ئومىديان بە ژيان نەماو.

كهواتە: كه سىك كه كافىرە تەوبەى لى وەرناگرى و شایستەى سزایە، هەروەها كه سىكىش كه برودادارە بەلام لەسەر تاوان و خراپان بەردەوام دەبى تاكو دەمرى، ئەویش تەوبەى لى وەرناگرى و دەبى هەر ئەهلى سزایى و، نابى وهك ئەوى دىكه كه يەك رى دەچىتە بەهەشت، ئەویش يەك رى بچىتە بەهەشت!

كهواتە: بەلگە هێنانەو بەم پرستە قورئانییە بۆ لابردي سزای قوناغى بەرزەخ، لە جى خۆیدا نیه، چونكه ئەمە باسى دەرەنجامى كۆتایى دەكات، چونكه هەندىك لە زانایانى هارچەرخ، كه بە چاكى نازانم ناویان بێنم، خوا پاداشتيان بداتەو، بۆچوونىكى وایان هەبوو، گوتووینە: راست نیه كه سائىك تووشى سزاین و دوایى دەرنازبن! لەگەڵ ئەوێش دا كه ئەو هەموو فەرمايشتانەى پىغەمبەر ﷺ هەن، كه بىگومان يەك فەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ بە سەنەدىكى راست (صحیح) بە ئیمە گەشتى، ئیمە پابەند دەكات، بەو ئیوەرۆكهو كه دەيگەيەنى، كه فەرمايشتەكان لەو بارەو زۆر زۆرن.

۵- ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾، ئەگەر خواش ويستبای ئەو خەلكەى هەموو دەكرده يەك كۆمەل، بەلام هەر كه سىك بیهوى دىخاتە ئیو بەزەى خۆیهو، ستمكارانىش هېچ دۆست و سەرپرشتیارىك و هېچ یاریدەدەرێكیان نیه. ئەمە مەبەست پى دلدانەوێ پىغەمبەر ﷺ و دلدانەوێ برودارانە، واتە: خەفەتيان لى مەخۆن، كه ئەوانە هەر

بروا ناهینن، وه نه بی ئه وان شتیکیان کردبی خوايان ﷺ دهسته وستان کردبی، خوا
 ته گهر ویستبای هه مووی ده کردنه یه ک کۆمه ل، هه مووی له سهر ئیمان کۆده کردنه وه،
 یا خود له سهر کوفر کۆی ده کردنه وه، به لام زیاتر وا پیده چی مه به ست ئه وه بی که
 له سهر ئیمان کۆیان بکاته وه، چونکه خوا ﷺ هزی له ئیمان وه رقی له کوفره، به لام
 نه یویستوه، واته: خوا نه یویستوه زۆریان لی بکات له سهر ئیمان کۆیان بکاته وه،
 به لکو ویستوو یه تی سهر پشکیان بکات و که سهر پشکی کردوون، هه ندیکیان ئیمانیا
 هه لبژاردوه، هه ندیکیشیان کوفریان هه لبژاردوه، یانی: خوا شتیکی دیکه ی ویست،
 ئه ویش ئه وه بوو که سهر پشکیان بکات، تواناداریان بکات بو هه لبژاردنی هه ر کام له
 رینمای، یا خود گومرای، تا کو سهره نجام ئه وانه ی رینمای هه لده بژیرن، خوا بیانخاته
 نیو به زه یی خۆیه وه، سته مکارانیکیش که گومرای هه لده بژیرن، هیچ سهر په رشتیارو
 یارمه تییده ریان نه.

﴿وَلَكِنْ يَدْخُلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ﴾ به لام خوا هه ر که سیک بیهو ی، ده یخاته
 نیو به زه یی خۆیه وه.

﴿وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ سته مکارانیش واته: ئه وانه ی سته م
 له خۆیان ده که ن به هه لبژاردنی کوفرو، شیرک و، گومرای، ئه وانیش هیچ
 سهر په رشتیاریان و، هیچ یارمه تییده ریان نه.

لیره دا خوا ﷺ له جیاتی ئه وه ی بفرمو ی: (وَلَكِنْ خَيْرُهُمْ فَمِنْهُمْ مَنْ اخْتَارَ
 الْإِيمَانَ، لِيَدْخُلَهُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ اخْتَارَ الضَّلَالَهَ، فَأَصْبَحَ ظَالِمًا لِيَدْخُلَهُ اللَّهُ
 فِي النَّارِ) کورتی کردۆته وه، چونکه ئه وه ی دیکه، هه مووی عه قل و سه ليقه په ی
 پی ده بات، یه که سهر ده فرمو ی: ﴿وَلَكِنْ يَدْخُلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ
 مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ واته: به لام خوا هه رکه سیکی بیهو ی ده یخاته نیو
 به زه یی خۆیه وه، له بهر ئه وه ی هیدایه ت و، رینمای خوای پیشوازی لی کردوه،
 هه لبژاردوه وه رگرتوه، ئه وه ی دیکه ش که گومرای هه لده بژیرن، مانای وایه

سته مکاره به نسبت خۆیه وه، سته می له خۆی کردوه، سته می له په یامی خواش کردوه، بۆیه ئه وهش سه ره نجامی دۆزه خه، هیچ یارمه تییده رو هاوکار یکیشیان نیه، یانی: (لَكِنَّ الظَّالِمُونَ لِأَنْفُسِهِمْ سَيِّدُ خُلُونَ النَّارِ وَمِنْ ثَمَّ لَا وَلِيَّ وَلَا نَصِيرَ لَهُمْ) به لام سته مکاران له خۆیان، ده چنه ئاگره وه، له ویش نه سه ره پرشتیاران ههیه، نه یارمه تییده ریشیان ههیه، واته: نه که سیکیان ههیه سه ره پرشتیان بکات به گشتی له هه موو حالانداو، نه که سیکیان ههیه به شیوهیه کی به شی و له حاله تیکی دیاری کرادا، هاوکارو ده ستبارگرو یارمه تییده ریان بیت.

(۶) - ﴿أَمْ أَخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾، یان ئایا جگه له و سه ره پرشتیارانیکیان بۆ خۆیان گرتوون و، پهیدا کردوون؟

(۷) - ﴿فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ﴾، به دنیایی بهس خوا سه ره پرشتیاره.

(۸) - ﴿وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتِ﴾، هه ره ئه ویش مردووان ده ژینیته وه.

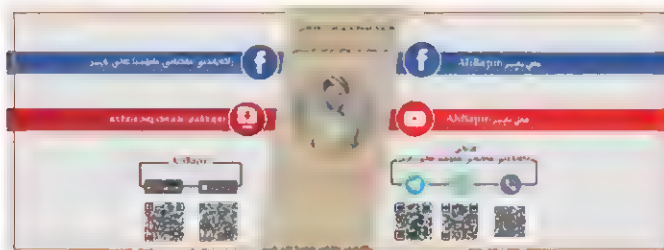
(۹) - ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، ته نیا ئه ویش له سه ره هه موو شتیک به توانایه.

لیره دا وشه ی (أم): (لِلْإِصْرَابِ الْإِنْتِقَالِ) بۆ گواسته وهیه له مه به ستیک بۆ مه به ستیک دی، (أَي: دَعِ الْإِهْتِمَامَ بِشَأْنِهِمْ وَلْتَعُدَّ إِلَى فَطَاعَةِ خَالِهِمْ فِي اتِّخَاذِهِمْ أَوْلِيَاءَ) واته: واز بینه له گرنگی دان به خالی وان و، با بگه پرینه وه بۆ خالی قیزه و نیان، له وه دا که دۆستان و سه ره پرشتیارانیکیان له جیاتی خوا بۆ خۆیان پهیدا کردوون.

﴿فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ﴾، (أَي: إِنْ أَرَادُوا وَلِيًّا بِحَقِّ، فَإِلَهُ هُوَ الْوَلِيُّ بِحَقِّ فَحَسْبُ) ته گه ره پرستی سه ره پرشتیاران ده و، بهس خوا سه ره پرشتیاری به ههقه، به به لگه ی ئه وه ی: ﴿وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتِ﴾، هه ره ئه ویشه مردووان ده ژینیته وه ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، هه ره ها بهس ئه ویش له سه ره هه موو شتیک به توانایه، واته: ئه م دوو پرسته ی دوا یی: ﴿وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتِ﴾ و ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، به لگه ن،

لەسەر ئەوەی که هەر خوا سەرپەرشتیارەو، شایستەیی ئەوەیە بە سەرپەرشتیارو، پەرستارو، مشوورخۆر بگیری، ئەمە وەک ئەو ئایەتەیی سوورەتی (النحل) وایە، که دەفەرموێ: ﴿أَمِنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (۱۷) ئایا زاتێک که وەدیدنێ و شت دروست دەکات، وەک کەسێک وایە که هیچ دروست ناکات؟ بۆچی پەند وەرناگرن.

لێرەشدا خوا دەفەرموێ: ئایا ئەوانە سەرپەرشتیارانیکیان جگە لە خوا، لە جیاتی خوا، بۆ خۆیان پەیدا کردوون؟ هەر کەسێک سەرپەرشتیاری دەوێ، بەس خوا سەرپەرشتیارە، بە بەلگەیی ئەوەی که تەنیا ئەو مردووێ دەژینێتەو، بەس ئەویش لەسەر هەموو شتێک بە توانایە.

مه سه له ی سییه م:

حوکم و بریار له باره ی راجیایه کانه وه تاییه ته به خواوه، که هه ر نه و پهره ردگاری پشت پی به سترای تهوبه بو لاکراوه و، داهینه ری گه ردوون و دانه ری سیستمی جووتیه تییه له مروف و ئازهلاندو، هیچ شتیک وینه ی وی نیه، کلپله کانی گه ردوونی به ده ستن و، به ویستی حه کیمانه ی خو ی بژیو زورو که م ده کات بو مروقه کان، به هه موو شتیک زانیه و، له سه ر هه موو شتیک توانایه:

خو ﷺ ده فه رموی: ﴿وَمَا اخْلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ۝۱۰ فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُكُمْ فِيهِ لِيَافِيَكُمْ فِيهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝۱۱ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۱۲﴾

شیکردنه وی ئه م ئایه تانه، له چواره برگه دا:

(۱)- ﴿وَمَا اخْلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ هه ر شتیک ئیوه تیدا کهوته راجیایی، بریار له باره یه وه بۆلای خوایه.

﴿فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾، (مَقُولٌ قَوْلٍ مَحْذُوفٍ) یانی: (قُلْ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ) پێیان بلی: بریارو حوکم له باره یه وه بۆ لای خوایه، ته نیا خوا بۆی هه یه له و شتانه دا که تێیان دا ده کهونه راجیایه وه بریار بدات.

(۲)- ﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي﴾، ئا نه و خوایه تان پهره ردگاری منه، واته: به س خوا نه و پهره رگاره یه که بۆی هه یه به رنامه دابنئ، بۆی هه یه حه لال و حه رام دیاریی بکات.

(۳)- ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ﴾، پشتم به س به و به ستوه و ته نیا نه وم کردوته، کار پێ سپێردراوی خۆم.

(۴) - ﴿وَالَيْهِ أُنِيبُ﴾ له ناخ و، دەر وونیش هوه بهس بو لای وی دهگه پرمهوه، له باره ی ئهم ئایه ته موباره کوه، زانایان زور قسه یان کردوه، زور به ی ههره زوریان گوتوو یانه: ئه وه دهگه یه نئ که مسو لمانان له ههر شتیکدا که وتنه راجیایی، ده بی حوکمه که ی بو لای خوا بگێرنه وه، چ په یوندی به بووناسییه وه هه بی، چ به ئیمان عه قیده وه هه بی، چ به حه لال و حه رامه وه هه بی، واته: چ په یه وندی به بنچینه کانی دینه وه هه بی، چ به لق و پۆپه کانی دینه وه، (أُصُولُ الدِّينِ وَ فُرُوعُ الدِّينِ)، زور به ی ههره زوری زانایان وایانگوتوه، له نیویان دا: (الطبري، ابن كثير، القرطبي، فخرالدين الرازي، عبدالرحمن بن ناصر السعدي، الشنقيطي) بو وینه:

أ- (الشنقيطي) باسیکی دوورو درێژ ده کات، سه ره تايه که ی ئاوا ده ست پیده کات: (فَعَلَيْكُمْ أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ أَنْ تَتَفَهَّمُوا صِفَاتٍ مَنْ يَسْتَحِقُّ أَنْ يُشْرَعَ وَيَحْلَلَ وَيَحْرَمَ)^(۱)، واته: ئه ی مسو لمانینه! پیویسته بزنان کئ ده توانئ، یاسا دابنئ و، حه لال و حه رام دیاریی بکات.

ب- (عبدالرحمن بن ناصر السعدي) له ته فسیره که ی خویدا، ده لی: (اتِّفَاقُ الْأَمَّةِ حُجَّةٌ قَاطِعَةٌ، لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَزِدَّ إِلَيْهِ إِلَّا مَا اخْتَلَفْنَا فِيهِ، فَمَا اتَّفَقْنَا عَلَيْهِ، يَكْفِي اتِّفَاقُ الْأَمَّةِ عَلَيْهِ)^(۲)، واته: یه کده نگیی ئوممه ت به لگه یه کی هه لپه، چونکه خوا فه رمانی پینه کردووین هیچ شتیک بو لا بگێرنه وه، جگه له وه ی تیدا ده که وینه راجیایی، که واته: ئه وه ی له سه ری پیک دین، ئه وه به لگه یه.

واته: ئه وه ی که کۆده نگیی زانایانی ئوممه تی له سه ر ده بی، پابه ندکه ره بو هه موو مسو لمانان.

ج- به لام (محمد الطاهر بن عاشور) له و باره وه رایه کی دیکه ی هه یه، ده لی: (وَلَا عِلَاقَةٌ لِهَذِهِ الْآيَةِ بِاخْتِلَافِ عُلَمَاءِ الْأُمَّةِ فِي أُصُولِ الدِّينِ وَفُرُوعِهِ، لِأَنَّ ذَلِكَ الْإِخْتِلَافَ حُكْمُهُ مَنْوُطٌ

(۱) أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن: ج ۷، ص ۴۹.

(۲) تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان: ص ۷۵۳.

بِالنَّظَرِ فِي الْأَدَلَّةِ وَالْأَقْسَاسَةِ صِحَّةً وَفَسَادًا، إِنَّهُ لَا يَنَاسِبُ سِيَاقَ الْآيَاتِ سَابِقَهَا وَتَالِيَهَا، وَلَا أَغْرَاضَ السُّورِ الْمَكِّيَّةِ، وَقَدْ احْتَجَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ نَفَاةُ الْقِيَاسِ، وَهُوَ احْتِجَاجٌ لَا يَرْتَضِيهِ نَطَاسٌ^(۱).

واته: ئەم ئایەتە هیچ پەيوەندی نیه بە راجیایی ئۆممەتەو، لە بارەى بنچینەکان و لق و پۆپەکانى ئایینەو، چونکە ئەو راجیایە حوکمەکەى بەستراوەتەو بە تەماشاکردنى بەلگەکان و قیاسەکان، کە ئایا راستن، یاخود ناتەواون؟ ئنجا ئەگەر ئەم ئایەتە بکریتە بەلگە لەسەر ئەو {کە دەبێ راجیایی زانیان بگیردێتەو بۆ لای خوا} لەگەڵ سیاقى ئایەتەکان دا ناگونجی، و، لەگەڵ ئامانجى سوورەتە مەککەییەکانیشدا ناگونجی، هەندیک لە زانیانیشت ئەم ئایەتەیان بەبەلگە هێناوەتەو لەسەر ئەو کە قیاس شتیکی ناپەروایە، بەلام هیچ زانیەکی ورد بەو قسەیه رازی نیه.

شایانی باسە: (فخرالدین الرازی)یش، لە تهفسیره کەیدا^(۲)، ئاماژە بەو دەکات کە ئەوانەى برۆیان بە قیاس نیه، ئەم ئایەتەیان بەبەلگە هێناوەتەو، بەس قسەکەیان دینى، بێ ئەوێ بەرپەرچى بداتەو، کە لە چەند شوێنیکى دیکەش هەروا دەکات، شوبههیهك دینى، یاخود بەلگەیهکی رای بەرانبەر دینى، کە پێشی رازی نیه بە حیساب، بەلام دواى بەر پەرچى ناداتەو! ئنجا بە بۆچوونی من ئەو نوقسانییه، دەبێ کە ئیشکال و شوبهه کە دینى، بەر پەرچدانەو کەشی بێن.

منیش پێم وایە رای زۆربەى زانیان زیاتر پێدەچى، ئەوێش کە لەگەڵ مەبەستى ئامانجى سوورەتە مەککەییەکاندا ناگونجى، راست نیهو لە سوورەتە مەککەییەکاندا، خوا ﷻ مەسەلەى حەلّال و حەرام کە دەبێ تەنیا بە دەست خوابى، هەر لە سوورەتە مەککەییەکاندا زۆر باسکراو، بۆ وینە: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾^(۳) الشورى.

(۱) التحرير والتنوير: ج ۲۵، ص ۴۲.

(۲) ۱۴۶، ص ۱۳۲.

کهواته: ئەوه که هەر شتیک راجیایی تیدا بوو، چ له قۆناغی مه ککه داییت، چ له قۆناغی مه دینه دا، ده بئ بگێردرێتهوه بۆ لای خوا **﴿يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ الْمَغْلُوبُ﴾**، چ په یوه ندیی به بنچینه کانی دیندارییه وه هه بئ، چ په یوه ندیی به لق و پۆیه کانه وه هه بئ، پیم وایه که ئایه ته که زۆر به روونی ده یگه یه نئ، بۆیه رایه که ی (محمد الطاهر بن عاشور) م لێره دا پئ په سند نیه.

(۵) - **﴿فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾** (خوا) داهێنهری ئاسمانه کان و زه وییه.

(۶) - **﴿جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾**، له خۆتان هاوسه رانی بۆ گێراون، جووتی بۆ دروست کردوون، که ئەمه ئەگەر دوێنراوه کان پیاو بن، واته: خوا ئافره تانی بۆ دروست کردوون و، ئەگەر دوێنراوه کان ئافره ت بن، واته: خوا پیاوانی بۆ دروست کردوون، چونکه هه م پیاوو، هه م ژن، به جووتی یه کدی داده نرێن.

(۷) - **﴿وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا﴾**، هه روه ها له ئازەلانی شدا خوا جووتی دروست کردوون، (أَزْوَاج: جَمْعُ زَوْج، وَهُوَ الَّذِي يَنْضَمُّ إِلَى فَرْدٍ فَيَصِيرُ كِلَاهِمَا زَوْجًا لِلْآخَرِ، أَي: الذَّكَورُ وَالْإُنَاثُ) (أَزْوَاج: کۆی (زوج) هه وه یه که پال ده درێته لای تاکێک و، هه ردووکیان ده بن به جووت بۆ یه کدی، کهواته: لێره دا **﴿أَزْوَاجًا﴾**، (أَي: ذُكُورًا وَإِنَاثًا) واته: نێرو مێیه کان.

(۸) - **﴿يَذَرُوكُمْ فِيهِ﴾**، ئیوه له ویدا زۆر ده کات، **﴿يَذَرُوكُمْ﴾**، (أَي: يَكْتَرِكُمْ، يَكْتَرُكُم) زۆرتان ده کات، یاخود **﴿يَذَرُوكُمْ﴾**، (أَي: يَخْلُقُكُمْ) دروستتان ده کات، **﴿فِيهِ﴾**، واته: له: **﴿جَعَلَ لَكُمْ﴾** دا، له و گێرانه ی به حاله تی جووتیی دا، چ بۆ ئیوه، چ بۆ ئازەلانتان، له وه دا خوا زۆرتان ده کات، یاخود له یاسای جووتییه تییدا، به هۆی ئەو یاسایه وه خوا زۆرتان ده کات، یاخود دروستتان ده کات، یاخود بڵاوتان ده کاته وه.

هه لبه ته دیارده ی جووتییه تی و جیایی، هه ر کام له نێرو مئ له یه کدی، چ له ئینسان، چ له ئازەل و، چ له کۆی ژیانداران داو دابه شکردنی توانایه کان و، جوړاو جوړکردنی توانایه کانی نێرو مئ، ئەمه هه م به نسه ت مروّقی شه وه،

هەم بە نەسبەت ئاژەل و ژياندارانی دیکەشەو، بەدئنیایی مروّف تاكو سەرنجی لیبدات، حیکمەت و لیژانی و ورده کاری و پەروەردگاری تیدا دەبینی، هەرچەندە بەداخەو زۆرجاران کە خەلک لە زگمāk و خواپسکی خوا لادەدەن، واتە: نەك تەنیا لە شەریعەت لادەدەن، بەلکەو لە زگمākیش لادەدەن و، ئەم مەسەلە ی نێرو مێ، ژن و پیاو، چۆن پیکەو مامەلە بکەن؟ دەیکەن بە کێشەو گرفتییکی گەورە: ژنسالاری، نەخێر پیاو سالاری! لەحالیك دا تەماشای دەکەین لە جیهانی ئاژەلان، بەلکەو دێندان و، پەروەرو ژيانداراندا بەگشتیی، ئەو کێشە یە نیە، مێینە کاری خوێ دەکات و نێرینەش کاری خوێ دەکات، بۆ وێنە:

لە نێو شێرەکاندا، ئەو ی راووشکار دەکات، تەنیا مێ، دێلە شێر، بەلام گۆلە شیر، نێرەکە، تەنھا کاری ئەو یە پارێزگاری لەو شوێنە بکات کە تێیدان! ئنجا مەسەلە ی ژنسالاری و پیاو سالاری هەمووی بە هوێ لادانەو یە، لە زگمāk کە خوا مروّفی لەسەری خولقاندو، بەهوێ گوێ نەدانەو یە بە شەریعەت، ئەگەرنا لە راستییدا نێرو مێ وەك یەك نین، پیکهاتەو توانایەکانیان جیا جیا، لە پرووی جەستەییەو، لە پرووی دەروونیەو، لە پرووی ئەو یە کە جێی بایەخیانە، بەلام لەو پروو یە کە هەردووکیان مروّفن، هەردووکیان بەرێزن و هەردووکیان بەرپرسیارن و، هەردووکیان ئەرکدارن و، هەردووکیان یەکسانن، بەلام ئەو یە کە نێرو مێ لە هەموو شتیک دا وەك یەكین، نەخێر، ئەو یە ئاشکراو دیارە وەك یەك نین، ئنجا خوگیلکردن لەو یە نکوولییکردن لەو راستییە، ئەو هەموو گرفت و کێشە پەیدا دەکات، پاشان نەتیرایەتی فەزیلەتە، نە مێیایەتیش نوقسانی، تاكو ئافرەتەکان نکوولیی بکەن لە مێینە بوونی خوێان، لە ئافرەت بوونی خوێان و، لاسایی پیاوکان بکەنەو لە تیرایەتی و لەو سیفەتەدا کە هی پیاوانن، تاكو بچنە ئاستی ئەوانەو! چونکە مێینەبوون و ئافرەت بوون نوقسانی نیە، تاكو ئافرەت نکوولیی بکات لە مێینەبوون و ئافرەت بوونی خوێ و لاسایی پیاو بکاتەو، هەر بۆیەش لە فەرماشتی پێخەمبەردا ﷺ هاتو کە نەفرین کراو

لهو پياوانه‌ی لاسايی ژنان ده‌که‌نه‌وه، له‌و ژنانه‌ی لاسايی پياوان ده‌که‌نه‌وه: {لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ} (أخرجه أبو داود: ۴۰۹۷، وابن ماجه: ۱۹۰۴، والترمذي: ۲۷۸۴، قال: حسن صحيح)، واته: خوا نه‌فرینی کردوه له‌و پياوانه‌ی چاو له‌و ژنان ده‌که‌ن و، له‌و ژنانه‌ی چاو له‌و پياوان ده‌که‌ن و لاسايان ده‌که‌نه‌وه، به‌لکو پيوسته هه‌رکام له‌و ژن و پياو، ئه‌رکی زگماک و خواپسکی خویان جیبه‌جی بکه‌ن و، هیچ کامیان خو‌ی پئ له‌وی دیکه که‌متر نه‌بئ، بو‌ئه‌وه‌ی پالنه‌ریک و هاندهریکی نه‌بئ، لاسايی ئه‌وه‌ی دیکه بکاته‌وه‌و خو‌ی وه‌ک ئه‌وه‌ی دیکه لیبکات که‌ واشی هه‌ر لئنايه‌ت!

۹- ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، واته: هیچ شتیك وه‌ک خوا نیه‌و ئه‌و بیسه‌ری بینه‌ره. (ك) ی (کم‌ثله) یانی: وه‌ک (مئل)، که‌واته: لیره‌دا مانایه‌که‌ی ئاوا‌ی لی دیته‌وه: (لَيْسَ مِثْلُ مِثْلِهِ شَيْءٌ)، هه‌لبه‌ته‌ تيمه‌ دوایی کورته‌ باسیک له‌ باره‌ی به‌ پاکگرتنی خواوه‌ ده‌که‌ین، له‌ ویچوونی دروستکراوه‌کان، بویه‌ به‌ خیرایی به‌سه‌ر ته‌فسیری ئه‌م رسته‌ به‌پیزه‌دا ده‌روین، که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، ئنجا هه‌ندی له‌ زانا‌یان گوتوو‌یانه: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، یانی: (لَيْسَ مِثْلُ مِثْلِهِ شَيْءٌ، فَكَيْفَ بِمِثْلِهِ هُوَ) وه‌ک ویته‌ی ویته‌ی ویته‌ی خوا نیه‌، چ جایی ویته‌ی خو‌ی، واته: ئه‌مه‌ بو‌ جه‌ختکردنه‌وه‌ی ئه‌وه‌یه، که‌ هیچ شتیك وه‌ک خوا نیه‌و گوتوو‌یانه: (ك) ده‌که، زیاد کراوه‌ بو‌ جه‌ختکردنه‌وه‌.

که‌واته: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، واته: (لَيْسَ مِثْلُهُ شَيْءٌ) هیچ شتیك وه‌ک خوا نیه‌ ﴿لَيْسَ﴾ نه‌ له‌ زاتی و نه‌ له‌ سیفه‌ته‌کانی و نه‌ له‌ کرده‌وه‌کانی دا.

که‌واته: رسته‌ی یه‌که‌میان: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، ئه‌مه‌ بو‌ به‌ پاکگرتنی خوایه‌و رسته‌ی دووه‌میان: ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، ئه‌مه‌ش بو‌ چه‌سپاندنی سیفه‌ته‌کانی خوایه‌.

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، له پرووی ویچوونی به دروستکراوه کانهوه، به لام له پرووی ئهوهوه که خاوهی سیفه ته کانه: ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، ئهوه (خوا) بیسه ری بینهره، ههروه ها سیفه ته کانی دیکه شی ههن.

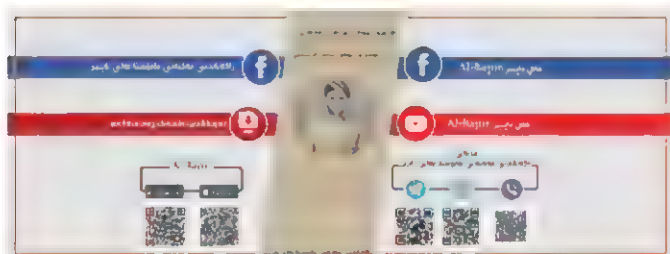
۱۰- ﴿لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، کلله کانی ئاسمان زهوی هی وین، (مَقَالِيد) کووی (إِقْلِيد)، یاخود کووی (مِقْلَاد)، ئه گهر کووی (إِقْلِيد) بی، ههر له (کلید)، فارسییه وه هاتوه، ئهوه کاته، کوکردنه وه که به شیوهی نا قیاسیه، به لام ئه گهر کووی (مِقْلَاد) بی، وهك (مِفْتَاح، مَقَاتِیح) (مِقْلَاد، مَقَالِيد)، ئهوکاته به شیوهیه کی قیاسی کوکراوه ته وه، گرنگ ئهوهیه (مَقَالِيد)، به مانای کیلیله کان دی، به لام هه ندیک گوتوو یانه: به مانای خه زینه کان دی، واته: خه زینه کانی ئاسمانه کان و زهوی هی خوان، یاخود کلله کانی ئاسمانه کان و زهوی، واته: ئهوه کیلانهی که خه زینه کانیاں پی ده کرینه وه، به ده ست خوان.

۱۱- ﴿يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾، بۆ ههر که سیك بیهوی بژیو فراوان ده کات و تهنگ ده کاته وه، واته: زۆر ده کات و کهم ده کات.

۱۲- ﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾، واته: به دنیایی خوا به هه موو شتیک زانایه.

تیمه دوایی باسیکی تایبه تیش له بارهی فراوانکردن و، تهنگکردنه وهی بژیو له لایهن خوا ی پهره وردگاره وه بۆ مروّقه کان، ده که یز، بۆیه لیرده ها هه روا به خیرایی به سه ریاندا ره تبووین، ته نیا ئه وه نده ده لیین: لهو باره وه که خوا ده فهرمووی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾، زانایان ده لیین: (وَكُلُّ مَا جَرَى بِبَالِكَ، قَالَ لَهُ بِخِلَافِ ذَلِكَ) هه رچی به عه قل و خه یال و ئه ندیشه ی تو دادی، خوا له وه جیا به، بۆچی؟ چونکه ئه وهی که مروّقه ده توانی به عه قل و، ئه ندیشه و، خه یالی خویدا بیهیئی، وینه ی دروستکراوه کانه، چ وینه راسته قینه کانیاں، چ وینه ی لیکدراو، یاخود دروستکراو، که خه یال خو ی دروستی ده کات، بۆ وینه: ده ریاهه که له جیه، چیا به که له زی، مروّقه ده توانی به خه یال دروستی بکات، به لام له دنیای واقعدا نیه، به لام مروّقه ده توانی به خه یال

دروستی بکات، دەریا ئەو هەیه، جیوهش هەیه، جیوه که به خەیاڵی خۆی زۆر
 دەکات، هێندەى دەریایەك، یاخود زێڕ هەیه و چیاش هەیه، به خەیاڵ مەرۆف
 دەتوانی زێڕه که زۆر بکات، به قەدەر چیا به کی لێبکات، با له دنیاى واقعیشتا
 نه بێ، ئنجا ئەوشتانەى له دنیاى واقعیشتا هەن، عەقڵ و ئێه کانیان کۆدە کاتهوه،
 یان دەنگه کانیان یان بۆنه کانیان، یان تامه کانیان، یان قهباره کانیان، له پێی پێنج
 ههسته کانهوه، یاخود ئەو هەیه که عەقڵ و، خەیاڵ و ئەندیشه خۆیان دروستیان
 دهکەن، که مەرۆف ئەو توانایهشی هەیه، یانی: وێنەى راسته قینهى شتهکان، که
 له عەقڵدا هەن، چ وێنەى خەیاڵیان که خەیاڵ دروستیان دهکات و، هەر هەیه
 دروست کراوه کانیان، خوا له هه موو ئەوانه جیا به.

کورته باسیک له باره‌ی

به پاکگرتنی خواوه، له ویچوونی به دروستکراوه‌کان

به‌ڕێزان!

ئهم کورته باسه له چوار برگه‌دا ده‌خه‌ینه ڕوو:

برگه‌ی یه‌که‌م: ئهو رسته قورئانییه که ده‌فه‌رموێ: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (الشوری، ۱۱) واته: هیچ شتیك وهك خوا نیه، ئهو بیسه‌ری بینهره.

ئهمه بناغه‌یه‌کی یه‌كجار گه‌وره‌و گرنگه، له به‌پاکگرتنی خوادا (نَبِّیُّ) که وهك دروستکراوه‌کانی بچێ، هه‌لبه‌ته‌ ئهم راستیه که زۆربه‌ی هه‌ره زۆری زانیان ده‌لێن: ئهمه بنچینه‌یه‌که‌و بناغه‌یه‌که‌و بۆ ئه‌وه‌ی بیکه‌ینه به‌لگه له‌سه‌ر وێنه‌چوونی خوا به هیچ کام له دروستکراوه‌کانی و، هه‌رچی وشه‌و ته‌عبیرێك بۆ خوا (نَبِّیُّ) به‌کاره‌ینراوه، هه‌مووی ده‌بی له‌به‌ر ڕۆشنایی ئهم رسته موباره‌که‌دا: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، ته‌ماشای بکه‌ین و ئهم راستیه مه‌زنه، ده‌بێته بناغه‌یه‌ك بۆ به‌پاکگرتنی خوا، به‌ دوورگرتنی له‌وه‌ی به دروستکراوه‌کانی بچێ چ له‌ زاتی دا، چ له‌ سیفه‌ته‌کانی دا، چ له‌ کرده‌وه‌کانی دا، چ له‌ ناوه‌کانی دا.

ئهم راستیه‌ش له چه‌ند شوێنێکی دیکه‌ی قورئان دا ئاماژه‌ی پێکراوه، به‌لام به‌ ته‌عبیری دی، بۆ وێنه:

أ- له سووره‌تی (طه) دا خوا ده‌فه‌رموێ: ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ (طه، ۱۱۰) واته: خوا (نَبِّیُّ) ئه‌وه‌ی له پێش ده‌ستیانه ده‌یزانی و، ئه‌وه‌ی له دواشیانه‌وه ده‌یزانی، یاخود: داها‌توویان ده‌زانی و رابردوویان ده‌زانی، یان مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه: هه‌موو شتیك له باره‌ی دروستکراوه‌کانیه‌وه ده‌زانی، ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾، به‌لام زانیاری ئه‌وان ده‌وری خوا نادات، یانی: زانیاری ئه‌وان به‌س بایی ئه‌وه‌نده‌یه خوا بناسن، به‌لام که وهك پێویست بزانی چیه‌ت (ماهیه) ی خوا چۆنه؟ زانیاری مرۆقه‌کان له‌وه که‌متره.

ب- له سووره تی (الأنعام) یشدا، ده فهرموئ: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (۱۳)، چاوه کان خوا نابین، به لام خوا چاوه کان ده بینئ و، ئەو زۆر په نهانکاری شاره زایه.

مه به ست ئه وه یه: له دنیا دا چاوه کان خوا نابین، به چاوی سهر خوا ی په روه ردگار نابینئ، به لام خوا به چاوی عه قل و دل ده رك ده كړئ، به لام له رۆژی دوایدا له لایه ن ئیماندارانه وه له به هه شتدا، ده بینئ، ئیمانداران خوا ی په روه ردگار ده بین، وهك له ته فسیری سووره تی (الأنعام) دا، كه به رگی پینجی ئەم ته فسیره كوردییه ی ئیمه یه، زۆر به ته فصیل باسیكمان له و باره وه كرده: {بینینی خوا ی به رزی مه زن له دنیا و دواړوژدا، له حاله تی خه و و بیدارییدا}.

ج- ئایه تیک دیکه له و باره وه، كه ههر ئەو چه مك و واتایه ده گه یه نئ، ئه وه یه كه له سووره تی (الحديد) دایه، كه ده فهرموئ: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (۳)، واته: خوا یه كه مینه و دوامینه و، ئاشكرایه و په نهانه و، به هه موو شتیک زانایه.

یه كه مه واته: خوا یه كه مه بی سهره تا، به بی ئه وه ی ده ستیكینکی هه بووی، هه موو شته كان دروستكراوی خوان، به لام خوا ﴿يَوْمَ تَبْيَضُّ بُيُوتُنَا فِي سَحَابٍ مِّثْلِ نَوَارٍ﴾ بوونه كه ی سهره تایه کی نیه، هه موو شتیک بوونه كه ی سهره تایه کی هیه، وهك زۆر جار باسمان كرده، ئیستا نویتزین بیردۆزه، بیردۆزه ی (بیگ بانگ) (big bang) ه، كه ده لی: «ئهم گهردوونه پیش سیژده ملیارو ههوسهت ملیون، سأل بوونی نه بووه»، ئیستا ئهوانه ی كه خواناسن و ئهوانهش كه خوانه ناسن، هه موویان له سهر ئه وه یه كده ننگن، هه موویان ده لین: ئەم گهردوونه پیش سیژده ملیارو ههوسهت ملیون سأل، بوونی نه بووه، به لام له ئه نجامی ته قینه وه یه کی گه ورده دا، ئه ویش له تاکی گهردوونی، یان توی گهردوونی و هیلکه ی گهردوونییه وه بووه كه (سینگولاریتی - singularity) ی پیده لاین و كه زۆر زۆر گه رم بووه و، یه كجار بچووك و له

ماوهیه کی زۆر زۆر کهمدا تهقیوه تهوه و، ئەم گەردوونه دروست بووه، هەلبەتە ئەوان دەلێن: تهقینهوه! بەلام له مهوسوووعه ی: (ئیمان ئیلحاد)دا باسم کردوه، که له راستیدا ئەم گەردوونه زۆر به سیستم و پێکی و پێکی دروستکراوه، بەلام ئەوان ئەو تهعبیرهیان به کارهێناوه: (بیگ بانگ) تهقینهوه ی گهوره (الإنفجار الکبیر)، ئەگەرنا له راستیدا پرۆسهیه کی ئهوپهری سیستماتیک و پرورده کاریی بووه.

کهواته: که خوا دهفهرموی: خوا یه کهمه و دواهمه، واته: یه کهمه بی سهرهتاو، دوایه مینه بی کوتایی، ﴿وَالظَّهْرُ وَالْبَاطِنُ﴾، خوا ئاشکرایه و په نهانی شه، ئاشکرایه به و واتایه که ئەگەر به عهقل و دل ته ماشا خوا بکه ی، ئاشکرایه، به لام شیراوه و په نهانه، ئەگەر به چاوی سهر بۆی بگه پێی، خوا نابینی، به پینچ ههسته کان خوا ده رک ناکرێ، به لام به چاوی عهقل و دل خوا ده رک ده کرێ و، خوا به هه موو شتیک زانیه.

ئنجا به پێی ئەم ئایه تانهو، رسته ی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱) الشوری، هه موو ئەو تهعبیرو وشانه ی به کارده هێترین و، مانای ئەندامه کان ده گه یه نن، یان مانای ههسته وه ره کان ده گه یه نن، یان مانای جموجۆلان ده گه یه نن، ئەوانه هیه چ کامیان مانا روا له ته که یان مه به ست نه، کاتیک بۆ خوا به کاردین، به لکو مانایه کی دیکه یان مه به ست، که ئیمه نایزاین و، ده لێین: وه ک شایسته ی خوایه، بۆ وینه:

که خوا ﷻ باسی (یَد) ی، خۆی ده کات: ﴿اللَّهُ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ (۱۰) الفتح.

یان خوا ﷻ باسی (وَجْه) ی، خۆی ده کات: ﴿وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (۲۷) الرحمن.

یان خوا ﷻ باسی (عَيْن) ی، خۆی ده کات: ﴿وَلِنُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾ (۳۹) طه، یان، ده فه رموی: ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ (۴۸) الطور، یان خوا ﷻ باسی (قَبْضَة) ی، خۆی ده کات: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾

وَالسَّمَوَاتِ مَطْوِيَّتٌ بِيَمِينِهِ ﴿٦٧﴾ الزمر، واتە: وهك پێویست قه درى خویان نه گرت، كه خوا زهوى هه مووى له چنگ ده گرى و، ئاسمانه كانیش ده پێچیت هه ده یان خاته بن ده ستی راستی، ئه و ته عبیرانه هه موویان، ده بى بلیین: مانا رواله ته كه یه كان بو خوا مه به ست نیه، چونكه خوا ده فهرموى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾، واتە: هه یچ شتێك له زاتیدا، وهك خوا نیه، هه روه ها له سیفه ته كانیشداو له ناوه كانیشیداو له هه لسوکه وه ته كانیشیدا، وهك خوا نیه ﴿لَا يَمِثُّهُ شَيْءٌ﴾. (محمد الطاهر بن عاشور) له ته فسیره كه ی خویدا^(۱)، قسه یه كى جوان ده كات ده لى:

(وَإِذْ قَدْ اتَّفَقْنَا عَلَىٰ هَٰذَا الْأَمْرِ، لَمْ يَبْقَ خِلَافٌ فِي تَأْوِيلِ النُّصُوصِ الْمُؤْهِمَةِ التَّشْبِيهِيَّةِ، إِلَّا أَنَّ تَأْوِيلَ سَلَفِنَا كَانَ تَأْوِيلًا جُمْلِيًّا، وَتَأْوِيلَ خَلْفِهِمْ كَانَ تَأْوِيلًا تَفْصِيلِيًّا كَتَأْوِيلِهِمُ الْيَدَ بِالْقُدْرَةِ، وَالْعَيْنَ بِالْعِلْمِ، وَبَسْطَ الْيَدَيْنِ بِالْجُودِ، وَالْوَجْهَ بِالذَّاتِ...).

واته: ئه گهر له سه ر ئه و بنه مایه پێكه و تین، (كه خوا وهك هه یچ شتێك نیه)، كه واته: هه یچ راجیاییه كى وا نامینى له مانا لێكدانه وه ی ده قه كان دا كه وێچواندن ده گه یه نن، { چونكه قسه یه كى مه شهووره ده لى: زانایانى پێشین ته ئویلیان نه كرده و، زانایانى پاشین ته ئویلیان كرده، ته ئویلش، ئه وه یه كه وشه یه ك مانا رواله تیه كه ی مه به ست نه بى و، مانایه كى دیکه ی هه بى، وهك ئیستا كه لیره دانیشووین ئه گهر یه كێك بلى: (جَاءَ الْأَسَدُ) شیره كه هات، كه س بیرى بو ئه وه ناچى مه به ست مانای راسته قینه و رواله تیه بى كه شیری درنده یه، به لكو یانى: پیاویك هات له ئازایه تیه دا وهك شیره، یان ئه گهر بلیین: (جَاءَ الثَّعْلَبُ) رپویه كه هات، هه موو كه س ده زانى كه (رپوى) مانا رواله تیه راسته قینه كه ی مه به ست نیه، به لكو مانا مه جازیه كه ی مه به ست، چونكه وهك چۆن وشه ی: (رپوى) بو درنده یه ك به كاردی، به هه مان شیوه بو مروقی فیلبازیش به كاردی، (أَسَد)یش،

وہك چۆن بۆ درندهیهك به كاردی، كه ده زانین شیړه، به مانا مه جازیه كه شی به كاردی، واته: پیاویكی ئازا^(۱).

دوایی ده لئ: ته نیا ئه وهندهیه ته ئویل كړدنی زانایانی پیشینمان، ته ئویل كی كورت بووهو، كه میان ته ئویل كړدوهو زۆر نه چوونه نیو قوولایی، به لام ته ئویل كړدنی زانایانی پاشین، به دریژی و پروون بووه، بۆ وینه:

۱- وشه ی (یَد) كه به مانای دهستهو، دیاره دهست چۆنه؟ به لام ئه وان بۆ خوا به دهسته لات مانایان كړدوه، {كه دهفرموئ: ﴿ٱللّٰهُ يَدُ ٱللّٰهِ فَوْقَ ٱیْدِیْهِمْ﴾ ۱۰} الفتح، واته: دهسته لاتی خوا به سهر دهسته لاتی ئه وانه وهیه {

۲- وشه ی (عَيْن) بۆ ئیمه یانی: چاوو ده زانین یانی: چی؟ به لام كه بۆ خوا كه به کاریان هیناوه، به زانیاری لیکیان داوه ته وه.

۳- ههروهها (بَسَطُ ٱلْیَدَیْنِ) بڵاو كړدنه وهی ههردوو دهسته كان، وهك دهفرموئ: ﴿بَلْ یَدَاْهُ مَبْسُوْطَتَانِ یُنْفِقُ كَیْفَ یَشَآءُ﴾ ۶۴ المائدة، به به خشندهی لیکیان داوه ته وه {چونكه كه سیك بیهوئ بیه خشی دهست بڵاو ده كاته وه، به لام ئه گهر نه به خشی دهست ویک دینته وه}.

۴- وشه ی (وَجْه) بۆ ئیمه یانی: پروو، دهم و چاو، به لام بۆ خوا پهره ردگار به خود (ذات)، لیکیان داوه ته وه.

به لام زانایانی پیشین ههر گوتوو یانه: به ته ئکید نه مه به ست له (یَد) دهست، وهك دهستی ئیمه یه، نه مه به ست له (عَيْن) چاو، وهك چاوی ئیمه یه، نه مه به ست له: ﴿بَلْ یَدَاْهُ مَبْسُوْطَتَانِ﴾ دهست بڵاو كړدنه وه، وهك هی ئیمه یه به لكو مه به ست پپی مانیه كه بۆ خوا شایسته یه، زانایانی پیشین ههر ئه وهنده یان گوتوه، به لام ئه وانه ی دوایی، وپرای ئه وه كه ئه وه یان گوتوه، گوتوو شیان: مه به ست له (یَد) یانی: دهسه لات و ... هتد.

(۱) نیاوان كه وانه كان زیاده ی خۆمه.

برگەى دووھەم: پېۋىستە لە بۋارى چەسپاندنى سيفەتەكانى خوا و بەپاكگرتتى دا ئاگادارى
تېپەراندن بين لە ھەردووك لاوھ:

يەك: كاتىك كە سيفەتەكان بۆ خوا ﷻ دادەئىين و دەسەلمىين، كە زانايان
پىي دەئىين: (إِبْرَات) واتە: چەسپاندنى سيفەتەكان بۆ خوا، وريابىن ئەوھ سەر
نەكىشى بۆ ويچواندن (تشبیه) ويچواندى خوا بە دروستکراوھەكان (تَشْبِيهَ اللّٰه
بِالْمَخْلُوقَات).

دوو: كاتىك خواش بە پاك دەگرين، لە ويچواندى دروستکراوھەكان، ئەوھش
سەر نەكىشى بۆ دارىنى سيفەتەكان لە خوا، بۆيە زانايان بنچينەيەكيان
داناوھ دەئىين: (إِبْرَات بِلَا تَشْبِيهٍ وَتَنْزِيهٍ بِلَا تَعْطِيلٍ) چەسپاندنى سيفەتەكان
بۆ خوا، بەبى ويچواندى خوا بە دروستکراوھەكان و، بە پاكگرتتى خوا لە
ويچوونى دروستکراوھەكان، بەبى پەخستنى لە سيفەتەكان، ھەرۋەھا ھەندىكيان
گوتووئانە: (إِبْرَات مَعَ تَنْزِيهٍ) چەسپاندن لەگەڵ بە پاكگرتن دا، سيفەتەكان بۆ
خوا بچەسپىين، ھەر سيفەتەكان بۆ خۆى بەكارى ھىناوھ، بەلام خوا بە پاك
بگرين لەوھ كە سيفەتەكانى خوا وھەك ھى ئىمە بن.

برگەى سىيەم: ئەوھ راست نىھ كە زانايانى پىشين ھىچ تەئويليان نەكردبى و، رىك ئەو
وشانەى كە خوا بەكارى ھىناون لەو تەعبىرانەدا، رىك مانا پراوالتىيەكەيان لى گرتبن،
وانىھ، بەلكو زانايانى پىشينىش تەئويليان كردوھ، بۆ وئىنە:

أ- لە سوورەتى (الحديد) دا، خوا دەفەرموى: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ﴾ واتە: خوا لەگەڵتانە لە ھەر شوئىنەكان بن و، خوا بينەرى ئەوھىھە كە
دەيكەن.

ئىمام ئەحمەد پەحمەتى خواى لى بى، كە زۆر سوور بووھ لەسەر تەئويل
نەكردن و مانا لىكدانەوھى دەقەكان بەبى بەملاولادا چوون، گوتووئەتى: (وَهُوَ
مَعَكُمْ، أَيْ: بِعِلْمِهِ وَقُدْرَتِهِ) واتە: بە زانيارى خۆى و بە دەسەلاتى خۆى لەگەڵتانە.

نەك خوا بە زاتى خۆى لەگەلمان بى.

(عبدالرحمن بن ناصر السعدي) یش لە تەفسیرەكەى خۆیدا، گوتووێهێتی:
(وَهَذِهِ الْمَعِيَّةُ، مَعِيَّةُ الْعِلْمِ وَالْإِطْلَافِ، وَلِهَذَا تَوَعَّدَ، وَوَعَدَ عَلَى الْمُجَازَاةِ بِالْأَعْمَالِ
بِقَوْلِهِ: ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾^(۱)، واتە: ئەو لە گەڵ دابوونەى خوا كە
دەفەرموى: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ (لەهەر جێیەك بن خوا لەگەڵتانە، ئایا
خوا لەگەڵمانە، ئیستا لێرە، یان لەهەر شوێنێك بین، خوا لەگەڵمانە؟) دەلى:
مەبەست ئەوێهێه كە لەگەڵتانە بە زانیاریى و بە ئاگاداربوون، هەر بۆیەش
دواى خوا هەپەشەى كردووە و گەفتى داوێ بە سزاو پاداشت، لەسەر كردووەكان،
كە دەفەرموى: ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾، واتە: ئەو بە كردووەكانتان ئاگادارە،
بینەرى كردووەكانتانە، كردووەكانتان دەبینى و دەزانى، ئنجا كە سێك لەگەڵ
كە سێك بى، نالى: كردووەكانت و دەبینم و دەزانم، چونكە ئەو لەگەڵیەتى و
تەواو.

ئنجا كە دەفەرموى: خوا بینەرى كردووەكانتانە، كەواتە: خۆى خۆى لەگەلمان
نیە، ئەو شتیكى بەلگە نەویستیشە، چونكە خوا ﷻ لەسەر عەپشى خۆیەتى و
لە سەرەوێ دروستكراوێكانى خۆیەتى، بەو شیوێهێه بۆ خوا شایستەیه.

ب- (عبدالرحمن بن ناصر السعدي) لە تەفسیری ئەو ئایەتە موبارەكەدا كە دەفەرموى:
﴿أَمِنُّمُ مِّنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخِفَّ بِكُمْ الْأَرْضُ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾^(۱۱) الملك، واتە: ئایا
دەلیان لەوێ كە لە ئاسمانە، لە سەرێهێ، كە زەوێتان لەبندا رۆبەرى و لەو حالەتەدا زەوى
بیت و بچى و، بخولیتەوێه و ئیوێه پێیدا رۆبچن، دەلى: ﴿أَمِنُّمُ مِّنْ فِي السَّمَاءِ﴾
﴿وَهُوَ اللَّهُ تَعَالَى، الْعَالِي عَلَى خَلْقِهِ﴾^(۱۲)، كە دەفەرموى: ﴿أَمِنُّمُ مِّنْ فِي السَّمَاءِ﴾، واتە: ئەو
خوایە بەرزەى كە لە سەرۆوى دروستكراوێكانیەوێهێتى.

(۱) تیسیر الکریم الرحمن فی تفسیر کلام المنان: ص ۸۳۷.

(۲) تیسیر الکریم الرحمن فی تفسیر کلام المنان: ص ۸۷۷.

کهواته: کهس نالۆ: خوا له ئیو ئاسماندايه، چونکه له سه رهوه بوونی خوا، ده بۆ بگوترۆ: وهك بۆ خوا شایستهیه، نهك وهك دێته زهینی ئیمهوه، که شتیکی دروستکراو له سه ر شتیك داده نرۆ.

برگه ی چواره م: کهواته: دارینی سیفه ته کان و په کخستن (التَّجْرِيدُ وَالتَّعْطِيلُ) که مته رخه مییه، کاتیک که به و شیوه یه مامه له له گه ل سیفه ته کانی خوا دا بکه ی، به لام و یچواندن و جه ستانندن (التَّشْبِيهُ وَالتَّجْسِيمُ) یش زیاده پۆیه.

موعته زیله و جه همیه کان له لایهك نکوولیایان کردوه له سیفه ته کانی خوا، زۆریش زیاده پۆیایان کردوه له ته ئویل داو، کهسی وایان هه بووه گوتوویه تی: خوا هیچ سیفه تیکی نه، خوا نه له ئیو دروستکراوه کانیه تی و، نه له ده ره وه ی دروستکراوه کانیه تی، نه له سه رییه و، نه له خوار ییه، ته نانه ت کهسی وایان هه بووه گوتوویه تی: له بهر ته وه ی دروستکراوه کان بوونیان هه یه، نابۆ بوونیش بۆ خوا به کار به یترۆ، که ته مه به راستیی زیده پۆیه کی بۆ ماناو مه ترسیداره.

له به رانه ر ته وانیشدا هه ندیک له هه نه لیه کان، که هه شه ویه کان و جه ستینه ره کان (المُجَسِّمَة) شیان پیده لێن، نهك ئیمام ته حمه د په حمه تی خوا ی لۆ بۆ، چونکه ته و خۆی وانه بووه، به لام هه ندیک له شوینکه وتووانی مه زه به ی هه نه لیه و، هه ندیک خه لکی دیکه ی غه یری مه زه به ی هه نه لیه ی، ته وانه ش سه ریان به جه ستانندن و و یچواندن (تجسیم وتشبیه) گه یشته، ته وانیش هه لساون له به رانه ر جه همیه و موعته زیله دا، که سیفه ته کانیان له خوا دوور خستوونه وه، ته وانیش هه لساون زیده پۆیایان کردوه له چه سپانندی سیفه ته کان بۆ خوا داو، هه یان بووه له زانیانی هه نه لیه ی مه زه به ی له به غداد و تاری داوه، له سه ر مینه ر دانیشتوه، چوار مه شقی، گوتوویه تی: وهك چۆن من ئیستا له سه ر ته م مینه ره دانیشتووم، خواش ئاوا له سه ر عه رش دانیشتوه، که ته وه جه ستانندن و و یچواندن خوا یه به دروستکراوه کان، چونکه که خوا ده فه رموی: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾

واتە: خوا بەرز بۆۋە بۆ سەر غەرش، چوۋە سەر غەرش، دەبى بلىي: ۋەك بۆ
خوا شايسىتەيە، ئەگەر بگوتىرى: ۋەك چۆن من، يان كەسىك لە سەر تەخت و
كورسىيەك دادەنىشى، ئەۋە تەشبيھەو خواش ﷺ دەفەرمى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ
شَيْءٌ﴾ ۱۱ الشُّورَى، واتە: ھېچ شىئەك ۋەك خوانىيە.

كەۋاتە: دەبى بگوتىرى: خوا لەسەر غەرشە، بەۋ شىۋەيەى بۆ خوا شايسىتەيە،
ھەرۋەھا خوا (يَد)ى، ھەيە، (يَد) بۆ ئىمە ئەندامە، بەلام بۆ خوا سيفەتە،
دىسان خوا (عَيْن)ى، ھەيە، (عَيْن) بۆ ئىمە ئەندامە، بەلام بۆ خوا سيفەتە،
ئايا چۆنە؟ نازانين، بەلى خوا لە سەرۋەى دروستكراۋەكانى خۆيەتى، بەلام
ئەۋە بۆ خوا ﷺ سيفەتتەكە كە ۋەك ھى دروستكراۋەكان نىيە، ھەرۋەھا ھەموو
سيفەتەكانى دىكەش، بۆ ۋىنە: كە لە ھەندىك فەرماشتى پىغەمبەردا ﷺ ھاتو
دەفەرمى: ئەگەر سىيەكى شەۋى رۆيشت، خۋاى پەرۋەردگار دىتە ئاسمانى
نيزىك لە ئىمە^(۱)، دابەزىنى خوا بۆ ئاسمانى نيزىك لە ئىمە، ئاسمانى دنيا، يانى
چى؟ بىگومان ئەۋە سيفەتتەكى خۋايەو ئىمە نازانين چۆنە؟ بەلام بە تەئكىد
مەبەست پىي ئەۋە نىيە كە خوا سەرۋەى دروستكراۋەكان بە جى بھىلى و
بىتە نىو دروستكراۋەكان! چونكە خوا لە نىو دروستكراۋەكانىدا جىي نايىتەۋە،
لىرەدا بەس ئەۋەندەى لە بارەۋە دەلىين، ئەگەرنا ئەۋە باسە، ئىمە لە كىتەبى
دوۋەمى مەۋسۋوعەى: (ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي)دا، لەۋىدا بە تەفصىل باسى
سيفەتەكانى خۋاى بەرزى مەزەمان كىردو، ھەرۋەھا لەۋە مەۋسۋوعەى: (الإسلام
كما يتجلى في كتاب الله) لە كىتەبى سىيەمدا، ديسان بە تەفصىل لە بارەى ناو
سيفەتەكانى خۋاى پەرۋەردگارەۋە دواوين، لەۋە بارەۋە نوختەمان خستۋتە سەر
پىت.

(۱) - {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ
الدُّنْيَا، حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، يَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ
يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ} أخرجه مالك: ۴۹۸، والبخاري: ۱۰۹۴، ومسلم: ۷۵۸.

کورتە باسیک لە بارەی بژیودانی خواو زۆرو کەمکردنیەوه

خوا پشتیوان بیت له نو (۹) برگەدا، ئەم کورتە باسە دەکەین:

۱- واتای وشەی (الرُّزْقُ): (راغب الأصفهانی) دەڵێ: (الرُّزْقُ: يُقَالُ لِلْعَطَاءِ الْجَارِي تَارَةً، دُنْيَوِيًّا كَانَ أَمْ أُخْرَوِيًّا، وَلِلنَّصِيبِ تَارَةً، وَلَمَّا يَصِلْ إِلَى الْجَوْفِ وَيَتَغَدَّدُونَ بِهِ تَارَةً، يُقَالُ: أُعْطِيَ السُّلْطَانُ رُزْقَ الْجُنْدِ، وَرُزِقْتُ عِلْمًا، قَالَ تَعَالَى: ﴿وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ﴾ (۱۰)، المنافقون، أَي: مِنَ الْمَالِ وَالْجَاهِ وَالْعِلْمِ، وَهَكَذَا أَنْ يُحْمَلَ عَلَى الْعُمُومِ، فِيمَا يُؤْكَلُ وَيُلْبَسُ وَيُسْتَعْمَلُ) (۱).

واتە: وشە (رزق) جاری واهەیه بۆ مووچەیه کە بەردەوامە، بەکاردهیتر، ئنجا ئەو مووچەو بژیوه، چ دنیاوی بێ، چ دواپۆژی بێ و، جاری وایه بۆ پشک و بەشیك بەکار دی، جاری وایه بۆ ئەوهی دهچیتە ئیو ههناوی مروقهوه و پیتی دهژی به کار دی، {واته: بۆ خواردن و خواردنهوه} دهگوتری: هوکمران بژیوی سهربازهکانیدا، {واته: مهعاشی پیدان}، تو دهلیی: {رُزِقْتُ عِلْمًا} زانیارییم بۆ کرا به بژیو، {کهواته: بۆ شتی ماددیش به کار دی و، بۆ شتی مهعنهویش به کار دی}، خوا ﷻ له سوورەتی (المنافقون) دا، دهفهرموی: ﴿وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ﴾ (۱۰)، واته: لهوهی پیمان داون، بهههشن، بهر لهوهی بهکیکتان مردنی بگاتی، لهوهی پیمان داون له مال و سامان له پێگه (جَاه) {جَاه} یانی: قسه رویشتن، ئەوه که مروف پێگهیهکی کۆمه لایهتی ههبن و قسهی بگیریتهوه، لهوه بهههشن، صولج بکه، چاکه بکه له خه لک و لهو زانیارییهی پیتدراوه، {کهواته: وهك چوون مال و سامان رزقه، جاهو پێگهی کۆمه لایهتیش رزقهو زانیارییش رزقه} دهشگونجی وشە (رزق) به کاربهیتر بیه گشتی، بۆ

شتیک که بخوری و بۆ شتیک که بپۆشری (بەرگ و پۆشاک) و بۆ هەر شتیک که به کاربھێنری {یانی: خانوو بهرە، سەیارە، کەلوپەلێ که مروۆف به کارێ دینێ}.

کهواته: وشە (رزق) واته: هەر شتیک که خوا بۆ مروۆفەکانی پەخساندووە، پێی بژین، ئنجا خواردن و خواردنەوێ، بەرگ و پۆشاک، مأل و سامانە، کەل و پەلە، ماددیە، یاخود شتی مەعنەوییە.

۲- بژیو (رزق)، تەنیا لە لایەن خواوەیە: ئیمە لە کوردیدا جاری وایە (رزق) بە پۆزی تەرجمە دەکەین، جاری واشە بە بژیو، ئەو شتە که مروۆف پێی دەژی، که لە راستیدا مروۆف هەر بە خواردن و خواردنەوێ ناژی، بەرگ و پۆشاک پێویستە، خانوو بەرە پێویستە، کەل و پەلە پێویستە، ژیايش هەر ژیانی ماددی و جەستەیی نیە، ئینسان ژیانی مەعنەوییە، لەبەر ئەوە دەگونجێ بە تەقوایش بگوتری رزق و، بە عیلمیش بگوتری رزق و، بە عیبادەتیش بگوتری، بۆ وێنە: بە حج دەگوتری، یەکیک دەلی: (رَزَقْنِي اللَّهَ حَجًّا) خوا حجی پێ بەخشیم، واتە: کردی بە رزقم، یان دەلی: (رَزَقْنِي اللَّهَ صِيَامَ رَمَضَانَ) خوا گرتنی پۆژی مانگی پەمەزانی کردە بژیوی من، ئنجا رزق بە هەموو ئەو چەمکانە گۆمان، بە هەموو واتاکانیوە، تەنیا لە لایەن خواوەیە.

خوا لە سوورەتی (فاطر) دا، دەفەرموی: ﴿يَتَأْتِيَ النَّاسُ أَذْكَرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَإِنْ تُوَفَّكُونَ

﴿۳﴾ واتە: ئەو خەلکینە! یادێ چاکە ی خوا بکەنەو بەسەر تانەو، ئایا بێجگە لە خوا بە دیھێنەریکی دیکە هەبێ، بژیوتان بدات لە سەری و لە خوارپو، بێجگە لەو هیچ پەرستراو نین، بۆ کوێ لادەدرین؟! یانی: بەس خوا بژیو دەرتانەو بەس خوا هەموو شتیک بۆ پەخساندوون، کهواته: هەر ئەویش بپەرستن.

لە سوورەتی (العنکبوت) دا، خوا دەفەرموی: ﴿فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَأَشْكُرُوا لَهُ إِنَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ﴿۱۷﴾ واتە: بژیو هەر لە لای خوا بخوازن، بپەرستن و سوپاسگوزاری بۆ بکەن، بۆ لای وی دەگیرنەو.

کهواته: بژیو تهنه‌ها به ده‌ست خوای به‌رزی مه‌زنه، ئەو شتانە‌ی مروّف مه‌داری ژییانی دنیا‌ییان پێ ساز ده‌کات.

۳- مروّف پێویسته بۆ دابین کردنی رزق و بژیو هه‌ولبدات: بژیو که تهنیا له‌لای خوایه، مانای وانیه مروّف تهنه‌ل تهنه‌ل پالبداته‌وه‌و، هیچ کاریک نه‌کات، به‌ بیانووی ئەوه که رزق له‌سه‌ر خوایه، رزق له‌سه‌ر خوایه، به‌لام خوا ﷻ به‌ هوێ هه‌ولدانی مروّفه‌کانه‌وه ئەو رزق و بژیوه ده‌دات، که‌سیک زۆر هه‌ولبدات، خوا رزقی زۆری ده‌دات، که‌سیک که‌م هه‌ولبدات، خوا که‌می ده‌دات، زۆر خوێ ماندوو بکات، به‌ زۆری وایه زۆرتی دێته ده‌ست، که‌متر خوێ ماندوو بکات، که‌متری دێته ده‌ست، به‌ زۆری وایه.

به‌لام جاری واش هه‌یه ئەو بنچینه‌یه هه‌لواردنی تێدا‌یه، که‌سیک زۆریش هه‌ولده‌دات و که‌می به‌ ده‌سته‌وه دی و، که‌سی واش هه‌یه که‌م هه‌ولده‌دات و زۆری به‌ ده‌سته‌وه دی، ئەوه‌ش هه‌لواردنه، له‌و بنچینه‌یه، به‌لام به‌ گشتی ئەوانه‌ی زیاتر خۆیان ماندوو ده‌که‌ن، زیاتریان دێته ده‌ست، وه‌ک گوتمان رزق به‌س مāl و سامان نیه، به‌س خواردن و خواردنه‌وه نیه، که‌سیک بۆ عیلم هه‌ولده‌دات و زۆر خوێ ماندوو ده‌کات، زانیاریی زۆر ده‌بێ، که‌سیک له‌ پرووی عه‌قڵیه‌وه، زیاتر عه‌قڵی خوێ به‌کار‌دینێ و بیر ده‌کاته‌وه، عه‌قڵی به‌ هێزتر ده‌بێ، که‌سیک له‌ پرووی جه‌سته‌یه‌وه هه‌ولده‌دات، جه‌سته‌ی به‌ هێزتر ده‌بێ، که‌سیک بۆ مāl و سامان هه‌ولده‌دات، مāl و سامانی زیاتر ده‌بێ، که‌سیک بۆ تاعه‌ت زیاتر هه‌ولده‌دات، تاعه‌تی چاکتر ئەنجام ده‌دات، ئەوی دیکه که‌متر، که‌متر، بۆیه مروّف ده‌بێ، هه‌ولبدات، خوا ﷻ له‌ سووره‌تی (الملک) دا، ده‌فه‌رموێ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ (۱۰) واته: خوا زه‌وی بۆ ده‌سته‌مۆ کردوون^(۱)، به‌ قه‌د پālله‌کانیدا بپوون و له‌ بژیوی خوا بخوون {به‌لام له‌بیریشتان نه‌چێ} ده‌چنه‌وه خزمه‌تی وی.

(۱) (ذُلُول) به‌ وشترێک ده‌گوترێ که به‌ ئاسانی یه‌خ ده‌بێ، مندالێکی گچکه به‌ وشتر بلێ: یه‌خ، یه‌خ ده‌بێ، بلێ هه‌لسه، هه‌لده‌ستی.

دوای ئهوهی فهرمووی: ﴿فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا﴾، بهقه پالەکانیدا بپوڤن، ئنجا دهفهرموئ: له بژیوی خوا بخوڤن، یانی زهوی هه لکێلن، کاربکهن، کهسابهت بکهن، بازرگانیی بکهن، کشتوکال بکهن، ئاژه لداریی بکهن، به لاشان و قهه پالەکانی زهویدا بپوڤن، به که نارهکانی دا بپوڤن، ئنجا له بژیوی خوا بخوڤن، ئه گهر نه پوڤی و کار نه کهی، بژیوت دهست ناکهوی!

ههروهها له سوورهقی (الجمعة) دا، دهفهرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾﴾ واته: ئه ی ئهوانه ی پرواتان هیناوه! ئه گهر بانگدا له پوژی جومعه دا، به خیرایی به رهو یادی خوا بپوڤن و واز له کرین و فروشتن بێنن، ئه وه باشته بو ئیوه ئه گهر بزائن. هه رکاتیش نوێژ تهواو بوو، (نوێژی جومعه)، به زهویدا بلاوبینه وه له به خشی خوا داوا بکهن، زوړیش یادی خوا بکهن {له میانه ی کارو کهسابه تیشدا} بو ئه وه ی سه رفرازبن. یانی: خواتان له بیر نه چی، که له کرین و فروشتنداو له کارو کهسابه تدا، غه ش و خیانهت بکهن، ئه وکاته پرزه که له خو تان چه رام ده کهن.

کهواته: خوا فه رمانی کردوه ته نانهت له پوژی جومعه شدا که پوژی پشوودانی مسو لمانانه، هه تا بانگ ده درئ، بو ت هه یه خه ریکی کرین و فروشتن بی، ﴿إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾، به لام که بانگی دا له کرین و فروشتن گه ریڤن، مادام بانگیدا، دوا ییش که نوێژ کرا، دووباره تیهه لېچنه وه له کارو کاسیی: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾، هه رکات نوێژ تهواو بوو به زهویدا بلاوبینه وه جار یکی دیکه له به خشی خوا داوا بکهن، مانای وایه خوای پهروه ردگار زوړ به جیددی فه رمانی به مسو لمانان کردوه، که ده بی بو پهیدا کردنی بژیو هه ولبدن.

بِیَغْمَبِهِ رِيشٌ ۖ لَهُ فَهْرٌ مِيشَتِي كِدَا دَهْ فَهْرَمُوئِ: اَلْوُ تَوَكَّلُوْنَ عَلٰى اللّٰهِ حَقَّ تَوَكُّلِهٖ، لَرَزَقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَغْدُوْ خِمَاصًا وَتَرْوُحُ بِطَانًا} (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ۲۳۴۴، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ مَاجَهَ: ۴۱۶۴، وَأَبُو يَعْلَى: ۲۴۷، وَابْنُ حِبَانَ: ۷۳۰، وَالحَاكِمُ: ۷۸۹۴، وَقَالَ: صَحِيحُ الْإِسْنَادِ)، وَاتَه: ئەگەر وهك پێویست پشت به خوا بهستن، بژیوتان دهردری، وهك چۆن بژیوی بالنده دهردی، بالندهكان به یانیان دهردهچن به سکی برسپهوهو، ئیواران دهرگهپنهوه، به سکی پرهوه.

واته: خوا بژیویان دهادت، بهلام دهبی دهرچن، بجوولین، ئیچیر بگرن، ئەگەر بالندهی بجووک بن، میش و مهگهز دهخۆن، ههموویان به سکی خالیی دهردهچن به یانیان، بهلام ئیواران به سکی پر دهرگهپنهوه.

کهواته: دهبی دهرچوونهکه ههبی، گهران و سووپانهکه ههبی، ئنجا تیربوونهکه دهبی.

۴- فراوانی و تهنگی رزق و پوزی، بۆ تاقیکردنهوهیه، نهك نیشانهی رازی بوون، یان رازی نهبوونی خوا: به داخهوه زۆر کهس لهوهدا به ههلهدا چوون: پێیان وایه ئەگەر خوا بژیوی بۆ کهسیك فراوان کرد، ئەوه زۆری خوڤ دهوئ و لێی رازییه، بهلام ئەگەر کهسیکی ههژارو نهدار کرد، دیاره خوا لێی تووهریه! بهلام ئەوه پێک پێچهوانهیه ئەوهیه که خوا ۱۰ له قورئاندا فهرموویهتی:

أ- له سوورەتی (الفجر) دا، دَهْ فَهْرَمُوئِ: ﴿فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْنَلَهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝۱۵ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْنَلَهُ فَقَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَنِ ۝۱۶﴾ ۱۵ ۱۶، واته: مروؤف (ی نامسولمان، یان مروؤفیک که بیرکردنهوهی چهوته) کاتیک پهروهردگاری تاقیکردهوه، ریزی لیگرت و نبعمهتی پێدا، دهلی: خوا ریزی له من گرتوه، (واته: که خوا له پرووی ماددیهوه دهولمهندی کرد، وادهزانئ خوا له پرووی مهعنهویشهوه خوشیدهوئ و ریزی لیدهگری) بهلام ئەگەر تاقیکردهوه (بهباریکی دیکهدا) بژیوی لی تهنگکردهوه، دهلی: خوا منی به کهم تهماشاکردهوه، خوا منی پيسوا کردوه، منی سووک کردوه، خواش دَهْ فَهْرَمُوئِ: ﴿کَلَّا﴾، ئەوه وانیه، واز لهو قسانه بێنه!

ب- له سوورەتی (المؤمنون) دا، دەفەرموی: ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ۝۵۵ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ واتە: ئایا پێیان وایە ئەوەی کە ئێمە هاوکاری ئێوانی پێدەکەین لە سامان و لە کوڕان، خێرایێ دەکەین لە چاکەیی ئێواندا، (واتە: پێیان وایە کە بۆیە وایان بۆ دەکەین، خوشمان دەوین)، بەلکو هەست ناکەن، شعوریان نیە.

ئەگەرنا مەرووف! تۆ کاتێک خوا مآل و سامانی پێداوی، کوڕان و قەلەبالیی و خەزم و قەومی پێداوی، بەلام پرووت لە خوا نیە، هەر بزانە کە ماله کەت بە غەزەبە و قەلەبالییە کە دەوریشت بە غەزەبە، چونکە بۆ خراپە بە کاریان دینی! بەلام شعوریان نیە.

۵- زۆر جارێ فراوانیی بۆی بۆ کەسێک، یان بۆ کۆمەڵێک مایە تووڕەیی خوا:یە:

أ- خوا له سوورەتی (التوبة) دا، زۆر بەروونی ئەوە دەفەرموی: ﴿فَلَا تَعْجَبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ۝۵۵﴾ (پروو لە پیخەمبەری خاتەم دەکات و دەفەرموی: سەرسام مەبە بە سامانەکانیان و منداڵەکانیشیان {کە سامان و کوڕو کچیان زۆرە} خوا تەنیا مەبەستی ئەوەیە بەو مآل و سامانەو بەو قەلەبالییە دەورووبەریان لە ژیانی دنیا دا سزایان بدات {پێوەی ماندوو دەبن و خەری دەکەنەو، بە مشوور لێ خواردنی منداڵەکان ماندوو و ناپەخت دەبن} دوا یی مەرن و گیانیان دەریچێ، لە حالەتێکدا کە بێپروان.

کەواتە: خوا ﷻ هەندێ کەس مآل و سامانی دەدات، قەلەبالی بە دەوروو پەیدا دەکات، بۆ ئەوەی بێتە مایە مەینەتی و ناپەختیی و، دوا ییش بە کافیری دەمرێ.

ب- له سوورەتی (سبا) دا خوا ی پەرورەدگار پرووت ئەو مەبەستە دەخاتە پروو، دەفەرموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ۝۳۴ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ۝۳۵﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ

لَمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرْ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ ءَامِنُونَ ﴿٣٧﴾

واته: هیچ وریاکه ره‌وه و ترسینه‌ریکمان، له هیچ شارو تاوه دانییه‌ک دا نه‌ناردوه، مه‌گه‌ر خوشگوزه‌رانه‌کانی گوتووایانه: ئیمه بی‌پرواین به‌وه‌ی ئیوه پئی ره‌وانکراون، [هه‌میشه خوشگوزه‌رانه‌کان دژی پیغه‌مبه‌ران بوون، خوشگوزه‌رانه‌کان کئی بوون؟ ئه‌وانه بوون که ده‌سته‌لاتیان هه‌بووه، خویان سه‌پاندوه به‌سه‌ر خه‌لکداو، ده‌ستیشیان به‌سه‌ر مأل و سامانی ولات داگرتوه، ئیستاش هه‌ر وایه] . ئه‌و خوشگوزه‌رانا‌نه به پیغه‌مبه‌رانیان گوت: ئیمه له ئیوه مأل و سامانی‌شمان زیاتره‌و رۆله‌شمان زیاتره {خزم و که‌سیشمان زیاتره} و ئیمه له سزا دراوان نابین، {یانی: خوا ئیمه‌ی خوشده‌وی ئه‌گه‌ر خوشی نه‌ویستباین، ئه‌و هه‌موو سامان و کورانه‌ی نه‌ده‌داینی!} بلّی: په‌روه‌ردگارم بژیو بۆ هه‌ر که‌سیک که بیه‌وی فراوان و ته‌نگ ده‌کات، (واته: له هه‌ندیک له حالان دا بژیوی بۆ زۆر ده‌کات و، له هه‌ندیک حالاندا لئی که‌م ده‌کاته‌وه، یاخود: بۆ هه‌ندیکیان زۆر ده‌کات و بۆ هه‌ندیکیان که‌م ده‌کات} به‌لام زۆربه‌ی خه‌لکی نازانن {که ئه‌وه مانای په‌زامه‌ندیی خوا نیه، به‌لکو مانای تاقیکردنه‌وه‌یه بۆ مروّقه‌کان} مأل و سامانتان و رۆله‌کانیشتان نابنه‌هۆکاری ئه‌وه‌ی له ئیمه‌تان وه نیزیک بخهن، مه‌گه‌ر که‌سیک برّوایی و کرده‌وه‌ی باش بکات، ئه‌وانه پاداشتی چه‌ند به‌رانبه‌ریان، چه‌ند قاتیان هه‌یه، به‌وه‌ی که کردووایانه، ئه‌وانه له کۆشکه به‌رزه‌کانی به‌هه‌شتدا، به‌دنیایی بی‌ترس و بیم نیشته‌جین.

که‌واته: ئه‌مه هه‌ر زۆر پروونه، وه‌ک پیشینانی خوشمان ده‌لین: (فلانکه‌س مأل و سامانی هه‌یه، به‌لام ماله‌که‌ی به‌غه‌زه‌به)، بۆچی؟ چونکه‌ نوێژی له‌سه‌ر ده‌چوینی، رۆژووی له‌سه‌ر ده‌چوینی، خوای تیدا ناناسی، خراپه‌ی پئی ده‌کات، مانای وایه ماله‌که‌ی نیعمه‌ته به‌لام بۆ خۆی کردوویه‌تی به‌نیقمه‌ت و به‌لا، به‌هۆی بی‌ئیمانی و خراپ به‌کاره‌یتانیه‌وه.

۶- بژیو زۆرو که مکردن به دهستی خوا بوون، له گه‌ل هه‌ول‌داند، تیکناگیرین: یه‌کیک بو‌ی هه‌یه، بلی: مادام خوا ده‌فه‌رموی: بۆ هه‌ر که‌سیک بیه‌وی، بژیوی بۆ فراوان ده‌کات و، هه‌ر که‌سیک بیه‌وی بو‌ی که‌م ده‌کات، که‌واته: مرۆف بۆچی هه‌ول‌بدات؟ ده‌لین: ئەو دووانه‌ تیکناگیرین، چونکه‌ خوا وه‌ک یاسایه‌کی خۆی ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ (النجم، ۳۹) واته: بۆ مرۆف نیه مه‌گه‌ر هه‌ول‌بدات، مرۆف ده‌بی هه‌ول‌بدات و به‌بی هه‌ول‌دان هیچی نایه‌ته ده‌ست، مرۆف مسو‌لمان بی، یان نا مسو‌لمان بی، هه‌روه‌ها له سووره‌تی (التویه) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسِيرَىٰ إِلَّهِ عَمَلَكُمْ﴾ (۱۰۵) واته: بلی: کار بکه‌ن، خوا کرده‌وه‌که‌تان ده‌بینی، مانای وایه مرۆف ده‌بی هه‌ول‌بدات و هه‌ول‌دانه‌که‌ی مرۆف له‌گه‌ل ئەوه‌دا که بژیو به دهستی خواجه‌و، فراوانی ده‌کات و وه‌ته‌نگی دینی، یان زۆری ده‌کات و که‌می ده‌کات، ئەو دووانه‌ تیکناگیرین و ناب‌ی هیچکه‌س ئەوه‌ که‌ رزق و بژیو به دهستی خواجه، بیکاته پاسا‌وی ته‌نبه‌لی و کارنه‌کردن و، خۆماندوو نه‌کردن، چونکه‌ به‌لی رزق به دهستی خواجه، به‌لام خوا له‌ پ‌ی هۆکاره‌کان رزقه‌که‌ ده‌دات، وه‌ک ژیان و مردن به دهستی خوان، به‌لام که‌سیک بۆ خۆی بچ‌ی له‌ شوینیکی به‌رزوه‌وه‌ خۆی هه‌لد‌یری، ده‌مری، یان که‌سیک نه‌خۆش بی‌ت و خۆی چاره‌سه‌ر نه‌کات، نه‌خۆشییه‌که‌ی خراپ‌تر ده‌بی‌ت، به‌قه‌ده‌ری خواجه‌و، ئەگه‌ر خۆشی چاره‌سه‌ر بکات، هه‌ر به‌قه‌ده‌ری خوا، به‌ویستی خوا چاک ده‌بی، هه‌روه‌ها مه‌سه‌له‌ی رزقیش به‌هه‌مان شیوه‌، زۆربه‌ی ئەو خه‌لکه‌ی ته‌نبه‌ل ته‌نبه‌ل داده‌نیشن، دوا‌یی ناچار ده‌بن ده‌ست له‌به‌ر خه‌لکی پان بکه‌نه‌وه، ئەوی دیکه‌ش ده‌چ‌ی کارو که‌سابه‌ت ده‌کات، ئاره‌قه‌ی نیو چاوانی خۆی ده‌پ‌ژین‌ی و خۆی پ‌ی ده‌ژیه‌نی، بۆیه‌ کورده‌واری خۆمان ده‌لی: (گوشتی به‌له‌کی خۆت بخۆ، چاک‌تره‌ له‌ منه‌تی قه‌ساب)، یان ده‌لین: (ده‌ستی ماندوو له‌سه‌ر سکی تیره‌).

۷- ئیمان و ته‌قوا مایه‌ی پیت و پ‌یزن له‌ ژیا‌نی خه‌لک‌داو، ئەگه‌ر خه‌لک بر‌وادارو پار‌یزکاربن خوا بژیویان بۆ فراوان ده‌کات:

أ- له سووره‌تی (الأعراف) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

﴿ ۹۶ ﴾ واته: نه گهر خه لکی ناوه دانییه کان ئیمانیان هینابایه و پاریزیان بکردبایه، {نه هلی ئیمان و تهقوابان} دهروازه کانی ئاسمان و زه ویمان به سهردا ده کړدنه وه، واته: خپرو خوشی و بهر ه که تی ئاسمان و زه ویمان به سهردا ده پښتن، ﴿وَلٰكِنْ كَذَّبُوْا﴾ به لām بیپروا بوون، ﴿فَاَخَذْنٰهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ﴾، بویه به هوئی نه وه وه که ده یانکرد، گرتمان، سزایان دان.

که واته: له نه نجامی ئیمان و تهقوادا، بژیو بو مروؤ فراوان ده بی، بژیوی ماددی و بژیوی مه عنه وی.

ب- له سووړه تی (الطلاق) پشدا، خوا ده فهرموئ: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۚ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ واته: هر که سیك پاریز له خوا بکات، خوا ده رووی خپری لی ده کاته وه، بی نه وهی خوئی فیکری پیښکی و حیسابی بو بکات، خوا بژیوی ده دا.

ج- ههروه ها له سووړه تی (ابراهیم) دا، ده فهرموئ: ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ واته: نه گهر سوپاسگوزاری بکه ن بوتان زیاد ده که م، هر نیمه تیک سوپاسگوزاری خوی له سهر بکری، خوا نه و نیمه ته زیاد ده کات، نجا مال و سامانه، عه قله، زانسته، هه رچی هه یه، شوکری نیمه تی خواش نه وه یه که نه و نیمه ته له په زامه ندی خوادا به کار به یتری، که سیك مال و سامانی هه یه، مال و سامانه که ی ده جولینی و کاسیی پی ده کات، چوار که سیش سوودی لیوه رده گرن و مال و سامانه که ش زور ده بی، به لām نه گهر دایینی له وی و ورده ورده لپی سهر ف بکات، کو تایی پی دیت، شوکری نیمه تی مال نه وه یه، نه و مال به کار بینی و بیجوولینی و، سوودیشی پی به خه لک بگه یه تی و، به کاری بینی، نه ک دایینی به کاری نه هینی، ههروه ک شوکری نیمه تی عیلم نه وه یه، که نه و عیلم له خوت دا به کار بینی، ههروه ها بلاوی بکه یه وه، ئیستا که سیك مه سه له یه ک فیر ده بی، نه گهر بچی بو دوو که سی باس بکات، زیاتر له می شکیدا ده چه سپی، به لām نه گهر به کاری نه هینی و به س له لای خوئی بی و بلاوی نه کاته وه، په نگه له بیری بچیته وه، عه قلیش به کاری بینه، عه قلت زیاد ده کات، جه سته ت به کار بینه پته وو به هیزو پیز ده بی.

۸- گەلئىك جاران فراوانکردنى بژىو ماىهى ياخىي بوونى خەللكە: زۆر جاران خەلك كه رزق و بژىوى بۆ فراوان دەبى، له خوا ياخىي دەبى، ئەگەر تەماشای ميللەتى خۆمان بکەين، ئەم هەريىمى کوردستانە، له سەرەتای راپەرینه جەماوەرييهکەى نەوهدو يەك (۱۹۹۱ ز) دا، كه خەلك ئاردى به كىلۆ دەكړى و پوڤى به كىلۆ دەكړى و، زۆر به هه ژارو نه دار بوون، زياتر حيسابى لای خواو قىامەتيان دەکرد، ئىستا كه زۆريان چوونه بالە خانەو كۆشكى بهرز بهرزەو، خوشگوزەرانىي له ژياناندا پەيدا بوو، چەقى گرنگىي و بايەخ پيدانايان بوته خويان و، خزمەتى جەستەيان و تيرکردنى غەريزه و ئارەزوو کانيان، تەماشای رېكلامى راگەياندنەکان دەکەى هەمووى هەر باسى برنج و خواردن و خواردنەو و پۆشاک و ئەو شتانەيه كه له خزمەتى جەستەدان، تەماشای ژيان و گوزەرانايان دەکەى، هەمووى هەر پيشپرکى لهوهدا دەکات كه خانووەکەى چاکتر بى، سەيارەکەى چاکتر بى، پاشان له پرووى هاوکاريى يەكديشهوه، ئەو کاته خەلك پيکهوه به رەحمتر بوو، ئىستا کەسى وا هەيه ملياريكى هەيه، يان چەندان مليارى هەن، بەلام بەزەيى به کەسيکدا نايەتەوه كه له خانووى به کرێدايهو کرێى خانووەکەشى بۆ نادری! ئەو چەند ملياردو ليرەى حيزب و خزميش هەر پارەى ئەو خەللكه رەش و پرووتەيه دزيويانەو بردوويانە! بەلئى زۆر جاران فراوانکردنى بژىو، دەبیتە هۆى ياخىي بوونى خەلك، بەلام خەللكە كه خوا نەناسى و دنياى خوشتر بوى له دواپوژ، خەللكەى خورماى خوشتر بوى له خوا، خەللكە كه زياتر بۆ جەستەو تيرکردنى ئارەزوو و غەريزه جەستەيهکان هەولبدات، خوا نەبينى و تەماشای ئاسمان نەکات و سەربەرز نەکاتەوه، وابزانى ژيان هەر ئەو پينچ و دوو پوژەى دنيايه، ئەو جوړە کەسانە به هۆى فراوان بوونى بژىوو رزقهوه، له خوا غافل و ياخىي دەبن، ئنجا ئايا بەلگەمان چييه بۆ ئەوه؟

أ- خوا ﷻ له سوورەتى (الشورى) دا، دەفەرموى: ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّقَّ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (۲۷)، ئەگەر خوا بژىوى فراوان بکەربايە بۆ بەندەکانى، ياخىي دەبوون له زەويدا، بەلام به ئەندازە بۆ هەر کەسيك بيهوى دادەبەزيتى، به دلنيايى خوا شارەزاو بينەرى بەندەکانيهتى، هەر کەسە

هیندهی ده داتی که پپی له خوا یاخیی نه بی، هی واش ههیه، خوا زۆری ده داتی، له بهر
ئهوهی خوا ده زانی ناخیکی پیسی ههیه، ده فهرمووی: با زۆری بده می، تا کو زیاتر له خوا
یاخیی بی و زیاتر شایستهی سزا بی، ههم له دنیا دا عهیدار بی، ههم له دوا پۆژیشدا
گونا هبار و سزا بار بی.

ب- ههروهها له سوورهتی (الزحرف) دا، ده فهرمووی: ﴿وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً
وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا
يَظْهَرُونَ ۚ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرَرًا عَلَيْهَا يَتَكَبَّرُونَ ۚ وَزُخْرَفًا وَإِنْ كُلُّ
ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ۝﴾ واته: ته گهر
له بهر ئهوه نه بووايه خه لك هه مووی ببنه يه ك كومه ل، (و له سهر كوفر كو ببنه وه)
ئهوانه ی بپروا ده بن به خوی خاوهن به زهیی، وامن ده كرد ماله كانیان سه فقه كانیان
له زیو بووايه، ههروهها ئه وه په یژانه ی پپیان دا ده چنه سه ری، دیسان خانوو ه كانیان
دهرگا كانیان زیرو زیو بووايه، قه نه فه كانیش كه له سهریان پالده ده نه وه له زیرو زیو
چندرابوونایه، ههروهها زیریکی زۆریشمان پیده دان، به لام هه موو ئه وه رابواردنی ژیا نی
دنیا یه، دوا پۆژیش له لای پهروه ردگارت بو پاریزکارانه.

ئنجا خسته نه پرووی ئه وه هه مووی بو ئه وه یه، كه مسو لمانان كاتیك ده بین،
ئه هلی كوفر - به تایبه تی ئیستا ئه مریكا و پروسیا و چین و زله یزانی دیکه -
سه روه ت و سامانیکی زۆریان له بهر ده ست دایه، كه زۆربه ی خپرو بیری ولاتی
مسو لمانانه دزیوانه، كه ره سه ی خاوو نه وته كه یان به تالان ده بن، چونكه
ههر هوكمرا نه كانیش داشی دامه ن به ده ست ئه وان ه وه، خپرو بی ره كه یان به تالان
ده بن، ئه گهر ئاسن و مسه، زی ره، زیوه، ئه گهر نه وت و گازه، به هه رزانی ی
لییان ده ستین، چونكه خو شیان گو ییان به ده ستی ئه وان ه وه یه، ئنجا ئه وه غازو
نه وت كانزایانه كه به هه رزانی ی لییان ده كرن، دوا یی له وه رگی را وه كان (مشتقات)
یان، كه ل و په لی وا دروست ده كهن، به سه دان به رانه ر پپیان ده فرو شه وه،

ھەروەھا چەكىشى لى دروست دەكەن و بەو چەكانەش ھەر خۇيانيان پى بە
كوشت دەدەن و پىيان دەفرۆشنەو!!

ئىنجا كاتى مسولمانان واقعەكە ئاوا دەبىنن، كە ئەھلى كوفەر ھىندە خاوەن
ئىمكانىيەتن، بۆ ئەوھى زۆر بەسەھوو دانەچن و پىيان وابى خوا ئەوانى زۆر
خۆشەو، بۆيە ئاواى بۆ كەردوون!! ئەوھتا خوا دەفرەرموى: ئەگەر لەبەر ئەوھ
نەبووايە خەلك ھەمووى بىتە كۆمەلىكى كافر، ئاوامان دەكرد بۆ بىپروايەكان،
مەبەستىش ئەوھىە خوا دىناى پى ھىچ نىە و ژيانى دىناى پى شتىكى كەم
بايەخە، دەيدات بە دوژمنەكانىشى، لە فرمودەى پىغەمبەردا ھاتوھ ﷺ
دەفرەرموى: خوا جارى وا ھەيە بەندەى خوى لە مال و سامانى دىنا دەپارىزى،
وھك چۆن يەككە لە ئىوھ نەخۆشەكەى لە خواردن دەپارىزى^(۱).

كەسىك كە نەخۆش دەبى پى دەگوترى: ئەو شتەى مەخو، نەخۆشەكەت
زىاد دەكات، خواش جارى واىە ئاوا بەندەى خوى دە پارىزى لە مال و سامانى
دىنا، دەزانى ئەگەر زۆرى بداتى، پى مەشغوول دەبى، يان پى لە خۇبايى
دەبى، بۆيەش پىغەمبەر ﷺ دەفرەرموى: ^(۲) ھەر كەسىك خوا ئەوھندەى بژىو
بداتى بەشى بكات و، پىشى قەناعەت بكات، بەختەوھر و سەرفرازە، مروڤ ئەگەر
ھىندەى بژىو ھەبى، پى بژىى و چاوى لە دەستى خەلك نەبى، بەلام قەناعەتى
پى ھەبى، سەرفراز و بەختیارە، چونكە ئەگەر قەناعەتى پى نەبوو، زۆرىش بى
ھەر كەمە، بەلام كە قەناعەتى ھەبوو كەمىش ھەر زۆرە.

(۱) {عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ : إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا حَمَاهُ الدُّنْيَا كَمَا يَحْمِي أَحَدُكُمْ مَرِيضَهُ الْمَاءَ لِيَشْفِيَهُ} أخرجه أبو يعلى: ٦٨٦٥، قال الهيثمي (٢٨٥/١٠): إسناده حسن.

(۲) {عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ: وَرَزَقَ كَفَافًا، وَقَتَّعَهُ اللَّهُ مِمَّا آتَاهُ»} أخرجه أحمد: ٦٥٧٢، ومسلم: ١٠٥٤، والترمذي: ٢٣٤٨، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه: ٤١٣٨.

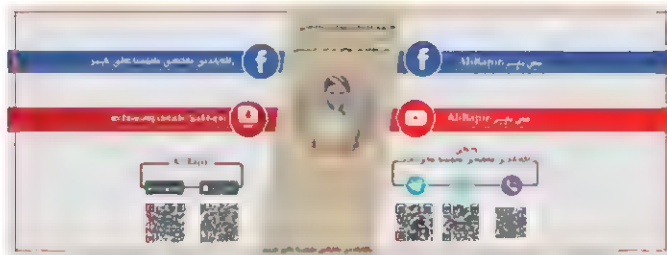
۹- هاندانی خەڵك بۆ بەخشین لە پیناوی خوادا، گەورەترین بەلگەی کاسیی کردن و، بژیو دەستەبەر کردنە: خوا ﷻ لە زۆر شوینی قورئاندا هانی مسوڵمانان دەدات کە بەخشن و هاوکاری خەڵك بکەن، بۆ وێنە:

أ- ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (۷۰) ، واته: وینەى ئەوانەى مالى و سامانى خوڤان لە ڕێى خوادا دەبەخشن، وەك دەنگە تۆوێكە، حەوت گۆلان دەر بكات، هەر گۆلەى سەد دەنگى تێدابێ، خواش بۆ هەر كەسێكى بیهوێ بۆى چەند بەرانبەرىش دەكاتەو، كەواتە: پاداشتى خێرو چاكە، هەتا يەك بە حەوت سەد (۷۰۰) دەروات.

ب- هەروەها هەر لە سوورەتى (البقرة)دا، دەفەرموێ: ﴿إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِّنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ (۲۷۱) ، واته: ئەگەر خێرو بەخشینەكانتان ئاشكرا بكەن، شتێكى زۆر زۆر باشە {بۆ ئەوێ خەلكیش چاوتان لى بكەن} بەلام ئەگەر پەنھانى بكەن {و بە پەنھانى بیدەن بە هەزاران} ئەو بۆ ئێو بەشتەر (خواش) خراپەكانتان لى دەسپێتەو، خوا بەوێ دەیکەن شارەزایە، واته: هەندى جارن وا باشە مالى و سامان بەخشینەكانت ئاشكرا بكەى، بۆ ئەوێ خەلك چاوت لى بكەن، هەندى جارىش وا باشە پەنھانى بكەى، تاكو ئەو كەسەى كە هاوكارىی دەكەى دلى نەشكى.

كەواتە: هاندانى خوای پەروەردگار بۆ مسوڵمانان كە ببەخشن و هاوكارىی خەلك بكەن، ئەو هاندانىانە بۆ كاسبى كردن و بۆ بژیو پەیداكردن، ئەگەرنا كەسێك نەیبێ، چى ببەخشى؟!

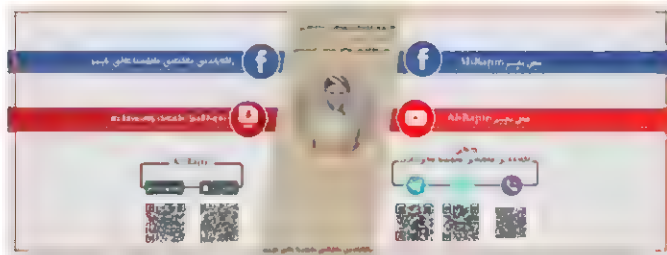
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى دووهم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە شەش (٦) ئایەت پێکھاتووە، ئایەتەکانی: (١٣ - ١٨)، تێیاندا خوا باسی ئایینی خۆی دەکات بە گشتیی، کە بۆ ھەموو پێغەمبەرانی ناردووە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، تاکو سەرەنجام لەسەر دەستی پێغەمبەری خاتەم موحمەد ﷺ تەواو کراوە.

ھەرودھە باسی ھۆکاری سەرەکی پەرئەوازیی شوێنکەوتووani بەرنامە پیشووەکان کراوە، شوێنکەوتووani پێغەمبەرانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، کە بریتی بوو لە ستەم و سنوورشکێنی و، ھەسوودی بە یە کدی بردن.

پاشان پێنج ئەرکی گەورەو گرنگ کە بە موحمەد ﷺ سپێردراون، لەگەڵ راگەیانانی پێنج راستیی مەزن، خراوەپروو، ھەرودھە بۆ بەلگەیی ناحەزانی ئیسلامیش خراوەتەپروو، دوايش باسی قورئان کراوە.

لە کۆتاییشدا باسی ئاخیر زەمان (ساعة)و، نیزیکییەکی و گومرای و دووری بێروایان کراوە.

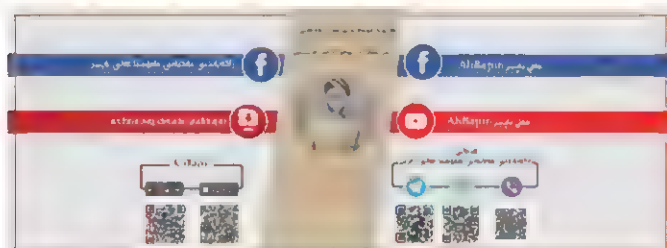
﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا نَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَفَقَضَى بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذَلِكَ قَادَعُ وَأَسْتَقِمَ كَمَا أَمَرْتُ وَلَا نَبِّعَ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ ءَامَنْتُ

بِمَا أُنْزِلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمُ لَنَا أَعْمَلُنَا
وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾
وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ، جَحُّهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ
غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا
يُذَرِّيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ
ءَامَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي
ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{(خوا) ئەوەی لە ئایین بۆی کردوونە بەرنامە (ئەو موخەممەد!) هەمان شتە
(لە نێو پۆکی دا) کە نووحی پێی پاسپاردبوو و، ئەوەیە کە بۆ لای تۆمان سروش
کردوو، ئەوەیە کە ئیبراهیم و مووسا و عیسا مان پێی پاسپاردبوون، (پوختە کەو
ئەوەیە) کە ئایین و بەرنامە (ی خوا) بەرپا بکەن و، تێیدا پەرتەوازه مەبن،
هاوبەش دانەرەکانیش ئەوەی ئەوانی بۆلا بانگ دەکەو (کە پەرستنی خوا یە بە
تەنیا)، لەسەر (دڵ)یان گەورە و قورسە، خواش هەر کەس بیهوێ بەرەو لای
خۆی هەڵبەژێری و، هەر کەس (لە ناخەو) بۆ لای خوا بگەرێتەو، بۆ لای
خۆی راستە پێی دەکات ﴿١٣﴾ (شوێنکەوتوو لەدەرەکان) پەرتەوازه نەبوون (لە
دەوری ئەو هەقە بە پیغەمبەرەکاندا نێررابوو)، مەگەر دوایی ئەوەی زانیارییان
بۆ هات، بە هۆی تێرەیی و ستەمەو (لە نێو خۆیاندا) و، ئەگەر لەبەر ئەوە
نەبووایە کە وشە (بەریار) یەک، لە پەرەردگارتەو تێپەرێو، تاكو کاتیکی ناوبراو،
دادوەرییان لە نێواندا دەکراو، بێگومان ئەوانەو دوای ئەوان (دوای پیغەمبەرەکان)

کتێب (و بەرنامەی خوا) یان کرایە میرات، لە بارەیهووە لە دوو داییهی خەستی
 بێزارکەردان ﴿١٤﴾ دەجا (ئەو موحەممەد!) بۆ لای ئەووە (کە باسکرا: پێی پراستی
 خوا گرتن و پەرته‌وازه‌ نه‌بوون) بانگه‌واز بکەو، وەك فەرمانت پێکراوهرێك
 وەستاو دامەزراو بەو، بە دواي ئارەزوووەکانیان مەکەو، بۆی: بپروام بە هەر
 کتێبێک هەیه کە خوا دایه‌زاندووە، فەرمانم پێکراوهر لە ئیوانتاندا دادگەریم،
 خوا پەرورەدگاری ئیمه‌و ئیوه‌شه‌، کردەووەکانی ئیمه‌ هی خۆمانن و، کردەووەکانی
 ئیوه‌ش هی خۆتانن، (پاساوی) مشتومڕ لە ئیوان ئیمه‌و ئیوه‌دا نیه‌، خوا
 پێکەووە کۆمان دەکاتەو (لە قیامەتدا) و، سەرەنجام بەس بۆ لای ویه‌ ﴿١٥﴾
 ئەوانه‌ش کە لە باره‌ی خوا (و کۆتا بەرنامەکەیه‌) و، شه‌رە قسه‌ دەکەن (لەگه‌ڵ
 برواداراندا)، دواي ئەو‌هی (په‌يامی خوا له‌لایه‌ن برواداران‌ه‌و) وەلامدراو‌ه‌ته‌و
 (و بپروای پێهێنراو‌ه‌)، به‌لگه‌ (و پاساوه‌) که‌یان له‌ لای پەرورەدگاریان پووچه‌له‌و،
 توورەیی (خوا) یان له‌سەر‌ه‌و، ئازاریکی سه‌ختیان هه‌یه‌ (له‌ پوژی دوايیدا) ﴿١٦﴾
 خوا ئەو که‌سه‌یه‌ که‌ کتێبه‌ (کو‌تایه‌) که‌ی به‌ هه‌ق دابه‌زاندو‌ه‌و ته‌رازووش (ی
 دابه‌زاندو‌ه‌)، تۆ چووزانی (چ ه‌تیک وایکردو‌ه‌ بزانی!) که‌ کاتی دیاریکراو (ی پوژی
 دوايی) نیزیکه‌! ﴿١٧﴾ ئەوانه‌ی بروایان پێی نیه‌، په‌له‌ی ئیده‌کەن و، ئەوانه‌ی
 برواداریشن ترس و بیمیان لێی هه‌یه‌و، ده‌زانن که‌ چه‌سپاو (و هه‌ر دی)، ئەها
 (ئاگادارب‌ن!) ئەوانه‌ی له‌ باره‌ی کاتی دیاریکراو (ی پوژی دوايیه‌) و، شه‌رە قسه‌
 ده‌کەن، له‌ گومراییه‌ی دوور دان ﴿١٨﴾

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(شَرَعُ): (الشَّرْعُ: نَهْجُ الطَّرِيقِ الْوَاضِحِ، يُقَالُ: شَرَعْتُ لَهُ طَرِيقًا، وَالشَّرْعُ: مَصْدَرٌ، ثُمَّ جُعِلَ اسْمًا لِلطَّرِيقِ النَّهْجِ، فَقِيلَ لَهُ: شَرْعٌ، وَشَرْعٌ، وَشِرْعَةٌ)، (شَرْعُ): بریتیه له رێیه کی رۆشن و ڕوون، ده گوتری: (شَرَعْتُ لَهُ طَرِيقًا) رێیه کهم پێشاندا، (شَرْعُ) یش چاوگه، دوا یی کراوه به ناو بو رێیه کی ڕوون، که هه م ده گوتری: (شَرْعُ) و هه م ده گوتری: (شَرْعُ) و هه م ده شگوتری: (شِرْعَةٌ).

(مَا وَصَّى بِهِ): (الْوَصِيَّةُ: التَّقَدُّمُ إِلَى الْغَيْرِ بِمَا يَعْمَلُ بِهِ مُقْتَرِنًا بِوَعظٍ)، وشه ی (وَصِيَّةُ): بریتیه له وه که شتیک ئاراسته ی که سیك بکه ی کاری پێیکات، به لام ئاراسته کردنه که ت له گه ل ئاموژگاریدا بی، قسه یه کی وا که دلی پێی نه رم بی.

(أَقِمْوُا الدِّينَ): واته: دین به رپا بکه ن، ﴿يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾ (المائدة، آی: يُدِيمُونَ فِعْلَهَا، وَيَحَافِظُونَ عَلَيْهَا)، ده گوتری: ﴿يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾ (نویژ به رپا ده که ن، واته: نویژه که چۆنه، ئاوا ده به یینه دی، که واته: ﴿أَقِمْوُا الدِّينَ﴾ واته: ئایینه که راست بکه نه وه، بهو شیوه سرووشتییه ی خوا دایه زانده، بهو شیوه یه جیبه جیی بکه ن.

(بَغْيًا بَيْنَهُمْ): (البَغْيُ: طَلَبُ تَجَاوُزِ الْإِقْتِصَادِ فِيمَا يُتَحَرَّى) (بَغْيٍ): بریتیه له خواستنی به زاندنی سنووری میانجیی، له وه دا که خه فتانی تیدا ده کری، که واته: وشه ی (بَغْيٍ) به مانای زولم و ده سترژی و سنوور شکینی دی، به لام (الْإِبْتِغَاءُ: الْإِجْتِهَادُ فِي الطَّلَبِ) وشه ی (إِبْتِغَاءً): به مانای کوششکردنه له داواکردنی شتیکدا.

(لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ): (أَي: لَا احْتِجَاجَ لظُهُورِ الْبَيَانِ): پێویست به موناقه شه ناکات، له نیوان ئیمه و ئیوه دا، پێویست به شه ره قسه ناکات، له بهر ڕوونی ڕوونکردنه وه که، (الْحُجَّةُ: الدَّلَالَةُ الْمُبَيِّنَةُ لِلْمَحَجَّةِ)، (حُجَّةً): بریتیه له به لگه یه کی رۆشن

که پێیه که روژن بکاتهوه، به لام دوايي که دهفه رموی: ﴿لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُم﴾ یانی: (لَا جِدَالَ، لَا نِقَاش) مشت و مرو شه ره قسه نیه، چونکه که سیک که شه ره قسه ده کات له گه ل ئه وی دیکه دا، دوو کهس هه ر کامیکیان به لگه دینیتته وه، که واته: به لگه مان له بهیندا، نیه واته پێویست ناکات به لگه بو یه کدی بێنینه وه.

(يُحَاجُّونَ): (الْمُحَاجَّةُ: أَنْ يَطْلُبَ كُلُّ أَحَدٍ أَنْ يَرُدَّ الْآخَرَ عَنْ حُجَّتِهِ وَمَحَجَّتِهِ، مُحَاجَّةً): ئه وه یه که دوو کهس، یان چه ند که سیک، هه ر کامیکیان بیه وی ئه وی دیکه له به لگه که ی خوی لابداو له پێیه که ی خوی لابدا، به کوردیی پێی ده لێن: شه ره قسه، دمه به دمه.

(دَاحِضَةٌ): (أَي: بَاطِلَةٌ زَائِلَةٌ، وَأَصْلُهُ مِنْ دَخَضِ الرَّجُلِ، وَهُوَ الزَّلْقُ)، (دَاحِضَةٌ) یانی: پووچ، (حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ) واته: به لگه که یان پووچ و بی بنه مایه، رویشتوو یه، ئه م وشه ی (دَحَضَ): له ئه صلدا له پێ خلیسکانه وه هاتوه، که سیک له شویتیک که خزه، پێی ده خزی و ده خلیسکی، پێی ده گو ترێ: (دَحَضَتْ رِجْلَهُ) واته: پێی خلیسکا، ئنجا ئه وه که سه ی به لگه یه ک دینیتته وه وه به لگه که ی پووچه، وه ک ئه وه وایه پێی خلیسکابی و هه لدرابی.

(وَالْمِيزَانُ): (الْوَزْنُ: مَعْرِفَةُ قَدْرِ الشَّيْءِ، وَالْمِيزَانُ، الْجَمْعُ مَوَازِينٍ، مَا يُوزَنُ بِهِ)، وشه ی (وَزَنَ): بریتیه له زانیی ئه ندازه ی شتیک، (مِيزَان) یش، که به (مَوَازِين) کو ده کریتته وه، هه ر شتیکه شتی پێ هه لبه سه نگێ ترێ و پێ بکی شری.

(مُشْفِقُونَ مِنْهَا): واته: په روژیانه و لێی ده ترسین، په روژی خویانه و ترسیان به رانبه ری هه یه، ده لێ: (الشَّفَقُ: اخْتِلَاطُ ضَوْءِ النَّهَارِ بِسَوَادِ اللَّيْلِ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ)، (شَفَقَ): بریتیه له تیکه لبوونی رووناکیی روژ، له گه ل تاریکی شه و له کاتی خوړ ئاوابووندا، (الْإِشْفَاقُ: عِنَايَةٌ مُخْتَلِطَةٌ بِخَوْفٍ، لِأَنَّ الْمُشْفِقَ يُحِبُّ الْمُشْفَقَ عَلَيْهِ وَيَخَافُ مَا يَلْحَقُهُ)، (إِشْفَاقُ): بریتیه له گرنگی پیدانیکی تیکه ل، له گه ل ترس دا، چونکه (مُشْفِقُ) واته: که سیک شه فه قه تی هه بی به رانبه ر به که سیک،

هەم بەتەنگیەو یەو هەم ترسیشی لێی هەیه تووشی زەرەر ببی، (أَشْفَقَ مِنْهُ) واتە: ترسا، لێی ترسا (أَشْفَقَ عَلَيْهِ) واتە: بەزەیی پێیدا هات، ئنجا (أَشْفَقْتُ عَلَيْهِ)، یان (أَشْفَقَ مِنْهُ) واتە: گرنگی پێداو خەمی لێ خوارد.

(يُمَارُونَ): (الْمَرْيَةُ: التَّرَدُّدُ فِي الْأَمْرِ، وَهُوَ أَخْصَصَ مِنَ الشَّكِّ، وَالْمُمَارَاةُ: الْمُحَاجَّةُ فِيمَا فِيهِ مَرِيَّةٌ)، (مَرِيَّةٌ): بریتیه له دَلْ له دَلْدان له شتیکدا، که تایبەتەرە له دوو دلی، (مُمَارَاةٌ) یش، بریتیه له شەرە قسە له شتیکدا که جێی دوو دلییه.

مانای گشتیی ئایەتەکان

خوای ﷻ دوای ئەوێ لە ئایەتەکانی پێشیدا، ژمارەیهکی زۆر لە سیفەتەکانی خۆی و، کردەوێ کانی خۆی خستەپوو، بۆ خوێناساندنی بە ئێمەو، باسی وەحیی و پەیام ناردنی خۆی کرد بۆ پێغەمبەرەکان بە گشتی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و پێغەمبەری خاتەم موحمەد ﷺ بە تایبەتی، هەروەها دوای ئەوێ باسی بێ وێنەیی خۆی کردو، باسی ئەوێ کرد که کلیلەکانی ئاسمانەکان و زەوی بەدەست ئەووەن، دیسان باسی ئەوێ کرد: هەر کەسێکی بیهوێ، بژیوی بۆ فراوان دەکات، یاخود لێی وەتەنگ دێنی و بە هەموو شتێک زانیە.

ئنجا هەر لە درێژەی راگەیانندی ئەو راستییە مەزنانەدا، دەفەرموێ: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ﴾، واتە: لە ئایینی خۆی بەرنامەیهکی بۆ داناون، که چییە؟ ﴿وَمَا وَصَّي بِهِ تَوْحَا﴾، هەمان شتە که کاتی خۆی نووحی پێ پاسپاردو، ﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾، هەروەها ئەوێ بۆ تۆمان سروشکردو (ئەو موحمەد! ﷺ) ﴿وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى﴾، دیسان ئەوێ که هەركام لە ئیبراهیم و مووسا و عیسا پێ پاسپارد بوون.

کەواتە: ئەو موحمەد ﷺ! ھەروەھا ئەو بڕوادارانى شوینکەوتوو
موحمەد! ئەو بەرنامەییە ئێوەی لەسەرن، لە ھێلە گشتییەکانیدا، ھەر
ھەمان ئایین و بەرنامەییە، کە نووح و ئیبراھیم و مووسا و عیسا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ
وَالسَّلَام)، لەسەری بوون.

لێرەدا خوا باسی ئەو پێنج پێغەمبەرە دەکات و، لە سوورەتی (الأحزاب) یشتا،
دیشان باسی ئەو پێنج پێغەمبەرە دەکات، دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ
مِيثَقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۚ وَاتَّخَذْنَا
بِهِمَ اٰمَانَ وَهَرَّگرت لە پێغەمبەران و لە توو، لە نووح و ئیبراھیم و مووسا و
عیسای کورێ مەریەم.

زانایان ھەندیکیان گوتووینە: ئەو پێنج پێغەمبەرانە کە ھەم لە سوورەتی
(الشوری) دا، ھەم لە سوورەتی (الأحزاب) یشتا، پیکەو ھاتوون، واتە: نووح
و ئیبراھیم و مووسا و عیسا موحمەد (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، لە بەر
ئەوێە کە تاییەتەندییەکی جیاان ھەیە لەو پێغەمبەرانە دیکە، ئنجا
ھەندیکیان گوتووینە، کە دەفەرموێ: ﴿فَاصْبِرْ کَمَا صَبَرْنَا لَوْلَا الْعَزْمُ مِنَ الرَّسُولِ
ۚ﴾ (٣٥) الأحقاف، واتە: خۆت رابگرە وەک چۆن خواوێ عەزمەکان لە پێغەمبەران
خۆیان راکرت، گوتووینە: ئەو پێنج پێغەمبەرە خواوێ عەزمەکان.

بەلام وەک لە چەند شوێنێک لە کتێبەکانی خۆمدا باسم کردو، ئەو بۆچوونە
راست نیە، کە تەنیا ئەو پێنج پێغەمبەرە بە ئولولعەزم خواوێ عەزم ناسرابن،
چونکە ھەموو پێغەمبەران خواوێ عەزم بوون، (عزم) واتە: ویستی مەحکەم،
پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، لە ھەموو رەوشتە بەرزەکاندا لە لووتکە
دابوون، بەلێ لە نێوان لووتکەکانیشدا، بەرزو بەرزتر ھەیە، ئەگەر نا ناگونجی
بلی: ھەر ئەو پێنج خواوێ عەزم بوون، ئەو پێغەمبەرەکانی دیکە خواوێ
عەزم نەبوون؟!

کەواتە: ئەو بۆچوونە ھەلەبە ھەلەبە دەتوانین بڵێین: ئەو پێنج پێغەمبەرە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، لەوانی دیکە بە عەزمتەر بوون، ئەو دەگونجی، ئەو پێنجە خواوەن عەزیمەتەر بوون و ئیرادەیان مەحکەمتر بوو.

بەلام من پێم وایە کە جیاکردنەوەی ئەم پێنج پێغەمبەرە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، لە دوو شوێنی قورئاندا، لەبەر تاییبە ئەندێیەکی دیکە، ئەویش ئەوێە کە ئەو پێنج پێغەمبەرە، ئیستاش شوینکەوتووین ھەن، ئیستاش تەنیا ئۆممەتی ئەو پێنج پێغەمبەرە ھەبە:

١- صابیئەکان کە خۆیان بە شوین کەوتوی نووح دەزانن، ھەر و ھا ھەندێک لە ئایینەکانی رۆژھەلاقی ئاسیا، خۆیان بە شوینکەوتووی نووح دەزانن و، بای تۆفانی نووح لە نێو ھەموو ئۆممەتاندا ھەبە.

٢- ئیبراھیم عليه السلام کە ھەراکام لە مسوڵمانان و جوولەکەو نەصرانییەکان، خۆیان بە شوینکەوتووی وی دەزانن، ھەر و ھا صابیئەش.

٣- مووساش جوولەکەکان خۆیان بە شوینکەوتووی مووسا دەزانن.

٤- عیسا کە نەصرانییەکان خۆیان بە شوینکەوتووی دەزانن.

٥- موحمەدیش صلى الله عليه وسلم کە مسوڵمانان خۆیان بە شوینکەوتووی تاییبەتی دەزانن.

کەواتە: ئەو پێنج پێغەمبەرە بۆیە خوا پێکەووە لە دوو شوین دا ناوی ھێناون، چونکە ئەو پێنج پێغەمبەرە لە ھەموو پێغەمبەرەکان ناسراوتر بوون و شوینکەوتووین ئیستاش کەم و زۆر ھەن.

خوا دەفەر موی: ئەو بەرنامەییە کە بۆ ئێوەمان داناوە، ھەمان شتە کە نووھمان پێی پاسپارد بوو و، ئەوێە کە بۆ تۆمان سڕوکردووە ئیبراھیم و مووسا و عیسامان پێی پاسپاردوون، ﴿أَفِيْمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾، کە ئایین بەرپا بکەن و تێیدا پەرتەوازە مەبن، واتە: ئایینە کە خوا چۆنی ناردووە، ئاوا جی

بەجىي بىكەن و تىيدا پەرتەوازە مەبن، ھەر كۆمەلە بەشىكى لى بىگرن، و ھەر كەسەو بە دۆلىكىدا بىروات، وەك دەلىن: (كەس بە رەبەى كەس نە پىوئ) و (كەس لە مەرى كەس نەخىوئ) و (ھەر كەسە بە يارى خوى ھەلابلئ)! بەلكو ھەمووتان ھەموو ئايىن جى بەجى بىكەن.

ئەم دەردى بەش بەش بوونە لە دىندارىيدا، تايەت نىە بە ئۆممەتانى پىشووۋە و لە نىو ئۆممەتى پىغەمبەرىش ﷺ دا ھەيە، يەكىك لايەنى تەزكىەكەى دەگرئ، يەكىك لايەنى فېكرىيەكەى دەگرئ، يەكىك لايەنى سىياسىيەكەى دەگرئ، يەكىك لايەنى جىھادىيەكەى دەگرئ، يەكىك لايەنە پەرۋەردەيەكەى دەگرئ، يەكىك لايەنە عىلمىيەكەى دەگرئ، بەلام دىندارىيى راست ئەوۋەيە، تۆ لە يەك كاتدا ھەولبەدى لايەنە عىلمىيەكەشى و فېكرىيەكەشى و پەرۋەردەيەكەشى و روۋحىيەكەشى، ئەخلاقىيەكەشى و سىياسىيەكەشى و جىھادىيەكەشى، ھەموويان پىكەوۋە بىگرئ، چونكە دىن ھەمووى پىكەوۋە ھاتوۋە دەبى بەش بەش نەكرئ، وەك لە سوورەتى (الروم) دا، خوا دەفەرموئ: ﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلٌّ حِزْبٍ لِّدِينِهِمْ فَرِحُونَ﴾ (۳۲)، واتە: وەك ھاوبەش بو خوا دانەرەكان مەبن، ئەوانەى دىنەكەيان بەش بەش كردو، تىيدا بوونە تاقم تاقم.

ھەركات ھەر كۆمەلە بەشىكى لە دىن گرت، دوایی وا دەزانئ دىن بەس ئەوئندەيە، كە بە داخەوۋە زۆرجار دەردى ھاوبەش بو خوا دانەرەكان و، دەردى خاۋەن كىتەكان: جوولەكەو نەصرانىيەكان، لە نىو مسولماناندا، پەيدادەبن و تەشەنە دەكەن، لە كاتىكىدا مسولمانان باش لە قورئان و سوننەت تىناگەن و، باش پىيانەوۋە پابەند نابن.

دوایی دەفەرموئ: ﴿كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا نَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾، لەسەر ھاوبەش بو خوادانەرەكان گەورەيە، واتە: لەسەر دلىان زۆر گەورەو قورسە، ﴿مَا نَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾، ئەوۋەى تۆ ئەوانى بو بانگ دەكەى، پىغەمبەر ﷺ ئەوانى بوچى بانگ

ده کرد؟ بُو خوا بهیه کگرتن و ته نیا خوا په رستن، نه وانیش پیان ناخوښ بوو، چونکه ده یانویست هاوه لآن بُو خوا په یدابکه ن و هاوبه شانی بُو دابنن، ﴿اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾، خواش به ره و لای خوئی هر که سیك بیهوئی هه لیده بژیړی و، هر که سیكیش بیهوئی راسته پړی ده کات، بیگومان نهو که سهی به ره و لای خوا ده گه پړته وه، راسته پړی ده کات.

که واته: نه وانه ی خوا هیدایه تیان ده دات و راسته پړیان ده کات، با زور دلیان به خوین خوښ بیټ، که خوا گولبژیړی کردوون، هاوبه ش بُو خوا دانه ره کانیش که پروا نه یتن، با بزنان: شایسته ی نه وه نه بوون، خوا هه لیان بژیړی و به ره و خوئی دلیان وه چهره رخینن و پړنمایان بکات، با شانازی به کوفرو شیرکی و خوینا نه وه نه که ن، ﴿وَمَا نَفَرَقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ﴾، نه وانه په رته وازه ش نه بوون، واته: شوینکه ووتووانی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، له دواي وان په رته وازه نه بوون، مه گهر دواي نه وه ی زانیاریان بُو هات، به هوئی زولم و سته میان وه له نیو خوین دا، به هوئی نه وه وه که هر کامیکیان چاوی له وه بووه، خوئی به خاوه نی دین بزانی و، خوئی فهرز بکات به سهر نه وه ی دیکه دا به ناوی دینه وه، له نه نجامی نه وه دا به ش به ش بوون.

﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ﴾، نه گهر وشه یه کیش له په روه ردگارته وه پیش نه که و تابه، واته: خوا پریاریکی پیشتری داوه، ﴿إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾، هه تا کاتی دیارییکراو، واته: خوا پریاری داوه تا کو کاتی دیارییکراو، دادوه ری له نیوان خه لکدا ناکات، دوايان ده خات تا کو قیامت و، له قیامت دا ته سفیه ی حیساب و لیك جیا کردنه وه، دپته گوړی، له بهر نهو پریاره نه بووایه: ﴿لَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ به دلنیایی دادوه رییان له نیواندا ده کرا، له سهر نه وه که دینی خویان به ش به ش کردوه، خوا دادوه ری له نیودا ده کردن و سزای لاده رانی ده دا، به لام هه لیانده گری بُو پوژی دواي، چونکه دنیا شوینی تاقی کردنه وه یه و پوژی دواي شوینی حیساب و کیتاب و لیپرسینه وه و سزاو پادشته.

﴿وَإِنَّ الَّذِينَ أُوْرِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾، به دُنیاوی تهوانهش که دواى تهوان کتیبیان کرایه میرات، کتیبیان پیدارا، له دواى پیغهمبه ره کان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، کتیبه که یان هاته دهست، ﴿لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مِرْبٍ﴾، له باره یه وه له دوو دلییه کی خهست دان، له باره ی کتیبه که یانه وه له گومانیکى بیزار که ر دان، بوچی؟ چونکه هینده یان به زم و بازار ی جیاواز داهینان و هینده یان شتی خراب په یدا کردوه، ئیستا که کتیبی خوا ده بینن، له گه ل تهو واقیعه دا که خو یان له سه رینی له دینداری، زور جیا یه، بویه له کتیبه که ی خوادا که وتوونه دوو دلیی و گومانه وه.

سبحان الله! تهوه ئیستا به سه ر حال ی مسولمانان دا زور چه سپاوه! ته گه ر تو ته ماشای دینداری مسولمانان بکه ی، چه له نیو گه لی کورددا، چه له نیو گه له کان ی دیکه دا، ده بین ی زور شتیان په یدا کردوه، هیچ په یوه ندیی به دینه وه نیه! بو وینه: له هه ندی ولاتدا، ئافره تان ده بی هه موویان په چه دار (مُنْتَقِبَة) بن، به لام له بهر تهوه نیه زور به دینن، چونکه له شتی دیکه دا هیچ گو ی ناده نه دین، ئیستا له وه ده وله تانه ی که ندا داو، هه موو ئافره تیک ده بی پیچه ی هه بی، زور چاکه، ئنجا ئایا تهوه له بهر به دینییه؟ ته گه ر له بهر به دینییه، بوچی گویتان به دهستی ته مریکا وه یه، بوچی ته مریکا نه وته که تان لی ده ستیت، ته دی بوچی ریگه به خه لک ناده ن خو پیشان دان بکه ن! مان بگرن! بوچی ری به خه لک ناده ن په خنه بگری له دهسته لاتدار، دهسته لاتداریک که هه موو شتیکی بو خو ی و بنه مالله که ی خو ی قورخ کردوه! ئایا تهوه له کو یی دینداری دایه، تهو حوکمی میراتی و بنه مالله ییه، تهوه له کو یی دینداری دایه، کو په مه لیک و ته میرو بهر پرسه کان ده چن له رۆژئاوا چه ندان ملیار دۆلار داده نین له و ی، رۆژئاوا ییه کان و ته مریکا ییه کان سوودی لیده بینن و، ته گه ر لیشیان توو ره بوون، لییان زه وت ده که ن، له و ی ده چن که شتی و مولک و دوورگه ده کړن، به پارهی تهو ره ش و پروته، که ته گه ر که سیکیان دزی کرد له برسان، دهستی ده بړن، تا کو بو ریکلام بلین: ئیمه شه ریعت جی به جی

دەكەین، ئەها دەستی دزمان بێ! ئەدی بۆچی دەستی ئەو كەسە نابێ، كە چەندان ملیاری دزیون، دەبێ ئەو هەر سەری بێدری، كە دەستی بەسەر مۆلك و مالى ئەو میلله ته داگرتوه! ئنجا ئەو له رووی سیاسیهوه، ههروهها لهرووی كۆمه لایه تییهوه، له رووی فیکرییهوه، له رووی رهوشتی و ئاکارییهوه، ئیستا له ئیو مسوڵماناندا زۆر شتی وا پهیدا بووه، كە له مهحه کی قورئان و سوننه قی دهدهی، دهزانی شتی داهیندراو و پهیدا کراو و بێ جیه.

ئنجا ئەو هه موو واده کات، كە بهووی ئەو شتانهوه كە خه لك عاده تیان پێوه ده گری، شته داهینراوه کان، دوایی كە رووی گهش و راسته قینه ی کتیبی خویان پێشان بدری، به گومانه وه ته ماشای ده كهن و ده لێن: ئەوه ی قورئان ده لێ، زۆر جیا به له وه ی ئیمه، هه ره كه چۆن کاتی خو ی هاوبهش بۆ خوا ده نه ره کان، كە پێغه مبه ر ﷺ بانگی ده كرن، ده یانگوت: ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِم مُّهْتَدُونَ﴾ الزخرف، ئیمه باب و باپیرانی خو مان له سه ر پێه ك بینوه، هه ره له سه ر ریی ئەوانیش ده پۆین، ئیستا خه لكی كی زۆر هه به ئەگه ر پێی بگوتری: ئەوه پێچه وانه ی شه ره، پێچه وانه ی سوننه ته و نابێ وابی و ئەوه داهینراو پهیدا کراوه! ده لێ: ئەدی بۆچی ئەوانه ی پێشی ئەوه یان نه گوتوه؟ نه خیر، وانیه، ئیوه دینی کی تازه تان هیناوه! به لام ئیسلام به س بریتیه له قورئان و سوننه ت و، غه یری قورئان سوننه ت هه مووی تیگه یشتنه له باره ی دینه وه، كە ده گونجی ئەو كە سه، پیکابی و، ده شگونجی نه پیکابی، یان ده گونجی بۆ کاتیک پیکابی و، بۆ کاتیک دوای ئەوه، نه پیکابی.

دوایی خوا ده فه رموی: ﴿فَلِذَٰلِكَ فَادْعُ﴾، ئنجا بۆ ئەوه ی باسکرا، بانگه واز بکه (ئه ی موحه ممه د ﷺ!) به ریزان! ئەمه تاكه ئایه ته له قورئاندا، كە خوا ده (۱۰) رسته ی تیدا فه رموون، پینجیان ئه رکن بۆ پێغه مبه ر ﷺ و، پینجیشان راستی گه وره و مه زنن، كە پێغه مبه ر ﷺ رایان بگه یه نی، جگه له م ئایه ته ته نیا (آیه الكرسي) له ده (۱۰) رسته پیکه اتوه، كە ده رباره ی خوا به ﷺ، ئەم ئایه ته ش

دەربارەى ئایینی خواو ئەرکی پىغەمبەرەو ﷺ لە دە (۱۰) رستە پىکھاتو، پىنجیان ئەرکی پىغەمبەرن ﷺ کە جى بەجیان بکات و، پىنجیشیان پىنج راستى گەورەو مەزنن کە دەبى پايان بگەيەنى:

یەكەم: ﴿ فَلَيْلِكَ فَادْعُ ﴾، بۆ ئەوێ باسکرا، خەلك بانگەواز بکە یانی: (بۆ بەرپاکردنی ئایین، بەو شیوەیەى خوا دايبەزندو، بۆ ئەوێ تىیدا پەرتەوازه نەبن و، تاكو تەنیا خواش پەرستى).

دووهم: ﴿ وَأَسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ ﴾، وەك فەرمانت پىکراو رىك وەستاوبە (ئەى موحەممەد ﷺ!) (استقامة) بریتىە لە رىك وەستان، بەبى لادان و ئەملاولا کردن.

سێهەم: ﴿ وَلَا تَبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ﴾، بە دواى ئارەزووێکانى ئەوان مەکەو.

چوارەم: ﴿ وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ﴾، بلى: بپروام هەيە بە هەر کتیبىک کە خوا دايبەزاندو.

یانی: لەگەڵیان مەچووێ نىو شەرەقسەو وەو بلى: هەموو ئەو کتیبانەى خوا دايبەزاندوون، بپروام پىیان هەيە، چونکە جوولەکەو نەصرانییەکان، دەهاتن بە پىغەمبەریان ﷺ دەگوت: ئایا تەورات و ئىنجىلىش کتیبى خوا نین؟ قسەیان لەگەڵدا دەکرد، بۆیە فەرموویەتى: بلى: بپروام بە هەر کتیبىکە کە خوا دايبەزاندو، بەلام وەك ئەصلەکەى، نەك وەك واقعى ئىستای کە پىر کراو لە ئەفسانەو، بە پى هەواو ئارەزووى ئەوانەى کە کتیبەکیان بەدەستەو بوو، گۆرپویانەو شتیان تیخستو.

پىنجەم: ﴿ وَأَمَرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ﴾، واتە: فەرمانم پىکراو کە دادگەریتان لە نىواندا بکەم.

ئەمە کە لە مەکە هاتۆتە خوارى، ئاماژەيە بەو کە پىغەمبەر ﷺ کاتىک دى ئایینەکەى حوکمران دەبى و دەستەلاقى دەبى، واتە: بزائن ئەگەر دەستەلاتم هەبوو دادگەریتان لە نىواندا دەکەم، ئەمە پىنج ئەرکەکەى پىغەمبەر ﷺ.

ئىنجا خوا فەرمانى پىدەكەت، پىنج ھەوالىش رابگەيەننى، پىنج راستى مەزن:

يەكەم: ﴿اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ﴾، خوا پەرورەردگارى ئىمەش و ئىوہشە، كەواتە: خوا سبحانە وتعالى خالى ھاوبەشمانە، وەك چۆن ئىوہ خوا بە پەرورەردگارى خۆتان دەزانن، ئىمەش بە پەرورەردگارى خۆمانى دەزانن، ئىنجا وەرن با ھەموومان تەنیا خوا بپەرستين و ھاوبەشى بۆ دانەنن، من پروام بەو كىتبانە ھەيە كە خوا دايبەزاندوون، ئىوہش ئەو كىتبەي دىكە، كە كىتبى كۆتايى خوايە، پرواتان پىي ھەبى، ئەو كاتە مشت و مپ نامىنى. **دووہم:** ﴿لَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ﴾، ئىمە كىرەوہى خۆمان بۆ خۆمان، ئىوہش كىرەوہى خۆتان بۆ خۆتان.

ئايا ئىوہ نالین: ئىمە زۆر چاكامان كىرەوہ؟ باشە كىرەوہى خۆتان بۆ خۆتان، ئىمەش كىرەوہى خۆمان بۆ خۆمان، ئىمە ئەو بەراست دەزانن كە بە پىي قورئان و سوننەت بى، ئىوہش ئەو بەراست دەزانن كە بە پىي كىتبى خۆتان بى، با لەسەر ئەو مشت و مپ نەكەين.

سېيەم: ﴿لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾، ھىچ بەلگە ھىنانەوہو مشت و مپ نە لە نىوان ئىمەو ئىوہدا، من پروام بە سەرچەم كىتبەكانى خوا ھەيە، كە دايبەزاندوون: ئىنجا صوحوفى ئىبراھىمە، تەوراتى مووسايە، زەبوورى داوودە، ئىنجىلى عىسايە، ھەر كىتبىكى دىكەى خوا ھەيە، ئەگەر بچەسپى كە كىتبى خوايەو دايبەزاندوہ، پروام پىيەقى، بەلام وەك ئەصلەكەى كە دايبەزاندوہ، نەك بەو واقعەي ئىستاي ئەگەر گۆردرابى، ئىوہش پروا بە كىتبى خوا بىنن كە دايبەزاندوہ، ئەوكاتە مشت و مپو شەرەقسە، لە نىوان ئىمەو ئىوہدا نامىنى.

چوارەم: ﴿اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا﴾، خوا ئىمەو ئىوہ كۆدەكاتەوہ، واتە: كاتىك دى خوا كۆمان دەكاتەوہو دادگايىمان دەكات.

كەواتە: با لە مشت و مپرەكەمان بگەريين و ھەليگرين بۆ ئەو.

يَنْجِهِم: ﴿وَالَيْهِ الْمَصِيرُ﴾، سهره نجاميش هه مووی بۆ لای خوايه، ده چينه وه خزمه تی.

كهواته: با هه ر كامپكمان خووی ئاماده بكات، به چ چاوو پروویكه وه ده چيته وه خزمه ت خوا و چى له گه ل خووی ده باته وه بۆ لای؟!

ئنجأ خوا ده فهرموى: ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ﴾، واته: ئه وان هه كه شه ره قسه ده كه ن له باره ی خواوه، له باره ی ئايين و به رنامه ی كو تايى خواوه، دواى ئه وه ی وه لامى دراوه ته وه، واته: دواى ئه وه ی برودارانيك برويان پيه ناوه، به دوا به رنامه ی خوا، به دوا كتيبي خوا، به دوا پيغمبه ري خوا، كه چى ئه وان هه شه ره قسه و مشت و مر ده كه ن له حالتيك دا ئه و ئيمانداره پاك و چاكانه ش هه ن، ﴿جَهَنَّمَ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، ئا ئه وان هه به لگه كه يان له لای خوا پووچه، يانی له هه ر له به ر ئه وه ی خويان به به لگه يان زانيوه، ناويان ئيناوه به لگه، ئه گه رنا له راستيدا به لگه نيه، شتيكي پووچه، روشتوه و خليسكاوه، ﴿وَعَلَيْهِمْ عَذَابٌ﴾، هه روه ها توپه ييان له سه ره، ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾، سزايه كي سه ختيشيان بۆ هه يه، چونكه دواى ئه وه ی كو مة ليك برويان به ئيسلام هيناوه، پيغه مبه ري خاته ميش هه ر كه سيك ته ماشاي كردبايه، ده يزاني كه راستگو يه، له ژياني دا درۆي نه كردوه و هه رگيز شتيكي خراپي نه كردوه، له پيش پيغه مبه رايه تيشي دا عه يبه و له كه يه كي نه ها توته سه ر، ئنجأ شوينكه ووتوه كانيشي هه موويان له عه قله وه پيچراون، له حيكمه ته وه پيچراون، له ئاكارو په وشتي جوانه وه پيچراون، خواپه رستن، پاك ن، چاكن، هه ر كه سيك ته ماشايان بكات، ده زاني ئه وان هه كه سائيكن: ئايين و به رنامه يه كه هه ي ئه و پيغه مبه ريه ئاوا چاك و پاك و جواني كر دوون، شوينكه ووتنى ئه و پيغه مبه ريه ئاواي چاك و پاك و جوان و ريك كر دوون، كهواته: دياره ئايين به رنامه يه كي راسته، بۆيه كه سائيك كه له و باره وه شه ره قسه ده كه ن و به رگري ده كه ن، له ئايينه شيويزاوه كانيان و، له كتيب و به رنامه تيك دراوه كانى خويان، ئنجأ ئه و قورئانه شيان له به ر ده سته، كه وهك رۆژ ده دره وشي ته وه، ئه وان هه له راستيدا

به لگه که یان پووچاوه یه له لای پهروه دگاریان و توورپه یی خویان له سهره، له بهر نه وه ی به هو ی بهر ژه وه ندیه دنیا یه کانیانه وه به دهم بانگی خواوه ناچن، ناخر چ قورپه یشیه کان که برویان به پیغه مبه نه ده هیئا، چ جووله که کان له مه دینه، چ نه صرانیه کان، له بهر نه وه بوو، ده ترسان به زم و بازاری خویانان لی ټیکبچ، نه وه خه لکه یان به ناوی دینه وه گه و جان دبوو، نه و نایینه ی به ناوی ئیپراهیمه وه له سهری بوون، دینی شیرک و بته رستی بوو، ههروه ها نایینی ټیک دراوی جووله که، یا خود نه صرانی، به زم و بازاریکیان بو خویان دروستکردبوو، نه گهر برویان به پیغه مبه ری خاتم هیئابیه، ده بوو ده سته برداری نه و ئیمتیازه ناشه رعیا نه بن، بویه وازیان له نایینه کانیان نه ده هیئا، خواش ده فهرمو ی: توورپه ییان له سهره و، سزای سه ختشیان بو هه یه.

له کو تایی دا خوا ده فهرمو ی: ﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ﴾ خوا که سیکه کتیی به هه ق دابه زاندوه و ته رازووش واته: که کتیی دابه زاندوه هه قی له نیودایه، یا خود: کتیی دابه زاندوه و هه ر نایه ټیکی و، هه ر پسته یه کی هه ق ده پیک، یان: به شیوه یه کی هه ق دا دایه زاندوه و، له کاتیکی هه ق دایه زاندوه و، به شیوازیکی هه ق و راست، ﴿وَالْمِيزَانَ﴾، ههروه ها ته رازووشی دابه زاندوه، (میزان) یانی: ته رازوو، نه و ناییره ی شتی پی هه لده سه نگیزی، به لام کوا خوا له ناسمانه وه هیچ ته رازوو یکی وه ک بو ئیمه زانراوه، دانه به زاندوه! که واته: مه به ست پی عه دله، یانی دادگه ریشی دابه زاندوه، هه ر له تیو قورئاندا، قورئان به هه قیش هاتوه و، دادگه ریشی ټیدایه، نه گهر قورئان کاری پیگیری، هه ق ده چه سپی و باتیل لاده چی، ههروه ها دادگه ریی ده چه سپی و زولم و سته م لاده چی، نه گهر قورئان کاری پیگیری، سته می نه ته وه یی نامینی، هیچ نه ته وه یه ک نه ته وه یه کی دیکه ناچه وسینته وه، سته می سیاسی نامینی، هیچ که سیك هیچ حیزبیک، هیچ لایه نیک خو ی ناسه پینی به سهر خه لکدا، به بی ویستی نازادانه ی خویان، ههروه ها سته می ئابووری نامینی، قری و پری

چینایه تی، نابى زۆربه قېرىن و له بهریان بېرى و، كه مېك پېرىن و له سه ريان هوه
 بېرژى، ههروه ها سته مى كوومه لايه تى نامىنى، هه ندىك له خوړا خويان پى له
 خه لك به رزترې و، وابزان له ئاسمانى هاتوونه خواری و، خه لكى ديكه يان پى
 كه م بى!! هه موو جوړه سته مه كان لاده چن و دادگه رى په ها ده چه سپى، ﴿وَمَا
 يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾، تو چووزانى ده بينى (ساعة) نيزيكه، (الساعة)
 واته: ئه و كاته ديارى كراوه د انراوه، بو ئه وهى رۆژى دواى تيدا بى، جا جارى
 وايه (ساعة) بو ئاخير زه مان به كاردى، واته: كوئايى هاتنى ئه م ژيانه دنيايه،
 جارى واش هه يه بو هاتنى قيامه ت به كاردى، جارى واشه بو هه ردوو قوئاغى
 ئاخير زه مان و قيامه ت به كاردى، كه ليره دا هه مووى ده گرته وه، كه واته: باش
 خوئى بو ئاماده بكه.

﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا﴾، ئه وان ه په لهى لى ده كه ن، كه
 بېرواى پېناه يئن، ئه وان هى بېېروان، په لهى لى ده كه ن، ده لىن: كوا ده با قيامه ت
 بى، كوا ئه دى بوچى نه هات؟! ئه وان ه له بهر ئه وهى بېرواى پى نيه، بو يه
 په لهى لى ده كه ن، ئه گه ر بېرواى پى بووايه و زانبايان چ رۆژيكه، په له يان لى
 نه ده كرد، ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا﴾، به لام ئه وان هى بېرواى پى ناوه،
 ترس و بيميان به ران به رى هه يه، چ مه به ست پى ئاخير زه مان، يان قيامه ت بى،
 چ رۆژى دواى بى، به گشتى، ﴿وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ﴾، ده شانن كه چه سپاوه،
 دىت و هېچ جى دوو دلى تيدانيه، ﴿أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ﴾،
 ئاگادار بن! ئه وان هى شه ره قسه ده كه ن له باره ي (ساعة) وه، يا خود: دوو دلى
 له باره ي (ساعة) وه، به هه رسى واتاى: ئاخير زه مان، قيامه ت، رۆژى دواى به
 گشتى، ئه وان هى دوو دلى، يا خود شه ره قسه ده كه ن، ﴿لِي فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾،
 له گومرايه كى دووردان.

جارى وايه ئينسان له رى لاده دات، به لام زور دوورناكه ويته وه، به ئاسانى
 ده توانى بيته وه سه ر رى، به لام ئه گه ر له رى لابتات و زور دووربكه ويته وه،

دەلێن: ھەھوو زۆر دوور ڕۆشتوو، ئنجا خوا ﷻ دەفەرموێ: ئەوانە لە گومراییەکی دووردان.

لێرەدا لە کۆتایی مانای گشتیی ئەم شەش ئایەتە موبارەکەدا، دەلێن: خوای بەرزى مەزن، ئەگەر سەرنج بدەین لە ھەموو دەلاقانەو ھە بۆ دلی ئینسان دەچێ و، لە ھەموو ڕێھەکانەو ھە بۆ ئینسان دەچێ، کە ئەو ھیدایەتەى خوێ بخاتە ئێو دل، جارى وایە لە ڕووی بەلگە ھێنانەو ھە عەقڵیەو، جارى وایە لە ڕێی جوولاندنی دل و دەروونەو، جارى وایە سەرنجیان ڕادەکێشێتەو ھە بۆ میژوو، جارى وایە دەیانباتەو ھە بۆ سەرنجدانی گەردوون، جارى وایە باسی ئاخیر زەمان دەکات، جارى وایە باسی زیندوو کردنەو ھە ئسێرانەو ھە سزاو پاداشت دەکات، جارى وایە باسی بەھەشت و ئەو نەعمەتانەى تێدان، دەکات، جارى وایە باسی دۆزەخ و ئەو سزاو جەزەبەى تێدایە، دەکات، جارى وایە باسی ئەو بەلەو دەردو موصیبەتانە دەکات، کە بەسەر خەلک دین، بە ھۆی کردەو ھە خراپەکانیانەو، یانی: خوا ﷻ لەم قورئانە مەزنەدا لە ھەموو ڕێیانەو ھە لە ھەموو دەلاقەکانەو ھە بۆ مرۆف دی، تاکو ئەو ھیدایەتەى خوا، ئەو نوورو بەرەکەتەى خوا، بخاتە ئێو عەقل و ئێو دلی و، پێی ھۆشیارو بیدار بێتەو.

خوا لەو کەسانەمان بگێڕێ بە لوتف و کەرەمى خوێ، کە باش گوێ دەگرن بۆ فەرماشتی خوا، باش لێی ورد دەبنەو ھە تێو ھە ڕادەمێن و لێی تێدەگەن، پاشان باش پێیەو پابەند دەبن، خوا بە بەزەیی خوێ ئێمە لەو کەسانە بگێڕێ کە زۆرتەین بەھرە لە قورئان وەرەگرن، ھەم لە دنیادا پێی پاک و چاک دەبن، ھەم لە دواڕۆژدا پێی سەرفرازو سەر بلند دەبن.

مەسەلە گەنگەکان

مەسەلە یەكەم:

بەرنامە ی ئۆممەتی ئیسلام، ھەمان بەرنامە ی نووح و ئیبراھیم و مووسا و عیسا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، ئیوەرۆکە کە ی بریتیە لە خوا بە یەگرتن و بەرپاکردنی ئایین لە سەر ئەرز ی واقع و تیدا پەرتەوازە نەبوونی، شوێنکە وتووانی پێغەمبەرانی ش پاش زانیاری و بەرچا وروونی، بە ھۆی ستەم و ناکوکی ئیو خۆیانەو، لایانداو، سەرەنجام ئەوانە ی دوا ی وان کتیی خویان کرایە میرات و پێیاندر، لە بارە یەو کەوتنە دوو دلیەکی خەست و خۆلەو، لەبەر ئەو ی شتیان زۆر داھینا بوو، کتیی خویان لەبەرچا و نامۆ بوو بوو وە:

خو دەفەر موی: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةُ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾﴾

شیکردنەو ی ئەم دوو ئایەتە، لە سێزدە بەرگەدا:

١- ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ﴾ (خوا) لە ئایینی فراوان و گشتیی خۆی بەرنامە یەکی بو داناون، (شَرَعَ: جَعَلَ طَرِيقًا وَاسِعَةً) رێیەکی فراوانی دانا، دەگوێری: (شَرَعَ) بە مانای (أَوْضَحَ وَبَيَّنَ) ڕوونی کردەو و ئاشکرای کرد، لێرەدا کە دەفەر موی: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ

اَلَّذِيْنَ ﴿١٤﴾ يٰنِي: (بَيِّنْ لَكُمْ مَسَالِكَ مَا كَلَّفَكُمْ بِهِ) ئەو كارانەى پىي سىپاردوون و ئىوھى پى ئەرکدار كىردوون، خوا بۆى پروونكىردوونەو، لىرەدا وشەى (شَرَعَ): خوازاراوەتەو بۆ پروونكىردنەو.

(شَرَعَ فِي الْأَمْرِ) دەستى بەكارەكە كىرد، ئىنجا (شَرَعَ) ھاتوھو (شَرَعَ) ش، ھاتوھ، كە ئەوھ بۆ زىدەپۆيىكىردنە، (شَرَعَ) و (شَرَعَ) ھەردووکیان یانى: بەرنامەى دانا، یاخود: بەرنامەكەى پروونكىردەو، دوینزاو (مخاطب) لىرەدا ئۆممەتى پىڭەمبەرە ﷺ، كە دەفەرموئى: ﴿شَرَعَ لَكُمْ﴾ بۆ ئىوھ، ئەو ئىوھىە كىن؟ پىڭەمبەرە ﷺ ئۆممەتەكەيەتى، دەفەرموئى: ئەوھى لە ئايىن بۆ ئىوھى كىردۆتە بەرنامە، ئىنجا با بزانین چى؟!

(۲) - ﴿مَا وَصَّيْ بِهِ نُوْحًا﴾ ئەوھى بۆ ئىوھى كىردۆتە بەرنامە: ھەمان شتە كە نووحى ﷺ پى پاسپارد بوو.

(۳) - ﴿وَالَّذِيْ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾ ھەروھە ئەوھى بۆ لای تۆمان سىروشكىردوھ.

(۴) - ﴿وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيْمَ وَمُوسَى وَعِيسَى﴾ دىسان ھەمان شتە كە ئىبراھىم و مووسا و عىسامان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، پى پاسپاردبوون، یانى: ئەو بەرنامەيەى ئىوھ لە ھىللە گشتىيەكانىدا، ھەمان بەرنامە و ئايىنە كە نووح و ئىبراھىم و مووسا و عىسا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، لەسەرى بوون.

ھەلبەتە لىرەدا مەبەست وىچوونى بەرنامەى پىڭەمبەرى خاتەم ﷺ ئىسلامە، لە ھىللە گشتىيەكانىدا، لە بنچىنەكانى ئايىندا، لە بوارى ئيمان كىردەوھى باشدا، یاخود: لە بوارى عەقىدە و شەرىعەدا، نەك لە ھەموو وردەكارىيەكاندا، چونكە لە ھەندىك لە وردەكارىيەكاندا، بۆ وئىنە: ئەوھى خوا ﷻ كاتى خۆى جوولەكەكانى پى سزاداوھو ھەندى شتى لى قەدەغە كىردوون، يان ئەوھى كە كاتى خۆى رەوا بووھ لە ھەندى لە بەرنامەكانى خوادا، كە بۆ گەلانى دىكەى ناردوون، كە گونجاو بووھ لە گەل ئەو ژىنگەو ھەل و مەرجەدا كە تىيدا بوون، مەرج نىە

ئۆممەنى پىغەمبەر ﷺ پابەند كرابى بە ھەموو ئەو شتانەو، بۆيە لەوبارەو ھە
راچىيى ھەيە لە نىوان زاناياندا، كە ئايا: (شَرُّعٌ مِّن قَبْلِنَا شَرُّعٌ لَّنَا، أَوْ لَيْسَ شَرُّعًا
لَّنَا) بەرنامەى ئۆممەتانى پىشوو، پىغەمبەرانى پىشوو، بەرنامەيە بۆ ئىمەش،
ياخود بەرنامە نىە بۆ ئىمە؟ كە راي راستر ئەوھيە بەرنامەى پىغەمبەرانى
پىشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، بەرنامەيە بۆ ئىمەش، بەلام بە مەرحىك: يان لە
بەرنامەى خۆمان دا بەلگەى ھەبى، يان لەگەل بەرنامەى ئىسلامدا تىكنەگىرى،
لەگەل قورئان و سوننەتدا دژ ئەوھستى.

لیرەدا سەرەتا وشەى (وَصَّى): بەكارھاتو: ﴿مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا﴾، دوایى
دەفەرموى: ﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾ دوایى ديسان فەرموويەتى: ﴿وَمَا
وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى﴾، (التَّوَصِيَّةُ: الأَمْرُ بِشَيْءٍ مَعَ التَّحْرِيزِ عَلَى
إِقْفَاعِهِ وَالْعَمَلِ بِهِ) (تَوَصِيَّة): برىتيە لە فەرمانکردن بە شتىك وىراى ھاندان بۆ
ئەنجامدانى ئەو شتەو جىيەجىکردنى و كارپىکردنى.

ئىنجا ئايا بۆچى خوا ﷻ بۆ شەرىعەتى پىغەمبەرى خاتەم موحەممەد ﷺ،
وشەى (أَوْحَيْنَا)، بەكارھىناو، بەلام ھى چوار پىغەمبەرەكانى دىكە: نووح و
ئىبراھىم و مووسا و عىسا، (وَصَّى)، بەكارھىناو، ھىكمەتى چىيە؟

ھىكمەتەكەى وەك زانايان گوتوويانە: (أَوْحَيْنَا) كە بۆ شەرىعەتى پىغەمبەرى
كۆتايى بەكارھاتو، لەبەر ئەوھيە كە شەرىعەتى پىغەمبەرى كۆتايى بەردەوامە
تاكو قىامت، پەيامىكى كۆتايى خوايەو ھاتو، بەلام بۆيە وشەى (وَصَّى) و
(وَصَّيْنَا) بۆ شەرىعەتى پىغەمبەرانى دىكە بەكارھاتو، چونكە ھى ئەوان بۆ
كاتىكى ديارىيىكراو بۆ كۆمەلگايەكى ديارىيىكراو، بوون، دەلى: (أَسْتَعْمَلْتُ كَلِمَةً
وَصَّيْنَا لِلشَّرَائِعِ السَّابِقَةِ لِأَنَّهَا كَانَتْ مُؤَقَّتَةً مُّقَدَّرًا وَرُودَ شَرِيعَةٍ بَعْدَهَا، فَكَانَ الْعَمَلُ
بِهَا كَالْعَمَلِ الَّذِي يَقُومُ بِهِ الْمُؤْتَمَنُ حَتَّى يَأْتِيَهُ صَاحِبُهُ)، واتە: بۆيە وشەى (وَصَّيْنَا)
بۆ شەرىعەتەكانى دىكە بەكارھاتو، چونكە بۆ كاتىكى ديارىيىكراو بوون و ئەوھش

له‌به‌ر چا و گیراوه که له دواى هه‌ر کامیکیان شه‌ریعه‌تیکى دیکه دى، {له دواى شه‌ریعه‌تى ئیبراهیم، هى مووسا هاتوه، له دواى هى مووسا، هى داوود هاتوه، له دواى هى داوود هى عیسا هاتوه، له دواى هى عیسا، هى موحه‌ممەد ﷺ هاتوه} بۆیه کارکردن به هه‌ر کام له شه‌ریعه‌تانه که بۆ پیغه‌مبه‌رانى پیشوو هاتوون، وه‌ك کارکردنى که‌سیك بووه که سپاردیه‌کى پى ده‌سپێردى، ده‌بى ئاگای لهو سپاردیه‌ى بى و چاودێرى بکات، تاكو خاوه‌نه‌که‌ى دێته‌وه‌و، که خاوه‌نه‌که‌ى هاته‌وه، ده‌بى بیدرێته‌وه‌.

به‌لێ ئەو به‌رنامانه‌ى که بۆ پیغه‌مبه‌رانه‌ى پیشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) هاتوون، بۆ کۆمه‌لگایه‌کى دیارییکراو بوون، له کاتیکى دیارییکراودا له شوێنیکى دیارییکراودا، واته: هه‌م له‌ رووى خه‌لکه‌که‌وه‌ دیارییکراو بوون، هه‌م له کاته‌که‌وه، هه‌م له‌ رووى شوێنه‌ جوگرافیه‌که‌وه، به‌لام هى پیغه‌مبه‌رى کۆتایى موحه‌ممەد ﷺ، له‌ رووى خه‌لکه‌وه، بۆ هه‌موو مرقایه‌تییه: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ﴾ (٢٨) ﴿سَبَّأٌ﴾ ﴿قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ (١٥٨) ﴿الْأَعْرَافِ﴾، له‌ رووى کاته‌وه‌ش، لهو کاته‌وه‌ که پیغه‌مبه‌رى خاته‌م موحه‌ممەد ﷺ هاتوه، ده‌رگای وه‌حی و په‌یامى خوا گاله‌ دراوه‌و داخراوه، هه‌یج وه‌حی دیکه‌ نایه‌ت، تاكو دنیا به‌ کۆتا دى، له‌ رووى شوێنى جوگرافیه‌که‌وه، به‌ پانایى زه‌مین، ته‌نیا ئایین و به‌رنامه‌ى پیغه‌مبه‌رى خاته‌م ﷺ ئەو ئایین و به‌رنامه‌یه، که خوا بۆ مرقایه‌تیی هه‌لییژاردوه، وه‌ك ده‌فه‌رموى: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (٨٥) ﴿آلِ عِمْرَانَ﴾، واته: هه‌ر که‌سیك جگه‌ له‌ ئیسلام، به‌ دواى به‌رنامه‌یه‌کى دیکه‌ بکه‌وى، لێى قبوول ناکرى و له‌ پۆژى دوایدا له‌ زیانبارانه‌.

لێى قبوول ناکرى، به‌و واتایه‌ نا که زۆرى لێ بکرى هه‌ر ده‌بى مسوولمان بى، نا، له‌ قیامه‌تدا لێى قبوول ناکرى، به‌لام له‌ دنیادا خواى په‌روه‌ردگار پێگای داوه: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ (٦) ﴿الْكَافِرُونَ﴾ ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ (٢٥٦) ﴿البقرة﴾،

هەر كەسك بە دواي چ بەرنامەيەك دەكەوئ، بكەوئ، بەلام با بزائى بۆ قىامەتئ لئى قبوول ناكړئ و لەسەرى سزا دەدرئ. چونكە تاكە بەرنامەيەك كە شايستەي هەموو مروقايەتئى بئ و، چارەسەرى كيشەكانى هەموو مروقايەتئى لە گرەودا هەبئ، تەنيا ئىسلامە، هەروەها تاكە ئايينيك دادگەريى رەهاى تئدابئ، تەنيا ئىسلامە، بەرنامەكانى ديكە هەموويان: يان چينى بوجوازيى دايدەنئ، بە زيانى چينى پروليتارە، يان پروليتار دايدەنئ و بە زەرەرى چينى بوجوازيە، يان عەجەم دايدەنئ بەزەرەرى عەرەبە، يان عەرەب دايدەنئ بە زەرەرى عەجەمە، يان ئير دايدەنئ بەزەرەرى مئ، يان مئ دايدەنئ بەزەرەرى ئير، يان رۆژھەلات دايدەنئ بە زەرەرى رۆژئاوايە، ... هتد، بەلام بەرنامەي خوا ﷻ نە ئينتيمائى رەگەزئى هەيە، نە ئينتيمائى نەتەوئى هەيە، نە ئينتيمائى جوگرافئى هەيە، خوا ﷻ، خواي هەموو لايەكە، هئى فەقيرو دەولەمەند، هئى رەش و سپئى، هئى عەرەب و عەجەم، هئى ئير و مئ، هئى هەموو خەلكەكان و، لايەنگيرئى بەلاي كەسدا نە، دادگەريى رەها تەنيا لەبەرنامەي خوادايە، ئەمە نوكتەيەكى رەوانبئزئى بوو، بۆچئى لەوئ (**أَوْحَيْنَا**) بەكارهاتوئ بۆ پئىغەمبەرى خاتم ﷺ و، بۆ ئايينى پئىغەمبەرائى ديكە (**وَصَّيْنَا**) بەكارهاتوئ؟

نوكتەيەكى ديكە رەوانبئزئى ئەوئى، كە خوا ﷻ بۆ هئى پئىغەمبەران وشەي (ماي، بە كارهئناوئ، **﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا﴾** **﴿وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ﴾** بەلام بۆ هئى پئىغەمبەر موحەممەد دەفەرموئ: **﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾** وشەي: (الذي) بە كارهئناوئ، بئگومانئش قورئان ئەوپەرى وردەكارئى تئدايە، ئنجا ئايا لەبەرچئ: پئىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، چ كە باسئ پەيامئى نووچ دەكات، چ كە دوايئ باسئ پەيامئى هەركام لە: ئيبراھيم و مووسا و عيسا دەكات، وشەي (ماي، بە كارهئناوئ، بەلام بۆ هئى پئىغەمبەرى خاتم ﷺ وشەي (الذي) بە كارهئناوئ؟!

وہلام:

له بهر ئه وهی وشه ی (ما) له زمانى عه ره بیدا بو شتیک به کاردی، نه زانراو (مبهم) بى، به لام ئه و کاته ی خوا وه حى بو پیغه مبهرى خاتهم ﷺ ناردوه، وه حیه کی ئاشکرا بووه، بۆیه (الذی) بو به کاره یناوه، ﴿وَالَّذِیْ اَوْحٰیْنَآ اِلَیْکَ﴾ چونکه (الذی) ناوی مه و صو له، به لام (ما) ده لاله ت له سه ر شتیکى نه زانراو (مبهم) ده کات، ئه و کاته ش چ شه ریه قى نووح ﷺ، چ شه ریه ته کانی ئیبرا هیم و مووسا و عیسا بو موحه ممه د ﷺ و بو گه لی عه ره ب و بو مسو لمانانیش ئیستاش، مه یله و نامو ن و شتیکى نه زانراو و ته م و مژى زوریان له سه ره، بۆیه وشه ی (ما) ی، به کاره یناوه: (اُسْتُعْمِلْتُ کَلِمَةً مَّا لِلشَّرَائِعِ السَّابِقَةِ، لِأَنَّهَا کَانَتْ مُبْهَمَةً وَلَمْ تَكُنْ مَعْرُوفَةً إِلَّا اِجْمَالًا، فَكَانَتْ نِکْرَاتٍ لَا تَتَمَيَّزُ إِلَّا بِصِفَاتِهَا) ئه و به رنامه ی پیشی نه زانراو بوون، مه گه ر دوایى وه سف بکرین و باس کرین، ئه گه رنا نه زانراوه چین و چۆنن؟ به لام هی پیغه مبهرى خاتهم ﷺ (الذی) بو به کاره یناوه، چونکه شتیکى زانراو ئاشکرا بووه.

شایانی باسه: نووح ﷺ یه که م پیغه مبهرى ره وانه کراو بووه، به به رنامه وه بو مرو قایه تی، له پیش نووحدا به ته نکید پیغه مبه رانی دیکه هه بوون، به مسو گه ریی ئاده م ﷺ پیغه مبه ر بووه و، ئیدریس ﷺ پیغه مبه ر بووه و، له هه ندیک سه رچاواندا باسی (شیث) یش ده کری و په نگه هی دیکه ش بووبن، به لام ئه وه ی به مسو گه ریی باسیان کراوه، ئاده م و ئیدریسن، که له پیش نووحه وه بوون، به لام نووح یه که م ره وانه کراو (رسول) بووه، به رنامه ی پيدا بنیردری، ئاده م به س (نبی) بووه، چونکه به رنامه بو کى بىنى، خو ی و خیزانی بوون؟ هه روه ها ئیدریس به س (نبی) بووه، ﴿وَاذْكُرْ فِی الْکِتَابِ اِدْرِیْسَ اِنَّهٗ كَانَ صَدِیْقًا نَبِیًّا ۝۵۶ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِیًّا ۝۵۷﴾ (مریم، صدیق) بووه، زور به راستدانه رى خوا بووه و، (نبی) یش بووه، (نبی) به مانای هه و آل پیدراو، یان: مانای هه و آلدەر، چونکه یان (فعیل) ی، به مانای (مفعول) ه، واته: (مُنْبَأً) هه و آل پیدراو، یان (فعیل) ی، به مانای (فاعل) ه، واته: (مُنْبِیْءً)، هه و آلدەر، به لام نووح ﷺ ره وانه کراو (رسول) بووه، نه ک هه ر (نبی)

بووبی، بەلکو خاوەن بەرنامەش بوو، بەلگەشمان لەو بارەووە ئەم فەرماشتە ی پێغمبەرە ﷺ کە لە رۆژی قیامەتدا، دواى ئەوێ مەروفايەتیی کۆدەکریتەو، ماوێهێک خەلک رادەگیرێ، خەلکەکەش دەچن بۆ لای ئادەم دەلێن: تکامان بۆ بکە خواى پەرورەدگار لێرسینەو دەست پێکات، هەموومان سەغەت بووین، دەلێ: من کاتى خۆى سەرپێچییەکم کرد لە فەرمانى خوا، لە درەختە قەدەغە کراوەکەم خوارد، بچن بۆ لای نووح عليه السلام، ئادەم پێیان دەلێ: {وَلَكِنْ اتُّوا نُوحًا، فَإِنَّهُ أَوَّلُ رَسُولٍ بَعَثَهُ اللَّهُ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ} (أُخْرِجَهُ الْبَخَارِيُّ: ۴۲۰۶، ومسلم: ۱۹۳). واتە: بەلام بچنەلای نووح یەكەمین رەوانەکراو خوا بۆ خەلکی زەوی ناردووە.

دیارە پێغمبەرانی پێش نووح عليه السلام، خەلکەکیان هێندە زۆر نەبوو، خوا بەرنامەییەکیان بۆ بنێرێ، پێغمبەرێکی بۆ ناردوون و هەوالی پێداون، بەلام بە پێویست نەزانراوە کتیب و بەرنامەییەکی پێ بێ، رەنگە عەشیرەتیک بووبن، خەلکیکی کەم بوون، ئەوەندە بەس بوو پەيامی خاویان پێ رابگەيەنێ، جارێ هێندەش دوور نەکەوتوونەو بکەونە گومانەو، ئادەم و حەووا نيزیک بوون کە خواى پەرورەدگار بە تايهتی خولقاندوونی، ئنجا هەتا گەشتۆتە سەردەمی نووح، وەك لە (صحيح البخارى) دا هاتو، ئینو عەباس (خوا لێیان رازی بێ)، دەلێ: لە نیوان ئادەم و نووح دا دە (۱۰) سەدە هەبوون، پێش خەلکەکە، ئەو کەسانەیان کە زاناو پێشەوايان بوون و خواپەرست بوون، وێنەیان کیشاون لە پەرستگاكان دا، بۆ ئەوێ بە هۆی ئەوانەو خواپەرستیان بێتەو یادو، چاک خوا بپەرستن، دواى وێنەکانیان کردوون بە پەیکەر، دواى وای لێهاتو هەر پەیکەرەکانیان پەرستوون، ئنجا نووح عليه السلام کە هاتو ئەو خەلکە ماوێهێک بوو داوێتە بپەرستی، بۆیە پێویست بوو خواى پەرورەدگار بەرنامەییەکیان بۆ بنێرێ.

هەلبەتە دواى هەر کام لە ئیبراھیم و مووسا و عیسا عليه السلام هەلبەتە (رسول) و خاوەن بەرنامە بوون، بەلام یەكەمین پێغمبەری

خاوهن بهرنامه، نووح عليه السلام بووه، ئيمه له جی دیکه دا باسمان کردوه که جیاوازی نیوان (رسول) و (نبی) چیه؟ هه موو ره سوولیک نه بییه، به لام مه رج نیه هه موو نه بییه که ره سوول بئ:

(نبی) ئهو که سه یه خوا هه ولی تاییه تی پی ده دات و وه حیی بو ده نیری، سروشی بو ده کات.

به لام (رسول) و ئپرای ئه وه، خوا ره وانیشی ده کات و بهرنامه یه کی تاییه تیشی پیده دات، که بیگه یه نی به خه لکی دی.

هه لبه ته هه موو (نبی) یه که خوا موکه لله فی کردوه په یامی خوا به خه لک بگه یه نی، به لام مه رج نیه په یامی کی سه ره به خوی بووبی، بو وینه: پیغه مبه رانی به نی ئیسرا ئیل به زوری خوا به وشه ی (نبی) باسیان ده کات، له بهر ئه وه ی هه موویان شوینکه وتوو ی شه ریه ته که ی مووسا بوون، مووسا ره سوول بووه، به لام پیغه مبه رانی به نوو ئیسرا ئیل به زوری (نبی) بوون، چونکه هه ره به پیی ته ورات، به پیی شه ریه ته که ی مووسا به رپوه چوون، نه که بهرنامه یه کی تاییه تییان بو هاتبی، داوود و سوله یمان خوا هه ره به (نبی) ناوی هیناون، به لام عیسی عليه السلام به ره سوولیش ناوی هیناوه، چونکه عیسا خوا ئینجیلی پیداهه، به لی، به پیی ته وراتیش هه ره به رپوه چووه، به لام خوا ئینجیلیشی پیداهه، به لام هه ندی لادان و هه له و په له که خراوه ته نیو ته وراته وه، نیو شه ریه تی مووسا وه، عیسا راستی کردۆته وه به هو ی ئینجیله وه.

٥- ﴿أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ﴾ که ئایین و بهرنامه که بهرپابکه ن ئه وه بهرنامه یه ی خوا بو ی داناون له ئایینی گشتی خوی، که هه مان شته نوو حی پی پاسپاردبوو کاتی خوی و ئیپراهیم و مووسا و عیسا، ئه وه ئایینه ی خوا بهرپابکه ن، بهرپای بکه ن، واته: له سه ره ئه رزی واقع بهرجه سته ی بکه ن.

٦- ﴿وَلَا تَنْفَرُوا فِيهِ﴾، تیدا په رته وازه مهن، واته: له بهرپاکردنی ئاییندا په رته وازه مهن، هه ره یه که ی لایه کی بگری و، هه ریه که ی به لایه که دا پروات، بویه ش وشه ی

(أَقِمْ) به کارهاتوه چونکه شتیک که راده وه ستیندری، له ته ووترین حاله تیدا ده بی، بویه ده فهرموئ: ﴿أَنْ أَقِمْ الدِّينَ﴾ ههروه ها بۆ نوئیش به زۆری ده فهرموئ: (أَقِمْ الصَّلَاةَ)، (يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ) واته: نوئیه که بهو شیوهیه که ههیه، ده یهیننه دی و نه نجامی ده ده ن.

که ده فهرموئ: ﴿أَنْ أَقِمْ الدِّينَ وَلَا تُمَفِّرُوا فِيهِ﴾، ئەو ئایینه ی خوا بۆی ناردوون، بۆی سروشکردوون ئا ئەو ئایین و بهرنامهیه بهرپابکن و تیییدا په رته وازه مه بن، ده شگونجی: ﴿أَنْ أَقِمْ الدِّينَ﴾، راناوه که ی بچیته وه بۆ هه موو ئۆمه تانی پیغه مبه ران، با ناویشیان نه هاتبی، به لام به سیاق ده زانری، واته: ئە ی هه موو ئەوانه ی شوینکه وتووانی پیغه مبه رانی پیشوون! هه مووتان ئەو ئایینه که خوا بۆ پیغه مبه ری خاته می ﷺ ناردوه، شوینی بکه ون و بهرپای بکه ن و جیه جیی بکه ن، هه مووتان پابه ندکراون بهو دوا په یام و بهرنامه ی خوا ی پهروه ردگار وه.

که واته: ﴿أَنْ أَقِمْ الدِّينَ﴾ ده گونجی بۆ ئۆممه قی پیغه مبه ر ﷺ بچیته وه، شوینکه وتووانی موحه ممه د ﷺ، ده شگونجی وپرای ئەوان، بۆ شوینکه وتووانی هه موو پیغه مبه رانی ش بچیته وه، ئەو دوو واتیه ش تیکناگیرین، چونکه له راستیدا پیغه مبه ر موحه ممه د ﷺ هه موو مروّقایه تی بووه به ئۆممه قی وی ﷺ، چ شوینی بکه وی، چ شوینی نه که وی، به لام له هیچ کۆمه لگایه ک دا، له هیچ کۆمه له خه لکی قبوول ناکری به دوا ی پیغه مبه ریکی دیکه بکه وی، له دوا ی هاتنی موحه ممه د ﷺ بۆچی؟ چونکه ریبازو بهرنامه ی پیغه مبه رانی پیشوو، هه موویان تیکدراون، پاشان ئەوان هه موویان بۆ کات و شوینیکی دیاریکراو هاتوون.

که واته: ئە گه ر ئەو بهرنامه نه دا چاره سه ری گرفت و کیشه کانی مروّقایه تی نه بی، ئەوه نوقصانیی نه بۆ ئەو بهرنامه یه، چونکه خوا ی پهروه ردگار بۆ ئەوه ی نه ناردوون، بۆ دیه کی ناردوون، بۆ عه شیره تیکی ناردوون، بۆ شوینیکی

ناردوون، بەلام ئەو بەرنامەییەى بۆ پیغەمبەرى خاتەمى ﷺ ناردو، خوای بەرزى مەزن و زاناو توانا، چارەسەرکردنى گرفت و کیشەکانى هەموو مرقایەتیی تیدا رەچاو کردو.

(۷) ﴿كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا نَدَعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾، خوا پروو دەکاته پیغەمبەر ﷺ و، ئۆممەتەکەى و دەفەرموی: گەورەو قورسە لەسەر هاوبەش بۆ خوادانەرەکان، ئەو بە بانگی بۆ دەکەن، ئەوێ پیغەمبەر ﷺ و مسوڵمانان، هاوبەشدانەرەکان و خەلکی بۆ بانگ دەکەن، بریتیه لە چی؟ بریتیه لە خوا بەیەگرتن، (توحید الله) بۆیەش ئەوان ئەوێان لەسەر دڵ قورسە، چونکە بە شیرکەوێ رهااتوون، بە پەرستنی مروڤەکانەو بە پەرستنی دارو بەردەو، بە پەرستنی پەیکەرەکانەو، بە پەرستنی ئەستێرەو خرۆکەکانەو، بە پەرستنی چەندەها شتەو رهااتوون، ئیستا لەسەر دلیان قورسە بلی: دەستبەردارى ئەو شتانەبن و تەنیا خوا بپەرستن، (كَبُرَ: أَي ثَقُلَ وَصَعَبَ) یانی: قورسەو زەحمەتە لەسەر هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، لەسەر دلیان، ﴿مَا نَدَعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾، ئەوێ تۆ ئەوانی بۆ بانگ دەکەى.

(۸) ﴿اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ﴾، بیگومان خوا هەرکەسیکی بوێ بەرەو لای خوێ هەڵیدەبژێری.

(۹) ﴿وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾، هەرۆهەها هەر کەسیک لە ناخەو بەرەو لای خوا بگەریتەو، خوا بەرەو لای خوێ راستە رێی دەکات.

لێرەدا بۆیە خوا (ما) ی لە: ﴿كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا نَدَعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾ دا بەکارهیناوه، چونکە (ما) یانی: ئەو شتە نەزانراوێ تۆ ئەوانی بۆ بانگ دەکەى، بۆچی وشەى (ما) بەکارهاتو؟ (عَبْرَ بـ «مَا» اَعْتَبَارًا بِنِكَرَانِ الْمُشْرِكِينَ لِهَذِهِ الدَّعْوَةِ) بۆیە وشەى (ما) بەکارهاتو، کە بۆ شتی نامۆ نەزانراو بەکاردا، چونکە هاوبەش بۆ خوادانەرەکان ئەوێان بە نامۆ تەماشایان دەکردو بە شتیکی خراپ و نەزانراویان دەزانی.

که ده فەرموی: ﴿اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ﴾، (يَجْتَبِي) یانی: (يَخْتَار) خوا هەڵدەبژێری بەرەو لای خوێ هەركەسیکی بیهوێ، ﴿وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾، هەركەسیكیش لە دەروونەوه بۆ لای خوا بگەرێتەوه، خوا راستەپێی دەكات بۆ لای خوێ، یانی: ئەو ھاوبەش بۆ خوادانەرەكان! ئەو خەلكینە! هەموو كەس شایستەي ئەوه نیە خوا بپخاتە سەر راستە شەقامی خوێ، كاتێك خوا هەندێك لە ئیوه هیدایەت دەدات و دەپخاتە سەر راستە شەقامی خوێ، بزانی زۆر خوا پێداون، ئەوهش كە بێ بەش دەبێ لەو خێرو بەرەكەتە، با بزانی زۆر مەلوێرانە.

كەواتە: شانازی بە كوفرو شیرکی خۆتانەوه مەكەن، بڵێن: ئێمە دەستمان لە شیرك و كوفری خۆمان بەرنەداوه هەر لەسەری ماوینەوه، خۆتان پێ ئازا نەبێ، ئیوه لە خێریکی زۆر بێ بەش بوو ون، ئەوانەي خوا بەرەو لای خۆیان هەڵدەبژێری و دڵیان وەرەدەچەرخێنی بۆ بەندایەتی خوێ، كە تەنیا ئەو بپەرستن و تەنیا شوێن پێغەمبەری ئەو بكەون: ئەوانە زۆر خوا پێداون، ئەوانە خوا هەلبێژاردوون و گۆلبژێری كردوون، ئەوانە لە ناخەوه بەرەو لای خوا گەراونەوه.

(۱۰)- ﴿وَمَا نَفَرَقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾، پەرتهوازەش نەبوون، مەگەر دواي ئەوهی زانیاریان بۆ هات، مەگەر دواي ئەوهی بەرچاو پروونكرانەوهو شارەزاكران، واتە: پەرتهوازەش بوون و هیچ بیانووشیان نەبوو.

(۱۱)- ﴿بَغْيًا بَيْنَهُمْ﴾، بەهۆی سنوورشكاندن نیوخۆیانەوه، پەرتهوازەو دابەر دابەر بوون، (البغي) بە مانای سنووربەزاندن و سنوورشكاندن، واتە: پەرتهوازەبوون و بەشەشبوونیان لە سۆنگەي سەم و سنوورشكێنی نیوخۆیانەوه بوو، كە ئیستاش زۆر جار وایە، بۆ وێنە: رێبازەكانی تەزكیەو تەصەووف، ئەوه ناوی رێبازێكەو، ئەوهش ناوی رێبازێکی دیکەیهو ...هتد، لە نێو خۆیاندا ناكۆكن، كە لە ئەسڵدا ئەو رێبازانە هەموویان دەبێ خەلك بگێرنەوه بۆ راستە شەقامی قورئان و سوننەت، ئەو پێشەوايانەي ئەو رێبازانەیان داناون، ئەگەر شیخ جۆنەیدی بەغدادی بوو، ئەگەر ئەبوو حامیدی غەزالی بوو، ئەگەر عەبدولقادر

گەیلانی بوو، ئەگەر بەهائەددینی نەقشەبەندی بوو، سەید ئەحمەدی ریفاعی بوو، سەید ئەحمەدی بەدەویی بوو، ھەموو ئەوانە تەنیا شوێنکەوتووی قورئان و سوننەت بوون، بەلام دواوی بەھۆی ناوەکەیانەو، ئەوە قادرییە، ئەوە نەقشییە، ئەوە بەدەوییە، ئەوە ریفاعیە، ئەوە چییە، لە بەینی خۆیان دا ناکوکن!

ھەر وەھا ئەو حالەتە لە ئێو سەلەفی ناوەکان دا، ھەر زۆر زەقە.

ھەر وەھا ئەو بەسەر لایەنە ئیسلامییەکانیشدا دەچەسپێ، ئەگەر دەمارگیریان ھەبێ بۆ ناوەکیان، ھەر لەبەر ئەوەی ئەو ناوی وایەو، ئەو ناوی وایە، ... ھتد .

ھەر وەھا بەسەر مەزھەبەکانیشدا دەچەسپێ، کە کاتی خۆی لە بەغداد دا، حەنبەلییەکان و شافعییەکان، ھەر وەھا حەنبەلییەکانیان و حەنەفیەکان سەدو یەك بەزم و ڕەزم و، کیشەو بیشەیان بوو، یان مالیکییەکان و کئی لە میسردا، کە ئەو ھەمووی دەمارگیرییەو ھەمووی سنووربەزاندنە لەگەڵ یەکدی، ئەگەرنا مادام ھەموو رێبۆاری یەك رێگان، ئەو بەویدا بۆی دەچێ، ئەو بەویدا بۆی دەچێ، وەك جاری وا ھەیە ھاوکیشەییەکی ماتماتیکی و، ھاوکیشەییەکی جەبری بە چەند شیوازیك چارەسەر دەکری، یان جاری وایە شارێك چەند رێی دەچنەو تێ، ھەر کەسێك ھەر رێیەك بگری ئاساییە، گرنگ ئەو یە بچیتەو بۆ وێ، وەك دەلێن: ھەموو رێیەکان دەچنەو بانێ، یان: ھەموو ئاو لە کەنداو کۆدەبنەو.

بۆیە خوا دەفەرموێ: پەرتەواژە نەبوون لە بەینی خۆیاندا، مەگەر دواي ئەوەی زانیارییان بۆ ھات، بە ھۆی سنووربەزاندنەو، بە ھۆی ھەسەدو ستم و دەستدریژی کردنەو بۆ سەر یەکدی.

(۱۲) ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّفُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾، ئەگەر فەرموودەییەك لە پەرورەدگار تەو تێنەپەری بووایە، کە تاكو کاتی دیاریکراو ھەلیان بگری و، دادوەرییان لە بەیندا نەکات، دادوەرییان لە ئێواندا دەکرا، بەلام خوا پێشتەر

برپاریکی داوه، که ئەم دنیا یه شوینی تەصفیه ی حساب نیه، ئەم دنیا یه جیی دادوهریی نیه، داخۆ کئ له سەر هه قهو کئ له سەر ناهه قه؟ به لکو پۆژی دوا یی، ئەو ی (یوم الفصل) ه، پۆژی لئک هه لاواردن ئەو ییه، ئنجا له بهر ئەوه ی خوا پیشتر ئەو برپاره ی داوه، ئەگه رنا ئەگه ر خوا پیشتر ئەو برپاره ی نه دا بایه، کاره که یان هینده خراپه، ئەو ئەهلی دینه که له بهر ده سترژی و سنوور شکینی له نیوان خویندا په رته وازه بوون، دوا ی ئەوه ی خوا به رچاوی روون کردوونه وه، رتی پیشاندان، ئەگه ر له بهر ئەوه نه بوایه خوا پیشتر برپاری داوه، هه ر لێره دادوهرییان له نیواندا ده کرا.

(۱۳) - ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾ به دنیایی ئەوانه ی له دوا ی وان، {له دوا ی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)} کتییان پیدراوه، کتییان کراوه ته میرات، له باره یه وه له دوو دلییه کی خه سندان، له دوو دلییه کی بێزار که ردان، واته: شوینکه وتووای پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، که کتیه که یان که وتۆته ده ست، که جووله که کان ته وراتیان له بهر ده سته و، نه صرانییه کان ئینجیلیان له بهر ده سته و، صابیئه کان کتییی: (کنزا ربّاً) و کتییی: (مواعظ یحیی بن زکریا)، یان هه یه و، مه جووسییه کان کتییی: (ناقیستا) یان هه یه، ئەوانه ش ئەگه ر ئەصلیکی ئاسمانییان بووبی، شوینکه وتوووه کانیان له باره ی کتیه کانیه وه که وتوونه دوو دلی و گومانێکی زۆره وه، که به دنیایی ئیستا وایه، ئیستا نه صرانییه کان سه دو یه ک په خه یان هه یه له ئینجیل، جووله که کان له سەر ته ورات مشت و مریانه، هه روه ها صابیئه کان له سەر (کنزا ربّاً) و، مه جووسییه کان له سەر ئاقیستا، که من ئەو کتیه نه م هه موویان به وردی ته ماشا کردوون و، سه دو یه ک ئیشکال و کیشه یان تیدایه، چونکه گوپردراون و ده سترکاری کراون، ئەگه ر پیشتر کتییی خواش بووبن، شتی وایان تیدایه که له قوتووی هه یج عه تارێکدانیه و، هه ی عه قلیک قبوولی ناکات.

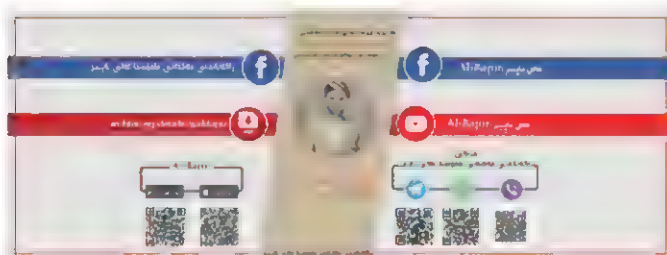
ده فهرمو ی: له باره ی کتیه که ی خوینانه وه که وتوونه دوو دلی و گومانێکی خه سته وه، منیش به نسه بت مسو لمانانه وه ده لیم: (أَخْلَفُهُمُ الَّذِينَ وَقَعَ الْكِتَابُ

بِيَدِهِمْ كَالْمِيزَانِ عَقَوْا صَفْوًا، أَصْبَحُوا فِي شَكٍّ وَتَرَدَّدَ فِيهِ، بِسَبَبٍ كَثْرَةِ مُبْتَدَعَاتِهِمْ، فَصَارَتْ حِجَابًا لَهُمْ عَنِ الْحَقِّ، وَهَذَا هُوَ حَالُ الْمُسْلِمِينَ الْآنَ).

يانى: ئەوانەى كەتیبیان كەوتۆتە بەردەست وەك میراتیك، وەك چۆن كەسێك میراتیكی پێ دەبێ پێوەى مەندوو نابێ، ئەوانیش ئەو كەتیبەیان كەوتۆتە بەردەست بە ئاسانی و ساغیی بەلام تێیدا كەوتوونە دوودلیی و گومان، چونكە خۆیان هێندەیان شتی داھێناو پەیدا كردو، كە ئیستا ئەو شتە داھێناوانە، بوونە بەردەپەك و كەتیبی خویان لێ شار دوونەو.

مەسولمانانیش هەم لە پرووی قوتابخانەكانی عەقیدەو (علم الكلام)، هەم لە پرووی مەزھەبە فەقھییەكانەو، هەم لە پرووی قوتابخانەكانی تەزكییەو، هەم لە پرووی قوتابخانە سیاسییەكانەو، لە ئەنجامی ئەوەدا كە شتی زۆر پەیدا كراو، پەیدا دەكەو، دادەھێنێ، كە ئەصلیكی نیە لە ئیسلام دا، وای لێھاو شتە داھێناو و پەیدا كراو، پرووی گەشی قورئان، پرووی گەشی وەحییان شار دووتەو لە مەسولمانان.

بۆیە لە ئەصلی كەتیبەكەى خۆیاندا دەكەونە دوودلیی و گومانەو، هەلبەت خوا ﷻ ئەو تەعبیرەى بۆ شوێنكەوتووانى پێغەمبەرانی پێشو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، بەكارھێناو، بەلام بە بۆچوونی من، حالى مەسولمانانیش دەگرێتەو.

مه سه له ی دووهم:

فرمانکردنی خوا به پیغه مبه‌ر ﷺ که پینج ئه‌رکان جیبه‌جی بکات و، پینج راستییانیش رابگه‌یه‌ن:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿فَلِذَلِكَ فَادُعْ وَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ (١٥)

شیکردنه‌وی ئه‌م ئایه‌ته، له ده (١٠) برگه‌دا:

١- ﴿فَلِذَلِكَ فَادُعْ﴾، بۆ ئه‌وه‌ی باسکرا بانگه‌واز بکه، ئه‌م ئایه‌ته موباره‌که جگه له ئایه‌تی قهرز (آیه‌ الدین)، له دوا‌ی (آیه‌ الكرسي) یه‌که‌مین ئایه‌ته، که له ده (١٠) پرسته پیکهاتوه، پینجیان پینج ئه‌رکن، که ده‌بی پیغه‌مبه‌ری خاته‌م ﷺ جیبه‌جیان بکات و، پینجیشیان پینج راستیی مه‌زنن، که ده‌بی به‌ خه‌لکیان رابگه‌یه‌ن (آیه‌ الكرسي) یش، ده (١٠) پرسته‌یه، ده‌باره‌ی پیناسه‌ی خوا ﷺ، خوا به‌یه‌کگرتن و سیفه‌ته‌کانی خوا، که ده‌فه‌رموئ: ﴿فَلِذَلِكَ فَادُعْ﴾، بۆ ئه‌وه‌ی باسکرا بانگه‌واز بکه بریتیه له چی؟

١- ئایینی خوا به‌ر پابکری.

٢- رپی بگیری له په‌رته‌وازه‌یی.

٣- ئه‌وه که خوا به‌یه‌کگرتن و ته‌نیا خوا په‌رستن، له‌سه‌ر دلی هاوبه‌ش بۆ خوادانه‌ره‌کان قورسه.

٤- ئه‌وه که خوا ﷺ چاکه‌ی کردوه له‌گه‌ڵ پرواداراندا، که به‌ره‌و لای خو‌ی هه‌لیبژاردن و پینمایی کردوون.

٥- ئەوێ که بە ھۆی سنوورشانندن و دەستدریژی ٲیو ھۆیانەو، شوێنکەوتووانی ٲیڤەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، لە ٲیو ھۆیاندا ٲەرتەوازە بوون.

٦- ئەوێ که شوێنکەوتووانی ٲیڤەمبەران، دوایی کەوتووونە دوودلی و گومانێکی ھەستەو، لە بارە ٲی ٲی ٲیڤەوێ کە ٲیڤاندراو و ھە ک میراتی کەوتۆتە بەردەستیان، لە ئەنجامی ئەوێدا کە شتیان زۆر داھێناو و ٲەیدا کردو.

تۆ بانگ بکە بۆ ھەموو ئەو، واتە: چاکەکان جی بە جی بکەن و، ھۆتان لە خراپەکان ٲاریزن.

(٢) ﴿وَأَسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ﴾ ھە ک فەرمانیشت ٲیکراو ٲیک وەستاوبە، ئەرکی ٲی کەمی ٲیڤەمبەر ﷺ ئەوێ، کە بانگەواز بکات بۆ ھەموو ئەوێ کە ٲاڤرد، ٲیڤەمبەری خاتەم ﷺ تەواوکەری بەرنامە ٲیڤەمبەرائی ٲیڤش ھۆیەتی و، ئەو ٲە ٲام و بەرنامە ٲی ھوا بۆ ٲیڤەمبەری خاتەمی ﷺ ناردو، لە ھێلە گشتی کانی، ھەمان ٲە ٲام و بەرنامە ٲیڤەمبەرائی ٲیڤوو، بەلام تەواوکەریشیەتی، تۆ بۆ ئەو ھە ک بانگ بکە، ھەروەھا بانگیشیان بکە کە لە ئاییندا ٲەرتەوازە نەبن و لە کتیبە کە ھۆیاندا، لە دوو دلییدا نەبن، واز ٲیڤن لە شتی داھێناو و ٲەیدا کراو، ٲیڤنەو سەر ٲاستە ٲی وە ھیی و شەریعت، ھەروەھا ھە ک فەرمانت ٲیکراو، ٲیک وەستاوبە، ئەو فەرمانی دوو، ئەرکی دوو، ٲیڤەمبەر ﷺ ئەو بوو کە ٲیک بوەستی، ھە ک فەرمانی ٲیکراو، ﴿كَمَا أَمَرْتُ﴾، (الكاف للمبالغة، أي مثل الذي أَمَرْتُ بِهِ) ھە ک چۆن فەرمانت ٲیکراو، ئاوا ٲیک بوەستە، ئە ٲی موھەممەد ﷺ! چۆنکە تۆ دە ٲی ئایین و بەرنامە ٲاستی ھوا، لە ھۆندا بەرجەستە بکە.

ٲیستا ئیمە ئەگەر تەماشای قورئان بکەین، بە شیوہی تیوری، ئیسلام دە ٲیڤین و، ئەگەر تەماشای ٲیڤەمبەری خاتەم ﷺ بکەین، بە شیوہی ٲراکتیکی و جیە جی کراوی ئیسلام دە ٲیڤین، بۆیەش ھوا ﷺ دە فەرمو: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (١١) الأحزاب، واتە: بە ٲاستی لە ٲیڤەمبەری ھوا

باشترین سەر مەشق ھەيە، بۆ ئیو، تەماشای پیغەمبەر ﷺ بکەن، ئیسلامی تیدا دەبینن، بە ھەموو رەھەندەکانیەو، ئیسلام چۆن، پیغەمبەر ﷺ لە ژانییدا تاکیی و، خیزانی و، کۆمەلایەتی و، سیاسی خۆیدا، بەرجەستە کردو.

۳- ﴿وَلَا تَبِعْ أَهْوَاءَهُمْ﴾، بە دواى ئارەزووەکانیان مەگەو، (أَهْوَاء) کۆی (هوى) یە (الهوى: المحبة، وغلبت على محبة ما لا نفع فيه) (هوى): بە مانای خوشویستە، بەلام زالبوو لە بەکارھێناندا، بەسەر شتیکدا کە خوشویستری و، سوودی نەبێ، واتە: بە دواى ئارەزوو و بۆ چوونە پووجەکانی ئەوان مەگەو.

ئەمەش دوو واتای ھەن:

یەكەم: بە دواى ئارەزووەکانیان مەگەو وەك ئەوان مەگە، جارى وابوو، داوايان لى دەکرد: بتهكانى ئەوان بپەرستى، ياخود: لەو كارو نەريتهدا خاتريان بگرى! بە دواى ئارەزوويان مەگەو.

دووهم: كاتيك كە ئەوان بە تايهتي خاوەن كتيهكان، تانه دەدەن لە بەرنامەى تۆ، با ئەو پالت پێو نەنى تۆش تانه بەدى لە بەرنامەى پیغەمبەرانى پيش خوت (عليهم الصلاة والسلام)، چونكە جارى وایە ئەگەر مرووف لە خوێ وریا نەبێ، كەسيك كە تانه دەدا لە تۆ، تۆش تانهى لى دەدەيەو، وەك جارى وا ھەبوو شيعە كە بەنەزانیى قسە دەلێن بەسێ خەليفە راشیدەكان خوا لێيان پازى بێ: ئەبوو بەكرو عومەر و عوسمان، خەلێكى نەزانیش ھەبوو لە بەرانبەردا قسەى گوتو بە عەلى! كە لە راستیدا گەورەيى جەماوهرى مسولمانان - كە وەك ناويكى ميژوويى پيشان گوتراو: (أهل السنة والجماعة) كە من پيم وایە ئەو ناويكى ميژوويى ھەر بگوترى: زۆرينەى مسولمانان، باشترە - لەو دەابوو، كە جياوازيان نەكردو لە نتيوان چوار خەليفەكانداو پريزان لە ھەر چواريان گرتو، ھەر ھە جياوازيان نەكردو لە نتيوان ھاوئەلنداو پريزان لە ھەموويان گرتو، مەگەر كەسيك ھەلەيەكى بووبى، ھەلە ھەلەيە، ھەر ھە جياوازيان نەكردو لە نتيوان زانايانداو، ھەموويان بە زاناو پيشەواى خويان داناون.

به لَام شيعه جياوازي ده كهن له نيوان چوار خهليفه كاندا، ته نيا يه كيكيان
قبووله، ههروه ها جياوازي ده كهن له نيوان هاوه لاند، زور به يان په تده كه نه وه و،
تانه يان ليده دهن، كه ميكيان نه بي، ديسان جياوازي ده كهن له نيوان زانايانشدا،
ته نيا دوازده يان به ئيمامي خويان داده نين و، ته وانش به پاريزراو له هه له
(معصوم) داده نين، ئيمامي دوازده يه ميشيان هه ر بووني نيه، موحه ممه دي كوري
حه سه ني عه سكه ري، چونكه حه سه ني عه سكه ري نه زوك بووه، نه كور، نه كچي
نه بووه! بويه ئينسان ده بي وريا بي، كه سيك په خنهي كه له تو ده گري، تانه يه ك
له تو ده دات، زولميك له تو ده كات، تو له به رانه ردا زولم لهو نه كه يه وه،
به س زولمه كه ي خو ي په تبه كه يه وه، نه ك توش زولم لهو بكه ي، بويه زانايان
﴿وَلَا نَنْبَغْ أَهْوَاءُهُمْ﴾، يان: ئاوا ليك داوه ته وه: تو له مامه له دا وه ك نه وان
مه كه، با تانه داني نه وان له بانگه وازي تو، وات لي نه كات تو سيفه ته به رزه كاني
پيغه مبه راني نه وان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، باس نه كه ي و، نه و رينمايه ي كه له
كتي به كانياندا هه يه نايده ي بگري.

كه بيگومان پيغه مبه ر ﷺ واي نه كرده، به لَام خوا ي په روه ردگار له پيش دا
ئاگاداري كرده ته وه.

(۴)- ﴿وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أُنْزِلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ﴾، ههروه ها بلن: پروام هي ناوه،
به هه ر كتي بيك كه خوا دا يبه زانده، وشه ي (من) پي ده گو تر ي: (من الابتداء) واته:
هه ر له سه ره تا وه، خوا هه ر كتي بيكي دا به زانده، (كتاب) يش به (نكرة) ها تو ه، ياني:
هه ر كتي بيك كه خوا دا يبه زانده پروام پي به تي، نه مه ش بو نه وه يه ربي مش و مرو
شه ره قسه بگري، هه ر كو مه ليك راست ببنه وه بلن: ئيمه ش كتي بيكي ئاسما نييمان
هه يه، خوا ده فهرمو ي: پييان بلن: هه رچي كتي بي خوا يه و دا يبه زانده پروام پي به تي،
به لَام وه ك نه صله كه ي، نه دي وه ك واقعي ئيستاي؟ ده بي نه م قورئانه بكر يته ته رازوو،
هه رچي تي دايه و له گه ل قورئاندا دژ ده وه ستي، ماناي وا يه فهرما يشتي خوا نيه، وه ك
خوا ﷺ له سوو ره تي (النمل) دا، ده فهرمو ي: ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ

أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ واتە: ئەم قورئانە بەسەر بەنوو ئیسرائیلدا دەخوینیتەو، زۆربەى ئەوێ تێیدا کەوتوونەتە راجیایی، خۆی زاناوشارەزا ناوی لەم قورئانە ناو: (مهیمن) ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ﴾ ﴿٧٨﴾ المائدة، واتە: کتیبمان بو تۆش دابەزاندو، کتیبەکانی پیش خۆی بە راست دەزانى و بەسەریشیانەو چاودێرە.

یانی: لە هەر شتێک دا لادانیان کردبى، قورئان دەفەرموى: نەخیر ئەوێان وانیە.

کە وەك من لەم تەفسیرەى خۆمدا لە زۆر شوێن دا، ئەو شتانەى لادانیان تێدا هەبوو، قسەکانی پەیمانی کۆنم هیناوه، (پەیمانی کۆن)، واتە: تەوورات و کتیبەکانی کە لە گەڵیدان، کە سى و نو (٣٩) کتیب و، بە سەرژمێرێک چل و نو (٤٩) کتیب، هەروەها لە (پەیمانی نوێ) ش دا لە هەر شوێنێک لادان بووبى، ئەوێ بە پێویستم زانیو بەراورد کردوون، بە تاییەت لەبەسەرھاتی پێغەمبەراند (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، کە لە (پەیمانی کۆن) دا، شتی وا بو پێغەمبەران گوتراو، زۆر بێجییه!

٥- ﴿وَأَمْرٌ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ﴾ واتە: فەرمانیشم پێکراو کە لە نێوانتاندا دادگەربم، دادگەریی بچەسپینم، لێرەدا کە دەفەرموى: ﴿وَأَمْرٌ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ﴾ دوو واتایان هەلدەگرێ:

واتای یەكەم: ئەى خاوەن کتیبەکان! فەرمانم پێکراو کە لە هەلسوکهوتدا، لەگەڵتاندا دادگەربم و بانگتان بکەم بۆ ئەو هەقەى پێمدا ئێردراو، بە ھۆی دژایەتیی کردنی ئێوھو بۆ من، ستەمتان لێنەکەم، شتی بێجى نەلێم و کاردانەوھێکی خراپم نەبى، دادگەرانیە لەگەڵتان دا پەفتار بکەم.

واتای دووھم: ئاماژەى بۆ ئەو کە لە داھاتوودا، خوا پێغەمبەرى خاتەم ﷺ بالادەست و دەستپڕۆشتوو دەکات، دەسەلاتی پێدەدات و قەوارەى کى سیاسیی

دەبى، ئەو خاوەن كەتیبانەش جوولەكەن، نەصرانیین، ھەرچى ھەن، ھەروەھا بېپروا و ھاوبەش بۆ خوادانەرەكانیش، دەكەونە ژێر سايەى ئەو قەوارە سياسیيەى موخەممەد ﷺ دەبێتە دامەزرێنەرى، كە ئەمەش ئىعجازىكى ھەوالیيە، چونكە ئەو كاتەى ئەم سوورپەتە ھاتۆتە خوارەو، مسوڵمانان لە شارى مەككە چەوسێنراو بوون، لە ژێر ھەژموون و ستەمى ھاوبەش بۆ خوادانەرەكاندا بوون، ئنجا ئەگەر لەو پېغەمبەرى خاتەم ﷺ بفەرموئ: ئەگەر دەستەلاتم كەوتە دەست، كە دەشكەوێتە دەستم، دادگەر دەبم لە نىوانتاندا، ئەو بەپراستى بەس خوا دەتوانى مۆژدەيەكى ئاوا بدات، ئەگەرنا پېغەمبەر ﷺ ئەو كاتە بە تەمەى سەرى خۆى و ھاوەلانى نەبوو (خوا لىيان رازى بى).

ئەمە ئەو پېنج ئەركەى پېغەمبەر ﷺ فەرمانى پىكراو جێبەجێيان بكات:

بانگەواز بكات بۆ ئەوێ فەرمانى پىكراو، رێك وەستاو بى لەسەرى، بە دواى ئارەزوويان نەكەوئ، بلى: بروام ھىنا بەھەر كەتیبىك كە خوا دايبەزاندو، فەرمانیشم پىكراو كە دادگەرەم لە نىوانتاندا.

ئەو پېنج ھەوالەش كە فەرمانى پىكراو رايان بگەيەنئ، پېنج پراستين:

(۶) - ﴿اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ﴾، خوا پەرورەدگارى ئىمەو ئىوەشە، واتە: ئىمە يەكەدەنگين لەسەر ئەو كە پەرورەدگارو خاوەن و بەدیبەنەرمان خوايە، كەواتە: با يەكەدەنگيش بين لەسەر پەرستنى و، ھەر ئەویش بپەرستين و بەندايەتتى تەنيا بۆ ئەویش بگەين.

(۷) - ﴿لَنَا أَعْمَلْنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ﴾، كەدەوێ كانى ئىمە بۆ ئىمەو كەدەوێ كانى خۆتان بۆ خۆتان، واتە: كەس لە جىاى كەس سزا نادرى، كەس لە جىاى كەس پاداشت نادریتەو، واتە: ئىوەش ھەولبەدەن كارى چاك بگەن، ئىمەش ھەولبەدەين كارى چاك بگەين.

(۸) - ﴿لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾، ھىچ شەرە قسەومشت و پرمان لە نىوان دا نيە. (حُجَّة) يانى: بەلگە، بەلام لێرەدا مەبەست پى موناقلەشەو شەرە قسەيە، لەبەر ئەوێ

كەسەك كە شەپرو مونا قەشەى دەبى لەگەل كەسەك دا، بەلگە دىننەتەو، واتە: ئىمەو ئىو بوارى شەپە قسە نەماو لە نىوانماندا، ئەگەر پروا بىنن ئەو قورئان و ئىسلام پروو و ئاشكرايە، ئەگەر پروا ش ناهىنن و لەسەر ئايىن و بەرنامەى خوتان دەمىننەو، ئىسلام زورتان لى ناكات.

(۹) ﴿اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا﴾، خوا پىكەو كۆماندە كاتەو، واتە: ئىرە شوئى ئەو نىە ئىمە تەصفىە حىساب پىكەو بەكەين، شوئى لىكەردەردن نىە، بەلكو خوا لە قىامەت دا پىكەو كۆماندە كاتەو، لەوئى خواى پەرورەدگار پىمان دەفەرموئى: كى هەق بوو و كى ناهەق بوو؟ كى لەسەر پى راست بوو، كى لەسەر پى چەوت بوو؟

(۱۰) ﴿وَالِيهِ الْمَصِيرُ﴾، واتە: سەرەنجام تەنيا بۆ لای خوايە، واتە: سەرەنجامى هەموو لايەك بۆ لای خوايە، چونكە وشەى (المَصِيرُ)، (أل)ى ناساندنى لەسەرە، كە مەبەست پى هەمووگىرى (استغراق)ە، واتە: تىكرای خەلكى، بۆ لای خوا ﷻ كۆدەكرىنەو و هەموويان لەوئى خوا دادوهرىيان لە نىواندا دەكات.

كەواتە: پىويست ناكات لىرە دەمەقالى و شەپە قسە پىكەو بەكەين و دووبەرەكى بەكەين، ئەگەر پروا دىنن، ئەو ئىسلامەو ديارە، ئەگەر پروا ش ناهىنن، ئايىنى خوا زۆر لەو بەكەو بى باكتەرە بى منەتەرە، زۆر و فشار لە خەلك بەكات و دىندارى بەزەخت و زۆر ناكەو! ئەمە وەك ئەو ئايەتەى سوورەتى (البقرة) وايە كە دەفەرموئى: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ (۱۵۶) واتە: تۆبزی كردن نىە لە دىندا، سەرراستى لە بىمرادى جىابۆتەو، لىك جىابوونەو و كى بە دواى سەر راستى (رشد) دەكەوئى، ئەو لە ئىسلامدا بەرجەستەيەو، كىش دەيەوئى لەسەر ئايىن و بەرنامەى خوئى و لەسەر پىچكەى خوئى دەمىننەو، ئىسلام زۆرى لى ناكات.

مه سه له ی سێیه م:

شهره قسه کردنی بیروایان له گه‌ل مسوولمانان، له‌باره‌ی خواوه تَعَالَى پاش به‌دهنگه‌وه‌هاتنی مسوولمانان بو‌په‌یامی خوا، پووچه‌لیی به‌لگه‌و بیانوو‌ه‌کانیان پیشان ده‌دات، خواش لییان توو‌په‌یه‌و سزای سه‌ختیشیان ده‌بی:

خوا ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ، جُنَّهْمَ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ (١٦)

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌ته، له‌سێ برگه‌دا:

١- ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ، جُنَّهْمَ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ ئەوانه‌ی مشتوم‌پ ده‌که‌ن له‌باره‌ی خواوه، شهره‌ قسه‌ ده‌که‌ن، دوا‌ی ئەوه‌ی وه‌لام‌ی (خوا) دراوه‌ته‌وه، له‌لای په‌روه‌ردگاریان به‌لگه‌که‌یان پووچه‌له. یانی: (الَّذِينَ يُجَادِلُونَ الْمُؤْمِنِينَ حَوْلَ تَوْحِيدِ اللَّهِ تَعَالَى) ئەوانه‌ی شهره‌ قسه‌ ده‌که‌ن له‌گه‌ل برواداراندا، له‌باره‌ی خوا به‌یه‌ک‌گرتنه‌وه، چونکه‌ له‌باره‌ی ته‌نیا به‌دییه‌نه‌رایه‌تی خوا، ته‌نیا په‌روه‌ردگاریتی خوا، ته‌نیا خواوه‌نداریتی خواوه، کیشه‌یان نه‌بووه، وه‌ک له‌چه‌ند شوینان دا خوا‌ی به‌رز‌ی مه‌زن ئەوه‌ی راگه‌یاندوه:

أ- ﴿وَلِئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ...﴾ (٦١) العنكبوت، واته: ئەگه‌ر لییان پرسی: کێ ئاسمانه‌کان و زه‌وی هیناونه‌دی و خۆرو مانگی رام کردوون؟ به‌چه‌خت‌کردنه‌وه‌وه ده‌لێن: خوا...

ب- ﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ﴾ (١٦) الرعد، واته: بلی: کێ په‌روه‌ردگاری ئاسمانه‌کان و زه‌وییه؟ بلی: خوا، یانی: له‌سه‌ر ئەوه‌ که‌ ته‌نیا خوا به‌دییه‌نه‌ره، ته‌نیا خوا په‌روه‌ردگاره، ته‌نیا خوا خواوه‌نه، ته‌نیا خوا هه‌مه‌کاره‌یه، هاوبه‌ش بو‌خوادانه‌رکان و بیروایه‌کان له‌پۆژگاری پیغه‌مبه‌ردا ﷺ، ه‌ی ئەم پۆژگاره‌ش زۆربه‌یان له‌سه‌ر ئەوه

کیشەیان نەبوو، بەلکو کیشە لەسەر ئەوێ بوو: ئایا ئەو تاکە بەدیھێنەر و پەرورەدگار و خواوەنە، دەبێ تەنیا ئەو بپەرستێ و بەندایەتی بۆ بکری، بە مانای فراوانی بەندایەتی، یاخود دەبێ هاوبەشی بۆ دا بنزی؟ لێرەدا مشت و مێ پەیدا بوو.

کەواتە: ﴿وَالَّذِينَ يَخْجَوْنَ فِي اللَّهِ﴾ یانی: ئەوانە ی شەرە قسە دەکەن لە بارە ی خواوە، شەرە قسە دەکەن لەگەڵ برۆاداران ی خوا بەیە کگردا، لە بارە ی یەکتایی خواوە، کە دەبێ تەنیا خوا بپەرستێ.

﴿مِنْ بَعْدِ مَا أَسْجَبَ لَهُ﴾، دوا ی ئەوێ وەلامی دراوە تەو، یانی: دوا ی ئەوێ برۆاداران وەلامی بانگەوازی خویان داوە تەو، بە دەم بانگەوازی خواوە هاتوون و بریاری بەندایەتی کردنیان داوە بۆ خوا، بەبێ خلتە ی شیرک، ئەوانە ی شەرە قسە دەکەن لەگەڵ برۆاداران، بێ بەلگەن و ئەوێ بە بەلگە ی دینەو، پووچ و بێ بنەمایە.

﴿جَنَّتُمْ دَاخِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، بەلگە کەیان پووچاوەیە لە لای پەرورەدگاریان، پووچەلە، (دَاخِضَةً: آي: بَاطِلَةٌ زَائِلَةٌ)، یانی: پووچە و روشتوو، وشە ی (دَاخِضٌ) لە (دَحْضٌ) وە، هاتو، (دَحْضٌ وَدَحِضٌ) یانی: خلیسکا، هەلزلە، کەسێک کە لە شوێنێکی لووس پێی دەخلیسکی و سەرەنگری دەبێ، یانی: خلیسکان، (دَحِضٌ: مَزَلَةٌ زَلِقٌ) یانی: شوێنێک خەلکی لێ بخلیسکی، بەلام بوچی خوا ناوی لێناو: بەلگە (حجە)؟ ﴿جَنَّتُمْ دَاخِضَةً﴾، زانیان گوتوو یانە: (سَمَّاها حُجَّةً حَسْبُ اعْتِقَادِهِمْ وَمَجَارَةً لَهُمْ) بۆیە بە بەلگە ی ناو بردو، چونکە قەناعەتیان وابوو، کە ئەو قسانە ی دەیلێن، بەلگەن و وەک لەگەڵدا روشتن و چاوپۆشی لێکردن.

(۲) - ﴿وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ﴾، توورەیشیان لەسەر، خەشم و توورەیی خویان لەسەر پێویست بوو.

(۳) - ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾، نازاریکی سەختیشیان هەیه، (لە پۆژی دوایدا) ئایا ئەمە مەبەست پێی چییە؟ یەکیک لە روونکەرەوانی قورئان تەعبیریکی جوانی هێناو، دەلێ:

(مَفَادُ هَذِهِ الْآيَةِ: أَنَّ بَعْدَ إِيمَانِ النَّاسِ بِالْقُرْآنِ وَاسْتِفَادَتِهِمْ مِنْهُ أَفْرَادًا وَمُجْتَمَعًا، لَمْ يَبْقَ مُبَرَّرٌ لِلْجِدَالِ وَالنَّقَاشِ حَوْلَهُ، إِذِ الْقُرْآنُ بَعْدَ اسْتِجَابَةِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ، أَصْبَحَ وَاقِعًا مِلًّا السَّمْعِ وَالْبَصَرِ، فَالْفَرْدُ الْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ بُرْهَانٍ عَلَى حَقَائِقِهِ دِينِهِ وَكَذَلِكَ الْمُجْتَمَعُ الْمُسْلِمِ)، ئەمە هەندیکى له روونکەرەوان وەرمرگرتووە و هەندیکیشی دارشتى خوومه.

واته: نێوه‌پۆکی ئەم ئایەتە موبارەکەو ماناو مەبەستەکەى ئەوێه: دواى ئەوێ خەلك پڕوايان بە قورئان هێناوەو لێى بەهرەمەند بوون، چ وەك تاكەكان، چ وەك كۆمەلگا، هیچ بیانوو و پاساوێك نەماوەتەو بە شەرە قسەو دەمبەدمە لە بارەى قورئانەو، چونكە قورئان دواى ئەوێ ئەهلى ئىسلام بە دەنگیەو چوون و، وەلامیان داوەتەو، بۆتە واقعێك كە گوێ و چاوى خەلك پڕ دەكات و، تاكى پڕوادارو كۆمەلگای مسوڵمان، باشتەین بەلگەن لەسەر پاستی ئایین و بەرنامەكەیان.

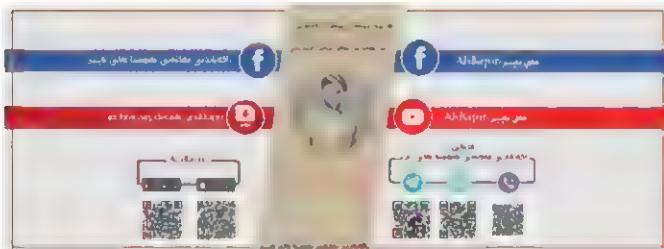
واته: تۆ تەماشای كۆمەلگای مسوڵمان بكە! ئەگەر پێشتر گومانەت بووبێ لە بارەى قورئان و ئىسلامەو، ئێستا كە تەماشای مسوڵمانان دەكەى، چ كۆمەلێ مسوڵمان، چ تاك تاكى مسوڵمانان:

- ۱- كە لە پرووی زانیاریەو، قسەیهك ناكەن پشت ئەستور نەبێ بە زانیاری.
- ۲- لە پرووی فیکری و عەقڵییەو، عەقڵ و ھۆشێكى تێرو تەواویان ھەیه.
- ۳- لە پرووی پەرستەنەو، تەنیا ئەو زاتە دەپەرستن، كە بەس خۆى شایستەى پەرستەن، نەك شتێك بپەرستن لە خوار خۆیانەو بێ.
- ۴- لە پرووی خێزانیەو، تۆكمەو توندو تۆڵ، پێزو حورمەت لە بەیندا، لە نێوان ژن و مێرددا، لە نێوانی دایك و باب و پۆلەدا.
- ۵- لە پرووی كۆمەلایەتیەو، پەيوەندیە كۆمەلایەتیەكانیان وەك خزمایەتی، دراوسێیەتی، ھەموو پەيوەندیەكانی دیکە دەگەینن.

٦- لە پرووی پەوشت و ئاكارەوه، لە پەوشت و ئاكارى جوانهوه پێچراون، راستگۆ، بە پەحم، دادگەر، بە ئیصاف، خۆبەكەمگر، ئنجا هاوکاری خەلك و لە ئیو خۆدا بە پەحم و شەفەقەت، لەهەر پروویكەوه تەماشایان بكەى، بە باشترین كەسیان دەبینى.

كەواتە: ئەمە بەلگەیه لەسەر ئەوهی ئایین و بەرنامه كەشیان، باشترین ئایین و بەرنامه یه، چونكه گۆزە چى تێدابى، ئەوهی لى دەپژى، پێشینان گوتووین: {بە باخیان گوت: گەلیك جوانی! گوتی: باخەوانەكەم مەردە} لە راستییدا ئەو كۆمەلگا مسوڵمانە، ئەو تاك تاكە مسوڵمانانەى كە ئاوا بەو شیوێهە لە ئیو كۆمەلگادا دیارن، بە پەوشت و ئەدەب و ئاكارى پەسندیان، بەلگەیه لەسەر ئەوه كە ئایین و بەرنامه كەیان تێروتهواو و راستە.

بۆیه خوا دەفەرموى: ئەوانە بیانوو كانیان پووچن، هەلبەتە قسە كانیان بیانوون، بەلام ناوی لێناون بەلگە (حجة) لەبەر ئەوهی خۆیان بەبەلگەیان داناون، ئەگەرنا لە راستییدا بەلگە نەبوون، بەلكو بیانوو و پاساو بوون.

مه سه له ی چواره م:

خوا کتیی کۆتایی خۆی به هه ق دابه زاندوه، ههروه ها ته رازووش و، پۆژی دوایش نیزی که ته نیا بیروایان په له ی لیده کهن، به لام برواداران ترس و بیمیان لئی هه یه، ده زانن پۆژی دوایی هه قه، مش و مکه رانیس له باره ی پۆژی دواییه وه، له گومراییه کی دووردان:

خوا ده فه رموی: ﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ۝١٧ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۚ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝١٨﴾

شیکردنه وه ی ئەم دوو ئایه ته، له چهوت برکه دا:

(١)- ﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾، خوا ئەو که سه یه که کتیی به هه ق دابه زاندوه، واته:

أ- که دایه زاندوه، هه قی له ئیو خۆیدا هه لگرتوه.

ب- یاخود: بۆ ئەوه ی هه قی پیچه سپین دایه زاندوه.

ج- یاخود: له کاتیکی هه ق دا و له شوینیکی هه قداو به شیوه یه کی هه ق دایه زاندوه، (الحق: الشیء الثابت الراسخ)، (حق): شتی که چه سپاو بئ و، نه جوولاو بئ، به پیچه وانه ی (باطل) هوه، که شتیکی بۆش و بئ بناغه یه.

وشه ی (حق) یش به پیی ئەو سیاقانه ی که تیاندای، مانایه که ی ده گۆری، وه ک له سه ره تایی ته فسیری سووره تی (الزمر) دا باس مان کردوه:

أ- جاری وایه به مانای راستیی دی.

ب- جاری وایه به مانای دادگهری دی.

ج- جاری وایه به مانای حکمهت دی.

د- جاری وایه به مانا زمانه وانییه که ی خوئی دی، که بریتیه له شتیکی چه سپاوو نه گۆر.

ئنجاکه خوا ده فهرموئی: خوا ئه و که سهیه کتیبی به هه ق دابه زاندوه، واته: ئه و کتیبه هه م هه قی له نیودایه، هه م بۆ ئه وهیه هه ق بچه سپینتی، هه م له کات و شوینی هه قیشداو، هه م به شیوازی هه قیش دابه زیوه.

(۲) ﴿وَالْمِيزَانِ﴾ ههروهه ها خوا ته رازوویه کیشی دابه زاندوه، (المِيزَانُ: آلَةُ الْوَزْنِ، وَهَذَا مُسْتَعَارٌ لِلْعَدْلِ)، (میزان): ئامرازی دادگهریه، شتیک که بکیشری و بتهوئی بزانی کیشی چهنده؟ ده یخیه ته رازوویه، به لام لییره دا خوازراوه ته وه بۆ دادگهری، ئه گهرنا خوا ئامیری ته رازووی له ئاسمانه وه دانه به زاندوه، به لام دادگهری دابه زاندوه، که دادگهریه که ش هه ر له نیو قورئاندایه، واته: ئه و کتیبه ی خوا دابه زاندوه، هه م هه قی له نیودایه، هه م دادگهریشی له نیودایه.

(الطبري) ره حمه قی خوای لی بی، له ته فسیره که ی خویدا^(۱) ده لی: (وَأَنْزَلَ الْمِيزَانَ وَهُوَ الْعَدْلُ، لِيُقْضَىٰ بَيْنَ النَّاسِ بِالْإِنصَافِ، وَيَحْكُمَ فِيهِمْ بِحُكْمِ اللَّهِ الَّذِي أَمَرَ بِهِ فِي كِتَابِهِ) واته: خوا ته رازووی دابه زاندوه که بریتیه له دادگهری، تاكو له نیوان خه لکدا به دادگهری حوکم بکات، به پیی حوکمی خوا که فهرمانی پیکردوه له کتیبه کهیدا.

یه کی دیکه له زانیان گوتهوویه تی: (المِيزَانُ: آلَةُ الْوَزْنِ، وَالْوَزْنُ: تَقْدِيرٌ ثَقُلَ جِسْمٌ) (میزان): بریتیه له ئامیری کیشان، کیشانیش، {ده گوتری: ئه و شته ی وه زن کرد} ئه وهیه که ئه ندازه ی قورسای ی ئه و شته بزانی.

یه کیکیشان ئاوا پیناسه ی (میزان) ده کات:

(وَالْمِيزَانُ: آلَةُ ذَاتُ كَفَّتَيْنِ مُعْتَدِلَتَيْنِ مُعَلَّقَتَيْنِ فِي طَرْفِي قَضِيبٍ مُسْتَوٍ مُعْتَدِلٍ، لَهُ عُرْوَةٌ فِي وَسْطِهِ، بِحَيْثُ لَا تَتَدَلَّى إِحْدَى الْكَفَّتَيْنِ عَلَى الْأُخْرَى إِذَا أَمْسَكَ الْقَضِيبُ مِنْ عُرْوَتِهِ)، واتە: تەرازوو (میزان): ئامیڕیکە لە دوو تا پێک هاتو، دوو تایی تەرازوو، هیندە یەکن، هەڵواسراون بە داریکەو (یاخود بە ئاسنیکەو) بە یەکسانی کە قولفە یەکی هەیه لە نیووە پراستە کەیدا، بە شیوە یەکی کە ئەگەر دوو تایی تەرازوو کە بەربدرین، هیچان بە سەر هیچیاندا زالنابن.

یانی: تەرازوو پادەووە ستن، پیشینانی خۆمان دەلین: فلان شتە تەرازوو وە ستاو، دوو تاییە کە ی تەرازوو بە یەکسانی دەووە ستن، بە لام کاتیک شتیک دەخریتە یەکیکیانەو ئەویان دادەکوو و، ئەوی دیکەیان بەرز دەبیتەو.

۳- ﴿وَمَا يَذُرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾، تۆ چوو زانی رەنگە (ساعة) نیزیکی بێ: (وَأَيُّ شَيْءٍ يُذَرِيكَ وَيَعْلَمُكَ، لَعَلَّ السَّاعَةَ الَّتِي تَقُومُ فِيهَا الْقِيَامَةُ قَرِيبٌ) چ شتیک تۆی فیر کردووە شارەزا کردو، رەنگە ئەو کاتە پوژی قیامەتی تیدا دی، نیزیکی بێ.

وشە (السَّاعَةُ) لێرەدا دەگونجی بە مانای کاتی دیارییکراوی ئاخیر زەمان بێ و، دەشگونجی بە مانای کاتی دیارییکراوی هاتنی قیامەت و هەسێرانەو بێ و، دەشگونجی بە مانای کاتی دیارییکراوی پوژی دوایی بێ بە هەردوو قوناغی، ئاخیر زەمان و زیندوو کرانەو و لێرسینەو.

کە دەفەرموێ: ﴿لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾، وشە (قَرِيبٌ) بە نێرینە (مُذْكَر) هاتو، هەرچەند سیفەتی (ساعة) یە، ئەویش مێینە (مؤنث) یە، بە لام مێینە ی مەجازی (المؤنث المجازی) یەو بە مانای کات (وقت) ه، یانی: (لَعَلَّ الْوَقْتُ الْمُحَدَّدَ قَرِيبٌ)، رەنگە کاتی دانراو نیزیکی بێ، (المؤنث المجازی) ییش، دروستە بە (مذکر) ییش باس بکری، وەک لە سوورەتی (الأعراف) دا، خوا دەفەرموێ: ﴿إِنْ رَحِمْتَ اللَّهُ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾، واتە: بەزەیی خوا نیزیکی لە چاکەکارانەو، لەویش بۆ (رحمة) نەیفەرموو: (قَرِيبَةٌ)، چونکە (رَحْمَةٌ) مێینە ی مەجازیە نە کە راستەقینە (حقیقی).

(۴) ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا﴾، ئەوانە پەلە لە هاتنی کاتەکه (السَّاعَة) دەکەن، که بروایان پێی نیە، دەلێن: بازوو بێ.

(۵) ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا﴾، بەلام ئەوانە ی بروایان هیناوه، ترس و بیمیان لێ هەیه، (أَشْفَقَ مِنْهَا، أَي: خَافَ، وَالْإِشْفَاقُ: رَجَاءٌ وَقُوعٌ مَكْرُوهٍ)، (إِشْفَاقُ): بریتیه لەوێ ئومێدەوار بێ خراپەیهك بێ، یانی: بە تەمابی خراپەیهك بێ و ترست لێ هەبێ.

(۶) ﴿وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ﴾، {ئەوانە ی بروادان} دەزانن که کاتەکه (السَّاعَة) {ئەو کاتە ی دیارییکراوه بۆ ئاخ زەمان، یاخود بۆ قیامەت، یان بۆ هەردووکیان} چەسپاوهو دیت.

(الْحَقُّ) که (أَل)، ناساندنی لەسەرە (تَعْرِيفُ الْجِنْسِ، أَي: هِيَ حَقٌّ كُلُّ الْحَقِّ) چەسپاوهو، هەموو حەلەتی چەسپاوی تێدايه.

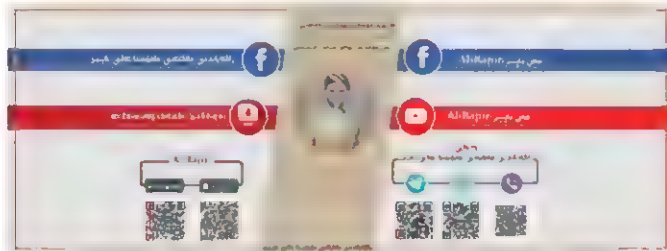
(۷) ﴿أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾، ئەها (ئاگاداربێ!) بە دلنیا ی ئەوانە ی مشت و مێ دەکەن لە بارە ی کاتەکه (ساعة) وه، لە گومراپیه کی دووردان، (الْمُمَارَاةُ: مُفَاعَلَةٌ مِنَ الْمِرْيَةِ وَهِيَ الشُّكُّ، وَالْمُمَارَاةُ: الْمَجَادَلَةُ لِإِدْخَالِ الشُّكِّ عَلَى الْمُجَادِلِ) (مُمَارَاةُ): لەسەر کێشی (مُفَاعَلَة) یه و له (مِرْيَة) یه وه هاتوه، (مِرْيَة) ش یانی: دوودلێ، ئنجا (مُمَارَاة) واتە: شەرە قسەکردن بۆ ئەوێ دوودلێ بخهیه نێو دلی به رانبەرە که ته وه و بیخهیه گومانه وه، دوو دلی بکهی، له باره ی ئەو قه ناعه ته یه وه که هه یه تی.

که ده فەرموێ: ﴿وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾، ده لێ: (مَا: اسْتِفْهَامِيَّةٌ وَالْإِسْتِفْهَامُ مُسْتَعْمَلٌ فِي التَّنْبِيهِ وَالتَّهْنِئَةِ) (مَا) بۆ پرسیار کردنه و ئەویش لێره دا له ئاگادار کردنه وه و ئاماده کردن دا به کارهاتوه. ﴿وَمَا يُدْرِيكَ﴾، تۆ چووزانی، (يُدْرِيكَ: مِنَ الدَّرَايَةِ بِمَعْنَى الْعِلْمِ)، (يُدْرِيكَ) له (دِرَايَة) یه، به مانای زانیاری، یانی: چ شتێک وایکردوه تۆ بزانی که هاتنی کاتەکه (السَّاعَة)، ئەو کاتە ی که دنیا به کووتا دی، یاخود ئەو کاتە ی که خەلکی تێدا هەلده ستێرتێته وه، نیزیکه؟!

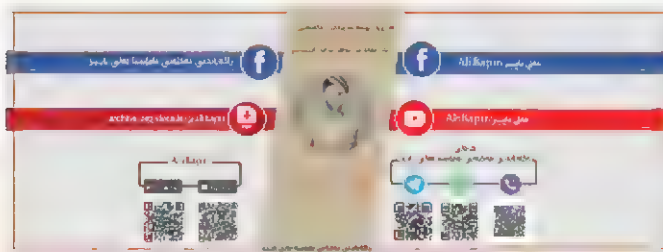

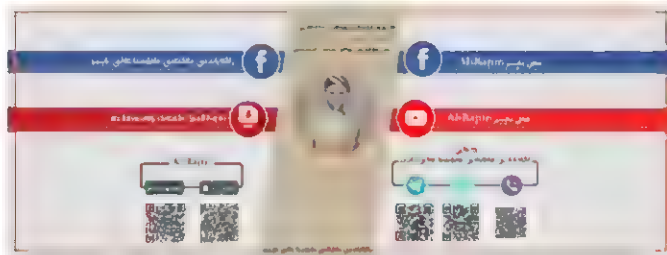
مه به ستیش له و ته عبیره گه و ره و گرنه پيشاندانی بابه ته كه يه، كه هينده
مه زنه، مه گهر خواي زانا و شاه زنا پيت بزايني ته گه رنا ناي زاني و ده ركي ناكه ي!

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسي سيپهم

پېناسەى ئەم دەرسە

- ئەم دەرسى سېيەمەش لە شەش (۶) ئايەت پېكدى، ئايەتەكانى: (۱۹ - ۲۴)،
لەم شەش ئايەتەدا، خوا باسى چەند بابەتەكى جۇراو جۆرى كردوە:
۱- لوتف و چاكەكارى خوا بەرانبەر بە بەندەكانى.
۲- دواوژ وىستان و دنيا وىستان، سەرەنجامى جۇراو جۆرى ھەر كاميان.
۳- پەخنە لى گرتى ئايىن و بەرنامەدانان بەبى مۆلەتى خواو، بە شىرك دانانى.
۴- سەرەنجامى دژوارو سامناكى ھاوبەشدانەرانى ستەمكارو، شادمانىي و بەختەوهرىي
بروادارانى چاكەكار لە پوژى دواييدا.
۵- ئەو ھەكە پېغەمبەرى خوا موخەممەد ﷺ جگە لە خۆشويستنى لە خوا نيزىك
خستەوهران، ھىچ پاداشتەكى دىكەى لە خەلك چاوهرى نەكردوەو ناكات.
۶- پووچەلكردنەوہى تۆمەتى ھەلبەسترانى قورئان لە لايەن موخەممەدەوہ ﷺ.

﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ. يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾ (۱۹) مَنْ كَانَتْ
يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ. وَمَنْ كَانَتْ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا
لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿۲۰﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا
لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۱﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُمْ وَقَعُ بِهِمْ
وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتٍ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۲۲﴾ ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْرَفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِن يَشَاءِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{خوا لوتفی ههیه بۆ بهنده کانی (په نهانکارو میهره بانه له گه لیان)، بژیو به ههر کەس دەدا کە بیهوێ و، بهس ئه و به هیزی زاله ﴿١٩﴾ ههر کەس کشتوکال (و به رهه می) مه نزلگای کو تای بی بو، له به رهه مه کهیدا بۆی زیده ده کهین و، ههر کەس شیش کشتوکال (و به رهه می) دنیای بو، به شی ده دهین لێ و، له مه نزلگای کو تای دا پشک و به شی نابێ ﴿٢٠﴾ یان ئایا هاوبه شانیکیان هه ن به رنامه یه کیان له ئایین بۆ داناون، که خوا رپی پینه داوه؟ ته گهر له بهر وشه (بریار) لیک جیا کردنه وه نه بوایه (که خوا بۆ پوژی دوایی هه لیگرتوه)، دادوه رییان له نێواندا ده کراو، بیگو مان سته مکارانی (هاوبه ش دانهر) یش ئازاریکی به ئیش و ژانیان هه یه (له پوژی دواییدا) ﴿٢١﴾ (له پوژی قیامه تدا) سته مکارانی بیپروا ده بینێ ترس و بیمیان له سزای ئه وه هه یه که وه ده ستیان هیناوه (به دنیایی) ئه و سزایه ههر ده شکه وێته سه ریان، ته وان هه ش که پروایان هیناوه و کرده وه چاکه کانیان کردوون، له نێو میڤرگ و گولزاری به هه شته کان دان، هه رچی بیانه وێ له لای پهروه ر دگاریان هه یانه، ئا ئه وه یه چاکه و به خشی گه وه ﴿٢٢﴾ (ئه و پاداشته) ئه وه یه که خوا موژده ی پێ ده داته ئه و که سانه ی پروایان هیناوه و، کرده وه باشه کانیان کردوون، (ئه ی موحه ممه د!) بلی: (ئه م په یام گه یاندنه) هه یچ کرێه کتان له سه ری لێ ناخو ازم، بیجگه له خو شویستن و، هه زکردن له نیزی که وته وه تان (له خوا)، ههر که سیکیش چاکه یه ک بکات،

چاکی بۆی تئیدا زیدە دەکەین، بە دُنیایەووە خوا لیبوردە ی سوپاسگوزارە ﴿۴۳﴾
 یان ئایا دەلین: (موحەممەد) درۆی بە خواووە هەلبەستو! ئەگەر خوا بیهووی
 مۆر بەسەر دلتەووە دەنێ، (هیچ قورئانت لە دڵ و سینەدا ناهیلێ)، خواش
 بە وشەکانی ناهەق دەسپێتەووە، هەق دەچەسپێت، مسۆگەر ئەو بەنەپیتی
 سینەکان زانیە ﴿۴۴﴾.

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(لَطِيفٌ): (رَفِيقٌ بِعِبَادِهِ فِي هِدَايَتِهِمْ، يَعْرِفُ الْأُمُورَ الدَّقِيقَةَ، وَيَعْبُرُ بِالتَّحَفِ
 الْمُتَوَصِّلِ بِهَا إِلَى الْمَوَدَّةِ بِاللُّطْفِ)، وشە (لَطِيفٌ): بە پێی زانیاریی من لە زمانی
 کوردیدا تێمە واتایە کمان نیە پر بە پێستی بێ، بۆیە هەر وشە (لُطْف) م
 بە کارهێناو، (لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ) یانی: لەگەڵیاندا نەرم و نیان و هێدی و مەندە لە
 هیدایەتدانیاندا، هەروەها (لَطِيفٌ) ئەو کەسە یە کە ئیش و کارە وردو پەنھانەکان
 دەزانی، دیسان ئەو دیاریانە ی دەبە خشرین لە نێو خەڵکدا بەیە کدی، بۆ ئەوێ
 خۆشەویستییان پێ وە دەست بێ، ئەوانیش وشە (لُطْف) یان، بۆ بە کاردی.

فلانکەس لوتفی لەگەڵدا کردم، واتە: دیارییەکی پێدام، یان لەگەڵم دا هێدی و
 نەرم بوو، وەک گوتم: وشە (لَطِيفٌ): ئەگەر بۆ مانای کوردیی بگوترێ: خاوەن
 لوتف، باشترە، لەوێ وشە یەکی بۆ داتاشین، یاخود ناچاربین دوو سێ پرستە
 بە کاربێنین، ئەوجار ماناکە ی بە دەستەووە بدات، یاخود لێی نیزیك بێتەو.

(حَرَثٌ): (الْحَرَثُ: إلقاء البذر في الأرض وتهيتها للزرع، ويسمى المحروث حَرَثًا)
 (حَرَثٌ): لە ئەسڵدا بریتێ لەوێ کە تۆو بوەشێترێ و زەویە کە ئامادە بکری، بۆ
 ئەوێ دانەوێڵە، یاخود کشتوکال، یاخود نەمام لەو شوێنەدا بچێترێ و بنیترێ،
 (مَحْرُوثٌ) ییش یانی: کێلدراو، بەلام بە (حَرَثٌ) تەعبیر دەکری.

(شَرَعُوا): (الشَّرْعُ: نَهْجُ الطَّرِيقِ الْوَاضِحِ) (شرع): بریتیه له ڕێیه کی ڕۆشن، (وَشَرَعْتَ لَهُ طَرِيقًا) واتە: ڕێیه کهم بۆ دیارییکرد، بۆم ڕوونکردوه، (الشَّرْعُ: مَصْدَرٌ، ثُمَّ جُعِلَ اسْمًا لِلطَّرِيقِ النَّهْجِ) (شَرْع): چاوه له ئەصدا، دواهی کراوه به ناو بۆ ڕێیه کی ڕۆشن، کهواتە: وشە (شَرْع): یانی: ڕێیه کی ڕۆشن، له ئەصدا وشە (شَرْع) یان به کارهێناوه بۆ که سێک به ڕێیه ک دا ده ڕوات که لهو ڕێیهوه بچێ ئاو بێنێ، له کانێ و سه رچاوه ئاو بێنێ، شه ریهت و به رنامه ی خواش وه ک کانێ و سه رچاوه یه کی زوڵال ته ماشا کراوه، که خه لک ئاوی حه یاتی لێوه دینێ، ئاوێکی لێوه دینێ که هیدایه تی خوایه و مایه ی ژیا نی ڕووحه.

(كَلِمَةُ الْفَصْلِ): وشە ی لێک جیا کردنه وه (كَلِمَة): وشه، به مانای ڕیاره (فَصْلٍ) یانی: لێک جیا کردنه وه، (الْفَصْلُ: إِبَانَةُ أَحَدِ الشَّيْئَيْنِ مِنَ الْآخَرِ: حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُمَا فُرْجَةٌ). (فَصْل): بریتیه له وه ی دوو شتان لێک جیا بکه یه وه که لێنێکیان بکه ویتێ، ئنجا له بهر ئە وه ی شت ئە گه ر لێک جیا کرایه وه، ڕوونتره، بۆیه وشە ی (فَصْلٍ) به مانای ڕوونکردنه وه ش هاتوه.

(مُشْفِقِينَ): به ترس و له رزه، (الْإِشْفَاقُ: عِنَايَةٌ مُخْتَلِطَةٌ بِخَوْفٍ) (إِشْفَاق): بریتیه له ئاگا لێبوونێکی ئاوێته له گه ل ترسدا.

(وَأَقْعُ بِهِمْ): ده که ویته سه ریان، (الْوُقُوعُ: ثُبُوتُ الشَّيْءِ وَسُقُوطُهُ) (وقوع): چه سپانی شتێک و کهوتنی شتێکه (وَأَقْعُ بِهِمْ)، یانی: ئەو سزایه هه ر ده که ویته سه ریان و به ملیان دادی.

(رَوَاضَاتٍ): کۆی (رَوْضَة) یه، (الرَّوَضَةُ وَالرَّوْضُ: مُسْتَنْقَعُ الْمَاءِ، وَالْخَضْرَاءُ): بریتیه له شوێنێک که ئاو و سه وزایی لێ بێ، به کوردیی پێی ده لێن: میڤرگ و میڤرگوزار، یان گۆل و گۆلزار.

(الْفَضْلُ): (الْفَضْلُ: الزِّيَادَةُ عَنِ الْإِقْتِصَادِ، وَكُلُّ عَطِيَّةٍ لَا يَلْزَمُ مَنْ يُعْطِي)، (فَضْل): به دوو واتایان هاتوه:

۱- به مانای زیاده له میانجیی، که له حالته قی میانجیی ټیهری.

۲- بهمانای هر بهخششیکیش هاتوه که نهو کهسهی دهیبهخشی، پابه‌ند نه‌بی بییه‌خشی، ده‌گوتری: له‌فەزل و له‌چاکه‌ی خۆیه‌وه‌یه‌و ده‌یتوانی نه‌یداتی.

(**الْمَوَدَّةُ فِي الْقُرْبَى**): خوښويستن له نزيكيدا، خوښويستن نزيكى (الْوُدُّ: مَحَبَّةُ الشَّيْءِ، وَمَهْنِي كَوْنِهِ، الْقُرْبَةُ وَالْقَرَابَةُ: مَا يُتَقَرَّبُ بِهِ إِلَى اللَّهِ)، (وُدٌّ) به مانای خوښويستن شتيکه له گه ل خوژگه پيخواستني، (قُرْبَى) به مانای (قُرْبَةُ وَقَرَابَةُ) ش، ديت، هر شتيك كه پيى له خوا نيزيك ده بيه وه، وهك (المعجم الوسيط) له وشهى (قربة) دا، هيناويه تي، كه واته: (**الْمَوَدَّةُ فِي الْقُرْبَى**): ياني: خوښويستنم يو نيزيك خستنه وه تان له خواى بي وئنه.

(يَقْرَفُ): (أَصْلُ الْقَرْفِ وَالْإِقْتِرَافِ: قَشْرُ اللَّحَاءِ عَنِ الشَّجَرِ، وَاسْتَعْيِرَ لِلْإِكْتِسَابِ)،
 وشهى (قَرْفٌ وَإِقْتِرَافٌ) له نه صلدا به مانای تو یکل لیگردنه وهی دره خته
 (تو یکلله که ی لیبکه یه وه) دوا یی خوارا وه ته وه بو هر کرده وه یه که مروف
 وه ده ستی بنو.

(يَخْتِمُ): (يَخْتِمُ عَلَى قَلْبِكَ)، واته: مۆر به سهر دلته وه بنی، (يَخْتِمُ: يَطْبَعُ، وَهُوَ تَأْثِيرُ الشَّيْءِ كَنَقْشِ الْخَاتَمِ وَالطَّابِعِ)، کاریگه ریی شتیک له سهر شتیک، شوینکه ی شتیک له سهر شتیک، وهك: ئەنگوستیله یهك و مۆریك كه به سهر شتیکه وه ده نری، شوئنه که ی لی به حیدده هئلی.

(وَيَمْحُ): (المَحُو: إِزَالَةُ الْأَثَرِ)، (مَحُو): لابرَدنی شوینده واری شتیکه، سرینه‌وه.

مانای گشتیی نایه تەکان

خوای پەرەردگار لەم شەشە نایەتەدا، وەك لە پێناسەكەیدا گوتمان، كۆمەڵی بابەتی جوړاو جوړ دەخاتە ڕوو، كە هەموویان لە سیاقی وتوێژکردنن لەگەڵ بێروایانداو، بانگکردنیانە بۆ تەنیا خوا پەرستیی و، بۆ شوێنكەوتنی دوا پەيامی خواو، شوێن پێ هەلگرتنی دوا ڕەوانەكراو و پێغەمبەری خوا كە موحمەد ﷺ.

سەرەتا خوا دەفەرموی: ﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ﴾ خوا خاوەن لوتفە بەرانبەر بە بەندەكانی، واتە: لەگەڵیان مەهیرەبانە، چاكەكاری پەنھانكارە، بێ ئەوێ خۆیان هەست پێكەن، خوا مشووریان لێ دەخوا، ئاگای لێیانە، بژیویان دەدا، بە شیوەیەك كە خۆیان فێكری پێناكەن، ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ﴾ هەر كەسێك بیهوێ بژیوی دەدات، ئنجا كەم یان زۆر، بێگومان خوا بژیوی هەموو كەس بگرە هەموو ژياندارێك دەدات، چونكە خوا دەفەرموی: ﴿وَمِمَّا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ هود، هیچ پێڕۆیەك، هیچ ژياندارێك لەسەر زەوی نیە مەگەر بژیوی لەسەر خوايە، خوا بژیوی هەموویان دەدات، بەلام هەیه كەمی پێ دەدات و، هەیه زۆری دەدات، هەروەها هی وایە لە كاتێكدا بۆی فراوان دەكات و لە كاتێكدا لێی تەنگ دەكاتەو، تاقییان دەكاتەو بەزانێ كاتێك بژیویان بۆ زۆر و فراوان دەكات هەلوێستیان چۆنە؟ شوكرانەبژێرن، یاخود پێی بوغراو لەخۆبایی دەبن؟ هەروەها كاتێك بژیویان لێ تەنگ دەكات، ئایا خۆراگرن، یاخود ناشوكری دەكەن و سكاڵا دەردەبێرن؟ ﴿وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾ خوا زۆر بەهێزەو، زۆریش زالەو بالادەستە.

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ﴾ هەر كەسێك (بەرھەم و) كشتوكاڵی ڕۆژی دوایی بوێ، ئێمە لەو (بەرھەم و) كشتوكاڵە بۆی زیاد دەكەین، وشە (حَرْث) بە مانای كشتوكاڵ دێ، لە ئەسڵدا (حَرْث) یانی: زەوی

كَيْلَانَ، بۆ ئەو ە مەرۆف دانەوێڵەى لى بکات، کشتوکالى لىبکات، ياخود نەمامى لى بنیژى، بەلام لىرەدا مەبەست پى بەرەمە، واتە: ەەر کەسێک بەرەمەى رۆژى دواى بوى، تىمە لەو بەرەمەیدا بوى زیاد دەکەین، چونکە بەرەمەمەکەى بوى، مانای وایە ەوێشى بۆ دەدا، ﴿نَزِدْلَهُ فِى حَرِيٍّ﴾ لە بەرەمەمەکەیدا بوى زیاد دەکەین، یەک بە دە (١٠)، وەك دەفەرموى: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾ ٱلْأَنْعَام، واتە: ەەر کەسێک چاکە بى، دە (١٠) بەرانبەرى بۆ ەەى، بەلکو لە سوورەتى (البقرة) دا، خواى بەخشر یەك بە ەوتسەد (٧٠٠) و زیاتریش باس دەکات: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ ٣١، واتە: وینەى ئەوانەى لە رى خوادا مالى خویان دەبەخشن، وەك دەنکە گەمىك وایە، ەوت دەنکە گولان دەردەکات، ەەر گولەى سەد (١٠٠) دەنکى تىدایە، خوا چەند بەرانبەر دەکات، بۆ ەەر کەسێک بیهوى {یەك بە ەوتسەدیش زیاتر} خوا فراوانى زانایە.

خوا ەمەوو سیفەتەکانى فراوانن، بى سنوورن و زاناشە، دەزانى ەەر کەسە، چەندەى پاداشت دەداتەو، بە پى ئەو نیهتە ساغ و ئەو پالەرو ەاندەرە چاکەى وای لىکردو، ئەو کردو ە باشە بکات، ئنجا مال بەخشینە، یان ەەر شتىکى دیکەى.

﴿وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا﴾ ەەر کەسێک (بەرەم و) کشتوکالى دىای بوى، دەستکەوتى دىای بوى، ﴿تَوْتِهِ مِنْهَا﴾، لەو ە دىەوى، پى دەدەین، بەشىکى پىدەدەین (ئەو ەندەى ەمانەوى)، ﴿وَمَالَهُ فِى الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾، بەلام لە مەزلگای کۆتاییدا ەىچ پشك و بەشى نیه.

خوا دەفەرموى: ئەو ە تەنیا مەبەستى دىابى، لە دىادا بەشى دەدەین، بەلام لە دواڕۆدا بى بەشە، بەلام ئەو ە مەبەستى رۆژى دواى بى، بوى زیاد

دەكەین، پاداشتهكەى بۆ زیاد دەكەین، باسى دىئای نهكردوه، بلى: دىئاشى پىدەدەین، وهك دواىى فەرمايشتى پىغەمبەر ﷺ دىنین لهوبارهوه، له مهسهله گرنگهكاندا، ئەوانهى دواپۆژ وىست، ئەوانهى خواپهرستى و، مهزلگای دواى پۆژيان كرده به ئامانج، شتىك نيه كه خوا له پهناى پۆژى دواىى، له پهناى بهههشت دا باسى دىئايان بۆ بكات، بۆيه باسى نهكردوه، ئەگەرنا به تهكيد كهسيك پۆژى دواىى بوى، خوا له دىئاشدا بى بهشى ناكات و، دىئاشى دىته بهردهست.

ئىنجا دىته سهر بابەتتىكى دى، كه ئەم بابەتانه وهك ئالقەكانى زنجير پىكهوه پهيوهست، چونكه ئەوانهى دىئايان دهوى، كىن؟ ئەوانه كه لهسهر پىيازى كوفرو شىريك دهپۆن، ئەدى ئەوانهى پۆژى دواىى دهكهنه ئامانج، كىن؟ ئەوانه كه خواپهرستى و دهزانن خوا ئىرهى داناوه بۆ تاقىكردنهوه، شوپىنىكى دىكه ههيه بۆ وهگرتهوهى ئەنجامى كردهوهكان، دهفهرموى: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ﴾، يان ئايا ئەوانه هاوبهشائىكيان هەن، شتىكيان بۆ له دىن دا داناو، كه خوا مۆلهتى لهسهر نيه، ئاينىكيان بۆ داناو و پىشانداو و بۆ پروونكردوونهوه، ﴿مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾، شتىكى وا كه خوا مۆلهتى لهسهر نيه، ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾، ئەگەر وشهى ههلاواردنىش نهبووايه، واته: بريارى ههلاواردن، كه خوا خستوويه ته پۆژى دوايهوه، ﴿لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾ دادوهرييان له نىوان دا دهكرا، واته: چونكه كهسانىكيان داناوه، ئاينىيان بۆ دابنن و ههلال و ههرايميان بۆ دابنن و بهرنامهى ژيانىيان بۆ دابنن، خوا لهسهر ئەوه دادوهريى لهبهيندا دهكردن، بهلام بريارى داوه، لىپرسينهوه سزاو پاداشت ههلهگري بۆ قوناغىكى دىكه، كه پۆژى دوايه، لهبهر ئەوه، ئەگەرنا خوا پهلهى دهكرد، ئەوهنده رقى لىيان ههلساوه، لهسهر ئەوهى كهسانىك دهكهنه پهسترأوى خويان و بهرنامهيان بۆ دادهپنن، ههلال و ههرايميان بۆ ديارى دهكهن و، شىوهى ژيانىيان بۆ ديارى دهكهن، ﴿وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، به دلىيى ستهمكارانىش ئازارىكى به ئىشيان ههيه، ئەو ستهمكارانهى،

جگه له خوا ده که نه په رستراوی خوږيان و ده يکه نه هاوبه شی خوا، له دانانی
حه لال و حه پامدا، نه وانه سزاو نازاريکی به ئيشيان هه يه.

له راستييدا دانانی بهرنامه بو خه لک، کاری خوايه، هه ر خوا مافي هه يه
بفه رموی: خه لکينه! ئاوا بکه ن و ئاوا مه که ن، نه وه حه لاله و نه وه حه پامه، نه وه
چاکه و نه و خراپه، نه وه راسته و نه وه چه وته، به لام که سيکی دیکه نه و کاره
بکات و بلی: خه لکينه! فلان شته م قه ده غه کرد و، فلان شته شم پړگه پيدا،
بو وينه: زينا په وایه، مادام به ئاره زوومه نديی نړو مييه که بی، ليپرسينه وهی
له سه ر نيه، له پوژئاوا وایه، هه نديک له عه لمانيه کانی تیره ش ده يانه ووی لیره ش
وای ليبي، نيربازيی په وایه، پياو سوود په وایه، شه پابخوريی په وایه، قومار کردن
په وایه، بيگومان هه ر که سيک نه و شتانه په واکات، که خوا قه ده غه ی کردوون،
خوی له خه لک کردوته په رستراوو، ئا نه وه هاوبه ش دانانه بو خوا.

که واته: ده بی خه لک بزانی، هه ر په رله مانیک، حکوومه تیک، ده سته لاتیک،
ده سته کاریی حه لال و حه پامه کانی خوا بکات، له نيو ميلله تيکی مسولمان دا،
مانای وایه خوی له و خه لکه مسولمانه کردوته په رستراوو، نه گه ر نه و خه لکه ش
بيده نگ بی له به رانه ري داو، پشتگيريی بکات و، ده نگی پيداو له گه لی دابی،
نه وه بو ی به هاوبه ش بو خوادانان له قه لهم ده دری، ئنجا خوی دادگه ر
له و باره وه فه رموويه تی:

﴿ اَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ ﴾ ئايا
هاوبه شانيکیان هه ن، شتيکیان بو له دين داناون، که خوا مؤله تی له سه ر نيه.

بو وينه: خوا مؤله تی له سه ر نيه زينا په واکری، با ناویشی ليبری:
له شفروشيی، ده لين: نه و ئافره ته له شی خوی فروشته، يانی: نه گه ر نه يفروشي
و پاره وه رنه گری، قه يدي ناکات!! هه روه ها نه و شتانه ی خوا پيوستي کردوون،
نه و بی قه ده غه يان بکات، ئافره ت پيوسته خوی پوشته بکات، بلی: نه خیر،

یان بێنی توانج و پلاری لیدات، بۆ ئەوەی بەرگ و پۆشاکێ شەریعی دابنێ، یان پیاو بۆی هەیه زیاتر لە هاوسەرێکی هەبێ، بۆ ئەوەی ئافەرەتان زیاتر نەمێننەوه، بە قەیرە کچی و بە بێوەژنی و دوایی خراپە بڵاوبێتەوه، کەچی ئەو بلی: نەخێر نابێ بێ، پێی زینا دەدەن، بەلام پێی هاوسەرگیری حەلال نادن، هەروەها هەموو ئەو شتەکانی دیکە کە خوا ﷻ حەلالی کردوون، کەس بۆی نیە قەدەغەیان بکات و، هەموو ئەو شتەکان کە خوا قەغەیی کردوون، کەس بۆی نیە پەروایان بکات.

ئنجای خوا باسی سەرەنجامی ئەو هاوبەش بۆ خوادانەرە ستەمکارانە دەکات، دەفەرموێ: ﴿ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا ﴾، ستەمکاران دەبینی ترس و لەرزیان هەیه لە (سزای) ئەوەی کردوویانەو و دەدەستیان هێناوه، ﴿ وَهُوَ وَاَقَعُ بِهِمْ ﴾، ئەو (سزای) هەر دەشکەوێتە سەریان، ﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾، بەلام ئەوانە ی پڕوایان هێناوه، کردەوه چاکەکانیان ئەنجامداون، ﴿ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ ﴾، لە نێو میڤرگ و میڤرگوزارو گۆل و گۆلزارەکانی بەهەشتەکاندا، ﴿ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ﴾، هەرچی بیاوەی لەلای پەروەردگاریان هەیانە، هەرچی داوای بکەن، هەرچی دلایان بێخوازی، بۆیان دەستەبەر کراوه، ﴿ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴾، ئا ئەوەیه بەخششی گەوره.

﴿ ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾، ئەوەش ئەوەیه کە خوا موژدە دەدات بە ئەو بەندەکانی پڕوایان هێناوه و کردەوه باشەکانیان ئەنجامداون، موژدە ئەو ئەو پاداشته یان پێ دەدات. ﴿ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴾ پێیان بلی: من هیچ کرێ و پاداشتتان لێ داوا ناکەم، ﴿ إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى ﴾، مەگەر حەز کردنم بێ کە لە خوا نزیك ببنەوه، یانی: ئەگەر شتیکتان لێ چاوه‌ڕوان بکەم، هەر ئەوەیه کە حەز دەکەم لە خوا نزیك ببنەوه، پێم خۆشه لە خوا نزیك بن و بەندە ی خوابن، بۆ ئەوەی کۆیلە ی شتەکان و شەیتانەکان و مروڤەکان نەبن، ﴿ وَمَنْ يَقْرَفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ﴾، هەر کە سێک چاکە

بكات، ئېمە چاكىي له چاكه كهيدا بو زياد ده كهين، پاداشتي چاكتري ده دهنه وه، ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ به دنيايي خوا ليبوردهي سوپاسگوزاره.

له كوټايي دا ده فهرموي: ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ يان ئايا ده لين: (موحه ممه د) دروي به ناوي خواوه هه لبه ستوه؟ ﴿فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يُخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ﴾ {ئهو قسه يان درويه} چونكه نه گهر خوا بيه وي مؤر به سهر دلته وه دهنى، دلت مؤر ده كات {كه هيچ زانباريي تيدا نه مينى، چ جاي درو به ناوي خواوه بليى} ﴿وَيَمَحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾، خواش باتيل و شتي پووچ ده سرپته وه لاي ده بات، نه وه قسه يه ي نه وانيش پووچه وه، خوا به وه به لگه يه لاي ده بات، ﴿وَيُحَقِّقُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ﴾، (خوا) هه قيش ده چه سپينى به وشه كاني خو، ﴿إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾، به دنيايي نه وه به نهينى سينه كان ئاگاداره، نه وه نهينى نه ي كه له دل و سينه كاندا هينده نيسته جين، وهك بووبنه هاوهل و خواوه ني نه سينانه، خوا به وه نهينى نه ئاگاداره وه، ده زانى دلى تو چي تيدايه، ئنجا نه گهر شتيكي خراپت له دلدا هه بي، خوا دلت مؤر ده كات، و ليت قبول ناكات، وهك له سووره تي (الحاقه) دا، ده فهرموي: ﴿وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ﴾ ٤٤ ﴿لَاخْذَنَّا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴾ ٤٥ ﴿ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴾ ٤٦ ﴿فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ﴾ ٤٧، واته: نه گهر هه نديك قسه ي به ناوي ئيمه وه كردبانايه، ده ستي راستيمان ده گرت، دوايي له په گي مليمان ده داو، هيچ كام له ئيوه ش نه تانده تواني بهرگري ليكه ن!

خوا ئاوا هه په شه ده كات، كه پيغه مبه ر ﷺ چون ده تواني به ناوي خواوه شتيك بفرموي، خوا مؤله تي له سهر نه بي، نه پيغه مبه ري خوا ﷺ له خو ي ده وه شينيه وه، نه خوا ﷺ كه سيك ده كاته پيغه مبه ر ﷺ كه به وه شيويه مامه له له گه ل خواي بهرزي مه زندا بكات.

مەسەلە گەرنەکان

مەسەلە یەكەم:

خوا ﷻ خاوەن لوتف و مەرەبانە بە بەندەکانی و، بژیو دەریانەو، بەهێزو زالە، هەر کەسێکیش بۆ دوا پوژ کردو کۆش بکات، خوا بۆی زێدە دەکات، بەلام ئەوەی تەنیا بۆ دنیا هەولبەدات، پشکی خۆی لە دنیا دا پێدەبەری، بەلام لە دوا پوژدا بێ بەشە:

خوا ﷻ دەفەر مۆ: ﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾
 ﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾

شیکردنەوێ ئەم دوو ئایەتە، لە ھەوت بڕگەدا:

١- ﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ﴾، خوا بەرانبەر بە بەندەکانی بە لوتف (لَطِيف) ە. وشە (لَطِيف) م، ھەر بە: بە لوتف، خاوەن لوتف، مانا کردو، چونکە وشە (لَطِيف) یان بە چەند واتایەك لیکداوەتەو، بۆ وێنە:

یەك: (لَطِيفٌ بِهِمْ، أَي: بِالْإِخْلَافِ بِهِمْ) زۆر بە پەرۆشە بەرانبەر یان.

دوو: (بَارٌ بِهِمْ) زۆر چاکەکارە لە گەلیان.

س: (رَفِيقٌ بِهِمْ) زۆر نەرم و نیاوە لە گەلیان.

چوار: (حَفِيٌّ بِهِمْ) زۆر گەرنییدەرە پێیان.

کهواته: وشەى (لَطِيف) ھەر لە زمانى عەرەبىشدا وشەىە کەمان نىە تەعبیر بکات لە واتایە کەى، چ جاي لە زمانى کوردییەدا، کە زمانى عەرەبىی زۆر لە زمانى کوردی دەولەمەندترە.

کهواته: (لَطِيف) واتە: خاوەن لوتف، (لُطْف) یش، دەچیتەووە نێو ماناکانى میهرەبانى، بە بەزەى، چاکە کارى، پەنھانکارى خوا ﷻ خاوەنى لوتفە بەرانبەر بە بەندەکانى.

۲- ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ﴾ ھەر کەسێک بیهوێ بژیوى دەدا، وشەى (رِزْق) پێشتر مانامان کرد، بژیو، ھەرشێکە مەرووف پێوستى پێتە بۆ ژيانى دنىای.

کهواته: (رزق) تەنیا خواردن و خواردنەو ناگریتەو، بەلکو بەرگ و پۆشاک دەگریتەو، مāl و سامان دەگریتەو، کەل و پەلەکانى دیکە دەگریتەو، جێگەو رێگە دەگریتەو، ئەو لە ڕووە ماددىیە کە یەو، لە ڕووە مەعنەویە کە شەو دەسان تاعەت و، زانیاری و، تەقوا، ڕەوشى بەرزو، ئەنجامدانى ئەرکە شەرعییەکان، ھەموو ئەوانە دەگریتەو، یەك بە یەك دەلى: (رَزَقْنِي اللّٰهُ هَذَا الْعَامَ الْحَجَّ) خوا ئەمسال حەجى پێدام، حەجى کردە بژیوم، واتە: بژیوى مەعنەوی، یان دەگوترى: (رَزَقَهُ اللّٰهُ الْعِلْمَ) خوا زانیاری بە فلانکەس دا، یان دەگوترى: (رَزَقَهُ اللّٰهُ الْحِكْمَةَ) خوا حیکمەتى پێدا، یان: (رَزَقَهُ اللّٰهُ خُلُقًا حَسَنًا) خوا ڕەوشتیکی جوانى کردۆتە بژیوى، پێیداو.

کهواته: کە دەفەرموى: ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ﴾ بژیو بە ھەر کەسێک دەدا، بیهوێ، مەبەست ئەو یە خوا بە وىستى ڕەھای خوێ، لە بواری بژیو پێدان دا، مامەلە لە گەل بەندەکانیدا دەکات، لە راستیدا بەس خوا یە بژیوى ھەموو کەس دەدا، بەلام ھەر کەس بە ئەندازەى خوێ، وەك لە سوورەتى (ھود) دا، خوا دەفەرموى: ﴿وَمِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ ھود، واتە: ھىچ پێڕۆیەك نىە لەسەر زەوى، ھىچ ژياندارێك لەسەر زەوى نىە، مەگەر بژیوى

لەسەر خوايه، ئەك هەر هی مروڤه كان، بە هی ژياندارانیش، بە تیکرا، بە لام هەر کەسە و هەر ژياندارە بە پێی خوێ، بە گوێرەي سیستمیک خوا بژیوی دەدا، هەر زیندەوەرەو هەر ژياندارە، بە جوړیک، لەو بارەووش پێشتر کورته باسیکمان کرد، ئەووش بەو واتایە نیه کە مادام بژیو لەسەر خوايه، کەواتە ئینسان پالدا تەووەو هەلخزی، کردو کۆش و هەولدان بە خەرچ نەدات، بە لکو خوا لە میانێ هەولدانێ مروڤه كاندا، لە میانێ کارو کاسبیی و گەران و سوو پارانیاان دا بژیویان دەدا، ئەگەر کەم ئەگەر زۆر.

(۳) - ﴿وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾ هەر ئەویش (خوا ﷻ) بەهێزەو زāl و بالادەستە، کەواتە: خوا لوتفەکەي لە شوێنی خویدا بە کار دینێ، هێزو بالادەستییه کەشی لە جێی خویدا بە کار دینێ، بە دلنیا ییش خوا ﷻ خواوەنی هەموو سیفەتە بەرزو پەسندەکانە، چ ئەوانەي کە ئیمە دەیانزانین، چ ئەوانەي ئیمە نایانزانین، ئەوانەي ئیمە دەیانزانین، ئەوانەن زیاتر پەيوەستێ بە ژیا نی ئیمەو، بە گرنگی پێدانی ئیمەو هەیه، بە لام بێگومان سیفەتەکانی خوا، بەس ئەو نەدە نین کە ئیمە دەیانزانین، وەك لە فەرمايشتی پیغمبەریشدا ﷺ هاتو: {اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسُكَ، أَوْ أُنْزِلَتْ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ} (أخرجه ابن حبان: ۹۷۲، قال شعيب الأرناؤوط: إسناده صحيح).

واتە: ئەي خوايه! داوات لێدەکەم، بە هەر ناویکت کە کردووتە ناوی خوێ، یان لە کتیبە کە تەدا دا تەبە زانندە، یاخود فێری یەکیک لە دروستکراوەکانی خوێت کردو، یاخود لە لای خوێت هێشتووتەو لە زانیاری پەنھانتدا (بەس خوێت دەیزانی).

بە لام بێگومان خوا ﷻ هەر کەسە بە پێی ئەو کە شایستەي بێ، بە سیفەتەکانی لە گەلیدا مامەلە دەکات.

(۴) - ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ﴾ هەر کەسێک بەرھەم و کشتوکالی کۆتایی بوێ، (الحَرْثُ: إلقاء البذر في الأرض): (حَرْث): بریتیه لە تۆو وەشاندن، لە زەویدا. (حَرْثُ

الأَرْضَ، يَحْرِثُهَا) واتە: زەۋىيەكەى كىتلا، دەيكىلى يان تۆۋى تىدا ۋەشانى، دەيوەشىنى، بەلام لىرەدا: (احْرَثَ يَحْرَثُ أَي: يَكْتَسِبُ، وَأُطْلِقَ الْحَرْثَ هُنَا عَلَى ثَمَرَاتِ الْأَعْمَالِ وَقَوَائِدِهِ، أَي: مَنْ يُرِيدُ ثَوَابَ الْآخِرَةِ)، (يَحْرَثُ): (يَكْتَسِبُ)، شت بەدەست دىنى، لىرەدا ۋەشى (حَرْث) بە كارھىزاۋە بۇ بەرھەمى كىرەۋەكان و، سوۋدى كىرەۋەكان، واتە: ھەركەس پاداشتى پۇژى دۋاى دەۋى.

كەۋاتە: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ﴾، يانى: (مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا) ھەر كەسى پاداشتى پۇژى دۋاى بوى، يان ھەر كەسىك بەرھەمى پۇژى دۋاى بوى.

۵- ﴿زِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ﴾، ئىمە لەو بەرھەم و دەستكەۋتەيدا (كە بۇ پۇژى دۋاى مەبەستىھى پەيدى بىكەت) بوى زىاد دەكەين، چونكە خوا لە سوۋرەتى (الأنعام) دا، دەفەرمۇى: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾، واتە: ھەر كەسىك چاكەيەك بىنىت، دە (۱۰) بەرانبەرى، دە ھىندە پاداشت دەدرىتەۋە، بەلكو پىشتەر گۇمان لە سوۋرەتى (البقرة) دا، خوا ﷻ ۋىنەيەك دىنىتەۋە، كە ئەۋە دەگەيەنى، خوا يەك بە ھەۋتسەدەش پاداشت دەداتەۋە زىاترىش.

۶- ﴿وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا﴾، ھەر كەسىكىش كشت وكال و بەرھەمى دىناى بوى، لەۋە پى دەدەين، بە ئەندازەى ئەۋەى خۇى ماندوۋكردوۋ ھۆكارەكانى رەچاۋ كىرەۋى، يانى: ھەر كەسىك بە كىرەۋەكانى و بە ھەۋلدانەكەى، بەرھەمى دىناى بوى، دەستكەۋتى دىناى بوى، كە بىرىتە لە گۈزەرانى دىنا، ئىمە بەۋ ئەندازەيەى بوى دىارىيىكراۋە، پى دەدەين، ۋەك لە سوۋرەتى (الإسراء) دا، دەفەرمۇى: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ﴾، واتە: ھەر كەسىش زىانى پەلەى (دىناى) بوى، بە پەلە بوى پىش دەخەين، ئەۋەندەى كە ھەمانەۋى، بۇ ھەر كەسىك كە مەبەستمان بى.

۷- ﴿وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾، لە پۇژى دۋايدا، ھىچ پىشك و بەشى نىە.

بۆیهش له رۆژی دوایدا بـ بـهش دهـبـی، چونکه مه بهستی له كۆشش و
 كردهوهكانی، به دهستهینانی پاداشتی خواو، به رهه می رۆژی دوا یی نه بووه، یانی:
 ههر كه سیك بـو دوا رۆژ كار نهكات و، له كردهوهكانی دا مه بهستی نه بـی پاداشتی
 رۆژی دوا یی وه دهست یـنـی، بهش و پشکی لهو ی نابی، وهك شاعیر یك لهو
 بارهوه دهـلـی:

يَا مُؤْتِرَ الدُّنْيَا عَلَى دِينِهِ   وَمُشْتَرٍ دُنْيَاهُ بِالْآخِرَةِ
 بَعَثَ الَّذِي يَبْقَى مِمَّا يَنْقُضِي   تَبًّا لَهَا مِنْ صَفْقَةِ خَاسِرَةٍ

ئه ی ئه وه كه سه ی دنیای به سه ر دینیدا هه لـبـژاردوه، دنیای کرپوه دوا رۆژی پـیـداوه!
 شتیكت فروشتوه كه ده مـیـنـیه وه، به شتیك كه ده بریته وه، ههر له بهین
 بچی، چ سه ودا یه کی زیانباره!

با له وباره وه سـی فه رمایشتی پیغه مبه ریش بـیـنـی ﷺ:

یه كه میان: {عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَشَّرَ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِالسَّئَاءِ وَالرُّفْعَةِ،
 وَالنَّصْرِ، وَالتَّمْكِينِ فِي الْأَرْضِ، فَمَنْ عَمِلَ مِنْهُمْ عَمَلَ الْآخِرَةِ لِلدُّنْيَا، لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي الْآخِرَةِ نَصِيبٌ»}
 (أخرجه أحمد: ٢١٢٥٨، وقال الهيثمي (٢٢٠/١٠): رجاله رجال الصحيح، وأخرجه ابن حبان: ٤٠٥، والحاكم: ٧٨٦٢، وقال: صحيح الإسناد).

واته: ئوبه ی كوری كه عب ﷺ، دهـلـی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی: موژده
 بده بهم ئۆممه ته به رۆشینی و به رزی و یارمه تیبدان و پی چه سپێزان له زه ویدا
 (دهسته لات) [به مه رجیك كرده وه یه ك كه بـو رۆژی دوا یی ده یكه ن، مه به ستیان
 پیی دنیا نه بـی]، به لام ههر كه سیکیان كرده وه یه کی رۆژی دوا یی بكات، بـو
 وه دهستهینانی دنیا، له رۆژی دوایدا هیچ پشك و بهشی نه.

دووهمیان: {عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا
 لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى»} (أخرجه البخاري: ١، ومسلم: ١٩٠٧، وأبو داود: ٢٢٠١).

واته: عومهری کوری خه تئاب ﷺ ده لئ: پئغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی: بئگومان کرده وه کان (کرده وه چاکه کان) به پئی نیازو مه به سته کانن، بۆ ههر که سیکیش به گویره ی نیازو مه به سته که ی پاداشتی ههیه.

سَبِّهِمَان: اَعَزَّ اَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، قَالَ: تَلَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَّصِيبٍ﴾، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: يَقُولُ اللّٰهُ ﷻ: اِبْنُ آدَمَ! تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي اَمْلًا صَدْرَكَ غَنَى، وَاَسَدُّ فَقْرَكَ، وَاِلَّا تَفَعَّلْ، مَلَأْتُ صَدْرَكَ شُغْلًا، وَلَمْ اَسُدِّ فَقْرَكَ﴾ (أخرجه الترمذي: ٢٦٦٦، والحاكم: ج ٢، ص ٤٤٣، والبيهقي في الشعب: ج ٧، ص ٢٨٩، وَصَحَّحَهُ الألباني في «الصحيحة»: ٣٥٩).

واته: ئه بوو هوریه ره ﷺ ده لئ: رۆژێک پئغه مبهر ﷺ ئه م ئایه ته موباره که ی خوینده وه: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَّصِيبٍ﴾، دوا یی فه رمووی: خوا ﷺ ده فه رمووی: ئه ی رۆله ی ئاده م! بۆ به ندایه تی من خۆت یه کلابکه وه، سینته پڕ ده که م له بئ نیاز یی و، که لئنی هه ژاریشت بۆ ده گرم، به لام ئه گهر وانه که ی، سینته ده که م پرده که م له سه رقایی و، که لئنی هه ژاریشت بۆ ناگرم.

واته: ئه گهر ئینسان به راستی نیه تی لئ بئنی، به ندایه تی بۆ خوا بکات و به پئی تواناش ده ست بجوولئنی و ره چاوی هوکاره کان بکات، خوا ﷺ مشووری لئ ده خوات و سه ره رشتی ده کات، هه یچ گومانێک له وه دانیه، به ئه ندازه ی ئه وه که خۆت بۆ خوا یه کلای ی ده که یه وه، خوا سه ره ره رشتی ده کات، به ئه ندازه ی ئه وه که پشت به خوا ده به ستی، خوا پشت ده گری، به ئه ندازه ی ئه وه که له خوا چاوه روانی ده که ی، خوا پئت ده دا، به لام چاوه روانیه کی شیوه ی خۆزگه خواست، نا، به لکو ئومیده وار بوون.

(رجاء) ئومید، ئه وه یه که مرووف ئومیده وار بئ به ره حمه تی خواو، ده ستیش بجوولئنی، هوکاره کانیش ده سته بهر بکات به پئی توانا، به لام (أُمْنِيَّة) خۆزگه، ئه وه یه که ئینسان ههر خۆزگه بخوازی، به لام هوکاره کان نه گریته بهر.

مه سه له ی دووهم:

هەر کەس بەرنامەی ژيان بۆ خەڵك دابنێ، خۆی كردووە بە هاوبەشی خوا، كەسانێكیش بەو پازیبەن، بە ستمكار دادەنرێن، لە پۆژی دوايشدا ترس و لەزبان دەبێ لە كردهوهكانیان، سزاشیان هەر بە سەردی، بەلام پرۆادارانێ كردار باش، لە بەهەشتدا لە تێو باخ و گۆلزاردان، پێخەمبەريش ﷺ هیچ چاوه‌پوانییەکی لە خەڵك نیە، لە بەرانبەر گەياندنێ پەيامی خوادا پێیان، تاكە كرنیەك، پاداشتیك پێیان بخوازی، بریتیه لە هەزكردنی بە نیزیكیان لە خوا ﷻ:

خو ﷻ دەفەرموی: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (٢١) تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتٍ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾ (٢٢) ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْرَفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ (٢٣)

شیکردنەوێ ئەم سێ ئایەتە، لە سیژدە برگەدا:

(١)- ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ﴾، یان ئایا هاوبەشانێکیان هەن، وشە (أَمْ): هەندیک دەلێن: بە مانای: بەلام (بَلْ) ه، یانی: (بَلْ لَهُ شُرَكَاء) هەندیکیش دەلێن: بە مانای (بَلْ) و، هەمزە ئیستفهامی، یانی: (بَلْ أَلَهُمْ شُرَكَاء) بەلکو ئایا هاوبەشیان هەن؟ ئنجا (الْإِسْتِفْهَامُ لِلتَّوْبِيخِ وَالْإِنْكَارِ) پرسیارکردنە کە لێرەدا بۆ سەرزەنشتکردن و نکوولییکردنە، یانی: نەدەبوو هاوبەشیان هەبن و هاوبەشان بۆ خوا دابنێن، ئەوانە ی لە خەیاڵی هەندیک لە مەزگەکاندا دەیانەیننە پیزی خوا، وەك خوا مامەلەیان لەگەڵدا دەکەن، لە شتێك لە شتەکاندا، تاییبەتەندییەك لە تاییبەتەندییەکانی خوادا، وەك:

١- بە شێك له وه دیهێنانیان پالدهده نه لا.

٢- بە شێك له پهروهردگاریتی و به شێك له خاوهنداریتیان، پالدهده لا.

٣- یهكێك له سیفه تهكانی خواو یهكێك له ناوهكانی خویان بۆ بهکاربێنن.

٤- به شێك له پهروهرستی که تایبه ته به خواوه، بۆیان بهکاربێنن، تهوانه به هاوبهش بۆ خوا له قهلهمدراون له خهیاڵی ئهو هاوبهش بۆ خوا دانهرانه دا، تهگه رنا له واقعدا خوا هاوبهشی نین.

خوا دهفرمووی: ئایا هاوبهشیان هه ن:

(٢)- ﴿شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنُ بِهِ اللَّهُ﴾، له ئایین شتیکیان بۆ داناون، ڕێهکیان پێشانداون که خوا مۆله تی پێنه داوه؟ (شَرَعَ الدِّينَ وَشَرَعَهُ، أَي: سَنَّهُ وَبَيَّنَّهُ^(١)) وشه ی (شَرَعَ) به سیانی (ثلاثی)، و (شَرَعَ) به چواری (رُبَاعِي) ههردووکیان به مانای (سَنَّهُ وَبَيَّنَّهُ) ڕێهکه ی داناو پروونی کرده وه (شَرَعَ الدِّينَ) یان (شَرَعَ الدِّينَ) ههردووکیان یانی: به رنامه و، ئایینی دانا.

﴿مَا لَمْ يَأْذَنُ بِهِ اللَّهُ﴾، یانی: (مَا لَمْ يَأْذَنُ بِشَرْعِهِ وَتَشْرِيعِهِ) شتیك که خوا ڕی نه داوه، پێشان بدری و دابری، (الطبري) ده لێ: (مَا لَمْ يُبَحِّ اللَّهُ لَهُمْ ابْتِدَاعَهُ) ئایا به رنامه یه کیان داناوه که خوا بۆی ره و نه کردوون، ڕی پێنه داون دایه ی ن؟!

(٣)- ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾، تهگه ر وشه ی لێك جیاکردنه وه نه بووایه، دادوهرییان له نیوانیاندا ده کرا، وشه ی لێك جیاکردنه وه (كَلِمَةُ الْفَصْلِ) چیه؟ {هِيَ مَا قَدَّرَهُ اللَّهُ وَأَرَادَهُ مِنْ إِمْهَالِهِمْ. وَالْفَصْلُ: الْفَاصِلُ الَّذِي لَا تَرُدُّدَ فِيهِ} (كَلِمَةُ الْفَصْلِ): تهوه یه که خوا ویستوو یه تی مۆله تیان بدات، له دنیا دا سزایان نه دا له سه ر کرده وه خراپه کانیان، وشه ی (فَصْل) یش، بریتیه له هه لبرینی شتیك و بریار له سه ردانی که دل له دل دانی تیدا نه بی.

(الطبري) دهلى: (وَلَوْلَا السَّابِقُ مِنَ اللَّهِ فِي أَنَّهُ لَا يُعْجَلُ لَهُمُ الْعَذَابُ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَّهُ مَضَى مِنْ قَبْلِهِ إِنَّهُمْ مُؤَخَّرُونَ بِالْعُقُوبَةِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، لَفَرَعَ مِنَ الْحُكْمِ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ، بِتَعْجِيلِهِ الْعَذَابَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا) ^(١)، واتە: ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە خوا پێشتر بپریاری داوه، که له دنیادا سزایان نادات و پێشتر بپریاری داوه که سزادانیان دواخراوه هەتا بەرپاڤوونی قیامت، له دادوەریی کردن له نێوان تێوه و ئەوان دا، تەواو دەبوو، که سزایان بوو پێشبخات له دنیادا.

بەلام بە پێی سسیتمی که خوا دایناوه له ژیاى به شهردا، دنیا جیى ههولدان و کردو کو شهو، خوا ﷻ دەر فەتی داوه به مرو فەکان چی ده کهن و چۆن ده کهن؟ هیچ له مپهرو کو سپی له بهردهم دا دانه ناو، مه گەر عه قلی خویان و شه رعى خوای پهروه ردگار، ئەگەر نا هیچ کۆسپ و له مپه ریکیان له بهردهمدا نیه، چاکه ده کهن، یا خود خراپه ده کهن، به لام له قو ناغی کی دیکه ی ژیا ندا، که پوژی دوا ییه، له وێ له سه ر ئەوه که له دنیا دا کردوویانه، ئەگەر خراپ بوو بێ، سزاو، ئەگەر چاک بووبی، پاداشت ده درینه وه.

(٤)- ﴿وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، به دنیایى ستهمکارانىش نازارو سزایه کی به تیشیان هه یه، (ظَالِمِينَ) یانی: ئەو کافرو هاوبه ش بوو خوادانه رانه ی ستهمیان له خویان کردوه. ئەمه لی ره دا: (إِظْهَارٌ فِي مَقَامِ الإِضْمَارِ) دەر خسته له جیى په نهان کردن، خوا ده یتوانی بفه رموی: (وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) چونکه قسه له سه ر ئەوانه یه که هاوبه شیان بوو خوا داناوه، به لام به (ظالم) یش ناوزه ندیان ده کات، تا کو دهر که وێ که ئەوانه ی وێ رای هاوبه شدانان، ستهمکاریشن.

(٥)- ﴿تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا﴾، تۆ ستهمکاران ده بینى ترس و بیمیان هه یه له بهر ئەوه ی کردوویانه.

لی ره دا مه به ست پێی پوژی دوا ییه.

(۶) - ﴿وَهُوَ وَاَقَعُ بِهِمْ﴾، ئەو ەش كە لېي دەترسېن، ەەر دەكەوئە سەریان، یانی: (تَرَى يَا مُحَمَّدُ! الْكَافِرِينَ بِاللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَجَلِيلٌ خَائِفِينَ مِنْ عِقَابِ اللَّهِ عَلَى مَا كَسَبُوا فِي الدُّنْيَا مِنْ أَعْمَالِهِمُ الْخَبِيثَةِ)، ئەي موحەممەد ﷺ! {یان: ئەي ەەر كەسێك كە قورئان دەخوئێ!} تۆ بېروایان بە خوا لە پۆژی ەەلسانەو ەدا دەبینی، دل بە ترس و لەرز، زۆر ەەست بە ترس دەكەن، لە سزای خوا، لە سەر ئەو كردهو ە پيس و خراپانەي كردهوویان، ئنجا ئایا ترسەكەیان دەبیتە ەوی ئەو ەي دەربازبن؟ نەخیر، ﴿وَهُوَ وَاَقَعُ بِهِمْ﴾، ئەو سزایەش ەەر دەكەوئە سەریان. (وَقَعَ عَلَيْهِ: سَقَطَ عَلَيْهِ) كەوتە سەری، ئەو سزایە ەەر پێیانەو ە دەنووسێ، پێیانەو ە دەچەسپێ، (وَهُمْ ذَاقُوهُ لَا مَحَالَةَ) ئەوان ەەر دەشیچێژن، ەیچ دەره تانیان نیە.

ئەو ە بەنسەت ەاوبەش بو خوا دانەرانەو ە كە خوا بە ستەمكارانیش ناوژەدی كردهو، ئنجا بابزانین برواداران سەرنجامیان چۆنە؟

(۷) - ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ﴾، ئەوانەي بروایان ەیناوە {بە ەموو ئەو شتانەي پێویستە بروایان پێ بەیتێ} ەو كردهو ە چاكەكانیان ئەنجامدون، بە ەقل و دلیان، بە زمانیان، بە ئەندامەكانیان.

(۸) - ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾، ەەرچی بیانەوێ لە لای پەرورەدگار یان ەەیانە، ەەرچی ئارەزووی بكەن و بێخوازن ەەیانە.

ئەم تەعبیرە لە شوئینی دیکەش دا زۆر ەاتو ە لە قورئاندا: ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ چونكە وەك ەرەب گوتوو یانە: (كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَى) ەموو نیچیرەكان لە نیو (فَرَى) دان، (فَرَى): جۆرە ئازەلیكە زۆر قەلەو ە گوشتنە، پیم وایە بە كوردیی (چوالوو) و (كۆرەبەشە) ی پێدەلێن، كە ئەگەر بگیری، راوچی نیكتیفای پێ دەكات، ئنجا ئەو تەعبیرەش وایەو، بەو تەعبیرانەش ەاتو ە:

أ- ﴿وَهُمْ مَا يَدْعُونَ﴾، ەەرچی بێخوازن و بیانەوێ، ەەیانە، ئەمە ەموو شتێك دەگریتە نیو ەوی.

ب- له سوورەتی (الزخرف) دا، دەفەرموو: ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ (۷۱)، واتە: تێدایە (له بەهەشت دا) هەرچی نەفسەکان ئارەزووی بکەن و، هەرچی چاوەکانیش لەرزەتی لێ بکەن.

ج- له سوورەتی (فصلت) یشدا، دەفەرموو: ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ﴾ (۳۱)، واتە: هەرچی نەفستان ئارەزووی بکات بۆ ئێوە هەیه لەویدا، هەرچی بشیخوازن بۆ ئێوە لەویدا هەیه.

۹- ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾، ئا ئهوهیه بهخششی گهوره، وشه‌ی (فضل)، هه‌م به مانای به‌رزایی و پێگه‌ی به‌رز دی، وه‌ك (فُلَانٌ ذُو فَضْلٍ) واته: خاوه‌ن پێگه‌ی به‌رز، خاوه‌ن شه‌ره‌فه، خاوه‌ن به‌رزیه، هه‌روه‌ها به مانای زێده‌یی له به‌خشینه‌شدا دی، ده‌گوتری: (هُوَ صَاحِبُ فَضْلٍ عَظِيمٍ) یانی: ئه‌و زێده‌یی به‌ من داوه.

۱۰- ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، ئا ئهوهیه خوا موژده‌ی پێده‌دات به‌ بنده‌کانی، که‌ بڕوایان هێناوه‌و کرده‌وه‌ باشه‌کانیان کردوون، ﴿ذَلِكَ الَّذِي﴾ یانی: (ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ) وشه‌ی (به) نه‌هاتوه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی به‌ سیاق و سه‌لیقه ده‌زانری، ئا ئه‌وه‌یه که‌ خوا موژده‌ی پێ ده‌دات، به‌و به‌ندانیه‌ی ئیمانیان هێناوه‌و کرده‌وه‌ باشه‌کانیان کردوون، وه‌ك پێشتریش گوتمان: بڕوایان هێناوه، واته: به‌ هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی پێویسته‌ بڕوایان پێبه‌یتری، ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ کرده‌وه‌ باشه‌کانیان نه‌جامداون، چ په‌یوه‌ندیان به‌ دَل و عه‌قلیانه‌وه‌ هه‌بێ، چ په‌یوه‌ندیان به‌ ده‌رپینه‌کانی زمانه‌وه‌ بێ، چ په‌یوه‌ندیان به‌ نه‌ندامه‌کانه‌وه‌ هه‌بێ، له‌ خودی خوێاندا، له‌گه‌ڵ مَال و خێزان دا، له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگا دا، له‌گه‌ڵ گه‌وره‌و گچکه‌دا، هه‌مووی هه‌مووی ده‌گرێته‌وه‌.

وشه‌ی (رَوْضَات) کو‌ی (رَوْضَة) یه، (الرَّوْضَةُ: الْأَرْضُ ذَاتُ الْخَضِرَةِ؛ وَالْبُسْتَانُ الْحَسَنُ؛ يُقَالُ مَجْلِسُهُ كَأَنَّهُ رَوْضَةٌ) (رَوْضَة) به‌زه‌ویه‌کی سه‌وزایی ده‌گوتری، به‌ کورده‌یی می‌رگ و می‌رگوزار، گو‌ل و گو‌لزار، ده‌گوتری: کو‌ری فلانکه‌س ده‌لیی په‌وزه‌یه، وه‌ك باخچه‌و، گو‌ل و گو‌لزار.

دوایی خوا ﷺ ڕوو له پێغه مبه‌ری خاتهم ﷺ ده‌کات، چونکه ئه‌وان هه‌ندی جار پێغه مبه‌ری خاتهمیان به‌وه تۆمه‌تبار ده‌کرد، که مه‌به‌ستی هوکمرانییه، یان مه‌به‌ستی خو به‌سه‌ردا فه‌رزه‌کردنی هه‌یه، یان مه‌به‌ستی به‌ ده‌سته‌پێانی سه‌روهت و سامان، یان گه‌وره‌یی کردنه به‌سه‌ریاندا.

(١١) - ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ بَلَىٰ: به‌دنیایی (له‌سه‌ر گه‌یاندنی ئهم په‌یامه‌ی خوا) هه‌یج کرێ و پاداشتیکتان لێ داوا ناکهم، له به‌رانبه‌ریدا، جگه له خوشویستنی نیزیکی، خوشویستن له نیزیکییدا، واته: چاوه‌ڕوانییم ته‌نیا ئه‌وه‌یه: هه‌ز ده‌که‌م و پیم خو‌شه، ئیوه له خوا نیزیکی بن، شتیک چاوه‌ڕوان بکه‌م له ئیوه له به‌رانبه‌ر گه‌یاندنی په‌یامی خوادا پێتان، هه‌ر ئه‌وه‌یه که له خواتان نیزیکی بخره‌مه‌وه، ئه‌مه ئه‌و مانایه‌یه که له‌گه‌ڵ سیاقی ئایه‌ته‌کان و، له‌گه‌ڵ ئایه‌ته‌کانی دیکه‌شدا گونجاوه، بۆیه‌ش وا ده‌لێم: چونکه ئهم رسته قورئانییه، زانیانی ڕوونکه‌ره‌وانی قورئان، چوار مانایان بۆ داناون!

(١٢) - ﴿وَمَنْ يَفْتَرِ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا﴾ هه‌ر که‌سیک چاکه‌ بکات، چاکیی بۆی تیدا زیاد ده‌که‌ین. (يَفْتَرِ) یانی: (يَكْتَسِب) وه‌ده‌ست بێنێ.

واته: پاداشتی چاکتری ده‌ده‌ینه‌وه له کرده‌وه چاکه‌که‌ی خۆی.

(١٣) - ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ به‌ دنیایی خوا لێبوردی سوپاسگوزاره، واته: بۆ چاکه‌کاران له هه‌له‌و که‌م و کورپییه‌کانیان ده‌بووری، بۆ چاکه‌کانیشیان به‌ چاکتر پاداشتیان ده‌داته‌وه‌و، خۆی به‌رزیش سوپاسگوزاره سه‌باره‌ت به‌ به‌نده‌کانی.

کورتە باسیک لەبارەی مانای

﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ دود:

بەڕێزان!

هەرچەندە ئەم رێستە قورئانییە، پروونکەرەوانی قورئان زۆریان قسە لەبارەووە کردووە - وەك پێشتر گوتمان - سێ مانایان بۆ کردوون، بەلام مانایەك كە لە هەمووان پتر بە عەقل و دڵەووە دەنووسێ، لەبەر چەند بەلگەیەك كە ئاماژەیەکیان پێ دەکەین، ئەوێه:

١- ئەو خەلکینە! من هیچ کرێ و پاداشتیکم لێتان ناوی جگە لە حەزو خۆشەوێشتیم بۆ نیزیکیکتان لە خوای بەرزى مەزن. پێم وایە ئەم مانایەیان لە هەموویان رێکترەو، لە هەموویان لەگەڵ سیاقی ئایەتەکانیش دا گونجاوترەو، لەگەڵ کەسایەتی پێغمەبەریش دا ﷺ تەبایەو، لەگەڵ ئایەتەکانی دیکەى قورئانیشدا دێتەووە، کە لە چەند شوێنان خوا ﷺ ئەوێ جهخت کردۆتەووە کە پێغمەبەری خاتەم ﷺ هیچ چاوەروانییەکی لە خەلک نیە، بۆ وێنە:

أ- لە سوورەتی (ص)دا، دەفەرموێ: ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ﴾، واتە: بلی من هیچ کرێ و پاداشتیکتان لێ چاوەرێ ناکەم و من لە باری شان گرانکەرانیش نیم، یاخود من لە کەسانێک نیم شتێک بلیم وا نەبێ، لە لاف لێدەرەن نیم، لاف لێ بدەم و دەعوایەك بکەم، وا نەبێ.

ب- لە سوورەتی (الطور)دا، دەفەرموێ: ﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ﴾ (٤٠).

ج- هەر وەها لە سوورەتی (القلم)یشدا، هاتووە لە ئایەتی (٤٦)، دەفەرموێ: ﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ﴾، واتە: ئایا تۆ پاداشت و کرێیەکیان لێ داوا دەکەى،

بویه باری شانیان قورس بووه، له بهر نه داوايه ده که ویتته سهریان، نه و غه رامه يه ده یانکه ی، ثایا وایه! نه خیر.

ننجا با ته ماشایه کی قسه ی تویره ره وانی قورن بکه ی:

۲- له و باره وه نه ده ده قه دینین، که مانایه کی دیکه ی دووامی تیدایه:

(عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فِي قَوْلِهِ: {لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا، إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى} قَالَ: لَمْ يَكُنْ بَطْنٌ مِنْ بَطْنٍ قُرَيْشٍ إِلَّا وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَهُمْ قَرَابَةٌ، فَقَالَ: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا، أَنْ تَوَدُّوْنِي فِي الْقَرَابَةِ الَّتِي بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ) (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۳۴۹۷، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۲۶۲، وَأَحْمَدُ: ۲۰۲۵، ۲۵۹۴).

واته: عه بدوللای کورې عه عباس (خوا له خوې و بابې رازی بی)، له باره ی فره مایشتی خواوه که ده فره موې: ﴿لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ ده لای: هیچ به ره بابیک له به ره باب به کانی قوره یش نه بوو، هیچ تیره یه ک له تیره کانی قوره یش نه بوو، مه گهر له نیوان پیغه مبه ری خوا ﷺ و نه واندان نیزیکی هه بووه، (قوره یش له نه سه بی دووریاندا، هه موویان ده چنه وه سهر عه دنان و، عه دنان ده چپته سهر ئیسماعیل)، بویه پیغه مبه ر ﷺ، خوا پیی فره موو: بلای: له به ران به ر گه یان دنی په یامی خوا دا، هیچ کرې و پاداشتیکتان لای دا وانا که م، جگه له وه ی له بهر نه و خزماتییه ی له به یمناندا هه یه، منتان خوشبوې.

واته: ره چاوی خزمایه تیمم له گهل دا بکه ن، که نه وه ش له راستیدا کرې و پاداشت نیه، به لکو له خوداهیتانه دی سیفه تیکی به رزو په سنده، که له قازانجی خو تانه، له سهرده می نه فامییشدا قوره یشیه کان، زور باسی خزمایه تی و، گه یان دنی په یوه ندییه کانی خزمایه تییان ده کرد.

هه لبه ته نه و واتایه ی عه بدوللای کورې عه عباس ده یه پنی، له گهل نه وه دا که تیمه ش گوتمان، تیکنایگری، چونکه نه وه ش کرې و پاداشت نیه واته: شتیک نیه

پێغه‌مبەر ﷺ لێی بە‌هره‌مه‌ندبێ، ئە‌گەر ئە‌وان رە‌چاوی پە‌یوه‌ندی خزمایه‌تی له‌گه‌ڵدا بکه‌ن، به‌ قازانجی خۆیان ته‌واو ده‌بێ، سیفه‌تێکی باش له‌ خۆیان دێننه‌ دی، پێغه‌مبەر ﷺ هیچ سوودێکی ماددی پێناگات، تا‌کو به‌ کرێ و پاداشت بو‌ی له‌ قه‌ڵه‌م بدرێ، هه‌روه‌ها سوودێکی مه‌عنه‌ویی به‌ تایه‌ت، پێ ناگات.

ئهو مانایه‌ی له‌ عه‌بدوڵلای کوری عه‌بباسه‌وه هێنا‌مان، (الطبري) ئهو مانایه‌ زیاتر هه‌ڵده‌بژێری، وه‌ك له‌ ته‌فسیره‌که‌ی خۆی دا^(١)، ده‌لێ: (وَأَوَّلِي الْأَقْوَالِ فِي ذَلِكَ بِالصَّوَابِ، وَأَشْبَهَهَا بِظَاهِرِ التَّنْزِيلِ: قَوْلُ مَنْ قَالَ: مَعْنَاهُ: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ! إِلَّا أَنْ تَوَدُّوُنِي فِي قَرَابَتِي مِنْكُمْ، وَتَصِلُوا الرَّحِمَ الَّتِي بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ).

ده‌لێ: نیزی‌کترینی قسه‌کان له‌وباره‌وه له‌ راستیه‌وه‌وه، وێ‌چوو‌یتزینیان به‌ رواله‌تی ئایه‌ته‌کان، قسه‌ی که‌سێ‌که‌ که‌ گوتوو‌یه‌تی مانایه‌که‌ی ئه‌وه‌یه: من له‌ به‌رانبه‌ر ئه‌و پە‌یامه‌ی خوا‌دا، هیچ پاداشت و کرێ‌هه‌کتان لێ داوا ناکه‌م، ئه‌ی کومه‌لی قورە‌یش! مه‌گەر ئه‌وه‌ که‌ له‌به‌ر خزمایه‌تییم له‌گه‌ڵتاندا خۆشتان بو‌یم و، ئه‌و پە‌یوه‌ندییه‌ خزمایه‌تییه‌ی له‌ ئێ‌وان من و ئێ‌وه‌دا هه‌یه، بێ‌گه‌یه‌نن.

ئنجاهه‌ر (الطبري) مانای یه‌که‌میش هه‌ر دێنی و ده‌لێ: (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ أَثَرًا النَّاسِ! عَلَى مَا جِئْتُكُمْ بِهِ أَجْرًا، إِلَّا أَنْ تَوَدُّوْا إِلَى اللَّهِ، وَتَقَرَّبُوا بِالْعَمَلِ الصَّالِحِ وَالطَّاعَةِ)^(٢)، واته‌: بلی: ئه‌ی خه‌ڵکینه‌! له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی بو‌م هێنا‌ون، هیچ کرێ و پاداشتێ‌کتان لێ داواناکه‌م، مه‌گەر ئه‌وه‌ که‌ خۆتان له‌ لای خوا خۆشه‌ویست بکه‌ن، به‌ کرده‌وه‌ی چاک و به‌ فرمانبه‌ری خۆتان له‌ خوا نیزی‌ک بخه‌نه‌وه، به‌س ئه‌و چاوه‌روانییه‌م لێتان هه‌یه، (الطبري) ئه‌و ده‌قه‌ی هێنا‌وه^(٣)، به‌ چه‌ند رێ‌وایه‌تێ‌کی جیا‌و له‌ چه‌ند که‌سێ‌کی جیا‌وه.

(١) جامع البيان: ج٢٥، ص٧.

(٢) جامع البيان: ج٢٥، ص٢٦.

(٣) به‌ ژماره‌کانی: ٣٠٧٢٢ و ٣٠٧٢٣ و ٣٠٧٢٤ و ٣٠٧٢٥ و ٣٠٧٢٦.

بەلام وپرای ئەم دوو مانایە، مانایەکی دیکەشیان هێناو:

٣- ئەویش ئەوەیە: (إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) یانی: (إِلَّا أَنْ تُحِبُّوا قَرَابَتِي)، واتە: هیچ کرێهەکتان لێ داوا ناکەم، مەگەر ئەوە که خزمەکانی منتان خوشبوین.

ئنجای ئەوانە - بەتایبەتی شیعە - خزمەکانیشیان خولاصە کردوون لە: عەلی و فاتیمە و حەسەن و حوسەین و منداڵەکانی ئەوان دا (خوا لێیان پازی بێ)!

کە لە راستیدا ئەم قسەیه، هەم لە گەڵ سیاقی ئایەتەکان دا ناگونجی، هەم لە گەڵ ئەو ئایەتەکانی دیکەدا که خوای پەرورەدگار هەمیشە پیغەمبەری ﷺ بەو پێناسە کردو، هیچ چاوەڕوانییەکی لە خەڵک نیە، بەلام ئەگەر بێ: وەرن خزمەکانی منتان خوشبوین و چاکەیان لە گەڵدا بکەن، ئەوە جورێکە لە کرێ و پاداشت و، لە گەڵ ئەو ئایەتەکانی دیکەدا، که دەفەرموی: ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ﴾ (٨٦) ص، تیکدەگیری، بەلام ئەو مانایەکی (الطبري) هەڵبژاردو، که دەلی: ئەوە که پەيوەندیی خزمایەتییم لە گەڵ بگەیهنن، پیغەمبەر ﷺ مەبەستی پێ ئەوە نەبوو، سوودیکی ماددی پێ بگەیهنن، بەلام که بێ: خزمەکانی منتان خوشبوین و جیايان بکەنەو لە خەڵکی دی، بە تەئکید ئەوە جورێکە لە پاداشت، چ پاداشتی ماددی بێ، چ مەعنەوی بێ، که بە داخەو تەفسیرکانی شیعەکان بەس ئەو مانایە دێنن، بۆ وێنە:

تەفسیری (المیزان)^(١) لەو بارەو تەفایلی زۆری هێناو، هەر وەها تەفسیری (مونه) که تەفسیریکی فارسیی شیعەکانەو لە ژێر چاودێریی (ناصر مکارم شیرازی) و، کۆمەڵێک لە زانایانی شیعەدا نووسراو^(٢)، بیست و دوو (٢٢) لاپەرە لەو بارەو دواو دەمارگیرییەکی زۆر بێ مانا و بێ سوود، لەو تەفسیرەدا لەو بابەتەدا هەیه، وەك جاری دیکەش هەر ئاماژەم پێداو، بەلام هیچ بەلگەیهك

(١) ج ١٨، ص ٤٢ تا ٤٨.

(٢) ج ٢٠، ص ٤٠٢ - ٤٢٤.

ئەو قسانەى ئەوان پشتراست ناکاتەو، کە مەبەست لە: (إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) یانی: (إِلَّا أَنْ تُحِبُّوا قَرَابَتِي) رۆالەتی ئایەتەکش ئەو هەر ناگەیهن.

(ابن کثیر) لەوبارەو لە تەفسیرەکەى خۆیدا^(١) ئەم دەقەى هیناوە: (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَمَرَ اللَّهُ بِمَوَدَّتِهِمْ؟ قَالَ: فَاطِمَةُ وَوَلَدُهَا، عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) (أخرجه الطبراني في المعجم الكبير (٤٤٤/١١) وترتيب الأمالي للشجري برقم: ٧٠٦)، شیعە ئەم دەقە، بە بەلگە دیننەو.

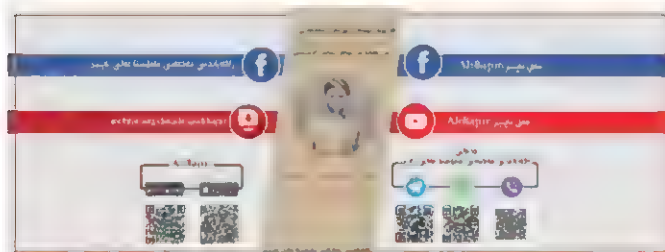
واتە: عەبدوللای کورێ عەبباس (خوا لێیان رازی بێ) گوتووێتی: کاتێک ئەم ئایەتە هاتە خوار: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾، گوتووێیانە: ئەى پێغەمبەرێ خوا! ئەوانە کێن کە ئیمە فەرمانمان پێکراوێ خوشمان بوین؟ ئەویش ﷺ فەرمووێتی: فاتیمەو منداڵەکانی.

بەلام (ابن کثیر) دەلى: (وَهَذَا إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ، فِيهِ مُبْهَمٌ لَا يُعْرَفُ، عَنْ شَيْخٍ شَيْعِيٍّ مُتَحَرِّقٍ، وَهُوَ حُسَيْنُ الْأَشْقَرِ، وَلَا يُقْبَلُ خَبَرُهُ فِي هَذَا الْمَحَلِّ. وَذَكَرَ نُزُولَ هَذِهِ الْآيَةِ فِي الْمَدِينَةِ بَعِيدٍ؛ فَإِنَّهَا مَكِّيَّةٌ وَلَمْ يَكُنْ إِذْ ذَاكَ لِفَاطِمَةَ أَوْلَادٌ بِالْكَلْبَةِ، فَإِنَّهَا لَمْ تَزَوْجَ بَعْلِي إِلَّا بَعْدَ بَدْرِ مِنَ السَّنَةِ الثَّانِيَةِ مِنَ الْهَجْرَةِ).

واتە: ئەمە سەنەدێکی بێهێزەو، رۆوییەکی نەناسراو هەیه، نازانری کێیە، ئەویش لە شێخێکی سووتاوی شیعیهو کە پێی دەگوتری: (حُسَيْنُ الْأَشْقَرِ) کە پیاوی وەك ئەو لەو بارەو، ئەو هەوالەى لێ وەرناگیرى، (یانی: جێى متمانە نیه)، ئنجا ئەو کە باس دەکری: ئەم ئایەتە لە مەدینە هاتۆتە خوار، ئەو دوورە، چونکە ئەم ئایەتە مەککەییەو فاتیمەش (خوا لێی رازی بێ)، ئەو کاتە هیچ منداڵی نەبوون {کە ئەم ئایەتە هاتۆتە خوارى، کە سوورەتێکی مەککەییە} چونکە فاتیمە هاوسەرگیریی لەگەڵ عەلى دا نەکرد، مەگەر دواى جەنگی بەدر، لە سالى دووهمى کوچیی دا.

واتە: بەلای کەمەوێ پێنج، شەش سالی دواى هاتنە خوارى ئەم سوورەتە،
 کە ئەگەر ئەم سوورەتە لە سالی هەشت و نۆی پێغەمبەرێ تێش دا هاتبێتە
 خوارى، هەتا سالی سێزدە، هەر لەوێ بوون، دواى دوو سالی ئەو،
 یان: بەلای کەم پێنج سالی پێچوون، ئەوجار فاتیمە و عەلى (خوا لیان پازى
 بێ) هاوسەرگیریان کردووە، دواى سالیك، دوو سالی پێچوون، تاكو حەسەن
 و حوسەین هاتوونە دنیا!

کەواتە: ئەوێ کە ئەوان گوتووینە، هیچ رێى تێناچى، بۆیە وەك گوتمان: ئەو
 مانایەى بێ گری و گۆلە هەر ئەوێ: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ بلى: هیچ
 گری و پاداشتتان لى داوا ناکەم، ﴿إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ مەگەر خۆشویستنى
 من بۆ نیزیکیتان لە خوا، شتێك کە لە ئێوێ چاوەرێ بکەم هەر ئەوێ،
 کە ئێوێ زیاتر لە خوا نزیك بن، خۆتانى ئێوێ نزیك بخەن، بە هۆی کردەوێ
 باش و فەرمانبەرێوێ بۆ خوا، خۆتان لە خواوێ نزیك بخەن، بەس ئەو
 چاوەروانیەم ئێتان هەیه.

مه سه له ی سییه م:

بیرپروایه کان ده لێن: موحه ممه د قورئانی به ناوی خواوه هه لبه ستوه، به لام راست نیه، چونکه نه گهر شتیکی وا بکهی (ئه ی موحه ممه د!) خوا دلت مۆر ده کاو، خوا ناهه ق لاده بات و هه ق ده چه سپینی به وشه کانی و، خوا به نهینی سینه کانی ش زانیه:

خوا ﷻ ده فرموی: ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشِئِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ وَبِمَضِ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحَقِّقِ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (٢٤)

شیکردنه وی ئه م ئایه ته، له پینچ برگه دا:

(١) ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾، یان ئایا ده لێن: درۆی به خواوه هه لبه ستوه، یانی: (أَيَقَعُ فِي قُلُوبِهِمْ وَيَجْرِي فِي أَلْسِنَتِهِمْ أَنْ يَنْسُبُوا مِثْلَهُ إِلَى الْإِفْتِرَاءِ عَلَى اللَّهِ) ئایا ئه وه ده چیته زه نینانه وه و به سه ر زمانیان دادی، که موحه ممه د پالده نه لای ئه وه درۆی به ناوی خواوه هه لبه ستی؟! بیگومان ئه مه پرسیار کردنیکی نکو و لیلی که رانه و سه ر زه نشکه رانه یه، واته: چۆن شتی وایان به دلدا دی؟ چۆن شتی وایان به عه قلدای دی؟ چۆن شتی وایان به سه ر زماندا دی؟ که موحه ممه د ﷻ ئه و پیاوه راست و ساغه که به حه یاتی درۆی له گه ل مروقه کاندانه کردوه، ئیستا به ناوی خواوه درۆ هه لبه ستی، چۆن ریگا به خوایان ده ده ن شتی وا به چیته عه قل و دلایانه وه؟!

(٢) ﴿فَإِنْ يَشِئِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾، ئنجا نه گهر خوا بیهوی مۆر به سه ر دلته وه ده نی.

ئه مه دوو واتایان بو لیکداونه وه:

أ/ (يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ، وَحِينَئَذٍ تَفْتَرِي عَلَى اللَّهِ) نه گهر خوا بیهوی، مۆرت به سه ر دله وه ده نی، ئنجا که مۆری به سه ر دله وه نای، درۆ به ناوی خواوه هه لده به ستی.

ب/ (يَطْبَعُ عَلَى قَلْبِكَ، فَلَا يَبْقَى فِيهِ شَيْءٌ مِنَ الْعِلْمِ وَالْعَقْلِ) خوا مۆر به سەر دلتوه دهنى، هيچ زانيارى و فام و هوښى تيدا ناميى، به لام خوا ﷻ كه توى كردوه به پيغه مبهري خو، كه واته: تو باشترين بهندهى خواى و مۆرى به سەر دلى توه نه ناوه، تاكو تو به ناوى خواوه درو هه لبه ستى، پاشان تو له و په ږى عيلم و عقل و هوښ و گوښداى، كه واته: به و واتايى ديشيان ديسان مۆر به سەر دلى توه نه ناوه.

(۳) - ﴿وَمَسَّحُ اللَّهُ الْأَبْطَلُ﴾ خواش پوچ و ناهه ق ده سپرته وه، لايده بات، يانى: عاده قى خوا وايه و ياساى خوا وايه، ناهه قى كه به ناوى ته وه وه بگوترى، لايده بات.

(۴) - ﴿وَبِحَقِّ الْحَقِّ بِكَلِمَتِهِ﴾ (خوا) به وشه كانى هه ق ده چه سپيى و، ناهه قيش لاده بات، كه واته: تو ته گهر به ناوى خواوه درو هه لبه ستبايه، خوا له دلتا ده سپرته وه وه، هه قى ده چه سپاند، ئيستا كه تو به رده وامى له سهر گهياندى په يامى خوا، كه واته: ته وه درو هه لبه ستى نيه به ناوى خواوه، به لكو په يامى خوايه ده يگه يه نى.

(۵) - ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ به دلى ياي ته وه به نه ينييه كانى سينه كان ناگاداره، (أَي: عَلِيمٌ بِمَا فِي صَدْرِكَ، وَصُدُورُهُمْ فَيَجْرِي الْأَمْرُ عَلَى حَسْبِ ذَلِكَ) خوا زانايه به وه كه له سينه ي توو، سينه كانى به رانه ره كانيشتا هه يه، به پي ته وه ش خوا ﷻ مامه له تان له گه لدا ده كات.

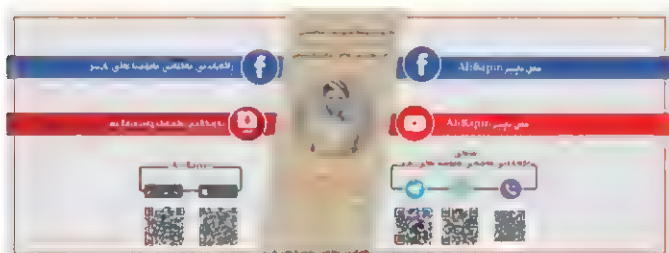
وشه ي (ذَاتُ الصُّدُورِ) واته: (صَاحِبَةُ الصُّدُورِ) خواوه نى سينه كان، (الْأَسْرَارُ الْمُتَمَكِّنَةُ فِي الصُّدُورِ فَكَأَنَّهَا هِيَ أَصْحَابُهَا الْمَالِكَةُ لَهَا) ته وه نه ينييه نيه كه له سينه كاندا چه سپاون، وه كه ته وه نه ينييه بووبن به خواوه نى سينه كان، يان هاوه لى سينه كان.

له سووره قى (الحاقة) شدا، خواى په روه ردگار باسى ته وه بابه ته ده كات، كه ده فه رموى: ﴿وَلَوْ نَقُولَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ﴾ ٤٤ ﴿لَا خِذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴾ ٤٥ ﴿ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴾ ٤٦ ﴿فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ﴾ ٤٧، واته: ته گهر هه ندى قسه ي به ناوى تيمه كردبانايه. قولى راستييمان ده گرت. دوايى ده مارى مليمان ده پري

. هیچ کام لە ئێوەش نەتاندەتوانی بەرگری لێکەن و ببنە پەردەو ئیوانێک لە ئیوان ئێمەو سزادانیدا.

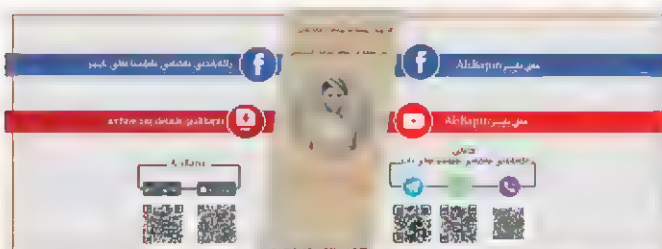
کەواتە: ئەوەی موحەممەد ﷺ دەیفەرمووی، پەيامی خواپە پێتان ڕادەگەیەنێ، هەر بۆیەش خوا ئەو پەيامە ی خۆی دەچەسپێنێ، وەك ئیستا دەبینین، ئەو پەيامە ی خوا بە هەموو دنیا دا بلأو بۆتەو، بێ ئەوەی نەك وشەیهك، بەلكو پیتیکیشی کەم و زیاد کرابێ، کەواتە: خوا بۆ خۆی خاوەنی ئەو پەيامەیه، موحەممەد ﷺ تەنیا گەیاندى لەسەرەو لە خۆیهوه نەگوتو، نە بە ناوی خواو، نە بە ناوی خۆیهوهو، نە هیچ کەسیش فیڕی کردو، بەلكو خوا چۆنی بێ فەرموو، ئەویش گەیانووێتی بە خەلك.

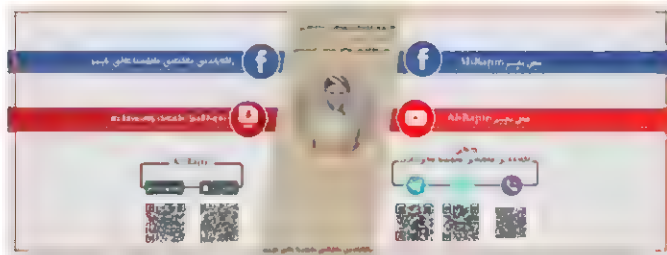
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی چوارەم

پېئاسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسە مان يازدە (۱۱) ئايەت دەگرېتە خۆى، ئايەتە كانى: (۲۵ - ۳۵)، كە تىياندا چەند بابەتتىكى جۇراو جۇر خراونە پروو:

(۱)- تەوبە قىبوولكىردى خوا لە بەندە كانى و لىيوردنى، وەلامدانەوہى بۇيان و، زيادكىردنى لە بەخشى بۇ ئەوانەى كە داواى لىدەكەن و، بەندايەتتى بۇ دەكەن و چاوەروانىي لىدەكەن.

(۲)- بژيودانى خوا ﷻ بۇ بەندە كانى بە ئەندازە، تاكو ياخىي و بوغرا نەبن و لە كەوۆلى خۇيان دەرنەچن.

(۳)- ناردنى خوا ﷻ بۇ ئاوى ئاسمان، پاش ئائومىد بوونى مروقان لەوہى لە سەريۆە ئاويان بۇ دابەزىئرى.

(۴)- دروستكىردنى ئاسمانەكان و زەوى و، ژياندارانى نىويان و، كۆكردنەوہيان لە پۇژى دوايى دا.

(۵)- بەلاو گرفتارىيەكان دەرھاويشتەى كردهوہى خراپى دەستى خەلكن، ئەوانىش دەستەوسانكەرى خوا نين لە زەويدا، واتە: ناتوانن لە ژىر پكىفى خوا دەرېچن و دەرېاز نابن، ئەگەر بىەوى سزايان بدات، ياخود بىەوى لەم سەر زەوييە لايانبەرى و، ژيانى دىنيان كۆتايى پى بىنى.

(۶)- كەشتىيەكانىش لە دەريادا لە نىشانەكانى خوان، كە ئەگەر بىەوى نغرويان دەكات و، مروققەكانىش رىي قوتاربوونيان نابى.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ۚ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ ۗ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ إِنَّهُ

بِعِبَادِهِ خَيْرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ،
 وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ
 وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ
 أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ
 اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ
 الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوقِنَ
 بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجْدِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَحْصٍ ﴿٣٥﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{ههروهه (خوا) ئه وه کهسهیه که گه پانه وه (تهوبه) له بهنده کانی وهرده گری
 و، له خراپان خوشده بی و، ده شزانی (مرۆقه کان) چی ده کهن ﴿٢٥﴾ ههروهه ها
 وه لأمی ئه وانesh ده داته وه، که پروایان هی ناوه و کرده وه چاکه کانیان کردوون
 و، له چاکه ی خویشی بویان زیاد ده کات، ئه وانesh که بی پروابوون، ئازاریکی
 توندیان ههیه (له پوژی دوایی دا) ﴿٢٦﴾ ئه گهر خوا بژیویشی بو بهنده کانی
 بلاو کردبایه وه، ده ستردیژیان له زه ویدا ده کرد، به لام ئه وه ی بیهوی به ئه ندازه
 دایده به زینتی، به دنیایی ئه وه شاره زاو بینهری بهنده کانیه تی ﴿٢٧﴾ ههروهه ها
 (خوا) ئه وه کهسهیه دوای ئه وه ی (مرۆقه کان) بی هیوابوون، ئاو (باران و به فرو
 ته رزه) داده به زینتی و، به زهیی خو ی بلاوده کاته وه وه، ههر ئه وه سه ره رشتیاری
 ستایشکراو ﴿٢٨﴾ دیسان له نیشانه کانی (پهروه ردگار ییتی) وی، دروستکردنی
 ئاسمانه کان و زهوی و، ئه وه پیرۆییانه ن که تییاندا بلاوی کردوونه وه وه، ههرکاتیش
 بیهوی له سه ره کو کردنه وه یان توانایه ﴿٢٩﴾ ههر به لایه کیشان تووش بی، له
 سۆنگه ی ئه وه وه یه، که وه ده ستان هی ناوه (له خراپه) و له زوریش خوشده بی

﴿۳۰﴾ ئېۋەش دەستەوسانكەر (ی خوا) نین له زهویداو، جگه له خواش هیچ سەرپەرشتیار و سەرخره (و پشتیوان) یکتان نیه ﴿۳۱﴾ ههروهها له نیشانهکانی (پهروهردگاریتی) وی (کهشتیه) به دهريادا رۆشتوووهکانن، وهك چيايهکانن (له بهرزیی دا) ﴿۳۲﴾ ئەگەر (خوا) بیهوی بایهکان دهووستیتنی، ئیدی (کهشتیهکان) لهسەر پشتی (دهریا) به چهساوی و نهجوولایی دهمیننهوه، بهراستی لهوهدا نیشانه ههن، بۆ ههر زۆر خۆراگریکی زۆر سوپاسگوزار (بۆ خوا) ﴿۳۳﴾ یان به هوی ئەوهوه (که سهرنشینهکانیان) کردوویانه (له خراپه و تاوان) کهشتیهکان له نیو دهبات و، له زۆر (کردهوهی خراپ) یش خوشدهبی ﴿۳۴﴾ لهو کاتهشدا ئەو کهسانه ی له دژی نیشانهکانمان شه ره قسه دهکهن، دهزانن هیچ پهناگهیهکیان نیه ﴿۳۵﴾.

شیکردنهوهی هه ندیک له وشهکان

(لَبَعَوْا فِي الْأَرْضِ): واته: له زهویدا دهستدریژی دهکهن، سنوورشکینیی دهکهن، (البغي: طَلَبُ تَجَاوَزُ الْإِقْتِصَادِ فِيمَا يُتَحَرَّى، تَجَاوَزَهُ، أَمْ لَمْ يَتَجَاوَزَهُ) (بغی): بریتیه له داواکردنی تپه پهراندن له حاله تی میانجیی، له شتیکدا که خهفتانی تیدا دهکری، ئنجا چ ئەو سنوورشکاندنه بووبی، چ نه بووبی.

(الْعَيْثُ): (أَي: الْمَطَرُ)، (غيث): به مانای باران دی، هه ندیکیش گوتوویانه: بارانیکه له دوا ی وشکه سالیی، دهگوتری: (اسْتَغْنَتْهُ أَي: طَلَبْتُ الْغَوْثَ، أَوِ الْعَيْثُ مِنْهُ) (اسْتَغْنَتْ): به مانای داوام لیکرد، داوا ی هاوکارییم لیکرد، که له فریام بی، یاخود داوا ی بارانم لیکرد.

(فَنَطَوْا): (الْقُنُوطُ: الْيَأْسُ مِنَ الْخَيْرِ)، (قُنُوط): بریتیه له تهما برابوون، بی ئومیدبوون له خیر و چاکه.

(بَثَّ): (نشر) بلاوی کردۆتهوه، (أَصْلُ الْبَثِّ: التَّفْرِيقُ وَإِثَارَةُ الشَّيْءِ، كَبَثُ الرِّيحِ الْتَرَابِ) وشهی (بَثَّ): له ږیشه دا به مانای لیک جیاکردنه وه و بلاوکردنه وه یه، ههروهه باریته له وه شتیك بلاوېکړیته وه، یانی: له شوینی خوئی هه لېستیږی، وهك چوون با خوول ږاده مالئ و، له شوینی خوئی لایده بات.

(دَابَّةٌ): (يَرْوَى، الدَّبُّ وَالدَّيْبُ: الْمَشْيُ الْخَفِيفُ، وَالدَّابَّةُ، يُسْتَعْمَلُ فِي كُلِّ حَيَوَانَ، وشهی (دَبُّ وَدَيْبُ): به ږویشتنی هیواش ده گوتږی، وشهی (دَابَّةٌ): به کارده هیږی بو هه موو ژيانداريک، که ته گهر بو هه موو ژيانداريک به کار بهیږی، که واته: فريشتانیش ده گړیته وه، نه وانیش خاوه نی ژيانن.

(مُصِيبَةٌ): (الْمُصِيبَةُ: الرِّمِيَّةُ، ثُمَّ اخْتَصَّتْ بِالنَّائِبَةِ) (مُصِيبَةٌ): باریته له تیريک که له نشان ده دات، (أَصَابَهُ يُصِيبُهُ، فَهُوَ مُصِيبٌ) یانی: لیتدا لیتده دا، نهو لیتده رو پیکه ره، به لام دوايي بو به لا به کار هیږاوه، به لایه ك که به سهر مروؤف دیت.

(الْجَوَارِ): (الْجَرِي: الْمَرُّ السَّرِيعُ) (جَرِي): به مانای ږویشتنی خیرا دی، (جَوَارِي) کوئی (جَارِيَة) یه، (الْجَارِيَّةُ: السَّفِينَةُ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ)، (جَارِيَة): بهو که شتیبه ده گوتږی که به ده ریادا ده ږوا، هه م به (جَوَارِي) به (ی)، هه م به (جَوَارِ) به ژیر (گسر) خوږاوه ته وه.

(كَأَلَاغَلَمٍ): (الْعَلَمُ: الْأَثَرُ الَّذِي يُعَلَّمُ بِهِ الشَّيْءُ، كَعَلَمِ الطَّرِيقِ وَعَلَمِ الْجَيْشِ، وَسُمِّيَ الْجَبَلُ عَلَمًا) (أَعْلَام) کوئی (عَلَم) ه، (عَلَم): نهو شوینه واره یه که شتیکی پی ده زانږی، وهك نیشانه و قووچکه ی ږی، نیشانه که داده نږی بو نه وهی بزانیږی ږیبه که به کوئی دایه! ههروهه به یداغی سوپا، بو نه وهی بزانیږی نهو سوپایه کوئی سهره و، کوئی راسته و، کوئی چه په؟ چیاش ناوی لیتاوه (عَلَم)، له بهر نه وهی نهویش به رزه و، به هوئی چیاکانیشه وه ږی و بانه کانیش ده زانږی.

(رَوَاكِدَ): کوئی (رَاكِدَة) یه، یانی: (ثَابِتَة، جَامِدَة) (رَكَدَ الْمَاءُ وَالرِّيحُ، أَي: سَكَنَ) ناوه که، یان بایه که وه ستا، (رَكَدَ) یانی: بی ده نگ بوو، وه ستا، دیاره نه وه

وہ سفى کہ شتیہ کانه، ئەو کہ شتیانەى لە ئەنجامى ئەوہدا بانامینى و ناجووئین،
لە شوینی خویان دەوہستن.

(يُوبِقُهُنَّ): نغرويان دەکات، (وَبَقَّ: إِذَا تَنَبَّطَ فَهَلَكَ، يَبَقُّ وَبَقًّا وَمَوْبَقًا، وَأُوْبَقُهُ)
(وَبَقَّ): شتیک کہ تاخیربى و دواى لە بەین بچى، (يَبَقُّ وَبَقًّا وَمَوْبَقًا) یانى:
فەوتا، فەوتان، شوینی لى فەوتان، (وَأُوْبَقُهُ)، واتە: فەوتاندی.

(مَحِيصٌ): پەناگە، (حَاصَ عَنِ الْحَقِّ: حَادَ عَنْهُ إِلَى شِدَّةٍ وَمَكْرُوهٍ، الْمَحِيصُ: الْمَلْجَأُ)
(حَاصَ عَنِ الْحَقِّ) یانى: لە ھەق لایدا، بەرھەو ناپەرھەتیی و سەختییەك، (مَحِيصٌ)
یانى: پەناگە، ئەو شوینەى مرووف لى دەرباز دەبى، چونکە (حَاصَ) بە مانای
(خَلَصَ) ش، دى، ئنجا (مَحِيصٌ) یانى: شوینی قوتار بوون و لى دەرباز بوون.

مانای گشتی ئایەتەکان

وہك لە پیناسەى ئەم دەرسەدا گوتمان، شەش بابەتى گرنگ و جوړاو جوړ لەم
یازدە ئایەتەدا باسکراون، کە ھەموویان ھەر پەيوەستن بە ئایەتەکانی پيش خویان
و دواى خوینانەوہو ھەمووی باسى بەندایەتیی کردنە بۆ خوا بە تەنیا، ئنجا
لە میانى ئەوہدا خوا باسى نیعمەت و نیشانەکانى دەکات بەسەر بەندەکانیەوہ،
کە ئەو خوايە، خواوہنى ئەو ھەموو فەزڵ و بەخششەى بەسەرتانەوہ، بەس
ئەو شایستەى پەرستراوان و بەندایەتیی بۆ کرانە. سەرھتا خوا ﷻ دەفەرموى:
(وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ) (و) ھکە، ئەم مەبەستە دەگیرێتەوہو
بادەداتەوہ سەر ئەوانەى پيشى، کە باس باسى خواى بەرزى مەزنە، واتە:
خوا ئەو کەسەى گەرانەوہ لە بەندەکانى وەرەگرى، کاتى دەگەرێتەوہ بۆ لای،
وہریانەگرى و قبوولیان دەکات، پەشیمان بوونەوہو گەرانەوہکیان لیوہردەگرى،
(وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ) لە خراپەکانیش دەبوورى دەیانەخشى، چاوپۆشیان

لێدەکات، ﴿وَيَعْلَمُ مَا نَفْعَلُوكَ﴾، دەشزانێ تێو (ئەو خەڵکینە!) چی دەکەن! هەروەها خوێنراویشەتەو: (وَيَعْلَمُ مَا يَفْعَلُونَ) دەشزانێ ئەوان چی دەکەن، مەروڤەکان.

﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ﴾، وەلامی ئەوانەش دەداتەو کە پڕوایان هێناوە و کردەو بەشەکانیان کردوون و لە بەخششی خۆشی بۆیان زیاد دەکات، لە چاکەیی خۆی بۆیان زیاد دەکات، واتە: تەنیا بە ئەندازەی کردەو بەکانیان پاداشتیان ناداتەو، بەلکو یەك بە دە، تاكو یەك بە هەوتسەدو زیاتریش دەروا، وەك پێشتر باسمان کرد.

وشە (يَسْتَجِيبُ) وەلام دەداتەو، (الذين) ش:

أ- دەگونجێ لە شوێنی بەرکار (مفعول به) بێ، واتە: خوا وەلامی ئەو کەسانە دەداتەو، کە ئیمانێان هەیە، کردەوێ باشیان ئەنجام داو.

ب- دەشگونجێ (الذين) لە شوێنی بکەر (فاعل) بێ، یانی: (ويستجيب الذين) ئەوانەیی پڕوایان هێناوە و کردەوێ چاکیان کردوون، وەلام دەدەنەو، وەلامی خوا ﴿يَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ﴾، هەر لە هەمان لە سیاقدا، خوا وەلامی ئەوانە دەداتەو کە پڕوای هێناوە و کردەو بەشەکانیان کردوون و، لە بەخششی خۆشی بۆیان زیاد دەکات، ئەو هەر وەلامیان دەداتەو، بەلکو لە چاکەیی خۆی بۆشیان زیاد دەکات، ﴿وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾، ئەوانەش کە بێپروان هەق دەپۆشن، سزایەکی سەختیان هەیە، واتە: لە پۆژی دوایدا، بەلکو وەك زۆرجاران باسمان کردو: کەسانی بێپروا هەوێش بۆ خوادانەر، هەر لە دنیا، لە سزادان، لە ئازار و مەینەتییان، چونکە ژیاڵی دوور لە خوا، ژیاڵی زۆر قورس و زەحمەت، ژیاڵی لە خوا بێ خەبەر بوون، ژیاڵی پێ مەینەتی و ئازار، ئێمە کاتی خۆی لە تەفسیری سوورەتی (الشعراء) دا، لەبەر ڕۆشنایی ئەو ئایەتەدا کە دەفەرمو: ﴿فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ﴾ (٢١٣)، لەگەڵ

خودا له پەرستراوی دیکه مه پاریوه، ئەگەرنا له سزا دراوان دەبی، لەوێ کورتە باسیکمان لەو بارهوه کردوه، که ده فەرموی: ﴿فَتَكُونُ مِنَ الْمُعَذِّبِينَ﴾، به لێ، به پلهی یه کهم سزای پۆژی دواپی ده گریتهوه، چونکه ژیاپی دنیا هیچ نیه و زوو ده پریتهوه، خوش بی، یان ناخوش بی، به لām به ته ئکید ههر سزای پۆژی دواپی ناگریتهوه، ههر له دنیا شدا بابای هاوبهش دانهرو دوور له خواو بیروا، له ئازارو مهینه تییه کی سهخت و بیژه زادایه.

﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ﴾، ئەگەر خوا بژیوی بو بهنده کانی فراوان کردبایه، بوێ زۆر کردبان، ﴿لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ﴾، له زهویدا زیده پۆیان ده کرد، سنوور شکێنیان ده کرد، ده سترێژیان ده کرد، ﴿وَلَكِنْ يُزِلُّ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ﴾، به لām ئەوه ندهی بیهوێ به ئەندازهیه کی دیارییکراو دایده به زینتی، ﴿إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾، به دنیایی خوا شاره زاو بینهری بهنده کانیهتی، ئەم ئایه ته موباره که که بیگومان پتووستی به شیکردنهوهی زیاتر ده کات و، ئیمه له مه سه له گرنگه کاندایاتر تیشکی ده خهینه سهر، به لām لی رهش ئەوه نده ده لێن: خوا ﷻ که ده فەرموی: ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ﴾، مه به ست ئەوه نیه که خوا ئەگەر بژیوی بهنده کانی دابایه، به لکو یانی:

أ- ئەگەر بژیوی بو زۆر کردبان، به شیوهیه که له پتووستی خوێان، زیاد بی، ئەو کاته: ﴿لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ﴾، سنوور شکێنیان ده کرد له زهویدا، به هوێ ئەو بژیو زۆرییهو، ئەو نازو نیعمه ته زۆرانهوه که له خوێان زیاده.

ب- یاخود: ئەگەر خوا بژیوی هه موو بهنده کانی زۆر کردبایه، جیاوازی نه خستبایه نێوانیان، ئەو کاته سنوور شکێنی و سنوور به زینتی له نێوانیاندا ده بوو، چونکه هیچ کامیان پتووستیان بهوی دیکه نه ده بوو، نه ئەوهی سامنداره، پتووستی به ئەوهی دیکه ده بوو، نه ئەوهی بی سامانه، پتووستی به سامنداره که ده بوو، پارهی لێ وه ربگری و کاریکی بو بکات، ئەویش که سی نه ده بوو هه ندیک کاری بو بکات.

ج- یاخود: مەبەست ئەوەیە: ئەگەر خوا ﷻ ئەو بەندانی دوور لە خوان، بژیوی بۆ زۆر بکردبانا، زیاد لەوەی کە هەیانە، پێی لە خۆبایی دەبوون، وەك دەفەرموی: ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ ۚ﴾ (٦) ﴿أَن رَّاهُ أَسْفَى ۚ﴾ (٧) ﴿الْعَلَقُ﴾، کەواتە: مەرج نیه وشە (لەبادە) بۆ مەدح بێ، بەلکو مەبەست مانای گشتی (عبادە)، ئەوانە بەندە خوان، ملکه چن بۆ خوا، بەپێی سیستمی خوا کە دایناوە لە گەردوون دا، بەرپۆه دە چن، ئەك ملکه چن بۆ شەریعەتی خوا کە بە پیغەمبەران دا ناردوویەتی صەلات و سەلامی خویان لەسەر بێ.

﴿وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾، هەروەها خوا ئەو زاتەیە (ئەو کەسە) کە ئاو دادەبەزێنێ، ئاویك کە دەفریای خەلك دێ و خەلك داوای کردو، چاوەروانیان کردو، بۆیان دادەبەزێنێ، ﴿مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾، دواي ئەوەی ناوێمێد بوون، ﴿وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾، بەزەیی خۆیشی بۆلاو دەکاتەو، کە بەزەییە کە ئاو کە، یاخود شوێنەواری ئاو کە، کە کشتوکال و دەغل و دان و، دارو درەخت و میوه و سەوزو گیاو پاوان و لەو پگاو ... هتە، ئەوانە هەمووی شوێنەواری بەزەیی خوان، وەك لە سوورەتی (الروم) دا، خوا دەفەرموی: ﴿فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَرِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ (٥٠)، تەماشای شوێنەواری بەزەیی خوا بکە، وشە (رَحْمَت) یانی: بەزەیی، بەلام لێرەدا خوازاو تەو بۆ باران، یاخود: بۆ ئەو ئاوێ لە ئاسمانەو دادەبەزێ، وەك لە سوورەتی (الأعراف) یشدا خوا دەفەرموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (٥٧)، لە چەند شوێنان خوا ﷻ باسی ئاو دەکات و بە رحمت ناوی دێنێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾، خوا ئەو کەسە کە بایەکان دەنێرێ، وەك مۆژدەدان، لە پیش دەستی بەزەییە کە، ﴿حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا﴾، هەتا کاتیك ئەو بایە هەورە قورسەکانی هەلگرتن، ﴿سُقْنَهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ﴾، ئەو هەورە قورسانەمان لێ خوێن، پال پێوەنان بۆ سەر زەمینێکی

مردوو، ﴿فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ﴾، ئنجا ئاومان لى دابه زاند (له شیوهی باران و به فرو تهرزه دا) ﴿فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ﴾، له هەر میوه یه ک پیمان دهرهینا، ﴿كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾، هەر ئاواش مردوووان زیندوو ده کهینه وه، بۆ ئه وهی په ند وه ربگرن.

ههروه ها له سوورەتی (فاطر) یشدا، هەر هه مان مه به ست دینى، ده فهرموى: ﴿وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِرُ سَحَابًا فُسْفَتْهُ إِلَى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ ﴿١﴾﴾، خوا ئه وه که سه یه که بایه کان ده نیړى و، هه وه ره کان هه لده گیرسینى و دروست ده کات، ئنجا لى ده خوړین به ره وه سه رزه مینى مردوو، دواى ئه وهی مردوه، پى زیندوو ده کهینه وه، دووباره بلا بوونه وهی مروقه کانیش هه ره به و شیوه یه.

له چه ند شوینان دا، خوا ﷻ ناوی له ئا و (باران و به فرو تهرزه) ناوه: ره حمه ت، بۆ وینه: له سوورتی (الروم) دا، خوا ﷻ ده فهرموى: ﴿فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَرِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُعْجِزٌ مِّنْهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾﴾، ته ماشای شوینه واری به زه یی خوا بکه ن، چۆن زه وى دواى ئه وهی مردوه، زیندوو ده کاته وه، هه ره ئه وه (په روه ردگار) ه {که ئاوا باس ده کرى} ژیننه ره وهی مردووانه وه له سه ره موو شتیکیش به توانایه.

پیشتریش باسی ناردنی بایه کان و دروستبوونی هه وه ره کان و، پاشان ئا و دابارین له وه هه ورانه ده کات، ده فهرموى: ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُثِرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَنَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٨﴾ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْقُرْآنِ لُمُسِيلِينَ ﴿١٩﴾ فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَرِ رَحْمَتِ اللَّهِ ﴿٥٠﴾﴾، لیره ش خواى به رزی مه زن که ده فهرموى: ﴿وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾، به زه ییه که ی خو ی بلا و ده کاته وه،

واته: ئەو ئاوه که له ئاسمان دایه زاندوه، بـلاوی ده کاتهوه: ﴿وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ﴾ بهس تهویش سه ره رشتیاری ستایشکراوه.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ههروهها له نیشانهکانی وی {له نیشانهکانی به دیهینه رایه تی و، پهروه ردگاری تی و، خاوه نداری تی و، مشوورخوریه تی خوا ﴿وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ ههروهها هه رچی تییدا بـلاو کردوونه وه له پـپـړۆیان، (الدَّابَّةُ: كُلُّ مَا يَدْبُ عَلَى الْأَرْضِ) (دَابَّة): هه رشتیکه که له سه ر زه وی بـړوا، هه ندی له زانایانیش گوتوویانه: (دابة) وشهیه که هه ر ژيانداريک ده گرێته وه، واته: مـړوؤ و ئاژه لـان و ژيانداران به گشتی، ههروهها جندو، فرشته کانی، ته مه دوایی پـیویستییمان پـی ده بی، به و جوړه مانا لیکدانه وه یه، چونکه باسی (دَابَّة) ده کات و باسی بـلاو کردنه وه ی (دَابَّة) ده کات له ئاسمانه کان و زه ویدا، که ئایا ته نیا مه به ست پـی یه کیکیانه، که زه وییه و پـپـړۆی تـیدان، که مـړوؤ و ئاژه لـان و دـپـندان و ژياندارانن به گشتی، یاخود (دَابَّة) مه به ست پـی ژياندارانه که له سه ر زه وی ده ژین و، ژيانداراننیکشه که له ئاسمانن، که مه به ست پـی فرشته کانن و، جندیش هه ر له سه ر زه ویین، یاخود مه به ست پـی ژياندارانن، چ له زه ویدا بن، چ له شوینه کانی دیکه دابن له ئاسماندا، ئنجا ئه وه ئاماژه یه ک بـی، بـۆ ئه وه که ژيانی وه ک هی ئیمه له له چه ند خـړۆکه یه کی دیکه شدا له گه ردووندا هه بی؟ دوایی ئه وه زیاتر باس ده که یـن.

﴿وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ﴾ خواش له سه ر کوکردنه وه و خـړکردنه وه یان هه ر کاتیک بیه وی، توانایه، واته: به لـی بـلاوی کردوونه وه به ئاسمانه کان و زه ویدا، به لـام هه ر کاتیک بیه وی کویان بکاته وه، خـړیان بکاته وه، به توانایه ﴿بِهِ﴾.

ئنجا دپـته سه ر بابه تـیکی دیکه، هه ر له هه مان سیاقدا، که خوا باسی سیستمی خوی ده کات، له ژيانی به شه ردا، ده فه رموی: ﴿وَمَا أَصْبَحُكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ هه ر به لایه کتان به سه ر بـی، کرده وه ی ده ستی خوتانه،

﴿وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾، لە زۆریش چاوپۆشی دەکات و دەبوورێ، بەلام هەر بەلایەکتان بەسەردی، هەمووی دەرھاوێشتە کێدەووە خراپەکانی خۆتانە، وەك لە سوورەتی (الروم) دا، خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (٤١)، واتە: خراپەو ئاشووب لە وشکانیی و دەریادا دەرکەوت بە هۆی کردەوی دەستی خەلکەو، تاكو (سزای) بەشیك لەوێ کردووێانە، پێیان بچێژی، بەلکو بگەرێنەو.

هەر وەها لە سوورەتی (آل عمران) دا، خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمَّْا أَصْبَحْتُمْ مَصِيبَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنِّي هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (١٦٥)، واتە: ئایا کە بەلایەکتان بەسەر هات، کە ئێو پێشتر دووقاتی ئەوێتان بەسەر دوژمنتان هێناوو، گوێتان: ئەو لە کوێو بوو؟ بلی: لە خۆتانەو، بێگومان خوا لەسەر هەموو شتێک توانایە، واتە: دەرھاوێشتە کێدەووە خراپەکانی خۆتانە.

هەر وەك دیسان لە سوورەتی (آل عمران) دا، خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ (١٥٥)، واتە: بە دنیایی ئەوانە لە پوژی پێکگەشتنی دوو کۆمەڵە کە دا، پشتیان لە دوژمن کرد (چ ئەوانە شوینی خۆیان بە جێهێشت، چ ئەوانە کاتی جەنگە کە گەرم بوو پشتیان لە دوژمن کرد) ئەوانە شەیتان خلیسکاندن بە هۆی هەندیک لە کێدەووەکانیانەو {کە پێشتر کێدووێان} خواش چاوپۆشی لێکردن، بە دنیایی خوا لێبوردەو هێدیە.

بەلێ گوناھو تاونێک کە ئێستا دەیکەو، دوایی لێت وەدەردەدا، وەك کەسیک کە خۆی ناپاریزی لە هەندێ جوړە خواردن، بو وێنە: لە چەوری و شیرینی، دوایی باجە کە دەدات، هەر وەها کەسیک کە ئێستا کەمتەرخەمیە کە دەکات، دوایی باجە کە دەدات.

کهواته: که خوا ده فہرموی: ہەر بہ لایہ کتان بہ سہر دی، کردہی دەستی خۆتانہ، واتہ: دەرہاویشتہی کردہوہ خراپہ کانی خۆتانہ، ﴿وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾، لہ زۆریش دەبووری، واتہ: مەرگیش نیہ ہەر ھەلہ یەکتان کرد، خوا بہ ھۆیہوہ سزاتان بدات و بہ لایہ کتان بہ سہر بیئی، زۆرجار چاوپۆشیشتان لی دەکات.

﴿وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ﴾، ئیوہش دەستەوسانکەر نین لہ زەویدا، واتہ: دەستەوسانکەری خوا نین، یانی: ئیوہ ناتوانن خوا بی تواناو دەستەپاچەو بی دەستەلات بکەن، ہەر کاتیئک بیہوی سزاتان بدات، سزاتان دەدات و لہ دەستی قوتارو دەر باز نابن، یاخود: ھەرکاتی خوا بیہوی بتامریئی، دہ تاامریئی، ﴿وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾، جگہ لہ خواش ھیچ سەرپەرشتیاو ھیچ یارمەتییدەر و ھاوکاریشتان نابن.

کهواته: لہ خوا عاسی مەبن و لی یاخیی مەبن، پشتی تیمەکەن، پابەندبن بە بەرنامەو شەریعەتەکیەوہ، بو ئەوہی دوو چاری باجدانی ھەلەو کەم و کورپیەکانی خۆتان نەبن.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾، ھەر وہا لہ نیشانەکانی {بەدیھینەرایەتی، پەر وەر دگاریتی و، خواەنداریتی} وی، کەشتیہ پۆشتووہ کانن لہ دەریادا، وەك چیا بەرزەکانن، (جوار) بە دوو شۆوہ خوینراوہ تەوہ:

أ- بە ژیر (جوار).

ب- بە (یش (الجواری)، لہ ھەردوو حالاندا، (الجوار) کۆی (جاریە) یە، یانی: پۆشتوو، بە ئاودا پۆشتوو کە ئاوہ لئاوی وەسفکراویکی قرتینراوہ، یانی: (السُّفُنُ الْجَوَارِ) یان (الْفُلُكُ الْجَوَارِ) کەشتیہ پۆشتووہ کان بە دەریادا، ﴿كَالْأَعْلَامِ﴾، کۆی (عَلَم) ە، (عَلَم) بە مانای چیا دی، ھەر وہە (عَلَم) بە مانای ھەر نیشانە یەك دی، کە شتیکی پی دەناسری، یان پی بە پی دەزانری، یاخود خەلکیکی پی دەناسری.

﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنَ الرِّيحَ﴾، ئەگەر خوا بیهووی با دەوہستینی، خوێنراویشەتەوہ: (الرِّيح) بایەکان دەوہستینی، ئەگەر با نەهات، بۆ کەشتی چارۆکەدار، کاتی خووی و ئیستاشی لەگەڵدابی، ئەگەر بەرەو ئەو ئاراستەیدەبا بۆ کە فرۆکە بۆی دەچی، کەشتییەکە بۆی دەچی، خێراتر دەروا بەلام ئەگەر با پێچەوانە ی ئەو ئاراستە ی بۆ، کە کەشتی، یان فرۆکە بۆی دەچی، دوا دەکەوێ.

ئیمە لە کۆتایی سالی: (۲۰۱۰ز)دا، سەفەرێکی^(۱) کەمبۆیامان کرد، لە (مَنَامَة)ی بەحرەینەوہ چووین بۆ (کالالامپوور) پایتەختی (مالیزیا) بە (۱۰) سەعات چووین، بەلام بە (۱۲) سەعات گەراينەوہ، واتە: دوو سەعات زیاتر، لەبەر ئەوہی با بە پێچەوانە ی ئاراستە ی فرۆکەکەمان دەهات.

ئنجە دەفەرمووی: ﴿فَيَطْلَنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ﴾، کەشتییەکان لەسەر پشتی دەریاکە بە چەسپاوی و پاوەستاوی و نەجوولایی دەمیننەوہ، (رَوَاكِد) کۆی (رَاكِدَة)یە، یانی: (ثابِتَة) وەستاو، نەجوولۆ، لەسەرپشتی دەریا، ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، بە دلتیایی لەوہدا نیشانە هەن، بۆ هەر زۆر خۆراگریکی زۆر سوپاسگوزار، واتە: بۆ هەر برواداریک، چونکە بروادار لە بەرانبەر بەلاکاتی خوادا خۆراگرە، لە بەرانبەر نەرەحەتی و نەهامەتیەکاندا، خۆراگرەو بە چۆک دانایەت و، تەسلیم نابێ، بۆ هیواو، نا ئومید نابێ، لە بەرانبەر چاکەو نەعمەتەکانی خواش دا سوپاسگوزارە، چاکەکانی خوا نادیدە ناگری و بە ئەمەگ و بە وەفایە.

کەواتە: نیشانەکانی خوا ﷻ کۆ زیاتر دەریکان دەکاو هەستیان پێ دەکات؟ بە دلتیایی کەسیک ئیمان و تەقوا لە دل و دەروونیدا هەبێ، چونکە کەسیک ئیمان تەقوا لە دل و دەروونیدا هەبێ، دەرازیتەوہ بە هەموو سیفەتە بەرزەکان، بە تایبەت هەردوو سیفەتی صەبر و شوکر، کە دوو سیفەتی زۆر کۆکەرەوہن، (صبر):

(۱) بەبۆنە بەشداری لە کۆبوونەوہی خولی پەرلەمانتارە ئاسیاییەکان لە شاری (پنومەن) پایتەختی کەمبۆدیا.

واته: خوږاگری له بهرانبهر ههر شتیک دا که ناخوښه، (شکر) یش، واته: سوپاسگوزاری و به کارهینانی چاکه کانی خوا له په زامه نندی خوا دا.

﴿أَوْ يُوقَهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ یا خود {ته گهر بایه که ش نه وه ستینئ، بایه که زور به هیڅ ده کات و} به هوئ ته وه وه که سه رنشینه کانی ته و که شتیانه کردوویانه، له کرده وهی خراب و تاوان، که شتییه کان نغرو ده کات: ﴿يُوقَهُنَّ﴾ یانی: (یهلکهن)، (یغرقهن)، که شتییه کان له بهین ده بات، ﴿بِمَا كَسَبُوا﴾ به هوئ کرده وهی سه رنشینه کانی که شتییه کانه وه، ﴿وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ له زوریش ده بووری، واته: مهرج نیه به هوئ تاوان و خراپه ی مروقه کانه وه، خوا هه میسه سزایان بدات له دنیا دا، به لام جار جار سزایان ده دات: ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ الروم - ٤١، به لکو بگه رینه وه، یا خود بزنانن که لایانداوه له سیستم، به لام هه موو جاری سزایان نادات، چونکه دنیا شوینی ته صفیه حیساب نیه، جی سزاو پاداشت نیه.

﴿وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يَجْدِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّحِصٍ﴾، (وَيَعْلَمَ) ههم به سهر (فتحه) خوینراوه ته وه، واته: بویه خوا ﷻ که شتییه کان ته گهر بیهوئ ده فته و تینئ و نغرویان ده کات، تاکو ته وانه ی له دژئ ثایه ته کانی تیمه شه په قسه و مشت و مړ ده کهن، بزنانن هیچ پئی ده رباز بوونیان نیه، هه روه ها خوینراویشه ته وه: (وَيَعْلَمَ) ته و کاته ش ده بیته رسته یه کی ده ستپیکردو (جملة مستأنفة) واته: ته وانه ی شه په قسه ده کهن له دژئ ثایه ته کانی تیمه، ده زانن که هیچ پئی ده رباز بوونیان نیه و، قوتار نابن له چنگی تیمه.

ته وه ی له کوئ ته و یازده (١١) ثایه ت موباره که ودرده گیرئ، ههر له سه ره تاوه که خوا ﷻ باسی ته وه ده کات: گه پانه وه ی به نده کانی ودرده گری و له خراپه کانیان ده بووری و ده شزانی چی ده کهن؟

دوایش که ده فهرموئ: وه لامی ته وانه ده داته وه که پروایان هیناوه و کرده وه باشه کان ده کهن و له به خششی خوئ بویان زیاد ده کات، به لام بیروایان سزایه کی سه ختیان هه یه.

دوایی باسی ئەو دەکات، که ئەگەر خوا بژیو فراوان بکات، بۆ مرۆڤه کان، له ئەندازهی پێویستییان زیاتر بۆیان فراوان بکات، یاخود بۆ هه موویان فراوان بکات، یان بۆ که سانیکیان که ئەهلی ئیمان و تهقوانین و به بژیوی زۆر بوغرا دهبن و له خۆیان باسی دهبن، ئەگەر بژیویان بۆ زۆر بکات، ئەوانه له زهویدا سنوورشکینیی و سنوور بهزینیی دهکهن، بۆیه خوا به ئەندازه، ئەوهندهی بیهوئ دهینیریتته خوار، چونکه بهبهندهکانی ئاشنایه و دهشیانیینی.

دوایی باسی دابه زاندنی ئاو دهکات، له ئاسمانهوه، دواي چاوهروانیی خه لک، چونکه (الْعِثْ): ئاوێکه به فرو باران و ته رزهیه که دهباریت، دواي ئەوهی خه لک چاوهروانیی کردوه، چونکه دهفه رموئ: ﴿مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾، دواي ئەوهی ناو می د بوون و، بهزهیی خۆی بلاوده کاتهوه.

دوایی باسی ئەوه دهکات که دروستکرانی ئاسمانه کان و زهوی و، ئەو ژياندارانهی، یاخود ئەو پێرۆیانهی تێیان دان، دیسان نیشانهی خوان و، خوا دهتوانی کۆیان بکاتهوه. دوایی باسی ئەوه دهکات که هه ر به لایه کتان به سه ر بئ، به هۆی کردهی دهستی خۆتانه وهیه، زۆر جاریش ده تانبوو ری.

ئنجا دهفه رموئ: ئێوه دهسته و سانکه ری خوا نین له زهویداو، بێجگه له خواش هیچ سه ره په رشتیارو یارمه تییده ری کتان نیه.

پاشان باسی نیشانه بوونی که شتییه کان دهکات، که ئەگەر خوا بیهوئ، بایه کان ده وه ستی ئی و، که شتییه کان له سه ر پشتی ده ریا راده وه ستی، یاخود نغرویان دهکات، به وه که بایه که توندتر بکات و، ئەوانه شه ره قسه دهکهن له دژی ئایه ته کانی خوا، ده زانن هیچ ری ده رباز بوونیان نیه.

هه موو ئەوانه، ئەگەر ته ماشایان بکهین ده زانین: خوا ﷻ له هه موو ده روا زانه وه بۆ دلی مرۆڤ دیت، له هه موو ده لاقانه وه ئایه ته کانی خوا ده یانه وئ هیدایهت

بخەنە نۆ دۆل و عەقلى مەرقەهە، كە ئەگەر بگەرێنەوێ خوا تەوبەتان لێوەردەگرێ و، خوا لە بەخششی خۆی بۆتان زیاد دەكات، خۆیە كە بژيوتان دەدات، بەلام كە جارى وایە زۆرى ناكات، بۆ ئەوێە لە زەویدا سنوور شكێنى نەكەن، خۆیەك كە ئاوتان بۆ دادەبەزێنى، هەروەها بەلاتان كە بەسەردى، خەتای خۆتانە، كەشتیەكانیش كە دەبینن بەو شیوەیە، نیشانەى گەورەى و پەروەردگاریتیى خۆان ... هتد، ئەمانە هەموویان جوولێنەرن بۆ ئینسان بەرەو خوا، بەرەو خوا بەیەكگرتن، بەرەو تەنیا خۆپەرستى و واز هێنان لە پەروەردنە جگە لە خوا، واز هێنان لە هاوبەش بۆ خوا دانان، واز هێنان لە گرتنى كۆیرەپى و پێچكەكان كە شەیتانەكان دەیانپازێنەوێ، بەلام سەرەنجام سەرى مەرقەهەكان بە قوردا دەكەن، هەم لە دنیاى كارێكىان پێدەكەن، ببە كۆیلەى كەسێكى وەك خۆیان، یان شتیكى لە خوار خۆیانەوێ، لەو مەقامى بەرزى بەندایەتیی بۆ خوا، كە ئازادى و ئازایەتیی مەرقەهە و بەرزى و گەورەى مەرقەهە لە بەندایەتیی بۆ خوا دایە، كە مەرقەهەكان وەك خۆى تەماشادەكات و، شتەكانى دیکەش لە خوار خۆیەوێ دەبینى و، تەنیا خوا لەسەر وى خۆیەوێ دەبینى.

بۆیە ئەگەر تەماشای ئەم یازدە (۱۱) ئایەتەو، كۆى ئایەتەكانى ئەم سوورەتەو، كۆى ئایەتەكانى قورئان هەموویان بكەین، دەبینن هاندەرى مەرقەهە بۆ بەندایەتیی كردن بۆ خوا، تاكو ئەو مەرقەهە بە هۆى ئەو بەندایەتییەوێ بۆ خوا، بەرزى و، ئەو پێگە بەرزى خوا پێى داوێ، لێى نەیتە خوار، ئەو پێزو حورمەتەى خوا لێناوێ، لە دەستى نەدات بە هۆى كوفرو شیركەوێ.

خوا بە لوتف كەپەمى خۆى ئیمە لەو كەسانە بگێرێ، كە بە هۆى بەندایەتییەوێ بۆ خوا، ئەویش لەمیانى شوێنكەوتنى قورئان و، پەپەرەى كردن لە پێغمبەر كۆتایی موحەممەد ﷺ و، بەو شیوەیە مامەلە كردن لەگەڵ خوادا، كە بۆ خوا شایستەى، بە هۆى ئەوێەوێ، هەم لە دنیاى بەختەوێ سەر بەرزبین و، هەم لە دوا پۆژدا سەر فرازو شادمان بین.

مەسەلە گەنگەکان

مەسەلە یەكەم:

خو ئەو كەسە یە گەرانەو و تەو بە لە بەندە كانی وەر دە گری و، لە خراپە كانیان دە بووری و، دە شزانی چی دە كەن، هەروەها خو وەلامی داوا كاریی بپروادارانى چاكە كار دە داتەو و، لە بە خششی خوئ بۆیان زیاد دە كات، بپروایانیش لە پوژی دوایی دا، سزای سەختیان هە یە:

خو دە فەرموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾ (۴۵) وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿۴۶﴾

شیکردنەو ی ئەم دوو ئایەتە، لە شەش بڕگەدا:

۱- ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾، ئەو (خو) ئەو كەسە یە كە گەرانەو لە بەندە كانی وەر دە گری. خو ﷻ لەو ئایەتەدا لە سەر ناساندنی خوئ لە میانی سیفەت و كردهو و كانی داو، لە میانی چاكەو نیعمەتە كانی دا، بەردەوام دە بێ، هەروەها لە سەر خستە پرووی هەموو ئەو بە لگەو هۆكارانە ی كە مەوقەكان دە بێ تەنیا خو بە تاكە پەرستراوی خوئان بزانی، بە مانای وشە ی فراوان و گشتگیری پەرست، ئەو ئایەتە، هەموویان لەو پەرستە دان: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾، خو ئەو كەسە یە كە گەرانەو لە بەندە كانی وەر دە گری، لێرە دا ئەم رستە موبارە كە، چوار زیدە پوئی تیدان، لە پرووی پەوانیژییەو، بۆ جەخت كردهو لە سەر ماناو مەبەستە كە ی:

یەكەم: كە دە فەرموی: (وَهُوَ) بە رستە ی ناوی (الجملة الإسمية) دەست پێدە كات، ئەمە یە كێكە لە جەختكەرەو وەكان، چونكە (هُوَ) پارانەو و بەو پارانەو، ئەم رستە یە دەست پێدە كات.

دووهم: که دهفه رموی: (الَّذِي) که (الإِسْمُ الْمَوْصُول) ه، (خو) نهو که سهیه.

سییه م: که دهفه رموی: (يَقْبَلُ التَّوْبَةَ) (يَقْبَلُ: فَعْلُ الْمُضَارِع) ه، کرداری ئیستاو دهلالهت لهسه ر تازده بوونهوه دهکات، یانی: بهردهوام خوا گه رانهوهی بهنده کانی بو لای خوئی قبول دهکات و لییان وهرده گری.

چواره م: که دهفه رموی: (عَنْ عِبَادِهِ) نهیفه رموو: (مِنْ عِبَادِهِ) ئنجا (تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْهُ) واته: له گوناوه کهی بوردو، گه رانهوه کهشی لی قبول کرد، ههروه ها خوا ﷻ به سیفه تی (عِبَادِهِ) مروقه کانی باسکرده، که بهنده ی خوینی.

(۲) - ﴿وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ﴾، چاوپوشی دهکات له خراپه کان، (العَفْو: عَدَمُ مُوَاحَدَةِ الْجَانِي بِجَنَائِيهِ) (عَفْو): بریتیه لهوه ی بابای تاوانبار به تاوانه کهی نه گیری و سزا نه دری. وشه ی (السَّيِّئَاتِ) یش، (أل) ناساندنی لهسه رهو ناساندنه کهش بو تیکرا (جنس) ه، تیکرای خراپه کان خوا ﷻ چاوپوشیان لیده کات.

(۳) - ﴿وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾، ده زانی چی ده کهن، ئه ی دویره راوه کان! خویره راویشه تهوه: (يَفْعَلُونَ) واته: ده زانی خراپه کاران و تاوانباران، یان مروقه کان به گشتی، چی ده کهن؟

ئنجا که دهفه رموی: ده زانی چی ده کهن؟ واته: له گه ل ئهوه شدا که ده زانی چی ده کهن، ئهوجار ئه گهر بگه رینهوه، گه رانهوه کهیان قبول دهکات و، له تیکرای خراپه کانیشیان چاوپوشی دهکات و ده یانبه خشی، له گه ل ئهوه شدا که ده زانی چیتان کردوه، یان ده زانی چیان کردوه، به ههردوو خویندنه وه که.

(۴) - ﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، ههروه ها وه لأمی ئهوانه ی پروایان هیناوه، کردهوه باشه کانیان کردوون، ده داتهوه.

(۵) - ﴿وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾، له به خشی خویشی بویان زیاد دهکات، واته: (يُعْطِيهِمْ أَفْضَلَ مِمَّا عَمِلُوا وَآكْرَهَ) باشترو زیاتر لهوه ی که کردوویانه پاداشتیان ده داتهوه، له سووره تی (الأنعام) دا، خوا دهفه رموی: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ

بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ هەر کەسێک چاکەیه ک یێنی، دە (١٠) بەرابەرێ ئهوه پاداشتی دهدرێتهوه، هەر کەسێک خراپەیه ک بکات، ته نیا به ئەندازە ی ئهوه خراپەیه سزادهدری و، ئەوان سته میان لێناکری، پێشتریش باسمان کرد، کە ئایه ته که ی سوورەتی (البقرة) ئاماژە بهوه دهکات، کە چاکەیه ک به ههوتسه دیش پاداشت دهدرێتهوه، به لکو زیاتریش.

ئنجاکه ده فهرمو ی: ﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ (يَسْتَجِيبُ) س وت) خراونه سهر (يُجِيبُ) یانی: وه لآمده داته وه، به لام (يَسْتَجِيبُ) واته: زۆر وه لآمده داته وه، به جه ختکردنه وه وه وه لآمده داته وه.

(الَّذِينَ) ش ده گونجی بهرکار (مفعول به) بی، واته: خوا وه لامی ئەوانه ده داته وه که پروایان هیناوه و کرده وه ی باشیان کردوه.

ده شگونجی (الَّذِينَ) بکه ر (فاعل) بی، واته: ئەوانه ی پروایان هیناوه و کرده وه باشه کان ده کهن، وه لآمده دهنه وه، به دهم بانگه وازی خواوه ده چن، که واته: (يَسْتَجِيبُ) ده گونجی بلی: (الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَسْتَجِيبُونَ) یانی: ئەوان وه لآمده دهنه وه، یا خود: (أَلَلَهُ يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) خوا وه لامی ئەوانه ده داته وه که پروایان هیناوه و کرده وه باشه کانیان کردوون،

٦- ﴿وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾، ئەوانه ش که بی پروان سزایه کی سه ختیان ههیه، وشه ی (کافرون) کو ی (کافر) ه، له سه ر کیشی (فَاعِل)، یانی: کەسێک که هه قی داپوشینی و هه قی ره فز کردبی، که واته: ئەوانه ی سزای سه ختیان ههیه، ئەوانه ن که هه قیان بو دی و ده یناسن و پێی ئاشنا ده کرین، به لام وه ری ناگرن و ره تی ده که نه وه.

حه وت موژده له و دوو ئایه ته دا:

له راستیدا ئەم دوو ئایه ته موباره که، بو خۆم هەر جار که ده یانخوینم، هیوا و ئومیدیکی یه کجار گه وره یان تیدا ده بینم بو گونا هباران به تایبه ت و، بو

مروڤه كان به گشتی، ئەم دوو ئایەت موبارەكە زۆر زۆر دلخۆشكەرن، چونكە
 حەوت موژدەیان تێدان، توێژەرەوان قسەیان زۆر لەسەر كردوون، بەلام نەمبێنوه
 بەم شیوەیە ئەم حەوت موژدەییە، دەر بھێنن، ئەگەر هەشبی نەكەوتۆتە بەرچاوم:

موژدە یەكەم: كە دەفەرموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي﴾، خوا ئەو كەسەییە ﷻ،
 لێرەدا خوا خۆی بە ئیمە دەناسێنن: ئەو خوا پەرورەدگارە ئێوە، كە پەيامی
 بە پیغەمبەری كوێتایی موحەممەددا ﷺ بۆ ناردوون، هەر وەها بە هەموو
 پیغەمبەرانی دیکەدا بۆ گەلانی دیکە، بۆ كۆمەلگایەكانی دیکە، پەيامەكانی خۆی
 ناردوون، ئەو كەسەییە چاك بناسن و زۆر پێی ئومێدەوار بن.

موژدە دووهم: كە دەفەرموی: ﴿يَقْبَلُ التَّوْبَةَ﴾، گەرانیەو وەردەگرێ، (التَّوْبَةُ)
 ش، دیارە (ال)، ناساندنی لە سەر واته: هەموو گەرانیەوكان وەردەگرێ، هەر
 كەسێ بگەرێتەو بۆ لای، چ لە كوفرەو بۆ ئیمان بگەرێتەو، چ لە شیركەو
 بۆ خوا بەیەكگرتن (توحید الله) بگەرێتەو، چ لە نیفاقەو بۆ دینداریی ساغ
 و بێ خلتە بگەرێتەو، چ لە گوناھو تاوانەو بگەرێتەو بۆ فەرمانبەریی و
 گوێراپەلێی، چ لە كەمتەر خەمییەو بگەرێتەو بۆ گورج و گوڵیی، هەرچۆنێك
 مروڤه كان بگەرێتەو بۆ خزمەتی خوا، گەرانیەو كەیان لێ وەردەگرێ، وەك لە
 كتیبی: (گەرانیەو بۆ لای خوا) - كە تاكو ئیستا شەش جار چاپ كراوە - لەویدا
 بە تەفصیل باسی گەرانیەو بۆ لای خوامان كردووە.

موژدە سییەم: دەفەرموی: ﴿عَنْ عِبَادِهِ﴾، لە بەندەكانی، مروڤه كان
 هەرچەندە ئەهلی كوفر بن، ئەهلی شیرك بن، ئەهلی نیفاق بن، ئەهلی گوناھو
 تاوان بن، هەرچۆن بن، هەر بەندە خۆینی، ئەمەش دیسان موژدەو دلخۆشكەریكی
 دیکەییە، كە خوا مروڤه كان هەر بە بەندە خۆی دەزانن، وەك چۆن بابێك
 دایكێك، رۆڵەكە خۆی ئەگەر لاساریش بێ، ئەگەر كوپر، ئەگەر كچە، هەر
 بە هی خۆی دەزانن، دەلێ: تۆ هەر رۆڵەو جگەر گوێشە منی، خواش ﷻ

مروڤه كان هەر به بهندهی خوئی ناو دینئی، ئەگەر سەرەپۆیشیان کردبئی و لاسارییشیان کردبئی.

موژدەى چوارەم: ﴿وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ﴾، لە هەرچی خراپە و کەم و کورپیە دەبوورئ، وشەى (سَيِّئَات) کوئی (سَيِّئَة)یە، (سَيِّئَة)ش بۆیە وای پێدەگوترئ، چونکە بۆ خواوەنەکەى خراپە، حالئى خواوەنەکەى خراپ دەکات، واتە: خوا لە تیکرپای ئەو تاوانانەى، ئەو غەلەت و پەلەتانەى بۆ خواوەنەکانیان خراپن، چاوپۆشییان لئ دەکات، ئەگەر خواوەنەکیان دانیان پێداپێنئ و، بگەرێتەووە بۆ لای خواو لێیان پەشیمان بئ و دەستبەرداریان ببئ.

موژدەى پینجەم: ﴿وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾، یان (وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ) دەشزانئ چی دەکەن، واتە: لەگەڵ ئەوەشدا کە خوا دەزانئ چی دەکەن، ئەوجاریش خوا ﷻ دەرگای بۆلا گەرانەووەو بۆلا پەشیمان بوونەووەى خستۆتە سەرپشت، بۆ هەموو مروڤه كان.

موژدەى شەشەم: ﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، وەلامى ئەوانەى برۆیان هێناووەو کردەووەى باشیان کردووە، دەداتەووە، بە دەنگیانەووە دئ و، لێیان وەرەدەگرئ، بۆ گوناھباران گەرانەووەیان لێوەرەدەگرئ، بەلام بۆ برۆادارانى کردارى باش، هەمیشە وەلامگۆیەو بە دەنگەووە هاتووێە، خواى بەخشەرى بەخشندە.

موژدەى حەوتەم: ﴿وَيَزِيدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ﴾، هەرۆهەا لە بەخشش و چاکەى خۆیشى بۆیان زیاد دەکات، واتە: بۆ برۆادارانى کردارباش، هەمیشە خوا ﷻ هەتا داواى لئ بکەن، یاخود تاكو ئەوان شایستەبن، ئەگەر بە زمانى وتاریش داواى لئ نەکەن، بەلکو بە زمانى حال و کردار، خوا ﷻ بە دەنگیانەووە دئ و وەلامیان دەداتەووە، لە بەخششى خوئی بۆیان زیاد دەکات، بەخششى خواش بئ سنوورە.

مەسەلەى دووهم:

خوایه بژیو بۆ هەموو بەندەکانى زۆر ناکات، تاكو یاخىی نهبن، بۆیه به ئەندازه بۆیان دادەبەزىنى و، هەر ئەویش دواى بى هیوا بوونیان له دابه زىنى ئاو، بەزه یى خوێ که له ئاوى ئاسماندا بەرجهستهیه، بۆیان بلاوده کاته وهو، هەر ئەویش سەرپەرشتیاری ستایشکراوه:

خوایه فرموى: ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (۲۷) وَهُوَ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۸﴾

شیکردنهوێ ئەم دوو ئایهته، له شهشه برگه دا:

۱- ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ﴾ ئەگەر خوا بژیوی بۆ بەندەکانى زۆر کردبایه، بۆی فراوان کردبان، له زهوییدا یاخىی ده بوون، لێره دا زانایان زۆریان له باره وه قسه کردوه، که ئایا مه بهست لهم زۆر کردن و فراوان کردنى بژیو بۆ بەندەکانى، که ده بیته هوێ یاخىی بوون و سنوور شکىنیان له زهویدا، چیه؟

أ- هه ندیکیان گوتوو یانه: ئەگەر خوا هەموو مروڤه کانی له حاله قى سامان و بژیو فراوانییدا، دانابایه، ئەوه سسىتمى ژيانیان تیکده چوو.

ب- هه ندیکیان گوتوو یانه: هه رچه نده لێره دا خوا به نده کانی به گشتى فرموون، به لام به پى سىاق ده زانین که مه بهست ئەو به ندانهن، ئەو مروڤانهن که هه لئاگرن و شایسته نین، وه ک کورده واریى خو مان ده لێن: (فلانکەس به مسته ئاوێک ده که وێته مه له)، یان ده لێن: (هه ر که سێک چوار عانه ی له گیرفانى خویدا بینین، به هه ق له گه ل که سدا ناکات و بوغرا ده بى).

ج- دەشگونجی ئاوا مانا بکری: ئەگەر خوا بژیو بۆ بەندەکانی زۆر بکات، لەو ئەندازەیە کە پێویستییانە زیاتر بەسەریاندا برێژی، دەبێتە ھۆی سنوورشکینیان و ستەم و خراپەیان لە زەویدا.

(۲)- ﴿وَلَكِنْ يُنْزَلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ﴾، بەلام بە ئەندازە دەنێرێتە خوار، ئەوەندە بیهوێ، (يُنْزَلُ) بە: (يُنْزَلُ) ش، خوێندراوەتەو، یانی: بە ئەندازەیەکی دیاریکراو، ئەوێ بیهوێ دایدەبەزینێ، (بِقَدَرٍ: الْمِقْدَارُ وَالْتَّعْيِينُ) ئەندازەو دیاریکردن، کە دەفەرموێ: (مَا يَشَاءُ)، (ما: يَعْني الَّذي يَشَاءُ إِنْزَالَهُ) ئەوێ کە بیهوێ دایبەزینێ، بە ئەندازەیەکی دیاریکراو، دایدەبەزینێ.

(۳)- ﴿إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾، واتە: بەراستی ئەو بەبەندەکانی شارەزایەو بینەریانە، یانی: شارەزایە بە حال و بالیان، پێش ئەوێ حالەت و کردەووەکان لییان دەربکەون، ھەروەھا بینەری حال و کردەووەکانیانیشە، دوا ئەوێ کردەووەکانیان لێ ئاشکرا دەبن.

لێرەدا سێ دەقی سوننەت دێنین:

بەکەم: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي زَهْرَةُ الدُّنْيَا وَكُتْرُهَا} (آخرجه البخاري: ۶۴۲۷، ومسلم: ۱۰۵۲، وغيرهما).

واتە: ئەوێ کە لە ھەموو شتێک زیاتر مەترسیمی لێی ھەیە لە ئۆممەتەکەم، بریتیە لە جوانی ژیانی دنیاو، زۆری (مال و سامانی) دنیا.

واتە: کە زۆر بە سەریاندا برێژی و، پێی بوغراو یاخیی بن، ئەوێ پێغەمبەریش ﷺ لێی ترساو، زۆر جوان میسداقەکە لە سەر ئەرزى واقع دەبینن، دەولەتانی کەنداو تەماشای بکەن، وەختی خۆی و شتر لەو پێن بوون، ئیستاش چۆن پێشبرکە دەکەن لە بەرزکردنەوێ بینایاندا، ئیستا چۆن عبادو بیلادیان خستۆتە ژێردەستی دوژمنانی خوا، بە فەرمانی جوولەکەو ئەمریکاو رۆژئاوا، دەربەست لە خزمەت ھەر کەسێک دان، کە لە بەرژەووەندیاندا بێ،

له بهرژه وهندی مانه وهیان له سه ره و کورسی حوکی میراتی و بنه ماله یه،
چ له کهنداو، چ له میسر، چ له ولاتی دیکه ی مسولماننشین دا، به تایهت
دوای نه وهی نهوت و گاز دۆزرایه وه و نه ولاتانه دهوله مهند بوون، له جیاتی
نه وهی نه دهوله مهنیدی و سهروهت و سامانه له ره زامه ندیی خوادا به کار بێنن،
له خزمهتی خه لک و ولاتیان دا به کاری بێنن، له خزمه تکردن و یارمه تییدانی
مسولمانانی برسی و رهش و پرووت و چه وسینه راوهی ته ملاولادا به کاری بێنن،
به کاریان هینا له خزمه تکردنی زله یزان دا و، له زیاتر چه سپاندن و، زیاتر رۆبردنه
خواری کورسی حوکم رانیان دا، ههروه ها زیاتر سه رکوتکردن و ده مکوت کردنی
خه لک و کۆمه لگاکانی خۆیاندا.

ههروه ها له هه ریمه که ی خوشمان دا، وینه ی نه وهی دهوله تانی کهنداو بهزه قی ده بینن.

دووهم: پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمو ی: {إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا حَمَاهُ الدُّنْيَا، كَمَا يَظَلُّ أَحَدُكُمْ يَحْمِي سَقِيمَةَ الْمَاءِ} (أخرجه الترمذي: ۳۰۳۶، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي فِي صَحِيحِ التَّرْغِيبِ وَالتَّوْهِيْبِ: ۳۱۸۰).

واته: نه گهر خوا بهنده یه کی خوشویست، له دنیا ده پاریزی، وهک چۆن یه کێک له
تیوه نه خوشه که ی له ئاو ی ده پاریزی. {که ئاو ی نه دات، بو نه وهی زیاتر نه خوش
نه بی، یان که سیک که بریندار ده بی، ئاو ی ناده نی چونکه لی تووشی زیان ده بی}.

سییه م: پیغه مبه ر ﷺ ده فهرمو ی: {إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَحْمِي عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ كَمَا يَحْمِي الرَّاعِي الشَّفِيقُ غَنَمَهُ عَنْ مَرَاعِ الْهَلَكَةِ} (أخرجه أحمد: ۲۳۶۲۷، والبيهقي في شعب الإيمان: ۹۹۶۷، اللفظ له).

واته: بێگومان خوی زالی پایه دار بهنده ی برواداری خوی ده پاریزی، وهک
چۆن شوانی دلسۆزو خاوهن په رۆش، رانه مه ره که ی خوی ده پاریزی، له وه که
له شوینی خراب ب له وه رین و، له نه نجام دا سه ریان به فه تارهت بجی، {چ به
هو ی له وه ره که وه که خراپی، چ به هو ی شوینه که وه، که تووشی هه لدیران و،
له بهین چوون بێن}.

(۴) - ﴿وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾، خوا ئەو كەسەيە كە ئاۋ دەنیریتە خوار، دواى ئەوہى ئاۋمید بوون، يانی: دواى ئەوہى مرۆفەكان ئاۋمید بوون، وشەى (يُنَزِّلُ) خۆنراۋىشەتەوہ: (يُنَزِّلُ).

(الْغَيْثُ: الْمَطَرُ الْآتِي بَعْدَ الْجَفَافِ، سُمِّيَ غَيْثًا بِالمَصْدَرِ، لِأَنَّ بِهِ غَيْثَ النَّاسِ الْمُضْطَرِّينَ) (غَيْثُ): ئەو بارانەيە كە لە دواى وشكە سالىى دى، دواى بىيارانىى، بۆيە ناۋى لىزاۋە (غَيْثُ)، چونكە ئەوانەى بى دەرهەتان و ناچارن، ھاۋاريان كردهو دەفريايان ھاۋە.

وشەى (غَيْثُ): مەرج نىە تەنيا باران بى، واتە: باران و بەفرو تەرزە، ئەو ئاۋەى لە سەرى دادەبەزى، گوتراۋىشە: (الْغَيْثُ: مَا كَانَ نَافِعًا وَفِي وَقْتِهِ)، (غَيْثُ): ئەوہىە كە بە سوود بى، لە كاتى خۆيدا بى، چونكە جارى واش ھەيە باران و بەفرو تەرزە دى، مەرج نىە ھەر سوودى ھەبى، بەلكو جارى وايە دەبیتە لافاۋ لىزماۋ، جارى وايە دەبیتە ھۆى زيانگەيانە بە كشتوكال، بەلام ناكەرى لەبەر ئەوہى كەمىك خەلك كشتوكالەكەيان، ياخود خانوۋەكانيان، كە ئەۋىش رەنگە بە زۆرىى بە ھۆى كەمتەرخەمىى حوكمەتەكانەوہ بى، زىراب و شوینى ئاۋ پىدا رۆيشتنيان چاك نەكرد بى، ھەندىك لە گەرەكەكان زيانيان پىگات، ناگونجى لەبەر ئەو زيانە كەمە، ئەو سوودە زۆرانەى كە لە ئاۋى ئاسمان دەبىرنىن، خۋاى بەخشەرەلكيان لى بىبەش بكات.

(۵) - ﴿وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾، ھەرۋەھا (خوا) بەزەيى خۆى بلاۋدەكاتەوہ، (النَّشْرُ: ضِدُّ الطِّيِّ وَاسْتَعِيرَ هُنَا لِلتَّوْسِيعِ وَالْإِمْتِدَادِ)، (نَشْرُ) پىچەوانەوہو دژى پىچانەوہيە، (نَشْرُ) واتە: بلاۋكردنەوہ، (طِيَّ) واتە: پىچانەوہ، لىرەدا (نَشْرُ) خوازاراۋەتەوہ بۆ فراوانكردن و درىزە پىدان، كە دەفەرمۆى: ﴿وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾، ۋەك پىشتريش باسماۋ كەرد، لە چەند شوین لە قورئاندا، خوا ناۋى لە باران و ئاۋىك كە دادەبەزىرنى لە ئاسمان، ناۋە، رەحمەت، بۆ ۋىنە:

له سوورقی (الأعراف) دا، ده فەرموێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثَقَالًا سُفِنَتْهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ يُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾، واتە: ئەو (خوا) کە سێکە بایەکان وەک موژدە دەنێری لە پێش دەستی بە زەبیه کە ی خۆیەو، (واتە: باران، یان ئەو ئاوی کە دادەبەزێنێ)، هەتا کاتێک کە ئەو بایانە هەورە قورسەکانیان هەلگرتن، ئێمە لێی دەخوڕین (هەورە کە) بەرەو سەر زەمینێکی مردوو، ئاوی لێ دادەبەزێنێ و لە هەموو میوەیەکی پێ دەردێنێ، هەر بەو شیوەیەش {لە کاتی خۆیدا} مردوووان دەردێنێهەو، بۆ ئەوێ ئیوە پەند وەر بگرن.

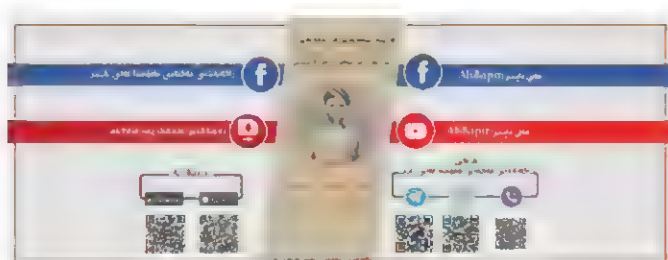
یانی: وەک چۆن خوا بە هۆی ئاویکەو کە دایدەبەزێنێ، سەر زەوی زیندوو دەکاتەو، بە هەمان شیوەش، کاتی خۆی فەرمانی لەسەرە، لە پوژی دواوی دا مردووێ کانیشت زیندوو دەکاتەو.

(۶)- ﴿وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ﴾، هەر ئەویش سەرپەرشتیاری ستایشکراو، سەرپەرشتییکردنە کە ی دیارە: سەرپەرشتی مەروفەکان دەکات، تیشکی خۆریان بۆ دەنێری لە پوژدا، تیشکی مانگیان بۆ دەنێری لە شەودا، تیشکی ئەستێرەکانیان بۆ دەنێری، بۆ ئەوێ دنیا نەبێتە تاریکستان، پاشان ئاویان بۆ دادەبەزێنێ، بە هەر سێ شیوەی بەفرو باران و تەرزه، کە هەر کام لەم سێ شیوەیە حیکمەتی خۆی هەیە، بەفرو تەرزه کە لە شوێنە بەرزەکان دەبارن و لەوێ دەمیئنەو، ئەگەر هەموو ئاوە کە باران بووایە، یە کسەر هەمووی دەهاتە خوار، بەلام ئەو بەفرو تەرزه یە، لە شوێنە بەرزەکان و چیاکان دەمیئنەو، بۆ ئەوێ وردە وردە بەو چیاکانەدا بچێتە خوارو، لە عەمبارە ئاوەکاندا دابکری و کوێبێتەو.

ئنجای ئەگەر ئاوی ئاسمان هەمووی لێکرا باران باو هاتبایە خوار، دنیا دەبوو لافاو، ئەو هەموو پێژە ی بەفرە کە لە کوێستانەکان و لە شوێنە بەرزەکان دەباری، ئەو پێژە زۆرە ی تەرزه، کە یە کسەر ناتوێتەو ماوێهەکی پێدەچی،

ئەگەر ھەممۇ باران بوۋايە، زۆر لەۋلاتان كاول دەبوون، سەرپەرشتىيىكىردى خوا
 بۇ مۇقەكەن لە زۆر شىدا بەرجەستەيە، ئەو ھەموو نازو نىعمەتەي لەسەر
 زەۋى بۇرەخساندوون، ئەو ھەموو ھۆكارانەي ژيان و گوزەرانى بۇرەخساندوون،
 ئەم زەۋىيەي ئىمە بەرگىكى گلىي ھەيە، دوايى بەرگىكى ئاويى ھەيە، كە سى
 لەسەر چۈارى پانتايى زەۋى دادەپۇشى، دوايى بەرگىكى ھەۋايى ھەيە، كە بەرزىي
 ھەزار (۱۰۰۰) كىلۆمەتر زياترە، ئىجا پىكھاتەكانى ئەو بەرگە ھەۋايىيە، پىژەكەيان
 لەگەل ژيانى مۇقۇدا گونجاۋە: (۷۸٪) ي نايترۇجىنە، (۲۱٪) ي ئوكسىجىنە، (۰،۳٪) ي
 دوۋەم ئوكسىدى كاربون و ھەندىك لە پىكھىنەرەكانى دىكەيە، ئەو پىژانەي ئەو
 توخمانە، ئەگەر كەمتر بايە يان زياتر بايە، ژيان لەسەر زەۋى دروست نەدەبوو.
 بۇيە خوا ستايشكراۋە، بە موئەلەقىي، ھەرچى سىفەتى بەرزو چاكە ھى
 خوايەو، خوا لە ھەموو لە كەم و كوپىيەك دوۋرە.

مه سه له ی سییه م:

ههروهها له نیشانه کانی خواجه هینانه دی ئاسمانه کان و زهوی و، نهوهی له
ژیانداران تیتیدا بلاوکردوونهوه، که هه ر کات ویستی له سه ر کوکردنهوهیان توانایه:

خواد هه فرموئ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ
وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ۝﴾

شیکردنهوهی ئەم ئایهته، له چوار برگه دا:

(۱)- ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ههروهها له نیشانه کانی، وی دروستکردنی
ئاسمانه کان و زهوییه.

(الآیة: هِيَ الْعَلَامَةُ وَالِدَلِيلُ عَلَى شَيْءٍ، وَالسِّيَاقُ يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْمُرَادَ بِهَا ظَوَاهِرُ
الْخَلْقِ). (آیة): به مانای نیشانه و به لگهیه له سه ر شتیك، به لام ئەم سیاقه ی
تیره نهوه ده گهیه نئ، که مه به ست له (آیات) لیره دا دیارده و دیمه نه کانی
دروستکراوه کانی خوان.

ئه گه رنا (آیة) به مانای پرسته ی قورئانیش دئ و، به مانای موعجیزه ی
پیغمبه رانیش (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دئ و، به پئی سیاق ده زانرئ که کام له
مانایه کانی مه به سته، جاری واش هه یه له یه ک رهوت (سیاق) دا زیاتر له مانایه ک
هه لده گرئ، که ده فرموئ: له نیشانه کانی خوا، واته: نیشانه کانی به دیهینه رایه تی
و پهروه ر دگار ئیتی و، خاوه ن دار ئیتی و بالاده ستی خوا.

﴿خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، دروستکردنی ئاسمانه کان و زهوی، (السَّمَاوَات)
واته: دروستکراوه به رزه کان، یا خود جیهانه به رزه کان، جیهانه بالایه کان (العَوَالِمُ
الْعُلْيَا)، (الأرض) یش، ئەم گوئ زهوییه یه که ئیمه له سه ری ده ژین و جیهانی
خواره وه (العالم الأسفل) یه.

(۲) ﴿وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ ههروهها ئهوهی بّلاوی کردۆتهوه تییاندا له پیرۆیان، (الْبَثُّ: التَّفْرِيقُ وَالتَّوْزِيعُ، بَثَّتِ الرِّيحُ التُّرَابَ: فَرَّقَتْهُ) (بَثَّ): بریتیه له لیک بّلاوکردنهوهو دابه شکردن، دهگوتری: (بَثَّتِ الرِّيحُ التُّرَابَ) بایه که گله کهی بّلاوکردوه، په رش و بّلاوی کردهوه، وشه (دَابَّةٌ) واته: پیرۆ، (كُلُّ مَا يَدْبُ عَلَى الْأَرْضِ) ههه شتیک که لهسهه زهوی پروات. به لام (الطبري) دهلی: (الدَّابَّةُ: النَّاسُ وَالْمَلَائِكَةُ) ^(۱)، (دَابَّةٌ): بریتیه له خه لک و فریشتهکان.

هه لّبه ته جینیش هه دهگریتهوه، واته: هه موو ئهوانه ی لهسهه زهویین، ئنجا ئه گهه مه بهست بهس سهه زهوی بی، مروقه کان و جندو فریشتهکانیش، دهگریتهوه، به لام که دهفه رموی: ﴿وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ هه رچی پیرۆیه که تیییدا بّلاوکردونهوه، کهواته: (دَابَّةٌ): ده بی له ئاسمانیش هه بی.

(۴) ﴿وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ﴾ ئه ویش لهسهه کوکردنهویان ههه کاتی بیهوی، به توانایه، ههه کاتی بیهوی ده توانی کوایان بکاتهوه، خریان بکاتهوه، که مه بهست پیی رۆژی دواپیهه و رۆژی کوکردنهوهه و لپرسینهوهیه.

روونکردنهوهیهک لهسەر هه‌بوونی پێرۆ (دابە) له ئاسمان دا:

شایانی باسه: ئەم ئایەت موبارەکه که ده‌فه‌رموێ: ﴿وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ هه‌رچی پێرۆیه که له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا بلأوی کردۆته‌وه، تاکه ئایه‌تیکه له قورئاندا له‌و باره‌وه، (النابلسی) له ته‌فسیره‌که‌ی خۆیدا^(۱)، ده‌لێ: (هَذِهِ الْآيَةُ هِيَ الْآيَةُ الْوَحِيدَةُ الَّتِي فِيهَا إِشَارَةٌ إِلَى مَا سَيُكْتَشَفُ فِي الْمُسْتَقْبَلِ مِنْ حَيَاةٍ حَيَوَانِيَّةٍ فِي الْكَوَاكِبِ الْبَعِيدَةِ وَكَائِنَاتٍ حَيَّةٍ، فَالْدَابَّةُ هِيَ الْمَخْلُوقُ الَّذِي يَتَحَرَّكُ وَالْمَخْلُوقَاتُ الَّتِي تَدْبُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ هِيَ الدَّوَابُّ).

واته: ئەم ئایه‌ته تاکه ئایه‌تیکه که ئاماژه‌ی تێدايه، به‌وه که په‌نگه له داها‌توودا بدۆزێته‌وه که ژیا‌نی ژیا‌نداران له خړۆکه دووره‌کانیشدا هه‌ن، په‌نگه کائیناتی دیکه‌ی ژیا‌نداری وه‌ک ئه‌وه‌ی سه‌ر زه‌وی هه‌بن، چونکه (دَابَّة) بریتیه له‌و دروستکراوه‌ی که ده‌جوولێ، ئەو کائینانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وی ده‌جوولێن، پێیان ده‌گووترێ: (دَوَابُّ).

زانایان زۆریان قسه‌ کردوه له‌وباره‌وه‌و، ته‌ماشای زۆربه‌ی ته‌فسیره‌کانم کردوه: بۆ وێنه:

۱- (فخرالدين الرازي)^(۲)، که زۆر سه‌ری ده‌خوړی بۆ چاره‌سه‌ری ئەو ئیشکالانه‌ی به‌ رواله‌ت له‌سه‌ر هه‌ندی‌ک ئایه‌تان په‌یدا‌ده‌بن، ده‌لێ:

که خوا ده‌فه‌رموێ: ﴿وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾، ئایا ئەمه‌ چۆنه؟ ئە‌گه‌ر به‌س له‌سه‌ر زه‌وی مرو‌ف هه‌بن و جند هه‌بن، ئە‌دی چۆن خوا (دابە) پێرۆی پالداوه‌ته‌ لای ئاسمانه‌کانیش؟ (الرازي) سێ جو‌ره وه‌لامی داونه‌وه:

وه‌لامی په‌که‌م: ده‌لێ: (يُضَافُ الْفِعْلُ إِلَى جَمَاعَةٍ، وَإِنْ كَانَ فَاعِلُهُ وَاحِدًا مِنْهُمْ، مِثْلُ: ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللَّوْزُ وَالْمَرْجَاتُ﴾ (الرحمن) واته: جاری وایه‌ کرده‌وه‌یه‌ک پالده‌درێته‌ لای کۆمه‌له‌یه‌ک، هه‌رچه‌نده‌ ئە‌نجام ده‌ره‌که‌ی په‌که‌ک بێ، له‌وان، وه‌ک خوا له‌باره‌ی ده‌ره‌یزانی گه‌وه‌ه‌رو مروارییه‌وه‌ له‌ ده‌ریا له‌ سووره‌تی (الرحمن)

(۱) تفسیر النابلسی: ج ۸، ص ۳۱۰.

(۲) ج ۱۴، ص ۱۵۲.

دا، دةفه رموی: ﴿يَخْرُجُ مِنْهَا اللَّوْلُؤُ وَالْمَرْجَاتُ﴾ (۲۲)، واته: له ده ریای سوپرو شیرین گهوههرو مرواریی دةرده هینرین، له حالیکدا که گهوههرو مروارییه کان ته نیا له ناوی سوپردان و، له ناوی شیریندا په روه رده نابن.

وهلامی دووهم: ده لئ: (أَنَّ الدَّيْبَ هُوَ الْحَرَكَةُ، وَالْمَلَانِغَةُ لَهُمْ حَرَكَةٌ) (دیب): به مانای جوولہ یه و فریشته ش جوولہ یان هه یه، (هه روه ها جنیدش جوولہ یان هه یه). پیشتیش قسه که ی (الطبری) مان، هیئا که گوئی: (الدَّابَّةُ: النَّاسُ وَالْمَلَانِغَةُ)، (دابة) بریتیه له خه لک و فریشته کان.

وهلامی سییه م: ده لئ: (لَا يَبْعُدُ أَنْ يُقَالَ: إِنَّهُ تَعَالَى خَلَقَ فِي السَّمَوَاتِ أَنْوَاعًا مِنَ الْحَيَوَانَاتِ يَمْشُونَ مَشْيَ الْإِنْسَانِ عَلَى الْأَرْضِ) دوورنیه بگوتری: خوا له ئاسمانه کاندای چەندان جوړ ژياندارى دروستکردوون، که وهك مروققان له سهر زهوى دەرۆن، تهوانیش له شوینی خویندیان دەرۆن، نهوه سى وهلامه که ی (فخر الدين الرازي).

۲- (محمد الطاهر بن عاشور)، ده لئ: (وَالْعُلَمَاءُ يَتَرَدَّدُونَ فِي إِثْبَاتِ سَكَّانٍ فِي الْكَوَكِبِ، وَجَوَزَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ الْمُتَأَخِّرِينَ أَنَّ فِي كَوْكَبِ الْمَرِيخِ سَكَّانًا) (۱) واته: زانایان له وهدا دل له دل ددهن له چەسپاندنی دانیشتووان له خرۆکه کانی دیکه داو، هه نديک له زانایانی دوايین به گونجاویان زانیوه، به پیتپچووویان زانیوه که له سهر خرۆکه ی مه رریخ دانیشتووان هه بن.

بیگومان جار ی من به س قسه ی تهوان دینم، دوايیش قسه ی خوم ده که م!

۳- یه کیکی دیکه که له وبارانه وه قسه ی زوری کردوون، (طنطاوي الجوهري) یه، له تهفسیره که ی خویدا به ناوی (الجواهر)، له جییه ک دا ده لئ:

(أَحْضَرَ رُوحٌ غَالِيْلُو وَتَحَدَّثَ حَوْلَ النُّجُومِ وَالْكَوَكِبِ، وَأَفَادَنَا أَنَّ مِنَ السَّيَّارَاتِ مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ أَرْضِنَا، كَمَا أَنَّ شَمْسَهُ أَحْسَنُ مِنْ شَمْسِنَا، وَمِنْ الشَّمُوسِ مَا لَا سَيَّارَاتٍ لَهَا إِذَا أَحْوَالَ سَكَّنَاهَا خَيْرُ الْأَحْوَالِ) (۲).

(۱) التحرير والتنوير: ج ۲۵، ص ۹۷.

(۲) تفسير الجواهر: ج ۲۰، ص ۱۲.

واته: پرووحی گالیلویان ئاماده کرد، {زانستیک ههیه پیتی دهگوتری: ئاماده کردنی پرووحهکان} (تحضیر الأرواح) {ئنجا له باره ی ئهستیرهکان و خرۆکهکانهوه قسه ی کردو پێپراگه یان دین که خرۆکه ی وا ههیه زۆر باشتره له زهویه که ی ئیمه و، خۆره که شی له خۆری ئیمه باشتره، خۆری واش ههیه ههیه خرۆکه ی له گه لدا نین {وهک چون خۆر کۆمه له یه کی ههیه نو خرۆکه ن} به لکو دانیش تووانی ئه و خرۆکه نه له باشترین حاله تدان، {ئهمه به حساب قسه ی گالیلویه که پرووحه که یان ئاماده کردوه}!

ههروهها (طنطاوي) ده لئ: خوا ده فهرموئ: ﴿يَخْرُجُ مِنْهَا اللَّوْلُؤُ وَالْمَرْجَاتُ﴾ الرحمن، راست نیه که گه وههرو مرواری ته نیا له ئاوی سوێردا دروست ببن و، خواش پالیدانه لای ئاوی شیرین، به لکو له ئاوی شیرینیش دا گه وههرو مرواری دروست ده بن.

۴- ئه وه ی منیش تیتی ده گهم ئه وه یه، که له راستیدا ئاماده کردنی پرووحهکان، چ پرووحی گالیلوی بئ، یان هه ر که سیکی دیکه بئ، ئه وه به ئه فسانه ی ده زانم و، پیم وایه پرووحهکان له بهر دهستی خوای پهروهردگار دان و، ههیه که س ناتوانی پرووحهکان ئاماده بکات و بهس له بهر دهستی خوای پهروهردگاردان، مه گه ر خوا ﷺ مۆله ت بدات بینه خهوی که سیك، بویه ئه وه ی له و باره وه دهگوتری: پیم وایه هه مووی فیل و هه لّخه له تاندنی جنده شهیتانه کانه له مروّقه کانیان کردوه، پهنگه ئاماده کراوه که هه ر قهرینی ئه و که سه بووبئ، ئه گه ر زۆر زانیاری ورد بدات له باره ی ئه و که سه وه، ده بئ هه ر قهرینه که ی بئ، وهک هه لّخه له تاندنی ئه و خه لکه که گومرایان بکه ن، جار جار شهیتانه کان ئه وه ده که ن، ئه وه ئه فسانه یه و له راستیدا ههیه پرووکی عیلمی نیه، هه رچه نده مشت و مرو قسه ی زۆری له سه ر ده کری.

نایه ته که ش که ده فهرموئ: ﴿وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ پیم وایه ئه وه ی که (الطبري) گوتوویه تی و ئه وه ی (الرازي) یش له رای دووه می دا گوتوویه تی: (أَنَّ الدَّيْبَ هُوَ الْحَرَكَةُ، وَالْمَلَأْنِيكَةُ لَهُمْ حَرَكَةُ) یانی: (دیب) یانی: جوو له و فریشته ش جوو له یان هه یه، ئنجا به مشیوه لیکدانه وه یه، ههیه پتویست به وه ناکات، بلّین: جگه له سه ر زهوی، شوینیکی دیکه ش هه یه و ژیا نکی دیکه ی لّیه، وهک

ژيانى سەر زەۋى! چۈنكى ئەگەر مەبەست لە (دابة) ھەر دروستكراۋىك بى
 ھەر ھەكەو جىمجوۋلى ھەبى، بىگومان فرىشتەكانىش جىمجوۋلىان ھەيەو، جىندىش
 جىمجوۋلىان ھەيە، ۋەك چۈن مەۋقەش جىمجوۋلى ھەيەو، ئاژەلان و زىندەۋەران
 و پەرەۋرانىش جىمجوۋلىان ھەيە.

بەلام ئەگەر گرېمان لە داھاتوۋدا دەرکەۋت، كە لە جگە لە زەۋى ئىمەشدا
 ژيان ھەيە، ئەۋە ئايەتەكە دەرگىرەتەۋە ھىچ ناكۆكى لەگەلى دا نىە، بەلام
 ئەم ئايەتە ئىمە ناچار ناكات بلىين: لە گەردوۋندا شوئىنكى دىكەش ھەيە،
 ۋەك زەۋى، ژيانىكى ۋەك ژيانى ئىمەى لىيە، ئايەتەكە ئىمە ناچار ناكات، ۋابلىين،
 چۈنكى ھەر دەفەرمۇ: ھەموو ئەو (دابة) انەى خوا لە ئاسمانەكان و زەۋىدا
 بلاۋى كىردوۋنەۋە، (دابة) ش ھەرشتىكە بىجوۋلى و فرىشتەكانىش ديارە زۆر زۆر.

ئەۋەى مەررىخىش كە (محمد الطاهر بن عاشور) گوتۇۋىەتى: ئىستا دەرکەۋتە!
 دەلىين: بە پىچەۋانەۋە ئىستا سەلمىتراۋەكە مەررىخ و ھەر نۆ خروكەكەش ژيانىان
 تىدانىە، نەك ھەر ژيانىان تىدانىە، بەلكو ھۆكارەكانى بوۋنى ژيانىشان تىدانىين، نە
 بەرگە ھەۋايان ھەيە، نە بەرگە ئاۋىيان ھەيە، ئەگەر بەرگە ھەۋاشيان ھەبى،
 ھالەتتىكى زۆر سادەى ھەيە، بە شىۋەيەكى وايە كە ھىندە ئۆكسجىنى لى نىە، بۆيە
 ئەۋانەى كە چوۋنە سەر مانگىش ئۆكسجىنىان لەگەل خۇيان بىردوۋە بە پەلەش
 گەراۋنەۋە، بۆ ئەۋەى ئەو ئۆكسجىنەى پىيانە تەۋاۋ نەبى.

بۆيە تاكو ئىستا زانست ئەۋەى بۆى دەرکەۋتە، ئەۋەيە كە جگە لەۋ
 زەۋىيەى ئىمەدا، ژيان نىە ژيانىكى ۋەك ھى ئىمە، بەلام ديارە ژيانى جىندو
 فرىشتانىش و ژيانى دروستكراۋىكى دىكەش كە خوا باسى نەكردوۋن بۆمان،
 ئەۋە شتىكى دىكەيە، بەلام ژيانى ۋەك ھى ئىمە، تاكو ئىستا ئەۋەى زانست
 پىيگەشتە ھەر لەم سەر زەۋىيەى ئىمە، ھەيەو، ئەۋ بارودۇخەى خوا ﷻ
 ھەلىخستە، بەجۆرىكە كە ژيانى مەۋق تەنبا لەم سەر زەۋىيەى ئىمە ھەبى.

مه سه له ی چواره م:

هیچ به لاو گرفتارییه که به سه ره خه لک نایهت، مه گهر به هو ی هه له و
کرده وه ی خراپی خویانه وه، زۆر جاریش خوا چاوپۆشی ده کات، مروقه کانیش
دهسته وسانکه ری خوا نین، له سه ره زه وی، جگه له ویش هیچ سه ره په رشتیارو
پشتیوانیکیان نیه:

خوا ده فهرمو ی: ﴿وَمَا أَصْبَحُكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ۖ﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

شیکر دنه وه ی ئەم دوو ئایه ته، له چوار برگه دا:

(۱)- ﴿وَمَا أَصْبَحُكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ {خوا ده فهرمو ی} ههر
به لایه کتان به سه ره دی، به هو ی ئەوه وه یه که دهسته کانی خۆتان ئەنجامیان داوه، ﴿فِيمَا
كَسَبَتْ﴾ خۆبندراویشه ته وه: ﴿هَمَا كَسَبَتْ﴾ واته: به بی (ف) هکه، وشه ی (المُصِيبَةُ: إِسْمٌ
لِلْمُصِيبَةِ الَّتِي تُصِيبُ بَضْرًا وَمَكْرُوهٍ) (مُصِيبَةُ) یانی: تووشکه ره، ناوه بو ئەو به لایه ی که
که سیك تووشی زیان و ناره حه تی ده کات، که ده فهرمو ی: ﴿وَمَا أَصْبَحُكُمْ مِنْ
مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ واته: ههر به لایه کتان به سه ردی ده رهاویشه ی
کرده وه خراپه کانی خۆتانه، خۆتان پێشه کییه کانی په یدا بوونی ئەو ده ره نجامه ده ره خسین،
به لایه کان که به سه رتان دین، ده ره نجامن و پێشه کییه کانیا ن خۆتان ده یان په خسین،
بو وینه: که سیك تووشی نه خووشی شه کره دی، تووشی نه خووشی فشاری خۆین دی،
تووشی سه ره تان دی، به هو ی جگهره کێشانه وه، به هو ی خواردنی ناتهن دروسته وه، به
هو ی ده رمانی ئیکسپایه ره وه، که به داخه وه له م ولاتی ئیمه دا، ئەوه زۆر بووه، ئەوه
کرده ی ده ستی خۆتانه، که تووشی ئەو به لایانه دین، یان که سیك ده چیت که مته ر خه می
ده کات له خۆپارستنی دا، له رووی تهن دروستییه وه، یاخود له کاتی ناره حه تییه کاند، له
کاتی سه رماو گهرما دا، ئەوه مانای وایه به هو ی که مته ر خه می خۆیه وه یه تی، تووشی ئەو

به لایانه دی، هه ندی به لاش به سهر مروف دین، له ئه نجامی ئه وه دا که مروف گوناھو تاوانی کردوه، خراپه ی کردوه، بۆ وینه: خوا ﷻ له باره ی جهنگی ئو حوده وه ده فهرموئ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا﴾ ۱۰۰ آل عمران، واته: ئه وانه ی که له رۆژی پیکه یشتنی دوو کومه له که دا، پشتیان له دوژمن کرد، شهیتان خلیسکاندن، به هوی هه ندیک لهو گوناھانه وه که پیشتر کردبوویان.

(۲) - ﴿وَيَعْقُوبُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ له زۆریش ده بووری (کثیر صِفَةً لِمَحْذُوفٍ، أي: عَنْ خَلْقٍ أَوْ نَاسٍ كَثِيرٍ)، سیفه قی وه سفکراویکی قرتتیراوه، له خه لکیکی زۆریش ده بووری، هه موویان سزا نادات، له ئه نجامی ئه وه دا که خراپه یان کردوه، (أي: لَا يُصِيبُ كَثِيرًا مِنْ عِبَادِهِ الَّذِينَ اسْتَحَقُّوا جزاء السوء، بِعُقُوبَاتٍ دُنْيَوِيَّةٍ) زۆریک له بهنده کانی که شایسته ن سزابدیرن، به سزا دنیاویه کان سزایان نادات له دنیا دا.

(۳) - ﴿وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ﴾، ئیوه ش دهسته وه سانکه رنین له زه ویدا، واته: دهسته وه سانکه ری خوا نین، (المُعْجِزُ: الغالبُ غَيْرُهُ مِنْ قُلَاتِهِ مِنْ قَبْضَتِهِ) (مُعْجِزٌ): ئه وه یه که به سهر به رانبه ره کهیدا زāl بئ و له چنگی قوتاربئ و، ئه وه دهسته وه سان بکات.

(۴) - ﴿وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾، ئیوه ش جگه له خوا هه یج سه ره په رشتیارو هه یج یارمه تییده ریکیشان نیه، له باره ی ئه وه وه که له ئه نجامی گوناھو تاواناندا مروف تووشی به لاو گرفتاریان دی، فه رمایشتیکی پیغه مبه ره هیه ﷻ که ده فهرموئ:

﴿مَا اخْتَلَجَ عِرْقٌ وَلَا عَيْنٌ إِلَّا بِذَنْبٍ، وَمَا يَدْفَعُ اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرُ﴾ (أخرجه الطبراني في المعجم الصغير: ۱۰۵۳، وعنه أبو نعيم في «أخبار أصبهان» (۲ / ۲۴۷) وَصَحَّه الألباني في «الصحيحة»: ۲۲۱۵).

واته: هه یج ده ماریک و هه یج چاویک تووشی که م و کوپی نه بووه، مه گه ره به هوی گوناھیکه وه، ئه وه ی خواش لایده بات زیاتریشه.

واته: مه رج نیه هه ر کاتی که مروف هه له وه گوناھه ی کرد، خوا ﷻ سزای بدات، یاخود ده رهاویشه که ی له دنیا دا بینن.

مه سه له ی پینجه م و کو تایی:

که شتییه کانیش که له ده ریادا وینه ی چیاکانن، له نیشانه کانی خوان، نه گهر خوا بیهوئ بایه کان پاده گری و که شتییه کان له سه ر پشتی ده ریادا ده وه ستن، له وه دا نیشانه ی زور هه ن بو زور خوڤاگرانی زور سوپاسگوزار بو خوا، ههروه ها ده گونجی خوا که شتییه کان نغرو بکات، بی پروایانی مش و مرکه ریش بزائن، که شوینی قوتار بوونیان نیه:

خوا ده فهرموئ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ (۲۲) ﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (۲۳) ﴿أَوْ يُوقِعْهُنَّ يَمًا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ (۲۴) ﴿وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّخِصٍ﴾ (۲۵)

شیکردنه وه ی ئەم ئایه تانه، له حهوت بر گه دا:

(۱) ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾، که شتییه رویشتوو وه ک چیا یه کانیش له نیشانه کانی وین، {له نیشانه کانی خوان، نیشانه کانی پهروه دگاریتی خواو به دیهینه رایه تی خواو خاوه نداریتی خوا} ﴿الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ﴾، (جَوَار) به دوو جوړ خوینراوه ته وه:

أ- به ژیر (کسر) (جَوَار)، ب- به (ی) اش، (الجَوَارِي)، کو ی (جَارِيَة) یه، واته: رویشتوو له سه ر ناو، که ئەمه ئاوه لئاوی وه سفکراویکی قرتینراوه، یانی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ السُّفُنُ الْجَوَارِ﴾ که شتییه رویشتوو کانن، ﴿فِي الْبَحْرِ﴾، له ده ریادا، (كَالْأَعْلَامِ)، (أَعْلَام) کو ی (عَلَم) ه، (عَلَم)، واته: چیا، له ئەسل دا (عَلَم)، نیشانه یه که ری پ بزانری، یاخود نیشانه یه بو شتیک، ئنجا له بهر ئەوه ی چیا یه کان به رزن، به (أَعْلَام) ناوده برین، واته: که شتییه کان له ده ریادا وه ک چیا به رزه کان وان.

(۲) ﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ﴾، ئەگەر خوا بیهوئ با ده وه ستینی، (رِّيح) یش، به دوو شیوه خوینراوه ته وه: أ- (الرِّيح)، ب- (الرِّیاح)، (إِنْ يَشَأْ) ئەگەر خوا بیهوئ (يُسْكِنِ الرِّيح)

بايه كه دهوه ستي، (يُسْكِن الرِّيح) بايه كان راده گري، (إِنْ يَشَأْ) يش، ديسان: ٱ- خويندراوه ته وه: (إِنْ يَشَأْ) به هه مزه، ب- خويندراويشته وه: (إِنْ يَشَأْ)، به بي هه مزه (أ).

۳- ﴿فَيَظْلَنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ﴾، ئه و كاته ش كه شتييه كان له سه ر پشتي ده ريا راده وه ستن، (رَوَاكِد) كوي (رَاكِدَة) يه، (رَاكِدَة) ش واته: نيشتوو، له نگر گرتوو، وه ستاو، (الرُّكُودُ: الإِسْتِقْرَارُ وَالثَّبُوتُ)، (رُكُود): بريته له چه سپان و نه جوولان، ئه گهر بايه كان بوه ستن - به تاييه تي كاتي خوي كه كه شتييه كان چاروكه دار بوون - كه شتييه كان له سه ر پشتي ده ريا راده وه ستن، ناجوولن.

كه ده فه رموي: (ظَهْرِهِ) واته: پشتي ده ريا، (ظَهْر) به پشتي مروف و ئازهلش ده گوتري، به لام به سه ره وه ي هه ر شتيكيش ده گوتري، (وَيُطْلَقُ عَلَى أَعْلَى الشَّيْءِ إِطْلَاقًا شَائِعًا) واته: له سه ر پروي ده ريا ده وه ستن.

۴- ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، به راستيي له وه دا، نيشانه زور هه ن، بو هه ر زور خوڤاگريكي زور سوپاسگوزار، واته: بو هه ر كه سيكي پروادار، چونكه باباي پروادار، هه م خاوه ني خوڤاگرييه و هه م خاوه ني سوپاسگوزارييه، هه م له به رانه ر به لادا خوي راده گري، هه م له به رانه ر نيعمه تدا سوپاسگوزار ده بي، له راستييدا ئه وانه ي له ديارده و ديمه نه كاني گه ردوون به هره مه ند ده بن، پروادارانن، به چاوي دل ته ماشا ده كه ن، ده ستي خويان له پشتدا ده بينن.

(محمد الطاهر بن عاشور) ده لن: (وَجَعَلَ ذَلِكَ آيَةً لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ لِأَنَّ فِي الْحَالَتَيْنِ خَوْفًا وَنَجَاةً، وَالْخَوْفُ يَدْعُو إِلَى الصَّبْرِ، وَالنَّجَاةُ تَدْعُو إِلَى الشُّكْرِ، أَي: مُؤْمِنٍ مَّتَخَلِّقٍ بِخُلُقِ الصَّبْرِ عَلَى الضَّرَاءِ وَالشُّكْرِ لِلْسَّرِّاءِ) ^(۱) واته: بويه خوا سبحانه فه رموويه تي: له وه دا نيشانه هه ن بو هه ر زور خوڤاگريكي زور سوپاسگوزار، چونكه له هه ردوو حاله ته كاندا ترس هه يه و قوتار بوونيش هه يه، ترسه كه خوازياري ئه وه يه مروف خوڤاگري و، ده ربازبوونه كه ش خوازياري ئه وه يه مروف سوپاسگوزار بي، ئنجا ئه مه ش سيفه تي

برواداریکه که خوئی به صهبرو شوکر رازاندوتهوه، صهبر له گرفتاریانداو، شوکر له بهرانبه ر نیعمهت و چاکه کانی خوادا.

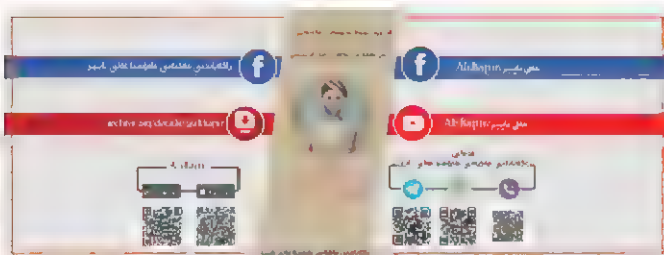
۵- ﴿أَوْ يُوقَهُنَّ بِمَا كَسَبُوا﴾، یان {خوا نه گهر بایه کانیش پانه گری و که شتییه کان بمیننه وه له سه ر پستی ده ریا} که شتییه کان نغرو بکات، به هوئی ته وه وه که کردوو یانه. واته: بایه که توند بکات، گهرده لوول بی و که شتییه کان نغرو بکات، (بِمَا كَسَبُوا) واته: به هوئی ته وه وه که سه رنشینان و که شتییه کان سورابووانی که شتییه کان کردوو یانه له تاوان و خراپه.

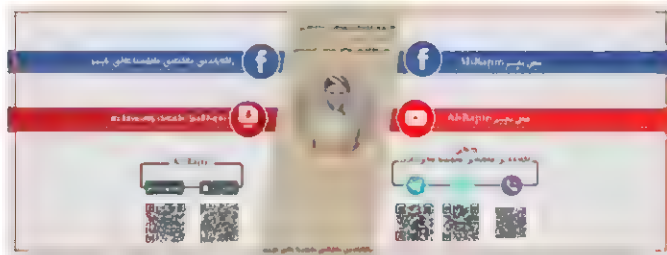
۶- ﴿وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ له زوړیش ده بووری، (وَيَعْفُ) ههم به بوړ (ضمة) خوینراوه ته وه، ههم به واویش (وَيَعْفُو)، یانی: خوا زوړ جاریش ده بووری، یان: له زوړ که سیش ده بووری، شایسته ی ته وه ن که که شتییه که یان نغرو بکات، به لام نغرو ناکات.

۷- ﴿وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّخِصٍ﴾، ته وانه ش که له باره ی نایه ته کاغمانه وه شه ره قسه ده که ن، ده زانن هیچ په ناگه یه کیان نیه. ته مه به: (يَعْلَمُ) خوینراوه ته وه، به (يَعْلَمُ) ش، خوینراوه ته وه، ته وانه ش که له دژ ی نایه ته کانی تیمه مش ت و مړ ده که ن، ده زانن شوینی دهربازبوونیان نیه، (مَخِصٍ، أَي: مَخْلَصٌ وَمَلْجَأٌ) په ناگه، شوینی دهربازبوون، شوینی په نا پیبردن، ته گهر بفرموئ: (وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا) واته: خوا ته وه ده کات تا کو ته وانه ی مش توم پر له دژ ی نایه ته کانی تیمه ده که ن، بز انن، که شوینی دهربازبوونیان نیه، به لام ته گهر (يَعْلَمُ) بی، واته: ته وانه ده زانن که له دژ ی نایه ته کانی تیمه مش توم پر ده که ن، هیچ شوینی دهربازبوونیان نیه، کاتیک خوا بیه وئ سزایان بدات و به لایان بو بنیړی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى پىنجهەم

پیناسهی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە یازدە (۱۱) ئایەت پیکدی، که بریتین لە ئایەتەکانی: (۳۶ - ۴۶)،
لە هەشت ئایەتی سەرەتایاندا، خوا ﷻ پیناسهی کۆمەڵی مۆڵمان بۆ دەکات، لە
میانی خستنه‌رووی ده (۱۰) لە خەسلەتە بەرزو پەسندەکانیدا، که بریتین لە:

- (۱) - ئیمان.
- (۲) - پشت بە خوا بەستن.
- (۳) - خۆدوورگرتن لە گوناھە گەورەکان و، دزی و قێزەوێتەکان.
- (۴) - لێبوردن لە کاتی تۆرەبووندا.
- (۵) - بە دەم بانگی خواوە چوون.
- (۶) - نوێژ بەرپاکردن.
- (۷) - کاروبار بە راویژ بەرپۆه‌بردن لە نێو خۆدا.
- (۸) - بەخشین لە بژیوی خوا پێداودا.
- (۹) - بەرگری لە خۆکردن لە کاتی ستم لێکراندا.
- (۱۰) - چاپۆشی و چاکسازی لە هەلەکاران، لە کات و شوینی خۆیدا.

لە سێ ئایەتی دواییشدا، ئایەتەکانی: (۴۴ - ۴۶) خۆی دادگەر باسی سەرەنجامی
شووم و دزواری ستمکاری گومرا دەکات، که زۆر بەزەبوونی و بەترس و لەرزەوه،
لەسەر دۆزەخ راده‌نوێژین، هیچ کەسیش نابێتە سەرپەرشتیارو یارییده‌ریان.

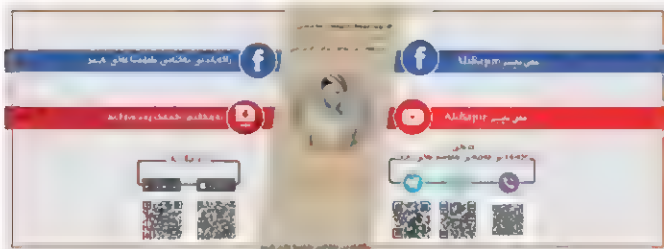
﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمِنَّعَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ يَجْنَبُونَ كِبْرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

﴿۳۷﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۳۸﴾
 وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿۳۹﴾ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ
 فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿۴۰﴾ وَلَمَنْ أَنْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ
 سَبِيلٍ ﴿۴۱﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ
 لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۴۲﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿۴۳﴾ وَمَنْ يُضْلِلِ
 اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَى
 مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ﴿۴۴﴾ وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشِيعَاتٍ مِنَ الذَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ
 طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ
 يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴿۴۵﴾ وَمَا كَانَتْ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ
 يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿۴۶﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{(ئەه ی مروڤه کان!) هەر شتیکتان پیدراوه، رابواردنیکی که می ژیا نی دنیا یه و،
 ئەوه ی له لای خوا یه (له رۆژی دوا ییدا) چاکترو بهرده وامت ره، بۆ که سانی ک بر وایان
 هیناب ی و، پشت به پهروه ردگاریان به ستن ﴿۳۶﴾ ههروه ها ئەوانه ی خویان له
 گونا هه گه و ره کان و دزیوو ناقۆلایه کان ده پار یزن و، هەر کاتیش توو په بوون،
 ئەوان (له و که سانه ی توو په یان کردوون) ده بوورن ﴿۳۷﴾ ههروه ها ئەوانه ی
 وه لأمی پهروه ردگاریان داوه ته وه و، نو یژ یان به رپا کردوه و، کاروباریان له نیو
 خویان به رپاویژ وه، له وه ی کردوو مانه ته بژیویان ده به خشن ﴿۳۸﴾ دیسان ئەوانه ی
 هەر کات ده ستر یژی و سته میان تووش بوو، به رگریی له خویان ده که ن و،

تۆلە دەستینەوه (۳۹) سزای خراپە یەکیش، خراپە یەکی وەك خۆیەتی و، هەر
كەسیش چاوپۆشیی كردو چاكسازیی كرد، پاداشتی لەسەر خواپە، بە دنیایی ئەو
ستەمكارانی خۆشناوین (۴۰) هەر كەسیكیش دواي ستەمكارانی تۆلە بكاتەوه،
هیچ پێی گلهیان لەسەر نیە، (۴۱) بەلكو پێی (ی) گلهیی و پەخنیە (لەسەر
ئەوانە یە كە ستەم لە خەلك دەكەن و، بە ناھەق سنوور شكێنی لەسەر زەویدا
دەكەن، ئەوانە ئازاریكی بە ئیش و ژانیان ھەبە (لە پۆژی دوایدا) (۴۲) هەر
كەسیكیش خۆراگری بكات و لیبووژی، بێگومان ئەو لە كارە گەورە و گرنگە كاتە
(كە پێویستیان بە ویستیکی قایم و مەحكەم ھەبە) (۴۳) هەر كەسیكیش خوا
گومرای بكات، دواي وی، هیچ دۆست و سەرپەرشتیاری نیە و، ستەمكارانی
دەبینی كاتیك ئازار (ی) دۆزەخ) دەبینن، دەلێن: ئایا هیچ پێی گەرانەوه ھەبە؟
(۴۴) ھەروەھا دەیانبینی بە زەبوونی لەسەر (ئاگر) پادەنوێژین و، لەبەر
شەرمەزاریی بە سیلە چا و تەماشادەكەن و، ئەوانە ی برۆیان ھێناو دەلێن: بە
دنیایی زیانباران ئەوانەن كە لە پۆژی ھەلسانەویدا، خۆیان و كەس و کاریان
دەدۆژین، (لەدەست دەدەن) ئەھا (بزانن!) ستەمكاران لە ئازاریكی بەردەوام و
نەپراو دان (۴۵) هیچ دۆست و سەرپەرشتیاریان نەبوون لە بەرانبەر (سزای)
خوادا سەریان پەخەن و، ھەر كەسیش خوا سەرگەردانی بكات، هیچ پێیەکی نیە
(لێیەوه قوتار بێ) (۴۶).

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(وَأَلْفَوْحَشَ): (الْفَحْشُ وَالْفَحْشَاءُ وَالْفَاحِشَةُ: مَا عَظُمَ قُبْحُهُ مِنَ الْأَفْعَالِ وَالْأَقْوَالِ) مانای هه‌ر سێ وشه‌ی: (فُحْشٌ، فَحْشَاءٌ، فَاحِشَةٌ): بریتیه له هه‌ر کرده‌وه‌یه‌ک و، هه‌ر قسه‌یه‌ک، که زۆر دزیوو ناشیرین و ناقۆلاو قیزه‌وون بێ.

(شُورَى): واته: راویژ، (الشُّورَى: الْأَمْرُ الَّذِي يَتَشَاوَرُ فِيهِ)، (شورى): بریتیه له کارێک که راویژێ تیدا بکری، (التَّشَاوُرُ وَالْمُشَاوَرَةُ وَالْمَشُورَةُ: اسْتِخْرَاجُ الرَّأْيِ مِمَّا جَعَلَ الْبَعْضُ إِلَى الْبَعْضِ) مانای هه‌ر سێ وشه‌ی: (تَشَاوُرٌ، مُشَاوَرَةٌ، مَشُورَةٌ): بریتیه له ده‌ره‌ینانی رای راست، به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ که هه‌ندیکیان قسه‌ له‌گه‌ڵ هه‌ندیک ده‌که‌ن و، پیکه‌وه دیالۆگ و وتووێژ ده‌که‌ن.

(يَنْصِرُونَ): واته: به‌رگری له‌خۆیان ده‌که‌ن، (الْإِنْتِصَارُ وَالْإِسْتِصَارُ: طَلَبُ النُّصْرَةِ، وَالْإِنْتِقَامُ، وَالْإِمْتِنَاعُ مِنَ الظُّلْمِ)، (إِنْتَصَارٌ وَإِسْتِصَارُ): هه‌ردووکیان به‌ سێ واتایان دین: داواکردنی یارمه‌تی، تۆڵه‌ستاندنه‌وه، ملنه‌دان بۆ سته‌م و زوڵم، (به‌رگری له‌خۆکردن).

(سَبِيلٍ): (أَي: طَرِيقٍ)، رێ، لێره‌دا که ده‌فه‌رموی: (مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ)، هه‌یچ بیا‌نوویه‌ک نیه، یاخود هه‌یچ رێیه‌ک نیه که په‌خه‌نیان لێبگیری.

(عَزَمِ الْأُمُورَ): ئه‌و کارانه‌ی که پێویستییان به‌ ویستیکی پته‌و و مه‌حه‌که‌م ده‌کات، (الْعَزْمُ وَالْعَزِيمَةُ: عَقْدُ الْقَلْبِ عَلَى إِمْضَاءِ الْأَمْرِ) (عَزَمَ وَعَزِمَةً): بریتیه له‌ دڵ دامه‌زراندن له‌سه‌ر جێبه‌جێ کردنی کارێک، (عَزَمِ الْأُمُورَ): (الْأُمُورُ الْعَازِمَةُ، الْعَازِمَةُ أَصْحَابُهَا) ئه‌و کارانه‌ی خاوه‌نه‌کانیان، ئه‌نجامده‌ره‌کانی ئه‌و کارانه، خاوه‌ن عه‌زم و بریارێ پته‌ون، هه‌ندیکیش گوتوو‌یان: (عَزَمِ الْأُمُورَ) واته: (الْأُمُورُ الْمَعْرُومَةُ) واته: ئه‌و کارانه‌ی عه‌زیمان له‌سه‌ر جه‌زم کراوه، به‌ ویستیکی پته‌وه‌وه، ئه‌نجامدراون.

(مَرَدٌ): (الْمَرْدُ: الرَّجُوعُ وَالْمَرْجِعُ)، (مَرَدٌ): یان چاوگی میمییه، به مانای (رُجُوع) ه، گه پانه وه، یاخود ناوی شوینه (الْمَرْجِع) شوینی بۆلا گه پانه وه.

(يُعْرَضُونَ): واته: راده نویتین، عه پز ده کرین، (عَرَضْتُ الشَّيْءَ عَلَى الْبَيْعِ، وَعَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ) ئەو شتەم بۆ فروشتن پانواند، یان ئەو شتەم بۆ فلانکەس پانواند، که ده گونجی بلی: (عَرَضْتُ عَلَى فُلَانٍ، أَوْ لِفُلَانٍ) له سه ریم پانواند، یاخود بۆیم پانواند.

(الذَّلُّ): (الذُّلُّ: مَا كَانَ عَنْ قَهْرٍ، يُقَالُ: ذَلَّ يَذِلُّ ذُلًّا) (ذُلٌّ): بریتیه له زه بوونییه ک، ملکه چیه ک به هوی ئەوه وه به رانه ره که ی دهسته لاتی به سه ردا پاناوه، تووشی مرووف بی، ده گوتری: (ذَلَّ يَذِلُّ، ذُلًّا)، به لام (الذُّلُّ: مَا كَانَ بَعْدَ تَصَعُّبٍ، وَشَمَاسٍ) (ذِلٌّ): بریتیه له وهی و لاخیک دواي ئەوه ی جه نه ی گرتوه و یاخی بووه، دهسته مو بی.

(طَرْفٌ): (طَرَفُ الشَّيْءِ: جَانِبُهُ)، ته په فی شتیک بریتیه له لایه کی ئەو شته، (وَطَرَفُ الْعَيْنِ: جَفْنُهُ) ته رفی چاو، واته: پیلووی چاو، (وَالطَّرْفُ: تَحْرِيكُ الْجَفَنِ، وَعَبَّرَ بِهِ عَنِ النَّظَرِ) (طَرْفٌ): بریتیه له جوولاندنی پیلووی چاو، که ته عیری پیکراوه له پوانین، که واته: (طَرْفٌ): به مانای پوانینه و، به مانای جوولاندنی پیلووی چاو، که ده فه رموی: (مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ) واته: به سیله چاو، یاخود (مُسَارَقَةُ النَّظَرِ) واته: ته ماشاگردنیک پنهان و به دزی.

(مُقِيمٌ): (أَي: مُسْتَمِرٌّ وَدَائِمٌ)، به رده وام، شتیک به رده وام بی و درێژه ی هه بی.

مانای گشتیی نایه تہکان

وهك له پیناسهی ئەم دەرسەدا گوتمان: خوا ﷺ لەم یازدە نایه تەدا، لە هەشت نایه تی یەكەمیاندا بە دە (۱۰) سیفەتیان باسی كۆمەڵی مسوڵمان، كۆمەڵی پر وادار دەكات، كاتیكیش ئەو نایه تە موبارەكانە لە وەسف و پیناسهی كۆمەڵی پر واداران هاتوونە خوار، كە ئەوان لە مەككە بوون، چونكە وهك پێشتر گوتمان: ئەم سوورەتە موبارەكە ئەگەر لە سالی هەشتەمی پێغەمبەرایەتی دا یان نۆیەمدا دابەزیی، واتە: چوار پێنج سال بەر لەوێ مسوڵمانان لەمەككەوه كۆچ بكەن بۆ مەدینەو، ببنە خواوەنی قەوارەیی سیاسی و دەولەتی خۆیان.

كەواتە: ئەو دە (۱۰) سیفەتەیی خوا ﷺ لێرەدا پیناسەیی ئەو كۆمەڵە مسوڵمانەیان پێدەكات، یانی: مسوڵمانینە! ئێوە هەر كاتیك ببن بە شیوەی كۆمەڵێك و كۆمەڵگایەك، خەلكیكی مسوڵمان، پێویستە رازاوەبن بەو دە (۱۰) سیفەتانە، رازاوەبن بە هەموو سیفەتێكی بەرزو جوان، كە ئەم دەیه، دە (۱۰) سیفەتی سەرەكیین، لە بەر ئەوێ هەموو بوارەكان، یان زۆربەیی هەرە زۆری بواری لایەنەكانی ژیان و، دینداری و دنیاواری دەگرنەوه، هەشت نایه تی یەكەم بۆ خستەرووی ئەو دە سیفەتە تەرخانكراون و، سێ نایه تی دواییش بۆ خستەرووی سەرەنجامی شووم و دژوارو سەختی بێ پروایان لە پۆژی دواییدا تەرخانكراون.

سەرەتا خوا ﷺ دەفەرموی: ﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمِنَّهُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾، ئەمە وهك توێژەرەوانی قورئان و شارەزایانی ریزمانی عەرەبیی دەلێن: لق لێکردنەوه (تفریع) یەو شیکردنەوه یە لەسەر رستەیهکی پێشوو، واش پێدەچێ ئەم نایه تە موبارەكە بێ، كە دەفەرموی: ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (۲۷)، دوایی دەفەرموی: ﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ

﴿شَيْءٍ﴾، ھەر شتیک که پیتان دراوه، یانی: ھەرچەندە زۆربى، ھەرچى پیتاندراره، ﴿فَنَنْعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، بههره وەرگرتنى ژيانى دنيايه، رابواردنى کهمى ژيانى دنيايه، (متاع): بریتیه له ھەر شتیک بههرهیه کى کهم و کاتى لیوه ربگیرى، (مَا يَتَمَتَّعُ بِهِ مُؤَقَّتًا) ھەر شتیک به شیوهى کاتى بههره ی لى وەر ربگیرى، پى دهگوترى: (متاع)، یانی: ھەرچى که پیتان دراوه با زوریش بى، ھەر رابواردنى کهمه، چونکه (مِنْ) که دهچته سهر (شَيْءٍ) واته: ھەر له سهرهتای ھەر شتیکى کهمهوه، تاكو ھەر شتیکى زور، ھەرچى پیتاندراره له ژيانى دنيا دا، ھه مووى رابواردنى کهمى دنيايه، ﴿وَمَا عِنْدَ اللَّهِ﴾، بهلام ئهوهى له لای خوايه، که بههسته، ﴿خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾، باشتره و بهردهوامتریشه، بهلام بو کیه؟ ﴿لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾، بو ئهوانه ی پروایان هیناوه و پشتیشیان بهس به پروهردگاریان ده بهستن، یانی: پروایان هیناوه به سهرجهم ئه و شتانه ی پيوسته پروایان پى بهینرى:

۱- پروایان به خوا ﷻ هیناوه، وهك تاكه به ديهینهرو پروهردگارو خاوهن و پهستراوى خویان.

۲- پروایان به فریشتهکانى خوا هیناوه.

۳- پروایان به کتیبهکانى خوا هیناوه.

۴- پروایان به پیغمبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هیناوه.

۵- پروایان به رۆژى دواى هیناوه.

۶- پروایان به نه خشه و نه اندازه گیرى خوا ﷻ هیناوه بو هه موو شتیک.

﴿وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾، ئهوانه ی که ته نیا پشت به پروهردگاریان ده بهستن، پروهردگاریان ده که نه وه کیل و کارپسپێردراوى خویان، پشتیان به پروهردگاریان قایمه، که واته: بههشت له گرهوى که سانیكدایه خاوهنى ئه و سیفه تانهن، که ئیستا باس ده کرین:

سيفهتی يه كه م: (آمنوا) كۆمه لّيك كه به هه شتی خوا شایسته یانهو، خوا به هه شت ده كاته شایسته یان، ئهو به هه شته ی كه زۆر باشته له ژيانی دیاو، له گه لّی دا به راورد ناکرّی و به رده و امتریشه و نابریته وه، له گره وی كه سانیكدايه و بو كه سانیك ته رخانكراوه، كه: ئیمانیا ن هیناوه، بروایان هیناوه به هه موو ئهو شتانه ی پئویسته بروایان پیهینرّی، بروا (إیمان) یش وهك پيشتر زۆر جار گوتوو مانه: چوار پیکهینهری هه ن:

أ- زانینی عه قل.

ب- په سندرکردن و قبوولکردنی دّل.

ج- دانپیدا هینانی زمان.

د- جیهه جّی کردنی ئەندامه کان، چونکه ئینسان ئهو چوار هیزه ی هه ن:

۱- هیزیکی هه یه، شتی پّی ده زانی، كه عه قلّه.

۲- هیزیکی هه یه، شتی پّی ده وی، یان خو شده وی، یان قبوول ده كات، یان په فز ده كات، كه دّل، ئیراده یه.

۳- هیزیکی هه یه، ئه وه ی ده یه وی پّی ده رده برّی، كه زمانیه تی.

۴- هیزیکیشی هه یه، ئه وه ی بیه وی، پّی جیهه جّی ده كات، كه ئەندامه كانی و هیزی جهسته یه تی، ئنجا ئیمان په یوه ندیی به هه ر كام له و چوار هیزه ی مرو فّه وه یه هه یه: هیزی ئیدراکی، هیزی ئیرادی، هیزی ته عبیری، هیزی ته نفیزی.

به لّی ئیمان له کو ی هه ر چوار پیکهاته كه پیکدی، ئیمان واته: تو خوا بَشِيرٌ و فریسته كانی خواو کتیه كانی خواو پیغه مبه رانی خواو رۆژی دوایی و، هه ر شتیك كه پیغه مبه ری خوا بَشِيرٌ له لایه ن خواوه هه والّی پیداوه، به عه قل ده رکی بکه ی و بیزانی، به دّل قبوولّی بکه ی و په سندی بکه ی، به زمان دانّی پیدایینی و، به ئەندامه کانیش به پّی توانا، به گویره ی ئه وه به رپوه بچی و په فتاری پّی بکه ی.

سيفه قى دووهم: ﴿وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ تەنيا پشت بە پەروەردگاريان دەبەستن، نە پشت بە خويان دەبەستن، نە بە خزميان، نە پارەو سامانيان، نە بە فلان دەولەت، نە بە فلانكەس، بە لكو پشتيان تەنيا بە خوا قايمە، بە لام ئايا پشت بە خوا بەستن، ماناي واپە ھۆکارەکان پەچاوەکەين؟ نە خيەر، وەك زۆر جار گوتوو مانە: پشت بە خوا بەستن، لە گەل بەستنهووە دەست بو ھۆکار بردن دا، ناکۆک نين، چونکە ئەو خوايەى پيٓت دەفەرموي: پشت پيٓم بەستە، ھەر ئەويش دەفەرموي: دەست بو ھۆکارەکان بەرە، ھۆکارەکان دەستەبەر بکە، خوا ﷺ لە مەدحى (ذو القرنين) دا، دەفەرموي: ﴿إِنَّا مَكْنَأُ لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَايَتُهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ ۸۴ ﴿الكهف﴾، واتە: ئيمە لە زەويدا دەست پويشتوو مان کردبوو و بو ھەر شتێک ھۆکارمان پيدا بوو، شوي ھۆکارەکە دەکەوت و بە ھۆى ھۆکارەکانەو دەگەيشتە ئامانجەکانى.

ئەو عەرەبە خيڵەکيەى ھاتە خزمەت پيغەمبەر ﷺ حوشتريکى پى بوو، گوتى: ئەى پيغەمبەرى خوا! حوشتريکم پيیە، بيبەستمەووە پشت بە خوا بەستم، يان بەرھەلداى بکەم و پشت بە خوا بەستم؟ فەرموي: ﴿اغْلِلْهَا وَتَوَكَّلْ﴾ (آخرجه الترمذي: ۲۵۱۷، وابن حبان: ۷۳۱، وصححه الألباني في «صحيح الجامع»: ۱۰۶۸)، واتە: بيبەستەووە پشت بە خوا بەستە، چونکە بەستنهووە لە گەل پشت بە خوا بەستن دا تيکناگيرى، بەستنهووە، ئيشى دەستانە، ئيشى جەستەيە، پشت بە خوا بەستنيش، ئيشى دل و دەروونە.

سيفه قى سيەم: ﴿وَالَّذِينَ يَجْنَبُونَ كَبِيرَ الْأَلَامِ وَالْفَوَاحِشَ﴾، ھەر وەھا ئەوانەى دوورى دەگرن لە گوناھە گەورەکان و، لە گوناھە ناڤۆلاو ناشيرينەکان، ﴿كَبِيرَ الْأَلَامِ﴾ (كبائر) كۆى (كبيرة) يە، كە پال دراوہ تە لای (إثم) واتە: گوناھە گەورەکان، (فواحش) يش كۆى (فاحشة) يە، يانى: ئەو گوناھانەى گەورەن و، دزيوو ناشيرن و ناڤۆلان، خويانيان لى دوور دەگرن، كە دوايى ئيمە لە مەسەلە گرنگەکاندا، پيئاسەى گوناھە گەورەکان و، گوناھە دزيو و ناڤۆلايەکان دەکەين،

کورتەکە ی ئهوهیه: گوناھی گهورهو ناڤۆلا، ههر گوناھیکه: یان سزای دنیایی لهسهر بئ، یاخود ههپهشه ی قیامهتی لهسهر بئ، که بهو پێیه بئ، ههر کام له: شیرک و، کوفرو، نیفاق و، خیانهت و، دزی و، زیناو، کوشت و، پێگری و، قومارو، مهیخوویی و، غهیهت و، درۆکردن و، قسههێنان و بردن و، بوختانکردن و، جاسووسی کردن و، ههموو ئهوانه گوناھی گهورهن، چونکه ههموویان، یان سزای دنیاییان لهسهره، یاخود ههپهشه ی قیامهتی.

سيفهتی چوارهم: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ (ههروهها ئهوانه ی) کاتیک تووڤه بوون، چاوپۆشی دهکهن، لێدهبوورن، نافهرموئ: تووڤه نابن، چونکه خوا مروؤفی وا خولقاندوه سيفهتی تووڤه بوونی هه بئ، بۆ ئهوه ی بهرگری له خۆی بکات، بهرگری له حورمه ته کانی خۆی بکات، بهرگری له بوونی خۆی بکات و له شته کانی خۆی بکات و له دهوور بهری خۆی بکات، واته: تووڤه نه بوون سيفهتیکی باش نیه، به لکو مروؤف ده بئ سيفهتی تووڤه ی هه بئ، به لام تووڤه ی له ههقی نه باته ده رئ، له سنووری شه ريعهتی ده رنه چوئنی، ههروهها له شوئنی خۆیدا تووڤه بئ و به ئه ندازه ی خۆی تووڤه بئ، هه رکات پێو ستيشی کرد، ئه و که سه ی لئ تووڤه بوو، چاوپۆشی لئ بکات و لئ ببوورئ، بۆیه لێره ده فهرموئ: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ {بهه شتی خوا بۆ که سانیك دانراوه} ئه گهر تووڤه بوون، لێده بوورن و چاوپۆشی ده کهن، مادام بزنانن چاوپۆشییه که باشه بۆ بابای چاوپۆشی لیکراو.

سيفهتی پینجه م: ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ﴾ (ههروهها ئهوانه ی وه لامی پهروه ردگاریان داوه ته وه، به ده م بانگی پهروه ردگاریانه وه چوون، که ئه مه گشتیه، واته: بۆ ههر شتيك پهروه ردگاریان فهرمانی پێکرد بن، ده ست له سه ر سینگ بوون و، به به لئ و ئاماده م و له خزمه تدام، وه لامی فهرمانه کانی پهروه ردگاریان ده ده نه وه، چ بۆ ئه نجامدان بئ، چ بۆ نه کردن بئ، چ بۆ ئه نجامدانی ئه رکه کان بئ، چ بۆ خۆ دوورگرتن له قه ده غه کان بئ.

سيفهتی شه شهه: ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾، ههروهه ئهوانه ی نوژیان بهرپا کردوه، نوژ بهرپا کردنیش واته: نوژ بهو شیوهیه بکه ی که خوا فهرمانی پیکردوه، چونکه بهرپا کردنی شتیک و راوه ستاندنی، باشتیرین و سرووشتیتیرین حاله تی پیده دات.

سيفهتی هه وهه: ﴿وَأَمَرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾، کاروباریان له نیو خویاندا به راویژه، واته: کاروباریک که په یوه ندیی به هه موویانه وه هه بی، به راویژ له بهینی خویاندا ئه نجامی ده دن، نه ک یه کیان خو ی بهه پیتی به سه ر ئه وی دیکه دا، یاخود هه ندیکیان به بی گه رانه وه بو ئه وانی دیکه، شتیک بکه ن به ناوی هه مووانه وه، مادام کاره که په یوه ندیی به هه موویانه وه هه بی، ده بی له بهینی خویان دا راویژی تیدا بکه ن.

سيفهتی هه شتهه: ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾، له وهش که پیمان داو و کردو مانه ته بژیویان، ده به خشن، ئنجا سهروه ت و سامانه، شاره زایی و زانسته، تیگه یشت و عه قله، چاکه و تاعه ته ..هتد، ده به خشن، واته: وا ده که ن خه لکی دیکه ش به هره مه ندبی و سوودمه ند بی له هه موو ئه و شتانه ی ژانیان پیانه وه بهنده، شتی ماددی و مه عنه ویی، که پیمان داو و به هره مه ندمان کردو و، هه و لده دن ئه و شتانه به هره یان پی به خه لکی دیکه بگه یه نن.

سيفهتی نۆیهه: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصُرُونَ﴾، {ههروهه بهه شتی خوا که له دنیا باشته و بهرده و امتریشه، له رابواردنی خوشیه کانی دنیا، بو که ساتیک دانراوه} که هه رکاتیک ده سترژیان تووش بوو، تۆله ده که نه وه ده سه ته و که ده که ن، ﴿هُمْ يَنْصُرُونَ﴾ ئه وان تۆله ده که نه وه وه هقی خویان ده ستینه وه مل ناده ن بو سته م و سه ر نه وی ناکه ن، چونکه: ﴿يَنْصُرُونَ﴾ واته: مل نه دان بو سته م (الْإِمْتِنَاعُ عَنِ الظُّلْمِ)، ههروهه به مانای تۆله کردنه وه (الْإِنْتِقَام) یش دی، دیسان یانی: داوا کردنی یارمه تی، تا کو ئه و ده سترژییه له خویان دوور بخره نه وه، ﴿وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا﴾، سزای خراپه یه ک، خراپه یه کی وه ک خویه تی، که دیاره هه ر له بهر ئه وه ی له ناودا له گه لی یه که، پیی ده گو تر ی

خراپە، ئەگەر نا لە راستیدا کەسێک کە خراپە پال پێوە دەنێ و بەرپەرچ دەداتەو، پال پێوە نە کەسێک بە خراپە دانانرێ.

سِفَهَقِ دَهِمَ وَ كُوتَايِي: ﴿فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ هەر کەسێک چاوپۆشی بکات و، چاکسازی بکات، پاداشتی لەسەر خوا، واتە: لە بەرانبەر هەر خراپە کەدا، بۆت هەیه خراپە کە بکە، بەلام ئەگەر چاوپۆشی بکە و چاکسازی بکە، ئەو بۆت پاداشتی لەسەر خوا، ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ بە دنیایی خواستەمکارانی خوشناوێن.

﴿وَلَمَنِ أَنْصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ﴾ کەسێک دوا ئەوێ ستمی لێکراو، تۆلە بکاتەو و هەقی خۆی بکاتەو، یانی: ﴿وَلَمَنِ أَنْصَرَ بَعْدَ مَظْلُومِيَّتِهِ﴾ کەسێک دوا ستم لێکراوی خۆی، تۆلە بستییتەو، بەرگری لە خۆی بکات، ﴿فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾ ئەوانە پێی پەخنە و گلهیان نایەتە سەر.

﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ پێی گلهیی و پەخنە ئەوێ لەسەر ئەوانە کە ستم لە خەڵک دەکەن و، بە ناهەق دەستدریژی دەکەن لەزەویدا، ئنجا بێگومان دەستدریژی هەر بە ناهەق، بەلام ئەو بۆ زیاتر قێزەون پێشاندانی دەستدریژی و سنوور شکێنیە کەیانە، ﴿أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ئا ئەوانە نازاریکی بە ئێشیان هەیه.

﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ بە دنیایی کەسێک خۆراگری و لێبوردن بکات، ئەو لەو کارانە کە پێویستی بە ویستیکی پتەو دەکات، کارە کە لەو کارانە کە ئەنجامدەرە کەیان، خاوەن ئێرادە و عەزیمی قایم و مەحکەمە، یاخود: کارە کە لەو کارانە کە خوا ﷻ جەختی لەسەر کردۆتەو و فەرمانی پێکردووە.

بەلام با لێمان تێکنەچێ: خوا دەفەرموێ: ﴿فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ﴾ ئنجا هەرکەس لێبوروێ و چاکسازی بکات، کەواتە: دەبێ چاوپۆشی کردنە کە،

بېتە ھۆى چاكسازى، ئەگەرنا چاوپۇشىيەك لە كەسەك كە دەستدرېژىي كىردوھو خراپەى كىردوھ، بېتە ھۆى ئەوھى زىاتىر شوولى لى ھەلگىشى، زىاتىر سووربى لەسەر خراپەكارىي، بۆ وئە: سەمەكى كىردوھ، بىكاتە دوو، بىكاتە سى، بىكاتە چوار، لەبەر ئەوھى خەلك چاوپۇشىي لىدەكات، ئەوھ ئەو چاوپۇشىي ئىصلاھى بە دوادا نەھات، بۆيە بە پەسەند دانانى، وەك دوايى لە مەسەلە گىرەگەكاندا زىاتىر لەوبارەوھ قەسە دەكەين، كە چاوپۇشىي كىردن لە خراپەى خراپەكارىك، كاتىك باشە كە بېتە ھۆى بە خۆ داچوونەوھى و، دەستەلگىرتن لەو خراپەى و تەرىق بوونەوھى، بەلام ئەگەر بېتە زىاتىر بى شەرم بوونى و شوول لىھەلگىشانى، ئەو چاوپۇشىي و لىبوردنە لەگەل ئەودا، شەكى خراپە، بۆيە خوا دەفەرموى: ﴿فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ﴾، ھەر كەسەك چاوپۇشىي بىكات و چاكسازى بىكات، يانى: لىبوردنەكە بېتە ھۆى چاكىي، ئەگەر بېتە ھۆى خراپىي و دەرھاويشتەى خراپى ھەبى، ئەو لىبوردنە لە شوئى خۆيدا نە.

ئىنا ئەمە ئەو ھەشت ئايەتە، دەربارەى ئەو دە (۱۰) سىفەتە بىنەرەتىي و بىنچىنەبىانەى كۆمەلى مسولمان لەھەر شوئىك و لە ھەر كاتىكداين، دەبى ئەو سىفەتانەيان ھەبن، كە وەك ئامازەمان پىدا، زۆربەى ھەرە زۆرى بوارو رەھەندەكانى دىندارىي و دىنادارىي دەگىرەوھ.

ئىنا خوا ﷻ دىتە سەر باسى سەرەنجامى ئەوانەى خوا گومپرايان دەكات، ھەلبەتە خوا كەس گومپرا ناكات، بەو واتايە برىارى بۆ بدات دەبى گومپرابى و، بەدەست خۆى نەبى، بەلكو مروؤف بەپىي سىستىمى خوا گومپرايى بە مل دادى، ھىدايەتى خواى بۆ دى، ھىدايەتەكە رەفز دەكات، بە پىي سىستىمى خواش ھەر كەسەى ھىدايەت و رىئەمىي خوا رەفز بىكات، گومپرا دەبى، ھەر وەك بە پىي سىستىمى خوا، ھەر كەسەك ژەھر بخوات، دەمرى و، بە پىي سىستىمى خوا، ھەر كەس خراپە بىكات، پىي ناشىرىن دەبى، پىي گوناھبار دەبى، سىستىمى خوا وايە، كە دەفەرموى: خوا گومپراى بىكات، واتە: بە پىي ياساى خوا، بە پىي سىستەمەك

کهواته: هه موو ئهو ئايه تانه ی باسی ئه وه ده کهن، خوا خه لک گومپا ده کات،
واته: به پئی یاسای خوا گومپا ده بن، چونکه هه ر چوڤ بئ گومپا بونه که هه ر
به پئی ویستی خوای پهروه ردگاره، به پئی سیستمیکه خوای دادگه ر دایناوه،
به لام ئه وه مرقه کانن خویان ری گومپایی ده گرن، وه ک له سوور پی (فصلت)
دا، خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْتَهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾ (١٧)
واته: گه لی سه موود ریتمایمان کردن، ریمان پیشان دادن، به لام ئه وان کویریان

بەسەر پێنمایدە هەلبژارد، هەروەها لە سوورەتی (إبراهيم) دا، خوا دەفەرموێ: ﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ﴾ (۲۷) واتە: خوا ستمەکاران گومرا دەکات، ئەدی خوا کێ هیدایەت دەدا، کێ راستەپێی دەکات؟ ﴿وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ (۱۳) الشوری، خوا ئەوانە ی که بۆلای دەگەڕێنەو، راستەپێیان دەکات، ﴿وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ﴾ (۲۷) الرعد، واتە: ئەو کەسە ی لە ناخەو بۆلای خوا گەراوەتەو، خوا راستەپێی دەکات.

ئەجا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ﴾ هەرکەسێک خوا گومرای بکات، لە دوا ی وی، هیچ سەرپەرشتیاری نین، دوا ی خوا کێ سەرپەرشتیی دەکات؟ هەر خوا ﷻ سەرپەرشتیی بەندەکانی دەکات و، ئاگای لێیانەو، خوشی دەوێن و مشووریان دەخواو، پێنمایدان دەکات، ئەجا ئەگەر مرووف هیدایەتی خوا ی پەرز کردو گومرایی بەمەلدا هات، لە دوا ی خوا، کێ سەرپەرشتیی بکات و بەتەنگیەو بێ و مشووری لێ بخوات؟

﴿وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ﴾ ستمەکارانیش دەبینی کاتێک ئازار دەبینن، ستمەکاران، (ظالم) کە بە (ظالمون و ظالمین) کۆدەکرێتەو، کە ناوی بکەر (اسم فاعل) ه، واتە: خوێان ستمیان کردو، ستمەکەش بریتیه لەو ی هیدایەتی خویان پەرزکردو و گومراییان هەلبژاردو، ئا ئەو ستمەکارانە دەبینی، کاتێک سزاو ئازار دەبینن لە پۆژی دوا ی دا، ﴿يَقُولُونَ هَلْ إِلَيْنَا مَرَدٌّ مِنْ سَبِيلِ﴾ ده لێن: ئایا هیچ پێی گەرانەو نیه، یاخود: ئایا هیچ شوێنێک نیه پەنا ی پێ بەرین؟ چونکە (مَرَدٌ) دەگونجێ چاوگی (میمی) بێ، بە مانای گەرانەو (رَدٌّ)، (الرجوع)، دەشگونجێ بەمانای پەناگە (ملجأ) و (محيص) بێ، ئایا هیچ شوێنێکی پەناگە هه یه خۆمانی تی بگرین؟ کەواتە: لەو ی کە بە ئاوات دەخوازن بگەڕێنەو بۆ دنیا، ئیستا کە لە دنیادان، کاریک بکەن، کە چوونە قیامەت خۆزگە نەخوازن بێنەو دنیا، بۆ کاری چاک، ئیستا ئەو کارە چاکانە ی ئەو کاتە خۆزگیان پێدەخوازی، ئیستا ئەنجامیان بدە، ئیستا لەبەر دەستەو لە دەست نەچوو.

﴿وَرَنَّهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشِيعَاتٍ﴾، تۆ ئەوان دەبینی {هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، گومراپووەکان} زەبوونانە پادەنوێترین لەسەری، (ها)ی سەر (عَلَيْهَا) بۆ ناگری دۆزەخ دەچیتەووە ئەو بەرپەوت (سیاق) دیارە، چونکە پیشە هەر باسی ئازاری کردووە (عذاب) یش، نێرینە ی مەجازی (مذکر مجازی) یە، بەلام نافەرموو: (وتراهم يعرضون عليه) واتە: لەسەر ئەو ئازارو سزایە، بەلکو دەفەرموو: (عَلَيْهَا) کە ئەو پاناوە بۆ دۆزەخ دەچیتەووە، چونکە ئەو ئازارەش ئازاری دۆزەخە، یان بۆ ناگر دەچیتەووە سزای ناگرە، چۆن لەسەری پادەنوێترین؟ ﴿خَشِيعَاتٍ﴾، حالە، یانی: لە حالیکدا زۆر زەبوون و ملکەچن، ﴿مِنَ الدَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرَفٍ خَفِيٍّ﴾، بە هۆی زەبوونیانەووە، بەهۆی بێ دەستەلاتیانەووە، بە سیلە ی چاو تەماشادەکەن، بە ئاستەم پێلوی چاویان دەجووڵێن، (مِنْ طَرَفٍ خَفِيٍّ) (طَرَفٍ) بە مانای پێلوی چاو، دێ و، بە مانای پوانینی چاویش دێ، (خَفِيٍّ) پەنهان، واتە: بە سیلە ی چاو تەماشادەکەن، مەرۆق ئەگەر تینیکی بۆ بێ، مەترسییەك پووبەرپووی بێ، چاوی تێو زەق ناکات، بەلکو بە ئاستەم تیلە چاویکی دەدات و بە سیلە ی چاو تەماشای دەکات، ناوێری پری چاوی تەماشای بکات، یەك بە یەك دەلێ: بە پری چاوی تەماشای کرد، بەلام وەختیک کە ترسەکە زۆر گەورەبێ، بە ئاستەم چاوی لێ دەکات، بۆ ئەووی وینە ی تەواوی ئەو دیمەنە سامناکە، نەیتە پیش چاوی.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، ئەوانە ی برۆیان هیناوە گوتیان، واتە: لە پڕۆی دواییدا، ﴿إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾، بە دنیایی زیانباران، یانی: زیانبارانی کە تەواوی زیانباری لەواندا هاتۆتەدی، (الْخَسِرِينَ) (أل)هەکی، کە بۆ ناساندنە، دەگونجێ بلیین: بۆ ناساندنی (عهد) ه، واتە: زیانبارەکانی راستەقینە، یاخود بۆ تیکرا (جنس) ه، واتە: تیکرای زیانباران، ﴿الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾، ئەوانەن کە خۆیان و کەس و کاریان لە پڕۆی قیامەتدا، لەدەست داوەو دۆراندا، ﴿إِلَّا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ﴾، ئاگاداربەن! ستەمکاران لە ئازاریکی بەردەوامدان، لە ئازاریکی نەبەرپاوەدان، کە کۆتایی نایەت.

له كۆتاييدا ده فەرموۋ: ﴿وَمَا كَأْتِ لَكُمْ مِّنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾ جگە له خوا هيچ سەرپەرشتياريان نەبوون سەريان بخەن، خواشيان له خۆيان توورە کردبوو، سەرپەرشتياري خويان له دەست دابوو، جگە له خواش سەرپەرشتياري دیکەيان نەبوو، تاكو سەريان بخەن و پشتيان بگرن، ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ﴾، كەس يکيش خوا گومراي بکات، هيچ پړي دەر بازبووني نيه، واتە: كەس يک به پړي سيستم (نظام) يک كە خوا له ژيانى به شەردا داي ناوه، گومرايى به ملدا هاتبى و تووشى گومرايى بووبى، هيچ پړي دەر بازبووني نيه، كە واتە: پړي دەر باز بوون به س ئەو هيه، هيدايه تي خوا هەلبژيرى، بۆ ئەو هى تووشى گومرايى نەبى، هەر كەس يک به دواى هوداى خوا نەكەوى، له چالى هەوا دەكەوى و گومرا دەبى، ئەگەر مروّف بيهوى گومرايى به سەر نەيهت، دەبى پړنمايى خوا ﷺ هەلبژيرى و، له باووشى بگرى، هەر كات مروّف پړنمايى خواى قبوّل كردو هەلبژارد، خوا ﷺ له پاداشتى ئەو دواى له بەرانبەر ئەو دواى له چاكەى ئەو دوا، مشوورى لى دەر خوات و سەرپەرشتياريى دەر كات، وەك دە فەرموۋ: ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَءَانَّهُمْ وَقَوْهُمْ﴾ (۱۷) محمد، واتە: ئەوانەى پړنمايى خويان وەرگرتو، خوا زياتر راستە پړيان دەر كات، زياتر پړنمايان دەر كات و، پاريزكاريشيان {پاريزكاريهك كە شايستهى ئەوانە} پړيان دەر بەخشى.

خوا به لوتف و كەرەمى خۆى ئيمە لەو كەسانە بگيرى، كە تەواوى هيدايه تي خوا به دل و گيان قبوّل دەر كەن و، سەرەنجام شايستهى ئەو دەر بن، كە خوا ﷺ سەرپەرشتياريان بکات و مشووريان لى دەر خوات، يارمەتيدەريان بىت و هاوكاريان بىت، به دنيايى به ئەندازەى ئەو كە ئيمە بەرەو خوا دەر چين و بۆ خوا صولحاو دەبين، شايستهى ئەو دەر بين كە خوا ﷺ ئاگاي ليمان بى و، سەرپەرشتياريان بى، مشوورخۆرمان بى و، دلمان دامەزراوتر بکات، لەسەر پابەندى به شەريعه تەكەيه وه.

مەسەلە گەنگەکان

مەسەلە یەكەم:

كەم و كورتیی نازو نەجەمەتی ژیاڤی دنیاو، چاكتر بوون و بەردەوامیی پاداشتی خوا، كە بەرجەستەییە لە بەهەشتدا، بۆ پروادارانێكی پشت بە خوا قایمی، خۆ دوورگرتوو لە گوناھو خراپە زل و دزیوكان و، لێبوردە لە كاتی توورەیی دا، كە وەلامگۆی پەرودەگاریان و، بەرپاكەری نوێژن و، كاروباریان لە نێوخۆیاندا بە راویژ بەرپەرێو دەبن و، بەخشەرو ھاوکارن، لە بەرانبەر ستم و دەستدریژی شیدا بۆ دەنگ نابن و، لە شوینی خۆشیدا، كە مایەیی خێرو چاكسازی بۆ، لێبوردەیی دەنوینن، لە بەرانبەر كەساتێك دا كە خراپەیان لە گەڵدا دەكەن:

خوا دەفەرموێ: ﴿مَا أُوْتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَنُحُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَّابَقِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝۳۶﴾ وَالَّذِينَ يَجْنَبُوْنَ كِبٰرَ الْاِلٰثِمِ وَالْفَوَاحِشِ وَاِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ يَغْفِرُوْنَ ۝۳۷﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۝۳۸﴾ وَالَّذِينَ اِذَا اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصَرُوْنَ ۝۳۹﴾ وَجَزَاۗءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاجْرُهُۥ عَالِی اللّٰهِ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ۝۴۰﴾

شیکردنەوێ ئەم ئایەتانە، لە پازدە بڕگەدا:

(۱)- ﴿مَا أُوْتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَنُحُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا﴾ هەر شتێك كە پێتانداو، رابواردنێكی كەمێ ژیاڤی دنیا، ئەو (ف)ە، كە كەوتۆتە سەر (فَمَا) یانی: ئەمە لقیكە، یان لق دەركردنێكە لەو ئایەتە پێش، كە خوا فەرمووی: ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِی الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَآءُ اِنَّهٗ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرٌ بَصِيْرٌ ۝۲۷﴾ الشوری.

ئىنا لىرەدا خوا دەفەر موۋى: ھەر چى پىتاندراو: ﴿فَمَنْعُ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا﴾، ئەو ھەموو بەھەرە ۋە گرگىتىك ۋە رابواردىكى كاتىي ژيانى دىيايە، چونكە (مَتَاع): ھەر شىئەكە كە بۇ ماو ھەيەكى كاتىي ۋە كەم، بەھرى لى ۋە رىگىرى.

لىرەدا خوا ﷻ ھەموو نازو نىعمەتەكانى ژيانى دىيا، ھەموو خۇشەيەكانى دىيا، بە گوزەرائىكى كەم، بە بەھەرە ۋە گرگىتن ۋە رابواردىكى كەم، كە لە ژيانى دىيادا ھەن، وينا دەكات، چونكە (مِنْ) كە خراو ھە سەر (شەي): ﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ يانى: ھەر شىئەك لە سەر ھە تاو ھە تاكو تايى شەكان، (شەي) یش ۋە شەيەكى گشتىيە ۋە ماناى گشتىيە ھەيە، دوايى دەردەكە ۋى داخۇ مەبەستى پى چىيە؟ ۋەك خوا ﷻ دەفەر موۋى: ﴿قُلْ أَىُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ ۝۱۹﴾، (الأنعام، كەواتە: (شەي) ھەر شىئەك بوونى ھەبى، ئىنا بوونەكە ھەر جۆرە بوونىك بى، لىرەدا كە (مِنْ) خراو ھە سەر (شەي) يانى: ھەر شىئەك لە ھەرە بچووكە ۋە، لەو سەر ھە تايە ۋە كە دەست پىدەكات، تاكو ھەر شىئەكى دىكە، كە لە چاوى ئىو ھەدا گە ۋە رەيە، ھەر ھەموو، رابواردن ۋە بەھەرە ۋە گرگىتىكى كەمى ژيانى دىيايە.

۲- ﴿وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾، بەلام ئەو ھى لە لای خوايە باشتەرە، بەردە ۋە ماترىشە، واتە: لە خودى خۇيدا باشتەرە، لە رووى كاتىشە ۋە بەردە ۋە ماترە، لە خودى خۇيدا باشتەرە، باشتەر بوونىك كە لە گەل ھى دىيادا ناچىتە ۋە ئىو تەرازو ۋە كە ۋە، بەردە ۋە ماتر بوونەكە شى بە شىو ھەيەكە، كە وينا ناكرى، چونكە نە براو ھەيە، چاكتر بوونى نىعمەتەكانى بەھە شىش، ۋەك يەكەك لە زانايان دەللى: بۇ ھالى بوون، دەتوانىن بەراورد بىكەن لە نىوان گە ۋە ھەريكدا، كە گە ۋە ھەرى ۋە ھەيە نرەكە ھى يەكجار زۆرە، گە ۋە ھەريك لە گەل لەتەكە سۆللەتەك، يان لەتەكە گۆزەيەك دا بەراورد بىكرى، گە ۋە ھەرەكە لە خودى خۇيدا بە نرختەرە، كەس لەتەكە سۆللەتە ناۋى ۋە شىئەكى بى بە ھايە، يانى: پارچە ۋە گۆزە ۋە دىزە ۋە شەربە ۋە كووپە شكاۋىك، ھىچ سوودىكى نىيە، ئىنا گە ۋە ھەرەكە دەشمىنەتە ۋە، بەلام لەتەكە سۆللەتەكە ناشمىنەتە ۋە، دەبىتە ۋە بە خۇل ۋە گل، بە تىپە رىبوونى كات، چونكە ھەر لە گل دروست بوو.

(۳) - ﴿لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، بۆ ئەوانەى بڕوایان هێناوه، لێره دا خوا ﷻ ئەوانەى که ئەوێ له خزمەت خوادایه، له گرهوی ئەواندا دەبێ و دەبێته خەڵات و پاداشتیان له لایه ن خواوه، که به هه شته، ئەو جوړه که سانه به ده (۱۰) خەسلەت پێناسه ده کات، که سیفه تی یه که میان: بڕیتیه له ئیمان: ﴿لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، ئەوانەى بڕوایان هێناوه، ئیمانیش چوار پێکهێنهری سه ره کیی هه ن:

۱- تێگه یشتنی عه قل.

۲- قه ناعه ت پێکردن و، خو شویست و په سند کردنی به دل.

۳- دانپێدا هێنانی به زمان.

۴- جێبه جێ کردن به ئەندامه کان، چونکه ئینسان ئینسان چوار هێزی هه ن: هێزیکی ده رککه ر، هێزیکی ویسته رو نه ویسته ر، هێزیکی ده ربه ر، هێزیکی جێبه جێکه ر.

ئنجا (ئیمان): په یوه ندیی به هه ر چوار یانه وه هیه، ئنجا ئیمان بۆ خو ی شه ش پایه ی هه ن:

۱- بڕوا به خوا،

۲- به فریشته کانی خوا،

۳- به کتێبه کانی خوا.

۴- به پێغه مبه رانی خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

۵- به پوژێ دوا یی، به هه ردوو قو ناغی ئاخیر زه مان و هه لسانه وه و زیندوو بوونه وه،

۶- ئیمان به نه خشه دانان و ئەندازه گیری و، جێبه جێ کردنی خوا.

(۴) - ﴿وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾، هه روه ها ته نیا پشت به په روه ردگاریان ده به ستن، واته: ته نیا په روه ردگار به کار سپێدرای خو یان داده نین، له دل و ده روونه وه ته نیا به خوا وه په یوه ستن، ئەگه ر نا ده ستیان به هو کاره کانه وه یه، به لام دل یان به خوا وه په یوه سته.

ئەمیش سیفەتی دووهمیانە.

۵- ﴿وَالَّذِينَ يَحْنَبُونَ كَيْتَرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ﴾، ئەوانەى خۆيان دوورده گرن له گوناھه گهوره كان و له گوناھه دزیوو ناشیرین و ناقۆلایه كان، ئەمیش سیفەتی سییه میانە. ﴿كَيْتَرَ الْإِثْمِ﴾، خۆنراویشە تەوہ: (كَبِيرُ الْإِثْمِ) گوناھى گهوره، (فَوَاحِشِ) كۆى (فَاحِشَة) یه، (وَهِيَ الْفِعْلَةُ الْمُؤْصَفَةُ بِالشَّاعَةِ)، (فَاحِشَة): بریتیه لهو کرده وە یه ی وە سفکراوه به دزیوی ناقۆلایى، به قیزه ونی، زانایان زۆریان قسه کردوه له باره ی گوناھه گهوره كانه وه، له چه ند فه رمایشتیکی پیغه مبه ردا ﷺ هاتوه، كه گوناھه گهوره كانی به چه وت داناون:

«عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: «الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسَّحَرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَيُّ يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ» { (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۶۸۵۷، وَمُسْلِمٌ: ۸۹).

واته: ئەبو هورەیره رە ﷺ دە گێڕێتەوہ: پیغه مبه ر ﷺ فه رموو یه تی: له چه وت فه وتینه ره كان دوور بکه ونه وه، گوتیان: ئەوان چی و چین ئەى پیغه مبه رى خوا؟ فه رموو ی: هاوبه شدانان بو خوا و، جادوو کردن و، کوشتنی ئەو نه فسه ی خوا قه دغه ی کرده مه گه ر به هه قى خو ی و، خواردنی سوودو، خواردنی مالى هه تیوو، پشت کردنه دوژمن له رۆژى هێرش و په لاماریان داو، بوختانکردنی داوینپیسى به ئافره تانی پاکی بروادارى بى ئاگا.

له هه ندی فه رمایشتان دا پینج باسکراون، له هه ندیکی دیکه دا ژماره یه کی زیاتر باسکراون، به لام به ته تکید مه به ستی فه رمایشتی پیغه مبه ر ﷺ ئەو نه بووه بۆمان سنووردار بکات، كه گوناھه گهوره كان ته نیا ئەو چه وتەن، یان ته نیا ئەو پینجه ن، یان ته نیا ئەو ده یەن، به لكو مه به ستی ئەو بووه، كه ئەوانه له گوناھه گهوره كانن، یان له گوناھه گهوره سه ره کییه كانن.

بۆیە زانیان لەو بارەووە زۆر قسەو باسیان کردووە، بەلام وا پێدەچێ باشترین پێناسەی گوناھی گەورە ئەوەبێ کە بگوترێ: (الْكَبِيرَةُ: هِيَ مَا عَلَيْهِ عُقُوبَةٌ دُنْيَوِيَّةٌ، أَوْ وَعِيدٌ أُخْرَوِيٌّ)، واتە: گوناھی گەورە ئەوەیە، سزایەکی دنیایی لەسەر بێ، یان ھەرەشەییەکی دواڕۆژی.

(أبو جعفر النحاس)، لە کتێبەکەی خۆی دا^(۱)، دوو شوێنەواران دێنێ دەربارە ی پێناسەی گوناھە گەورەکان:

یەكەمیان: (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ قَالَ: الْكَبَائِرُ كُلُّ مَا خَتَمَهُ اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ بِنَارٍ، أَوْ غَضَبٍ، أَوْ لَعْنَةٍ، أَوْ عَذَابٍ)، واتە: عەبدوللای کورێ عەباس، (خوا لە خۆی و بابێ رازی بێ)، گوتوویەتی: گوناھە گەورەکان، بریتین لە ھەر گوناھێک کە لە کۆتایەکییدا خوای شکۆداری بالادەست، ئەو گوناھە گەورەییە بە باسی ناگری دۆزەخ، یان تووڕەیی، یان نەفرین، یاخود ئازارو سزا، کۆتایی پێھێنابێ.

دووەمیان: (عَنِ الضَّحَّاكِ، قَالَ: الْكَبَائِرُ: كُلُّ مُوجِبَةٍ، أَوْجَبَ اللَّهُ لِأَهْلِهَا النَّارَ، وَكُلُّ عَمَلٍ يُقَامُ بِهِ الْحَدُّ فَهُوَ مِنَ الْكَبَائِرِ)، زەححاک گوتوویەتی: ھەر پێویستکەرێک کە خوای بەرز بۆ ئەنجامدەری ئەو گوناھە باسی سزاو ئازاری کردبێ، ئەو گوناھی گەورەییە، ھەر گوناھێک سزای بۆ دانرابێ، ئەو گوناھی گەورەییە.

ھەلبەتە کە دەفەر مۆی: ﴿وَالَّذِينَ يَخْنَبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ﴾، ئەوانە ی خۆیان دوور دەگرن لە گوناھە گەورەکان و، لە گوناھە ناقلۆلۆ قێزەونەکان، خۆ دوورگرتن جیایە لە نەکردن، چونکە جاری وا ھەیە ئینسان کاریک ناکات، بەلام لێی نزیک دەکەویتەو، بەلام خوا ﷻ ئەو کۆمەلە مسوڵمانە، ئەو کۆمەلە پرۆادارە، بەو پێناسە دەکات کە ئەسلەن ھەر توخنی ئەو گوناھانە ناکەون و، دوورەپەرێزیان لێدەکەن.

(۶) - ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ له کاتیکدا توورەبوون، ئەوان لیبوردەن و چاوپۆشی دەکەن،

ئەمیش سیفەتی چوارەمیانە.

کە دەفەرموی: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا﴾ (إِذَا) مانای مەرج دەگەیهێ، کەواتە: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا﴾ یانی: هەر کات توورەبوون، لیبوردن لەوانەو دەبێ، واتە: لیبوردن دووبارە دەبێتەو، لەگەڵ دووبارە بوونەوێ توورەبووناندا.

(إِذَا: مُضْمَنَةٌ مَعْنَى الشَّرْطِ، وَدَالَّةٌ عَلَى تَحَقُّقِ الشَّرْطِ، لِأَنَّ الْغَضَبَ حَالَةً نَفْسِيَّةً لَا تَكَادُ تَخْلُو مِنْهَا نَفْسٌ)، (إِذَا): مانای مەرجی خراوەتە ئیو و، ئەوێش دەگەیهێ کە مەرجە کە دێتە دی، چونکە توورەبوون، حالەتێکی دەروونی، مەگەر چۆن، دەنا هیچ کەس لێی خالیی نیه، کەم و زۆر، مەوێکان هەر توورە دەبن، هەلبەتە توورە نەبوون، سیفەتێکی پەسەند نیه، کە مەوێ هەرچی پێی بگوترێ و هەرچی لێی بکری، هەر توورە نەبێ، بۆیە خوا ﷻ ئەو بەندە هەلبێژاردانە ی خۆی بە توورەبوون وەسف دەکات، ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا﴾ کاتیک کە توورە بوون، نافەرموی توورەنابن، توورەدەبن، بەلام لە دواى توورەبوون، لیبوردن و چاوپۆشی بەکاردێنن.

ئەمانە چوار سیفەتیان، دواى بەرزو مەزن چوار سیفەتی دیکەیان بەسەر یەکەو بەس دەکات:

(۷) - ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ﴾ ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ واتە: ئەوانەى بەدەم بانگی پەرورەدگار یانەو دەچن، وەلامی پەرورەدگاریان داوێتەو، نوێژیان بەرپا کردو، کاروباریان لە نێوان خۆیان دا بە راویژەو، لەوێ پێمان داو و کردوومانەتە بژیویان، دەبەخشن، ئنجا خواردن و خوراک بێ، بەرگ و پۆشاک بێ، کەلوپەل بێ، شتی ماددی بێ، یان مەعنەوی بێ، لەوێ تێمە ئەوانمان لێ بەهەرەوێ کردو، ئەوانیش بەهەرەى پێ بە غەیری خۆیان دەگەیهێ.

وشەى (اَسْتَجَابُوا): له ئەصْلدا (أَجَابُوا)یە، بەلام (اَسْتَجَاب)، (س وت)ی، لى زیاد کراوه، (أجاب): (اَسْتَجَاب) ئەوەش مانایەكەى بەهیزتر دەکات، وەك بنچینهیەكى زمانى عەرەبىی هەیه دەلى: (زِيَادَةُ الْمُبْتَى تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى) وشەیهك، پیتەکانى زیاتربن، مانایەكەى بەهیزترە، هەرۆهەها كە (ل)ى بەكار هیناوه: ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ﴾ كەواتە: ئەمە وەلامدانەوهیەكى تاییهتە، ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ﴾ لامەكە بۆ بەهیزکردنى مانایەكەیهتى.

۸- ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ هەرۆهەها نوێژیان بەر پاکردوه، (إِقَامَةُ الشَّيْءِ: جَعَلَهُ قَائِمًا مُسْتَوِيًا) (إقامة) ئەوهیه شتىك راست بكەیهوهو، رىك و پىكى بكەى، واتە: بەو شىوهیهى خوا فرمانى كردوه، نوێژهكانیان بەرپا دەكەن.

۹- ﴿وَأْمُرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾، كاروبارىشيان له نىو خویان دا بەراویژه. (الْأَمْرُ: اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ الْأَجْنَاسِ الْعَامَّةِ مِثْلُ: شَيْءٍ وَحَادِثٍ. وَإِضَافَةُ اسْمِ الْجِنْسِ قَدْ تُفِيدُ الْعُمُومَ مَعُونَةَ الْمَقَامِ، أَيْ جَمِيعُ أُمُورِهِمْ مَتَشَاوَرٌ فِيهَا بَيْنَهُمْ)، (وَأْمُرُهُمْ): وشەى (أمر): ناویكە له ناوه گشتیهكان، وەك (شَيْءٍ، وَحَادِثٍ) ئەوانە ناوى گشتیین، پالدانى ناوى جینس، بۆ لای راناوى كۆ (هم) (أْمُرُهُمْ) ئەوه دەگەیهنى كە هەموو كاروبارهكانیان، راویژ تیدا كراون له نىوان خویاندا.

كە دەفرموى: (بَيْنَهُمْ) یانى: راویژهكە له نىو خویاندایهو بۆ هەر كاریكى نىو خویان، پىكهوه راویژ دەكەن، هیچ کامیان بە شىوهى خۆسهپاندن و، گوینهدان بهوانى دیکە، ئەو كارە بۆ خوى قورخ ناكات و بهرىوهى نابات.

۱۰- ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾، لهوهش كە كردوومانەتە بژیویان و پیمان داون، دەبهخشن، وشەى (رزق) كە پىشتریش باسماز كرد، له كورته باسیكدا: (الرِّزْقُ: الْعَطَاءُ مِنْ كُلِّ نَوْعٍ)، (رزق) بریتیه له بهخشش لههەر جورىك، زۆربهى خەلكى وادهزانن، (رزق) ته نیا خواردن و خۆراكە، بەلام له بهكارهینانى قورئانداو له بهكارهینانى زمانیشدا، (رزق) هەر شتىكە كە به مرووف دەبهخشرى، ئنجا چ خواردن و خۆراك بى، چ بهرگ و پۆشاك،

چ کەل و پەل، چ شتی ماددی، چ شتی مەعنەویی، یەکیك دەلی: (رَزَقْنِي اللّٰه حَاجَّيْتَهُ الْحَرَام) خوا حەجی مآلی خووی کردە بژیوی من، پیتی بەخشیم.

(۱۱)- ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصُرُونَ﴾ {ئەو بەهەشتە لەلای خواوە، کە چاکترە لە رابواردنی ژیانی دنیاو، بەردەوامتریشە، لە گرهوی کەسانیکداوە بو کەسانیکە کە} هەركات دەستدریژیان تووش بوو، ئەوان وەدەنگ دین، بەرهەلستی دەکەن و تۆلە دەکەنەو.

وشە (بَغْي): بریتیه لە سنوورشکاندنی هەق، یان هەق پیشیلکردن و دەستدریژی کردنە سەر هەق.

کە دەفەرموی: ﴿أَصَابَهُمُ﴾ واتە: ئەو دەستدریژیە خراوەتە سەر ئەوان و ئاراستە ئەوان کراوە، لایەن بەرانبەرەکیان ستمی لیکردوون، ﴿هُمْ يَنْصُرُونَ﴾ ئەوان تۆلە دەکەنەو، (إِنْتَصَار) سَنَ واتیان بو لیکدانەو: (الْإِنْتِصَار: الدَّفَاع وَالْإِنْتِقَام وَطَلَبُ الْعَوْن)

۱- بەرگری لە خوکردن.

۲- تۆلەکردنەو.

۳- داواکردنی یارمەتی، هەروەها هەندیکیش بە (الْإِمْتِنَاع مِنَ الظُّلْم) مانایان کردو، واتە: خوئەدانە بەرباری زولم، یاخود بەرهەلستی کردنی ستم.

ئەمیش سیفەتی نۆیەمیانه.

(۱۲)- ﴿وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ سزای خراپەیهك خراپەیهکی وەك خوئەتی، بەلام کەسیك چاوپۆشی و چاکسازی بکات، ئەو پاداشتی لەسەر خواوە، کەواتە: سیفەتی دەیه میان ئەوێه کە لە بەرانبەری خراپەدا، خراپە دەکەن، بەلام هەر کەسیك چاوپۆشی بکات، چاکسازی بکات، پاداشتی لەسەر خواوە.

﴿فَمَنْ عَفَا وَأَمْلَحَ﴾ يانی: چاوپۆشیی و لیبوردنیک که بیته هوئی چاکسازی و چاکبئی بو ئه و کهسهی که چاوپۆشیی لی ده کهی، په سنده، به لام ته گهر بوئی خراپ بئی، ئه وه به ته نکید ئه و چاوپۆشییه شتیکی په سند نیه.

وشه ی (سَيِّئَةً) که ده فهرموئ: ﴿وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا﴾، دیاره که سیئ که خراپه ده کات به رانبهر به که سیئ، بو وینه: جینوئیکی پیده لی، یا خود مالئیکی لی زهوت ده کات، یان زللهیه کی لیده دات، بیگومان کرده وه کهی خراپه، مادام له خوراو به به لاش و به بی پاساو به لگه بئی، به لام ئه وهی که به رپه رچی خراپه که ده داته وه، به رپه رچدانه وهی خراپه به خراپه، له قه لهم نادری، ئه دی بوچی خوا ده فهرموئ: ﴿وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا﴾ سزای خراپهیه که خراپهیه کی وه ک خوویه تی؟ (فَعَلَتْ سَيِّئَةً، أَيْ فَعَلَتْ تَسْوَةً مِّنْ عَوْمِلَ بِهَا)، یانی: کرده وهیه که که بو ئه و کهسه ی مامه له ی پی له گه لدا ده کری، خراپه، یانی: بو ئه و خراپه، ئه گه رنا له خودی خویدا خراپ نیه، ئه مه وه که ئه و ئایه ته ی سووره تی (البقرة)یه، که ده فهرموئ: ﴿فَمِنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ ۱۹۱، ههر که سیئ ده ستریزیی لی کردن، وه که ده ستریزیی کردنه که ی وی، ده ستریزیی بکه نه وه سه ری.

هه لبه ته ئه وهی له به رانبهر ده ستریزیدا، به رپه رچی ده ستریزیی ده داته وه، کرده وه که ی ئه و به ده ستریزیی له قه لهم نادری، به لام به نسبت بابای ده ستریزکاره وه و بو وی سنووری به لادا ده شکیتری و، باری به لادا ده خرئ و بو وی خراپه.

که ده فهرموئ: ﴿وَجَزَّوْا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا﴾، (مِثْلَهَا: إِنَّهَا تَكُونُ مِقْدَارَهَا فِي مُتَعَارَفِ النَّاسِ) واته: له باوی خه لکداو ئه وهی خه لک به په سندی ده زانی، به ئه ندازه ی خوئی بیت.

زانایان لەو بارهوه زۆر قسهیان کردوه، که بهرپرچدانهوه بـی مهـرج و به ره‌هایی نیه، بۆ وینـه: که سـیـک درۆت له گهـل ده کات، تۆش درۆی له گهـل بکهی، که سـیـک په یمانت له گهـل ده شکینـی، تۆش په یمانی له گهـل بشکینـی، یان که سـیـک دزیـت لـی ده کات، تۆش دزیی لـی بکهی، چونکه ئهـو جوـره گوناهاـنه له خودی خویندا قه ده غهـن، به بهرانبهـرو به بـی بهرانبهـر، به لکو مه بهست ئهـو شتانه یه له خودی خویندا قه ده غه نه بن، بۆ وینـه: که سـیـک زلله یه کت لـی ده دا، تۆش بۆت هه یه زلله یه کی لـی بده یه وه، قسه یه که ت پـیـده لـی، قسه که ی پـیـ بلیـوه، به لām ته گهـر قسه که ی ئهـو، بۆ وینـه: بوختانی داوین پیسی بـی، تۆ بۆت نیه بوختانی داوین پیسی پـی بکه یه وه، چونکه ئهـو له خودی خویدا قه ده غه یه، به بهرانبهـرو بـی بهرانبهـر، که واته: ئهـوه ورده کاریی ده وۆ.

زانایان ده لـین: که سـیـک دزیـت لـی ده کات، تۆ نابـی دزیی لـی بکه یه وه، به لکو ده بـی هه قـی خوۆی لـی وه ربگریه وه، یان که سـیـک مـالـی داگیر کردووی، ناچی مـالـی داگیر بکه یه وه، تۆش هه قـی خوۆی لـی وه رده گریه وه، مهـرج نیه خودی ئهـو شته، به لām به ئەندازه ی ئهـو شته.

﴿فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾، پاداشتی له سهـر خوایه، پاداشتی لیـوردن و چاوپۆشییه که ی که مایه ی چاکسازییه.

(۱۳) - ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾، به دلنایی خوا سته مکاریانی خوشناوین، واته: ههـر که سـیـک خراپه له گهـل خه لک دا بکات و زیانیان پـی بگه یه نـی، ئهـوه سته مکاره، خواش وَجَّاهِلٌ سته مکاریانی خوـش ناوین.

(القرطبي) له تهفسیره که ی دا^(۱)، له (ابن العربي) ده خوازیته وه، ده لـی:

(قَالَ ابْنُ الْعَرَبِيِّ: ذَكَرَ اللَّهُ الْإِنْتِصَارَ فِي الْبَغْيِ فِي مَعْرِضِ الْمَدْحِ، وَذَكَرَ الْعَفْوَ عَنِ الْجُرْمِ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ فِي مَعْرِضِ الْمَدْحِ، فَاحْتَمَلَ أَنْ يَكُونَ أَحَدُهُمَا: رَافِعًا لِلْآخَرِ،

وَاحْتَمَلَ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ رَاجِعًا إِلَى خَالَتَيْنِ، إِحْدَاهُمَا أَنْ يَكُونَ الْبَاغِي مُعْلِنًا بِالْفُجُورِ، وَحِجَا فِي الْجُمُهورِ، مُؤْذِيًا لِلصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ، فَيَكُونُ الْإِنْتِقَامُ مِنْهُ أَفْضَلَ، وَفِي مِثْلِهِ قَالَ إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ: كَانُوا يَكْرَهُونَ أَنْ يُذَلُّوا أَنْفُسَهُمْ فَتَجَرَّئُوا عَلَيْهِمُ الْفُسَّاقُ. الثَّانِيَةُ: أَنْ تَكُونَ الْفَلْتَةُ، أَوْ يَقَعُ ذَلِكَ مِمَّنْ يَعْتَرِفُ بِالزُّلَّةِ وَيَسْأَلُ الْمَغْفِرَةَ، فَالْعَفْوُ هَا هُنَا أَفْضَلُ، وَفِي مِثْلِهِ نَزَلَتْ: ﴿وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى﴾ (البقرة).

واته: خوا نخله لیره‌دا، له‌م تاییه‌ته موباره‌که‌دا باسی توڵساندنه‌وه‌ی له‌ سیاقی ستایش کردندا باس‌کردوه، له‌ شوینی دیکه‌ش دا لی‌بوردنی له‌ تاوان، دیسان له‌ سیاقی ستایش‌کردندا باس‌کردوه، جا ئەمه دوو ئەگه‌ری هه‌یه‌:

أ- ده‌گونجی یه‌کیکیان لابه‌ر بی‌ بو‌ ئەوی دیکه‌،

ب- بده‌ش‌گونجی ئەوه‌ بگه‌ڕێته‌وه‌ بو‌ دوو حاله‌تی جیا، {که‌ به‌ ته‌ئکید وایه‌و هه‌یچان لابه‌رین بی‌ ئەوی دیکه‌، به‌لام لی‌بوردن له‌ جیی خۆی، توڵسه‌ندنه‌وه‌ش له‌ جیی خۆی، کورده‌واری خۆمان ده‌لی: «گه‌نگرو ماست به‌وه‌ختی خۆی»، یان (لِکْلِ مَقَامٍ مَّقَالَ) بو‌ هه‌ر شوینی‌ک قسه‌یه‌کی تاییه‌ت هه‌یه‌، ئنجا ئەو دوو حاله‌ته‌کان ڤوون ده‌کاته‌وه‌}:

حاله‌تی یه‌که‌میان: ئەوه‌یه‌ بابای ده‌ستدریژکار گونا‌هو تاوانه‌که‌ی خۆی ئاشکرا بکاو، به‌بی‌ ئاب‌رووی له‌نی‌و خه‌ل‌ک‌دا کاره‌که‌ی بکات و، ئازار گه‌یه‌نهر بی‌ بو‌ گچ‌که‌و گه‌وره‌، ئەوه‌ توڵسه‌ندنه‌وه‌ له‌ بابای وا‌ باش‌تره‌، له‌و باره‌وه‌شه‌یه‌ که‌ ئیبراهیمی نه‌خه‌عی گوتوو‌یه‌تی: پێشین پێیان ناخو‌ش‌بوو خۆیان زه‌بوون بکه‌ن و، لاری‌ه‌کان به‌سه‌ریاندا زالب‌ن و سته‌میان لی‌ بکه‌ن.

حاله‌تی دووه‌م: ئەوه‌یه‌ ئەو که‌سه‌ی سته‌مه‌که‌ی کردوه‌و ده‌ستدریژی‌ه‌که‌ی کردوه‌، له‌ ده‌ستی چووبی، یان که‌سی‌ک بی‌، دان بی‌نی به‌هه‌له‌که‌ی خویدا، به‌ خلیس‌کانه‌که‌ی خویدا، داوای لی‌بوردن بکات، له‌و حاله‌ت‌دا لی‌بوردن باش‌تره‌، له‌و باره‌شه‌وه‌یه‌ که‌ خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى﴾ ئەگه‌ر لی‌بوردن و چاو‌پو‌شی بکه‌ن {باش‌تره‌و} له‌ پارێزکاری‌یه‌وه‌ نزیک‌تره‌.

با ئەم دوو دەقەش لەوبارەووە بێنین:

۱- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: «إِذَا يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَذِلَّ نَفْسُهُ»، قَالُوا: وَكَيْفَ يَذِلُّ نَفْسُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «يَتَحَمَّلُ مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَا يُطِيقُ» (أخرجه الترمذي: ۱۱۱، ۱۱۲، وابن ماجه: ۴۰۱۶، وَصَحَّحَهُ الألباني).

واتە: مسوڵمان بۆی ڕەوا نیە خۆی زەبوون بکات، گوێیان: ئەو پێغەمبەرێ خۆ! چۆن خۆی زەبوون دەکات؟ فەرمووی: خۆی دەداتە بەر بەلایەك کە لە توانیدا نەبێت.

ئەمە ئەوەش دەگرێتەووە کە، تۆ نابێ بلیی: قەیناکات بە لەبەر خوا لێم بدەن! نا، دوایی ئەو لێدانە دەبینی سەردەکیشتی بۆ کوشتنیشت، برۆدار ئەوەندە بۆی بکری نابێ خۆی زەبوون بکات، بە تاییەت بۆ کەسائیک کە بە هۆی چاوپۆشیی کردن و بێ دەنگییەووەت، زیاتر لە ئاستت دا شوولی لێ هەلبکیشن و، زیاتر سامەرەستوو و مکوڕ بن لەسەر ستم و خراپەکیان.

۲- «قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ ﷺ: بَلَّغْنَا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَأْمُرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُنَادِيًا فَيُنَادِي: مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ شَيْءٌ فَلْيَقُمْ، فَيَقُومُ أَهْلُ الْعَفْوِ، فَيَكَا فَيُكْفُهُمُ اللَّهُ عَلَى مَا كَانَ مِنْ عَفْوِهِمْ»^(۱).

واتە: ئەبوو بەکری صیددیق ﷺ گوتووێتی: پێمان گەشتووە کە لە ڕۆژ قیامەتدا خوا (عز و جل) فەرماندەکات بانگ کەریك بانگ بکات: کێ شتیکی لەلای خوا هەیە، بەهەلسی! ئنجا خواوەنانی لێبوردن هەلدەستن و، خواش پاداشتی لێبوردنەکیان دەداتەووە.

(۱)- فضائل الصحابة، للإمام أحمد بن حنبل، رقم: ۷۰۱.

کورتە باسیک لە بارەی ڤاویژەوه:^(۱)

بەرگهی یەكەم^(۲): ڤاویژ: بریتیە لە بناغە ی بەرپۆهبردنی تیکرای
کاروبارەکانی کۆمەلگا و دەولەتی ئیسلامیی:

ئیمە ئەم بەرگهی یەكەمە لە هەوت خالدا دینین، کە چۆن ڤاویژ بناغە ی
بەرپۆهبردنی تیکرای کاروبارەکانی کۆمەلگا و دەولەتی ئیسلامییە؟ دەقە عەرەبییە کە
یەكسەر دەیکەم بە کوردیی.

(۱) - ریشەدار بوونی ڤاویژ و رەسەن بوونی لە پیکهینانی کۆمەل و کۆمەلگا و
دەولەتی ئیسلامیی:

ئەمە زۆر بەروونی دەفامریتەوه، لە فەرمایشتی خوا: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُرَىٰ بَيْنَهُمْ﴾^(۳۸) الشوری، واتە: کاروباریان لە نێو خۆیاندا بە ڤاویژە، ئەم رستە موبارە کە
لە سیاقی ئەو ئایەتانهدا هاتۆتە خوار، کە پێناسە ی کۆمەلە مسوڵمان دەکەن.
کەواتە: ئەو سیفەتی کاروبار لە نێو خۆدا بە ڤاویژ بەرپۆهبردنە، کە خوا لە
دوای ئیمان و پشت بە خوا بەست و، لە دوای دوورە پەریزیی کردن لە گوناھە
گەورە و ناخۆلۆ دزیوھکان، دوای لیبوردنی پاش توورەبوون و، دوای وەلامدانەوه ی
پەروەردگارو، دوای بەرپاکردنی نوێژ، یەكسەر باسی کاروبار بە ڤاویژ بەرپۆهبردن

(۱) ئیمە لە: (الكتاب الحادي عشر) (تطبيق المجتمع للشریعة في جميع الجوانب الحیة) هوه،
کە کتیبی یازدە یەمە لە مەوسوووعە ی: (الإسلام كما يتجلی في کتاب الله)، کورتە و خولاصە ی
مەتلەبی چوارەم و پینجەم لە بارە ی شوورپۆه دینین و، لە دوو پرگەدا ئەم کورتە باسە
لەبەر رۆشنایی ئەو کتیبەدا، پوختە ی ئەوه ی لەو کتیبەدا باسمان کردوه، دەخینە روو.

(۲) (المطلب الرابع: الشوری هي أساس إدارة، جميع شؤون المجتمع والدولة الإسلامیین).

دەكات، كهواته: ئەویش یەككە لە خەسلەتە بنەرەتییەكانی تاك و، كۆمەڵ و، كۆمەلگاو دەولەتی ئیسلامی.

(۲) - پێگەی ڕاویژ لە ئیسلامدا:

پێگەی ڕاویژ ئەوەیە، كە هاوئاستە لەگەڵ نوێژو زەكاتدا، بەلگەشمان لەوبارەو ئەوەیە كە خوا ﷻ كاروبار بە ڕاویژ بەرپۆوەبردنی، خستۆتە نێوان بەرپاكردنی نوێژو، بەخشینەو، ئنجا ئەو بەخشینە چ لە مأل و سامان بێ، كە زەكات زەقترینیەتی، چ لە هەرشتیکی دیکە بێ، وەك پیشتر باسمان كرد. كهواته: مادام خوا خستووێتە نێوان نوێژ بەرپاكردن و بەخشین و، هاوكاریی كردنەو، یانی: كاروبار بە ڕاویژ بەرپۆوەبردنی، هاوتاو هاوئاستی ئەوانە.

(۳) - چەمك و واتای ڕاویژ:

ڕاویژ بریتیه لە هەلگیرو وەرگیرکردنی بیروپرایەكان و، تێوەرمانیان بە مەبەستی گەشتن بە پای راست، یاخود راستترین، چونكە زانایانی زمان، گوتووینە: وشە (شوری): لە ڕیشەدا لە (شَارَ النُّحْلُ الْعَسَلُ، يَشْوَرُهُ إِذَا جَنَاهُ مِنَ الْأَزْهَارِ، أَوْ مِنْ شَرْتِ الدَّابَّةِ أَشْوَرَهَا إِذَا أَرَكُضَتْهَا، وَأَجْرَيْتَهَا لِتَجَرَّبَهَا وَتَتَعَرَّفَ عَلَى مَشْيِهَا وَطَبِيعَتِهَا)، ^(۱) (شوری) لە یەكێك لەو دووانەو هاتو:

أ- یان لەو هاتو: هەنگە كە هەنگوینی كۆكردەو، شیلە ی گولانی كۆكردەو و كردیە هەنگوین.

ب- یاخود لەو هاتو: وڵاخە كە غاردانم پێكردو، ڕۆیاندم تاكو تاقي بكمەو، داخۆ ڕۆشتن و سرووشتی چۆنە.

كهواته: ڕاویژكارانیشت لە نێوان خۆیاندا، بیروپرایەكان لە تەتەلەو بیژینگ دەدەن و دەیانپشكنن و لێیان ورددەبنەو، تاكو سەرەنجام بگەنە ئەوەی كام رایە راستە؟ یاخود: كام رایە راستترو چاكترە؟!

(۱) المعجم الوسيط ص ۵۹۹، المجلد ص ۴۰۷.

(۴) - راویژ گشتگیره، بو هر کاریک که پیگهیه کی هه بی و گرنگیه کی هه بی، پیوستی به قسه له سه رکردن هه بی:

به لگه شمان ئه وهیه که خوا ده فهرمو: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ يَنْهَمُ﴾ (الشوری، که پیشتر گوتمان (أمر): بریتیه له حال و کار، هر شتیک که بهیئی، قسه ی له باره وه بکری و راویژی له باره وه بکری، واته: هه رچی کاروباری پرواداران هه بی، به راویژی، هه لبه ته ئه و کاروباران هه ی په کیان له سه ر ئه وه که وتوه، لیان وردیه وه، تیانه وه پامینی و راویژیان له باره وه بکه ی.

(۵) - بینا له سه ر ئه وه ی باسکرا پیوسته بونی راویژ له سه ر پرواداران، زور روون و ئاشکرایه:

چونکه خوا ﷻ له دوایی بهر پاکردنی نوژ، یه کسه ر باسی کاروبار به راویژ بهر پوه بردن ده کات، که واته: وه ک چو نوژو مال به خشین له سه ر مسولمانان فهرزن، به هه مان شیوه کاروبار به راویژ بردنیشان له سه ر فهرزه.

(۶) - پابه ندیی به ئه نجامیکه وه که له راویژ په یداده بی پیوسته، ئه گه رنا راویژ کردن ده بیته خافلاندنی خه لک و، شتیکی بیجی:

کاریک که راویژی له باره وه ده کری، پیوسته دهره نجامه که ی، ئه نجامه که ی پابه ندیی پیوه بکری، واته: راویژ پابه ندکه ره (الشوری مُلْزَمَة)، ته نیا فیرکه ر و، ئاگادارکه ره وه نیه (لَيْسَتْ مُعْلَمَة) له نیوان زانایاندا له و باره وه زور قسه کراوه، چونکه وه ختیک له کاریک ده کو لدریته وه، راویژی تیدا ده کری، دهریش ده که و ی کام رایه راستره و به لگه دارتره، ئه گه ر ته به نینی نه کری، مانای وایه به س خو خافلاندن و، خافلاندنی خه لک بووه، به تاییه ت له لایه ن که سیکه وه که راویژه که ده کات، به تاییه ت له لایه ن که سیکه وه که حومکرانه و راویژ به خه لک ده کات، ئه گه ر حومکران دوایی پابه ند نه بی، به رای زورینه وه، یان به و رایه وه که دهرکه وتوه راستره و به لگه دارتره، مانای وایه هر خافلاندوونی!

(۷) - له نىوان راوئىزى ئىسلامىي و دىموكراسىيدا، دوو جياوازىي گەورە ھەن:

يەك: ئەو ھەيەكە راوئىزى له ئىسلامدا گشتگىرە، بۆ ھەموو پەھەندو لايەنەكانى ژيان و، تەنیا له بواری سیاسىیدا كورت ھەلنەھاتو، كه خوا دەفەرموئ: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُرَئِيَّيْنِهِمْ﴾، كاروبارىيان بەراوئىزە، ئەمە لێرەدا خوا ﷻ كارىك جيا له كارىكى تايبەت نەكردو، بە راوئىزەو، بەلكو بە گشتى و، بە پەھايى فەرموویەتی، كەواتە: ھەموو كارىكى مسوڵمانان كە بەئینى و بايەخى ھەبى، پئويستە راوئىزى تیدا بكرى، ھەر بۆيە خوا ﷻ له قورئاندا، له مەسەلەى مامەلەى باب و دايكان له قەزىەى شير پيدانى كۆرپەكەياندا، باسى راوئىزى كردو، له سوورەتى (البقرة) ئايەتى (۲۳۳)دا دەفەرموئ: ﴿فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا﴾، ھەروەھا راوئىزى كەردنى مێرد، كە ژنەكەى تەلاقداو، بەلام ژنەكەى دووگيانە، چۆن مندالەكەيان شير پى بدن، له دواى تەلاقدان؟ لەوئىش باسى راوئىزى كردو دەفەرموئ: ﴿وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأَتَمُّوا رِزْقَهُنَّ بِمَا مَعْرُوفٍ﴾ (۶) الطلاق، (وَأَتَمُّوا) واتە: (تساوړوا)، راوئىزى بكەن ھەروەھا پيشەواى مسوڵمانان و ھوكمرانيان، ديسان پئويستە راوئىزى بە پرواداران بكات، وەك دەفەرموئ: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (۱۵۹) آل عمران.

دوو: راوئىزى له ئىسلامدا پابەندە بە شەرىعەتەو، بە ھوكمە ھەلپەرەكانىو، چونكە وەك بنچىنەيەك گوتراو: (لا اجتھاد في معرض النص)، له كاتى ھەبوونى دەق دا كۆششكەردن نىە. بەلام ديارە دىموكراسىي، بەرەپەرەلايەو، پابەندى بە ھىچ شتىكەو، ھەر بۆيەش له سايەى ئەو كۆمەلگايەدا، كە بە ھىساب ميكانىزمى دىموكراسىي، بۆ ھوكمرانىي بەكاردىنن، بەبى پابەندى بە شەرىعەتەو، دەگەنە برىارى زۆر سەقەت، كە له پرووى كۆمەلەيەتییەو، له پرووى دىنىيەو، له پرووى ئەخلاقيەو، لە پرووى خيزانىيەو، يان له پرووى ستەمكەردن لە گەلان و نەتەوەكانى دىكەو، له سنوور دەرچوونىكى گەورەى تىدايە، بەلام له ئىسلامدا راوئىزى مسوڵمانان پابەندە بە شەرىعەتەو، نابى لەو چوارچۆيە دەرجى، ئەگەر مسوڵمانانى ھەموو دنيا ئەك ھى پەرلەمانىك، ئەك ھى

(١) (المطلب الخامس: إسناد ولاية ولادة الأمور لا شرعية لها، إلا إذا أسندت إليهم على أساس الشورى).

نیه، هەر کاتیک ویستیان کاریک له کاره کانی به پڕۆیه بردنی کۆمه لگا به که سیک بسپرن و بهرپرسیک بۆ ئهو کاره بدۆزنهوه، ده بـی راویژی تیدا بکهن، چونکه ئهو کهسهی کاروباریکی مسوڵمانان به پڕۆیه ده بات، له راستییدا وهک جیگرایه تی پیغه مبه ر ﷺ ئهو کاره ده کات، دیسان وهک کاری پی سپردراویه تی مسوڵمانان، یانی: (نَبَاةً عَنِ الرَّسُولِ، وَوَكَالَةً عَنِ الْمُجْتَمَعِ) خوا ﷺ له هه موو قورئاندا، دواندنه کانی هه موویان ئاراسته ی ئیماندارن کردوون: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) که واته: له ئه سلدا کۆمه لگای بپروادار، کۆمه لگای مسوڵمان، خاوه نی شه رعی ده سه لاته، ئهو کهسه ی هه لیده بژیرن بۆ ئه وه ی کاروباریان بۆ به پڕۆیه به ری و مشووریان بخوات، چ له رووی یاسادانانه وه، چ له رووی جیبه جی کردنه وه، چ له رووی دادوهریه وه، چ له هه ر روویکی دیکه وه، ئه وه وه کیلانه وه، ئه وان خۆیان ئهو کاره یان پیسپاردوه.

پیشه وا زه هه بیی هیناویه تی: (دَخَلَ أَبُو مُسْلِمٍ عَلَى مُعَاوِيَةَ، فَقَامَ بَيْنَ السَّمَاطَيْنِ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْأَجِيرُ، فَقَالُوا: مَهْ، قَالَ: دَعَاؤُهُ فَهُوَ أَعْرَفُ بِمَا يَقُولُ، وَعَلَيْكَ السَّلَامُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ)^(۱).

واته: ئه بوو موسلیمی خه وه لانی چوو بۆ لای موعاویه ی کوری ئه بوو سوفیان (که هوکمران بوو)، پییگوت: سلاوت لی بیت ئه ی کریکار، (یان ئه ی ئه وه کهسه ی به کریمان گرتووی)، خه لکه که ی کۆرو مه جلیس گوتیان: بی ده نگبه، (یانی: ئه وه قسه یه چییه ده یکه ی؟!)، موعاویه گوئی: لییگه پرن، ئه وه بۆ خۆی چاکتر ده زانی چی ده لی، (وعلیکم السلام) ئه ی ئه بوو موسلیم!

دووهم: به لگه یه کی دیکه له و باره وه که سه ره پهرشتیاری مسوڵمانان ره وایه تی نیه، ئه گه ر پالنه دریته لای راویژو، له ویستی ئازادی مسوڵمانانه وه، له قه ناعت و ره زامه ندییانه وه هه لئه قولایی، فه رمووده ی خوای به رزه، که ده فه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ﴾

إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ النساء، واتە: بێگومان خوا فەرمانتان پێدەکات، (ئەو کۆمەڵگای مسوڵمان) کە سپاردەکان بە خەڵکی شایستە ی خۆیان بێسپێن و، هەر کاتێک دادوهریستان کرد لە نێوان خەڵکدا، (ئەو حوکمرانەکان)، بە دادگەرانه دادوهری بکەن، ئەووی خوا ئامۆژگاریستانی پێدەکات، باشترین شتە، بێگومان خوا بێسەری بێنەرە.

لێرەدا خوا ﷺ لەم ئایەتە موبارەکەدا {وَهُكَ لَهُ: مەسووعە ی: ئیسلام و دەولەتداریی} دا کە چوار کتیبەو لە کتیبی دووهمیاندا بە درێژیی لەبارە ی ئەم ئایەتەووە دوایین} خوا ﷺ فەرمان دەکات بە کۆمەڵگا، کۆمەڵگای مسوڵمان و لەسەریان پێویست دەکات، کە سپاردەکان تەسلیمی خەڵکی شایستە ی خۆیان بکەن و، لە دادوهری کردنیشدا دادگەر بن، دوایش بۆیان پوونددەکاتەووە کە ئەووی خوا ئامۆژگارییان پێدەکات، باشترین ئامۆژگارییەو خوا قسەکانیشان دەبێست، کردەووەکانیشان دەبینی.

سپاردەکان (أَمَانَات) کە لێرەدا خوا فەرمانی بە پرۆاداران کردووە، بیانگەیهننە دەستی خەڵکی شایستە ی خۆیان، گشتگیرە بۆ هەموو جۆرەکانی سپاردەکان، چ سپاردە ی ماددی بن، چ سپاردە ی مەعنەوی بن، بەلام ئەووی لە سیاق دەرەدەکەوی، لەبەر ئەوەش کە خوا (أَدَاءُ الْأَمَانَاتِ) لەگەڵ (حُكْمُ بِالْعَدْلِ) دا، پێکەووە هێتاون، ئەوویە کە مەبەست لە سپاردەکان (أَمَانَات) لێرەدا کاروبار بەرپۆەبردنی کۆمەڵگایە، کە لە راستیدا مەزنترین سپاردەو ئەمانەتیشە، پێخەمبەری خواش ﷺ وشە ی ئەمانەتی وا تەفسیر کردووە، وەك لەم فەرماشتهدا دیارە:

{عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا صُيِّغَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ»، قَالَ: كَيْفَ إِصَاعَتُهَا؟ قَالَ: «إِذَا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ» (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۵۹). ئەووە لە درێژە ی فەرماشتهکدا هاتووە، کە پیاویک لە پێخەمبەر دەپرسی ﷺ: {مَتَى السَّاعَةُ} ئاخیر زەمان کە ی دی؟ یاخود قیامەت کە یه؟

واتە: ئەبوو هورەیرە رەزە، دەلی: پێخەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کاتێک سپاردە زیە کرا، چاوهرپێی ئاخیر زەمان، (یان چاوهرپێی قیامەت) بکە، ئەویش

گوئی: زایه کردنی سپارده چۆنه؟ فهرمووی: هه رکات کاروبار به کهسی ناشایست سپێردرا، چاوه پێی قیامهت، (یان چاوه پێی ئاخیر زهمان) بکه.

هه لبه ته ته هو هاوه له (خوا لێی رازی بێ)، له (الْقِيَامَةُ الْكُبْرَى، أَوِ السَّاعَةِ الْكُبْرَى) ی، پرسیار کردوه، واته: ئاخیر زهمان، یاخود زیندوو کرانه وهو هه لستێزان وهو، به لام پێغه مبه ری خاتهم ﷺ بۆی باسی کو تایی هاتن و ئاخیر زهمانی هه ر کاریک کردوه، که به که سیکی ناشایست ده سپێدری، که تهو کاره سه ری به فه تاره ده چیت و کو تایی پێ دی و، ئاخیر زهمانی تهو کاره دی.

که واته: کاتیک سپارده ی حوکمرانیی زایه نه بووه، که به خه لکی شایسته سپێردراوه، که سانیک که شایسته بن، بۆ ئیداره دان و به رپۆبهردی کاروباری کۆمه لگای مسو لمان.

دوو روونکردنه وی گرت:

۱- وشه ی: ﴿وَأُولَى الْأَمْرِ﴾ ۵۹ النساء، وشه یه که، ناگونجی بلیین: مه به ست پێی که سیکه، تهو که سه ی که کاروباری کۆمه لگا به رپۆه ده بات، ته گه ر ناوی لیبیری: خه لیفه، ئیمام، ئەمیر، سه رۆک، سو لتان، بۆچی؟ چونکه (أولي) به مانای خاوه نان (أصحاب) ه، ده لێ: (أُولَى: جَمْعٌ لَا وَاحِدَ لَهُ مِنْ لَفْظِهِ، وَاحِدَهُ ذُو، وَأُولَاتٌ لِلنِّسَاءِ، وَاحِدَتُهَا ذَاتٌ) (۱) واته: (أولي): وشه یه که به مانای خاوه نان دی، که له بیژه ی خو ی تاکی نیه، به لکو تاکه که ی بریتیه له (ذو) خاوه ن، بۆ یه ک که س، بۆ مبینان، ده گو ترێ: (أولات) تاکی (أولات) یش، بریتیه له (ذات).

که واته: هه ر له ته سلدا ته وانه ی خاوه نی ده ستلآت ده بن، له کۆمه لگا و ده وله تی ئیسلامیدا، ده بی کو بن، (أولي الأمر) که ده فه رموی: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ ۵۹ النساء، ئیمه له ئیسلامدا (ولي الأمر) مان نیه، (أولي الأمر) مان هه یه، که واته: ته وه لادانیکی زه ق و خراپه، که به ناوی ئیسلامه وه که سیکی ناوی لیبیری: (ولي الأمر)، ئیمه (أولي الأمر) مان هه یه،

له هه موو قورئاندا وشه‌ی (ولي الأمر) نه‌هاتوه، به‌لام (أولي الأمر) هاتوه، دوو جاران هاتوه له سووره‌تی (النساء) دا.

ئىنجا ئەو خاۋەننەي فەرمانە، ئەو كاربەدەستانە، چ لە كۆپى راۋىژ (پەرلەمان) دا خۇيان بىننەو، ياخود لە: كۆپى كەرنەو ۋە گرىدان (أهل الحَلّ والعَقْد) كە لەم پۇژگارەدا بە دەستەلّاقى ياسادانان نازەد دەكرى، چ لە حوكمەتدا، يان لە دەستەلّاقى جىبەجى كەرنەدا، چ لە دەستەلّاقى دادوهرىيدا، ھەر سىك دەستەلّاتەكان، (أولي الأمر) ئەوانەي ئەو سى دەستەلّاتانە بەرپۆەدەبەن، ئەو وشەيان پۆ بەكار دەھنرى.

(۲) - چۆنەيتى و شىۋازى راۋىژ كىردن له نىۋو كۆمەلگادا، بۇ دىارىيىكىردنى ئەوانەى كارىيان پىدەسىڭىردى، له هەر سى دەسلەقى ياسادانان و جىبەجى كىردن و دادوهرىيدا، شەرىعت شىۋازىكى دىارىيىكراۋى بۇ دانەناۋە، بەلكو بەجىبەشتوۋە، له بازەنى رەۋادا، له بازەنى دەستكراۋەى دا، تاكو كۆمەلگا له هەر قۇناغىك له قۇناغەكانى گەشەكىردنى ژيانى بەشەردا، بە پىي پىۋىست مىكانىزمى بۇ دابنى، كەۋاتە: مسولمانان ئازادن و دەستكراۋەن، له هەلبۇزاردنى ئەو شىۋازو مىكانىزمانەى كە پىيان باشتە له پروۋى ئىدارىي و ھونەرىيەۋە، بۇ ئەۋەى ئەم ئايەتە موبارەكە: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾، له ژيانى خۇياندا بەرجەستە بىكەن، مسولمانان ھىچ قەيدو بەندىكىان لەسەر نىە، جگە لەۋە كە نابى پىچەۋانەى دەقىكى شەرىعت بى و، دەبى ھىنانەدى بەرژەۋەندىي مسولمانانى لىبىكەۋىتەۋە، چونكە كاروبارە ھەلسوكەۋىتىيەكان، ئەسل تىياندا ھىنانەدى بەرژەۋەندىي و چەسپاندنى دادگەرىيە، ئەگەرنا ھىچ قەيدو مەرجىكى دىكەيان لەسەر نىە، بە پىچەۋانەى خواپەرىستىبەكانەۋە، كە ئەسل تىياندا بابەندىبە بە دەقەكانەۋە،

بەبى سەرنجدانى حىكمەتەكەيان، چونكە مامەلە لەگەڵ خوادا ﷺ لەسەر ووى عەقلى بەشەرەووەيه، بەلام مامەلەى كۆمەلگا لە نىو خۆیدا، لە مەوداى عەقلى بەشەر دايه، بۆيه دەبى حىكمەت و سوودەكە لەبەرچاو بگيرى.

(۳)- ديارىكردنى نوێنەرانی كۆمەلگا، ياخود ئەندامانى راوێژ، يان ئەندامانى پەرلەمان، بە زاراوهى ئەمپۆ، گرنگترين ئەو بابەتەيه، كە دەبى كۆمەلگای مسوڵمان قسەى خۆى تیدا بكات و راوێژى تیدا بكات، ئنجا چۆنەتیی هەلبژاردن و ديارىكردنى نوێنەرانی كۆمەلگا، ئەميش ديسان شەرىعت بە بۆشى بەجێهێشتو، تەنیا يەك چوارچۆيهى فراوانى بۆ داناو، كە دەبى بە راوێژى مسوڵمانان لە بەينى خۆياندا بى و، هېچ كەس بە لاف لێدانى تاكيبى بلى: من شايسەترم، يان بنەمالەيى، يان عەشیرەتییى، يان حیزبى، يان پەرەگەزى، بۆى نيه خۆى بەسەر كۆمەلگادا بسەپىنى، بەلكو دەبى بە راوێژ بى، بە پرس و راي كۆمەلگابى.

(۴)- زۆرىك لە زانايان لەبارەى رەوايوون و رەوانەبوونى حوكمرانىيى ئەوانەى خۆيان بەسەر كاروبارى مسوڵماناندا سەپاندو، لە دواى چوار خەليفە راشیدەكان، هەر لە موعاویەى كورى ئەبوو سوفيانهو، هەتا دوايى، لەو بارەو زۆر قسەيان كردو، كە بەبى راوێژ بە مسوڵمانان خۆيان بەسەر كورسىيى حوكمرانىيىدا سەپاندو، كە ئەوێ موعاویە هەتا راددەيەك شوبهەيهكى بە دەستەو هەبوو، كە حەسەنى كورى عەلى (خوا لێيان رازى بى)، تەنازولى بۆ كرد، بەلام لە دواى ئەوێ يەزیدى كورى و، ئەوانى دیکە، جگە لە عومەرى كورى عەبدولعەزیز، رەحمەتى خواى لێبى و، هەندىكى دیکەيان كە كارەكەيان تەسلىمى مسوڵمانان كردۆتەو، بەلام مسوڵمانان هەلێان بژاردوون، ئەوانى دیکە هەموویان بە میراتى بوون.

زانایان لەوبارەو زۆر قسەيان كردو، بەلام ئەو فەرمايشتەى پێغەمبەر ﷺ كە دەفەرموى: {أَوَّلُ مَنْ يَغَيِّرُ سُنَّتِي رَجُلٌ مِنْ بَنِي أُمَيَّةَ} (آخرجه ابن أبي عاصم في الأوائل: ج ۷، ص ۲، ورواه ابن كثير في البداية والنهاية: ج ۸، ص ۲۳۴، وكذلك رواه السيوطي في الجامع الصغير: ۲۸۴۱، وأوردته الألباني في السلسلة الصحيحة رقم: ۱۷۴۹)، واتە: يەكەم كەس كە رێبازی من دەگۆڕى، پیاویكە لەبەنى ئومەييە.

ئەلبانیی رەحمەتی خۆی لای بۆ، دەلی: رەنگە مەبەست لە فەرماشتە کە گۆرینی سیستمی ھەلبژاردنی خەلیفە بۆ، کردنی بە میراتی بۆ، [کە لە سەر دەستی موغایە ئەو ڕوویدا، خوا لای بۆووری].

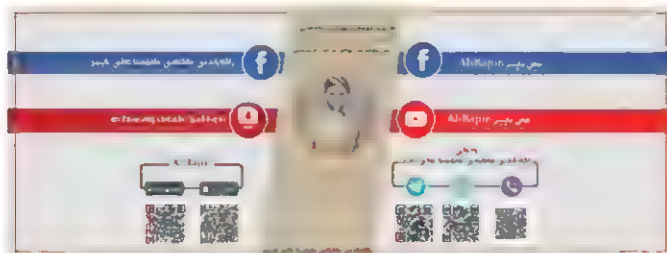
لەو بارەو زانیان زۆر قسەیان کردووە، بەلام پێم وایە ئەم فەرماشتە یەغەمبەر ﷺ، ئەو بابەتە یەکلایی دەکاتەو، ھەروەھا دەشگونجی ئەو ئایەتە موبارەکە سوورەتی (البقرة) لەو بارەو بە بەلگەبەیتەو، کە دەفەرموی: ﴿قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾ (۱۳۴)، واتە: پەیمانی من ستەمکاران ناگریتەو، کە لە وەلامی ئیبراھیم دایە (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، وەك خوا دەفەرموی: ﴿وَإِذْ أَبْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾ (البقرة، ۱۳۴)، واتە: یادبکەو! کاتیک پەرورەدگاری ئیبراھیم، ئیبراھیمی تاقیکردەو بە چەند وشەیک (واتە: بە چەند ئەرکیك) ئەویش ھەمووی تەواو کردن، دوایی (خوا) فەرمووی: من دەتکەمە پیشەوا بۆ خەلک، گوئی: ئەدی لە وەچەکەم؟ (خوا) فەرمووی: ستەمکاران پەیمانی من نایانگریتەو، واتە: ستەمکاران رەوایتیان نیە، بۆ پیشەوایت و ھوکرانیی.

کەواتە: ھەر کارپێ سپاردنیک لە سەریناغی خۆسەپاندن و، ستەم لە خەلک کردن بنیات نرابۆ، لە راستیدا رەوایتێ نیە، بە ناشەرعی لە قەلەم دەدری.

سینەم: بەلگەیکە دیکە لەو بارەو، ئەوێ کە خوا ﷻ لە سەر کاربەدەستانی فەرز کردووە ھوکم بە دادگەری بکەن، وەك خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿وَإِذَا حُكِمَ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ (النساء، ۵۸)، ئەمەش بەلگەیکە دیکە، چونکە بابای ستەمکار، کە خۆی بە سەر خەلکدا سەپاندووە و بۆخۆی دادگەرنیە، چۆن دەتوانی لە ھوکرانییدا دادگەرانیە رەفتار بکات؟ وەك گوتراو: (كَيْفَ يَسْتَقِيمُ الظَّل وَالْعُودُ أَعْوَجُ) سینەر چۆن راست دەبۆ، ئەگەر دارە کە خوار بۆ؟!

چوارەم: ھەلبەتە دەگونجی زۆر بەلگەي دیکەش بهێتێتەو، بۆ وێنە: خوا لە سوورەتی (ھود) ئایەتی (۱۸)دا، دەفەرموی: ﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ ۱۸ واتە: ئاگاداربە! نەفرینی خوا لە ستەمکاران.

ئەجا چۆن بابای نەفرین لێکراو، دەبێتە سەرپەرشتیاری مسوڵمانان، مسوڵمانایێک کە خوا بەزەیی پێدادین، کەسێک کە خوا لە بەزەیی و پەحمەتی خۆی دووری خستۆتەو و نەفرینی لێکردو، چۆن بکریتە سەرپەرشتیارو، سەرۆکیان؟ دەگونجی زۆر بەلگەي دیکەش لەو بارەو بەھێتێتەو.

مەسەلەى دووهم:

هەقى خۆکردنەو دەو تۆلەستاندەو، دواى ستهملێكران، گلهیى لەسەر نیه، بهلكو گلهیى و سەرزەنشت لەسەر ستهم كارو دەستدریژكارانەو، ئەوانە ئازارى بە ژانىشیان هەیه لە قیامەتدا، كەسیكیش خۆپاگى و لیبوردنى هەبى، ئەو خەسلەتە لەو كارانەیه كە بەبى ئیرادەى پتەوو قایم نایەتەدى:

خوادەفەرموى: ﴿وَلَمَن اٰتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ فَأُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ ۝٤١ اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ وَيَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝٤٢ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ ۙ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِّنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ۝٤٣﴾

شیکردنەوێ ئەم ئایەتانە، لە پێنج بڕگەدا:

١- ﴿وَلَمَن اٰتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ فَأُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ﴾، بە دنیایی هەر كەسیك دواى ئەوێ ستهمی لێكراو، تۆلەى خۆى بستیئیتەو دەو ملنەدات بۆ ستهم، ئەوانە پێى گلهییان لەسەر نیه، كەس ناتوانى گلهییان لى بكات و سەرزەنشتیان بكات.

كە دەفەرموى: ﴿وَلَمَن﴾ ئەم (ل)ە، (موطنة للقسم)، پێخۆشكەرە بۆ سوتین، ﴿وَلَمَن اٰتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ﴾ واتە: بە دنیایی كەسیك تۆلە بستیئیتەو دەو لە دواى ئەوێ ستهمی لێكراو، (اٰتَصَرَ) پێشتر گوتمان: أ- یان بە مانای بەرھەڵستی ستهمكارى كرد، ب- یان بە مانای تۆلەى ستاند، ج- یاخود مانای داواى یارمەتیی كرد تاكو زولمی لى نەكرى.

(بَعْدَ ظُلْمِهِۦ: إِضَافَةُ الْمَصَدَرِ إِلَى مَفْعُولِهِ، أَي: بَعْدَ كَوْنِهِ مَظْلُومًا)، (بَعْدَ ظُلْمِهِۦ) ئەمە پالدى چاوكە بۆ لای بەركار، (بَعْدَ ظُلْمِهِۦ) (ظلم): چاوكەو راناو كە (ه) بەركارەكەیتى، كە ئەمە پالدى چاوكە بۆ لای بەركار، واتە: دواى ئەوێ ستهمی لێكراو، تۆلە بستیئیتەو، گلهیى لەسەر نیه، چونكە (مَنْ: شَرْطِيَّة) یانى: هەر كەسیك بە مەرجێك ستهمی لێكراوى تۆلە بستیئیتەو، گلهیى لەسەر نیه.

﴿ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّن سَبِيلٍ ﴾، ئا ئەوانە ھېچ پڕیان لەسەر نیە، یانی: (مُوجِبِ الْمُؤَاخَذَةِ) ھېچ پڕیەکی پێویستکەر بۆ سزادان و گلهیی لێکرانیان لەسەر نیە، ﴿فَأُولَٰئِكَ﴾، دەبێتە وەلامی مەرجه کە، ھەر کەسیک بە مەرچیک ستمی لێکراوی و تۆلەبستینی تەو، یاخود بەرپەرچی ستمە کە بداتەو، وەلامە کە ی ئەو ھە: ئەوانە ھېچ پڕی گلهیی کردنیان لەسەر نیە.

(۲) - ﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ ﴾، پڕی گلهیی کردن تەنیا لەسەر ئەوانە، کە ستم لە خەڵک دەکەن، ھەر ئەوانە گلهییان دێتە سەر، پڕی پەخنە گرتنیان بۆ لادەچێ، وشە (إِنَّمَا): زۆرجار باسماں کردو، ئامرازی کورتھەلێنان و چەسپاندن، (أَدَاةُ الْحَصْرِ وَالْإِثْبَاتِ) یانی: پڕی گلهیی تەنیا لەسەر ئەو کەسانە کە ستم لە خەڵک دەکەن.

(۳) - ﴿ وَبَعَثُونَ فِي الْأَرْضِ بَغِيرَ الْحَقِّ ﴾، ھەروەھا بە ناھەق دەستدریژی دەکەن لە زەویدا، سنوور بەزینی دەکەن، وشە (بَغِي): بریتیە لە سنوور بەزاندن ڕوو و ئەو شتانە خۆ لەسەر زەویدا داینان، وە ک مافیکی گشتیی و سوود بەخش بۆ ھەموو لایەک، کە خوا بۆ تیکرای خەڵکی خۆلقاندووی، ئەو بێنی دەستدریژی بکاتە سەر ئەو ھەق و مافانە، یاخود ئەو نێعمەتانەو بۆ خۆی قوورخیان بکات و دەستیان بەسەر دابگرێ، ئانەو (بَغِي) ھ.

کە دەفەرموی: ﴿بَغِيرَ الْحَقِّ﴾ دەستدریژی کردن ھەر بە ناھەق، بەلام ئەمە: (لِكُشْفِ فَظَاعَةِ الْبَغِي) ئەمە بۆ دەر خستنی ناقولایی و، ناشیرینی ئەو دەستدریژیە، ئەگەر نا دەستدریژی و سنوور شکینی ھەر خراپە.

ئنجە کەسانیک وابن:

(۴) - ﴿ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾، ئەوانە ئازاریکی بە ئیشیان بۆ ھە، ئازاریکی بە ژان کە بە دنیایی مەبەست پێی سزای ڕۆژی دواپە.

(۵) - ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِن عَظْمِ الْأُمُورِ ﴾، بە دنیایی ھەرکەس خۆی رابگرێ و لیبووری، ئەو لە کارە گەرن و جەخت لەسەر کراوەکانە. ئەم (ل) ی (وَلَمَن) لامی

دەستپێکردنە (لام الإبتداء)، یانی: مسۆگەر کەسێک خۆراگری بکات و لیبوردن بکات، ئەو خۆراگری و لیبوردنە، ﴿لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾، واتە: لەو کارانەیە کە پێویستی بە عەزیمەت دەکات، یاخود لەو کارانەیە کە بەکەسانێکی خاوەن ئێرادەو عەزمی پتەو ئەنجام دەدرێن، یاخود لەو کارانەیە کە خوا ﷻ زۆر جەختی لەسەر کردوونەو.

لێرهەدا کە دەفەرموی: ﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ چوار جەختکەرەو هاتوون:

۱- (ل): ﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ﴾.

۲- (إِنْ): (إِنَّ ذَلِكَ).

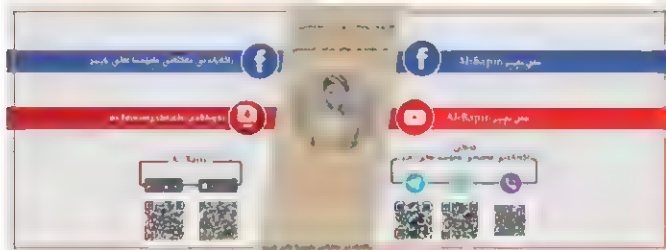
۳- (ل)ی دەستپێکردن (لام الإبتداء): ﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ﴾.

۴- وەسفکردن بە چاوگ: ﴿لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ ئەو کارانەی عەزیمان لەسەر کراوەو، ئێرادەیی پتەویشیان لە پشەوویە.

وشە (عَزْم) یانی: (عَقْدُ النِّيَّةِ عَلَى الْعَمَلِ وَالثَّبَاتُ عَلَى ذَلِكَ) (عَزْم)، بریتییە لە گێردانی نیازو مەبەست لەسەر کاریک و، چەسپاویی لەسەر ئەو کارە، وشە (عَزْم) کە پالێراوەتە لای (الأمر)، (مِنْ إِضَافَةِ الصِّفَةِ إِلَى الْمَوْصُوفِ) لێرهەدا سیفەت پالێراوەتە لای وەسفکراو، (أَي: الْأُمُورِ الْمَعْرُومَةِ، أَوِ الْأُمُورِ الْعَازِمَةِ أَصْحَابُهَا)، واتە: لەو کارانەیە کە عەزیمان لەسەر کراوە، یان: کە خاوەنەکانیان، خاوەن دڵی پتەون لەسەر ئەنجامدانی کاران، یاخود: (مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا) لەو کارە گەرانەکان کە خوا مەبەستی بوون، مەزۆقەکان بیاننەنەدی.

بۆ روونکردنەوێ ئەو ئایەتە موبارەکەیی دەفەرموی: ﴿وَلَمَنْ أَنْصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾، واتە: هەر کەسێک لە دواى ئەوێ ستمی لێکراوە، تۆڵە بستی نێتەو، ئەوانە هیچ پێی گەلیان لەسەر نیە، ئەم دەقە لەوبارەو، دینین:

يَبْغِهِ مَبْهَرٌ ۖ دَهْ فَهْرَمُوْى: {الْمُسْتَبَانِ مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِي، مَا لَمْ يَعْتَدِ الْمَظْلُومُ} (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ٢٥٨٧، وَابْنُ خَرِيٍّ فِي الْأَدَبِ الْمَقْرَدِ: ٤٤٢٣، وَأَبُو دَاوُدَ: ١٨٩، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٥٨٩) وَاتَّه: ئَهُو دُوو كَهْ سَهْ قَسَهْ بَهْ يَهْ كَدَى دَهْ لَيْن، (جَنِيُوْ بَهْ يَهْ كَدَى دَهْ لَيْن)، ئَهُو كَهْ سَهْ دَهْ سَتِيْشْخَهْرْ بُوُو، گوناھه كه له ئه ستۆي ئه وه، تاكو باباي سته مليكراو سنوور شكيني ده كات و تيده پهريني. {ئَهُو كاته ئه ويش گوناھبار ده بي} وَهْ كْ بَنَجِيْنَهْ يَهْ كِي شَهْرَعِي هَاتُوْه: (الْبَادِي بِالْشَّرِّ أَظْلَمُ) دَهْ سَتِيْشْخَهْرْ بُوْ خِرَپَهْ سته مكارتره، واته: گوناھه كه له ئه ستۆي ئه وه، ئه وى ديكه كه وه لام ده داته وهو به رگري له خوْى ده كات، گوناھبار نابي، چونكه خوا ۞ رِيْگَیْ پِيْداوه به رگري له خوْى بكات: ۞ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصُرُونَ ۖ ۞ فَمِنْ أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ ۖ (البقرة، ١٩٤) ئه ويان رِيْ پِيْدراوه، بُوْيه گوناھبار نيه و ئه ركيكي شَهْرَعِي ئه نجام ده دات، به لام هِي يَهْ كَهْمْ كه دَهْ سَتِيْشْخَهْرْ ده بي بُوْ دَهْ سَتِرِيْزِي، كاريك ده كات، كه خوا قه ده غه ي كرده، بُوْيه گوناھباره.

مه سه له ی سییه م:

ههر كه سیك خوا گومپرای بكات، هیچ سه په رشتیاری نابن و، له كاتی دیتنی سزای خواشدا، داوای گه رانه وه ده كهن بۆ دنیاو، كاتیكیش له سه ر ئاگر پاده نوینین به ملكه چیی و زه بوونی به سیله ی چاوان، ته ماشا ده كهن و، پروادارانیش ده ئین: ئه وانه ی خویمان و كهس و کاریان دۆراندوه، زیانبارن و، هیچ كه سیش نه بوو له سزای خوا ده ربازیان بكات، ئه وه ی خواش سه رگه ردانی بكات، هیچ پینی نین:

خوا ده فه رموی: ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ۚ﴾ ﴿٤٤﴾ وَتَرْنَهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشِيعَاتٍ مِنَ الذَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَتْ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له ده (۱۰) برگه دا:

(۱) - ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ﴾ ههر كه سیك خوا گومپرای بكات، هیچ سه په رشتیاری نین، له دوا ی وی.

(مِنْ) ی ﴿فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ﴾ (مِنْ: زَائِدَةٌ لِلتَّوَكِيدِ)، ئه م (مِنْ) ه، زیادكراوه بۆ جه ختكردنه وه، واته: ههر له سه ره تای سه په رشتیارییه وه تاكو كو تایی، هیچ كه سیك نیه، له دوا ی خوا سه په رشتیاری بی، هادام خوا گومپرای كردبی.

كه ده فه رموی: ﴿مِنْ بَعْدِهِ﴾ یانی: (مِنْ دُونِهِ، مِنْ غَيْرِهِ) جگه له خوا هیچ سه په رشتیاری دیکه ی نین، كه خوا گومپرای كردبی، كی ده توانی سه په رشتیاری بی و بیخاته وه سه ر پی؟!

(۲) ﴿وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ﴾، ستمکارانیش ده‌بینی، کاتیک که تازار ده‌بینن، سزا ده‌بینن، واته: دۆزه‌خ ده‌بینن، وشه‌ی (العذاب)، (أل) که بۆ ناساندنه، به‌لام بۆ (عهد) ه، واته: سزاو تازاره که ده‌بینن، که مه‌به‌ست پیی دۆزه‌خه، چی ده‌که‌ن؟

(۳) ﴿يَقُولُونَ هَلْ إِيَّائِنَا مَرَدٌّ مِّن سَبِيلٍ﴾، ده‌لین: ئایا هیچ رییه‌ک نیه بۆ گه‌رانه‌وه، (هَلْ: إِنْكَارِيٌّ فِي مَعْنَى النِّفْيِ، وَ«مِنْ» زَائِدَةٌ لِلتَّأْكِيدِ) ﴿هَلْ إِيَّائِنَا مَرَدٌّ مِّن سَبِيلٍ﴾ یانی: ئایا هیچ ری نیی بۆ گه‌رانه‌وه بۆ دنیا؟ (هل) بۆ پرسیارکردنی نکوولییلکردنه و مه‌به‌ست پیی لابردنه، (مِنْ) یش که چۆته سهر (سبیل) زیاد کراوه بۆ ته‌ئکید کردنه‌وه، واته: هیچ جۆره رییه‌ک نیه، که بگه‌رینه‌وه.

وشه‌ی (مَرَدٌّ) وه‌ک پشتریش باسماز کرد، هه‌م به‌مانای گه‌رانه‌وه (رَجُوع) دی و چاوگی (میمی) یه، واته: گه‌رانه‌وه، هه‌م به‌مانای شوینی بۆلا گه‌رانه‌وه، یانی (مَرْجِع) واته: هیچ شوینی نیه بۆ لای بگه‌رینه‌وه؟

(۴) ﴿وَتَرْتَبَّهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشَعِينَ مِنَ الذَّلِيلِ﴾، تۆ ئه‌و تاوانباره بیپروایانه ده‌بینی، ملکه‌چانه به‌هوی زه‌بوونییه‌وه راده‌نوئیرین له‌سه‌ری، راناوی (ها) ی (عَلَيْهَا) بۆ ئاگری دۆزه‌خ ده‌چته‌وه، له‌سه‌ر ئاگری دۆزه‌خ راده‌نوئیرین، ﴿خَشَعِينَ مِنَ الذَّلِيلِ﴾ زۆر ملکه‌چانه و زه‌بوونانه، له‌به‌ر ئه‌و بۆ ده‌سته‌لاتیی و داماوایی به‌سه‌ریان هاتوه، زۆر ملکه‌چن، یاخود به‌وشه‌ی (خَاشِعِينَ) رسته‌که کۆتایی دی و، (من الذَّلِيلِ) په‌یوه‌سته به‌رسته‌ی دواپیه‌وه:

(۵) ﴿مِنَ الذَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ﴾، له‌به‌ر زه‌بوونی و بۆ ده‌سته‌لاتیی، به‌سیله‌ی چاو ته‌ماشای ده‌که‌ن، (الطَّرْفُ: تَحْرِيكُ جَفْنِ الْعَيْنِ)، (طَرْف) جوولاندنی پیلوی چاوه. (طَرْف): له‌سه‌ر کیشی (ضَرْبَ)، واته: (حَرَكْ جَفْنَه) پیلوی چاوی جوولاند، واته: پر به‌چاو ته‌ماشای ئه‌و سزاو تازاره ناکه‌ن، به‌لکو به‌سیله‌ی چاو له‌ژیر چاوه‌وه، ته‌ماشای ده‌که‌ن، له‌ئه‌نجامی ئه‌و زه‌بوون و زه‌لیلپیه‌دا که به‌میلاندا هاتوه.

(۶) ﴿وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ ئەوانەى بپروایان هیناوه گوتیان، ئەمە وەك جوړیک له خوشحالی دەرپرینه، بهوه كه ئەو تاوانبارو ستمكارو خراپهكارانه، تووشی پوژی خویان بوون، دوو چاری سزای خویان بوون، ئەوانەى بپروایان هیناوه گوتیان:

(۷) ﴿إِنَّ الْخَسِرَينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ به دلدیای زیانباران، هەر ئەوانەن كه خویان و كەس و کاریان له پوژی قیامەتدا دۆراندوهو له دەستداوه، واتە: زیانباری راستەقینە ئەوانەن، كه هەم خویان له دەستداوهو هەم كەس و کاریشیان.

كهواتە: وشەى (الْخاسِرِينَ) كه (أَل)ى ناساندنى لەسەرە، بۆ (جنس)ە، یانى: گەورەترین زیانبارو، ئەو كهسەى مانای تەواوی زیانباریی تیدا هاتۆتە دى، ئەو جوړە كهسانەن.

(۸) ﴿أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ﴾ (أَلَا: لِلتَّنْبِيهِ وَالْإِعْلَامِ) ئاگاداربە! ئەها! ستمكاران له ئازارو سزایەكى بەردەوامدان، (الْمُقِيمُ: الَّذِي لَا يَرْتَحِلُ) بەردەوام و نەپساوهو نەپراوه.

(۹) ﴿وَمَا كَانَتْ لَهُمْ مِّنْ أُولِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾، ههچ سەرپەرشتیارانێكیشیان نەبوون، جگە له خوا سەریان بخەن، دیسان (مِنْ) لێرەدا: (وَمَا كَانَتْ لَهُمْ مِّنْ أُولِيَاءَ) زیادكراوه بۆ جەختكردنەوهى ئەوه، كه ههچ جوړە سەرپەرشتیارێكیان نیه، هەر له سەرەتاو دەستپێكەوه تاكو كۆتایی.

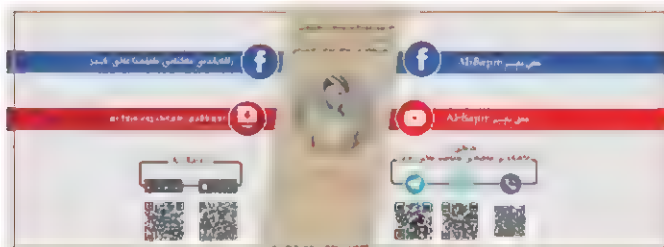
﴿يَنْصُرُونَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾، جگە له خوا، سەریان بخەن، یان له بەرانبەر سزای خوادا سەریان بخەن، یاخود: ههچ سەرپەرشتیارانێكیان نەبوون، جگە له خوا، سەریان بخەن و له فریایان بێن.

(۱۰) ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ﴾، هەر كهسێكیش خوا گومرای بكات، ههچ پێی نین.

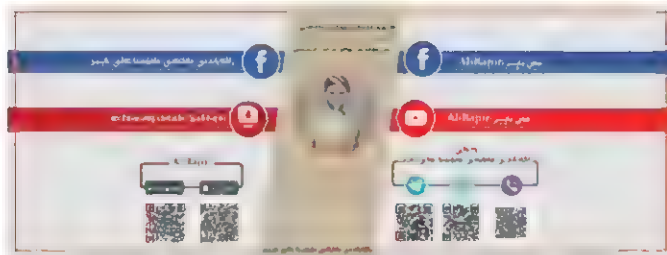
(سَبِيل: نَكْرَةً فِي سِيَاقِ النَّفْيِ، فَيَعْمُ كُلُّ سَبِيلٍ مُخْلِصٍ مِنَ الضَّلَالِ وَمِنْ آثَارِهِ) (سَبِيل): كه به نه زانراو (نكره) هاتوه، له سياقتكدا كه لابردنه، هه موو جوړه رڼيه كاني پږيده ربا زكه ره كان ده گريته وه، له گومپايي و له شوينه واره كاني گومپايي. ليږه دا مه به ست ئه وه نيه كه خوا گومپايي كړدوون، به لكو مه به ست ئه وه يه ياساو سيستمې خوا به سه رياندا چه سپيوه، كه هيدا يه تي خوايان بو هاتوه، په فزيان كړدوه و گومپايان تووش بووه، وهك چوڼ كه سيك ژه هر ده خواته وه دوايي ژاراويي ده بڼ، ئه وانه ش كه هيدا يه تي خوايان په فز كړدوه، يه كسه ر تووشي گومپايي بوون.

خوا به لوتف و كه پرهمي خوځي ئيمه له و كه سانه بگيږي، كه هه مېشه هيدا يه تي خوا به پووح و گيان قبول ده كهن و تييده گهن و پيوهي پابه ند ده بن، بو ئه وه ي له دنيا دا به خته وه ربن و، له دواړو ژي شدا سه ربه رزو سه رفرابن.

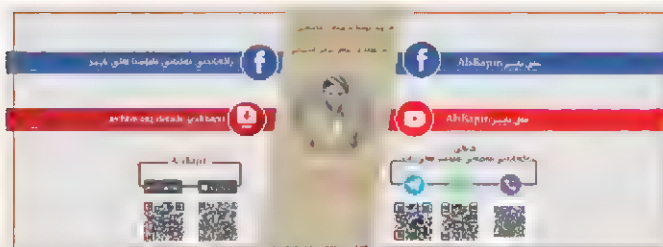
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

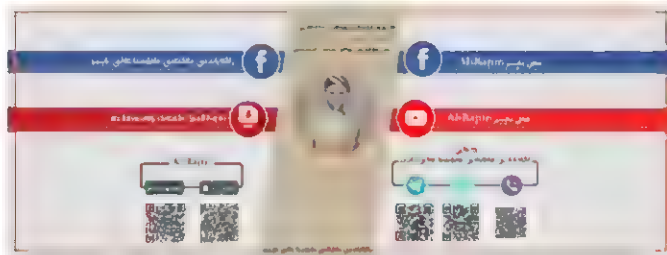

دهرسي شه شهه

پێناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان ھەوت (۷) ئایەتی کۆتایی سوورەتی (الشوری) دەگرێتە خۆی، ئایەتەکانی: (۴۷ - ۵۳) لەو ھەوت ئایەتە موبارەکەدا، کۆمەڵیک بابەتی گەورە و گەرمی جوړاو جوړ خراونەرۆو، دەتوانین لە ھەوت بابەتدا پوختەیان بکەینەو:

۱- فەرمانکردنی خوا بە مەزھەکان، کە بە دەم بانگەوازی خواوە بچن، بەر لەوێ قیامەت و پۆزی دوایی بێ، کە گیرانەوێ نێ، ھیچ کەسێش ھیچ پەناگە یەکی نێ خۆی تێگری لە سزای خوا.

۲- ڕاگەیانندی ئەو راستییە کە ﷻ پێخەمبەری کۆتایی موحەممەد ﷺ تەنیا وەك گەنەنەری پەيامی خوا نێراو، نەك وەك پارێزەری مەزھەکان، کە نەھێلێ بەملاولادا بچن و گومراپن، ئەو تەنیا گەیانندی پەيامی خواى لەسەرە.

۳- **زۆر** دڵخۆشبوونی مەزھە بپێروا بە خۆشی و نەعمەت و، سەلەیی نواندنی لە کاتی گرفتاری دا.

۴- دەستکراوەیی خوا ﷻ لە ڕووی پێدانی ڕۆلەو بە مەزھەکان، کە تەنیا کچانیان پێدات، یان تەنیا کورانیان پێدات، یان ھەردووکانیان پێدات، ھەم کورپان و ھەم کچان، یاخو ھیچیان پێنەدات، بە ھەر چوار ھالەتەکە، خوا ﷻ مامەلە لەگەڵ مەزھەکاندا دەکات.

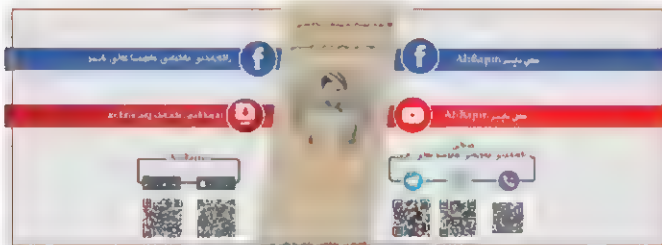
۵- سێ شیوە سەرەکییەکانی سەرخەردنی خوا بۆ پێخەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، خوا ﷻ بە سێ شیوە سەرەکی وەحیی و پەيامی خۆی بۆ پێخەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ناردو:

یەكەم: لە پشت پەردەو دواندن، **دووہم:** خستە نێو دڵ، **سێیەم:** ناردنی نوێنەرێکی فریشتە.

۶- ڀاڳه ياندنی ٿو ڀاستييه ڪه موحه ممد ڏي پيش سروس ٻو ڪرائي، نه يزانپوه ڪٽيب چييه و ٿيمان چييه؟

۷- ڦورٿان ڀووح و ڀووناڪييه ڪي خواهه و، مايه ي ڀاسته ڀيڪردن و به مراد گه ياندنی به نده ڪانه، به هو ي ٿاشنا ٻوونيانه وه، به ڀاسته شه قامي خوا.

﴿اَسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنْ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ۝٤٧﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَرَبًا وَإِنْ نَضِيبُهُمْ سَيِّئَةً يَمَا قَدَمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ۝٤٨﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنِشَاءً وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكُورَ ۝٤٩﴾ أَوْ زَوْجَهُمْ ذَكَرًا وَإِنِشَاءً وَجَعَلَ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۝٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآيِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ۝٥١﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِمَّنْ آمَرْنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا تَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝٥٢﴾ صِرَاطَ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِلَىٰ اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ۝٥٣﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{ئەى خەلکینه!} وهلامى (پەيامى) پەرودەگارتان بدەنەوه، بەر لەوهى رۆژيک بى (کە رۆژى دواييه)، لەلايهن خواوه بەرپەرچدانەوهى نيهو لەو رۆژەدا ههچ پەناگەيه کتان نيهو، ههچ نکووليى کردنيشتان نيه ^(٤٧) ئنجا ئەگەر پشتيان هەلکرد (لە پەيامى خوا، هەر خۆيان زيانبارن) چونکە ئيمە تۆمان بە پاريزەر نەناردۆتە سەريان، تۆ تەنيا گەياندن (ى پەيامى خوا) ت لەسەرە، هەر کاتيکيش ئيمە بەزەبەيه کمان بە مروڤ (ى بېيروا) چيژت، زۆر پيى دلخۆش دەبى و، ئەگەر خراپەيه کيشيان بەسەر بى، (ناخۆشيه کيان بەسەر بى)، بە هوى ئەوهوه کە دەستيان پيشيخستوه (ناشوکرى دەکات)، چونکە مروڤ (ى بېيروا!) زۆر سپلەو پينەزانە ^(٤٨) هوکمرانىى و خواوەنداريتيى زهوى، بەس هى خوايه، هەرچى بيهوى ديهينتەدى، هەر کەسيكى بوى، ميينان (کچان)ى، پيدەبەخشى و، هەر کەسيکيشى بوى نيرينان (کوران)ى، دەداتى ^(٤٩) يان نيرينان و ميينانيان بۆ جووت دەکات (کوران و کچانيان ويکرا دەداتى) و، هەر کەسيشى بوى نەزۆکى دەکات، بېگومان ئەو زانای توانايە ^(٥٠) ههچ مروڤيکيش بۆى نيه خوا بيدوينى: مەگەر بە سروشکردن، يان (خستنه تيو دل) لە پشت پەردەوه (بيدوينى)، يان نيردراويک بنيرى، کە بە مۆلەتى وى هەرچى بوى، سروشى دەکات، بە دلنایى ئەو (خوا) زانای کارزانە ^(٥١) هەر بەو شيوەيهش (کە باسکرا)، رووحیکمان لە لايەن خوڤمانەوه بۆلا سروشکردى، (پيشتر) نەتدەزانى نە کتیب چيهو نە ئيمان (چيهو چۆنە)؟ بەلام گيرامان، (قورئامان کردە) رووناکيهک هەر کەس یمانەوى، لە بەندەکاڤمان پيى راستەري دەکەين و، بە دلنایى تۆ (خەلک) بەرەو راستە شەقام بەرچاو روون دەکەى ^(٥٢) رپى ئەو خوايهى هەرچى لە ئاسمانەکان و زهوى دايە، هى ويە، ئەها (بزائن!) کاروبارەکان تەنيا بەرەو لای خوا دەچن ^(٥٣)

شیکردنه‌وه‌ی وشه‌کان

(أَسْتَجِيبُوا): (آی: أَجِيبُوا)، واته: وه‌لام بده‌نه‌وه، (الإِسْتِجَابَةُ: التَّحَرِّيُّ لِلجَوَابِ وَالتَّهَيُّؤُ لَه) وشه‌ی (إِسْتِجَابَةُ): واته خه‌فتان، مشوورخواردن و، خو ئاماده‌کردن بو وه‌لامدانه‌وه، به‌لام دوا‌یی هه‌ر به‌مانای خودی وه‌لامدانه‌وه‌ش هاتوه، واته: به‌دهم په‌یامی خواوه‌بچن، به‌دهم بانگه‌وازی خواوه‌بچن.

(مَرَدَّ): (المَرَدُّ: الرَّدُّ، الرَّدُّ كَالرَّجْعِ، وَالمَرَدُّ مَصْدَرٌ مِمِّیِّ مَعْنَى الرَّدِّ، وَالرَّدُّ: الدَّفْعُ)، وشه‌ی (رَدَّ) واته: (رَجَعَ) به‌مانای گیرانه‌وه‌یه، (مَرَدَّ) یان چاوگیکی (مِیمِ)یه، به‌مانای (رَدَّ)، واته: به‌رپه‌رچدانه‌وه، یاخود ناوی شوینه (مَرَجَعَ) په‌ناگه‌و شوینی په‌نا بو بردن، وشه‌ی (رَدَّ)یش، به‌مانای (رَجَعَ) گیرانه‌وه‌و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌یه.

(مَلَجَا): (المَكَانُ الَّذِي يَصِيرُ إِلَيْهِ الْإِنْسَانُ لِلتَّوَقُّي فِيهِ، الْمَلَجَا: مَكَانُ اللَّجَا) (مَلَجَا): ئه‌و شوینه‌یه که مروؤف بو‌ی ده‌چئ، تا‌کو له‌ویدا پارێزراو بی، خو‌ی په‌نا بدات، خو‌ی چه‌پاله‌ بدات، (مَلَجَا) شوینی (لَجَا)ه، (لَجَا)یش، شوینی په‌نا پی‌بردن و سه‌رپی بردنه.

(نَكِيرَ): (إِسْمٌ مَصْدَرٍ أَنْكَرَ) (أَنْكَرَ) واته: نکوولیی‌کرد، (نَكِيرَ) ناوی چاوگه‌که‌یه‌تی، یانی: (مَا لَكُمْ إِنْكَارًا، لِمَا جُوزِئْتُمْ بِهِ، وَلَا يَسَعُكُمْ إِلَّا الْإِعْتِرَافُ) واته: ئه‌وه‌ی پی‌سزا ده‌درین، ناتوانن نکوولیی لیبکه‌ن و، هیچ ده‌رفه‌تتان نیه، مه‌گه‌ر دانانپیدا‌هینان، به‌تاوانی خو‌تان دا که سزایه‌کی دیارییکراو بو ئه‌و خراپانه‌ی ئیوه‌ دانراوه، ئیوه‌ ناتوانن نکوولیی له‌ خراپه‌کانی خو‌تان بکه‌ن، که به‌چه‌ندان شیوه‌ له‌سه‌رتان تو‌مار کراون.

(كُفُّورٌ): (الكُفُّورُ: الْمُبَالِغُ فِي كُفْرَانِ التَّعْمَةِ)، (كفور): که‌سیک که زی‌ده‌رۆ‌یی ده‌کات له‌ نادیده‌گرتن و سپ‌له‌یی کردن به‌رانبه‌ر به‌چاکه، (الكُفْرُ فِي الدِّينِ أَكْثَرُ،

(يَهَبُ): (الهِبَةُ) أَنْ تَجْعَلَ الْمِلْكَ لِلْغَيْرِ بِغَيْرِ عَوَضٍ، (هِبَةٌ): تَهْوِيهِ كَه تَوَشِيَتِكَ بَكِهِ بِه مَوَلِّكَ كَه سَيِّكَ بِه بَيَّ قَه رَه بَوُو وَ بِه رَانْبَهَر، وَاتِه: پَيِّي بِه خَشِي، بِه كُورْدِي دَه لَيِّن: بِه خَشِين، يَدَان.

(**عَقِيمًا**): (أَصْلُ الْعُقْمِ: الْيُبْسُ الْمَانِعُ مِنْ قُبُولِ الْأَثَرِ)، (عُقْمٌ): لَهُ تَهْصُلًا بِهِ مَانَايَ وَشَكِي دِي، وَشَكِيهَكِ وَبَكَاتِ شَوِينَكِه لِه سَهَرِ تِهَوِ شَوِينِه دِرُوسَتِ نِه بِي، بَوِ وِينِه: بِه رَدِيكِي وَشَكِ شَوِينَكِه ي لِه سَهَرِ پِه دَانَابِي، بِه لَامِ (عَقِيمٌ): لِه نَافَرِه تَانِ بِهَوِ نَافَرِه تِه دِه گوتَرِي: كِه تَوَوِي نِيرِينِه وَهَر نَاگَرِي، يَاخُودِ تِيْدَا نَپِيْتِي نَرِي وَ، نِه زَوَكِه وَ مَنَدَالِي نَابِي.

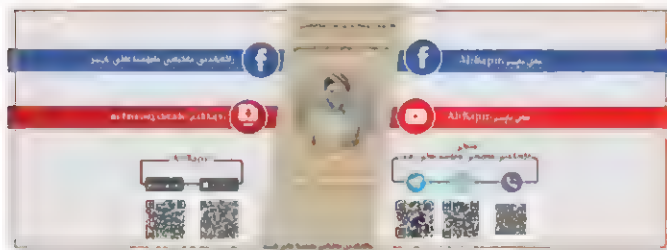
(يُزَوِّجُهُمْ): (يَجْعَلُهُمْ زَوْجًا، ذَكَرًا وَأُنْثَى) واته: ده يانكاته جووت، نِیرو مِی، كه واته: (يُزَوِّجُهُمْ) لهو سیاقه دا به مانای ئه وه نیه هاوسه رگیریان بۆ ده کات، به لکو مه به ست ئه وه یه (يُقَرِّبُ الذُّكُورَ وَالْإِنَاثَ بَعْضُهُمْ مَعَ بَعْضٍ) نِیرنهو مِینان پینکه وه جووت ده کات، کوپان و کچان پینکه وه ده دات به كه سِیك كه بیهو ی، جاری وا هیه پِیشی چهند کوپِیكي ده داتی، دوایی چهند کچِیك، یان پِیشی کچانیان ده داتی، دوایی کوپان، جاری واش هیه دووانه یان ده بن، جاری واش هیه کوپِیك و کچِیك بهو شیویه، گِرنِگ ئه وه یه (يُزَوِّجُهُمْ ذَكَرًا وَإِنَاثًا) واته: مِینهو نِیرنِیانان بۆ جووت ده کات، ههردووکیان پِیده دات.

(رُوحًا): (سُمِّيَ الْقُرْآنُ رُوحًا لِكَوْنِهِ سَبَبًا لِلْحَيَاةِ الْأُخْرَوِيَّةِ)، قورْئان بۆيه ناونراوه پرووح، له بهر ئه وهى هۆكاره بۆ ژيانى پوژى دوايى، به لكو له راستيدا هۆكاره بۆ ژيانى دنياش، مروڤى پړوادارو شوينكه وتووى قورئان هه ر له دنيا دا، قورئان بۆى ده بڼته رووح و گيان، حياى ده كاته وه له مردوو ان.

(صِرَاطُ): (الصِّرَاطُ: الطَّرِيقُ الْمُسْتَقِيمُ) (صِرَاطُ): بۆ خۆی یانی: ڕۆی راست، ئنجا ئەگەر وشەى (مستقیم)یشی، بخڕیتە سەر، یانی: ڕۆیەکی زۆر راست، وشەى (صِرَاطُ) بە (س)یش، هاتووە (صِرَاطُ).

(تَصِيرُ): (صَارَ إِلَى كَذَا: انْتَهَى إِلَيْهِ، وَصَارَ يَصِيرُ صَيْرُورَةً: عِبَارَةٌ عَنِ التَّنْقِيلِ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ)، (صَارَ إِلَى كَذَا) واتە: چوو بۆ لای ئەو، (صَارَ): بوو (يَصِيرُ) دەبێ چاوگە کەى (صَيْرُورَةً)یە، (بوون) (صَارَ يَصِيرُ صَيْرُورَةً وَصَيْرًا): (صَيْرُورَةً) گواستنەوێ بە لە حالێکەو بە بۆ حالێکی دیکە.

(الْأُمُورُ): (الْأُمُور: جَمْعُ أَمْرٍ، وَالْأَمْرُ: الشَّأْنُ وَمَصْدَرُ أَمْرْتُهُ: إِذَا كَلَّمْتَ أَنْ يَفْعَلَ شَيْئًا، وَهُوَ لَفْظٌ عامٌ لِلأَفْعَالِ وَالْأَقْوَالِ)، (أُمُور) کۆى (أَمْر)ە، (أَمْر)یش، بە مانای حالەتە (شَأْن) بە کوردیی هەر پێی دەگوترێت حال، یان حالەتێک کە مەرووفی تێیدا، هەروەها وشەى (أَمْر) چاوگە بۆ (أَمْرْتُهُ) ئەگەر کارێکت بە کەسێک سپارد بیکات، (أُمُور) ، کۆیە، (أَمْر) وشەى کە گشتییە بۆ کردەوێ بۆ قسان بە گشتیی بەکار دەهێنرێ.

مانای گشتیی ئایه تەکان

خوای **مَرَدٌ** له م حەوت ئایه تەدا، حەوت راستیی گەورەو گرنگ دەخاتەروو، دەیانکاتە کووتایی ئەم سوورەتە موبارەکە، سەرەتا خوا دەفەرموی: **﴿أَسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ، مِن لَّدُنَّ اللَّهِ﴾**، واتە: ئەی خەڵکینە! وەلامی پەرورەدگارتان بدەنەو بەر لەوێ رۆژێک بێ لەلایەن خواوە گیرانەوێ بۆ نیه. دەگونجی بانگکردنەکە بۆ خەڵکی بێ بە گشتیی، دەشگونجی مەبەست پیتی بیروایان و هاوبەش بۆ خوا دانەرەان بێ، چونکە دوایی دەفەرموی: **﴿مَا لَكُمْ مِّن مَّلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُم مِّن نَّصِيرٍ﴾**، ئیوە لە سزای خوا هیچ پەناگە یەکتان نیه لەو رۆژەداو، ناشتوانن نکوویی بکەن لە خراپە کانتان، دەشتوانن بلیین: بانگکراوان و فەرمان پیکراوان بەو کە بەگەرێنەو بۆ لای خوا، یان بە دەم بانگی خواوەو بچن، مەروفە کانت بە گشتیی، کە بە تەئکید ئەو کاتە مەروفە کانت، چ ئەوێ چاکە کار بێ، چ ئەوێ خراپە کار بێ، برۆدارو بیروا، هیچ کامیان هیچ پەنایان نیه، جگە لە پەنا ی خوا، هیچ کەسیش ناتوانی نکوویی بکات لەوێ کردوویەتی، **﴿أَسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُم﴾**، بە دەم بانگی پەرورەدگارتانەو بچن، **﴿مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ، مِن لَّدُنَّ اللَّهِ﴾**، بەر لەوێ رۆژێک بێ کە گیرانەوێ بۆ نیه، لە لایەن خواوە، واتە: خوا نایگیرێتەو، یاخود: پیش ئەوێ رۆژێک بێ، لە لایەن خواوە، گیرانەوێ بۆ نیه.

وشە **﴿مَرَدٌ﴾** دەگونجی بە مانای گیرانەو **﴿رَدٌّ﴾** بێ، **﴿الرَّدُّ: الرَّجْع﴾** بەرپەرچدانەو، گیرانەو دەشگونجی **﴿مَرَدٌ﴾** ناوی شوین بێ، شوینی بۆلا گەرێنەو، شوینی سەرپێ بردن و پەنا بۆ بردن، بەلام زیاتر وایندە چی مەبەست پیتی بەرپەرچدانەو بێ، چونکە دوایی دەفەرموی: **﴿مَا لَكُمْ مِّن مَّلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ﴾**

لەو پۆژەدا هیچ پەناگەیه کتان نیە، ﴿مَا لَكُمْ مِّن مَّلَجٍ يَّوْمَئِذٍ﴾، ئەم (مِن) ه، زیاد کراوە بۆ تۆخکردنەوهی بێ پەنایی و بێ پەناگەیی، واتە: هیچ جوړە پەناگەیه کتان نیە، هەر لە سەرەتای پەناگەنەوه بگرە تاكو کۆتاییان، ﴿يَّوْمَئِذٍ﴾ واتە: لەو پۆژەدا، ئەم تەنۆینە لە شوێنی رستەیه کە، واتە: لەو پۆژەدا ئەوه روودەدا، کە روو دەدات، ﴿وَمَا لَكُمْ مِّن نَّكِيرٍ﴾، ئیوه لەو پۆژەدا هیچ نکوولییکردنتان نیە.

دیسان (مِن)ی، سەر (نَكِيرٍ)، (زَائِدَةٌ لِلتَّأْكِيدِ) بۆ جەختکردنەوه زیاد کراوە، هیچ جوړە نکوولییکردنتان بۆ نیە، چونکە هەموو شتیکتان لەسەر تۆمار کراوە، شایەدتان لەسەر رادەگیرین و، هیچ کەس ناتوانی نکوولی لە هیچ کردەوهیەکی خۆی بکات.

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا﴾، ئنجا ئەگەر پشتیان هەڵکرد، یان لاملیان تێکردی، ﴿فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا﴾، ئیمە تۆمان بە پارێزەر نەناردۆتە سەریان، واتە: تۆمان نەناردوه بیانپاریزی لە لادان و خراپەو، ناچاریان بکە ی پروابینن، ﴿إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ﴾، (إِنْ) لێرەدا بۆ لابردن (نَفْي) ه، یانی (مَا عَلَيْكَ) تۆ هیچ شتیکت لەسەر نیە جگە لە گەباندن، تۆ تەنیا ئەوهت لەسەرە پەيامی خویان پیبگەیهنی، ﴿وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَرَبْنَا﴾، ئیمە کاتیک بەزەییەک لە لایەن خۆمانەوه بە مروۆف دەچێژین، زۆر پێی شادمان و دلخۆش دەبێ، بە پێی سیاق دەزانری کە لێرەدا مەبەست لە ئینسان، مروۆفی بیپروایە، چونکە مروۆفی بیپروایە کە بەهات و خۆشی و نێعمەتی دنیا، زۆر دلخۆش دەبێ، ﴿وَإِنْ نُّصِيبْهُمْ سَيْئَةً بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾، بەلام ئەو مروۆفە بیپروایانە ئەگەر خراپەیه کیان بەسەر بێ، بە هۆی ئەوهوه کە دەستەکانیان پیشیان خستوه، واتە: ئەگەر دەرھاوێشتە خراپەو تاوانەکانی خویان بێتە رێیان و ملیان بگری، ﴿فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ﴾، ئەوکاتە ئینسان، زۆر سێلەو پێ نەزانە، واتە: ئینسانی بیپروا، ئەو (أَل) ه، کە بۆ ناساندنە، دەبێ بۆ (عهد) بێ، واتە: مروۆفە کە، مروۆفە

بېرۋايەكە، زۆر سېلەو پېنەزانە، كاتىك بەلایەكى بەسەردى، ناشوكرى دەكات و سېلەي دەنوینى، وەك ھەرگىز خوشى نەدىی.

ئىنا دېتە سەر باسى بابەتتىكى دىكە: ﴿لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾
 ھوكمپرانى ئاسمانەكان و زەوى ھى خوايە، وشەي (مُلْك) بە مانای ھوكمپرانى
 دى و، بە مانای خاوەندارىتى دى و، بە مانای بالادەستىش دى، بەلام لېرەدا
 زياتر مەبەست پى بالادەستى و ھوكمپرانىيە، واتە: دەسلەت و ھوكمپرانى
 ئاسمانەكان و زەوى ھى خوايە، ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾، ھەرچى بىھوى دروستى
 دەكات، خوا ھەر شتىكى بوى، دروستى كىردوھو دروستى دەكات، ھىچ شتىك
 لە ويستى خوا ﷻ عاسى نابى، ﴿يَهْبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنِشَاءُ﴾، (وينەيەك دىنيتتەوھ
 لەو شتانەى دروستيان دەكات) دەفەرموى: بە ھەر كەسك كە بىھوى مېنيانان
 پىدەبەخشى، (كچان) ﴿وَيَهْبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكُورُ﴾، ھەر كەسكيش بىھوى
 نىرنيانان پىدەبەخشى، (كوران).

﴿أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنثَاءً﴾، ياخود بۆيان جووت دەكات، نىرنيان و مېنيان،
 واتە: كوران و كچانان وىكرا دەداتى، ﴿وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا﴾، ھەر كەسكيشى
 بوى، نەزۆكى دەكات، نە كورى دەداتى نە كچ، ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾، بە دلنایى
 خوا زۆر زانايەو زۆرىش توانايە، دەزانى بۆچى ئەو چوار جورە مامەلەيە دەكات و،
 ھىكمەتى چىيە لەو چوار جورە مامەلەيە لەگەل مروڤەكاندا! ھەيانە تەنيا كچانى
 پىدەداو، ھەيانە تەنيا كورانى پىدەداو، ھەيانە كچان و كورانى پىدەدات و ھەشيانە
 ھىچيانى پىنادا، خوا بە تواناشە، ئەوپەرى توانای ھەيە، وەك چۆن ئەوپەرى زانبارى
 و ھىكمەت و لىزانى ھەيە، ئەوپەرى توانا دەستەلاتىشى ھەيە.

ئىنا دېتە سەر بابەتتىكى دى: ﴿وَمَا كَانَ لِشَرِّ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا﴾
 ھىچ مروڤىك بوى نىە خوا بىدوینى، مەگەر سروشى بۆ بكات، ﴿أَوْ مِنْ
 وَرَائِ حِجَابٍ﴾، يان لە پشت پەردەوھ قسەي لەگەل بكات و بىدوینى، ﴿أَوْ
 يُرْسِلَ رَسُولًا﴾، ياخود نوینەرىك بنىرى، رەوانەكراوىك بنىرى، مەبەست پى

فریشتەکان، ﴿فَبُوحَىٰ بِأَذْنِهِ مَا يَشَاءُ﴾، ئەو کاتە بە مۆلەتی وی هەرچی بیهوێ وەك پەيامێکی پەنھان دەیگەیهنێ، واتە: بەو پێغەمبەرە (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، کە خوا ویستووێتی پەيامی خوێ بۆ بنێری، ﴿إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾، بە دُنیاوی خوا زانای کارزانە.

هەلبەت ئێمە دوایی کورتە باسیک لەبارە ی چۆنیەتی فەرماشتکردنی خواوە، لەگەڵ مەرووفەکاندا دەکەین، واتە: لەگەڵ پێغەمبەرەکاندا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، بۆیە لێرە هەروا بە کورتیی بەسەریدا دەپۆین.

ئەنجا خوا ﷻ باسی بابەتێکی دیکە دەکات: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾، هەر بەو شیوەیە لەلایەن خوێمانەو، رووحێکمان بۆ تۆ ناردووە، دیارە دوێنراو پێغەمبەری خاتەمە، ئەو موحەممەد! ﷺ، لەلایەن خوێمانەو رووحێکمان بۆ تۆ سەروشکردووە، کە مەبەست پێی قورئانە، ﴿مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾، پێشتر نەتەدەزانی نە کتێب چییەو نە ئیمانیش چییە؟ (کتاب): دەگونجی هەر مەبەست پێی کتێب بێ، دەشگونجی مەبەست پێی بەرنامە بێ، چونکە کتێبەکش بەرنامەکە ی لە نێودایە، واتە: تۆ نەتەدەزانی نە بەرنامە چییە، چۆن دەبێ ئەو کۆمەڵگایە پاک و چاک بکری و بەرپۆهەبێ، هەرۆهە نەتەدەزانی ئیمانیش چییە؟ ئیمان بە زاراوە شەرعییەکە ی، نەك بەو واتایە کە هەندێک لە زانایان ئیمان بە خواناسیی لێکداوێتەو، لە ئەنجامی زالبوونی بیروکە ی ئیلحادو، کێشەو مشتومر هەبوون لەبارە ی بەدیھێنەراییەتی و، پەرورەدگارێتی خواوە، پۆژگاریک بەسەر مسوڵماناندا هاتووە کە ئیمان بەرنامە کورت هەلھێناو، ئایا ئیعتیقات بەو کە خوا هەیه ﷻ یان نا؟ پێیان وا بوو هەر کەسێک ئیعتیقاد ی بەبوونی خوا هەبێ، مانای وایە ئیمانی هەیه! کە لە راستیدا وانیە، ئەگەرنا پێغەمبەر ﷺ بەرلەوێ خواش نێعمەتی پێغەمبەراییەتی و، وەحییشی پێ ببەخشێ، بە تەئکید پێغەمبەری خاتەم ﷺ و، هەموو پێغەمبەرەکان، هەر خواناس بوون، بەلکو پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: {مَا مِنْ مَّوْلُودٍ إِلَّا

يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ: قَابَوهَ يَهُودَانِهِ، أَوْ يَنْصَرَانِهِ، أَوْ مُجَسَّانِهِ، (أخرجه البخاري: ۱۲۹۲، ومسلم: ۲۶۵۸، وأبو داود: ۴۷۱۴)، واتە: ھەموو مندالێك لەسەر خوارسك لە دایك دەبێ، (لەسەر زگماکی خواناسیی)، بەلام دواوی باب و دایکی دەیکەنە جوولەكە، یان دەیکەنە نەصرانیی، یان دەیکەنە مەجووسی.

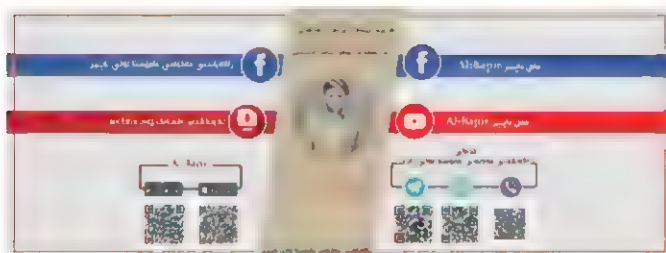
چ جای پیغەمبەرە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، کە خواوەنی پاکترین رووح و، چاکترین مەعدەن و، تەواوترین زگماک بوون، کەواتە: کە دەفەرموێ: پیشتر نەتەزانی نە کتیب چییەو نە ئیمان چییە؟ مەبەست ئەوە نیە کە پیغەمبەر خوای نەناسیبی، وەك بەداخەو زۆر لە توێژەرەوان وای لێ تێگەشتوون، کە دواوی لەو بارەو لەمەسەلە گرنەکاندا روونکردنەوێ زیاتر دەدەین، ﴿وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا﴾، بەلام ئیمە گیرامان بە رووناکییەك، چیمان گیرا بە رووناکییەك؟ واتە: ئەوەی کە بۆ تۆمان کردۆتە پەيام، ئەو پەيامەو ئەو قورئانەمان گیرا بە رووناکییەك، (جَعَلْنَاهُ) راناوەکە بۆ قورئان دەچیتەو، واتە: ئیمە ئەو کتیبەمان، ئەو قورئانەمان کردە رووناکییەك ﴿تَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾، ھەر کەسێك بەمانەوێ لە بەندەکانمان پێی راستەری دەکەین، لێرەدا (نهدی) بە مانای رێی پیشان دەدەین، نیە، چونکە خوا وێستووێتی و رێی پیشانی ھەموو خەلک داو، (نهدی) لێرەدا بەمانای: راستەری دەکەین، دەرخەینە سەر راستەری، ﴿وَأَنكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾، بە دنیایی تۆش خەلک رێنمایی دەکە بەرەو راستە شەقام، لێرەدا ھیدایەت بە مانای رێپیشاندان، نەك بە مانای خستە سەر راستەری، چونکە راستەری کردن، تەنیا بەدەست خواوە، بەلکو ئەرکی پیغەمبەر ﷺ تەنیا رێی راست نیشانە.

کەواتە: ھەر لەم ئایەتە موبارەکەدا وشە ھیدایەت، بە دوو واتایان ھاتو، بە مانای راستەری کردن، چونکە ھەر خوا دەتوانی خەلک راستەری بکات و، بە ئامانج بگەین، بە مانا مانای رێی پیشاندان، کە ئەوە ئەرکی پیغەمبەر ﷺ رێی پیشانی خەلک بدات.

ئىنجا پىئاسەى ﴿صِرْطُ مُسْتَقِيمٍ﴾ دەكات، دەفەرموى: ﴿صِرْطُ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ راستەپرى، كام راستەپرى؟ پرى ئەو خوايەى كە ھەرچى لە ئاسمانەكان و زەويدا ھەيە ھى ئەو، ﴿أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ﴾ بزانن! تەنيا كاروبارەكان بەرەو لای خوا دەچن، سەرەنجامى ھەموو كاروبارەكان دەگەرێتەو بەو لای خوا.

كەواتە: تێوێش ئەى مەزھەكان! خۆتان ئامادە بكەن، بۆ دیدارى خوا ﷻ. بزانن چۆن و بە چ شێوەيەك دەچنەو خزمەتى؟ خوا لەو كەسانەمان بگيرى كە بەسەرى بەرزو، بەرووى سوورو، بەدەستى پىرو، توێشوو باشەو، دەگەرێتەو بۆ خزمەت خواى پەرورەدگارى جىھانيان.

مه‌سه‌له گ‌رنگه‌كان

فەرمانکردنی خوا به وه‌لامدانه‌وه‌ی په‌یامه‌که‌ی و، ترس و بیم هه‌بوون له پوژژی دوایی، که خوا به‌ره‌رچی ناداته‌وه‌و، بی‌پروایانیش هیچ په‌نایه‌کیان نیه‌و نکوولیش ناکه‌ن له خراپه‌کانیان، پاشان فەرمانکردن به پی‌خه‌مبه‌ر ﷺ که نه‌و پاریزه‌ر نیه به‌سه‌ریان‌ه‌وه، به‌س‌که‌یاندنی په‌یامی خوای له‌سه‌ره، را‌گه‌یاندنی نه‌و راستیی‌ه‌ش که مرو‌قی بی‌پروا، به‌هات و خو‌شیی زو‌ر دل‌خو‌ش و بو‌غرا ده‌بی و، به‌نه‌هات و زیان و ناره‌حه‌تیانیش، زو‌ر سی‌له‌و ناشو‌کر ده‌بی:

خود ده فیه رموی: ﴿اَسْتَجِیْبُوْا لِرِیْکُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ یَّاتِیَ یَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُۥ مِنْ اِلٰهِ مَا لَکُمْ مِّنْ مَّلَاجٍ یَّوْمَیْذٍ وَمَا لَکُمْ مِّنْ نَّکِیْرٍ ﴿٤٧﴾ فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَمَا اَرْسَلْنَاکَ عَلَیْهِمْ حَفِیْظًا اِنْ عَلَیْکَ اِلَّا الْبَلٰغُ وَاِنَّا اِذَا اَدْقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ رَّحْمَةٍ فَرِحَ بِهَا وَاِنْ نَّصَبْنٰهُمْ سَلٰتَةً بِمَا قَدَّمْتَ اَیْدِیْهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ کَفُوْرٌ ﴿٤٨﴾﴾

شیکردنه‌وهی ئەم دوو ئایەتە، لە نوێی بڕگەدا:

(۱) ﴿اَسْتَجِیْبُوا لِرَبِّکُمْ﴾ وہ لّامی پەروەردگارتان بدەنەوہ، (اِسْتَجَابَ) لە گەڵ (اِجَابَ) یەك واتایان ھەیه، (اَجَابَ) یانی وہ لّامی دایەوہ، کەواتە: (اَجِیْبُوا) وہ لّامبەدەنەوہ، (اَسْتَجِیْبُوا) یانی: وہ لّام بدەنەوہ، بە لّام جیاوازیان چییە؟ جیاوازیان ئەو ھێکە (اَجِیْبُوا) (س) و (ت)ی، خراونە سەر، بۆ جەختکردنەو ھێک، واتە: زۆر بە جیددیی و زۆر بە چاکی بە دەم بانگەوازی پەروەردگارتانەو ھێک، ئەم (ل)ش کە دەفەرموی: ﴿اَسْتَجِیْبُوا لِرَبِّکُمْ﴾ دیسان بۆ جەختکردنەو ھێک، وەك (حَمَدْتُکُمْ)، (حَمَدْتُ لَکُمْ)، (حَمَدْتُکُمْ) واتە:

ستایشم کرد، بە لَام (حَمَدْتُ لَهُ) واتە: ستایشم کرد، بە تاییبەتی بۆ وی، لێرەش کە دەفەرمووی: ﴿أَسْتَغِيْبُا رَبَّكُمْ﴾ دەشیتوانی بفەرمووی: (إِسْتَغِيْبُوا رَبَّكُمْ)، بە لَام ئەمە یانی: وە لَامِیک بەدەنەوێ شایستەیی پەروەردگارتان بۆ و، بە دەم پەروەردگارتانەوێ بچن، بە شێوەیە کە شایستەیی ئەو بۆ، بە دلتیایش مەبەست لە بە دەم پەيامی پەروەردگارهوێ چوون و، وە لَامی پەروەردگاردانەوێ، ئەوێ کە ئەو پەيامی پیغمبەرە کە ی ٱبیان دەگەیەنێ، بە دَل و گیان لێ وەر بگرن و، ئەوێ تئیدایە، جێبەجێ بکەن.

(۲) - ﴿مَنْ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنْ اللَّهِ﴾، بەرلەوێ پۆژێک بۆ کە لەلایەن خواوە گیرانەوێ بۆ نیه، یان: بەرلەوێ پۆژێک بۆ لەلایەن خواوە، کە گیرانەوێ بەرپەرچدانەوێ بۆ نیه. ﴿لَا مَرَدَّ لَهُ مِنْ اللَّهِ﴾ یانی:

أ/ (لَا رَدَّ لَهُ مِنْ اللَّهِ) خوا بەرپەرچی ناداتەوێ.

ب/ (لَا رَدَّ لِيَوْمٍ الَّذِي يَأْتِي مِنْ اللَّهِ) ئەو پۆژێ لەلایەن خواوە، دێ، بەرپەرچدانەوێ بۆ نیه. وشە (مَرَدَّ: مَصْدَرٌ مِمِّيٍّ مَعْنَى الرَّدِّ) (مَرَدَّ: چاوگێکی میمییه بە مانای (رَدَّ)، (رَدَّ) یش، هەم بە مانای گیرانەوێ (رجع) دێ، هەم بە مانای بەرپەرچدانەوێ و لابردن و پالێپۆهەنان (دفع) دێ، واتە: ئەو پۆژ کە هات لە لایەن خواوە، بەرپەرچدانەوێ بۆ نیه، چونکە (لا) بۆ (نفي الجنس) ه، یانی: هیچ جوړە بەرپەرچدانەوێ بۆ نیه، یاخود: خوا ئەو پۆژێ کە هێنا، خوێ بەرپەرچی ناداتەوێ، سیستمی خوایه، ئیستا دنیا یەو دوایی پۆژی دواییه، هەر کام لە شتەکان لە کاتی خۆیاندا دێن.

(۳) - ﴿مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ﴾، لەو پۆژەدا هیچ پەناگە یەکتان بۆ نیهو، هیچ نکوولییکردنیشتان نیه، (مِنْ) له: ﴿مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ﴾ کە زیادکراوێ بۆ تۆخ کردنەوێ ئەوێ کە هیچ جوړە پەناگە یەکت نیه، واتە: هەر لە سەرەتای پەناگانەوێ بگرە تاكو کۆتایی، هەر وەها (مِنْ) ی ﴿مِنْ نَكِيرٍ﴾، دیسان ئەویش بۆ جەختکردنەوێ زیادکراوێ (زائدة للتأكيد) واتە: هیچ جوړە نکوولییکردنیشتان بۆ نیه، نه کەم نه زۆر،

(مَلَجًا): شوینی (لجاً) ه، (لجاً) یش، بریتیه لهوهی مروّف بهرهو شوینیك بچی، كهواته: (مَلَجًا) پهناگه، ئه شوینهیه كه مروّف بوّی دهچّ تاكو لهویدا خوّی بپاریزّ و خوّی پهنا بدات.

(۴) - ﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ﴾، هیچ جوّره نكوولییكردنیکتان بوّ نیه، بوّ ئهوهی پیتی سزا دهدرین، هیچ بوارتان نیه، مهگه دان پیداهیتان بهبی لاملی، وشه (إِنْكَار) به مانای بهرپهچدانهوهش دّی، دهگوتری: (أَنْكَرْتُ: إِذَا فَعَلْتُ بِهِ فِعْلاً يَرُدُّهُ)، (أَنْكَرْتُ عَلَيْهِ) واته: بهرپهچم دایهوه، شتیکم کرد ئهو بهرپهچ بدریتهوهو بگه ریتهوه، واته: ئیوه هیچ جوّره نكوولییكردنیکتان بوّ نیهو، ناچارن دان پیدایین، یاخود هیچ جوّره بهرپهچدانهوهیهکتان بوّ نیه، چونكه (أَنْكَرْتُ عَلَيْهِ) واته: نه مهیشت بیكات، یان: ره خنهم لیگرت، به مانای ره خنهلیگرتن دّی و، به مانای دهستگرتن و نه هیشتنیش دّی، فهрман به چاکه و ریگری له خراپه، ریگریه كه جاری وایه به قسهیهو، جاری وایه به دهسته، وهك لهم فهرمایشته دا هاتوه: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ}، (أُخْرِجْهُ مُسْلَمًا: ۴۹، وَأَبُو دَاوُد: ۱۱۴۰، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۲۱۷۲، وَالنَّسَائِيُّ: ۵۰۰۸، وَابْنُ مَاجَه: ۴۰۱۳) واته: ههر کامیک له ئیوه خراپهیه کی بینی با به دهست نه یهیلّی، ئهگه نهیتوانی به زمانی، ئهگه نهیتوانی به دلّی و، ئهوهش بیهیترینی بروایه.

(۵) - ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا﴾، ئنجا ئهگه ههر پشتیان هه لکردو پرویان وه رگیا، ئیمه توّمان نه ناردوه به سهریانهوه پاریزه ربی، واته: توّ كه متهرخهم نی له بهرانبهر ئهواندا، توّ په یامی خوات پیگه یاندوون، ئنجا كه ئهوان ری راست ناگرن، بهرپرسیاریه ته كه له ئهستوی توّدا نیه، ئه مه دلّدانهوهی پیغه مبه ر و ههر كه سیكه كه له ری پیغه مبه رهوه دهچّ و، په یامی خوا به پروونی به خهك دهگهیه نّی.

(۶) - ﴿إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ﴾، توّ جگه له گه یاندن هیچی دیکهت له سه ر نیه. (إِنْ) لیزه دا به مانای (مَا) یه و بوّ لبردن (نفي) ه، واته: توّ هیچت له سه ر نیه: (مَا عَلَيْكَ) هیچ شتیکت له سه ر نیه، ﴿إِلَّا الْبَلَاغُ﴾ جگه له گه یاندن، (البلاغ: التبليغ) پیراگه یاندن.

(۷) ﴿وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَرَبْنَا﴾، ئیمە ھەر کاتیک بەزەییە کمان لە خۆمانەو بە مەرووف چێژت، زۆر پێی دڵخۆش دەبی، (إِذَا) لێرەدا: (تَذُلُّ عَلَى تَحْقُقِ كَثْرَةِ وَقُوعِ شَرْطِهَا، بِخِلَافِ «إِنْ» فَهِيَ تَذُلُّ عَلَى نَدْرَةِ وَقُوعِهِ) وشەى (إِذَا) کاتیک دەچیتە سەر شتیک، مانای وایە مەرجه کەى زۆر دیتەدى، ﴿وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً﴾، ئیمە ھەرکات بەزەیی خۆمان بە مەرووف چێژت، یانی: زۆر جار پێی دەچێژین، بەلام (إِنْ) بەدەگمەن مەرجه کەى دیتەوى، ﴿وَإِنْ نَصَبْنَاهُمْ سَلْبَةً﴾، ئەگەر خراپەو ناخۆشییەکیان بە سەرھات...

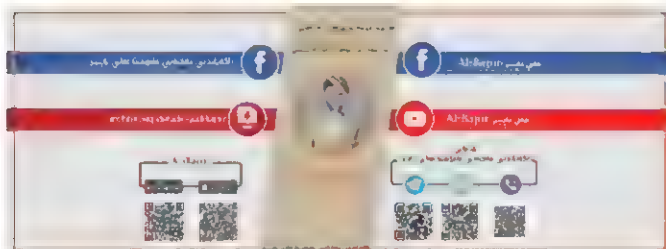
﴿فَرَحَ بِهَا﴾، زۆر پێی دڵخۆش دەبی، (الْفَرَحُ: السُّرُورُ الشَّدِيدُ، لِذَا لَمْ يَأْتِ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا مُقْتَرِنًا بِالذَّمِّ) وشەى (فَرَحَ) واتە: دڵخۆشیی زۆر، زۆر شادمان بوون، ھەر بۆیە لە قورئاندا بە زۆریی لە حالەتی زەمدا ھاتووە: ﴿لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾ (۷۶) القصص، لە زۆر شوێندا خوا زەمى کافرەکانى کردووە کە بە دنیاو نەعمەت و خۆشییەکانى زۆر دڵخۆش دەبن، تەنیا لە حالیکدا، زۆر دڵخۆشبوون باشە، کە پەيوەندى بە پاداشتی خواو، یان شتی مەعنەویەو ھەبى، وەك خوا دەفەرموى: ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾ (۵۸) یونس، ھەروەھا دەفەرموى: ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (۴) بَصُرِ اللَّهِ (۵) الروم، ئەو شتانەى کە پەيوەندیان بە خواو ھەيە، بە لایەنى مەعنەویەو، پاداشتی پۆژى دواى، شایستەى ئەو ھەن مەرووف زۆر دلى پێخۆشین.

لێرەدا کە دەفەرموى: ئیمە ھەرکات بەزەییان لە خۆمانەو بە مەرووف چێژت، لێرەدا مەبەست مەرووفى بێپروایە، کە لە کاتی ھات و نەعمەتدا، زۆر دڵخۆش دەبی و پێی بوغراو لە خۆبایى دەبی.

(۸) ﴿وَإِنْ نَصَبْنَاهُمْ سَلْبَةً بِمَا قَدَّمْتُ أَيْدِيَهُمْ﴾، بەلام ئەگەر خراپەییەکیان بەھوى کردەى دەستیانەو تووش بوو، (إِنْ) ئەو دەگەینى ئەو شتە کەمتر بێتەدى، بەلام (إِذَا) بۆ شتیکە کە زیاتر بێتەدى، بۆیە بۆ پێشخستنى خۆشیی و پەحمەت (إِذَاى،

بەكارهيتناوه، بەلام بۆ تووشبوونى ناخۆشىي و بەلا (إن) بەكارهيتناوه: ﴿وَإِنْ نُسَبِّحُكُمْ سَبِّحَةً﴾ يانى: ئەگەر جارئك لەجاران خراپەيەکیان بەسەرھات، ﴿يَمَّا قَدَّمْتُ أَيْدِيَهُمْ﴾ ئەويش بەھۆی ئەوھوھ کە دەستەکانیان پێشيانخستوھ.

۹- ﴿فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ﴾، ئەوھ مروۆف (واتە: مروۆفی بپروا) زۆر سېلەيەو پى نەزانە، لیرەدا بە تەئکید ناتوانین بلیین: (أل) سەر (الإنسان) بۆ (جنس) ھو مەبەست پیتی ھەموو مروۆفەکان، چونکە مروۆفانى پروادار کاتیک خوا بەزەییەکی خۆیان پیدەچێژی و، چاکەيەکیان بۆ دینیتە پێش، ستایشی خوی لەسەر دەکەن و دلخۆش دەبن، بە بەزەیی خوا، ئەک بە خودی نەعمەتەکە، ئەگەر بەلاو ناپەرەحەتیەکیان بەسەر بێ، ئەوان لە جیاتی ئەوھى سېلەیی بکەن بەرانبەر بە خوا، بە خۆیاندا دەچنەو، چاو بە خۆدادەگێرەوھو دەزانن ئەوھ سزای خراپەيەک لە خراپەکانیانەو، دەرھاویشتەي کردەوھ خراپەکانی خۆیانە، بۆیە (أل) سەر (الإنسان) یان دەبی بلیین: (أل) ی (عهد) ھ، واتە: مروۆفە بپروایەکان، یاخود ئەگەر بلیین: بۆ سەرچەم (جنس) ھ، واتە: سەرچەم مروۆفە بپروایەکان، بەو شێوھەن.

مەسەلەى دووهم:

راگە ياندنى حوكمرانىى و دەستەلاتدارىي رەهاى خوا بۆ ئاسمانەكان زەوى (گەردوون) كە ھەرچى بىھوئى، دەخولقېنى، كچان يان كوران بە تەنيا، يان وىكرا بە ھەر كەس بىھوئى دەبەخشى و، ھەندىك كەشيش نەزۆك دەكات و ھىچى پىنادات، خواش خاوەنى ئەوپەرى زاناىى و توانايىه:

خوا دەفەرموئ: ﴿لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ اِنْثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ الذَّكَوْرَ ۝٤٩ اَوْ يَزُوْجُهُمْ ذَكَرًا وَّ اِنْثًا وَجَعَلَ مَن يَشَآءُ عَقِيْمًا اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۝٥٠﴾

شىكردنەھى ئەم دوو ئايەتە، لە ھەوت بېرگەدا:

١- ﴿لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ (المُلْكُ: السُّلْطٰن وَالْحُكْمُ): (مُلْك) بىرىتە لە دەستەلات و حوكمرانىى، خاوەنى (إعراب القرآن) ئاوا پىناسەى (مُلْك) دەكات: (المُلْكُ بِالضَّمِّ: الإِسْتِيْلَاءُ عَلَى الشَّيْءِ وَالتَّصَرُّفُ بِهِ حَسَبُ الْمَشِيئَةِ)^(١)، وشەى (مُلْك) بە بۆر، بىرىتە لە دەستەلات رانواندن بەسەر شتێكدەوا، دەستتێوەردانى بە پى وىست و خواست، بەلام (مُلْك) بە ژىرى ميمەكە، يانى: شت ھەبوون، (مُلْك) یش يانى: دەستپۆشتوووى و حوكمرانىى، ﴿لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾، واتە: حوكمرانىى و بالادەستى لە ئاسمانەكان و زەویدا ھى خوايە سُبْحٰنَہٗ.

٢- ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ﴾، ھەرچى بىھوئى دروستى دەكات، يانى: ھەرچى بىھوئى دروستى بکات، دروستى دەكات، ھىچ شتێك لە بەر وىستى بى سنوورى خوا سُبْحٰنَہٗ عاسى نابى، ئنجا خوا سُبْحٰنَہٗ نیشانەيەك لە بىسنوورى دەستەلاتى خوئى، ھەروەھا دەستپۆشتوووتى خوئى، دەخاتەروو، دەفەرموئ:

(۳) - ﴿يَهْبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنِشَاءً﴾ ھەر كەسك بيهوئ، مئىنانى پئىدە بەخشى.

(۴) - ﴿وَيَهْبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكُورُ﴾ ھەر كەسكيش بيهوئ، نئىرەننى پئىدە بەخشى.

زانايان لەو بارەو ە قسەيان كەردو ە، بۆچى خوا ﷻ مئىنە (كچان)ى
پئىشخستوون؟ دەلئىن: (قَدَمَ الْإِنَاثِ لِإثْبَاتِ طَلَاَقَةِ الْفُدْرَةِ الْحَكِيمَةِ، أَوْ تَكْرِيمًا
لَهُنَّ)، دەگونجى لەبەر دوو ھۆكاران مئىنە پئىشخستەن،

یەكەم: بۆ ئىسپات و سەلماندنى ئەو ە كە دەستەلاقى كار بەجيانەى خوا، ھىچ كۆت
بەندىكى لەسەر نە، ئنجا لەبەر ئەو ەى عورفى كۆمەلگاكان بە زۆرى وایە بوونى كۆریان
پئىخۆشترە، خوا كچى پئىشخستوون، واتە: ئەو ەى كە ئیو پئىتان خۆش نەو، بەھەلەشدا
چوون، ئەو ەتان پئى دەد!!

دوو ەم: ئەو ە ەك ریزگرتە لە ئافرەتان، بۆیە ئافرەتانى پئىشخستوون، لەبەر ئەو ەى لە
زۆربەى كۆمەلگاكاندا ەك پئویست ریز لە ئافرەتان ناگیرى، بە تاییەت ئەوانەى زۆر
باسى ئافرەت دەكەن، (فیمینىستەكان) ئەوانە زیاتر سووكایەتیی بە ئافرەت دەكەن،
وەك كالاىەكى بازىرگانی، ەك ئامرازىكى پئرابواردن، تەماشای دەكەن، لە راستییدا
پئەلداگوتنەكەیان، زیاتر سابوون لە بنى پئیدانیانەو كلاًو لەسەر نانیانە، كیت بینى زۆر
بە ئافرەتاندا ەلەلئى، دواى تەماشای بكەو لئى وردبەو ە، زۆر بە سووكی تەماشای
ئافرەت دەكات، ەك ئامرازىك كە پئى رابوئرى، تەماشای دەكات، بۆیە پئى خۆشە
رووتى بكاتەو ە، پئى خۆشە ئەو ئافرەتە مئىنایەتیی خۆى زیاتر دەربخات، نەك ەك
مروؤفنىك بئتە بەرچاو!!

بەلام ئىسلام دەیەوئ ئافرەت ەك مروؤف بئتە بەرچاو، بۆیە دەلئى: دەبى فلان
پۆشاكە لەبەر بكەى و، بەو شئو ەى ەلئسوكەوت بكەى، ئەو سنوورانەى شەریعەت
دایاندەنئى بۆ ئافرەت، بۆ ریزلئگرتنى ئافرەتە، بۆ دەركەوتنى ئافرەتە ەك مروؤفنىك،
نەك ەك مئىنەىەك، بەلام ئەوانەى بە ئافرەت ەلەلئىن، بە تاییەت لە رۆژگارى
ئىستاماندا، دەیانەوئ ەیاو ەشیمەتقى لئى دابرنن و لە بەرگ و پۆشاك دایرپرنن

و پرووتی بکەنەوه، لەبەر ئەوهی تەنیا وەك مێینەیهك تەماشای دەكەن، وەك چوون درێدە تەماشای نێچیر دەكات، ئەوانیش ئاوا تەماشای ئافرەت دەكەن!!

(۵) ﴿أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنْسَاءً﴾، یاخود بۆیان جووت دەكات، نێرینان و مێینان، واتە: بە جووتە دەیاندا، هەم کوڕان و هەم كچان، (التَّزْوِيجُ: هَا هُنَا هُوَ الْجَمْعُ بَيْنَ الْبَيْنِ وَالْبَنَاتِ، تَقُولُ الْعَرَبُ: زَوَّجْتُ بَيْنَ ابْنِي، إِذَا جَمَعَ بَيْنَ الْكِبَارِ وَالصَّغَارِ) (تَزْوِيجُ): لێرەدا كۆکردنەوهی کوڕان و كچانە پێكەوهو جووتکردنیانە، عەرەب دەلێن: (زَوَّجْتُ بَيْنَ ابْنِي) حوشرەكانم جووت كردن، ئەگەر حوشرە گەورەو بە تەمەنەكان و بچوو و كەم تەمەنەكانی پێكەوه هێنان.

(التَّزْوِيجُ: قَرْنُ الشَّيْءِ بِشَيْءٍ آخَرَ فَيَصِيرَانِ زَوْجًا) (تَزْوِيجُ): بریتیه لە جووتکردنی شتیك لەگەڵ شتیكی دیکەدا، هەردووکیان پێیان دەگووترێ: زەوج، بۆ وێنە: جووتە پێلاو پێیان دەگووترێ: (جووت) (زَوْجُ النُّعْلَيْنِ) بە هەر کامێکیان دەگووترێ: زەوج، نەك بە هەردووکیان ئنجا پێیان بگووترێ: زەوج، ژن و مێردیش بە هەردووکیان دەگووترێ: زەوج، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿وَقُلْنَا يَتَّخِذُكُمْ أُسْكُنُ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ﴾ (البقرة، ۳۵) هەم ئافرەت پێی دەگووترێ زەوج، هەم پیاویش پێی دەگووترێ زەوج. كەواتە: ﴿أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنْسَاءً﴾، واتە: بۆیان جووت دەكات، نێرینان و مێینان پێكەوه دەیاندا.

(۶) ﴿وَجَعَلَ مِنْ بَيْنِهِمَا عَقِيمًا﴾، هەر كەسیكیش بیهوی نەزۆکی دەكات، (العَقِيمُ: الَّذِي لَا يُولَدُ لَهُ، رَجُلًا كَانَ أَوْ امْرَأَةً) (عَقِيمُ) واتە: نەزۆك، ئەوهیه كە مندالی نەبێ، ئنجا چ پیاو بێ چ ئافرەت، بەلام هەندێکیان دەلێن: بە تاییەت بۆ ئافرت بەكاردی، ﴿قَالَتْ يَنْوِلْنِي أَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا﴾ (۷۲) هود، گوێ: ئەی هاوار بۆ من! ئایا مندالم دەبێ كە ئافرەتتێكم بوومە پیرەژن و، ئەمەش مێردەكەمە پیرە؟! بەلام وشە (عَقِيمُ) كە لێرە خواى بەرز هێناوێتی واتە: نەزۆك و بێ وەچە، بێ وەجاخ، ئەوكاتە هەردووکیان دەگریتهوه، بەلام كە بلێی: نەزۆك هەر ئافرەت دەگریتهوه، چونكە بەس ئافرەتە تۆلی دەبێ و حەملی دەبێ.

(۷) - ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾، بە دنیایی خوا زانای توانایە.

لێرەدا زانیان قسەیان کردووە لەو بارەووە کە بۆچی خوا ﷻ باسی جوړیکی دیکە لە مەرووفانی نەکردووە؟ چونکە مەرووف نێری ھەیە و مێی ھەیە، بەلام جوړیکی دیکەشی ھەیە پێی دەگووتری: نێرەمووک (خُنْثَى) نە نێرە و نە مێ، نێرەمووک، ھەندیك لە زانیان دەلێن: بۆیە خوا لە قورئاندا باسی نەکردووە، چونکە دەگمەنە، یانی: لە سەدان مەرووف و لە ھەزاران، یەکیکیان وا دەردەچێ کە بەو شیوەیە بێ و ئەوانیش جوړاو جوړن.

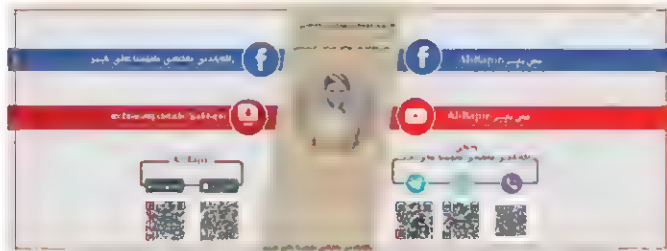
(القرطبي) لە (ابن العربي) دەیھێنێ کە گوێویەتی: (وَقَدْ أَنْكَرَ قَوْمٌ مِنْ رُؤَسِ الْعَوَامِّ وَجُودَ الْخُنْثَى بِدَلِيلِ عَدَمِ ذِكْرِهِ) (۱)، واتە: خەلکیك لە عەوامان، بوونی نێرەمووک (خُنْثَى)یان، نکوولییلێکردووە، لەبەر ئەوەی باس نەکراوە!

بەلام لە راستیییدا ئەو قسەییە ھیچ نیە و لە واقعیدا ھەیە، کەسانیک ھەن وان، ئنجا رەنگە ھەبێ بە لای ئافەرەتایەتییدا بشکێتەو، ھەیە بە لای پیاوەتییدا بشکێتەو، ھەیە ھەردوووک لای وەك یەك و یەكسان.

لەو بارەشەووە ئەمە دەقە ھاتو، {عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَسْرِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَعْقِلٍ وَأَشْيَاخَهُمْ يَذْكُرُونَ: أَنَّ عَلِيًّا ؓ، سُئِلَ عَنِ الْمَوْلُودِ: لَا يُدْرَى أَرَجُلٌ أَمْ امْرَأَةٌ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ: يُورَثُ مَنْ حَيْثُ يَبُولُ } (أخرجه: البيهقي: ۱۲۲۹۴، وابن أبي شيبه: ۳۱۳۶۴، والدارمي: ۳۰۱۲، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي الْإِرْوَاءِ تَحْتَ حَدِيث: ۱۷۱۰).

واتە: ھەلی ﷺ پرسایاری لێکراوە بارەیی مندالیکەو، کە ھەم ئەندامی نێرینە ھەیە، ھەم ھەمی مێنە ھەیە؟ (ئایا چوون میراتی دەدری؟) گوتی: لە کوێو ھەمیز دەکات؟ (واتە: لە ھەر کامیانی میزی کرد ھوکی ھەوێیان ھەیە).

نیرەمووک (خُنْئَى) ئەوەیە کە هەردوو ئەندامی نێرینە و مێینە ی هەبن، بەلام خوا ﷻ باسی نەکردووە لەبەر ئەوەی حالەتێکی دەگمەنە، بەلام زانایان لە کتێبە فێقهییەکاندا زۆر قسەیان کردووە، چونکە نیرەمووک (خُنْئَى)؛ چەند حالەتێکی هەن، هەیه حالەتی مێینەکە ی بەهێزترە، هەیه حالەتی نێرینەکە ی بەهێزترە، هەشە هەردووکی وەک یەکن و پێی دەگوترێ: (خُنْئَى مُشْکَل) لە کتێبە فێقهییەکاندا لەو بارەووە زۆر قسەکراوە.

مەسەلەى سىيەم:

خو ٱللە تەنیا بەسى شىوازن پەيامى تايەتىى خوى بۆ مروڧە ھەلېژاردەكان،
بۆ پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، دەنىرى: دواندىنى پشت پەردەو، خستە
نىو دل و، نىردراوىى فرىشتە ناردن:

خو دەفەرموى: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ۝٥١﴾

شىكدنەوھى ئەم ئايەتە، لە سى برگەدا:

۱- ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا﴾
ھىچ مروڧىك بۆيە نىە خو بىدوئى، مەگەر بەپەنامەكىى (بىخاتە نىو دل). مەبەست
لە دواندىنى خو ٱللە و فەرماشتەكردى، گەيشتنى مەبەستى خوايە بە پىغەمبەر ﷺ، ئنجا
ئەو گەيشتە، چ بە ھوى قسەيەكەوہ بى كە ئەو پىغەمبەرە دەيىستى، ۋەك مووسا ﷺ،
فەرماشتى خواى بىست: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ۝١٦٤﴾ النساء، ياخود بە ھوى
قسەيەكەوہ بى كە فرىشتە لە لايەن خواوہ دەيگەيەنن بە پىغەمبەر ﷺ، ياخود زانىارىيەك
بى بخرىتە دلى ئەو پىغەمبەرەوہ ﷺ، ئەويش دلىيى (يقين)ى بۆ پەيدادەبى، كە ئەو
زانىارىيە خو بوى ناردوہ. تەنیا لەو سى رىيەوہيە، خو پەيامى خوى بۆ پىغەمبەران ناردوہ:

أ- ﴿إِلَّا وَحْيًا﴾، مەگەر سروشى بۆ بكات، يانى: بىخاتە نىو دل.

ب- ﴿أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ﴾، يان لە پشت پەردەوہ، واتە: راستەوخو خو بىدوئى،
بەلام لە پشت پەردەوہو خو نابىنى.

ج- ﴿أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا﴾، ياخود رەوانەكراوئىك بنىرى، نىردراوئىك بنىرى، كە فرىشتەيە.

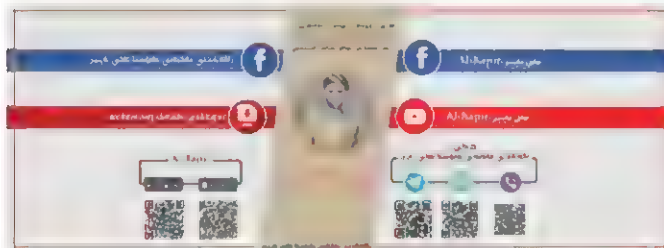
۲- ﴿فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ﴾، (فَيُوحِيَ: يُبْلَغُ وَيُوصَلُ بِإِذْنِ اللَّهِ) ئنجا بە مۆلەتى خو
پىرېگەيەنى و بگەيەنى.

۳- ﴿إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾ به دنیایی خوا زۆر بهرزەو، زۆریش کارزانە، بهرزایی خوا بێسنوورەو، کاربەجێی خواش ﷺ بێسنوورە.

وەحیی لە ڕووی زمانەوانیەوه: (الْوَحْي: الإِشَارَةُ الْخَفِيَّةُ، وَيُطْلَقُ عَلَىٰ مَا يَجِدُهُ الْمَرْءُ فِي نَفْسِهِ دَفْعَةً كَحُضُولِ مَعْنَى الْكَلَامِ فِي نَفْسِ السَّامِعِ) (وَحْي): بە مانای ئاماژەبەکی پەنھان دیت، ھەروەھا بۆ ئەوەش بەکار دەھێنرێ کە مەرووف زانیاریەکی لە دلی خۆیدا ھەست پێدەکات، وەک چۆن کە سێک قسەبەک دەبیستێ، یەکسەر مانایەکی دیتە ئێوە دلیەوه، ئەویش ئاوا مانایەکی دیتە ئێوە دلیەوه، ئەوە پێی دەگوترێ وەحیی، واتە: پێگەیان دیتێکی پەنھان.

شایانی باسە: ئێمە لە مەھووسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) لە: (الكتاب الخامس) دا لە ژێر ناوونیشانێ: (بَحْثٌ حَوْلَ الْوَحْيِ) دا، باسێکی دوورودرێژمان لەوبارەوه کردووه، لەتەفسیری سوورەتی (یونس) یشدا، کورتە باسێکمان لە بارە ی وەحییەوه ھێناوه، کە بریتییە لە گوشار و خولاسە ی ئەو باسە ی لە مەھووسووعە ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا ھاتو.

ئێستاش بە چاک دەزانم، کورتە باسێک لە بارە ی {فەرماشتکردنی خواوہ ﷻ} بخەینە ڕوو، بەرلەوہ ی ئێمە سەر مەسەلە ی چوارەم و کوٹایی، ئەم کورتە باسە دەخەینە ڕوو، کە فەرماشتکردنی خوا و قسە فەرموونی خوا ﷻ، چۆنە؟

کورتە باسیک لە بارەی فەرمايشتکردنی خواوە

بەرێزان !

ئەم کورتە باسە لە چوار بەرگەدا دەخەینە ڕوو:

بەرگە ی یەك: فەرمايشتکردنی خواو گەيانندی پەيامەكەى بە پىغەمبەرەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، سى شىوازی سەرەكی هەن، وهك ئەو ئایەتە موبارەكە دەيگەيەنئى: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّسْتَكِيمٍ﴾، واتە: ههچ مرۆفەك بۆى نیه خوا بیدوینئى، مەگەر بە سروشکردن، یان لە پشت پەردەو، یان نوێنەرێك دەنیرئى بە مۆلەتی وی ئەووی بیهوئى سروشی دەكات، بیگومان ئەو بەرزى کارزانە.

شىوازی یەكەم: كە دەفەرموئى: (إِلَّا وَحْيًا) (أَي: كَلَامًا وَحْيًا، أَي: مُوحًى بِهِ) یانى: قسەيەكى وهحیی، بە وهحیی نیرراو، یەكێك دەلئى: (لَا أُكَلِّمُهُ إِلَّا جَهْرًا، أَوْ إِخْفَاتًا) قسەى لەگەڵ ناكەم مەگەر بەدەنگى بەرز یان بە دەنگى نزم، دەلئى: (لَأَنَّ الْجَهْرَ وَالْإِخْفَاتَ صَفَتَانِ لِلْكَلَامِ)، چونكە هەر كام لە دەنگ هەلێنان و دەنگ كێکردن، سەفەتی قسەکردن، كەواتە: كە دەفەرموئى: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا﴾ (أَي: كَلَامًا وَحْيًا) مەگەر دواندنیكى سروش، یاخود دواندنیك كە سروش بكړئى.

فەرمايشتێكى پىغەمبەر ﷺ لەوبارەو هەيە كە دەفەرموئى: إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي أَنْ نَفْسًا لَنْ مُوتَ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ أَجَلَهَا وَتَسْتَوْعِبَ رِزْقَهَا، فَأَجْمِلُوا فِي الطَّلِبِ، وَلَا يَحْمِلَنَّ أَحَدُكُمْ اسْتِبْطَاءَ الرِّزْقِ أَنْ يَطْلُبَهُ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَنْالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ { حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ١٠، ص ٢٨، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَحَسَنَةُ الْأَبَانِي فِي صَحِيحِ الْجَامِعِ: (٢٠٨٥).

واته (روح القدس) خستیه نیو عه قل دلمهوه، که هیچ نه فسێک نامری تاکو بژیوه که ی تهواو نه کات و کاتی مردنیشی نه یهت، بۆیه پارێز له خوا بکه و، جوان داوای بژیو له خوا بکه و، با یه کیکتان وه خرائی تهو بژیوهی داوای ده کات، وای لینه کات که به سه ریچی داوای بکات (بژیوی هه رام)، چونکه تهوهی له لای خواجه (له بژیوی هه لال) ته نیا به فه رمانبه ریی بو کرانی وه ده ده ست ده هیترێ. پیغه مبه ر ﷺ ده فه رموی: (رُوحُ الْقُدُس) که جبريله، تهوهی خسته نیو دلم، واته: تهوه وه حییه.

وه حیی واته: قسه یه کی په نهان بچیته نیو دل، ئنجا ته گه ر بو پیغه مبه ران بێ، پیی ده گو ترێ: وه حیی، به لام ته گه ر بو جگه له پیغه مبه ران بێ، پیی ده گو ترێ ئیلهام، خورپه، خرا نه نیو دل.

تهوهی باسکرا شیوازی یه که می نیرانی وه حیی خوا بوو.

شیوازی دووهم: ﴿أَوْ مِنْ وَرَائِي حَاجِبٍ﴾، شیوازی دووهمی گه یاندنی په یامی خوا، فه رمایشتکرنی خوا، بو پیغه مبه ران له پشت په رده وه یه: (يَسْمَعُهُ سَامِعُهُ وَلَا يَرَى مُصَدَّرَةً) تهو که سه ی ده بیستی، تیی ده گات، به لام سه رچاوه که ی نابینی، به لکو چو نیشی ده بیستی، تهوه ش هه ر دیارنیه، ئایا مووسا چو ن فه رمایشتی خوای بیستوه؟ ئیمه نازانین.

شیوازی سیهم: ﴿أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ﴾، یا خود نوینه ریك، په وانه کراویك ده نیری، (يُرْسِلُ مَلَكًا إِلَى النَّبِيِّ فَيُبَلِّغُ إِلَيْهِ كَلَامًا يَسْمَعُهُ النَّبِيُّ وَيَعْيِيهِ) خوا فریشته یه که ده نیری بو لای تهو پیغه مبه ره (عليه الصلاة والسلام) قسه یه کی پێرا ده گه یینی، پیغه مبه ره که ده بیستی و تیشی ده گا، ﴿فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ﴾، به مؤله قی خوا هه رچی بیهو قی پیی را ده گه یه نی، ﴿إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾، به دنیایی خوا به رزه و کارزانه.

برگه ی دوو: مشتومری یه کجار زوری زانایان له باره ی فه رمایشتکردنی خواوه، وایکردوه بکریته ناوونیشانی کو: {ایمان و عه قیده ی ئیسلامی} زوریك له

کتیبه‌کان پێیان دەگووتری: (علم الکلام) زانستی که‌لام، ئەمە لەبەر ئەوە بوو زۆر مشتومر کراوە لەبارەی فەرمايشتی خواوە ^ﷻ، چ قورئان، چ کتیبەکانی دیکەى خوا، چ فەرمايشتکردنی خوا بە گشتی، لەو بارەووە زۆر قسە کراوە و مشتومر زۆر بوو، ئەو بابەتە زāl بوو بەسەر کۆی بابەتەکانی ئیمان و عەقیدەدا، بۆیە ناو لە زانیاری ئیمان و عەقیدەى ئىسلامی نراوە، (علم الکلام)، که لەراستییدا ناوەکە لە جیى خۆیدا نیە، چونکە که‌لام یەکیکە لە بابەتەکانی ئیمان عەقیدە، ئەو ناوانەى دیکە راستن، وەك: (أصول الدين)، (الإيمان)، (العقيدة الإسلامية)، (الفقه الأكبر)، بە‌لام (علم الکلام) بکریتە ناوونیشان بۆ کۆی ئیمان و عەقیدە، ئەوە زێدەرپۆییکردنە لە گەورەکردنی بەش (جزء) يک لەسەر حسابی هەموو (کل)!

هەر وەها لە بارەى قورئانەووە چۆنیەتى پەيوەندییەو بە خواوە، مشتومر زۆر بوو، هەندىک لە حەنبەلییەکان و نەیارەکانیان، تووشى تێپەراندن و بەزایەدان بوون، لە حەنبەلییەکان هەبوو گوتوویەتى: نەك هەر بێژە (لفظ)ەکانى فەرمايشتی خوا، بگرە مەرەكەب و تیانوو سەكەش، ئەوانیش هەر دروستکراونین و ئەوانیش هەر لەمێژینەو بى سەرەتان، (فخرالدين الرازى)، لە تەفسیرەكەى خوێ دا^(۱) دەلى: (الْحَنَابِلَةُ الَّذِينَ قَالُوا: بِقَدَمِ هَذِهِ الْحُرُوفِ، وَهَؤُلَاءِ أَحْسَنُ مِنْ أَنْ يُذَكَّرُوا فِي زُمْرَةِ الْعُقَلَاءِ) ئەو بە گشتی گوتوویەتى: حەنبەلییەکان {بە‌لام بە‌شێك لە حەنبەلییەکان بوون} ئەوانەى گوتوویانە: ئەو پیتانەى قورئان {کە ئیمە دەیانخوین و دەیاننووسین} ئەوانەش هەر بى سەرەتان، ئەوانە کەمترن لەوەى لە ریزی عاقلاندا بژمێردرین! {ئەویش جوړیك لە زێدەرپۆیى کردووە لەو قسەیهیدا}.

بە هەر حال بە‌شێك لە حەنبەلییەکان و ابوون، لە بەران بەریشیاندا، هەندىک لە نەیارەکانیان لە موعتەزەیلەو، جەهمییەکان گوتوویانە: نەك هەر بێژەکان (ألفاظ) ى فەرمايشتی خوا، بە‌لكو مانایەکانیشان هەر پەیدا بوون (حادث)ن!

(أبو بكر الباقلاني) كه يه كيكه له زانایانی بهرجهستهی ئیسلام، ههولیداوه خه قی نیوه راست بگری، كه گوتوو یه قی: (إِنَّ كَلَامَ اللَّهِ الْأَزَلِّيَّ مَقْرُوءٌ بِالسِّنِّتِ، مَحْفُوظٌ فِي قُلُوبِنَا، مَسْمُوعٌ بِأَذَانِنَا، مَكْتُوبٌ فِي مَصَاحِفِنَا، غَيْرُ حَالٍّ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ، كَمَا أَنَّ اللَّهَ مَعْلُومٌ بِقُلُوبِنَا مَذْكُورٌ بِالسِّنِّتِ، مَعْبُودٌ فِي مَحَارِبِنَا، وَهُوَ غَيْرُ حَالٍّ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ، وَالْقِرَاءَةُ وَالْقَارِئُ مَخْلُوقَانِ، كَمَا أَنَّ الْعِلْمَ وَالْمَعْرِفَةَ مَخْلُوقَانِ، وَالْمَعْلُومُ وَالْمَعْرُوفُ قَدِيمَانِ)، باقلانی به بۆچوونی من، قسه یه کی زۆر میانجیی و باشی گوتوه لیڤه دا، ده لی:

فه رمایشتی له میژینهی خوا، كه به زمانه کاهمان دهیخوینینه وه، له دلّه کان و عهقله کاهمان دا له بهری دهکین و، به گوئییه کاهمان دهی بیستین و، له موصحه فه کاهماندا دهینووسین، ئه وه فه رمایشته بی سهره تایهی خوا كه سیفه قی خوایه، له هیچ کام له و شتانه دا نیه، {نه له نیو موصحه فدایه، ئه وه سیفه تهی خوا، نه له سهر زمانی ئیمه یه، نه له عهقل و دلی ئیمه دایه، نه به گویشمان ئه وه سیفه تهی خوا دهیستین} ههروهك چۆن خوا ﷻ به عهقل و دلّمان زانراوه و به زمانان باسکراوه و یادی دهکین و، له میحرا به کاهماندا په رستراوه، به لام خوا ﷻ له هیچ کام له وانده دا نیه {نه له دلی ئیمه دایه، به س زانینه که ی و ناسینه که ی له دلی ئیمه دایه و، نه له سهر زمانی ئیمه یه، به لکو باسکردنه که ی له سهر زمانی ئیمه یه، نه له میحرا به که ی ئیمه ش دایه، به لکو به ندایه تییه که ی ئیمه له میحرا به کاندایه بهرجهسته ده بی} خویندنه وه که و خویندنه ره که ههردووکیان دروستکراون، ههروهك چۆن زانیاری و ناسینه که ههردووکیان دروستکراون {زانیاری ئیمه به خوا و ئاشنایی ئیمه به خوا، ههردووکیان دروستکراون} به لام زانراوه که و ناسراوه که، كه خوایه ﷻ ئه وه له میژینه یه و بی سهره تایه.

(محمد الطاهر بن عاشور) یش له تهفسیره که ی خویدا^(۱)، ده لی:

(وَقَدْ اضْطَلَحَ الْأَشْعَرِيُّ عَلَى تَسْمِيَةِ ذَلِكَ الْمَذْلُولِ، كَلَامًا نَفْسِيًّا، وَهُوَ إِرَادَةُ الْمَعَانِي الَّتِي دَلَّ عَلَيْهَا الْكَلَامُ اللَّفْظِيُّ، وَقَدْ اسْتَأْنَسَ لِذَلِكَ بِقَوْلِ الْأَخْطَلِ:

إِنَّ الْكَلَامَ لَفِي الْفُؤَادِ وَإِمَّا ... جُعِلَ اللِّسَانُ عَلَى الْفُؤَادِ دَلِيلًا).

واته: ئەبوو حەسەنی ئەشعەری، ناوی لەو فەرمايشتهی خوا ناوه، کەلامی نەفسی {سێفەتەکی خۆی ناو ناوه فەرمايشتی زاتی خوا} کە بریتیه لە ویستنی ئەو واتاو مەبەستانە یێژە کە دەیانگەیهێنێ، لەو هەشدا قسە (أخطل)ی، بەبەلگە هێناوەتەوه، کە شاعیری کە دەلی:

إِنَّ الْكَلَامَ لَفِي الْفُؤَادِ وَإِمَّا ... جُعِلَ اللِّسَانُ عَلَى الْفُؤَادِ دَلِيلًا

قسەکردن لە نێو عەقل و دلدايه، بەلکو زمان تەنیا نیشانەیه، بۆ ئەو هی لە عەقل و دلدايه.

ئێستا هەر کەسێک کە قسەیهك دەکات، مانایەکی و مەبەستەکی لە عەقل و دلیدا هەیە، دوایی لە پێی زمانهوه، لە پێی وشە کانهوه، یاخود لە پێی نووسینهوه، دەری دەبێ، یان لە پرووی ئاماژەیه کەوه دەردەبێ، بەلام مانایەکی لە عەقل و دلدايه.

فەرمايشکردنی خۆی پەرورەدگاریش وهك سێفەتێک، سێفەتێکی ئەزەلی، وهك زاتی خوا بێ سەرەتایە، سێفەتە کە دیارە وهك خۆی پەرورەدگارە، بەلام دوایی کە خوا ﷻ ئەو فەرمايشتهی خۆی بۆ ئێمە بەرجەسته دەکاتەوه لەو وشەو یێژنەدا، کە دوایی ئێمە دەیاننووسین و دەیانلێین، بە دلنایی مەرەکەبە کەو گوتنە کە ئێمەو، شتە کە کە تێیدا دەنووسێ، ئەوانە هەموویان دروستکراون، هیچ گومان لەوه دا نیه.

برگە ی س: پای راست و میانجیی لە بارە ی ئەو هوه کە خوا ﷻ سێفەتی فەرمايشکردنی تێدا ئەزەلییه، بەلام فەرمايشکردنە کە ی لە حال و کاتیکی

دياريکراودا، پەیدا بوویە، سیفەتی فەرمايشتکردن لە خوادا، سیفەتێکی ئەزەلییە، بەلام خودی فەرمايشتکردنە لەو کاتەدا کە فەرمايشتە کە ی فەرموو، شتێکی پەیدا بوویە، بۆ وێنە: خوا لە ئەزەلەو سیفەتی فەرمايشتکردنی هەبوو، بەلام لەو کاتەدا کە فەرمايشتی لە گەڵ مووسادا کردو، فەرمايشتکردنە کە شتێکی پەیدا بوو، چونکە لە کاتێک دا و لە شوێنێکدا، (محمد الطاهر بن عاشور) لەو بارەو وەرە کارییەکی هێناو، من دەقە کە هەمووی بە عەرەبیی دینم، لەبەر ئەمانەتی عیلمی، چونکە مەسەلە یەکی زۆر هەستیارو وەرە، دەلی:

(وَتَحْقِيقُ هَذَا الْمَقَامِ بِوَجْهِ وَاضِحٍ قَرِيبٍ أَنْ نَقُولَ: إِنَّ ثُبُوتَ صِفَةِ الْكَلَامِ لِلَّهِ هُوَ مِثْلُ ثُبُوتِ صِفَةِ الْإِرَادَةِ وَصِفَةِ الْقُدْرَةِ لَهُ تَعَالَى، فِي الْأَزَلِ، وَهُوَ أَشْبَهُ بِاتِّصَافِهِ بِالْإِرَادَةِ، فَكَمَا أَنَّ مَعْنَى ثُبُوتِ صِفَةِ الْإِرَادَةِ لِلَّهِ، أَنَّهُ تَعَالَى مَتَى تَعَلَّقَ عِلْمُهُ بِإِجَادِ شَيْءٍ لَمْ يَكُنْ مَوْجُودًا، أَوْ بِإِعْدَامِ شَيْءٍ كَانَ مَوْجُودًا، أَنَّهُ لَا يَحُولُ دُونَ تَنْفِيزِ مَا تَعَلَّقَ عِلْمُهُ بِإِجَادِهِ، أَوْ إِعْدَامِهِ حَائِلٌ، وَلَا يَمْتَنِعُهُ مِنْهُ مَانِعٌ، وَمَتَى تَعَلَّقَ عِلْمُهُ بِإِبْقَاءِ الْمَعْدُومِ فِي حَالَةِ الْعَدَمِ، أَوْ الْمَوْجُودِ فِي حَالَةِ الْوُجُودِ، لَا يُكْرِهُهُ عَلَى ضِدِّ ذَلِكَ مُكْرَهٌ. فَكَذَلِكَ ثُبُوتُ الْكَلَامِ لِلَّهِ مَعْنَاهُ أَنَّهُ كُلَّمَا تَعَلَّقَ عِلْمُهُ بِأَنَّهُ يَأْمُرُ أَوْ يَنْهَى أَحَدًا، لَمْ يَحُلْ حَائِلٌ دُونَ إِجَادِ مَا يُبْلَغُ مُرَادُهُ إِلَى الْمَأْمُورِينَ أَوْ الْمَنْهِيِّينَ، وَكُلَّمَا تَعَلَّقَ عِلْمُهُ بِأَنْ يَتْرَكَ تَوْجِيهَ أَمْرٍ أَوْ نَهْيٍ إِلَى النَّاسِ، لَمْ يُكْرِهُهُ مُكْرَهٌ عَلَى أَنْ يَأْمُرَهُمْ أَوْ يَنْهَاهُمْ.

وَكَمَا أَنَّ لِلْإِرَادَةِ تَعَلُّقًا صَلَاحِيًّا أَزَلِيًّا، وَتَعَلُّقًا تَنْجِيزِيًّا حَادِثًا، حِينَ تَتَوَجَّهُ الْإِرَادَةُ إِلَى إِجَادِ بَوَاسِطَةِ الْقُدْرَةِ. كَذَلِكَ نَجِدُ لِكَلَامِ اللَّهِ تَعَلُّقًا صَلَاحِيًّا أَزَلِيًّا، وَتَعَلُّقًا تَنْجِيزِيًّا حِينَ اقْتِضَاءِ عِلْمِ اللَّهِ تَوْجِيهَ أَمْرِهِ أَوْ نَهْيِهِ أَوْ نَحْوِهِمَا إِلَى بَعْضِ عِبَادِهِ. فَالْكَلَامُ الَّذِي يَنْطِقُ بِهِ الرَّسُولُ وَيَنْسُبُهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى هُوَ حَادِثٌ، وَهُوَ أَثَرُ التَّعَلُّقِ التَّجْزِيئِيِّ الْحَادِثِ، وَالْكَلَامُ الَّذِي نَعْتَقِدُ أَنَّ اللَّهَ أَرَادَهُ وَأَرَادَ مِنَ النَّاسِ الْعَمَلَ بِهِ، هُوَ الصِّفَةُ الْأَزَلِيَّةُ الْقَدِيمَةُ وَلَهَا التَّعَلُّقُ الصَّلَاحِيُّ الْقَدِيمُ^(١)،

دەلى: ساغکردنەو ھەم شوئەداو، بە شىۋەيەكى پرونى نيزىك ئەو ھەيە كە
 بلىن: چەسپانى سىفەتى فەرماشتەردن بۆ خوا، ۋەك چەسپانى سىفەتى ويست و
 سىفەتى دەستەلاتە بۆ خواى بەرز لە ئەزەلدا، بەلكو سىفەتى فەرماشتەردىن خوا
 زياتر دەشوبھىتە سىفەتى ويستى خواو، ئنجا ھەر ۋەك چۆن چەسپاۋى سىفەتى
 ويست بۆ خواى بەرز ئەو ھەيە: كە خوا ھەر كاتىك زانىارىيەكەي پەيوەست
 بوو بە پەيدا كەردى شىكەو ھەيە كە نەبوۋى، يان بە لەبەين بردى شىكەو ھەيە كە
 بوۋى، ھىچ شىكەي رىناگرى لەو ھەيە كە زانىارىيە خوا پىۋە پەيوەست بوو ھەيە كە
 پەيدا بىكات، ياخود لە بەينى بەرى، ھىچ رىگرىك رىي لىناگرى، ھەر ۋە ھەيە كە
 كاتىك زانىارىيە خوا پەيوەست بوو بە ھىشتەنەو ھەيە كە نەبوۋى، لە ھالى نەبوۋىدا،
 ياخود پەيدا بوۋى ھەيە كە ھەيە كە نەبوۋىدا، ئەو ھىچ ناچار كە رىك لەسەر پىچەوانەي
 ئەو ھەيە كە ناچارى ناكات، بە ھەمان شىۋەش:

چەسپانى فەرماشتەردن بۆ خوا، ۋاتايەكەي ئەو ھەيە ھەيە كە زانىارىيە
 خوا پەيوەست بوو بە ھەو ھەيە كە فەرمان بىكات بە كەسىك، ياخود رىي لىناگرى،
 ھىچ پەرىچىك نايەتە بەرى، كە رى لەو ھەيە كە رى ئەو ھەيە مەبەستى ھەيە كە نەبوۋى،
 بۆ فەرمان پىكرىوان، يان بۆ قەدەغە كراوان، ھەر ۋە ھەيە كە زانىارىيە خوا
 پەيوەست بوو بە ھەو ھەيە كە فەرمانى خۆي، ياخود قەدەغەي خۆي ئاراستەي خەلك
 نەكات، ھىچ ناچار كە رىك ناچارى ناكات فەرمانىان پىكات، ياخود رىيان لى
 بگرى، ھەر ۋەك چۆن ويستى خوا پەيوەست بوۋىكى ئەزەلىي شايستەي
 ھەيە، پەيوەست بوۋىكى پەيدا كەردىشى ھەيە، كاتىك ويستى خوا بە ھۆي
 دەستەلاتە كە پەيوە ئاراستەي شىكەي دەبى، لە ئەزەلدا خوا ويستەكەي ھەيە،
 بەلام لە كاتىكى ديارى كراودا، بە ھۆي دەستەلاتى خواو، ئەو شە پەيدا دەكات،
 بە ھەمان شىۋە فەرماشتەي خواش لە ئەزەلدا، شايستەي ئەو ھەيە ھەيە ئەو
 فەرماشتە بفرموى، ئنجا ئەو پەيوەندىيەي ھەيە، پەيوەندىيەكى جىيە جىيە
 كەردىشى ھەيە، لە كاتىكدا خوا دەيەو فەرمانى خۆي، ياخود نەھى خۆي

ئاراسته‌ی که سیک بکات، یا خود جیا له‌وانه‌ش (جگه له فرمان و نه‌هی) هه‌ر شتیکی دیکه خو‌ی بیه‌وی ئاراسته‌ی به‌نده‌کانی بکات.

که‌واته: ئه‌و قسه‌یه‌ی که پی‌خه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رمو‌ی و پالی ده‌داته لای خوای به‌رز، فه‌رمایشته‌که‌ی خوا، ئه‌و په‌یدا‌بووه‌یه، که له‌سه‌ر زمانی پی‌خه‌مبه‌ر ﷺ په‌یدا‌ده‌بی، ئه‌وه شو‌ینه‌واری ئه‌و په‌یوه‌ست بوون په‌یدا‌کردنه تازه‌یه که سیفه‌تی فه‌رمایشتی خوایه، به‌لام ئه‌و فه‌رمایشته‌ی ده‌زانری خوا ویستوو‌یه‌تی، له‌خه‌لکی ویستوه‌کاری پی‌یکه‌ن، ئه‌وه سیفه‌ته‌ئه‌زه‌لییه له‌می‌ژینه‌یه‌که‌ی خوایه‌و، ئه‌و په‌یوه‌ست بوونه‌گونج‌او‌یه‌ی هه‌یه، که له‌کاتیکی دیارییکراو و له‌شو‌ینیکی دیارییکراودا به‌رجه‌سته‌بی.

واته: سیفه‌تی فه‌رمایشتکردنی خوا ﷺ، وه‌ک سه‌رجه‌م سیفه‌ته‌کانی خوایه، که وه‌ک زاتی خوا، بی سه‌ره‌تان، وه‌ک چو‌ن خوا له‌ئه‌زه‌ل دا زانیاریی هه‌بووه، توانای هه‌بووه، ویستی هه‌بووه، ده‌سته‌لاتی هه‌بووه، حیکمه‌تی هه‌بووه، به‌زه‌یی هه‌بووه، به‌هه‌مان شی‌وه‌ش خوای به‌رز سیفه‌تی فه‌رمایشتکردنی هه‌بووه، به‌لام کاتیکی که فه‌رمایشته‌که‌ی کردوه ئه‌و فه‌رمایشته به‌رجه‌سته‌بووه، له‌وکاته‌دا که فه‌رمایشته‌که‌ی کردوه، ئه‌و فه‌رمایشتکردنه به‌په‌یدا‌بوو له‌قه‌له‌م ده‌دری، به‌لام سیفه‌ته‌که‌ئه‌زه‌لییه له‌می‌ژینه‌یه.

به‌ته‌ئکید دواییش که مرو‌قه‌کان ئه‌و فه‌رمایشته‌ی خوا ده‌خو‌ینه‌وه‌و به‌عه‌قلیان تییده‌گه‌ن و، به‌زمانیان ده‌یلین و، له‌می‌حرا‌به‌کاندا ده‌یخو‌ینه‌وه‌و، له‌په‌رستشدا به‌رجه‌سته‌ی ده‌که‌ن، هه‌موو ئه‌وانه به‌په‌یدا‌بوو له‌قه‌له‌م ده‌درین، به‌لام ئه‌سلی فه‌رمایشته‌که‌ی خوا، زانیارییه‌که‌ی خوا، وه‌ک سیفه‌ته‌کانی ئه‌زه‌لیین، به‌دنیایی ئه‌وه مه‌سه‌له‌یه‌کی زو‌ر وردو، ئه‌وه‌نده‌ی به‌گشتی خو‌ینه‌ران لیی تییگه‌ن، با‌سم کرد.

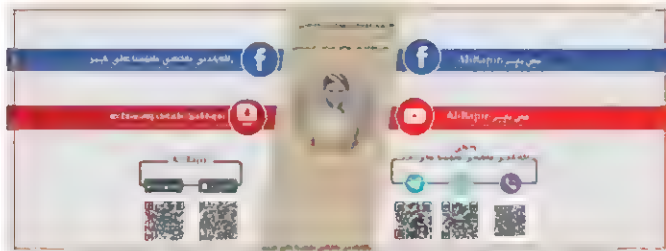
بەرگەي چوار: ئنجا لېرەدا قسەي خۆم دېنم، وەك گوشراوی ئەوہي گوترا لەو بارەوہ:

خوا عزوجل سيفه ته کانی و کاره کانی زۆر لەوہ مەزنترن و، بەرزترن کە ئیمەي مروؤف هەموو شتیکیان لەبارەوہ بزانی و وەك پتویست تێیان بگەین، خوا لە سوورەتی (طه) دا، پێی فەرمووین: ﴿وَلَا يُحِطُونَ بِـٔٓهٖ عِلْمًا ۝۱۱۰﴾، واتە: زانیاری ئەوان دەوری خوا نادات.

کەواتە: هەر کەسێک تەماعی ئەوہي هەبێ، کە لە بارەي فەرمايشتی خواوہ، دەستەلاقی خوا، زانیاری خوا، بەزەيی خوا، حیکمەتی خوا، هەموو شتیکي لە بارەوہ بزانی، ئەوہ دەيەوێ شتیکي بێسنوور لە شتیکي سنوورداردا جێکاتەوہ، ئنجا با وەك وێنەيەك بێننەوہ، تەنیا بۆ لی حالی بوون:

ئایا ئاوی دەریایەك، ئاوی ئوقیانووسیك لە بەرداخیکدا جیی دەبێتەوہ؟ نەخیر، ئنجا زانیاری خوا زۆر زۆر فراوانتریشەو بێسنوور فراوانە، هەروەها حیکمەتی خوا، پەحمەتی خوا، هەموو سيفه ته کانی خوا بێسنوورن و لە چاو عەقڵی مروؤف وەك ئوقیانووس و پەرداخیش نین، ئوقیانووسەكە هەر چۆنبێ سنووردارە، بەلام سيفه ته کانی خوا بێسنوورن، بۆيە خواي پەروەردگاریش ئەوہندە توانایەي داوہ بەئیمە، بای ئەوہندە کە خوا بناسین و لە سيفه ته کانی تێگەین و لە کردەوہ کانی تێگەین، بەلام مەنەوێ هەموو شتیک لەبارەي خواوہ بزانی، بە تەئکید ئیمە بەو توانایەي خوا پێداوین لەو ژیانە دنیايیەدا بۆ تاقیکردنەوہ، توانامان بای ئەوہندە نیە، هەموو شتیک لە بارەي خواوہ ﷻ بزانی، بەلکو بای ئەوہندە دەزانین کە خوا بناسین و، بزانی خواوہنی ئیمە، پەروەردگاری ئیمە، بەدیهێنەري ئیمەيەو، دەبێ هەر ئەو بپەرستین و بەندایەتی بۆ بکەین، زاتی خواي پەروەردگار بەو شیوہيە کە دەفەرموێ: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۝۱۱﴾ الشوری، هیچ شتیک وەك وێنەي وی نیە، هەروەها سيفه ته کانی بێسنوورن و کردەوہ کانی

وهك كردوهی هیچ شتیک و كه سئكي ديكه نین، به كورتیی: هه رچی په یوه ندیی
به خواوه ههیه، تایبه ته به خواوه، بایی ئه وهنده خواعه قل و ههستی داوه به
ئیمه، كه ئه و شتانه بزانی، به لام پمانه وی ئه و په پری شته كان بزانی، بیگومان
ته نیا خوا ^{هه} وهك پیویست خوی ده ناسی، به لام ئیمه بایی ئه وهنده كه پتی
تاقی بکړینه وه، توانای پنداوین، بیناسین.

مه سه له ی چواره م:

سروشکردنی خوا بۆ موحه ممه د ﷺ به هه مان شیوه ی سروشکردنیه تی بۆ پیغه مبه رانی پیشووی و، پیش سروش بۆ کرانی، به کتیب و ئیمان ئاشنا نه بووه، به لام خوا قورئانی کردۆته پرووناکییه ک که موحه ممه د ﷺ به نده گانی خوای به ره و راسته شه قامی خوا، که خاوه نی ئاسمانه کان و زه وییه، پی پینمایی بکات:

خوا ده فه رموی: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ٥٢﴾ صِرَاطُ اللَّهِ الَّذِي لَهُ، مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ٥٣ ﴿

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایه ته، له حهوت برگه دا:

(١) ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾، ههروه ها به و شیوه یه پروو حیكمان له لایه ن خو مانه وه، له فه رمانی خو مان بۆ تۆ سروشکرد، لی ره که ده فه رموی: ﴿مِّنْ أَمْرِنَا﴾، (الْأَمْرُ الْمُضَافُ إِلَى اللَّهِ مَعْنَى الشَّانِ الْعَظِيمِ) له شکۆ و پیگه ی خو مانه وه، پروو حیكمان بۆ تۆ نارد، ﴿وَكَذَلِكَ﴾، واته: به و شیوه سه رسو ره ی نه ره که ده بی هه ره به خو ی بچو ی تر ی، یا خود به و شیوه یه که له ئایه تی پیشوودا باسکرا، ئیمه له لایه ن خو مانه وه پروو حیكمان بۆ ره وانکردی، یا خود به و شیوه یه که له گه ل پیغه مبه رانی پیشوودا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، مامه له مان کردوه، که سروشمان بۆ کردوون، (أَيُّ: كَانَ وَحِينَا إِلَيْكَ مَثَلُ كَلَامِنَا الَّذِي كَلَّمْنَا بِهِ مِنْ قَبْلِكَ) سروشکردنه که ی ئیمه بۆ لای تۆ، ههروه ک فه رمایشترکردن و سروشکردنمان بووه، بۆ لای پیغه مبه رانی پیش تۆ.

(٢) ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾، پیشتر نه تده زانی نه کتیب چیه و نه ئیمان چیه؟ (الْمَقْصُودُ نَفِي دِرَآئَتِهِ لِكُلِّ مِنَ الْكِتَابِ وَالْإِيمَانِ) مه به ست نه وه یه که

پېغەمبەر ﷺ هیچ کام لە کتیب و ئیمانی نەزانیون، یانی: زانینی پېغەمبەر ﷺ لادەبات،
لە بارەى کتیبەووە لە بارەى ئیمانەووە.

(٣) - ﴿وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا﴾ بەلام تێمە کردمان بە رووناکییەك، راناوی سەر (جَعَلْنَاهُ)
بۆ قورئان دەچیتەووە، واتە: ئەم قورئانەمان کە بۆ ناردووێ و بۆمان سڕوشرودووێ،
کردوویمان بە رووناکییەك.

(٤) - ﴿تَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ هەرکام لە بەندەکانمان، کە مانەوێ پێی راستە
ڕێ دەکەین، پێی بە مراد دەگەین.

(٥) - ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ بە دلنایى تۆش ڕێنمایى دەکەى بەرەو
ڕێی راست، بەرکار (مَفْعُول بە) ڕێنمایى دەکەى (تَهْدِي) قرتیندراو، (إِنَّكَ لَتَهْدِي) یانی:
(وَإِنَّكَ لَتَهْدِي النَّاسَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) خەلك بەرەو ڕێی راست ڕێنمایان دەکەى
و ڕێیان پێشان دەدەى.

ئنجادوایی پێناسەى ڕێیە راستەکە دەکات و دەفەرموێ:

(٦) - ﴿صِرَاطَ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ڕێی ئەو خواپەى کە
هەرچى لە ئاسمانەکان و زەوى دایە، هى وى.

(٧) - ﴿أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ﴾ (ئەها) بزانی! کاروبارەکان تەنیا بەرەو لای خوا
دەچن. (أَلَا: أَذَاهُ التَّنْبِيهِ) (أَلَا) ئامرازى وریاکردنەووەیە، یانی ئەها کاروبارەکان بەرەو لای
خوا دەچن، هەموو شتێک دەچیتەووە بۆ لای خوا (صَارَ إِلَى كَذَا: انْتَقَلَ، وَصَارَ لِلْإِنْتِهَاءِ إِلَى
غَايَةٍ) (صَارَ): بەکاردەهێنێ بۆ گەیشتن بە ئامانجێک، بە کۆتاییەك.

کورتە باسیک دەربارەى فەرمايشتى خوا

﴿ مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَنُ ﴾

لێره دا مشتومڕى زۆر له بارەى ئەم تەعبیرەوه هەیه، که خوا ﷻ فەرموویەتی: ﴿ مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَنُ ﴾، تۆ پێشتر نەتەدەزانى نە کتیب چیهو، نە ئیمان چیه؟

لهو بارهوه مشتومڕى زۆر کراوه، که به بۆچوونی بهنده، مانای پرسته قورئانییه که زۆر پروونه، خوا به پێغه مبهەر موحەممەد ﷺ دە فەرموى: تۆ پێش ئەوهى وه حییت بۆ بنێرم و بتکه مه پێغه مبهەر ﷺ، نە تزانیه نە کتیب چیه و نە ئیمان چیه؟ کتیب ئەگەر مه به ست قورئان بى، پێش ئەوهى خوا قورئان بۆ پێغه مبهەر بنێرى، پێغه مبهەر ﷺ نە تزانیه قورئان چیه، ئەگەر مه به ست له کتیب بهرنامه بى، چونکه (کتاب) له قورئاندا به مانای بهرنامه ش هاتوه، بێگومان پێغه مبهەر ﷺ نە تزانیه بهرنامه چیه؟ ههروهها نە شیزانیوه ئیمانی ش چیه؟ هۆى ئەو مشتومڕه ش به بۆچوونی من، ده گه رێته وه بۆ دوو شتان:

یه که م: به داخه وه هه ندیک له زانایان، کاتیک که قسه دێته سه ر پێغه مبه ەرى خاتەم ﷺ عاتیفه یان به سه ر عه قڵدا زāl ده که ن، بۆ وێنه: لێره دا ده لێن: چۆن پێغه مبه ەر ﷺ نە تزانیه ئیمان چیه؟ خوا کاتیک بفرموى: نە تزانیه ئیمان چیه! نە تزانیه، یاخود له سوورەتى (الضحى) دا، که ده فەرموى: ﴿ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴾ ﴿ ٧ ﴾، خوا تۆى به گومرا بىنى، به لām رێنمایى کردى، یان خستیه سه ر راسته رى، هه ندیک له زانایان پینه و په رۆى دنیا یان کردوه، ده لێن: ﴿ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴾ ﴿ ٧ ﴾، رۆژیک پێغه مبه ەر ﷺ مندāl بووه، رېى لى ونبوو، دواى خوا جبرى لى ناردوه، هیناویه ته وه بۆ مالى!! به لām پێویست به وه ناکات، چونکه خوا ﷻ ده فەرموى: تۆ به رپیه ت نە ده زانى، (ضال) یانى: که سیك که به رپیه نازانى و

ون بووه، ئنجا دەپرسین: ئایا چاکەو ئازایەتییه کە ی وەحیی خوا چییە، ئەگەر پێغەمبەری خاتەم ﷺ پێش هاتنی وەحیی و بوونه پێغەمبەریش کتییی هەر زانیبی و ئیمانیشی هەر زانیبی، ئایا دوا ی بۆ هاتنی وەحیی چی لێ زیاد بووه؟

دووهم: ئەوجۆره زانیانە وەك خۆی لە ماناو چەمکی ئیمان حالیی نەبوون و، ئیمانیا ن هەر بە مانای خواناسیی، (معرفة الله) بەکارهێناوه، کە من کتییکم هەیه بە ناوی: (خواناسیی، ئایین، ئیمان) خواناسیی جیا یە لە ئیمان، خواناسیی ئەو هیه کە تۆ بزانی خوا ﷻ بە دیهینەرو پەرورەدگارو خاوەنی ئەم گەردوون و کەون و کائیناتەیه، ئەو ه خواناسییەو، ئەمە خالی هاوبەشی پروداران و بێ پروایانە، بێ پروایان مەبەستم ئەوانە نیە کە مولحیدن، واتە: هەموو ئەو بێ پروایانە ی وەك: جوولە کە، نەصرانی، صابیئە، هاوبەش بوخوا دانەران، بە لکۆ ئەو خالی هاوبەشی بەینی پروداران و ئیبلیسشە، ئیبلیسش خوای ناسیوه، بە لām ئایا ئیبلیس کە خوای ناسیوه بە پرودار لە قەلەم دراوه؟ بە تەئکید نەخیر، ئنجا ئیشکالە کە لەو هەدایە، کە ئەوان پێیان وابوو، ئیمان یانی: خواناسیی، ئنجا گوتوو یانە: پێغەمبەر ﷺ ئەدی ئەو نیە لە ئەشکەوتی (حراء) دا خواپەرستی کردوه، کەواتە چۆن خوای نەناسیوه؟!

وە لāmە کە ی ئەو هیه: کە ئیمان جیا یە لە خواناسیی، ئەگەر ئیمان خواناسیی بووایە، پێغەمبەر ﷺ زۆرباش خوای ناسیوه، نەك هەر پێغەمبەر ﷺ بە لکۆ پێغەمبەری خاتەم دەفەرموی: (مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ: فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوْ يَنْصَرَانِهِ، أَوْ يَجَسَّانِهِ)، (أَخْرَجَهُ الْبَخَارِي: ١٢٩٢، ومسلم: ٢٦٥٨، وأبو داود: ٤٧١٤)، واتە: هەموو مندالێك لە سەر خواړسك لە دایك دەبێ، (لە سەر زگماکی خواناسیی)، بە لām دوا یی باب و دایکی دەیکە نە جوولە کە، یان دەیکە نە نەصرانی، یان دەیکە نە مەجووسی.

چ جای پێغەمبەرەان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، کە خاوەنی پاکترین سروشت و زگماک و خواړسك و چاکترین مەعدەن بوون، بە لām ئیمان جیا یە لە خواناسیی.

ئىنا با تەماشایەکی تەئویل و مانا لیکدانەوہی ھەندیک لە زانیان بکەین، تەماشای زۆر لە تەفسیرەکانم کرد، بۆ وینە: (القرطبي)^(۱) ھەوت جوۆرە تەئویلان دەکات بۆ ئەوہ کہ دەفەرموێ: ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾ کہ ئایا مەبەست پێی چییەو، مەبەست لە (ئیمان) کہ پێغەمبەر نەیزانیوہ چییە؟! ٱلْأَنْعَامِ

یەك: (شَرَائِعُ الْإِيمَانِ وَمَعَالِمُهُ) مەبەست: بەرنامەکانی ئیمان و نیشانەکانی ئیمانە.

دوو: (الْإِيمَانُ: تَفَاصِيلُ الشَّرْعِ) ئیمان مەبەست پێی وردەکارییەکانی شەریعەتە، کہ نەیزانیون.

س: (قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ وَدَعْوَةُ النَّاسِ إِلَى الْإِيمَانِ) مەبەست: قورئان خویندن و بانگکردنی خەلك بەرەو ئیمانە.

چوار: (الْإِيمَانُ: الْفَرَائِضُ وَالْأَحْكَامُ) مەبەست لە ئیمان: فەرەزەکان و ھۆکمە شەریعیەکانە، کہ نەیزانیون.

پنج: (الْإِيمَانُ: الصَّلَاةُ) مەبەست لە ئیمان نوێژە، ئىنا ئەو ئایەتەیان بە بەلگە ھیناوەتەوہ: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ﴾ البقرة.

شەش: (الْإِيمَانُ: أَهْلُ الْإِيمَانِ) یانی: تۆ ئەھلی ئیمان نەناسیون، پێش ئەوہی خوا وەھیت بۆ بنێری!

ھەوت: (فِي الْمَهْدِ وَقَبْلَ الْبُلُوغِ) تۆ کاتیک لە بێشکەدابوو و، پێش ئەوہی بالغ بى، نەتزانێوہ ئیمان چییە!

تەئویلیکی دیکەشیان ھیناوە دەلی: (كُنْتَ مِنْ قَوْمٍ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ، وَالْإِيمَانُ كَيْ تَأْخُذُهُمَا مِنْهُمْ) تۆ لە ئیو خەلکێک دا بووی کہ ئەوان نەیان دەزانی کتیب چییەو ئیمان چییە، تاكو لەوانی وەرگری.

بەلام لە راستیدا پێویست بەو تەئویلانە هیچیان ناکات، مانایەکی هەر
ئەوێهە کە مەبەست لە ئیمان: (الْحَقَائِقُ الَّتِي جَاءَ بِهَا الشَّرْعُ، وَفَهَمَهَا الْعَقْلُ،
وَاعْتَقَدَهَا الْقَلْبُ، وَأَقَرَّ بِهَا اللِّسَانُ، وَنَفَّذَهَا الْأَرْكَانُ).

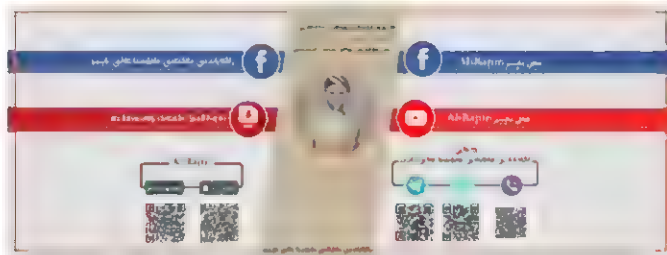
واتە: ئیمان ئەو راستییانە کە شەریعەت ھێناوی و، مرووف بە عەقل تێیان
دەگات و، بە دڵ قبوولیان دەکات و پەسندیان دەکات و، بە زمان دانیان پێداپێنی
و تەعبیریان لێدەکات و، بە ئەندامەکانیشی جێبەجێیان دەکات.

پێغمەبەر ﷺ، ئەو راستییانەی کە لەبارەی خواوە، لە بارەی فریشتەکانەو،
لە بارەی کتێبەکانەو، لە بارەی پێغمەبەرانی، لە بارەی پوژی دواپێوە، لە
بارەی قەزاو قەدەرەو، ھاتوون، کە بەبێ ھاتنی شەریعەت، مرووف نایانزانن،
ئەوانە کە دەبێ دواپی بە عەقل دەرک بکری و بە دڵ قبوول بکری و بە
زمان ئیعترافیان پێبکری و بە ئەندامەکان جێبەجێ بکری، ئا ئەو بوو
پێغمەبەر ﷺ نەیزانیو، ئەگەرنا پێغمەبەری خوا، خواناس بوو، پێغمەبەری
خوا ﷺ زانیویشیەتی پوژیک دی مرووف لێ دەپرسێتەو، کەم زۆر دەنگوباسی
پێغمەبەرانیشی بیستو، بەلام ئەو راستییانە بەو شیوەیە کە دواپی خوا ناردوونی،
لەلای پێغمەبەری خاتەم نەبوون ﷺ.

بە نسبەت کتێبیشەو، دیارە پێغمەبەر ﷺ بەر لەوێ خوا کتێبی بو بنێری،
نەیزانیو کتێب چییە، چۆن بزانی؟ ھەروەھا بەرلەوێ بەرنامە ی بو بێ،
نەیزانیو بەرنامە چییە؟ لە سوورەتی (الضحی) ش دا، خوا دەفەرموێ: ﴿وَوَجَدَكَ
صَالًا فَهْدًى﴾ واتە: خوا تووی سەرگەردان بینی، بەلام رێنمایی کردی،
راستەپێ کردی، ئەگەر پێغمەبەری خوا زانیای، بوچی لە تەمەنی چل سالییەو،
لە دوا ی چل و یەك سالییەو دەستی پێدەکرد؟ ھەر لە سەرەتاوە دەستی
پێدەکرد، بەلام دیارە نەیزانیو و بیگومان ئەگەر زانیای، لەگەڵ کۆمەلگایەکی
خویدا خەریک دەبوو، بەلام پێغمەبەر ﷺ پێش تەمەنی چل سالیی، ھەرگیز لێ

خوا به لوتف و کهڙمی خوئی هیدایه‌مان بدات، زیاتر له قوڤان پینگه‌ین و زیاتر تیه‌ی رامین و لئی وردینه‌وه، هیدایه‌تیشمان بدات هه‌رچی زانیان بیتوانین و، حالی بوونه‌که له خو‌ماندا بکه‌نه‌ه‌ه‌.

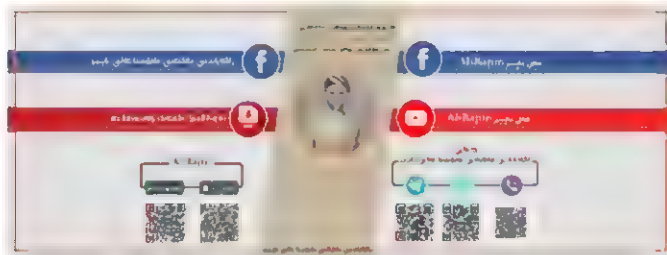
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ته فیسیری سوورپه تی

الزخرف

بهړـزان!

نهمړؤ که (۱۴۴۱/۵/۱۴) کوچییی، بهرانبهر (۲۰۲۰/۱/۹) ی زایینی، به پشتیوانی خوا، دهست دهکەین به ته فسیر کردنی سووږه تی (الزخرف).

پیناسه ی سووږه تی (الزخرف) و بابته کانی

(۱)- ناوی نهم سووږه ته:

نهم سووږه ته له موصحه فەکاندا هەر به (سورة الزخرف) ناسراوه، به لام پيشهوا بوخاریی په حمة تی خوای لی بی، له صه حیه که ی خو ی له (کتاب التفسیر) دا، به (سورة حم الزخرف) ناوزه دی کردوه، له بهر نه وه ی نهمیش یه کیکه له حهوت سووږه ته کان، که هه ردوو پیتی (حم) یان له پيشه وهن، وه ک پيشتر باسما ن کرد.

(۲)- شوینی دابه زینی:

نهم سووږه ته مه که ییوه، له (قَتَادَة) و (عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ) هوه هاتوه، که هه ردووکیان له زانایانی جیلی دوا ی هاوه لآنن، واته: جیلی شوینکه وتووآن (التَّابِعِينَ)، که نایه تی: ﴿وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ﴾ الزخرف، واته: له وانه بیرسه که له پیش توډا ناردوو مانن، له پیغه مبه ران، نایا جگه له (خوای) خاوهن به زه یی، په رستراوانیکی دیکه مان داناون، په رستریژن؟ نهمه ش پرسیار کردنی نکو و لیلی که رانه یه، واته: شتی وانیه، نهو دوو زانایه گو توویانه: نهم نایه ته موباره که له (المَسْجِدُ الْأَقْصَى) دابه زیوه، واته: نهو کاته ی پیغه مبه ری خاته م

موحه ممه د ﷺ، سەفەری شەوڕۆ بەرزبوونەو (الإسراء والمِعْرَاج) ی کردو، ئنجا ئەگەر ئەوێ راست بێ، هیچ گرفت نیە، گرنگ ئەوێ ئەم ئایەتەش، لە ئیو سوورەتی (الزخرف) دایە، یەکیکە لە (۸۹) ئایەتەکی پێش کۆچکردنی پێغمبەر ﷺ، هاوێلانی لە شاری مەککەو بوو شاری مەدینە دابەزیو.

کەواتە: بە لە دەرەوێ مەککەش هاتیبێتە خوار، وەك شوێنی جوگرافی، بەلام لە ڕووی کاتەو، هەر دەچێتە پێناسەی سوورەتە مەککەییەکان و ئایەتە مەککەییەکانەو.

(۳)- ریزبەندیی لە موصحف و هاتنە خواردا:

لە ریزبەندیی دابەزین (ترتیبُ النزول) دا، ژمارە (۶۲) ی هەیه، واتە: شەست و دوو هەمین سوورەتە دابەزیو، پێش سوورەتی (الدُّخان) و لە دوا سوورەتی (فُصِّلَتْ)، لە ریزبەندیی (المُصْحَف) یشدا ژمارە (۴۳) یە.

(E)- ژمارە ی ئایەتەکانی:

لە لای زۆربە ی هەرە زۆر لە زانیان، ئەوانە ی سەرژمێری ئایەتەکانی قورئانیان کردو، هەشتا و نۆ (۸۹) ئایەتە، بەلام هەندیک لە زانیانی شام بە هەشتا و هەشت (۸۸) یان داناو، پێشتریش باسمان کردو، کە جیاوازیی ژمارە ی ئایەتەکان، پەيوەندیی هەیه بە کورتیی و درێژیی هەندیک لە پستهکانەو.

(O)- نیووەڕۆکی:

ئەمیش هەمان نیووەڕۆکی قورئانی مەککەییە، بە هەر سێ تەوهره گشتیه کەیهو، باسی خواناسیی و، بەدیھێنەراییەتی و، پەروەردگاریتی و، خواھنداریتی و، تەنیا پەرستراویتی خوا ﷻ، باسی پێغمبەراییەتی و، وەحیی

و، باسى رۆژى دوايى و بههشت و دۆزهخ. بهلام ئەم سوورەتە پانتايەكى زۆرى تىدا تەرخانكراوه، بۆ خستنه پرووى شيرك و پووچەلكردنه وهى، به هەر سى جۆره كه يه وه:

١- شيركى هاوهل و هاوبهش بۆ خوا دانان (باوترين جۆرى هاوبهش بۆ خوا دانان بووه).

٢- شيركى طاغوت پهرستى.

٣- شيركى رۆله بۆ خوا دانان.

كه به زۆريش وابوو فرشتهكانيان به رۆلهى خوا داناون و، پيشترش خهياليان وابوو، كه فرشتهكان ميينه، بۆيه فرشتهكانيان به كچانى خوا داناون، ههلبهته ههنديك له هاوبهش بۆ خوا دانهرهكان، (شياطين)يشيان به كورانى خوا داناون، وهك له سوورەتى (الأنعام)دا به دريژى لهو بارهوه دواين.

شايانى باسيشه: ناوى هەر كام له (إبراهيم، موسى، عيسى ابن مريم)، (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، لهم سوورەتهدا هينراوه، ئاماژهيهك به بهسهرهاتهكانيان كراوه، له سياقى بهرپهچدانه وهى شيركدا:

١- ئىبراهيم عليه السلام: له هەر سى ئايهتهكانى ژماره: (٢٦، ٢٧، ٢٨).

٢- موسا عليه السلام: له ئايهتهكانى ژماره: (٤٦ - ٥٦)، واته: (١١) ئايهت.

٣- عيسا عليه السلام: له ئايهتهكانى ژماره: (٥٧ - ٦٥)، واته: (٩) ئايهت.

واته: سهرحهم بيست و سى (٢٣) ئايهت، بۆ ئاماژهيهك به بهسهرهات و ههلويسى ئەم سى پيغمبهره پايه بهرزه تەرخان كراون، له بوارى بهرپهچدانه وهيان بۆ شيرك دا، ئنجا له دواى بهرپهچدانه وهى شيرك، به هەر سى جۆره كه يه وه، پانتايەكى باشيش بۆ خستنه پرووى نيشانهكانى خوا، كه له ههمان كاتدا چاكه و نيعمهتهكانيشنى له ژيانى مروڤدا، تەرخان كراوه، ههروهها باسى رۆژى دوايى و نيعمهتهكانى بههشت و، ئازارو مهينهتيهكانى دۆزهخيش

کراوه، چەند جارێکیش باسی قورئان کراوه بە ناوێکەکانی: (الکتاب المبین)، (قرآناً عربياً)، (جاءهم الحق)، (هذا القرآن)، (الذي أحيى إليك)، بەم پێنج تەعبیرە لە چەند شوێنێکدا باسی قورئانیش کراوه.

شەشەم: تاییەتمەندییەکانی:

- ١- لەم سوورەتەدا لە قەدەر قەبارەی خوێ، پانتاییەکی زۆر بۆ بەرپەرچدانەوهی هەر سێک جووری شیرک: هاوبەش دانان، ڕۆڵە بۆ لا پالدان، طاغوت پەرستی، تەرخانکراوه.
- ٢- لەم سوورەتەدا لە دوو ئایەتدا، قسەی پووچی کافرەکان، شوێن باب و باپیرانمان دەکەوین، بە هەردوو تەعبیری:

أ- ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ﴾ ٢٢ و

ب- ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾ ٢٣، هاتوه، کە تەنیا لەم سوورەتەدا، بەو شیوەیە بە دوو تەعبیری جیاواز ئەم مەسەلەیە، لە دوو ئایەتی بە دوا یەکدا هاتوه.

- ٣- تەنیا لەم سوورەتەدا، ئەو راستییە، بەو ڕوونییە خراوەتە ڕوو، کە ئەگەر لەبەر تێکڕا کافر بوونی خەڵک نەبووایە، لەبەر ئەوە نەبووایە، خەڵک وەسەر کوفر بگهڕی و، وەسەر شیرک بگهڕی و هەمووی لە خوا هەلبگهڕیتەوهو، سامان و نێعمەتییکی یەكجار زۆری بەسەر کافراندا دادەڕشت، کە لە ئایەتەکانی: (٣٣، ٣٤، ٣٥)دا، ئەو راستییە خراوەتە ڕوو: ﴿وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِيُوتِيَهُمْ سُقْفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ﴾ ٣٣ و ﴿لِيُوتِيَهُمُ آتُونًا وَسُرْرًا عَلَيْهِمْ يَتَكُونُونَ﴾ ٣٤ ﴿وَزُخْرَفًا وَإِنَّ كُلَّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ ٣٥ الزخرف.

٤- تەنیا لەم سوورەتەدا باسی پێکەنینی فیرعه و نییه کان بە موعجیزەکانی موسا عليه السلام کراوە: ﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ٤٧ ﴾ الزخرف، واتە: کاتیک نیشانهکانی ئیمە ی بۆ هێنان، کتوپر پێیان پێکەنین، کە بە زۆری وایە، بابای کالفام و، بابای نەزان بە شت پێدەکەن، لە جیاتی ئەوەی تێوەی رامین، پێی پێدەکەن، ئینسانی عاقل لە شت ورد دەبێتەو و تێی رادەمین، شتیک کە نامۆ بێ و سەیر بێ، یە کسەر پێی پێ ناکەن، بە لکو لێی ورد دەبێتەو.

٥- تەنیا لەم سوورەتەدا فیرعه و نییه کان، موسایان عليه السلام بە: ﴿ يَتَأْتِيَ السَّاحِرُ ٥٤ ﴾ دواندو، لە ئایەتی ژمارە: (٤٩) دا، بە لێ لە شوێنەکانی دیکەدا باسی ئەوەیان کردو، کە ئەمە جادووگەرە، ئەمە جادووی هێناو، بە لām ئەو کە رووبەر و پێی بلین: ﴿ يَتَأْتِيَ السَّاحِرُ ٥٤ ﴾، تەنیا لەم سوورەتەدا لە ئایەتی ژمارە: (٤٩) دا هاتو.

٦- تەنیا لەم سوورەتەدا، ئەو قسە و بیانووی فیرعه و ن لە بارە ی موسا عليه السلام هاتو: ﴿ فَلَوْلَا أَلْقَى عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِكُ مَقَرَيْنِ ٥٥ ﴾ واتە: دەبوایە بازنە ی زێری فریدرابانە سەری، یاخود فریشتەکان بە جووت لە گە لێ دابانایە و هاو رابان لە گە لێ و، پێکەو هاتبانایە.

٧- تەنیا لەم سوورەتەدا، تەعبیری: ﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ، فَاطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ٥٦ ﴾ هاتو، واتە: فیرعه و ن خە لکە کە ی خۆی سووک کردو، کیشی کەم کردن، کە بە تە نکید مە بە ست ئەو ئە کیشی دابە زاند بن، مە بە ست ئەو ئە کە لە زمانە کاند هە یە، دە لێ: فلان کە س پیاو یکی گرانهو، مرو فیک ی گرانهو، قورسە، واتە: سووکە ل ئەو، عە قل سووک نیهو، پیاو یکی دامە زراو، مرو فیک ی دامە زراو، بە لām فیرعه و ن بە چە واشە کردن و، بە هە رە شە و گورە شە کردن، یاخود بە ترساندن و برسی ی کردن، وای لێ کردن کە ئەو عە قل و هوش و گو شە یان، وە ک پێو یست لێی بە هە رمە ند نە بن، یاخود: ﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ ٥٦ ﴾، واتە: خە لکە کە ی خۆی سووک بین و، سووکە لێ ی بینین لە رووی عە قل و تێگە یشتنەو، بۆ یە ش بە قسە یان نە کرد.

٨- تەنیا لەم سوورەتەدا، ھاوبەش دانەرەکان بۆ پاساو ھێنانەوێ شێرکەکیان، وێنەیان بە عیسا ﷺ ھێناوەتەو: ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ وَقَالُوا ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ ٥٧ واته: کاتیک (عیسای) کۆری مەریەم بە وێنە ھێنرایەو، خەڵکەکت بە ھۆی ئەو ھوێش کردیان بە گالەو، گوتیان: ئایا پەرستراوەکانی ئێمە باشترن یان عیسا ﷺ؟ تەنیا بۆ شەرەقسە، ئەو وێنەیان ھێنایەو، ئەوانە کۆمەڵیکی زۆر مشتومپرکەرن، یانی: سەریان بۆ شەرەقسەو موحادەلە دەخوری، وێنە ھێنانەوێ کەش ئەو ھو، کە خوا ﷻ لە سوورەتی (الأنبياء) دا، دەفەرموی: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ﴾ ٩٨ واته: ئێوە خۆتان و ئەوانە دەیانپەرستن، جگە لە خوا، دەبنە سووتەمەنیی دۆزەخ، ئێوە دەچنە نیوی.

ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکانی مەککە، گوتیان: ئنجا ئایا پەرستراوەکانی ئێمە باشترن یان عیسا، واته: ئەگەر بەپێی ئەو ئایەتە بێ، ھەر کەس لەگەڵ پەرستراوەکی دا بچیتە دۆزەخ، کەواتە: دەبێ نەصرانییەکانیش، عیسا ﷺ لەگەڵیاندا بچیتە دۆزەخ، چونکە نەصرانییەکانیش عیسا ﷺ دەپەرستن، بەلام خوا ﷻ لێردا بەو جوړە وەلامدەداتەو ھو دەفەرموی: ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا﴾ ھەر تەنیا بۆ شەرەقسە بە وێنەیان ھێنایەو، ئەگەر ناوەك زانایانی وتووێژ (مُناظرة) دەلێن: (هَذَا قِيَاسٌ مَعَ الْفَارِقِ)، واته: ئەو پێوانەیە کە لەگەڵ جیاوازییدا، شتەکان دەبێ چۆنیەك بن، ئنجا پێوانە بکړینە سەر یەك، یەكێك لەوی دیکە جیا بێ، پەوا نیە قیاس بکړینە سەر یەك، وەك دوا یی باسی دەکەین.

٩- تەنیا لەم سوورەتەدا، عیسا ﷺ بە نیشانی کاتەکە (ساعة)، ئاخیر زەمان، یاخود قیامەت، یان ھەردوو قۆناغی ئاخیر زەمان و قیامەت، واته: پۆژی دوا یی، دانراو، وەك لە ئایەتی ژمارە: (٦١) دا، دەفەرموی: ﴿وَإِنَّهُ لَعَلَّمَ الْسَّاعَةَ فَلَا تَمُوتُ بِهَا وَأَتَّبِعُونَ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ ٦١ واته: بە دنیایی عیسا ﷺ زانیارییە بۆ کاتەکە (ساعة)، واته: بە ھۆی عیساو دەزانری (ساعة) دی، کە لە کۆتایی پۆژگاردای عیسا ﷺ دوا یی ئەو ھو لە

ئاسمان دادەبەزى، ئىنجا دەزانرى دواى دابەزىنى عيسا عليه السلام، تەمەنى دىنا زۆرى بە بەر نەماو، چونكە دواى ئەویش، كە دەججال دەكوژى، دواى يەئجووچ و مەئجووچ دىن، دواى ئەویش نىشانە گەورەكانى دىكە دىن و، ژيانى مروؤف لەسەر زەوى دەپچىرئەتەو.

۱۰- تەنیا لەم سوورەتەدا، تەعبیری: ﴿الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ ھاتو، واتە: ئەوانەى زۆر يەكديان خۆشويستو، گيانى بە گيانى بوون لە دىيادا، لەو پۆژەدا، [لە پۆژى دوايدا] ھەموويان پێكەو، دەبنە دوژمن و ناحەز، جگە لە پارىزكاران، پارىزكارانىك كە لەبەر خوا يەكديان خۆشويستو، لەویش ئەو خۆشەويستى و مەحەببەت و، دۆستايەتتى و، بەزەيى و پەرۆشەيان، بۆ يەكدى بەردەوام دەبى، چونكە لە دىيادا لە دۆستايەتتى يەكدى بەھرمەند بوون، شتىك كە لە دىيادا، بەھرى پێگەياندوون، لە قىامەتیش لە سەرى بەردەوام دەبن، بەلام ئەوانى دىكە، ئەو خۆشەويستى و دۆستايەتتىەى نىوانيان، لەبەر ئەوئەى لەسەر بناغەيەكى پووچ بوو، ياخود لەسەر شتىكى ناھەق بوو، بۆ ستەمكارى بوو، بۆ زولم لەوانى دىكەو خراپەكارى بوو، بۆيە لە دواپۆژدا تەماشا دەكەن، بەرھەمى ئەو دۆستايەتتى و نيزىككە، بۆيان بۆتە ژەھتەبووت و مايەى مەينەتتى و ئازارى دۆزەخ، بۆيە لەوئەى لىك دەبنە دوژمن.

۱۱- تەنیا لەم سوورەتەدا، تەعبیری: ﴿أَمْ أَرْمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾ ھاتو، واتە: يان ئەوان بپارىكيان داو، ئىمە بپاردەرين، واتە: يان ئەوان شتىكيان ھەلپريو، ئىمە ھەلپەرين، بۆ ھەر كارو فەرمانىك كە ھمانەوئەى ئەنجامى بدەين.

ھەوتەم: دابەش كردنى ئايەتەكان بۆ چەند دەرسىك:

ئىمە سەرچەم ئەو (۸۹) ئايەتەمان بۆ ھەوت دەرسان دابەش کردوون:

دەرسى يەكەم: ئايەتەكانى: (۱ - ۱۴)، واتە: چوار دە ئايەتى سەرەتاي ئەم سوورەتە دەگرئەخۆى، كە باسى قورئان و نىشانەكانى خوا ﷻ، نىعمەتەكانى خوا لە ژيانى بەشەردا، دەكەن.

دەرسی دووهم: ئایەتەکانی: (۱۵ - ۲۵)، واتە: یازدە ئایەت دەگرێتە خۆی، لەو یازدە ئایەتەدا، بەرپەرچدانەوهی شیرکی پۆلە بریاردان بۆ خواو، لاساییکردنەوهی کوێرانە ی پێشینان، پووچەلکراونەوه.

دەرسی سییەم: ئایەتەکانی: (۲۶ - ۴۵)، واتە: بیست ئایەت دەگرێتە خۆی، کە باسی ئیبراھیم علیه السلام لە سێ ئایەتی سەرەتای داو، هەلۆیستی بەرانبەر بە بابی و بە گەلە بێپروایەکی و، کە چۆن حاشای لێکردوون لە پەرستراوەکانیان و، ئیعلانی تەنیا خواپەرستی کردووە، پاشان هەلۆیستی کافرەکانی مەککە خراوەتەروو، دلدانەوهی پیغمبەری خوا ﷺ و پێنمایی کردنی و، خستنه پرووی ئەو راستییە کە ژيانی دنیا کەم بایەخە، ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە، خەڵک هەمووی یەك پارچە بێتە بێپروا، ئەوانە ی بێپروان، نازو نێعمەتی زیاتر لەوهی کە هەیانە، بەسەریدا دەپشتن.

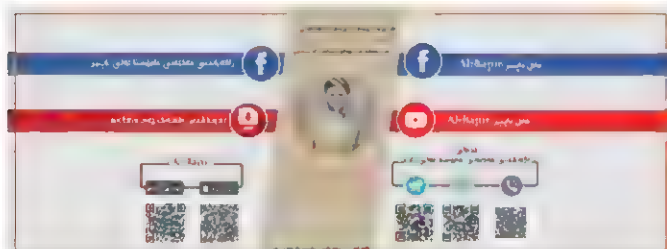
دەرسی چوارەم: ئایەتەکانی: (۴۶ - ۵۶)، واتە: لە یازدە ئایەت پێك دێ، باسی گۆشەیهك لە بەسەرھاتی مووسا علیه السلام لەگەڵ فیرعەون، کە چۆن مووسا بە بەلگە رۆشنەکانی خواووە، بە نیشانەکانەوه چوووە بۆ لای فیرعەون و کۆمەلگایەکی، بەلام ئەوان گالتهیان پێکردووە، بە جادووگەر ناوزەدیان کردووە، سەرەنجام فیرعەون بوغرا بوووە، بە مال و سەرۆت و ساماناکە ی، خۆی هەلکێشاوە بەسەر مووسادا علیه السلام، بەلام سەرەنجام ئەو گەلە ی کە فیرعەون گەوجاندبوونی و، چەواشە ی کردبوون و، نەفام و نەزانی کردبوون، ئنجا چەوساندبوونیەوه، بە هۆی نەزانی و نەفامیانەوه، خوا ﷻ بە تووندترین شیوە سزای داو.

دەرسی پینجەم: ئایەتەکانی: (۵۷ - ۶۵)، نو ئایەت دەگرێتە خۆی، باسی وینە هیئانەوهی کافرەکانی مەککەیه بە عیسا علیه السلام، لەسەر راستی شیرک و، ئەگەر وایت هەر کەسێک، هەر شتێک بپەرستێ، لەگەڵ پەرستراوەکی دەچیتە دۆزەخ، کەواتە: نەصرانییەکان کە عیسا علیه السلام دەپەرستن، دەبێ عیسا لەگەڵ ئەواندا بچیتە دۆزەخ! خوا ﷻ بەرپەرچی ئەو قسەیان داوونەوه، کە ئەو قیاسە لە

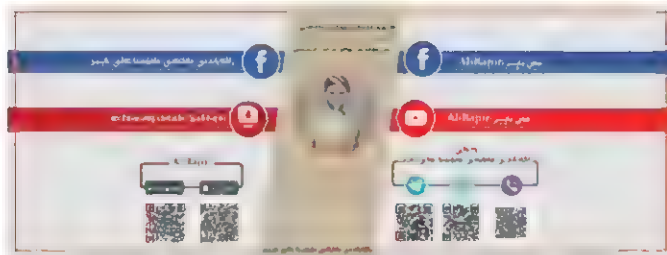
جێی خۆیدا نیه، جوړیکه له چه واشه کاری و سه فسه طه.

دهرسی شه شهەم: ئایه ته کانی: (٦٦ - ٧٣)، واته: هه شت ئایه ت ده گریته خۆی، باسی هه ندیک له نازو نيعمه ته کانی به هه شت بۆ هه ندیک له پارێزکاران کراوه و له ئیو نازو نيعمه ته کاند باسی ئه وه کراوه: ﴿وَفِيهَا مَا نَشْتَهِيهِ الْآنَفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ (٧٣) الزخرف، بۆ ئه وان له به هه شتدا هه یه، هه ر شتیک نه فسیان بیهوازی و، ئاره زووی بکات، هه ر شتیک که چاوو له دیتنی و ته ماشا کردنی چێز وه ربگری.

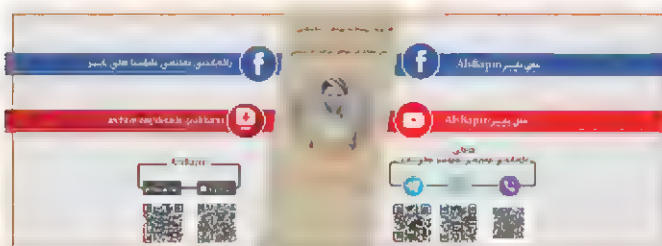
دهرسی چه وتهەم: ئایه ته کانی: (٧٤ - ٨٩)، که شازده ئایه تی کو تایی ده گریته خۆی، باسی سه ره نجامی شوومی تاوانباران له دۆزه خدا، دووباره به رپه رچدان هه ی شیرک به هه ردوو جوړه که یه وه، واته: شیرکی هاوبه ش بۆ خوا دانان و، پۆله پالدان بۆ لای خوا، سه ره نجام فه رمان کردنی خوا ﴿لَا يَكْفُرُ الْإِنْسَانُ﴾ به پیغه مبه ر ﴿لَا﴾ که با چاوپۆشیان لیکات و وازیان لای پێنی، خوا ﴿لَا﴾ هه ره شه یان لای ده کات، که ده فه رموی: ﴿فَأَصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ (٨٩) الزخرف، له مه ودوا ده زانن چیاان به سه ر دێ، ئه گه ر له سه ر ئه وه ی له سه رینی به رده وام بن.

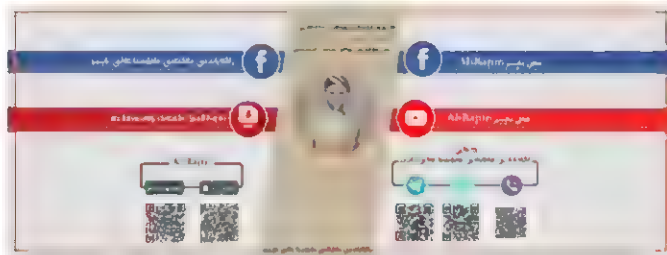

دهرسي په کم

پېناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە چواردە (۱۴) ئايەتى سەرەتاي ئەم سوورەتە موبارەكە پېك دى، كە برىتىن لە ئايەتەكانى: (۱ - ۱۴)، كە لە پېنچ ئايەتى سەرەتادا، باسى قورئان و، پېناسەى قورئان و، پېگەى قورئان كراو.

لە سى ئايەتى دواتردا، باسى پېغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دەكرى.

لە شەش ئايەتى كۆتايىشدا، باسى بەدپەنەرايەتى خواو، ژمارەك لە نېشانەو بەلگەكانى كراو، كە هاوكات ئەو نېشانەو بەلگە، چاكەو نېعمەتى خواشن، بۆ مروڤقەكان، كە سەرچەم ئەگەر بلىين: شەش بەلگەو نېشانەن، هاو كات، شەش چاكەو نېعمەتى خواشن:

۱- ھېنانەدى ئاسمانەكان و زەمىن.

۲- زەوى كردن بە لانكە، ياخود پراخستن و ئامادە كردن، كە بە ھۆيەو ھەتوانرى، ژيانىكى ئاسايى لەسەر بگوزەرىنن.

۳- رى و بان تېدا دانانى زەوى، واتە: خوا ﷻ زەوى وا ھەلخستو، كە مروڤقەكان ھتوانن رى و بانى تېدا دروست بكن، بۆ وىنە: ئەگەر توپكىلى زەوى ھەك ئاسن و پولا بووايە، چۆن دەيانتوانى رى تېدا دروست بكن و بىكۆلن؟.

۴- دابەزاندنى ئاويكى بە ئەندازە، لەسەرىو ھەو پى ژياندە ھەو زەوى، زەويەكى رەق ھەلاتووى مردوو، ئەو ئاوش كە دادەبەزىنرى، بە ھەر سى شىو ھە باران و بەفرو تەرزە، دادەبارى.

۵- دروستكردنى سەرچەم جووتەكان، كەوا پېدەچى مەبەست پى پروو كەكان بى، ھەلبەتە وشەى (أزواج) بە جووتى ئازەل و مروڤ و پروو ھەك و، بەلكو ماددەى بى ژيانىش، بەلكو

ہممو دروستکراوہ کانی گہردوون دہگوتری، چونکہ ہممو دروستکراوہ کان جووتن و تہ نیا خوا تاکہ، بہ لام بہ پی سیاق لیڑہدا دہردہ کہوی، کہ مہ بہ ست لہ جووتہ کان، جووتی رووہ کہ کانہو، ناوی ناسمان، جووتہ رووہ کہ کان و شیناوردہ کان، دہرویتی.

۶- پەخساندنی کەشتیی و ئاژەلان بو بار و سواریی مروڤەکان.

لہ کوٹاییشدا باسی یاد کردنی چاکہی خواو، بہ پاکگرتنی کراوہ، لہ کاتی بہ ہرہ لیوہرگرتنی نامرازہ کانی بارو سواردا.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿حَمْدٌ ۱﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۲ ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۳﴾ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلٌّ حَكِيمٌ ۴ ﴿أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۵﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۶ ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۷﴾ فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مِثْلُ الْأَوَّلِينَ ۸ ﴿وَلَيْنَ سَأَلْنَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۹﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۱۰ ﴿وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يَقْدَرِ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ نُخْرِجُوكَ ۱۱﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفَلَكَ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ۱۲﴾ لَتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُّقْرِنِينَ ۱۳﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ۱۴﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تهکان

{به ناوی خوای به بهزهیی بهخشنده، حامیم ﴿١﴾ سویند به کتییی
 رۆشنکهرهوه ﴿٢﴾ تیمه گیراومانه به قورئانیکی عهرهیی، به لکو (ماناو
 مه به ستهکانی) بفامن ﴿٣﴾ به دنیایش ئه و (قورئان)ه، له دایکی (ئهسلّی)
 کتیبدا، له لامان یه کجار بهرزو کارزانه ﴿٤﴾ ئنجا ئایا (ئهی بیرواینه!) به هوّی
 ئهوهوه، که ئیوه کۆمه لێکی زیده پۆن، (قورئانی) بیرخه رهوه (دانه به زینین و) لیتان
 دوور بخهینهوه؟ ﴿٥﴾ گه لێک پیغه مبه ریشمان له (گهل و کۆمه لگا) پیشووه کاندای
 ناردوون ﴿٦﴾ هیچ پیغه مبه ریکیشیان بۆ نه هاتوه، مه گهر گالته یان پیکردوه
 کهسانی و امان له ئیو بردن که زۆر له وان (بیروایان)، به زه برتر بوون
 و، حال و به سه رهاتی پیشووانیش رابرد، (له ئیو چوون و ته نیا باس و خواسیان
 مایه وه) ﴿٨﴾ ئه گهر لیشیان پرسی: کێ ئاسمانه کان و زهوی وه دیهیناون؟ به
 جه ختکردنه وه ده لێن: (خوای) زالی زانا هیئانویه دی ﴿٩﴾ ئه و که سه ی که زهوی
 بۆ گیراون به شوینی تیدا پشوودان و، ریه کانی بۆ ئیوه تیدا داناون، به لکو به
 ریه بزنان (و پێاندا بگه نه ئامانجه کانتان) ﴿١٠﴾ ههروه ها ئه و (به دیهینه ری
 گهردوون) ئه و که سه یه، ئاوێکی به ئه ندازه ی له سه ریوه دابه زاندوه، ئیدی سه ر
 زه مینێکی مردوومان پێ ژياندۆته وه، (له رۆژی دوایدا ئیوه ش) به و شیوه یه
 ده رده هیترینه وه ﴿١١﴾ ههروه ها (خوا) ئه و که سه یه، که هه موو جووته کانی
 دروستکردوون و، له که شتیان و ئاژه لانیش ئه وه ی بۆ په خساندوون که (بۆ بارو
 هاتوچۆ) سواری بن ﴿١٢﴾ (خوا ئه و هوکارانه ی بۆ په خساندن) تاکو له سه ر
 پشتیان سه قامگیر بن و، هه ر کاتیش چوونه سه ر (پشت) یان یادی چاکه ی
 په روه ردگارتان بکه نه وه و، بلین: پاکیی بۆ ئه و که سه ی ئه وه ی بۆ رام و ده سته مو

کردووین و، ئیمە بۆیان ملیکەچکەر نەبووین ﴿۱۳﴾ ئیمەش (دوای مردغان) هەر
بو لای پەرورەدگارمان دەگەرئینەوہ ﴿۱۴﴾.

شیکردنەوہی ھەندیک لە وشەکان

(صَفْحًا): (صَفْحُ الشَّيْءِ: عَرْضُهُ وَجَانِبُهُ، وَالصَّفْحُ: تَرْكُ التَّثْرِبِ وَهُوَ أَبْلَغُ مِنَ الْعَفْوِ، وَضَرَبْتُ عَنْهُ صَفْحًا، أَي: أَعْرَضْتُ عَنْهُ)، بە پانایی شتیک و لاتەنیشتی شتیک دەگوترێ: (صَفْحَةُ الْعُنُقِ)، واتە: لامل، ھەرۆھەا وشە (صَفْح): بریتێ ھە وازلێھێنانی سەركۆنەکردن، كە ئەمە ھە (عَفْو) مانایەكەى بەھێزترە، (عَفْو): ئەوھە چاوپۆشیی لى بكەى، بەلام (صَفْح): ئەوھە وێرای چاوپۆشیی لۆمەشى نەكەى، چاوپۆشیی كردن، ڕەنگە نەرمە گلەییەكى تێدایى، بەلام (صَفْح) ئەوھە ھەر لاملێ تى بكەى، وەك ئەوھى ئەو كەسە، خراپەى ھەر نەكردبى، (ضَرَبْتُ عَنْهُ صَفْحًا، أَي: أَعْرَضْتُ عَنْهُ)، واتە: ڕووم لى وەرگێرا، لى دووركەوتمەوہ، كە دەفەرموى: ﴿أَفْضَرِبْ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾، ئایا (ذِكْر) كە قورئانە، ھە ئیوھى دووربخەینەوہ؟ بە ھۆى ئەوھو كە ئیوھ زیدەرۆیكارن، واتە: واناكەین.

(مُسْرِفًا): (السَّرْفُ: تَجَاوُزُ الْحَدِّ فِي كُلِّ فِعْلٍ يَفْعَلُهُ الْإِنْسَانُ، وَإِنْ كَانَ فِي الْإِنْفَاقِ أَشْهَرُ)، وشە (سَرْف): بریتێ ھە سنوور بەزاندن ھە كارێكدەمروؤف دەيكات، ھەرچەندە ھە خەرجكردن دا باوترە، بەلام بو شتی دیکەش ھەر بەكاردی.

(بَطْشًا): (الْبَطْشُ: تَنَاوُلُ الشَّيْءِ بِصَوْلَةٍ)، (بَطْش): بریتێ ھەو بە توندی پەلاماری شتیک بدری، بە كوردی (بَطْش) زەبرو پەلاماردان و ھەلكوتانە سەری پى دەگوترێ.

(مَثَلُ): (مَعْنَى مِثْل، نَحْوَ شَبِّهِ وَشَبِّهِ، نَقْضُ وَنَقْضُ، الْمَثَلُ: الْوَصْفُ وَالْخَبْرُ، أَوْ الْمُشَابَهَةُ لِغَيْرِهِ فِي مَعْنَى مِنَ الْمَعْنَى، أَوْ الصِّفَةُ وَالْوَصْفُ)، وَشَهَى (مَثَلُ): بِهِ يَتَى سِيَاقَهُ كَانَ مَانِيَةً كَهَى دِيَارِي دِه كَرِي، زَوْر مَانِي هَهَن، بِهِ مَانِي (مِثْل) دِي، وَاتِه: وَهَكَ وَتِهَى تَهو شَتِه، وَهَكَ (شَبِّهِ، شَبِّهِ)، (مَثَلُ وَمِثْلُ)، (نَقْضُ وَنَقْضُ)، وَاتِه: هَه لَوَه شَانَهَوَه، (مَثَلُ) بِهِ مَانِي وَهَسْفِي ش دِيَت، وَهَكَ دَه فَه رَمَوِي: ﴿وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى ۖ﴾ النحل، وَاتِه: وَهَصْفِي هَه رَه بَه رَز تَه نِيَا بُو خَوَايَه، (مَثَلُ) بِهِ مَانِي خَه بَه رِي ش دِي، ﴿وَمَضَى مَثَلُ الْأَوَّلِينَ﴾ الزخرف، وَاتِه: هَه وَآلِي يَشُوَوَان تَتِيَه رِي، يَانِي: (سَبَقَ خَبْرُ الْأَوَّلِينَ)، (مَثَلُ): بَرِيَتِيَه لَهَوَه، كَه شَتِيَك بَه شَتِيَك بَجِي، لَه وَاتَايَه ك لَه وَاتَاكَانِدَا، يَان لَه سِيَفِه تِيَك لَه سِيَفِه تَه كَانِيَدَا.

(مَهْدًا): (الْمَهْدُ: مَا يُهَيَّأُ لِلصَّبِيِّ، الْمَهْدُ وَالْمِهَادُ: الْمَكَانُ الْمُهْدُ الْمَوْطَأُ) (مَهْد) بُو تَهو شوِيَنه بَه كَارْدِي، كَه بُو مَنْدَال سَاز دِه كَرِي، تَنَجَا جَوْلَانَه يَه، لَانَكَهو بِيَشَكَه يَه، جَيِيَه كِي بُو رَادَه خَرِي كَه تَتِيَدَا پَشُوو بَدَات، بَه لَام وَشَهَى (الْمَهْدُ وَالْمِهَاد) بَه هَه ر شوِيَنِيَكِي ش دِه گوتَرِي كَه ئَامَادَه وَ سَاز بَكَرِي وَ مَرُوَف تَتِيَدَا پَشُوو بَدَات، يَاخُوَد ژِيَانِي تَتِيَدَا بَغُوَزَه رِيَنِي، ﴿أَلَمْ تَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا﴾ النبأ، وَاتِه: زَهو يِيَمَان پَان رَاخَسْتَهَوَه، ئَامَادَهو سَازْمَان كَرْدَهو، كَه تِيَوَه ژِيَانِي تَتِيَدَا بَغُوَزَه رِيَنِي، وَهَكَ چُون جَوْلَانَهو بِيَشَكَهو لَانَكَه، بُو مَنْدَالِي سَاوَا سَاز دِه كَرِي، كَه تَتِيَدَا پَشُوو بَدَات.

(فَأَنْشَرْنَا): (النَّشْرُ: التَّوْزِيْعُ)، (نَشْر): بَرِيَتِيَه لَه بَلَاوَكِرْدَنَهَوَه، (نَشْرَ الثُّوبِ وَالصَّحِيفَةِ وَالسَّحَابِ)، وَاتِه: پُو شَاكَه كَهَى بَلَاوَكِرْدَهَوَهو، پَه رَه كَهَى پَان رَاخَسْت، هَه وَرَه كَهَى بَلَاوَكِرْدَهَوَه، (نَشْرَ الْمَيِّتِ: أَحْيَا)، ﴿فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا﴾، وَاتِه: سَهَر زَه مِيَنِيَكِي مَرْدُوَوَان پِي ژِيَانِدَهَوَه.

(بَلْدَةً): (الْبَلْدَةُ: الْمَكَانُ الْمُحِيطُ الْمَحْدُودُ الْمُتَأَثِّرُ بِاجْتِمَاعِ قُطَانِهِ، وَإِقَامَتِهِمْ فِيهِ)، (بَلْدَةً): بَه شوِيَنِيَك دِه گوتَرِي دَه وَرَه دَرَابِي وَ، سَنُووَر دَرَابِي وَ كَارْتِيَكِرَاو بِي بَه دَانِيَشْتَوَهوَه كَانِي، كَه لَه سَهَرِي كُوَبُوَوَنَه تَهَوَهو، ژِيَان دِه گُوَزَه رِيَنِي.

(لَتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ) : تاكو بچنه سەر پشتیان، (تَعْتَدِلُوا وَتَسْتَقِرُّوا)، یانی: رێك بن و، سەقامگیر بن لەسەر پشتی ئەو ئازەلانیە کە بۆ بارو سوار بەکاریان دێنن، یاخود پشتی ئەو کەشتییانە، کە بۆ بارو سوار بەکاریان دێنن، خوا بۆی رām و دەستەمۆ کردوون.

(مُقَرَّنِينَ) : (الْمُقَرَّنُ: الْمُطِيقُ)، واتە: ملێکە چکەر، توانا بەسەرداشکاو، (أَقْرَنَ، أَي: أَطَاقَ)، واتە: توانای بەسەریدا شکا، (مُقَرَّنِينَ) : هەم بە مانای توانا بەسەردا شکاوان دێ، هەم بە مانای (مُطَوِّعِينَ)، واتە: ملێکە چکەرەکان و، بە مانای کۆنترۆڵکەرەکان (ضَابِطِينَ) یەش لێکدراوەتەو، ﴿ وَمَا كُنَّا لَهُ مُقَرَّنِينَ ﴾ ۱۳ الزخرف، واتە: ئێمە کۆنترۆڵکەرەکان بۆ ئەو ئازەلانی، ئەو خواوە! ئەگەر تۆ نەبووی و، بۆت دەستەمۆ نەکردباین، هەرۆهە بۆ کەشتیەکان، یاخود (مُقَرَّنِينَ أَي: مُمَاطِلِينَ فِي الْقُوَّةِ)، ئێمە بە قەدەر ئەو ئازەلە، یاخود بە قەدەر ئەو کەشتی و هۆکاری هاتوچۆیانە، توانامان نەبوو، ئەگەر تۆ بۆت ملکەچ و دەستەمۆ نەکردباین.

(لَمُنْقَلَبُونَ) : (الْإِنْقِلَابُ: الرَّجُوعُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي يُقَارِفُهُ)، (إِنْقِلَابٌ) : بریتیه لە گەڕانەووە بۆ شوێنێک، کە لێی جیادەبێتەو، کەواتە: ﴿ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴾ ۱۴، واتە: ئێمە بۆ لای پەرۆهردگارمان دەگەڕێنەو، واتە: ئێرە واز لێ دێنین، ئەم سەر زەوییه، جەستەکەمان تێکەڵ بە خاک دەبێتەو، پەرۆهردگارمان دەچێتەو بۆ ئەو شوێنە، خوا دیاریی کردو، لە پۆژی دوایشدا جەستەو پەرۆهردگارمان دەچێتەو بۆ ئەو شوێنە، خوا پۆژی دیاریی کردو، لە پۆژی کۆکردنەو لێرسینەو، پاشان سزاو پاداشتا.

مانای گشتیی نایه ته کان

خوای سبحانه لهه سووره ته دا، وهك له خستنه پرووی نیوه پۆك و پیناسه كهیدا، باسمان کرد، ههر سئ ته وه ره گه وه ره گرنگ و سه ره كیه كهی قورئانی مه كههیی:

أ- باسی خوای سبحانه، به دیهینه رایه تی و، په روه ردگار ییتی و، خاوه ندار ییتی خوا، ئنجا ته نیا په رستراوییتی و، ناوو سیفه ته کانی خوا، ته وه كه ده بی ته نیا خوا به ندایه تی بو بکری و، به رستری، به مانای فراوانی په رستن.

ب- هه روه ها باسی قورئان و، کتیه کانی خوا، باسی وه حی و، پیغه مبه رایه تی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، به گشتی کراوه و، به تایهت پیغه مبه ری خاته م موحه ممه د ص.

ج- هه روه ها باسی پۆژی دوا یی، به هه ردوو قو ناغی ئاخیر زه مان و، قیامهت و هه لسانه وه، پاشان نیشته جئ بوونی پروا داران له به هه شتدا، كه هه رچی دل یان بیخوازی تیی دایه و، گرفتار بوونی بی پروایان به دۆزه خه وه، كه تیی دا تووشی هه موو جو ره سزاو ئازارو مهینه تیه كه ده بن، كه هه ر بو یان وینا (تصوّر) نه کراوه له ژیا نی دنیا یاندا.

خوای سبحانه ده فهرمو ی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، به ناوی خوا ی به به زه یی به خشنده، زۆرجاران دوو باره مان کردۆته وه و لی رهش دوو باره ی ده كه ی نه وه، كه ده گو تر ی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، واته: ئەم كار ه ده ست پیده كه م، یان ده ست پیکردنی ئەو كار ه، به ناوی خوا ی به به زه یی به خشنده یه، له كاتیک دا مرو ف ئەو وشه موباره كه ده لی: ده بی به لای كه مه وه چوار واتایان به عه قل و دلی خویدا یینی:

١- ئەو كار ه به ناوی خوا ده كه م، نهك به ناوی خو م، یان به ناوی كه سیك، یان ناوی هه ر شتیکی دیکه.

٢- ئەم كار ه بو پازیی کردنی خوا ته نجام ده ده م.

۳- ئەم کارە بە پێی شەرع و بەرنامە ی خوا ئەنجام دەدەم.

۴- ئەم کارە بە تواناو ئاسانکاریی خوا ئەنجام دەدەم، ئەك بە شان و شەوكت و توانای خۆم.

﴿حَم﴾، حا ميم، دوو پیت، وهك له سەرەتای سوورەتی (غافر) دا باسمان کرد، سوورەتەکانی: (غافر، فُصِّلَتْ، الشوری، الزخرف، الدُّخان، الْجاثیة، والأحقاف)، پێیان دەگوتری: خاوەنانی حا ميم (ذوات حميم)، یان (آل حميم)، ئەو حەوت سوورەتە بە (حم) دەست پێ دەکەن، بەو دوو پیتە، کە ئیمە لە سەرەتای سوورەتی (یونس) دا باسیکی دوورو درێژمان، لە بارە ی ئەو پیتە پچر پچرانەووە کرد، کە لە سەرەتای (۲۹) لە سوورەتەکانی قورئاندا هاتوون، باشترین مانا کە تاكو ئیستا پێی گەشتبم، ئەوەیە کە خوا ﷻ لە پێی باسکردنی ئەو پیتە پچر پچرانەووە، تێمان دەگەین، ئەو مەژمەکان! ئەو قورئانە ی لەبەر دەستتانە فەرمایشتی خواوە، هەر لەو پیتانە ی کە ئێوە قسەیان پێ دەکەن و، پێیان دەنووسن، پێکھاتووە، بەلام کە ئێوە ناتوانن، ئەك وێنە ی قورئان، بەلکو دە سوورەت، بگرە سوورەتێکی بێن، سوورەتێکی سێ ئایەتی وهك (العصر) یان (الکوثر) یان (النصر)، کەواتە: بزائن و دلنایبن، بەس خوا ئەو فەرمایشتە ی فەرمووە، هەر لەو پیت و دەنگانە ی کە لەبەر دەستی ئێوەشدا هەن، وهك کەرەستە ی خوا، بەلام کە ئێوە ناتوانن وهك ئەو بێن، بزائن تەنیا خوا ﷻ ئەو فەرمایشتە ی فەرمووە، ئەو فەرمایشتە نە هی موحمەد ﷺ، نە هی جگە لە ئەو، وهك زەیتان، ئەو بێروایەکان! خلیسکەتان پێ دەبات و، شەیتان فریوتان دەدات، لەو بارەووە دوو دلێتان دەخاتە عەقل و دلەووە.

﴿وَالِكِتَابِ الْمِينِ﴾، سویند بە کتیبی پۆشکەرەووە، یان: کتیبی پۆشن.

﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾، ئیمە ئەو کتیبە پۆشکەرەووەیەمان گیراوە، بە قورئانیك بە زمانی عەرەبیی بەلکو بفامن!، یاخود گیراومانە بە

قورئانیکی رۆشن، وپرای ئەوەی بە زمانی عەرەبان دەگوتری: (اللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ)، بە هەمان شیوەش، عەرەبیی واتە: زمانیکی رۆشن، بۆچی؟ تاكو تیبگەن و بفامن، خوا ﷺ لە قەدەر عەقڵی ئیمە، ئیمە ی دواندو، ئەگەرنا خوا ﷺ لە قەدەر زانیاریی بۆ سنووری خوێ ئیمە ی دواندایە، لێی حالیی نەدەبووین، بەلام خوا ﷺ لە قەدەر عەقڵی ئیمە، ئیمە ی دواندو، ئەو ماناو مەبەستانە ی وێستوووەتی بە ئیمە بگەن، بۆی خستووینە قالب و تەعبیری واو، کە لێیان تیبگەین.

﴿وَأَنَّهُ فِي أَمْرِ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلُّ حَكِيمٌ﴾، بە دُنیا یی ئەم کتیبە، ئەم قورئانە، لە ئەسلی کتیبدا، لە لایان زۆر بەرزەو، زۆریش پڕ حیکمەتە، یاخود زۆریش کارزانە، ئنجا: ﴿أَمْرُ الْكِتَابِ﴾، وەك لە دوایدا باسی دەکەین، هەندێك دەلێن مەبەست پێی: (اللُّوْحُ الْمَحْفُوظُ) ه، کە بە (الْكِتَابُ الْمُبِينُ) یش هاتووە بە (كِتَابٌ مَّكْنُونٌ) یش هاتو، بە (إِمَامٌ مُبِينٌ) یش، هەندێکیش دەلێن، مەبەست لە (اللُّوْحُ الْمَحْفُوظُ) و (الْكِتَابُ الْمُبِينُ) و (كِتَابٌ مَّكْنُونٌ) و (إِمَامٌ مُبِينٌ) هەموو ئەمانە، مەبەست پێیان زانیاریی خوای بەرزو بۆ وێنە، گەرگ ئەوەیە خوا ﷺ دەفەرموێ: ئەم قورئانە لە زانیاریی منداو، لە لای ئیمە زۆر بەرزەو، زۆریش کارزان و کاربەجییە.

﴿أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ﴾، ئەمە پرسیارکردنیکی نكووڵییكەرانە، خوا ڕوو لە بێرواییهكان دەكات: ئایا بەهۆی ئەوەوە ئێوە كۆمەلێکی زیدەڕۆییكارن، ئیمە ئەم زیكرو ئەم یادخەرەوهیهتان لێ دووربخەنەوهو بۆتان دانەبەزێنین؟ لەبەر ئەوەی پەخنە ی لێ دەگرن، پێی رازی نین، یان تۆمەتی جادوو بوون، یاخود شیعر بوون، پالبدەنە لای قورئان، یاخود تۆمەتی كاهین بوون و، جادووگەر بوون و، پالبدەنە لای پیغمبەر ﷺ، ئایا وازتان لێ بێنین؟ واتە: وازتان لێناهینین و، ئەم قورئانە دادەبەزێنین، ئەگەر ئێوە بپروای پێ نەهێنن، خەلكی دیکە بپروای پێدەهێنن، ﴿فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ

فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ الأنعام، ئەگەر ئەوانە پێی بپروا بن، کەسانێکی دیکەمان پێی ڕاسپاردوون، کە پێی بپروا نابن، بەلکو بە دڵ و گیان قبوولی دەکەن.

﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾، ئنجا لە دوای باسی قورئان، دێتە سەر باسی پێغەمبەراییەتی موحەممەد ﷺ، پێغەمبەراییەتی موحەممەدیش ﷺ، شتیکی داھێناو نیهو، شتێک نیه کە پێشینهی نەبووبی، (کَم) لێرەدا (کَم الْخَبْرِيَّة) ی پێی دەگووتری و بۆ زۆرییە، واتە: (كَثِيرًا أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ)، زۆر پێغەمبەرمان لە گەلە پێشووەکاندا ڕەوانە کردن.

﴿وَمَا يَأْنِيهِمْ مَنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾، هیچ پێغەمبەرێکیشیان بۆ نەهات، مەگەر گالتهیان پێدەکردن، واتە: ئیستاش گالته بە تۆ دەکەن و، بپروات پێی ناکەن، تۆمەت دەدەنە پال، لە دلی خۆتی مەگرە، عەدەتی گەلان و کۆمەلگاکان لە ڕابردووشدا هەر وابوو.

﴿فَاهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ﴾، ئنجا کەسانێک کە زۆر لەوانە زەبریان توندتر بوو و، بەهێزتر بوون و، بە توانا تر بوون، لە ئیومان بردن و هەوایی ڕابردووانیش تێپەری، واتە: بوونە پەندی زەمانەو، تەنیا ناویان لە کتیبەکانی میژوودا ماوە، وەك گەلی عادو سەموود لووط و گەلەکانی دیکە.

﴿وَلَيْن سَأَلْنَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، ئنجا دوای باسی قورئان و، باسی پێغەمبەراییەتی، دێتە سەر باسی بەدیهێنەراییەتی و، پەرورەدگاریەتی و، خواوەنداریەتی خواو، نازو نێعمەتەکانی خواو، نیشانەکانی خوا، دەفەرموێ: ئەگەر لێیان پرسی: کێ ئاسمانەکان و زەوی هێناونە دی، لە نەبوونەو پەیدای کردوون؟ ﴿لَيَقُولَنَّ خَلَقْنَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾، بە جەختکردنەو دەلێن: خوا ی زالی زانا هێناونە دی.

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾، بیگومان ئەمە فەرماشتی خوایه،
نیواخنی وەلامەکی ئەوانی کردووە:

ئەو کەسە زەوی بۆ ئامادە کردوون، یاخود زەوی وەك بێشکە، چۆن منداڵ
تێیدا دەسەرەوی ئاوی لێکردووە، ﴿وَجَعَلَ لَكُم فِيهَا سُبُلًا﴾، ھەرۆھا رێی
بۆ تێدا گیراون، واتە: وایکردووە بتوانن، رێیانی تێدا دروستبکەن، ﴿لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ﴾، بەلکو رێی بگرنە بەر، بەرەو ئامانجەکانی خۆتان و، بە ھۆی
رێھەکانەو بەگەنە ئەو ئامانجانە دەتوانن.

﴿وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾، ھەرۆھا خوا ﷻ خواھنی ئێو،
پەرورەدگار بە دیھێنەری گەردوونەو، ئەو کەسە کە لە سەرئێو، ئاوی
بۆ دابەزاندوون، ﴿يَقْدِرُ﴾، بە ئەندازە، نە کەمتر لە پێویستی خۆتان، نە
زیاتریش وەك تۆفانەکی نووح، ﴿فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا﴾، تێمە سەر زەمینێکی
مردوو مان پێ ژیا ندەو، ﴿كَذَلِكَ نُخْرِجُكَ﴾، ھەر بەو شێوەیەش، ئێو
دەردەھێنێنەو.

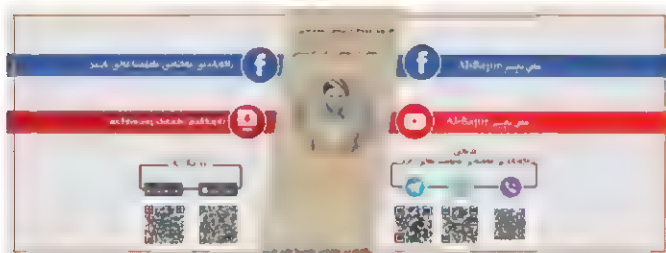
﴿وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا﴾، ھەرۆھا خوا ﷻ بە دیھێنەرو پەرورەدگار
خواھنی ئێو: ئەو کەسە کە ھەموو جووتەکانی دروستکردوون، جووتەکان
دەگونجێ مەبەست پێی تێکرای جووتی دروستکراوەکان بێ، چونکە ھەموو
دروستکراوەکان جووتن: ئاسمان و زەوی، ساردو گەرم، دنیاو دواڕۆژ، بەھەشت و
دۆزەخ، نێرو مێ، ھەمووی جووتە، دەشگونجێ مەبەست پێی جووتی ڕووەکەکان
بێ، ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفَلَاحِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ﴾، ھەرۆھا لە کەشتییەکان و لە
ئازەلانیشت، ھۆکاری وای بۆ ڕەخساندوون، کە سواریان ببن و، بۆ بارو سوار
بە کاریان بینن.

﴿لِيَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ﴾، بۆ ئەوێ بچنە سەر پشتیان، پشتی ئازەلەکان
و، پشتی کەشتییەکان، پشتی ئەو ھۆکارانە بۆ ڕەخساندوون، ﴿ثُمَّ تَذْكُرُوا﴾

يَعْمَهُ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ ﴿٦٢٨﴾ دوايى يادى چاكەى پەرۋەردگارتان بىكەنەۋە،
 بەسەر خۆتانەۋە، ھەر كاتىك چوونە سەر پشتيان و سەقامگىر بوون، ﴿٦٢٩﴾ وَنَقُولُوا
 سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿٦٣٠﴾ ھەرۋەھا بلىن: پاكىي بۆ
 ئەۋكەسەي ئەۋەي بۆ رام و دەستەمۆ كىرۋووين و، ئىمە توانامان بەسەرىدا
 نەدەشكا، ئىمە نەماندەتۋانى كۆنترۆلىان بىكەين، لەبەر ئەۋەي زۆر بەھىزن،
 حوشتۆك، گايەك، كەرىك، گامىشك، فىلىك، لە مەۋق عاسى بىي، بەسەد
 كەس پىي ناۋىرن، بەلام خوا واىكردۈە، دەستەمۆ بىن.

﴿وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ ﴿٦٣١﴾ بە دۇنيايى ئىمە بۆ لاي پەرۋەردگارمان دەگەرىنەۋە،
 واتە: بەۋ سەفەرەنەي دەيكەن لە ژيانى دىياتاندا، سەفەرى ژيانى خۆتان بىتەۋە
 ياد، كە تىۋەش سەرەنجام و مەنزىلگاي كۆتايىتان بۆ لاي خواي پەرۋەردگارە،
 كەۋاتە: خۆتان ئامادە بىكەن، بۆ دىدارى خوا، لە مەنزىلگاي كۆتايىدا.

مەسەلە گرنگەکان

مەسەلە یەكەم:

پێناسە ی قورئان بە کتییکی پۆشنکەرەو، بە زمانی عەرەبیی کە بۆ تیگەیانندن ئیرراوە، لە ئەسلی کتیب (زانیاریی خوا)دا، بەرزو کارزانەو، ناگونجی بە هۆی زیدەپۆیی و سەرەپۆیی بێپروایانەو، لە کوفرو شیرکدا، خوا ئەو قورئانە بیرخەرەویان لێ دووربخاتەو، بۆیان دانەبەزینی، واتە: خوا ﷻ نابێ بە نەفامیی ئەوان بکات، بە لکو دەبی هەر لە قەدەر کەپەم و بەزەیی و بەخشنەیی و، بەرزو بێ وینەیی خۆی، لە گەڵ بەندەکاندا مامەلە بکات:

خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿حَم ۱﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿۲﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۳﴾ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّ حَكِيمٌ ﴿۴﴾ أَفَنْصِرُبْ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿۵﴾

شیکردنەوێ ئەم ئایەتانە، لە شەش بڕگەدا:

(۱)- ﴿حَم﴾، ئەمانە دوو پیت: پیتی (ح) و پیتی (م)، یانی: ئەم قورئانە هەر لەو پیتانە پێک دێ، کە دەیاننوسن و پێیان دەدوین، کۆی ئەو پیتانەش کە بەکارهێنراون، لە سەرەتای (۲۹) لە سوورەتەکانی قورئاندا، کۆی هەموویان چواردە (۱۴) پیت، کە هەموو جوۆرەکانی پیتەکانیان تێدان، وەک لە سەرەتای تەفسیری (الشُّعْرَاء)دا، لەو بارەو چەند روونکردنەوێ کەمان داو.

(۲)- ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾، سویند بە کتییی روونکەرەو، یان پۆشن، (و) لێرەدا، دەگونجی بۆ بادانەو و گێرانەو، بێ، کە ئەگەر وابێ، مانای وایە: ﴿حَم﴾، سویندە، دواییش

خو ۞ ده فہرموی: ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾، واتہ: ھہروہ ھا کتیبی رُوشنکەرہوہیہ، ده شگونجی (و) لیرہ دا بُو سویند پی خواردن بی، واتہ: سویند به کتیبی رُوشنکەرہوہ، واتہ: (الْكِتَابِ الْمُبِينِ)، ده بیته سویند پیخوراو (مُقَسَّم بِهِ)، ئایا سویند له سہر خوراوہ که چیہ؟ ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا﴾، ئیمہ گیراومانہ به قورئانیکی عہرہ بیی، وشہی: (مُبِين) ئه گەر له (أَبَانَ الْمُتَعَدِّي) ھوہ ھاتبی، به مانای پروونکەرہوہ دی، (أَبَانَ) لهو کاتہ دا بهرکار (مفعول به) ده خوازی، (أَبَانَ الْمُدْرُسُ الدَّرْسَ)، وانه بیژہ که دہرسہ کهی پروون کردہوہ، ده شگونجی بلین: ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾، واتہ: سویند بهو کتیبہ رُوشنہ، یانی: فامکراوہو، ئالوز نیہ، ئہو کاتہ ش (مُبِين)، له (أَبَانَ) ی (لازم) ھوہ ھاتوہ، وهك (أَبَانَ الْقَمَرِ)، واتہ: مانگہ که دہرکوت، واتہ: ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾، واتہ: کتیبیکی رُوشن، له رابردووشدا چہند جاریک له بارہی وشہی: (مُبِين) ھوہ، قسہ مان کردوہ، که به پی سیاقہ کان، جاری وا ھہیہ ده گونجی به ھہردو مانای (الْأَزِمَ وَالْمُتَعَدِّي) بی، جاری واش ھہیہ تہ نیا ده گونجی به مانای (لازم) بی، جاری واش ھہیہ بهس ده گونجی به مانای (مُتَعَدِّي) بی.

۳- ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا﴾، ئیمہ گیراومانہ به قورئانیکی عہرہ بیی، وشہی: ﴿جَعَلْنَاهُ﴾، (أي: قُلْنَاهُ، أَوْ أَنْزَلْنَاهُ، أَوْ كَوْنَاهُ)، واتہ: بیژتووومانہو، یان دامانبہ زاندوہ، یان پیکمان ھیناوہ، ئہم کتیبہ رُوشنہ، یان رُوشنکەرہوہیہ، له شیوہی قورئانیکی عہرہ بییدا، ئہمہ ئه گەر (جَعَلَ)، به مانای گوتن یان دابہ زاندن، یان پیکھینان بی، واتہ: یهك بهرکار (مفعول به) بخوازی، به لام ئه گەر دوو بهرکاران بخوازی، ئہو کاتہ به مانای: (سَمِيْنًا) وَوَصَفْنَاهُ، قُرْآنًا عَرَبِيًّا، ئیمہ ئہو قورئانہ مان ناو ناوہ، یاخود وەسفاں کردوہ به قورئانیکی عہرہ بیی.

وشہی (عَرَبِي): پیشتیش باسماں کردوہ، که وهك چوَن به مانای زمانیک دی، که ھی نه تہوہیہ کی دیارییکراوہ، که نه تہوہی عہرہ به، ھاوکات به مانای زمانیکی رُوشنیش دی، (أَعْرَبَ عَنْ رَأْيِهِ)، رایہ کهی خو ی پروونکردهوہ، وهك پیغمبہر ۞ ده فہرموی: {الثَّيْبُ يُعْرِبُ عَنْ نَفْسِهَا بِلِسَانِهَا، وَالْبِكْرُ رِضَاهَا صَمْتُهَا} (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۱۷۲۷۱، تعلیق شعيب الأرناؤوط: صحيح لغيره)، واتہ: (له کاتی

مارەکراندا)، بۆهژن رای خوۋی دەرەخات، کچیش دەبى مۆلەتى لۆهەربگیرى، بەلام ئەگەر قسەش نەكات، بى دەنگیەكەى نیشانەى پازىى بوونىەتى.

هەر (إِعْرَاب) واتە: پروونکردنەوہى پستەيەك، كە پیکھاتەکانى ئەو پستەيە چۆن، وەك هەر سى پیکھاتە سەرەکیەكەى، کامیان ناوہو، کامیان کردارہو، کامیان پیتە؟ چۆنیەتى پەيوەندیان پیکەوہ، (إِعْرَاب) واتە: پروونکردنەوہ.

کەواتە: (عَرَبِيٌّ): ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا﴾ دەگونجى مەبەست پى، قورئانىكى روشن، مانا روشن بى، دەشگونجى مەبەست پى قورئانىك بى بە زمانى نەتەوہى عەرەب، عەرەببیش بۆ نەتەوہى عەرەب زمانىكى روشن بوو.

۴- ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ بەلکو بفامن، هەندىك لە توێژەرەوان وایان لیکداوہتەوہ، کە (لَعَلَّكُمْ تَفْهَمُونَ أَيُّهَا الْعَرَبُ)، یانى: بۆیە بە زمانى عەرەببە تاکو تىیگەن، ئەى گەلى عەرەب! بەلام ئەگەر (عَرَبِيٌّ) بە مانای روشن بى، یانى: قورئانىك خوێنراوہىكى روشنە، تاکو تى بگەن، ئەى مروڤەکان! ئنجا ئەگەر هەر بە مانای زمانى عەرەببیش بى، یانى: بۆ ئەوہى تى بگەن و، بفامن، ئەى مروڤەکان، بە عەرەب و جگە لە عەرەبەوہ، واتە: ئەگەر مەبەست لە (عَرَبِيٌّ) زمانى عەرەببیش بى، ئیمە مولزەم نین، بلىین: دوێنراوہکان تەنیا گەلى عەرەبن، چونکە خوا ﷻ بەلى بە زمانى عەرەبى ناردوویەتى و، هەر دەبوو بە زمانىك بى.

ئنجا خوا لە نۆو هەموو زمانەکاندا زمانى عەرەبىی هەلزاردوہ، لەبەر کۆمەلىك تايبەتمەندى کە لە زمانى عەرەبیدا هەن، بەلام بۆ هەموو مروڤايەتییە، ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ بەلکو تىیگەن و، بفامن و، بىرى لیکەنەوہ.

۵- ﴿وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيَّا لَعَلِّي حَكِيمٌ﴾ بە دلئایى ئەم کتیبە، ئەم قورئانە، لە دایكى کتیب دا لە لای ئیمە بەرزى کارزانە.

﴿أُمُّ الْكِتَابِ﴾ خوێنراویشەتەوہ: (إِمُّ الْكِتَابِ)، کە هەر بە مانای ئەسلى کتیبە، (أُم) بە مانای دایك دى، دایك بۆیە پى دەگوترى (أُم) چونکە ئەصلە بۆ هەموو رۆلەکانى و، ئەوان لەو جیا دەبنەوہ، کەواتە: هەر شتیکیش ئەصل بوو

بى، بۆ شتەكانى دىكە، پىي دەگوترى: (أُم)، وهك دەگوترى: (أُم الْقُرَى)، كه ناوى شارى مەككەيەو، بە سوورەتى (الْفَاتِحَة) دەگوترى: (أُم الْكِتَاب)، چونكە مانا مەبەستەكانى كه لە سوورەتى (الْفَاتِحَة) دا هەن، گشتگىرن، وهك چوارچۆيەيەك وان، بۆ هەموو مانا مەبەستەكانى سوورەتەكانى دىكەى قورئان.

مەبەست لە: ﴿أُمُّ الْكِتَابِ﴾، لە شوینی دىكەشدا هاتو، وهك خوا ﷻ لە سوورەتى (البروج) دا، دەفەرموى: ﴿بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾﴾، بەلكو ئەمە قورئانیكى پایەدار، پایە بەرزە، شكۆ بەرزە، لە تەختىكى پارىزراودا، (لَوْح) واتە: تەخت، شتێك كه لەسەرى بنووسى، لە سوورەتى (الْوَاقِعَة) شدا، دەفەرموى: ﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾﴾، ئەمە قورئانیكى بەخشندەيە، يان بەريزە، لە نووسراویكى پەنھان و شیردراویدا، لە سوورەتى (یس) يشدا دەفەرموى: (وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ) ئنجا لیڕەش دەفەرموى: ﴿أُمُّ الْكِتَابِ﴾، كهواتە: مەبەست لە (أُمُّ الْكِتَابِ) و (لَوْحٌ مَّحْفُوظٌ) و (كِتَابٌ مَّكْنُونٌ)، (إِمَامٌ مُّبِينٌ) يەك شتە، يانی: ئەم قورئانە، بەر لەوهی بێتە بەردەستى ئیمە، لە (أُمُّ الْكِتَابِ) و (لَوْحٌ مَّحْفُوظٌ) و (كِتَابٌ مَّكْنُونٌ) و (إِمَامٌ مُّبِينٌ) دا هەبوو، قورئانیكى مەجید بوو، قورئانیكى كەرىم بوو، بەرزو کارزان (عَلِيٌّ حَكِيمٌ) يش بوو.

ئنجا ئایا مەبەست لە (أُمُّ الْكِتَابِ) و (لَوْحٌ مَّحْفُوظٌ) و (كِتَابٌ مَّكْنُونٌ)، (إِمَامٌ مُّبِينٌ)، دروستکراویکە لە دروستکراوەکانى خوا، كه هەموو زانیاریەکانى خواى تیدا تۆمار کرابن؟.

دەلێن: ئەمە رایەكى زانایانە، بەلام هیچ دەقیكى سوننەمان نیە، پشپراستی ئەو بەکاتەو، یاخود ناچارمان بەکات، كه: (أُمُّ الْكِتَابِ) و، (لَوْحٌ مَّحْفُوظٌ) و، (كِتَابٌ مَّكْنُونٌ)، دروستکراویكى خوا بى و، هەموو زانیاریەکانى خۆى تیدا تۆمار کردبن.

یاخود مەبەست پێیان زانیاریى خوايە، بەلام خوا ﷻ لیڕەدا بەپێى عەقلى ئیمە، دەماندوینى، كه ئیمە ئەگەر زانیاریەكمان هەبى، بمانهوى لیمان

تېكىنە چى، دەينووسىن و، تۆمارى دەكەين، وهك گوتراوه: (قَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابَةِ)، چونكە زانىارىيەك ئەگەر لە كتيبيكدا نووسيمان، يان لەسەر تەختىك يان لەسەر بەردىك هەلمان كەندى، لە بيرمان ناچى و دەپارىزى، بۆيە خوا ﷻ ئەو تەعبىرەى بەكارهيناوە.

بە هەر حال لە لای خواى پەرورەدگار ئاسانە، دروستكراوىكى هەبى، هەموو زانىارىيەكانى لە بارەى دروستكراوهكانى خوێ تيدا تۆمار كردبن، دەشگونجى مەبەست پى زانىارىى خوا ﷻ بى، بەلام خوا ﷻ بەپى عەقلى تيمە، تيمەى دواندو، هەر بۆيەش جارىك دەفەرموى: (أُمُّ الْكِتَابِ) و جارى دەفەرموى: (لَوْحٌ مَحْفُوظٌ) و جارى دەفەرموى: (كِتَابٌ مَكْنُونٌ) و جارىك (إمام مبین).

۶- ﴿أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ﴾ (ليرەدا خوا روو لە بېروايەكان دەكات، بېروايەكانى رۆژگارى پىغەمبەر ﷺ، دەشگونجى هەموو بېروايان بە دريژايى زەمان و، بە پانايى زەمين، هەموويان بگريتهوه)، ئايا بيرخەرەوه تان لى دووربخەينهوه و بۆتان دانەبەزىنين، بەهوى ئەوهوه، كە ئيوە كۆمەلئىكى زىدەرۆيىكارن؟ وشەى (أَنْ) خوێنراویشە تەوه: (إِنْ)، (إِنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ)، ئايا لە حالىكدا ئيوە كۆمەلئىكى زىدەرۆيىكار بوون، تيمە بيرخەرەوه تان، (قورئانى بيرخەرەوه تان) لى دووربخەينهوه؟!

ئەم تەعبىرە، كە دەفەرموى: ﴿أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾ (الزَّمْخَشَرِي) دەلى: (الْقَاءُ فِي قَوْلِهِ: ﴿أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾ لِلْعَطْفِ، عَلَى مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ، أَتُهْمِلُكُمْ وَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا) واتە: (ف) بۆ بادانەوهيه لەسەر شتىكى قرتينراو، كە بەو شيوەيه دەگونجى دابترى: ئايا پشتگويتان بخەين و، بيرخەرەوه تان لى دووربخەينهوه، بەهوى ئەوهوه كە ئيوە زىدەرۆيىكارن، يان لە حالىكدا كە ئيوە زىدەرۆيىكارن؟ ئەگەر بلى: (أَنْ)، يانى: (لِأَجْلِ)، بەهوى زىدەرۆيى ئيوەوه، تيمە بيرخەرەوه تان لى دووربخەينهوه، بەلام ئەگەر (إِنْ)، بى، واتە: لە حالىكدا كە ئيوە زىدەرۆيىكارن، تيمە قورئانتان لى دووربخەينهوه، بيرخەرەوه تان لى دووربخەينهوه؟

(الضُّرْبُ: الْقَرْعُ، وَهَذَا اسْتَعِيرَ لِلْقَطْعِ وَالصَّرْفِ)، (قَرْع): به مانای لیدانی شتیکه، به لām لیره‌دا خوازاراوه‌ته‌وه بو برینی شتیک و لادانی شتیک، وشه‌ی (صَفْح) پیشتەر باسماں کرد، به مانای لاته‌نیشت و ڕوو‌په‌ری شتیک دی، لیره‌دا ده‌لی: (مَصَدَر، صَفْح عَنْ كَذَا أَيْ: أَعْرَضَ، مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ، ﴿أَفْضَرِبْ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾، یعنی: أَفْنَصِفْ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا)، یانی: ئایا لاملتان تیبکه‌ین و، پشتگویتان بخه‌ین، به پشتگوێ خستن، یاخود (صَفْحًا: مَنصُوبٌ عَلَى النَّيَابَةِ عَنِ الظَّرْفِ، أَيْ: فِي مَكَانٍ صَفْحٍ مِثْلَ: ضَعُهُ جَانِبًا)، ﴿أَفْضَرِبْ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾، ئەمه (صَفْحًا) مه‌نصوبه، حاله‌تی ئیعرابییه‌که‌شی ئەوه‌یه، که ناییه بو (ظَرْفِ) یك، وه‌ك گوتراوه: (ضَعُهُ جَانِبًا)، له‌ولا دایینی، (ضَرَبَ عَنْهُ صَفْحًا)، واته: پشتگوئی خست و، ئەو شته‌ی لی دوورخسته‌وه‌و پئی نه‌دا.

بیگومان که ده‌فه‌رموی: ﴿أَفْضَرِبْ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾، هه‌مزه (أ) ه‌که بو پرسیارکردنی نکوولییکه‌رانه‌یه، که ئەویش دوو واتایان ده‌گریته‌وه:

١- (هَلْ نَتْرُكُكُمْ وَنَهْمِلُكُمْ؟)، ئایا وازتان لی بینین و پشتگویتان بخه‌ین؟

٢- (هَلْ نَتْرُكُ تَذَكِيرُكُمْ؟)، ئایا بیرخستنه‌وه‌ی ئیوه پشتگوێ بخه‌ین، واته: لیتان بگه‌ڕێن و، بیرتان نه‌خه‌ینه‌وه‌و ئاموژگارییتان نه‌که‌ین؟

که ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾، ئەمه دوو واتایان ده‌گریته‌وه‌ی:

أ- ده‌رخستنی پیگه‌ی به‌رزى قورئان و، ستایشکردنیه‌تی، به‌وه که ئەم قورئانه، به زمانیکی زۆر ڕوون و پاراو و ڕۆشن دابه‌زیئراوه.

ب- ڕه‌خنه‌گرتنه له بیپروایه‌کان، که‌لی عه‌ره‌ب به تاییه‌ت، که یه‌که‌م دویئراو بوون، دواى ئەوانیش هه‌ر که‌سیکی دیکه که بیپروا ده‌بی، ئەم قورئانه له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا به زمانیکی زۆر ڕۆشن نی‌ردراوه، که چی ئەوان گوئی بو ناگرن و پئی کارتی‌کراو نابن و، وه‌ری ناگرن.

که‌واته: له یه‌ك کاتدا، هه‌م ستایشکردنه بو قورئان، هه‌م ڕه‌خنه‌گرتنه له ناحه‌زانی قورئان و، له‌وانه‌ی قورئان ڕه‌فز ده‌که‌ن.

کورتە باسیک

له باره‌ی عه‌ره‌بیی بوونی قورئانه‌وه

له پینج برگه‌دا، ئەم کورتە باسه ده‌خه‌ینه‌پوو:

(١)- به زمانی عه‌ره‌بیی بوونی قورئان، له چه‌ندان ئایه‌تدا باسکراوه:

ئه‌وه که قورئان به زمانی عه‌ره‌بیی نێردراوه، واته: به زمانی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ی پێیان ده‌گوترێ: عه‌ره‌ب، زمانه‌که‌شیان پێی ده‌گوترێ: زمانی عه‌ره‌بیی (اللِسَانُ الْعَرَبِيّ) یاخود (اللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ)، ئەمه له زۆر شوێنی قورئاندا باسکراوه‌و جێی مشتومر نیه، که قورئان به زمانی نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌ب هاته‌وه.

بۆ وێنه:

١- ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (٣) الزخرف، ئێمه گیراومانه به قورئانیکی عه‌ره‌بیی به‌لکو بفامن.

٢- ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (٢) یوسف، واته: ئێمه به قورئانیکی عه‌ره‌بیی دامانبه‌زاندوه، بۆ ئه‌وه‌ی تێبیگه‌ن.

٣- ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا﴾ (٣٧) الرعد، واته: ئێمه گیراومانه به حیکمه‌تیک، به زمانی عه‌ره‌بیی، بێگومان حوکم لێرده‌دا به مانای حیکمه‌ته.

٤- ﴿وَإِنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (١١٢) ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾ (١١٣) ﴿عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ﴾ (١٩٤) ﴿بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾ (١٩٥) ﴿وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ﴾ (١٩٦) ﴿الشُّعْرَاءُ﴾ له سووره‌تی (الشُّعْرَاءُ) دا له هه‌موو شوێنه‌کان، خوا ﷻ ڕوونتر، ئه‌و راستییه به‌یان ده‌کات، که بریتییه له عه‌ره‌بیی بوونی قورئان:

واته: به دنیایی ئەم قورئانه دابه‌زێراوی پەرورەدگاری جیهانیانە، (روح الأمين) دایبەزاندووە بۆسەر دلی تۆ، تاكو تۆ لە وریاکەرەوان و ترسینەرەوان بی، بە زمانیکی عەرەبیی پۆشن، لە کتیبە پێشووەکانیشدا، ئەو باس و خواسی هەیە.

(۲)- بە عەرەبیی بوونی قورئان، لە یەك کاتدا دوو واتای هەن:

یەكەم: قورئان بە زمانی عەرەبییە، کە نەتەوێ عەرەب بە زمانی عەرەبیی قسە دەکەن، پێشتریش گوتمان، گەلی عەرەب زمانی خۆیان پێ پۆشن بوو، لەبەر ئەوەی باش لێی تێگەشتوون و، باش یەکدییان پێ تێگەیاندووە، بەلام زمانی نەتەوێکانی دیکەیان بە (أعجمي) ناوناو، لەبەر ئەوە بۆیان ناپۆشن بوون، هەلبەتە ئەوە بۆ نەتەوێکانی دیکەش هەر وایە، بابایەکی ئینگلیز، ئیسپانی، پرووسی، یابانی، کورد، فارس، تورک، هەموو ئەوانە زمانی خۆیان پێ پۆشن، پێی لێک تێکدەگەن و، پێی حالی دەبن، زمانی غەیری خۆیان، ئنجا عەرەبیی بێ یان هەر زمانیکی دیکە، پێیان ناپۆشن، ئەمە شتیکی پێژەییە، بەلام گرنگ ئەوەیە، عەرەبیی بوونی قورئان، ئەوە دەگەیهێنێ کە بە زمانی عەرەبییە، بە زمانی نەتەوێ عەرەب.

دووەم: هاو کات ئەوەش دەگەیهێنێ، کە قورئان بە شیوەیەکی پۆشن، کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا﴾ الزخرف، وەك چۆن ئەوە دەگەیهێنێ کە بە زمانی عەرەبییە، ئەوەش دەگەیهێنێ، کە بە زمانیکی پۆشن، یاخود پۆشکەرەوێ، یانی: شیوازی دابه‌زینی ئەم قورئانه، شیوازیکی پۆشن، بۆ هەر کەسێک کە شارەزای زمانی عەرەبیی بێ، بۆی پۆشن، بەلام کەسێک کە عەرەبیی نەزانێ، بۆ وی ناپۆشن.

(۳)- ئایا وشە غەیرە عەرەبیی لە قورئاندا هەن یان نا؟

لەو بارەوێ زانیان سێ رایان هەن:

یەكەم: هیچ وشەیهکی جگە لە عەرەبیی لە قورئاندا نیە، ئەم رایە ژمارەیهك لە زانیان تەبەننیان کردووە، لە نێویاندا: (الشَّافِعِي، أَبُو عُبَيْدَةَ، ابْنُ فَارَس، الطَّبْرِي، الْبَاقَلَانِي، الرَّازِي ... هتد).

دووهم: وشه ی جگه له عه‌په‌ببی له قورئاندا ههن، ئەم رایه گێردراوه‌ته‌وه له عه‌بدوللای کورپی عه‌بباس و عه‌بدوللای کورپی مه‌سعووده‌وه (خوا لییان پازی بئ)، هه‌روه‌ها له (وَهَبِ بْنِ مُنَّبَهٍ وَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَ عِكْرِمَةَ وَ مُجَاهِدَ وَ عَطَاءَ وَ ضَحَّاكَ) که هه‌موویان زانایانی شوینکه‌وتووانن، هه‌روه‌ها هه‌ر کام له (الزَّمْخَشَرِي، ابْنُ عَجِيْبَة، السَّيْوِي...) هی دیکه‌ش، پریان وایه وشه ی جگه له عه‌په‌ببی له قورئاندا ههن.

منیش پام وایه، که ئەوه جیی مشتومر هه‌ر نیه، که وشه ی نا عه‌په‌ببی له قورئان دا ههن.

سییه‌م: وشه ی نا عه‌په‌ببی تێدان، به‌لام عه‌په‌ب ئه‌و وشانه‌یان به‌ زمانی خو‌یان گو‌ کردوون و، عه‌په‌باندوو‌یانن، واته‌: وه‌ك چو‌ن هه‌ندیك وشه ههن، عه‌په‌ببی بوون، به‌لام کوردی‌تراون، بو‌ وینه، (کتاب) کورد کردوو‌یه‌تی به‌ کتیب، (قلم) کورد کردوو‌یه‌تی به‌ قه‌له‌م، هه‌روه‌ها گه‌لی وشه ی دیکه ههن، که کورد کورداندوو‌نی و، فارس فارساندوو‌نی و، زمانه‌کانی دیکه‌ش، به‌ شیوه‌ی خو‌یان گو‌یان ده‌که‌ن، سه‌رو گو‌یان شکاندوو‌ن، به‌ شیوه‌یه‌ك که له‌گه‌ل زمانه‌که‌ی واندا بگونجین، ته‌گه‌ر پیتیکیان تیدا هه‌بئ، که له‌ زمانی واندا نه‌بئ، ئه‌و پیتانه‌ی له‌ زمانی خو‌یاندا ههن، له‌ جیاتنی ئه‌وان دایاناون.

هه‌لبه‌ته‌ ئەم رایه‌ی سییه‌م ئەوه‌ی دووه‌میش ده‌گریته‌ خو‌ی.

(السَّيْوِي) دوو کتیی ههن له‌و باره‌وه‌:

أ- المَتَوَكَّلُ فِيمَا فِي الْقُرْآنِ مِنَ الْمُعْرَبِ).

ب- (المُهَذَّبُ فِيمَا وَقَعَ فِي الْقُرْآنِ مِنَ الْمُعْرَبِ).

له‌و دوو کتیه‌یدا، به‌ چه‌ند سه‌نه‌دیك ده‌بیاته‌وه سه‌ر هاوه‌لان و، ده‌بیاته‌وه سه‌ر شوینکه‌وتووان، که وشه ی نا عه‌په‌ببی له قورئاندا ههن، ئەو ده‌لی: وشه ی ده‌ (١٠) زمانی جیاواز له قورئان دا ههن: (الْحَبَشِيَّةُ، وَالْفَارَسِيَّةُ، وَالرُّومِيَّةُ، وَالْهِنْدِيَّةُ، وَالسَّرْيَانِيَّةُ، وَالْعَبْرِيَّةُ، وَالنَّبَطِيَّةُ، وَالْقَبْطِيَّةُ، وَالتُّرْكِيَّةُ، وَالزَّنَجِيَّةُ، وَالْبَرْبَرِيَّةُ). واته‌: ئەو

وشانەى كە لە قورئاندا ھەن، ھەندىكىان دەگەرپنەو ھە بۆ زمانى ھەبەشەو،
ياخود بۆ فارسىي، ياخود بۆ رۆمىي، يان بۆ ھىندىي، يان بۆ سۈرەييانىي، يان
بۆ عىبرانىي، يان بۆ نەبەطىي، يان بۆ قىبطىي، يان بۆ زمانى توركىي، يان
زەنجىي، يان بەربەريي.

بەلكو ئەگەر وردتر سەرنج بدرى، وشەى كوردىيش ھەن: كە كوردىي و
فارسىي ريشەيان يەكەو رەنگە زمانى دىكەش پەيدابن.

(٤)- ھەشت ووشەى نا عەرەبىي بەئەوونە:

١- سَجِيل. ٢- الْمَشْكَاة. ٣- الْيَم. ٤- الطُّور. ٥- أْبَارِيق. ٦- إِسْتَبْرَق. ٧- سُنْدُس.
٨- زَرَّاي.

ھەموو ئەو وشانە، نا عەرەبىين، بۆ وینە: (سَجِيل) ئەوانەى شارەزای زمانى
فارسىين، وەك (الطَّبْرِي) و (فَخْر الدِّين الرَّازِي)، كە ھەر فارس بوون، دەلین:
(سَجِيل) لە سەنگى گلەو ھاتو، سەنگى گل، واتە: بەردى قور، بەلام پیتی
(گ) لە عەرەبىیدا نیە، بۆیە (ج)یان بەکارھێناو، (سَنَج جـ)، دوايش تىکیاندا
دەغم کردوون و بۆتە (سَجِيل).

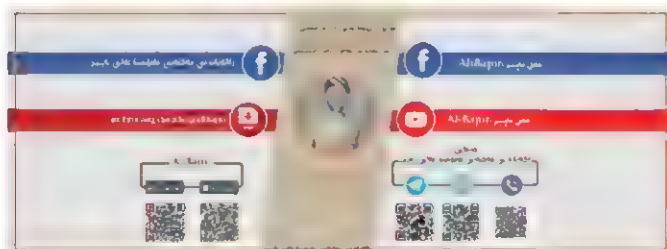
وشەى (زَرَّاي) کوى (زَرِي)ە، كە لە راستىدا ژیر پێیە، بەلام پیتی (ژ)و پیتی
(پ) لە عەرەبىیدا نین، بۆیە لە جياتى (ژ)، (ز)یان بەکارھێناو، لە جياتى
(پ)، (ب)یان بەکارھێناو، كەواتە: ژیر پێیەكە بۆتە: (زَرِي) بە (زَرَّاي) کويان
کردۆتەو ھەو عەرەبان دوویانە.

ھەروەھا وشەکانى دیکە: (الْمَشْكَاة، الْيَم، الطُّور، أْبَارِيق، إِسْتَبْرَق، سُنْدُس)
ئەوانىش ريشەى عەرەبىيان نیە، ئنجانەك ئەو ھەندە، بەلكو ناوى پێغەمبەرەن
(عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، بەبى ھەلاواردن، جگە لە (ھود وصالح)، كە وا پێدەچى
عەرەب بووبن، ئەگەرنا ھەر كام لە وشەکانى (إِبْرَاهِيم، إِسْمَاعِيل، إِسْحَاق، يَعْقُوب،

شُعَيْب، يُوسُف، مُوسَى، عِيسَى، نُوح، إِبْرَاهِيمَ، آدَمَ، لُوطَ) و گەلیك ناوی دیکەش، لە قورئاندا هەن، هێ پێغەمبەرەکان و جگە لە پێغەمبەرەکان، بۆ وێنە: (الْقَمَان) ئەوانە هێچ پەیوەندییان بە زمانی عەرەبییەوه نیه.

(٥) - عەرەبیی بوونی قورئان، لە گەڵ هەبوونی وشە ناعەرەبییەکاندا، ناکۆک نیه:

چونکە هێچ زمانێک لە دنیا دا نیه، زمانێک بێ، پاك بێ لە وشە یانایی، لە وشە ی جگە لە خۆی، هێچ زمانێک نیه، لە بەر ئەوەی هێچ نەتەوهیهك نەبووه، زمانێک بۆ خۆی دابنێ و، هێچ پەیوەندیی نەبێ بە زمانەکانی دیکەوه، لە ئەسڵدا مرقایەتی پێشتر بە یەک زمان قسە ی کردووه، دوا یی وردە وردە، لێک دوورکەوتوونەوه، لە هەر شوێنێکی جوگرافی یی وردە وردە لە هجە بووه، دوا یی بۆتە زمانێکی سەر بەخۆ، ئیستأ چوار هەزار زمان لە جیهاندا هەن، بۆیه عەرەبیی بوونی قورئان، بە هەردوو واتایەکی، کە بە زمانی نەتەوهی عەرەبهوه، بە مانای شیوازیکی پۆشنه، لە گەڵ هەبوونی وشە ی زمانەکانی دیکەدا کە یانایی، ناکۆک نیه^(١).

(١) بۆ نووسینی ئەم پاسە، تا پادەیهك لە تەفسیری (إعراب القرآن) ی (مُحَيِّ الدِّين دَرَوِيَش) بەرگی (٩) لاپەرە (٦٤ و ٦٥)، سوودم وەرگرتوه.

مه سه له ی دووهم:

خوایا زۆر له پیغه مبه رانی له گه له پیشووه کاندایا ناردوون و، ئەو گهل و کۆمه لگایانه، هەر پیغه مبه ریکیان بۆ هاتبی گالتەیان پیکردوون و، خواش هه چهنده ئەو گهل و کۆمه لگایه بیپروایانه، لهو خه لکه ی پوژگاری پیغه مبه ری، به زه برتر بوون و، به توانا تر بوون، به لام فه وتا ندوونی و، بوونه به سه رهاتی میژووی، مه گهر له گو شه و که ناری کتیه کانی میژوودا بۆیان بگه ری، ئەگه رنا بوونیان نه ماوه:

خوایا ده فه رموی: ﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾ ٦ ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ﴾ ٧ ﴿فَاهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ﴾ ٨

شیکردنه وی ئەم ئایه تانه، له چوار بر گه دا:

١- ﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾، زۆر پیغه مبه ریشمان له پیشووه کان دا ناردوون، (گم) وهك پیشتر گوتمان: (گم الخبریه بمعنی الکثیر، وهو منصوب علی المفعولیة لـ «أَرْسَلْنَا»)، ﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾، واته: (کثیراً أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ)، زۆر له پیغه مبه رانمان له گه له پیشووه کاندایا، رهوانه کردوون، (الأوّلین) کۆی (الأوّل)ه، واته: سه رهتا، پیشوو.

٢- ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ﴾، واته: هیچ پیغه مبه ریکیان بۆ نه هاتوه، ئەو گه له پیشووانه، مه گهر گالتەیان پیکردوه، گالتە پیکردن به وانی دیکه، نیشانه ی نه فامیی و کهوده نییه، به تاییهت خه لکی دوا کهوتوو، خه لکی کهوده ن، گالتە به شتیکی تازه ده کات، شتیکی نامۆ که نهیدی و، نه بیستی، که مه رج نه شتی که نه تیدی و نه تبیستی، خراب بی، ههروهك مه رج نه، هه ر شتی که له گه لی راهاتبووی و خووت پیوه ی گرتبوو، پیی ئاشنا بووی، شتیکی باش بی، زۆر شتی هه له و په له هیه، خه لك له گه لی

رادى و خووى پىوه ده گرى، زۆر شتى نامۆش ههيه، زۆر باشه به لām خه لك جارى پىي ئاشنا نه بووه، تىي نه گه يوه، به زۆرى وایه، گالته كردن نیشانه ی نه زانیی و نه فامیه.

که ده فهرموى: ﴿وَمَا يَأْنِيهِمْ مِّنْ نَّيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ﴾ ههچ پىغه مبه رىکیان بۆ نه هاتوه، مه گهر گالته یان پىکردوه، واته: ههچ پىغه مبه رىکیان له ههچ حالیکدا له حاله کانیان بۆ نه هاتوه، مه گهر گالته پىکردنیان به راورد بووه، له گه ل هاتنى ئه و پىغه مبه ره دا بۆیان، واته: هه رکه بۆیان هاتوه، ئه وانیش گالته یان پىکردوه.

٣- ﴿فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا﴾ که سانیك و کۆمه لانیکیان فه وتاندن له وان به زه برتر بوون، راناوی ﴿مِنْهُمْ﴾ ده چیه وه بۆ بیروایه کانی قوربه شی هاوچه رخى پىغه مبه رى، واته: که سانیکیان که له وان به زه برتر به توانا تر بوون، فه وتاندوون. (البطش: الإضرار القوي، الأخذ بشدة)، زیانگه یان دنیکی به هیزو، توند گرتن.

پیم وایه وشه ی (بطش) له کور دیدا یانی: زه برو په لاماردان، واته: په لامارو زه بریان توندتر بوو، له گه ل ئه وه شدا نه یان توانی له سزای خوا ده رباز بن.

٤- ﴿وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأُولَٰئِكَ﴾ به سه رهاتى پىشووانیش رابرد، واته: تیه پین و بوونه به سه رهات، وشه ی (مَثَلٌ) به مانای شیوه و سیه ت و هه وāl دى، واته: (مَضَىٰ مَثَلُهُمُ الْعَجِيبَةُ)، حاله سه رسوره ی نه ره که یان تیه پى، (وَمَضَىٰ الْمَثَلُ كِنَايَةً عَنِ اسْتِصَالِهِمْ لِأَنَّ مَضَى الْأَحْوَالِ يَكُونُ مُضِيًّا أَصْحَابَهَا، فَهُوَ فِي مَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿فَقُطِعَ دَائِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ٤٥) که ده فهرموى: هه وāلیان یاخود وینه یان، یان سیه تیان تیه پى، ئه مه کینایه یه بۆ کۆتایى هاتنیان، چونکه کاتیک حالیک کۆتایى دى، که خاوه ن حاله که کۆتایى هاتبى، ئه مه وهك ئه و ئایه ته موباره که یه که له سووره تی (الأنعام) دا خوا ی پهروه ردگار ده فهرموى: ﴿فَقُطِعَ دَائِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ٤٥ واته: ئه و کۆمه له ی سته میان کردبوو، دوا یان برا، [ئنجا نه گهر دوا یان برى، واته: پىشیان پىشت ته وāو بووه] و ستایش بۆ خوا ی پهروه ردگارى جیهانیان.

کهواته: وشەى (مَضَى أَي: سَلَفَ وَتَقَدَّمَ)، واتە: تێپەرى و رابرد، دەگونجى لێره دا مەبەست ئەوه بى: (حِكْيَ خَبَرُهُمْ سَابِقًا)، پێشتر هەوالەکیان گیردرايهوه، یاخود مەبەست ئەوه بى که تێپەرىن و، بوونه پەندى زەمانە.

لێره دا پێویستە ئەوه بڵێن: که ئەمە هەمووی دلدانەوه بووه، بۆ پێغەمبەرى خاتەم ﷺ، هەروەها بۆ شوێنکەوتووانى و بۆ هەموو ئەوانەى له پێی پێغەمبەرى کۆتاییهوه دەپۆن و، خەلکی پۆزگارى خۆیان، بى پزیریان بەرانبەر دەنوینن، ئنجا بە شیوهی گالته پیکردن بى، بە شیوهی تۆمەت بۆ هەلبەستى بى، بە شیوهی له پشت پەردەى پەشەوه تەماشاکردن بى، واتە: وامەزانه که تۆ ئەى پێغەمبەر! ﷺ یە کهم پێغەمبەریکی که گالتهت پیکرابى، له لایەن گەلە که تەوه، یان تۆمەتبار کرابى، یان ئازار درابى، بە لکو پێغەمبەرانى پیشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هەموویان وابوون.

ئەم ئایەتە موبارەکه که دەفەرموى: ﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾، واتە: زۆرمان پێغەمبەر ناردوون، له گەلە پیشوووەکاندا، یانی: پێغەمبەران زۆر بوون و هەر ئەوەندە نین، که خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾ (النساء، ۱۶۴) ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ﴾ (۷۸) ﴿غَافِرٍ، هەیانە بە سەرھاتیان بە سەرتدا خوێندۆتەوه، هەیانە بە سەرھاتیان بە سەرتدا نەخوێندۆتەوه، واتە: هەیانە ناویان هێناوه و هەشیانە ناویان نەهێناوه.

ئایەتە کهى دیکە دەفەرموى: ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾، هیچ پێغەمبەریکیان بۆ نەهاتوه، ئەو گەلە پیشووانە، مەگەر گالتهیان پیکردوه، ئەمەش ئەوه دەگەیه نى، که گالته پیکرانى پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، هەلاوردنى تیدا نەبووه، هیچ پێغەمبەریک نەهاتوه، گەلە کهى گالتهى پى

نەكات، ئنجا ئېرە باسى گالتە پېكردن دەكات، لە شوینی دیکە باسی بە درۆ دانان دەكات، لە شوینی دیکەدا باسی تۆمەتبار کردن دەكات، بەووە کە بە جادووگەر، یان بە کاهین، یان بە شاعیر، یان بەووە کە دەیانەوێ خۆیان بەسەردا فەرز بکەن.

کەواتە: ئەو پێغەمبەری خاتەم ﷺ! ھەروەھا ئەو ئەوانەوێ لە پێی پێغەمبەری خاتەمەووە دەپۆن! کاتیک ئێوەش لەگەڵ خەڵک و کۆمەڵگای خۆتاندا، پووبەپووی گالتەپێکران و تۆمەت بۆ کران و، ئەزیزەت و ئازار دران و، بە درۆ داندران دەبنەووە، وامەزانن کە بەس ئێوەن، بەلکو ئەووە عادەتی ھەموو گەلان بوو، کە دژ بە پێغەمبەران بوون، کە زانیویانە پەيامی پێغەمبەران بەزم و بازارێ وان تیکدەدات، عادەتیان وابوو کە گالتەیان پێکردوون، ھەلبەتە گالتەپێکردنەکە، بە زۆری لەلایەن سەرکردەکانەووە و ئەوانەووە بوو، کە بەلا دەست و ھوکمران بوون، چونکە خەڵکی دیکە بۆ دەسەلات، توانای نەبوووە گالتە بە پێغەمبەران بکات و، بە درۆیان دابن، بەلام خوا ﷻ پالێ دەداتە لای ھەمووان، لەبەر ئەوەی خەڵکەش شوێن ھوکمران و دەسەلاتدارەکانی خۆیان کەوتوون، لەو گالتە پێکردن و بە درۆ دانان و، تۆمەت بۆ کردنانەو پێغەمبەراندا، ئنجا ئەمە دلدانەووەیە بۆ پێغەمبەری خاتەم ﷺ، بۆ ھەر کەسێک لە پێی پێغەمبەری خاتەمەووە دەپوا، کە ئەووە شتیکی ئاسایی و سروشتییە، شتیکی چاوەروان کراوە، تۆش لە پێغەمبەرانێ خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) زیاتر نی، کە ئەوان گالتەیان پێکراوە، بە تۆش بکری، بێگومان ئەووە دلدانەووەیەکی گەورەو، بەرچاو پوونییەکی باشیشی تێدایە، کە مەرۆف باشتەر بزانی لە مێژوودا چی گوزەراوە؟ لە واقعی ئیستاشدا کە ئەووە دەبینی، لە جیاتی دڵ پێ ناپەرەت بوون، ئینسان دەبێ دلی بە خۆی خوش بێ و، بلی: ھەمان شتی کە بەسەر پێغەمبەران ھاتو، بەسەر ئیمەو مانانیش دی، کەواتە: دیارە ئیمەش لە پێی پێغەمبەرانەووە دەپۆین!

مەسەلەى سێهەم:

کافەرەکان دان دینن بە بەدیھێنەراییەتیی و خواوەندارێتیی خوادا بۆ گەردوون، ئەو کەسەى زەمینی بۆ پراختوون و، بۆى ئامادە کردوون، پێى بۆ تیدا داناون و، ئاویشى بە ئەندازە بۆ دابەزاندوون و، زەوى پێى ژياندۆتەوهو، تێکپرای جووتەکانیشی دروستکردوون، هەروەها کەشتیەکان و ئازەلەکانیشی بۆ بارو سوار دروستکردوون، تاكو بەهرەیان لى وەرەگرن و، لە کاتى سواربوونیاندا خوا بە پاك بگرن و، یادى چاکەکانى خوا بەسەرخۆتانەوه بکەنەوه:

دواى ئەوهى لە ئایەتەکانى پێشوو، خوا ﷻ باسى ھەر کام لە قورئان و، پاشان باسى ڕەوانە کرانى پێغەمبەرانى کرد، بە تايبەت پێغەمبەرى خاتەم موحمەد ﷺ، کە سەرقاڤلەى پێغەمبەران و کۆتاییانە، باسى لامى بێپروايەکانیشی کرد، ھەم لە شوێنکەوتنى پێغەمبەر ﷺ، ھەم لە پەپرەوى کردن لە قورئان.

ئنجـا خوا ﷻ باسى بەدیھێنەراییەتیی و پەروەردگارێتیی خۆى دەکات، کە لە لای بێپروايەکان شتێكى سەلمێتراوه، ھەندىك کەس وادەزانى، کە خواناسیى لەگەڵ بێپروایى دا، دژ ناوەستى و، مانای وایە ھەر کەس خواى ناسى، بێپروا نیە!! بەلام ئەو ھالىى نەبوونە، لە چەمك و واتای ئیمان، ئیمان بریتى نیە لەو ھى خوا بناسى، یان پێغەمبەر ﷺ بناسى، یان قورئان بزانی، یان بزانی کە ڕۆژى دواى ھەيە، بەلكو ئیمان بریتىە لە دەرکردنى ئەو راستییانەو، راستى بەدیھێنەراییەتیی و پەروەردگارێتیی و خواوەندارێتیی خوا، پاشان کتیب و بەرنامە بوونى قورئان و، راستى ڕەوانە کرانى موحمەد ﷺ، راستى ھەبوونى ڕۆژى دواى، دەبى ئەو راستییانە بە عەقل دەرک بکەى، بەلام بە دلێش وەریان بگرى و، پەسندیان بکەى، ھەروەها بە زمانیش دانیان پێدا بێنى، بە کردەوێش بەو پێیە بەرپۆھ بچى و ڕەفتار بکەى، کەواتە: ئیمان تەنیا دەرکردنى ئەو راستییانە نیە، تاكو ھەر کەسێك ئەوانەى، یان ھەندىك لەوانەى دەرککرد، بە بروادار لە

قەلەم بدری.

خوایێڤ ده فەرموێ: ﴿وَلَيْنَ سَأَلْنَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ خَلَقْنَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لَتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾﴾

شیکردنه و هی ئه م ئایه تانه، له سیژده برگه دا:

١- ﴿وَلَيْنَ سَأَلْنَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ خَلَقْنَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾
 ته گهر لیان پیرسی: کێ ئاسمانه کان و زهوی هیناونه دی (و)، له نه بوونه وه په یدای کردوون، به جه ختکردنه وه ده لێن: (خوای) زالی زانا هیناونه دی.

واته: خوای بالادهستی زانا په یدای کردوون، له حالیکدا دان به پهروه ردگار یتیی و، به دیهینه رایه یتیی خوادا دینن، که چی له په رستیدا هاوبهش په یدا ده کهن و، هاوبهشی بو داده نین، یاخود له بنه په ته وه ئه وه ناپه رستن و جگه له وه ده په رستن، که ئه وهش دژ یه کیی (تَنَاقُضٌ) ه، له واندا، چونکه ئه ی مروف! مادام خوا خاوهن و به دیهینه رو پهروه دگاری کهون و کائیناته، به خوشته وه، عه قل و مه نتیق خوازیاری ئه وهن، که بهس ئه وه خوایهش خوۆتی ته سلیم بکه ی و، به ندایه یتیی بو بکه ی و ئه و په ری ملکه چیی و، به ندایه یتیی و خوشویستن و، به به رزو مه زن گرتن و، ریزلیگرتن و، پشت پی به ستنی بو ئه نجام بده ی.

شایانی باسه: ئه وه راستیه که بیروایه کانی روژگاری پیغه مبه ر ﷺ، هاوبهش بو خوا دانه ره کانی کومه لگای پیغه مبه ری خوا ﷺ، دانیان به به دیهینه رایه یتیی

خوادا هیڤاوه، به‌لام جگه له‌ویان په‌رستوه، به‌لای که‌مه‌وه له‌ چوار شوینی
قورئاندا هاتوه:

١- ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۝١﴾
الزخرف.

٢- ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ۝١١﴾ العنكبوت.

٣- ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٢٥﴾ لقمان.

٤- ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَتُ ضُرِّيَّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هِيَ
مُمْسِكَةٌ رَّحْمَتَهُ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ۝٣٨﴾ الزمر.

له‌ هه‌ر شوینه‌دا، به‌ ته‌عبیرو شیوازیکی جیاواز له‌وانی دیکه‌ هاتوه، به‌لام
له‌ نیوه‌پوکیاندا، هه‌مووی هه‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌ دانیان هیڤاوه، به‌دیینه‌رایه‌تی و
په‌روه‌دگاریتی و خاوه‌نداریتی خوادا ﷻ، ئه‌مه‌ش سێ راستییان ده‌گریته‌ خوی:

أ- خوا ناسیی شتیکی زگماک و خواپرسکه، له‌ ده‌روونی هه‌ر مروؤفیکدا.

ب- هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان، که‌ به‌ هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ر ناوزه‌د کراون، خوا نه‌ناس
(مُلحد) نه‌بوون.

ج- هاوبه‌ش بۆ خوا دانان، یاخود په‌رستنی جگه‌ له‌ خوا، چ وێرای خوا، چ به‌ ته‌نیا،
به‌دلیایی شتیکی دژ یه‌ک (مُتَنَاقِض) ه، هه‌ر بۆیه‌ش له‌ سووپه‌تی (العنکبوت) دا، خوا
ﷻ ده‌فه‌رموی: ﴿فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ۝٦١﴾، یانی: که‌واته‌ به‌ره‌و کوی لاده‌درین؟ مادام دان

به به‌دییه‌نهرایه‌تی خوادا دینن، ده‌بی هەر ئه‌ویش به‌رستن، ئیدی بوچی لاده‌درین و ویستی خۆتان له ده‌ست داوه‌؟.

دوایی خوا ﷻ که ده‌فه‌رموئ: ﴿خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾، ده‌گونجی ئەمه قسه‌ی هاوبه‌ش بو خوا دانه‌ره‌کان بی، ده‌شگونجی فه‌رمایشی خوای موته‌عال بی، که خۆی به‌و دوو وه‌سفه‌ پیناسه‌ ده‌کات، ئه‌وپه‌ری عیززه‌ت و بالاده‌ستی و زالیی و، ئه‌وپه‌ری زانایی، به‌لام ئه‌وه‌ی دیکه‌ که دی و باسی ئه‌وه‌ ده‌کات: زه‌وی بو ئاماده‌ کردوون و، پری بو تیدا داناون، تاکو به‌ پریه‌کاندا بگه‌نه ئامانجه‌کان و، ئاوی به‌ ئەندازه‌ له‌ سه‌ری را بو دابه‌زاندوون و، زه‌وی مردووی پی ژيانده‌وته‌وه‌و، جووته‌کانی هه‌موو هیانوه‌ دی و، که‌شتیه‌کان و ئاژه‌له‌کانی بو په‌خساندوون، تاکو بو بارو سوار به‌کاریان بینن، بیگومان ئه‌وه‌ فه‌رمایشی خواجه ﷻ، نیاوخنێ کردوه‌ له‌گه‌ڵ قسه‌کانی ئه‌واندا، تاکو دژیه‌کیی ئه‌وان و، ناکۆک بوونی هه‌لوێسته‌که‌ی ئه‌وان، له‌گه‌ڵ عه‌قل و لوژیکدا، زیاتر ده‌ربخات.

٢- ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾، ئه‌و که‌س (خوا)‌ی زه‌وی بو ئیوه‌ گێراوه‌، به‌ رایه‌خ، خوێنراویشه‌ته‌وه‌: (مه‌هاد) و هه‌ردووکیان به‌ مانای (فراش و بساط)‌ن، شتیك که‌ راده‌خری، رایه‌خ، هه‌روه‌ها (مه‌هد) به‌ مانای بی‌شکه‌و لانکه‌و جو‌لانه‌ دی، که‌ مندالی گچکه‌ تیدا ده‌خه‌ویتری و پشوو ده‌دات، واته‌: خوا ﷻ زه‌وی بو ئیوه‌، والیکردوه‌: بی‌شکه‌و لانکه‌ی مندال، چون تیدا راده‌ژێتری و پشوو ده‌دات، بی ئه‌وه‌ی مندال به‌خات، زه‌ویش بو ئیوه‌ به‌هه‌مان شیوه‌یه‌، زه‌ویش به‌لای که‌مه‌وه‌ پینج جو‌ره‌ خولانه‌وه‌ی هه‌ن:

١- خولانه‌وه‌ی به‌ ده‌وری خۆیدا، که‌ ده‌بیته‌ هۆی په‌یدا‌بوونی شه‌وو رۆژ.

٢- خولانه‌وه‌ی به‌ ده‌وری خۆردا له‌ ماوه‌ی سالیکدا، که‌ ده‌بیته‌ هۆی په‌یدا‌بوونی چوار که‌شه‌کانی سال.

٣- خولانه‌وه‌یه‌ك له‌گه‌ڵ خۆرو کۆمه‌له‌ی خۆردا، به‌ده‌وری دالی راوه‌ستاودا.

۴- پاشان سوورانەوہیەکی دیکە، بە دەوری چەقی کەھکەشاندا.

۵- دواپی سوورانەوہیەکی دیکە لەگەڵ کەھکەشاندا، بەلای کەمەوہ زەوی ئەم پینچ سوورانەوہیە هەن، کەچی ئیمە هەستیان پێ ناکەین، لە حالیکدا خولانەوہی زەوی بە دەوری خۆیدا، بە خێرای (۳۰) کم لە خولەکیک دایەو، سوورانەوہی بە دەوری خۆدا بە خێرای (۳۰) کم لە چرکەیک دایە، واتە: شەست هیندە خێراتر لەوہی بە دەوری خۆیدا دەخولیتەوہ، بە دەوری خۆدا دەخولیتەوہ، بۆیەش خوا ﷻ زەوی بۆ چواندووین بە بێشکەو، لانکەو، جۆلانە، لەبەر ئەوہی ئەو جۆلانەوانە هەن، وەك چۆن بێشکەو لانکە، پازاندن و جۆلانی هەیه، بێ ئەوہی ئەو کۆرپەیهی، یاخود ئەو مندالە تییدایە بێخاتە خواری، یاخود: وەك چۆن فەرشیك یان بەرەیهك رادەخەي و خەلك لەسەری دادەنیشی، ئاوا خوا ﷻ زەوی بۆ ئیمە راخستوہ.

۳- ﴿وَجَعَلَ لَكُم فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾، رێیەکانی بۆ ئێوہ لەویدا داناون، بەلكو بەو رێیانەدا رێی راست بگرن و بگەنە ئامانج.

(سُبُل) کۆی (سَیْل)ە، واتە: خوا وایکردوہ ئەو توێکلی زەوییه، ئیمە بتوانین رێیانێ تێدا دابنێین، بۆ وێنە با بیهێنینە بەرچاوی خۆمان: ئەگەر توێکلی زەوی، کە ئیمە لەسەری، پۆلا بووایە، ئاسن بووایە، کانزایەك لە کانزاییەکان بووایە، یان بەرد بووایە، بێگومان ئەو کاتە رێ تێدا دانانی، مەحال دەبوو، یان زۆر زۆر زەحمەت دەبوو.

﴿لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾، بەلكو بەو رێیانەدا رێی راست بگرن و، بگەنە ئامانج، (الْهَدَايَةُ حَقِيقَتُهَا: الدَّلَالَةُ عَلَى الْمَكَانِ الْمَقْصُودِ، وَتُطْلَقُ عَلَى تَعْرِيفِ الْحَقَائِقِ الْمَطْلُوبَةِ)، چیهتی هیدایەت رێ پێشاندانە بەرەو شوێنی مەبەست و، بەکاریش دەهێنرێ بۆ ناساندنی راستییەکان، بەلام لێرەدا وایدەچی، زیاتر مەبەست ئەوہ بێ، بەو رێیانەدا بگەنە ئامانج، ئەو رێیە راستانە بگرن و، لێیانەوہ بگەنە ئەو ئامانج و مەبەستانە دەتانەوین.

٤- ﴿وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يَقْدَرُ﴾، ههروهه ها ئه وه که سه ی به ئه اندازه ئاوی له سه ریوه دابه زاندوه، (الَّذِي) هه مه یان، هه مه ئه وه ی پێشیان و، ئه وه ی دواییان که دی و سێ جار دووباره بۆته وه: (إِسْمُ الْمُوصُولِ) ه، دووباره کراوه ته وه له بهر گرنگیی پێدان، پێشی ده فره موێ: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾، دیاره ئه گهر خوا ﷻ (الَّذِي) یشی به کارنه هیئابایه، هه ره فره مووبای: (وَجَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا)، یاخود فره مووبای: (وَنَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ)، ههروهه ها هی دواتریش له پرووی پێزمانیه وه، هه ره دروست بوو، به لام سێ جار ان ئه وه ناوی مه و صوولهی دووباره کردۆته وه، له بهر گرنگیی پێدان.

﴿وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يَقْدَرُ﴾، {ئه وه که سه ئاسمانه کان و زه وی هیانوه دی و، خاوه نی گه ردوونه، به سه رو خواریه وه}، که له سه ریوه ئاوی به ئه اندازه دابه زاندوه، (يَقْدَرُ) واته: (يَمِقْدَارُ)، به ئه اندازه، به وه ئه اندازه یی بۆ ژیا نی ئیوه پێویسته، نه ک په کتان له سه ری بکه وی، هینده که م بێ، یاخود هینده زۆر بێ، ژیان و گوزه رانتان تال بکات، وه ک له هه ندی شوین که له ئه اندازه زیاتر، ئاو داده به زی، به شیوه ی باران و به فرو ته زره، ده بیته هو ی لیژما و لافاو، تۆفانه که ی نوو حیش ناوداره.

٥- ﴿فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا﴾، {به و ئاوه که له سه ریوه دامانبه زاندوه}، سه ره زه مینیکی مردوومان پێ ژیا نده وه، (أَنشَرْنَا: الْإِنشَارُ: الْإِحْيَاءُ)، واته: زیندوو کردنه وه، ژیا نده وه، له بهر ئه وه ی مردوو له شوینی خو ی چه سپاوه، به لام زیندوو ده جوو لی و بلا و ده بیته وه، (أَنشَرْنَا) له (نَشْرُ) وه هاتوه، یا نی: بلا و کردنه وه، چونکه له ئه نجامی ئه وه دا، که ژیا نداران هه ره له پرووه که وه بگه ره، هه تا زینده وه ران و په له وه رو ئاژه لآن و، ...هتد، له ئه نجامی ئه وه دا که ژیا نیان تیدا یه، جموجۆل و گه شه کردن و هات و چۆیان ده بی، وشه ی (مَيِّتًا) خویندرا ویشه ته وه: (بَلْدَةً مَّيِّتًا)، که له زۆر شوینی قورئاندا، هه مه به زه نه ش هاتوه و، هه مه به گیره ش هاتوه و، هه ره یه ک واتاشیان هه یه.

(۶) ﴿كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ هەر بەو شیوەیەش دەردەهێژینەو، (أَي: مِثْلَ ذٰلِكَ الْإِنْتِشَارِ، تُخْرَجُونَ مِنَ الْأَرْضِ بَعْدَ فَنَائِكُمْ)، واتە: وەك چۆن ئیستا لە ئەنجامی دابەزێرانی ئاو لە سەرێو، سەر زەوی دەژێیتەو، ئەو سەر زەوییە مردو، جاریکی دیکە دەکەوێتەو جموجۆل، بە هەمان شیوە ئیوەش هەر بەو شیوەیە دەردەهێژینەو، واتە: زیندوو دەکړینەو، جەستە کانتان لە زەوی دەهێژینەو، وشە (تُخْرَجُونَ) واتە: دەردەهێژینەو، خوێنراویشەتەو: (تَخْرُجُونَ)، بەو شیوەیە دینەو، واتە: هەم بکەر نادیار (مَجْهُولُ الْفَاعِلِ)، هەم بکەر دیار (مَعْلُومُ الْفَاعِلِ)، هاتو.

(۷) ﴿وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا﴾ هەر وەها {خَوَّا} کە بە دیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە، ئەو زاتەیه کە هەموو جووتەکانی هێناو، (فَيَطْلُقُ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنَّهُ زَوْجٌ لِأَخَرٍ مِّثْلَ الشَّفْعِ)، وشە (أَزْوَاج) کۆی (زَوْج) ه، (زَوْج) یەش ئەو یە شتێک لە گەڵ شتێکی دیکەدا، کە لە بەرانبەر یەتی، پێکەو دەبن، بە هەر کامیان دەگوتری: (زَوْج)، ئەو (زَوْج) ی ئەو، ئەویش (زَوْج) ی ئەو، ئنجا ئەو لە مەروفا، لە ئاژەلاند، تەنانت لە شتەکانی دیکەش دا، وەك پێلاو و، نەعل، گۆرەوی و ئەو شتانە ی دووان، بە هەر کامیکیان دەگوتری: (زَوْج) نەك هەتا پێکەو نەبن وشە (زَوْج) یان بۆ بەکارنەیت، بە لکو (زَوْج) بۆ هەر کامیکیان بەکار دی، ئنجا ئایا لێرەدا مەبەست لە (أَزْوَاج)، تەنیا جووتەکانی ژيانداران، واتە: ڕووەك بە هەموو جوړەکانیەو، ژيانداران بە هەموو جوړەکانیەو، هەر لە زیندەو ڕە گچکەکانەو بگر، هەتا درشتەکان، دوا یی پەرەو ڕەکان، دوا یی خشۆکەکان، ئاژەلان و، دڕندەکان، تاكو دەگاتە مەروفا، ئایا مەبەست پێی ئەو یە، یاخود مەبەست پێی هەموو دروستکراوەکانە؟! لە راستیی دا هەردووکیان دەگریتەو، وەك لە شوینی دیکەدا، هەم لە سوو پەتی (یس) داو هەم لە سوو پەتی (الذاریات) دا، خوا ﷻ باسی ئەو ی کردو، کە دەفەرموی: ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (۹۱)، واتە: لە هەر شتێک جووتمان دروست کردو، (زَوْج) واتە: جووت، لە هەموو شتێک، کاتی خۆی وایان زانیو، تەنیا لە ژيانداراندا جووت هەیه، بەلام ئیستا دەرکەوتووە کە هیچ ڕووەکی نە، نیرو میی نەبی، ئنجا هەیه نیرو

مییەكەى بە جیان، وەك دارخورماو، ھەيە نێرو مییەكەى لە نێو خۆى دایە، وەك گەلێك لە گوڵ و پرووھەكان، بەلكو ئیستا دەرکەوتو، كە ماددەى بى ژيانیش، جوړیك لە جووتیتی تیدایە، كە لە سى بەش پێك دى: نێوك، كە لە پڕۆتۆن و نیوترون پێك دى، پڕۆتۆن (proton) بارگەيەكى موجیبی ھەيە، بەلام نیوترون (Neutron) بى بارگەيەو، ئەلیكترون (Electron) یش بارگەيەكى سالیبی تیدایە، واتە: ئەوانیش ھەر ساردو گەرم و جوړیك لە جووتیتییان تیدایە، لە گەردیلەو ە بگرە تاكو ھەر شتیكى دیکە، دواى ئاسمان و زەوى، دنیاو دواړۆژ، چاك و خراپ، راست و چەوت، ساردو گەرم، بە ھەشت و دۆزەخ، ئەوانەش ھەموویان ھەر جووتن و دوو دوو پێكەو، لە بەرانبەر یەكدیدان.

۸- ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفَلَكَ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْغَبُونَ﴾، لە كەشتییەكان و لە ئازەلان، ھۆكاری وای بو ڕەخساندوون، سواریان ببن، (مَا تَرْغَبُونَ)، صیلەكەى قرتێزاو، كە بە زۆری لە قورئاندا وایە، واتە: (مَا تَرْغَبُونَهُ)، ئەوێ سواری دەبن، لە بارەى (الأنعام) یشەو ە دوو ڕا ھەن:

أ- وشترو ڕەشەولاخ و مەرو بزن.

ب- ڕایەكى دیکەش ھەيە، كە (الأنعام) ھەموو ئازەلەكانى دیکەش بگریتەو، بە فیلەو، بە وڵاخە بەرزەو، بە گویدریژو ھێستەرەو، ھەموویان، ئنجا ھى ئەوان دیارە، مرووف سواری پشتیان دەبى، (مَا تَرْغَبُونَ) ئەوانەى سواریان دەبن، بەلام ھى كەشتی، تێیدا سوار دەبین، كە چى لێرەدا دەفەرموى: (مَا تَرْغَبُونَ)، بۆیەش خوا ﷻ نەیفەرموو: (مَا تَرْغَبُونَهُ)، یان (مَا تَرْغَبُونَ فِيهِ)، لێرەدا بەركارخواستنى راستەوخۆ، واتە: بى ئەوێ پێوستى بە پیتێك بى، زالكراو بە بەركار خواستن بە ھۆى پیتەو، چونكە مەبەستەكە دیارە وصیلەكەش، قرتێزاو لەبەر ئەو زالكردنە، بۆیە خوا ﷻ فەرموویەتى: (مَا تَرْغَبُونَ).

ھەلبەتە خوا ﷻ كە سى جارن (الذی) دووبارە كردۆتەو، لەبەر ئەوێە كە ھەر كام لەو نەعمەت و چاكانەى خوا ﷻ سەر بەخۆن، واتە: ھەر کامیان لە خودى خۆیدا، نەعمەت و چاكەى خۆى بەخشەرە، لە سوورەتى (یس) یش دا، خوا

ﷻ ئاماژەى بە کەشتییەکان و، بە ولاخى سواریى کردو، ئنجا ئەگەر حوشتەر بى بە تەنیا، یاخود ئەوانى دیکەش بن، **﴿وَأَيُّ لَٰهُمۡ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمۡ فِي ٱلْفَلَٰكِ ٱلْمَشْحُونِ ٤١﴾** **﴿وَخَلَقْنَا لَهُمۡ مِن مِّثْلِهِ ۖ مَا يَرْكَبُونَ ٤٢﴾**، واتە: نیشانەىەکی دیکە بۆ ئەوان ئەوەیە، کە ئیمە وەچەى ئەوانمان لە کەشتیی پێدا هەلگرتو.

وا پێدەچى مەبەست پێى کەشتییەکەى نووح بى، واتە: وەچەى نووح **ﷺ** لەو کەشتییە پێدا هەلمانگرتن، چونکە ئەوانەى ئیستاش هەر لە وەچەى ئەوانەن، کە لەو کەشتییەدا هەلگیراون، **﴿وَخَلَقْنَا لَهُمۡ مِن مِّثْلِهِ ۖ مَا يَرْكَبُونَ ٤٢﴾**، لە شیوەى ئەو کەشتییەش شتیکمان بۆ دروست کردوون، کە سواری بى، واتە: کەشتی لە دەریادا، ئەوەى لە شیوەى کەشتییەش، لە وشکانی دا، هەندىک لە زانایان بە حوشتریان گوتو: (سَفِينَةُ ٱلصَّٰحِرَاءِ)، کەشتی بیابان، بەلام پیم وایە ئەو تەنیا حوشتەر ناگریتەو، بەلکو هەموو ئەو ئاژەل و ولاخانەى بۆ بارو سوار بەکاردههێنن، دەگریتەو، لێرەدا کە دەفەرمو: **﴿وَخَلَقْنَا لَهُمۡ مِن مِّثْلِهِ ۖ مَا يَرْكَبُونَ ٤٢﴾**، لە شیوەى کەشتی دا، ئیمە ناچار ناکات بلیین: تەنیا مەبەست پێى حوشتەر و شەى (الأنعام) یش لە شوینی خۆیدا باسمان کردو، کە جگە لە حوشتەر، رەشەولاخ و مەر و بزن، پیم وایە ئاژەلەکانى دیکەش دەگریتەو، فیلش دەگریتەو، کە لە هەندى ولاتان فیل زیاتر بەکاردی بۆ بارو سوار، هەر و هەها گویدریژ دەگریتەو، هیستر دەگریتەو، ولاخە بەرزەش دەگریتەو، بە هەر دووک جووتی ئەسپ و مایینەو، ئەگەر حوشتەر لە هەندىک شوینان هەیه، کەر و هیسترو ئەسپ و مایین، لە هەندى شوینان زیاتر هەن و، فیل لە هەندى شوینان زیاتر هەیه، بۆ ئەو مەبەستە بەکاردههێنن.

خواش **ﷻ** وەختى وشەیهک بەکاردینى، چۆن چەمک و واتایەکەى فراوانتر و گشتگیرتر بى، ئەو زیاتر شایستەى کتییى خوایه، وەك (الطَّيَّرِ) پێشەواى توێژەرەوان عادیەتى وایە، لە تەفسیرەکەیدا.

(٩) ﴿لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ﴾، بۆ ئەوەی بچنە سەر پشتی، واتە: پشتی ئەو شتەى خوا
 ڕەخساندووێتە بۆ سوار بوون، ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفَلَاحِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ﴾، ئەم
 (ما)یە، واتە: (الَّذِي تَرْكَبُونَهُ)، ئەوەی سواری دەبن، ئنجا کە دەفەرموی: ﴿لِتَسْتَوُوا عَلَى
 ظُهُورِهِ﴾، ئەگەر بۆ کەشتیی و بۆ ئازەلەکان چووبایەوه، دەبوو فەرمووبای: (لِتَسْتَوُوا
 عَلَى ظُهُورِهَا)، بەلام لەبەر ئەوەی بۆ (ما)یە کە دەگەرێتەوه، ئەوەی سواری دەبن، کە
 دیارە کاتی خۆی تەنیا کەشتیی و حوشترو ئازەلەکان هەبوون، بەلام ئیستا چەندان جوړە
 ھۆکاری بارو سوارو ھاتوچۆ ھەن، سەیارەو شەمەندەفەر، بە ھەموو جوړەکانیانەوهو،
 فرۆکە لە ئاسمان و لە ئیو ھەوادا، (ما) ھەمووی دەگرێتەوه.

(الإِسْتِوَاءُ: الإِعْتِلَاءُ): چوونە سەر، بچنە سەر پشتی، یاخود سەقامگیر بن
 لەسەر پشتی، (ظُهُور)یش کۆی (ظُھر)ە، واتە: پشتەکانیان، (ظُھر)یش زیاتر
 پشتی ئازەلەکان دەگرێتەوه، نە کەشتیی، بەلام ئەمە زاکردنی ئازەلانە بەسەر
 کەشتیی دا، ھەرچەندە دەشگونجی بلێن: کەشتیش ھەر دەچیە سەر پشتی،
 با بچیە نیویشی، یان چەند قاتیش بێ، ناچیە ژیری، ھەر دەچیە سەری.

(١٠) ﴿ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ﴾، ((ثُمَّ): لێرەدا بۆ ریزبەندیی
 کاتی و پلەبیشە، واتە: دواى ئەوەی دەچنە سەر پشتی، یادى چاکەى پەرورەدگارتان
 بکەنەوه، ﴿إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ﴾، دواى ئەوەی سەقامگیر بوون و چوونە سەر پشتی
 ئەو ھۆکارەى خوا ﷻ بۆی ڕەخساندوون، ئنجا کەشتییە، یان ئازەلەکان، یان ھۆکاری
 دیکەن، کە خوا ﷻ توانای داناو بە مرۆف، بیانپەخسینی، وە ک فرۆکەو شەمەندەفەر
 جوړەکانی سەیارە.

(١١) ﴿وَتَقُولُوا سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا﴾، {چاکەى پەرورەدگارتان یاد
 بکەنەوه، ئنجا} بلێن: پاکى بۆ ئەو کەسەى ئەمەى بۆ ڕەخساندوون، ﴿سَخَّرَ لَنَا
 هَذَا﴾، واتە: (هَذَا الْمَرْكُوبُ)، ئەم ھۆکارە کە سواری دەبین، بۆی ڕەخساندوون، بۆی
 ملکەچ کردوون.

(۱۲) - ﴿وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾، تيمه بو ٺهو هو ڪارهش، مليڪه چڪر نه بووين و توانامان به سهریدا نه دهشکا، (مُقْرِنِينَ أَي: مُطِيقِينَ، أَقْرَنَ، أَي: أَطَاقَ) واته: توانای به سهریدا شکا، يا خود (مُقْرِنِينَ، أَي: مُطَوِّعِينَ)، واته: توانای ٺهو هومان نه بوو، دهسته موی بکهین و ملکه چی بکهین، ٺه گهر خوا ﷺ بوی ملکه چ نه کردباين، هه نديکيش (مُقْرِنِينَ) يان به (ضَاطِبِينَ)، واته: کوٺرتړو لکه ران، که تيمه مهرزه میان بکهین، تيمه توانامان به سهردا نه دهشکان مهرزه میان بکهین، ٺه گهر خوا به تاييه ت ٺاژه له کانی وا نه ره خساند بانايه، که حوشتریکي گه وره، مندالیکي گچکه ده توانی یه خی بدات، فیلکی گه وره، مندالیک ده توانی باری لی بنی، چونکه خوا ﷺ دهسته موی کردوه، ههروه ها ٺاژه له کانی دیکه، له ٺه سپ و مایین و هیسترو کهر، ههر کامیک له وانه، ٺه گهر خوا ﷺ دهسته موی ملکه چی نه کردبايه و رامی نه کردبايه، مروف توانای به سهریدا نه دهشکا.

(۱۳) - ﴿وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾، به دلنیاي تيمه بو لای پهروه ردگارمان ده گه پښنه وه، (الْإِنْقِلَابُ: الرَّجُوعُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي يُفَارِقُهُ)، وشه ی (إِنْقِلَابُ)، واته: گه رانه وه بو ٺهو شوینه ی، لی جیا ده بیته وه، که واته: تيمه کاتی خو ی له لای پهروه ردگارمانه وه هاتووین و بو لای ٺه ویش ده گه پښنه وه، واته: مروف ده بی به سه فهره جوزئییه کانی خو ی و، ٺهو سه فهرانه ی که له ژيانی دنیا دا ده یانکات، له وی بووه و له وی بووه، سه فهری ژيانی خو ی بیته وه بیر، له و باره وهش ٺهو فهرمايشته دینین:

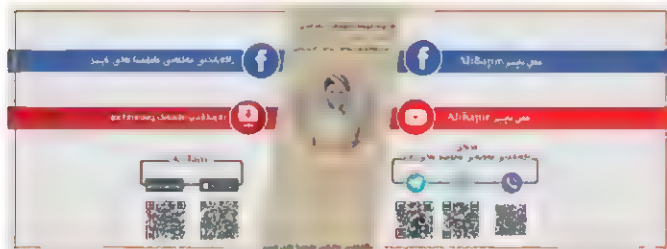
عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، كَانَ إِذَا سَافَرَ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ ثُمَّ كَبَّرَ ثَلَاثَةً فَقَالَ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾، (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۲۷۸، وَأَبُو دَاوُدَ ۲۵۹۹، وَالتِّرْمِذِيُّ ۳۴۴۷).

واته: عه بدوللای کوری عومهر (خوا لیان رازی بی)، ده لی: پیغه مبهری خوا ﷺ، کاتیک به سه فهر ده چوو، سواری حوشتره که ی ده بوو، دواي سی جار ان (اللَّهُ أَكْبَرُ) ده کرد، دواي ده یفه رموو: (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا، وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ)، پاکيی بو ٺهو که سه ی ٺه مه ی بو دهسته موی کردووین

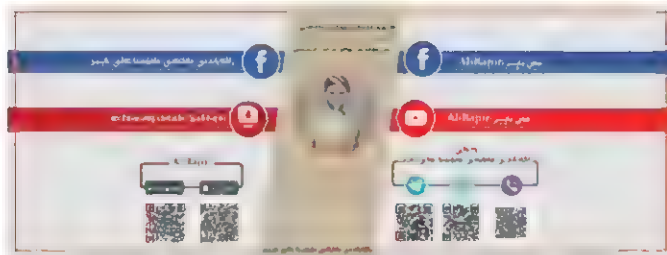
و، ئىمە تۈنلەردە بە سەرىدا نەدەشكە، تۈنلەردە نەبۈۋىن بە سەرىدا، ئەگەر خۇ
ئەلەككە چۈشۈپ دەستەمۇي نەكردىيە، بە دۇنيانى ئىمە بۆلۈپ پەرۋەردىگارمان
دەگەن ئىنە.

ۋاتە: ۋەك چۈن ئىستە سەفەر دەكەين، لە شۈبھىيەتتە بۆ شۈبھىيەتتە، دۈيىش
لەم سەر زەۋىيە سەفەر دەكەين، پۈۋە كەلەن دەچنەۋە بۆ خىزمەت خۇ
ئەلەككە.

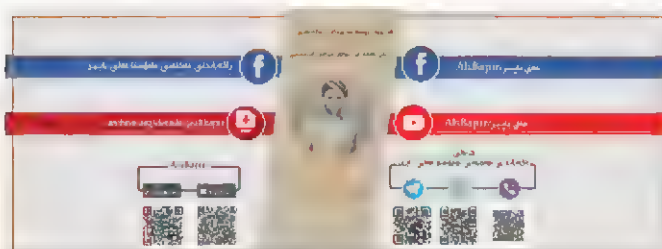
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

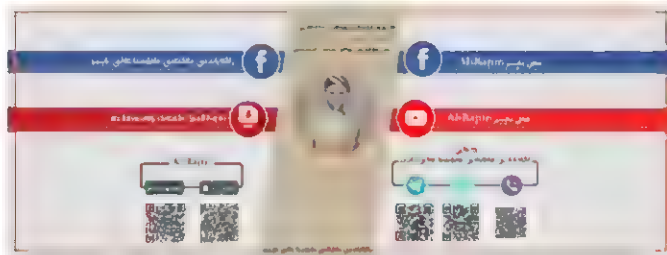

دەرسی دووهم ❖

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە یازدە (١١) ئایەت پێک دێ: (١٥ - ٢٥)، که تەوهری سەرەکیان خستنه‌پرووی پووچه‌لیی شیرکی پالدانی رۆله‌یه بو لای خوا، به تایبەت به‌نده‌ی مێینه، که مه‌به‌ستیان فریشته‌کان بووه، گوايه مێینه‌ن!

ئنجای خوا ﷻ پرووی کردۆته‌وه، که لاف لێده‌رانی ئەو ئەفسانه‌یه، نه‌ به‌لگه‌ی عه‌قلیی و ئەزموونیان هه‌یه، نه‌ هی نه‌قلیی و، سه‌رچاوه‌ گرتوو له‌ وه‌حیی خوا، ته‌نیا پاساویشیان له‌و باره‌وه، لاسایکردنه‌وه‌و شوینکه‌وتنی پیشینانیان، خوای زاناو شاره‌زاش، ئەو بیانوو و پاساوه‌شی لێ هه‌لوه‌شاندوونه‌وه، به‌وه‌ که له‌ دوا‌ی رانویترانی ریی راست و دروست، لاسایکردنه‌وه‌ی پیشینان هه‌یچ مانای نه‌وه، نیشانه‌ی نه‌زانیی و که‌وده‌نییه‌.

﴿ وَجَعَلُوا لَهُ، مِنْ عِبَادِهِ، جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ۝١٥﴾ أَمْ أَخَذَ
مِمَّا يَخْلُقُ بِنَاتٍ وَأَصْفَنَكُمْ بِالْبَنِينَ ۝١٦ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ
مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ۝١٧ أَوْ مَنْ يُنشِئُ فِي الْحَلِيقَةِ وَهُوَ فِي
الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ۝١٨ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ إِنثًا أَشْهَدُوا
خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ۝١٩ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ
بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ۝٢٠ أَمْ أَنْتُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ
مُسْتَمْسِكُونَ ۝٢١ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُهُتَدُونَ
۝٢٢ وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا
عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُقْتَدُونَ ۝٢٣ ﴿ قُلْ أُولَٰئِكَ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ

عَلَيْهِ ءَابَاءُكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَأَنْقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{ههروه‌ها (بێ‌پروایه‌کان)، له ئیو به‌نده‌کانی (خوا)دا، به‌ش (پۆله) یکیان
بۆ دانا، به‌پاستیی مروّف (ی بێ‌پروا)، سێله‌یه‌کی زۆر ئاشکرایه ﴿١٥﴾ (چۆن خوا
پۆله‌ی ده‌بی!)، یان ئایا له‌وانه‌ی هیناونه‌ی دی، کچانی بۆ خو‌ی په‌سند کردوون
و، کوپانیشی تابه‌ت کردوون به‌ ئیوه‌وه؟ (ئه‌ی بێ‌پروایه‌کان!) ﴿١٦﴾ هه‌ر کاتیش
یه‌کیکیان موژده‌ی به‌وه‌ پێدرا، که‌ بۆ (خوا‌ی) به‌ به‌زه‌یی به‌ وینه‌ی هیناوه‌ته‌وه
(که‌ مینه‌یه)، پرو‌ی ره‌ش داده‌گه‌رئ و له‌به‌ر خو‌یه‌وه‌ پیشخۆره‌وه‌یه (په‌ست و
بێ‌زاره) ﴿١٧﴾ ئایا که‌سێک (پالده‌ده‌نه‌ لای خوا، وه‌ک پۆله)، که‌ له‌ رازاوه‌یی دا
پێده‌گات و، له‌ دمبه‌دمه‌شدا ناروونکه‌ره‌وه‌یه (بۆ مه‌به‌سته‌کانی)؟ ﴿١٨﴾ هه‌روه‌ها
(بێ‌پروایه‌کان)، ئه‌و فریشتانه‌یان به‌ مینه‌ دانان، که‌ به‌نده‌ی (خوا‌ی) به‌
به‌زه‌یین! ئایا ئاماده‌ی دروستکرانیان بوون، (تا‌کو ره‌گه‌زیان بزائن، له‌ حالێکدا
که‌ بێ‌ ره‌گه‌زن)؟ شایه‌دیدانه‌که‌یان ده‌نووسرئ و، لێشیان ده‌پرسرئته‌وه، (له‌سه‌ر
چ بنه‌مایه‌ک قسه‌ی وایانکردوه‌؟! ﴿١٩﴾ (بێ‌پروایه‌کان) گویشیان: ئه‌گه‌ر (خوا‌ی)
به‌ به‌زه‌یی وسته‌بای (پێمان لێگه‌رئ)، نه‌مانده‌په‌رستن، هه‌یچ زانیاریه‌کیان به‌وه
نیه، (ئه‌وان به‌س له‌ گو‌تره‌ ده‌دوین و، قسه‌ی بێ‌ بناغه‌ ده‌که‌ن) ﴿٢٠﴾ یان
ئایا پیش وی (به‌ر له‌ قورئان)، کتیییکمان پێداون، ئنجا ئه‌وان توند ده‌ستپێوه
گرتوونی؟ ﴿٢١﴾ (نه‌خێر) به‌ل‌کو گو‌تیان: ئیمه‌ باب و باپیرانمان، له‌سه‌ر
رێه‌ک لێ هه‌ل‌که‌وتوه‌و، ئیمه‌ش به‌ شوینه‌واره‌کانیاندا راسته‌ رێ بووین ﴿٢٢﴾
هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ له‌ پیش تۆشدا (ئه‌ی موحه‌ممه‌د!)، هه‌یچ ترسینه‌ریکمان
(وریاکه‌ره‌وه‌یه‌کمان)، له‌ هه‌یچ ئاوه‌دانییه‌کدا، نه‌ناردوه‌، مه‌گه‌ر خو‌شگوزارانه‌کانی

گوتوو یانە: ئیمە باب و باپیرانی خۆمانمان لەسەر پێیەك لی هەلکەوتووە، بە دوای شوینەوارەکانی ئاندا پەرەوییەکانین ﴿۲۳﴾ (پێغەمبەرەکیان) گوتی: ئایا ئەگەر (بەرنامە یەکی) رێنماییەکانترم بۆ هێنابن، لەوەی باب و باپیرانتان لەسەری دیوە (هەر شوینی ناکەون)؟ گوتیان: بێگومان ئیمە، بەوەی پێی نێردراون بێرواین ﴿۲۴﴾ ئیدی سەرەنجام تۆلەمان لێکردنەو، ئنجا سەرەنج بەدە! سەرەنجامی بە درۆدانەرانى (پەيام و پێغەمبەرانی خوا) چۆن بوو! ﴿۲۵﴾.

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(جُزْءًا): واتە: بەشێک، (جُزْءُ الشَّيْءِ: مَا يَتَقَوَّمُ بِهِ جُمْلَتُهُ، ﴿لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ﴾ ﴿۴۴﴾ أي: نصيب)، بەشی هەر شتێک، ئەوێە کە تێکپرای شتەکە لە چەند بەشێک پێک دێ، وەك خوا ﷻ لە سوورەتی (الحجر) دا فەرموویەتی: ﴿لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ﴾ ﴿۴۴﴾، لە هەر دەروازە یەك لە دەروازەکانی دۆزەخەو، بەشێکی دیارییکراو لە بێروایەکان دەچنە ژووری.

(وَأَصْفَنَكُمْ): واتە: ئێوێ هەلبژاردووە تاییەت کردو، (أَصْلُ الصَّفَاءِ خُلُوصُ الشَّيْءِ مِنَ الشُّوبِ)، وشە (صَفَاء): لە بناغەدا بریتیه لەوەی شتێک لە خلتە پاک بێتو، (الصَّفَا: الْحِجَارَةُ الصَّافِيَّةُ، وَالْإِصْطِفَاءُ تَنَاوُلُ صَفْوِ الشَّيْءِ)، (صف) بە بەردێکی سپیی لووسی ساف دەگوتری، (اصطفاء) یش ئەوێە کە هەلبژاردە ی شتێک وەرەگری.

(ظَلَّ): (ظَلَّتْ، وَظَلَّتْ، بِحَذْفِ إِحْدَى اللَّامَيْنِ، وَعَبَّرَ بِهِ عَمَّا يُعْمَلُ فِي النَّهَارِ، وَيَجْرِي مَجْرَى صِرْتُ)، (ظَلَّتْ وَظَلَّتْ): بە لابردنی یەکیە لە دوو لامەکانی، کە لە ئەسڵ دا (ظَلَلْتُ) یان (ظَلِلْتُ) یە، تەعبیری پێ دەکری لەو شتە ی بە رۆژ دەکری، وەك چۆن (بَات) تەعبیری پێدەکری بەوەی بە شەو دەکری.

(مُسَوِّدًا): واتە: ڕەش ھەلگەراو، ڕەش داگەراو، (إِسْوَدَّ، وَاسْوَادَ فَهُوَ مُسَوِّدٌ)، ڕووی ڕەش داگەراو ھەخەفەتان، بە یەکیەک دەگوتری: شین و مۆر بۆتەو، یان ڕەش ھەلگەراو.

(كَظْمٌ): (الكَظْمُ: مَخْرَجُ النَّفْسِ)، (كَظَمَ): ئەو شوینە یە کە ھەناسە ی لێو ە، واتە: قورقوراکە، (الكَظْمُ: إِحْتِسَاسُ النَّفْسِ وَيَعْبَرُ بِهِ عَنِ السُّكُوتِ، وَكَظْمُ الْغَيْظِ: حَبْسُهُ)، (كَظَمَ): بریتێ ھەخەسکردنی ھەناسەو، تەعبیری پێ دەکری ھە بێ دەنگیی، بێ دەنگییە ک ھە تووڕەیی و پەستی، (كَظَمَ الْغَيْظَ)، ئەو یە ڕق و تووڕەیی ھەپس بکری و نەھیلری بێتە دەری.

(يُنْشَأُ): (النُّشْأُ وَالنَّشْأَةُ: إِحْدَاثُ الشَّيْءِ وَتَرْبِيَّتُهُ، يُنشَأُ فِي الْحِلْيَةِ: يُرَبَّى كَثَرِيَّةَ النِّسَاءِ)، (نَشَأَ وَنَشَأَ): بریتێ ھەو ی شتێک پەیدا بکری و پەروەردە بکری، (يُنْشَأُ فِي الْحِلْيَةِ)، واتە: پەروەردە دەکری، وە ک پەروەردە بوونی ئاfrەتان، ھە خشل و جوانییدا.

(الْحِلْيَةِ): (الْحُلْيُ جَمْعُ الْحَلِي، نَحْوُ الثُّدِيِّ وَالثُّدِي، وَقِيلَ: الْحِلْيَةُ جَمْعُهَا حَلِي)، (حَلِي): کۆی (حَلِي) ھ، وە ک (الثُّدِي، وَالثُّدِي)، (ثُدِي) کۆیە کە یە تی، (ثُدِي) تاکە کە یە تی، واتە: مەمک، ھەروەھا گوتراو: (حِلْيَةُ) کۆیە کە ی (حَلِي) ھ، خەشلەکان.

(الْخِصَامِ): واتە: مشتومر، یاخود شەرە قسە، (الْخِصْمُ: مَصْدَرُ خَصَمْتُهُ، أَي: نَازَعْتُهُ)، شەرە قسەم ھەگەلی کرد، یان ناکۆک بووم ھەگەلی، (مُخَاصَمَةٌ وَخِصَامٌ)، ھەردووکیان چاوگن، (وَالْخِصْمُ: الْمُخْتَصُّ بِالْخِصْمَةِ)، (خِصَمَ): کە سیکی تاییەت بێ بە شەرەقسەو موناقرەشەو.

(يَخْرُصُونَ): (الْخَرَصُ: حَرَزُ الثَّمَرَةِ، وَالْخِرْصُ الْمَحْزُورُ، وَقِيلَ: الْخَرَصُ الْكَذِبُ)، (خَرَصَ): بریتێ ھەقرساندنێ میو ھەدرەختە کە یەو، بیقرسینی چەندی پێو ھەبێ، (خَرَصَ): بریتێ ھەو ی قرسی تراو، ھەندیکیش گوتوو یانە: (خَرَصَ)، واتە: درۆ، (حَقِيقَةُ ذَلِكَ أَنَّ كُلَّ قَوْلٍ مَقُولٍ عَنْ ظَنِّ تَخْمِينٍ: خَرَصَ)، ئەو ی ش بەھو ی

ئەوئەو، كە ھەر قسەيەك لەسەر بناغەي گۆترەو گومان گوتراي، جوړيكە لە قەسەندەن.

(**ءَاثَرِهِمْ**): (اَثَرُ الشَّيْءِ: حُصُولُ مَا يَدُلُّ عَلَى وُجُودِهِ، اَثَرٌ وَإِثْرٌ)، (اَثَرٌ) كۆي (اَثَر)ە، كە بریتىە لە پەيدا بوونی شوئەوار لەسەر شتێك، كە بەلگە بێ لەسەر ئەوئەو، ئەو شتە ھەيە، كە ھەم (اَثَر)ی پێ دەگوترێ، ھەم (اِثَر)ی پێ دەگوترێ، ھەردووکیان بە مانای شوئەوارن.

(**مُتَرَفُوهاَ**): (خۆشگوزەرانی، (الْزُفَّةُ: التَّوَسُّعُ فِي النِّعْمَةِ، وَأَتَرَفَ فَهُوَ مُتَرَفٌ)، (زُفَّةٌ): بریتىە لە فراوانیی لە نازو نىعمەتدا، دەگوترێ: (اَتَرَفَ)، واتە: خۆشگوزەران بوو، (فَهُوَ مُتَرَفٌ)، ئەو خۆشگوزەرانی.

(**مُقْتَدُونَ**): (قَدَا يَقْدُو قَدَوًا، قَرَبَ: يَقْرُبُ، قُرْبًا)، واتە: نزیک بوونەو، ھەروەھا بە مانای خیرایی کرد، دى، (أَسْرَعَ)، (قَدَا الطَّعَامُ أَي: طَابَ طَعْمُهُ وَ رَائِحَتُهُ)، واتە: تامەكەى و بۆنەكەى خۆش بوو، (اِقْتَدَى بِهِ)، واتە: کاریکی کرد، وەك کارەكەى وى، خوێ وەك ئەو لیکرد، وەك لە سوورەتی (الأنعام)، ئایەتی ژمارە: (۹۰)دا، دەفەرموێ: ﴿فِيهِدَنَهُمْ أَقْتَدَهُ﴾، واتە: بە دواى پێنمایى ئەوان بکەو^(۱).

(**فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ**): تۆلەمان لیکردنەو، (إِنْتَقَمَ مِنْهُ: عَاقَبَهُ، النَّقْمَةُ: الْعُقُوبَةُ، نَقَمٌ، يَنْقِمُ، نَقْمًا، وَنَقُومًا: عَاقَبَهُ، نَقَمَ الشَّيْءُ: أَنْكَرَهُ وَعَابَهُ)، (إِنْتَقَمَ مِنْهُ)، واتە: سزایدا، چونکە (نِقْمَةٌ) بە مانای سزایە، (نَقَمٌ، يَنْقِمُ، نَقْمًا، وَنَقُومًا)، بە مانای سزایدا، دى، (نَقَمَ الشَّيْءُ)، پەخنەى لىگرت و عەیبى لىگرت.

مانای گشتیی ئایەتەکان

خوای بەرزومەزن لەم یازدە (۱۱) ئایەتەدا، وەك پێشتریش گومان: پووچەلیی جۆریك لە هاوبەش بۆ خوا دانان، كە بریتیە لە هاوبەش بۆ خوا دانان، بە پالدانى پۆلە بۆ لای خوا، (نِسْبَةُ الْوَلَدِ إِلَى اللَّهِ ﷻ)، لەم چەند ئایەتە موبارەكەدا، ئەو بیروكەیه پووچەل دەكاتەو، ئەو بیروكەیهش كاتى خوێ، بەلى لەو ژینگەو كۆمەلگایەدا، كە پێغەمبەرى خاتەمى ﷺ تیدا هاتو، كە كۆمەلگای نەفامیی، عەرەب بوو و لەسەردەمى نەفامییان دا، ئەو كاتە ئەو بیروكەیه زۆر زەق بوو، كاتى خوێ لە تەفسیری سوورەتى (الأنعام) دا باسمان كرد، بەلام ئەو تەنیا لە كۆمەلگای عەرەبیی، پێش ئیسلامدا نەبوو، بەلكو لە زۆربەى كۆمەلگایەكاندا ئەو بیروكەیه هەبوو، ئیستاش لەگەڵدا بى ئەو بیروكەیه هەر هەیه، نەصرانییهكان ئیستاش لەگەڵ دابى، عیسا ﷺ بە پۆلەى خوا ﷻ دەزانن، هەروەها لە پۆژەلاتى ئاسیادا ئەو بیروكەیه هەیه، لە نێو گەلیك لە كۆمەلگاكندا، كەم و زۆر، ئەو بیروكەیه هەر هەیه، بە تایبەت كە فریشتەكان پالەدەنە لای خوا، وەك مێنەو، شەیتانەكانیش پالەدەنە لای خوا، وەك كور، وەك لە سوورەتى (الأنعام) دا، خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿وَحَرِّقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ﴾، واتە: كوران و كچانیان بۆ هەلتاشین بەبى زانیاریی، كە كاتى خوێ لە بەرگى پێنجەمى تەفسیری قورئانى بەرزو بەپێزدا باسمان كردو، لەو بارەو دواوین.

ئىنجا لێردا دەفەرموى: ﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا﴾، هاوبەش بۆ خوا دانەرهكان، بێپروایەكان، بەشێکیان بۆ خوا بریاردا لە بەندەكانى، واتە: بەندەکانیان كردنە بەشێك لە خوا، چونكە پۆلەى هەر كەسێك، بەشێكە لەو كەسە، وەك كوردەواریى خۆمان بە منداڵ دەلێن: (جگەرگۆشە)، واتە: پارچەى جگەر، یانى

گوشه ی جگه ری مروّقه، که ته عبیره که یان وا هاتوه، نه گهرنا وه چه ی مروّق له نوتفه ی مروّق، باب و دایک په یداده بئ، که دیاره نه نوتفه یش له خوین په یداده بئ، نهو خوینه ش به دلنای ی لهو خواردنه هه رسکراوه، که مروّق ده یخوات، ده ره خسئ، ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ﴾، به دلنای ی مروّق زور سپله یه کی ناشکرایه، سپله یه کی روون و زهقه، گومان ی تیدانیه که ئینسان لیره دا، که (أل) ی ناساندنی له سهره، مه به ست پی ی (جنس) ی مروّق نیه وه موو مروّقی ک وانیه، به لکو مه به ست مروّقی کی تاییه ته، واته: مروّقی بیروا، زور سپله یه، سپله یه کی ناشکرا، هیچ په رده ی به سهره وه نیه، له بهر نه وه ی نهو هه موو نازو نیعمه تانه ی له ئایه ته کانی پیشوودا باسکران، خوا ﷺ بوی ره خساندوون، که چی وا مامه له له گه ل خوا ده کات، که هه ندیک له دورستکراوه کانی خوا به رۆله ی خوا دابنئ و، نه وه ش سپله یه به ران بهر به خوا ﷺ نه ناسینی قه درو پایه ی به رزو بئ وینه ی خواجه.

﴿أَمْ أَخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَنَكُمْ بِالْبَنِينَ﴾، (چون رۆله ی پالده دهنه لا! یان ئایا له وانیه دروستیکردوون، کچانی بو خوی هه لباردوون و، ئیوه شی تاییه ت کردوه به کوران هوه! لیره دا خوا ﷺ به پی ی عه قلی دواکه وتوانه و پوو چی بیروایه کان قسه ده فهرموئ، که نهوان کوریان پی چاکتر بووه له کچ و، به کور زور دلخوش ده بوون و، به کچان دلته نگ ده بوون، نه گهر کچیان بووبایه، به لکو جاری وابوو کچیان زینده به چال ده کردن، هه ندی له تیره کانی عه ره ب، کچیان زینده به چال ده کردن، بویه خوا ده فهرموئ: چون له وان هه دا که دروستیکردوون، کچان - که به لای ئیوه وه نه ویستراون - بو خوی هه لده بژیرئ، که چی کوران، ده دا به ئیوه و ئیوه ی تاییه ت کردوون به کوران هوه؟ دیاره کچیشی هه ر داوئ، به لام نه گهر بهو پییه بئ، یانی: خوا خوی به س کچی هه ن، به لام ئیوه ویرای کچان، کوریشی داوئ، (أَصْفَكُمْ أَي: ءَاثَرْتُمْ)، واته: ئیوه ی هه لباردوه و، تاییه ت کردوه، (خَصَّكُمْ بِالْبَنِينَ)، که نه وه ش شتیکی نامه نتیقیه.

﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا﴾، کاتیک یه کیکیان موژدهی ئەوهی پێ بدری، که بۆ (خوای) خاوهن بهزهیی بهوینهی هیناوهتهوه، (که بریتیه له مینه)، ﴿ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾، پرووی رهش داده گهری، دەم و چاوی رهش و تلخ دهبی و، زۆریش له بهر خۆیهوه پیش دهخواتهوه، (گَظِمَ): بریتیه له قورقوراگه، که شوینی ههناسهیه، (كَظِمَ): که سیکه ههناسهی خۆی بگری، یاخود تووهرهیی خۆی بگری، (كَظِمَ): که سیکه دلی پر بووبی له پهستی و تووهرهیی، بهلام خۆی بگری و، پیش بخواتهوه له بهر خۆیهوه.

﴿أَوْمَنُ يَنْشَأُ فِي الْحِلْيَةِ﴾، ئەمه دهگونجی فهرمایشی خوا بی، واته: خوای بهرزو مهزن، وهك فهرمایشی خۆی بیخاته روو، یانی: چۆن که سیك که له جوانیی و پازاوهیی دا پێ دهگهیه نری، له کاتی مشتومرو شه ره قسه شدا، پروونکه رهوه نیه بۆ مه بهسته کانی، چۆن ئەوه پال دهده نه لای خوا!، دهشگونجی ئەمه له سه ر زمانی موژده پیدراوان به کچ، له کافره کان، فهرموو بیتتی، واته: چۆن دهبی موژدهی که سیکم پێ بدن، که له جوانیی و پازاوهیی دا پیده گهیه نری، نهك له زبری دا وهك پیاوان؟ ﴿وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ﴾، ههروه ها له کاتی شه ره قسه و موناقه شه شدا، ناروونکه رهوهیه بۆ مه بهسته کانی خۆی، ئافره ت له ئەنجامی ئەوه دا، که هه ست و سۆزی زیاتره، له پرووی دیالوگ و وتوێژه وه، به گشتی ئافره تان له و پرووه وه له پیاوان به جی ده مینن، هه ر بۆیه ش ئەو هه موو فه یله سووف و بیرمه ندانه ی که بوون له میژووی به شه ردا، به ده گمه ن فه یله سووفیکی ئافره ت ده ست ده که وی، خوا ﷺ توانای عه قلی زیاتری داوه به پیاوان، هه روهك چۆن توانای هه ست و سۆزی زیاتری داوه به ئافره تان، له بهر ئەوه ی هه ر کامیان ئه رکه که ی ئەو توانایه ده خوازی، هه روهك دهنگی پیاوانی گرو زبر کردوه، جهسته یانی ماسوولکه دارو به هیزتر کردوه، دیسان دهنگی ئافره تان و جهسته ی ئافره تانی نه رم و ناسک کردوه، له بهر ئەوه ی ئه رکه کانی هه ر کامیکیان، ئه رکه خواپسک و زگماکه کانیان، ئەو سیفه تانه ده خوازن.

﴿ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ إِنثًا ﴾، ئەو فریشتانەى که بەندهى (خوای) خاوەن بەزەیین، کردیانە مێنە، ئەمە خوێژاویشە تەو: (وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ)، ئەوانەى که لەلای (خوای) خاوەن بەزەیین، واتە: لیوێ نیزیکن، بە مێنەیان لە قەلەم دان، ﴿ أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ ﴾، ئایا ئامادەیی دروستکرانیان بوون، (تاکو بزانیان ڕەگەزیان هەیهو، ڕەگەزە کهشیان مێنە؟)، لە حالیکدا که فریشتە ڕەگەزیان نیە، نە نێرن، نە مێ، ﴿ سَتَكُنُّ شُهَدَاءَهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴾، ئەو شایەدیدانەیان دەنووسێ و، لێشیان دەپرسێتەو، واتە: ئەو شایەدیدانە، که لە گۆترە فریشتەکان بە مێنە لە قەلەم دەدەن، لەسەریان دەنووسێ و، دوایش لێیان دەپرسێتەو.

﴿ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ﴾، ئنجا بیانوو و پاساوی هاوبەش بو خوا دانەرەکان دەخاتە ڕوو، که ئەمە بیانوو و پاساویکی دێرینیان بوو، که گومپایی و سەرگەردانی و سەرلێشیواوی خۆیان، لە ملی قەدەر و ژیستی خواوە پێچاوە، ﴿ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ ﴾، گوتیان: ئەگەر (خوای) خاوەن بەزەیی و ژیستبای ڕێمان لێ بگری، ﴿ مَا عَبَدْنَاهُمْ ﴾، ئێمە ئەو پەرستراوانەى جگە لە خوامان نەدەپەرستن، ئەگەر فریشتەن، ئەگەر خرۆکەن، ئەگەر داروبەردن، مڕۆقن، هەرچی هەن، یاخود: ﴿ لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ ﴾، ئەگەر (خوای) خاوەن بەزەیی و ژیستبای نەیانپەرستین (عَدِمَ عِبَادَتِهِمْ)، ﴿ مَا عَبَدْنَاهُمْ ﴾، ئێمە نەماندەپەرستن، ﴿ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ ﴾، خوا ﷻ لێرەدا هەر ئەوەندە، وەلامدەداتەو، دەفەرموێ: لەو بارەو هێچ جوړە زانیارییهکیان نیە، ﴿ مِنْ عِلْمٍ ﴾، (مِنْ) بو بەشێک (تَبْعِيض)، واتە: هێچ ئەندازەیهک لە زانیارییان لەو بارەو نیە، ﴿ إِنَّهُمْ إِلَّا يَخْزَوْنَ ﴾، ئەوان تەنیا قسەى گۆترە دەکەن، قسەیهک هەروا بە قەسەیان و، بە گومان دەیکەن، نەک لە ڕووی زانیارییهو.

هەلبەتە دواى خوا ﷻ لە شوێنى دیکە، بەرپەرچی ئەو قسەیانى داوەتەو، لە سوورەتى (الأنعام) دا، هەروەها لە سوورەتى (النحل) دا، کاتى خۆى لە بەرگى

پینجھمی ٹہم تہ فسیرہ، ھہروہھا لہ بہرگی سیزدہیہمی ٹہم تہ فسیرہدا،
لہوبارہوہ قسہمان کردوہ، دواتریش لہ مہسہلہ گرنگہکان جاریکی دیکہ، قسہی
لی دہکہینہوہ.

کہ لہ راستییدا بیانووگرتن بہ ویستی خوا، لہبہر ٹہوہی خوا **وَلَا** ویستووہتی،
شتیکی بیجیہ، بیگومان ہیچ شتیک بہ بی ویستی خوا نابی، بہلام ٹہوان
مہبہستیان ٹہوہ بوہ: مادام بہ ویستی خواہ، کہواتہ: بہ رہزامہندی خواشہ،
لیرہدا ویست و رہزامہندی خویان تیکہل کردوون، بہلام لہوہدا نہیانپیکاوہ،
ٹہگہرنا بیگومان ھہموو شتیک بہ ویستی خواہ، چونکہ ہیچ شتیک ناگونجی،
لہ دروستکراوانی خوادا بیتہ دی، بہبی ویست و زانیاری و دہستہلاتی خوا،
بہلام ٹایا مہرجہ ھہر شتیک بہ ویستی خواو زانیاری خوا بی، خوا لی پازی
بی؟ بہ تہکید نہخیر، ھہلہکیان لیڑدایہ.

﴿ اَمْ اَنْتُمْ كِتَابًا مِّنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴾، یان ٹایا پیش
ٹہوہ، واتہ: پیش وی، راناوہکہ بو قورٹان دہچیٹہوہ، بہپی سیاق، ٹایا پیش
وی، پیش قورٹان، کتیبیکمان پیداون، ٹہوان پیوہی دہستگرتووون، توند دہستیان
پیوہ گرتبی؟ واتہ: ٹہو قسانہی دہیکہن، کہ بناغہیہکی عہقلیان نیہ، ٹایا
بناغہیہکی نہقلیان ھہیہ؟

﴿ بَلْ قَالُوا اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا عَلٰی اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰی اٰثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ ﴾، واتہ:
(لَیْسَ لَهُمْ نَقْلٌ یَّتَمَسَّکُوْنَ بِهٖ)، ہیچ وہحیکیان لہبہردہستدا نیہ، دہستیان پیوہ
گرتبی، بہلکو گوتیان: ٹیمہ باب و باپیرانمان لہسہر ریہک لیہلکہوتوہو، ٹیمہ
بہ شوینہواری ٹہواندا، ری پی راستگرتووون، واتہ: بہ دوی ٹہوان دہکہوین و،
دواکھوتنی ٹہوانیش ریہکی راستہ و گرتووومانہتہ بہر، وشہی (اُمَّة) بہ مانای
میللہت و تہریقہت دی، واتہ: ٹیمہ باب و باپیرانمان لیہلکہوتوہ، بینومانن،
پیشینانمان لہسہر ریہک بوون، ٹیمہش بہ شوینہواری ٹہواندا، ری راستمان
گرتوہ.

﴿وَكَذَلِكَ﴾ خوا ﷺ ده فەرموێ: هەر بهو شیوهیه، یانی: ئەوه ته نیا کافرهکانی پوژگاری تو نین، ئەهێ موحهممەد ﷺ! پاساوی بپه‌رستی بهوه ده‌ده‌نهوه، که چاویان له باب و باپیرانیان و پیشینانیان کردوه، لاسایی ئه‌وانیان کردۆته‌وه، به‌لکو عاده‌تی هه‌موو گه‌له پێشووه‌کان وابوو، ﴿مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ﴾ له پێش تۆدا، له هه‌چ ئاوه‌دانیه‌کدا، هه‌چ وریاکه‌ره‌وه ترسینه‌ریکمان نه‌ناردوه، هه‌چ پێغه‌مبه‌ریکمان نه‌ناردوه، ﴿إِلَّا قَالُوا مُرُفُوهُمَا﴾ مه‌گه‌ر خۆشگوزه‌رانه‌کانی گوتوو یانه، خۆشگوزه‌رانه‌کانی، واته: ئه‌وانه‌ی خۆیان سه‌پاندوه به‌سه‌ر خه‌لک و ولاتدا، هه‌موو شتیکیان له ده‌ستی خۆیاندا، چر کردۆته‌وه کورت هه‌لیناوه، قورخ کردوه، ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾ (ئه‌وانه به هەر کام له پێغه‌مبه‌رانیان گوتوه: ئێمه باب و باپیراومان لێ هه‌لکه‌وتوه، له‌سه‌ر ڕێهه‌ک و به‌شوینه‌واره‌کانی ئه‌واندا، چاوی لیکه‌رین په‌یره‌ویی له‌وان ده‌که‌ین و، شوین هه‌نگاوه‌کانی ئه‌وان ده‌که‌وین.

پێشی فەرمووی: ﴿عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾، ئێمه به‌شوینه‌واری ئه‌واندا، ڕێی راستمان گرتوه، واته: شوینه‌واره‌کانی ئه‌وان، ڕێهه‌کی راستن.

لێره‌ش دا ده‌فه‌رمووی: ﴿عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾، به‌شوینه‌واره‌کانی ئه‌واندا، چاومان له‌وان کردوه، واته: له‌ئایه‌تی پێشیدا ده‌فه‌رمووی: ڕێهه‌کیان راسته، له‌مه‌شدا ده‌فه‌رمووی: ئەو باب و باپیرانه‌مان پێکاو یانه‌و، تیگه‌یشتوو بوون، ڕێ راستگرتوو بوون، بۆیه ئێمه‌ش به‌شوین ئه‌واندا ده‌چین، وه‌ک ئه‌وان چیان کردوه، ئێمه‌ش وا ده‌که‌ین، (الْإِقْتِدَاءُ هُوَ أَنْ تَفْعَلَ كَمَا فَعَلَهُ مُقْتَدًا)، (إِقْتِدَاءٌ) یانی په‌یره‌ویی لیکراوه‌که‌ چی کردوه، تۆش وه‌ک ئەو بکه‌ی و خۆت بشوبه‌یینی به‌وه‌وه.

﴿قُلْ أُولَٰئِكَ جِئْتُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءُكُمْ﴾، (ئهو پێغه‌مبه‌ره ﷺ، که بۆ هەر کام له‌و کۆمه‌لگایانه‌ ئێردراوه)، فەرمووی: ئەدی ئەگەر به‌رنامه‌یه‌کی

رېنمايىكارتر لەو ھى ٲيوە، باب و باپىرانتان لەسەر بىنيو ھو، لٲىھەلکەوتو ھو، بوٲتان بىنم، واتە: ئەگەر بەرنامەيەکتان بوٲ بىنم، باشتەر رېنمايىتان بکات، لەو ھى کە باب و باپىرانتان لەسەرى بوون، ھەلبەتە لٲىرەدا مەبەست لە: (مُفَاضَلَة) ئەو ھى نىھ کە رٲى وانىش راست بٲى، بەلام ئەو ھى پىغەمبەران ھىناويانە، راستەر بٲى، بەلکو مەبەست لٲىرەدا، لەگەلدا رٲوشتن و دلٲراگرتنى بەرانبەرەکانە، ناکرٲى يەكسەر بلٲى: ٲيوە لە گومرایی دان، ئەو کاتە گوٲت بوٲ ناگرن! دەفەرموٲى: گريمان رٲى باب و باپىرى ٲيوەش راست بوو، بەلام ئايا ئەگەر رٲىھەكى باشترو چاکترو راستەر ھەبٲى؟! ئەمە پٲى دەگوٲرٲى: (مُجَارَاةُ الْخَصْمِ)، لەگەل کەسٲک دا برٲو کە لەگەلدا ناکوٲى، يانى: يەكسەر لە دەمارى نەدەى، بوٲ ئەو ھى گوٲت بوٲ بگرٲى، ﴿قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾، خوٲشگوزەرانەکان، گوٲيان: ٲىمە بەو ھى ٲيوە پٲى رەوانەکراون، بٲىرواين، ھەلبەتە کە گوٲوويانە: ئەو ھى پٲى رەوانەکراون، واتە: ئەو ھى کە پٲتان وايەو لاف لٲى دەدەن پٲى رەوانەکراون.

ياخود: بە توانج و تەوسەو ھەبوو، واتە: راست ناکەن و ئەو ھى گوايە ٲيوە پٲى رەوانە کراون، ٲىمە پٲى بٲىرواين، ئەگەرنا، ئەگەر قەناعەتيان وابووایە، خوا ﷻ رەوانى کردوون، ئەو کاتە ئەگەر دانيان بەو ھى نەھىنايە، ھەلوٲستەکەيان نالوٲىکى دەبوو، بە لای خوٲشيانەو ھو، واتە: بە مەتتىقى خوٲشيان نا لوٲىکى دەبوو.

﴿فَأَنقَمْنَا مِنْهُمْ﴾، توٲلەمان لٲى ستاندن، ھەقمان لٲىکردنەو ھو، سزامان دان، ﴿فَأَنظَرُ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾، ئنجا سەرنج بدە! سەرەنجامى بە درٲو دانەران چوٲ بوو! سەرەنجامٲى زوٲ خراپيان ھەبوو، خواى دادگەر، سزايەكى سەختى دان، چونکە دوای ئەو ھى خوا ﷻ پىغەمبەرانى بوٲ ناردوون و پەيامى خوٲ پٲىدا ناردوون، ئەوان بەبيانوو ٲيوە بە دوای باب و باپىرانى خوٲيان کەوتوون، ئامادە نەبوون، گوٲ بوٲ پەيام و بانگەوازی پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بگرن.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه که م:

په خنه گرتی خوی تاك و پاك، له هاوبه شدانه رانی پو له ی مینه بو خوا دانه رو، پووچه لكر دنه وهی نه و بیروكه نه فسانه بیهی كه فرشته كان به پو له ی خوا داده نی و، گوايه مینه ن و كچانی خوان، پاكی و بیگه ردیی بو خوا:

خوا ﷻ ده فهرموئ: ﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ۝١٥ أَمْ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَنَكُمْ بِالْبَنِينَ ۝١٦ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ۝١٧ أَوْ مِنْ يُنْشَأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ۝١٨ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ إِنثًا أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ۝١٩﴾

شیکردنه وهی نه م ثایه تانه، له ده برگه دا:

(١)- ﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا﴾، به شیکیان بو خوا دانا له بهنده کانی، واته: بهنده کانیان کردنه به شیک له خوا، (الجزء: بعض من کل، وقطعة منه، والولد كجزء من الوالد، لأنه منقصل عنه)، (جزء: بریتیه له به شیک له هه موو، پارچه یه كه له شتیک، نجا پو له ش وهك به شیک وایه له باب و دایکی، چونكه له وان جیابو ته وهو، نه گهر فرشته كان پو له ی خوا بن، مانای وایه به شیکن له خواو، له و جیابو نه وه.

(٢)- ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ﴾، خوا ﷻ لیږه دا ههر نه وهنده، وه لام ده داته وه ده فهرموئ: به دلنیا یی مروف سپله یه کی زور ناشکرایه، وشه ی (الإنسان) كه (أل) ی ناساندنی له سهره، بو ناساندنی (عهد) ه، واته: مروقه كه، مروقه بیپروایه كه، زور سپله و

پێنەزانە، (كُفُور)یش، واتە: (جَاهِدُ النُّعْمَةَ)، نادیدەگری چاکەى خوا، (مُبِين)یش واتە: رۆشن یان: رۆشنگەرەووە بۆ سێلەییەکەى، چونکە وشەى (مُبِين) بەپێى سیاق، مانایەکەى دیاریی دەکرى، ئەگەرنا (مُبِين)، دەگونجی لە (أَبَانَى) (لازم)ەووە بى و، دەگونجی لە (أَبَانَى) (مُتَعَدِّى)ەووە بى، واتە: مەرووف سێلەیه، سێلەییەکەشى زۆر رۆشنە، یاخود: مەرووف سێلەیهو، زۆریش رۆشنگەرەووەیه بۆ سێلەییەکەى و، بى ئەمەگییەکەى، لە بەرانبەر خواى بەرزى مەزندا.

لە سوورەتى: (الأنعام) دا هەروەك سەرنجدانیكى خیرا، خوا ﷻ باسى ئەو رۆلە پالداوە بۆ لای خوا ﷻ دەكات، كە دەفەرموى: ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ﴾ (۱۰۰) بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (۱۰۱) واتە: هاوبەشى جندیان بۆ خوا دانان، لە حالیکدا خوا ﷻ جندەکانى دروستکردوون و، بى زانیاریی کوران و کچانیان بۆ هەلتاشین، پاك و بەرزە خوا، لەوەى ئەوان پێى وەسف دەکەن، (دواى خواى زانا بەرپەرچیان دەداتەووە دەفەرموى): خوا بەدییهنەرو داهینەرى ئاسمانەکان و زەوییه، رۆلەى چۆن دەبى، هاوسەرى ئەبى^(۱)، هەموو شتیکی هیناوەتە دى و بە هەموو شتیکی زانایە.

خوا ﷻ كە لە شوێنیکدا بیرۆکەیهك پوچەل دەكاتەو، جارى وایە بە پێوستى نازانى، لە شوێنەکانى دیکە بیهینیتەو، ئنجا كە پێشتر لە سوورەتى (الأنعام) دا، كە پێش ئەم سوورەتە دابەزیو، خوا ﷻ بەرپەرچی ئەو بیرۆکەیهى داوێتەو، بە پێوستى ئەزانیووە لێرەدا دووبارە بەرپەرچی بداتەو.

(۱) دیارە: (صاحبة) بە مانای (زوجة) دى، بەلام لەبەر ئەوەى خوا ﷻ جووتى نیە، وشەى: (صاحبة)ى بەکارهیناوە، واتە: هاوێل، هاوێلێكى مینە، ئەگەر هاوسەرى ئەبى، چۆن رۆلەى دەبى؟!.

(۳) ﴿أَمْ أَمْتًا مِّمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ﴾، به لکو ئایا له وه دا که دروستیکردوون، کچانی هه لېژاردوون بو خوی، (أم) یانی: (بَلْ أ)، به لکو ئایا، (إِتَّخَذَ، إِتَّخَذَ) بریتیه له گرتنی شتیک، به گرنګی پیدانه وه و مانای هه لېژاردنی ټیډایه، واته: ئایا خوا ﷺ به گرنګی پیدانه وه کچانی بو خوی هه لېژاردوون، له نښو دروستکراوه کانیدا؟ ئه م پرسیارکړدنه (إِسْتَفْهَامُ تَفْرِيعٌ وَتَوْبِيحٌ)، پرسیارکړدنی سه رزه نشتکړدن و په خنه لږگرتنه.

(۴) ﴿وَأَصْفَنَكُمْ بِالْبَنِينَ﴾، {چوون له وانه دا که دروستیکردوون، کچانی بو خوی داناون}، که چی ئیوه ی تایبته کړدوه به کورانه وه؟ (أَثَرُكُمْ وَفَضْلُكُمْ بِالْبَنِينَ)، ئیوه ی هه لېژاردوه به پیدانی کوران په سندی کړدوون، ده گوترئ: (أَصْفَيْتُهُ الْوَدَّ: أَخْلَصْتُهُ لَهُ)، خوښه ویستی خومم بو ساغکرده وه، خلته م پڼوه نه هیشت، واته: ئایا خوا ئیوه ی هه لېژاردوه به سهر خوږداو ئیوه ی تایبته کړدوه به کورانه وه، له حالیکدا ئیوه کورپان پی چاکن و، کچتان پی خراپن، ئایا خوا ﷺ بوچی ئه وه ی ئیوه پیتان خراپه، بو خوی هه لېژاردوه و ئه وه ی ئیوه پیتان چاکه، که کورپان داوون به ئیوه؟!

هه لېته ته ئه وه م نه بینیه له ته فسیره کاندا باس بکړئ، به لام بیگومان خوا ﷺ به س کورپ نه داوون به بی پروایه کان، کچیشی داوونئ، به لام واته: له حالیکدا که وه ک ئیوه گومان ده بهن، خوی ته نیا کچی هه لېژاردوون، که چی کورو کچی داوون به ئیوه، به لام باسی کچه کانی نه کړدوه، ته نیا باسی کوره کانی کړدوه، له بهر ئه وه ی ئه وان کچیان نادیده گرتوون، یاخود پییان که م و بی بایه خ بوون، بویه که ده فهرموئ: کورپانی به ئیوه وه تایبته کړدوون، بو ئیوه ی هه لېژاردوون، بویه ته نیا باسی کورپانی کړدوه، چونکه کچانیا به وه نه زانیون پشک و به شیکي و ابن، که خوا ﷺ تایبته یان بکات به وانه وه و، ئه وانیا به بو هه لېژیرئ و، بو ئه وانیا به هه لېژیرئ!

(۵) ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا﴾، هر کاتیک یه کیکیان موژده ی به وه پی بدرئ، که بو (خوای) خاوه ن به زه یی به نمونه هیناوه ته وه، که به ته نکید کچیان به نمونه هیناوه ته وه، واته: (إِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْبُئْتِ)، وه ک له سوورته ی (النحل)

دا دەفەر مۆی: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنْثَىٰ﴾ (٥٨)، بەلام لێرەدا دەفەر مۆی: ﴿بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا﴾، ئەگەر یەکیکیان مۆژدە ی ئەو ی پێ بدری، کە بۆ (خوا ی) خاوەن بەزەیی بە نموونە هێناوەتەو، (کە کچان)، چی لێ دی؟

(٦)- ﴿ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ﴾، پرووی رەش دادەگەڕی و، زۆر پیشخۆرەووەشە، (إِغْتَمَ لِذَلِكَ، فَاسْوَدَّ وَجْهُهُ، وَاشْتَدَّ حُزْنُهُ، وَامْتَلَأَ مِنَ الْكَرْبِ)، بە هۆی ئەو مۆژدە پێدرانەو، پرووی رەش دادەگەڕی و، زۆر پەست و توورەو نیگەرانی دەبی و، دلی پر دەبی لە رق و خەفەت.

پێشتر گوتمان: کە (مَثَل)، یانی: (شَبِيه)، وێنە، (ظَلَّ): (صَارَ) بوو، بەکارێک دەگوتری، بە پۆژی بکری، واتە: پرووی رەش دادەگەڕی، (صَارَ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا)، (كَظِيمٌ): (الْمُسْكُ عَنِ الْكَلَامِ غَضَبًا وَكَرْبًا وَحُزْنًا)، (کَظِيمٌ) کەسێکە بێدەنگ بی، بەهۆی زۆر توورەیی و زۆر دلخەفەتی و خەمبارییەو، بە کوردیی پێی دەلێن: پیشخواردنەو، لەبەر خۆی هەر پیش دەخواتەو، هەر مشەمشیهتی و پیش دەخواتەو، تورەییەکە ی لە دلی دایەو دەری نابری.

(٧)- ﴿أَوْمَنُ يَنْشَوُا فِي الْحَيَاةِ وَهُوَ فِي الْخَصَامِ عَيْرٌ مُّبِينٌ﴾، پێشتریش گوتمان: ئەمە دوو ئەگەری هەن:

أ- فەرماشتی خوا یە: ﴿يَنْشَوُا﴾: ئایا کەسێک بۆ خوا دادەنێن، کە لە پازاوی و لە نیو خشل و جوانیدا پێ دەگەیه نری و، ئەو لە کاتی مشتومریشدا ناروونکەرەو یە بۆ مەبەستەکانی خۆی، باش ناتوانی مەبەستی خۆی بگەیه نی و روون بکاتەو.

ب- یان قسە ی ئەو کەسە ی، کە مۆژدە ی مێنە ی پێدراو، دەلی: ئایا کەسێک کە لە نیو جوانیی و پازاوی دا، پێ دەگەیه نری (کە کچە) و لە کاتی شەرەقسەو مونا قەشەدا روونکەرەو ی نیه بۆ مەبەستی خۆی، مۆژدە ی ئەو مە پێدە دەن؟ ﴿يَنْشَوُا﴾، خۆنراویشەتەو: (يَنْشَأُ)، پێ دەگات.

﴿الْحِلْيَةِ﴾ (إِسْمٌ لِّمَا يَتَحَلَّى بِهِ) خشل و جوانیی و، نهوهی خوئی پی ده پازیتنهوهو جوان ده کری.

که ده فهرموئ: ﴿أَوْ مَن يُكْسُو فِي الْحِلْيَةِ﴾ (نَشَأُ الشَّيْءِ فِي حَالَةٍ هُوَ أَنْ يَكُونَ ابْتِدَاءَ وجودِهِ مُقَارِنًا لِتِلْكَ الْحَالَةِ، فَتَكُونُ لَهُ مَمْنَزِلَةُ الظَّرْفِ)، نهو جوانیی و رازاوهییه، وهك زهرفيك ده بی، که نهو ثافره تهی تیدا په روه رده ده کری و پیده گات و، گه شه ده کات، لیره دا خوا ﷺ به پیی نهو بنچینه یه که ده لی: (أَدِينُكَ مِنْ فَمِكَ)، به زاری خوټ ده تگرم و به قسه ی خوټ، بهو لوژی که، نهو بیروایانه ده دوینی، ته گهر نا بیگومان، ثافره ت که حه زی به جوانیی دی، بووی نوقسانی نییه.

نهوهی خواش ﷺ ده فهرموئ، سه دا سه د وایه، چونکه نهوه سروشتی ثافره تانهو ثافره ت زیاتر که یفی به جوانیی و رازانهوهو خو جوان کردن دی، هه روه ها له رووی وتوئزو قسه و، له رووی فیکری شه وه، ثافره ت له چاو پیاو، وهك پیو یست ناتوانی مه به سته کانی خوئی چاک روون بکاته وه، له بهر نهوهی سوژو هه ست و نه ستی، به هیژتره له عه قل و بیرکر دنه وهی، نهویش له بهر نهوهی نهو نه رکه سروشتییه ی بو ثافره ت دانراوه، که بریتیه له نه رکی دایکایه تی و، کابانیه تی و، مندا ل به خپو کردن و، په روه رده کردن، زیاتر پیو یستی به سوژو به زه ییه، هه روهك هه وجیی ده نگي به سوژو ناسکه و جه سته ی ناسکه، نهك جه سته یه کی ماسوولکه داری به هیژو، ده نگیکي گر، که له پیاواندا هه یه.

هه روهك پیاویش، که نه رکه که ی زیاتر له ده روه ی مال، به سروشت و خواړسك، پیش نهوهی شه ریعه تیش وا بللی، هه ر زگماك و خواړسك واده لی، له هه موو گه ل و نه ته وه کانی ش دا هه ر وایه، مه گه ر نه وانه ی که له خواړسك و زگماك لایان دابی، نه گه ر نا زیاتر، سوپایه کان له پیاوان پیک دین و، ئیشه قورسه کان زیاتر پیاوان ده یانکه ن، رووبه روو بوونه وه له گه ل گه رماو سه رمادا پیاوان ده یکه ن، له ده روه ی مال، به لام ثافره تان زیاتر، له نپو مالدا رو لی خو یان ده بینن، نه گه ر پیاوان خانووبه ره و شار دروست ده که ن، ثافره تانی ش

مروّف دروست ده‌کهن، ته‌نیا ئافرهت توانای مروّف دروستکردنی هه‌یه، یه‌که‌م له‌ ئیو هه‌ناوی خویدا، دوا‌ییش له‌ کۆش و باوه‌شی پر سۆزو گه‌رمی دا، ئه‌وه‌ش حاله‌تیکه‌ی سرووشتییه، پێش ئه‌وه‌ی شه‌رع وا بفه‌رموێ، زگماکی مروّقه‌کان و سرووشتی مروّقه‌کان و به‌رژه‌وه‌ندی مروّقه‌کان، ئه‌وه‌ ده‌خو‌ازی.

﴿وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ﴾ (هُوَ) راناوه‌که‌ی ده‌چێته‌وه‌ بۆ (مَنْ) بۆیه ده‌فه‌رموێ: ﴿وَهُوَ﴾، ئه‌گه‌رنا ده‌بوو فهرمووبای: (وَهِيَ)، به‌لام: ﴿أَوْمَنْ﴾، ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ (مَنْ) ه‌که‌، (مَنْ) یش (مُدَّكَرٌ مَّجَازِي) ه‌، ئه‌و که‌سه‌ی پالێ ده‌ده‌نه‌ لای خوا، وه‌ك رۆله‌، له‌ ئیو خشل و جوانیی و رازاوه‌یی دا پێده‌گات، له‌ کاتی مشتوم‌رو شه‌ره‌قه‌شه‌دا، ناروونکه‌ره‌وه‌یه‌ بۆ مه‌به‌سته‌کانی خۆی، (الْخِصَامُ: الْجِدَالُ وَالنِّزَاعُ بِالْكَلَامِ)، (خِصَام) بریتیه‌ له‌ شه‌ره‌ قسه‌و مشتوم‌ر.

۸- ﴿وَجَعَلُوا أَمَلَيْكَةَ الَّذِينَ هُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ إِنْتًا﴾، ئه‌و فریشتانه‌ی که‌ به‌نده‌ی (خوا‌ی) به‌ به‌زه‌یین، به‌ مێینه‌یان دانان، ﴿عَبْدُ الرَّحْمَنِ﴾، خوێندراویشه‌ته‌وه‌: (عِنْدَ الرَّحْمَنِ)، ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ لای (خوا‌ی) به‌ به‌زه‌یین، که‌ فریشته‌کانن، له‌ لای خوا، واته‌: پێگه‌یان له‌ خوا نزیکه‌، به‌و واتایه‌ که‌ ئه‌وان دروستکراوی مه‌عنه‌ویین، چی خوا ﷻ بفه‌رموێ: ئه‌وان بێ فهرمانیی خوا ناکهن، له‌و پرووه‌وه‌ له‌ خوا نزیکن، ئه‌و فریشتانه‌ی که‌ به‌نده‌ی خوا، یان له‌ خوا نیزیکن، به‌ مێینه‌یان دانان.

۹- ﴿أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ﴾، ئایا دروستکردنیان بینیوه‌؟ ئه‌م پرسیارکردنه‌، پرسیارکردنی نکوولیییکه‌رانه‌یه‌، واته‌: (مَا شَهِدُوا خَلَقَهُمْ)، ئاماده‌ نه‌بوون له‌ کاتی دروستکرانیاندا، (أَحْضَرُوا)، ئایا ئاماده‌ بوون؟ کاتی دروستکراون، تاكو بزانی داخو مین یان نیرن؟ له‌ راستیدا فریشته‌کان ره‌گه‌زیان هه‌ر نیه‌، چونکه‌ ره‌گه‌ز بۆ ئه‌و دروستکراوانه‌یه‌، که‌ ده‌بێ پێکه‌وه‌ جووت بن، تاكو وه‌چه‌یان هه‌بێ، به‌لام فریشته‌کان وه‌چه‌یان نیه‌.

﴿أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ﴾، خوێندراویشه‌ته‌وه‌: (أَشْهَدُوا)، ئنجا ئه‌گه‌ر بفه‌رموێ: (أَشْهَدُوا)، واته‌: (أَحْضَرُوا)، ئایا ئاماده‌ بوون له‌ کاتی دروستکرانیان دا؟ ئه‌گه‌ر

(اَشْهَدُوا) بئی، واته: ئایا ئاماده کراون، له کاتی دروستکرانیان دا، تا کو بزانی چۆن؟!

(۱۰) ﴿سَتَكُنُّبُ شَهِدَهُمْ وَيُسْأَلُونَ﴾ به دنیایی شایه دیدانه که یان ده نووسری و، لیشیان ده پرسریته وه، (المُرَادُ بِشَهَادَتِهِمْ، إِدْعَاءُهُمْ أَنَّ الْمَلَائِكَةَ إِنَاثٌ، وَأُطْلِقَ عَلَيْهَا الشَّهَادَةُ تَهْكُمًا بِهِمْ)، ئەوان لێردها شایه دیدیه کیان نه داوه، به لام ئەو لاف لیدانهی، گوتوو یانه: فریشته کان مینهن، خوا ﷺ به شایه دیدانی داناوه، وهك گالته پیکردنیان، یاخود: ههر که سیک لافیک لی بدات، ئیددیعیایهك بکات، وهك ئەوه وایه شایه دیدی بدات، خواش ﷺ ده فهرمووی: ئەو شایه دیدان و لاف لیدانه یان ده نووسری، لیشیان ده پرسریته وه.

﴿وَيُسْأَلُونَ﴾ یانی: پرسیارکردنی هه ره شه لیکردن و، سه ره نه شتکردن، وهك خوا ﷺ له سووهرتی (التَّكَاثُر) دا، ده فهرمووی: ﴿ثُمَّ لَتَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ دوازی لهو رۆژه دا، له نیعمهت و چاکه کان لیتان ده پرسریته وه، واته: لێ پرسینه وهی سه ره نه شتکردن، که ئایا خوا ﷺ فلان شتهی نه دانی، فلان شتهی نه دانی... کوا چیتان پیکرد؟

لێردها خوا ﷺ لهم ئایه تانه دا، جهوت شتی باسکردوون:

۱- هاوبهش بۆ خوا دانه ره کان، هه ندیک له بهنده کانی خویان کردوون، به به شیک له خواو، رۆلهی خوا، وایان داناوه فریشته کان کچانی خوان!!

۲- گوایه خوا ﷺ، کچانی هه لێژاردوون و، په سندی کردوون به سه ره کورپاندا بۆ خۆی، له حالیکدا که ئەوان، کچانیان به کهم بایه خ داناوون و، کورپان پێ چاکتر بوون، خواش ﷺ ههر به عه قلی خویان ده یانگری: ئیوه مادام خۆتان کورتان پێ چاکه، ئایا خوا ﷺ به نه ندازهی ئیوه ش لێ نازانی، که مادام ئیوه کورپانتان پێ چاکن، ئه ویش ههر کورپانی بۆ خۆی کردبانه رۆله، به پێی عه قله کهی ئیوه؟ واته: به لۆژیکی خۆشتان، ئەوه شتیکی رهوا نیه، جگه له وهی له واقیعه دا خوا ﷺ رۆلهی نیه.

۳- بېرپروایان له کاتیکدا ههوالی له دایک بوونی کچیان پیدراوه، پرویان رەش داگهراوه و زۆر پەست و توورە بوون، پیشیان خواردۆتهوه، ئەمەش خوا تەبارکە وەك بەلگەیه کی دیکە باسی دەگات، لەسەر ئەوهی شتیکی نارەوايه، مینە پال بدریته لای خوا، که خۆتان ئەگەر ههوال و موژدەتان پیدری، له خەفەتان پروتان رەش هەلدهگەری و، دەست دەکەن بە پیش خواردنەوه و پەستی و توورەیی داتاندەگری.

۴- ههروهەها خوا بەلگەیه کی دیکەش هەر لەسەر ئەوه دینیتەوه، که دەفەرموی: ئایا کچانیک که له رازاوهیی و خشل و جوانیدا، پێ دەگەیه نرین، چۆن دەبێ پالبدریته لای خوا! یانی: سرووشتی ئافرهتان وایه.

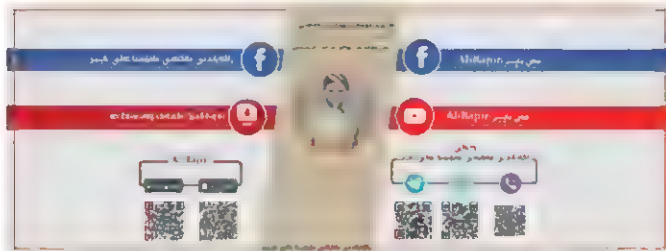
دەشگونجی ئەمە قسە ی ئەو بېرپروایه موژدە پیدراوه بێ و بەهۆی ئەوهوه که کچی بووه، بلی: چۆن دەبێ کچیک که له جوانیی و رازاوهیی دا پیدەگات، موژدەو ههوالم پێ بدەن؟ که ئەوهش ههوالیکی خوش نیه، یانی: ئەگەر وایه، چۆن ئەوه پالدهدەنه لای خوا، که بۆ خۆتان به ههوالیکی ناخۆشی دادەنن؟!.

۵- کچان ئاوا پێناسه کراون: ﴿وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ أَوْ مَنْ يُسْأَلُ فِي الْحِلْيَةِ﴾، ئایا که سیک له جوانیی دا پیدەگەیه نری و له کاتی وتووێژدا ناروونکەرەوهیه، بۆ مەبەستی خۆی، واتە: ئافرهتان مەبەستی خۆیان چاک دەرناپرن و پرونی ناکەنەوه له چاو پیاوان، بێگومان ئەمەش شتیکی ریزهیه، بەلام به گشتیی، هەم ئافرهتان زیاتر کهیفیان به جوانیی دی، تەماشای هەموو ئافرهتان بکهی، هەر وایه، ئافرهت دەکهوێته تەمەنیشەوه، هەر پێی خوشه خۆی پرازی نیتەوه، به هەموو شیوه کانی خۆپازاندنەوه، هەلبەته وەنەبێ، پیاویش کهیفی لی نەبێ، بەلام ئەوه زیاتر کاری ئافرهتانه، دیسان له پروی وتووێژو شەرە قسەوهش، پیاوان زیاتر توانای ئەوهیان ههیه، لەبەر ئەوهی توانای هۆشی پیاوان زیاتره له هی ئافرهتان، ههروهك چۆن ئافرهتان رەحم و بەزهیی و سۆزیان زیاتره له پیاوان.

٦- بێپروایه‌کان فریشته‌کانیان به‌ مێینه‌ داناون، له‌ حالێکدا که‌ ئه‌وان له‌ خزمه‌ت خوادان و له‌ خواوه‌ ^{هه‌ڵ} به‌نده‌ی زۆر نێزیکن!! که‌ ئه‌وه‌ شتێکی بێ جێیه‌.

٧- بێپروایان بێ ئه‌وه‌ی ئاماده‌ی دروستکرانی فریشته‌کان بن، په‌گه‌زیان بۆ دیاریی کردوون، گوايه‌ مێینه‌ن، به‌ دنیاییه‌وه‌ش به‌بێ ئاگادار بوون له‌ شتێک، دروست نیه‌و، شتێکی په‌وا نیه‌، له‌ باره‌یه‌وه‌ قسه‌ بکری.

که‌واته‌: لێره‌دا خوا ^{هه‌ڵ} له‌وت په‌خنه‌ی گرتوون، له‌وانه‌ی گیرۆده‌ بوو، به‌ شیرکی پۆله‌ پالدان، بۆ لای خوا ی به‌رزی مه‌زن.

مه سه له ی دووهم:

پاساو دانه وهی کافره کان و بیانوو هینانه وهیان، بۆ په رستنی فریشتان، به وه که خوا ئه وهی ویستوه، که واته: لّٰی شِی رازییه! بهر په رچدانه وهی خواش بۆیان، که له گو تره قسه ده کهن، چونکه هیچ کتیبیان له و باره وه پّیش قورئان پّینه دراوان، به لکو تاکه به لگه یان بۆ ئه وه، شوینکه وتنی پّیشینانیا و لاسایی کردنه وهی کویرانه ی رابردوو وانیانه، که هه ر ئه وه ش پاساو و بیانوو ی بیروایانی پّیشوو شیان بووه، بۆ گرتنی رّیی بته رستی و، هاوبه ش بۆ خوا دانان و، وه لامنه دانه وهی په یامی یه کتا په رستانه ی پّیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام):

خوا ﷻ ده فره مو: ﴿وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾ (٢٠) أَمْ أُنِيتُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾

شی کردنه وهی ئه م ئایه تانه، له نو بر گه دا:

(١)- ﴿وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ﴾، هه روه ها (هاوبه ش بۆ خوا دانه ره کان)، گو تیان: ئه گه ر (خوا ی) به به زه یی و یستبای، ئیمه نه مان ده په رستن.

لّی ره وه له زۆر شوینی دیکه ی قورئانیش، چهند وشه یه ک قرتی زاون، له بهر ئه وه ی به سیاق و سه لیه ده زانرین، ﴿وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ﴾، واته: (لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ عَدَمَ عِبَادَتِنَا إِيَّاهُمْ)، ئه گه ر خوا ی به به زه یی و یستبای نه یان په رستین، نه مانده په رستن، یا خود: (لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ أَنْ يَمْنَعَنَا عَنْ عِبَادَتِهِمْ، مَا عَبَدْنَاهُمْ)، ئه گه ر خوا و یستبای رّیگری په رسترا نیامان لّی بکات، نه مانده په رستن، راناوی

سەر (مَا عَبَدْنَاهُمْ)، بۆ پەرستراوەکانیان دەچیتەو، ئنجا ئەگەر فریشتەکان، ئەگەر پەیکەرەکان، هەر شتێک هەن.

لێرەدا هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، دوو شتیان تیکەڵ کردوون، کە بریتین لە: ویستی خوا، پەزنامەندیی خوا، پێیان وابوو هەر شتێک خوا لە بەندەکانی بوو، مانای وایە لێشی پازییە! ئەوێش هەڵەیهکی کوشندەیی هاوبەش بۆ خوا دانەر و بێپروایەکانە، بەلکو جاری وایە هەندێک لە مسوڵمانانیش، گرفتار دەبن بەو تیکەیشتنە هەڵەیهو.

بێگومان هیچ شتێک نیە بە ویستی خوا نەبێ، هەر وەک هیچ شتێک نیە بە زانیاریی خوا نەبێ، هیچ شتێک نیە دەسەلاتی خوا لە پشتەو نەبێ، بەلام مەرج نیە هەموو شتێک، پەزنامەندیی خوا لەگەڵ دابی، هەر شتێک خوا نەیهوێ نابی، هەر شتێک خوا نەیهیشتە دی، نایەتە دی، هەر شتێک خوا ﷻ زانیاریی پێی نەبێ، بوونی نیە، هەموو شتێک پەکی کەوتووە لەسەر ئەو، کە خوا بیزانی، بیهوێ، بیتوانی، واتە: دەسەلاتی خوا، زانیاریی خوا، ویستی خوا، پێوێ پەيوەست بن، بەلام مەرج نیە پەزنامەندیی خوا لەگەڵ هەموو شتێک دابی، وەک لە سوورەتی (الزُّمَر) دا، خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ ٧، واتە: ئەگەر بێپروابن خوا لێتان بێنازەو، ئەو (خوا) کوفر بۆ بەندەکانی (یاخود سێلەیی بۆ بەندەکانی) پەسند ناکات، بەلام ئەگەر سوپاسگوزاریی بکەن، بۆ ئێوێ پێخۆشەو بۆتان پەسند دەکات.

دیارە سێلەیی و سوپاسگوزاریی، یاخود بێپروایی و پرواداریی، هەردووکیان بە ویستی خوان، بەلام هەردووکیان بەپێی پەزنامەندیی خوانین، بەلکو پەزنامەندیی خوا لەگەڵ سوپاسگوزاریی و پرواداریی دایە، بەلام لەگەڵ ناسوپاسیی و بێپروایی دا نیە.

ئەو شوئىنەى خوا ^{۳۵} له سوورەتى (النحل) دا: دەفەرموى: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبْدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا ءَابَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ له دوو ئايەتەكەى سوورەتى (الأنعام) يش، خوا ^{۳۵} دەفەرموى: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا ءَابَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بِأَسْنَاءٍ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ﴾ ^{۱۴۸} قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَلِيغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَيْكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ^{۱۴۹} ئىمە كاتى خوى، لەبەر پۆشنى ئەم دوو ئايەتە موبارەكەدا، كورتە باسكىمان لەو بارەووە كردووە، لە سوورەتى (الأنعام) دا، دەفەرموى: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا﴾ له مەودوا ئەوانەى بۆ خوا ھاوبەش دانەرن، دەلین، واتە: خوا ھەوالیداوھ كاتىك دى، كە ئەو دەلین، ئنجا لە سوورەتى (النحل) له ئايەتى ژمارە (۳۵) دا دەفەرموى: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا﴾ له سوورەتى (الأنعام) دا، كە پيش (النحل) دابەزىو، خوا ^{۳۵} فەرموویەتى: لە مەودوا ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان دەلین، ئنجا ئەو ھى پيشەر ھەوالى پیداو، لە سوورەتى (النحل) دا، ھىناوێتى كە گوتوویانە: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبْدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا ءَابَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ خواش ^{۳۵} ھەر بەو ھەندە ئىكتىفا دەكات، بۆ بەرپەرچدانەو ھیان: ﴿كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ﴾ ^{۳۵}

کورتەى بەرپەرچدانەووەکەش ھەر ئەوێیە کە گوتمان: ئەوان پێیان وابوو، ھەر شتێک خوا ویستبێت و، ویستی خواى لەسەر بووبێ، دیارە پەزنامەندى خواش لەسەرە، بەلام لە راستیدا ئەو تەنیا لەسەر گومان ھەلچنراوە، ھىچ بەلگەى کى لە پشتەووە نى، چونکە ھىچ شتێک بەبى ویستی خوا نابێ و، ویستی خوا وەك ئاسمان وایە، مەرۆف ھەرچى بیکات، لە ژێر سیبەرى ئاسمان دایە، بەلام پەزنامەندى خوا لەگەڵ ئەو شتانەدایە، کە باشن و بە سوودن، لەگەڵ ئەو شتانەدا نى کە زیان بەخشن، وەك لە سوورەتى (الزُّمَر) دا دەفەرموى: ﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ ۷.

ئنجایا ئێمە بەچى دەزانین: خوا لە چى پازییەو، لە چى پازى نى؟ دەبى لە ئاوێنەى شەریعەدا تەماشای شتەکان بکەین و، ھەر شتێک شەریعەتى خوا پەسندى کردبى، دیارە خوا لێى پازییەو ھەر شتێک شەریعەتى خوا پەفرى کردبى، دیارە خوا لێى ناپازییە، بە ھەردوو لاشیان بە ویستی خوا بن، واتە: ویستنى خوا بۆ شتێک، نیشانەى پازى بوونى خوا نى لەو شتە، بەلکو بۆ ئەوێ بزانین خوا لێى پازییە یان پازى نى؟ دەبى تەماشای شەریعەتەکەى بکەین، بۆیە ھەندىک لە زانایان گوتووایە: خوا ویستنى وەدیھێنان (تکوین) ھەى، ویستنى ئەرك پى سپاردنیشى ھەى، (الْمَشِيئَةُ التَّكْوِينِيَّةُ وَالْمَشِيئَةُ التَّشْرِيعِيَّةُ)، ئنجایا ئێمە دەبى ھەولبەدەین، بەپێى ویستى یاسادانەرەى خوا بەرپۆ ھەى، نەك ویستى بەدیھێنەرەى خوا ﷻ، کە لەگەڵ ھەموو شتێک دایە.

۳- ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾ (بۆ ئەو قسەىیان)، ئەوان تەنیا لە گۆترە قسە دەکەن، (الخرص: التَّوَهُّمُ وَالظَّنُّ الَّذِي لَّا حُجَّةَ فِيهِ، وَالْخَرَصُ: حَزْرُ الثَّمَرَةِ)، (خَرَصَ بَرِيئَةً لَّهْ غُومَانُ بَرْدَن وَ، وەھم کردن و بەکارھێنانى خەيال، شتێک کە ھىچ بەلگەى کى لەسەر نەبى، وشەى (خَرَصَ) لە ئەسلدا قەسەندى مەوێ، بۆ وێنە:

کەسێک دەلى: من ئەو باخى خورمايان و پەزەت پى دەفرۆشم، وەرە تەماشای بکە، چەند کەسێکى شارەزا بێنەو بێخەملىنە، داخۆ چەندىان مەو

پۆیه؟ به کوردیی قىرساندیشی پى دەلین و به گۆترەشى پى دەلین، یاخود دەلین: ئەو شتە لە گۆترە بە چەند؟ بى ئەوەى بىیپووى چەند ڕبە یان چەند تەنەکیە؟ یاخود بى ئەوەى بیکیشى، چەند کیلویە؟ واتە: ئەوانە ھەر لە گۆترە قسە دەکەن، نەك بە وردیی و بە بەلگەو، ئەو لە ڕووی عەقڵیەو، ھیچ بەلگەکیان نیە.

ئەجا بابزانیان ئایا لە ڕووی نەقڵیەو، ھیچ بەلگەیان ھەیە، بۆ ئەو کە ڕەزامەندی خوا لە پەرستنی ئەو شتەدا، کە بە ھاوبەشى خوایان دادەنێن و دەیانپەرستن؟!.

(٤) - ﴿أَمْ آتَيْنَهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ﴾؟ واتە: یان ئایا پێش ئەو (پیش قورئان)، کتیبیکمان پێداون، کە ئەوان توند دەست پۆیه گرتوونی؟ (أَمْ: لِلإِسْتِفْهَامِ الإنْكَارِي)، واتە: (بَلْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ)، بەلکو ئایا، تێمە پیش قورئان کتیبمان پێداون، کە ئەوان دەست پۆیه گرتوونی؟ کە ئەمە بۆ نکوولیکردنەو واتایەکی ئاوا: (مَا آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ)، چۆن دەزانین ئەو ڕاناو بۆ قورئان دەچیتەو؟ (مِنْ قَبْلِهِ)، (ه)یەکە، لەبەر ئەوەی لە سەرەتای ئەم سووڕەتەو باسی قورئان کراو، بۆ وی دەگەریتەو، ھەر شتێک بە سیاق و سەلیقە بزانی، ڕاناو کە بۆ ئەو دەچیتەو، بى ئەوەی باس بکری، واتە: وانیو ھیچ کتیبیکمان پێناون، چونکە وەك زۆرجار گوتوویمان: پرسیار لیکردنی نکوولیکەرانی، بە مانای لابردنە، واتە: (مَا آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ)، پیش قورئان ھیچ کتیبیکمان پێناون.

کەواتە: لە ڕووی عەقڵیەو ھەر لە گۆترە قسە دەکەن و، بە قىرساندن و بە گومان و، لە ڕووی نەقڵیشەو قسەکانیان پشت ئەستوور نین، بە ھیچ بەلگەکی نەقڵی و شەرعی.

﴿فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ﴾، دەلى: (أَمْسَكَ بِالشَّيْءِ: شَدِيدُهُ عَلَيْهِ، مَجَازٌ فِي مَعْنَى الثَّبَاتِ عَلَى الشَّيْءِ)، (أَمْسَكَ بِالشَّيْءِ)، واتە: توند دەستی پۆیه گرت،

(إِسْتَمْسَكَ بِهِ)، ئەمە زیدەپۆییە، کە (س)و، (ت)ی تیدا زیاد کراون، (زِيَادَةُ الْمَبْنَى تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى أَوْ قُوَّةِ الْمَعْنَى)، زۆر بە توندیی دەستیان پێوە گرتووە، کە ئەمە لە ئەسڵدا بە مانای دەست پێوە گرتنە، بەلام بە (مَجَاز) بە مانای چەسپاویی و مانەواییە لەسەر شتێک.

٥- ﴿بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ﴾، ئنجا لە وەلامی ئەو پرسیارە نکوولییەکەرانەیدا، خوا ﷻ دەفەرموێ: واتە: نە بەلگەی عەقڵیان هەیە، نە بەلگەی نەقلی، بەلکو بیانوو و پاساویان بۆ پەرستنی پەرستراوەکانیان، هەر ئەو بوو، کە گوتیان: ئیمە باب و باپیرانی خۆمان لەسەر ڕێیەک لێ هەلکەوتووە، (الْأُمَّةُ: الْمِلَّةُ وَالْدِّينُ)، (أُمَّةٌ): وەك چۆن بە مانای کۆمەڵە خەلکیک هاتووە، بە مانای ڕیایزیکیش هاتووە، کە کۆمەڵە خەلکیکی لەسەری، واتە: ئایین و بەرنامەیەك.

٦- ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ أَثَرِهِم مُّهُتَدُونَ﴾، ئیمە لەسەر شوینەواری ئەوان دەپۆین، ئنجا کە دەشپۆین بە ڕێی راستدا دەپۆین، چونکە (مُهِتَدِي) کەسیکە ڕێی راستی گرتبێ، هیدایەتی وەرگرتبێ، هیدایەتیش واتە: پیشاندانی ڕێی راست، کەواتە: (مُهِتَدِي) کەسیکە، ئەو ڕێی راستە پێشانی دراو، گرتوویەتی، وشە (أَثَر) کۆی (أَثَر) ه، واتە: شوینەوار، کەسیک بە شوینیکدا دەپوا، شوین پێیەکە پێی دەگوترێ: (أَثَر)، ئنجا کە لێرەدا کە دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ أَثَرِهِم مُّهُتَدُونَ﴾، بە شوینەواری ئەواندا ڕێی راستگرتووی، مەبەستیان ئەوێە کە بە شوینەوارەکانی ئەواندا دەپۆین، بەلام لێرەدا: (عَبَّرَ عَنِ الْإِتْبَاعِ بِالْإِهْتِدَاءِ، لِشِدَّةِ غُرُورِهِمْ بِأَحْوَالِ آبَائِهِمْ)، لە جیاتی (إِتْبَاع)، لە جیاتی ئەوێە بڵێن: (وَإِنَّا عَلَىٰ أَثَرِهِم مُّتَبِعُونَ)، شوین شوینەوارەکانیان کەوتووین، فەرموویەتی: ﴿عَلَىٰ أَثَرِهِم مُّهُتَدُونَ﴾، تەعبیریان لە شوینکەوتن کردووە، بە (إِهْتِدَاء)، واتە: ئیمە بە شوینەواری ئەواندا ڕێی راستمان گرتووە، گومانی تێدانیە ڕێی ئەوان راستە، مانای ئەوێە زۆر لە خۆیان بای بوون، بەو کە باب و باپیرانیان لەسەر ڕێیەکی راست بوون.

ئەم تەعبیرەش دوو واتای هەن:

ا- که دەفەر موو: ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ عَٰثِرِهِم مُّهِتَدُونَ﴾، (إِنَّا) دەبیته نیهاد (مُبْتَدَأ)، (آثَرِهِم) دەبیته گوزارهی یه کهم و (مُهِتَدُونَ) دەبیته گوزارهی دووهم.

یانی: ئیمەش لەسەر شوینەواری ئەوانین، ڕۆی راستگرتووین.

ب- دەشگونجی ﴿عَلَىٰ عَٰثِرِهِم﴾، په یوه ست بیتهوه به (مُهِتَدُونَ) و وشە (مُهِتَدُونَ)، مانای ڕۆیشتووان، (سائرون) ی بحریتە نیو، واتە: ئیمە به شوینەواری ئەواندا دەڕۆین، به لām بۆیه وشە (مُهِتَدُونَ) یان به کارهیناوه، واتە: به شوینەواری ئەواندا، ئیمە ڕۆی راستمان گرتوه.

٧- ﴿وَكَذٰلِكَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ﴾، (خوَا وَجَّهْ) له وه لامیاندا دەفەر موو: هەر بهو شیوهیه له پیش تۆدا له هیچ ئاوه دانییه کدا هیچ وریا که ره وه یه کمان نه ناردوه، ﴿وَكَذٰلِكَ﴾، ئەو (ك) ه، په یوه سته به رسته ی دوا یی که دەفەر موو: ﴿قَالَ مُتَرَفُّوْهَا﴾، واتە: کاتی خۆشی هەر بهو شیوهیه بووه، وامه زانه بهس بپروایه کانی ڕۆژگاری تۆ وان، به لکو بپروا خوشگوزهران و خو سه پینه کانی هه موو کو مه لگا کان، هەر ئەوه عاده تیان بووه، هەر ئەوه قسه یان بووه، ﴿وَكَذٰلِكَ﴾، هەر بهو شیوهیه، ﴿مَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ﴾، له پیش تۆدا، له هیچ ئاوه دانییه کدا، هیچ وریا که ره وه و ترسی نه ریکمان نه ناردوه:

٨- ﴿إِلَّا قَالَ مُتَرَفُّوْهَا إِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلَىٰ أَمَةٍ﴾، مه گەر خوشگوزهرانه کانی ئەو ئاوه دانییه گوتوو یانه: ئیمە باب و باپیرانمان لەسەر ڕێیه ک، لەسەر ئایینی ک لئ هه لکه وتوه.

٩- ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ عَٰثِرِهِم مُّقْتَدُونَ﴾، ئیمەش به شوین شوینەوارە کانی ئەوان ده کهوین، ئەوان چییان کردوه، ئیمەش وا ده کهین، پشتریش گوتراوه: (قَرِيَّةٍ)، له به کارهینانی قورئان دا و، له زمانی عه ره ببيدا، یانی: ئاوه دانییه کی گه وره و به شاری قه له بالغ و گه وره گوتراوه: (قَرِيَّةٍ): بۆیه به مه کهکه گوتراوه: (أُمُّ الْقُرَاءِ)، دایکی ئاوه دانیی و شارە قه له بالغه کان.

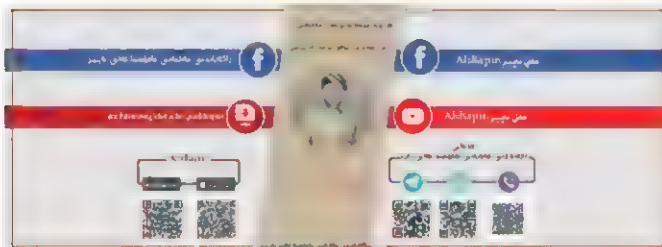
﴿نَذِيرٌ﴾ يېشى مەبەست پىتى يېغەمبەرىكە، خەلك وريا دەكاتهو ھۆشداريان
پىدەدات، ﴿مُتَرَفُهَا﴾، كۆى (مُتَرَف) ه، (الْمُتَرَف: مَنْ أُعْطِيَ التَّرَفَ، أَي: النِّعْمَةَ)،
(مُتَرَف) كەسك كە نازو نىعمەتى پىدراپى، خوشگوزەرانكراو.

كە گوتوويانە: ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّنَزِّلَهُمْ مُّقْتَدُونَ﴾ تىمە بە شوپنەواری ئەواندا
چاولیکەرین، لە شیکردنەو ھى وشەکاندا گوتمان: (قَدْى يَمْدُو قَدْو، أَي: قَرُبَ)،
واتە: نزیک بوو، (إِقْتَدَى بِهِ: فَعَلَ مِثْلَ فِعْلِهِ تَشْبُهًا)، ئەو چیکردو ھەویش
وایکرد، خووی ھەو چواند، ھەو خوا ﷻ لە سوورەتى (الْأَنْعَام) دا، دەفەرەمۆی:
﴿فِيهِدَنَّهُمْ أَفْتَدَ﴾، تۆش پىنمايى ئەوان پەچاوبکە، ھەو پىنمايەکەى
ئەوان بکە، ئەمە فەرمانە بە یېغەمبەرى خوا ﷻ کە چاوالە یېغەمبەرانى
پىشووی خووی بکات.

کەواتە: ئەوان ھەم (مُتَدُونَ) یان بەکارھێناو، ھەم (مُتَدُونَ)، ئەمەش یانی:

ا- تىمە بەپى پىبازو ئایینەکەى ئەوان بەرپو ھەچین و، پىبازو ئایینی ئەوان راستە.

ب- تىمە بە شوپن پى ئەواندا ھەنگاو دەننن، ھەم پىبازەکیان پەپرەوی لیدەکەین
و ھەم شوپن خوشیان دەکەوین، ھەم (إِهْتَدَى) دەکەین بە بەرنامەکیان، ھەم (إِقْتَدَى)
دەکەین بە خوشیان، بەرنامەکیان دەکەینە پەپرەوی لیکراو و، خوشیان دەکەینە
چاولیکراو، شوپن پى ھەلگیراو.

مه سه له ی سییه م:

پرسیارکردنی ئەو پیغمبەرە، یان هەر کام له پیغمبەرانى که بۆ ئەو گەل و ئەو کۆمەلگایانە نێردراون، که ئایا هەرچەندە پێی راست و دروستیشی بۆ هینابن، هەر لەسەر لاساییکردنەوهی پیشینانیان سوور دەبن؟ وەلامدانەوهی وانیش بەوه، که پێیان بپروان و، سەرەنجام سزادانیان له لایەن خواى دادگەرەوه:

خوایە ئەو فەرمووی: ﴿قُلْ أُولُو حِجَّتِكُمْ بَاهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءُكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ۝٢٤﴾ فَاَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَ عِقَابُ الْمُكَذِّبِينَ ۝٢٥﴾

شیکیردنەوهی ئەم دوو ئایەتە، له چوار برگەدا:

١- ﴿قُلْ أُولُو حِجَّتِكُمْ بَاهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءُكُمْ﴾، (پیغمبەرە که یان) گوئی: ئایا ئەگەر بەرنامە یەکم بۆ هینابن پێنماییکارتر لەوهی باب و باپیرانتان لەسەری دیوہ؟! واتە: ئەو (نذیر)ە، گوئی: که پیشتر باسی کراوہ: ﴿وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ ۝٢٣﴾، که مەبەست پێی پیغمبەرانە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، هەر پیغمبەریک که بۆ هەر کۆمەلگایەك نێردراوہ، بە کۆمەلگاکەى خوێ فەرموو: ﴿أُولُو حِجَّتِكُمْ بَاهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءُكُمْ﴾، ئایا ئەگەر بەرنامە یەکم بۆ هینابن، پێنماییکارتر لەوهی باب و باپیرانتان لەسەری بینوہ، لەسەری پۆشتوون و ئیوہش ئەوانتان لێ هەلکەوتوہ لەسەری، واتە: ئەگەر شتیکی باشتريستان بۆ بینم، هەر بە دواى شتە خراپەکەى باب و باپیرانتان دەکەون؟

وشەى (قَالَ)، خوێراویشەتەوہ: (قُلْ)، واتە: بە فەرمانیش خوێراوہتەوہ: (قُلْ أُولُو حِجَّتِكُمْ)، (ئەى موحمەد ﷺ!) پێیان بفەرموو: ئایا ئەگەر بەرنامە یەکیشم

بۆ ھېتابن، رېنمايىكارترو، رې پېشاندهرتەر، لەوھى باب و باپىرانتان لەسەرى لېھەلکەوتو، ھەر لەسەر ھالى خۆتان بەردەوام دەبن، (جِتْکُم) یش، خویندنەوھىکە دیکەى ھەيە: (جِتْکُم)، (قَالَ أَوْلَوْ جِتْکُم)، گوتیان: ئەگەر بۆشمان ھېتابن، بەرنامەيەك و رېنمايىکار لەوھى باپىرانتان لەسەرى لېھەلکەوتوون، کە لێرەدا ئەم پرسىارکردنە، پرسىارکردنى دەگونجى نکووليلکەرانە بى، واتە: ئەگەر رېيازو بەرنامەيەکى رېنمايىکارترو، رې پېشاندهرتەر، لەوھى باب و باپىرانتان لەسەرى بوون، بۆتان بېنم، نابى ھەر لەسەر ئەوھى پېشوو بپۆن.

دەشگونجى پرسىارکردنىكى دان پېپىداھىنەر (إِسْتِفْهَام تَقْرِيرِي)، بۆ ئەوھى بانگيان بکات، تاکو بىر بکەنەو، واتە: تەماشاکەن، ئايا ئەگەر بەرنامەيەك و ئايىنكى باشتەر لەوھى باب و باپىرانتان لەسەرى بوون، بۆم ھېتابن، ھەر ئەوھە ھەلوئىستان دەبى؟!

لێرەدا کە ئەو پېغەمبەرە ﷺ، گوتوويەتى: ﴿يَا هَدَى﴾، يانى: ئەوھى لەسەرىشنى، ھەر رېنمايى تېدايە، بەلام بەرنامەيەكم بۆ ھېتان کە زياتر رېنمايىتان دەکات، بېگومان ئەمە جوړىک بوو لە بەدەمەوھەدان، کە بە عەرەبى پى دەگوترى: (إِرْخَاءُ الْعِنَانِ)، جەھو بۆ شل کردن، تاکو لايەنى بەرانبەر گویت بۆ بگرى، ئەگەر تۆ يەكسەر بلى: ئەوھى تۆ ھەر ھىچەو پووچە، گویت بۆ ناگرى، بەلام ئەگەر بلى: گريمان ئەوھى تۆش رىيەكى راستە، بەلام ئەگەر رىيەكى باشترو چاکتر ھەبى، ئايا بەپى عەقل و لۆژىك ھەميشە مرووف لە نيوان چاک و چاکتردا، چاکەکە ھەلناپژىرى و، لە نيوان راست و راستتردا، راستەکە ھەلناپژىرى؟ ئەگەرنا بە تەئکيد ئەوھى ئەوان لەسەرى بوون، گومپايى و سەرگەردانى بوو.

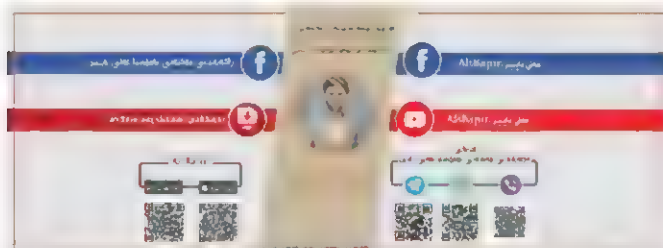
(۲) - ﴿قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾، خەلکەکە (ياخود: بپيار بەدەستانى کۆمەلگايەکان)، گوتیان: تيمەى بەوھى ئيوە پى رەوانەکراون، بپيرواين.

٣- ﴿فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ﴾ (له ئەنجامی ئەوه دا) ئیمەش تۆلەمان لیکردنەوه، (الانْتِقَامُ: إِفْتِعَالٌ مِنَ النَّقْمِ، وَهُوَ الْمُكَافَأَةُ بِالسُّوءِ)، (نَقَمَ وَنَقِمَ كَعَلِمَ وَضَرَبَ)، واتە: هەم بە (نَقَمَ) هاتوه، هەم بە (نَقِمَ) هاتوه، (نَقِمَ) وهك (عَلِمَ)، (نَقَمَ) ش وهك (ضَرَبَ)، (نَقِمَ وَنَقَمَ أَي: كَافًا بِالسُّوءِ عَلَى السُّوءِ)، واتە: لەسەر خراپە سزای خراپی دا.

کەواتە: ﴿فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ﴾ واتە: سزایەکی خراپمان دان، خراپ بۆ ئەوان، لەسەر ئەو کارە خراپەیی کردبوویان، تۆلەمان لیستاندنەوه.

٤- ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ سەرئەج بە! سەرئەنجامی بە درۆدانەران چۆن بوو؟! لە زمانی عەرەبییدا ئەم بەندە هاتوه، (هُوَ كَالْأَرْقَمِ إِنْ يُتْرَكُ يَلْقَمُ، وَإِنْ يُقْتَلَ يَنْقَمُ)، واتە: فلانکەس وهك (الأَرْقَم) ه، (مارى بەلەك، مارى جنجر)، ئەگەر وازی لێ بهێترى، پێوه دەدات و، ئەگەر بشکوژرى، تۆلە دەستینیتەوه، یانی: بە بریندارى.

﴿كَيْفَ﴾ (الِاسْتِفْهَامُ عَنِ الْحَالِ)، (كَيْفَ) بۆ پرسیارکردنە لە حال و پال، واتە: سەرئەج لە حالیان بە، حالیان چۆن بوو، حالى بەدرۆ دانەران و چۆن سزاداران؟!

كورتە باسیك له باره‌ی

ناره‌وایی شوینكهوتنی کویرانه‌ی پیشینه‌ناره‌ی:

زۆر به كورتیی و گوشراویی ئەم باسه، له چوار برگه‌دا، ده‌خه‌ینه ڕوو:

برگه‌ی یه‌كه‌م: چه‌مك و واتای شوینكهوتنی کویرانه‌ی:

كه ده‌لێن: شوینكهوتنی کویرانه، به‌عه‌ره‌یی: (التَّقْلِيدُ الْأَعْمَى)، ئایا مه‌به‌ستمان پێی چییه؟ ده‌لێن: ئه‌وه چه‌ند نیشانه‌یه‌کی هه‌یه:

۱- ئه‌وه‌یه كه ئه‌و شوینكهوتن و چاولێكردنه‌ی پیشیان، له‌سه‌ر بناغه‌ی زانست و عه‌قل نه‌بێ، له‌به‌ر ڕۆشنایی زانست و عه‌قڵا نه‌بێ، هه‌روا له‌گۆتره، كه‌سێك به‌ دوا‌ی پیشیان بكه‌وێ، ئه‌وه‌شم له‌وه‌ وه‌رگرتوه كه‌ دوا‌ی باسی ده‌كه‌ین و خوا‌ی به‌رزى مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ﴿أَوَلَوْ كَانَتْ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ (البقرة، ۱۷۰) واته: ئه‌دی ئه‌گه‌ر باب و باپیرانیان نه‌یانفامیی بێ، به‌ڕێیان نه‌زانیی بێ؟ له‌ ئایه‌تێکی دیکه‌دا ده‌فه‌رموێ: ﴿أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ (البقرة، ۱۰۴) واته: ئه‌دی ئه‌گه‌ر باب و باپیرانیان نه‌یانزانیییی و، ڕیگاش شاره‌زا نه‌بووبن؟ هه‌ر ده‌بێ شوینیان بكه‌ون؟!

كه‌واته: لاسایكردنه‌وه‌ی کویرانه‌ ئه‌وه‌یه، ئه‌و شوینكهوتن و چاولێكردنه، پشت ته‌ستوور نه‌بێ، نه‌ به‌ به‌لگه‌ی عه‌قڵیی و، نه‌ به‌ به‌لگه‌ی زانستی.

۲- ئه‌وه‌یه كه ئه‌و چاولێكردنه له‌سه‌ر بناغه‌ی به‌ پیرۆزگرتن و، ده‌مارگیریی و داخراویی بێ، بۆ وێنه: باب و باپیرانمان وایان نه‌گوتوه، با تێمه‌ش وا نه‌لێن، یان: ئه‌وان وایان نه‌کردوه، با، ته‌مه‌ش وا نه‌كه‌ین!.

۳- ٱٱهوه به كه ٱهه شتهى چاوى لى ده كرى، يان په پره ووى لى ده كرى و له باب و باپيران وهرده گيرى، پشت ٱهستور نه بى، نه به به لگه به كى عه قلى و، نه به به لگه به كى نه قلى، سه چاوه گرتو له وه حى خوى په روه ردگار.

چونكه فپهه نكه كانى زمان، ٱاوا باسى (تقليد) ده كهن، بو وينه: (ٱٱعْجَمِ ٱٱَسِطَ)^(۱)، ده لى: (قَلَدَ فُلَانًا: اَتَبَعَهُ فِيمَا يَقُولُ، اَوْ يَفْعَلُ مِنْ غَيْرِ حُجَّةٍ وَلَا دَلِيلٍ، وَقَلَدَهُ: حَاكَاهُ يُقَالُ: قَلَدَ الْقِرْدُ الْإِنْسَانَ، وَتَقَلَّدَ الْقِلَادَةَ: لَبَسَهَا)، (قَلَدَ فُلَانًا)، واته: شوينيكه وت له وه دا كه ده لى، يان ده يكات، به بى به لگو به رچاو روونى {هر له خو وه كه ٱهه واده لى و واده كات، ٱهوش وابل و وابات}، ده گوترى: (وَقَلَدَهُ: حَاكَاهُ)، واته: وه كه ٱهوى كرد، هه روه ها ده گوترى: (قَلَدَ الْقِرْدُ الْإِنْسَانَ)، واته: مه ىموونه كه چاوى له مروف كرد، شتى باوه، ده لى: مه ىموون لاساى مروف ده كاته وه، (وَتَقَلَّدَ الْقِلَادَةَ)، واته: گهر دن به نده كهى، يان ملوانكه كهى به ملدا كرد، به لكو (مقلاد) يان (قِلَادَة)، به وه ده گوترى: كه له مى ولاخيش ده كرى و راده كى شرى، ٱهه سارو رى شمه.

بركهى دووه م: چه مك و واتاى كو شش كردن (إِجْتِهَاد) و شوينيكه وتن (اتباع) و لاساى كردنه وه (تَقْلِيد)^(۲):

۱- (الإِجْتِهَاد): كو شش كردن و به كار هينانى عه قلى خو ت.

۲- (الإِتِّبَاع): شوينيكه وتن، ٱهوه به خو ت به رى به زانى، به لام به دواى كه سىك بكه وى، كه به رى به زانى، له بهر ٱهوه له به لگه كهى تىگه ىشتووى، يانى: به به رچاو روونيه وه شوينى بكه وى.

(۱) ص ۷۵۴.

(۲) له كتنى دووه مى مه وسو وعه: [بىر كردنه وهى ىسلامى له نىوان وه حى و واقىعا] به درى زى له وبار وه دواوين.

۳- (التَّقْلِيد): ئەو ھەيەكەل شۆيىن كەسك بکەوى، بەبى ئەو ھەيەكەل بزانى لەسەر چى بناغەيەك ئەو شتەي گوتو ھەو، يان کردو ھەو، تۆش لە خۆتەو ھەو شۆيىن بکەوى.

(۱)- (الْإِجْتِهَاد): لە ڕووى زاراوەيەو ھەو، ئاوا پێناسە کراو ھەو، بۆ وێنە: (الْغَزَالِي)، لە: (المُستَصْفَى مِنَ عِلْمِ الْأُصُول) دا^(۱)، دەلى: (الْإِجْتِهَادُ هُوَ بَذْلُ الْمُجْتَهِدِ وَسُعُهُ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ بِأَحْكَامِ الشَّرِيعَةِ، وَالْإِجْتِهَادُ التَّامُ: أَنْ يَبْذُلَ الْوَسْعَ فِي الطَّلَبِ بِحَيْثُ يَحْسُ مِنْ نَفْسِهِ بِالْعَجْزِ عَنْ مَزِيدِ طَلَبٍ)، (الْإِجْتِهَاد): ٻریتيە لەو ھەكە باباى كۆششكەر، تواناى خۆى لە پەيدا کردنى زانباريى بە ھوكمە شەرعییەكاندا، سەرف بکات و، كۆششکردنى تەواویش ئەو ھەيەكە، كە ئەو پەرى تواناى خۆى لە داوا کردنى زانست بە ھوكمە شەرعییەكاندا سەرف بکات، بەشێو ھەست بکات، چى دیکە لە توانادا نیە، واتە: ئەو پەرى تواناى خۆى بەكار بێنى.

یەكی دیکە لە زانباريان گوتو ھەيەكە^(۲): (الْإِجْتِهَادُ: إِسْتِفْرَافُ الْجُهْدِ وَبَذْلُ غَايَةِ الْوَسْعِ إِمَّا فِي دَرْكِ أَحْكَامِ الشَّرِيعَةِ، وَإِمَّا فِي تَطْيِيقِهَا)، (الْإِجْتِهَاد): ٻریتيە لە بەكار ھێنانى ئەو پەرى توانا و كۆششکردن، لە زانباريان ھوكمە شەرعییەكان یاخود بۆ جیبە جى کردنیاندا لەسەر ئەرزى واقیع.

(۲)- (الِاتِّبَاع): ئەو ھەيەكە ئینسان شۆيىن زانباريان بکەوى، لە شتێكدا كە گوتو ھەيەكە، لەبەر ئەو ھەيەكە بەلگە شەرعییەكانیان ئاشنايە، لەو بارەو ھەكە كتیبي: (التَّجْدِيدُ الْأُصُولِي، نَحْوُ صِيَاغَةِ تَجْدِيدِ لِعِلْمِ الْأُصُولِ)، (بِإِشْرَافِ الدَّكْتُور: أَحْمَدُ الْيَسُونِي) دا^(۳)، ھاتو ھە: (إِنْعَادُ الْإِجْمَاعِ مِنْ عَهْدِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ، عَلَى أَنَّ الْعَامَّةَ يَسْتَفْتُونَ الْعُلَمَاءَ وَيَتَّبِعُونَهُمْ فِي الْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ، وَلَا يُنْكِرُونَ عَلَيْهِمْ هَذَا السُّلُوكَ وَهَذَا مَعْلُومٌ مِنْ تَوَاتُرِ عُلَمَائِهِمْ وَعَامَّتِهِمْ)، واتە: یەك دەنگی دامەزراو ھەسەردەمى ھاو ھەل و شۆيىنكەوتو ھەيەكە، كە خەلگ بە گشتی پرسیار لە زانباريان دەكەن و، لە یاسا شەرعییەكاندا شۆيىنباريان دەكەون و ئەو ھەيەكە لى بە ٻەخە ناگرن، ئەو ھەش بە تەواتو ھەكە زانباريان و لە خەلگ بە گشتی ھەو ھە: (واتە: خەلگى مسوڵمان) زانراو ھە.

(۱) ج ۲، ص ۳۸۲.

(۲) المَوَافَقَاتُ لِلشَّاطِبِيِّ، تَعْلِيقُ: عَبْدِ اللَّهِ دَرَّاز، ج ۴، ص ۸۹.

(۳) ص ۷۷۶.

(۳) - (التَّقْلِيد): (البَاجِي) له كَتَبِي: (إِحْكَامُ الْفُصُولِ فِي الْأُصُولِ)^(۱)، ده‌لّی: (هُوَ التِّزَامُ حُكْمِ الْمُقْلَدِ مِنْ غَيْرِ دَلِيلٍ)، واتە: تەقلید بریتیه له پابه‌ندی به قسه‌ی كه‌سیكه‌وه، كه تەقلیدی لّی ده‌كری، بّی ئه‌وه‌ی به‌لگه‌ی هه‌بّی، (داخۆ پێكاویه‌تی یان نه‌پێكاوه)، هه‌روه‌ها له سه‌رچاوه‌ی پێشوودا هاتوه، (الرجوعُ فِي الْحُكْمِ إِلَى قَوْلِ الْمُقْلَدِ مِنْ غَيْرِ عِلْمٍ بِالصَّوَابِ وَلَا خَطَئِهِ)، واتە: تەقلید گه‌رانه‌وه‌یه له حوكمدا بۆ قسه‌ی بابای لاساییكراوه، به‌بّی زانیاری هه‌بوون به‌وه، ئایا پێكاویه‌تی یان نه‌پێكاوه!

(جَلال الدّین المحلي)، له هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوودا ده‌لّی: (التَّقْلِيدُ: قَبُولُ قَوْلِ الْقَائِلِ بِلا حُجَّةٍ يَذْكُرُهَا)، تەقلید بریتیه له شوێنكه‌وتنی قسه‌ی كه‌سیك، بّی ئه‌وه‌ی به‌لگه‌یه‌ك باس بكات، (ياخود: ئه‌گه‌ر به‌لگه‌شی هه‌بّی، بّی ئه‌وه‌ی بابای لاساییكه‌ره‌وه، له به‌لگه‌كه‌ تێگه‌یی).

كه‌واته: ئه‌وه‌ی له ئیسلامدا ره‌وايه، بێگومان بریتیه (إِجْتِهَاد) كردن، كه مروّف بۆ خو‌ی هه‌ولب‌دات شته‌كه‌ بزانی، یاخود شوێنكه‌وتن، واتە: شوێنكه‌وتنی بابایه‌ك كه شاره‌زایه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی تۆ ده‌زانی به‌لگه‌كه‌ی چیه‌و، به‌لگه‌كه‌ی قه‌ناعت هاتووی، به‌لام ئه‌وه‌ی له ئیسلامدا ره‌وا نیه، بریتیه له لاساییكردنه‌وه‌ی كوێرانه.

برگه‌ی سییه‌م: شوێنكه‌وتنی كوێرانه‌ی پیشینان، عاده‌تی كافر و هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌كانه:

به‌ لای كه‌مه‌وه، له پێنج سووره‌تی قورئاندا، خوا ﷻ سه‌رزه‌نشتی كافره‌كانی كردوه، له سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه كه پاساوی شیرك و كوفرو پێیه‌ چه‌وته‌كانی خو‌یان، به‌وه داوه‌ته‌وه گوتووینانه: باب و باپیرانمان له‌سه‌ری لێهه‌لكه‌وته‌وه، باب و باپیرانمان و پیشینانیشمان هه‌ر وایان كردوه وایان گوتوه!

هەلۆیستی هاوبەش دانەرۆ بێروایەکان (بە شوێنکەوتنی کوێرانەهی پیشووان) بەلای کەمەووە لە پێنج سوورەتاندا هاتووە:

١- لە سوورەتی (البقرة)، ئایەتی ژمارە: (١٧٠)دا، خوا ﷻ دەفرموی: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ واتە: ئەگەر پێیان بگوتری: (واتە: بە بێروایەکان)، شوێن ئەو بەکەون کە خوا داوایە زاندووە، دەڵێن: بەلکو شوێن ئەو دەکەوین، کە باب و باپیرانمان لەسەری لێهەلکەوتووە، ئایا ئەگەر باب و باپیرانیان هیچ شتیکیان نەفامیی و بەرپی راستیان نەزانیی؟.

٢- لە سوورەتی (المائدة)، ئایەتی ژمارە: (١٠٤)دا، دەفرموی: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ واتە: ئەگەر پێیان بگوتری: وەرێن بۆ ئەوێ خوا داوایە زاندووە بۆ لای پێخەمبەر، دەڵێن: ئەوەمان بەسە کە باب و باپیرانمان لەسەری لێ هەلکەوتووە بینیو، ئایا ئەگەر باب و باپیرانیان شتیکیان نەزانیی و، بە رپی راستدا نەرۆشتن (هەر شوێنیان دەکەون؟).

٣- لە سوورەتی (الأعراف)، ئایەتی ژمارە: (٢٨)دا، دەفرموی: ﴿وَإِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرْنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَنْتَقُولُونَ عَلَىٰ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ واتە: ئەگەر (بێروایان) خراپەییەکیان کرد، دەڵێن: باب و باپیرانمان لەسەری بینیووە و خوا فەرمانی پێکردووی، بلی: خوا فەرمان بە شتی خراپ ناکات، چۆن شتێک بە ناوی خواوە دەڵێن کە زانیاریتان لە بارەییووە نیە.

٤- لە سوورەتی (الأحزاب)دا، دیسان خوا ﷻ لە کافرەکان نەقل دەکات: ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ﴾ (٦٧) رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا (٦٨) واتە: (کافرەکان) گوتیان: ئەو پەرورەدگارمان! تێمە

فەرمانبەری سەرۆکە کاغان و، بەسالد اچوووە کاغان کرد، ئنجا ئەوانیش لە ڕێ گومرایان کردین، پەرورەدگارمان! سزای چەند قاتیان بەدو، نەفرینیکی گەورەیان لێ بکە.

۵- لە سوورەتی (الزخرف) یەش ئەو سوورەتە دەیتۆزینەو، لە ئایەتی ژمارە (۲۲)دا، دەفەرموێ: ﴿بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾^۱ لە ئایەتی دوای ئەویش ئایەتی ژمارە (۲۳)دا، دەفەرموێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾^۲

کەواتە، شوینکەوتنی پیشیان و، لاساییکردنەویان و، شوینکەوتنی کوێرانە، بێ ئەوەی بەرچاو ڕوونی هەبێ، کە ئەوانە لە شتەدا پێکاوایانە، واتە: بێ ئەوەی شتەکە هەلقولای عەقل بوو بێ، یان هەلقولای زانیاری بوو بێ، یان هەلقولای وەحیی خوا ﷻ بووبێ، ئەو لە راستی دا عەدەتی بێڕوایانەو مسوڵمانان دەبێ خۆیان لەو دەوور بگرن.

برگە ی چوارەم: شوینکەوتنی پیشینی چاک (إِتْبَاعَ السَّلَفِ الصَّالِحِ)، بە بەرچاو ڕوونییەو، ئەک هەر ڕەوا، فەرزیشە:

بە بەلگەی ئایەتی ژمارە (۹۰) لە سوورەتی (الأنعام)دا، کە خوا ﷻ، دوای ئەوەی باسی هەژدە لە پێغمبەران دەکات و ناوی هەژدە لە پێغمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دینێ، بەپێی ریزبەندیی کە لە ئایەتەکاندا هاتوون: (ئێبراهیم و ئیسماعیل و یەعقوب و نوح و داوود و سولهیمان و ئەییوب و یوسف و موسا و هارون و زەکەریا و یحیاء و عیسا و ئیلیاس و ئیسماعیل و ئەلیسە و یونس و لوط)ن، دوایی خوا ﷻ بە پێغمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدَاهِهِمْ أَقْتَدْ﴾^۱، واتە: ئەوانە کەسائیکن خوا راستە ڕێی کردوون، تۆش بە دوایی ڕێنمایی ئەوان بکەو، ڕێنمایی ئەوان چاو لێ بکە.

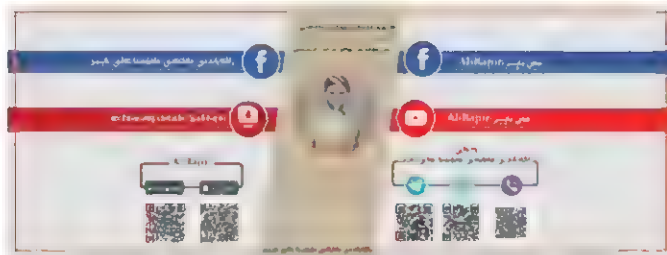
کهواته: پێنمایی پێشینان چاولیکردن، مادام ئهوان لهسهر ههق بووبن، شتیکی زهه مکره و نیه، به لکو شتیکی په سندهو، ته نانه ت خوا ﷻ فه رمانی به پیغه مبه ری خاته م ﷻ کردوه، که چاو له پیغه مبه رانی پێش خو ی بکات، ده فه رمو ی: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ﴾، ئه وانه که سائیکن خوا ﷻ راسته پری کردوون، ﴿فَهَدَاهُمْ أَقْتَدَهُ﴾، تۆش ئه و پێنمایی و هیدایه ته ی ئه وانه له سه ری بوون، چاوی لی بکه.

کهواته: ده توانین بلیین: پوخته ی ئه م کورته باسه و ئه نجامگیرییه که له م کورته باسه ی ده که یین، ئه وه یه:

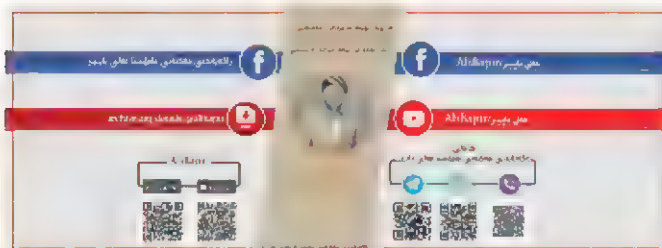
په فز کردنی شوین که و تنی کوێرانه ی پێشینان و، له به رانه ری دا: عه قلی خو به کاره یێنان و، پیزگرتن له به رهه م و پیزازی به لگه داریی پێشینانمان، ده بی عه قلی خوشت به کاریینی و پیزیش له به رهه می به لگه داریی پێشینان بگری، له وه دا که ئه وانه به رهه میان ه یێناوه، له به ر پۆشنایی وه حیی خوا دا، هه لبه ته هی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، به بی مه رج، مادام له پرووی سه نه ده وه جیی متمانه و دلیایی بی، به لام هی جگه له پیغه مبه ران، هی زانایانی دیکه، له به رهه م و که له پووریان به ره ره مه ند بین، به لام به به رچاو پروونییه وه و، به هه لسه نگاندنی و له مه حه کی وه حیی و عه قل دان.

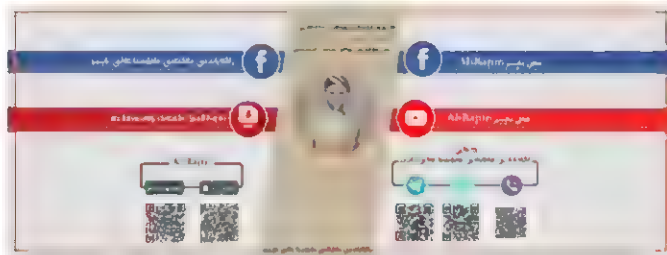
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى سۆيەم

پیناسهی ئەم دەرسه

ئەم دەرسه له بیست (۲۰) ئایهت پیک دی، ئایهتهکانی: (۲۶ - ۴۵)، له سی ئایهتی سههرهتایاندا، واته: (۲۶ - ۲۸)، ئاماژهیهکی به هه‌لۆیستی ئیبراهیم (خَلِيلُ اللّٰه) ﷺ کراوه، که چۆن حاشای له په‌رستراوه‌کانی بابی و گه‌له‌که‌ی کردوهو، خۆی بۆ په‌رستنی خوا ﷻ یه‌کلاکردۆته‌وه، پاشان ئەو خوا به‌یه‌ک‌گرتنه‌ی کردۆته میرات و، وشه‌یه‌کی به‌رده‌وام له وه‌چه‌که‌یدا.

دوایی خوا ﷻ باسی هه‌لۆیستی نه‌رێنیانه‌ی گه‌ل و کۆمه‌لگای پیغه‌مبه‌ری خاتهم (موحه‌ممهد) ﷺ کردوه، له به‌رانبه‌ر پیغه‌مبه‌رو قورئاندا، که قورئانیان به جادوو داناوهو، خۆزگه‌شیان خواستوه قورئان بۆ پیاویکی مه‌زن، له یه‌کیک له دوو شاره‌ ناوداره‌کاندا، مه‌که‌هو طائف دابه‌زیایه، له جیاتی موحه‌ممهد ﷺ، ئنجا خوا ﷻ به‌و بۆنه‌وه، باسی ئەوه ده‌کات، که ژیا‌نی دنیا له لای زۆر که‌م بایه‌خه - له ڕووه‌ ماددییه‌که‌یه‌وه - ئە‌گه‌ر له‌به‌ر ئەوه نه‌بووایه، خه‌لک تیکرا بی‌پروابن و هه‌موویان وه‌سه‌ر کوفر بگه‌ڕێن، بی‌پروایانی یه‌کجار ساماندارو، هه‌بووتر له‌وه‌ی که هه‌ن، ده‌کرد.

پاشان باسی ئەوه ده‌کات، که هه‌ر که‌س له ئاست یادی خوادا، کو‌پ‌رو کو‌تر‌بی و خۆی گیل بکات، خوا شه‌یتانیکی گومراکه‌ری بۆ ده‌ره‌خسێتی، که هه‌میشه له‌گه‌ڵیدا ده‌بی و، دنه‌دنه‌ی ده‌دا بۆ خراپه.

دوایی چه‌ند ڕێنماییه‌کی گه‌وره‌و گرنگ، به پیغه‌مبه‌ری خاتهم موحه‌ممهد ﷺ ڕاده‌گه‌یه‌نی، وێ‌پ‌رای خسته‌ن‌پ‌رووی چه‌ند راستیه‌کی مه‌زن.

له کۆتاییشدا پیتی ڕاده‌گه‌یه‌نی، که له پیغه‌مبه‌رانی پیشوو په‌رسی: ئایا خوا ﷻ پێشتر په‌رستراوانیکی داناو، له جیاتی وی په‌رست‌ترین؟ که وه‌لامه‌که

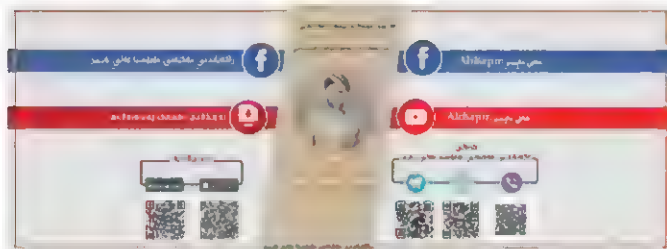
دياره و خوا لله له سهر زمانى هيچ كام له پيغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام)، نه يفه رمووه، نه يناردوه، جگه له خوا لله بهرسترى و به نديايتى بو بكرى.

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءَ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهْمُ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سَخِرِيًّا وَرَحْمَتَ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنَ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرَرًا عَلَيْهَا يَتَكَبَّرُونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرَفًا وَإِن كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَن يَعِشْ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَيَنسَ الْقُرَيْشُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَلَمْتُمْ أَنتَكُمُ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصَّمْرَ أَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّمَا نَذْهَبُ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيكَ الَّذِي وَعَدْتَهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾ وَسَأَلَ مَن أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مَن رُّسُلْنَا أَجَعَلْنَا مِن دُونِ الرَّحْمَنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{ئەى موحه ممه د} ياديش بكه وه كاتيك ئيبراهيم به بابى و گه له كهى گوت:
 بىگومان من له وهى ده پيه رستن، بىزارو دوورم ﴿٢٦﴾ (هيج شتىك ناپه رستم)، جگه
 له وه كه سهى وه ديه پناوم، به دلنپايى ئەو راسته رىتم دهكات ﴿٢٧﴾ ئەو قسه يه شى
 كرده وشه يه كى به رده وام له وه چه كهيدا، به لكو (له رىي چهوت) بگه رينه وه
 (و له سه ر راسته شه قام به رده وام بن) ﴿٢٨﴾ (منيش لاده رانى وه چه كه يم
 له نيو نه برد)، به لكو ئەوانه و باب و باپيرانيشيانم (له ژياندا) به هره مه ند
 كردن، هه تا هه ق و پىغه مبه رىكى رۆشنيان بۆ هات ﴿٢٩﴾ (كه چى) كاتيك
 هه ق (قورئان) يان بۆ هات، گوتيان: ئەمه جادوو يه و ئيمه پىي بىپرواين ﴿٣٠﴾
 ههروه ها گوتيان: ده بووايه ئەم قورئانه، دابه زيبايه سه ر پياوئىكى مه زن له دوو
 ئاوه دانپيه كان (مه ككه و تائيف) دا ﴿٣١﴾ ئايا ئەوان به زه يى پهروه ردگار ت دابه ش
 ده كه ن؟ ئيمه له ژيانى دنيا دا بژيوو گوزه رانياه مان، له نيواندا دابه شكردوه و،
 هه ندى كيان به چه ندان پله به سه ر هه ندى كياندا به رز كردوه، تاكو هه ندى كيان
 هه ندى كيان به كار بىتن (و بيانكه نه كار پىكراو)، به زه يى پهروه ردگار يشت له وهى
 كۆى ده كه نه وه (له مال و سامان) باشتره ﴿٣٢﴾ ئەگه ر له بهر ئەوه ش نه بووايه،
 خه لك ببه يه ك كۆمه ل (ى خپ بووه وه له سه ر كوفرو هه موويان وه سه ر كوفر
 بگه رىن)، ئەوانه ي بىپروان به (خواى) به به زه يى، سه ربانى خانووه كانياهمان بۆ
 ده كردنه زيو، ههروه ها ئەو په يژانه ش كه پىياندا سه رده كه ون، (بۆمان ده كردنه
 زيو) ﴿٣٤﴾ ديسان بۆ مال ه كانيان و ده رگا كانيان و ته ختا ئىك كه له سه ريان
 پالده ده نه وه (له زيو) بۆمان ده ره خساندن ﴿٣٣﴾ ههروه ها زى پروا زاوه يى (مان
 بۆ ده سه ته بهر ده كردن) و، هه موو ئەوه ش ته نيا به هره و رابواردنى ژيانى دنيا يه و،
 (مه نزلگاي) كۆتايى له لاي پهروه ردگار ت بۆ پارىزكارانه ﴿٣٥﴾ هه ر كه شيش له

ئاست (قورئانی) بیرخەرەوهی (خوای) بە بەزەیی دا، خوۆی کوپرو گیل بکات،
 شەیتانیکی بو دەپەخسینین، بوۆ دەیتە هاو دەم (٣٦) ئنجا ئەوان (شەیتانەکان)
 لە پۆ (ی خوا) لایان دەدەن، کەچی پێیان وایە، پۆ راستگرتوون (٣٧) هەتا کاتیک
 (یەکیکیان) هاتە لامان (لە پۆژی دوایی دا) گوتی: خۆزگە ئێوان من و ئێوان تۆ
 (ئەو شەیتان)، دووری خۆرەللات و خۆرئاوا بووایە، چونکە (تۆی) خراپترین
 هاوڵ (٣٨) (پێیان دەگوتری): چونکە سەمتان کردووە، ئەمپۆ هاو بەشییتان
 لە سزاو ئازارد، هەرگیز سوودتان پێناگەین (٣٩) (ئەو موخەممەد!) ئایا تۆ
 بەکەرەن دەبیسیتنی؟ یان پێنمای کوپران دەکەو؟ هەرەها کە سێک کە لە
 گومرایەکی ئاشکرا دا بۆ (بۆت دەهێریتە دەر)؟ (٤٠) ئنجا ئەگەر نەتھیلین،
 بێگومان ئێمە تۆ لەستین لێیان (٤١) یان ئەگەر ئەو بەلێتمان پێیان داو،
 (هەرەشەمان پێی لێیان کردووە)، پێشانت بەدین، بە دنیایی ئێمە توانادارین
 بەسەریاندا (لە هەردوو حالان دا سزادانیان مسۆگەرە) (٤٢) کەواتە: توند دەست
 بەو (پەيام) هەو بەگر، کە بۆ لات سڕو شکراو، مسۆگەر تۆ لەسەر پێیەکی راستی
 (٤٣) بەراستییش ئەو (قورئانە) بیرخەرەوێە بۆ تۆو خەلکەکت و، لەمەودواش
 لێتان دەپرسیتەو (چۆنتان مامەلە لەگەڵدا کردووە)؟ (٤٤) لەو پێغەمبەرە شەمان
 بپرسە کە بەر لە تۆ ناردوومان: ئایا هیچ پەرستراوانیکمان داناون، کە جگە لە
 (خوای) بە بەزەیی بپەرستین؟! (٤٥).

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(بَرَاءٌ): (أَصْلُ الْبُرءِ، وَالْبَرَاءَةُ وَالْتَبَرِيُّ: التَّقْصِي مِمَّا يُكْرَهُ مُجَاوِرَتُهُ، وَالْبَرءُ مَصْدَرٌ: الْبَرَاءَةُ)، واته: (بُرء) و (بَرَاءَةُ) و (تَبَرَّى)، هه رسیکیان واته: دووری له شتیک، که نیزیکی لئی، شتیک نه ویستراو بی، وشه ی: (بَرء) چاوگه به مانای (بَرَاءَةُ)، دووری، حاشا لیکردن.

(عَقِبٌ): (الْعَقِبُ مُؤَخَّرُ الرَّجُلِ، وَأَسْتَعِيرَ لِلْوَلَدِ، وَوَلَدِ الْوَلَدِ)، (عَقِبٌ) به مانای پاژنه پی دی، به لام خوازاراوه ته وه بو پۆلهو، پۆله ی پۆله، ئنجا کوپ بی، یان کچ، (يُقَالُ جَاءَ فِي عَقِبِ الشَّهْرِ أَي: آخِرِهِ)، نه گهر بگوتری: له عه قیبه مانگه که دا هات، واته: له کو تایه مانگدا هات.

(قَسَمًا): دابه شمان کردوه، (الْقَسْمُ إِفْرَازُ النَّصِيبِ، قَسَمْتُ كَذَا قَسَمًا وَقِسْمَةً: وَزَعْتُهُ)، (قَسَم): بریتیه له دیاری کردنی پشک و بهش، ده گوتری: (قَسَمْتُ كَذَا)، نهو شتهم دابهش کرد، ئنجا (قَسَمًا وَقِسْمَةً)، هه ردووکیان چاوگن، واته: دابهش کردن.

(مَعِيشَتُهُمْ): (الْمَعِيشَةُ: مَا يَتَعَيَّشُ بِهِ، وَالْعَيْشُ: الْحَيَاةُ الْمُخْتَصَّةُ بِالْحَيَوَانِ)، (مَعِيشَةُ) بریتیه له وه که مرووف، پی دهژی، (عَيْش): بریتیه لهو ژیا نه ی تایه ته به ژیا ندارانه وه، بویه وشه ی (مَعِيشَةُ)، ده گونجی بلی: بژیو، ده شگونجی بلی: گوزه ران، واته: شتیک که ژیا نی مرووف پی ده گوزه ری.

(سُخْرِيًّا): (السُّخْرِيُّ: الَّذِي يُفْهَرُ فَيَتَسَخَّرُ بِإِرَادَتِهِ)، که سیک که لایه نیکه دیکه، ده یخاته ژیر رکیفی خو یه وهو، نهویش به کار ده هی نری به ویستی خو ی، (التَّسْخِيرُ: سِيَاقَةٌ إِلَى الْغَرَضِ الْمُخْتَصِّ بِهِ قَهْرًا)، (تَسْخِيرُ): بریتیه له لیخو رینی شتیک، به رهو

ئەو مەبەستە تايبەتەي، كە لاي وىستراو، بەلام بە شىۋەيەك كە وىستى خوي
لە ئارادا نەبى، (تسخير) واتە: پامکردن و، دەستەمۇ كردن و، مل پىكەچ كردن.

(لَبِئُوتِهِمْ): (أَصْلُ الْبَيْتِ: مَأْوَى الْإِنْسَانِ بِاللَّيْلِ، بَاتَ أَي: أَقَامَ بِاللَّيْلِ، وَالْبَيْتُ: الْمَسْكَنُ)، (بَيْت) لە ئەسڵدا ئەو شوپنەيە كە مرووف بە شەوى، تپیدا دەحەوئەو،
دەگوترى: (بَاتَ أَي: أَقَامَ بِاللَّيْلِ)، بە شەوى مايەو، (ظَلَّ) بە پوژى لەو شوپنە
بوو، ياخود ئەو كارەي كرد، كەواتە: (بَيْت) واتە: مەسكەن، شوپنى سوكونا،
شوپنى تپدا نىشتەجى بوون.

(سُقْفًا): (جَمْعُ السَّقْفِ)، (سَقْف) بە (سُقْف) كۆ دەكرتەو، (السَّمَاءُ: الْبَيْتُ)،
(سما) سەربانى خانوو، نەك هەر دىوى دەرئى، دىوى نىو، دىوى دەرەو،
پى دەگوترى: سەقف.

(وَمَعَارِجَ): (أَي: مَصَاعِد، عَرَجَ: مَشَى مِشْيَةَ الْعَارِجِ، وَعَرَجَ: صَارَ ذَلِكَ خِلْقَةً لَهُ)، (مَعَارِجَ) كۆى (مِعْرَاج)ە، واتە: (مَصْعَد) كە بە (مَصَاعِد) كۆ دەكرتەو،
بە پەيزەو قادرمە دەگوترى، هەر شتەك مرووف تپیدا سەردەكەو، بۆ سەربان،
ياخود بۆ شوپنى بەرز، دەگوترى: (عَرَجَ) واتە: وەك پوشتنى شەل، پوئى،
بەلام (عَرَجَ) واتە: پوشت بە شىۋەيەك، ئەو جوړە پوشتنە كە شەليە، تپیدا
بۆتە خەسلەتتىكى بنەپەتتى، يانى: (عَرَجَ) خوي شەلاند، (عَرَجَ) بەشەلى پوئى،
شەليەكى بەردەوام.

(يُظْهَرُونَ): (أَي: يَصْعَدُونَ، ظَهَرَ عَلَيْهِ: غَلَبَهُ)، (يُظْهَرُونَ) لىرەدا بە ماناي
(يَصْعَدُونَ) يانى: سەردەكەون، ئەگەرنا (ظَهَرَ عَلَيْهِ)، واتە: بەسەرىدا زال بوو.

(وَسُرُّرًا): (جَمْعُ أَسْرَةٍ وَهِيَ جَمْعُ سَرِيرٍ)، (سُرُّر) كۆى (أَسْرَةٍ)يە، (أَسْرَةٍ)ش كۆى
(سَرِير)ە، واتە: تەخت، تەختىك كە مرووف لەسەرى پادەكشى، يان ئىسپراحت
دەكات، دەگونجى ئىستا بەو قەنەفەو شتانە بگوترى، كە خەلك لەسەريان پال
دەداتەو.

(نَزَّكُوْتُ): (الْإِتِّكَاءُ وَالتَّوَكُّا: التَّحَامُلُ عَلَى الشَّيْءِ)، (إِتِّكَاء وَتَوَكُّا) بریتیه له وه، که ئینسان سهنگی خوئی بداته سهر شتیک، به کوردیی: شان دادان، یاخود پالدانه وه.

(وَزُخْرُفًا): (الزخرف: الذَّهَبُ وَالزَّيْنَةُ وَالْأَمْتَعَةُ وَالْأَثَاثُ، وَالنَّقْشُ)، وشهی (زُخْرَفُ): به مانای زپر هاتوهو، به مانای جوانیی هاتوهو، به مانای که لوپه لی مال هاتوهو، به مانای نه خش و نیگار هاتوهو، ده گوتری: (زُخْرَفْتُ الدَّارَ أَي: زَيَّنْتُهَا)، ماله که م پازانده وهو، نه خش و نیگارم تیدا دروست کرد.

(يَعُشُ): واته: خوئی کویر بکات، ده گوتری: (عَشَوْتُ إِلَى النَّارِ أَي: قَصَدْتُهَا، وَعَشَيْتُ عَنْهَا: أَعْرَضْتُ، وَالْعَشَا: ظُلُمَةٌ تَعْتَرِضُ فِي الْعَيْنِ، يُقَالُ: رَجُلٌ أَعَشَى وَامْرَأَةٌ عَشَوَاءَ، يَخْبِطُ خَبْطُ عَشَوَاءَ)، واته: (عَشَوْتُ إِلَى النَّارِ)، رووم له ناگره که کرد، (عَشَيْتُ عَنْهَا) رووم لی وه رگیرا، ﴿وَمَنْ يَعُشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ﴾ ههر که سیك روو وه ربگپری له یادخه ره وهی خوای به به زهی، یاخود له ئاستیدا خوئی کویر بکات، خوئی لی گیل بکات، (العشا)، بریتیه له تاریکیه که دیته بهرچاو و پری دیتن ده گری، (رَجُلٌ أَعَشَى وَامْرَأَةٌ عَشَوَاءَ)، پیاویك که به تایهت به شهو نه بینئ، پیی ده گوتری: شهو کویر، پیی ده گوتری: (أَعَشَى)، کتیبیک ههیه (صُبْحُ الْأَعَشَى)، به ره به یانی بابای شهو کویر، که به شهو نابینئ، (إِمْرَأَةٌ عَشَوَاءَ)، بو ئافره ته، ئافره تی شهو کویر، ههر بویه له په ندی عه ره بییدا هاتوه، ده لی: (فُلَانٌ يَخْبِطُ خَبْطُ عَشَوَاءَ)، فلانکه س قسه ده کات، یان کاریك ده کات، بی ئه وهی بهر پیی خوئی بینئ، وهك چون ئافره تی شهو کویر، ده روات و به ده رو دیواران ده که وئ.

(نَقِصٌ): (نُهْيٌ) بوئ ئاماده و ساز ده کهین، بوئ ده ره خسینین.

(قَرِينٌ): (أَي: مُلَاذِمٌ، وَصَاحِبٌ)، که سیك که به رده وام له گه لیه تی و هاوه لیه تی، هاواراز، هاوده م.

(لَذِكْرُكَ): (ذکر): هەم بە مانای ناو و ناوبانگ، هەم بە مانای بیرخەرەوه دی، (آي: شَرَفٌ وَمُذَكَّرٌ)، واتە: ناوو ناوبانگەو، بیرخەرەوه شە، مەبەست پێی قورئانی بەرزى به پێزە.

هۆی هاتنه خوارهوی ئایه تهکان

هۆی هاتنه خوارهوی ئەم ئایه ته موبارەکەى که ده فەرموێ: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (۳۱) لهو بارهوه چەند رىوايه تىک هاتوون، ئیمە ئەو رىوايه تەیان دینین، که له رووی سەنەدەوه له هەموویان باشترە: (عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: الرَّجُلُ: الْوَلِيدُ ابْنُ الْمُغِيرَةِ، قَالَ لَوْ كَانَ مَا يَقُولُ مُحَمَّدٌ حَقًّا، أُنْزِلَ عَلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ، أَوْ عَلَى أَبِي مَسْعُودٍ الثَّقَفِيِّ، وَالْقَرَيْتَانِ الطَّائِفُ وَمَكَّةَ، وَأَبُو مَسْعُودٍ الثَّقَفِيُّ مِنَ الطَّائِفِ وَأَسْمُهُ: عُرْوَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ)، (أَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ فِي تَفْسِيرِهِ، ج ۲، ص ۱۹۶، وَالطَّبْرِيُّ فِي جَامِعِ الْبَيَّانِ بِرَقْم: ۳۰۸۸۱، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ فِي تَفْسِيرِهِ كَمَا فِي فَتْحِ الْبَارِي: ج ۶، ص ۳۱۵، قَالَ مُؤَلِّفُ الْإِسْتِيعَابِ فِي بَيَّانِ الْأَسْبَابِ، قُلْنَا: وَهُوَ مُرْسَلٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ، وَذَكَرَهُ السَّيُوطِيُّ فِي الدُّرِّ الْمُنْتَوَرِ: ج ۷، ص ۳۷۵، وَزَادَ نِسْبَتَهُ لِابْنِ الْمُنْذِرِ وَابْنِ أَبِي حَاتِمٍ^(۱)).

واتە: قەتادە (کە یەکیکە لە زانایانی شوێنکەوتوو، دواى هاوێلان خوا لێیان رازى بێ) گوتووێت: ئەو پیاوێ کە ئەو قسەیهى کرد: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (۳۱) وه لیدی کورێ موغیره بوو، که یه کیك بووه له زله زله بپروایه کانی مه ککهو، گوتی: ئەگەر ئەوێ موحه ممه ده لێ ههق بووایه، ئەم قورئانه بۆ سەر من دادهزی، یاخود بۆ سەر ئەبوو مه سعودی سەقه فی، دوو شارەکانیش تائیف و مه ککه بوون، ئەبوو مه سعودی سەقه فییش، له تائیف بووهو ناوی عوروهی کورێ مه سعودی بووه.

(۱) (الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۱۹۶ و ۱۹۷).

مانای گشتیی نایه ته کان

خوای زاناو کارزان له م سوورپه ته موباره که دا، وه ک پیشتەر گوتمان: ئاماژه ده کات به سئ له پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و، هه لۆیستیان له به رانه ر خوا به یه کگرتندا، که بریتی بووه له ته به نینی کردنی خوا به یه کگرتن، پاشان به رپه رچدانه وه یان بۆ شیرک و هاوبه ش بۆ خوا دانان، که یه که میان ئیبراهیمه (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) دووه میان مووسایه (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) سییه میشیان عیسایه (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ).

باسکردنی ئەم سئ پیغه مبه ره (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، که باسی ئیبراهیم سئ نایه تی بۆ ته رخانکراون و، باسی مووسا یازده (۱۱) نایه ت و، هی عیسا ش نو (۹) نایه ت و به هه ر سیکیان: بیست و سئ (۲۳) نایه تیان بۆ ته رخانکراون، له کۆی ئەو (۸۹) نایه ته ی ئەم سوورپه ته یان لی پیک دی، حیکمه ته که ی ئەوه یه که خوا (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) به پیغه مبه ری خاتهم (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) ده فره موو: ئەو حاله ته ی تۆ تییادی که له گه ل ئەهلی کوفرو شیرکدا، به ره نگار بوویه وه و ئەوانه به شیوه ی ناشایسته و بی نه زاکه ت له گه ل تۆدا ده دوین، به شیوه یه ک که شایسته ی پایه ی به رزی تۆ نیه، مامه له ت له گه ل دا ده که ن، ته نیا تۆ وانی، به لکو ئیبراهیمی باپیره شت هه ر وابوو، مووسا ش هه ر وابوو، له گه ل فیرعه و نییه کاند، هه روه ها عیسا ش (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) هه ر وابوو، ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ﴾، واته: یاد بکه وه ئەی موحه ممه د! ﴿كَاتَبْتُكَ﴾ ئیبراهیم (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) به بابی و به گه له که ی فره موو: به دنیایی من دوور و بیزارم له وه ی تۆه ده یپه رستن، واته: ئەوه ی جگه له خوا (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) ده یپه رستن، من دوورو بیزارم و حاشای لی ده که م.

﴿إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِين﴾، هیچ شتیک ناپه رستم جگه له و زاته ی، منی هیناوه ته دی، منی داهیناوه، بۆیه ش به س ئەو ده یپه رستم، چونکه راسته ریم ده کات، هه م ریم پیشان ده دات و، هه م راسته ریم ده کات، ریم پیشان ده دات،

که چۆن بەندایەتی بۆ ئەو بکەم، راستە پێشم دەکات و یارمەتیم دەدات،
چۆن ئەو پێشە راستە بگرم.

﴿ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ ئیبراھیم ﷺ ئەو وشەیە
خوا بە یە کگرتن و پەفکردنی شیرک (کردە شتیکی بەردەوام لە وەچە کەیدا،
بە لکو بگەرێنەو، واتە: ئەوانەیان کە لایانداو بگەرێنەو، یاخود: بە لکو
هەمیشە عادیان وابوو، بۆ لای خوا بگەرێنەو، چونکە گەرانیو بۆ لای
خوا، مەرج نیە تەنیا لە کوفرو شیرکەو بێ، بە لکو جاری وا هەیه، ئینسان
لە تاعەتیی کە مەترەو، بەرەو تاعەتیی زیاتر، لە پابەندییەکی کە مەتر، بەرەو
پابەندییەکی باشتر، بۆ لای خوا دەگەرێتەو، بۆیە گەرانیو بۆ لای خوا، خالی
هاوبەشی هەموو ئەهلی ئیمانە.

ئەم سۆ ئایەتە موبارەکە، هەروا بە کورتیی ئاماژەیان کرد، بە هەلۆستی
ئیبراھیم ﷺ لە بەرانبەر بابی و گەلە کەیدا، کەواتە: ئەو موحەممەد ﷺ
هەروەها ئەو شوێنکەوتوانی موحەممەد تاکو پۆژی دوایی! ئیوێش ئەگەر
باب و باپیرانتان، نزیکیترین کەستان کە بابەو، دایکە، هەروەها خۆشەویستترین
کەستان، کە خەلک و قەومتان، لە گەلتاندا سازگار نەبوون، بۆ تەنیا بەندایەتی
کردن بۆ خواو، پێی راستی خوا گرتن، ئیوێ دەستبەرداری تەنیا خوا پەرستی
خۆتان مەبن و، بۆ هیچ شتێک سازش مەکەن و، دامەبەزن لەو پێشە راستە
کە خۆتان گرتووتانە.

لەو پروووەش ئیبراھیم ﷺ بکەنە سەر مەشقی خۆتان، کە ئاوا زۆر بە زەقی
و بە پروونی و راشکاوایی، بە بێ منجە منج، بە بابیشی گوتو، بە گەلە کەیشی
گوتو: من بەریم و بێزارم لەوێ ئیوێ دەپەرستن، جگە لەو زاتە منی
هیناوێتە دی، هیچی دیکە ناپەرستم و، بەس ئەویش پێم پێشان دەدات، هەم
پێی بەندایەتی کردن بۆ خوا، لە ژیاکی تاکیم، لە ژیاکی خێزانییم، لە ژیاکی

کۆمه لایه تیمم، له ژيانی سیاسیییدا، به گشتی له هه موو پرویه که وه ئه و پێی راستم پێشان دهدات و ده مخته سه ر راسته پێی، وه ک چۆن ئیبراھیم علیه السلام ئه و پێبازه راسته ی هێنده به لاهه گنگ بوو، که کردیه میراتیش و، کردیه وشه یه کی به رده وام له وه چه کهیدا، ئیوه ش هه ر وابه ن، ئیوه ش ئه و پێیه، هه م خۆتان ته به ننی بکه ن و، هه م هه ول بده ن ده ورو به رتان و وه چه و پۆله کانیشتان ته به ننی بکه ن.

﴿بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ﴾ (بَل): (لِلْإِضْرَابِ الْإِنْتِقَالِ)، (بَل) بۆ گواستنه وه وه له کشین، واته: ئه وانه ی له وه چه ی ئیبراھیم علیه السلام که ئاوا ئامۆژگاریی کردبوون و رایسپارد بوون، کاتیک لایاندا، به هۆی لادان و تاوانیان وه نه مفه وتاندا، به لکو ئه وان و باب و باپیرانی شیاهان به هره مه ند کردو، له ژياندا هێشتمان نه وه، نازو نيعمه تی دنیا مان بۆ په خساندا، ﴿حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ﴾، تا کو هه قیان بۆ هات، که له قورئاندا به رجه سته یه، ﴿وَرَسُولٌ مُّبِينٌ﴾، هه روه ها پێغه مبه ری کی پروونکه ره وه یان بۆ هات، پروونکه ره وه بۆ حا لی خو ی و بۆ په یامی خو ی، یاخود: پێغه مبه ری کی پروون و پۆشن، که هه ر که سی ک ته ماشای بکات، ده زانی پێغه مبه رو ره وانه کراوی خوا یه.

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ﴾، کاتی هه قیان بۆ هات، (ئهو هه قه ی خوا ﷻ به پێغه مبه ری خاته مدا ﷻ نار دوو یه تی، که له قورئاندا به رجه سته یه)، گو تیان: ئه مه جادوو یه و ئیمه پێی بی پرواین.

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْفَرِثَيْنِ عَظِيمٍ﴾، به نسه به ت قورئانه وه، تۆمه تباریان کرد، که ئه وه جادوو یه و، ئه وان پێی بی پروان، به نسه به ت پێغه مبه ریشه وه ﷻ گو تیان: ده بووایه ئه م قورئانه دابه زیبا یه سه ر پیاوی کی مه زن، له دوو ئاوه دانیه گه وره که دا، ئنجا مه رج نیه، ته نیا دوو پیاویان مه به ست بووبن، له هه ر کام له م دوو شاره دا، به لکو پیاوی کی مه زن، له یه کی ک له و دوو

شارەدا، چونکە زۆربەى توێژەرەوان، ھەر باسى دووان دەکەن، بۆ وینە: وەلیدی کوپى موغپرەو مەسعوودی کوپى عورپوھى سەقەفیی، یەکەمیان لە مەککەو، ئەوى دیکە لە تائیف، بەلام ئایەتەکە ئەو ناگەيەنئى، کە ئاماژە بئى بە دوو پیاوان، بەلکو ئاماژەى بە پیاویکی مەزن، لە یەکیک لەو دوو شارانەدا، کە دیارە جگە لەو دووانەش، خەلکی دیکەشى لئى ھەبوو، کە بە پپوھرى ئەوان مەزن بوو، پیاوی مەزنىش لە لای ئەوان ئەو بوو، سامانى زۆر بئى و، قەلەبالیی بە دەورەو ھەبئى و، دەسەلاتى ھەبئى، پپوھرى ئەوان بەو شپوھىە بوو، واتە: ئەو موھەممەد ﷺ کە لە پرووى سەرۆت و سامانەو زۆر دەستى پپوھى، لە پرووى خزم و کەس و قەومەو، یاخود شوینکەوتوووانەو، دەورى زۆر قەلەبالغ نیە، خەلکی زۆر بە دەورى خۆیەو کۆنەکردۆتەو، شایستەى ئەو نەبوو، کە ئەو قورئانەى دابەزیتە سەرى!!

خواش ﷺ وەلامیکی زۆر ددان شکینان دەداتەو، دەفەرموئى: ﴿أَهْمُ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ﴾، ئایا ئەوان بەزەیی پەرورەدگارت دابەش دەکەن، پلەى پێغەمبەراییەتى، پلەىکى زۆر بەرزو ناوازیەو، بەرجەستەکەرى بەزەیی خواىە، ئایا ئەوان ئەو بەزەییەى خوا دابەش دەکەن! تاكو بە کەیفى خویان بیدەن و بەو و نەیدەن بەو؟! ﴿فَنُحْ قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، (نەك ھەر بەزەیی خوا بەدەست ئەوان نیە)، بەلکو بژیو ژيان و گوزەرانى دنیاىان، ئیمە لە ئیوانیاندا بەشمان کردو، ئیمە بژیوى خوشیاومان لە ئیواندا دابەش کردو، لە ژيانى دنیا، ﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾، ھەندیکیانمان چەندان پلە، بەسەر ھەندیکیاندا بەرزکردۆتەو، ﴿لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُلْخًا﴾، تاكو ھەندیکیان ھەندیکیان بەکاربێنن، یاخود ھەندیکیان ھەندیکیان بە کارپیکراو بگرن.

(سُخْرِيَّ): (مَنْ يُسْتَخْدَمُ)، کەسێک بەکاربھێنرئى، تەعبیرەکەش ئەو دەگەيەنئى، کە ھەموویان یەکیدى بەکاردینن، دەولەمەندیش ھەژار بەکاردینئى، ھەژاریش دەولەمەند بەکاردینئى، دەسەلاتداریش بئى دەسەلات بەکاردینئى، بئى دەسەلاتیش

دەسەلاتدار بە کار دینى، ھەبەتە لە ھالەتیکى ئاسایى و شەرعى بى لە کۆمەلگادا، ئەو ھوکمرانە خەلک ھەلیبژاردبى، ھوکمرانە کە خزمەتى خەلک دەکات، خەلکیش خزمەتى دەکات و بە قسەى دەکات، دەولەمەندە کە کە بە شیوەى شەرعى دەولەمەند بووبى، ئەو پێوستى بە گەسانیک ھەيە، ھاوکاری بن، ئەو خەلکە کە بە کار دینى، ئەوانەى کە ھیندەى وى ساماندارن، بەلام خەلکە کەش ئەو بە کار دینن، واتە: شتە کە پەيوەندیەکی دوو سەرەيە، ھەر کامیکیان ئەوى دیکە بە کار دینى، چونکە خوا ﷻ لە پەيوەندیەى نىوان ئافرەتان و پیاوانیشدا دەفرموى: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ (۳۴) النساء، واتە: پیاوان سەرپەرشتیارن بەسەر ئافرەتانهو، بە ھوى ئەو ھو ھە خوا ھەندیکیانى بەسەر ھەندیکیاندا بەرز کردۆتەو، زیدەيى پیداو، ئنجا ئەگەر زیدەيى بەس بە پیاوان دابايە، بەسەر ئافرەتاندا، دەیفەرموو: ﴿مَا فَضَّلَ الرَّجَالُ عَلَى النِّسَاءِ﴾، بەلام نا، ئەگەر پیاو جەستەيەکی ماسوولکەدارو بەھیزی ھەيە، ئەگەر پیاو دەنگیکى گرو بەھیزی ھەيە، ئەگەر پیاو عەقل و ھوشیکى بەھیزتری ھەيە، لە بەرانبەردا ئافرەتیش عەتف و سۆزو بەزەيەکی زیاتری ھەيە لە پیاو، جەستەى نەرم و ناسکتەر، دەنگى بە سۆزو جۆشتەر، کەواتە: ھەر کامیکیان خالى بەھیزی خوى ھەيە، بۆيە ھەر کامیکیان زیدەيى ھەيە، بەسەر ئەوى دیکەدا.

بۆيە لیڕەش کە دەفرموى: ﴿لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرِيًّا﴾، ھەندیکیان ھەندیکیان بە کار دینن، واتە: لە ھەر روویە کەو ھەتە ماشای بکەى، وایە، بۆ وینە: بەرپرسی فرمانگەيەك، کارمەندەکان بە کار دینى، ئەوانیش ئەو بە کار دینن، ھەروەھا وەستايەك کریکارەکان بە کار دینى، کریکارەکانیش وەستا بە کار دینن، ئەنداز یاریك چەند وەستايەك بە کار دینى، وەستايەکانیش ئەنداز یار بە کار دینن، ھوکمرانان خەلک و کۆمەلگا بە کار دینن، خەلک و کۆمەلگاش ھوکمرانان

بەکار دینی، ئەو لە حالیکدا کە حالەتیکە ئاسایی و پەروا بێ، نەك دەستەلاتە کە بە خۆسەپاندن بێ و، سەر وەت و سامان وەسەرێک نانی قەدەغەو حەرەم بێ.

﴿وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ بەزەیی پەرورەدگاریشت، باشتەر لەو هی کۆی دەکەنەو لە مāl و سامان، کە بەزەیی پەرورەدگارت، لە دنیا دا لە پیغەمبەرایی تی دا بەرجەستەیه، لە ئیمانداو لە هیدایەت دا بەرجەستەیه، لە رۆژی دوايشدا لە بەهەشتدا بەرجەستەیه.

﴿وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ خوای پەرورەدگار بێ بایەخی ژیا نی دنیا لە پروو ماددیە کە یەو دەخاتە پروو و دەفەر موی: ئەگەر لەبەر ئەو نەبووایە، خەلک هەمووی ببنە یەك کۆمەل، ﴿لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ﴾ ئەو هی بیروا دەبێ، بە خوای خاوەن بەزەیی، بۆمان دەپەرخساندن، ﴿لِئُيْوِتَهُمْ سُقْفًا مِّنْ فَضَّةٍ﴾ بۆ مālەکانیان، بۆ خانووکانیان، سەربانی خانووکانمان بۆ دەکردن بە زیو، ﴿وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ﴾ هەر وەها چەند پەیزەیهك کە پێاندا سەرکەون، ئەوانیشمان بۆ دەکردن بە زیو.

﴿وَلِئُيْوِتَهُمْ أَتُونًا وَسُرًّا عَلَيْهَا يَتَكُونُ﴾ هەر وەها بۆ مālەکانیان، دەرگاکی مālەکانیان و، چەند تەخت و قەنەفەیهك کە لەسەریان شان دادەن و، پāl دەدەنەو، ئەوانیشمان بۆ دەکردن بە زیو.

﴿وَرُحْرُقًا﴾ هەر وەها زیو زۆریشمان پێ دەبەخشین، یاخود: زرق و برق و پاراو هی زۆریشمان پێ دەبەخشین، یاخود: کەل و پەلی جوړاو جوړیشمان پێ دەبەخشین، واتە: زیاتر لەو هی کە لە ئیستادا هیه، ئەگەر نا ئەهلی کوفر بە زۆری وایە لەوانەیان هیه، بەلام واتە: زیاتر لەو هی ئیستا هەیانە، پیمان دەدان، بەلام خوا ﷻ وای نەکردو، تاكو خەلک هەمووی وەسەر کوفر نەگەرێ، وەك دوا یی لە مەسەلە گرنەگان دا باسی دەکەین، حەسەنی بەصرایی (خوا

لایی رازی بئی) دەلێ: خوا ﷻ واشی نه کردوه، زۆربهی خەڵک مه یلیان به لای
دنیادا کردوه، ئەدی ئەگەر وای کردبایه؟!

﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ ههچ کام له وهش نیه، مه گەر
ته نیا رابواردنێکی که می ژیا نی دنیایه، ﴿مَتَّعُ﴾: (مَا يَتَمَتَّعُ بِهِ، مَدَّةً قَصِيرَةً)،
شتێک که ماوه یه کی کهم به هره ی لێ وهرده گیرێ، ژیا نی دنیاش هه ر بۆ خۆی
ماوه یه کی که مه، ﴿وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ﴾، ﴿وَالْآخِرَةُ﴾، سیفه تی
وه سفکراوێکی قرتیزاوه، واته: (وَالدَّارُ الْآخِرَةُ)، (وَالْمَثْوَى الْآخِرَةُ)، مه نزلگای کو تایی،
پاداشتی کو تایی له لای پهروه ردگارت بۆ پارێزکاران داندراوه، ته نیا له گره و ی
ئه وان دایه.

﴿وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ هه ر که سیك
له به رانه ر یادی (خوای) به به زه یی دا، یا خود له به رانه ر کتییی بیرخه ره وه ی
(خوای) به به زه ییدا، خۆی کوێر بکات، پشتی تی بکات و خۆی لێ گیل
بکات، ﴿نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا﴾، شه ی تانیکی بۆ ئاماده و ساز ده که ی، ﴿فَهُوَ لَهُ
قَرِينٌ﴾، که ئەو شه ی تانه بۆ و ی، ده ی تته هاوه لێکی به رده و ام، هه می شه له گه لیدا
ده بئی، هاو رازی ده بئی، تا کو به رده و ام دنه ی بدات به ره و خرا په، هه ره و ک
به پیچه وانه وه: ئەگەر هیدایه تی خوا وه ربگری به دل و گیان، خوا ﷻ فریشتانی
بۆ ده ره خسینی، هه می شه ئیلهامی بۆ بکه ن و، خو رپه و نه تی چاک بخه نه دلی،
به لام هه ر که سیك له به رانه ر به رنامه ی خوا، کتییی خوا و یادی خوا دا، خۆی
کوێرو کو تر بکات، شه ی تانیکی بۆ ئاماده ده کری، هه می شه له گه لیدا ده بئی.

﴿وَلَهُمْ﴾، یانی: ئەو شه ی تانانه، پیشتی باسی شه ی تانیکی کردوه، به لام بۆ
هه ر که سیك شه ی تانیك، که واته: ده بن به کو، ﴿وَلَهُمْ﴾، واته: شه ی تانه کان،
﴿لِيَصُدُّوهُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾، ئەو مرو فقه بیروایانه، له راسته شه قام لاده دن،
﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ﴾، به لام ئەو مرو فانه، پییان وایه ریی راستیان

گرتو، یاخود ئەو مەروفا ئە پیاووا، شەیتانەکان پێی راستیان گرتو، بۆیە وا چاک بە قسەیان دەکەن.

﴿ حَقَّ إِذَا جَاءَنَا ﴾ هەتا یەکێکیان هات، بۆ لامان، واتە: لە پۆژی دوایی دا، ﴿ قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَيَنسُ الْقَرَيْنِ ﴾ لەو پۆژەدا، لە پۆژی دوایی دا دەلی: هەي خۆزگە لە ئێوان من و تۆدا، دووری هەردوو پۆژەلاتەکان ببوایە، زانیان لێرەدا دەلێن: پۆژەلات زاکراوە بەسەر پۆژاوا، واتە: بریا هێندە پۆژەلات و پۆژاوا، من و تۆ لێک دوورباين، ﴿ فَيَنسُ الْقَرَيْنِ ﴾ تۆ خراپترین هاو دەم و هاو پارو، خراپترین دۆست و نزیکی.

﴿ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴾ خوا ﷻ دەفەرموی: کە کاتی خۆی ستمتان کردو، ئەمڕۆ ئەو هەرگیز سوودتان پێ ناگەیهنێ، کە ئێوە لە سزادان و ئازاداندا هاوبەشن، هەر کەسە سزای پێ بە پێستی خۆی هەیهو، سزادانی هێچ کەس، نابێتە هۆی لە کۆلکرانەوهی سزای یەکێکی دیکە. خوا ﷻ لە کۆتایی ئەم ئایەتانەدا، پوو دەکاتە پێخەمبەری خاتەم ﷺ و چەند پێنمایەکی دەکات، چەند راستییەکی مەزنی دەخاتە بەرچاو، دەفەرموی:

﴿ أَفَأَنْتَ تَسْمِعُ الصَّمَّ ﴾ ئایا تۆ دەتوانی بە کەپان بیستینی، (صم) کۆی (أصم) ه، واتە: کەپ، (صم) واتە: کەپان، ئایا دەتوانی بە کەپان بیستینی؟ ﴿ أَوْ تَهْدِي الْأَعْمَى ﴾ یان دەتوانی کوێران پێنمایەکی بکە، (عمی) کۆی (أعمی) یە، ﴿ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴾ هەروەها ئایا تۆ دەتوانی کەسیک لە گومپاییەکی پوون و ئاشکرا دا بێ، دەری بێنی و پێنمایەکی بکە، واتە: بە تەئکید ناتوانی ئەو بکە، کەواتە: ئەوانە ی لە ئاست بیستنی هەقدا، خۆیان کەپ کردو، لە ئاست دیتنی هەقدا، خۆیان کوێر کردو، لە ئاست وەرگرتنی پێنمایەکی خوا، پێی گومپاییان گرتو، سووچ و خەتای تۆ نیە، کە ئەوانە ناگەپێنەوهو پێی راست ناگرن، تۆ ئەرکی خۆت بەرانبەریان جێبەجێ کردو.

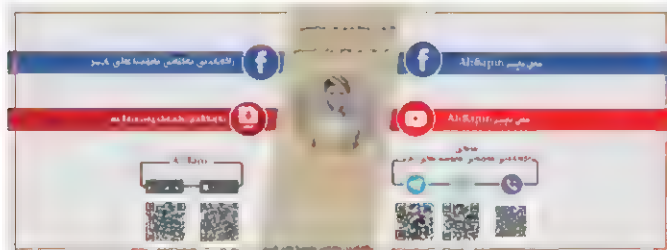
﴿فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْقِمُونَ﴾ ئىنا ئەگەر تۆ لابەرىن، بە دۇنيایى ئىمە تۆلە ستىين لەوان، تۆلەيان لى دەكەینەو.

﴿أَوْ نُرِيَنَّكَ الْآلِىَ وَعَدَتُهُمْ﴾ يان ئەگەر ئەوئى گفتمان پىيان داو، پىشانە بدەين، واتە: ئەو سزايەى گفتمان پىيان داو، ﴿فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ﴾ بە دۇنيایى ئىمە بەسەر ئەواندا توانادارىن، واتە: چ ئەتھىلین و، چ بەتھىلین، سزادرانى ئەوان ھەر مسۆگەرە.

﴿فَأَسْتَمِمْ بِالْآلِىَ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ﴾ ئىنا توند دەست بگرە بەوئەو، كە بۆ لای تۆ سروشكراو، سزادرانى ئەوان مسۆگەرە، لە ھەردوو حالەتى مانى پىغمبەرەو نەمانىدا، واتە: ئەگەر ئەوان لەسەر كوفر ھىننەو، بەلام ئەگەر بگەرپنەو، پەشيمان بىنەو، بە تەئكىد لە جياتى سزا، پاداشت چاوەرپىيان دەكات، بۆيە دەفەرموى: ﴿فَأَسْتَمِمْ بِالْآلِىَ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ﴾ ئىنا زۆر بە توندى دەست بەوئەو بگرە، كە بۆ لای تۆ سروشكراو (كە قورئانە)، ﴿إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ بە دۇنيایى تۆ لەسەر رپەكى راستى، لەسەر راستە شەقامىكى، گرى و گۆلى تىدانى، چال و چۆلى تىدانى، رپك و پوونە.

﴿وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ﴾ بە دۇنيایى ئەو، (راناوئەكەى بۆ قورئان دەچىتەو، ئەم قورئانە)، بىرخەرەوئە، بۆ تۆش و بۆ خەلكەكەشت، ياخود مايەى رپزو حورمەتە بۆ خۆشت و بۆ خەلكەكەشت، ئەگەر دەستى پپو بگرن، ﴿وَسَوْفَ تَسْأَلُونَ﴾ لەمەودواش لىتان دەپرسرپتەو، چونكە كەسك قورئان بە زمانى خۆى بۆى ھاتبى، ئاسانتر دەتوانى لى تىبگات، بۆيە ئەركى لە بەرانبەرىدا قورستەو، بەرپرسىارىيەكەى زياترە، زياتریش واپىدەچى (ذكر) لە ھەموو قورئاندا بە ماناى (بىرخەرەوئە) بى، واتە: بىرخەرەوئە پاستىيەكان، ئەو پاستىيانەى كە لە زگماك و ناخى مروقتا، خوا ﷻ دىنان، قورئان ھاتو، ئەو پاستىيانەمان بىر بخاتەو.

﴿وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾، لە ئەو پێغەمبەرانی لە پێش
تۆدا ناردوو مانن، پرسیار بکە، لێیان پێرسە: ﴿أَجْعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا
يُعْبَدُونَ﴾، ئایا ئێمە جگە لە (خوای) بە بەزەیی، پەرستراوانێکی دیکە مان
داناو، پەرستێن؟ لێیان پێرسە لە پێغەمبەرە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، وەك
لە مەسە لە گرنگە كاندا باسی دەكەین، دەگونجی ئەو پەرویدایی و پێغەمبەر ﷺ
لە پێغەمبەرانى پرسیی، لە شەوی مێعراجدا، شەوی شەپۆ و بەرزبوونە وەدا،
بە شێك لە زانایان وادەلێن و، هەندێك رىوايەت لەو بارەو هەن، دەشگونجی
مەبەست ئەو بێ، كە تۆ مادام ناتوانی لێیان پێرسى، كەواتە: بە عەقڵ و
هۆشى خۆت تێبفكرە: ناگونجی خوا ﷻ، بە هیچ كام لە پێغەمبەرانى فەرمووبێ:
جگە لەو پەرستەن و بەندایەتیی بۆ جگە لە خوا بکەن!

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

ئێبراهیم علیه السلام به بابی و گه له که ی فهرموو: من له په رستراوه کانتان بیزارو بهریم و، جگه له په یدا که ری خوُم ناپه رستم، ته نیا ئه ویش راسته پریم ده کات، ئێبراهیم علیه السلام ئه و قسه یه شی له نێو وه چه که یدا، کردوه به په یامیکی به رده وام:

خو عليه السلام ده فهرموی: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيِّدِي ۖ﴾ (٢٧) وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ ۚ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له شهش برگه دا:

(١)- ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ﴾، یاد بکه وه! (ئه ی موحه ممه د! عليه السلام) کاتیک ئێبراهیم علیه السلام به بابی و به گه له که ی فهرموو، بابی ئێبراهیم علیه السلام ناوی ئازهر بووه، وه ک له سووره تی (الأنعام) دا هاتوه، ته نیا له ویشدا ناوی بابی ئێبراهیم علیه السلام هاتوه: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ ءَا زَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّي أَرَأَيْتَكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (٧٤) گه لی ئێبراهیمیش ئه و خه لکه بوو که له نێویاندا ژیاوه، که وه ک له ته فسیری سووره تی (إبراهيم) دا، به سه رهاتی ئێبراهیم (خَلِيلُ اللَّهِ) مان به درێژی هیناو، باس مان کرد، ئێبراهیم علیه السلام له ئووری کلدانییه کان بووه، له باشوری عێراق، به لام دوایی له وێ به و شیوه یه، له گه ل بابی و گه له که یدا پرو به پرو بوته وه و، په یکه ره کانی شکاندوون و، ئه وانیش ویستوو یانه بیسووتین و، فریای داوه ته نێو مه نجه نیق و، به مه نجه نیق هه لیان داوه بو نێو ئه و ئاگره نێل دراوو بلیسه دار کراوه ی که زۆر به رز بووه،

بەلام خوا ﷻ سەلامەتی کردووە، لەوێوە کۆچی کردووە بۆ شام، بەسەرھاتە کەمان لە سوورەتی (إِبْرَاهِيمَ) دا بە تەفصیل ھێناو، لێرە باسی ناکەین، گرنگ ئەوێە ئیبراھیم ﷺ پێشێ لەگەڵ بابی و، ئنجا لەگەڵ خەڵکە کە ی دا، کە لە نیویاندا ژیاو، پووبەروو بوۆتەوہ.

(۲) ﴿إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ﴾ (پێی گووتوون:) بە دڵنیایی من بیزارم لەوہی دەپەرست، وشە (برآء) چاوگە، بەلام بە مانای (بَریء)ە، پێشتر گوتمان: (الْبَرِيء) واتە: دوور، کەسێک کە لە شتێک دوور بێ، دووری لێ بگرێ و حاشای لێ بکات، بەلام لێرە دا دەلی: (الْبَرَاءُ: مَصْدَرُ بَوَزَنٍ فَعَالٍ، مِثْلُ ظَمَاءٍ وَسَمَاعٍ، يُخْبِرُ بِهِ، وَيُوصَفُ بِهِ)، (برآء)، چاوگە لەسەر کێشی: (فَعَالٍ) وەك (ظَمَاءٍ) واتە: تینوویی، ھەر وەھا (سَمَاعٍ) واتە: گوێبیست بوون، ھەواییشی پێ دەدرێ و شتیشی پێ وەسف دەکری، کە دەفەرموێ: ﴿مِمَّا تَعْبُدُونَ﴾ (مِمَّا) (مِنْ) بۆ ھەندیکەو (مَا)ش (مَوْضُولَةٌ) یە، واتە: (مِنْ الَّذِي تَعْبُدُونَ)، لەوہی ئێو دەپەرست، ھەرچی بووبی.

ئەوہی لێرە دا جێی سەرنجە، ئەوہیە کە ئیبراھیم ﷻ زۆر بە پروو و راشکاوی و بێ پێچ و پەنا، بیزاری و دووری خۆی، دەربریوہ لە پەرستراوی بابی و گەلە کەشی، یان لە پەرستراوەکانیان.

(۳) ﴿إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي﴾ جگە لەوہی داھێناوم، ئەمە شتێکی لە پێشەوہ مەزەندە کراوہ بە سیاق دەزانری، واتە: (لَا أَعْبُدُ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي)، ناپەرستم جگە لەو کەسە، منی داھێناو، ئەمە: (إِسْتِثْنَاءٌ مِنْ ﴿مِمَّا تَعْبُدُونَ﴾، أَيِ مِنَ الَّذِينَ تَعْبُدُونَهُمْ)، ئەمە ھەلاواردنە لەوہی کە دەفەرموێ: ﴿مِمَّا تَعْبُدُونَ﴾، لەوانە دەیانپەرست، واتە: من بیزارم لەوانە دەیانپەرست، جگە لە کەسێک کە منی بەدھێناو، ئەوہ ئەگەر ھمانەوێ ھەلاواردنێکی پەیوہست (إِسْتِثْنَاءٌ مُتَّصِلٌ) بێت، دەشگونجێ بڵێن: ھەلاواردنێکی داہراو (إِسْتِثْنَاءٌ مُنْقَطِعٌ)ە، کە بگوتری: کەس ناپەرستم جگە لەوہی منی بەدھێناو (لَا أَعْبُدُ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي)، دەبی (لَا أَعْبُدُ) مەزەندە بکری، لە پێشەوہ، ئەو کاتە دەبێتە ھەلاواردنێکی

دابراو، به لّام به پپی مانای پیشی بّی: یانی: ئەوانەى دەیانپەرستن، که له نّیواندا خواى پەرورەدگاریش هەبوو، هەموو ئەوانەى نّیو دەیانپەرستن، من بیزاریان لّی دەکەم، جگە لەو زاتەى منى وەدیھێناو، که ئەویش هەر لە نّیو پەرستراوەکانیدا بوو، کهواتە: به پپی ئەو مانایە بّی، هەلاواردنە که دەبێتە هەلاواردنێکی پەيوەست، چونکە ئەوێ که جیاکراوە تەو و جیاکراوە (مُسْتَنّی) یە، که، به شیک دەبێت لە لیجیاکراو (مُسْتَنّی مِنْهُ) هە، که، به لّام ئەگەر جیاکراوە (مُسْتَنّی) به شیک نەبێت لە لّی جیاکراو (مُسْتَنّی مِنْهُ) هە، که، ئەو کاتە دەبێتە هەلاواردنێکی دابراو.

(۴) - ﴿فَإِنَّهُ سَيَدِينُ﴾ به دلنایى ئەو من پینمایى دەکات، یاخود: من راستە پى دەکات، هیدایەت هەم مانای گشتى هەیه، واتە: پینمایى کردن و پى پشاندان، هەم مانای تاییبەتیی هەیه، واتە: خستنه سەر راستە پى، لیڕەشدا هەردووکیان گونجاو، خوا ﷻ هەم پى پشانى بەندەکانى خۆى دەدات، هەم دەشیاخاتە سەر راستە پى و، وایان لیدەکات ئەو پى بەگرن، دواى ئەوێ پینمایى خوا قبوول دەکەن، لەبەرەکهتێ قبوول کردنى پینمایى خواو، خوا دەستیشان دەگرى و راستە پیان دەکات.

(۵) - ﴿وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ﴾ (ئىپراھیم) ئەو (وشەى) ەى کردە وشەیهکی بەردەوام، لە وەچەکید، راناوی (ها) له: ﴿وَجَعَلَهَا﴾ دا، دەگونجى بگەریتەو بۆ وشەى خوا بە یەگرتن (كَلِمَةً التَّوْحِيدِ)، که لە رستەکانى پیشى دەفامریتەو، کردى بە وشەیهکی بەردەوام لە وەچەکید، لە نّیو رۆلەکانیدا، یاخود (ها) دەگەریتەو بۆ رەتکردنەوێ شیرک، یان دەگەریتەو بۆ ئیسلام، واتە: پەيامی ئیسلامی کردە وشەیهکی بەردەوام لە وەچەکید.

﴿وَجَعَلَهَا﴾ بکەر (فاعل) هە، دەگونجى بگەریتەو بۆ خوا ﷻ، وە هەر کام له: (الرّمحسري، وابنُ العري، والقرطبي)، گوتووینە: واتە: (وَجَعَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْكَلِمَةَ، كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ)، خوا ﷻ ئەو وشەیهى ئىپراھیم گوتى: که یەکتایى خوا بوو لە پەرستاردا، یاخود رەفزی شیرک بوو، یاخود پەيام و بەرنامەى خوا بوو، کردى بە وشەیهکی بەردەوام لە وەچەکید، راپسپاردن ئەوانیش لەسەر ئەو پى بەرۆن،

دەشگونجی بکەر (فاعِل) هەکە ئیبراھیم عليه السلام بێ، هەرودە هەر کام لە: (فَخَرَّ الدِّينَ الرَّازِي، وَالشُّوْكَانِي، وَمُحَمَّدُ الطَّاهِرُ بْنُ عَاشُور) و هی دیکەش، وایان گوتووە.

هەلبەتە مانای دووهمیان گونجاوترە لەگەڵ سیاقەکەدا، چونکە نزیکترین شت کە پاناوە کە بۆی بگەرێتەو، ئیبراھیمە عليه السلام، هەلبەتە هەموو شتێک بە ویستی خوایە، بەلام رەوتە کە هەمووی مەدح و ستایشە بۆ ئیبراھیم، واتە: ئیبراھیم وەچەکە ی خۆی راسپارد، کە ئەوانیش خوا بە یەکگەر (موحّد) بن.

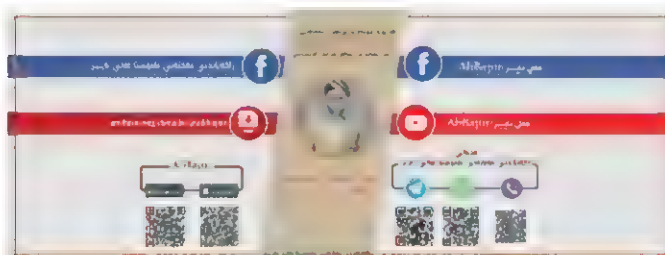
وہک خوا عليه السلام لە سوورەتی (البقرة) دا دەفەرموێ: ﴿وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَبْنِي إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۳۲) واتە: ﴿وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ﴾ هەم ئیبراھیم پۆلەکانی خۆی راسپارد، هەم یەعقووبیش، چیان گوت؟ ﴿يَبْنِي إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۳۲) واتە: ئەو پۆلەکانم! خوا ئایین و بەرنامە ی بۆ هەلبژاردوون، ئنجا بە ملکەچیی بۆ خوا نەبێ، مەمرن، واتە: بەپێی ئیسلام بژین، تاکو لەسەر ئەو بەرنامە یەش گیان بسپێرن، وشە ی (عَقِب) بە مانای (دُرِيَّة) و بە مانای (أولاد) دی، واتە: وەچەو، پۆلەکان.

کەواتە: ئیبراھیم عليه السلام، لەلایەکەو بەرزایی و دووری خۆی لە بابی و لە گەلەکە ی راگەیاندووە، هەرودەها لە پەرستراوەکانیان و تەنیا پەرستنی خوای، تەبەننی کردووە راگەیاندووە، لەلایەکی دیکەو: کاریکیشی کردووە، ئەو بەردەوام بێ لە نێو پۆلەکانیدا، لە نێو وەچەکشیدا، بۆ ئەو ی بگەرێنەو بۆ لای خوا، واز لە رێچکەکان و لە پەرستراوەکانی دیکە بێنن، تەنیا راستە شەقامی خوا بگرن و تەنیا بەندایەتی بۆ خوا بکەن.

٦- ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ بەلکو بگەرێنەو، واتە: ئەوانە ی لاینداو، لە شیرکەووە لە کوفرەو، بگەرێنەو بۆ تەوحیدو بۆ ئیمان، یاخود بگەرێنەو بۆ بەندایەتی کردن بۆ خواو بۆ خواپەرستی.

وہك له سەرەتاوەش گوتمان: ئەمە هەمووی دلدانەوێە بۆ پیغەمبەری خاتەم ﷺ، كە لەم سوورەتەدا ئەم سێ ئایەتە بۆ ئیبراھیم ﷺ تەرخانكراون، دواتر یازدە (۱۱) ئایەت بۆ بەسەرھاتی مووسا ﷺ لەگەڵ فیرعەوند، دواتریش نۆ (۹) ئایەت بۆ باس و خواستك دەربارەی عیسا ﷺ، ئەو سێ پیغەمبەرە: ئیبراھیم و مووسا و عیسا، هەمان ئەو پەیام و بەرنامەیان هێناوە، كە پیغەمبەری خاتەم هێناوێەتی.

كەواتە: ئەي موحەممەد! ئەو پیغەمبەرانی، سەرەشقی تۆن، ئەوانیش ئەوەتا لەگەڵ نزیكترین كەسانی خۆیاندا، لەگەڵ كۆمەلگا و گەلەكەي خۆیاندا پرووبە پروو بوونەو، ئیبراھیم لەگەڵ باپي و گەلەكەیدا، مووساش بەرەنگاری فیرعەون و دارو دەستەو شوینكەوتووانی بۆتەو، هەرۆهە عیسا هەمان ئەو خوا بەیەكگرتنەي بەبەنووی ئیسرائیل ڕاگەياندو، كە تۆ فەرمانت پێكراو، كە پێشێ بەگەلەكەي خۆت و، كۆمەلگایەكەي خۆت، دواتریش هەموو مەزھابەتی ڕابگەيەنی.

مه سه له ی دووهم:

بیروایانی پوژگاری پیغه مبه ر ﷺ، باب و باپیرانیان خوا ﷺ له نازو نيعمهت و ژيانی دنيا به هره مه ندى کردوون، که چی کاتیک قورئانی راست و، پیغه مبه ری پوشتیان بو نیردراون، قورئانیان به جادوو داناوهو، خوزگه شیان خواستوه، قورئان دابه زیبایه سهر پیاوکی مه زن، له یه کیک له دوو شاره کان! (واته: ئه و پله ی پیغه مبه رایه تییه نه درابایه موحه ممه د ﷺ و به حیساب به شایسته ی و بیان نه زانیوه)، به لام بیگومان نه ک هه ر ئه وان به زه یی خویان به ده ست نیه، که له پیغه مبه رایه تییدا به رجه سته یه، بگره ژيانی دنیاو بژیویشیان به ده ست نیه، به لکو به پیی ویستی حه کیمانه ی خوا، پله پله یی تیدا کراوه تا کو مه داری یه کدی ساز بکه ن:

خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءَ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ۝۲۹﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۰﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۳۱﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سَخِرِيًّا وَرَحْمَتَ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۲﴾

شیگردنه وهی ئه م ئایه تانه، له یازده برگه دا:

(۱)- ﴿بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءَ وَآبَاءَهُمْ﴾ به لکو من ئه وان هه باب و باپیرانیانم به هره مه ندى کرد، (الطَّبْرِي) ده لئ: ﴿فَلَمْ أَعْجَلْهُمْ بِالْعُقُوبَةِ عَلَىٰ كُفْرِهِمْ﴾، په له م نه کرد، له وه دا که سزایان بده م له سهر کوفره که یان، یانی: به سزادان ئه وانم نه فه وتاند، تا کو کتیبیکم بو سهر دابه زاندن و ره وان هه کراویکی پوشتن له نیودا ناردن، که به و به لگانه ی به به لگه یان دینیته وه، بویان پروون ده کاته وه، که پیغه مبه ری خوایه و، له وه دا که ده لئ: له سهر هه قه،

﴿هَؤُلَاءِ﴾ به تەئکید مەبەست پێی کۆمەلگە ی پێغەمبەرە ﷺ، ﴿وَأَبَاءَهُمْ﴾ واتە: خۆیان و پێشینانیان، باب و باپیرانی شیخانیان ژياندا بە ھەرەمەندمان کردن.

(۲) - ﴿حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ﴾ تاکو ھەقیان بۆ ھات، واتە: باب و باپیرانیانمان لە بەین نەبرد، چونکە ئەگەر ئەوان لە بەین چووبان، ئەوانە ی ئیستاش پەیدا نەدەبوون لەوان، ئەوانمان ژياندا بە ھەرەمەندمان کردن، لە ژيانی دنیا، ھەروەھا ئەمانەش تاکو ھەقیان بۆ ھات، کە ئەو ھەقەش لە قورئاندا بەرجەستە یە.

(۳) - ﴿وَرَسُولٌ مِّنْهُمْ﴾ پێغەمبەرێکی رۆشنیش، واتە: ھەر کەسێک تەماشای بکات، دەزانێ ئەو پێغەمبەری خوا یە.

یاخود: ﴿مِّنْهُمْ﴾ واتە: رۆشنکەرەو یە، واتە: مەبەستەکانی خۆی و، پە یامە کە ی خۆی رۆشن دەکاتەو.

(۴) - ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ﴾ ئنجا کاتێک ھەقیان بۆ ھات، گوتیان: ئەمە جادوو یە.

واتە: کاتێک ھەق و پێغەمبەرێکی رۆشن و رۆشنکەرەو یان بۆ ھات، بێروابوون، کاتێک ھەقیان بۆ ھات گوتیان: ئەو جادوو یە، (الطَّيْرِي)^(۱) کە ئەو ی پێشیشمان لێ نەقل کرد، زۆرجاران رۆونکردنەو و دارشتنە کە ی لە ھی ھەموویان رۆونتر و ئاسانتر و رێکتر، بە خۆراییش پێی نەگوتراو: (إِمَامُ الْمُفسِّرِينَ)، پێشەوای رۆونکەرەوانی قورئان، لە تەفسیری ئەم رستە یە دا: ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ﴾ دەلێ: (أَي: هَذَا سِحْرٌ يَسْحَرُنَا بِهِ، وَلَيْسَ وَحِيًّا مِّنَ اللَّهِ، وَإِنَّا بِهِ جَا حِدُونَ، نُنْكِرُ أَنْ يَكُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ)، گوتیان: ئەمە جادوو یە، دە یەوێ ئیمە ی پێ جادوو بکات و، سروش نیە لە خواو، بۆ یە ئیمە نکوولی دەکەین لەو، کە لە لایەن خواو نێردرا بێ.

(۵) ﴿وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ﴾ تيمهش پي بي پرواين، هه لبه ته هه موو بي پروايه كان كه گوتوو يانه: تيمه به وه بي پرواين، واته: پروا مان وانيه، نه وه خوا نارد بيتي، نه ك بلين: خوا نارد وويه تي و پرواشي پي ناكه ين، به لكو گوتوو يانه: پيمان وانيه خوا نارد بي.

(۶) ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ گوتيان: ده بووايه نه م قورئانه، بو سهر پياويكي مه زن له دوو شاره كه دا دابه زيبايه، له هو ي هاتنه خواره وه كه شي دا باس مان كرد، بويه خوا ﷺ به صيغهي كو فهرمو وويه تي: ﴿وَقَالُوا﴾ له بهر نه وه ي نه گهر وه ليد ي كوري موغيره ش واي گوتبي، به لام ته عييري كردوه، له كوي ده ورو به ره كه ي و قه ومه كه ي.

﴿لَوْلَا﴾: (حَرْفٌ تَحْضِيضٌ، اسْتَعْمَلَ هُنَا فِي مَعْنَى إِبْطَالِ كَوْنِهِ رَسُولًا، لِأَنَّ التَّحْضِيضَ عَلَى تَحْصِيلِ مَا هُوَ مَقْطُوعٌ بِإِتِّفَاعِ حُضُولِهِ، يَسْتَلْزِمُ الْجَزْمَ بِإِتِّفَاعِهِ)، ﴿لَوْلَا﴾ ليره دا پيتي هاندانه، به لام به كارهي نراوه، له ماناي هه لوه شانه وه ي نه وه دا، كه نه وه (موحه ممه د) ره وانه كراو بي له خوا وه، چونكه هاندان بو پيدا كردني شتيك، كه دلني اي پيدا نابي، نه وه ده خوازي كه دلني اي نه و شته ني، يه كي ك به يه كي ك ده لي: گيزه ري كم ليره بو هه لقه نه، يان تاوم بو له و به رده پيدا بكه، يان: ده بووايه گيزه ري كت ليره هه لقه ندبايه، يان ده بووايه وابكه ي، كه ده زاني وانيه، نه وه ياني: نكو ولي له وه ده كه م، نه وه هه بي، يان بتواني وابكه ي.

كه ليره دا ده لين: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ كه ده شانن به و جو ره له سهر بابايه كي وا دانه به زيوه، مه به ستيان نه وه يه كه راست ني نه و قورئانه، له خوا وه ده به زيترابي و هاتبي، نه گهر له لايه ن خوا وه بووايه، ده بووايه دابه زيته سهر پياويكي مه زن، له يه كي ك له دوو شاره كان، تنجا كه دانه به زيوه ته سهر وان، كه واته: دانه به زيوه بو سهر تو ش نه ي موحه ممه د! مه به ستيان نه وه بووه.

پیشتر باسمان کرد، که ئەو دوو پیاوانه کۆ بوون، یاخود ئەو پیاوه کۆ بووه، له دوو شارەکاندا، به نسبەت دوو شارەکانهوه: (التَّعْرِيفُ فِي الْقَرِيَّتَيْنِ لِلْعَهْدِ)، ناساندن له (القَرِيَّتَيْنِ) دا، دوو شارە گهورهکان، بۆ عهده، واته: دوو شارە که که زانراون، زۆربهی توێژههوان دهلێن: مه بهست پێیان مه ککه و تائیف بووه، که پیاوه که یانیا به مهزن داناه، ﴿عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرِيَّتَيْنِ عَظِيمٍ﴾، پیاویکی مهزن له یه کێک له دوو شارەکاندا، دیاره ئەو کاته پیاو مه زنی مه ککه، به پای هه ندی له توێژه ران، (الْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ) بووه، هه ندیکیش گوتوو یانه: نه خیر به لکو (عُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ) بووه، ههروه ها پیاوه مه زنه که ی تائیف که ئەوان مه به ستیان بووه، (كِنَانَةُ ابْنِ عَبْدِ يَالِيل) بووه، هه ندیکیش گوتوو یانه: (عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودِ الثَّقَفِيِّ) بووه.

رایه کی دیکه ش ئەوه یه، که مه به ستیان پیاویکی دیاریکراو، یان دوو پیاوی دیاریکراو نه بوون، به لکو به گشتی گوتوو یانه: ده بوایه قوربان دابه زیته سه ر پیاویکی مه زن له نیو تائیف دا، یاخود له نیو مه ککه دا، که به و پیه ره ی ئەوان، هه م مه ککه و هه م تائیفیش، پر بوون له و جو ره پیاوانه ی ئەوان به مه زیان داناون!

ئەوان پێیان وابوو، ئەوه ی شایسته یی له مرۆفدا دینیته دی، بۆ پیغمه رایه تی ئەوه یه که مه زن بۆ، ئەو مه زنیه ی ئەوانیش مه به ستیان بووه، هه بوونی سهروه ت و سامان بووه، ده سترۆیش تووی و ده ور قه له با لڤ بوون بووه، به خزم و کهس و قه وم، خاوه نی (مَحَاسِنُ التَّأْوِيلِ)، (جَمَالُ الدِّينِ الْقَاسِمِيِّ)^(۱)، له ته فسیره که یدا ده لێ:

(وَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهَا رُتْبَةٌ رُوحَانِيَّةٌ، تَسْتَدْعِي عِظَمَ النَّفْسِ بِالتَّحَلِّي بِالْفَضَائِلِ وَالْكَمَالَاتِ الْقُدْسِيَّةِ، لَا التَّزَخُّفَ بِالزُّخَرَفِ الدُّنْيَوِيَّةِ)، واته: ئەوانه نه یان زانیوه که

پېځەمبەرایەتی پلەیه کی پرووحانی و مەعنەوییه و ئەو دەخوای ئەو پرووحەو، ئەو نەفسە مەزن و رازپژانەو بە بێ سەفەتە بەرزەکان و تەواوییه پاکیه کان، ئەک خۆرازانەو بە زرق و برقی دنیایی.

بەرگ و پۆشاک و ابی، و لاخی سوارییه کە ی - ئەو کاتە - و ابی و، خانووبەرە و ابی، سەرۆت و سامانی و ابی، خزم و خەلکی و ابی، ئەوانە شتی پرووکه شیی و پۆلەتی، دنیایی و زوو تپەرن، ئەو دەمی تپتەو، سەفەتە مەعنەوییه کان. خوا ﷻ لە وەلامیاندا دەفەر موی:

(۷) - ﴿أَمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ﴾، ئایا ئەوان بەزەیی پەرورەدگارت دابەش دەکەن؟ هەمە (أ) ی سەر: ﴿أَمْ﴾، (لِلْإِسْتِفْهَامِ الْإِنْكَارِي)، پرسیارکردنی نکو و ئیلیلکە رانەیه، واتە: بێگومان ئەوان بەزەیی پەرورەدگارت دابەش ناکەن، مەبەست لە بەزەیی پەرورەدگاریش پلە پېځەمبەرایەتی بوو، چونکە بەزەیی خوا ﷻ لە ژانی بەشەردا، وەک لە پلە پېځەمبەرایەتییدا بەرجەستە بوو، لە هیچ شتیکی دیکەدا بەرجەستە نەبوو، لەبەر ئەوەی بە بێ پېځەمبەرایەتی، مەوقایەتی لەسەر هەموو نەعمەتەکانی دیکە، کە خوا پێی داو، قەرزار دەبیتەو، بە شیوەیەک مامەلە لەگەڵ نەعمەتەکانی خوادا دەکات، کە لە جیاتی لێیان بەهرەمەند بێ، لێیان زەرەرەمەند دەبێ، ئەگەر دەسەلاتە، ئەگەر سەرۆت و سامانە، ئەگەر زانیارییه، ئەگەر عەقلە، ئەگەر لەشەغییه، هەرچی هەیه، لە راستیدا پېځەمبەرایەتی و وەحیی، پرووحیکە بە بەر ژانی مەوقدا دەکری، وەک خوا ﷻ لە کۆتایی سوورەتی (الشوری) دا دەفەر موی: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾.

(۸) - ﴿نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، (نەک هەر دابەشکردنی بەزەیی خوا بە دەست ئەوان نیە)، بە لکو ئیمە بژیویانمان لە نۆیاندا (لە ژانی دنیا) دابەشکردو، ﴿مَّعِيشَتُهُمْ﴾، خۆیندراویشە تەو: (مَعَايِشُهُمْ)، (المَعِيشَةُ: مَا يَتَعَيَّشُ بِهِ)، (معیشه) شتی که مەوق پێی بژی، واتە: بژی، پۆزی، ئیمە نەک هەر دابەشکردنی بەزەیی خۆمانمان، نەداو تە

دهست وان، به لکو دابه شکردنی بژیوی، که پیی ده ژین له ژيانی دنیا، دهو ش به دهست ئیمهیه، به پیی سیستمی ئیمه، به ویستی ئیمهیه، زانایان گوتوو یانه: ئمه هوکار دۆزییه بو نکوولی و نهو لبردنه ی که له نکوولییه که وهرده گیر، به لکه هیئانه وهیه له سهری، واته: ئیمه وهك چون بژیویانمان دابه شکردوه، بویه نهوان له کاروباریاندا، بهو شیوهیه که ئیمه سیستمان داناوه، به پیره دهچن، له بواری ژیان و گوزهرانیاندا، به هه مان شیوه له دابه شکردنی بهزهیی خوشمان و سپاردنی ئهرکی پیغه مبه رایه تییشدا، به هه مان شیوه، نهو ش ههر به دهستی ئیمهیه، به دهست نهوانه وه نیه.

که واته: ههر به وه که ته ماشا ده کهن، هوکاره کانی دابه ش کرانی بژیو، له ژيانی دنیا یاندا به دهست خوایه، ده بووایه بزنان نهو پلهی پیغه مبه رایه تییه ش، به پیی بوچوونی نهوان و به پیی خوزگه ی نهوان نیه، به پیی پیوه ره کانی نهوانیش نیه، به لکو به پیی پیوه ری خوایه ﷻ که جیایه له پیوه ری وان، پیوه ری نهوان بریتیه له سهروهت و سامان، ده سترۆیش توو یه تی و دهو ره له بالغ بوون و، هه موو نهو شتانه که به زۆری وایه، مروقه کان له سهر نهو شتانه قهرزدار ده بنه وه، نه گهر به شیوهیه ك مامه له یان پی نه کهن، که جیگای په زامه ندیی خوا بی، مروق له سهر قه له بالغی دهو روبه ری و، له سهر سهروهت و سامانه که ی و، له سهر نهو نازو نیعمه تانه ی دیکه، که خوا ﷻ پیی داو، مادام ئیمانیا ن له گه لدا نه بی، له سهریان قهرزدار ده بیته وهو ده بنه مایه ی شه رمه زاری.

به لام پیوه ری خوا ﷻ نه وه یه، که نهو مروقه عه قلی چه نده، مه عده نه که ی چه ند پاکه و، په وشته که ی چه ند به رزه و، ئاکاره کانی و، دیوی مه عنه ویی و روو حی، چونه؟ که مروق به روو مروقه، نهك به جه سته و به سهروهت و سامان و بهو قه له بالغیه ی له دهو ریه تی.

(۹) - ﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾، ئیمه هه ندیکیا مان به سهر هه ندیکیا ن دا به چه ند پله به رز کردۆته وه.

(۱۰) ﴿لِیَسْخَرُوا مِنْهُمْ بَعْضًا سَخِرَیًّا﴾، تاكو هەندێكیان هەندێكیان بە ئیشپێكەر بگرن، (سَخِرَیًّا أَي: مُسَخَّرًا، وَاللَّامُ لِلتَّغْلِيلِ، فَالْكُلُّ مُسْتَعْمَلٌ لِعِیْرِهِ)، بۆ ئەوەی هەندێكیان هەندێكیان بە کاریكراو بگرن، (سَخِرَیًّا): (مُسَخَّرٌ)، کاریكراو، بە کارهێنراو، لە راستیدا، لە كۆمەڵگای مروّقایەتییدا، هەموو چین و توێژەكان یەكدی بەکاردههێنن.

﴿سَخِرَیًّا﴾، خوێندراویشەتەو: (سَخِرَیًّا)، هەردووکیان هەر بەمانای کاریكراو دین، هەندێكیش گوتووین: (سَخِرَیًّا) بە مانای گالتهپێكراو، نەك کاریكراو، بەلام ئەو مانایە بپهێژەو، لەگەڵ سیاقی ئایەتەکانیشدا ناگونجی.

(۱۱) ﴿وَرَحِمَتْ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾، بەزەیی پەرورەدگاریشت باشتەر لەوەی، پەزەندەدی دەكەن و، كۆی دەكەنەو.

بەزەیی پەرورەدگارت، دەگونجی مەبەست پێی پێغەمبەرایی بێ و، دەگونجی مەبەست پێی بەهەشت بێ و، دەگونجی مەبەست پێی ئیمان و تاعەت بێ، ئەو باشتەر لەوەی كۆی دەكەنەو سەر یەك.

ئەم ئایەتە موبارەكە باسی حیکمەتی ئەو بەرزیی و نزیمیه دەكات كە لە كۆمەڵگای بەشەردا هەیەو، هەر كۆمەڵگایەك ئەو بەرزیی و نزیمیهی تێدا، بەرزیی و نزیمیهكەش مەرج نیە، تەنها لە پروی سەرۆت و سامانەو بێ، بەلكو لە پروی عەقل و ھۆشەو، لە پروی ھیزی جەستەو، لە پروی رەوشت و ئاكارەو، خوا ﷻ وایداناو، هەندێ كەس هەر بە زگمەك، بە ھوسەلەرە لەو دیکەو، یەكێك ھیدی و مەندترەو، یەكێك زوو توورە دەبێ، یەكێك درەنگ توورە دەبێ، هەر بە فیترەت هەندێكیان ھۆشیان تێترەو، هەندێكیان ھۆشیان كوله، هەندێكیان زمان پاراوترن و، رەوانیترن، هەندێكیان ھیزی جەستەیان زیاترە، هەندێكیان لە پروی كۆمەلایەتیەو توانایی تێكەلی و گونجاوییان لەگەڵ خەلكدا زیاترە، هەندێكیان رەوشت و ئاكاریان جوانترەو زیاتر توانایان هەیە، راستیتر بن و، ئەمین بن و، دادگەر بن و، بە رەحم بن، هەندێكیان كەمتر ئەو توانایان هەیە.

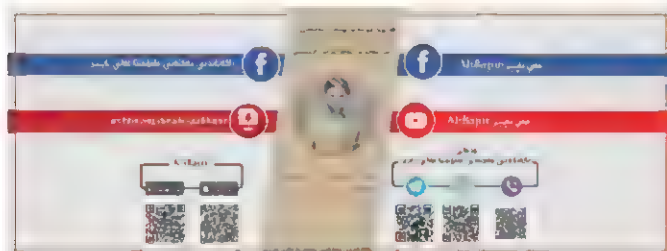
هه‌لبه‌ته مروّف هه‌مووی خوای په‌روه‌ردگار، وای خولقاندوه، بتوانی شته چاکه‌کان وه‌ده‌ست بیتی، به‌لام هه‌رچوون بئی، به‌رزی و نزمی هه‌ر هه‌یه، ئنجا له‌ ئه‌نجامی ئه‌و به‌رزی و نزمیه‌دا، چ له‌ سیفه‌ته مه‌عنه‌ویییه‌کان، چ له‌ سیفه‌ته جه‌سته‌یییه‌کاندا، له‌ ئه‌نجامی ئه‌وه‌دا، کاروباره‌کان جوړاوجوړ ده‌بن، ئه‌و کاروبارانه‌ی کومه‌لگا دابه‌ش ده‌بن به‌سه‌ر خه‌لکداو، دابه‌ش بوونی کاره‌کانیش به‌سه‌ر خه‌لکدا، ده‌بیته‌ هو‌ی ئه‌وه‌ی هه‌ر کام له‌ تو‌یژه‌کانی کومه‌لگا، به‌لکو تا‌که‌کانی کومه‌لگا، ئه‌وی دیکه به‌کاربیتی، بو‌وینه: پزیشک خزمه‌تی نه‌خو‌شه‌کان ده‌کات، به‌لام نه‌خو‌شه‌کانیش خزمه‌تی پزیشک ده‌کهن، هه‌روه‌ها وه‌ستاو کریکار پیکه‌وه خزمه‌تی یه‌کدی ده‌کهن، هه‌روه‌ها کاربه‌ده‌ستان له‌گه‌ل هاوولاتیان، کاربه‌ده‌ستان خزمه‌تی هاوولاتیان ده‌کهن، کاروباریان بو‌راده‌په‌رینن، هاوولاتیانیش خزمه‌تی کاربه‌ده‌ستان ده‌کهن، به‌قسه‌یان ده‌کهن و، فه‌رمانبه‌ریان ده‌کهن، هه‌روه‌ها ده‌وله‌مهندو نه‌دار، ده‌وله‌مهند خزمه‌تی نه‌دار ده‌کات، یان فرۆشیار خزمه‌تی کریار ده‌کات، هه‌روه‌ها هه‌موو تو‌یژه‌کانی کومه‌لگا به‌و شیوه‌یه‌ن، ئه‌گه‌ر ورد لیکی بده‌ینه‌وه، هه‌ر کامیکیان له‌ خزمه‌ت ئه‌وی دیکه‌دایه.

هه‌لبه‌ته ئه‌وه له‌ حاله‌تیکي ئاسایی و سروشتی کومه‌لگادا، به‌لام کاتیک که هه‌ندی‌ک له‌ کومه‌لگا خو‌یان به‌سه‌ر خه‌لکدا ده‌سه‌پینن و، سته‌م له‌وانی دیکه ده‌کهن، ئه‌وه حاله‌تیکي ناسروشتی و نا‌اساییه، شه‌ریعه‌تی خواو پی‌غه‌مبه‌ران ها‌توون، ئه‌م حاله‌ته ناسروشتی و نا‌اساییه‌ی کومه‌لگا بگو‌رن، که هه‌ندی‌ک خو‌یان به‌سه‌پینن به‌سه‌ر کومه‌لگادا، له‌ رووی سیاسیه‌وه، که به‌ شیوه‌ی می‌زاجی و، به‌ شیوه‌ی بنه‌ماله‌یی و، به‌ شیوه‌ی میراتی و، به‌ شیوه‌ی خو‌سه‌پاندن هو‌کمپران‌یی بکه‌ن، هه‌روه‌ها سه‌روه‌ت و سامان قو‌رخ بکه‌ن، بو‌ خو‌یان و خزم و ده‌وروبه‌ریان، ئه‌وه حاله‌تیکي نا‌اساییه‌و، ده‌بی بگو‌ردری، ئه‌گه‌رنا له‌ راستیدا که ده‌فه‌رموی: ﴿لِتَّخَذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَحَرًا﴾، بو‌ ئه‌وه‌ی هه‌ندی‌کیان هه‌ندی‌کیان

بە کاربێتن، نەیفەرموو: هەندێکیان ئەوانی دیکە، بە لکو فەرموویەتی: هەندێکیان هەندێکیان، وەك چۆن لە مەسەلەی پیاوو ئافەرەدا، خوا ﷻ فەرموویەتی: ﴿يَمَّا فَصَلَ اللَّهُ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۖ﴾ (النساء، ٣٤) چونکە وەك پێشتریش باسمان کرد، پیاو هەندێ سیفەتی تێدان، لە ئافەرەدا نین و، ئافەرەت هەندێ سیفەتی تێدان، لە پیاودا نین.

کەواتە: هەر کامێکیان فەزڵ و زێدەییەکی هەیە، بە سەر ئەوی دیکەدا، نەك بە پەهایێ پیاو زێدەیی هەبێ بە سەر ئافەرەدا، یان ئافەرەت زێدەیی هەبێ بە سەر پیاودا، بە لکو پیاو هەندێ سیفەتی هەن:

هێزی جەستەو، هۆشێکی بەهێزتر، غیرەت و جورئەتێکی زیاتر، جەستەییەکی ماسوولکەیی و، دەنگێکی گەڕ، ئافەرەتیش لە بەرانبەرەدا، پەحم و سۆزێکی زیاتر، جەستەییەکی نەرمتر، دەنگێکی بە سۆزو ناسکتر، هەر کامێکیان خالی بەهێزی خۆی هەیە، هەر کامێکیان زێدەیی هەیە بە سەر ئەوی دیکەدا، هەر کامێکیان شتێکی هەیە، ئەوی دیکە نیەتی، یاخود بەو شیوەیەو بەو ئەندازەیە نیەتی، ئنجا لێرەش بە هەمان شیوە کە دەفەرموێ: ﴿لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا﴾، بۆیە هەندێکیانمان بە چەندان پلە، بە سەر هەندێکیاندا بەرز کردوونەو، تاکو هەندێکیان هەندێکیان بە کاربێتن.

مەسەلەى سىيەم:

خستنه پرووى كەم بايه خيى ژيانى دنيا له پرووه مادديه كەيه وه، به وه كه
 نه گەر له بهر يه كدهنگ نه بوونى خه لك نه بووايه له سەر كوفر، خوا ﷻ سەربان
 و دەرگا و پەيزه و تەختە كانى بېپرواينيشى دەكردنە زيوو زير، چونكه ژيانى دنيا
 به هرهيه كى كه مه و، مه نزلگاي دواړوژيش له گره وى پاريزكاران دايه:

خوا ﷻ ده فەرموى: ﴿وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ
 بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ۝۳۳﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا
 وَسُرَرًا عَلَيْهَا يَتَكَبَّرُونَ ۝۳۴﴾ وَزُخْرُفًا وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
 وَالْآخِرَةَ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ۝۳۵﴾:

شیکردنه وەى ئەم ئایەتانە، لە هەشت برگەدا:

(۱)- ﴿وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾، ئەگەر له بهر ئەوه نه بووايه، خه لك
 ببه يه ك كۆمه ل، (الطَّبْرِي)^(۱) له تەفسیره كەى خویدا، دەلى: (وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً
 وَاحِدَةً عَلَى الْكُفْرِ، فَيَصِيرَ جَمِيعُهُمْ كُفَّارًا، لَجَعَلْتُ لِلْكَفَّارِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ)، ئەگەر
 له بهر ئەوه نه بووايه، خه لك ببیتە يه ك كۆمه ل له كوفرداو، هه موویان ببه بېپروا،
 ئەوانه ی بېپروان بۆ خانووه كانیان، سەربانی زیومان بۆ دەرە خساندن.

(۲)- ﴿لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ﴾، بۆ ئەوانه ی بېپروان
 به (خوای) به به زه یی سەربانه زیوییه كانمان بۆ دەرە خساندن.

(سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ)، (سُقْف) كۆیه، (سُقْف) تاكه كەیه تی، ههروه ك به (سُقْف)
 يش خویندراوه ته وه: ﴿لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ﴾، (سُقْف) یان (سُقْف) (أَعَالِي)

بُيُوتِهِمْ وَهِيَ السُّطُوحُ)، سەرەوهی خانووەکانیان، بە کوردیی دەلێن: سەربان، ئەوهمان بۆ دەکردن بە زیو.

۳- ﴿وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ﴾، پەيژە ی زیویشمان بۆ دەپەخساندن، که پێیاندا سەربەکهون، پەيژەو قادرمەکانیشیانمان بۆ دەکردن بە زیو، (مَعَارِج) کۆی (مِعْرَاج) یان (مَعْرَج) ه، واتە: پەيژە، (مَعَارِجَ أَي: مَرَاقي جَمْع مِرْقَاة)، پەيژەکان، پەيژە، هەروەها (دَرَج) یشی پێ دەلێن، ﴿عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ﴾، (عَلَيْهَا يَعْلُونَ، يَصْعَدُونَ)، بەو پەيژانەدا سەرەدەکهوتن بۆ سەرەوهی خانووەکانیان، یاخود بە قاتەکاندا.

۴- ﴿وَلَبِئْسَ لَهمْ آتُوبًا﴾، هەروەها بۆ مالهەکانیان دەرگامان بۆ دەپەخساندن، (دیسان لە زیو) چونکە پێشی فەرموو یەتی: (مِنْ فَضْلِهِ)، کهواتە: یانی دەرگایەکانیشمان بۆ دەکردن بە زیو.

۵- ﴿وَسُرُراً عَلَيْهَا يَتَكُونُ﴾، هەروەها تەختانیك (لە زیو) که لەسەریان پالەدەدەنەوه، (وَسُرُراً مِنْ فَضْلِهِ عَلَيْهَا يَتَكُونُ)، (سُرُر) کۆی (سَرِير) ه، (سَرِير) بە مانای تەخت دی، که مرووف لەسەری رادەکشی، یان لەسەری دەخەوی و، یان لەسەری شاندا دەدات، ﴿يَتَكُونُ﴾، (التَّوَكُّؤُ وَالْإِتْكَاءُ: التَّحَامُلُ عَلَى الشَّيْءِ)، ئەوهیە ئینسان پال بە شتیکیهه بەدات، سەنگ بەداتە سەر شتیك، واتە: شانی لەسەردا بەدات.

۶- ﴿وَزُخْرُفًا﴾، هەورەها زیویشمان بۆ دەپەخساندن، کەل و پەلهەکانیانمان هەموو بۆ دەکردن بە زیو، سەربان و دەرگاو پەيژەو تەخت و قەنەفەکانمان وادەکرد، که بتوانن لە زیو دروستیان بکەن، ئەو کاتە زیو زیو، دوو کانزای زۆر بە نرخ بوون و، ئیستاش زۆر بە نرخ، بەلام ئەو کاتە نرخ و بەهایەکیان لێك نزیك بووه، هەروەها زیو زیویشمان بۆ دەپەخساندن، وهك لە سوورەتی (الإِسْرَاء) لە ئایەتی ژمارە (۹۳) دا، دەفەرموی: ﴿أَوْ يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرَفٍ﴾، یان مایکت هەبی، خانووێکت هەبی، لە زیو (زُخْرَف)، بەلام ئەوه لەو سیاقەدا، ئەگەرنا وشە (زُخْرَف)، بە مانای زیویش هاتوهو، بە مانای رازاوهییش هاتوهو، بە مانای نەخش و نیگاریش هاتوهو، بە مانای کەل و پەلی نایابیش هاتوهو.

(۷) - ﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، ته مه ش هه مووی ته نیا رابواردنیکی که می ژیا نی دنیا یه، ﴿مَتَّعُ﴾ واته: به هره وه رگرتنیکی کهم، هه روه ها خویندراویشه ته وه: ﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، ئنجا ته گهر (لَمَّا) بی، ته و کاته (ل) بو جه ختکردنه وه یه، (مَا) یه که به مانای (إِنْ) ه، (إِنْ) ی (مُخَفَّفَةً) له (مُثْقَلَةً) بو ته ئکیدو (ل) که ته و (إِنْ) ه، که بو جه ختکردنه وه یه له (إِنْ) ی (شَرِطِيَّةً) جیا ده کاته وه، یانی: هه ر کامیک له مانه به ته ئکید ته نیا رابواردنی که می ژیا نی دنیا یه، به لام ته گهر به (إِنْ) بخوینرته وه: ﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، یانی: به دلنیا بی ته وه هه مووی ته نیا رابواردنیکی که می ژیا نی دنیا یه، واته: ته گهر (لَمَّا) بی، ته و کاته زیاد کراوه بو ته ئکید، واته: ﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾.

(۸) - ﴿وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ﴾، دواړو ژیش له لای پهر وه ردگارت بو پاریزکارانه، یانی: مه نزلگای دواړو ژ، چونکه (الْآخِرَةُ) سیفه تی مه و صوفیکی قرتینراوه، واته: مه نزلگای دواړو ژ له لای پهر وه ردگارت، ته نیا بو پاریزکارانه، واته: ته و به هه شته ته نیا له گره وی ئیمانداران دایه.

خوا سوره الزخرفه باسی هه لویستی بیروایان ده کات، که چوڼ پیشنیاریان کردوه، یان خوژگه یان خواستوه، قورئان بو سهر پیاوکی مه زن، له سهر یه کیك له دوو شاره کان دابه زیبایه، پیاوی مه زنیش مه به ستیان پی پی پیاوکی ساماندارو ده سترویشوو و ده ور قه له بالغ بووه، ئنجا خوا سوره الزخرفه به و بونه یه وه ته و راستییی راکه یاند، که ته گهر له بهر ته وه نه بووایه خه لك هه مووی له سهر کوفر کو بینه وه، ته وانه ی بیروان به خوی به به زه یی، وای بو ده کردن، که سهر بانی خانوو ه کانیا ن زیو بی، هه روه ها په یژه کان که پیاندا سهر ده که ون بو سهر بان، زیو بن، هه روه ها ده رگا کانیا ن زیو بن، ته و ته خت و قه نه فانه ی له سهر یان پشو و ده دهن و، شان داده دهن و پال ده دهن وه زیو بن، هه روه ها زیرو زه مبه ریکی زور، یا خود رازاوه یی ه کی زوریان هه بی.

کهواته:

﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، واته: (مَا كُلُّ ذَلِكَ إِلَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)، (إِنْ) لیره‌دا به مانای (مَا) یه بۆ لابردن (نفی) ه، (لَمَّا) ش، به مانای (إِلَّا) یه، واته: هیچ کام له‌وه نیه، مه‌گەر رابواردنی که‌می ژيانی دنیا بۆ، به‌لام ئەمه به‌جووری دیکه‌ش خویندراوه‌ته‌وه: (وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا)، (إِنْ) بۆ ته‌ئکید، یانی: به‌دنیایی هه‌موو ئەوه‌ی باسکرا، (لَمَّا مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا)، (ل) لیره‌دا بۆ ته‌ئکید، (مَا) یه‌که‌ش زیاد کراوه، بۆ جه‌ختکردنه‌وه، واته: (وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا)، کهواته: هه‌م (إِنْ)، هه‌م (ل) ه‌که‌ش و، هه‌م (مَا) یه‌که‌ش هه‌ر سیکیان بۆ جه‌ختکردنه‌وه‌ن.

﴿وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (۳۵)، مه‌نزلگای کو‌تایی له لای په‌روه‌ردگارت بۆ پارێزکارانه، وشه‌ی (آخِرَة)، واته: کو‌تایی، به‌لام ئەمه به‌سیاق ده‌زانری و، له هه‌ندی شوینی دیکه‌شدا خوا ﷻ وه‌صف کراوه‌که‌ی هه‌یناوه، ﴿وَابْتَ الْدَارَ الْآخِرَةَ﴾ (۶۴)، العنکبوت، (الدار الآخرة: المَثُوبَةُ الْآخِرَة)، پاداشتی رۆژی دوایی، یان مه‌نزلگای رۆژی دوایی، له لای په‌روه‌ردگارت، به‌لام بۆ پارێزکاران ته‌رخانکراوه.

شه‌ش کورته سه‌رنج له باره‌ی دنیا و دوا‌رۆژه‌وه:

۱- له‌و باره‌وه قسه‌یه‌ک له‌حه‌سه‌نی به‌صراییه‌وه هاتوه، له‌باسی ئەم ئایه‌ته‌موباره‌که‌دا، که خوا ﷻ ده‌فه‌رموی: ئەگەر خه‌لک هه‌موویان له‌سه‌ر کوفر کۆ نه‌بووبانه‌وه، ئەوانه‌ی بێ‌پروا ده‌بوون به‌رانبه‌ر خوای به‌به‌زه‌یی، هه‌موو ده‌رو دیوارو خانووبه‌ره‌و ده‌رگا و په‌نجه‌ره‌مان بۆ ده‌کردن به‌زێرو زیو، حه‌سه‌نی به‌صرایی گوتوویه‌تی: (لَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ كُفَّارًا أَجْمَعُونَ، يَمِيلُونَ إِلَى الدُّنْيَا، لَجَعَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى الَّذِي قَالَ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ مَالَتِ الدُّنْيَا بِأَكْثَرِ أَهْلِهَا، وَمَا فَعَلَ ذَلِكَ، فَكَيْفَ لَوْ فَعَلَهُ!)^(۱)، واته: ئەگەر له‌به‌ر ئەوه نه‌بووايه، خه‌لک هه‌مووی بێ‌پروا ده‌بن، تیکریان، به‌لای دنیا‌دا بشکینه‌وه، خوا (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) ئەوه‌ی فه‌رموویه‌تی، ئەنجامی

دەدات، (هەموو شتی بۆ دەکردن بە زیوو زێر)، دوایی حەسەنی بەصرایی گوتووێت: بە خوا ژيانى دنیا زۆربەى خەلکی لار کردۆتەووە پەلکێش کردووە بەلای خۆیدا، لە حالیکدا خوا ﷻ واشى بۆ نەکردوون، ئەدى ئەگەر وای کردبایە!

واتە: زۆربەى خەلکی دنیا، بە لای دنیا دا پەلکێش بوون، بە لای رابواردنى دنیادا، بە لای نازو نێعمەتى دنیادا، لە پروو ماددیە کە یەووە، پروو مەعنەویە کە یان فەرامۆش کردووە، پۆژی دواییان فەرامۆش کردووە، خواو خەلکیان لەبەر چوو، هەر لە سوڕگەى خۆیاندا دەخولێنەووە، ئاگیان لە خواو خەلک نەماووە، لە حالیک دا خوا ﷻ واشى بۆ نەکردوون، کە فەرمووێت، ئەدى ئەگەر وای بۆ کردبایە!!

٢- یەکیکی دیکە لە زانایان، (ابن زید) دیسان (الطبري)^(١) ئەم دەقەى لیو دەیتى، لە بارەى تەفسیری ئەو ئایەتەووە دەلى: (وَلَوْلَا اَنْ يَكُوْنَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً عَلٰى طَلَبِ الدُّنْيَا وَرَفْضِ الْاٰخِرَةِ)، ئەگەر لەبەر ئەو نەبووایە، خەلک هەموویان ببنە یەك کۆمەل، لەسەر داواکردنى دنیاو پەتکردنەووەى پۆژی دوایی [خوا عز وجل ئاواى بۆ دەکردن].

٣- تەنیا یەك جار خوا ﷻ باسى زیو (فِضَّة) ى کردووە، کە باسى (سُقْف) یان (سَقْف) دەکات، سەقفى خانووەکان، یان سەربانەکانیان، بەلام دوایی کە باسى پەیزان (مَعَارِج) دەکات و، باسى دەرگایان (أَبْوَاب) دەکات و، باسى تەختان (سُرُر) دەکات، وشەى (فِضَّة) ى بەکارنەهێناو، هۆکارەکەى ئەوێ: (حُذِفَ الْوَصْفُ مِنَ الْمَعْطُوفَاتِ لِذِلَالَةِ مَا وَصِفَ الْمَعْطُوفُ عَلَيْهِ)، بۆیە وەصفى زیو قرتیتراو لەوانى دیکە، کە بادراو نەووە، گێردراو نەووە بۆ سەر (سُقْف)، چونکە لەوێ کە باسکراو، مانای وایە هەمان ئەو زیو، بۆ پەیزەکانیش و بۆ دەرگاکانیش و بۆ تەخت و قەنەفەکانیش هەر هەیه.

٤- لەو بارەووەش فەرمایشتى پیغەمبەرە خوا ﷺ زۆرن، بەلام دوو فەرمایشتان بە نمونە دێنین:

۱- {الدُّنْيَا سِجْنٌ الْمُؤْمِنِينَ وَجَنَّةٌ الْكَافِرِينَ}، (أُخْرِجَهُ مُسْلِمٌ: ۲۹۵۶، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۲۳۲۴، وَابْنُ مَاجَهَ: ۴۳۱۳)، واتە: دنیا ھەپسخانە ی پروادارو بەھەشتی بێ پروایانە.

یان: مەرووفی پروادار ھەك چۆن كەسێك لە ھەپسخانەدا دەبێ، لە سجن و زینداندا دەبێ، بە چوار دیواریك پێی لێگیراوەو، لە ژوورێك و چوار دیواریكدا قەتیس كراوە، مەرووفیش لە ژيانى دنیادا، لەبەر ئەوەی پابەندە بە سنوورەكانى شەریعەتەو، بە كەیفى خۆی پەفتار ناكات و، بە كەیفى خۆی قسە ناكات، بەلكو ئاگادارى خولیاو نیەتەكانى نێو دلیشى دەبێ، لەو پەروەو خۆی بە كۆتەكراو بەندكراو دەبینێ، واتە: كۆت و بەندى شەریعەت، كە دەزانێ ئەو لە قازانجى دنیاو دواپۆزیەتى، بەلام بابای بێ پروا، خۆی بەرھەلدا دەبینێ، ھێچ سنوورو لەمپەرێك لەبەردەمى خۆیدا نابینێ، ھەر بۆیەش یەكێك لە عاریفە گەورەكان دەلی:

(وَمَنْ أَبَاحَ النَّفْسَ مَا تَهَوَّاهُ فَإِنَّمَا إِلَهُهُ هَوَاهُ)

واتە: ھەر كەسێك نەفسى چى ئارەزووى كرد، پێى بدات و، پێى پێدات، ئەو پەرستراوى بۆتە ھەواو ئارەزووى خۆی.

۲- {لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى مِنْهَا كَافِرًا شَرْبَةً مَاءٍ}، (أُخْرِجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ۲۳۲۰، وَابْنُ مَاجَهَ: ۴۱۱۰، بِسَنَدٍ حَسَنٍ).

واتە: ئەگەر دنیا لە لای خوا ﷻ بە قەد بآلە مێشوو لەیەك نرخى ببوایە، قوومە ئاوێكى لى نەدەدا بە مەرووفى بێ پروا.

۵- قۆلە نەزیلە یەك:

پۆزێك جوولەكە یەكى توونچیی، كە گەرماوى داگیرساندووە، سووتەمەنى و دارى داوونە بەر گەرماو و، لە ئارەق و تۆزو دووكەلدا، غەرق بوو، تەماشای دەكات ئەبوو ھەنەیفە پەحمەتى خۆى لى بى، سواری و لاخەو خەلێك لە خزمەتى دایە، دى، چونكە ئەبوو ھەنەیفە و پراى ئەوێ زانیەكى گەورە بوو، بازرگانێكى

گه ورهش بووه، دیاره به بازرگانییه که ی خزمه تی خویشی و قوتابیه کانیسی و، خزمه تی خه لکیشی پیکردوه، ئنجا له گه ل ئه وه دا که زۆر ساماندار بووه، به لام یه کجار خوا په رست و زاهیدو بو خوا صولحاو بووه، ساماندار بوون و ده سترۆیشتن، له رووی سهروهت و سامانهوه، یان له رووی ده سه لاته وه، له گه ل بو خوا صولحان و دینداری و پارێزکاری دا تیکناگیری..

ئنجا جووله که که ته بوو هه نیفه ده بینن، به بهرگیکی جوان و بوئیکی خوش و به سواری ولاخ، خویشی غه رقی توو ئاره ق و دوو که ل بووه، ده لئ: ته ی ئیمام! ده لئ: به لئ، ده لئ: فه رمووده یه کی پیغه مبه ری ئیوه هه یه، که ده لئ: {الدُّنْيَا سَجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ} واته: دنیا سجنی پرواداره و، به هه شتی بیروایه، ئنجا ئایا ئیستا تو وه ک له به هه شتا بی، دیه بهرچاو، یان من، ئایا ژیا نی من وه ک سجن و زیندانه، یان ه ی تو؟ واته: فه رمایشته که ی پیغه مبه ر ﷺ پیچه وانه ی حا لی من و تو یه!!

ته بوو هه نیفه پیاویکی زۆر عاقل و بلیمهت بووه و قه د دانه ماوه، پی ی ده لئ: جووله که به ته نکید حا لی تو ناخو شه و، حا لی من خو شه، به لام حا لی تو ئه وه ی ئیستات، له چاو ئه و سزاو دۆزه خه ی چاوه ری ت ده کات، ئیستات وه ک به هه شتییه، منیش ئه و حا له ی که تیدام، له چاو ئه و به هه شته ی که چاوه ری م ده کات، ئیره م وه ک سجن و زیندان وایه.

وه لامیکی زۆر پر به پیست و هه ق و راست بووه.

٦- شاعیریك (الْقُرْطُبِي) له ته فسیره که ی خویدا^(١)، چوار دیره شیعی لیوه دینن، له باره ی ژیا نی دنیا و چۆنیه تی مامه له کردن له گه ل ژیا نی دنیا دا، ئه م چوار دیره شیعه دینن، پیم خوشبوو بیانیه منم:

تَمَتَّعَ مِنَ الْأَيَّامِ إِنْ كُنْتَ حَازِماً ... فَإِنَّكَ فِيهَا بَيْنَ نَاهٍ وَأَمَرٍ

إذا أُبْقَت الدنيا على المرء دينه ... فما فاتته منها فليس بضائر

فلا تزن الدنيا جناح بعوضة ... ولا وزن رُقٍّ من جناح لطائر

فلم يرض بالدنيا ثواباً لمحسن ... ولا رَضِيَ الدُّنيا عِقَاباً لِكَاْفِرٍ

واته: له پۆژانئیکی که می ژیا نی دنیا دا، به هره وه ربگره، نه گهر تۆ خاوه ن عه قلیکی باشی و وریای، (واته: مه چوو هه موو پۆژه کانی ژیا نت بکه ی به رابواردن و به هره وه رگرتنی ماددی)، چونکه له پۆژه کانی ژیا نتدا، له نیوان ئه وه دای، که شت قه ده غه بکه ی له خه لکیک و، پێگری له خراپه بکه ی، یا خود فه رمانیان پێ بکه ی به چاکه، (واته: تۆ ده بی زیاتر مشووری ئه وه بخۆی که له ژیا نتدا به و شیوه یه بی، له پۆژانئیکی که مدا به هره وه ربگره، بای نی ئه وه نده که جه ستته پێویستی پێیه تی و ژیا نت پێی به پێوه ده چی، به لام هه ول بده ئه رکی فه رمان به چاکه و پێگری له خراپه ئه نجام بده ی).

نه گهر دنیا دیندارییه که ی بۆ مروّف هیشته وه، ئه وه نده ی له دنیا، له ده ستی ده چی، هیچ زیانی پێ ناگه یه نی، مادام دینی سه لامه ت بووی.

دنیا هینده ی کیشی بالّه می شووله یه ک کیشی نیه، ههروه ها هینده ی په رێک له بالی بالنده یه ک کیشی نیه (واته: له ته رازووی خوا دا).

بۆیه ش خوا ^{بۆ} رازی نه بووه له دنیا دا پاداشتی چاکه کار بداته وه، ههروه ها رازیش نه بووه، دنیا بکاته شوینی سزا، بۆ بی پروا.

دنیا نه شوینی پاداشته بۆ چاکه کارو، نه شوینی سزایه بۆ بی پروا، نه جیی سزای تیدا ده بیته وه، نه جیی پاداشتی تیدا ده بیته وه، هینده که م و کورت و که م بایه خه له پروه ماددییه که یه وه له چاو قیامه ت.

مه سه له ی چواره م:

ئهوانه ی له ئاست قورئانی بیرخه ره وه ی خوای به بهزه یی دا خوایان کویر ده که ن و، نادیده ی ده گرن و، پشتی تیده که ن، خوا ﷻ شه ی تانیکی گومرا که ریان بو ده ره خسینی و ده بیته هاوده میان، که چی ئه وان پیاان وایه ری راستگرتوون، به لام که له رۆژی قیامه تدا دینه لای خوا، دووریان لیاان به ئاوات ده خوازن، (واته: له شه ی تانه کان)، بیگومان پیکه وه به شداربوونیشیان له سزاو ئازاردا، هیچ سوودیان پیناگه یه نی و، هه ر که سه و سزاو ئازاری خو ی:

خوا ﷻ ده فهرمو ی: ﴿وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفِضَ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ۖ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ۚ﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَيَلْسُ الْقَرِينُ ۚ وَلَنْ يَنْفَعَكُم الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿۳۹﴾

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له ده برگه دا:

(۱)- ﴿وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ﴾ هه ر که سیك له قورئانی بیرخه ره وه ی (خوای) به بهزه یی، پشت هه لکردوو بی، یاخود چاو نووقاو بی، خو ی کویر کرد بی.

(۲)- ﴿نُفِضَ لَهُ شَيْطَانًا﴾، ئیمه شه ی تانیکی بو ده ره خسینین، بو ئاماده ده که ی، (التَّقْيِضُ: التَّهْيِئَةُ وَالْإِتَاحَةُ)، بریتیه له ئاماده کردن و ساز کردن، وشه ی: (يَعِشُ) خویندراویشه ته وه: (يَعِشًا)، ئنجا (عَشًا، يَعِشُو، عَشًا: لِحَقَّهُ مَا يَلْحَقُ الْأَعْشَى، وَهُوَ الَّذِي لَا يُبْصِرُ بِاللَّيْلِ)، به لام (عَشِي، يَعِشًا، عَشًا أَي: عَمِي)، (عَشًا، يَعِشُو، عَشًا)، ئه وه یه که بابای شه و کویر، که به شه و ی نابین چی به سه ر هاتوه، ئه ویش وای به سه ر بی، به لام (عَشِي، يَعِشًا، عَشًا)، واته: کویر بو، که واته: ئه گه ر بخویند ریته وه: ﴿وَمَنْ يَعِشْ﴾، یانی: هه ر که سیك شه و کویر بی، یاخود خو ی نابینا بکات، به لام ئه گه ر بفه رمو ی: (يَعِشًا)، واته: هه ر که سیك کویر بی، هه روه ها له

زمانی عہرہ بییدا ده لئ: (عَشِيَ إِلَى النَّارِ أَي: أَقْبَلَ)، به لَام (عَشِيَ عَنِ الذُّكْرِ أَي: أَعْرَضَ)، لیرہدا: ﴿وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ﴾ (ضَمَّنَ مَعْنَى الْإِعْرَاضِ)، واتہ: ہەر که سیک له ئاست قورئاندا، که بیرخه ره وهی، بیرخه ره وهی خوی به به زهیی، خوی کویر بکات و، پشتی تیبکات، ئه وه شهیتانکی بو ئاماده ده کهین.

(۳)- ﴿فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ که ده بیته هاو ده م و هاو رازی، (الْقَرِينُ: الْمُلَازِمُ وَالصَّاحِبُ)، که سیک که هه میسه له گه ل که سیکه و، هاو له ته و لئی جیا نابیته وه، (الطَّبْرِي) له ته فسیره که ی خوی دا^(۱) ده لئ: (وَأَصْلُ الْعُشْوِ: النَّظَرُ بِغَيْرِ ثَبَتٍ، لِعَلَّةٍ فِي الْعَيْنِ، يُقَالُ مِنْهُ: عَشَا فَلَانٌ يَعِشُو عَشْوًا وَعُشْوًا: إِذَا ضَعُفَ بَصَرُهُ، وَأَظْلَمَتْ عَيْنُهُ، كَأَنَّ عَلَيْهِ غِشَاوَةً)، وشه ی (عُشْوًا) له ته صلدا به مانای ته ماشا کردنه به بی چاو چه سپاندن، له سهر شتیک، یان به بی چاک دیتن، به هو ی ئه وه وه که نه خو شیه که له چاودا هه یه، ده گو ترئ: (عَشَا فَلَانٌ يَعِشُو عَشْوًا وَعُشْوًا)، ئه گهر چاوی بیتهز بوو، چاوی تاریک داهات، وه ک په رده یه کی به سهر وه بی.

(۴)- ﴿وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّوهُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ به دلنایی ئه و (شهیتانه قهرین) انه، ئه و (بیروای) انه (که له ئاست کتیی خوادا کویر بوون و نادیده یان گرتوه)، هه لده خه له تینن و له ری لایان ده دهن (له راسته شه قامی خوا).

(۵)- ﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ که چی پیان وایه، (له ری لادراوه کان پیان وایه)، ری راستیان گرتوه، یاخود: پیان وایه: شهیتانه کان ری راستیان گرتوه و ری راست پیسانی ئه وانیش ده دهن.

شایانی باسه: وشه ی (أَعَشَى)، به مانای پیای شو کویر و، (عَشْوَى) به مانای ئافره تی شو کویر، ئنجا لیره وه ئه و په نده عه رهبیه هاتوه، که ده لئ: (فُلَانٌ يَخْبِطُ خَبْطَ عَشْوَى)، واته: فلان کهس به رییه دا ده پروات و هه ل سو کهوت ده کات، وه ک چو ن ئافره تی شو کویر هه ل سو کهوت ده کات، که به شه وئ نابین و، به سهر ده رو دیواردا ده که وئ، ئه و په نده له وه وه هاتوه.

کەواتە: کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَنْتَهِمْ لِيَصُدُّوهُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ پێشێ باسی قەرینیك دەکات، ﴿فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ هەر کەسێک لە ئاست قورئانی بیرخەرەوهی خوای بە بەزەیییدا، کوێر بێ، یاخود شەو کوێر بێ، چاک چاوی نەکاتەوه و سەرنجی نەدا، شەیتانیکی بۆ ئامادە دەکەین، بۆی دەبێتە قەرین، واتە: هاوڕێ و هاوێڵ و هاوڕاز، دوایی دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَنْتَهِمْ لِيَصُدُّوهُمْ﴾ ﴿وَلَا تَنْتَهِمْ﴾ پارانوی کوێه بۆ: ﴿قَرِينٌ﴾ دەچێتەوه، لەبەر ئەوهی هەر کامێک لە مروّقه کان، کە لە ئاست بەرنامەو کتییی خوادان، کوێر دەبن، خوا ﷻ قەرینیکیان بۆ دەپەخسێنێ، کەواتە: دەبن بە کو.

کەواتە: قەرینه کان، ئەوان لە رێ لادەدن، وشە: ﴿السَّبِيلِ﴾ کە (أل) ی ناساندنی لەسەرە، دەگونجێ بلی: لە رێبازە کە، کەواتە: (أل) ی ناساندنە کە بۆ (عهد) ه، یانی: لە رێبازە کە، واتە: رێبازە زاندراوە کە، کە رێبازی خواپە، دەشگونجێ ئەو ناساندنە بۆ جینس بێ، واتە: لە جینسی رێی پاست، لە هەموو پرووپە کەوه لایان دەدەن.

﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ﴾، (يَحْسَبُ الْمَصْدُودُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ)، لە رێ لادراوە کان پێیان وایە، رێی راستیان گرتو، یاخود: لە رێ لادراوە کان پێیان وایە ئەو شەیتانە قەرینانە لە رێیان لاداون، رێی راستیان گرتو، بۆیە ئەوانیش لێیان بەهرەمەند دەبن.

(إِهْتِدَاء): بریتیە لە زانیاریی هەبوون لە رێی پاست و بەهرە وەرگرتیش لەو زانیارییە، یانی: (إِهْتِدَاء) بریتیە لە رێی پاست زانین و رێی پاست گرتن.

(٦)- ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا﴾ هەتا کاتی کە هات بۆ لامان، واتە: یەکی کە هات بۆ لامان، ئەمە خوێنراویشە تەو: (حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا)، واتە: مروّقه لە رێ لادراوە کەو، شەیتانە هاوێڵە کەشی هاتن بۆ لامان.

(۷) - ﴿قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ﴾ (مروّفە لە ڕێ لادراوەکە) گوتی: خۆزگە لە نێوان من و لە نێوان تۆدا، دووری دوو ڕۆژەهلاتەکان بووایە، کە مەبەست لە دوو ڕۆژەهلاتەکان، واتە: ڕۆژەهلات و ڕۆژئاوا، بەلام ڕۆژەهلات زاکراوە بەسەر ڕۆژئاوادا، ئنجا نێوان ڕۆژەهلات و ڕۆژئاوا دووری، بە ئەندازەی پانایی زەویە، واتە: بە ئەندازەی ئەمسەر و ئەوسەری زەوی، من و تۆ لێک دوور باین.

(۸) - ﴿فَبَسَّ الْقَرْيُنَ﴾ واتە: تۆ خراپترین هاوڕازو هاوێڵ بووی.

(۹) - ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ﴾ (ئەمە گورتکردنەوهی چەند ڕستەیهکە: سەرەنجام هەموویان خراپە نێو سزاو، ئنجا خوا ﷻ پێی فەرموون: هەرگیز ئەمڕۆ سوودتان پێناگەیەنێ، کە پیشتر ستمتان کردووە، ئەو کە لە سزادا هاوبەشن، واتە: هاوبەشیان لە سزادا، سوودتان پێناگەیەنێ، چونکە هەر کەسە پێ بە پێستی تاوان و خراپەیی خۆی، سزا دەدرێ.

کەواتە: ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ﴾ (لن) بۆ جەختکردنەوهو هەمیشەیی کردن (تاکید و تائید)ە، واتە: هەرگیز سوودتان پێناگەیەنێ، ﴿الْيَوْمَ﴾ ئەمڕۆ، ﴿إِذْ ظَلَمْتُمْ﴾ (إِذْ) (ظَرَفٌ مُّبْهَمٌ لِلزَّمَانِ الْمَاضِي)، (إِذْ) بۆ (ظَرْف)ە، بۆ کاتی ڕابردوو، کە لێرەدا مەجازە بۆ هۆکار، واتە: لە ئەنجامی ئەوەدا کە ئێوە ستمتان کردووە.

(۱۰) - ﴿أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾ واتە: بە هۆی ئەوەوە لە سزادا هاوبەشن، سوودتان پێ ناگەیەنێ، خوێندراویشەتەو: ﴿إِنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾، ئنجا ئەگەر (إِنَّكُمْ) بێ، ئەمە ڕستەیهکی دەست پێکردنە (جُمْلَةٌ إِسْتِثْنَائِيَّةٌ)، واتە: بە دنیایی ئێوە لە سزادا هاوبەشن.

ئنجا ئەگەر بە (إِنَّكُمْ) بخوێندرێتەو:

کە دەفەرموێ: ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ﴾ ئەمە لەوێ تەواو دەبێ، یانی: ئەمڕۆ هیچ سوودتان پێناگەیەنێ، کە کاتی خۆی ستمتان کردووە، هەرگیزاو هەرگیز.

(إِنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ)، به دنیایی ئیوه له سزادا هاوبه شن، به لام ئەگەر (أَنْتُمْ) بى، واتە: ئەمڕۆ ئیوه، به هۆی ئەوهوه که له سزادا هاوبه شن، سوودتان پى ناگهیه نى.

یه کیک له توێژه رهوان ئاوا ئەم ئایه ته موباره که مانا ده کات: (تَقَرَّرَ الْيَوْمَ انْتِفَاءً انْتِفَاعِكُمْ بِالْإِشْرَافِ فِي الْعَذَابِ انْتِفَاءً مُؤَبَّداً مِنَ الْآنَ)، ئەمڕۆ چه سپاوه سوود نه بینى ئیوه، به هۆی به شداریتان و، هاوبه شییتانه وه پیکه وه له سزادا، که هه رگیز سوود نابین و ئەوه که لکیکتان پى ناگهیه نى، واتە: لیڕه دا له م ئایه ته موباره که دا، سى وشه به کارهاتوون:

۱- (لَنْ): به کارهاتوه بۆ کو تایی پیهیتان له داهاتوودا (لِلتَّائِيدِ الْمُسْتَقْبَلِ).

۲- (الْيَوْمَ): به کارهاتوه بۆ ئیستا، (لِلْحَالِ).

۳- (إِذْ): به کارهاتوه بۆ رابردوو، (لِلْمَاضِي).

ئنجا ئەم سییه، یه کیان بۆ داهاتوو، یه کیان بۆ ئیستا، یه کیان بۆ رابردوو، هاتوون، هه مووشیان په یوه ندییان هه یه به: ﴿يَنْفَعُكُمْ﴾، مانایه که شی ئاوایه: ئەمڕۆ هه رگیز سوودتان پیناگهیه نى، که پیکه وه به شدارن له سزادا، به هۆی ئەوهوه که له رابردوودا ستهمتان کردوهو، ستهمه کهش بریتیه له شیرک و کوفر.

هه لبه ته ئیمه له تهفسیری (فُضِّلَتْ) دا کورته باسیکمان له باره ی نیزیکی فریشتان له برپواداران و، هی شهیتانان له کافرانه وه کردوهو، لیڕه ناگه پینه وه سه ری.

مەسەلە ی پىنجەم و كۆتايى:

دلدانەوہى خوا ﷻ بۆ پىنجەمبەر ﷺ كە ئەوانەى ھىدايەت وەرنەگرن، سووچى خۇيانەو ھەتەن دووچارى سزاش دەبن، بۆيە پىويستە توند دەست بە پەيامى خواوہ بگرى و، دلىبابى لەسەر راستە رىيەو بەرنامەكەى بىرخەرەوہو مايەى پاىە بەرزىيە، لە پيش وىشدا ھىچ پىنجەمبەرىك بە جگە لە خوا پەرستىي نەئىردراوہ:

خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿ أَفَأَنْتَ تَسْمِعُ الصَّمَّ أَوْ تَهْدِي الْأَعْمَى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ٤٠ فَإِنَّمَا نَذِيرٌ لِّكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْقِمُونَ ٤١ أَوْ نُزِيتُكَ الَّذِي وَعَدْتَهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ ٤٢ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ٤٣ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ٤٤ وَسَأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ ٤٥ ﴾

شىكردنەوہى ئەم ئايەتانە، لە سىز دە برگەدا:

خوا ﷻ لە كۆتايى ئەو ئايەتانەدا، روو لە پىنجەمبەرى خاتەم ﷺ دەكات، بە پرسىارکردنى نكووئىيلىكەرانەوہ دەفەرموى:

(١)- ﴿ أَفَأَنْتَ تَسْمِعُ الصَّمَّ ﴾، ئايا تۆ بە كەران دەبيستىنى؟ ﴿ الصَّمَّ ﴾، كۆى (أَصَم)ە، واتە: كەر، ﴿ الصَّمَّ ﴾، واتە: كەران.

(٢)- ﴿ أَوْ تَهْدِي الْأَعْمَى ﴾، يان ئايا تۆ رىنمايى كوئىران دەكەى؟ ﴿ الْأَعْمَى ﴾، كۆى (أَعْمَى)يە.

(٣)- ﴿ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾، يان دەتوانى كەسيك كە لە گومرايىەكى ئاشكرا دايە، رىنمايى بكەى؟ واتە: ئەو بە تۆ ناكرى، ئەوانەش ھەستەوہرەكانى خۇيان لە كارخستوون، نە بە گوئيان ھەق دەبيست، نە بە چاويان ھەق دەبين، نە بە عەقلىشان رىي راست دەدۆزنەوہو، لە گومرايىدان.

کهواته: ئەمە دلدانەوێه بو پێغەمبەر ﷺ، که کهم و کوری و سووچی تۆ
نیه، ئەوانه پێی راست ناگرن، بەلکو خۆیان نایانەوێ، بیست و بین و عەقل
و ھۆشی خۆیان بەکاربینن.

(۴) ﴿فَإِنَّمَا نَذْهَبَنَّ بِكَ﴾، لە حالیکدا که ئیمە تۆ لابەرین، واتە: بتمرینن.

(۵) ﴿فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْقِمُونَ﴾، ئەو بە دنیای ئیمە لەوان تۆلەستینن.

(۶) ﴿أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْتَهُمْ﴾، یان ئەگەر ئەوێ گفتمان پێداون، پێشانێ تۆی
بدەین.

(۷) ﴿فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ﴾، بە دنیای ئیمە بەسەر ئەوان دا توانادارین، واتە: لە
ھەردوو حالدا سازدارن ئەوان مسۆگەرەو، براوەتەو، چ تۆ لابەرین، بە تەئکید ئیمە
تۆلەستینن لە ئەوان و تۆلەیان لێ دەستینن، سزایان دەدەین، چ تۆ بهێلێنەو و،
پێشانت بدەین ئەوێ که بەلێمان پێداون و ھەرەشەمان پێ لێکردوون، ئەو ئیمە
بەسەر ئەواندا بە تواناین و توانادارین، ئەوێ ھانەوێ بەسەریان دینن.

وشە (إِنَّمَا) لە ئەصلدا: (إِنْ مَا) یە، (إِنْ) بۆ مەرجه، (إِنْ الشَّرْطِيَّة) یە، (مَا) ش
زیادکراوە بۆ جەختکردنەو، (وَإِنَّمَا) (نُون) ھەش لە (مِيم) ھەدا (دَغَم) کراوە،
ئەصلی خۆی (إِنْ مَا) یە، بۆتە (إِنَّمَا)، واتە: لە حالیکدا ئەگەر ھاتوو.

کە دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْقِمُونَ﴾، ھەروەھا دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّا عَلَيْهِمْ
مُّقْتَدِرُونَ﴾، (تَقْدِيمُ الْمَجْرُورِينَ عَلَى مُتَعَلِّقِيهِمَا، لِلإِهْتِمَامِ فِي التَّمَكُّنِ بِالْإِنْتِقَامِ
وَالْإِقْتِدَارِ عَلَيْهِمْ)، لە ھەردووکیان دا کہ (جَارَ وَمَجْرُورِ)، پێشخراوەو لە ئەصل
دا ئاوايە: (فَإِنَّا مُنْقِمُونَ مِنْهُمْ)، ھەروەھا ئەوێ دیکە کە دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّا
عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ﴾، لە ئەصلدا ئاوايە: (فَإِنَّا مُّقْتَدِرُونَ عَلَيْهِمْ)، ئەمە بۆ گرنگی
پێدانە، بەو کە خوا ﷻ دەستپۆشتووێ بۆ تۆلە لێستاندەوێان، ھەروەھا
دەستپۆشتووێ بۆ ھەر شتێک کە بیهوێ پێشانێ پێغەمبەر ﷺ بدات،
ھەرەشەیکە کە لە کافرەکانی کردووە.

وشەى (وَعَدَ): ﴿الَّذِى وَعَدْتَهُمْ﴾، ھەم بۆ ھەرەشەو، ھەم بۆ جگە لە ھەرەشەش بە کار دەھێنرێ.

﴿مُقَدِّرُونَ﴾، (الْإِفْتِدَارُ: إِمْتِلَاكُ مَمَالِكِ الْقُدْرَةِ، أَوْ شِدَّةُ الْقُوَّةِ)، (اقتدار): بریتى ھە بە دەستەو ھە گرتى تەواوى دەسلالت و، یان زۆر بە ھیزی، ئەم تەعبیرە کە لێرە ھاتو، لە سوورەتى (يونس) ئایەتى (۴۶) دا، بەم جوړە ھاتو: ﴿وَأَمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعْدُهُمْ أَوْ نُوَفِّىَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ﴾، واتە: ئەگەر ھەندىک لەو ھى بە ئێتیا ن پى دە دەین، پێشانى تۆى بە دین، (کە سزادانیا نە)، یاخود تۆ ھەری نین و پێشان تە دەین، شوێنى گەرانی ھەیان بۆ لای ئێمە، دواى خوا ﷻ چاودێر بە سەر ئەو ھەو کە دەیان کرد.

یانى: ئەگەر لە دنیا شدا سزایان نە دەین، لە دوا رۆژدا سزادانیا ن مسوگەرە.

یەکیک بۆى ھەى، بلى خوا ﷻ بۆچى دە فەر موى: ﴿فَأَمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ﴾، ئنجا ئەگەر تۆ لابەرین، دواى دە فەر موى: ﴿أَوْ نُرِيَنَّكَ﴾؟ یان پێشان بە دین.

من گولبژیر لە ھەموو تەفسیرەکان دەکەم و ئەو ھى بە دلم بى، جارى وایە رایەك لە یەکیکیانەو دە ئیم و، مەر ج نیه ھەموو جارێک ئاماژەى پێ دەم، تەفسیرەکانم لە سەر تەواو بەس کردوون و لە کۆتاییدا ناویان دینین، ئنجا لێرە دا یەکیان دە لى: (فَائِدَةُ التَّرْدِيدِ فِي هَذَا الشَّرْطِ تَعْمِيمُ الْحَالَيْنِ، حَالِ حَيَاةِ النَّبِيِّ ﷺ وَحَالِ وَقَاتِهِ، وَالْمَقْصُودُ: وَقْتُ ذَنْبِكَ الْحَالَيْنِ، لِأَنَّ الْمَقْصُودَ تَوْفِيقُ الْإِنْتِقَامِ مِنْهُمْ)، ئەو کە خوا ﷻ دوو ئەگەر ھى ھێناون، سوودە کە ئەو ھى کە ھەردوو حالەکان، حالى ژیا نى پێغەمبەر ﷺ و حالى مردنى، یانى: چ لە حالى ژیا نى دا، چ لە حالى مردندا، لە ھەردوو حالە کانت دا، ئەوان سزادانیا ن مسوگەرەو براو تەو، لێرە دا مەبەست کات دیاری کردنە بۆ تۆ لە لێستان دەو، بۆ سزادانیا ن، کە چ تۆ ھەری نین، تۆ لە یان لى دەستین، چ تۆ ھەلین، ئەو ھەندىک پێشان دەین، یان ئەو ھى ھەرەشە مان پى لیکردوون پێشان بە دین، لە ھەردوو حالدا ئێمە توانا مان بە سەر یاندا دەشکى و لە دەستى ئێمە دەرباز نابن.

(۸) ﴿فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ﴾، كەواتە: دەست بگرە بەووەو کە بۆ لات سروسکراوە، (المسك: أَخَذَ الشَّيْءَ)، (مَسَكَ) ئەووەیە ئینسان شتێك بگرێ، بەلام: (الِاسْتِمْسَاكُ: شِدَّةُ الْمَسَكِ)، (الِاسْتِمْسَاكُ) ئەووەیە کە ئینسان زۆر بە توندیی بگرێ، کە لێرەدا مەبەست بەردەوام بوونە، لەسەر دەستگرتنی پێغەمبەر ﷺ بە قورئانەو، بە وەحیی خواى پەروەردگارەو.

(۹) ﴿إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾، بە دنیایی تۆ لەسەر ڕێیەکی راستی، ئەمە بەلگە هیئانەووەیە، بۆ فەرمانکردنی بە دەست پێوەگرتنی وەحیی، واتە: توند دەست بەو وەحییەو بەرە، کە بۆ لات سروسکراوە، چونکە بێگومان تۆ لەسەر ڕێیەکی راستی.

(۱۰) ﴿وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ﴾، بە دنیایی ئەو بیرخەرەووەیە بۆ خۆت و خەڵکەکەت، یانی: ئەو قورئانە، راناووەکەى بۆ قورئان دەچیتەو، یان بۆ وەحیی دەچیتەو، وەحییەکەش لە قورئان دا بەرجەستەیه، ئنجا دەلى: (ذِكْرُ الْعَقْلِ وَالتَّفَكُّيرِ، وَذِكْرُ لِسَانِ الصِّيتِ وَالشَّرَفِ)، (ذِكْرُ) بۆ خۆت و بۆ گەلەکەت، واتە: بیرخەرەووەیە بۆ عەقڵ و هوشت، یاخود باس و خواسی زمانەو ناوبانگە، بۆ خوشت و بۆ خەڵکەکەشت.

هەرچەندە زۆریك لە توێژەرەوانی قورئان وەك (الطَّيْرِي) و (ابْنُ كَثِير) هەموویان، (ذِكْرُ)یان بە مانای شەرەف و ناوبانگ هیئاو، واتە: ناوبانگە بۆ خۆت و بۆ گەلەکەت.

هەلبەتە ئەم پرستە قورئانییە، لە سەرەتای سوورەتی (الأنبياء)یشدا هاتو، بەلام من پێم وایە، لێرەدا واباشترە بیرخەرەو بەی، یانی: بیرخستەووە، ئامۆژگارییە، بۆ خۆت و بۆ کۆمەڵاکەشت، لە قوناغی یەكەمدا، ئەگەرنا دواى: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (۱۰۴) یوسف، قورئان تەنیا بیرخەرەووەیە بۆ هەموو جیهانیان.

دەشگونجی مەبەست لە (ذِكْرُ) هەم لێرە، هەم لە شوێنەکانی دیکەش، مەبەست ناوبانگ بێ و پێگە و پلەى بەرز بێ، کە بێگومان هەر کەسێك دەست بە قورئانەو بەرێزی قورئان بگرێ و قورئان لە باوەش بگرێ، وەك چۆن

بۆی دەبیته پەندو ئامۆزگاریی و بیرخەرەو، بە ھەمان شیوە بۆشی دەبیته ناوو نابانگ و پایەداریش، بەلام واییدەچی زیاتر مانای یەكەم مەبەست بێ، واتە: بیرخەرەو یە بۆ خۆت و گەلەكەت.

(۱۱)- ﴿وَسَوْفَ تَسْأَلُونَ﴾، لە مەودواش لیتان دەپرسیتەو، بە تاییەت لە خۆت و لە گەلەكەت، چونکە بە زمانی خۆتان ئەو وەحیی و پەيامە ی خواتان بۆ ھاتو، ئیوە زیاتر بەرپرسیارن لێ و، لیتان دەپرسیتەو، چونکە ئاسانتەر دەستتان دەیگات، لە خەلکیکی دیکە کە یان زمانی عەرەبی نازانی و دەبی بۆی تەرجمە بەکری، یان دەبی زۆر خۆی ماندوو بکات، تاكو فیتری زمانی قورئان دەبی.

لە کۆتاییدا خوا ﷻ دەفەرموێ:

(۱۲)- ﴿وَسَلَّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾، بپرسە لەوانە ی ناردوویمان، (ئەو پیغەمبەرانی ناردوویمان) لە پیش تۆدا، لیان بپرسە.

(۱۳)- ﴿أَجْعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ﴾، ئایا جگە لە (خوای) بە بەزەیی، پەرستراوانیکی دیکەمان داناو بپەرستین؟ لەو بارەو ئەم ریاوێتە ھاتو، کە (الطَّيْرِي) ^(۱) ھیناویەتی:

(قَالَ ابْنُ زَيْدٍ، فِي قَوْلِهِ: ﴿وَسَلَّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ الزخرف: ۴۵، قَالَ: جُمِعُوا لَهُ لَيْلَةً أُسْرِيَ بِهِ بَيْتُ الْمُقَدِّسِ، فَأَمَّهُمْ، وَصَلَّى بِهِمْ، فَقَالَ اللَّهُ لَهُ: سَلُّهُمْ قَالَ: فَكَانَ أَشَدَّ إِيمَانًا وَيَقِينًا بِاللَّهِ وَمَا جَاءَ مِنَ اللَّهِ، أَنْ يَسْأَلَهُمْ).

واتە: ئینو زەید گوتووێتی: پیغەمبەر ﷺ ئەو شەوێ شەوڕۆی پیکرا، لە (بیت المقدس) (پیغەمبەرانی) بۆی کۆ کرانەو، ئەویش پیش نوێژی بۆ کردن و نوێژی بۆ کردن، خواش ﷻ پێی فەرموو: لیان بپرسە لەو بارەو، بەلام ئیمانەکی بەھێزتر بوو، بپروا پتەوییەکی بە خوا زیاتر بوو، بەوێ بۆی نێردراو، لەلایەن خواو کە پرسیاریان لێ بکات، واتە: پرسیاری لیان نەکرد.

(الرّازي) له ته فسیره که ی خووی دا^(۱)، سئ رای هیټاون، له وباروهه که ئایا
فه رمان به پیغه مبه ر^ﷺ کراوه، له پیغه مبه رانی پیشوو بپرسئ: که ئایا خوا^ﷺ
هیچ په رستراوی دیکه ی داناون بپه رسترتن، وهك هاوبه ش له گه ل خوا دا؟:

۱- إَسْأَلُ مُؤْمِنِي أَهْلِ الْكِتَابِ.

۲- إَسْأَلُ الْأَنْبِيَاءَ فِي لَيْلَةِ الْمَعْرَاجِ.

۳- ذِكْرُ السُّؤَالِ فِي مَوْضِعٍ لَا يُمَكِّنُ السُّؤَالَ فِيهِ، يَكُونُ الْمُرَادُ فِيهِ النَّظَرُ وَالْإِسْتِدْلَالُ، كَقَوْلِ مَنْ
قَالَ: سَلِ الْأَرْضَ مَنْ شَقَّ أَنْهَارَكَ، وَغَرَسَ أَشْجَارَكَ، وَجَنَى ثِمَارَكَ، فَإِنَّهَا إِنْ لَمْ يُجِبْكَ جَوَابًا،
أَجَابَتْكَ اعْتِبَارًا، فَهَاهُنَا سُؤَالُ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ الْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ كَانُوا قَبْلَهُ مُمْتَنِعِينَ، فَكَانَ الْمُرَادُ مِنْهُ،
أَنْظُرْ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ بِعَقْلِكَ وَتَدَبَّرْ فِيهَا بِفَهْمِكَ.

واته: که خوا^ﷺ ده فهرموئ: پرسیار له پیغه مبه رانی دیکه، که له پیس
توډا نار دوومانن بکه، ئایا هیچ په رستراوانی کمان داناون، بپه رسترتن جگه له خوا،
نهمه سئ وه لامی هه ن:

۱- له پروادارانئ خاوه ن کتیبان بپرسه، (ننه وانهی هاوچه رخی خوئن، لیان بپرسه: ئایا له
کتیبه کانی خوا دا هه یه، جگه له خوا بپه رسترتی؟).

۲- له پیغه مبه ران بپرسه، له شهوی میعرا جدا، وهك نهو ده قهی هیټامان له (ابن زید) دهوه.

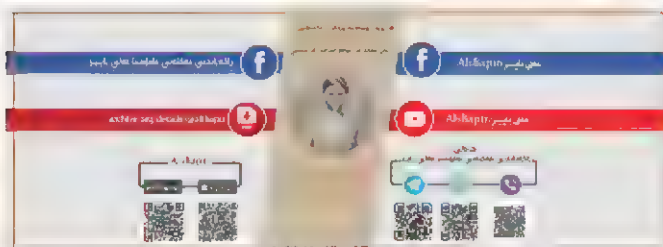
۳- باسکردنی پرسیارکردن، له شوینیکدا که نه گونجی پرسیار بکری، مه به ست لئی
سه رنج دان و به لگه هیټانه وه یه، وهك قسه ی که سیک که ده لئ: له زهوی بپرسه! کئ
روو باره کانی تیدا رویش تاندوون و، کئ دره خته کانی تیدا پرواندوون و، کئ به رو میوه کانی
تیدا پیگه یاندوون، نه گهر وه لامت نه داته وه به وه لام دانه وه، وه لامت ده داته وه
به په ندو عیبره ت، لیره شدا پرسیارکردنی پیغه مبه ر^ﷺ، له پیغه مبه رانی پیشووی،
شتیکئ نه گونجاوه، به لام مه به ست پی یانی: له م پرسه دا عه قلئ خو ت به کار بیته وه،

لە تێگەشتنی خۆت پامینە، ئەو کاتە دەزانی ناگونجی و، نەگونجاوێ خوا ﷻ بە هیچ کام لە پیغەمبەرانی فەرموو بێ: جگە لە خوا ﷻ بپەرستن، پیغەمبەرانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هەموویان تەنیا بە یەکتا پەرستی خواو پەوانە کراون، پەيامەکیان کاکل و جەوھەرەکی، ئەوێ بە مەزەکان تەنیا بەندایەتی بوو خوا بکەن.

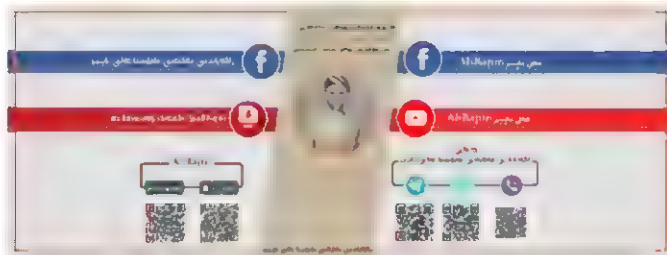
خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی یارمەتی هەموو لایەکمان بدات، تێمەش تەنیا خوا پەرستی، لە ژبانی تاکیی و خێزانی و کۆمەڵایەتی و سیاسیی خۆماندا زیاتر تۆخ بکەینەو، پەنگ پێدەینەو، بە شیوەیەکی بێ، کە تەنیا خوا پەرست بێ، و، تەنیا خوا بە پەرستراو بزاین، بە واتا و چەمکی فراوان و گشتگیری پەرستن، خوا پەرستی لە هەموو هەڵسوکەوتەکانماندا پەنگ بداتەو، بێگومان خواش ﷻ لە سوورەتی (الأنبياء) دا، دەفەرموو: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (٢٥) واتە: (ئەو موحەممەد ﷺ!) لە پیش تۆدا هیچ کام لە پەوانە کراوانمان نەناردوون، مەگەر ئاگادارمان کردو، و، سروشمان بوو کردو: جگە لە من هیچ پەرستراویک نیە، ئنجا تەنیا بەندایەتی بوو من بکەن، خوا ﷻ یارمەتیمان بدات، کە ئەهلی تەوحید بێ و بمانپاریزی لە شیرک، لە هەموو جوورەکانی شیرک، گەر وەر و گچکەو ئاشکراو پەنھان - چونکە شیرک ئەو گوناھە، کە قەڵەمی عەفووی بەسەردا نایەت - هەر وەها بمانکات بە ئەهلی خوا پەرستن و خوا بەیە کگرتن، بە مانای فراوان و گشتگیری پەرستن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ ده‌رسی چواره‌م ❖

پیناسە ی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە یازدە (١١) ئایەت پیک دی، ئایەتەکانی: (٤٦ - ٤٥)، تێیاندا گۆشە یەک لە بەسەرھاتی مووسا عليه السلام و فیرعەون و دەستەو دایەرەکە ی باسکراوە، کە مووسا عليه السلام بە چەند بەلگەو نیشانە یە کەو، چوووە بو لای فیرعەون و دارو دەستە کە ی و گەلە کە ی، ئەوانیش بە نیشانەکانی پیکە نیون و، دوا ی ئەوە ی سزای خوا گرتوونی و، بەلایان بەسەرھاتو، داوایان لە مووسا کردو، کە بو یان لە خوا بپارێتەو، بەلایان لەسەر لابەرێ، ئەوانیش پێی راست دەگرن، کەچی دوا ی لا برانی بە لاش، پەیمان یان هەلۆە شاندۆتەو.

هەر وەھا باسی فیرعەون کراوە، کە خو ی بە حوکمرانیی میسرەو بە داووە، شانازی بە کۆشک و تەلارە کە یەو کردو، کە جۆگەو پووبار بە ژیریاندا دەرو، تانەشی لە مووسا عليه السلام داو و، پێشنیاری کردو، کە دەبوایە بازنە ی زیرو فریشتەکان لە گەلیدا ببوونایە، واتە: مادام بازنە ی زیرو بو دانە بە زیروان و، فریشتە ی لە گەل نە نیردراون، کەواتە: راست ناکات پێغەمبەر نی، ئیدی بەو قسەو قالانە، خەلکە کە ی خو ی عەقل سووک کردو، ئەوانیش شوینی کەوتوون و سەرەنجام گیرۆدە ی سزاو جەزەرە ی خوا بوون.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ ۖ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ﴾ ﴿٤٦﴾ ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ۖ﴾ ﴿٤٧﴾ ﴿وَمَا نُرِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا ۖ وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ۖ﴾ ﴿٤٨﴾ ﴿وَقَالُوا يَتَأْتِيَ السَّاحِرُ أَدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۖ إِنَّا لَمُهْتَدُونَ ۖ﴾ ﴿٤٩﴾ ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ۖ﴾ ﴿٥٠﴾ ﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ ۖ قَالَ يَكُفِّرُمَ الْإِنْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ

الْأَنْهَرُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ
وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَأِكَةُ
مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ، فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّا
ءَاسَفُونَا أُنْقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا
لِالْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تهکان

{به دنیایی مووساشمان به نیشانه کاخانهوه نارده لای فیرعهون و، بریار به دهستهکانی، گوتی: ییگومان من ئیرراوی پهروهردگاری جیهانیانم (بو لاتان) ﴿٤٦﴾ ئنجا کاتیك نیشانه کاخانهی بو هیان، ئەوان (دارو دهستهی فیرعهون)، کتوپر پیان پیکه نین ﴿٤٧﴾ هیچ نیشانه یه کیشمان پیشان نه دان، مه گهر له خوشکه که ی (له هی پیشووی) گه وره تر بوو و، به ئازارو سزاش گرتمان، به لکو بگه پرینه وه ﴿٤٨﴾ گوتیشیان: هو ئه ی جادوو گهر! به هو ی په یمانیکه وه، که پهروهردگارت پییداوی، بۆمان لی بیارپوه، (ئه گهر به لامان له سه ر لابات)، مسوگهر ئیمه ری راستگرتوو ده بین ﴿٤٩﴾ که چی کاتیك سزاو ئازارمان لی لابرده (به لایه کهمان لی دوورخستنه وه)، یه کسه ر ئەوان به لییان شکاند ﴿٥٠﴾ فیرعهونیش له نیو گه له کهیدا، بانگی کرد (جاریدا)، گوتی: ئه ی گه له کهم! ئایا حوکمرانیی میسر هی من نهو، ئەم پروو بارانهش به ژیر (کو شککه کهمدا) ده رۆن، ئایا نابینن (یان: به عقل و دل نازانن)؟ ﴿٥١﴾ یان ئایا من باشترنیم لهو کهسه (مووسا)، که ئەو بی بایه خه و، نیزیکه (نه توانی قسه بکات و) مه بهستی پروون بکاته وه ﴿٥٢﴾ (ئه گهر راست دهکات پیغه مبه ره)، ده بووایه بازنه ی زی پی فریدرابانه سه ر، یان فریشته کان وێرای هاتبانایه ﴿٥٣﴾ ئیدی خه لکه که ی (عقل) سوو کردو سه ره نجام

به قسه یان کرد، چونکه ئەوان کۆمه لێکی لادەربوون ﴿٥٤﴾ ئنجا کاتێک ئیمەیان تووڕە کرد، تۆلەمان لیستاندن و تیکرایانمان نغرو کرد (خنکاندمان) ﴿٥٥﴾ له ناکامیشدا بو ئەوانی دیکه کردمانه پێشهنگ و په‌ند ﴿٥٦﴾.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(أُخْتِهَا): (أَي: مِنَ الْآيَةِ الَّتِي تَقَدَّمَتْهَا، وَسَمَّاها أُخْتًا لَهَا، لِاشْتِرَاكِهَا فِي الصَّحَةِ وَالْإِبَانَةِ وَالصُّدُقِ)، كه ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمَا نُرِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا﴾، (أُخْت) واته: خوشك، كه ده‌فه‌رموئ: (أُخْتِهَا) واته: له‌و ئایه‌ته‌ی، له‌و نیشانه‌ی كه له‌ پێشیه‌وه‌ بووه، بۆیه به‌ خوشکی ناوی هێناوه، چونكه هه‌ر كام له‌ دوو نیشانه‌كان، له‌ ڕووی پاستیی و ته‌واویی و ڕوونیی و ڕوونکردنه‌وه‌و راستگۆییه‌وه، وه‌ك یه‌ك بوون، یان هاوبه‌ش بوون، وه‌ك چۆن دوو كچ كه له‌ دایكێك ده‌بن، به‌ خوشك داده‌نرێن، له‌و ڕووه‌وه‌ كه دایكیان یه‌كه، یه‌كسان، ئە‌و نیشانه‌ش كه خوا ﷻ به‌ مووسای ﷺ دا‌بوون، له‌و ڕووه‌وه‌، كه هه‌موویان نیشانه‌ی ته‌واو بوون و، ده‌رخه‌رو ڕوونكه‌ره‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر بوونی مووسا بوون و، راست و تیرو ته‌واو بوون، هه‌موویان وه‌ك یه‌ك بوون.

كه گوتوو یانه: (بَتَأْيِهِ السَّاحِرُ)، هۆ ئە‌ی جادووگه‌ر! (ساحِر)، به‌ مانای جادووگه‌ر دئ، به‌لام مه‌رج نیه، وشه‌كه مه‌به‌ست پێی زه‌م بووبئ، چونكه له‌ لای ئە‌وان زانیاری جادوو، شتیکی په‌سند بووه، كه‌واته: (ساحِر)، واته: مامۆستا، زانا.

(عَهْدَ عِنْدَكَ): واته: په‌یمانی به‌ تۆ داوه، به‌لێنی له‌ لای تۆ هه‌یه، (عَهْدَ فُلَانٍ إِلَى فُلَانٍ، يَعْهَدُ عَهْدًا، أَلْقَى إِلَيْهِ الْعَهْدَ وَأَوْصَاهُ بِحِفْظِهِ)، ده‌گوترئ: فُلان عه‌هدی بۆ لای فُلانكه‌س کرد، (يَعْهَدُ عَهْدًا)، واته: په‌یمانیکی بۆلا هاویشته، ڕاشی‌سپارد، كه ئە‌و په‌یمان و به‌لێنه‌ بپاریزئ.

(كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ): (أَزَلْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ، وَالْكَشْفُ: رَفْعُ وَإِزَالَةُ مَا يَسْتُرُ الشَّيْءَ)،
 كه دهفه رموى: (كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ)، واته: سزاكه مان لى لابر دن، به لايه كه مان لى
 لادان.

(كَشَفُ): برى تيه له به رزكر دنه وه و لادانى شتىك، كه شتىك داده پو شى، بو
 وینه: سه رى مه نجه لىك كه لاده درى، يا خود په رده يه كه كه له سه ر شتىك لاده درى،
 ده گوترى: (كَشَفَهُ) واته: لایرد، لايدا.

(يَنْكُثُونَ): (النَّكْثُ: النِّقْطُ وَاسْتِعْيَارٌ لِنَقْضِ الْعَهْدِ)، (نَكْثُ): به مانای
 هه لوه شان دنه وه دى، به تايه ت كه سىك كه رى سىك ده چنى، يان ده يهو نى ته وه،
 دوايى هه لوه شى ترى ته وه، پى ده گوترى: (نَكْثُ) كه (نَقْضُ) يشى بو به كار ده هى ترى،
 به لام لى ره دا خوا زاره ته وه بو هه لوه شان دنه وه و شكان دنى به لى ن و په يمان.

(مَهِينٌ): (الْمَهِينُ: الضَّعِيفُ وَالذَّلِيلُ وَالْحَقِيرُ)، به مانای بیهیزو زه بوون و كه م
 بايه خ دى، حاشای مووسا عليه السلام، دياره فيرعه ون له هه مبانى خويدا گويزى
 ژماردوون، بويه مووساى وا هاتوته بهرچاو، نه گه رنا هيچكس له مووسا عليه السلام،
 له پوژگارى خويدا خاوه ن عيزه تر نه بووه، وه كه هه ر كام له پيغه مبه رانى ديكه.
 (رُبِينٌ): ده رده خا (رُبِينٌ، يُوضَحُ)، ﴿وَلَا يَكَادُ يُبِينُ﴾، خه ريكه نه زانى قسان
 بكات، يا خود مه به ستى خو دى ده ربخات.

(أَسْوَرَةٌ): (جَمْعُ سَوَارٍ مِنْ اسْتَوَارَ الْفَارِسِيِّ)، (أَسْوَرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ، وَأَسَاوِرَ مِنْ
 فِضَّةٍ)، ﴿فَلَوْلَا أَلْقَى عَلَيْهِ أَسْوَرَةٌ﴾، (أَسْوَرَةٌ، كَوَى (سوار) هه ویش له (استوار)
 ى فارسى هه هاتوه، واته: نه وهى له ده ست ده كرى، ئنجا نه گه ر (أَسْوَرَةٌ) بى،
 نه وه يه كه له زىر دروست كرابتى، به لام نه گه ر (أَسَاوِرَ) بى، كه كوى (سوار) ه،
 له زيوه، وه كه خوا لله له سووره تى (الإنسان) دا، ده فه رموى: ﴿وَحُلُوا أَسَاوِرَ مِنْ
 فِضَّةٍ﴾ ﴿١٨﴾، رازى ترانه وه به باز نهى له زيو، زانايان و ايان گوتوه، به لام ده شگونجى
 بگوترى: (أَسْوَرَةٌ مِنْ فِضَّةٍ، وَأَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ)، به هه ر حال هه ندىك له زانايان

وایان هاتۆته بهرچاو، که ئەگەر (أَسْوَرَة) بئ مانای وایه، ئەو بازنانه له زێر دروستبوون، بهلام ئەگەر وشە (أَسَاوِر) به کاربھێنرێ، هەردووکیان کۆن، کوو (سوار)ن، مانای وایه له زیو دروست بوون.

(مُقْتَرِنِينَ): واتە: پیکهوه، (قَرْنُ شَيْءٍ بِشَيْءٍ)، پیکهوه جووتکردنی شتیک له گەل شتیک دا، (الْإِقْتِرَانُ: كَالْإِزْدَوَاجِ فِي كَوْنِهِ اجْتِمَاعَ شَيْئَيْنِ، أَوْ أَشْيَاءَ فِي مَعْنَى مِنَ الْمَعْنَى)، (إِقْتِرَان) وهك (إِزْدَوَاج)ه، لهوهدا که دوو شت یاخود چەند شتیک له مەبەستیک له مەبەستەکاندا یە کبن و پیکهوه بن.

(فَأَسْتَخَفَّ قَوْمَهُ): (أَي: حَمَلَهُمْ أَنْ يَخْفُوا مَعَهُ، أَوْ وَجَدَهُمْ خِفَافًا فِي أَعْدَانِهِمْ وَعَزَائِمِهِمْ)، خەلکە کهی خووی وایکرد، که له گەلی سووک بن، به ئاسانی به دەستی هوه بین، واتە: (أَزْعَجَهُمْ وَاسْتَفَرَّزَهُمْ)، یاخود خەلکە کهی سووک بین، له رووی جهسته یانهوه سووکی دیتن و، له رووی عەقڵ و عەزیمەتیانهوه سووکه لهی هاتنه بهرچاو.

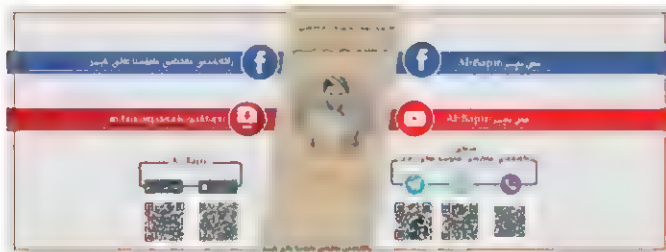
(ءَأَسْفُونَا): (الْأَسْفُ: الْحُزْنُ وَالْعَصَبُ مَعًا)، وشە (أَسَف): به خەمباریی و توورپەیی پیکهوه دهگوتری، بهلام خەمباریی بو خوا ﷻ به کارناهیترێ، له قورئاندا وشە خەفەت خواردن به کارنه هاتوه، هەروەها له سوننه تدا، بهلام وشە توورپەیی بو خوا ﷻ به کارهاتوه، {غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ}، {سَبَقْتُ رَحْمَتِي غَضَبِي}، (أَخْرَجَهُ مُسْلِم: ۲۷۵۱)، بۆیه (ءَأَسْفُونَا)، واتە: (أَغْضَبُونَا) توورپەیان کردین.

(سَلَفًا): (السَّلَفُ: الْمُتَقَدِّمُ)، (سلف) ئەو هیه که تێپەریبێ و، رویشتی، پیشهنگ، کهواتە: ﴿سَلَفًا وَمَثَلًا﴾، واتە: (مُعْتَبَرًا مُتَقَدِّمًا)، پەند لێوه رگیروایکی رابردوو.

(وَمَثَلًا): (شَبَهًا)، هەروەها (مَثَل) به مانای وێچوو دی، شتیک به شتیک بچێ، (هَذَا مِثْلُ هَذَا، شَبَهُهُ، أَوْ شَبِيهُهُ)، (مَثَل وَمِثْل)، وهك (شَبَهُ وَشَبَه)، یانی: ئەو شتە وهك ئەو شتە، بهلام وێپرای ئەوهوش (مَثَل) له زمانی عەپەبیدا، به مانای

پەندیش دئی، که ئیمە بە کوردیی دەلێن پەند، پەندی پێشینان، که بەمجۆرە
 پێناسە کراوە: (قَوْلٌ فِي شَيْءٍ يُشَبِّهُ قَوْلًا فِي شَيْءٍ آخَرَ، بَيْنَهُمَا مُشَابَهَةٌ لِيُبَيِّنَ أَحَدُهُمَا
 الْآخَرَ وَيُصَوِّرَهُ، مِثْلُ: الصَّيْفِ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ)، (مَثَل): پەند، بریتییە لە قسە یەک لە
 بارە ی شتێکەو، که وەک قسە یەکێ دیکە دەچێ، لە بارە ی شتێکی دیکەو،
 لە نێوانیاندا وێکچوون هەیە، تا کو یەکیکیان ئەو ی دیکە پروون بکاتەو،
 وێنای بکات، بۆ وێنە: عەرەب گوتوو یانە: (الصَّيْفَ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ)، {لە هاوینی
 دا شیرە کەت لە دەست دا}، که ئەو بە سەر هاتنی هەیە: پیاویک و یستوو یەتی
 ئا فرە تیک یێنی، داوای لێ کردووە هاو سەرگیری لە گەڵ بکات، ئەو کاتە ش کەشی
 هاوین بوو و ئا فرە تە کە پە فزی کردو، ئنجا ئایا خزمی بوو، یان پێگانه بوو،
 دوا یی و بوو که ئەو ئا فرە تە، هاو سەرگیری کردبێ، یان نە کردبێ، گرنگ
 ئەو یە هە ژار کەوتو، هە ژاری و نا چاری سەری پێ بە مالی ئەو کابرایە دا
 کردو، داوای هاوکاری لێ کردو، ئەو ییش پێگوتو: لە هاوینی دا شیرە کەت
 زایە کرد، دیارە دە بێ چوو بێ، داوای شیرێک و خۆراکیکی لێ کردبێ، ئەو ییش
 گوتی: لە هاوینی دا، واتە: ئەو کاتە ی که هاتم داوام لێ کردی هاو سەرگیری
 لە گەڵدا بکە ی و پە فزت کردم، ئە گەر نا ئیستا شیرت دە بوو.

پەندی کوردییش بۆ وێنە: (دیزە دەر خۆنە ی دیتەو)، یان (بانێکەو دوو
 هەوایە)، هەموو ئەوانە بە سەر هاتیان لە سەرە، پەند (مَثَل) ییش، عادت وایە
 مانای زۆر، لە چەند وشە یەکێ کەمدا کو دە کاتەو.

مانای گشتی نایه ته کان

به سهرهاتی مووسا عليه السلام له سى نایه تی پیشوودا رابرد، ئەمجاره خوا به سهرهاتی دووهم، بۆ پیغه مبهری خاتهم عليه السلام ده گیریتوه، هه لبه ته گۆشه یه ك له به سهرهاتی مووسا، كه وهك گوتمان ههم بۆ دلدانه وهی پیغه مبهر عليه السلام، هاوه لآن و شوینكه وتووانی به ریزیه تی (خوا لیان پازی بی)، ههروه ها بروداران تاكو رۆژی دوایی، تاكو ژيانى مرۆف له سهر زهوی مابى، ههروه ها هۆشدار ییدانی شه به نه یاره كانى پیغه مبهر عليه السلام، كه: بترسین له وهی هه مان سه ره نجامی شووم و خراپ، كه به سهر فیرعه ون و دهسته و دایه ره كه ی هات، به سهر ئیوه ش بی، ههروهك چۆن ئه وان به مووسا عليه السلام بیروا بوون، به نایه ته كانى پیکه نین و ریزیان له مووسا نه گرت، فیرعه ون خۆی به سه ردا هه لکیشا، به لام دوایی تووشی سزاو جه زره به ی خوا عليه السلام بوون، ئیوه ش بترسین كه هه مان چاره نووس به سهر ئیوه ش بی، چونكه ئه گهر هه ر له رپی وانه وه برۆن، هه مان شت كه هاتۆته رپی وان، دیته رپی ئیوه ش.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ﴾ به دنیایی مووسامان به نیشانه کامانه وه نارد بۆ لای فیرعه ون و، بریار به دهسته كانى، دهسته و دایه ره كه ی، (الملا): (أَشْرَافُ قَوْمِهِ)، ئه وانه ی له خه لکه كه ی ناو به دره وه بوون و، ده سترۆیشتوو بوون و، بریار به دهسته بوون، بۆیه ش ناویان لێنراوه: (مَلَأَ): (لَإِنَّهُمْ يَمَلُّونَ الْقُلُوبَ هَيْبَةً وَالْعِيُونَ رَوَافًا)، له بهر ئه وهی دلێ خه لکیان پر ده کرد له سام و هه یبه ت و، چاوشیان پر ده کردن له جوانی، ته ماشایان ده کردن، زرق و برقی دنیایان زۆر بوو، ﴿فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، مووسا عليه السلام فهرمووی: من په وانه کراوی پهروه ردگاری جیهانیانم، واته: خوا عليه السلام منی بۆ لای ئیوه په وانه کردوه، كه په یامی خواتان پی بگه یه نم.

ئیمە بەسەرھاتی مووسا عليه السلام، که لە سەرەتای سوورەتی: (الْقَصَص) دا، پێنج ئالْقەیمان باسکردوون و، لە سوورەتی: (الأعراف) یشدا هەشت ئالْقە، واتە: هەر سێزده ئالْقەکە بەسەرھاتی مووسا عليه السلام مان باسکردوون، که بە پلە یەکەم مووسا عليه السلام خوا جل جلاله ناردوویەتی، گەلی بەنوو ئیسرائیل لە ژێر چنگی فیرعەون دەر بێنێ، که سۆغەرەو پێگاری پێ دەکردن، ئافەرەتەکانی دەهیشتەو، نێرینەکانی سەر دەبرین، بەلام وێرای ئەو بە دنیایی پەيامی خواشی بە فیرعەون و بە گەلەکە ی که قیبتییەکان بوون و لە میسر نیشته جێ بوون، بەوانیش گەیاندووە.

﴿ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴾، ئنجا کاتیک نیشانەکانی ئیمە ی بو هێنان، کتوپر بەو نیشانانە پێکەنین، خەلکەکە ئەو نیشانانەیان کردنە مایە ی گالتە پێکردن و، پێ پێکەنین، دیارە که مووسا عليه السلام که گوچانی فریداو بەوتە مارو، دەستی بردۆتە بن قۆلی و، بن هەنگلی، دوایی دەری هێناو تەو، وەك گلۆپێکی زۆر بە شوق ئایساو، نیشانەکانی دیکە که خوا جل جلاله هەم لە سوورەتی (النمل) داو، هەم لە سوورەتی (الإسراء) دا، دەفرموی: ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ﴾ ١٠١، نو نیشانە ی رۆشمان بە مووسا دابوون، ئنجا کاتیک ئەو نیشانانەیان بینیون، پێیان پێکەنیون.

﴿ وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا ﴾، هیچ نیشانە یە کیشمان پێشان نەداون، مەگەر گەورە تر بوو لە خوشکەکە ی، واتە: لەو ی که لە پێشەو بوو، یاخود لە دوایەو بوو، وەك لە کوردەواریدا دەلێن، یەك لە یەکی گەورە تر، نیشانەکانی که خوا جل جلاله بە مووسا عليه السلام داو، هەموویان گەورە بوون، تەماشای هەر کامێکیان کردبایە، دەتگوت ئەو یان لەو ی دیکە گەورە تر، ﴿ وَأَخَذَتْهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾، بە سزاو ئازارێش گرتمان، بەلکو بگەرێنەو، واتە: بەلکو بگەرێنەو لەو سەرکەشی و یاخی بوونە.

﴿ وَقَالُوا يَتَّبِعُهُ السَّاحِرُ أَدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ﴾، کاتیک که خوا جل جلاله بە سزا گرتنی و بەلای بو ناردن، ئەوانیش گوتیان: ئە ی جادووگەر! ﴿ أَدْعُ لَنَا ﴾

رَبِّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ﴿﴾ بۆمان لە پەرورەدگارت پاپیو، بەھۆی ئەوێوەوێوە، بەھۆی ئەوێوەوێوە، پەرورەدگارت بەلێنی بە تۆ داو، پەیمانی لە لای تۆ داناو، کە داوات بگریتهو، ﴿إِنَّا لَمُهْتَدُونَ﴾، بە دنیایی تێمە پێ راستگرتوو دەبین، ئەگەر ئەو بەلایەمان لەسەر لایچی، کاتی خوێ لە بەسەرھاتی مووسادا ﷺ، بە درێژیی باسمان کردو، کە ھەر جارێک بەلایەکیان بەسەر ھاتو، ناپەھت بوون، چوون بۆ لای مووساو، داوایان لێکردو، ئەوجارە ئەو بەلایەیان لێ لایەری، بپوا دینن، بەلام کە بەلایەکیان لێ لایچوو، گەراونەوێوە سەر بەزمی پیشوویان، ھەر بەو شیوێوە، لە پەیمانی کۆندا بە درێژیی باسی بەلایەکانیش کراو، لە سوورەتی: (الأعراف) دا، خوا ﷻ باسی ھەوتیان دەکات، کە دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقَصْنَا لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ﴾ (۱۳۰) ﴿فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ سَيِئَةٌ يَطْفِرُوا يَمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَافِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۱۳۱) ﴿وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (۱۳۲) ﴿فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ﴾ (۱۳۳) ﴿﴾

۱- ﴿بِالسِّنِينَ﴾، وشکە سالیی و، سالی گرانیی.

۲- ﴿وَنَقَصْنَا مِنَ الثَّمَرَاتِ﴾، لە دەستدانی بەروبووم و میووە کشتوکال، دواپی باسی پینجی دیکەیان دەکات:

۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷- ﴿الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ﴾، توفان و، کوللەو، ئەسپی و، بۆق و، خوین، کە لە شوینی خوێ دا بە درێژیی باسمان کردو، چۆنیەتی ئەو بەلایانە چۆن بوون؟ ئەمانە ھەوتیان، دووانیشیان: گوچانەکە و دەستی بوون، ئەوێوەوێوە.

ھەندیکیش لە زانیان بە جوړیکی دیکە باسی ئەو نوێانە دەکەن، بەلام ئەو نوێانە ی گوتمان، لە ھەموویان ئاشکراتن.

﴿ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴾، ئىنا كاتىك ئىمە ئازارو سزامان لى لابرەن، ئەوان كىتوپر ھەلىانۇھەشاندەو، واتە: ئەو بەلىنەى دابوويان، كە رىى راست دەگرن، ئەو بەلىنەيان ھەلۇھەشاندەو، كە ئەوھەش بەس جارىك نەبوو، بەلام لىرەدا خوا ﷻ بە كورتىى باسى دەكات، ئەگەرنا ھەتا ئەو نىشانانە ھەموويان تەواو بوون، ھەموو جارى پەيمانان ھەلۇھەشاندۆتەو، نە جارىك بوو، نە دوو و نە سى!!

﴿ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ ﴾، دواى ئەوھى خوا بە گشتىى باسى گەلى فیرعەونى کرد، كە چۆن لەگەل مووسادا ﷻ، بى بەلىن و بى پەيمان بوون، ئىنا باسى فیرعەون دەكات بە تايبەت، دەفەرەموى: فیرعەون لە ئىو خەلکە کەیدا بانگى کرد، ھەلبەتە خۆى بانگى نە کردو، يانى: جاریداو جارچىى پاسپاردن، جار بدەن و بانگ بکەن، ﴿ قَالَ يَتَقَوْمِ الْيَسَىٰ لِي مُلْكُ مِصْرَ ﴾، گوئى: ئەى خەلکە کەم! ئایا ھوکمرانىى مىسر ھى من نى؟! ﴿ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرَىٰ مِن تَحْتِي ﴾، ئەم رووبارانەش بە ژىرمدا دەپۆن، واتە: بە ژىر کۆشکە کەمدا، كە لە رووبارى نیلەو ھەند جۆگەيەکیان ھەلبەستوون، بو جوانىى و ئاودىرىى و بو ھەر مەبەستىكى دیکەى ویستووینان، ئىنا ئەو جۆگەو رووبارانە، ھەندىکیان بە ژىر کۆشکە کەى یان بەملاولای کۆشكى فیرعەوندا رویشتوون، ﴿ أَفَلَا تَبْصُرُونَ ﴾، ئایا نابینن! واتە: ئایا ھوکمرانىیە کەى من و کۆشک و تەلارە کەم و، ئەو جۆگەو جۆبارانە کە بە ژىر کۆشکە کەمدا دەپۆن، نابینن؟!

﴿ أَمَأَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ ﴾، یان ئایا من چاکترم لەو کەسەى، کە ئەو بى بايەخە، یاخود بى ھیزو بى توانایە، کە مەبەستى مووسا ﷻ بوو، حاشای مووسا، بەلام لە بى بايەخان وایە، ھەموو کەس بى بايەخە، مروّف خۆى چۆن بىت، ئاواش تەماشای خەلک دەكات! ﴿ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴾، نىزیکە نەتوانى روون بکاتەو، واتە: نىزیکە نەتوانى مەبەستەکانى خۆى روون بکاتەو ھە بگەيەنى.

هەلبەتە ۋەك دواىى باسى دەكەين، ھەموو تووژەرەوانى قورئان دەلەين: ئەم قسەيەى فيرەون درۆ بوو، ئەوى دىكەشيانى تۆمەت بوو، چونكە دواى ئەوى بە روونىى لە قورئاندا ھاتو، كە مووسا عليه السلام لە خوا تعالى دەپارێتەو: ﴿وَأَحْلَلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ طە، گريئەك لە زمانم بكەو، بۆ ئەوى لە قسەم تىگەن، سەرەنجام خوا تعالى دەفەرموى: ﴿قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَمُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ طە، گوئى: داواكراوەكەت پىدرا، ئەى مووسا! كەواتە: خوا تعالى زمانى كردۆتەو، بەلام فيرەون لە مووسا ھەر لە بەھانە بوو، لەبەر ئەوى كاتى خۆى لە مالى فيرەوندا گەورە بوو، باو كە مووسا زمانى لەنگى تىدا ھەبوو، ياخود زمانى لە ھەندى پىتاندا گرتوويەتى، ئنجا كە ۋەختى خۆى فيرەون ئەو سەرنجەى لەسەرى ھەبوو، بەپىى ئەو سەرنجەى پىشىى ھوكمى داو، ئەگەرنا بىگومان خوا تعالى پىغەمبەرىك بنىرى، ئەوئەندە زمانپاراوى و پەوانبىزى پى دەدات، كە مەبەستى خۆى بگەيەنى و ئەوى دەيەوى روونى بكاتەو، كەواتە: ئەو ھەر قسەيەك بوو، بە ھوكمى سەرنجى پىشووى فيرەون لە بارەى مووسا، گوتراو، ئەك بە ھوكمى ئىستاي، كە تەماشاش دەكەين مووسا عليه السلام، لەگەل فيرەوندا وتوئىژى كردو، بە تايەتى ئەوى لە سوورەتى (الشعراء) ھاتو، ھەرۋەھا لە سوورەتى (طە) دا، زۆر بە روونى ديارە كە قسەكانى مووسا عليه السلام بەلگەدارو روون و پتەوو مەحكەم بوون.

﴿فَلَوْلَا أَلْقَىٰ عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِنْ ذَهَبٍ﴾، دەبووايە بازنى لە زىرى بۆ ھەلدرابان، واتە: لە ئاسمانەو لەلایەن خواو، دەبووايە بازنى زىرى بۆ نىردرابانايە، ﴿أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِكُ مَقَرَيْنِ﴾، ياخود فرىشتەكان لەگەلى بوونايەو ھاودەم و ھاوړى بوونايە، يانى: وىراى مووسا، فرىشتەكان ھاتبانايەو، بە كۆمەل لەگەلى بوونايە، بەلام ئىستا مادام بازنى زىرى بۆ فرىشتەدارون و، فرىشتەى لەگەل نەنێردراون، كەواتە: راست ناكات پىغەمبەر نى، مێژوو زانان دەلەين: ئەو كاتە پادشاكانى ميسرو ھەندى شوئى دىكە، عادەتيان وابوو، بازنى زىريان

له دەست بووه، واته: مادام مووسا عليه السلام باز نهی زیږی له دەست نین، وهك دنیایه تی، وهك لای خواش فریشته ی له گهل نین، كهواته: نه به لگه یه کی دنیای هه یه، نه به لگه یه کی دینی و مه عنه ویشی هه یه، كه نه و داویه ی ده یكات راست بی.

﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ، فَأَطَاعُوهُ ﴾، فیرعه ون خه لکه که ی خو ی سووک کرد، واته: عه قلی سووک کردن و چه واشه ی کردن و گه و جانندی.

یا خود: خه لکه که ی خو ی سووک بینی، (أَي: جَعَلَهُمْ خِفَافًا، أَوْ وَجَدَهُمْ خِفَافًا)، سووکی کردن، یان به سووکی بینین، سووکی لی هه لکه و تن، ﴿ فَأَطَاعُوهُ ﴾، ئەوانیش به قسه یان کرد، له بهر نه وه ی سووکه له بوون، له پرو ی عه قلی و تیگه یشتنه وه، وهك چۆن با كه دی، ناتوانی به رد پامالی، به لام ده توانی پووش و په لاش و خانگه رو شک رابدات، بویه فیرعه ون توانی هه لیانخه له تینی ئەوانیش به قسه یان کرد، ﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴾، به دلنای ی ئەوان کۆمه لیکی لاده ربوون، لاده ربوون له حوکی عه قلی و زگماك و شه ریعه تی خوا، بویه كه و تنه داوی فیرعه ونه وه.

﴿ فَلَمَّا عَاسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ﴾، کانتیک تیمه یان تووږه کرد، بوونه هوکاري تووږه یی تیمه، توله مان لیستاندن، ﴿ فَأَعْرَفْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾، هه موویانمان خنکاندو، نغرومان کردن (له ده ریای سووردا، وهك له به سه رهاته که یدا به ته فصیل باسمان کردوه).

﴿ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴾، گپرامان به پیشهنگ و به په ند، بو ئەوانی دویان، واته: گپرامان به په ندیک كه پیشكه و توهو بوته پیشهنگ، بو نه و گهل و نه ته وانه ی دویای دین، كه په ند له فیرعه ون و دارو دهسته که ی وه ربگرن، خوشیان له وه به دوو ربگرن كه به ده ردی ئەوان بچن.

مه سه له گرنگه کان

مه سه له ی یه که م:

نیترانی موسا علیه السلام به به لگه و نیشانه کانه وه بو لای فیرعه ون و دارو دهسته که ی و راگه یاندنی موسا، که پیغه مبه ری جیهانیانه بو لای ئه وان، که چی پیکه نییان به نیشانه کان، هه رچه نده یه که له یه کی گه وره تر بوون و، سه ره نجام سزادرانیان و، دوایی به ئیندانیان به موسا، که ئه گه ر داویان بو له خوا بکات، ئازارو به لایان له سه ر لابدات، پری راستگرتوو ده بن، به لام بی به ئینی و په یمان شکاندنیان:

خوا علیه السلام ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِۦ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَتَأْتِيهِ السَّاحِرُ أَدْعَا لَنَا رَبِّكَ بِمَا عَاهَدَ عِنْدَكَ إِنَّا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾﴾

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له ده برگه دا:

(١)- ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا﴾ به دنیایی موسامان به نیشانه کانه وه نارد، واته: موسامان ناردو، نیشانه کانی پی بوون، که بیگومان لیره دا مه به ست له نیشانه کان (آیات)، ئه و موعجیزانه بوون، که به لگه بوون له سه ر راستیی پیغه مبه رایه تی موسا علیه السلام وه که له سوورته ی (الإسراء) دا، ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ سِتْعَ آيَاتٍ بَيْنَتْ فَسَلَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَىٰ مَسْحُورًا﴾

﴿۱۰۱﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ
يَنْفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿۱۰۲﴾ واته: به دنیای نو نشانه‌ی پرومان به مووسادان، له
به نوو ئیسرائیل پیرسه (ئهی موحه ممد ﴿۱۰۱﴾!) کاتیک که مووسا چوو بۆ لایان، فیرعهون
پیگوت: ئهی مووسا! من به جادوو لیکراوت تیده گهم، {مووساش علیہ السلام} وه لامی
دایه وهو، گوتی: ئهو نشانانه ته نیا پهروه ردگاری جیهانیان دایه زاندوون و، ناردوونی
و منیش به سهر به فه تارعت چووت تیده گهم، ئهی فیرعهون! که ههر واش بوو.

﴿۲﴾ - ﴿إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَأِيهِ﴾ {مووسامان به نشانه کامانه وه، به به لگه و
موعجیزه کانه وه}، بۆ لای فیرعهون و دارو دهسته که ی، نارد، {المَلَأَ: الْعُظْمَاءُ، وَالْمُتَنَفِّذُونَ
مِنْ قَوْمِهِ}، {مَلَأَ} مه زنه کان و زله زله کان و، قسه رویشتووه کان و بریار به دهسته کان له
که له که ی.

﴿۳﴾ - ﴿فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ {مووسا علیہ السلام} فهرمووی: من رهوانه کراوی
پهروه ردگاری جیهانیانم.

هه موو پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) نیرراوو نوینه ری خوا بوون بۆ
لای خه لک و، په یام هه لگرو په یام هینه ری خوا ﴿سَلَامٌ﴾ بوون.

﴿۴﴾ - ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ﴾ {نجا کاتیک به نشانه کامانه وه چوو
بۆ لایان، نشانه کامانی بۆ بردن و نشانی دان، وه ک به لگه له سهر ئه وه که راست
ده کات، خوی پهروه ردگار ناردوویه تی، ئه وان کت و پر، ده ستیان کرد به پیکه نین به
نیشانه کانی، پیکه نینی ده سته و دایه ره که ی فیرعهون به نشانه کانی مووسا، ههروه ک
گالته پیکردنه که ی هۆزی بیروای قوره ش بووه، له رۆژگاری خویدا، به پیغه مبه ر ﴿سَلَامٌ﴾ و
شوینکه وتوووه کانی له هاوه لانی به ریزی (خوا لییان رازی بئ)، وه ک خوا ﴿سَلَامٌ﴾ له سووره تی
{المُطَفِّفِينَ} دا، ده فهرمووی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ﴾
﴿۲۹﴾ واته: ئه وانیه تاوانباریان کرد بوو، به وانیه بروایان هی نابوو پیده که نین،
﴿وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ﴾ ﴿۳۰﴾، هه رکات پرواداران به لایاندا تیده په رین، چاو

و برۆیان لیک هەڵدەتەکاندو ئاماژەیان بۆ یە کدی دەکرد، ﴿وَإِذَا أَنْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ أَنْقَلَبُوا فَكِهِينَ﴾ (۲۱)، کاتیکیش دەگەرانهوه بۆ لای مأل و خیزانیان، زۆر شادمانانهو زۆر خوشحالانە دەگەرانهوه، (کە ئەمپڕۆش بەرھەم و دەستکەوتتیکیان بوو، گالتهیان بە برۆاداران کردو!) ﴿وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ﴾ (۲۲)، کاتیک بینییانیان دەیانگوت: ئەوانە سەرگەردان و گومراو سەر لێشیواون، ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَفِظِينَ﴾ (۲۳)، هەرچەندە وەك پارێزەریش نەناردرا بوونە سەریان.

بەلام لە پۆژی دوایی دا: ﴿فَالْيَوْمَ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ﴾ (۲۴)، ئەمپڕۆ ئەوانە برۆیان هینا بوو، بە بیپروایەکان پێدەکەن، ﴿عَلَىٰ الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ﴾ (۲۵)، لەسەر تەختان شانیان داداوه، پالێیان داووتەوهو تەماشای دەکەن، تەماشای بیپروایان دەکەن چۆن سزا دەدرێن، ﴿هَلْ تُؤْبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (۲۶)، ئایا ئەوانە بیپروان، سزای ئەوهیان درایهوه، کە دەیانکرد؟ بە تەئکید بەلێ، سزایان درایهوه.

پێشتریش گوتمان: ئەوه هەمووی دلدانەوهیە بۆ پیغەمبەر ﷺ، بۆ برۆاداران، چونکە ئەوان ئەو کاتە لە حال و وەزعیکی وا دابوون، بیپروایەکان پێیان پێکەنیون و گالتهیان پێکردوون، بەلکو لەوێش زیاتر ئازاریان داو، واتە: برۆادارینە! دلتان لە خوێتان دانەمێنێ، لە پێش ئیوێشدا مووسا علیهِ السَّلَام و شوێنکەوتووانی گالتهیان پێکراوه، لە لایەن فیرعەونییە ناحەزەکانیانەوه.

(۵)- ﴿وَمَا نُرِيهِمْ مِّنْ ءَايَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا﴾، هیچ نیشانهیە کمان پێشان نەدەدان، {پێشانی فیرعەون و دارو دەستەکەیی، مەگەر گەورەتر بوو لە خوشکەکەیی، لێرەدا: ﴿أُخْتِهَا﴾، خوازاووتەوه بۆ ئەوه کە ئەو نیشانانە، هەموویان لە یەك سەرچاوه هاتوون، وەك چۆن چەند کچیک، لە دایکیاندا پێك دەگەنەوه، ئەو نیشانانەش هەموویان لەوێدا کە گەورە بوون، جێی سەرنج بوون و، بەلگە بوون، لەسەر راستیی مووسا علیهِ السَّلَام، ئەوه هەموویان پێك گەشتوونەوهو خالی هاوبەشیان بوو، کە

دەفەر موی: ﴿وَمَا نُرِيهِمْ﴾، ئەمە بۆ ئامادە کردنی وێنە کە یە، (لَا سِحْرَ الصُّورَةِ)، کە دەفەر موی: هیچ نیشانە یە کیان پێشان نادهین، مەگەر گەورە تر لە خوشکە کە ی، واتە: (مِنْ أُخْتِهَا السَّابِقَةِ)، لە خوشکە پێشووە کە ی، ھەر وە ک لە سوورە تی (الْكَهْف) دا، خوا ﷻ دەفەر موی: ﴿وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ ٧٩، لە پشیمانە وە ھو کمرانی ک ھە بوو، ھەر کە شتی یە ک ی دەست بە سەردا دە گرت، واتە: (كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ)، ھەر کە شتی یە ک ی باشی دەست بە سەردا دە گرت.

(٦) - ﴿وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾، تێمە بە سزا گرتمان، بە لکو بگەرێنە وە، کە دەفەر موی: بگەرێنە وە، ئەمە خوا زرا وە تە وە بۆ دان پێھێنان و ملکە چ کردن بۆ پە یامە کە ی، کە بە مووسا ﷺ نێردرا وە.

(٧) - ﴿وَقَالُوا يَتَّيْنُهُ السَّاحِرُ﴾، گوتیان: ھۆ ئە ی جادوو گەر! وشە ی (أَيُّهَا)، ھەم بە (ھا) (ھ) و (ا) خوێنرا وە تە وە، ھەم بە (أَيُّه)، واتە: تە نیا بە (ھ)، بە بئ ئە لیفیش خوێنرا وە تە وە، کە ئەمە دە گونجی وە ک تانە دان بووبی لە مووسا ﷺ کە تۆ جادوو گەری، بە لām ئە وە پێناچی، چونکە سیاقە کە وای ناگە یە نی، ئە گەر نا فیرعە ون مووسای بە جادوو گەر تۆمە تبار کردو، بە لām لێرە دا سیاقە کە تانە دان ناگە یە نی، چونکە ئە وان دا وایان لە مووسا ﷺ کردو، کە سیکی ش داوا لە کە سی ک بکات، لە حالە تی داوا لێ کردندا مە دحی دە کات، ئە ک سەرزە نشتی بکات، پێشە ی جادوو گەری ش لە لای ئە وان، پێشە یە ک ی گەری و گەورە بوو، کە سی ک کە جادوو گەر بوو، مامۆ ستا و زانا بوو، جادوو ش زانیاری یە کە، بە لām زانیاری یە کە بۆ مە بە ستی خراپ بە کار دە ھێنری، یە ک ی ک لە زانیان گوتوو یە تی: (هَذَا خِطَابٌ لِّتَعْظِيمِ لِمُوسَى لَأَنَّ السَّاحِرَ هُوَ الْعَالِمُ)، ئەمە دواندنی کی بە مە زنگرتنە و، ستایش کردنە بۆ مووسا ﷺ، چونکە جادوو گەر بە مانای زانا دی، واتە: مامۆ ستا و شارەزا.

(٨) - ﴿أَدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ﴾، {گوتیان: ئە ی جادوو گەر!}، بۆمان لە پەر وە ردگارت بپاریو، بە ھۆ ی ئە وە وە کە بە لینی بە تۆ دا وە.

(٩) - ﴿إِنَّا لَمُهْتَدُونَ﴾، بە دنیایی تێمە پێی راستگرتوو دە بین.

(۱۰) ﴿ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴾، بەلام کاتیک ئازارمان لی لابرڊن، ئەو بەلایەى که بۆمان ناردبوون، بەلایەکهمان لی دوورخستنهوه، کت و پر ئەوان پەیمانان شکاندو، بئ بەلین دەرچوون، (نەهاتنە ژێرباری وەرگرتنی پەيامەکهى مووسا عليه السلام).

کەواتە: که گووویانە: ﴿ وَقَالُوا يَأْتِيهِ السَّاحِرُ ﴾، رای راستەر ئەوێه، که ئەمە دواندنێ مووسا عليه السلام، بە ریزلیگرتن و بە مەزنگرتنەوهو، جوړیک بووه له ستایشکردنی مووسا عليه السلام، چونکه له لای ئەوان جادووگەر، مامۆستاو شارەزایەك بووهو، ریزلیگیراو بووه، هەموو ئەوانەى که دینی ریک و راست و دروستیان لەبەر دەستدا نەبئ، سەرچاوه گرتوو له وهحیی و دەستکاریی نەکراوی خوا، پەنا دەبەنە بەر چاو بەست و جادوو فرت و فیل و خەلک فریودان، ئەوانیش که دینیکی راست و دروست، که له وهحییەوه سەرچاوهی گرتبئ، لەبەر دەستیاندا نەبووه، بۆیه وهك قەرەبوویەکی ئەوه، پەنایان بردۆتە بەر جادوو، ئەم مانایە زیاتر پئی دەچئ.

دەشگونجئ مەبەست پئی تانە لێدانی مووسا عليه السلام بئ و، تۆمەتبارکردنی بئ بەوهی جادووگەرە.

دەشگونجئ ئەمە جوړیک بووبئ له گالتە پیکردنی مووسا عليه السلام، بەلام مانای یەکه میان له هەموویان زیاتر، بە عەقل و دلەوه دەنووسئ.

که دەفەرموئ: ﴿ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ﴾، بۆمان لە پەرورەدگارت بپاریوه، بەهۆی ئەوهوه که عەهدی بۆ لای تۆ کردوه، (إِبْنُ عَبَّيَّة) خاوەنی (الْبَحْرُ الْمَدِيدُ فِي تَفْسِيرِ كِتَابِ اللَّهِ الْمَجِيدِ)^(۱)، که یەکیک له عاریفە گەورەکانە، سئ واتای بۆ ئەو پستەیه هیئاون:

۱- (لَعَهْدِهِ عِنْدَكَ بَأَنَّ دَعْوَتَكَ مُسْتَجَابَةٌ)، بەلینی بە تۆ داوه، که پارانەوهی تۆ وەرگیراوه.

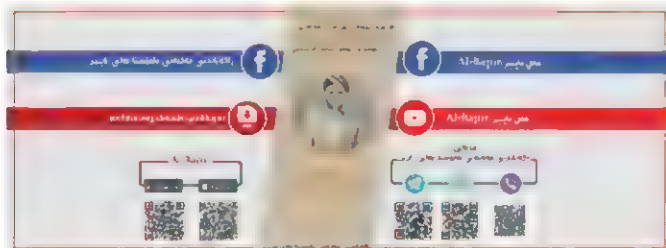
۲- (يٰۤاَيُّهَا عٰهَدُ عِنْدَكَ مِنَ التَّوْبَةِ وَالْجَاهِ)، به هوئی كه وه وه كه به لای تو هه یه، توئی
 كردوه به پیغه مبهرو شكوداری كردووی.

۳- (مَا عِندَكَ مِنْ كَشْفِ الْعَذَابِ عَمَّنِ اهْتَدَى)، به هوئی توهوه که به لئینی به تو داوه، ههر که سیک پئی راست بگری، سزای له سهر لاده چی.

۴- (مَا خَصَّكَ بِعِلْمِهِ دُونَ غَيْرِكَ، مِمَّا اسْتَطَعْتَ بِهِ أَنْ تَأْتِيَ بِخَوَارِقِ الْعَادَاتِ)، ئەم لیکدانە وەدە یی چوارەم ھی (محمد الطاهر بن عاشور)^(۱)، واتە: بە ھۆی ئەو وەو کە زانیارییەکی بە تۆ داو، نەیداو بە جگە لە تۆو، بە ھۆی ئەو زانیارییە وەش تۆ ئەو شتە یاسادارانە دینی، ئەو شتە سەیریو سورھینەرانی دینی.

ئەوان يېيان وابووه موسا عليه السلام بۇ خۇي ئەو شتانه دروست دەكات.

هه لَبه ته كه ده فره موى: ﴿يَمَّا عَهْدَ عِنْدَكَ﴾ (ما) له (ما) دا: (مَا الْمَصْدَرِيَّة) يه، وهك خاوه نى ته فسيري (الميزان)^(٦)، ده لى: (أَي: بِعَهْدِهِ عِنْدَكَ)، واته: به هوئى په يمانه كه يه وه له لاي تو، واته: به هوئى په يمانه كه يه وه له لاي تو، كه ئه گهر بپروا بيتين ئه و به لايه مان له سهر لابه رى، به لام كه به لايه كه يان له سهر لاچوو، وهك له به سهرهاتى مووسادا ^{الموساد}، به ته فصيل باسمان كردوه، ئه وان په يمانه كه يان هه لوه شان دوته وه، ﴿إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ﴾ (النكث: نَقْضُ الْحَبْلِ الْمُتْرَم)، (نكث): برى تيه له وهى په تيك چاك چنرابى و، ريسرابى، هه لَبه وه شير تيه ته وه.

(١) التحرير والتنوير: ج ١٠، ص: ٢٢٧.

(٢) الميزان: ج ١٨، ص: ١١٠.

مەسەلەى دووهم:

چارۋانى فيرعهون بەنيو گەلەكەيدا، كە مادام حوكمرانى ميسرەو، پرووبار گەل بە ژىر كۆشكەكەيدا دەپۇن، بىگومان لە مووسا باشترە، كە بابايەكى بى بايەخەو، قسە ناروونەو، نە بازنەى زىرى بوۋ فريدراون و، نە فريشتهش هاوہلنى، كەواتە: ئەو دەعوايەى دەيكات راست نيەو، لە لايەن پەرورەدگارى جىهانبيانەو، نە ئىردراوہ:

خو! ﷺ دەفەرموى: ﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَبْقَوُا آلَيْسَ لِي مَلِكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مِثْلِي وَلَا يُكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَأِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾﴾

شىكردنەوہى ئەم ئايەتانە، لە ھەشت بەرگەدا:

(١)- ﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ﴾، فيرعهون لە بنيو خەلكەكەى دا جارى دا، (النِّدَاءُ: رَفْعُ الصَّوْتِ، وَإِسْنَادُهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ مَجَازٌ عَقْلِيٌّ، إِذْ هُوَ الَّذِي أَمَرَ بِالنِّدَاءِ)، (نِدَاءُ): دەنگ بەرزکردنەوہیە، بەلام كە پال دراوہتە لای فيرعهون، مەجازىكى عەقلىيە، چونكە ئەو بووہ كە فەرمانى كردوہ بانگ بكړى، ئەگەرنا فيرعهون خوۋى پى لەوہ گەرەتر بووہ، دەست لە بن گوڤيان بنى و بانگ بكات، وەك چۆن كەسيك بانگ دەدات، بەلكو فەرمانى كردوہو، جاريان داوہ، لە بنيو كووچەو كۆلان و ئەو شوڤنەدا كە خەلكيان تيدا بووہ.

(٢)- ﴿قَالَ يَبْقَوُا آلَيْسَ لِي مَلِكُ مِصْرَ﴾، (فيرعهون) گوتى: ئايا حوكمرانى ميسرە ھى من نيە؟ كى حوكمران و پادشايە لە ميسرە، بەس من نيم! وشەى: ﴿مَلِكُ﴾، بە ماناى حوكمرانى دى، (حُكْمٌ مِصْرَ) واتە: حوكمرانى و تەصەرپروف كردن لە ميسرەدا.

(۳) ﴿وَهَٰذَا الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِ﴾، ئەو ڕووبارانەش کە بە ژێریدا دەڕۆن، قیبتییەکان جوگەو جو باریان لە ڕووباری نیلەو هەلبەستوون، جوگەو گەورە گەورە، کە هەر کامیکیان وەك ڕووباریك بوو، بە ژێر کۆشکەکیدان ڕویشتوون، بەلام ئەو کە دەلی: ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِ﴾، یانی: بە ژێر کۆشکەکیدان دەڕۆن، ئەگەرنا وەك پێشینان دەلین: (ئاویان لە ژێر فلانکەس کرد)، کەسێک کە ئاوی بێتە ژێر، لە شوێنەکە هەلدەستی، مەبەستی ئەو بوو کە ئاو بە ژێر کۆشک و تەلارەکیدان دەڕۆن، کە بیگومان دیمەنێکی جوانی هەبوو.

(۴) ﴿أَفَلَا تَبْصُرُونَ﴾، ئایا نابین! بۆ ڕووبارکردن بۆ پێیلینان (الإِسْتِفْهَامُ لِلتَّقْرِيرِ)، واتە: بە دنیایی ئیو دەبینن، کۆشکەکانیش دەبینن و، حوکمرانیی منیش دەبینن و، بەلام دەستی منیش دەبینن لە میسردا.

(۵) ﴿أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ﴾، بەلکو ئایا من چاکتر نیم لەو کەسە کە ئەو بێ بایه خە، بێ هیرو بێ توانایە؟ ڕووبار کردنە کە لێرەدا، چاوەڕێی وەلام ناکات، چونکە ڕووبارکردنی نکوو لێلێکەرانیە، واتە: بە دنیایی من چاکترم لەو کەسە بێ بایه خە، کە مەبەستی مووسایه عليه السلام، بیگومان مووساش هەرگیز لەگەڵ فیرعەون و هەزارانی وەك فیرعەون، پەنجەیه کیشی نەچۆتە تەرازوو وەو، چ جای خۆی، بەلام هەمیشە ئەو حوکمرانە خۆسەپین و بە زەبرو زۆرانە، کەم بایه خ و کەم مایە، تەماشای غەیری خۆیان دەکەن، بەو تۆزە دەسەلاتە هەیانەو، پێنج و دوو ڕۆژێک کە دەژین و، سەرودت و سامانیك، یان کۆشک و تەلاریك، یان ئیمکانیەتێک کە بە دەستیانەو هەیه، پێی بوغرا دەبن و پێی لە کەولێ خۆیان دەرەچن و، جوړێک لە سەر خۆشی و بێ هۆشیان بەسەردا دین.

ئەجا دواي ئەو هی مووسا عليه السلام تۆمەتبار دەکات بەو کە: ﴿مَهِينٌ﴾، یانی: بێ دەسەلاتە، یان بێهێزە، یان بێ بایه خە، تۆمەتێکی دیکەشی دەداتە پال:

(۶) ﴿وَلَا يَكَادُ يُبِينُ﴾، نزیکه نەتوانی قسە بکات، ﴿يُبِينُ﴾، (أي: يُبَيِّنُ)، مەبەستەکانی ڕوون بکاتەو و دەربخات، (أي: وَيَكَادُ أَنْ لَا يُبَيِّنَ)، نزیکه نەتوانی

مه بهستی خوئی دهربخت، له بهر ئه وهی زمانی ته واو نیه، به لام وهك پيشت گومان: ئه مه تومه تيك بووه، فيرعه ون به مووسای كردوه، كه تومه تيكی بی بنه ما بووه، له بهر ئه وهی خوا عليه السلام له سوورته تی (طه) دا، به لینی به مووسا عليه السلام داوه، دواي ئه وهی خوا عليه السلام پيی ده فهرموئ: بچو بو لای فيرعه ون: ﴿أَذْهَبَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ﴾ (٢٤) طه، مووسا عليه السلام لیتی ده پارپته وهو ده فهرموئ: ﴿قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي﴾ (٢٥) وبيسر لي امري ﴿وَأَحْلِلْ عُقْدَةَ مِنِّ لِسَانِي﴾ (٢٧) يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿وَأَجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي﴾ (٢٩) هَرُونَ أَخِي ﴿أَشَدُّ بِهِ أَزْرَىٰ﴾ (٣١) وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي ﴿كَي سُبْحَك كَثِيرًا﴾ (٣٢) وَنَذْرُكَ كَثِيرًا ﴿إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا﴾ (٣٥) قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَمُوسَىٰ ﴿طه، مووسا عليه السلام دواي ئه وهی خوا عليه السلام فهرمانی پی ده کات بچی بو لای فيرعه ون، كه ياخي بووه، چهند داوايهك له خواي به خشر ده کات، ده فهرموئ: پهروه دگارم! سينه م گوشادو فراوان بکهو، کارم ئاسان بکهو، گريهك كه له زماغدا ههيه بيكه وه، بو ئه وهی له قسمه تيگه و، له نيزيکاني خوم وه زيرو پالپشتيكم بو بره خسينه، با هاروونی برام بی، له کاره کهمدا به شداری بکه، تاكو زور تو به پاك بگري و، زور يادی تو بکهين، بيگومان تو تيمه ده بينی و ههر بينويتين.

خواش عليه السلام بو هه موو ئه و داوايانه ی مووسا عليه السلام ده فهرموئ: داواکاریه کهت پي درا ئه ی مووسا! ئه وهی داوات ده کرد، بو ت جيه جی کرا!

که واته: مووسا عليه السلام له و روزه وه گری له زمانيدا نه ماوه، به لام گوتراوه: کاتی خوئی كه مووسا له مالی فيرعه وندا گه وره بووه، جوړيک له زمان گیرانی هه بووه و یان زمانی گرتوويه تی، یان هه ندی پیت باش بوئی نه ييژراون، ئنجا به و وينا کردنه پيشووه وه، فيرعه ون مووسای به وه تومه تبار كردوه، ئه گه رنا وهك چوون خوا عليه السلام هاروونی له سهر داواي مووسا کردو ته پيغهمبه ر، وهك له سوورته تی (مريم) دا، ده فهرموئ: ﴿وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمِنَا أَخَاهُ هَرُونَ نَبِيًّا﴾ (٥٣)، واته: هاروونی برايما ن پيدا وهك پيغهمبه ر، له به زه یی خومانه وه، ئنجا ئه گه ر برايە که ی له سهر

داوای مووسا کردبیتە پیغەمبەر، بە دلتیایی ئەو گرێهە لە زمانیشی دا بوو،
 کە تاکە ئامرازی مووسا ﷺ بوو، بۆ ئەوەی پەيامی خواى پى بگهیهنئ، خواى
 پەروەردگار ئەو زمانەى مووسای رێک و راست کردو، بى گرى و گۆلى کردو،
 کەواتە: ئەو قسەیهى ههچ بنه‌مايه‌كى نیه‌و، ئەوه‌ى دیکه‌شیانی کە دەلئ:
﴿مَهْيُنٌ﴾ بى پێگه‌یه‌و بى بايه‌خه، ئەوه‌ش جنيۆك بووه‌و قسەیه‌كى ناشیرین
 بووه‌ به‌ مووسای ﷺ گوتو، ئەو قسە ناشیرینه‌ش هه‌ر له‌ فیرعه‌ون و هاو
 وینانی فیرعه‌ون ده‌وه‌شیئنه‌وه‌.

(۷) - **﴿فَلَوْلَا أَلْفَىٰ عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ﴾** (فیرعه‌ون بۆ زیاتر خه‌لك چه‌واشه‌ کردن
 و، گه‌وجاندنیان ده‌لئ): ده‌بووايه‌ بازنه‌ زێره‌کانى بۆ فێردابانه‌یه، بازنه‌کانى کە له‌ زێرن،
 بۆی فێردابانایه، **﴿آسُورَةٌ﴾** خوێنراویشه‌ته‌وه‌: (آساور)، کە هه‌ردووکیان کۆی (سوار)
 ن و له‌ (دستوار) یان (دستوار) ی فارسییه‌وه‌ هاتو، **﴿فَلَوْلَا﴾** (لولا): (حَرْفٌ تَحْضِیضٌ
 مُسْتَعْمَلٌ فِي التَّعْجِيزِ)، (لولا) لێره‌دا پیتیکه‌ بۆ هاندان، به‌لام به‌کاره‌یتراوه‌ بۆ بى توانا
 پیشاندان، کە مووسا ﷺ ناتوانئ و ئەوه‌ى بۆ ناگرئ بازنه‌ى بۆ فێرى بدرئ.

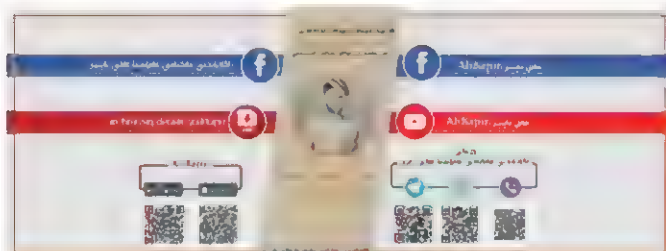
(۸) - **﴿أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِكَةُ مُقْتَرِنَتَانِ﴾**، ده‌بووايه‌ فريشته‌کان له‌گه‌لیدا
 بێن، پێکه‌وه‌ هاوده‌م بن، (الإلقاء: الرمي، وهو مُسْتَعْمَلٌ هُنَا فِي الْإِنْزَالِ)، (إلقاء) به
 مانای فێردانه، به‌لام لێره‌دا به‌کاره‌یتراوه‌ بۆ دابه‌زێتران، یانی: مادام بازنه‌ى زێرى بۆ
 دانه‌به‌زێتران، فريشته‌ش له‌گه‌لدا نه‌ئێردراون، کەواته: راست ناکات، پیغەمبەر نیه‌.

(آساور) کۆی (سوار) ه، واته: بازن، کە ئاوا پێناسه‌ کراوه: (حَلَقَةٌ عَرِيضَةٌ مِّنْ
 ذَهَبٍ، أَوْ فِضَّةٌ تُحِيطُ بِالرَّسْعِ، وَهُوَ عِنْدَ مُعْظَمِ الْأُمَمِ مِّنْ حِلْيَةِ النِّسَاءِ، وَكَانَ السُّوَارُ
 مِّنْ شَعَارِ الْمُلْكِ فِي فَارَسٍ وَ مِصْرَ، يَلْبَسُ الْمَلِكُ سُورَاتَيْنِ، أَوْ اثْنَيْنِ فِي الرَّسْعَيْنِ وَاثْنَيْنِ عَلَى
 الْعِصْدَيْنِ)، سه‌رچاوه‌ میژووویه‌کان ده‌لئ: (سوار) واته: بازن، ئالقه‌یه‌کی پانه،
 له‌ زێر یاخود له‌ زیو، ده‌وری مه‌چه‌ك ده‌دات، له‌ ده‌ست ده‌کرین و له‌ لای
 زۆربه‌ى گه‌لان خشلى ئافره‌تانه، خۆیانی پى ده‌رازیئنه‌وه‌، به‌لام کاتى خۆى له‌

ولاتی فارس و رۆم دروشمی پادشاو حوکمرانان بووه، که حوکمران، دوو بازنی له دهستی کردوون، ههر بازنه له دهستیکی، یان جاری واهه بووه، دوو بازنی له مهچهکی دا بوون، دووش له قۆلی، واته: چوار بازنی له دهست کردوون.

دیاره فیرعهون وایزانیوه، پیغه مبه رایه تیش ههر پادشایه تییه، گوتوویه تی: بوچی بازنی پی نین، ئەگەر لافی پیغه مبه رایه تی لی ده دات، وایزانیوه، کهویش ههر پادشایه تی و حوکمرانیستی سته مکارانه یه، که به زرق و برق چاوی خه لک هه لخه له تین.

که فیرعهون ده لی: ﴿فَلَوْلَا أَلْفِي عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِكُ مَقْتَرِينَ﴾ (أو للتدريد)، ده بووایه بازنه ی هه بن، یان ده بووایه فیرشته ی له گه لدا بن، وه ی: ﴿مَقْتَرِينَ﴾ یش، (حَالٌ مُّوَكَّدٌ لِّمَعْنَى مَعَهُ، لِئَلَّا يُحْمَلَ مَعْنَى الْمَعِيَةِ عَلَى التَّأْيِيدِ الْقَوْلِي فَقَطْ)، بویه گوتوویه تی: فیرشته کان له گه لی یین، به جووتی، تاکو وانه زانی، که مه به ست له له گه لدا بوونی فیرشته کان، ته نیا له گه لدا بوون و پشتگیر بیکردنی مه عنه وییه، به لکو به جه ستهش له گه لیدا ده بن.

مەسەلەى سێهەم و کۆتایی:

فیرەهون خەلکەکەى گەوجاندو کەودەنى کردن و سووکەلەى کردن، ئەوانیش
فەرمانبەرى بوون، چونکە لادەر بوون لە زگمەک و عەقڵ، سەرەنجامیش خوا ﷻ
لێیان توورە بوو و تۆلەى لى ستاندن و لە دەریادا خنکاندنى و، کردنى بە
پەندو عیڕەتى پیشەنگ بوو خەلک:

خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ، فَاطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿٥٤﴾ فَلَمَّا ءَاسَفُونَا اُنْقَمْنَا مِنْهُمْ فَاغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ
سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾

شیکردنەوهى ئەم ئایەتانە، لە شەش بڕگەدا:

١- ﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ، ﴾ خەلکەکەى خۆى سووک کرد، یان سووک هاتە بەرچاو،
(أَخْفَهُ أَي: جَعَلَهُ خَفِيفًا)، سووکى کردن، بەلام (اسْتَخَفَّهُ: مَبَالِغَةٌ مِنْهُ)، بوو زێدە پۆیى
تیداکردنە، زۆرى سووک کردن، توێژەرەوانى قورئان زۆریان قسە لەسەر ئەم وشەیه
کردو، ئێمەش هەول دەدەین هەقى خۆى پى بدەین.

(إِسْتَخَفَّ قَوْمَهُ)، بە چوار واتای سەرەکی لێکیان داووەتەوه:

١- (جَعَلَهُمْ خِفَافَ الْعُقُولِ)، خەلکەکەى وا لیکرد عەقلى سووک کردن، بە کوردیی دەگووتری:
کەودەنى کردن، گەوجاندنى و نەفامى کردن.

٢- (وَجَدَهُمْ خِفَافَ الْعُقُولِ)، خەلکەکەى عەقڵ سووک هاتە بەرچاو، عەقڵ سووکى لى هەلکەوتن.

٣- (إِسْتَهَانَ بِعُقُولِهِمْ)، گالتهى بە عەقلىان کرد.

٤- (طَلَبَ مِنْهُمْ الْخِفَةَ وَالسَّرْعَةَ فِي مُطَاوَعَتِهِ)، لێى خواستن کە سووک بن، بە خێرایى
دەست و برد بکەن، سووکەلە بەدەستیهوه بپن، لە فەرمانبەریی کردنیدا.

ئەم چوار واتایەیان بۆ (إِسْتَخَفَّ) هێناون و ھەر چواریشیان گونجاون.

بە پێویستی دەزانم قسەیەکی (سید قُطب)، (رەحمەتی خوا لێی) بەینم، لە تەفسیرەکی چۆی (فی ظلال القرآن) دا^(۱)، ئەم قسەیە دەربارەی: ﴿فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ، فَاطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ﴾ کردووە:

(واستخفاف الطغاة للجماهير أمر لا غرابة فيه؛ فهم يعزلون الجماهير أولاً عن كل سبل المعرفة، ويحبسون عنهم الحقائق حتى ينسوها، ولا يعودوا يبحثون عنها؛ ويلقون في روعهم ما يشاءون من المؤثرات حتى تنطبع نفوسهم بهذه المؤثرات المصطنعة. ومن ثم يسهل استخفافهم بعد ذلك، ويلين قيادهم، فيذهبون بهم ذات اليمين وذات الشمال مطمئنين! ولا يملك الطاغية أن يفعل بالجماهير هذه الفعلة، إلا وهم فاسقون لا يستقيمون على طريق، ولا يمسون بحبل الله).

واتە: گەوجاندنی تاغووتەکان بۆ خەڵک و جەماوەر، یان سووکەڵە کردنیان، کارێکە هیچ سەیریەکە تێدانیە، چونکە خەڵک و جەماوەر، کەنارگیر دەکەن لە ھەموو ڕێیەکانی زانست و، وادەکەن کە خەڵک ھۆشیارو زانا نەبێ، راستییەکانیان لێ دەشارنەو، تاکو لە بیریان دەچنەو، وایان لێ دێ لەو راستییانە ھەر نەکوڵنەو، ئەو تاغووتانە ئەو کارتیکیانە بیانەوێ، دەخەنە دڵی خەڵکەو تاکو لە دڵیاندا جێگیر دەبن، دواپی دەروونیان بەپێی ئەو کارتیکیانە کە تاغووتەکان و مستوویانە، کارتیکیان دەبن، پاشان بە ئاسانی دەتوانن بیانگەوجێن و خەڵکەکش بە ئاسانی دوايان دەکەون، ئەو کاتە ئەو تاغووت و خۆسەپێتانە، بە لای راست و چەپدا دەیانەن زۆر بە ئارامیی، بابای خۆسەپێن و ھوکمرانانی لە خوا یاخی، ناتوانن ئەو بە خەڵک و جەماوەر بکەن، مەگەر لە حالیکدا ئەو خەڵک و جەماوەرە لاپڕی بن، لە ڕێ ھەڵە کرابن و دەستیان بە ڕێسمانی خواوە نەگرتبێ.

کهواته: که دهفه رموی: ﴿فَاسْتَحَفَّ قَوْمُهُ﴾، خه لکه کهی خوئی سووکه له کرد، به هه موو ئه و واتایانهی که گوتمان، یان سووکه لهی بینین، یان گه و جاندنی و نه فامی کردن و، له نیوه پۆکی خویان خالیی کردنه وه.

۲- ﴿فَاطَاغُوهُ﴾، ئه وانیش به قسه یان کرد، کهواته: فه رمانبه ریه که یان بۆ فیرعه ون له ئه نجامی بئ کیشیی و، سووکه له ییانه وه بووه و، له ئه نجامی ئه وه دابووه که له نیوه پۆکی خویان خالیی کرابوونه وه.

۳- ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾، به دلتیایی ئه وان کۆمه لکی لاری و لادهر بوون، به هوئی لاری و لادهرییانه وه، ئاماده یی ئه وه یان هه بوو که فیرعه ون بیانگه وجینئ و نه فام و که وده نیان بکات، سه ره نجام ئه وانیش فه رمانبه ری بوون و به قسه یان کرد.

۴- ﴿فَلَمَّا عَاسَفُونَا اُنْقَمْنَا مِنْهُمْ﴾، کاتیک ئیمه یان تووره کرد، تۆله مان لی ستاندنه وه، یانی: شایسته ی ئه وه بوون خوا تۆله یان لی وه ربگریته وه، ﴿فَلَمَّا عَاسَفُونَا﴾، (ای: فَلَمَّا اَسْخَطُونَا، وَاغْضَبُونَا)، (وَالْاَسْفُ: الْحُزْنُ وَالْغَضَبُ مَعًا)، کاتیک ئیمه یان تووره و په ست کرد، وشه ی (اَسْف)، به مانای تووره یی و دلته نگیی و خه فه تباریی دی، له یه ک کاتدا، به لام وشه ی خه فه تباریی و دلته نگیی بۆ خوا به کار نایه ت، به پیچه وانه ی تووره یی، که خوا ﷻ وشه ی تووره یی به کاره یناوه له قورئاندا، کاتیک ئیمه یان تووره کرد، تۆله مان لی ستاندنه وه، له بهرچی خوا ﷻ لیان تووره بوو؟ له بهر ئه وه ی ئه و ریزه ی خوا لی نابوون، له خوێاندا نه یانه یشت و، خوا دایناوه که مروّف ریزلیگیرا و بئ و، مروّف قه در گران بئ و، قه درو قیمه تی خوئی بزانی.

کاتیک خه لک قیمه تی خوئی له ده ست ده دات و، ده بیته پووش و په لاش، به دوای هوکمپانه له خوا یاخیی و خو سه پیته کانه وه و، شایسته ی ئه وه نامینن که بهرده وام بن له ژياندا، خوا ﷻ لایان ده بات، سه رزه و بیان لی پاک ده کاته وه به تاغووته که شه وه، جو مالتیکیان ده کات.

۵- ﴿فَاغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ﴾، ئنجا تیکراییانمان نغرو کردو، خنکاندمان.

۱- ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْآخِرِينَ﴾، ئنجا گپرامانن به پیشهنگ و به پهنده بو ئهوانی دیکه، وشه (سَلَف)، خویندراویشه تهوه: (سَلَفًا)، (سَلَف) کوی (سَلَف)ه، واته: پیشهنگه کان، پیشینه کان، خاوهنی ته فسیری: (الْبَحْرُ الْمَدِيدُ فِي تَفْسِيرِ كِتَابِ اللَّهِ الْمَجِيدِ)^(۱)، گوتووویه تی:

۱- أَيْ: جَعَلْنَاهُمْ قُدْوَةً لِمَنْ بَعْدَهُ، مِنَ الْكُفَّارِ يَسْلُكُونَ مَسْلَكَهُمْ، فِي اسْتِجَابِ مِثْلِ مَا حَلَّ بِهِمْ مِنَ الْعَذَابِ، فَكُلٌّ مِّنْ تَفَرُّعٍ وَتَجَبُّرٍ، فَفِرْعَوْنُ إِمَامُهُ وَقُدْوَتُهُ.

۲- جَعَلْنَاهُمْ مُتَقَدِّمِينَ فِي الْهَلَاكِ، لِيَتَعَظَّ بِهِمْ مَنْ بَعْدَهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

واته: کردمانن به پیشهنگ بو هه موو ئه و کافرانه ی له دوايانه وه دین و وهك وان دهكهن، ئه و کاته هه ر که سی وهك ئه وان بکات، پیویست دهکات هه مان سزاش بدری، هه ر که سیك وهك فیرعه ون بکات و خو ی به پیئی، دیاره فیرعه ون پیشه و او سه رمه شقیه تی، چی به سه ر فیرعه ون و گه له که ی هاته وه، ئه وه ش به سه ر ئه و دی.

واتایه کی دیکه ی ئه وه یه: ئه وانه ان کرد به پیشهنگ له فه وتاندا، تا کو ئه وانه ی دوا یی دین، هه تا رۆژی دوا یی په ندیان لی وه ر بگرن.

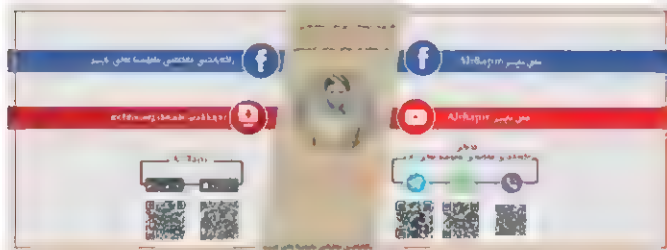
که ده فه رموی: ﴿وَمَثَلًا﴾، (مَثَل) به مانای په ند دی، ده شگونجی به مانای ئامۆزگاریی بی، ده شگونجی به مانای به سه رهاتتیکی سه رسوره ینه ر بی، که وهك چۆن په ندی پیشینان بلا و ده بیته وه و به ده مه وه ده گیر ی، ئه و به سه رهاته ش ئا و وهك په ندیک به سه ر زارو زمانانه وه بی.

که واته: ﴿وَمَثَلًا﴾، یانی: (عِبْرَةٌ وَمِثَالًا)، واته: کردمانن به عیبه رت و شوینی په ند لیوه رگرتن و، کردمانن به وینه یهك وهك چۆن په ندی پیشینان به سه ر زارانه وه ده بی، ئه وانیش ئا و به سه رهاتی سه رسوره ینه ری ئه وان، به سه ر زارانه وه بی.

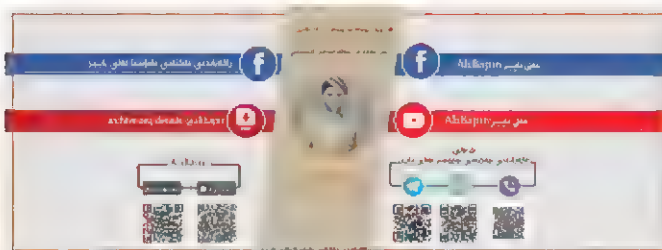
له سووڤەتی (الروم) دا، له بارەهی (إِسْتَخْفَاف) هوه، هاتهوه، له ئایەتی (٦٠) دا:
﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴾، واتە: خۆراگر
بە، بەلێنی خوا راستە، با ئەوانەهی دنیانین، یاخود زانیاریی تهواویان نیه
دەربارەهی پڕۆژیی دوايي، ئەوانه تۆ هه‌له‌قه‌نن و تۆ نه‌جوولێنن، (أي: وَلَا يَدْفَعُكَ
الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ بِأَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ إِلَى الْإِسْتِعْجَالِ وَتَرْكِ الصَّبْرِ)^(١)، ئەوانەهی یەقینیان
نیه، که زیندوو دەرکێنه‌وه‌و، با تۆ ناچار نه‌که‌ن، که په‌له‌ بکه‌ی و خۆراگری
له ده‌ست بده‌ی.

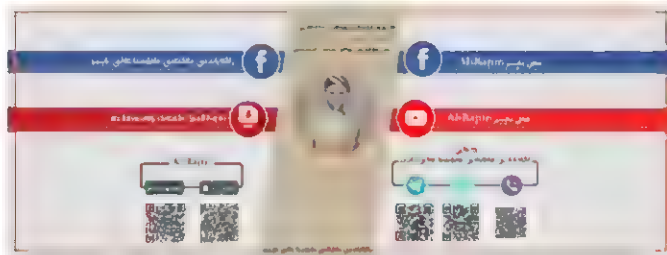
سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

(١) الْمُخْتَصَرُ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ، جَمَاعَةٌ مِنْ عُلَمَاءِ التَّفْسِيرِ: ص: ٤١٠.

دەرسی پىنجەم

پېناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسە لە نو (۹) ئايەت پيک دى، ئايەتەکانى: (۵۷ - ۶۵)، ھەموويان لە بارەى عيساى كورى مەريەمەوھن ﷺ، خوا لە مەريەم پازى بى، شەش (۶) ئايەتى سەرەتايان، باسى بە ھوونە ھېزانەوھى عيسا ﷺ دەكەن، لەلايەن ھاوبەشدانەرانەوھ، بە ھىساب وەك بەلگە لەسەر ئەوھ ئەگەر پەرستەرو پەرستراوھەكان - جگە لە خوا - سزا بدرين، دەبى عيساش سزا بدرى، ئەگەرنا نابى بتهكانى ئەوانيش سزا بدرين و، نابى خوشيان سزا بدرين!

بەو بۆنەيەشەوھ باسى عيسا ﷺ كراوھ، وەك بەندەيەكى ھەلبژيردراوى خوا و، زانباريى لە بارەى ئاخير زەمانەوھ.

سى ئايەتى كۆتاييش لە بارەى ھاتنى عيساوھ ﷺ بۆ بەنى ئيسرائيل و نيوھرۆكى پەيام و بەرنامەكەينى، كە برىتى بووھ لە يەكتاپەرستى، بەلام دواى خو، شوئىكەوتووانى بوونە چەندان حىزبى جورا و جورى پيکەوھ ناكۆك و ناتەبا.

﴿وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا
ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا
عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً
فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ
مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى
بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ

وَاطِيعُونَ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ
الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{ههروهها کاتیک (عیسای) کوری مه‌ریه‌م به‌هه‌ونه‌هه‌نرایه‌وه، یه‌کسه‌ر
خه‌لکه‌که‌ت (ئه‌ی موحه‌مه‌دا) به‌هه‌ویه‌وه، کردیانه‌هه‌راو گاله‌ گال ﴿٥٧﴾
گوته‌شیان: ئایا په‌رسته‌راوه‌کاغان باشته‌ر یان ئه‌و؟ ته‌نیا بۆ مشت و مپرو شه‌ره‌قسه،
بۆیان به‌وینه‌هه‌نرایه‌وه، به‌لکو ئه‌وان کۆمه‌لێکی زۆر شه‌ره‌قسه‌که‌رن (و‌حه‌ز
له‌ناکوکیکه‌رن ﴿٥٨﴾ ئه‌و (عیسا علیه‌السلام) ته‌نیا به‌نده‌یه‌ک بوو، چاکه‌مان له‌گه‌لیدا
کردبوو، (کردبوومانه‌ پیغه‌مبه‌ر) و‌گه‌را‌بوومان به‌وینه‌یه‌ک، (له‌سه‌ر بالاده‌ستی و
توانایی بۆ سنوورمان)، بۆ وه‌چه‌ی ئیسپرائیل ﴿٥٩﴾ ئه‌گه‌ر ویستباشمان به‌شێک له
ئیه‌وه‌مان له‌سه‌ر زه‌وی، ده‌گه‌ران به‌فریشته، ده‌بوونه‌جێنشیتان ﴿٦٠﴾ به‌دنیایش
ئه‌و (عیسا علیه‌السلام)، زانیاری و‌نیشانه‌یه‌ بۆ کاته‌که (ئاخیر زه‌مان)، ئنجا له‌باره‌ی
(ئاخیر زه‌مان) هه‌وه، دوو دلێتان نه‌بۆ و‌شوینم بکه‌ون، ئه‌وه‌ پێی راسته‌ ﴿٦١﴾
با شه‌یتانیش (له‌پێی راست) لاتان نه‌دات، بێگومان ئه‌و دوژمنیکی ئاشکرایه
بۆتان ﴿٦٢﴾ کاتیک عیسا به‌لگه‌ پۆشنه‌کانی هه‌نان، گوته‌ی: حیکمه‌تم بۆ هه‌نان
(هاتووشم)، تاکو هه‌ندیک له‌وه‌ی ته‌یدا ناکوکی و‌پاجیایی ده‌که‌ن، بۆتان
پوون بکه‌مه‌وه، ده‌جا پارێز له‌خوا بکه‌ن و‌فه‌رمانبه‌رییم بکه‌ن ﴿٦٣﴾ به‌راستی
ته‌نیا خوا خۆی په‌روه‌ردگاری من و‌په‌روه‌ردگاری ئیه‌شه‌، ده‌جا بیه‌رستن، ئه‌مه
پێی راسته‌ ﴿٦٤﴾ سه‌ره‌نجامیش حیزبه‌ (شوین ئاره‌زوو که‌وتوووه‌کان)، له‌نیو
خۆیاندا پاجیاو ناکوک بوون، ئنجا سزای سه‌خت له‌ئازاری پۆژێکی به‌ئیش و
ژان بۆ ئه‌وانه‌ی سته‌میان کردوه، (وه‌ک هاوبه‌ش بۆ خوا دانان و‌له‌پێی خوا
لادان) ﴿٦٥﴾.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(مَثَلًا): (صِفَةً وَوَصْفًا، وَالْمَثَلُ عِبَارَةٌ عَنْ قَوْلٍ فِي شَيْءٍ، يُشَبِّهُ قَوْلًا فِي شَيْءٍ آخَرَ، بَيْنَهُمَا مُشَابَهَةٌ لِيُبَيِّنَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ، وَيُصَوِّرُهُ)، [وشه‌ی (مَثَل) به مانای ئاوه‌لناو دی، به مانای وه‌سفکردنی شتیکیش دی، به پێی سیاق ماناکه‌ی دیاریی ده‌کری]، (مَثَل) بریتیه له قسه‌یه‌ک له باره‌ی شتیکه‌وه، وه‌ک قسه‌یه‌کی دیکه بچێ له باره‌ی شتیکی دیکه‌وه، که وی‌کچوون هه‌بێ له نێوانیاندا، تا‌کو یه‌کیکیان ئه‌وی دیکه روون بکاته‌وه، به کوردیی ده‌لێین: په‌ند.

(يَصْدُوتُ): (صَدَّ، يَصِدُّ، صَدًّا، أَي: صَجَّ وَعَجَّ)، له (لِسَانُ الْعَرَبِ) دا، ده‌لێ: (صَدَّ، يَصِدُّ، صَدًّا)، واته: ده‌نگی به‌رز کرده‌وه‌و هه‌رای کردو گاله‌ی کرد.

(جَدَلًا): (الْجِدَالُ: الصَّرَاعُ وَإِسْقَاطُ الْإِنْسَانِ صَاحِبَهُ عَلَى الْجِدَالَةِ وَهِيَ الْأَرْضُ الصُّلْبَةُ)، (جِدَال) شه‌ره قسه‌یه، ئه‌وه که مرو‌ف هه‌ولبدات هاوه‌له‌که‌ی بخاته سه‌ر (جِدَالَة)، یانی: زه‌وی ره‌ق.

(خَصِمُونَ): (الْخَصِمُ: الْمُخْتَصِرُ بِالْخُصُومَةِ)، (خَصِمَ) کۆیه‌که‌ی (خَصِمُونَ) ه، بریتیه له که‌سی‌ک، که پسپۆر و تاییه‌ت بێ به شه‌ره‌قه‌سه‌و دمبه‌دمه‌و مشتومره‌وه، (الْخَصِمُ: الْكَثِيرُ الْمُخَاصَمَةُ وَالْمُنَازَعَةُ)، (خَصِمَ): که‌سی‌ک زۆر شه‌ره‌قه‌سه‌و، نا‌کوکیی و، ده‌مه‌قالێ بکات.

(يَخْلُفُونَ): (خَلَفَ فُلَانٌ فُلَانًا: قَامَ بِالْأَمْرِ عَنْهُ)، که ده‌گوتری: (خَلَفَ فُلَانٌ فُلَانًا)، فلان‌که‌س له شوینی فلان‌که‌س دانیش‌ت، واته: له جیاتی ئه‌و کاره‌که‌ی جێیه‌جێ کرد.

(فَلَا تَمُوتُنَّ فِيهَا): (تَيِّدَا دَوُو دَلَّ مَهَبْن، الْمِرْيَةُ: التَّرَدُّدُ فِي الْأَمْرِ، وَهُوَ أَخْصُ مِنَ الشُّكِّ)، (مِرْيَة): بریتیه له دَلّ دل‌دان له شتی‌ک دا، دوو دَلّ بوون له شتی‌ک دا، که

تایه تتره له (شَك)، واته: دوو دلی، به لام (مِرِیة)، بریتیه له دوو دلی له باره ی شتیکه وه، هیچ بیانوو پاساوی نه بی.

(فَوَيْلٌ): (ویل: الْقُبْحُ، الْعَذَابُ، وَادٍ فِي جَهَنَّمَ، وَقَدْ يُسْتَعْمَلُ فِي التَّحَسُّرِ)، (ویل) به مانای نا قو لای هاتوهو، به مانای سزا هاتوهو، به مانای شیوێک له دۆزه خدا هاتوه، جاری واش ههیه، به کارده هیترێ بۆ خه فهت و خه م لێ خواردن، (وَيْلُهُ) واته: بێ قهزا بی، شایسته ی ته وه یه خه فهت ی بۆ بخوات.

هو ی هاتنه خواره وه ی ئایه ته کان

له باره ی هو ی هاتنه خواره وه ی ته م ئایه ته موباره کانه وه: ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ۝٥٧ وَقَالُوا ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ۝٥٨ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ۝٥٩ وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ۝٦٠ وَإِنَّهُ لَلْعَالِمُ لِلْسَّاعَةِ فَلَا تَمُوتُ بِهَا وَاتَّبِعُونْ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۝٦١﴾، ته م به سه رهات و گێرد راوه یه ههیه:

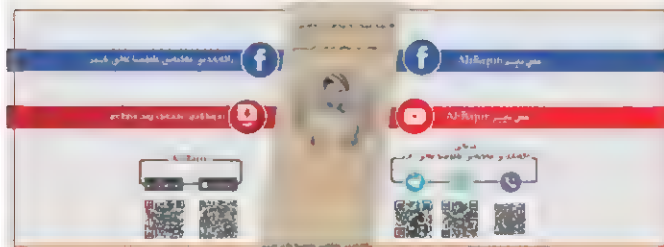
اعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِقُرَيْشٍ: إِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ فِيهِ خَيْرٌ، قَالُوا: أَلَسْتَ تَزْعُمُ أَنَّ عِيسَى كَانَ نَبِيًّا، وَعَبْدًا مِنْ عِبَادِ اللَّهِ صَالِحًا، وَقَدْ عَبَدْتَهُ النَّصَارَى؟ فَإِنْ كُنْتَ صَادِقًا، فَإِنَّهُ كَالِهَتِهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ ...﴾، قُلْتُ: وَمَا يَصِدُّونَ؟ قَالَ: يَضِجُونَ، «وَإِنَّهُ لَعَالِمُ لِلْسَّاعَةِ»؟، قَالَ: هُوَ خُرُوجُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ (أَخْرَجَهُ: أحمد: ۲۹۲۱، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده حسن، والطبراني: ۱۲۷۴، والواحدي في أسباب النزول: ۷۴۰، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ فِي الْمَجْمَعِ: (ج ۷، ص ۱۰۴)، سَنَدُهُ حَسَنٌ، وَقَالَ

مؤلفا الإستيعاب: قُلْنَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ، وَذَكَرَهُ السُّيُوطِيُّ فِي الدَّرِّ الْمُنَشُورِ: ج ٧، ص ٣٨٥، وَزَادَ نِسْبَتَهُ لِابْنِ مَرْدَوَيْهِ^(١).

واته: عەبدوللای کۆری عەبباس (خو لییان رازی بێ)، گوتووێتی: پێغه مبه‌ری خوا ﷺ پۆژێک به‌ قورەیشییەکانی فەرموو: {لَيْسَ أَحَدٌ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ فِيهِ خَيْرٌ، وَاتِه: هه‌یج کام له‌وانه‌ی جگه‌ له‌ خوا، یان له‌ جیاتى خوا ده‌پەرستێن، خێریان پێوه‌ نیه، ئەوانیش گوتیان: ئەدی تۆ پێت وانیه، که‌ عیسا ﷺ پێغه‌مبه‌ر بووه‌و، به‌نده‌یه‌ک بووه‌ له‌ به‌نده‌کانی خوا، نه‌صرانییه‌کانیش عیسیان په‌رستوه‌، ئنجا ئەگەر تۆ راست بکه‌ی، ئەویش وه‌ک په‌رستراوه‌کانی ئیمه‌یه، (واته: ئەگەر ئیمه‌و په‌رستراوه‌کا‌مان بچینه‌ دۆزه‌خ، مانای وایه‌ عیساو ئەوانه‌شی عیسیان په‌رستوه‌، ده‌چنه‌ دۆزه‌خ)، خوا ﷻ به‌م بۆنه‌وه‌ ئەم ئایه‌تانه‌ی دابه‌زاندن، ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ ...﴾.

یه‌کی‌ک له‌ گێ‌په‌ره‌وه‌کان ده‌لی: له‌ عەبدوللای کۆری عەبباسم پرسى، مانای: (يَصْدُون) چیه‌؟ گوتى: (يَضْجُون) ده‌نگه‌ ده‌نگ و هه‌را ده‌که‌ن، گوتم: ئەدی که‌ ده‌فه‌رموی: (وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ)، ئەو زانیارییه‌ بۆ ئاخیر زه‌مان؟ عەبدوللای کۆری عەبباس گوتى: مه‌به‌ست پێی ده‌رچوونی عیساى کۆری مه‌ریه‌مه‌، پێش هاتنى پۆژى قیامه‌ت (واته: پێش ئاخیر زه‌مان).

(١) الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ٣، ص ١٩٩.

مانای گشتیی نایه ته کان

ئەمە بە سەرھاتی سییەمە، لەم سوورپەتە موبارە کەدا، کە چەند قسە یە کە لە بارە ی عیساوہ علیہ السلام و لە دوو سی نایەتی کو تاییدا، عیسا علیہ السلام باسی پە یامی خو ی دە کات.

خوا دە فەر مو ی: ﴿وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا﴾ کاتی ک کور ی مەر یە م بە وینە هیتندرایەو، ﴿إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾، یە کسەر خە لکە کە ت، بە هو ی بە وینە هیتنرەو ه ی عیساوہ علیہ السلام، دەنگیان بەرز کردەو و هەراو گالە یان کرد.

﴿وَقَالُوا أَلِهْتَنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ﴾ گوتیان: پەرستراوہ کانی ئیمە چاکترن، یان ئەو (عیسا)؟، واتە: مادام هەر پەرستراو ی ک و تیکرای پەرستەرەکان، سزا بدرین و خیر یان پیوہ نە ب ی، وە ک لە فەرما یشتە کە ی پیخە م بەردا هاتوہ علیہ السلام، یا خود سووتە مەن ی دۆزەخ بن، وە ک لە سوورپەتی (الأنبياء) دا هاتوہ: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ﴾ (۹۸) واتە: ئیو و ئەوانە ی دە یان پەرستن، بەردی دۆزەخن، ئیو و دە چنە نیو ی، کەواتە: ئەگەر ئیمەو پەرستراوہ کاغان، بت و پەیکەرەکان بچینە دۆزەخەو، دە ب ی عیسا و ئەوانەش کە دە ی پەرستن بچنە دۆزەخەو.

ئنجای بە هو ی ئەو و وە کردیان بە هەراو گالە، گوتیان: قسە یە ک ی بە قوہ تمان کردو، کە وە ک دوای ی باسی دە کە ی ن، عەبدو ل لای کور ی زەبعەری ی بوو، بە حیساب ئەو قسە یە ی لە پروو ی پیخە م بەردا علیہ السلام کردو، بە لام دیارە هەر نایەتە کانی سوورپەتی (الأنبياء)، وە لام ی ئەو قسە یان تیدایە کە خوا دە فەر مو ی:

﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿۱۰۱﴾ لَا يَسْمَعُونَ

حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾، واتە: ئەوانەى لە لای
ئیمەوه بریارى ھەرە چاکیان بۆ دراو، دوورن لە دۆزەخ، گوئیان لە ھەستی
دۆزەخ و قرچە قرچى ئاگرى دۆزەخ نابى و، ئەوان ھەرچى نەفسیان بىخوازى،
تیدان و بە ھەمیشەى تیدا دەمینەو.

﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا﴾، لێرەش خوا ﷻ دەفەرموى: عیساىان بە وینە
نەھینایەو، مەگەر بۆ شەرە قسەو، دمبە دمه، ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾،
بەلکو ئەوان کۆمەلێکن، زۆر ھەزیان لە مشت و مپو شەرە قسەیه، ھەزیان لە
ناکۆکى و دەمەقالبیەو بە دواى ھەقدا ناگەرین.

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾، عیسا ﷺ
تەنیا بەندەىەك بوو، گەورەترین چاکەمان لەگەڵیدا کردبوو، باشترین چاکە،
خوا ﷻ لەگەڵ یەكێك لە مەروڤەکانیدا بیکات، بریتىە لە پى بەخشینی پلەى
پىغەمبەراییەتى، کە بە موحمەد ﷺ ئەو پلەو پایە، دەرگایەكەى گالە دراو و
کوئایى ھاتو، موحمەد کوئایى پىغەمبەرانیە ﷺ، وەك دەفەرموى: ﴿مَا كَانَ
مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمًا﴾ ﴿٤٠﴾، الأحزاب.

﴿وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾، کردبوومان بە نموونەىەك بۆ بەنى
ئیسرائیل، وەك وینەىەك لەسەر بالادەستى و دەستکراوہى خواو، کە دەتوانى
مەروڤ بەبى بابیش بخولقینى، وەك عیساو، دەشتوانى بەبى بابى و دایک
بیانخولقینى، وەك ئادەم و ھەووا.

﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ﴾، ئەگەر ویستباشمان لە
ئێو فریشتەمان دروست دەکردن، لە زەویدا کە بەدواى یەكدا دین، یان: لە
جیاتى ئێو فریشتەمان لەسەر زەوى دادەنان.

بەلام پېم وایه مانای یه کهم بهیتره، واته: خوتمان ده کرد به فرشته، که له شوینی ئیستای ئیوه، له سهر زهوی بووبان به جینشینتان.

﴿وَإِنَّهُ لَعَلَّمُ لِلسَّاعَةِ﴾، به دنیایی عیسا علیه السلام زانیارییه بو کاته که (ساعة)، ئەو کاتهی ئاخیر زهمانی تیدا دی، لیره دا (ساعة) زیاتر مه به ست پئی ئاخیر زهمانه، واته: پېچرانه وهی ئەم ژیانه دنیاییه، له دواي فووی یه کهم له لایه ن ئیسرافیلوه به که په نا (صور) دا، به لام قیامت له دواي فووی دووه مه وه له لایه ن ئیسرافیلوه، که به سووردا ده کری، په یاد ده بئی، که کاتی هه لسانه وه و زیندوو کرانه وه یه، ﴿فَلَا تَمُرَّتْ بِهَا﴾، ئنجا دوو دل مه بن، له باره ی ئاخیر زه مان (ساعة) ده، ﴿وَأَتَّبِعُونَ﴾، شوینم بکهون، خوا عليه السلام ده فهرمووی: شوینم بکهون، یا خود ئەمه له سهر زمانی پیغه مبه ره عليه السلام، که گو توو یه تی: شوینم بکهون، واته: ئەهی موحه ممه د! بفهرموو شوینم بکهون، ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾، ئەمه یه ریی راست.

﴿وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ﴾، با شهیتانیش لاتان نه دات، له خو تان وریا بن، شهیتان لاتان نه دات له راسته ری، ﴿إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾، به دنیایی ئەو دوژمنیکی ئاشکرایه بو ئیوه.

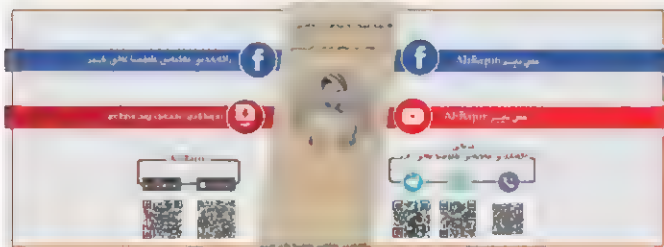
﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ﴾، کاتیک عیسا عليه السلام به لگه رو شنه کانی هینان، ﴿قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ﴾، به خه لکه که ی گوت: من حیکمه تم بو هیناون، واته: هه موو ئەو ره وشت و به ها به رزانه ی، که ده بی تاک و کو مه ل خو یانیان پی پرا زینه وه، هه موو ئەو خووخ ده خراپانه ی که ده بی خو یانیان لیزار بکه ن، ئەوه م بو هیناون، که ئەوه با شترین مانای حیکمه ته، ﴿وَلَا يُنَبِّئُكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ﴾، ههروه ها هاتووم تاکو، هه ندیک له وهی تیدا که وتوونه راجیایی، بو تان روون بکه مه وه، ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾، ئنجا پاریز له خوا بکه ن و فهرمان به ریم بکه ن.

﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ﴾، بە دۇنيايى بەس خوا پەرۋەردگارى من و ئىۋەشە،
﴿فَاعْبُدُوهُ﴾، ئىجا بەندايەتتى بۆ بىكەن، ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾، ئەمەيە
پىنى راست و بى گرى و گۆل.

بەلام ئايا واپان كىرد؟

﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾، حىزبەكان لە ئىۋ خۆياندا كەۋتتە پاجىيى
و ناكۆكىي و دەمەقالتى، واتە: شۈيىنكەۋتۋوانى عىسا ﷺ، لە دۋاي خۆي بوۋنە
چەند پىرو ئاقىم و كۆمەللى پىكەۋە ناكۆك، ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ
يَوْمِ إِلِيمٍ﴾، سزاي سەخت بۆ ئەۋانەي سىتەمىيان كىردۋە، لە ئازارى پۆزىكى بە
ئىش، لەۋى سزاي ئەۋ لادان و سىتەم و خراپەيان ۋەردەگىرەۋە.

خوا ﷺ بە لوتف و كەپەمى خۆي، ئىمە لەۋ كەسانە بگىرپى، كە بە دۋاي
هەموو پىغەمبەران دەكەۋن، ئەۋ پىياز و راستە شەقامەي خوا بە پىغەمەراندا
ناردۋۋىيەتى، چاك لىتى تىدەگەن و، باشىش پىۋەي پابەند دەبن، بە تايبەت
پىغەمبەرى كۆتايى موحەممەد ﷺ كە سەرۋەرۋ گەۋرەي پىغەمبەرانە، تەۋاكەرى
كارۋ پىۋزەكەيانە.

مەسەلە گەنگەکان

مەسەلە یەكەم:

وێنە هێنانهوهی هاوبه شدانەران بە عیسی کوری مەریەم علیہ السلام، کە ئەگەر پەرستەرو پەرستراوەکان (العَبَدَةُ وَالْآلِهَةُ) سزabar بن، عیسا ش بەردەکەوی و، هەراو گالە کردنیان بەو بۆنەیهوهو، بەرپەرچدانەوهی خوا بۆیان، کە عیسا بەندەیهکی خوا پەسند بووهو، ئموونەیهک بووه بۆ بەنی ئیسرائیل و ئەگەر خوا ویستبای بەشیک لە مرۆفانی دەگیران، بە فریشتە ی جینشینی مرۆفان، لەسەر زهوی و، عیسا هۆی زانیارییه بۆ هاتنی ئاخیر زەمان، کە نابێ تیییدا دوو دل بن و، پێویستە پەرەوویی لە خواو راستە رێیه کە ی بکەن و دەبی وریا بن، شەیتانی دوژمنیان لایان نەدات:

خوا ﷻ دەفرموی: ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ۚ وَقَالُوا يَا إِلَهُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمُوتُ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾﴾

شیکردنەوهی ئەم ئایەتانه، لە چوارده برگەدا:

بەر لەوهی برگەکان هەموویان بێنین، ئەم شەش ئایەتە، بە تاییهتی چوار ئایەتی یەكەمیان، باسی ئەوه دەکەن، کە رۆژیک هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان لە کوڕو مەجلیسی پیغەمبەردا ﷺ، بوون و، وەك لە هۆی هاتنە خوارەوه کەیدا

باسمان کردوه، پیغهمبهر ﷺ فہرموویہ تی: {لَيْسَ أَحَدٌ يَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ فِيهِ خَيْرٌ} (أخرجه أحمد: ۲۹۲۱، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده حسن)، واتہ: ہیچ کام لهوانہی جگہ له خوا، یان له حیاتی خوا ده پهرستری، خیریان پیوه نیه، نهوانیش گوتوویانه، ئایا تو پیت وا نیه که عیسا پیغهمبهر بووهو بهندهیه که بووه له بهنده چاکهکانی خوا، له گهل نهوهدا که نه صرانییه کان پهرستوویانه، نجا نه گهر راست بکهی، نهویش ههر وه که پهرستراوهکانی ئیمه وایه و ده بی وه که پهرستراوهکانی ئیمه بچیته دوزه خهوه! ئیدی خوا ﷺ بهو بوئنهوه، نه م ئایه ته موباره کانهی دابه زاندن.

(۱) - ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا﴾، کاتیک کوری مه پیه م به وینه هیترایهوه، سهلامی خویان له سهر بی.

(۲) - ﴿إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾، کت و پر خه لکه که ت، به هوئی به وینه هیئانهوه یهوه، کردیان به دهنکه دهنک و گاله، وشه ی: ﴿مِنْهُ﴾، یانی: (مِنْ هَذَا الْمَثَلِ)، به هوئی نهو وینه یهوه، واته: گاله گال و دهنک بهرز کردنه وه که یان لهو وینه هیئانهوه یهوه سهری گرت، ﴿يَصِدُّونَ﴾، (آی: يَضْجُونَ)، واته: دهنکیان هه لئناو، هه رایان کرد، وه که گالته کردن، وشه ی: ﴿يَصِدُّونَ﴾، خوینراویشه تهوه: (يَصْدُونَ)، به لام چ به: ﴿يَصِدُّونَ﴾ بی، چ به (يَصْدُونَ) بی، ههر به مانای (يَضْجُونَ، يَصِيحُونَ، وَيَرْفَعُونَ أَصْوَاتَهُمْ)، به مانای دهنکیان هه لئناو، گاله یان کرد، ههردووک خویندنه وه که بهو واتایه دین.

وهک (الطَّبْرِي) له ته فسیره که ی خوئی دا^(۱) ده لئ: (وَالصَّوَابُ مِنَ الْقَوْلِ فِي ذَلِكَ أَنَّهُمَا قَرَاءَتَانِ مَعْرُوفَتَانِ، وَلِغَتَانِ مَشْهُورَتَانِ مَعْنَى وَاحِدٍ، وَلَمْ نَجِدْ أَهْلَ التَّأْوِيلِ فَرَّقُوا بَيْنَ مَعْنَى ذَلِكَ إِذَا قُرِئَ بِالضَّمِّ وَالْكَسْرِ، وَلَوْ كَانَ مُخْتَلِفًا مَعْنَاهُ، لَقَدْ كَانَ الْإِخْتِلَافُ فِي تَأْوِيلِهِ بَيْنَ أَهْلِهِ مَوْجُودًا وَجُودَ اخْتِلَافِ الْقِرَاءَةِ فِيهِ بِاخْتِلَافِ اللَّغَتَيْنِ، وَلَكِنْ لَمَّا

لَمْ يَكُنْ مُخْتَلِفَ الْمَعْنَى لَمْ يَخْتَلِفُوا فِي أَنْ تَأْوِيلَهُ: يَضْجُونَ وَيَجْرَعُونَ، فَبَآئِ الْقِرَاءَتَيْنِ قَرَأَ الْقَارِئُ فَمَصِيبٌ، واتە: قسەى راست لەو هەدا ئەو هەیه، کە ئەو دووانە دوو خۆیندەنەو هە ناسراون و دوو زارى باون و یەك واتایان هەیه، هیچ کام لەوانەى قورئانیان مانا کردو، جیاوازییان نەخستۆتە نێوان مانای ئەو دوو وشەیهو، چ بە بۆر (ضَم) بخوینرتەهوە، چ بە ژیر (کسر)، چ بە (يَصْدُونَ)، چ بە (يَصْدُونَ)، هەردووکیان بە مانای (يَضْجُونَ وَيَجْرَعُونَ)، دەنگیان بەرز کردۆتەو هەو خۆیان ناپەهەت کردو و گالەیان کردو.

(۳) ﴿وَقَالُوا أَلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ﴾ هەروەها گوتیان: ئایا پەرستراوەکانى ئیمە باشتەرن یان ئەو؟ ئنجا ﴿أَلِهَتُنَا﴾ خۆیندراوەتەو ش: (أَلِهَتُنَا)، یانی: بەبى (هَمْزَةُ الْإِسْتِفْهَام) یش: (وَقَالُوا أَلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ)، پەرستراوەکانى ئیمە باشتەرن یان ئەو؟ ئەوان بینایان کردو، لەسەر فەرمايشتەکەى پیغمبەر ﷺ کە فەرموویەتى: {لَيْسَ أَحَدٌ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ فِيهِ خَيْرٌ}، (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۲۹۲۱، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده حسن)، واتە: هیچ کام لەوانەى جگە لە خوا، یان لە جیاتی خوا دەپەرستێن، خێریان پێو نیه، هەندیک دەلێن: بینا لەسەر ئەو فەرمايشتە وایان گوتو، واتە: ئەگەر هەر کەسێک کە لەگەڵ خواداو لە جیاتی خوادا بپەرستێ، خێرى پێو نەبێ، ئەو تەنیا پەرستراوەکانى ئیمە بت و سەنەمەکان و پەرستراوەکانى ئیمە ناگرێتەو، بەلکو عیسای کورێ مەریەمیش دەگرێتەو.

(۴) ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا﴾ تەنیا بۆ شەرە قسە لە دژی تۆ ئەویان بە ئموونە هیئەیهو.

(۵) ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ بەلکو ئەوان کۆمەلێکی زۆر مشتومپرکەر و زۆر چەنەبازن حەزیان بە شەرە قسەو دەمەقالتى دیت، چونکە (خَصِم)، واتە: (كَثِيرُ الْخُصُومَةِ)، کەسێک کە زۆر شەرە قسەو دیمە دیمە بکات، ﴿خَصِمُونَ﴾ یش، کۆیه کەیهتى.

(۶) ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ﴾ ئەو تەنیا بەندەیهك بوو، ئیمە چاکەمان لەگەڵى دا کرد بوو، چاکەکش کە خوا ﷻ دەیفەرموى، مەبەست پێى بەخشینی پلەى پیغمبەراییەتی.

(۷) - ﴿وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾، كەردبووشمان بە وێنەيەك بۆ وەچەي ئیسرائیل، بۆ گەلی جوولەكە، وشەي (مَثَل)، ﴿مَثَلًا﴾، (أَي: أَمْرًا عَجَبِيًّا، حَقِيقًا بِأَن يَسِيرَ بِذِكْرِهِ كَالْأَمْثَالِ السَّائِرَةِ)، واتە: حالەتتەي سەر سۆرەيئەر، شایستەي ئەو بوو، كە باس بكړی، وەك ئەو پەندانەي دەهێنرێنەو، یاخود وشەي: (مَثَلًا: أَيْ عِبْرَةً)، كەردبوومان بە پەندیك و شوینی دەرس و پەند لێوەرگرتن، چونكە عیسا عليه السلام، خوا تعالى بەبێ باب دروستی كردووە تەنیا دایكی هەيەكە مەريەمە (خوا لێی رازی بێ)، بابی دیار نیە، كەواتە: ئەو جێی هەلوەستەو پەند لێوەرگرتنە، كە دەسلاتی خوا تعالى لە دروستكردنی مەزھەبەكاندا سنووری نیە.

كە دەفەرموی: ﴿وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾، كەردبوومان بە وێنە وەك پەندیك، یاخود وەك عیبرەت بۆ بەنی ئیسرائیل، ئەمە ئەوێ لێ وەرەگێری كە عیسا عليه السلام تەنیا بۆ لای بەنی ئیسرائیل رەوانكراوە، تەنیا بۆ وەچەي یەعقوب عليه السلام، عیسا عليه السلام جگە لە بەنی ئیسرائیلی بۆ پەيامەكەي خۆي بانگ نەكردووە.

كەواتە: كە دوايی خەلكێك لە ولاتانی رۆژئاوا و ئوروپای ئیستا، كە كاتی خۆي رۆمیان پێ گوتووە، لە یۆنان و، لە شوێنەكانی دیکەدا، شوینی عیسا عليه السلام كەوتوون، لە راستیدا هەر لە خۆیانەو شوینی كەوتوون، بەلام عیسا پیغەمبەرێك بوو، تايبەت بۆ گەلی ئیسرائیل رەوانە كراوە، هەم لێردا وا دەفەرموی، هەم لە سوورەتی (الصّف) دا: ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَبْنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ النُّورِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ﴾ (٦) واتە: یاد بكەو كە عیسا كۆری مەريەم گوتی: ئەي بەنی ئیسرائیل! من رەوانە كراوی خوام بۆ لای ئێو، بەراستدانەري ئەو تەوراتەم كە لە پیش دەستی منەو نێردراوە، مۆژدەشتان پێدەدەم بە پیغەمبەرێك لە دواي من دێ، ناوی ئەحمەدە عليه السلام.

(۸) - ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ﴾، ئەگەر ویستباشمان ئیمە لە ئێو هەندیك فریشتەمان دەگیران، واتە: هەندیك لە ئێو مان دەكردنە فریشتە، لە زەویدا دەبوونە نیشتەجێ و جیداری ئێو، یاخود هەندیکیان لە دواي هەندیکیان

دەھاتن، ھەردوو واتابەكەى ھەن. ﴿يَخْلُقُونَ﴾ (أَنْ يَخْلُقُونَكُمْ)، دەبوونە جیئشینی ئیو، یاخود: ﴿يَخْلُقُونَ﴾، واتە: (يَخْلِفُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا)، ھەندیکیان دەبوونە جیئشینی ھەندیکیان، بە دواى یەکدا دەھاتن.

کەواتە: ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ﴾، سى واتای ھەن:

أ- واتە: ھەندیکتانمان دەکردن بە فریشتە.

ب- دەمانتوانی لە وەچەى ئیو فریشتان پەیدا بکەین.

ج- لە جیى ئیو فریشتەمان دادەنان.

وهك خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ﴾ (٣٨) ﴿التوبة﴾، (أَي: بَدَلًا مِنَ الْآخِرَةِ)، ئایا ژيانى دنیاتان ھەلبژارد بەسەر (مەنزلگای) دواى دا، واتە: دەسەلاتى خوا سنوورى نیو ھەموو شتى پى دەكرى، كە ئیستاش وایكردو، ئیو ش بى و، فریشتەش بى و، جندیش بى، ئیو رۆلى خۆتان دەگیرن، فریشتەش رۆلى خۆیان دەگیرن، ھەروەك جندیش كە لەسەر زەوین، ئەوانیش رۆلى خۆیان دەگیرن.

(٩)- ﴿وَإِنَّهُ لَعَلَّمَ لِّلسَّاعَةِ﴾، بە دنیایى ئەو زانیارییە بۆ ئاخیر زەمان (ساعة)، ئەمە دوو واتای ھەن:

١- عیسا ﷺ ھۆکارە بۆ زانیاری ھەبوون بە ئاخیر زەمان، كە مەبەست پى دابەزینیەتى، بەر لەوێ ئاخیر زەمان بى، واتە: كاتى عیسا ﷺ دادەبەزى بۆ سەر زەوى، لە ئاسمان دادەبەزى، ئەو دەزانى كە كۆتایى ھاتنى ژيانى مروڤ لەسەر زەوى، زۆر نزیك بۆتەو، ئەم رایە لە عەبدوللای كورى عەباس و موجاهیدو قەتادەو (خوا لیان رازی بى)، گیردراو تەو واتە: راناو: ﴿وَإِنَّهُ﴾، دەچیتەو بۆ عیسا ﷺ. (١)

٢- رایەكى دیکە ھەیه، كە راناو: ﴿وَإِنَّهُ﴾، دەچیتەو بۆ قورئان، (أَي: الْقُرْآنَ عِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ)، زانیارییە ھۆکاری زانیارییە دەربارەى ئاخیر زەمان، واتە: قورئان ھۆکاری زانیاری ھەبوونە بە رۆژى دواى بە گشتى، یاخود بە ئاخیر زەمان، چونكە وشەى

(١) دواى لەو بارەو سى دەقى سونەت دینین

(ساعة) به کاتیکی دیاریبکراو ده گوتری، که ئاخیر زهمانی تیدا دی، یاخود قیامهتی تیدا دی. یاخود ههردوو قوناغی ئاخیر زهمان و قیامهتی تیدا دین، له رۆژی دوایی دا، ئهه رایهش ههسن و قهتادهو ئیبنو جوبهیر پهسندیان کردوه، چونکه له نیو قورئان دا ئهه بهلگه جوړاو جوړانه ههن، بو ئیسپاتی ئهوه که زیندوو کرانهوهو سزاو پاداشت ههیه.

(۱۰) - ﴿فَلَا تَمُرَّتْ بِهَا﴾ واته: تیدا دوو دل مهبن، له باره ی (ساعة)هوه دوو دل مهبن، (الإمراء: الشك)، دوو دلی.

(۱۱) - ﴿وَاتَّبِعُونِ﴾ ههروهها شوینم بکهون، (إِتَّبِعُوا مَا أَرْسَلْتُ إِلَيْكُمْ مِنْ كَلَامِي وَرَسُولِي)، شوین ئهوه بکهون، که بوم ناردوون له فهرمایشته کهم و رهوانه کراوه کهم، ئنجا تهگهر وایی، ئهوه راستهوخو فهرمایشتی خوایه، یاخود: لیره دا وشه ی (قُل) که به سیاق و سهلیقه دهزانری، قرتتیره، یانی: (قُلِ اتَّبِعُونِ) ئه ی پیغه مبه ر ﷺ ئه ی موحه ممه دا! بلی: شوینم بکهون، ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ ئه مه ری راسته، که واته: ده گونجی، ﴿وَاتَّبِعُونِ﴾ فهرمایشتی پیغه مبه ر ﷺ بی و، خوا ﷺ له سه ر زمان ی ئه وه فهرموویه تی.

(۱۲) - ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ ئا ئه مه ری راسته، واته: قورئان ری راسته، یاخود: خوا به یه کگرتن و ته نیا به ندایه تی بو خوا کردن، یاخود ئایینی ئیسلام به گشتی، ری راسته، هه موویان ده گرته وه.

(۱۳) - ﴿وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ﴾ با شهیتانیش لاتان نه دات، لاریتان نه کات، هه تله تان نه کات، ﴿وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ﴾ وهك ئه وه وایه، که له عه ره بییدا ده گوتری: (لَا أَعْرِفَنَّكَ تَفَعَّلْ كَذَا)، یان (لَا أَلْفَيْنَكَ فِي مَوْضِعٍ كَذَا)، نه زانم تو ئه وه ت کردبی، یان: نه تبینم له فلان شوین، واته: ئه وه مه کهو له فلان شوین مه به، لیره ش واته: له خوتان وریابن و با شهیتان لاتان نه دات.

(۱۴) - ﴿إِنَّهُ لَكُمُ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ به دلنایی ئه وه بو ئیوه دوژمنیکی ئاشکرایه، ئه مه هوکار دوژی (تعلیل) ه، بو ئه وه ی رابرد، واته: چونکه ئه وه بو ئیوه دوژمنیکی ئاشکرایه، ده بی له خوتان وریا بن، ته گهرنا له راسته شه قامی خوا لاتان ده دات.

هه نديک ورده کاریی مانای (وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا)

(الطَّبْرِي) له ته فسیره که ی خوئی دا ده لئی: (وَلَمَّا شَبَّ اللَّهُ عِيسَى فِي إِحْدَاثِهِ وَإِنْشَائِهِ إِيَّاهُ مِنْ غَيْرِ فَحَلٍ بِأَدَمَ، فَمَثَّلَهُ بِهِ بِأَنَّهُ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ مِنْ غَيْرِ فَحَلٍ، إِذَا قَوْمُكَ يَا مُحَمَّدُ مِنْ ذَلِكَ يَضْجُونَ وَيَقُولُونَ: مَا يُرِيدُ مُحَمَّدٌ مِنَّا إِلَّا أَنْ نَتَّخِذَهُ إِلَهًا نَعْبُدُهُ، كَمَا عَبَدَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحَ)^(۱).

واته: دواى ئه وهى خوا ﷺ، له وه دا كه عيساي هيناو ته دى و پيگه ياندوه، به بئى هه بوونى باب، چواندوو يه تى به ئاده مه وه، كه ئاده ميش نه بابى هه بووه و نه دا يك، (له سوورته تى (آل عمران) دا، ده فهرموئى: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ۵۹، خه لكه كه ت، ئه ي موحه ممه د! ﷺ به هوئى ئه وه وه كرديان به هه راو گاله و گوتيان: موحه ممه د ئه وهى له ئيمه ده وئى، كه بيگرين به په رستراو، هه روه ك چوئن نه صرانييه كان مه سيح ده په رستن.

هه ر (الطَّبْرِي) له ته فسیره که ی خوئیدا^(۲)، رايه كى ديكه ديئى، ده لئى: (بَلْ عَنَى بِذَلِكَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ﴾ ۹۸ الْأَنْبِيَاءَ، قِيلَ الْمُشْرِكِينَ عِنْدَ نُزُولِهَا: قَدْ رَضِينَا بِأَنْ تَكُونَ إِلَهَتُنَا مَعَ عِيسَى وَعَزِيرٍ وَالْمَلَائِكَةِ، لِأَنَّ كُلَّ هَؤُلَاءِ مِمَّا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ).

واته: به لكو مه به ست لهم ويته هينا نه وه يه، فه رمايشتى خوايه كه فه رمووى: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ﴾

(۱) جامع البيان، برقم: ۳۰۹۶۸.

(۲) جامع البيان، برقم: ۳۰۹۷۱.

﴿ ۹۸ ﴾ الأنبياء، قسه ی هاوبهش بو خوا دانه ره کان، له کاتی دابه زینی نهو
 ټایه ته ی سووړه تی (الأنبياء)، که گوتیان: ټیمه رازیین، په رستراوه کانی ټیمهش
 له گه ل عيساو عوزه یرو فریشته کاندا بن، چونکه هه موو نه وانه له جیاتی خواو،
 له گه ل خواو دا په رستراون.

ده شگونجی به هو ی نهو فهرموود هیه ی پیغه مبه ره وه ﷺ بوو بی، که له هو ی
 هاتنه خواره وه که ی دا باس مان کرد، که ده فهرمو ی: {لَيْسَ أَحَدٌ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ
 اللَّهِ فِيهِ خَيْرٌ}، واته: هیچ کامه له وانه ی جگه له خوا، یان له جیاتی خوا
 ده په رستری، خیریان پیوه نیه.

(القرطبي)، له ته فسیره که ی خویدا^(۱) ناوا له باره ی نهو ټایه تانه وه قسه
 ده کات، ده لی: {لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿ ۹۹ ﴾ وَسَلَّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ
 دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ ﴿ ۱۰۰ ﴾ الزخرف، تعلق المشرکون بأمر عيسى، قالوا: مَا
 يُرِيدُ مُحَمَّدٌ إِلَّا أَنْ نَتَّخِذَهُ إِلَهًا كَمَا اتَّخَذَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ إِلَهًا، وَعَنْ مُجَاهِدٍ
 قَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا قَالَتْ: أَنْ مُحَمَّدًا يُرِيدُ أَنْ نَعْبُدَهُ كَمَا عَبَدَ قَوْمُ عِيسَى، عِيسَى، فَأَنْزَلَ
 اللَّهُ هَذِهِ الْآيَةَ..}

واته: قه تاده گوتوویه تی: کاتیک خوا ﷺ نهو ټایه ته ی دابه زاند، که هه ر
 له سووړه تی (الزخرف) دا هاتوه: (لهو پیغه مبه رانه ی له پیش تو دا په و امان
 کردوون بپرسه، ټایا جگه له (خوا ی) به به زه یی، په رستراو ایکی دیکه مان داناون
 بپه رستری؟) هاوبهش بو خوا دانه ره کان عيسایان علیهم السلام کرده بیانوو، گوتیان:
 موحه ممد ﷺ ده یه و ی ټیمه به په رستراو ی بگرین، وه ک چو ن نه صرانییه کان
 کوړی مه په میان به په رستراو گرت، هه روه ها له مواهیده وه هاتوه، که
 گوتوویه تی: قوړه یشیه کان گوتیان: موحه ممد ده یه و ی بپه رستری، وه ک چو ن
 گه لی عيسایان په رست، خواش ﷺ نهو ټایه ته ی نارده خواو.

(الْقُرْطُبِي) رېوايه تېكى دېكه^(۱)، هەر لەو بارهوه دىنى: (قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَرَادَ بِهِ مُنَاطَرَةَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي شَأْنِ عِيسَى)، واتە: عەبدوللای کورێ عەبباس (خوا لێیان رازی بێ)، گوتووێتی: خوا ﷺ مەبەستی لەو وێنە هێنانەوهیە، ئەو وتووێژەى عەبدوللای کورێ زەبعەریی بوو لەگەڵ پیغەمبەرەدا ﷺ لە بارەى عیساوه، کە پێی گوت: ئایا تۆ پێت وایە عیسا ﷺ پیغەمبەری خوا بوو، بەندەیهکی چاکی خوا بوو؟ پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: بێ، گوتی: مادام هەموو ئەوانەى لە جیاتى خوا ﷺ دەپەرستێن بچنە دۆزەخ، دەبێ عیسا بچیتە دۆزەخ!.

هەلبەتە ئەو ھۆکارانە ھەموویان گونجاون، چ بەھۆی فەرماشتەکەى پیغەمبەرەوه ﷺ بوو بێ، چ بەھۆی ئایەتەکەى سوورەتى (الأنبياء) ھو بوو بێ، چ بەھۆی ئایەتەکەى سوورەتى (آل عمران) ھو بوو بێ، گرنگ ئەوێە ھاوبەش بوو خوا دانەرەکان، ئەو کە پەرستراوەکان لەگەڵ پەرستەرەکانیاندا دەچنە دۆزەخەوه، کردوویانە بە بەلگەو دەستەچیلەى ئەو: عیساو عوزەیرو فریشتەکانیش کە دەپەرستێن، دەبێ بچنە دۆزەخەوه، بەلام بێگومان پێوانە (قیاس) کردنەکیان لە جێى خۆیدا نیەو، ئەمە لە زمانى عەرەبییدا پێى دەگوتری: (قِيَاسٌ مَعَ الْفَارِقِ)، پێوانەکردن لەگەڵ جیاوازیى دا، یان کوردەواریى دەلێن: قیاسى کەشکى لە مەشکى، چونکە:

۱- خوا ﷺ لە ئایەتەکەدا دەفەرموێ: **إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ** ﴿۹۸﴾ (الأنبياء، ئێوەو ئەو شتانەى دەیانپەرستن، نەیفەرمو: ئێوەو ئەو کەسانە، (مَا) بوو شتانە، ئەک بوو شەخسان، نەیفەرمو: (إِنَّكُمْ وَمَنْ تَعْبُدُونَ)، کەواتە: مەبەست پێى پەیکەر و بت و سەنەم و ئەو شتانە بوون کە پەرستوویانن.

۲- خوا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لیره دا که وا ده فهرموئ، ههر لهو سیاقه شدا، ده فهرموئ: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ﴾ (۹۸) لَوَ كَانَتْ هَؤُلَاءِ عَالِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۹۹﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿۱۰۰﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿۱۰۱﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿۱۰۲﴾ لَا يَحْزَنُهُمْ أَفْزَعُ الْأَكْبَرُ وَلَنُنْقَلَهُمُ الْمَلَأِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۱۰۳﴾ (الأنبياء)، فهرموویه تی: به دلنیا یی ئیوه و ئه و شتانه ی ده یان په رستن له جیات ی خوا، ده بنه سووته مه نیی دۆزه خ، ئیوه ده یچنه نیوی، ئه گهر ئه وانه ش په رستراو بوونایه، نه ده چوونه نیو دۆزه خ، هه موویان تیتیدا هه می شه یی ده بن، له ویدا هه ناسه دانه ویه یان هه یه، (هه ناسه دانه ویه ی زور به زه حمه ت)، ئه وان له ویدا نابیستن، به دلنیا یی ئه وانه ی پی شتر چاکه یان له لایه ن ئیمه وه بو بریار دراوه، ئه وانه له دۆزه خ دوور خراوه ن و گو یان له هه ست و خوستی دۆزه خیش نابی، (گو یان له قرچه قرچی ئاگره که شی نابی)، له وه دا که نه فسه کانیا ن ئاره زووی ده که ن، تیتیدا ده می ننه وه و، راجله کینی گه وره، دلته نگیان ناکات، فری شته کان پی شوازیان لی ده که ن، پیان ده لین: ئه وه ئه و روژه بوو، که به لیتان پی دراوه و گفتان پی درا، که واته: ههر لهو سیاقه دا خوا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وه لامی ئه و قسانه ی داوه ته وه.

قورئانی ش و فهرمای شتی پیغه مبه ریش وَالَّذِينَ آمَنُوا، ههر قسه یه کی دیکه ش، نابی لیك دابر ئی، به لکو ده بی پیشکه ووتوو و په یوه ست بوو (سابق ولاحق)، ئه وه ی پی شی هاتوه و ئه وه ی دوایی، هه مووی پی که وه سه رنج بدری، ئه گه رنا ههر قسه یه ک قلت و بری بکه ی، پی شه وه ی بی نی و دواییه که ی نه هی نی، یان: هی دوایی بی نی و هی پی شه وه ی نادیده بگری، ههر هه له ده رده چی، وه ک ئایه ته که ی سوورته تی: (الماعون) که خوا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ده فهرموئ: ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ (۴) سزای سه خت بو نو یژ که ران، به لام دواییه که ی له گه ل نه لی: ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ

صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥٠﴾، ئەوانەى لە نوێژەکانیان بێتاگان، بێگومان مانایەكەى هەلە دەردەچێ، یان ئایەتەكەى سوورەتى (النساء) كە دەفەرموێ: ﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ﴾ ﴿٤٣﴾، ئەگەر لەسەر (لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ) بوەستى، هەلەیه، چونكە خوا فەرمووێهێتى: بە سەرخۆشى توخنى نوێژى مەكەون، نەیفەرموێ: توخنى نوێژى مەكەون.

ئنجبا با چوار فەرمايشتیش لە بارەى ئەم ئایەتانەوه، بێنین:

۱- {عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ؓ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أُوْتُوا الْجَدَلُ، ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ ﴿٥٨﴾ (الزخرف)، (أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهَ: ٤٨، وَأَحْمَدُ: ٢٢٢٥٨، تَعْلِيقُ شُعَيْبِ الأَرْنَؤُوط: حَدِيثٌ حَسَنٌ بِطَرَقِهِ وَشَوَاهِدِهِ).

واتە: ئەبوو ئومامە ؓ، دەلى: پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی هیچ كۆمەلىك، دواى ئەوهى پێنمایى و پى راست پێشاندرايان پێدراوه، گومرا نەبوون، مەگەر بەهوى شەرە قسەو، مشتومپرەوه (كە هەر كامىكیان بیهوى قسەى خوى سەرکەوێ، بى ئەوهى تەماشایكەن، داخۆ هەق لە كوێه).

چونكە وهك لە شیکردنەوهى مانای وشەکاندا هینامان، (جدال) ئەوهیه دوو كەس، هەر كامىكیان بیهوى ئەوى دیکە بخات، دەگوێرێ: (الجدال: الأرض الصلبة) زهوییهكى سەخت، كە دوو كەس زۆران دەگرن، ملانە دەگرن و هەر كامىكیان دەیهوى ئەوى دیکە بخاتە سەر زهوى، (جدال) یش لەوهوه هاتوه، هەر بۆیه لە ئیسلامدا (جدال) مەگەر بە ناچارى، ئەگەرنا بە شتىكى ناپەسند داندراوه، بەلام وتووێژو گفتوگۆ (حوار) پەسندە.

۲- پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَاتٍ، أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ، وَأَنَا أَوَّلُ النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ نَازِلٌ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَاعْرِفُوهُ: رَجُلٌ مَرْبُوعٌ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ، عَلَيْهِ ثَوْبَانِ مُمَصَّرَانِ كَأَنَّ رَأْسَهُ يَقْطَرُ، وَإِنْ لَمْ يُصْبَهُ بَلَلٌ، فَيَدُقُّ

الصَّليبِ، وَيَقْتُلُ الْخَنَزِيرَ، وَيَصْعُقُ الْجُزْيَةَ، وَيَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْإِسْلَامِ} (أخرجه أحمد: ۹۲۷۰).
 واته: پیغمبه‌ران بران، دایکانیان جوړاو جوړن، به لām یه ک ئاینیان هه‌یه، (وه ک چوڼ
 پیاوړیک چه‌ند هاوسه‌ریکی هه‌ن، مندال‌ه کانی بابیان یه‌که، به لām دایکیان جیان)، منیش
 نزیکترین که‌سم و له پیشتیرین که‌سم له عیسای کوری مه‌ریه‌مه‌وه، چونکه له نیوان من
 و ئه‌ودا هیچ پیغمبه‌ریک نه‌بووه، ئه‌ویش داده‌به‌زی (له ئاسمان)، که دیتتان بیناسن
 پیاوړیک ده‌سته‌یه به لای سوورو سپی دا، دوو پوڅاکی (مَمَصْرَی) له به‌ردان سه‌ری به‌بی
 ته‌ربوون وه ک ئاوی لی بتکی، خاچ ده‌شکینتی، (ئهو خاچه‌ی ئیستا نه‌صرانییه‌کان له ملی
 ده‌که‌ن و به پیروزی ده‌گرن)، به‌راز ده‌کوژی و، سه‌رانه لا ده‌بات و خه‌لک بو ئیسلام
 بانگ ده‌کات.

واته: هه‌ر ئهو شه‌ریعه‌ته‌ی پیغمبه‌ر موحه‌ممده ﷺ هی‌ناو‌یه‌تی، عیسا ﷺ
 هه‌ر ئهو ته‌به‌ن‌یی ده‌کات، له دوا‌ی پیغمبه‌ری خاته‌مه‌وه، هیچ پیغمبه‌ریک
 نایه‌ت، عیسا‌ش پیغمبه‌ریکی پیشت‌ره‌و له ئاسمان‌ه‌وه داده‌به‌زی و، شه‌ریعه‌تی
 پیغمبه‌ری کو‌تایی جیبه‌جی ده‌کات.

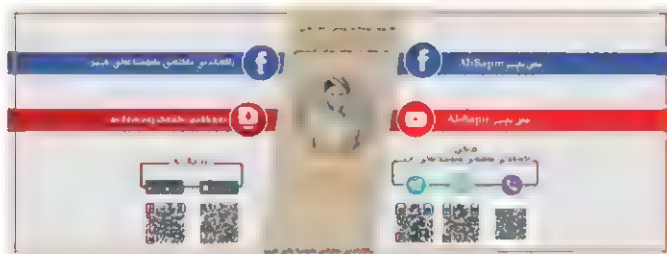
۳- {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَاللَّهِ لَيَنْزِلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا، فَلْيَكْسِرَنَّ
 الصَّليبَ، وَلْيَقْتُلَنَّ الْخَنَزِيرَ، وَلْيَصْعُقَنَّ الْجُزْيَةَ، وَلْيَتْرَكَنَّ الْقِلَاصَ، فَلَا يُسْعَى عَلَيْهَا، وَلْيَذْهَبَنَّ
 الشُّحْنَاءُ وَالتَّبَاعُضُ وَالتَّحَاسُدُ، وَلْيَدْعُوَنَّ إِلَى الْمَالِ، فَلَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ} (أخرجه البخاري: ۲۲۲۲،
 ومسلم: ۱۵۵، والترمذي: ۲۲۳۳، وابن ماجه: ۴۰۷۸ وأبي عوانة: ۳۱۳، غيرهم).

واته: ئه‌بوو هو‌ره‌یره ﷺ، ده‌لی: پیغمبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رموی: عیسای کوری
 مه‌ریه‌م وه ک حاکم‌یکی داد‌گه‌ر داده‌به‌زی (له ئاسمان)، خاچ ده‌شکینتی و به‌راز
 ده‌کوژی، (که ئیستا نه‌صرانییه‌کان، له ئه‌نجامی لادان له دینی خواوه، گوشتی
 به‌رازیان په‌وا کردوه، مه‌ییان په‌وا کردوه، زینایان په‌وا کردوه) و، سه‌رانه لاده‌بات،
 (واته: که‌س نام‌ینتی وه ک خوا‌ه‌ن کتیب سه‌رانه‌یان لی وه‌رب‌گیري، هه‌موو خه‌لک
 دیت‌ه ژیر سیبه‌ری ئیسلام‌ه‌وه) و، حوشت‌ری زو‌رباش واز لی‌ده‌ه‌یت‌ین، که‌س سواریان

نابى بۆ ئىش و كار، (مال و سامان زۆر دەبى)، كىنە و پىق لە يەكدى ھەستان و ھەسوودىي بە يەكدىي بىردن نامىنى، عيسا عليه السلام بانگ دەكات بۆ مال و سامان، كە خەلك وەرىيگىرى، بەلام كەس لىي وەرنەگىرى، (خەلك لەو كاتەدا دەولەمەندو بىي نياز دەبن لەو ھى ھەدەقە و زەكات وەرىگىرن).

۴- {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ، وَإِمَامُكُمْ مِنْكُمْ»} (أخرجه البخاري: ۳۴۴۹، ومسلم: ۱۵۵)، واتە: ئەبوو ھورەيرە رضي الله عنه دەلى: پىغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرموى: ھالتان چۆن دەبى، كاتىك كورى مەريەم دادەبەزىتە نىوتان و، پىشەوايەكەتان لە خۆتان دەبى!

واتە: ئەو كەسەي پىشەنوڤىيتان بۆ دەكات، ھەر لە خۆتان دەبى، (ئىمامەكە قامەتى نوڤز كەردنى بۆ كراو، دەلى: ئەي عيساى مەسىح! پىشەكەو، دەلى: نەخىر مادام قامەت بۆ تۆ كراو، تۆ ئىمامەتتەكە بکە).

مه سه له ی دوو هم:

دواى ئه وهى عيسا عليه السلام به لگه روښنه كاني هينان، به خه لكه كهى راگه ياندوه كه: حيكمه تى بو هينان و، پوونكر دنه وهى هه نديك له راجيايه كاني پييراگه ياندوون، پيشيراگه ياندوون كه ته نيا خوا په روه ردگارى خوښى و ئه وانيشه، كه چى په پره وانى به رنامه كهى دواى خو، بوونه چندان حيزب و تا قمى پيكه وه ناكوكى جوړاو جوړو، سه رنه جام سزاي دادگه رانهى خوا له سه ر سته مكارانيان پيوست بو:

خوا عليه السلام ده فهرموى: ﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأَيِّنْ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ^(٦٣) إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ^(٦٤) فَأَخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ إِلِيمٍ ^(٦٥)﴾

شيكر دنه وهى ئه م ئايه تانه، له نو برگه دا:

(۱)- ﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ﴾، كاتيك عيسا عليه السلام به لگه روښنه كاني هينان، (البَيِّنَات: الْمُعْجَزَات، أَوْ آيَاتُ الْإِنْجِيل، أَوْ الشَّرَائِع)، به لگه روښنه كان، ده گونجى مه به ست موعجيزه كاني بى، وهك زيندوو كردنه وهى مردوو، چاكر دنه وهى نه خوښى گول و به لهك و كهرو كويړى زگماك و تا دوايى، ده شگونجى مه به ست ئايه ته كان و پرسته كاني ئينجيل بى، ده شگونجى مه به ست ئه و حوكمه شه رعييه روښانه بى كه هيناونى.

(۲)- ﴿قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ﴾، (كاتيك عيسا عليه السلام به لگه روښنه كاني هينان)، فهرموى: به دنيايى حيكمه تم بو هينان، حيكمه ت ئه گهر هانه وى به يهك وشه ماناي بكهين، واته: دانايى، كارامه يى، ليزانيى، به لام له راستييدا (حيكمه ت) وهك له ئايه ته كاني سووړه تى (الإسراء) وهرده گيرى و، له ته فسيړى سووړه تى (الإسراء) دا باسما

کردوه، بریتیه له خوۆ رازاندنهوه به سیفەتە بهرزو جوانهکان و، له خوۆ دارینی سیفەتە نزم و پەست و خراپەکان، چونکە خوا ﷻ دواى ئەوهی له ئایەتەکانی: (۲۲ - ۳۹)دا، بیست و چوار (۲۴) خەسلەت باس دەکات، دوازدە (۱۲)یان بهرزو پەسندو چاک و، دوازدە (۱۲)شیان نزم و پەست و خراپ، دواى دەفەرموى: ﴿ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۝۳۹﴾، ئەوه ئەو حیکمەتەیه که پەرورەدگارت بوى سروش کردووی.

کهواتە: حیکمەت بریتیه له خوۆ رازاندنهوه به سیفەتە بهرزو پەسندەکان و، خوۆ بژارکردن له سیفەتە نزم و خراپەکان.

بەلام زانایان و توێژەرەوان هەندیکیان گوتووایانە: حیکمەت واتە: شەریعەت، هەندیکیان گوتووایانە: ئەو ئینجیلەى که حیکمەت دەگرێتە خوۆ، چونکە تەورات بریتی بووه له بەرنامەیهك که هەموو پیغمبەرانی بەنوو ئیسپرائیل کاریان پیکردوه، بەلام ئینجیل کۆمەڵیک ئامۆژگاریی رووحی و پەروشت و ئاکاری بهرزو پەسندی تێدان.

۳- ﴿وَلَا يَنْبَغُ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْلِفُونَ فِيهِ﴾ (هەرورەها هاتووم) تاکو، هەندیک لەوهی تێیدا کهوتوونە راجیایی، بۆتان روون بکه‌مه‌وه.

۴- ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾، دەجا پارێز له خوا بکه‌ن و، فەرمانبەریی من بکه‌ن، پارێز له خوا بکه‌ن به شوێنکه‌وتنی کتێبه‌که‌ی و، فەرمانبەریی من بکه‌ن، به‌وه که رێبازەکه‌م بگرن.

لێره‌دا هەم (طَبَرِي)، هەم هەندیک له توێژەرەوانی دیکه، له روونکردنه‌وه‌ی ئەو قسه‌یه‌دا، که عیسا ﷺ فەرموویه‌تی: ﴿وَلَا يَنْبَغُ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْلِفُونَ فِيهِ﴾، تاکو ئەوه‌ی تێیدا کهوتوونە راجیایی بۆتان روون بکه‌مه‌وه، گوتووایانە: (الْأُمُور الدُّنْيَا لَا الدُّنْيَا)، کاروباری ئایینی نه‌ك کاروباری دنیایی، بەلام ئەوه قسه‌یه‌که هەر له‌خووه کردووایانە، ئنجا (طَبَرِي)ه، یان هەر که‌سیکی دیکه‌یه، چونکە عیسا ﷺ نه‌یگوتوه: کاروباری دینیتان بوو روون ده‌که‌مه‌وه، له

هی دنیایی ده گه پریم، دینیش بو ریځخستنی دنیا هاتوه، کهواته: ټه و قسه یه هه رچه نده (طبری) و ژماره یه که له تویره روان که په نگه لهویان وه رگرتبی، هیناویانه، به لام له راستیدا قسه یه که له جی خویدا نیه.

(۵) ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ﴾ به دنیایی بهس خوا په روه ردگاری من و ټیوه شه.

(۶) ﴿فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ ئنجا به ندایه تی ته نیا بو خوا بکه ن، ئا ټه مه ری راسته.

که ده فهرموئ: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾، ټه م راستیه له سووړه تی (آل عمران)، ټایه تی (۵۱) دا هاتوه، له سووړه تی (المائدة)، ټایه تی (۱۱۷) دا هاتوه، له سووړه تی (مریم) ټایه تی (۳۶) دا هاتوه، له سووړه تی (الزخرف) ټایه تی (۶۵) ش دا هاتوه، واته: له چوار شوین له قورټاندا دوو باره بوته وه، ټه وهش بهر په رچدانه وهی نه صرانییه کانه، که ده لټن: عیسا کوری خوا یه، به شیکه له خوا، یان به شیک له په روه ردگاری تی هیه، ټه وه هه مووی بهر په رچدانه وهی ټه و قسانه ی ټه وانه، خوا ﷺ زانیویه تی نه صرانییه کان به زوری ټه وه ده بیته هوئ گومرایان، بو یه ټه و راستیه ی له چوار شوین له قورټاندا دوو باره کردو ته وه، سووړه ته کانی: (آل عمران، المائدة، مریم، الزخرف)، [به دنیایی هه ر خوا په روه ردگاری من و ټیوه شه، بیهرستن، ئا ټه وه ری راسته].

به لام بگوترئ: عیسا کوری خوا یه، یان یه کیکه له سییه کان، ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّكَ اللَّهُ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ...﴾ (المائدة، به ته ټکید ټه وه شیرک و بیروایه.

(۷) ﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾ حیزبه کان و، کو مه له کان، له ټیو خویندا که و تنه راجیایی، (الأحزاب: الفرق النضرائیه الکثیره)، (الأحزاب) مه به ست پی ده سته و تاقمه زوره کانی نه صرانییه کانه.

- (۸) - ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾، ئنجا سزای سەخت بۆ ئەوانەى ستهمیان کرد.
- (۹) - ﴿مِنْ عَذَابٍ يَوْمِ الْيَمِّ﴾، لە ئازار پۆژیکى بە ئیش، لە سووپرەتى (مَرِيَم) دا دەفەرموئ: ﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (۳۷) حیزبەکان، (تاقمەکانى ئیو نەصرانییهکان)، لەنیو خۆیاندا کەوتنە پاجیایی، ئنجا سزای سەخت بۆ ئەوانەى بپیروان، لە دیمەنى پۆژیکى مەزندا، بەلام لیڤەدا دەفەرموئ: ﴿مِنْ عَذَابٍ يَوْمِ الْيَمِّ﴾، ئەمەش یانى: ئەو پۆژە هەم پۆژیکى بە ئیش، هەم پۆژیکى مەزنەو، دیمەنیکی زۆر سامناکی مەزنى هەیه.
- لیڤەدا دەفەرموئ: ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾، بەلام ئەوئ دەفەرموئ: ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾، بۆ ئەوئ بزانرئ: ئەوانە هەم بپیروا بوون و، هەم ستهمکاریش بوون.
- زانایان زۆریان قسە کردووە لە بارەى حیزب و دەستەو تاقمەکانى نەصرانییهکانەو، هەندیکیان گوتوویانە: ئەوانە چوار تاقم بوون:
- ۱- (النَّسْطُورِيَّةُ)، کە گوتوویانە: عیسا کورێ خوایه.
- ۲- (الْيَعْقَابِيَّةُ)، کە گوتوویانە: عیسا هەر بۆ خۆی خوایه.
- ۳- (الْمَلِكَانِيَّةُ)، کە گوتوویانە: عیسا سییهى سییهکانە، (ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ)، کە ئەمانە کاسۆلیکەکانن، گوتوویانە: (الْأَب، الْإِبْن، الرُّوحُ الْقُدُس)، باب و کورو گیانی پیروژ، باب خوایه، کور عیسایە، گیانی پیروژ جییریلە، گوتوویانە: خوا لە سى بەشان پێك دى، کە پێیان دەلێن: (الْأَقَانِيْمُ الثَّلَاثَةُ)، سى پێکهاوەکان.
- ۴- (الْأَرِيْسِيَّةُ)، ئەم کۆمەلە تەفسیرەکان کە مەتر باسیان کردوون، بەلام لە فەرمايشتى پیغەمبەردا ﷺ هاتووە، خۆم لیڤەدا هیڤام، ئەگەرنا بە زۆرى تەفسیرەکان ئەو سییهى باسم کردن، باسیان کردوون، بەلام بە دنیایی ئەوئ چوارەمیان، پیشتى زۆرىنە بوون، کە گوتوویانە: عیسا بەندەى خواو رەوانەکراوى خوایه، هەر بۆیەش پیغەمبەر ﷺ، کە

نامە دەنووسی بۆ ھېرەقل دەنووسی: {أَسْلِمَ تَسْلَمَ وَأَسْلِمَ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، وَإِنْ تَوَلَّيْتَ، فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ} ^(۱)، واتە: مسولمان بە سەلامەت دەبی و، مسولمان بە خوا دوو جار پاداشت دەداتەو، ئەگەر پشت ھەلبەکی (پروا نەھیتی)، بە دلنایبی گوناھو تۆبالی ئەریسییەکان لە ئەستۆی تۆیە!

واتە: ئەوانە ی کە بەندایەتیان بۆ خوا کردو، عیسیان بە پیغەمبەری خوا زانیو، گوناھی ئەوان لە ئەستۆی تۆدا دەبی، چونکە ئەگەر تۆ ئیسلام قبوڵ نەکە، ئەوانە لە سەر پێیەکی راستن، دوا ی دەچەوسێننەو، بە زۆر سیانە (ئالوژ)یان بە سەردا دەسەپنێ و، گوناھی وان لە ئەستۆی تۆدا دەبی.

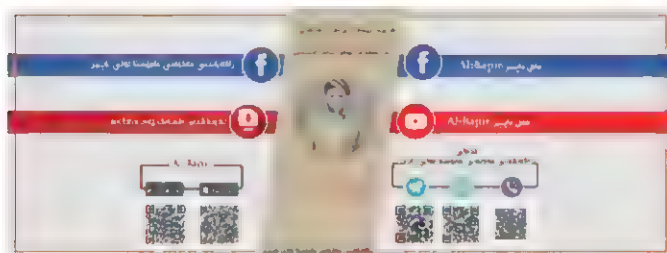
لە کۆبوونەو (نیقە)دا کە لە سالی (۳۲۵) زایینی دا، لەلایەن (قسطنطین) ھو بەسترا، بە رەسمی (ئالوژ)ی تەبەننی کرد، کە پەرستراو سییەو، سی بەشە: خواو کورو گیانی پیروژ، بۆیەش زانیان گوتوویانە: (تَرَوُمَتِ النَّصْرَانِيَّةُ، وَلَمْ يَتَنَصَّرِ الرُّومُ)، نەصرانییەت رۆمایەتی قبوڵ کرد، نەك رۆم نەصرانییەت قبوڵ بکات، رۆم نەصرانییەت و مەسیحیەتی عیسی عليه السلام ھەرنەگرت و تەبەننی نەکرد، بەلکو نەصرانییەت تەنازولی کرد بۆ فیکرە ی رۆمەکان، کە ھاوبەش بۆ خوادانان (الإشراك بالله) بوو.

ئیمە بەسەرھاتی چۆنیەتی لە پێ لادرا نی ئایینی مەسیح، لە راستە شەقامی تەوحید، بەرھەو شیرک و سی پەرستراوی، لە مەوسووعە ی: (درەوشاویدی ئیمان و پووچەلی ئیلحاد لەبەر تیشکی زگماک و عەقل و زانست و ھەحیی دا)، لە ژێر ناوونیشانی: (سەر گوزشتە ی سەرھەلدانی ئیلحاد لە رۆژئاوا دا)، باسمان کردو، ھەروەھا لە کتیی: (چەند مەسەلە یەکی باوی سەردەم) دا، لە باسی عەلمانیەتداو لە: (دیہیتی سأل، سیکۆلاریزم و دیموکراسی لە ھەریمی

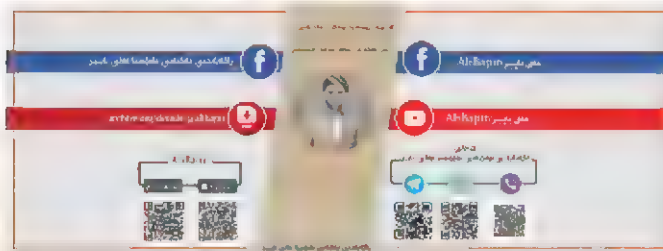
(۱) أخرجه البخاري في: ۶۵ كتاب التفسير: ۳ سورة آل عمران: ۴ باب قل يا أهل الكتاب تعالوا إلى كلمة سواء، برقم: ۲۷۸۲.

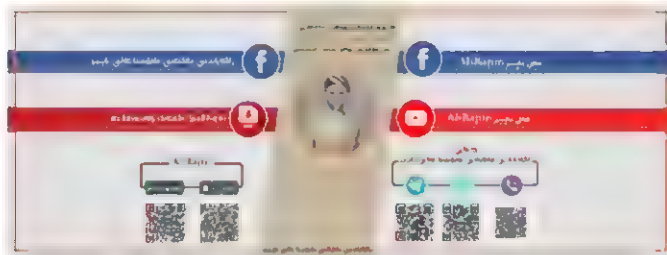
کوردستاندا)، لهویشدا باسمان کردوه، چونکه زۆر گرنگه ئهو بهسهرهاته بزانی،
که چۆن ئایینی مهسیح، له پێی راسته شهقامی خوا بهیهکگرتن (توحید) لایدا،
سهری کیشا بۆ ئهوه که بووه: مێ پهرستراوی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسي شه شهه

پیناسه ی ئەم دەرسە

ئەم دەرسە لە هەشت (۸) ئایەت پیک دی، ئایەتەکانی: (۶۶ - ۷۳)، کە سەرەتا باسی کتوپر هاتنی ئاخیر زەمان (السَّاعَة) کراوە.

دوایی باسی پیکهوه بوونه دوژمن و، ناکۆک بوونی هەموو ئەوانە ی لە دنیا دا پیکهوه دۆست و خوڤه و یست بوون، جگە لە پارێزکاران، باسی ئەوه کراوه، کە خوای میهرەبان بە هەر سیک سیفەتی: (عِبَادِي، اٰمَنُوا بِآيَاتِنَا، وَكَانُوا مُسْلِمِينَ)، پیناسەیان دەکات.

ئنجبا باسی ئەو پاداشت و نازو نيعمه ته کراوه، کە بۆیان دانراوه و، لە پرووی مەعنه و ییه وه به: ﴿لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾، (نە ترستان لەسەرەو، نە خەم و پەژاره داده گرن)، ئەو نازو نيعمه ته پیناسە کراوه، لە پرووی ماددیی شه وه به کۆمه لیک وه سفی گه وره و گرن گ ئەو نازو نيعمه ته پیناسە کراوه، کە دەتوانین لە هەوت خالدا بیانخهینه پروو:

۱- خۆتان و هاوسەرانتان بچنه به ههشت: ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ﴾.

۲- شادمان ده کرین، (تُحْبَرُونَ)، یانی: گهش و گۆل و جوان و بهرچاو ده کرین.

۳- له قاپ و پهرداخ ی زیڤدا خواردن و خواردنه وه یان به سهردا ده گیردڤرڤ: ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ﴾.

۴- هه رچی نه فسیان ئاره زووی بکات و چاویان چێژی لی بکات، بۆیان هه یه: ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾.

۵- تێیدا هه ر ماوو هه می شه یی ده بن: ﴿وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾.

- ۶- بەهەشت دەکرێتە میراتیان، واتە: بەهەشتیان وا پێدەدری، وەك چۆن میراتیك به كهسیك دەگات، كه هیچ كهسی دیکه داواى ناکات و، به ئاسانی دێتە دەستیان:
- ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾
- ۷- میوه جاتی زۆرو جوړاو جوړیان ههیه لهویدا: ﴿لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (٦٦)

الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ (٦٧) يَنْعَبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ

الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ (٦٨) الَّذِينَ ءَامَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ (٦٩) ادْخُلُوا

الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ﴾ (٧٠) يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ

وَفِيهَا مَا شَتَّهِمِ الْأَنْفُسُ وَلِلَّذِئِ الْأَعْيُنِ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (٧١) وَتِلْكَ

الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (٧٢) لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا

تَأْكُلُونَ﴾ (٧٣)

مانای دهقاو دهقی نایه تهکان

{ئایا تهنیا چاوه پێی ئاخیر زه مان ناکهن، كه كتوپر بۆیان بێ، بێ ئه وهی ههست بکهن! ﴿٦٦﴾ دۆستان(ی زۆر نيزیک) لهو پۆژهدا له یه کدی دهبنه دوژمن، جگه له پارێزکاران ﴿٦٧﴾ (خوا دهفه رموی): ئه ی بهنده کانم! ئه مپۆ نه ترستان له سه رهو، نه خه م بار ده بن ﴿٦٨﴾ ئه وانه ی بپروایان به نیشانه کانمان هینا بوو، (بۆ خواش) ملکه چ بوون ﴿٦٩﴾ خۆتان و هاوسه رانتان بچنه به هه شته وه، شادمان ده کرین (به چاکه و نيعمه تی بێ وینه ی خوا)، قاپه زیڕینه پر (له خۆراک)

هکان و، پهرداخه (زېږینه پر له خواردنه وه) کانیان، به سهره وه ده گېردړین و، هه رچی نه فسیان ئاره زووی بکات و، چاویان چیرې لی وهر بگری، ټیډایه و، ئیوه ټیډا هه رماوو هه میسه یی ده بن ﴿۷۱﴾ ئه و به هه شته ش که میرات ئاسا یتان خه لاتکراوه، له سونگه ی ئه وه وه که ده تانکرد ﴿۷۲﴾ بو ئیوه میوه ی (جوړاو جوړی) زور هه یه له ویدا، که لی ده خوځ ﴿۷۳﴾.

شیکردنه وه ی هندیک له وشه کان

(السَّاعَةُ): (جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ الزَّمَانِ، وَيَعْبُرُ بِهِ عَنِ الْقِيَامَةِ، وَسُمِّيَتْ بِذَلِكَ تَشْبِيْهًا لِسُرْعَةِ حِسَابِهِ)، (سَاعَةٌ): به شیکه له به شه کانی کات، ته عبیری پی ده کری له قیامت، (وشه ی قیامت له لای زانایان، زور جار به کارده هیترې بو قوناغی ئاخیر زه مان و، قوناغی زیندوو بوونه وه ش، به لام له قورئاندا وشه ی قیامت، بو قوناغی دووهم، واته: قوناغی زیندوو کرانه وه و سزاو پاداشت به کارده هیترې و، بو قوناغی ئاخیر زه مان، (سَاعَةٌ) زیاتر به کارده هیترې و، (الْيَوْمِ الْآخِرِ) و (الْآخِرَةِ) ش بو هه ردووک قوناغه کان به کارده هیترې)، بویه وشه ی (سَاعَةٌ) بو روژی دواپی به کاره یتر او، چونکه زور به خیرایی لپرسینه وه و سزاو پاداشتی ټیډا ده کری.

(بَغْتَةً): (الْبَغْتُ: مُفَاجَأَةُ الشَّيْءِ مِنْ حَيْثُ لَا يُحْتَسَبُ)، (بَغْت): بریتیه له شتیک کتوپر بی، بی ئه وه ی حیسابی بو بکری و چاوه روانی بکری.

(لَا يَشْعُرُونَ): (أَي: لَا يُدْرِكُونَهُ بِالْحَوَاسِ)، یانی: به هه سته وه ره کانیان ده رکی ناکه ن.

(الْأَخْلَاءُ): (جَمْعُ خَلِيلٍ، الْخُلَّةُ: الْمَوَدَّةُ، خَالَتُهُ: مُخَالَةٌ وَخِلَالًا فَهُوَ خَلِيلٌ، وَالْخُلَّةُ: مَنْ تَخَلَّلَ وَدَّ نَفْسَهُ وَمُخَالَطَتِهِ)، (أَخْلَاءٌ) کوی (خلیل) ه، یانی: دوست و نیزیك، (خُلَّةٌ) به مانای خوښویستن دی، ده گوتری: (خَالَتُهُ: مُخَالَةٌ وَخِلَالًا فَهُوَ

خَلِيلٌ) واته: خوشمويست به خوشويستن، نهو خوشويستراوه، (الْخُلَّةُ: مَنْ تَخَلَّلَ وَدَّ نَفْسِهِ وَمَخَالَطَتِهِ) لهووه هاتوه، كه خوشهويستی نهو كهسه يان نهو شته، تيگهل و ناويته بووي لهگهل دل و دهروونيدا.

(مُحَبَّرُونَ): واته: دلخوش دهكرين، شادمان دهكرين، يان: گهش و گوّل دهكرين، (الْحَبْرُ وَالْحَبْرُ: الْأَثَرُ الْمُسْتَحْسَنُ)، (حَبْرٌ وَحَبْرٌ) يانی: شويتهواريكي به پهسند دانراو، (يُحَبَّرُونَ: أَي: يَفْرَحُونَ وَيُظْهَرُ عَلَيْهِمْ حَبَارٌ نَعِيمِيهِمْ)، واته: دلخوش دهبن، تاكو شويتهواري نهو نازو نيعمهته لهسر دهم و چاويان دهردهكهوي، مروّف كه دلخوش بي، دهم و چاوي زياتر دهدهوشيتهوهو، به پيچهوانهوه: نهگهر توورهو پهست و خهمبار بي، دهم و چاوي تاريك دادی.

(يُطَافُ عَلَيْهِمْ): بهسهریانهوه دهگيردري، (الطُّوفُ: الْمَشْيُ عَلَى الشَّيْءِ)، (طَوْفُ): روښتنه به دهوري شتيكدا، (طَافَ، يَطُوفُ)، يانی: بهدهوري دا گهرا، دهگهري، (يُطَافُ عَلَيْهِمْ): واته: بهسهریانهوه دهگيردري.

(بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ): به قاپي له زيپر دروستكراو، (صِحَافٍ) واته: قاپهكان، دهفرهكان، كه كووي (صَحِيفَةً) يه، (الصَّحِيفَةُ: الْمَبْسُوطُ مِنَ الشَّيْءِ)، (صحيفة) شتيك كه بلاوكراييتهوه، (الصَّحْفَةُ: جَمْعُ صِحَافٍ، مِثْلُ قَصْعَةٍ عَرِيضَةٍ)، (صَحْفَةٌ)، به (صِحَافٍ) كو دهكريتهوه، وهك (قَصْعَةٍ)، قاپيكي فراوانه، كه خواردني تيدهكري.

(وَأَكْوَابٍ): كووي (كوب) ه، (الْكُوبُ: قَدَحٌ لَا عُرْوَةَ لَهُ)، (كوب): فنجانه، يان پهرداخپكه، دهسكي نهبي، ههنگلي نهبي، (الْكُوبَةُ: الطُّبْلُ الَّذِي يُلْعَبُ بِهِ)، (طبل) پي دهگوتری: (كوبه)، نهوهي كه ليدهدري و ياري پي دهكري.

(نَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ): نهفسهكان ئارهزووي بكهن، (أَصْلُ الشَّهْوَةِ: نُزُوعُ النَّفْسِ إِلَى مَا تُرِيدُهُ)، (شهوة) بريتيه لهوهي نهفس بهرهو شتيك بچي كه دهيهوي، يانی: ئارهزوو كردن، (الشَّهْوَةُ: الْمُسْتَهْيُ)، (شهوة) به ماناي ئارهزوو كراو دي، (وَقُوَّةُ الْإِسْتِهَاءِ)، ههروهها به هيزي ئارهزوو كردنیش دهگوتری شههوت، هم

ئەو شتەى ئارەزوو دەكرى، ھەم بەو ھىزەى مرووف بەھۆيەو، ئارەزووى شتان دەكات، ھەردووکیان وشەى شەھوہتیاں بو بەکار دەھىنرى.

(وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ): چاوەکان چىژى لى وەر دەگرن، (تَلَذُّ: مُضَارِعُ لَذَّ، بوزنِ عِلْمٍ، أَي لَذَّ)، بەلام دوايى دوو (ذ) يەکان تىکدا دەغم دەکرىن، (لَذَّ) دەبىتە (لَذَّ) چىژى وەرگرت، (إِذَا أَحَسَّ لَذَّةً)، ئەگەر ھەستى بە چىژىک کرد، (لَذَّ بِهِ، وَلَذَّةُ ھەردووکیان بەکار دەھىنرىن، (لَذَّ بِهِ)، واتە: چىژى بەھوى ئەو وەرگرت، (وَلَذَّةُ) واتە: چىژى لىوەرگرت، ئنجا: (وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ) ئەصلى خوئى (تَلَذُّ الْأَعْيُنُ) بوو، چاوەکان چىژى لى وەر دەگرن.

(أُورِثْتُمُوهَا): (أُعْطِيتُمُوهَا، وَمُلْكْتُمُوهَا)، پىتان دراو وەر کراو بە مولكى تىوہ.

مانای گشتیى ئایەتەکان

خوا ^{خدا} لە پيش کوټايى ئەم سووپرەتەدا، لەم ھەشت ئایەتەدا باسى ئەو نازو نىعمەتانە دەكات، کە بو ئەھلى ئيمان و پارىزکاران دانراون و، لە ئایەتەکانى کوټاييش دا، باسى ئەو سزاو ئازارو جەزەرەبو مەینەتییانە کراو، کە بو ئەھلى کوفرو شىرك و تاوان دانراون، کە لە دەرسى کوټايى دا تەفسىریان دەکەین.

سەرەتا خوا دەفەرموى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾، ئایا جگە لە (ساعة) چاوەرپى چى دەکەن، کە کت و پر بۆیان بى، لە حالیکدا ئەوان ھەست ناکەن، وشەى (ساعة)، وەك پىشتىش گوتمان، یانى: ئەو کاتەى دیارییکراو، بو شتىک، وشەى (ساعة) بەشىکە لە کات، کەم بى یان زۆر بى، دوايى بە پى عورف و باوى خەلك دیارى دەکرى، بە کوردی دەلین: کاژىرو ئەوہى کاتەکەى پى دەژمىردى، کاژمىرى بو بەکار دى، بەلام پىم وایە باشترە لە جياتى کاژىر، ھەر بگوترى: (ساعة)، یان سەعات،

كوردەوارىي خۇمان دەلّين، دوو سەعاتى پېچوون، ئەم وشەي سەعاتە، كە بۆ
كات بەكاردەھيىنرى، ھەر (ساعة)ى عەرەبىيە، بەلام كوردېندراو، زۆرجار وشەي
سەعات، وەك چۆن بۆ كاتەكە بەكاردەھيىنرى، بۆ ئامپەرەكەش بەكاردەھيىنرى، كە
كاتى پى دەژمېردرى، بۆيە ئەگەر بە ئامپەرەكە بگوترى: كاتژمېرو بە كاتەكە
بگوترى: سەعات باشە.

ئىنا (السَّاعَة) لە باوو زاراوہى ئىستاي مروققاندا، بەشېكە لە بىست و چوار
بەشى شەوو پوژىك كە بە شىوہى ئىوكووى (مَعْدَل)، پوژ دوازە سەعات، شەو
دوازە سەعات، ئەوہ بىست و چوار، ھەر كامىك لە بەشەكان پى دەگوترى:
(ساعة) بە عەرەبىي، بەلام لە ئەسلى زمانى عەرەبىي دا، (ساعة) يانى: بەشېك
لە كات و، مەرچ نىە يەك لەسەر بىست و چواری شەوو پوژىك بىت.

دوايى لە بەكارھيىنانى قورئاندا، وشەي (السَّاعَة) بە زۆرىي بۆ ئاخىر زەمان
بەكارھيىنراو، جارى واش ھەيە، بۆ ھاتنى قىامەت بەكارھيىنراو، جارى واش
ھەيە، بۆ ھاتنى پوژى دوايى، بە ھەردوو قۇناغى ئاخىر زەمان و پوژى دوايى
بەكارھيىنراو.

لېرە كە دەفەرموى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا
يَشْعُرُونَ﴾، ئايا چى چاوپرى دەكەن جگە لە (ساعة)، كە كت و پر بۆيان
بىت، بى ئەوہى ھەستى پى بگەن، بىگومان ئەوہ مەبەست پى ئاخىر زەمانە،
چونكە تاكو ئاخىر زەمان نەيەت، قىامەت نايەت، ئىنا ئاخىر زەمان كت و پر
دى، وەك لېرەدا وا دەفەرموى و، لە سوورەتى (الأعراف)يش دا، كە كاتى خوى
تەفسىرمان كردو، خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقَيْهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً
يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾.

واتە: لە بارەى (ساعة) وه لیت دەپرسن، کەى لەنگەر دەگرێ (کەى دەگاتە جێ)؟، بَلَى زانیارییه کەى لە لای پەرودەردگارمە، بەس ئەو بۆ کاتە کەى دەرى دەخات، قورسە لەسەر ئاسمانەکان و زەوى، کتوپر نەبێ، بۆتان نایەت، لیت دەپرسن وهك تۆ زۆر پێى شارەزا بى (یان زۆر خەمخۆرى بى)، بَلَى زانیارییه کەى لە لای خوايه، بەلام زۆربەى خەلکى نازانن.

هەر وهها لە زۆر شوێنى دیکەشدا، خوا ﷻ باسى ئاخیر زەمان دەکات و وای باس دەکات، کە کتوپر دى، بەلام قیامەت باس نەکراوه، چۆن دى، مەرج نیە کت و پر بى، ئنجا ماوهیه کیش دەکەوێتە نێوان (ساعة) و (قیامە)، ئاخیر زەمان و قیامەتەوه، لە فەرمايشتى صەحیحى پیغەمبەردا ﷺ هاتوه، کە فەرموویەتى: چل، ئنجا یەکیک لە راوییه کانی ئەبوو هورەیره، کە فەرمايشتە کەى پیغەمبەرى ﷺ لى گیراوه تەوه، گوتوویەتى: چل پۆژ، گوتوویەتى ئامادە نیم ئەو رایە قبوول بکەم، هەر وهها چل هەفتە، مانگ، سأل، ئەویش هەر گوتوویەتى (أَبَيْتُ) واتە: نازانم و دیار نیە ئەو شتە چەندە^(۱).

گرنگ ئەوهیه لە نێوان ئاخیر زەمان و قیامەتدا، ماوهیهك هیهو، خواش ﷻ کە باسى ئاخیر زەمان دەکات، وای باس دەکات کە کتوپر دى.

پێویستە ئەوهش بگوترى، کە دەفەرموى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾، ئەم وشەى (السَّاعَةُ)، هەرچەندە وهك زاراوهیه کى شەریعى، بۆ ئاخیر زەمان یان بۆ قیامەت بەکاردى، بەلام دەشگونجى مەبەست پێى ئەو کاتە بى، کە مەرووفەکان هەر کامێکیان تێیدا دەمرن، واتە: ئایا چاوهڕێى چى دەکەن، جگە لەوهى ئەو کاتە بى، کە کتوپر دى و تێیدا دەمرن، بە تایبەتى لەم پۆژگارەى ئیستاماندا، کە جەلتەى دەماغ و وهستانى

دَلْ و، پروداوى ھاتووچۇو، پروداوى كىتوپر، زۆر بوون^(۱)، بەبى ئەوھى مروڭ ھەست پى بىكات، ۋەك دەلېن: تاكو نەخۇشېك دەمرى، سەد ساغ دەمرى، ھەتا پىرىك دەمرى، سەد گەنج دەمرى، ئەمەش داچلەكاندېكە لە لايەن خواى پەرۋەردگارەو، كەواتە: ئەو سەفەرە ھەر لەبەرە، چ سەفەرى مەرگى ھەر كامىك، چ سەفەرى كۆتايى ھاتنى ئەم ژيانى دىنايەو پىچرانەوھى بە تىكرا.

﴿الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾ لەو پۆژەدا، ئەوانەى يەكديان خۇشويستو، دلسۆزى يەكدى بوون، زۆر لە يەكدى نىزىك بوون، لەو پۆژەدا ھەندىكىان دەبنە دوژمنى ھەندىكىان، واتە: پىكەو دەبنە دژو ناكۆك، ﴿إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ جگە لە پارىزكاران، چونكە ئەوانەى پارىزكار بوون و، لەبەر خوا يەكديان خۇشويستو، لەو يەكدى خۇشويستەى لەبەر خوا ﷻ بوو، لە دىاشدا لىتى بەھرەمەند بوون، ھاوکارى يەكدى بوون بۇ چاكەو، بۇ خوا پەرستى، بۇ چاكەكارى، بۇ راستى و دروستى، لە دوارپۇژىشدا لىتى بەھرەمەند دەبن، لەو دۆستايەتى و نىزىكى و خۇشويستىيە، بەلام ئەوانى دىكە، لە دىاشدا لىتى زەرەرمەند، بە مانا راستەقىنەكەى، بەللى رەنگە ھەندىك بەھرەى ماددى و سوودى زوو تىپەريان ۋەرگرتى، بەلام لە درىزخايەندا، زەرەريان لى كردو، ھەموو ئەوانەى لەبەر بەرژەۋەندىيەكى دىيائى، يان لەسەر بناغەى ستەم و خراپە، لىك كۆدەبنەو، بە تەكيد ھەر لە دىاشدا، زىانەكەيان دەردەكەو، بەلام زەرەرى گەورە لە دوارپۇژدا دەردەكەو، بۆيە لەو لىك دەبنە دوژمن، جگە لە پارىزكاران.

﴿يَعْبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ ئەم دواندە بۇ پارىزكارانە، ئەى بەندەكانم! ئەمرو نە ترستان لەسەرەو، نە پەژارەش دادەگرن، ترستان لەسەر نىە بۇ داھاتوو، چونكە دەزانن ئىو لە خەم رەخسيون و، بەرەى خۇتان لە ئاوى دەرھىناو، خوا بەختەوھرى كردوون، ژيانى ھەمىشەى

(۱) ئىستاش نەخۇشى قايرۆسى كۆفید نۆزدە (۱۹) كە بە كۆرۈنا ناسراو، بۆتە سەربارە! كە ھەتا ئىستا (۲۰۲۱/۱۰/۱۵) دەورى پىنج مىيۇن كەسى پى مردو

و بەهەشتی نەپراوەتان بە قسەت بوو، خەمباریش نین، چونکە دەزانن بە ھۆی ئەو ژيانە دنیایەو، کە گوزەران دوو تانە ئەو بەهەشتەتان دەستکەوتو، واتە: خەم و پەژارە داناکرین بۆ دنیا، بۆ ژيانی دنیا کە تێپەریو، بە لکو دڵخۆش کە ژيانی دنیا بە شێوەیە کە گوزەران دوو، کە پەزنامە نیدی خواو بەهەشتی پێ وەر دەگرن.

﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ ئەوانە ی بروایان ھێنا بوو، ملکە چ بوون، بروایان ھێنا بوو بە ھەموو ئەو شتانە ی پێوست بوو بروایان پێ بەیتری، ملکە چیش بوون بۆ خوا ﷻ، بۆ شەریعتی خوا، واتە: ئەوانە ی لە دنیا دا، ھەم ئەھلی ئیمان بوون، ھەم ئەھلی ئیسلام بوون، ئەھلی ئیمان بوون بە عەقڵ و دڵ و دەروونیان و، ئەھلی ئیسلام بوون بە پەرۆت و جەستەیان، ھەم خوایان بە راست دەزانن، ھەم ئەوپەری خۆشویستن و بە بەرزگرتن و، بە مەزنگرتن و، پشت پێ بەستن و، ملکە چ کردنیان بۆ خوا ھەبوو، ھەر وہا ئەوپەری پێزو خۆشەویستی لە دوا یی خوا ی پەرۆردگار، بۆ پێغەمبەری خوايان ﷺ ھەبوو و، ئەوپەری پەسەند کردنیان بۆ بەرنامە ی خوا ھەبوو، کە بە پێغەمبەری خاتەم دا ناردوویەتی، ئەو وە ک ئیمان، وە ک ئیسلامیش ئەوپەری پابەندی و ملکە چیان ھەبوو بۆ خوا، ھەم شوینکە و تیان بۆ پێغەمبەری خوا ﷻ و ھەم پەپرەوی کردنیان لە شەریعت و بەرنامە ی خوا، ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ﴾ بچنە بەهەشتەو، خۆتان و ھاوسەرانتان، ھەندیکیان گوتوویانە: (أَزْوَاجُكُمْ أَي: أَصْفَاكُمْ أَوْ أَفْرَأْتُكُمْ)، ھاو دەم و ھاو پازانتان، بەلام زیاتر وا پێدەچێ مەبەستی ھاوسەران بێ، خۆتان و ھاوسەرانتان بچنە بەهەشتەو، ﴿مُحَبَّرُونَ﴾ واتە: دڵخۆش دەکری، یان بەختەوەر دەکری، یان گەش و گۆل و پەر نازو نەعمەت دەکری، شادمان دەبن بە شێوەیە ک، کە شوینەواری ئەو نازو نەعمەتە ی پێتان دراو، لەسەر دەم و چاوتان دەردەکەوێ.

﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ﴾ قاپە لە زیر دروستکراو کانیان بەسەر وہ دەگیردین، ﴿وَأَكْوَابٍ﴾ ھەر وہا کووپ و پەرداخە لە زیر دروستکراو کانیان،

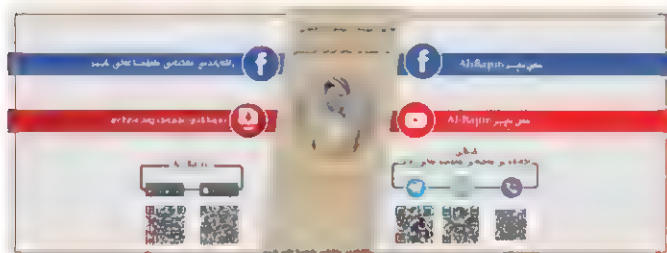
به سهره وه ده گیردین، ئنجا بیگومان قاپ و ده فره کانیاں که به سهره وه ده گیردین، ههروه ها په رداخ و کووپه کانیاں که به سهره وه ده گیردین، خالی نین، له دنیا شدا که س قاپی به تال به سهر میوانه وه ناگیر، په رداخی به تال به سهر میوانه وه ناگیر، چ جای له به هه شتی خوا دا، که واته: قاپی زیړی پر له خواردنه منی و، په رداخی زیړی پر له خواردنه وه، که ههر خوا ﷻ ده زانی، ئه و خواردنه وه ئه و خواردنه وانه چین و چوئن؟ بیگومان نایابترین و چاکترین شتن، که تیمه ئیستا بو مان وینا ناکرین، وه ک خوا له سووړه تی (السَّجْدَة) دا، ده فره رموی: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۱۷) واته: هیچ نه فسیک نازانی، ئه وهی بو یان په نهانکراوه، له وهی پی دلوخوش و دلشاد ده بن، به هو ی ئه وه وه که کردو وانه، هیچ نه فسیک نازانی، یانی: هه تا نه چیه به هه شت، نازانی چی تیدایه، ئه وهی خوا ﷻ باسی ده کات، عه قلی تیمه ههر له وه نده حالیی ده بی، عه بدوللای کوری عه بیاس (خوا لیان رازی بی) ده لی: ئه و نازو نیعمه تانه ی خوا ﷻ باسیان ده کات له قورئاندا، له گه ل ئه وانه ی دنیا، ته نیا له ناودا یه کده گرنه وه، به لام له نیوه پوکدا ههر خوا ﷻ ده زانی، ئه و نازو نیعمه تانه ی به هه شت چوئن، ئه و ئایه ته ی سووړه تی (السَّجْدَة) ش، زو رباش ئه و مه به سته ده گه یه نی، که ده فره رموی: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ واته: هیچ نه فسیک، هیچ که سیک، نازانی ئه وهی بو یان په نهانکراوه، له شتیک که هینده پی دلوخوش ده بن، فرمیسیکی شادیان بو ی دی و ئه وپه ری جیی دلوخوشییه، لیره ش ده فره رموی: بچنه به هه شته وه، خو تان و هاوسه رانتان: ﴿تُحْبَرُونَ﴾ له ویدا شادمان و به خته وهر ده کرین.

﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصُحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ﴾ قاپه له زیړ دروستکراوه کانیاں به سهره وه ده گیردین، یانی: خو راک نیو قاپه له زیړ دروستکراوه کان، ﴿وَأَكْوَابٍ﴾ ههروه ها خواردنه وه له نیو کووپه زیړینه کاندا، ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ له و به هه شته دا هیه هه رچی نه فسه کان ده یخوازن و،

ھەرچى چاۋەكان چىڭزى لى ۋەردەگرن، لىرەدا خوا ﷻ يەك تەعبىرى بەكارھىناۋە،
پىۋىست بە ھىچ شىكى دىكە ناكات، بەكاربەيتى بۆ ۋەسفى بەھەشت:
ھەرچى نەفس بىخوازى ۋ ھەرچى چاۋ لەرزەتى لى بكات، لىيەتى ﷻ **وَأَنشُرْ**
فِيهَا خَلِيدُونَ ﷻ، ئىۋە لەۋىشدا، بەھەمىشەيى دەمىنەۋە ھەر ماۋ دەبن.
وَالَّذِينَ أَلْحَنُوا لِتِلْكَ الْجَنَّةِ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﷻ، ئەو بەھەشتەي
ۋەك مىرات پىتان دراۋە، بە ھۆى ئەۋەۋە كە كىرەۋتەنە.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﷻ، بۆ ئىۋە لەۋىدا مېۋەى زۆر ھەيە
لىى دەخۆن، واتە: مېۋەى زۆرۇ جۆراۋ جۆر.

شايدى باسە: خوا ﷻ بۆ نازو نىعمەتى بەھەشت، زۆر باسى مېۋە دەكات،
چونكە مېۋە بەزۆرىى بۆ لەرزەت دەخورى، بۆ لىردىنى برىيەتى ۋ تىنۋىتى ۋ
مېۋە ناخورى، بەلكو تەنيا بۆ لەرزەت ۋ خۆشى ۋ چىۋەرگرتن دەخورى، بۆيە
عادەتى خەلك وايە، يان پىش نان خواردن مېۋە دەخوات، يان دواى ناخواردن،
نەك بۆ ئەۋەى ئازارى برىيەتى پى لىرەتى، مەگەر كەسىك خواردنى دەست
نەكەۋى، پەنا بەرىتە بەر مېۋە، ئەگەرنا كەسى خواردنى لەبەردەستدا بى، بۆ
لىردىنى برىيەتى، خواردن دەخوات، نەك مېۋە، ئىچا خوا ﷻ بۆيە بە زۆرىى
باسى مېۋە دەكات، چونكە خواردن ۋ خۆراكى بەھەشت، بۆ لىردىنى برىيەتى
نيە، بەلكو تەنيا بۆ لەرزەت ۋ چىۋەرگرتە.

مەسەلە گۈنگەکان

مەسەلە یەكەم:

ئاخیر زەمان کت و پېر دى، بى ئەوہى خەلک ھەست بکات و، لەو پۆژەشدا سەرچەم ئەوانەى لە دنیادا دۆست و خۆشەویستى یەكدى بوون، دەبن بە دوژمن و ناحەزى یەكدى، جگە لە پارىزکاران:

خوایىڭ دەفەرموآ: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (٦٦) ﴿الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ (٦٧)

شىكردنەوہى ئەم دوو ئایەتە، لە پىنج بېرگەدا:

١- ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ﴾ ئایا جگە لە کاتەكە (ساعة)، چاوەرپى چى دىكە دەكەن؟ ئایا تەنیا چاوەرپى کاتەكە (ساعة) ناکەن؟ لێرەدا (هَلْ) بۆ پرسىارکردنى نكووئىلىكردنە، واتە: جگە لە ھاتنى ئاخىر زەمان، چاوەرپى ھىچى دىكە ناکەن، وشەى: (يَنْظُرُونَ)، یانى: (يَنْتَظِرُونَ)، چاوەرپى دەكەن، (أَي: لَا يَنْتَظِرُونَ إِلَّا حُلُولَ السَّاعَةِ)، جگە لە ھاتنى (ساعة) ئاخىر زەمان، چاوەرپى ھىچى دىكە ناکەن، واتە: سەرەنجام ئەم ژيانە دىنایىيە ھەر (ساعة)ى بە دوادا دى.

ئىنجا ھەم ژيانى دىنای ھەر كام لە مروّفەكان، ئەو کاتەى بەدوادا دى، كە ژيانە دىنایىيەكەى كۆتایى پى دى، وەك گوتراوہ: (مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ)، ھەر كەسك مرد، قىامەتى ئەو ھاتوہ، ھەم ژيانى كۆى مروّفەكان لەسەر زەوى، سەرەنجامەكەى ھەر ئەوہىيە ئاخىر زەمان بى و، ئەم ژيانە دىنایىيە بىچەرئەوہو، قوئاغىكى دىكە بىتە پىش.

پېغەمبەرى خواش ﷺ وشەى (ساعة)ى بە کارهیناوه، بۆ مردنى جيليك له به شهر، وهك له فهرموودهى صه حيحدا هاتوه:

«عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ أَعْرَابِيًّا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، عَنْ قِيَامِ السَّاعَةِ؟ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: «مَا أَعْدَدْتَ لَهَا؟» قَالَ: لَا، إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، قَالَ: «الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ» ثُمَّ قَالَ: «أَيُّنَ السَّائِلُ عَنِ السَّاعَةِ؟» قَالَ: وَتَمَّ غُلَامٌ فَقَالَ: «إِنْ يَعْشَ هَذَا، فَلَنْ يَبْلُغَ الْهَرَمَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ» { (أخرجه أحمد: ۱۳۲۲۴، قال شعيب الأرنؤوط: حديث صحيح)، واته: نه نه س ﷺ ده لى: نه عرابيهك پرسىارى له پېغەمبەرى خوا ﷺ كرد: ده بارهى ناخیر زه مان، كه نگی دى؟ پېغەمبەر ﷺ پى فەرمووى: چیت بۆ ئاماده كرده؟ گوئى: هيچ، تهنه ا خواو پېغەمبەرى خوا م خوشده وین، فەرمووى: مروڤ له قیامه تدا له گه ل نه و كه سه دایه كه خوشیده وى، دواى فەرمووى: كوا پرسىاركه ده بارهى ناخیر زه مان؟ (كابر اش هات)، پېغەمبەر ﷺ تهماشای خه لكه كه ی كرد، كه وه ستابوون، یه كيك كه له هه موویان گه نجت بوو فەرمووى: نه گهر نه م گه نجه، تهمه ن بكات، پیر نابى كه ئیوه (ساعة) تان دى، واته: تاكو گه نچ پیر ده بى، پیره كان ده مرن.

ئنجا كه سىك ورد نه بى و به وردى سهرنجى فەرمايشته كانى پېغەمبەر ﷺ نه دات، له وانیه وای زانیى، كه پېغەمبەر ﷺ پى وابوو، ناخیر زه مان زوو دى، تاكو نه و گه نجه پیر ده بى، ناخیر زه مان دى! به لام نه خیر، فەرموویه تى: (حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ)، یانى: (ساعة)ى ئیوه، ناخیر زه مانى ئیوه، چونكه هه ر كه سىك مرد، بۆ وى ناخیر زه مانیه تى و، كو تایی كاته كه یه تى.

هه روه ها له فەرمايشتىكى ديكه دا له صه حیحى بوخارىی دا هاتوه: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ فِي مَجْلِسٍ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ، جَاءَهُ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ فَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحَدِّثُ، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: سَمِعَ مَا قَالَ، فَكَّرَهُ مَا قَالَ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ لَمْ يَسْمَعْ، حَتَّى إِذَا قَضَى حَدِيثَهُ قَالَ: «أَيُّنَ السَّائِلُ عَنِ السَّاعَةِ»

قَالَ: هَا أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «فَإِذَا ضُيِّعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ»، قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا؟ قَالَ: «إِذَا وُضِعَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ» { (أخرجه البخاري: ۵۹) }.

واته: له کاتیک دا پیغمبر ﷺ له کۆرپیک دا بو خه لکه که ده دوا، نه عرابیه که هاته لای گوئی: تاخیر زه مان که یه؟ پیغمبره ری خواش به رده وام بوو قسه ی ده کردن، هه ندیک له خه لکه که گوئی: نه وه ی گوئی بیستی، به لام نه وه ی گوئی پیینا خوش بوو، هه ندیکشیان گوئی: به لکو نه بیستی، هه تا کاتیک قسه ی ته واکرد، فه رمووی - پیم وایه - کوا پرسیارکار له باره ی تاخیر زه مانه وه؟ گوئی: نه وه منم نه ی پیغمبره ری خوا! فه رمووی: هه رکات سپارده زیه کرا چاوه ری نه تاخیر زه مان بکه، گوئی: چوئن زیه ده کری؟ فه رمووی: هه رکات سپارده به که سی ناشیست سپیرا، چاوه ری کاتی کوئی (نه و کاره) بکه.

که واته: وشه ی (ساعة) لی ره دا مه رج نیه مه به ست پیی (الساعة الكبرى) بی، واته: تاخیر زه مانیه که به سه ره هه موو گوئی زه وی دادی، به لکو ده گونجی مه به ست پیی: (الساعة الصغرى) بی، (ساعة) ی گچکه، تاخیر زه مانیه هه رکامیک له مروقه کان، یاخود هه ر جیلک له و مروقانه، که هه روه که له فه رمایشته که ی پیغمبره رد ﷺ هاته، که فه رمووی: {إِنْ يَعْشُ هَذَا فَلَنْ يَبْلُغَ الْهَرَمَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ} (أخرجه أحمد: ۱۳۲۲۴، قال شعيب الأرناؤوط: حديث صحيح)، واته: نه گه ره مه، نه مه گه نه ج به ژی و ته مه ن بکات، ناگاته قوئاغی پییی، که تاخیر زه مانیه ئیه دی، واته: تاکو گه نه ج پیر ده بی، پیره کان ده مرن.

(۲) - ﴿أَنْ تَأْتِيَهُمُ بَغْتَةً﴾ (نایا جگه له تاخیر زه مان چاوه ری چی ده که ن؟)، که کت و پر بویان بی، (بَغْتَةً أَي: فَجَاءَةً)، (بَغْتَةً: وَهِيَ حُصُولُ الشَّيْءِ مِنْ غَيْرِ تَوَقُّعٍ)، (بَغْتَةً) په یدابوونی شتیکه، بی نه وه ی چاوه روانی کرابی.

(۳) - ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ له حالیک دا نه وان هه ست نا که ن، به بی نه وه ی هه ست بکه ن، (الشُّعُورُ: الْعِلْمُ بِحُصُولِ الشَّيْءِ الْحَاصِلِ)، (شعور): بریتی له زانیاری هه بوون به

شتیک که هه بې، به لام تو هه ستي پې بکه ی، هه نديکيش گوتوو يانه: (شعور) بریتیه له: (إِذْ رَأَى الشَّيْءَ بِالْحَوَاسِ)، زانینه به هه سته وهره کان، يان دهنگی بییستی، يان بیینی، يان تامی بکه ی، يان بوئی بکه ی، يان ده ستي لې بده ی.

له سووړه تی (یس) یش دا خوای به رزی مه زن هه مان راستی ده فهرموئ: ﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ﴾ ۴۹، چاوه پړی هیچ ناکهن، جگه له هارژنیکي گه وره، [چریکه و دهنگیکي گه وره]، ده یانگری، له حالیکدا ئه وان خه ریکی مش و مرڼ، واته: خه ریکی مامه له و کرین و فروشتن و کاری دنیایي خو یانن، وهك نیمه له و باره وه، له ته فیسیری سووړه تی (الأعراف) دا که پیشت هرینامان، کورته باسیکمان کردوه و چند فهرمایشتیکي پیغه مبه رمان ﷺ هیناون، باسی نه وه ده کهن که ناخیر زه مان له کاتیکدا دې، خه لك له گهرمه ی ئیش و کارو، کرین و فروشتن و، هه لسوکه وتی دنیا دان.

(۴) ﴿الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾، له و پوژده دا نه وانه ی پیکه وه دوست و خو شه ویست بوون، هه موویان لیک ده بنه دوژمن، جگه له پاریزکاران، (الأخلاء: جمع خلیل، وَهُوَ الصَّاحِبُ الْمُلَازِمُ، الَّذِي تَخَلَّلَ حُبَّهُ الْقَلْبَ)، (أَخِلَاءٌ) کوی (خلیل) ه، که بریتیه له که سیك هه میشه له گه ل مروفا بې، یاخود که سیك که خو شه ویستییه که ی تیکه ل به دل و دهر وونی به رانبه ره که ی بووبې.

﴿بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾، (العَدُوُّ: المُبْغِضُ)، (عدو) که سیك رقی له که سیك هه لسی، (الأخلاء) (أل) ی ناساندنه که ی بو (جنس) ه، واته: کوی نه وانه ی دوست و خو شه ویستن، له و پوژده دا لیک ده بنه دوژمن و ناحه ز.

(۵) ﴿إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾، جگه له پاریزکاران، له بهر نه وه ی پاریزکاران له بهر خوا ﷺ یه کدیان خو شو یستوه و، له سهر پییه کی راست و دروست بوون، هه نديکيش گوتوو يانه: وشه ی (خلیل: مَنْ يَرْفَعُ خُلَّةَ صَاحِبِهِ وَحَاجَّتَهُ)، (خلیل) که سیك پیویستی و ناتاجبی هاوه له که ی لابه ری، واته: هاوکاری بې، دپاره هوکاری لیک بوونه دوژمنی بیپروا و

تالانبارانیش، سەرەنجامی شوومیانه که له دواڕۆژدا دەبینن و، هی پارێزکارانیش سەرەنجامی خێریانە، که لهویش دۆستایەتی و خۆشەویستییه‌که‌یان هەر بەرده‌وامه.

له‌و باره‌وه‌ش ئهم سى ده‌قه‌ی سوننه‌ت دینین:

۱- {عَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَالْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَالْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَالْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ»} (أخرجه أحمد: ۲۲۰۳۰، تعليق شعيب الأرناؤوط: حديث صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين غير إسحاق بن عيسى فمن رجال مسلم).

واته: موعاز رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ده‌لى: گویم له پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: خواى به‌رز فه‌رموو یه‌تى، خۆشه‌ویستى من پێویست بووه، بۆ ئه‌وانه‌ی له پێناوى مندا یه‌ك‌دیيان خۆش ده‌وى و، بۆ ئه‌وانه‌ی له پێناوى مندا پێكه‌وه داده‌نیشن و، بۆ ئه‌وانه‌ی له پێناوى مندا سه‌ردان و هاموشۆ یه‌ك‌دى ده‌که‌ن و، بۆ ئه‌وانه‌ی له پێناوى مندا چاوپۆشیی له یه‌ك ده‌که‌ن،

۲- پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: {لَوْ أَنَّ رَجُلَيْنِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ، أَحَدُهُمَا فِي الْمَشْرِقِ، وَالْآخَرُ فِي الْمَغْرِبِ، لَجَمَعَ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَهُمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ: هَذَا الَّذِي أَحَبَّبْتَهُ فِيَّ} (أخرجه ابن عساکر، وابن کثیر: ج ۴، ص ۱۳۵)!!

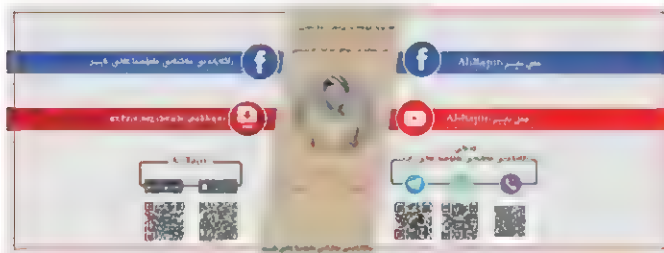
واته: ئه‌گه‌ر دوو پیاو یه‌ك‌دیيان خۆش بوى له پێناوى خوادا، یه‌کیان له رۆژه‌لات بى، یه‌کیان له رۆژئاوا بى، خواى به‌رز له رۆژى قیامه‌تدا، پێكه‌وه کوێان ده‌کاته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ئا ئه‌وه‌و بوو له پێناوى مندا خۆشت ده‌ویست، به‌هه‌ر کامێکیان وا ده‌فه‌رموی.

۳- {عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَعَجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ اكْتِسَابِ الْإِخْوَانِ، وَأَعَجَزُ مِنْهُ مَنْ صَيَّعَ مَنْ كَسَبَ مِنْهُمْ} (الأساس في التفسير: ج ۹، ص ۵۱۷۳). واته: عه‌لى (خوا لێی رازی بى) ده‌لى: ده‌سته پاچه‌ترین که‌س ئه‌وه‌یه، نه‌توانی برايان په‌یدا بکات، له‌ویش ده‌سته پاچه‌تر

ئەوھە، ئەوانەى پەيدای کردوون لە دەستیان بدات، واتە: نەتوانی پاریزگاریی لە دۆست و پەفیقه کانی خۆی بکات.

خوا بە لوتف و کەرەمى خۆى ئیمە لەو کەسانە بگێرێ، کە لە پیناوى خوادا خەڵکیان خۆش دەوێ و، پێزیان لێ دەگرن و، وایین هەق و مافەکانى برایه تیش بەهین، کە برایه تییان لە گەڵدا دەکەین، خوا ﷻ لەو کەسانەمان بگێرێ، لە گەڵ هیچ کەسێکدا دۆستایه تیی و نیزیکی نەکەین، کە لە پڕۆژى دوايیدا لێى پەشیمان بین و، لە دنیاىدا بۆمان بێى بە مایه ی مەینەتیی و دوورکەوتنەوه لە ئیسلام، بێگومان پێشینانى خۆمان دەلێن: پارە دیندەرەو دینبەرە، بەلام برادەریش دیندەرەو دینبەرە، بەهۆى پەفیقى باشەوه، مەرۆف دەگونجێ بەرەو راستە شەقامى خوا بچێت و، زۆر بەهرەمەند بێ، هەر وهك بەهۆى دۆست و هاوه لى خراپیشەوه دەگونجێ مەرۆف، تووشى زیان و زەرەرى گەرە بێ، ئەو هەش فەرمايشتى پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ^(۱): وینەى هاوێ و دۆست و برادەرى چاك و هاوێ و دۆست و برادەرى خراپ، وهك عەتر فرۆش و کورەچیی وایە، دواىى لە درێژەى فەرموودە کەدا دەفەرموێ: کابرای عەتر فرۆش، یان لێى دەکری، یان دەتدات، یان بۆنى خۆشت بۆ دى، بەلام بابای ئاسنگەر و کورەچیی، یان بەرگت دەسووتینى، بە پڕیشكى ئاگر، یان بۆنى ناخۆشت بۆ دى و، بە دەنگى تەقە تەقە جارێ دەبى.

مهسه لهی دووهم:

بانگکردنی خوا بو بهنده پاریزکاره کانی، که لهو پرۆژه (پرۆژی دوايي) دا، ترس و خه م و په ژاره یان نیهو، فه رمان پیکردنیان به چوونه به هه شته وه، که تیدا شادمان ده بن و، هه رچی ئاره زووی بکه ن و، چاویان چیژ له دیتنی بکات هه یانه و، ئه و به هه شته ش خه لاتی خوایه له سه ر کرده وه کانیان، پتیا ن ده درێ و هه رچی جوړی میوه یه تیدا یه:

خوا ﷺ ده فه رموی: ﴿يَعْبَادُ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ (٦٨) الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

شیکردنه وهی ئه م ئایه تانه، له هه شت برگه دا:

١- ﴿يَعْبَادُ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾، ئه ی بهنده کانم! ئه پرۆ نه ترستان له سه ره و نه خه م بار ده بن.

﴿يَعْبَادُ﴾، هه م به ژیر (گس) خوێزاروه ته وه (یا عباد)، هه م به (ی)، (یا عبادي). (الطبري) له قه تاده وه ئه م گێردراوه یه دین، ده لی: (عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: ثَنَا الْمُعْتَمِرُ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَّ «النَّاسَ حِينَ يُبْعَثُونَ لَيْسَ مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا قَزَعٌ، فَيُنَادِي مُنَادٍ يَا عِبَادَ اللَّهِ! لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ، فَيَرْجُوهَا النَّاسُ كُلُّهُمْ قَالَ: فَيَتَّبِعُهَا {الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ} الزخرف: ٦٩، قَالَ: فَيَيَّاسُ النَّاسُ مِنْهَا غَيْرَ الْمُسْلِمِينَ»^(١).

قەتادە دەللى: موعتەمیر لە بابیەو بە بۆی باس کردووین، گوتووێت: گوێ بیست بووم خەلک کە لە پۆژی دوایدا زیندوو دەکێنەو، هیچ کامیان نیە دانەچلەکی و، بانگەریک بانگ دەکات، ئەو بەندەکانی خوا! نە ترستان لەسەرەو، نە خەم و پەژارە دادەگرن، ئنجا هەموو خەلک بە ئومێدن، کە ئەو موژدەیان بۆ بیتە دی، بەلام لە دواى دا: (الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ)، ئەوانەى پڕوایان هێنابوو و ملکه چیش بوون، شوینی دەکەون، ئیدی بێجگە لە مسوڵمانان، ئەوانی دیکە بۆ ئومێد دەبن، دەزانن کە ئەو موژدەدان و دلنیا کردنەو، بە نەمانی ترس و خەم و پەژارە، تاییەتە بە ئەهلی ئیمان و ملکه چانەو بە بۆ خوا ﷻ.

۲- ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾، ئەوانەى پڕوایان بە ئایەتەکانی ئیمە هێناو، ملکه چیش بوون، ئایەتەکان (آیات) وەك زۆر شوینی دیکەى قورئان، لێرهش دەگونجی مەبەست پێی پستەکانی فەرماشتی خوا بۆ، دەشگونجی مەبەست پێی نیشانەکانی خوا ﷻ، کە لە بوونەو، دەورەردا دایان، دەشگونجی مەبەست پێی موعجیزەکانی خوا ﷻ، کە بە پیغمبەرانى داو، هەموویان گونجاو، بەلام زیاتر وای پێدەچى، مەبەست پێی پستەو پرگەکانی فەرماشتی خوا بۆ.

﴿وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾، هەروەها ئەوان ملکه چیش بوون، وشەى (مُسْلِم) لە ئەسڵدا واتە ملکه چ بۆ خوا، دواى وەك زاراوەیەکی عورفی، کراوە بە ناو بۆ شوینکەوتووانی پیغمبەری خاتەم موحەممەد ﷺ.

(الطَّبْرِي) لە تەفسیری ئەو دوو ئایەتەدا دەللى: (وَفِي هَذَا الْكَلَامِ مَحْذُوفٌ اسْتُغْنِيَ عَنْهُ بِدَلَالَةِ مَا ذَكَرَ عَلَيْهِ، وَمَعْنَى الْكَلَامِ: ﴿الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾، فَإِنَّهُ يُقَالُ لَهُمْ: ﴿يَعْبَادُ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَخَزُنُونَ﴾ ۶۸) الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ).

واتە: لەم فەرماشتەدا قرتیندراویك هەیه، کە بە پێویست نەزانراوە باس بکری و، ئەوێ باس کراوە دەیکەین، واتای قسەکەش ئاوايه: دۆست و

خۆشەوستان، لەو رۆژەدا هەموویان لێك دەبنە دوژمن، (کە لە ئایەتی پێشـی دا هاتووە)، جگە لە پارێزکاران، ئەوان پێیان دەگوێرێ: ئەی بەندەکانم! ئەمـرۆ نە ترستان لەسەرەو، نە خەم و پەژارەش دادەگرن، ئەوانەن کە پروایان بە ئایەتەکانی ئێمە هێنابوو، ملکە چیش بوون بۆ خوا.

شایانی باسە: هەم لێرەدا، هەم لە چەند شوێنێکی دیکە ی قورئاندا، خوا ﷻ بۆ ئیمانداران و، بۆ مسوڵمانان ئەم تەعبیرە بەکارهێناوە، بۆ نمونە لە سوورەتی (یونس) دا دەفەرموێ: ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (۶۲) هەر وەها لە سوورەتی (فصلت) دا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (۳۰) ديسان لە چەند شوێنێکی دیکە شدا هاتووە.

ئنجاکە دەفەرموێ: ﴿لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ (خوف) کە بە کوردیی دەگوێرێ: ترس، بریتیه لە هەراسان بوونی مرۆف، بە نسیبەت داهاوووە، کە شتیکی بەسەر بـی و، شتیکی بـیتە پـی، زیانی لـی بدات، واتە: (تَوَفُّعٌ مَكْرُوهٍ فِي الْمُسْتَقْبَلِ)، شتێک کە ناپەسند بـی و، نا خۆشویستراو بـی، یاخود زیان و ناپەسندییەکی بـی لە داهاوویدا چاوەڕپـی بکات، ئەوە ترسە، یاخود لە دەستدانی بەرژەووەندییەکی و، لە دەستدانی خۆشییەکی و، ترس بە هۆی ئەوەوەیە، یان ناخۆشییەکت بەسەر بـی، یان خۆشییەکت لە دەست بچـی.

بەلام (حُزن): دلتەنگیی و خەمباریی و، پەژارە، زیاتر پەيوەندیی بە ڕابردوووە هەیه، ئنجا ئەهلی ئیمان و ئەهلی ئیسلام و دۆستانی خوا، نە بۆ داهاوو ترس و هەراسانیان هەیه، نە بۆ ڕابردوو خەم و پەژارەو دلتەنگیان هەیه.

هەر کام لە هەراسان بوون بە نسیبەت داهاوووە، ئنجا چ بەهۆی ئەوەوە کە مەترسییەت هەبـی، خێریکت لە دەست بچـی، یاخود زیان و خراپەیهکت

تووش بی، ههروهه ها دلتەنگ بوون و په ژاره داربوون به نسبت رابردوووه، دوو حالتهی دهروونی نه‌رینی زور خراپن، په‌کی مروّف ده‌خەن، هه‌ر کامیکیان به جیاو به تایهت نه‌گه‌ر هه‌ردوویان کووبنه‌وه، خراپ‌تریش په‌کی ده‌خەن.

به‌لام لاچوونی ټه‌و دوو حالته‌ ده‌روونییه نه‌رینییه له مروّف دا، مروّف وای ده‌کات زیاتر بتوانی، تواناکانی خوئی، له خپرو چاکه‌و مه‌صله‌حه‌تدا به‌کاربینی، بېگومان به‌ هوئی ئیمان‌ه‌وه‌ش، ئینسان هه‌م بو رابردوو، هه‌ست به‌ دل ئاسووده‌یی ده‌کات، ټه‌وه‌ی په‌ریزی پاکه، بی باکه، هه‌م به‌ نسبت داهاتووشه‌وه، مروّفی پروادار به‌ هوئی پشت به‌ خوا به‌ستنی و، به‌ هوئی پرو له‌ خوا کردنی و، به‌ هوئی یه‌قینی که‌ خویه‌ک و، په‌روه‌ردگاریک و، خاوه‌نیک سه‌ره‌رشتی ده‌کات و، ئاگای لییه‌تی، هه‌رچی هه‌راسانی و بیزاری و، مه‌ترسی هه‌یه، له‌ دل و ده‌روونیدا ده‌ره‌ویته‌وه.

(۳) ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ﴾، بچنه به‌هه‌شته‌وه، (خوا فه‌رمانیان بی ده‌کات، له‌ ری فریشته‌کانه‌وه)، ئیوه‌و هاوسه‌رانتان، له‌ویدا شادمان ده‌کرین.

وشه‌ی: ﴿وَأَزْوَاجُكُمْ﴾، زوربه‌یان وایان لیکداوه‌ته‌وه: هاوسه‌رانتان، به‌لام وشه‌ی (زوج) وه‌ک چوون به‌ مانای هاوسه‌ر دی، به‌ مانای هه‌ر که‌سیکی دیکه‌ش دی، که‌ له‌گه‌ل مروّفدا هاوده‌م و هاوړاز بی، وه‌ک له‌ سووره‌تی (الصفات) دا هاتوه: ﴿أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۲) ﴿مِنْ دُونِ اللَّهِ...﴾ (۲۳)، له‌ویدا: ﴿وَأَزْوَاجَهُمْ﴾، (ای: وَأَصْنَافَهُمْ وَأَشْكَالَهُمْ وَأَمْثَالَهُمْ)، یانی: جوړه‌کانیان و شیوه‌کانیان و وینه‌کانیان، چونکه‌ مه‌رج نیه‌ هه‌ر که‌سیک بیپروا بووبی، خیزانه‌که‌شی له‌گه‌لیدا بیپروا بووبی، بو وینه: فیرعه‌ون، هه‌روه‌ک مه‌رجیش نیه، هه‌ر که‌سیک پروادار بووبی، هاوسه‌ره‌که‌شی له‌گه‌لیدا پروادار بووبی، وه‌ک: نووح و لوط علیهما السلام، نجا له‌وئی به‌ پیی سیاق ده‌زانری که: ﴿أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ﴾، (ای: وَأَمْثَالَهُمْ)، واته: ټه‌وانه‌ی که‌ وه‌ک ټه‌وان بوون و شیوه‌یان بوون.

بەلام لیرەدا زیاتر وا پێدەچێ، مەبەست لە: ﴿وَأَزْوَاجَهُمْ﴾، واتە: هاوسەرانتان،
کە هاوژینتان بوون، ئنجا ئەگەر دوینراوەکان پیاوان بن، واتە: ژنەکانتان و،
ئەگەر دوینراوەکان ئافرەتان بن، واتە: میژدەکانتان.

(تُحَبَّرُونَ أَي: تُنْعَمُونَ)، واتە:

أ- بەهرەمەند دەکریڤ و دەکریڤ بە خاوەن نێعمەت.

ب- یاخود (تُسْرُونَ)، واتە: دڵخۆش و شادمان دەکریڤ.

ج- یاخود: (تَفْرَحُونَ)، واتە: شادمان و دڵخۆش دەبن، (تُحَبَّرُونَ: مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُولِ مضارع:
حَبَّرَ، مِنْ حَبَّرَهُ إِذَا سَرَّهُ، وَالْحَبَرُ: مَصْدَرُ، الإِسْمُ: الحَبْرُ)، (تُحَبَّرُونَ)، واتە: شادمان و دڵخۆش
دەکریڤ، یاخود خاوەن نێعمەت دەکریڤ، بەهرەمەند دەکریڤ، بکەر نادیار (مَجْهُولُ
الفاعل) هە (مُضَارِع) ی (حَبَّرَ) هێه، واتە: دڵخۆش کرا، (حَبَّرَهُ أَي: سَرَّهُ)، واتە: دڵخۆشی
کرد، (حَبَّرَ) چاوە، واتە: دڵخۆشبوون و شادمانبوون، ناوەکەش بریتییە لە (حَبْر)، واتە:
دڵخۆشی و شادمانی.

زانایان بۆ شیکردنەوەی ئەم وشەیە، زۆریان قسە کردووە، بە زۆر تەعبیر، بۆ وێنە:

(الشنقيطي) لە (أضواء البيان) هەکیداً^(۱)، دەلێ: (تُكْرَمُونَ بِأَعْظَمِ أَنْوَاعِ الْإِكْرَامِ
وَأَتَمِّهَا)، واتە: پزیزتان لێدەگیرێ، بە مەزنیترین جوهرەکانی پزیزگرتن و تەواوترینی،
بەلام گومانێ تێدانیه، کە (حَبْر) بە مانای دڵخۆشی و شادمانی دێ، ئنجا
مرووف دیارە بە چی شادمان و دڵخۆش دەبێ؟ بە نازو نێعمەت و، بە خۆشی
و چاکە، کەواتە: ئەو دووانە، دڵخۆش بوون و شادمان بوون، لەگەڵ خاوەن
نێعمەت بوون، دوو شتی ئاوێتەو تێکەڵکێشن و هەر کەسێک خاوەن نێعمەت
بێ، دڵخۆش دەبێ و، هەر کەسێک دڵخۆش و شادمان بێ لە پوژی دوایی دا،
دیارە لە بەهەشت دایەو، خاوەن نازو نێعمەتە.

(۴) ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ﴾، {ئنجا خوا ۱۰ هه نډیک له نازو نیعمه ته کان باس ده کات}؛ به سه ریانه وه ده گپر درې، به قاپه زیږینه کان و په رداخه زیږینه کان، (صِحَافٍ) کوی (صَحْفَة) یه، که بریتیه له ده فریکی باز نه یی، زاره که ی فراوانه، لای خواره وهی وه ک شیوه ی توپ، یا خود شیوه یه کی خر کو تایی دی، به کوردی ده لاین: قاپ، ده فر، به کار ده هیترې بو خواردن ټیگردن، یان بو بو میوه ټیگردن، (کوب) یش که به (اکواب) کو ده بیته وه، (إِنَاءٌ لِلشَّرَابِ وَهُوَ أَصْغَرُ مِنَ الْإِبْرِيقِ)، ده فریکه بو خواردنه وه به کار ده هیترې، که له سو راحی گچکه تره، (إِبْرِيق) واته: مه سینه، یا خود سو راحی.

ئنجا که به قاپه زیږینه کان و په رداخه زیږینه کانه وه، به سه ریانه وه ده گپر ین، وه ک پیشتیش گوتوومانه، بڼگومان قاپه کان خالی نین، هه روه ها په رداخه کانیش خالی نین، به لکو قاپه کان و ده فره کان پر ن له خواردن و خوراکي به له ززه ت، یا خود میوه، په رداخه کانیش پر ن له جوړه خواردنه وهی به له ززه ت، که شیوه ی نه وهی له به هه شت دایه، له دنیا دا نیه.

(۵) ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾، له و به هه شته دا هه یه، هه رچی نه فسه کان بیخوازن و چاوه کان چیژی لیوه ربگرن.

پیښی باسی به هه شت کرا: ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾، ئنجا ده فره رموی: ﴿وَفِيهَا﴾، واته: له و به هه شته دا هه یه، ﴿مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ﴾، هه رچی نه فسه کان بیخوازن و ناره زووی بکه ن، نه م وشه یه، ﴿مَا تَشْتَهِيهِ﴾، خویندراویشه ته وه: (مَا تَشْتَهِي)، واته: صیله که ی له گه ل نه هی تراوه هه ری ه و اتایان هه یه، هه رچی نه فسه کان بیخوازن و ناره زووی بکه ن، ټیدا هه یه له و به هه شته دا.

﴿وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾، واته: (وَفِيهَا مَا تَلَذُّ الْأَعْيُنُ)، هه روه ها هه رچی چاوه کان له ززه تی لی بکه ن و چیژی لی وه ربگرن، (أَي: مَا تَلَذُّ بِهِ الْأَعْيُنُ، أَي: بِرُؤْيَيْتِهِ)، چاوه کان چیژ وه ربگرن له دیتنی، وه ک له سو وړه تی (البَقَرَة) دا له وه سفی

مانگایه که دا، خوا يَا ده فەر موئ: ﴿صَفَرَاءُ فَاغِعْ لَوْنُهَا تَسْرُ النَّظِيرِ﴾
 ۶۹. زه رده رهنکه که ی زور توخه، بینه ران دلخوش ده کات.

۶- ﴿وَأَسْمُ فِيهَا خَلِيدُونَ﴾، ئیوه له ویدا هه می شه یین، واته: هه ر ماون، ده میننه وه.

(محمد الطاهر بن عاشور) له ته فسیره که ی خویدا^(۱) وشه ی (تَلَذُّ) تَوَزَّيْكَ شِی ده کاته وه، له رووی زمانه وانیه وه، ده لئ:

(وَتَلَذُّ مُضَارِعُ لَذٍّ بِوَزْنِ عِلْمٍ: إِذَا أَحَسَّ لَذَّةً، وَحَقَّ فِعْلُهُ أَنْ يَكُونَ قَاصِرًا فَيَعْدِي إِلَى الشَّيْءِ الَّذِي بِهِ اللَّذَّةُ بِالْبَاءِ، فَيَقَالُ: لَذَّ بِهِ، وَكَثُرَ حَذْفُ الْبَاءِ وَإِيصَالُ الْفِعْلِ إِلَى الْمَجْرُورِ بِنَفْسِهِ، فَيَنْتَصِبُ عَلَى نَزْعِ الْخَافِضِ، وَكَثُرَ ذَلِكَ فِي الْكَلَامِ حَتَّى صَارَ الْفِعْلُ مَمْنُوزًا الْمُتَعَدِّي فَقَالُوا: لَذَّةً. وَمِنْهُ قَوْلُهُ هُنَا: وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ التَّقْدِيرُ، وَتَلَذُّهُ الْأَعْيُنُ وَالضَّمِيرُ الْمَحْذُوفُ هُوَ رَابِطُ الصَّلَةِ بِالْمَوْصُولِ. وَلَذَّةُ الْأَعْيُنِ فِي رُؤْيَةِ الْأَشْكَالِ الْحَسَنَةِ وَالْأَلْوَانِ الَّتِي تَنْشَرَحُ لَهَا النَّفْسُ، فَلَذَّةُ الْأَعْيُنِ وَسِيلَةٌ لِلَذَّةِ النَّفْسِ).

واته: وشه ی (تَلَذُّ) (مُضَارِع) ی (لَذَّ) یه، له سه ر کی شی (عِلْمٍ)، که واته: (لَذَّ) له ته صلدا (لَذَّ) یه، ده گوترئ: (لَذَّ)، (إِذَا أَحَسَّ لَذَّةً)، ته گه ر هه ستی کرد، به چیژئیک، به تامئیک، کرداره که ی ده بووایه (قاصِر) بی و، پال بدرئته لای تهو شته ی، که چیژئ لیوه رده گری، به هوئ پیتی (ب) هوه، بگوترئ، (لَذَّ به)، چیژئ لیوه رگرت، به لام له قسه کردنئ دا، تهو (ب) یه زور لابراوه یه کسه ر کرداره که، لکئناوه بهو شته وه، که به هوئ (ب) که وه مه چروور بووه، که تهو کاته ده گوترئ: (يَنْتَصِبُ عَلَى نَزْعِ الْخَافِضِ)، واته: تهو شته ی مه چرووری کردوه، لابراوه، بویه (مَنْصُوب) بووه، ته مه له قساندا زور بووه، هه تا وای لیها توه (فِعْل) ی (لَذَّةً)، که له ته صلدا (قاصِر) هه به رکار ناخوازی بوئ خوئ، ده بی به هوئ پیتی که وه به رکاری بدرئتی، وای لیها توه وه ک (مُتَعَدِّي) لیها توه، که گو توو یانه: (لَذَّةً)، چیژئ لیوه رگرت، {ته صلی خوئ ده بی بگوترئ: (لَذَّ به)، که لی ره دا خوا يَا، تهو ته عبیره ی به کارهی ناوه، بهو

تبعیتباره به کاری هیڼاوه، که (لَذَّ) فیعلیکي (مُتَعَدِّي) یه، که ده فهرموی: (وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ) ټهوهی که چاوه کان چیژی لی وهرده گرن، واته: (وَتَلَذُّ بِه الْأَعْيُنُ)، واته: چاوه کان چیژی لی وهرده گرن، چیژی چاوه کانیش به دیتنی شیوه جوانه کان و، ټهو په نګانه یه که دلی مروّف له ګه لیاڼدا ده پشکووی، به ته نکید چیژ وهرگرتنی چاوه کانیش، ټامرازیکه بو چیژ وهرگرتنی نه فسه که.

(۷) - ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، ټهو به هه شته ش، که کراوه به میراتی ټیوه، به هووی ټهوهه یه که ټه نجامتان ده دات، به هووی کردهوه کانتانه وه یه. لیږه دا خوا وشه ی: ﴿أُورِثْتُمُوهَا﴾ ی به کاره یڼاوه، ګوتراوه: (إِيَّارَ وَأُورِثْتُمَهَا عَلَى أُعْطِيتُمُوهَا، أَوْ أُتِيتُمُوهَا لِسَبَبَيْنِ: ۱- قُوَّةُ مُلْكِيَةِ الْإِرْثِ بِالنَّسَبَةِ لِعَبْرِهِ.

۲- الْمِيرَاثُ لِمَنْ هُوَ أَقْرَبُ، وَأَهْلُ الْجَنَّةِ يُؤْتَوْنَ عَلَى غَيْرِهِمْ لِقُرْبٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى).

واته: بو یه وشه ی (وَأُورِثْتُمَهَا) به سهر (أُعْطِيتُمُوهَا) دا هه لېژیراوه، کراوه ته میراتتان له جیاتی پیتان دراوه، یان پیتان به خشراوه، به کاره یڼاوه له بهر دوو هوکار:

۱- له بهر ټهوهی خاوه ندریتی میرات، به نسبت جوړه کانی دیکه ی خاوه ندریتی به وه، زور به هیزه.

۲- میرات بو که سیکه که نیزیکتره و، ټه هلی به هه شتیش هه لده بژیردرین به سهر خه لکی دیکه دا، له بهر ټهوهی له خوی بهر نیزیکترن.

ده لیم هوکار یکی دیکه شی هه یه و زانایانیش باسیان کرده و، ټه ویش ټهوه یه، که میرات به بی ماندوو بوونی مروّف، به مروّف ده گات، به بی ټاره قه پیوه کردنی، ټهو به هه شته ش به له بهر چاوگرتنی، ټیوه پوکی به هه شت و نازو نیعمه ته کانی و، بهرده وام بوونی بو هه تا هه تایه، له قه دهر ټهو کرده وانه نیه، که مروّف

لە ژيانیکی کەم و کورتی دنیا دا ئەنجامی داو، کەواتە: هەر وەك بە بەلاش و، بەبێ بەرانبەر دراویەنەت، بۆیە وشە: (وَأُرْتُمْهَا) ی بۆ بەکارهێناوە، وەك چۆن کەسێك کە میراتی پێ دەگات، بەو پارەووە بەو مالهووە ماندوو نەبوو، بەهەمان شێوە، ئەهلی بەهەشتیش کە دەچنە بەهەشتەو، بەلێ لە دنیا دا کردەوێ باشیان کردو، خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، بەلام لە راستی دا، کردەوێ کانی پرواداران، تەنیا هوکارن بۆ چوونە بەهەشت و نرخێ بەهەشت نین، بەهەشت زۆر زۆر لەو مەزنترو گرنگتر، کە ئەو کردەوێ چاکانە نرخێ بن، بەلام هوکارینی.

۸- ﴿لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾، بۆ ئێوە لەو بەهەشتە دا زۆر میوه هەن، واتە: میوهی جوړاووورو زۆر هەن، وەك لە سوورەتی (الواقعة) دا دەفەرموێ: ﴿لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾، واتە: ئەو میوهی لە بەهەشتدا هەیە، نە دەبرێ و نە قەدەغەش دەکری.

بۆیەش زۆر باسی میوه کراوە، لە بەهەشتدا، وەك پێشتریش باسمان کرد، چونکە میوه بۆ چێژ وەرگرتن و لەزەت دەخوری، نەك بۆ لابردنی ئازاری برسیهتی، کە بێگومان لە بەهەشتدا برسیهتی و، تینویتی و، هیچ شتیکی تێدانیە، مایهێ نارهتیهتی مرووف بیت.

لێرە دا بە چاکی دەزانم، ئاماژەیک بەکەم بە قسەیهکی (فخرالدین الرازی)، دیارە هەموو زانیان و پیشه‌وایان، جیی ریزو حورمه‌تمان، بەلام هەر کاتیك بزانی بیروکەیهك هەیە، قسەیهك هەیە، عەقلم نەبیری، یان پیم وابی نەگونجاو، یان خاوەنەکە نەپێکاو، ئەوێ بە پێوستی بزانی ئاماژە ی پێدەکەم، زۆرجاریش بە پێوستی نازانی و لێی دەگەریم.

ناز و نيعمه ته گانی به هه شت و سهرنجیک له سهر قسه يه کی رازی:

لیرا (فخرالدین الرازی) له ته فسیری ئەم ئایه تانه دا، قسه يه ك ده كات، له ته فسیره كه یدا^(۱)، كه قسه كه یم به دلوه نانووسی، پیم وایه نه یكردبایه باشت بوو، ده لئ:

(وَأَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى بَعَثَ مُحَمَّدًا إِلَى الْعَرَبِ أَوَّلًا، ثُمَّ إِلَى الْعَالَمِينَ ثَانِيًا، وَالْعَرَبُ كَانُوا فِي ضَيْقٍ شَدِيدٍ بِسَبَبِ الْمَأْكُولِ وَالْمَشْرُوبِ وَالْفَاكِهَةِ، فَلِهَذَا السَّبَبِ تَفَضَّلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ بِهَذِهِ الْمَعَانِي مَرَّةً بَعْدَ أُخْرَى تَكْمِيلًا لِرَغْبَتِهِمْ وَتَقْوِيَةً لِدَوَاعِيهِمْ)

واته: بزانه كه خوای بهرز، موحه ممه دی ﷺ سهره تا بو گه لی عه رهب ناردوهو، دوايی بو هه موو جیهانیان، گه لی عه رهب نهو کاته زور له سه غله تی دا بوون، به هوئی كه م خوراکیی و كه م خواردنه وه یی و، كه م میوه ییه وه، له بهر نهو هو یه خوا ﷺ نهو مه به ستانه ی بوو نو نکر دوونه وه، جار له دوا ی جار، تا کو زیاتر ئاره زوومه ندیان بکات، بو به هه شت و زیاتر پالنه رو هانده ریان به هیژ بکات.

تیبینی و سهرنجه كه شم نه وه یه:

خوا ﷺ نه وه ی كه فهرموو یه تی، و پرای نه ته وه ی عه رهب، کوردیش و فارسیش و ئینگلیزو تورك و هه موو گهلانی دنیا شی له بهر چاو گرتوون و، له راستیی دا نه وه ی خوا ﷺ به هه شتی پی وه سف ده كات، وه لامگو ی ئاره زوو و ره غبه تی هه موو مرو فقه كانه، واته: به س نه وه نیه، ته نیا گه لی عه رهب، كه یفیان به خواردنه وه و خواردنی خوش و، كه یفیان به میوه هاتبی و، كه یفیان به کانیی و سهر چاوه و ئاوی سازگارو خوش هاتبی، به لکو بو هه موو مرو فقه کان هه روایه.

به لگه شمان نه وه یه ته ماشای واقع بکه، له هه موو و لاتاندا خه لك هه ولده دات، له سهر کانیی و سهر چاوه و، له سهر كه ناری رووباره کان و له سهر

که ناری دەریایەکان، خانوو بەرەو شوینی خۆیان ساز بکەن، وەك چۆن خوا ﷻ باسی بەهەشت دەکات دەفەر مۆی: (تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ)، هەموو ولاتانی دنیا تەماشای بکەن - مەگەر ئەوانەی دەستیان نەپروا - هەوڵ دەدەن خانوو بەرەکانیان و، دارو درەخت و سەوزایی و میڤرگ و میڤرگوزار بێ، پاشان هەموو گەلانی دنیا تەماشای بکە! کەیفیان بە میوه دی و، کەیفیان بە خواردنەوه خۆشەکان دی و، کەیفیان بە خواردنە به لەزەتەکان دی.

کەواتە: ئەوانە خالی هاوبەشی هەموو مەروڤه کەن و، ئەوهی خوا ﷻ بەهەشتی پێ وەسف دەکات، خوا ﷻ زانیویەتی ئەوه، وەلامدەرەوهی غەریزهو ئارەزووی هەموو مەروڤه کەن، نەك تەنیا هی گەلی عەرەب.

چاوپێداخشان دێکی نێعمەتەکانی بەهەشت:

لێرەدا چاویك دەگیرێنەوه بەو ناز و نێعمەتانەدا، کە خوا ﷻ بۆ بەهەشتییانی داناون، کە لە سێزدە (۱۳) بڕگەدا، ئەو نازو نێعمەتانەیی بەهەشت دەخاتەرۆو:

۱- ﴿يَعْبَادُ﴾ ئەهی بەندەکانم! کەواتە: ئەوانە لە لای خوا خۆشەویستن، خوا ﷻ پالێان دەداتە لای خۆی، چونکە بۆ خوا ملکه چ بوون و فەرمانبەری خوا بوون.

۲- ﴿لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ ئەمڕۆ نە ترستان لەسەرەو نە خەم و پەژارەش داتان دەگرێ، هەلبەتە نەبوونی ترس و، نەبوونی خەم و پەژارەو دلتەنگیی، لە گەورەترین نازو نێعمەتەکانی بەهەشت، هەرۆك هەبوونی ترس و دلتەراوکی و هەراسانی و هەبوونی خەفەت و دلتەنگیی و مەینەتی لە دنیا، گەورەترین ناخۆشییەکانی ژيان لە دنیا.

۳- ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ ئەوانە پڕوایان بە ئایەتەکانی ئیمە هێناوو و ملکه چیش بوون، لێرەدا خوا ﷻ دەرخاتەوه بەرچاویان، کە ئیوه بە هۆی ئەو ئیمانەیی هەتانبوو، بە هۆی ئەو ملکه چییەیهوهی بۆ خوا هەتانبوو، تووشی ئەو نازو نێعمەتە بوون، بێگومان زۆریش خۆشە، مەروڤ تەقدیر بکری و هەست بکات پێزانین

ههیه، بۆیه یه کێک له سیفه ته کانی خوا ﷻ بریتیه له: (الشکور)، وهك فهرموویهتی: (والله غفور شکور) ههروهها فهرموویهتی: ﴿وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا﴾ (۱۴۷) النساء، خوا سوپاسگوزارهو، ههول و تیکۆشانی بهنده کانی له بهرچاوه.

۴- ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ (خوا پێیان ده فهرموێ: بچنه به ههشتهوه، یانی: مۆله تهو فهرمانیان پێ ده کات بچنه تێی).

۵- ﴿أَسْمُ وَأَزْوَجُهُمْ﴾ خۆتان و هاوسه رانتان، یه کجار خۆشه، مرووف خوی و ئهوانه ی لێی نزیک بوون، به تایبهتی ئه گهر میرده ژنه که ی و، ئه گهر ژنه میرده که ی، له شوینی دیکه دا ده فهرموێ: خۆیان و هاوسه رانیان و باب و دایکیان و پۆله و وه چهشیان، وهك له سوورهتی (الرعد) دا، هاتوهو، له سه رهتای سوورهتی (غافر) دا هاتوهو، له سوورهتی (الطور) یشدا هاتوه، لهو باره وه که ئیمه له ته فسیری سوورهتی: (غافر) دا باسمان کردوه، خوا ﷻ له سه ر زمانی فریشته کان ده فهرموێ: ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ، وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ (۷) رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ ءَابَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (۸)

واته: ... پهروه ردگارمان بیانخه ئه وه به ههشتهوه، که به لێنت پێداون، ههروهها ئهوانه ی چاک بوون، له باب و باپیرانیان، (واته: باب و دایکیان) و له هاوسه رانیان و له وه چهو پۆله کانیان.

۶- ﴿تُحَبَّرُونَ﴾ ده گوتری: (حَبْرٌ، يَحْبُرُهُ، حُبْرًا، أَي: سَرَّهُ وَنَعَّمَهُ، وَحَبْرُهُ أَي: حَبْرُهُ، وَحَبَّرَ وَحَبَّرَ الشَّيْءَ: زَيَّنَّهُ وَمَهَّقَهُ^(۱))، (حَبْرٌ، يَحْبُرُهُ، حُبْرًا)، واته: دلخووشی کردو خاوهن نیعمه تی کرد، ههروهك (حَبْرٌ)، به مانای (حَبْرٌ) دی، واته: چ به چواری (رُبَاعِي)، چ به سیانی (ثَلَاثِي)، به یهك واتا دین، (وَحَبَّرَ وَحَبَّرَ الشَّيْءَ: زَيَّنَّهُ وَمَهَّقَهُ)، شته که ی جوان کردو رازاندیه وه.

که واته: ﴿تُحْبَرُونَ﴾ واته: ده‌رازی‌رنه‌وه، یا خود دلشادو دلخوش ده‌کریڼ، (حُبور) هم به مانای رازی‌ندران‌ه‌وه دی، هم به مانای دلخوش‌کران و شادمان کران.

۷- ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ﴾ به‌سهریانه‌وه ده‌گیردری، واته: بۆ خویان ناچن ئەرك بکیشن، خواردن و خواردنه‌وه‌کان بپښن، به‌لکو خزمه‌تیاڼ ده‌کړی، له‌لایه‌ن کیوه؟ له سووره‌تی (الواقعة) دا، ده‌فرموئ: ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ واته: کورانیکی هیل‌دراوه، واته: هیل‌دراوه له و ته‌مه‌نه‌دا که تپیدن، خوا ﷻ تاییه‌ت بۆ خزمه‌تی به‌هه‌شتیانی خولقاندوون، وه‌ک چۆن خو‌ریه‌وه‌کان له‌وئ ده‌خولقینن به‌تاییه‌ت، ئەو خزمه‌تکارانه‌ش کورپژگه‌ی نه‌وجه‌وان و می‌رد مندالڼ، تاییه‌ت خوا ﷻ دروستیاڼ ده‌کات و له‌و ته‌مه‌نه‌دا ده‌یان‌ه‌یل‌تیه‌وه: ﴿يَا كُوَافٍ وَابْرِيقَ وَكَاسٍ مِّنْ مَّعِينٍ﴾ به‌په‌رداخه‌کانه‌وه‌و به‌سوراحیه‌کانه‌وه، له‌خواردنه‌وه‌ی (مَعین)، یاخود: شه‌رابیک که له‌کانی و سه‌رچاوه‌وه هیل‌راوه.

له سووره‌تی (الإنسان) یشدا، خوا ﷻ هه‌مان شت دووباره ده‌کاته‌وه، که ده‌فرموئ: ﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْشُورًا﴾ واته: به‌سهریانه‌وه ده‌گه‌رپښ، کورانیکی هیل‌دراوه، هه‌میشه‌یی، یاخود: هیل‌دراوه له ته‌مه‌نیک‌ی دیارییک‌راودا، ئە‌گه‌ر بیانینی، پیت وایه‌گه‌وه‌ری بلاوک‌راوه‌ن.

هینده‌جوان و پاک و خاویڼ و رپکن، به‌سهریانه‌وه ده‌گه‌رپښ، خواردن و خواردنه‌وه‌یاڼ بۆ ده‌به‌ن.

به‌لام لی‌ره‌دا ده‌فرموئ: ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ﴾ به‌سهریانه‌وه ده‌گیردری، چونکه له شوینه‌کانی دیکه، هم له سووره‌تی (الواقعة) و، هم له سووره‌تی (الإنسان) دا هاتوه، که کین به‌سهریانه‌وه ده‌گه‌رپښ، ئەو می‌رد مندال‌نه‌ن، که خوا ﷻ ده‌یان‌شو‌به‌یښن به‌گه‌وه‌ری بلاوک‌راوه‌وه، بویه لی‌ره به‌پیویست نه‌زان‌راوه ئەوه باس بکړی.

۸- ﴿بِصَحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ﴾ به‌سهریانه‌وه ده‌گیردری، به‌قاپ و ده‌فره‌زپینه‌کان و، به‌په‌رداخه‌زپینه‌کانه‌وه، یاڼی: قاپه‌کان له‌زپ‌دروست‌کراون و، په‌رداخه‌کانیش هه‌روا، به‌لام که پیشی زپ‌ (ذَهَب) ی باس‌کردوه، به‌پیویستی نه‌زان‌یوه بفرموئ: (وَأَكْوَابٍ مِّنْ

ذَهَبَ)، چونکه په رداخه کانیش هەر دیاره که له زېږ دروستکراون، ئەو زېږهش هەر خوا سُورَةُ الزُّحُفِ ده زانی، چ جوړه کانزایه که له بههشت دا، به دنیای زېږه که بههشت و، زیوه که و، ئاوریشمه که و، هه موو که و په له کانی دیکه که له بههشت، جیان له وانه دیا.

۹- ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ لهویدا ههیه (لهو بههشته دا)، هەر شتیک نه فسه کان ئاره زووی بکه و چاوه کان چێژی لی وه بگرن، ئەم ته عبیره: ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ له بههشت دا ههیه، هەرچی نه فسه کان ئاره زووی بکه و چاوه کان چێژی لیوه بگرن، هەرچی نازو نيعمهت ههیه، دهیگر نه خویان، وهك له سووره تی (السَّجْدَة) شدا هاتوه، که خوا سُورَةُ الزُّحُفِ ده فهرمو: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۱۷) واته: هیچ نه فستیک، هیچ که سیک نازانی، ئەوهی بویان په نهانکراوه، لهوهی مایه دلووشی و شادمانییانه، له پاداشتی ئەوه دا، که دهیانکرد.

فه رمایشتیکی پیغه مبه سُورَةُ الزُّحُفِ لهو باره وه هاتوه: ﴿عَن سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ، مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، دُخْرًا، بَلَاءً مَا أَطْلَعَكُمْ اللَّهُ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (السَّجْدَة: ۱۷) (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۴۵۰۲، وَمُسْلِمٌ: ۲۸۲۴).

ئەوه هەر تهفسیری ئەو ئایه ته موباره کهیه، که ده فهرمو: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ (۱۷) هه دیسه که ده فهرمو: له بههشتا ههیه، ئەوهی هیچ چاوێک نهیدیوه، هیچ گوێهك نهیستوه و، به سه ر دلی هیچ که سیکدا نه هاتوه، پاشه کهوته، واز لهوه بینه که خوا ئیوهی لی ئاگادار کردوه، دوایی خویندیوه: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ (۱۷) (۱)

(۱) بَلَاءٌ: اترك: لینگه ری، وازی لی بینه، یانی: وێرای ئەوه که خوا باسیکردوه، ئەوهی دیکه ش له بههشت دا ههن.

چونکہ ھەر شتیک ھەبى، یان دەبى بە چاوى خۆت بینیت، ئەگەر بە چاویش نەتدیى، بۆیان باس کردووی، لە فلان ولاتەو، فلان شوینە، فلان شتەى لایە، بۆیان باس کردووی و بیستووتە، یاخود دەبى بە خەیاڵتدا ھاتبى، ئنجا پیغەمبەر ﷺ دەفەرموی: ئەوہى لە بەھەشتدا ھەيە، نە ھیچ چاویک دیویەتى، نە ھیچ گوئیەك بیستووێتى، نە بە خەیاڵى ھیچ کەشیشدا ھاتو، کەواتە: تۆ ئیستا لە دەروونتدا ھەرچەندە خەیاڵ بکەى، ھەر ناگاتە ئەو ئاستەى، کە لە بەھەشت دا خوا ﷻ ئامادەى کردوہ بۆ برواداران، ھەرچى خەیاڵە بیکە، دیسان وەختى بەھەشت دەبینى، دەزانى ئەوہى لەو بەھەشتەدا ھەيە، نە ھاتووتە خەیاڵى ھیچ مروؤفیکەوہ، بە دەقى فەرماشتى پیغەمبەر ﷺ، خواش ﷻ کە لە سوورەتى (السّجدة) دا، دەفەرموی: ھیچ کەسێک نازانى، ئەوہى بۆی پەنھانکراوہ، لە شتیک کە پێى دلخۆش دەبى و مایەى شادمانی و بەختەوہرییەتى.

۱۰- ﴿وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾، ئیوہ لەویدا دەمێننەوہ، لێرەدا بەس دەفەرموی: دەمێننەوہو ھەمیشەى دەبن، لە شوینی دیکەدا قەیدى تاهەتایەشى خراوہتە سەر (خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا)، واتە: بە ھەمیشەى کە ھەرگیز لێى نایەنە دەرى، لەویدا دەمێننەوہ.

۱۱- ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا﴾، ئەو بەھەشتەى کە کراوہ بە میراتتان، چۆن میراتیکتان دەدریتى، ئاوا کراوہ بە میراتتان، بە مولکتان.

۱۲- ﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، بە ھۆى ئەوہوہ کە کردووتانە، ئەوہش جوړیکە لە پیزانین و تەقدیر، لە لایەن خواى کاربەجى و کارزان و میھرەبانەوہ، بۆ بەندەکانى، کە ئیوہ کردەوہى چاکتان ھەبووہو لە بەرانبەر کردەوہى چاکتاندا، ئەو بەھەشتەتان پێدراوہ، ھەلبەتە کردەوہ چاکەکانى ئیمە، بەس ھۆکارن بۆ چوونە بەھەشت، بەلام بە دلیایى نرخ و تیچووی نازو نىعمەتەکانى بەھەشت نین، وەك پیغەمبەر ﷺ لە فەرماشتیکدا دەفەرموی: {لَنْ يَنْجِيَ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ} قَالُوا: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «وَلَا أَنَا، إِلَّا أَنْ يَتَّعَمِدَنِي اللَّهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ..» {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۶۶۳}. واتە: ھیچ کامیک لە ئیوہ،

کردهوه که ی دهر بازی ناکات (نايخاته بههشت)، گوتیان: تۆش ئه ی پیغه مبهری خوا!
(کردهوه که ت پرزگاری ناکات و ناتخاته بههشت)؟ فهرمووی: منیش مه گهر خوا بهزه یی
و بهخششی خۆی دامپووشی (ئه گهرنا منیش به هۆی کردهوه که مهوه ناچمه بههشت).

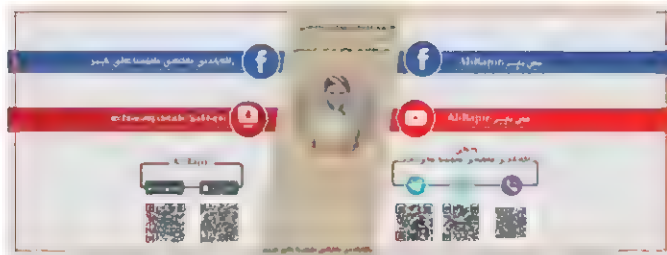
بو ئه وه ی به هه له له فهرمايشتی پیغه مبهر ﷺ تینه گه یین، ده لیین: واته:
کردهوه که ی منیش بای و نرخی بههشت نیه، به لام هۆکاره!

که لیهرده ده فهرمووی: ﴿جَزَاءٌ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۱۷) یان: ﴿بِمَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ﴾ واته: کردهوه که ی ئیمه، هۆکارن بو چوونه بههشت، به لام
نرخ و به های بههشت نین، بههشت زۆر گرانتیره، زۆر به هادارتیره، له و نه ده
کرده وانه ی ئیمه، که له ماوه یه کی که می ژیا نی دنیا ده یانکه یین.

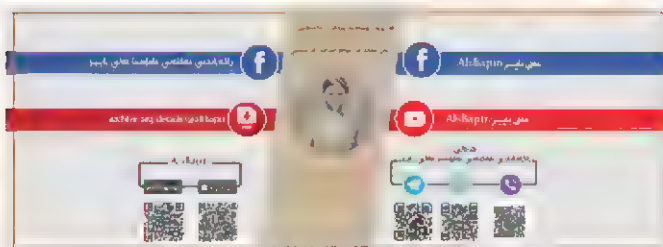
که واته: تیکگیران نیه، له نیوان فهرمايشته که ی پیغه مبهر ﷺ و ئایه ته کاند،
ئایه ته کان ده فهرموون: کردهوه که ی ئیوه هۆکارن بو چوونه بههشت، به لام
پیغه مبهر ﷺ ده فهرمووی: کردهوه که ی ئیمه، نرخی ته وای بههشت نین،
ته نانه ت کردهوه که ی ویش!

۱۳- ﴿لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾، ئه و بههشته ی که کراوه به میراتان
و، پیتان خه لات کراوه به هۆی کردهوه کانتانه وه، بو ئیوه له ویدا هه یه، میوه ی زۆر
که لیان ده خون، واته: میوه ی زۆر و جۆراو جۆر، له بهر ئه وه ی نیعمه ته که ی بههشت
هه موویان ته نیا بو چیژو له زهت وهرگرتن، نه ک بو لابر دنی ئازاری برسیه تی و
تینوو ته ی، ئه و نازو نیعمه ته ی له بههشتدا هه یه، خوا ﷺ زیاتر باسی میوه و باسی
خواردنه وه کان ده کات، هه رچه نه ده جار و بار باسی گوشتی بالنده ش ده کات و، باسی
شتی دیکه ش ده کات، چونکه هه موو ئه وانه ی ده خورین و ده خورینه وه، ته نیا بو چیژ
وهرگرتن، نه ک بو لابر دنی ئازاری برسیه تی و تینوو ته ی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسي دهوتم ❄❄

پێناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسە شازدە (۱۶) ئایەتی کۆتایی سوورەتی (الزخرف) ه، ئایەتەکانی: (۷۴ - ۸۹)، که چوار بابەتی سەرەکی دەگرێتەوە:

پێنج ئایەتی: (۷۴ - ۷۸): باسی سزای سەخت و دژواری بێپروایانی تاوانبار، له رۆژی دوايي دا دەکەن.

دوو ئایەتی: (۷۹ - ۸۰) باسی بالادەستی خوای بەرزو مەزن و، بیستنی هەست و خوستیان و، تۆمارکردنی کردەوه‌کانیانە، له لایەن فریشتەکانەوه.

هەوت ئایەتی دواي ئەوانیش: (۸۱ - ۸۷)، هەموویان جاریکی دیکە، دەربارەي خستنه‌پرووی یه‌کتایی خوان، له پەرستراویتی و پەرورەدگاریتییداو، دووری خوا له رۆله‌و هاوبەش و، تکا له‌لا کردنی پەرستراوانی ساخته‌یه.

دوو ئایەتی کۆتاییش: (۸۸ - ۸۹)، باسی سکالا کردنی پیغه‌مبەری خوايه ﷺ له گەله‌که‌ی که بپروا ناهێنن و، فەرمانکردنی خوايه پێی، که چاوپۆشیان لێکات و وازیان لێ بێنێ و، دلایەتی که دوايي دەزانن، چ که‌تنیکی گەورەیان کردوه، چ سزایه‌کی بێرەزا پڕوبه‌پروویان دەبێتەوه!

﴿إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۖ لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ۗ (۷۵) وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ۖ (۷۶) وَنَادَوْا يَمْلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَكْتُوبُونَ ۗ (۷۷) لَقَدْ جِئْتَكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَرِهُونَ ۗ (۷۸) أَمْ أَمْرًا أَمَرْنَا مُبْرَمُونَ ۗ (۷۹) أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ۗ (۸۰) قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبْدِينَ ۗ (۸۱) سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ

الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرَهُمْ يَحْضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌُ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ وَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقِيلَ لَهُ يَرْبِّ إِنَّا هَنَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلِّمْ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

مانای دهقاو دهقی نایه تەکان

{بیگومان تاوانباران له ئازاری دۆزه خدا، هەر ماون و هه می شه بین ﴿٧٤﴾ ئازار له سهریان خاوا نا کر ی ته وه و ئهوان تییدا بی هیوان ﴿٧٥﴾ سته می شمان لی نه کردن، به لکو خویان سته مکار بوون ﴿٧٦﴾ بانگی شیان کرد ئه ی مالیک! با پهروه ردگارت ته واومان بکات (هماههزی)، (مالیک سه ره په رشتیاری دۆزه خ) گوتی: به دنیای یی ئیوه ههر ماوه وهن ﴿٧٧﴾ به راستی هه قمان بۆ هینابوون، به لام زۆربه تان هه قتان پیناخوش بوو ﴿٧٨﴾ یان ئهوان پیلان و نه خشه ی کار یکیان داناوه، بیگومان ئیمهش نه خشه دانه رین (له دژیان) ﴿٧٩﴾ یان ئایا پێیان وایه ئیمه (قهی) په نهان و چه یان نابیهستین؟ با، (سه رباره) نیراوانی شمان له لایان، (هه رچی ده یلین و ده یکه ن) ده ی نووسن (و تو ماری ده که ن) ﴿٨٠﴾ بلی: ئه گهر (گریمان خوا ی) به به زه یی پۆله ی هه بی، ئه وه من یه که می په رسته رانم (بۆی) ﴿٨١﴾ پاکیی بۆ پهروه ردگاری ئاسمانه کان و زهوی، پهروه ردگاری عه رش (له وهی باسی ده که ن و خوا ی پێ وه سف ده که ن) ﴿٨٢﴾ ده جا لیان گه رێ (ئه ی پیغه مبه ر!) با تیپر ژین (بۆ نیو ناهه ق) و یاری بکه ن، تا کو ده گه نه ئه و پۆزه یان که گفتیان پیده درێ ﴿٨٣﴾ ههروه ها (خوا) ئه و که سه یه، که له ئاسمانی په رسته راوه، له

زەویشدا پەرستراو، ۋەو کاربەجیی زانایە (۸۴) بەرزو بە پێزیشە، ۋەو کەسە ی
 حوکمرانی ئاسمانەکان و زەوی و ۋەو ی نیوانیشیانی هەیهو، زانیاری کاتە (ی
 پۆژی دوا) لەلایەو، بەس بو لای ویش دەگێدرێنەو (۸۵) ۋەوانەش کە جگە
 لەو (خوا) لێیان دەپارێنەو، تکا کردیان (لە لای وی) بەدەست نیە، مەگەر
 کە سائیک شایەدی بە هەق بدەن و بشزانن (و بە بەرچاو پرونیەو ۋەو شایەدیە
 بدەن) (۸۶) ۋەگەر لێشیان بپرسی: کێ دروستیکردوون؟ بە جەختکردنەو دەلێن
 خوا، ۋەدی چۆن (لە پەرستنی خوا) لادەدرین؟ (۸۷) ۋەروەها (خوا) قسەکەیشی
 (هی پێغەمبەر دەزانێ کە گوتی): ۋە ی پەرورەدگارم! بێگومان ۋەوانە کۆمەلێکن
 بپروا ناهینن (۸۸) پرویان لێوەر بگێرەو بلی: سەلام، لە مەودوا دەزانن (تووشی
 چ سزایە دەبن!) (۸۹)

شیکردنەو ی هەندیک لە وشەکان

(الْمُجْرِمِينَ): واتە: تاوانباران، (الْجُرْمُ): قَطْعُ الثَّمَرَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ، وَاسْتَعْيَرَ لِكُلِّ
 اكْتِسَابٍ مَكْرُوهٍ، (جُرْم): لە ریشە ی زماندا بەمانای چینی میو لە درەخت دی،
 بەلام دوا ی خواراوەتەو بو و دەستەپێانی، هەر کاریکی ناپەسندو خراپ.

(لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ): لەسەریان سووک ناکرێ، لەسەریان خاوا ناکرێتەو، (الْفُتُورُ):
 سَكُونٌ بَعْدَ حِدَّةٍ، وَلَيْنٌ بَعْدَ شِدَّةٍ، وَصَعْفٌ بَعْدَ قُوَّةٍ، وَبِالتَّضْعِيفِ يَتَعَدَّى إِلَى مَفْعُولٍ:
 لَا يُفْتَرُ أَحَدٌ، (فُتُورُ): بریتیه لە وەستان لە دوا ی جوولە ی خیرا، نەرمیی لە
 دوا ی توندیی و، بێهیزی لە دوا ی بهیزی، بەلام (فَتَرٌ) ۋەگەر بە (تَضْعِيف) بی،
 (فَتَرٌ) واتە: خاوا بوو، سووک بوو، بەلام (فَتَرٌ)، پێوستی بە بەرکار هەیه، ۋەو
 کاتە: (لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ) واتە: (لَا يُفْتَرُ أَحَدٌ عَنْهُمْ)، هێچکەس ۋەو سزایەیان لەسەر
 خاوا ناکاتەو.

(مُبْلِسُونَ): (الإِبْلَاسُ: اليأسُ والدُّلُّ، وَمِنْ لَوَازِمِهِ: السُّكُوتُ)، (أَبْلَسَ، يُبْلِسُ وَهُوَ مُبْلِسٌ)، (إِبْلَاسٌ): بریتیه له ئاومیدی و زه بوونی، له ئه نجامی ئاومیدی و زه بوونی شدا، بیده نگی پیداده بئ، بویه هه ندیکان (مُبْلِسُونَ) یان به (ساکتون) لیکداوه تهوه، که له راستیدا بیده نگیه که، ده رهاویشته ی ئاومیدی و زه بوونی هه که یه.

(لِقَبْضِ عَيْنَارُبِّكَ): با پهروه دگارت تهواومان بکات، واته: کو تاییمان پی بینئ، بهامریئ، (القَضَاءُ: الإِمَاتَةُ، قَالَ اللهُ ﷻ: ﴿فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ﴾ ۱۵) (القصص)، مووسا علیه السلام بۆ کسکی لیدا، یان مستیکی لیدا تهواوی کرد، مراندی.

(مَكْثُوكٌ): (المَكْثُ: ثَبَاتٌ مَعَ الْإِنْتِظَارِ، مَكَثٌ، مَكْثًا وَمَكْثًا)، (مَکْثُونَ) واته: ده میننه وه، (مَكْثٌ) واته: مانه وه له گه ل چاوه روانی کردندا، ده گوترئ: (مَكْثٌ مَكْثًا، وَمَكْثٌ مَكْثًا)، هه ردووکیان به مانای مانه وه له گه ل چاوه روانیدا.

(أَبْرَمُوا أَمْرًا): (الإِبْرَامُ: إِبْرَامُ الْأَمْرِ، وَأَصْلُهُ إِبْرَامُ الْحَبْلِ، وَهُوَ تَرْدِيدُ قَتْلِهِ، وَالْمُبْرَمُ: الْمُحْكَمُ قَتْلًا)، (إِبْرَامٌ): بریتیه له پته وکردنی کاریک، به مه حکه می بکری و پتهو بی، ریشه که ی له وه وه هاتوه، له (إِبْرَامُ الْحَبْلِ)، واته: چنن و هوئینه وه ی په تیک، تهویش تهوه یه چینه که ی با بدرئ و، بچنرئ و بهوئرته وه، (المُبْرَمُ: الْمُحْكَمُ قَتْلًا)، ده گوترئ: (حَبْلٌ مُبْرَمٌ أَيْ: مُحْكَمٌ قَتْلًا)، واته: زۆر چاک هوئندراوه و چندراوه.

(سِرَّهُمْ): واته: په نهانیان، (الإِسْرَارُ: خِلَافُ الْإِعْلَانِ، السِّرُّ: الْحَدِيثُ الْمَكْتُمُ فِي النَّفْسِ)، (إِسْرَارٌ): پیچه وانیه (إِعْلَانٌ) ه، (إِعْلَانٌ) واته: ئاشکرکردن، (إِسْرَارٌ) واته: په نهانکردن، (سِرٌّ) یش: بریتیه له وه قسه یه ی له دلدا ده شاردریته وه.

(وَنَجَوْنَهُمْ): واته: چه چیان، (نَاجِيَتُهُ أَيْ: سَارَرْتُهُ، وَأَصْلُهُ أَنْ تَخْلُوَ بِهِ فِي نَجْوَةٍ مِنَ الْأَرْضِ)، (نَاجِيَتُهُ) واته: چه م له گه ل کرد، سرکه م له گه ل کرد، ته صله که شی له وه وه هاتوه، که تو که سیک به یه شوئینیکی چۆلایی له زهویه کدا (واته: شوئینیکی په نا) و قسه ی خۆتی له گه ل بکه ی.

(يَخْوضُوا): (الْخَوْضُ: الشَّرُوعُ فِي الْمَاءِ وَالْمَرْوَرُ فِيهِ، وَيُسْتَعَارُ فِي الْأُمُورِ، وَأَكْثَرُ مَا وَرَدَ فِي الْقُرْآنِ، وَرَدَ فِيهَا يُدْمُ الشَّرُوعُ فِيهِ)، (يَخْوضُوا) واته: لِيَان گهړی، تېپرژین، (خَوْض) واته: تېپرژان، چوونه نیو ئاو، به نیو ئاودا پوښتن، به لَام خوازراوه ته وه بو چوونه نیو قسان، چوونه نیو کاریک، به زوړی که له قورئاندا هاتوه، له باره ی ئه و شتانه وه هاتوه، که خراپه مروؤف تیان برژي و تیاندا ده سته کار بی، به تایبه تی قسه ی به لاش و پوچ و خراب.

(وَبَارَكَ): واته: به رزو به پیزو به رده وامه، (الْبَرَكَه: ثُبُوتُ الْخَيْرِ الْإِلَهِيِّ فِي شَيْءٍ، وَتَبَارَكَ: تَثْبِيَةٌ عَلَى اخْتِصَاصِهِ تَعَالَى بِالْخَيْرَاتِ)، (بَرَكَه): به مانای چه سپاوی چاکه و پیزی خوايه ﷺ، له شتيکدا، (تَبَارَكَ)، ئاگادار کردنه وه یه، بو ئه وه که خوا ﷺ تایبه تمه نده به خپرو پیزو چاکه کانه وه.

(فَأَصْفَحَ عَنْهُمْ): واته: چاوپوښيان لى بکه، (الصَّفْحُ: تَرْكُ التَّوْبِ وَأَبْلَغُ مِنَ الْعَفْوِ)، (صَفَح): بریتیه له وازلپه ټپنانی سه رکونه کردن، که ئه مه زیده پوړی زیاتری تیدا هه یه، له لیبوردن، (عَفْو) واته: لیبوردن، به لَام (صَفَح) واته: چاوپوښی، لیبوردن ئه وه یه، له بهر چاوت بی، ئه وه هه لیه ی له گه لټ دا کړدوه، به لَام چاوپوښی ئه وه یه، هه ر له بیرى خوتی به ریه وه، که ئه وه خراپه یه ی کړدوه، چونکه (صَفَح) له وه وه هاتوه، تو لامل بکه یه شتيک، واته: نادیده ی بگری و خوتی به سه ره وه نه به ی.

(سَلَّمَ): (السَّلَامُ: دُعَاءٌ بِالسَّلَامَةِ)، (سلام) له سیاقی خویدا، پارانه وه یه بو سه لامه تی به ران به ر، (وَالسَّلَامُ وَالسَّلَامُ وَالسَّلَامُ: الصُّلْحُ)، (سَلِمَ وَسَلِمَ وَسَلَام) هه ر سى وشه که به مانای صولح و پیکه اتن و ناشته وایی دین، به لَام لی رده دا: (فَأَصْفَحَ عَنْهُمْ) چاوپوښيان لی بکه، خوتیان به سه ره وه مه به، (وَقُلْ سَلَامٌ) بشلی: سه لام، ئه م سه لامه، داوای ناشتی بو کردن نیه، به لکو یانی: خوا حافیزیان لى بکه و، وازیان لى بینه، که واته: ئه م سه لامه بو وازلپه ټپنانه، وه ک له سووره تی:

(الفرقان) دا، دەفەر موۆ: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ واتە: (قَالُوا: قَوْلًا ذَا سَلَامَةٍ)، قسە یەکیان کرد، قسە یەکی سەلامەت و، بێمەزەهەت و بێ زیان، یاخود: (قَالُوا سَلَامًا)، واتە: سەلامیان کردو، سەلامە کەش واتە: خواتان لە گەڵ و خوا حافیزتان بێ، ئیمە لە گەڵ ئێوەدا نایەینە ئێو تەرازوووە.

مانای گشتیی نایەتەکان

وَهْكَ لَه سەرەتای پێناسە ی ئەم دەرسەدا گوتمان، ئەو شازدە نایەتە ی کۆتایی (الزخرف) چوار بابەتی سەرەکی دەگرە خۆیان، سەرەتا خوا ﷻ وەك چۆن لە نایەتەکانی پێشیدا، باسی ئەو نازو نەعمەت و خێرو خوشییە ی کرد، کە لە بەهەشتدا بوو پارێزکاران، بوو پرواداران ی بوو خوا ملکەچ دانراوە و ئامادە کراوە، ئنجا باسی سزاو ئازارو جەزەبەو مەینەتیەك دەکات، کە بوو تاوانباران، واتە: بێپروایان و هاوبەش بوو خوا دانەرانی تاوانبار، ئامادە کراوە لە دۆزەخدا، دەفەر موۆ:

﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّتَخِلِفُونَ﴾، بە دنیایی تاوانباران، لە ئازاری دۆزەخدا هەر ماون، واتە: بەردوام دەبن، تێیدا هەمیشەیین و لێی ناچنە دەری، ﴿لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ﴾، لێی دەرباز نابن و، تێیدا دەمێننەو، سەر بارە: لەسەریشان سووک ناکرێ، (فَتَر)، واتە: (سَكَن)، وەستا، سووک بوو، ئنجا (فَتَر)، واتە: (سَكَن)، سووکی کرد، وەستاندی.

کەواتە: ﴿لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ﴾، یانی: هیچ کەسێک، تۆزێک ئەو ئازارو سزایەیان لەسەر خاوا ناکاتەو و سووک ناکات، ﴿وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾، ئەوان لە ئێو ئەو ئازاری دۆزەخدا، ناو مێدو بێ هیوان، لە ئەنجامی بێ هیوایی و ناو مێدیی و

زەبوونییدا، بى دەنگ دادەنیشن و قسان ناکەن، چونکە پېشى زۆر دەپاړنەووە دەلالینەووە دەکرووزینەووە، وەك له ئایەتەکانی دیکەدا هاتو، بۆ وینە لە سوورەتی (غافر)دا:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ۖ ﴾ (۴۹) واتە: ئەوانەى لە نىو ئاگرى دۆزەخدا، بە دۆزەخەوانەکان (سەرپەرشتیارانى دۆزەخ)یان گوت: لە پەرورەدگارێتان بپاړنەووە، یەك رۆژ ئازارمان لەسەر سووک بکات!

ئەوانیش وەلام دەدەنەووە:

﴿ قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُم رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دَعَا الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۖ ﴾ (۵۰) گوتیان: ئایا پێغەمبەرەكانتان، بەلگە رۆشنەكانیان بۆ نەهێنان؟ گوتیان بێ، (فریشتەكان و سەرپەرشتیارانى دۆزەخ) گوتیان: ئنجا خۆتان بپاړنەووە، پارانەوێ بپروایانیش تەنیا لە و ن بوون دایە. واتە: کەس گوێ نادات و زایە دەبێ و بى ئاکام و بى بەرھەم دەبێ، بۆیە لێرەدا دەفەرموێ: لەویدا ناوێد دەبن لە دۆزەخدا.

﴿ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِن كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴾ (۵۱) تێمەش ستەممان لى نەکردوون، بەلکە ئەوان خۆیان ستەمکار بوون، کە هاوبەشیان بۆ خوا داناو، بپروا بوون بە خوا، بە پێغەمبەرانى خوا، بە پەيامى خوا، بە ئایەتەکانى خوا، سەربارەش تاوانبارو خراپەکار بوون، کەواتە: کردەى دەستى خۆیانە، ئەو سەرەنجامەى بۆ هێنانە پېش، وەك پېشینان گوتووین: (چ بچینی ئەو دەروویەو)، ئەوانیش لە دنیا، تۆی کوفرو شیرك و گوناھو تاوان و ستەم و لادانیان چاندو، بۆیە لە رۆژی دوايشدا، ئەوێ کە لە دنیا تۆوێ کەیان پزاندو، چاندو، هەر بەرھەمى ئەو هەڵدەگرێت.

﴿وَنَادُوا يَمْلِكُ لِيَقْضَ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾، بانگیان کرد ئەى مالیک! با پەرۋەردگارت تەواۋمان بکات و، کۆتاییمان پى بىنى، مالیک ئەو فریشتەىە که سەرپەرشتىی هەموو دۆزەخ دەکات، بە دنیایى ئەویش کۆمەلێک فریشتەى لە بەردەست دان، لە سوورەتى: (المذثر) دا، خوا ﷻ دەفەرمۆی: ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۝۳۰﴾ وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَفِيقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَرْذَابَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِإِمْنًا وَلَا يَزَنَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ ۝۳۱﴾، دۆزەخ نۆزده فریشتەى لە سەرن، کهواتە: لێرەدا که دەفەرمۆی: ﴿وَنَادُوا يَمْلِكُ لِيَقْضَ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾، گوتیان: ئەى مالیک! با پەرۋەردگارت کۆتاییمان پى بىنى، مالیک سەرپەرشتیاری گشتى دۆزەخە، ئەویش نۆزده فریشتەى لە بەردەست دان، وەك خوا ﷻ لێرەدا دەفەرمۆی:

دۆزەخ نۆزده (فریشتە) سەرپەرشتى دەکەن و، ئێمە هاوەلانى دۆزەخمان بە فریشتە داناون، ژمارەکەشیان تاقیکردنەوێهە بۆ ئەوانەى بىپروان، تاكو ئەوانەى کتییان پێدراو، دلیابن، (چونکە لە کتیبەکانى ئەوانیشدا باسى ئەو نۆزده فریشتەى کراو، که سەرپەرشتیاری دۆزەخن) و، بۆ ئەوێ پرۋادارانیش ئیمانێان زیدە بى و، بۆ ئەوێش ئەوانەى کتییان پێدراو و پرۋاداران، نەکەونە دوو دلیبەو، بۆ ئەوێ ئەوانەى دلیان نەخۆشى تیدایە و بىپروایان بلین: خوا ﷻ چى وىستو لەو وینەى، که ئەو وینەى هیناوەتەو؟ خوا ﷻ هەر بەو شیوێهە هەر کەسى بیهوێ گومپرای دەکات و هەر کەسێک بیهوێ پاستە پى دەکات، (ئەگەرنا هەموویانى پینمایى کردو و پى پشانى هەموویان داو، بەلام ئەوانەى هیدایەتى خوا قبوول بکەن، ئەو خوا ﷻ پاستە پیان دەکات و، ئەوانەش که هیدایەتى خوا پەفز بکەن و بەرپەرچ بدەنەو، خوا ﷻ گومپریان دەکات)، سەربازەکانى پەرۋەردگاریشت، تەنیا خۆى ژمارەیان دەزانى، ئەوێش که باس کراو، تەنیا بیرخەرەوێهە بۆ مروڤەکان.

تیمه له م ته فسیره کوردییه ماندا، نهو میتۆده مان ره چاو کردوه، که هه میسه هه ولده دهین، قورئان به قورئان ته فسیر بکهین و، له دواى قورئان، به دهقه کانی سونته تی پیغه مبه ﷺ، چونکه بیگومان باشتین روونکه رهوه بو قورئان، خودی قورئانه، خوا ﷻ له شوینیک شتیک به کورتیی دینى، له شوینیکی دیکه به دریژی دهیهینى، له شوینیک لایه نیکى مه سه له یه ک باس ده کات و، له شوینیکی دیکه لایه نه کانی دیکه ی باس ده کات.

ئجا لیره دا که تاوانباران داوا له مالیک ده کەن: ﴿وَنَادُوا بِمَالِكٍ لِّيَقْضِيَ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾، بانگیان کرد: ئەى مالیک! با پهروه ردگارت تهواومان بکات، کو تاییمان پی بینى و، بهامهرینى، وهک له سووره تی (القَصَص) دا هاتوه: ﴿فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ﴾ ^(۱۵)، واته: مووسا ﷺ مستیکی لیداو تهواوی کرد، ﴿فَقَضَى عَلَيْهِ﴾، تهواوی کردو، کو تایی پی هینا، بووه هوى مردنى.

ئایا مالیک چی وهلام ده داته وه؟ ﴿قَالَ إِنَّكُمْ مَنِكُوتٌ﴾، (مالیک) گوتى: ئیوه ده میننه وه، ئجا له ته فسیره کان دا هاتوه، هه ندیک له زانیان ده لێن: دواى سالتیک و، هه ندیک ده لێن: دواى بیست سالت و، هه ندیک ده لێن: دواى هه زار سالت، مالیک وهلام ده داته وهوه ده لى: ئیوه ده میننه وه، به لام به هه رحالت نهوه هه مووی قسه یه وه، هه تا به سه نه دیکی راست، نه چیتته وه سه ر پیغه مبه ﷺ، وهک ته فسیری ئایه ته کان، ناگونجى باس بکری، سالت و مانگ و هه فته و رۆژیش، به چه مکی باویان تاییه تن به خه لکی سه ر خرۆکه ی زه وییه وه! ﴿قَالَ إِنَّكُمْ مَنِكُوتٌ﴾، مالیک گوتى: ئیوه ده میننه وه، واته: به رده وام ده بن له سزاداو خوا ناتاهرینى، وهک له شوینی دیکه دا ده فهرموى: ﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى﴾ ^(۱۳)، واته: نه تیییدا ده مرى و، نه تیشیدا ده ژى، نه ژیانیک ده ژى، که به ژیان له قه له م بدرى و نه مردنیشی به سه ردا دى، که کو تایی پی بى، له شوینی دیکه دا ده فهرموى: ﴿إِنَّهُ مِنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى﴾ ^(۷۱)، طه، واته: هه ر که سیك به تاوانباری بیته لای پهروه ردگاری، (واته:

تاوان لەگەڵ خۆی بەیختەوه بوو لای پەرورەدگاری، دۆزەخی بوو هەیه، نە تێیدا دەمری و، نە تێشیدا دەژی، واتە: نە کۆتایی پێ دی، وەك چۆن مردن لە دنیادا هەیه، بەلام لە پۆژی دوایدا مردن نیە، نە ژيانیکیش دەژی، کە بە ژيان لە قەلەم بدری.

﴿لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَرِهُونَ﴾ بە دنیایی ئیمە هەقمان بوو هینابوون، بەلام زۆربەتان کە یفتان بە هەق نایەت و، ناخۆشیستن بوو هەق، هەق واتە: شتی چەسپاو و راست، کە لێردا مەبەست پێی خوا ﷻ بە یە کەرتنەو، بەندایەتی کردنە بوو خواو، پەپەرەیی کردنە لە بەرنامە ی خواو، شوین پێهەلگرتنی پیخەمبەری خوا ﷺ، هەقمان بوو هینابوون، بەلام زۆربەتان ناخۆشیست بوون بوو هەق، هەفتان نە دەوێست، بوچی دەفەرموی: زۆربەتان؟ چونکە دوا ی بە شیکیان، ئەو هەقە ی خوا ﷻ ناردوو یەتی، قبوولیان کردو، کەواتە: کە دەفەرموی: ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ﴾ واتە: لە ژيانی دنیادا هەقمان بوو هینابوون، بەلام زۆربەتان هەفتان نەوێست و، پەرتان کردو، ناخۆشیستنتان هەبوو بوو هەق، هەفتان دە کە پەهاندا، هەفتان دە دزا، بۆیە پەرتان کردو، بەلام کە میکتان ئەوانە بوون کە پڕوایان هیناو، هەقیان قبوول کرد.

﴿أَمْ أَلْمَمُوا أَمْرًا﴾ یان ئایا پیلانیکیان گیراوه، (إبرام) واتە: هۆن و رستنی ریسێک، پەتیک، مەبەست پێی ئەو یە کاریکی مەحکەمیان کردو و نە خەشە یەکی باشیان داناوه، ﴿فَإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾ بە دنیایی ئیمەش بکەری کاریکی مەحکەمین، رۆنەری نە خەشو پلانیکی مەحکەمین لە بەرانبەر یاندا.

ئەجە هەندیک لە زانیانی رۆنکەرەو ی قورئان گوتوو یانە: ئەمە مەبەست پێی ئەو بوو، کە بپروایان لە (دار النّدوة) دا دانیشتن و کۆبوونەو یان کرد، لە دژی پیخەمبەر ﷺ کە چۆن لە بەینی بەرن؟ بەلام پیم وایە، ئەم سوورەتە لەو سەر و حەدەدا نە هاوتە خواری، واتە: سالی سێزدە یەمی پیخەمبەرایەتی، کە کافرەکانی مەککە لە کاتی دەرچوونی پیخەمبەردا بوو کۆچکردن بەرەو مەدینە پیلانی

كوشتنيان دانا، له (دار النُدوة)دا، بەلكو ئەم سوورەتە لە سالانی هەشت و نوذا هاتۆتە خوارى، ئنجا زلە زلەكان و بریار بە دەستانى قورەيش و ھۆزەكانى دیکەش، كە لە مەككە بوون و لە (دار النُدوة)دا، كۆبوونەو، بەس ئەو جارە كۆنەبوونەو و جارانی دیکەش كۆبوونەو، كە نەخشە دابنێن لە دژى پیغەمبەر ﷺ و پەيامەكەى، ئنجا مەبەستى ئەو ئایەتانە یەكێك لەو جارنەو، ئەو هەش كاری بەردەوامیان وابوو، لە (دار النُدوة)دا دانیشوون و نەخشەیان داناو، خوا ﷻ دەفەرموى: ئەگەر ئەوان نەخشە دادەنێن، لە دژى پیغەمبەرى من و پەيامى من و قورئانى من، ئەو ە ئیمەش نەخشەدانەرو پلان دانەرىن لە دژیان.

﴿أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ﴾، یان ئایا پێیان وایە، ئیمە قسەى پەنھانیان، ئەو قسەى كە لە دلیاندا پەنھانى دەكەن و، سرکە سرك و چپە چپیان، لە بەینى خویان دا، نابیستین! ﴿بَلَى﴾، با، ئەو هەش دەبیستین و ئاگامان لێتەتى، ﴿وَرُسُلَنَا لَهُمْ يَكْتُمُونَ﴾، سەر بارە نوێنەرەكانیشمان، پەوانەكراوەكانیشمان (كە فریشتەكانن) لەلایان و، دەنووسن و تۆمار دەكەن.

جارێكى دیکەش خوا ﷻ دێتە سەر باسى بەیەكگرتن و یەكتایى خۆى، ھەم لە پەروەردگار یتیداو، ھەم لە بەدیھێنەراییەتیداو، ھەم لە خواوەندار یتى داو، ھەم لە پەرستراو یتیدا.

﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبْدِينَ﴾، (ئەى مەحمەد ﷺ!) بفرموو: ئەگەر (خوای) بە بەزەى پۆلەى ھەبى، ئەو ە من یەكەمىنى خواپەرستانم، واتە: من یەكەمىنى خواپەرستانم، ئەگەر پۆلەى ھەبى دەبى من بزەم و كە من نەزانم، كەواتە: نیتى، ئەو ە واتایەكى.

یاخود ئەگەر (خوای) بە بەزەى پۆلەى ھەبووایە، من یەكەمىن پەرستەرانم، یەكەمىن كەس دەبووم ئەویشم دەپەرست، ئەگەر گریمان خوا ﷻ پۆلەى ھەبووایە، چونكە ئەویش ھەر بەشێك دەبوو لە خوا ﷻ و دەبوو ئەویش

پەرستراپایه، ئەم ئایەتە چەند مانایەکی هەن، بەلام ئەو دوو مانایە زیاتر سەرەکیین.

ئەمەش هەمووی وەك قسە ی نەرمکردن و خاتر گرتنە لەگەڵ بەرانبەردا، کە یەكسەر لە دەماری نەدەوی و بلیی: باشە با بزاین، کە ئیوە دەلین: خوا پۆلە ی هەیه، ئەگەر وابێ من یەكەمینى خواپەرستانم و دەبێ بزنام، یاخود: من یەكەم كەسم دەپەرستم، دە ی فەرموون: با لێ بکوژنەو، داخو خوا ﷻ دەگونجی پۆلە ی هەبێ؟!.

﴿سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾، دوورە پەرورەدگاری ئاسمانەکان و زەوی و پەرورەدگاری عەرش، (ئەو تەخت و بارەگایە کە تەنیا خۆی دەزانێ چۆنە؟)، لەوێ ئەوان خۆی پێ وەسف دەکەن، لەو وەسفە ی ئەوان دەلین، خوا ﷻ دوورە لەو، پاکە لەو جوړە ویناکردنە، کە پۆلە ی هەبێ و، وەچە ی هەبێ و، هاوبەشی هەبێ.

﴿فَذَرَهُمْ خَوْضًا وَيَلْعَبُوا﴾، ئنجا لێیان گەڕێ با تێپڕژین و یاریی بکەن، واتە: تێپڕژینە نیو قسە ی پووچ و بێ کەلک، با بەشیوەیەك هەلسوکەوت بکەن، کە هەلسوکەوتەکیان دەشوبهیتە یاریی منداڵان، قسەکیان وەك پڕانە نیو باتلاغ و چلپاویکە، کردەوێ هەلسوکەوتەکانیشیان، وەك یاریی و گەمە ی منداڵان، لێیان گەڕێ با سەرگەرمی ئەو بـ، ﴿حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ﴾، تاكو پرووبەرووی ئەو پۆژەیان دەبنەو، کە بەلێیان پێدراو، ئەمەش هەپەشەیهکی گەورەیه بۆیان، واتە: لێیان گەڕێ با سەرگەرمی قسە و پەفتاری پووچ و بێکەلکی خۆیان بـ، تاكو گیرۆدە ی ئەو پۆژە دەبن، کە بەلێیان پێدراو.

﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌُ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾، ئەویش (خوا ﷻ) ئەو کەسەیه، کە لەسەری تەنیا ئەو پەرستراو، لەسەر زەویش بەس ئەو پەرستراو، هەر ئەو کاربەجیی زانایە، یانی: هەرچی کاربەجیی و

کارامه‌یی و لێزانی هه‌یه‌و، هه‌رچی زانیاری و شاره‌زایی هه‌یه‌، له‌ لای خوای په‌روه‌ردگار، ﴿وَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾، به‌رزو به‌ پێژه‌و، به‌رده‌وامه‌و، خاوه‌ن خێرو به‌ره‌که‌ته‌، ئه‌و که‌سه‌ی هوکمرانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی ه‌ی ویه‌، هه‌روه‌ها هوکمرانی، ئه‌وه‌ی ده‌که‌وێته‌ ئیوان ئاسمانه‌کان و زه‌ویشه‌وه‌، ته‌نیا ه‌ی خوایه‌، ﴿وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾، زانیاری کاته‌که‌ (ساعة) ش له‌ لای ئه‌وه‌، واته‌: زانیاری هه‌بوون به‌و کاته‌ دیاریکراوه‌ی که‌ ئاخیر زه‌مانی تێدا دی، یاخود قیامه‌تی تێدا دی، یان پوژی دوایی به‌ هه‌ردوو قو‌ناغه‌که‌وه‌، تێدا دی، ته‌نیا له‌ لای ئه‌وه‌، ﴿وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾، ته‌نیا بو‌ لای ویش ده‌گیردرێنه‌وه‌.

﴿وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾، ئه‌وانه‌ش که‌ له‌ جیاتی وی، یان له‌گه‌ڵ وی، یان جگه‌ له‌وی لێیان ده‌پارێنه‌وه‌، هه‌یج کامیان تکا کردنیان به‌ده‌ست نیه‌، مه‌گه‌ر ئه‌وانه‌یان که‌ شایه‌دی به‌ هه‌قیان داوه‌، واته‌: شایه‌دی ده‌ده‌ن به‌ یه‌کتایی خوا، له‌ به‌دییه‌نرایه‌تی و، په‌روه‌ردگاریتی و، خاوه‌نداریتی و، په‌ستراوێتیدا، شایه‌دی به‌و هه‌قه‌ ده‌ده‌ن و، ده‌شزانن، واته‌: به‌ به‌رچا‌وروونییه‌وه‌ شایه‌دی ده‌ده‌ن، واته‌: ته‌نیا ئه‌وانه‌یان که‌ ئه‌و شایه‌دیه‌ به‌ هه‌قه‌ ده‌ده‌ن، تکا کردنیان به‌ده‌سته‌، ئه‌وانه‌ی له‌ جیاتی خوا، جگه‌ له‌ خوا، لێیان ده‌پارێنه‌وه‌، ته‌نیا ئه‌وانه‌یان که‌ شایه‌دی به‌ هه‌ق ده‌ده‌ن، تکا کردنیان به‌ده‌سته‌، ئه‌وانیش فریشه‌کانن و پێغه‌مبه‌رانن و دوستانێ خوان، ئه‌وانه‌ن که‌ خه‌ڵک به‌ نه‌زانی لێیان ده‌پارێنه‌وه‌و ده‌یانپه‌رستن، ئه‌گه‌رنا ئه‌وانی دیکه‌، که‌ له‌ جیاتی خوا ده‌په‌رسترێن، چ ژيانداربن، چ بێ ژيان بن، ئه‌وانه‌ هه‌یچیان تکا کردنیان به‌ده‌ست نیه‌، ئه‌وه‌ واتیه‌کی.

یاخود: ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ جیاتی خوا لێیان ده‌پارێنه‌وه‌، هه‌یچیان تکا کردنیان به‌ده‌ست نیه‌، مه‌گه‌ر بو‌ که‌سێک که‌ شایه‌دی به‌ هه‌ق بدات، واته‌: ئه‌وانه‌ی لێیان ده‌پارێنه‌وه‌، که‌ فریشه‌کان و پێغه‌مبه‌رانن، ئه‌وانه‌ ته‌نیا تکا بو‌ که‌سێک

دەكەن، كە شایەدیی بە ھەقی دابی و، ئەھلی ئیمان و تەوحید بووبی، ھاوکات لە ڕووی زانیاریشەو ئەو شایەدییە بە ھەقە دابی.

﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُم مِّنْ خَلْقِهِمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ ئەگەر لێیان پرسی: كی دروستیکردوون؟ زۆر بە جەختکردنەو دەلێن: خوا ﷻ، ﴿فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ كەواتە: بۆ كوی لادەدرێن؟ ﴿يُؤْفَكُونَ﴾ (يُؤْفَكُونَ، يُضَرَّفُونَ)، بۆ كوی ھەلدەگیردرێنەو، بۆ كوی لادەدرێن، یاخود: ﴿فَأَنَّى﴾ واتە: (فَكَيْفَ)، واتە: چۆن لادەدرێن و چۆن ھەلدەگیردرێنەو، مادام خوا بەدیھێنەریانەو دان بەو راستییەدا دێن، ئەدی بۆچی جگە لە خوا دەپەرستن، مادام تەنیا خوا دروستیکردوون و، تەنیا خوا ھەمەكارە كەون و كائیناتە، كەواتە: ھەر ئەویش شایستە پەرستەران و بەندایەتیی بۆ کرانە، كەوا بێ: بۆ كوی لادەدرێن و چۆن لادەدرێن؟ لێرەدا كە بە بکەر نادیار (مَجْهُولُ الْفَاعِلِ)، ھاو، یانی: ئەوانە، ویست و خواستی خۆیان لە دەست داو، پێشمەیی كارو باریان كەوتۆتە دەست كەسیکی دیکەو، بە ویستی خۆیان و، بە عەقڵی خۆیان و، بە ئازادیی خۆیان بە ڕێدا ناپۆن و، بەملاو لادا دەبرێن.

﴿وَقِيلَ يَرْبِّ إِنَّا هَتُولَاءُ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ئەمە دەگیردرێتەو بۆ سەر ئەو رستەییە پێشی، كە دەفەرموی: ﴿وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ واتە: (وَعِنْدَهُ عِلْمُ قِيلِهِ)، ھەروەھا خوا ﷻ زانیاریی فەرماشتەكەیشی لە لایە؟ ھى پێغمبەر ﷺ، كە گوتی: ﴿يَرْبِّ إِنَّا هَتُولَاءُ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ئەى پەروردگارم! ئەوانە كۆمەلێكن بپروا ناھێن، واتە: سكالای كرد بۆ لای پەروردگار، وەك لە سوورەتی (الفرقان)دا، دەفەرموی: ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَرْبِّ إِنَّا قَوْمٌ اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾ پێغمبەریش ﷺ گوتی: ئەى پەروردگارم! خەلكەكەم ئەو قورئانەیان واز لێھێناو، پشتیان تێكردو، ئەمە سكالای كردنی پێغمبەرە ﷺ، لە دەست خەلكە كەللەرەق و خراپەكەى، سكالای دەكات بۆ لای خوا ﷻ، خۆنراویشەو: (وَقِيلَ)، ئنجا ئەگەر (قِيلَ) بێ، دەگیردرێتەو بۆ سەر رستەییەكی

پیشتر، ﴿وَرُسُلَنَا لَهُمْ يَكْتُمُونَ﴾ ﴿٨٠﴾، نیردراوه کانی ئیمه له لایان ده نووسن، هه موو کرده وه کانی وان ده نووسن، (وَقِيلَ يَا رَبِّ)، ئه وه فه رمایشته ی پیغه مبه ریش ده نووسن، که فه رمووی: ئه ی پهروه ردگارم! ئه وانه کو مه ئی کن بر و ا نا هی نن، واته: ئه و سکا لایه ی پیغه مبه ر ﷺ که بو لای پهروه ردگاری کرد و یه تی، ئه ویشیان نووسیوه، یاخود: (قِيلَ)، به رکاری ره ها (مَفْعُول مَطْلَق) ه، (وَقَالَ قَوْلُهُ)، پیغه مبه ر قسه ی خو ی کرد، که گو تی: ئه ی پهروه ردگارم! ئه مانه کو مه ئی کن بر و ا نا هی نن، دواتر له مه سه له گرنگه کاند، زیاتر تیشکی ده خه ی نه سه ر: (قِيلَ) و (قِيلَ).

﴿ فَأَصْفَحَ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴾ چاوپوښيان ليکې وېيېان بلئ: سەلام، له مهودوا د هزانن، ﴿ فَأَصْفَحَ عَنْهُمْ ﴾ واته: به جوړيک پرويان لي وهر بگيرې، وهك هر گوښيستي قسه كانيان نه بووې، نه گهرنا به وواتايه نيه، كه پيڅه مېر ښاښوورې، له كوفرو شيرك و تاوان و خراپه، چونكه نه و كار نه به ده ست نه وه، نه له وهش ده يان بوورې، به لكو يانې: تو له هه قې تايه تې خوت، كه قسه يه كي بي نه زاكه ت و شيوازيكي نارېك له گهل تودا به كار دېنن، چاوپوښيان لي بكه، يان: وازيان لي بېنه و دووريان لي بگره و لاميان تېكه، ﴿ وَقُلْ سَلَامٌ ﴾ بلئ: سەلام، بو خوا حافيزي و وازليهيان و، دووري گرتن و، نهك سەلام، به ماناي: سەلام و ناشتيتان له سر بې، ﴿ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴾ له مهودوا د هزانن، كه تېكي خراپيان كرده، د هزانن كه سزايه كي پېرهزا چاوهريان دهكات، له نه نجامي نه و كوفرو شيرك و تاوان و خراپه ياندا.

مەسەلە گۈنگەکان

مەسەلە یەكەم:

تاوانباران لە ئازاری دۆزەخدا دەمێننەو، لەسەریان سووک ناکرێ و، تێیدا بێ هیوا دەبن و، سووچی خوشیانە، کە بەو دەردەچوون، کە لە مالیکى دۆزەخەوانیش دەپارێنەو: با خوا بامەریئى، پێیان دەلى: ئێو تێیدا دەمێنەو، چونکە خوا ﷻ هەقى بۆ هێناوون، کە چى هەقتان دەدزاو، کە یفتان پى نەدەهات، ئنجا ئەگەر ئەوان پیلانى مەحکەم بگێرن، لە دژی پیغەمبەرى خواو پەيامى خوا، خواش نەخشەى وردیان لە دژ دەکێشێ و، خەیاڵیشیان خواو، کە پێیان وابى خوا ﷻ ئاگادارى نەتێنى و چەیان نیە، بگرە وێرای ئەو، فریشتە نیراوەکانیشی هەموو شتێک تۆمار دەکەن:

خوا ﷻ دەفرموى: ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ ۖ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادُوا يَمْلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَكِينُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْتَكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرُكُمْ لِلْحَقِّ كَرِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَتَرْمَوْا أَمْ إِنَّا مَرْمُومُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُمُونَ ﴿٨٠﴾﴾

شیکردنەوێ ئەم ئایەتانە، لە یازدە برگەدا:

١- ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ﴾، بێگومان تاوانباران لە ئازاری دۆزەخدا، بە هەمیشەیی دەمێننەو، (المجرمون: القاعلون للإجرام، وهو الذنب العظيم، والمراد: المشركون الكافرون)، (المجرم)، لەسەر کێشی (مفعول)، ناوی بکەر (إسم فاعل)، بە

مانای کەسێک کە (جُرْم) تاوان ئەنجام دەدات، (إِجْرَام) و (جُرْم) و (جُرْمَة) ش بریتیه له گوناھێکی مەزن، کە لێرەدا مەبەست پێی تاوانی هاوبەش بۆ خوا دانەرە بێ پروایەکانە، بەلام بۆیە خوا ﷻ بە وشە (مُجْرِم) ناویان دێت، تاكو بزانی که ئەوانە وێرای هاوبەش بۆ خوادانان و بێ پروای، تاوانباریش بوون، یاخود هەر خودی هاوبەش بۆ خوا دانان و بێ پروایەکان، وێرای ئەوەی هاوبەش بۆ خوا دانانەو بێ پروایە، تاوانێکی گەورەشە.

هەلبەتە هەر کەسیکیش بەینی لە گەڵ خوا تێک چوو، بەینی لە گەڵ بەندەکانی خواشدا تەواو نابێ، بۆیە هەر کەسێک ئەهلی کوفرو شیرک بێ، مسوگەر ئەهلی سەتەم و تاوان و خراپەش دەبێ.

(۲) ﴿لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾ لهسەریان سووك ناکرێ (لهسەریان خاوا ناکرێتەوه) و، ئەوان تێیدا نا ئومێدو بێ هیوا دەبن، (فَتَرَأَى: سَكَنَ، وَصَعَفَ وَخَفَّ)، واتە: پراوەستاو، بێهێز بوو و، سووك بوو، وشە: (فَتَرَأَى)، (لازِم) هە (فَتَرَأَى) (مُتَعَدِي) ه، (فَتَرَأَى) واتە: لهسەری سووك کرد، کەواتە: (لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ أَيْ: لَا يُفْتَرُ أَحَدٌ عَنْهُمْ، بَلْ يَسْتَمِرُّ الْعَذَابُ عَلَيْهِمْ بِشِدَّةٍ)، هێچکەس ئەو سزایەیان لەسەر سووك ناکات و لهسەریان خاوا ناکاتەوه، بەلکو بەردەوام دەبێ، بگرە له سوورەتی (النَّبَأ) دا خواى بالا دەست دەفەرموێ: ﴿فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا﴾ (۳۰) بێچێژن بەس سزاتان بۆ زیاد دەکەین، هەر وەها له سوورەتی (النساء) دا، دەفەرموێ: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾ (۵۶) هەر کاتێک پێستەکانیان کولان و برژان، پێستی دیکەیان بۆ تازه دەکەینەوه، تاكو سزای زیاتر بچێژن، چونکە دەمارە هەستەوهرەکان زیاتر له پێست دان.

کە دەفەرموێ: ﴿وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾، دەگووترێ: (أَبْلَسَ، يُبْلَسُ، فَهُوَ مُبْلَسٌ أَيْ: يَتَسَّ، وَسُمِّيَ إِبْلِسًا لِأَسْهٍ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ)، ﴿وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾ ئەوان لەویدا بێ هیوان و، تەما پراون، هێچ ئومێدێکیان نەماوه، وشە (أَبْلَسَ)، واتە: (يَتَسَّ) نا ئومێد بوو، (إِبْلِس) یەش بۆیە ئەو ناوێ لێناوه، چونکە له بەزەیی خوا نا ئومێد بووهو هێچ هیوای پێی نەماوه.

ئىنا لىرەدا رەنگە پرسىيارىك بىكرى، ئەوانە بۆچى وایان لىھاتوھ؟ ئایا ئەوھ ستەم نىھ لىیان دەكرى؟ خواش ﷺ بۆ لابرەنى ئەو گومان و خەيالە پووچە، دەفەرموى:

(۳) ﴿وَمَا ظَلَمْنَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ﴾، ئىمە ستەممان لى نەكرەببون، ((كە ئاوا سزايان دەدەين)، بەلكو ئەوان خۇيان ستەمكار بوون، (الظُّلْمُ: الْإِعْتِدَاءُ، وَهُوَ الْإِصَابَةُ بِضَرْبٍ بَغَيْرِ مُوجِبٍ مَشْرُوعٍ)، (ظُلْمٌ): برىتیه لە دەستدریژی و، لەوھى كەسىك تووشى زیان بکەى، بەبى پىوئىستەكرىكى رەوا، بەلام ئەوان خۇيان ستەمیان لە خۇيان كەردوھ، كە ئەو حىكمەتەى خوا ئەوانى بۆ دروستكەردوھ، نەیانھىنايە دى و سەريان بەرز نەكەردوھ، كە خواو خواوھنى خۇيان بناسن، بزەنن خوا ﷺ بۆچى لىرەى داناون، لەسەر ئەم زەوئىيەو پىوئىستە چى بکەن و چۆن بژین؟ ئەوھش ستەمىكى زلە كە تۆ لە خۆت نەپرسى، لە خواوھنەكەت نەپرسى و سەرنجى دەوروبەرت نەدەى، بۆچى لىرەى و دەبى چى بکەى؟ ستەمە مروڤ خۆى وەك ئازەل تەماشە بکات، لە حالىكدا كە لە ئازەل جىايە!

(۴) ﴿وَنَادُوا يَمْلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾، بانگیان كەرد: ئەى مالىك! با پەرەردگارت تەواومان بکات، واتە: با پەرەردگارت كۆتايىمان پى بىتى و، بمانرىتى، مالىك ناوى ئەو فرىشتەى، كە بەسەر دۆزەخ رادەگات و سەپەرشتى دۆزەخ ھەمووى دەكات، وەك لە سوورەتى (المُدَّثِر) یشدا دەفەرموى: ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾، ئىنا مالىك، نۆزدە فرىشتەى دىكەى لەبەردەست دان، كە بە تەكید ئەوانىش فرىشتەى دىكەى زۆریان لەبەردەست دان، ﴿وَمَا يَعْلَمُ جُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾، خوا ﷺ ھەر لەو سىاقەدا، لە سوورەتى (المُدَّثِر) دا دەفەرموى: سەربازەكانى پەرەردگارت، بەس خۆى دەزانى چەندن، بەلام مالىك سەپەرشتىارى گشتى دۆزەخەو، نۆزدە فرىشتەى لەبەر دەست دان، ئىنا كە ئەوانىش لەبەردەستى ئەودان، ئەوانىش تەنیا خوا ﷺ دەزانى چەند فرىشتەیان لەبەر دەستدان، بۆ سەپەرشتىيەكرەن و ھەلسووپاندنى كاروبارى دۆزەخ و دۆزەخىيەكان!!

(۵) ﴿قَالَ إِنَّكُمْ مَنِكُوتٌ﴾، گوڤى: ئىوھ ماوھوھن، كە دۆزەخىيەكان دەلین: ئەى مالىك! با پەرەردگارت تەواومان بکات، كۆتايىمان پى بىتى و، بمانرىتى، ﴿لِيَقْضِ عَلَيْنَا

رَبُّكَ ﴿لَيَقْضَىٰ﴾ ئەم وشەيە لە سوورەتی: (الْقَصَص) دا، خوا ﷻ بۆ مراندنی بە کارهێناوه، که دەفەرموی: ﴿فَوَكَّرَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ﴾ ۱۵، واتە: مووسا ﷺ مستیکی لێدا (لە کابرای قیبتی) و تەواوی کرد، واتە: کۆتایی بە ژیاڵی هێنا.

مالیک وەلام دەداتەو: ﴿قَالَ إِنَّكُمْ مَكْنُوتٌ﴾، گوتی: ئێو دەمێنەو، (ماکث) ناوی بکەر (إسم فاعِل) ه، واتە: ماوه، ئێو ماوهو، (مَكْنُوت) ه، هاتو، (المَكْنُوتُ: البَقَاءُ مَعَ انْتِظَارٍ)، (مَكْنُوتٌ وَمَكْنُوتٌ) هەردووکیان واتە: مانەو، لەگەڵ چاوەروانییدا.

(٦) - ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ﴾، بە دنیایی هەقمان بۆ هێنا بوون، ئەمە یان قسە ی فریشتەکانە، که وەحییان هێناوه، پەيامی خاویان هێناوه بۆ پیغەمبەران، ئەوانیش بە مروّفەکانیان ڕاگەیاندو، یان فەرمايشتی خوايه راستەوخۆ: ئێمە هەقمان بۆ هێنا بوون، ئەو هەقەش بریتی بوو لە خوا بە یە کگرتن، بریتی بوو لەو که مروّف بۆ تاقیکردنەو، دروستکراوه، مروّف ژیاڵی هەتا هەتایی چاوەرپی دەکات لە ڕۆژی دواییدا، که ئەو ژیاڵە هەتا هەتاییە بنیات دەنری، لەسەر ئەوێ ئەو ژیاڵە دنیاییە چۆن گوزەراندو؟!

(٧) - ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَذِبُونَ﴾، بەلام زۆربەتان هەقتان دەدزا، وشە ی که پەهاندیش بە کاردی، دەلێن: دەیکە پەهینێ، بە کوردیی دەلێن: دەیدزی، واتە: ڕقی لێی دەبیتەو، که یفی پێی نایەت، دانووی لەگەڵ ناکوڵن، بۆچی دەفەرموی: ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَذِبُونَ﴾، بەلام زۆربەتان هەقتان دەدزا، که یفتان پێ نەدەهات؟

وەلامە که ی: ئەوانە ی ڕقیان لە هەق بوو، حوکمرانە خۆبەزلگرو خۆسەپینەکان بوون، چونکە ئەو هەقە لەگەڵ بەرژووەندیی ناشەرعیی و ناپەرەوای ئەواندا تیکگیراوه، بەلام زۆرینە یەکی شوینکە و تووی هەلخەلەتاو هەبوون، پەنگە هەقیان هەر نەناسیی، یاخود ڕقیان لە هەق نەبۆتەو هەقیان نەدزاوه، چونکە لەگەڵ هیچ بەرژووەندییەکیاندا تیک نەگیراوه، بەلکو پەنگە لە دڵهوه، ئەو هەقیان زۆریش خۆشویستبێ، نەك هەر نەیاندا بۆ و، ڕقیان لێی نەبوو بێ، بەلام لەبەر

ئەو ھەي لەلایەن دەسەلاتدارەکانەو، لەسەریان بە مەرج گیرا بوو، کە دەبێ شوێنکەوتووێان بن و، سەر بەرەو لای خوا بەرز نەکەنەو، تەماشای پەيامی خوا نەکەن، بەلکە دەبێ کۆیلەي ئەوان بن، بۆیە گۆییان نەدەدا ئەو ھەقە، ھەرچەندە بە ھەقیشیان دەزانی، کە ئیستاش ھەر وایە، ئەوانەي شوێن حیزبە عەلمانییەکان دەکەون و، ملکەچ دەکەن بۆ پرژیمە ستەمکارە خۆسەپینەکان، دەزانن ھەق چۆنەو ناھەق چۆنەو، دانیشی پێدا دین، دێ بۆ لات دەلێ: بلیم چی، ژیانم وا دەسوورێ، واتە: ژیانەکەي ئیرەي پێ گرنگترە لە ژیانەکەي ئەولا و، رازیکردنی ئەو کەسەي کردوویەتی بە کۆیلەو ژێر دەست، پێی گرنگترە، لە رازیکردنی خوا!!!

ئەو (ولكن اکثرکم للحق کارھون) لێرەدا ئیشکالێک دروست دەکات، ئەویش ئەو یە کە: ھەمیشە ئەوانەي خۆسەپین و، خۆشگوزەران و خۆ فەرزکەرن بەسەر خەلک و جەماوەردا، کەمینەن و، خەلک و جەماوەرە ھەلخەلەتاوو شوێنکەوتوووەکیان زۆرینەيە!!، بەلام دەگونجێ مەبەست ئەو بێ، زۆربەي خەلکە فریو خواردوووەکەش، چونکە شوێنکەوتووێ کەمینە ستەمکارە کە بوون، ھەمان حوکمی وانیان ھەبوو.

۸- ﴿أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا﴾ یان ئایا ئەوان بپاریکیان داو؟ یاخود ئەوان پیلانێکیان گیراوەو تەگبیریکیان کردو؟ وشەي: (أَمْ: لِلإِضْرَابِ الْإِنْتِقَالِي مِنْ حَدِيثٍ إِلَى حَدِيثٍ)، { (أَمْ) بمعنى (بل أ): (بَلْ أَبْرَمُوا أَمْرًا) }، واتە: بەلکە ئایا ئەوان تەگبیریکیان کردو، چونکە (أَمْ) بۆ گواستەنەو یە لە قسەيە کەو بۆ قسەيەکی دیکە، کە دیارە پرسیارکردنە کە، پرسیارکردنی ترساندن و ھەرەشەلیکردن، نەك پرسیارکردنی نکوولییلیکردن، واتە: ھەم ھەرەشە لیکردن، ھەم چەسپاندنی ئەو کارەيە کە ئەوان کردوویانە.

۹- ﴿فَإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾، بە دنیایی ئیمە، بپاردەر و نەخشەدانەرین، (إبرام) لە ئەسڵدا بە مانای ھۆننەو یە پەتیک و چینی دیت، ئەگەر بە مەحکەمی بچێ، بەلام لێرەدا خوازاو تەو، بۆ دانانی نەخشەيەکی پتەوو دڵ لەسەر چەسپاندن جیبەجێکردنی.

(۱۰) ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ﴾، یان ټایا پټیان وایه ټیمه په نهان و چپه یان نازانین، (السِّرُّ: مَا يُخْفَوْنَهُ فِي أَنْفُسِهِمْ، وَالنَّجْوَى: مَا يَتَنَجَّوْنَ بِهِ فِيمَا بَيْنَهُمْ)، (سر): ټه وهیه که له دلی خویندا په نهانیاں کړدوه، (نجوی) ش ټه و چپه چپ و فسکه فسکه یه، که له بهینې خوین دا کړدوویانه، کورده واری دهلین: چپه ی کړد، سرکه سرکی کړد، فسکه فسکی کړد.

(۱۱) ﴿بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾، با، (ههم په نهانیاں ده زانین و ههم قسه ی چپه یان ده زانین و)، نیردراوه کانیشمان له لایانن دهنووسن، ههرچی ده یکه ن و ده یلین دهنووسن، به لکو نیه ت و نیراده کانیشیان دهنووسن، وهك له فهرمايشتی پیغه مبهردا ﷺ هاتوه: {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِحَسَنَةٍ، وَلَمْ يَعْمَلْهَا، كَتَبْتُهَا لَهُ حَسَنَةً، فَإِنْ عَمَلَهَا كَتَبْتُهَا عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ ضِعْفٍ، وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ، وَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ أَكْتُبْهَا عَلَيْهِ، فَإِنْ عَمَلَهَا كَتَبْتُهَا سَيِّئَةً وَاحِدَةً»} (أخرجه مسلم: ۳۴۹).

واته: ټه بوو هوړه پره خوا لټی رازی بی، دهلټ: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: خوا (عَزَّ وَجَلَّ) فهرموویه تی: به ننده کهم ټه گهر نیه تی چاکه یه کی هیټاو بو ی نه کړا، (نهك لټی په شیمان بیته وه)، چاکه یه کی بو دهنووسم، بیگومان ټه گهر کړدی به ده (۱۰) چاکه بو ی دهنووسم، ټاکو هه وتسه د (۷۰۰)، ټه گهر نیه تی خراپه یه کیشی هاته دل و نه یکرد، له سهری نانووسم و، ټه گهر کړدی خراپه یهك دهنووسم.

بیگومان که ده فهرمووی: ﴿وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾، مه به ست له فریشته کانه، که ده نیرین و نیراون، ټاکو کړده وهی مروقه کان بنووسن و ناگیان لی بیت و تواماری بکه ن، وهك له سووړه تی (ق) دا ده فهرمووی: ﴿مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾، واته: هیچ قسه یهك نابیژی، مه گهر چاودیریک ی ټاماده له لایه تی، ټنجا ټایا نووسینی فریشته کان، نووسینی راسته قینه یه، یاخود مه جازه، بو سه رژمیرو پاراستنی؟ ټه وه به س خوا ی په روه ردگار ده یزانی، به لام ټه گهر

مروّف بتوانی، بە دەنگ و وینەووە شت توّمار بکات، بە تەئکید فریشتەکانی خوا، کە خوا ﷻ بە تاییەت بوّ ئەووی داناون، ئامیرو ھۆکاری زۆر پیشکەوتووتر، کە کردەووی مروّفەکان و ھەلسوکهوتیان و قسەکانیان، بە لکو نیەت و نیازو مەبەستیشیان توّمار بکات، بە دەستیانەوویەو بە کاری دینن.

لێرەدا دوو شوینەوار دینن:

أ- (رُويَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ قَرَأَ (وَنَادَا يَا مَالُ) بِحَذْفِ الْكَافِ عَلَى التَّخِيمِ، فَذَكَرَتْ قِرَاءَتُهُ لِابْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ: مَا كَانَ أَشْغَلَ أَهْلَ النَّارِ عَنِ التَّخِيمِ)، واتە: گێردراوەتەووە کە عەبدوڵلای کورێ مەسعوود وشە (وَنَادَا يَا مَالُ) ی، خویندۆتەووە بە: (وَنَادَا يَا مَالُ)، کە ئەمە لە زمانی عەرەبیدا بنچینەییە کە پێی دەگوترێ: (ترخیم)، ئەویش ئەوێە کە پیتی دوای وشە کە لابردری، بلی: (یا مَالُ)، لە جیات ی بلی: (یا مَالُ)، ئەو خویندەوویە بوّ عەبدوڵلای کورێ عەبباس (خوا لێیان رازی بێ) باسکراوە، ئەویش گوتوویەتی: خەلکی دۆزەخ زۆر لەووە سەرقالترن ئاگیان لە (ترخیم) بێ!

کە ئەووە بنچینەییەکی پەوانیژییە، نایانپەرژێ بیر لەو وردە شتانه بکەنەووە!

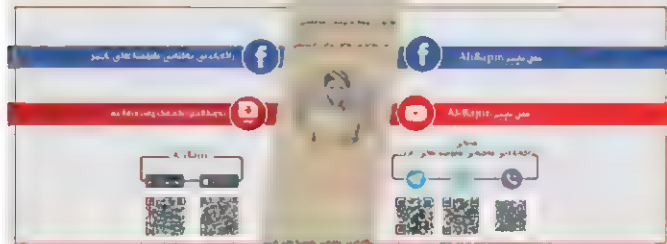
کە دەفەرموی: ﴿لِيَقْضَ عَلَيْكَ رَبُّكَ﴾، (الْقَضَاءُ: الْإِمَاءَةُ)، تەواو کردن، کوئایی پێھێنان، بە لām (ل) ی سەر: ﴿لِيَقْضَ﴾، (لَامُ الْأَمْرِ مَعْنَى الدُّعَاءِ)، لامە کە بوّ فەرمانە، بە لām بە تەئکید بە مانای پارانەوویە، ئەگەرنا فەرمان بە سەرچیدا دەکات؟!.

ب- لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا کە دەفەرموی: ﴿أَمْ أَرْمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾، (الْقُرْطَبِي) لە تەفسیرەکی خۆی دا^(۱) ئەم دەقە دینی: (قَالَ مُقَاتِلٌ: نَزَلَتْ فِي تَذْيِيرِهِمُ الْمَكْرَ بِالْبَيْتِ ﷻ فِي دَارِ النَّدْوَةِ حِينَ اسْتَقَرَّ أَمْرُهُمْ عَلَى مَا أَشَارَ بِهِ أَبُو جَهْلٍ عَلَيْهِمْ، أَنْ يَبْرَزَ مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ لِيَشْتَرِكُوا فِي قَتْلِهِ، فَتَضَعَفَ الْمُطَالَبَةُ بِدَمِهِ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ، وَقَتَلَ اللَّهُ جَمِيعَهُمْ فِي بَدْرٍ).

واتە: موقتىل (كە يەككە لە زانايان شوئىنكەوتووان دواى ھاوەلن)،
گوتوويەتى: ئەم ئايەتە لە بارەى نەخشە دانانايانە لە دژى پىغەمبەر ﷺ لە (دار
الندوة) دا، كاتىك رايان لە سەر ئەو چەسپا، كە ئەبوو جەھل ئامازەى پىكرى
بوو، ئەويش ئەو بوو لە ھەر ھۆزىك، پياوئىك بى، تاكو ھەموويان لە كوشتى
پىغەمبەردا ﷺ بەشدار بن، دواىى داواكردنى خزمەكانى بە خوئىنى پىغەمبەر ﷺ
بىھىز بى، و، شەريان لە گەل ئەو ھۆزانەدا بى نەكرى، ئەم ئايەتە لەو بارەو
ھاتۆتە خوارەو، خواش ھەموو ئەوانەى لە جەنگى بەدردا فەوتاند.

ئەو واى گوتو، بەلام من پىم واىە: ھاتە خوارى ئەم ئايەتانەو، ئەم
سووپەتە زووتر بوو، لەو نەخشەو پىلانەى، كە لە كۆتايى قۇناغى مەككەدا،
واتە: سالى سىزدەيەمى پىغەمبەرايەتى دا، ھۆزى قوپەيشى بىپروا كىشاويانە لە
دژى پىغەمبەر ﷺ، بەلام بىگومان ئەوان، بەس بۆ ئەو كارە تەگىريان نەكردو
نەخشەيان نەكىشاو، ھەمىشە خەرىكى نەخشە كىشان و كۆبوونەو بوون، لەو
كۆپو مەجلىسەى خوياندا، لە دژى پىغەمبەر ﷺ و چۆنەتى بەرھەلستىيىكردنى
پەيامەكەى.

مەسەلەى دووهم:

فەرمانکردنى خوا بە پىغەمبەرەكەى، كە بفەرموى: ئەگەر (خوای) بە بەزەيى پۆلەى هەبى، من يەكەمىنى پەرستەران دەبم بۆى! بەلام پاكيى بۆ پەرورەدگارى گەردوون، لەوہى خوای پى وەسف دەكەن، دوايش خوا ﷺ فەرمان دەكات بە پىغەمبەر ﷺ، كە لىيان گەپى، لەسەر تىرژانى قسەى پووج و گەمە بەردەوام بن، هەتا دەگەنە پۆژى دیداريان:

خوای ﷺ دەفەرموى: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبِيدِ﴾ (۸۱) سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۸۲﴾ فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿۸۳﴾

شیکردنەوہى ئەم ئایەتانە، لە پینچ برگەدا:

۱- ﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ﴾، بلى: ئەگەر (خوای) بە بەزەيى پۆلەى هەبى.

(وَلَدٌ) خویندراویشەتەوہ: (وَلَدٌ).

۲- ﴿فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبِيدِ﴾، من يەكەمىنى پەرستەرانم، زانايان چەند واتایەکیان بۆ لیکداونەوہ:

۱- گریمان خوا ﷺ پۆلەى هەبى، من يەكەمىنى ئەو كەسانە دەبم، كە ئەو پۆلەيەى خوا دەپەرستن، چونكە مادام پۆلەى خوا بى، گریمان راست بى، پۆلەى خوا بى، شایستەى ئەوہیە، وەك خوا ﷺ بپەرستى.

۲- ﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ﴾، (إِنْ) لابەرە (النَّافِيَةِ) يە، واتە: (مَا كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ)، (خوای) بە بەزەيى هیچ پۆلەى نە.

۳- ﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ﴾، (إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ)، فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبِيدِ لِلرَّحْمَنِ، سَوَاءً كَانَ لَهُ وَلَدٌ أَمْ لَا، وَهَذَا إِزْخَاءٌ لِلْعِنَانِ، أَي: أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَنِ الشَّرِيكِ، ئەگەر (خوای) بە بەزەيى

پۆلهی هه بئ، وهك ئیوه ئیددیعیای دهكهن، من یه كهمین كه سم كه به ندایه تی بۆ خوا ده كه م، پۆلهی هه بئ یان نه یی، ئه مه ش جوړیكه له به ده مه وه دانی به رانه ره كه ت، كه یه كسه ر له ده ماری نه ده ی و بلی: باشه وه رن با لئی بكوئینه وه، داخو ده گونجی خوا پۆلهی هه بئ؟!

۴- ئه گه ر (خوای) به به زه یی پۆلهی هه بئ، من یه كهمین كه سم، كه قسه كه ی ئیوه به درو داده نی م و، خوا به تاك ده گرم و هه ر كه سیك به راستی خوا به رستی، پۆله و ه چه ی پال ناداته لا، چونكه خوا ﷻ: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ (الشوری).

هه لبه ته ئه وه ی كه له هه موو مانایه كان به هیژتره، یه كه میانه، دوا ییش هی چواره میان، به لام ئه وه كه (إِنْ) لیره دا (الشَّرْطِيَّة) نه ییت و (النافية) بئ، واته: مَا كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ، ئه مه وهك زانایان گو توویانه: له شوینی دیکه دا هاتوه، له م سیاقه دا ئه و مانایه سوودیکی وا به دهسته وه نادات.

زانایان گو توویانه: کاتی خو ی حه ججاجی کو ری یوسووفی سه قه فی، سه عیدی کو ری جو به یی ر گرتوه، خوا ﷻ له سه عیدی کو ری جو به یی رازی بئ و لئی خو ش بئ، زانایه کی زو ر گه و ره بو وه، حه ججاج به زو لم کو شتوو یه تی، گو توویانه: (هَذَا التَّعْبِيرُ مِثْلُ قَوْلِ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ لِحَجَّاجٍ عِنْدَمَا قَالَ لَهُ: وَاللَّهِ لَأُبَدِّلَنَّكَ بِالدُّنْيَا نَارًا تَلْظِي، قَالَ سَعِيدٌ: لَوْ عَرَفْتُ أَنَّ ذَلِكَ إِلَيْكَ مَا عَبَدْتُ إِلَّا هَا غَيْرَكَ)، ئه مه له زو ر له ته فسیره كان دا هاتوه، بۆ موونه له ته فسیری (الْبَحْرُ الْمَدِيدُ فِي تَفْسِيرِ كِتَابِ اللَّهِ الْمَجِيد) دا^(۱)، (إِبْنُ عَبَّاسٍ)، ده لی:

ئهم ته عبیره وهك قسه ی سه عیدی کو ری جو به یی ره، كه حه ججاج گرتی و پیگوت، ژایانی دنیات بۆ ده گوړم به ناگریکی بلیسه دار، سه عیدیش گوتی: ئه گه ر زانیام ئه وه به ده ست تو یه، بیجگه له تو هیچ په رستراویکم نه ده په رست، واته: ئه وه به ده ست تو نیه، داخو من دوا ی ئه وه ی ده مکوژی و ده مر م، ده چمه کو ی؟!

هه لّبه ته حیکمه تی نهو ته عبیره نه وه یه، وَا لِه هاوبه ش بُو خوا دانهره کان بکات گوئی بگرن، به هوی نه وه وه که ئومیدیان وه به رده نی، له گه لیدا بگه نه نه نجامیک، به لام نه گهر ههر له ریوه، له ده ماریان بدات، بیگومان گوئی بُو ناگرن، ده توانین بلّین: نهو ته عبیره وه که نهو نایه تانه ی سووره تی: (سَبَأ) وایه، که خوا ده فهرموئ: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾﴾ که نه مه له زمانی عه ره بییدا پیی ده گو ترئ: (إِرْخَاءَ الْعِنَانِ لِلْخِضْمِ)، بواردان به ده مه قالی که رو جله و شلکردن بُو به رانه ره که ت، تا کو ناماده بی قسه ت له گه ل بکات.

(۳) - ﴿سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾، پاکیی بُو پهروه ردگاری ئاسمانه کان و زهوی، پهروه ردگاری عه رش، له وهی نه وان پهروه ردگاری پی وه سف ده که ن،

نه مه هه ندیکیان ئاویان مانا کردوه: (أُسْبِحُ اللّٰهَ عَمَّا يَقُولُونَ وَيَصِفُونَ بِهِ اللّٰهَ)، خوا به پاک ده گرم له وهی نه وان ده یلّین و خوی پی وه سف ده که ن. (۴) - ﴿فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا﴾، لیان گه ری با تیبر ژین و، یاری و گه مه بکه ن، یانی: با ههر برژینه نیو قسه ی پو وچ و به تاله وه، قسه ی وا بکه ن که له گه مه و یارییه وه نیزی که و، زیاتر له گه مه و یاری ده چیت، تا کو قسه ی هه ق و راست.

(۵) - ﴿حَتَّىٰ يُلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ﴾، تا کو ده گه نه نهو رۆژه، که به لیان پیدراوه، ﴿حَتَّىٰ يُلْقُوا﴾، خویندراویشه ته وه: (حَتَّىٰ يُلْقُوا)، هه تا کو ده گه ن، نه گهر بلّین: (يُلْقُوا) له سه ر کیشی (مُفَاعَلَة) یه و، بُو به شداریی کردن (مَشَارَكَة) ه، به لام نه گهر (يُلْقُوا) بی، واته: تا کو پیی ده گه ن، دیاره نهو رۆژه ی به لیان پیدراوه، یان هه ره شه یان پیی لیکراوه، یان سزای دنیا یه، یان سزای رۆژی دوا یه، یا خود هه ردو وکیانه.

مەسەلەى سىيەم:

ناساندنى خواى بەرزى مەزن، لە ميانى چەند سيفەت و کردەوہىە کیدا،
وہک حوکمرانى پەھای گەردوون و، ھەبوونى زانیاری ھاتنى ئاخىر زەمان و،
بە دەست بوونى تکاو، بەدیھنەر بوون بۆ تیکرای مروڤەکان:

خوَا ﴿۸۴﴾ دەفەر موۆ: ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌُ وَهُوَ الْحَكِيمُ
الْعَلِيمُ﴾ ﴿۸۵﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ
وَالِيهِ تُرْجَعُونَ ﴿۸۶﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ
بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۸۷﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿۸۸﴾

شیکردنەوہى ئەم ئایەتانە، لە یازدە برگەدا:

(۱)- ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌُ﴾، ئەو (خوَا ﴿۸۴﴾) ئەو کەسە،
کە ھەم لە سەرى، (لە ئاسمانى) پەرستراو، ھەم لەسەر زەویش، واتە: (ھُوَ مَعْبُودٌ فِي
الْعَالَمِ الْعُلُوِّ وَالْعَالَمِ السُّفْلِيِّ)، ھەم لە جیھانى سەرى و، ھەم لە جیھانى خوارى، ھەر
ئەو پەرستراو، واتە: ھەر ئەو شایستەى پەرستراو، دەنا پەرستراوى دیکە ھەن، بەلام
پەرستەنەکیان نا ھەقە.

(۲)- ﴿وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾، بەس ئەویش کارزانى زۆر زانایە، واتە: خوَا ﴿۸۴﴾ وەسف
کراو بە ھیکمەتى تەواو و، بە زانیاری تەواو، بە جوړیک کە پێویستى بە ھیکمەت و
زانیاری ھیچ کەسى دیکەو، ھیچ شتیکى دیکە نیە.

(۳)- ﴿وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾، بەرزو بەپێزەو بەردەوامە،
ئەو کەسەى حوکمرانى ئاسمانەکان و زەوى و، ئەوہى دەکەوێتە نێوانیانەو، ھى وىەو
بەدەست وىە.

(۴) - ﴿وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ زانیاری کاته که (ساعة) ش تهنیا له لای ئهوه، (ساعة) وهك زورجار گوتووومانه: یان مه بهست ئاخیر زهمانه، یان قیامه ته، یان رۆژی دواپیه به ههردوو قوناغه که یهوه، وشه ی (ساعة) له ئهسلدا به شیکه له کات، به لام وهك زاراو یه که به کارهاتوه، بۆ کاتی هاتنی ئاخیر زهمان، یاخود قیامهت، یاخود رۆژی دواپیه به گشتی.

(۵) - ﴿وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ تهنیا بۆ لای ویش ده گێردینهوه، خویندر اویشه تهوه: (وَالَيْهِ تَرْجَعُونَ)، بهس بۆ لای ویش ده گه پینهوه.

لیره دا که ده فهرمو: ﴿وَبَارِكْ أَلَدَى لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾، ئه مه هه والدانیکه به کارهینراوه له ستایشکردنی خوادا ﷻ، که مانای (تبارک) واته: خوا خاوهن پیرو بهرزی و بهردهوامیه، له بهر ئهوه ی (تبارک) له سه ر کیشی (تفاعل) به هیزی ئه وه مانایه ده گه یه نی، که لپی داتاشراوه، چونکه ریژگه ی (تفاعل) بۆ کاریکه، له نیوان دوو لایه ن دا ده کری، وهك (تَقَاتَلَا وَفَارَا)، پیکه وه جه نگان، پیکه وه ده مه قالیان بوو، به لام لیره دا که به کارده هی نری به بی به رانه ر په چاو کردیتک، مانای وایه ماناکه ی به هیزه، واته: ئه و په ری پیرو هیزو بهردهوامی بۆ خوی به رزو مه زنه، ئنجا مانایه که ی ئاوی لیدیته وه: هوکمرانی ئه مه جیهانه، که کو تایی دی و، جیهانی دیکه که دی و بهردهوام ده بی، هه ر ه ی ئه وه، سه ره نجامیش تهنیا بۆ لای ئه وه.

(۶) - ﴿وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفْعَةَ﴾، ئه وانه ی که له جیاتی وی (خوا)، یان جگه له وی، لیان ده پارینه وه، هیه چیان تکا کردنیان به ده ست نیه.

(۷) - ﴿إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ﴾، مه گه ر ئه وانه یان که شایه دیی ده ده ن به هه ق، واته: شایه دیی ده ده ن به یه کتایی خوا، شایه دیی ده ده ن به راستی پیغه مبه ری خوا ﷻ، تهنیا ئه وانه توانای تکا کردنیان هه یه له لای خوا.

(۸) - ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾، شایه دیی به هه ق ده ده ن و ئه وان ده شزانن، واته: به بهرچاو روونییه وه شایه دیی ده ده ن، ئه مه واتایه کی.

واتایەکی دیکە، ﴿وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَعَةَ﴾، ئەوانەکی
 کە لیان دەپارێنەوه، تەکا کردنیان بە دەست نیه، ﴿إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ﴾، واتە:
 (إِلَّا لِمَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ)، مەگەر ئەوان تەکا بکەن بۆ کەسێک، کە شایەدیی دەدا
 بە هەق، یانی: مەگەر تەکا بکەن بۆ کەسێک، کە ئەهلی ئیمان بووبی و، ئەو
 هەقەکی خوا ﷻ بە پێغەمبەرەکان دا ناردوویەتی، ئەوان قبوولیان کردبێ، ئیمانیا
 پێ هێنابێ، ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾، ئنجا بە بەرچاو ڕوونیی و شارەزاییشەوه،
 قبوولیان کردبێ، نەک هەر بە لاساییکردنەوهی کوێرانە.

(الطبري) ئەم ئایەتە قورئانییە، بە دوو جوړ مانا دەکات:

۱- (لَا يَمْلِكُ عِيسَى وَغَزِيرَ وَالْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ يَعْبُدُهُمْ هَؤُلَاءِ الْمُشْرِكُونَ وَلَا يُؤْمِنُونَ، بِالشَّافَعَةِ عِنْدَ اللَّهِ لِأَحَدٍ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ، يَعْنِي بِهِ عِنْدَهُمْ إِلَّا لِمَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ، فَوَحَّدَ اللَّهُ وَأَطَاعَهُ عَلَى عِلْمٍ مِنْهُ وَيَقِينُ بِتَوْحِيدِ اللَّهِ)^(۱)، واتە: عیساو عوزەیرو ئەو فریشتانەکی، ئەو
 هاوبەش بۆ خوا دانەرانە دەیانپەرستێ، کە ڕوایان بە ڕۆژی دوايي نیه، تەکا کردنیان لە
 لای خوا بە دەست نیه، بۆ هیچ کەس، مەگەر کەسێک کە شایەدیی بدات بە هەق،
 کەسێک خوا بە یەک بگرێ و، بپەرستێ و فەرمانبەری بۆ بکات، لە ڕووی زانیاری و
 یەقینەوه.

یانی: عیساو عوزەیرو فریشتەکان، تەنیا تەکا بۆ ئەوانە دەکەن، کە ئەهلی
 ئیمانن.

۲- (وَلَا تَمْلِكُ الْآلِهَةُ الَّتِي يَدْعُوها الْمُشْرِكُونَ وَيَعْبُدونها مِنْ دُونِ اللَّهِ، الشَّافَعَةُ: إِلَّا عِيسَى وَغَزِيرَ وَذَووهُمَا، وَالْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ شَهِدُوا بِالْحَقِّ، فَأَقْرَأُوا بِهِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ حَقِيقَةَ مَا شَهِدُوا بِهِ)، واتە:
 ئەو پەرستراوانەکی هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان دەیانپەرستێ و لیان دەپارێنەوه، تەکا کردنیان
 بە دەست نیه، جگە لە عیساو عوزەیرو ئەوانەکی وەک ئەوان و، فریشتەکان، ئەوانەکی
 شایەدییان داوه بە هەق و، دانیان پێدا ناوه، زانیویشیانە، واتە: ئەوهی کە شایەدییان

پیداوه، زانیاری و دَلنیايان له باره‌ی چیه‌یه‌وه هه‌بووه، که‌واته: په‌ستراوه‌کانی دیکه، چ په‌یکه‌رو دارو به‌رد بووبن، چ شه‌یتان و مروّف بووبن، هه‌رچی بووبن، که ئه‌و شایه‌دییدانه به هه‌قه‌یان نه‌بووه، ئه‌وانه توانای تکارکردنیا نیه.

که ده‌فه‌رموێ: ﴿إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ﴾، ده‌لێ: (الشَّهَادَةُ بِالْحَقِّ: الإقرار بتوحيد الله)، بریتیه له دانپێنان به یه‌کتایی خوادا ﷻ، که ده‌شفه‌رموێ: ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾، واته: (وَيَعْلَمُونَ حَقِيقَةَ تَوْحِيدِهِ)، واته: له ڕووی زانیاری و به‌رچاو ڕوونیه‌وه ئه‌و شایه‌دییه ده‌ده‌ن و، چیه‌تی ئه‌و یه‌کتاییه‌ی خوا ده‌زانن.

ئه‌مه ده‌شوبه‌یتته ئه‌و ئایه‌ته‌ی له سووره‌تی (النَّجْم) دا هاته‌وه: ﴿وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى﴾، واته: زۆر فریشته هه‌ن له ئاسمانه‌کاندا، تکارکردنی ئه‌وان هه‌یج سوودیکی نیه، مه‌گه‌ر دوا‌ی ئه‌وه‌ی خوا موّله‌ت ده‌دا، بو‌هه‌ر که‌سیک که بیه‌وێ و، ڕازیش بێ (شه‌فاعه‌ت و تکای بو‌بکری).

(۹)- ﴿وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ﴾، ئه‌گه‌ر لێیان پرسی: کێ ئه‌وانی هه‌یناوه‌ته دی، کێ دروستی کردوون؟ ئه‌مه پرسیارکردنی چه‌سپاندنه، لێره‌دا ڕووی دواندن له پێغه‌مبه‌ره ﷺ، یاخود له که‌سیکی دیارییکراو نیه.

(۱۰)- ﴿لَيَقُولَنَّ اللَّهُ﴾، ئه‌گه‌ر لێیان پرسی کێ ئه‌وانی دروستکردوه؟، زۆر به‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌وه ده‌لێن: خوا ﷻ.

(۱۱)- ﴿فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾، که‌واته: به‌ره‌و کوێ لا ده‌درین؟ یاخود: چۆن لا ده‌درین؟ (أَنَّى: إِسْمٌ اسْتِفْهَامٌ عَلَى الْمَكَانِ، فَمَحَلُّهُ نَصْبٌ عَلَى الظَّرْفِيَّةِ، أَي: إِلَى أَيِّ مَكَانٍ يُصْرَفُونَ؟!)، به‌ره‌و چ شوێنیک لا ده‌درین؟ یاخود چۆن چۆنی لاده‌درین، واته: له په‌رستنی خوا، بو‌ په‌رستنی غه‌یری خوا لاده‌درین، له حالیکدا که خوا به‌ده‌یه‌ینه‌ریان‌ه‌و، خوا په‌روه‌ردگار و مشوورخو‌یانه، ﴿يُؤْفَكُونَ﴾: (أَفِكَهٖ عَنْ كَذَا، يَأْفِكُهُ أَي: صَرَفَهُ عَنْهُ)، واته: لایدا له‌و شته.

مه سه له ی چواره م و کو تایی:

خو ﷺ ناگاداری سکا لای پیغه مبه ره که یه تی ﷺ، له چنگ گه له که ی که بر و نا هینن، ئه ویش فه رمانی پی ده کات، به رو و لی وه رگی رانیان و پشتگوی خستیان، تا کو کاتی خو یان دی:

خو ﷺ ده فه رموی: ﴿وَقِيلَ يَرْبِّ إِنَّا هَتُولَاءُ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۸۸) فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (۸۹) ﷻ

شیگردنه وهی ئه م دوو ئایه ته، له سی بر گه دا:

(۱) - ﴿وَقِيلَ يَرْبِّ إِنَّا هَتُولَاءُ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، گوتراوه که یشی: ئه ی په روه ردگارم! ئه وانه کو مه لیکن بر و نا هینن، خو ی تراویشه ته وه: (وَقِيلَ)، که بیگومان راناوه که ی بو پیغه مبه ر ﷺ ده چیتته وه، ئنجا ئه گهر (وَقِيلَ) بی:

أ- ئنجا ئه گهر (وَقِيلَ) بی: (قيل)، واته: قسه، (الْقِيلُ: مَصْدَرُ قَالَ، وَالْأَظْهَرُ أَنَّهُ اسْمٌ مُرَادٌ بِهِ الْمَفْعُولُ، أَيِ: الْمَقُولُ، مِثْلُ الذُّبْحِ مَعْنَى مَذْبُوحٍ، وَالْمَعْنَى: مَقُولُهُ، وَالضَّمِيرُ الْمُضَافُ إِلَيْهِ (قِيلَ)، ضَمِيرُ الرَّسُولِ ﷺ بِقَرِينَةِ السِّيَاقِ)، وشه ی (قيل) چا وگی (قال) یه، ناو ی که مه به ست پی: به رکار (مَفْعُولُ به) ه، واته: گوتراوه که ی، وَهَکَ (ذُبِحَ) به مانای (مَذْبُوحَ)، واته: سه ر براو، که واته: که ده فه رموی: (وَقِيلَ)، واته: گوتراوه که ی پیغه مبه ر ﷺ، راناوه که ش له (قِيلَ) دا، ده چیتته وه بو پیغه مبه ر ﷺ، که به پی سیاق دیاره.

واته: گوتراوی پیغه مبه ر ﷺ، قسه که ی پیغه مبه ر ﷺ، که چی فه رموو؟ ﴿يَرْبِّ إِنَّا هَتُولَاءُ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، ئه ی په روه ردگارم! ئه وانه کو مه لیکن بر و نا هینن، ئه مه سکا لاکردنی پیغه مبه ر ﷺ بوو، له چنگ قه ومه که لله ره ق و بی پروایه که ی.

ب- به لام ئه گهر (قِيلَ) بی، له حاله تی به رکار (مَفْعُولُ به) دا ده بی و، ئه و کاته ش ده گێرد ریته وه بو سه ر رسته ی پیشی، که ده فه رموی: ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ﴾، ئایا پیان وایه که ئیمه قسه ی په نهانی ئه وان و چیه چی ئه وان نابییستین؟

لێرەش دەفەرمووی: (وَقِيلَ) واتە: هەم چەو قسە ی پەنھانی ئەوان دەبیستین، (وَقِيلَ) هەم قسە ی پیڤەمبەریش ﷺ دەبیستین، کە سکالای کرد بو لای خوا ﷻ لە دەست قەومە کە ی، فەرمووی: ئە ی پەرورەدگارم! ئەوانە کۆمە لێکن بڕوا ناهێنن.

شارەزایانی رێزمانی عەرەبیی، دەلێن: (قِيلَ) چاوگەو (نُصِبَ عَلَى أَنَّهُ مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ أَي: يَسْمَعُ وَيَعْلَمُ، قَوْلُهُ: ﴿يَرْبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾) یانی: (قِيلَ) مەنصوبە وە ک بەرکاری رەها، یانی: خوا قسە کە ی دەبیستی و دەزانی: (یا ربّ....)، بەلام ئە گەر (قِيلَ) بی، دەچیتەووە بو: ﴿وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ واتە: (وَعِنْدَهُ عِلْمُ قِيلِهِ)، هەر وەها زانیاریشی هە یە، خوا ﷻ بە فەرمايشتە کە ی پیڤەمبەر ﷺ، کە سکالای لە دەست گە لە کە ی کردووە.

هەلبەتە پیڤەمبەرەن (عليهم صلاة والسلام) لە چەند شوێنیکی قورئاندا، لێیان گێردراو تەووە کە سکالایان کردووە بو لای خوا ﷻ، بو وێنە:

۱- لە سوورەتی (الفرقان) دا: ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَرْبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾ (۲۰) واتە: پیڤەمبەر ﷺ فەرمووی: ئە ی پەرورەدگارم! کۆمە لە کە م، خە لکە کە م، ئەم قورئانە یان واز لێ هێنا.

۲- هەر وەها لە سوورەتی (نوح) دا، نوح ﷺ، سکالای بو لای خوا کردووە: ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾﴾ نوح ﷺ چەند سکالایە ک دە کات بو لای خوا ﷻ.

۳- هەر وەها لە سوورەتی (الدخان) دا: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ تُجْرِمُونَ﴾ (۲۲) مووسا ﷺ، لە پەرورەدگاری پارایەووە، ئەوانە کۆمە لێکی تاوانبارو خراپە کارن.

کەواتە: ئەمەش سکالای پیڤەمبەری خاتەمە ﷺ، لە دەست گە لە کە للە رەق و سەرکێشە کە ی.

(۲) ﴿فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ﴾، چاوپوښیان لی بکه، یاخود پرویان لیوه رگیره و بلّی: سه لام، خویندراویشه ته وه: (فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ)، واته: به شیوه ی دواندن له مه ودوا ټیوه ده زانن، هه ندیک له زانایان گوتوویانه: دوا ی ټه وه ی ټایه ته کانی فه رمان کردن، به جهنگ و جهاد هاتوونه خوار ی، ټه مه نه سخ بو ټه وه، چونکه خوا ﷺ فه رمان به پیغمبر ﷺ ده کات: پرویان لیوه رگیره، یاخود چاوپوښیان لی بکه، له مافی خو ټ، که به بی نه زاکه ټ ده تدوین و ټومه ټت بو هه لده به ستن، قسه ی خراپ ټ له به رانه ردا ده که ن، له هه قی خو ټ چاوپوښیان لی بکه و، بلّی: سه لام، وه ک زانایان گوتوویانه: (سَلَامٌ مُّوَادَعَةٍ وَمُتَارَكَةٍ)، سه لامکردنی خوا حافیزی و وازلیه ټن، نه ک سه لامکردنی بلّی: ناشتی و سه لامه ټیتان له سه ر بی.

(۳) ﴿فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾، له مه ودوا ده زانن، خویندراوه ته وه ش: (فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ) ټه وه ش شیوازی ټاوردانه وه (التفات) ه، یانی: له مه ودوا ده زانن ټی بیروایه کان! تووشی چ سزایه ک ده بن.

گو ټمان: هه ندیک له زانایان گوتوویانه: ټه م ټایه ته نه سخ بو ټه وه، دوا ی ټه وه ی ټایه ته کانی فه رمان کردن به جهنگ هاتوونه خوار ی.

به لام وانیه، هه رچه نده نه ک هه ر لی ره، له زور شوینی دیکه ش دا، هه مو و ټه و ټایه تانه ی فه رمان ده که ن به چاوپوښییکردن و پرو لیوه رگیران و پشتگو ی خستن، هه ندیک له زانایان گوتوویانه: هه مو و ټه وانه نه سخ بوونه وه، به لام بیگومان ټه و بوچوونه راست نیه، چونکه:

أ- جاری له قور ټانی مه ککه یدا، ټایه تی نه سخ کراوه هه ر ناگونجی هه بی.

ب- پیغمبر ی خوا ﷺ له مه دینه ش کاتی قسه ی ناشایسته ی هاوبه ش بو خوا دانه ره کان، یاخود هی جووله که کان، به لکو جاری و ا هه یه هی مسولمانانی دل نه خوشیشی ده بیست، هه ر لاملی ټیده کردن و پشتگو یی ده خستن.

ج- ئەو یەکیکە لە ڕەوشتە بەرزەکانی پێغمەبەر ﷺ، کە خوا ﷻ ڤەرمانی پێکردووە، خۆییان پێ برازیئیتەووە و شتیکی چەسپاووە، حوکمیکی شەرعیی کاتیی نیه، کە بگۆنجن نەسخی بەسەردا بێ، هەرچەندە لە هەموو قورئان دا یەك حوکمی تێدانیە، نەسخ کرابیتەووە، بەو واتایە کە کاری پێ نەکری.

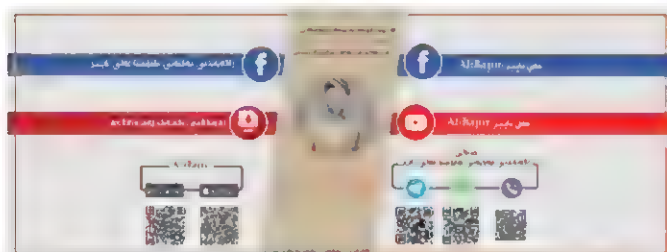
ننجا (محمد أمين الشنقيطي)، لە تەفسیرەکی خۆی: (أضواء البيان) دا، دەڵێ: باسکردنی نەسخ لێرەدا، هیچ پێی تێناچێ، چونکە جەنگ کردن لە شوئینیک دایە، کە پێویستە جەنگی تێدا بکری و، لە شوئینیکیش دا کە پێویست بێ، بە ڕەوشتی جوان و لێبوردهیی و سینگ فراوانیی و، چاوپۆشی مامەلە بکری، ئەویش لە شوئینی خۆی دا، وەك لە تەفسیرەکەیدا^(۱) گوتووویەتی، زانایانی دیکەش لەو بارەووە هەمان قسەیان کردووە.

کەواتە: لە کۆتایی ئەم سوورەتەدا، خوا ﷻ رایدەگەیەنێ، کە ئاگاداری ئەو قسەیهی پێغمەبەر ﷺ، کە سکالای بۆ لای پەرورەدگاری کردووە: پەرورەدگارم! ئەوانە کۆمەڵێکن برپا ناهێنن، خوای پەرورەدگاریش پێی دەفەرموێ: ﴿فَأَصْفَحْ عَنْهُمْ﴾، ڕوویان لێوەرگیرەو، چاوپۆشییان لێ بکە، لە هەقی خۆت، ﴿وَقُلْ سَلَامٌ﴾، پێشیان بڵێ: سەلام، خواتان لەگەڵ، مادام هەر برپا ناهێنن و لەگەڵیاندا گەشتووێ بەست، کاتی خۆتیا لەگەڵ بە فیرۆ مەدە.

﴿فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾، لە مەودوا دەزانن، یاخود پێیان بڵێ: سەلامتان لێ بێ، (فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ)، لە مەودوا تێوە دەزانن، یانی: ئەو هەمووی فەرماشتی پێغمەبەر ﷺ، دیارە لە حالیکە وادا، کە ئینسان لەگەڵ کەسانیکدا کە کەللە ڕەقن و، نەسەلمێنن و هیچیان لێ هەلناکری، دەگاتە بنەست، هیچ چاری نیه، مەگەر بڵێ: خوا حافیزتان بێ و، چی دیکە کاتی خۆیان لەگەڵدا بە فیرۆ نەدات.

لېرەدا دىننە كۆتايى تەفسىرى سوۋرەتى (الزخرف)، لە غواي پەرۋەردگار داۋاكارىن، كە بە لوتف و كەرەمى خۆي، غەقلمان ھۆشيارترو، دلمان بىدارترو بىكات، بۆ باشتىر لى تىگەيشتىن فەرمايشتەكەي و، چاكتىر تىدا يىگەيشتى، بە ھۆي يىۋە پابەندىۋون و بەرجەستە كىرنىۋە، چ ئەۋەي لە ژيانى تاكىيمان دا دەكرى، چ ئەۋەي لە ژيانى خىزايى و، چ لە ژيانى كۆمەلەيى و، چ لە ژيانى سىياسىيمانداۋ، يارمەتىيمان بدات، ئەم قورئانە خۆمانى پى بۆيىننەۋە، دەۋرۋبەرمانى پى بۆيىننەۋە، خۆمانى پى پاك و چاك بىكەين، دەۋرۋبەرمانى پى پاك و چاك بىكەين.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

نيو ه پړوك

- پيشه كې هم ته فسیره به گشتی..... ۵.....
 بهرچاو پوونیه كې گرنگ ..... ۱۰.....
 له باره ی هم ته فسیره وه ..... ۱۰.....
 پيشه كې هم بهرگه ..... ۱۲.....

ته فسیری سوړه تی فصلت

- ده سټيک ..... ۱۷.....
 پیناسه ی سوړه تی (فصلت) و بابه ته کانی ..... ۱۷.....
 یه که م: ناوی: ..... ۱۷.....
 دوو هم: شوینی دابه زینی: ..... ۱۸.....
 سییه م: ریز به ندی له موصحف و دابه زیندا: ..... ۱۸.....
 چواره م: ژماره ی ثایه ته کانی: ..... ۱۸.....
 پینجه م: نیو ه پړوکی: ..... ۱۹.....
 شه شه م: تاییه تمه ندیه کانی: ..... ۱۹.....
 حه و ته م: دابه شکردنی ثایه ته کان بو چه ند دهرسیک: ..... ۲۱.....
ده رسی یه که م ..... ۲۳.....
 پیناسه ی هم دهرسه ..... ۲۵.....
 مانای ده قاو ده قی ثایه ته کان ..... ۲۶.....
 شیکردنه وه ی هه ندی له وشه کان ..... ۲۷.....
 مانای گشتی ثایه ته کان ..... ۳۰.....
 هو ی هاتنه خواره وه ی ثایه ته کان ..... ۳۹.....
 مه سه له گرنگه کان ..... ۴۴.....
 پیناسه ی قورټان به نو سیفه تی سه ره کیی ..... ۵۲.....

- ۷۴..... كورته باسېك له باره ى دروستبوونى گهردوونهوه
- ۹۱..... **دهرسى دووهم**
- ۹۳..... پېناسه ى ئەم دەرسه
- ۹۴..... ماناى دهقاو دهقى ئايهتهكان
- ۹۵..... شيكردنهوه ى ههنديك له وشهكان
- ۹۷..... ماناى گشتي ئايهتهكان
- ۱۰۴..... مهسهله گرنگهكان
- ۱۲۵..... **دهرسى سېيهه**
- ۱۲۷..... پېناسه ى ئەم دەرسه
- ۱۲۸..... ماناى دهقاو دهقى ئايهتهكان
- ۱۳۰..... شيكردنهوه ى ههنديك له وشهكان
- ۱۳۲..... ماناى گشتي ئايهتهكان
- ۱۴۰..... مهسهله گرنگهكان
- ۱۴۷..... كورته باسېك له باره ى شايهديى لهسهر درانى مروقهوه له قيامهت دا
- ۱۶۷..... **دهرسى چوارهم**
- ۱۶۹..... پېناسه ى ئەم دەرسه
- ۱۷۰..... ماناى دهقاو دهقى ئايهتهكان
- ۱۷۱..... شيكردنهوه ى ههنديك له وشهكان
- ۱۷۳..... ماناى گشتي ئايهتهكان
- ۱۷۹..... مهسهله گرنگهكان
- ۱۸۶..... كورته باسېك له باره ى هاوهلتيى فريشتان بو پرواداران و، شهيتانهكان بو يېروايان
- ۲۰۲..... كورته باسېك له باره ى خهسلهته بنهپهتيهكاني بانگهوازكارانهوه
- ۲۴۵..... **دهرسى پېنجهم**
- ۲۴۷..... پېناسه ى ئەم دەرسه
- ۲۴۸..... ماناى دهقاو دهقى ئايهتهكان
- ۲۴۹..... شيكردنهوه ى ههنديك له وشهكان
- ۲۵۱..... ماناى گشتي ئايهتهكان

- ۲۵۶..... مه‌سه‌له گرنگه‌كان
- ۲۷۳..... ده‌رسی شه‌شه‌م
- ۲۷۵..... پیناسه‌ی ئەم ده‌رسه
- ۲۷۶..... مانای ده‌قاو ده‌قی ئایه‌ته‌كان
- ۲۷۷..... شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیك له وشه‌كان
- ۲۸۰..... مانای گشتیی ئایه‌ته‌كان
- ۲۹۰..... مه‌سه‌له گرنگه‌كان
- کورتە باسیك له باره‌ی ده‌ركه‌وتنی به‌رده‌وامی نیشانه‌کانی خواوه‌ ^{هه‌ڵه‌} له ئاسۆیه‌كان و
- له خودی مرو‌فانی‌شدا: ۳۰۶.....

ته‌فسیری سو‌ره‌تی الشوری

- ۳۱۵..... ده‌ستپێك
- ۳۱۵..... نیوهرۆکی سو‌ره‌تی (الشوری) و باب‌ه‌ته‌کانی
- ۳۱۵..... یه‌که‌م: ناوی ئەم سو‌ره‌ته‌:
- ۳۱۵..... دووهم: شوینی دابه‌زینی:
- ۳۱۶..... سییه‌م: ریزه‌بندیی له موص‌حه‌ف و دابه‌زینی دا:
- ۳۱۷..... چوارهم: ژماره‌ی ئایه‌ته‌کانی:
- ۳۱۷..... پینجه‌م: نیوهرۆکی:
- ۳۱۸..... شه‌شه‌م: تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی:
- ۳۲۰..... هه‌وته‌م: دابه‌شکردنی ئایه‌ته‌كان بۆ چه‌ند ده‌رسیك:
- ۳۲۳..... ده‌رسی یه‌که‌م
- ۳۲۵..... پیناسه‌ی ئەم ده‌رسه
- ۳۲۶..... مانای ده‌قاو ده‌قی ئایه‌ته‌كان
- ۳۲۸..... شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیك له وشه‌كان
- ۳۲۹..... مانای گشتیی ئایه‌ته‌كان
- ۳۳۶..... مه‌سه‌له گرنگه‌كان

- کورتە باسیک له چوار سه رنج دا له باره ی خواو په یوه نډیه وه له گه ل دروستکراوه کانی
 ۳۴۲..... دا
- کورتە باسیک له باره ی به پاکگرتنی خواوه، له ویچوونی به دروستکراوه کان
 ۳۶۹.....
- کورتە باسیک له باره ی بژیودانی خواو زۆرو که مکړنیه وه
 ۳۷۸.....
- ده رسی دووهم**
 ۳۹۳.....
- پیناسه ی تهم ده رسه
 ۳۹۵.....
- مانای ده قاو ده قی ئایه ته کان
 ۳۹۶.....
- شیکردنه وه ی هه نډیک له وشه کان
 ۳۹۸.....
- مانای گشتی ئایه ته کان
 ۴۰۰.....
- مه سه له گرنگه کان
 ۴۱۳.....
- ده رسی سییه م**
 ۴۴۳.....
- پیناسه ی تهم ده رسه
 ۴۴۵.....
- مانای ده قاو ده قی ئایه ته کان
 ۴۴۶.....
- شیکردنه وه ی هه نډیک له وشه کان
 ۴۴۷.....
- مانای گشتی ئایه ته کان
 ۴۵۰.....
- مه سه له گرنگه کان
 ۴۵۶.....
- کورتە باسیک له باره ی مانای ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ هه: ۵۵
 ۴۶۸.....
- ده رسی چواره م**
 ۴۷۷.....
- پیناسه ی تهم ده رسه
 ۴۷۹.....
- مانای ده قاو ده قی ئایه ته کان
 ۴۸۰.....
- شیکردنه وه ی هه نډیک له وشه کان
 ۴۸۱.....
- مانای گشتی ئایه ته کان
 ۴۸۳.....
- مه سه له گرنگه کان
 ۴۹۵.....
- روونکردنه وه یه ک له سه ر هه بوونی پیرو (دابه) له تاسمان دا
 ۵۰۸.....
- ده رسی پینجه م**
 ۵۱۷.....
- پیناسه ی تهم ده رسه
 ۵۱۹.....
- مانای ده قاو ده قی ئایه ته کان
 ۵۲۰.....

- ٦١٥..... پیناسه‌ی سوورپه‌تی (الزخرف) و بابه‌ته‌کانی
 ٦١٥..... (١) - ناوی ئەم سوورپه‌ته:
 ٦١٥..... (٢) - شوینی دابه‌زینی:
 ٦١٦..... (٣) - ریزه‌ندیی له موصحه‌ف و هاتنه‌خوارد:
 ٦١٦..... (٤) - ژماره‌ی ئایه‌ته‌کانی:
 ٦١٦..... (٥) - نیوه‌پۆکی:
 ٦١٨..... چه‌وته‌م: تاییه‌مه‌ندییه‌کانی:
 ٦٢١..... هه‌شته‌م: دابه‌ش کردنی ئایه‌ته‌کان بۆ چه‌ند ده‌رسیک:
 ٦٢٥..... **ده‌رسی یه‌که‌م**
 ٦٢٧..... پیناسه‌ی ئەم ده‌رسه
 ٦٢٩..... مانای ده‌قاو ده‌قی ئایه‌ته‌کان
 ٦٣٠..... شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان
 ٦٣٣..... مانای گشتیی ئایه‌ته‌کان

- ۶۳۹..... مەسەلە گىرگەكان
- ۶۴۵..... كورته باسېڭ لە بارەى عەرەبىيى بوونى قورئانەوہ
- ۶۶۷..... **دەرسى دووہم**
- ۶۶۹..... پېناسەى ئەم دەرسە
- ۶۷۰..... ماناى دەقاو دەقى ئايەتەكان
- ۶۷۱..... شىكردنەوہى ھەندېڭ لە وشەكان
- ۶۷۴..... ماناى گشتىي ئايەتەكان
- ۶۸۱..... مەسەلە گىرگەكان
- ۷۰۱..... كورته باسېڭ لە بارەى ناپەوايى شوئىكەوتنى كوئرانەى پېشىنانەوہ:
- ۷۰۹..... **دەرسى سېيەم**
- ۷۱۱..... پېناسەى ئەم دەرسە
- ۷۱۳..... ماناى دەقاو دەقى ئايەتەكان
- ۷۱۵..... شىكردنەوہى ھەندېڭ لە وشەكان
- ۷۱۸..... ھۆى ھاتنە خوارەوہى ئايەتەكان
- ۷۱۹..... ماناى گشتىي ئايەتەكان
- ۷۲۹..... مەسەلە گىرگەكان
- ۷۴۶..... شەش كورته سەرنج لەبارەى دنيا و دواپۆژەوہ
- ۷۶۳..... **دەرسى چوارەم**
- ۷۶۵..... پېناسەى ئەم دەرسە
- ۷۶۶..... ماناى دەقاو دەقى ئايەتەكان
- ۷۶۷..... شىكردنەوہى ھەندېڭ لە وشەكان
- ۷۷۱..... ماناى گشتىي ئايەتەكان
- ۷۷۷..... مەسەلە گىرگەكان
- ۷۹۳..... **دەرسى پېنجەم**
- ۷۹۵..... پېناسەى ئەم دەرسە
- ۷۹۶..... ماناى دەقاو دەقى ئايەتەكان
- ۷۹۷..... شىكردنەوہى ھەندېڭ لە وشەكان

- ۷۹۸..... ھۆي ھاتنه خواره وهی ئايه ته کان
- ۸۰۰..... ماناي گشتيي ئايه ته کان
- ۸۰۴..... مه سه له گرنگه کان
- ۸۱۰..... ھه نديك ورده کاريي ماناي (وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا)
- ۸۲۳..... **ده رسي شه شه م**
- ۸۲۵..... پيناسه ي ئه م ده رسه
- ۸۲۶..... ماناي ده قاو ده قي ئايه ته کان
- ۸۲۷..... شيکردنه وهی ھه نديك له وشه کان
- ۸۲۹..... ماناي گشتيي ئايه ته کان
- ۸۳۶..... مه سه له گرنگه کان
- ۸۵۱..... ناز و نيعمه ته کاني به ھه شت و سه رنجيک له سه ر قسه يه کي پرازي
- ۸۵۹..... **ده رسي حه وه م**
- ۸۶۱..... پيناسه ي ئه م ده رسه
- ۸۶۲..... ماناي ده قاو ده قي ئايه ته کان
- ۸۶۳..... شکردنه وهی ھه نديك له وشه کان
- ۸۶۶..... ماناي گشتيي ئايه ته کان
- ۸۷۶..... مه سه له گرنگه کان

